ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΡΙΣΤ. ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΗΛΕΙΑ
ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἐπὶ τῇ βάσει:

— ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΑΤΩΝ ΠΡΩΤΟΤΥΠΩΝ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

— ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1950

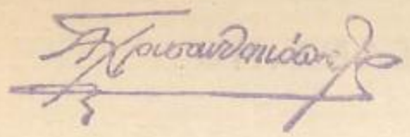
ΤΗι ΙΕΡΑι ΜΝΗΜΗι

ΤΟΥ ΑΛΗΣΜΟΝΗΤΟΥ ΜΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΕΥΛΑΒΩΣ ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συγγραφέως.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἐπὶ τέσσαρας καταθλιπτικοὺς αἰῶνας ἡ Ἑλλὰς ἐστέναζε δούλη ὑπὸ τὸ πέλμα ἀπηνοῦς δυνάστου.

Ἡ Ἠλεία ἐκ τῶν πρώτων ὑπετάγη εἰς τοὺς κατακτητάς.

Τέσσαρες αἰῶνες μαρτυρίων, σκότους καὶ ἐξανδραποδισμοῦ τὴν εἶχον μεταβάλει εἰς ἁπλῆν γεωγραφικὴν ἔκτασιν, εἰς ἀνάμνησιν ὀδυνηρὰν καὶ περιφρονημένην τοῦ ἀρχαίου ἀπαραμίλλου κλέους.

Ἀλλ' ὁ λαὸς τῶν δούλων ἐπίστευεν εἰς τὸν Θεόν. Ἐπίστευεν εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τὸν ὑψηλὸν προορισμόν του.

Καὶ ἦλθεν ἐπὶ τέλους ἡ ἱερὰ ἐκείνη ἡμέρα τοῦ 1821. Ἡμέρα λυτρωμοῦ καὶ ἐλευθερίας.

Ἦλθεν ἡ εὐλογημένη ἐκείνη ἡμέρα, ἡ ὁποία ἐσήμανε τὴν ἔγερσιν καὶ ἔναρξιν τοῦ ἐπικοῦ καὶ ἀπεγνωσμένου Ἀγῶνος κατὰ τοῦ πανισχύρου κατακτητοῦ.

Θὰ ἠμποροῦσεν ἄρά γε κανεὶς νὰ ὑμνήσῃ, ἐπαξίως τῶν ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων, τὸ ἀσύγκριτον ἐκεῖνο ἔπος τοῦ ἑπταετοῦς ἀγῶνος, τὸ ἔπος τῶν ἀπιστεύτων ἡρωϊσμῶν καὶ τῶν τρομακτικῶν θυσιῶν, τὸ ὁποῖον ἐγράφη μὲ ἄφθονον Ἑλληνικὸν αἷμα;

Αἱ φλόγες τῆς Ἐπαναστάσεως ὑψώθησαν μέχρις οὐρανοῦ.

Ὡς πύραυλοι ἀνεσπέρου δόξης κατηύγαζον τοὺς ὁρίζοντας, τὸ ἕν μετὰ τὸ ἄλλο, τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα τῶν στρατιωτῶν τῆς ἐλευθερίας, τῶν ἐθελοντῶν ἐκείνων τοῦ θανάτου.

Ὡς μία ἀτελεύτητος λιτανεία ἔφθανον ἐμπρὸς εἰς τὸν βωμὸν τῆς Πατρίδος, ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, αἱ ἑκατόμβαι τῶν μαρτύρων, διὰ νὰ δοθοῦν εἰς τὴν ὑπερτάτην θυσίαν.

Ἡ ψυχὴ τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων τῆς γῆς ἔτρεμε καὶ ἐδέετο εἰς τὸ ἀντίκρυσμα τῆς θανασίμου καὶ ἀπεγνωσμένης ἐκείνης πάλης, ὁμοίαν τῆς ὁποίας οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχε γνωρίσει ἡ ἱστορία.

Ἡ νίκη ἔστεψεν ἐπὶ τέλους τὰ ὅπλα τῶν ἡρώων.

Ἡ ἐλευθερία ἐπτερύγισε καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀρχαίαν κοιτίδα της.

Ἡ ἐλευθερία ἐπτερύγισε τὸ πρῶτον ἐν Ἠλείᾳ, ἥτις εἶχε τοὺς ἀρχηγούς της, προὔχοντας, ἥρωας καὶ μάρτυρας, ὅπου ἐδόθησαν αἱ πρῶται μάχαι, μάχαι πολύνεκροι, μάχαι ποὺ συνέτριψαν τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τῶν ἐν Ἠλείᾳ τυράννων, τῶν φοβερῶν Λαλαίων Τουρκαλβανῶν.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Ἠλείας ἐμυήθησαν ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας.

Ἡ Ἠλεία διὰ τῶν ἀρχηγῶν καὶ προὐχόντων της καὶ διὰ τῶν ἡρώων πολεμιστῶν της, συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν αἰσίαν ἔκβασιν τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος.

Οἱ Ἠλεῖοι προσέφεραν εἰς τὸν Ἀγῶνα καὶ χρῆμα πολὺ καὶ αἷμα ἄφθονον, ἐπολέμησαν δὲ ὄχι μόνον εἰς Ἠλείαν, ἀλλά, ὡς θὰ ἴδωμεν, καὶ εἰς τὴν Τρίπολιν, εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν, εἰς Ναύπλιον, Μεσολόγγιον καὶ Ἀθήνας.

Οἱ Ἠλεῖοι ἠχρήστευσαν τὴν τρομερὰν ἐκείνην δύναμιν τῶν Λαλαίων, μὴ δυνηθέντων νὰ σπεύσουν εἰς βοήθειαν τῆς Τριπόλεως.

Θὰ γνωρίσωμεν καὶ τοὺς μεγάλους ἀρχηγούς, τοὺς προὔχοντας, τοὺς ἥρωας πολεμιστάς. Θὰ γνωρίσωμεν τὰς ἀριστοκρατικὰς καὶ ἐξεχούσας οἰκογενείας τῆς Ἠλείας.

Θὰ γνωρίσωμεν ὅλα τὰ ὀνόματα αὐτά, διότι μέσα εἰς τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα, κατορθώματα γιγάντων καὶ ἡρώων καὶ ἡμιθέων, εἰς τὰ ὀνόματα τῶν Κολοκοτρώνη, Καραϊσκάκη, Διάκου, Μαυρομιχάλη, Κανάρη, Μιαούλη καὶ τόσων ἄλλων, ἅτινα θεωροῦνται τῆς πρώτης γραμμῆς, ἠγνοήθησαν ἢ καὶ ἐλησμονήθησαν ὀνόματα ἡρώων Ἠλείων, ὀνόματα τὰ ὁποῖα εἰς πολλοὺς καὶ μάλιστα Ἠλείους, θὰ φαίνωνται ὡς ὀνόματα ἄγνωστα, τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων ἐκείνων Ἠλείων, τὰ ὁποῖα παρεμερίσθησαν εἰς τὸ περιθώριον τοῦ χρόνου, τὰ ὁποῖα ὅμως ἐδόξασαν τὴν Ἠλείαν καὶ γενικώτερον τὸ Ἔθνος.

Μελετῶν ἀπὸ ἐτῶν τὴν ἱστορίαν τῆς Ἠλείας καὶ συγκεκριμένως τὴν περίοδον, ἀφ' ἧς ἐποχῆς κατεκτήθη αὕτη ὑπὸ τῶν Τουρκαλβανῶν μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεώς της, καὶ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ μου ὅπως δοθοῦν εἰς τὴν δημοσιότητα ἄγνωστοι λεπτομέρειαι τοῦ ἐν Ἠλείᾳ ἀγῶνος, καὶ τῆς συμβολῆς εἰς αὐτόν, διὰ τῆς ἡρωϊκῆς δράσεώς των, τόσων Ἠλείων ἀρχηγῶν, προὐχόντων καὶ πολεμιστῶν, συνέλεξα πλείστας τοιαύτας πληροφορίας, πρῶτον ἀπὸ χειρόγραφα τοῦ ἀειμνήστου πατρός μου Ἀριστείδου Χρυσανθακοπούλου, ὅστις συνέταξε ταῦτα ἐκ διηγήσεων τοῦ πολεμιστοῦ πάππου μου Χρυσανθάκη Παπαγεωργίου καὶ τοῦ λογίου Ἀναγνώστη Φραγκούλη, ἁπάντων ἐκ τῆς λογίας ἐν Ζακύνθῳ οἰκογενείας Μάτεση.

Δεύτερον ἀπὸ διαφόρους ἀφηγήσεις παλαιοτέρων, τὰς ὁποίας ἐπληροφορήθησαν οὗτοι ἀπὸ πολεμιστὰς τοῦ Ἀγῶνος. Χειρόγραφα μὲ λεπτομερεῖς περιγραφὰς σοβαρῶν γεγονότων ἐν Ἠλείᾳ καὶ μὲ ἐπακριβῆ ἐξιστόρησιν τῶν μεγάλων μαχῶν Πούσι, ὡς καὶ τῆς γιγαντομαχίας Γ. Γιαννιᾶ καὶ Βιλαέτη, ζητηθέντα, ὑπὸ τοῦ ἐν Πύργῳ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην γυμνασιάρχου Γ. Παπανδρέου, ἀπὸ τὸν πατέρα μου, ὅπως περιληφθοῦν εἰς τὸν τελευταῖόν του τόμον τῶν «Ἠλειακῶν», δυστυχῶς οὔτε ἐδημοσιεύθησαν οὔτε καὶ ἐπεστράφησαν, δοθέντα εἰς αὐτὸν εὐχαρίστως ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου πατρός μου.

Κατέβαλον προσπαθείας καὶ ἠδυνήθην νὰ συλλέξω σημαντικὸν ἀριθμὸν ἱστορικῶν ἐγγράφων ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος καὶ σημασίας, ἅτινα κατέχω καὶ ἅτινα, πλὴν ἐλαχίστων, διὰ πρώτην φορὰν βλέπουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, ἤτοι:

Ὑπερτριάκοντα πρωτοτύπους καὶ ἀνεκδότους προεπαναστατικὰς ἐπιστολὰς τῶν Διοικητῶν Πύργου καὶ Γαστούνης, Βοϊβοντάδων, Μπέηδων, Ἀγάδων· πρωτοτύπους καὶ ἀνεκδότους ἐπιστολὰς τῶν Θεοδ. Κολοκοτρώνη, Αὐγ. Καποδίστρια, Ἀνδρέα Μιαούλη, Ἰωάν. καὶ Γεωργ. Σισίνη, Βασ. Καραβία, Γεωργ. Καλαμογδάρτη, Λυσ. Βιλαέτη καὶ Δημ. Σοφιανοπούλου, φερούσας τὰς ἰδιοχείρους ὑπογραφάς των· τὸ πρωτότυπον καὶ ἀνέκδοτον πρακτικὸν τῆς ἐν Ἄργει συνελεύσεως τῆς 7ης Νοεμβρίου 1831 μὲ τὰς ἰδιοχείρους ὑπογραφὰς τῶν παρευρεθέντων πληρεξουσίων ἐξ ὅλης τῆς Ἑλλάδος· ἀντίγραφα ἐπιστολῶν, ἐξαιρετικῆς ἐπίσης

σπουδαιότητος, τῶν Θ. Κολοκοτρώνη, Νέσσελρωδ, ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας, Ἰωάν. Παπαδιαμαντοπούλου, Ἀναγ. Παπασταθοπούλου καὶ Χριστ. Αὐγερινοῦ. Ἐπίσης δὲ ἀντίγραφον πρωτοκόλλου ἑνὸς συμβουλίου γενομένου εἰς τὸ Φόρεϊν Ὄφφις τὴν 7ην Ἰανουαρίου τοῦ 1832· μίαν εἰδοποίησιν τῆς Ὀθωμανικῆς Ἐπικρατείας πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τῶν ξένων αὐλῶν τοῦ 1827· τὰ τοπικὰ πολεμικὰ Ἠλειακὰ τραγούδια, κ.λπ.

Τινὰ ἐκ τῶν προαναφερθέντων ἱστορικῶν ἐγγράφων ἀναφέρονται ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἠλείαν ἀλλὰ καὶ εἰς ὁλόκληρον τὸ Ἔθνος.

Πάντα τἀνωτέρω ἐχρησίμευσαν ὡς πολύτιμα καὶ θετικὰ στοιχεῖα πρὸς συγγραφὴν τοῦ παρόντος ἔργου, οὗτινος σκοπὸς εἶναι *ἡ ἐξιστόρησις ὅλων τῶν ἐν Ἠλείᾳ γεγονότων, μικρῶν καὶ μεγάλων, τῶν λαβόντων χώραν ἀπὸ τῆς κατακτήσεως ταύτης ὑπὸ τῶν Τουρκαλβανῶν μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεώς της.* Θὰ περιορισθῶ δὲ μόνον εἰς ταῦτα, ἀφοῦ προτάξω περίληψιν τῆς ἱστορίας τῆς Ἠλείας κατὰ τοὺς μυθολογικοὺς χρόνους, καὶ τοὺς χρόνους τῆς κλασσικῆς καὶ χριστιανικῆς περιόδου, κρίνας τοῦτο ἐπάναγκες διὰ νὰ φθάσω εἰς τοὺς χρόνους τῆς κατακτήσεως ταύτης ὑπὸ τῶν Τουρκαλβανῶν.

Πύργος, Μάϊος 1949

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ Ἠλεία καὶ τὸ Λαλαϊκὸν ὀροπέδιον κατὰ τοὺς μυθολογικοὺς χρόνους.

Ἡ ἀπέραντος ἔκτασις τῆς βουνοσειρᾶς τῆς Φολόης-Καπέλης ἡ κεκαλυμμένη ἀπὸ πανύψηλα καὶ πυκνότατα δάση ἐκ δρυῶν, ὡς καὶ ἡ κάτωθι ταύτης συνεχομένη μεγάλη καὶ μαγευτικὴ ἔκτασις τοῦ λαλαϊκοῦ ὀροπεδίου, ἦσαν γνωσταὶ καὶ ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς μυθολογίας, ἐξ ἧς ἀποσπῶμεν ἐν περιλήψει τὰ κάτωθι :

Κατὰ ταύτην εἰς τὴν Φολόην κατῴκουν οἱ Κένταυροι, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Φόλος, υἱὸς τοῦ Σειληνοῦ καὶ τῆς νύμφης Μελίας.

Ὡς κατοικία τούτων δέον νὰ θεωρηθῶσι τὰ ἐκεῖθεν τοῦ χωρίου Γιάρμενα-νῦν Φολόη-σπήλαια.

Ὁ ἀρχηγὸς Φόλος ἐφημίζετο ὡς ἀγαθός, φιλήσυχος καὶ φιλόξενος.

Κατὰ τὴν μυθολογίαν οἱ Κένταυροι εἶχον τὸ μὲν ὑπὲρ τὴν ὀσφὺν μέρος τοῦ σώματος ὅμοιον πρὸς σῶμα ἀνθρώπου, τὸ δὲ κάτω ὅμοιον πρὸς σῶμα ἵππου, φέρονται δὲ εἰς τὴν μυθολογίαν ὡς ἔχοντες ἀνθρωπόμορφον κεφαλήν.

Τὰ τέρατα ταῦτα ἐγεννήθησαν ἐκ τοῦ Ἰξίονος καὶ τῆς Νεφέλης, ἦσαν τοὐτέστι δαίμονες τῆς καταιγίδος.

Ὁ ἀρχηγὸς τούτων Φόλος, τοῦ ὁποίου ἡ κατοικία ἦτο εἰς τὸ μέσον τῶν ἑτέρων σπηλαίων, ἐδέχθη τὸν Ἡρακλέα, μεθ' οὗ συνεδέετο, ἐκδραμόντα εἰς καταδίωξιν τοῦ Ἐρυμανθίου κάπρου.

Ὁ Ἥλιος, κατὰ τὴν συνάντησιν τῶν δύο φίλων, εἰσέδυσεν εἰς τὸ ἀτμοϋφὲς νέφος καὶ ἐφιλοξένησεν ἐκεῖ ὁ εἷς γίγας τὸν ἕτερον.

Ὁ Φόλος συνδιητᾶτο μετὰ τῶν λοιπῶν Κενταύρων. Τὸν Ἡρακλέα ἐδέχθη ὡς πολύτιμον φίλον μετὰ πολλῶν περιποιήσεων παρασκευάσας πλούσιον δεῖπνον ἐξ ὀπτοῦ κρέατος, διότι ὁ Φόλος ἔτρωγε τοῦτο ὠμόν· διὰ τὸν Ἡρακλέα δὲ παρεσκεύασεν ὀπτόν, καίτοι κατ' ἄλλην παράδοσιν καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἔτρωγε τοῦτο ὠμόν.

Ὅταν κατὰ τὸ δεῖπνον ὁ Ἡρακλῆς ἐζήτησεν οἶνον, ὁ Φόλος τῷ ἀπήντησεν ὅτι εἶχον ἕνα μόνον κοινὸν πίθον ὅλοι οἱ Κένταυροι, τὸν ὁποῖον δὲν ἠδύνατο ν' ἀνοίξῃ, ἐπειδὴ ἀπουσίαζον οἱ λοιποί.

Ὁ Ἡρακλῆς τότε τοῦ εἶπεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ φοβῆται, ἀφοῦ ὁ πίθος ἐπρόκειτο ν' ἀνοιχθῇ πρὸς χάριν του.

Ὁ Φόλος, μὴ θέλων νὰ δυσαρεστήσῃ τὸν φίλον του, ἤνοιξε τὸν πίθον.

Κατ' ἄλλον τινὰ μῦθον, τὸν πίθον εἶχε δώσει ὁ Διόνυσος εἴς τινα τῶν Κενταύρων διὰ νὰ φυλάττῃ τοῦτον μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν θὰ τοὺς ἐπεσκέπτετο ὁ Ἡρακλῆς.

Ἔκτοτε ἐφρούρουν τοῦτον διαδοχικῶς ἐπὶ τέσσαρας γενεὰς καὶ κατὰ συνέπειαν ὁ οἶνος οὗτος ἐκ τοῦ τόσου χρόνου εἶχε προσλάβει ἔκτακτον δύναμιν καὶ θαυμασίαν εὐωδίαν, ὥστε, εὐθὺς ὡς ἠνοίχθη ὁ πίθος, οἱ

λοιποὶ Κένταυροι ἠννόησαν τοῦτο ἐκ τῆς ἀπανταχοῦ διαδοθείσης εὐωδίας καὶ εἰσώρμησαν πάραυτα κατὰ τοῦ σπηλαίου ὡπλισμένοι μὲ πελωρίους λίθους, πελέκεις καὶ κλάδους ὀζώδεις.

Οἱ πρῶτοι, οἵτινες ἐτόλμησαν νὰ εἰσδύσουν εἰς τὸ σπήλαιον, ἦσαν οἱ Ἄγριος καὶ Ἄγχιος.

Ὁ Ἡρακλῆς τότε ὀργισθεὶς ἠνωρθώθη πελώριος καὶ ἁρπάσας ἀπὸ τοὺς δύο θρασεῖς Κενταύρους τοὺς δαυλούς, τοὺς ὁποίους ἔφερον ὡς ὅπλα, ἔτρεψεν αὐτοὺς ἐντρόμους εἰς ἄτακτον φυγήν, συγκροτήσας δὲ φοβερὸν ἀγῶνα πρὸς τοὺς λοιποὺς κατ' αὐτοῦ τολμήσαντας, ἐφόνευσε καὶ κατετρόπωσε πλείστους ὅσους ἐξ αὐτῶν, καίτοι ἐβοηθοῦντο ὑπὸ τῆς μητρός των Νεφέλης, ἥτις βρέξασα ἀφθόνως τὴν γῆν, καθίστα ὀλισθηρὸν διὰ τὸν Ἡρακλέα τὸ ἔδαφος, ἐνῷ διὰ τοὺς Κενταύρους οὐδόλως ἔβλαπτε, διότι οὗτοι ἐστηρίζοντο εἰς τοὺς τέσσαρας πόδας των.

Ἐκβαλὼν τότε αὐτοὺς ἐκ τοῦ σπηλαίου, κατεδίωξε μέχρι τοῦ Μαλέα, ὅπου κατέφυγον οἱ ἐπιζήσαντες εἰς τὸ ἄντρον τοῦ Χαίρωνος.

Τότε ὁ Ἡρακλῆς γονατίσας πρὸ τοῦ φοβεροῦ στομίου τοῦ σπηλαίου, ἐτόξευσε τὸν Ἔλατον καὶ διαπεράσας τὸν βραχίονα τούτου, ἐπλήγωσε βαθύτατα τὸν ὑποδεχθέντα αὐτὸν Χαίρωνα.

Οἱ λοιποὶ Κένταυροι διεσπάρησαν τῇδε κἀκεῖσε ἀπὸ Μαλέα μέχρι Τυρρηνίας, ἔνθα ἀπέθανον πάντες ἕνεκα τῶν κακουχιῶν καὶ τῆς πείνης, ἢ θελχθέντες καὶ ἀπολιθωθέντες ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ ἄσματος τῶν Σειρήνων.

Ἐκ τῶν Κενταύρων, ὁ μὲν Νέσσος κατέφυγεν εἰς τὸν ποταμὸν Εὔηνον, ὁ δὲ Εὐρυτίων κατέφυγεν εἰς τὴν Φολόην, ἐνῷ τοὺς ἑτέρους ἐσκέπασεν ὁ Ποσειδῶν κάτωθι τοῦ ὄρους, ὅπερ ὠνομάσθη Ἐλευσίς. Ὁ Ὄμαδος ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ὅπου ἐδίωκε τὴν ἀδελφὴν τοῦ Εὐρυσθέως Ἀλκυόνην, δι' ὃ καὶ ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους, ὁ δὲ Πολύνωρ κατέφυγεν εἰς Ἦλιδα καὶ ἔπλυνε τὰς πληγὰς τοῦ τραύματός του εἰς τὸν ποταμὸν Ἄνιγρον, ἐξ οὗ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ τούτου ἐγένοντο βρωμερὰ καὶ νοσηρά.

Μετὰ τὴν μάχην ὁ Ἡρακλῆς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Φολόην, περὶ τὴν ὁποίαν εἶχον πέσει δέκα ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων Κενταύρων, οἱ Δάφνις, Ἀργεῖος, Ἀμφίων, Ἱπποτίων, Ὄρειος, Ἰσοπλῆς, Μελαγχαίτης, Θηρεύς, Φρύξος καὶ Δούπων, τοὺς ὁποίους λόγῳ συγγενείας ἐφρόντισε καὶ ἔθαψεν ὁ Φόλος.

Ὁ φιλόξενος Φόλος, ὅταν ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ τραύματος ἑνὸς Κενταύρου τὸ βέλος τοῦ Ἡρακλέους, ἀπεθαύμαζε τοῦτο καὶ ἠπόρει πῶς ἡ τόσον λεπτὴ ἀκίς, ἡ τόσον μικρὰν ἐπιφέρουσα πληγήν, εἶχε τὴν δύναμιν νὰ θανατώνῃ τόσον πελωρίους γίγαντας. Ἐνῷ δὲ διελογίζετο τοῦτο, ἔπεσεν ἐκ τῶν χειρῶν του τὸ βέλος καὶ ἔπληξε τὸν πόδα αὐτοῦ θανασίμως καὶ μετ' ὀλίγον ἀπεβίωσεν.

Ὁ Ἡρακλῆς εὗρε τὸν φίλον του ἐκπνέοντα καὶ τὸν ἐνεταφίασε μεγαλοπρεπῶς ὀνομάσας καὶ τὸ ὑπερκείμενον ὄρος Φολόην.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἡρακλῆς ἀνῆλθε πρὸς καταδίωξιν τοῦ Ἐρυμανθίου κάπρου, ὅστις ἐνδιητᾶτο ἐπὶ τοῦ Ἀρκαδικοῦ ὄρους «Ἐρύμανθος», ἐξ οὗ εἶχε λάβει τὸ ὄνομα, καὶ ὅστις ἐλυμαίνετο τὴν Ψωφίδα.

Οὗτος ἦτο ἰσχυρότατος καὶ εἶχε πελωρίους καὶ φοβεροὺς ὀδόντας. Ὁ Ἡρακλῆς ἐχρειάσθη νὰ μεταχειρισθῇ τέχνην μᾶλλον ἢ ἀνδρείαν, ἵνα καταβάλῃ καὶ μεταφέρῃ τοῦτον ζῶντα εἰς τὸν Εὐρυσθέα, ὅστις ἐκ τῆς ἀπαισίας του θέας κατετρόμαξεν, ὡς εἶδε τοῦτον ἐξηπλωμένον ἐπὶ τῶν εὐρώστων ὤμων τοῦ γίγαντος, καὶ ἐκρύβη ἐντὸς χαλκίνου πίθου.

Οἱ κάτοικοι τῆς Κύμης διηγοῦντο ὅτι οἱ ὀδόντες τοῦ τέρατος τούτου εὑρίσκοντο ἐντὸς τοῦ παρ' αὐτοῖς Ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος.

Δὲν εἶναι ἀπίθανον οἱ κάτοικοι τῆς παλαιᾶς Ἀρκαδίας ἐν τῷ κάπρῳ τοῦ Ἐρυμάνθου νὰ ἐσυμβόλιζον τὸν ποταμὸν Ἐρύμανθον, ὅστις ὀγκούμενος κατὰ τὸν χειμῶνα κατήρχετο ταχὺς ἐκ τῶν ὀρέων καὶ κατέκλυζε τὴν στενὴν τῆς Ψωφίδος πεδιάδα, καταστρέφων πᾶν τὸ προστυχὸν πρὶν ἢ ἑνώσῃ τὰ νάματά του μετὰ τοῦ Ἀλφειοῦ.

Ἐπίσης κατὰ τὴν μυθολογίαν ὁ ἐγχώριος ἡμίθεος Βούφαγος, υἱὸς τοῦ Τιτᾶνος Ἰαπετοῦ, ἐρασθεὶς τῆς Ἀρτέμιδος ἐτοξεύθη ὑπ' αὐτῆς ἐν Φολόῃ, ἐκ τοῦ ὀνόματος δὲ τούτου ἔλαβε τὸ ὄνομα καὶ πόλις Βουφάγιον καὶ ὁμώνυμος ποταμίσκος ἐν Γορτυνίᾳ χυνόμενος εἰς τὸν Ἀλφειόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ Φολόη κατὰ τοὺς Κλασσικοὺς καὶ Χριστιανικοὺς χρόνους.

Ἡ ἀπέραντος ἔκτασις τῆς Φολόης ἦτο γνωστὴ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἔκτασις αὕτη, καὶ ἰδίᾳ ἡ πρὸς τὸ νῦν χωρίον Κούμανι, ἦτο πυκνοκατῳκημένη.

Ἐν τῇ θέσει Κούρτι ἢ Παλιόκαστρον, εἰς τὸ ἄκρον τῆς βουνοσειρᾶς τῆς Φολόης, ἔκειτο ἡ ἀρχαία ὀνομαστὴ καὶ πυκνοκατῳκημένη πόλις Λασιὼν ἢ Λασίων, ἡμίσειαν ὥραν ἐκεῖθεν τοῦ χωρίου Κούμανι.

Ἐκ τῶν Ἠλειακῶν τοῦ Γ. Παπανδρέου ἀποσπῶμεν τὰ ἑξῆς:

Ἡ Λασιὼν τὸ πρῶτον κατῳκήθη ὑπὸ Ἀρκάδων καὶ ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν.

Εἶτα κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Ἠλείων καὶ ἐπὶ βραχὺν χρόνον, κατὰ τὸ ἔτος 364 π.Χ., ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτῶν καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Κατόπιν δὲ περιῆλθεν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν καταληφθεῖσα τὸ 220 π.Χ. ὑπὸ τῶν Αἰτωλοηλείων γενομένων κυρίων καὶ τῆς Ψωφίδος. Ἠλευθερώθη πάλιν τὸ 217 π.Χ. ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Ε' τῆς Μακεδονίας, ὅστις ἐπέδραμε κατὰ τῶν Ἀρκάδων καὶ εἶτα κατὰ τῶν Ἠλείων καὶ νύκτωρ ἐν βαρυτάτῳ χειμῶνι κατὰ τῆς Ψωφίδος. Κατατροπώσας τοὺς ἀντιπάλους κατέλαβεν ἀμαχητεὶ τὴν Λασιῶνα, τὴν ὁποίαν παρέδωκεν εἰς τοὺς Ἀχαιούς, ὁπότε πλέον ἤρχισε παρακμάζουσα ἡ πλουσιωτάτη Λασιών, καταστραφεῖσα ὁλοσχερῶς ὑπὸ τῶν Γότθων τοῦ Ἀλαρίχου τὸ 396 μ.Χ.

Ἐν τῇ ἄνω θέσει Κούρτι, βορείως τοῦ χωρίου Κούμανι, ἐν τῇ ὀξείᾳ γωνίᾳ συμβολῆς δύο ρυάκων, ὅπου νῦν ὁ ἠρειπωμένος Ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἦτο ἡ Ἀκρόπολις.

Ἐρείπια καὶ ἴχνη τοίχων καὶ οἰκοδομημάτων εὑρίσκονται καὶ σήμερον, ὡς καὶ ἴχνη Φραγκικῶν ὀχυρωμάτων. Εἰς τὴν ἄνω θέσιν καὶ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν οἱ κάτοικοι τοῦ Κούμανι εὕρισκον ἀρχαῖα νομίσματα μεγάλης ἀξίας καὶ διὰ τρυπάνων ἀνεκάλυπτον ἀρχαίους τάφους, ἐντὸς τῶν ὁποίων εὑρίσκοντο ἀντικείμενα ἀξίας καὶ πολυτιμότατοι καὶ ἀνεκτίμητοι καθρέπται.

Δυστυχῶς μέχρι σήμερον οὐδεμία ἐπίσημος ἐνέργεια ἐγένετο ἢ ἀνασκαφή, καίτοι κατ' ἐπανάληψιν ἐπεσκέφθησαν ἀρχαιολόγοι τὴν περιφέρειαν ἐκείνην, πρὸς ἀνακάλυψιν ἀρχαιολογικῶν θησαυρῶν, οἵοι ἀσφαλῶς θὰ ὑπάρχουν.

Αὕτη ἐπεκοινώνει μετὰ τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας διὰ τοῦ Λαλαϊκοῦ ὀροπεδίου καὶ τῆς Φολόης, οὐδὲν ὅμως σημεῖον τῆς ὁδοῦ διεσώθη.

Τὴν Λασιῶνα ἐπεσκέφθη ὁ Παυσανίας, ὅστις ἀνῆλθε διὰ τοῦ Λαλαϊκοῦ ὀροπεδίου καὶ τῆς Φολόης. Ὑπάρχει ἐπίσης πιθανότης νὰ ἀνῆλθεν ὁ Παυσανίας εἰς Λασιῶνα δι' Ὠλένης πρὸς τὰ νῦν χωρία Μπεντένι καὶ Κλειντιά. Οὐδαμοῦ ἀναγράφεται ἂν ὁ Στράβων ἀνῆλθε πρὸς τὴν Λασιῶνα, οὔτε ἀναφέρεταί τι ὑπ' αὐτοῦ περὶ Φολόης.

Εἶναι γνωστόν, ὡς ὁ ἴδιος ἀναγράφει, ὅτι ἐξ Ὀλυμπίας ἀνῆλθε διὰ τοῦ χωρίου Στραβοκέφαλον – Κλαδέος – πρὸς τὴν καὶ νῦν θέσιν Σουφάλα ἢ Κιόνια τῆς περιφερείας τοῦ συνοικισμοῦ Λάσδικα τῆς Κοινότητος Δούκα, ὀλίγον νοτιώτερον, ὅπου σήμερον εἶναι τὰ κτήματα τῶν οἰκογενειῶν Χατζοπούλου. Ἀναφέρει ὅτι εὑρῆκεν ἐκεῖ συνοικισμὸν μικρόν, ὡς εἶδος μᾶλλον μοναστηρίων, καὶ ἐξαίρει τὸν θαυμάσιον οἶνον.

Εἰς τὴν ἄνω θέσιν εὑρέθησαν καὶ σώζονται κτίρια καὶ μαρμάρινοι στῦλοι, ἐξ οὗ καὶ ἡ θέσις «Κιόνια».

Ἐκάστοτε ἀνέρχονται ἐκεῖ ἀρχαιολόγοι καὶ λαμβάνουν φωτογραφίας.

Ἀνευρέθησαν δὲ μικρὰ πήλινα ἀντικείμενα. Καὶ ἐκεῖ οὐδεμία ἐνέργεια ἐγένετο πρὸς ἀνεύρεσιν τυχὸν εὑρισκομένων ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων.

Καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἡ περιφέρεια τῆς Φολόης ἦτο γνωστή, ἐν αὐτῇ διαδραματισθέντων σοβαρῶν γεγονότων. Κατὰ τὰ ἔτη 375 μ. Χ., 392 μ. Χ. καὶ 397 μ. Χ. ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους Στηλίχωνος τοῦ ἐκ Βανδάλων, ἐπανειλημμέναι ἐπιθέσεις Γότθων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἰσχυροῦ ἡγεμόνος των Ἀλαρίχου.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐνετοκρατίας, ἡ ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τῆς Φολόης ἔκτασις ἦτο κατῳκημένη, ἐκτὸς τῆς κυρίως Φολόης καὶ τοῦ Λαλαϊκοῦ ὀροπεδίου.

Ἡ πρὸς τὴν θέσιν νῦν Πανοπούλου Χάνι περιφέρεια, ὡς καὶ ἡ ἄνωθεν, ἐντεῦθεν τῆς Δίβρης. τοιαύτη, ἦτο κατῳκημένη καὶ εὑρέθησαν πολλὰ κτίρια, ἐνετικά νομίσματα καὶ πήλινα ἀντικείμενα.

Εἰς τὴν ἄνω θέσιν – Πανοπούλου Χάνι – ὑπάρχουν ἐνετικὰ ἐρείπια μὲ ὑπερμεγέθεις λίθους. Ὁμοίως ἡ ἐντεῦθεν τοῦ Λαλαϊκοῦ ὀροπεδίου ἔκτασις πρὸς τὰ χωρία Βύλιζα καὶ ἡ ἐκεῖθεν πρὸς τὰ χωρία Πευκών, Στραβοκέφαλον – Κλαδέος, Λάσδικα, Μπάστα, Κρυονέρι, Χελιδόνι, καὶ ἡ πρὸς τὸ Γούμερον, ἦτο πυκνοκατῳκημένη καὶ πολλὰ κτίρια καὶ νομίσματα εὑρέθησαν. Εἰς ὅλα ταῦτα ὑπῆρχον Ἐνετικοὶ Πύργοι, ἐρείπια τῶν ὁποίων σώζονται καὶ σήμερον.

Εἰς τὴν κυρίως Φολόην, εἴτε ἐπειδὴ ἦτο τοιαύτη ἡ πυκνότης τοῦ δάσους, εἴτε ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατὴ ἡ διατήρησις κατοίκων, πρὸ παντὸς ἐλλείψει ὕδατος, οὐδαμοῦ εὑρέθησαν ἴχνη κτιρίων.

Ἀπό τινων ὀνομασιῶν τῆς Φολόης καὶ τοῦ Λαλαϊκοῦ ὀροπεδίου ἀποδεικνύεται ὅτι νομάδες τινὲς διέμενον ἐκεῖ.

Ἡ ἀπέραντος ἔκτασις τῆς Φολόης καὶ ἡ κάτωθι τοῦ Λαλαϊκοῦ ὀροπεδίου ἦτο, ὡς εἴπομεν, κεκαλυμμένη ἀπὸ πυκνότατα δάση δρυῶν. Δάση παρθένα μὲ πανύψηλα καὶ εὐθυτενῆ δένδρα, δάση πυκνότατα καὶ ἀδιάβατα ἐκάλυπτον τὰς μεγάλας ἐκείνας ἐκτάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐνδιητῶντο ἀγέλαι λύκων, τσακαλίων, ἀγριοχοίρων καὶ ἀπειρία ζαρκαδίων.

Τὸ δάσος τῆς Φολόης, ὡς ἐκ τῆς πυκνότητος αὐτοῦ, ἔλαβε καὶ τὴν ὀνομασίαν «Κάπελη».

Ἐκ παραδόσεως εἶναι γνωστόν, ὅτι πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς κατακτήσεως τῶν δυτικῶν μερῶν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, ὑπῆρχε μικρὸς συνοικισμὸς ἀπὸ νομάδας εἰς τὴν ἐκεῖθεν τοῦ Λάλα πρὸς τὸ χωρίον Κάμενα θέσιν «Κουβέλιζα» ἢ «Κοτρώνι» ὀνόματι.

Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς χρονολογίας τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν νομάδων αὐτῶν εἰς τὴν ἄνω περιφέρειαν οὐδὲν εἶναι γνωστόν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι κατῆλθον εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἐκ τοῦ χωρίου Σέρβι τῆς Γορτυνίας ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Λέντζον, ἐξ οὗ καὶ αἱ προελθοῦσαι κατόπιν ἀνὰ τὰ διάφορα πέριξ χωρία οἰκογένειαι Λεντζαίων.

Οἱ ἄνω εἴτε δι' ἔλλειψιν ἐπαρκοῦς ὕδατος, εἴτε ἐπειδὴ τὸ μέρος ἐκεῖνο, μὲ τὰς ἀποτόμους λοφοσειράς, τὶς ἄγριες ρευματιὲς καὶ τὶς πλαγιές, τὰ πυκνὰ δάση καὶ ἐν γένει τὸ ἄγριον τῆς φύσεως, οὐδεμίαν ἀσφάλειαν παρεῖχεν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν περιφέρειαν ἐκείνην καὶ ἐγκατεστάθησαν, πολλὰ ἔτη πρὶν ἐγκατασταθοῦν ἐκεῖ οἱ Ἀλβανοί, εἰς τὴν καὶ νῦν θέσιν «Λεντζαίϊκα» εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ Λάλα ἐντεῦθεν καὶ ἔναντι τοῦ Μπαστιρᾶ. Μετὰ δὲ τὴν κατάληψιν τοῦ Λάλα ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, ἔλαβε καὶ τὴν ὀνομασίαν Μεραΐϊκα ἐκ τοῦ Μέρ—Ἀγᾶ, ὅπου ὑπάρχουν καὶ σήμερον ἀκόμη ἐρείπια καὶ ἐκ τοῦ παλαιοῦ συνοικισμοῦ τῶν Λεντζαίων καὶ τῶν Λαλαίων.

Ὁ μικρὸς ἐκεῖνος συνοικισμὸς κατέστη ὀνομαστός, διότι ἐκεῖ, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν συνεχείᾳ, ἐγκατεστάθησαν τὸ πρῶτον οἱ ἀνελθόντες Ἀλβανοί, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἀπετελέσθη ὁ πρῶτος πληθυσμὸς τοῦ ὀνομαστοῦ Λάλα, ὅπερ ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου καὶ πολυπληθὲς κατέστη διὰ τῆς ἀφίξεως πολλῶν Τουρκαλβανικῶν οἰκογενειῶν καὶ κατέκτησεν ὁλόκληρον τὴν Ἠλείαν καὶ ἐπεξετάθη εἰς τὰς ὁμόρους ἐπαρχίας Γορτυνίας καὶ Ὀλυμπίας, τὸ περίφημον καὶ ὀνομαστὸν Λάλα μὲ τοὺς θηριώδεις Τουρκαλβανούς Λαλαίους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐδίστασαν νὰ ἀποκηρύξουν τὴν Σουλτανικὴν κυριαρχίαν, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἀπεστάλησαν καὶ Σουλτανικὰ στρατεύματα.

Ἡ περιφέρεια ἐκείνη, Λεντζαίϊκα ἢ Μεραΐϊκα, εἶναι καὶ σήμερον εἰς πλεῖστα σημεῖα κεκαλυμμένη ἀπὸ ἐρείπια, ὑπῆρχε δὲ καὶ μικρὸς οἰκίσκος, ὃν κατέχει ἡ οἰκογένεια κληρονόμων Γεωργ. Δασουρᾶ.

Ἡ ἔκτασις αὕτη ἀπετέλεσε τὸν πρῶτον συνοικισμὸν τῶν Τουρκαλβανῶν καὶ ἐκεῖθεν ἐπεξετάθη πρὸς τὰ κάτω, ὅπου ἡ κατόπιν πολυπληθὴς πόλις τοῦ Λάλα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἄνοδος Ἀλβανῶν εἰς Ἠλείαν. Ἐποικισμὸς Λάλα. Κατάκτησις Ἠλείας.

Ἐκ παραδόσεως γνωρίζομεν ὅτι ὁ Ἰσμαὴλ—Ἀγᾶς, ἡγούμενος πολυαρίθμου ὁμάδος Ἀλβανῶν, ἐκ τῶν καταλαβόντων τὴν Μεθώνην ἢ Κορώνην, καὶ διελθὼν τὸν Ἀλφειόν, ἀνῆλθε πρὸς τὴν ὀρεινὴν περιφέρειαν τῆς Ἠλείας καὶ κατεσκήνωσεν ἐν τῇ ὡς ἄνω θέσει Λεντζαΐϊκα.

Πότε ἀκριβῶς ἐγένετο ἡ ἄνοδος αὐτῶν, διατὶ δὲν προετίμησαν τόσα ἄλλα προσοδοφόρα μέρη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα διῆλθον, καὶ ποῖος ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, δὲν κατέστη γνωστόν.

Δὲν εἶναι ὅμως ἀπίθανον ν' ἀνῆλθον τῷ 1438 μ. Χ. ἐπὶ Μανουὴλ, υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐμφυλίων πολέμων, πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐρημίας, ἥτις ἐπῆλθεν ἐκ τούτων εἰς διαφόρους περιφερείας, καὶ νὰ ἐπηκολούθησεν ἐγκατάστασις πλείστων ὅσων ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν.

Τὸ θαυμάσιον τῆς περιφερείας, τὸ δροσερὸν καὶ ὑγιεινὸν τοῦ κλίματος, μὲ τὸν ἐκτεταμένον ὁρίζοντα, τὰ πυκνὰ δάση μὲ τὰ πανύψηλα δένδρα καὶ ἐν γένει τὰ ἄπειρα φυσικὰ πλεονεκτήματα, ἐμάγευσαν τοὺς Ἀλβανοὺς τοῦ Ἰσμαὴλ καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ὁριστικῶς.

Μικραὶ οἰκίαι ἀπετέλουν τὸ πρῶτον τὸν συνοικισμὸν ἐκεῖνον μαζὶ μὲ τὰς ὀλίγας οἰκίας τῶν Λεντζαίων, μεθ' ὧν συνῴκησαν.

Ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἰσμαὴλ—Ἀγᾶ ἀπετελεῖτο ἐξ αὐτοῦ, τῆς μητρός του, τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ του καὶ τῆς μικρᾶς ἀδελφῆς των.

Ἐξ ἀφηγήσεων τῶν συνοικούντων καὶ παλαιοτέρων Λεντζαίων, γνωρίζομεν ὅτι τόσον ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀγᾶ, ὅσον καὶ οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ὁμάδα, ἦσαν φιλήσυχοι, ἐργατικοί, οὐδένα ἠνώχλουν καὶ πρὸς τοὺς Λεντζαίους ἐφέροντο φιλικώτατα· πρὸς δὲ διηγοῦντο οἱ παλαιότεροι ὅτι τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας διέκρινεν ἐξαιρετικὴ ἀγάπη. Ὁ δὲ μικρότερος ἀδελφὸς ἀπεκάλει τὸν Ἀγᾶν «Λάλα», δηλ. μεγαλύτερε ἀδελφέ, λέξις, ἥτις σήμερον ἀκούεται εἰς διάφορα χωρία ἀποκαλοῦντος τοῦ μικροτέρου ἀδελφοῦ τὸν μεγαλύτερον «Λάλα», ἐξ οὗ καὶ ἐκ τῆς πολλῆς χρήσεως, ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν ὁ μικρὸς ἐκεῖνος συνοικισμὸς «Λάλα», τὸ κατόπιν πολυπληθὲς Λάλα, τὸ φοβερὸν Λάλα, τὸ κέντρον τῶν ἀγρίων Τουρκαλβανῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ἐτρομοκράτησαν τὴν Ἠλείαν καὶ τὰς ὁμόρους ἐπαρχίας.

Ἑτέρα ἔκδοσις, ὅτι τὸ «Λάλα» ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν ἔκ τινος ὀνόματι «Λάλα», δὲν φαίνεται ἀληθής.

Ὁ Ἰσμαὴλ-Ἀγᾶς φιλοδοξῶν, φαίνεται, νὰ ἄρχῃ μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ ὀπαδῶν, ἐκάλεσεν ἀπὸ διαφόρους περιφερείας ὁμοφύλους νὰ κατοικήσουν εἰς Λάλα.

Πρὸς τούτοις ἐκήρυξε τὸ Λάλα ἄσυλον παντός, ὅστις ἐπεθύμει νὰ ἐγκατασταθῇ ἐκεῖ, κηρύξας τὸ «μπισελάμιν-ἀμινιὸν», ἤτοι εἰσέλθετε ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ ἐμπιστοσύνῃ, χωρὶς ν' ἀθετήσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του, ὡς συνέβαινεν εἰς ἄλλας Τουρκικὰς περιφερείας, δεχόμενος εὐχαρίστως πάντας τοὺς προσερχομένους, καίτοι ἐγνώριζεν ὅτι μεταξὺ αὐτῶν θὰ ὑπῆρχον καὶ ἄτακτα καὶ κακοποιὰ στοιχεῖα, ἄγριοι καὶ αἱμοδιψεῖς Τουρκαλβανοί.

Σὺν τῷ χρόνῳ εἰσῆλθον εἰς τὸ Λάλα πολλαὶ οἰκογένειαι ἐκ διαφόρων μερῶν καὶ συνεπῶς ἤρξατο αὐξανόμενος ὁ πληθυσμός.

Οἰκίαι ᾠκοδομήθησαν ἀπὸ τῆς θέσεως Λεντζαΐϊκα πρὸς τὴν νῦν συνοικίαν Χιωταΐϊκα μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὰ κάτω, ὅπου κατόπιν ἠγέρθη τὸ Τζαμί.

Εἰς τὴν θέσιν αὐτήν, ἥτις εἶναι μία ἀπὸ τὰς θαυμασιωτέρας τοποθεσίας τοῦ Λαλαϊκοῦ ὀροπεδίου, μὲ τὴν ἀπέναντι καὶ ἐγγὺς μαγευτικὴν τοποθεσίαν τοῦ Μπαστιρᾶ, ἐκ τοῦ πλουσιωτάτου Μπαστιρᾶ-Ἀγᾶ, καὶ τὴν ὕπερθεν ὀνομαστὴν Φολόην μὲ τὰ πανύψηλα, παχύσκια καὶ εὐθυτενῆ δένδρα, μὲ τὴν ἐκτεταμένην πρὸς τὰ Β.Δ. πεδιάδα καὶ τὸν κάτωθι ἑλικοειδῶς διερχόμενον Ἀλφειόν, κατῴκησαν μετ' ὀλίγον πολλαὶ οἰκογένειαι ἐπισήμων Ὀθωμανῶν, οἰκογένειαι πλούσιαι, οἰκογένειαι ἀριστοκρατικαί, οἰκογένειαι ἐξ ὧν οἱ Βοϊβοντάδες, Μπέηδες, Ἀγάδες καὶ λοιποὶ τιτλοῦχοι.

Ἡ ἐγκατάστασις ἀρκετῶν οἰκογενειῶν εἰς Λάλα καὶ ἡ ὁσημέραι αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ηὔξησε καὶ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Ἰσμαὴλ-Ἀγᾶ, καὶ ὅτε μετά τινα ἔτη συνεδέθη διὰ γάμου μὲ σημαίνουσαν Ὀθωμανικὴν οἰκογένειαν, ἡ ἐπιρροὴ καὶ ἡ δύναμίς του ἦτο μεγάλη.

Ἡ ἐπιρροὴ καὶ δύναμις ὅμως αὐτὴ ἀπήρεσε πρὸς τὸν νεώτερον ἀδελφόν, ὅστις ἤρχισε νὰ ζηλοτυπῇ καί, παρακινούμενος ἀπὸ δυσηρεστημένους τινάς, ἤρχισε νὰ συνωμοτῇ κατὰ τοῦ Ἰσμαήλ.

Εἶχεν ἀποφασισθῇ ὑπὸ τῶν δυσηρεστημένων νὰ θέσουν ἐκποδὼν τὸν Ἰσμαὴλ καὶ ἀναθέσουν τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν νεώτερον ἀδελφόν.

Τὰ σχέδια ταῦτα περιῆλθον ἐγκαίρως εἰς γνῶσιν τῆς σώφρονος καὶ συνετῆς μητρός των, ἥτις κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν νεώτερον υἱόν της καὶ τοὺς σημαίνοντας ἐκ τῶν δυσηρεστημένων νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Λάλα.

Ἀρκετοὶ τούτων ὑπὸ τὸν νέον ἀρχηγόν των, ἀκολουθούσης καὶ τῆς μητρός του, ἀνῆλθον πρὸς τὴν Φολόην καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν προσοδοφόρον καὶ ἐκτεταμένην ἔκτασιν, τὴν νῦν θέσιν «Πανοπούλου Χάνι», θέσιν ὁμοίως θαυμασίαν μὲ ἄφθονα διαυγέστατα ὕδατα καὶ ὁρίζοντα ἐκτεταμένον, μὲ πυκνότατα δάση καὶ κλῖμα ὑγιεινόν, ἐπεκτείναντες μετ' ὀλίγον τὴν κυριαρχίαν των καὶ εἰς τὴν ἐγγὺς ἔκτασιν πρὸς τὸ χωρίον Κακοτάρι, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἔκτοτε Ἀγᾶν.

Δὲν παρῆλθον πολλὰ χρόνια καὶ εἶχον συγκεντρωθῇ εἰς Λάλα πολλαὶ οἰκογένειαι· σὺν τῇ αὐξήσει τοῦ πληθυσμοῦ ηὔξανε καὶ ἡ ἐπιρροὴ τῶν Λαλαίων καὶ συνεπῶς ἐπεξετάθη ἡ κατοχή των εἰς τὰ διάφορα χωρία τῆς Ἠλείας καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς ἅπασαν τὴν ὀρεινὴν καὶ πεδινὴν Ἠλείαν, ὡς καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας Γορτυνίας καὶ Ὀλυμπίας.

Οἱ πλούσιοι Λαλαῖοι ᾠκοδόμησαν μεγαλοπρεπῆ Ἀνάκτορα (κονάκια), καὶ ταῦτα εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος, εἰς περίοπτον θέσιν ἐπὶ δεσπόζοντος λόφου, ἄτινα ἐπεξετείνοντο μέχρι τῆς θέσεως, ὅπου κατόπιν ἐκτίσθη τὸ μεγαλοπρεπὲς Τζαμί, γῦν Ἐκκλησία.

Εἶναι ἀπολύτως βεβαιωμένον ὅτι πολλαὶ οἰκογένειαι, ἐκ τῶν εἰς Λάλα ἐγκατασταθεισῶν, κατήγοντο ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν Ἀμποῦ-Ταλάμ, οἰκογένειαν συγγενῆ τῆς Αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, ἐξ ἧς κατήγοντο αἱ οἰκογένειαι τῶν περιφήμων Ἀλῆ-Ἀγᾶ, Ἀλῆ-Φαρμάκη, Σεϊντάγα, Βεζουλάγα ἀδελφῶν, Μέραγα, Ραΐτ-Ἀγᾶ Φειδᾶ, Χασᾶν-Ἀγᾶ ἀδελφῶν, Ἀβδοὺλ-Ἀγᾶ, Γιακούμ-Ἀγᾶ, Μεχμέτ-Ἀλῆ, Μπεκὴρ-Ἀγᾶ, Ραπαντζῆ-Ἀγᾶ, Κούλουρη-Ἀγᾶ, Μπαστιρᾶ-Ἀγᾶ καὶ Μπεζαΐτ-Ἀγᾶ ἀδελφῶν καὶ ἄλλων.

Ἐν συνεχείᾳ θὰ γράψωμεν περὶ ὅλων τῶν Ἀγάδων καὶ τῆς δράσεως αὐτῶν ὡς καὶ περὶ τῶν Βοϊβοντάδων, Μπέηδων κ.λπ.

Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ὀρλώφ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐγκατεστάθησαν εἰς διαφόρους περιφερείας τῆς Πελοποννήσου ἑπτὰ οἰκογένειαι σημαίνουσαι καὶ πλουσιώταται Ὀθωμανικαί, ἤτοι πρώτη ἡ τῶν Ἀπδὶμ-Πιγιάνων τῆς Κορίνθου, ἐξ ἧς ὁ περίφημος Κιαμὴλ-Μπέης, δευτέρα ἐκ τῶν ἐνδοξοτέρων ἡ τῶν Ἀρναουτογλαίων τῆς Τριπόλεως, τρίτη ἡ τῶν Χωτομαναίων τῆς Γαστούνης, τετάρτη ἡ τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ τῆς Κορώνης, πέμπτη ἡ τοῦ Ἀχμὲτ-Ἀγᾶ τῶν Πατρῶν, ἕκτη ἡ τοῦ Νουρὴ-Ἀγᾶ τῆς Λακεδαίμονος καὶ ἑβδόμη ἡ τοῦ Ἀπδάγα τῆς Μονεμβασίας.

Οἱ ἡγέται τούτων ὠνομάζοντο ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μπιμπασίδες (συνταγματάρχαι), εἶχον ἀνάλογον ἀριθμὸν στρατιωτῶν, καὶ ὑπήκουον πάντοτε εἰς τοὺς ἑκάστοτε Πασάδες καὶ Βοεβόδας.

Περὶ τῆς ἐν Γαστούνῃ οἰκογενείας τῶν Χωτομαναίων παραδέχονταί τινες ὅτι αὕτη ἐξασκοῦσεν ἐπιρροὴν καὶ ἐπὶ τῶν Λαλαίων, τοὺς ὁποίους παραδέχονται ὡς μισθωτούς.

Τοῦτο ἀπέχει τῆς ἀληθείας, διότι οἱ ὀλίγοι τῆς οἰκογενείας τῶν Χωτομαναίων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιβληθοῦν ἐπὶ τῶν ἀνδρείων Τουρκαλβανῶν Λαλαίων, οἵτινες, ὅταν οὗτοι ἐγκατεστάθησαν ἐν Γαστούνῃ, οἱ Λαλαῖοι εἶχον ὑποτάξει ἅπασαν τὴν Ἠλείαν καὶ οὐδ' αὐτὴν τὴν Πύλην ὑπελόγιζον. Ἐξ ἄλλου εἰς Λάλα εἶχον ἐγκατασταθῆ, ὡς εἴδομεν, οἰκογένειαι πλούσιαι, ἀριστοκρατικαὶ καὶ ἐπισήμου καταγωγῆς καὶ ἐκ τούτων τῇ ἐγκρίσει πάντοτε τοῦ Πασᾶ τῆς Τριπόλεως ὑπεδεικνύοντο καὶ διωρίζοντο ὑπὸ τῆς Πύλης οἱ Διοικηταὶ Πύργου καὶ Γαστούνης, οἱ Βοϊβοντάδες, οἱ Μπέηδες καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ Ἀγάδες τῶν διαφόρων περιφερειῶν.

Μετὰ τὴν ὁλοσχερῆ κατάκτησιν τῆς Ἠλείας, ὀρεινῆς καὶ πεδινῆς, οἱ Λαλαῖοι ἐπεξέτειναν τὴν κυριαρχίαν των καὶ ἐπὶ τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν Γορτυνίας καὶ Ὀλυμπίας, καταλαβόντες ἀρκετὰς ἐκτάσεις καὶ τὴν περιφέρειαν Ψωφίδος Καλαβρύτων.

Ἡ κατάκτησις τῶν περιφερειῶν αὐτῶν ἐγένετο διὰ βιαίων καὶ τρομοκρατικῶν μέσων, ὡς συμβαίνει εἰς τοὺς κατακτητάς.

Ἐξαίρεσιν ἀπετέλεσε τὸ ἐγγὺς χωρίον Δούκα, μετὰ τῶν κατοίκων τοῦ ὁποίου, ὡς ἐκ τῆς μορφώσεώς των, συνεδέθησαν φιλικώτατα οἱ κατακτηταὶ καὶ ἐξ αὐτοῦ παρελάμβανον τοὺς Γραμματεῖς των, ὡς καὶ οἱ ἑκάστοτε Διοικηταὶ Πύργου-Γαστούνης, οἱ Μπέηδες καὶ οἱ Ἀγάδες, παρελάμ-

βανον τοὺς διαχειριστὰς ἀποθηκαρίους, τοὺς ἐνοικιαστὰς τῆς δεκάτης καὶ ἄπαν τὸ προσωπικόν των.

Δουκαίους εἶχον προσλάβει καὶ ὡς σφαγεῖς (χασάπηδες), ἀρταποιούς, ὑφαντουργούς, ποιμένας καὶ σωματοφύλακας ἀκόμη, περὶ ὅλων δὲ αὐτῶν θ' ἀσχοληθῶμεν κατωτέρω.

Δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ ποῖοι ἀκριβῶς ἦσαν οἱ πρῶτοι Ἀγάδες τοῦ Λάλα καὶ ὅλης τῆς Ἠλείας, ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ἔχει βεβαιωθῇ ἀπὸ παραδόσεως εἰς παράδοσιν εἶναι ὅτι ἐπὶ πολλὰ ἔτη, εἴτε ἐπειδὴ εἶχον τοιαύτας διαταγάς, εἴτε ἐπειδὴ οἱ κατακτηταὶ ἦσαν αἱμοδιψεῖς, κακοῦργοι, αἱμοχαρεῖς μὲ θηριώδη ἔνστικτα, ἡ Ἠλεία ὑπεβλήθη εἰς φρικτὰ βασανιστήρια.

Παντοῦ ἐπεκράτει τρομοκρατία.

Καθεστὼς φόβου καὶ τρόμου.

Ἀθρόαι συλλήψεις παντὸς ἐξέχοντος Χριστιανοῦ, φόνοι, δηώσεις καὶ ἀτιμώσεις.

Ἔφιπποι ἄγριοι Τουρκαλβανοὶ περιήρχοντο τὴν Ἠλείαν, ὀρεινὴν καὶ πεδινήν, τρομοκρατοῦντες, βασανίζοντες καὶ φονεύοντες.

Ἱερεῖς καὶ πρόκριτοι ἀπεκεφαλίζοντο ἀναιτίως διὰ νὰ κορεσθοῦν τὰ ἄγρια ἔνστικτα τῶν αἱμοβόρων θηρίων.

Πᾶς ὕποπτος Χριστιανὸς συνελαμβάνετο, ἐβασανίζετο καὶ εἶτα ἀπεκεφαλίζετο. Οὐδεμία νεᾶνις, οὐδεμία ὕπανδρος, ἥτις ἔφερε καὶ ἴχνη ὀμορφιᾶς, ἦτο ἀσφαλής, ἀλλὰ συνελαμβάνετο ἀπὸ τοὺς ἀγρίους Τουρκαλβανούς, μετεφέρετο εἰς Λάλα, παρεδίδετο εἰς τοὺς Ἀγάδες καὶ ἐνεκλείετο εἰς τὰ χαρέμια. Ἀλλοίμονον ἐὰν ἐπεχείρει ν' ἀντισταθῇ κανείς. Ἡ ἀγρία ἐκείνη καὶ τρομοκρατικὴ περίοδος διήρκεσεν ἐπὶ μακρὰ ἔτη.

Κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην οἱ Χριστιανοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ χωρία των καὶ εἶχον τραπῇ εἰς τὰ ὄρη καὶ σπήλαια.

Ἠναγκάσθησαν νὰ κτίσουν καλύβας εἰς διάφορα ἀπρόσιτα μέρη, ἀδιάβατα καὶ ἀπόκεντρα, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὑπάρχουν ἀκόμη χωρία εἰς τοιαῦτα μέρη.

Κατὰ τὴν τρομοκρατικὴν ἐκείνην περίοδον ὁ κατακτητής, ὅστις εἶχε πλέον ἐπιβάλει τὸν βαρύτατον ζυγὸν τῆς δουλείας εἰς τοὺς δυστυχεῖς Χριστιανούς, εἶχε πολλὰ δικαιώματα ἐπὶ τῶν ραγιάδων. Ἦτο δουλεία ἀποκτηνωτική, ἕνα ἀτελεύτητον ὄργιον μὲ διαφόρους παραλλαγὰς ἀπὸ περιοχῆς εἰς περιοχὴν ἀναλόγως τῆς θηριωδίας τῶν Ἀγάδων καὶ κάθε ἀγρίου Τουρκαλβανοῦ.

Ὡς ἦτο ἐπόμενον, ὁ χρόνος, ἡ ἐπὶ μακρὸν ἐπικοινωνία Τούρκων καὶ Χριστιανῶν, ἡ συχνὴ τῶν Τούρκων ἐπίσκεψις εἰς τὰ διάφορα χωρία, αἱ περιποιήσεις τῶν δούλων πρὸς τοὺς κατακτητάς, ἐπέφερε σὺν τῷ χρόνῳ μικράν τινα κατ' ἀρχὰς μείωσιν τῶν βασανιστηρίων καὶ κατόπιν μίαν προσέγγισιν μᾶλλον φιλικήν. Ἐπηκολούθησε μία φιλία ἔστω καὶ φαινομενική, προσέγγισις στενὴ τὸ πρῶτον, στενοτέρα κατόπιν, καὶ οὕτως ἤρχισε μία εἰλικρινὴς ἐκτίμησις ἀμφοτέρωθεν διὰ νὰ φθάσῃ εἰς μίαν ἀδιάσπαστον σχέσιν. Αὕτη ἀπετέλεσεν ἀδιάσπαστον αἰσθηματικὸν βάθρον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐθεμελιώθη συνείδησις ἀμοιβαίων συμφερόντων.

Ἡ τρομοκρατία καὶ τὰ βασανιστήρια ἔπαυσαν, οἱ κάτοικοι, χωρὶς ν' ἀποβάλουν καὶ τὸν φόβον ὅτι συντόμως θὰ ἐξηγείροντο τὰ ἄγρια ἔνστικτα

τῶν Τουρκαλβανῶν καὶ χωρὶς ν' ἀπομακρύνωνται τῶν νέων κατοικιῶν των, ἐπεδίδοντο εἰς τὰς ἐργασίας των.

Εἰς τὴν μεταβολὴν ταύτην, ἡ ὁποία δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ γνωρίσωμεν ἐπὶ πόσα ἔτη διήρκεσεν, καὶ ἐπειδὴ εἶναι βεβαιωμένον ὅτι πάλιν ἐπηκολούθησε τρομοκρατικὴ περίοδος, συνετέλεσαν κατὰ πολὺ αἱ σχέσεις τῶν Λαλαίων μὲ τοὺς ἐξέχοντας χριστιανούς, τὸ πρῶτον μὲ τοὺς κατοίκους τοῦ Δούκα, καὶ εἶτα τοῦ Πύργου καὶ τῆς Γαστούνης, δηλαδὴ τῶν ἀρχόντων τῶν ἄνω μερῶν.

Ἀπὸ διαφόρους ἐπιστολάς, ἃς κατέχομεν, τοῦ Βοεβόντα Πύργου, τοῦ Ζαπίτη-Λελὲ Σεϊντάγα, τοῦ Ἰτέμ-Μπέη Βοϊβόντα Γαστούνης καὶ πλείστας τοιαύτας τῶν Ἀγάδων, διαπιστοῦται ὅτι ἐπὶ μακρὸν διετηρήθησαν φιλικώταται σχέσεις.

Τὸ Λάλα καθ' ὅλον τὸ μακρὸν διάστημα τῆς παραμονῆς ἐν αὐτῷ τῶν Τουρκαλβανῶν ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀπολύτως ἀμιγῆ τουρκαλβανικὸν πληθυσμόν, πλὴν τῶν κάτωθι Χριστιανικῶν κατ' ὄνομα οἰκογενειῶν, αἵτινες εἶχον προσληφθῆ εἰς τὰς διαφόρους ὑπηρεσίας τῶν Ἀγάδων, καὶ αἵτινες ἦσαν αἱ οἰκογένειαι Γκαγκανῆ, Χριστοπούλου, Κατσέπα, Ντελῆ, Λέντζου, Σκαρτσάρη. Αἱ οὐδέποτε ὑποταχθεῖσαι εἰς τοὺς Τούρκους οἰκογένειαι ἦσαν τοῦ Μουλαγιάννη καὶ τοῦ Καραμέρου.

Β ο ϊ β ό δ α ς ἢ Β ο ε β ό δ α ς. Λέξις Σλαβικὴ σημαίνουσα τὸν ὁδηγοῦντα στρατεύματα ἢ διοικητὴν Ἐπαρχίας, τοποτηρητὴν ἢ καὶ ἀντιπρόσωπον τῶν τιτλούχων διοικητῶν. Συνήθως προήρχοντο ἐκ τῶν ἐπισήμων οἰκογενειῶν ἢ ἀνωτέρων αὐλικῶν.

Μ π έ η ς ἢ Β έ η ς. Τίτλος κατώτερος τοῦ Πασᾶ καὶ ἀνώτερος τοῦ Ἐφένδη, ἐδίδετο δὲ εἰς ἀνωτέρους ἀξιωματικοὺς ἢ τέκνα Πασάδων καὶ ἐξ ἐπισήμων οἰκογενειῶν.

Ἀ γ ᾶ ς. Τίτλος, ὁ ὁποῖος ἐδίδετο εἰς τὴν Τουρκίαν εἰς πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς βαθμοφόρους, ἰδίᾳ εἰς τοὺς ὑπηρετοῦντας εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὡς Κιζλὰμ-Ἀγᾶς (φύλαξ τοῦ γυναικωνίτου), Χαζναδὰρ-Ἀγᾶς (ταμίας), Χασικὴ-Ἀγᾶς (φύλαξ ἐν τοῖς ἀνακτόροις). Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ τίτλος ἐξέπεσε καὶ Ἀγάδες ὠνομάζοντο καὶ κατώτεροι ὑπάλληλοι.

Πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐκ τῶν Ἀγάδων τῆς Ἠλείας ἦσαν καὶ μερικοὶ ἀγράμματοι καὶ ἄσημοι. Οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι καὶ αὐτοὺς ἀκόμη νὰ σέβωνται καὶ ν' ἀφιππεύουν, ὅταν διήρχοντο.

Ἐ φ έ ν δ η ς. Ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ αὐθέντης. Ἐδίδετο πάντοτε ὁ τίτλος εἰς πολλοὺς Τούρκους καὶ πρὸ πάντων εἰς συγγενεῖς τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας.

Κ α δ ῆ ς. Δικαστής, δικάζων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ θρησκευτικοῦ δικαίου, «σερκάτ», τοῦ ἀποκαλυφθέντος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν προφήτην Μωάμεθ καὶ περιεχομένου εἰς τὸ Κοράνιον. Εἰς ἑκάστην περιφέρειαν ὑπῆρχε καὶ Καδῆς, δηλ. ἱεροδικαστής.

Ἰ μ ά μ η ς. Τίτλος ἱερωμένου Ὀθωμανοῦ. Οὗτοι ἀνήρχοντο εἰς τοὺς ὑψηλοὺς μιναρέδες καὶ καλοῦσαν τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχήν, ἦσαν δὲ καὶ οἱ ἐντεταλμένοι διὰ τὰς περιτομάς, γάμους, κηδείας κλπ.

Ὅταν ἀνῆλθον τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα εἰς Πούσι (ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Λάλα), ὁ Ἰ μ ά μ η ς Λάλα, ὡς καὶ ὁ ἕτερος τοιοῦτος ἐν

Μπαστιρᾷ, προσηύχοντο εἰς τὸν προφήτην ὑπὲρ ἐπικρατήσεως τῶν Ὀθωμανικῶν ὅπλων καὶ κατατροπώσεως τῶν ἀπίστων.

Τ σ α ο ύ σ η ς. Κατώτερος στρατιωτικὸς βαθμὸς τῶν Ὀθωμανῶν, ὁ ὁποῖος ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν ἑλληνικὸν βαθμὸν τοῦ λοχίου. Εἰς Λάλα, ὅπου ἦτο ὠργανωμένος ἐμπειροπόλεμος στρατός, ὑπῆρχον ἀρκετοὶ Τσαούσηδες, οἵτινες ἠγοῦντο πάντοτε ἀποσπασμάτων καὶ περιήρχοντο τὰ διάφορα χωρία. Οὗτοι κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Ἠλείας καὶ ὅταν αἱ σχέσεις τῶν Χριστιανῶν καὶ Λαλαίων ἦσαν ἐχθρικαί, ἐτρομοκράτουν τὰ διάφορα χωρία.

Ἔδραν Τσαούση εἶχον καὶ εἰς Πηνειΐαν, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὸ χωρίον τὴν ἐπωνυμίαν Ἰμὰμ-Τσαούση, διότι ἐκεῖ ἔμενεν ὁ Ἰμάμης καὶ ὁ Τσαούσης. Ἡ Πηνειΐα σχεδὸν εἶχε καταληφθῆ ἀπὸ Τούρκους. Ὅλα τὰ τότε γνωστὰ χωρία τῆς Πηνειΐας κατῳκοῦντο ἀπὸ ἀμιγῆ σχεδὸν τουρκικὸν πληθυσμὸν καὶ ὀλίγαι χριστιανικαὶ οἰκογένειαι ὑπῆρχον εἰς αὐτά. Περὶ τούτων δὲ θὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς σχετικὸν κεφάλαιον.

Οἱ Ἀγάδες τοῦ Λάλα, ὡς ἐκ τῆς καταγωγῆς των, εἶχον νυμφευθῆ γυναῖκας ἀπὸ σημαινούσας ὀθωμανικὰς οἰκογενείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Βοϊβοντάδες, Μπένδες, Ἀγάδες ἐν Λάλᾳ καὶ ἄλλαις περιφερείαις. Δρᾶσις αὐτῶν. Ἀλῆ-Φαρμάκης. Μάχη παρὰ τὴν Βελημάχην.

Ὡς ἐλέχθη, δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ γνωσθῶσιν ὀνόματα παλαιῶν Ἀγάδων καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὴν μακράν, μετὰ τὴν ὁλοσχερῆ κατάκτησιν τῆς Ἠλείας, τρομοκρατικὴν περίοδον. Μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν ὅμως ἐν Λάλᾳ πολλῶν ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν, ἀριστοκρατικῶν, ἐπισήμων καὶ πλουσίων, ἔχομεν συγκεντρώσει ὀνόματα Ἀγάδων, ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων, οἵτινες φέρουν διαδοχικῶς τὰ αὐτὰ ὀνόματα ἀπὸ πάππου, πατρὸς καὶ υἱοῦ, ὅπως π.χ. Σεΐντ-Ἀγᾶς, Ἀλῆ-Ἀγᾶς, πάπποι, υἱοὶ καὶ ἔγγονοι. Ἐκ τοῦ Λάλα, ἐγκρίσει πάντοτε τῆς Πύλης καὶ ὑποδείξει τοῦ Πασᾶ Τριπόλεως, προήρχοντο οἱ διάφοροι τιτλοῦχοι: Διοικηταὶ-Βοϊβοντάδες Πύργου καὶ Γαστούνης, ὡς καὶ οἱ Μπένδες. Περὶ τῶν διαφόρων τίτλων ἐκρίναμεν ἐπάναγκες νὰ γράψωμεν ὀλίγα τινά.

Ἡ μήτηρ τῶν κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν περίοδον περιφήμων ἀδελφῶν: Ἀλῆ-Ἀγᾶ, Ἀλῆ-Φαρμάκη, Σεϊντάγα, Βεζουλάγα, καὶ Ἰμβραλὴμ-Ἀγᾶ, κατήγετο ἐκ τῆς ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας Ταλάμ.

Ἡ σύζυγος-πρώτη Χανούμ-τσῦ Ἀλῆ-Ἀγᾶ, κατήγετο ὁμοίως ἀπὸ μεγάλην ὀθωμανικὴν οἰκογένειαν, ἐφημίζετο δὲ διὰ τὴν ὡραιότητα, τὴν ἀριστοκρατικὴν ἐμφάνισιν, τὴν εὐρεῖαν μόρφωσιν, τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν ἄκραν φιλανθρωπίαν της. Περὶ ταύτης θὰ γράψωμεν ἐν ἐκτάσει.

Τὰ ἀνωτέρω διηγοῦντο οἱ ὑπηρετοῦντες Χριστιανοὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἰδίᾳ ὁ Χριστόπουλος, ὅστις μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Τούρκων ἐκ Λάλα, ἐγκατεστάθη εἰς Δούκα.

Ἐκ τῶν ἄνω ἀδελφῶν Ἀγάδων ἐχρημάτισαν Διοικηταὶ Πύργου ὁ Σεϊντάγας πατὴρ καὶ ἐν συνεχείᾳ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, Σεϊντάγας, Ἀζὴζ-Ἀγᾶς καὶ Χαλπὸλ-Ἀγᾶς. Ὁμοίως καὶ ὁ Ἰμβραὴμ -Ἀγᾶς. Ἐν Γαστούνῃ ὁ Μουσουλοὺμ Μπέης καὶ ὁ Ἰτὲμ Μπέης.

Πρὶν προβῶμεν εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν ἐκ τῶν σχέσεων Χριστιανῶν καὶ Λαλαίων διαφόρων ἐπεισοδίων πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως, καὶ τῶν πολεμικῶν γεγονότων, ἐκρίναμεν σκόπιμον νὰ ἀναγράψωμεν τὰ γνωστότερα ὀνόματα τῶν ἐκ Λάλα προερχομένων Διοικητῶν τοῦ Πύργου καὶ τῆς Γαστούνης, Βοϊβοντάδων καὶ λοιπῶν Μπέηδων καὶ Ἀγάδων.

Ἀ λ ῆ – Ἀ γ ᾶ ς. Υἱὸς τοῦ πρὸ τοῦ 1800 Ἀλῆ – Ἀγᾶ. Ἀρχηγὸς τῶν ἐν Λάλᾳ Ἀγάδων, πρεσβύτερος ἀδελφὸς τῶν Ἀλῆ-Φαρμάκη, Σεϊντάγα, Βεζουλάγα καὶ Ἰμβραὴμ-Ἀγᾶ.

Οὗτος, ὡς ἐλέχθη, εἶχε νυμφευθῇ ὡραιοτάτην σύζυγον, πρώτην Χανούμ, ἐξ ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας καὶ πλουσιωτάτην, ὀνόματι Βαλιδέ, ἥτις εἶχεν ἐκ προικὸς πολλὰ ἀκίνητα καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὴν Σμύρνην καὶ ὡς ἐκ τούτου πολλὰ εἰσοδήματα.

Κατὰ τοὺς παλαιοτέρους, ὁ Ἀλῆ-Ἀγᾶς ἦτο ὑψηλοῦ ἀναστήματος μὲ ἡγεμονικὴν ἐμφάνισιν, μὲ μακρὰν γενειάδα καὶ πολὺ ὡραῖος, σοβαρὸς καὶ ὀλιγόλογος.

Ἐνεδύετο πολυτελῶς, ἔφερε πάντοτε γούναν ἢ χνουδωτὴν φλοκάταν, εἰς τὴν ζώνην ἀργυρᾶ πιστόλια, μάχαιραν κεκοσμημένην μὲ πολυτίμους λίθους καὶ εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος πάλαν ἀδαμαντοκόλλητον, δῶρον, ὡς ἐλέγετο, τοῦ Σουλτάνου, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐξετιμᾶτο ἰδιαιτέρως, καὶ πρὸ τῆς στάσεως τῶν Λαλαίων ἐναντίον τῆς Πύλης.

Ὁ Ἀλῆ-Ἀγᾶς, καίτοι ἐθεωρεῖτο ἥσυχος καὶ φιλάνθρωπος, οὐδεμίαν παρεκτροπὴν συνεχώρει οὔτε καὶ εἰς τοὺς Τουρκαλβανούς ἀκόμη.

Τόσον αὐτὸς ὅσον καὶ ἡ πρώτη Χανούμ διεκρίνοντο διὰ τὰ φιλάνθρωπα αἰσθήματά των καὶ τὴν πρὸς τοὺς πτωχοὺς βοήθειάν των.

Καθ' ἑκάστην ἀριθμὸς ὑπηρετῶν διένεμεν εἰς τοὺς πτωχοὺς ἀπὸ ἓν σαγάνιον (χάλκινον δοχεῖον) παρεσκευασμένου φαγητοῦ, ὡς τὰ σημερινὰ συσσίτια.

Τὰ Ἀνάκτορα, Πύργος ἢ Κονάκι τοῦ Ἀλῆ-Ἀγᾶ, ὡς ἐλέγοντο, εἶχον ἀνεγερθῇ εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ Λάλα, τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ πάππου του, ἀνεκαινίσθησαν δὲ κατόπιν ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐπιπλώθησαν πλουσιώτατα.

Ἦσαν κτίρια ὑπερμεγέθη, ὑπερύψηλα, ἰσχυρότατα περιβεβλημένα γύρωθεν μὲ διπλᾶ ἰσχυρὰ τείχη, ἀληθῆ φρούρια, μὲ ἀπείρους πολεμίστρας, ἀποθήκας πολεμοφοδίων καὶ τροφίμων, μὲ στέρνας, λουτῆρας πολυτελεῖς, ἰδιαιτέρους διὰ τὴν πρώτην Χανούμ, ἰδιαιτέρους διὰ τὰς ὀδαλίσκας καὶ τὸ προσωπικόν.

Εἰς τὸ δυτικὸν μέρος ὑπῆρχον καὶ τὰ φοβερὰ μπουντρούμια, εἰς τὰ ὁποῖα ἐρρίπτοντο ἐγκληματίαι ἢ συνωμόται.

Τὰ Ἀνάκτορα τοῦ Ἀλῆ-Ἀγᾶ συνίσταντο ἀπὸ μεγάλας αἰθούσας, μεγάλα δωμάτια, θολωτοὺς διαδρόμους, ἅπαντα πολυτελέστατα ἐπιπλωμένα μὲ πολυτίμους ἀνατολικοὺς τάπητας, μὲ ἀπειρίαν πολυελαίων πρὸς φωτισμόν, ὡς καὶ μὲ ἄπειρα καντηλέρια.

Θαυμασία ἦτο ἡ ἐπίπλωσις τῶν ἰδιαιτέρων διαμερισμάτων τῆς πρώτης Χανούμ. μὲ παχυτάτους τάπητας, πολυτελεῖς κλίνας, μὲ πολυτελῆ διβάνια, μὲ χρυσοποίκιλτα καλύμματα καὶ μεταξωτὰ μαξιλάρια. Ἰδιαίτερα δωμάτια ἦσαν διὰ τὰς λοιπὰς γυναῖκας τοῦ χαρεμίου καὶ αὐτὰ πολυτελῶς ἐπιπλωμένα, ἰδιαίτερα διὰ τὸν πρῶτον Γραμματέα καὶ ἰδιαίτερα διὰ τὸ ὑπηρετικὸν προσωπικόν, ὡς καὶ διὰ τοὺς σωματοφύλακας.

Εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῶν Ἀνακτόρων ὑπῆρχε μεγάλης ἐκτάσεως Ταράτσα, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τὰς θερινὰς σεληνοφωτίστους νύκτας, ὁ Ἀγᾶς ἐγευμάτιζε περιστοιχιζόμενος ἀπὸ τὰς ὡραιοτέρας ὀδαλίσκας, ἀπολαμβάνων τὸ θέαμα ὅπερ παρουσίαζεν ὁ ὀλίγον μακρὰν διερχόμενος Ἀλφειός, ὁ ἑλικοειδῶς διασχίζων τὴν μεγάλην ἐκείνην ἔκτασιν, καὶ ὅστις ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Σελήνης παρουσίαζεν ἕνα θεσπέσιον θέαμα μὲ τὴν χρυσίζουσαν ἐκ τοῦ σεληνόφωτος ἑλικοειδῆ κάθοδόν του.

Οἱ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ἀλῆ, ἐξ ὧν αἱ πληροφορίαι, μετὰ θαυμασμοῦ διηγοῦντο περὶ τῆς πολυτελείας καὶ πλουσιωτάτης ἐπιπλώσεως τῶν Ἀνακτόρων του.

Αἱ ἀποθῆκαι σιτηρῶν καὶ ἐν γένει τροφίμων, εἰς ἃς ἐτοποθετοῦντο τὰ ἐκ διαφόρων χωρίων σιτηρὰ ἐκ φόρων καὶ λοιπῶν εἰσοδημάτων, ἦσαν ὁμοίως πολὺ μεγάλαι.

Τόσον ὁ Ἀλῆ-Ἀγᾶς, ὅσον καὶ οἱ ἄλλοι πλούσιοι Ἀγάδες, ὅταν ἐπείθοντο ἐκ παρατηρήσεων ἐπὶ τῶν ὑδάτων τοῦ Ἐνιπέως-Ἄβουρας ὅτι τὰ ῥέοντα ὕδατα ἦσαν εἰς τὰς πηγὰς ἄφθονα, προμηνύοντα σιτοδείαν, περιώριζον τὴν παροχὴν σιτηρῶν, ἅτινα διέθετον καὶ εἰς τοὺς Χριστιανοὺς μὲ τὸ γνωστὸν καὶ σήμερον δυστυχῶς παρά τισιν αἰσχροκερδέσι σύστημα («Ἐντριτο», δηλαδὴ δι' ἓν ἐλάμβανον δύο ἢ τρία.

Ἐκ τῶν Ἀνακτόρων τοῦ Ἀλῆ-Ἀγᾶ ἐσώζοντο καὶ πρὸ εἰκοσαετίας ἀκόμη πολλὰ μέρη, σήμερον ὅμως, δυστυχῶς—καὶ λέγομεν δυστυχῶς, διότι ταῦτα ἔπρεπε νὰ διατηροῦνται ὡς ἀνάμνησις διὰ τοὺς νέους τῆς ἀπαισίας καὶ τυραννικῆς δουλείας—κατεστράφησαν καὶ οὐδὲν ἴχνος σώζεται. Ὁ Ἀλῆ-Ἀγᾶς ἐφημίζετο διὰ τὰ πλούσια γεύματα, τὰ ὁποῖα ἔδιδε, πρὸ παντὸς κατὰ τὴν ἐπέτειον τῶν γενεθλίων ἑαυτοῦ καὶ τῆς πρώτης Χανούμ. Αἱ ἑορταὶ αὗται ἦσαν μεγαλοπρεπέσταται μὲ ἀπειρίαν κεκλημένων καὶ ἐσυνεχίζοντο ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας.

Ἀ λ ῆ—Φ α ρ μ ά κ η ς. Ἀδελφὸς τοῦ Ἀλῆ—Ἀγᾶ. Πλουσιώτατος αιοκτήμων μὲ πολλὰς προσοδοφόρους ἐκτάσεις καὶ πολλὰ αἰγοπρόβατα.

Ὁ Ἀλῆ—Φαρμάκης εἶχε τὰ Ἀνάκτορά του πλησίον τῶν Ἀνακτόρων τοῦ Ἀλῆ—Ἀγᾶ καὶ Βεζουλάγα, ἐφάμιλλα πρὸς τὰ τοῦ πρώτου εἰς πολυτέλειαν καὶ πλοῦτον, ὑπερμεγέθη καὶ ἰσχυρότατα.

Ἐπειδὴ εἶχεν ἐπεκτείνει τὴν κυριαρχίαν του καὶ εἰς μεγάλην ἔκτασιν τῆς Γορτυνίας, ἀνῳκοδόμησεν εἰς τὸ χωρίον Μοναστηράκιον Γορτυνίας ἕνα μεγάλον Πύργον ἰσχυρόν, μὲ δυνατὰ τείχη, ἰδιόρρυθμον, ἀπόρθητον.

Ἦτο ὁ τολμηρότερος Ἀγᾶς, ἀτρόμητος, ἀνδρεῖος, στρατηγικώτατος, ἀποφασιστικὸς καὶ φιλάνθρωπος, πρὸ οὐδενὸς ὑπεχώρει, οὔτε ὑπετάσσετο εἰς οὐδένα καὶ, ὡς θὰ ἴδωμεν, οὔτε καὶ αὐτὸν τὸν Σουλτᾶνον ὑπελόγιζεν.

Ἦτο συγγενὴς μὲ ὅλους τοὺς ἐξέχοντας Ἀγάδες, παρ' ὧν ἐξετιμᾶτο ἰδιαιτέρως, καὶ ἀγαπητὸς ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Χριστιανούς, τοὺς ὁποίους ἠγάπα, ὑπεστήριζε καὶ τὴν φιλίαν τῶν ὁποίων πάντοτε ἐπεδίωκεν.

Εἶχε συνδεθῇ στενότατα μὲ τὰς ἐξεχούσας οἰκογενείας τοῦ Πύργου καὶ τοῦ Δούκα.

Ἰδιαιτέραν φιλίαν εἶχε μὲ τοὺς προὔχοντας τοῦ Δούκα Αὐγερινούς, Μάτεση—Παπαγεωργίου, Σπηλιωτοπούλους, πρωτεξαδέλφους τῶν ἐν Δημητσάνῃ γνωστῶν ὑπερπατριωτῶν Σπυρίδωνος καὶ Νικολάου, τὸν Δημήτριον Παπασταθόπουλον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀναγνώστην, καὶ λοιπούς.

Ὅλοι οἱ ἱστορικοὶ γράφουν περὶ τοῦ συνδέσμου τοῦ Ἀλῆ—Φαρμάκη μὲ τὸν Κολοκοτρώνην. Ἡ φιλία αὕτη ἤρχισεν ἀπὸ τοὺς πάππους τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ Ἀλῆ—Φαρμάκη, μετεβιβάσθη εἰς τοὺς γονεῖς των καὶ εἶτα εἰς αὐτοὺς καὶ εἶχον γίνει ἀδελφοποιητοί, ἤτοι ἀγαπητοὶ μπραζέρηδες δι' ὅρκου.

Κατὰ τὸ ἔτος 1806 οἱ Ἀλῆ—Φαρμάκης, Θ. Κολοκοτρώνης καὶ οἱ ἀδελφοὶ Αὐγερινοῦ, εἶχον ἀποφασίσει νὰ ἀνακηρύξουν τὴν Πελοπόννησον Ἑλληνοαλβανικὸν Κράτος. Τόσον ὁ Ἀλῆ—Φαρμάκης, ὅσον καὶ οἱ Λαλαῖοι Τουρκαλβανοὶ εἶχον δυσαρεστηθῇ ἀπὸ τὴν Πύλην καὶ ἐξ ἀλληλεγγύης πρὸς τοὺς πρὸ ἐτῶν ἐξεγερθέντας Ἀλβανοὺς καὶ ἐκ ραδιουργιῶν τοῦ πονηροῦ σατράπου τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ—Πασᾶ, ὅστις παντοιοτρόπως περιεποιεῖτο τοὺς Λαλαίους, ἀποβλέπων εἰς τὴν μεγάλην των δύναμιν, διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν καταχθονίων σχεδίων του ἐναντίον τῆς Πύλης.

Ἡ δυσαρέσκεια ἐξεδηλώθη εἰς ἔχθραν καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1808 οἱ Λαλαῖοι ἔπαυσαν τὴν πληρωμὴν εἰς τὴν Πύλην τοῦ κεκανονισμένου ἐτησίου φόρου.

Ὁ δὲ Ἀλῆ—Φαρμάκης, ὁ ἀτρόμητος Ἀγᾶς, ἀπεκήρυξε καὶ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου, συνεννοηθεὶς καὶ μέ τινας τῶν Ἀγάδων καὶ ἐξέχοντας φίλους του Χριστιανούς.

Ὁ Σουλτᾶνος πρὸ πολλοῦ εἶχε πληροφορηθῇ περὶ τῶν κινήσεων τῶν Λαλαίων καὶ εἶχε πρὸς τοῦτο καταστήσει προσεκτικὸν τὸν Πασᾶν Τριπόλεως, Βελῆν, υἱὸν τοῦ Ἀλῆ—Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων.

Ὅταν πλέον ἐβεβαιώθη ἡ ἀνταρσία τοῦ Ἀλῆ—Φαρμάκη, διετάχθη ὁ Βελῆ—Πασᾶς νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἀλῆ—Φαρμάκη, ὅστις πληροφορηθεὶς τὴν κάθοδον ἐκ Τριπόλεως αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων, ἀπέστειλε δύναμιν ὑπὸ τὸν Χασὰν Φειδᾶ—Ἀγᾶν πρὸς τὴν Γορτυνίαν, ἥτις, ὡς θὰ ἴδωμεν, συνηντήθη εἰς τὴν παρὰ τὸ νῦν χωρίον Βελημάχῃ περιφέρειαν μὲ τὸν Βελῆ—Πασᾶν. Ὁ Ἀλῆ—Φαρμάκης, ὅταν ἐπείσθη περὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Βελῆ ἐναντίον του, ἔσπευσε καὶ ἔγραψεν εἰς τὸν ἐν Ζακύνθῳ εὑρισκόμενον Θ. Κολοκοτρώνην, ἔνθα ἐπικαλούμενος τὴν πατρικὴν φιλίαν παρεκάλει τοῦτον νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειάν του. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπήντησεν: «ἐγὼ δὲν ἔρχομαι τώρα, διότι θὰ σὲ βλάψω· καὶ ἂν δὲν ἔχῃ σκοπὸν ὁ Βελῆς νὰ ἔλθῃ, ὅταν μάθῃ ὅτι ἦλθα ἐγώ, τότε θὰ ἔλθῃ. Νὰ κοιτάξῃς μὲ καλὸ τρόπο ν' ἀποφύγῃς τὸν πόλεμο· ἂν ὅμως κινήσῃ τὰ στρατεύματά του ἐναντίον Σου, τότε ἔρχομαι».

Ὅταν ἐκίνησεν ὁ Βελῆ—Πασᾶς τὰ στρατεύματά του ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ—Φαρμάκη, οὗτος ἔγραψε πάλιν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην εἰς Ζάκυνθον: «ἂν εἶσαι φίλος ἀδελφικός, τώρα φαίνεσαι».

Μετὰ τὸ δεύτερον αὐτὸ γράμμα, ὁ Κολοκοτρώνης, παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τῶν φίλων του καὶ τὰς ἀπαγορεύσεις τῶν τοπικῶν ἀρχῶν, ἐπέμενεν: «ἔδωκα τὸν λόγον μου, ἔλεγε, δὲν μπορῶ νὰ κάμω ἀλλιῶς».

Ὁ Κολοκοτρώνης ἀνεχώρησεν ἀμέσως ἐκ Ζακύνθου παραλαβὼν ἕως δέκα πέντε γενναίους πολεμιστάς, ἐν οἷς τὸν ἕτερον τῶν ἡρώων ἀδελφῶν Καμπάση, τὸν ἐν Ζακύνθῳ εὑρισκόμενον Βιλαέτην καὶ τὸν συγγενῆ του Νικηταρᾶν, ἔφθασε διὰ Κορακοχωρίου—ἐγγὺς Κατακώλου—εἰς Πύργον, ὅπου τὸ πρῶτον μετέβη εἰς τὸν μικρὸν Ναὸν τοῦ θαυματουργοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους προσευχηθεὶς ἐπὶ μακρόν (τοῦτο ἔπραττε πάντοτε) ζητῶν τὴν βοήθειαν τοῦ Ἁγίου. Παραλαβὼν δὲ ἐκ Πύργου καὶ δώδεκα παλληκάρια, ἐν οἷς τὸν Διον. Διάκον, ἕνα ἐκ τῆς οἰκογενείας Ἀχόλου, καὶ ἕνα Λαμπασύναν καὶ διὰ Λαντζοΐου καὶ Ἄβουρας ἔφθασεν εἰς Δούκα, ὅπου διενυκτέρευσεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κ. Σπηλιωτοπούλου—Βαρουξῆ πάππου τῶν κ.κ. Κωνσταντίνου καὶ Λεωνίδα Βαρουξῆ, ἥτις σώζεται εἰσέτι καὶ κατέχεται ὑπὸ τοῦ κ. Λ. Βαρουξῆ. Ἐν Δούκᾳ ἐκάλεσεν εἰς συμβούλιον ὅλους τοὺς προὔχοντας, ἤτοι τοὺς Αὐγερινόν, εἰς Δούκα εὑρισκόμενον, τοὺς ἀδελφοὺς Σπηλιωτοπούλους, τὸν Ἀναγνώστην Παπασταθόπουλον, Χρυσανθάκην Παπαγεωργίου—πάππον μου—, Φραγκούλην, Γρατσαλιᾶν, Κοροντζῆν καὶ λοιπούς, εἰς οὓς ἐξέθεσε τὸν σκοπὸν τοῦ ταξιδίου του καὶ ἐζήτησε νὰ συνδράμουν καὶ νὰ ἐνισχύσουν τὸν ἀδελφικόν του φίλον Ἀλῆ—Φαρμάκην, εἰς τρόφιμα, μπαρούτι καὶ πολεμιστάς.

Οἱ προὔχοντες τοῦ Δούκα εὐχαρίστως προσεφέρθησαν νὰ ἐνισχύσουν τὸν φίλτατόν των Ἀγᾶν καὶ ἀμέσως τὴν ἐπομένην ἀπέστειλαν φορτία μὲ τὰ ὑπεσχημένα καὶ τὰ ὁποῖα παρεδόθησαν ἐν τῇ θέσει Κακὴ Σκάλα, ἐντεῦθεν τοῦ Μοναστηρακίου, ὅπου εἶχον στρατοπεδεύσει τὰ ὑπὸ τὸν Χασὰν—Φειδᾶ—Ἀγᾶν στρατεύματα. Εἰς τὴν ἄνω θέσιν ἀνέμενον τὸν Κολοκοτρώνην καὶ Γορτύνιοι ὑπὸ τοὺς Ἀποσκίτην, Κουτρουμᾶνον, Παπαγεωργίου ἐκ Μοναστηρακίου, ἀδελφοὺς Καραλῆ, καὶ Μπούκουραν.

Ἐκ Δούκα ὁ Κολοκοτρώνης παρέλαβε δέκα τέσσαρας πολεμιστάς, ἐν οἷς τὸν Αὐγερινὸν καὶ Φραγκούλην. Ἀπὸ τὰς διηγήσεις τοῦ Φραγκούλη εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους καὶ πρὸς τὸν ἀείμνηστον πατέρα μου ἔχομεν τὰς ἀσφαλεῖς ἐν γένει πληροφορίας περὶ τῶν ἐν Μοναστηρακίῳ συμβάντων. Ὁ Φραγκούλης, ὅστις ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας τοῦ Πούσι καὶ ὅστις ἐχρησίμευε καὶ ὡς γραμματεὺς τῶν ἀρχηγῶν, εἶχε κρατήσει ἀντίγραφα ἐπιστολῶν καὶ ἄλλων ἐγγράφων, ἅτινα, δυστυχῶς, δὲν διεσώθησαν. Ὁ Βελῆ—Πασᾶς κατερχόμενος μετὰ ὀκτὼ περίπου χιλιάδων πολεμιστῶν ἐκ Τριπόλεως πρὸς τὴν Γορτυνίαν, συνηντήθη μὲ τετρακοσίους Τουρκαλβανοὺς Λαλαίους ὑπὸ τὸν Χασὰν—Φειδᾶ—Ἀγᾶν εἰς τὴν περιφέρειαν, ὅπου τὸ νῦν χωρίον Βελημάχη—ὅπερ ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν ἐκ τῆς ἐκεῖ συναφθείσης μάχης—τοὺς ὁποίους μετὰ τετράωρον μάχην ἠνάγκασε νὰ τραποῦν εἰς φυγὴν πρὸς τὸ Μοναστηράκιον, στρατοπεδεύσαντας εἰς τὴν ἄνω θέσιν Κακὴ Σκάλα. Ἐκεῖ δὲ συνηντήθησαν μὲ τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν πολεμιστάς.

Ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ—Φαρμάκη καὶ Κολοκοτρώνη ἀπεφασίσθη, μετὰ μακρὰν σύσκεψιν, νὰ καταλάβουν τὸν ἰσχυρότατον Πύργον Μοναστηρακίου. Μαζὶ λοιπὸν μὲ τὴν ἐκ Λάλα ἀφιχθεῖσαν ἐνίσχυσιν, ἐκλείσθησαν ὅλοι εἰς τὸν Πύργον.

Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐλήφθη, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν εἶχον πεποίθησιν εἰς τὸ ἀπόρθητον τοῦ Πύργου καὶ ἀφ' ἑτέρου, διότι εἶχον ἀποθηκευθῆ τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια διὰ πολλοὺς μῆνας.

Ὁ Βελῆ-Πασᾶς μετὰ τὴν παρὰ τὴν Βελημάχην μάχην κατῆλθε πρὸς τὸ Μοναστηράκιον, ἀφ' οὗ κατέστρεψε τὰ χωρία Καρδαρίτσι καὶ Βιδιάκι καὶ ἐπολιόρκησε τὸν Πύργον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον κλεισθῆ ὁ Ἀλῆ-Φαρμάκης καὶ Κολοκοτρώνης μὲ τοὺς πολεμιστάς των.

Ὁ Βελῆ - Πασᾶς ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Ἀλῆ-Φαρμάκην νὰ ὑποταχθῆ, ἐπειδὴ ὅμως οὗτος οὐδεμίαν ἐδέχθη συνεννόησιν, κατέστησε τὴν πολιορκίαν στενοτέραν καὶ δι' ἀγρίων ἐπιθέσεων ἐνόμιζεν ὅτι θὰ ἠνάγκαζε τοὺς πολιορκουμένους εἰς παράδοσιν.

Οἱ πολιορκούμενοι ἦσαν ἀνένδοτοι καὶ ὑπεδέχοντο τοὺς ἐπιτιθεμένους διὰ σφοδροῦ πυρὸς ἐκ τῶν πολεμιστρῶν, αἵτινες ἦσαν ἰδιορρύθμως κατεσκευασμέναι, ὥστε οἱ ἐντὸς νὰ πυροβολοῦν ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς, φονεύοντες πολλοὺς ἐκ τῶν ἐπιτιθεμένων.

Ὁ Βελῆ-Πασᾶς πρὸ τῆς ἐπιμονῆς τῶν πολιορκουμένων ἐζήτησε πάλιν διὰ κήρυκος ἀπὸ τὸν Ἀλῆ-Φαρμάκην, πρὸς ἀποφυγὴν αἱματοχυσίας μεταξὺ ὁμοθρήσκων, νὰ παραδοθῆ ὑπὸ ὅρους, καὶ πρὸς τοῦτο ἐζήτησε τὴν παράδοσιν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἀμέσως λύσιν τῆς πολιορκίας.

Ὁ Ἀλῆ-Φαρμάκης τοῦ ἀπήντησε: «δὲν εἶναι τῆς τιμῆς νὰ παραδώσω ἕνα καρδιακὸν φίλον ποὺ ἦλθε νὰ μὲ βοηθήσῃ, ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ κάμω προδοσίαν», ὁ δὲ Βελῆς: «ἀληθινὸ πλὴν νευτιλὶ μέγα πρᾶγμα γιὰ ἕνα Ρωμιὸ νὰ χαθῆ τόση Τουρκιά».

Ὁ Ἀλῆ-Φαρμάκης ἀπεκρίθη: «ἂν ἤμην καὶ ἐγὼ Πασᾶς, ἐγινόμην καὶ ἐγὼ ἄπιστος, πλὴν δὲν τὸ κάνω καὶ κάμετε λαγούμι».

Μετὰ ταῦτα ἔγινε συμβούλιον ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἀγάδες Μπουλουμπασίδες καὶ ὁ Ἀλῆ-Φαρμάκης τοὺς εἶπεν ὅτι ζητοῦν τὸν φίλον μου Κολοκοτρώνην γιὰ νὰ παύσῃ ὁ πόλεμος.

Τότε ὅλοι οἱ Τοῦρκοι ἀπήντησαν μὲ ἕνα στόμα «χάσιαν», δηλ. ὅλοι νὰ χαθοῦμε, αὐτὸ δὲν τὸ κάνουμε. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπήντησεν: «ἐγὼ τὸ ψωμί μου τὸ ἔφαγα, νὰ μὲ παραδώσητε καὶ ξεμπερδεύουμε»· ἀμέσως τὸν ἐσιώπησεν ὁ Ἀλῆ-Φαρμάκης καὶ εἶπεν: «αὐτὸ δὲν εἶναι δική σου δουλειά».

Ἐκ τῶν ἄνω αὐθεντικῶν ἀποδεικνύεται πόσον στενὰ ἦσαν συνδεδεμένοι Κολοκοτρώνης καὶ Ἀλῆ-Φαρμάκης. Αἱ σφοδραὶ ἔφοδοι κατὰ τοῦ Πύργου ἐξηκολούθουν ὡς καὶ ἡ πολιορκία. Ὁ Πύργος ἦτο δυνατὸς καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκπορθηθῆ. Ὁ Βελῆς ἤρχισε ν' ἀνοίγῃ λαγούμι (ὑπόνομον) διὰ νὰ ἀνατινάξῃ τὸν Πύργον, ἀφοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν κυριεύσῃ.

Ἡ ἄκαρπος παράτασις τῆς πολιορκίας ἐνέβαλεν εἰς ὑπονοίας τὸν ὀξυδερκέστατον Κολοκοτρώνην, ὅστις ὑπωπτεύθη ὅτι κάτι τι τὸ ἔκτακτον προητοίμαζεν ὁ Βελῆς.

Ἡμέραν τινὰ ἐπῆρε τὸν Ἀλῆ-Φαρμάκην, Νικηταρᾶν, Αὐγερινόν, Διάκον, Βιλαέτην, Καμπάσην καὶ ἀνῆλθον μὲ κίνδυνον νὰ φονευθῶσιν εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος τοῦ πύργου, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἶδεν ὅτι μακράν, πολὺ μακρὰν παρουσιάζοντο μαῦραι σκιαί, καὶ ὑπέδειξεν εἰς τοὺς ἄνω νὰ παρατηρήσουν καὶ αὐτοὶ μετὰ προσοχῆς. Οὗτοι οὐδὲν ἀντελήφθησαν, τότε ὁ Κολοκοτρώνης τοὺς εἶπεν ὅτι «αὐτὰ ποὺ βλέπετε εἶναι σωροὶ ἀπὸ χώματα ποὺ βγαίνουν ἀπὸ λαγούμι ποὺ ἀνοίγει ὁ Βελῆς γιὰ νὰ μᾶς ἀνατινάξῃ μὲ τὸν Πύργον».

Παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τῶν ἄλλων ὁ Κολοκοτρώνης ἐπέμενε καὶ τῇ ὑποδείξει του ἤρχισεν ἀμέσως ἐργασία διὰ νὰ ἀνοίξουν λαγούμι ἐξ ἀντιθέτου καὶ ἐκ τοῦ Πύργου. Ὑπάρχουν δύο ἐκδόσεις ὡς πρὸς τὸν σκοπόν, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Κολοκοτρώνης ὑπέδειξε νὰ ἀνοίξουν λαγούμι ἐκ τοῦ Πύργου: Ἡ μία ἐπειδὴ τὸ λαγούμι, τὸ ὁποῖον θὰ ἠνοίγετο ἀπὸ τὸν Βελῆ, συναντώμενον μὲ τὸ λαγούμι ἐκ τοῦ Πύργου θὰ εὕρισκε κενὸν (κούφιο), θὰ ξεθύμαινε καὶ οὐδεμίαν ζημίαν θὰ ἐπροξένει εἰς τὸν Πύργον, ὅπερ καὶ συνέβη· ἡ δὲ δευτέρα, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἀποδείξῃ εἰς τὸν Βελῆν, ὅτι εἶχεν ἐννοήσει τὰ σχέδιά του καὶ ἐπεθύμει ἐντὸς τοῦ λαγουμιοῦ νὰ φονευθοῦν οἱ ἐργαζόμενοι διὰ τὸ ἄνοιγμα.

Πρὶν ἀρχίσουν αἱ ἐργασίαι ἐκ τοῦ Πύργου διὰ τὸ ἄνοιγμα λαγουμιοῦ, κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις παλαιῶν, ὁ Κολοκοτρώνης ἐκάλεσε τοὺς πολεμιστάς του καὶ τοὺς εἶπε: «παιδιά, πρέπει νὰ ματαιώσουμε τὰ σχέδια τοῦ Πασᾶ. Θ' ἀνοίξουμε λαγούμι, πρᾶγμα ἐπικίνδυνον δι' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι θὰ ἀναλάβουν τὴν δουλειὰ αὐτή· ὅποιος ἀπὸ σᾶς θέλει, νὰ τὸ εἰπῇ». Τότε παρουσιάσθη ὁ Διάκος, ὁ Νικηταρᾶς καὶ εἷς Γορτύνιος καὶ ἐδήλωσαν ὅτι θὰ ἀναλάβουν αὐτοί. Τοὺς συνέστησε νὰ ἀκροῶνται πότε θὰ πλησιάσουν τοὺς ἐργαζομένους ἐξ ἀντιθέτου Τούρκους. Μετὰ πολλῶν ἡμερῶν ἐργασίαν ἐπλησίασαν, τότε ὁ Κολοκοτρώνης τοὺς εἶπε πάλιν: «παιδιά, κίνδυνος θάνατος. Σκεφθῆτε καλά, θὰ μπῆτε μὲ μαχαῖρες καὶ πιστόλες, τὰ γιαταγάνια δὲν θὰ μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν». Ὅταν, κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις πάντοτε τῶν παλαιοτέρων, ἐπρόκειτο νὰ συναντηθοῦν, οἱ ἄνω καιροφυλακτοῦντες ἐφόνευσαν τοὺς πρώτους, οἱ ἄλλοι δὲ ἔσπευσαν καὶ εἰδοποίησαν τὸν Βελῆ, ὅστις νομίσας πλέον ὅτι ἐπέστη καιρὸς ν' ἀνατινάξῃ τὸν Πύργον, διότι εἶχον πλησιάσει πλέον τὸ λαγούμι, ἀφοῦ ἐτοποθέτησεν ἐντὸς τοῦ λαγουμιοῦ μεγάλην ποσότητα μπαρούτης, ἔβαλε φωτιάν.

Ἐπὶ ἕν τέταρτον τῆς ὥρας ἡ γῆ ἐσείετο, ἐπειδὴ ὅμως εἶχεν ἀνοιχθῆ τὸ λαγούμι ἐκ τοῦ Πύργου, ἐξεθύμαινε καὶ οὐδεμίαν ἀπολύτως βλάβην ἐπέφερεν εἰς τὸν Πύργον. Ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἀνατινάξεως τοῦ Πύργου διέταξε καὶ ἔρριψαν μιὰ μπαταριὰ πρὸς πεῖσμα τοῦ Πασᾶ διὰ τὴν ἀποτυχίαν του.

Ὅταν οἱ ἥρωες, οἱ ὁποῖοι εἶχον εἰσέλθει εἰς τὸ λαγούμι, ἐξῆλθον πρὶν βάλῃ φωτιὰ ὁ Βελῆς, ὁ Κολοκοτρώνης δακρύων ἐνηγκαλίσθη αὐτούς.

Ἡ πολιορκία τοῦ Πύργου διήρκεσεν ἑξήκοντα πέντε ἡμέρας, καθ' ἃς ἐρρίφθησαν κατ' αὐτοῦ τρεῖς χιλιάδες ὀκτακόσιαι κανονιὲς χωρὶς νὰ ὑποστῇ σοβαρὰν βλάβην οὗτος. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς κυριεύσεως τοῦ Πύργου, οἱ Τοῦρκοι τοῦ Βελῆ ἀπογοητευθέντες καὶ φοβούμενοι μήπως ἀποσταλῇ δύναμις ἐκ Λάλα ἐναντίον των καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Βελῆ

ἀπέστειλαν ἀπεσταλμένους πρὸς τὸν Ἀλῆ-Φαρμάκη, καὶ τὸν Κολοκοτρώνην καὶ ἐζήτησαν συμβιβασμὸν καὶ ὑπὸ ποίους ὅρους θὰ ἠδύναντο νὰ συμβιβασθοῦν.

Οἱ Ἀλῆ—Φαρμάκης καὶ Κολοκοτρώνης διὰ τοῦ Αὐγερινοῦ καὶ Νικηταρᾶ ὑπέβαλον τοὺς ἑξῆς ὅρους: 1) Νὰ μὴ χαλάσουν τὸν Πύργο. 2) Νὰ ἀναχωρήσῃ ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τοὺς πολεμιστάς του καὶ τὸν ὁπλισμόν των καὶ μεταβῇ εἰς Ζάκυνθον. 3) Ὁ Ἀλῆ-Φαρμάκης νὰ παραμείνῃ εἰς τὸν Πύργον, μέχρις ὅτου ληφθῇ γράμμα ἀπὸ τὸν Κολοκοτρώνην ὅτι ἔφθασεν εἰς Ζάκυνθον, ὁπότε ὁ Ἀλῆ—Φαρμάκης, τελείως ἀνενόχλητος, θὰ μεταβῇ εἰς Τρίπολιν καὶ θὰ προσκυνήσῃ τὸν Πασᾶν.

Οἱ ἄνω ὅροι ἐγένοντο δεκτοὶ ἀπὸ τὸν Πασᾶν Μπέην, τοὺς Ἀγάδες καὶ Μπουλπασῆδες, ὡρκίσθησαν δὲ ἀμφότερα τὰ μέρη περὶ πιστῆς ἐφαρμογῆς των καὶ οἱ Τοῦρκοι παρέδωσαν καὶ τρεῖς ἐκ τῶν καλλιτέρων Τούρκων ὡς ὁμήρους.

Μετὰ ταῦτα ὁ Κολοκοτρώνης καὶ οἱ πολεμισταί του ἀνεχώρησαν ἐκ Μοναστηρακίου, ἐπέρασαν ἀπὸ τὸ Λάλα, κατῆλθον εἰς Δούκα καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν ἀκτὴν Πυργί, ὁπόθεν ἔφυγαν διὰ Ζάκυνθον, ἀφοῦ ἄφησαν ἐλευθέρους τοὺς ὁμήρους καὶ ἔγραψαν εἰς τὸν Ἀλῆ-Φαρμάκην ὅτι ἀπέπλευσαν διὰ τὴν Ζάκυνθον.

Ὁ Βελῆ-Πασᾶς ἐπληροφορήθη ἀργότερον περὶ τῆς συνθηκολογήσεως καὶ πλήρης ὀργῆς καὶ ἀπειλῶν ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι προέβησαν ἐν ἀγνοίᾳ του εἰς συνθηκολόγησιν, ἐξέδωκεν ἀμέσως διαταγὴν (μπουγιουρτὶ) νὰ πιάσουν ὅλας τὰς διόδους καὶ συλλάβουν τὸν Κολοκοτρώνην.

Τὸ μπουγιουρτὶ ἐστάλη πρὸς τὸν Βοϊβόντα Πύργου Διοικητὴν Ἰμβραὴμ—Ἀγᾶν, ἐξάδελφον τοῦ Ἀλῆ-Φαρμάκη, ὅστις διὰ νὰ δοθῇ καιρὸς εἰς τὸν Κολοκοτρώνην καὶ διαπεραιωθῇ εἰς Ζάκυνθον, ἀπέστειλε τοῦτο εἰς τὸν Βοϊβόδα Γαστούνης διὰ νὰ τὸ ἐξηγήσῃ δῆθεν καὶ διατάξῃ περιπολίαν εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ κάμπου καὶ συλλάβουν τὸν Κολοκοτρώνην.

Ὁ Ἀλῆ—Φαρμάκης μετὰ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Κολοκοτρώνη ὅτι ἔφθασεν εἰς Ζάκυνθον, μετέβη εἰς Τρίπολιν καὶ παρουσιάσθη εἰς τὸν Πασᾶν, ὅστις διέταξε τὴν φυλάκισίν του.

Ὁ Βελῆ—Πασᾶς μένεα πνέων κατὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐπεθύμει διὰ παντὸς τρόπου τὴν ἐξόντωσίν του, διὰ νὰ τὸν ἐλκύσῃ δὲ ἔγραψεν ἐκ Τριπόλεως καλῶν τοῦτον νὰ παρουσιασθῇ εἰς Τρίπολιν ὑποσχόμενος πολλά. Ὁ Κολοκοτρώνης δὲ εἰς οὐδεμίαν ἀπάντησιν προέβη.

Ὁ Βελῆ—Πασᾶς ὄχι μόνον δὲν ἐφόνευσεν, ὡς πάντες ἀνέμενον τὸν Ἀλῆ—Φαρμάκην, ἀλλὰ τοὐναντίον διέταξε νὰ τύχῃ περιποιήσεων, νομίζων οὕτω ὅτι θὰ κατώρθωνε διὰ τοῦ Ἀλῆ—Φαρμάκη νὰ προσελκύσῃ τὸν Κολοκοτρώνην. Ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω γνωρίζομεν ἐξ ἀφηγήσεων τῶν στενῶς συνδεδεμένων Δουκαίων μὲ τὸν Ἀλῆ—Φαρμάκην καὶ Κολοκοτρώνην.

Ὁ Πασᾶς παρεκινεῖτο ἀπὸ τὸν Δελληγιάννην νὰ καταστρέψῃ τὸν Πύργον τοῦ Ἀλῆ—Φαρμάκη διὰ νὰ μειωθῇ ἡ δύναμίς του, εἰς δὲ τὸν Ἀλῆ—Φαρμάκην ἔλεγεν ὅτι ὁ Πασᾶς θὰ τὸν φονεύσῃ καὶ ταῦτα, διότι ὁ Κολοκοτρώνης συνεδέετο τόσον στενὰ μὲ αὐτόν.

Ὁ Ἀλῆ-Φαρμάκης μετά τινας ἡμέρας ἀπὸ τῆς φυλακίσεώς του κατώρθωσε διὰ τῶν Ἀλβανῶν φυλάκων νὰ δραπετεύσῃ καὶ μετὰ πολλὰς

περιπετείας ἔφθασεν εἰς Ζάκυνθον συναντηθεὶς μὲ τὸν Κολοκοτρώνην.

Εἰς Ζάκυνθον ἀμφότεροι εἶχον ἀποφασίσει νὰ μεταβοῦν εἰς συνάντησιν τοῦ Βοναπάρτου, ἀλλά, ἐπειδὴ κατέλαβον τὴν Ζάκυνθον οἱ Ἄγγλοι, ἐματαιώθη ἡ μετάβασις.

Εἰς Ζάκυνθον ὁ Ἀλῆ—Φαρμάκης, ἕνεκα τῶν περιπετειῶν ἠσθένησε σοβαρῶς ἐκ δυσεντερίας.

Οἱ ἐν Λάλᾳ ἀδελφοί του Ἀγάδες πληροφορηθέντες ἐγκαίρως περὶ τῆς σοβαρᾶς ἀσθενείας του ἔστειλαν εἰς Ζάκυνθον καὶ ἐζήτησαν ἀπὸ τὴν Ἀγγλικὴν Διοίκησιν ἄδειαν μεταφορᾶς του εἰς Λάλα, ἥτις καὶ ἐδόθη μετὰ ἐξέτασιν Ἄγγλου ἰατροῦ, ὅστις ἐβεβαίωσε τὸ σοβαρὸν τῆς ἀσθενείας.

Ὁ Κολοκοτρώνης καὶ πολλοὶ φίλοι του παρέλαβον τὸν Ἀλῆ—Φαρμάκην καὶ διεπεραιώθησαν εἰς τὴν ἀκτὴν Πυργί. Κατὰ μίαν ἔκδοσιν ἀπέθανε μόλις ἔφθασαν ἐκεῖ, κατ' ἄλλην δὲ ἀπέθανε μόλις ἔφθασαν εἰς Λάλα συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη, ὅστις καταλυπημένος ἔσπευσε νὰ συλλυπηθῇ καὶ παρηγορήσῃ τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἀγαπητοῦ του φίλου καὶ ἐκεῖθεν ἀνῆλθεν εἰς Γορτυνίαν.

Ὅταν διεδόθη ὅτι ὁ Ἀλῆ—Φαρμάκης μετεφέρετο σοβαρῶς ἀσθενῶν εἰς Λάλα, πάμπολλοι Τουρκαλβανοὶ ἔσπευσαν εἰς Λουκίσσιαν πρὸς προϋπάντησίν του.

Κατὰ διαταγὴν τῶν ἀδελφῶν του Ἀγάδων ἡ κηδεία του ἐγένετο πάνδημος καὶ μεγαλοπρεπεστάτη, εἶχον δὲ συρρεύσει ἄπειροι καὶ Τοῦρκοι καὶ Χριστιανοὶ ἐκ τῶν πέριξ καὶ Ἀγάδες τῆς περιφερείας.

Ἐτάφη ὄπισθεν τῶν Ἀνακτόρων τοῦ Ἀλῆ—Ἀγᾶ καὶ εἰς πολυτελῆ τάφον. Ἡ θέσις αὕτη ὀνομάζεται καὶ σήμερον «Μνῆμα».

Ὁ Ἀλῆ—Φαρμάκης, ὅστις ἔπαιξε τοιοῦτον ρόλον, ἀπεβίωσε νέος, μόλις τεσσαρακοντούτης. Οὐδέποτε ἐκακοποίησε τοὺς Χριστιανούς, τῶν ὁποίων ἦτο μᾶλλον προστάτης καὶ παρ' ὧν ἐξετιμᾶτο καὶ ἠγαπᾶτο καὶ τοὺς ὁποίους ὁ θάνατός του τοὺς ἐλύπησεν.

Εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Πύργου τοῦ Ἀλῆ—Φαρμάκη εὑρέθη καὶ ὁ Νικόλαος Πετμεζᾶς.

Ἡ λαϊκὴ μοῦσα ἀπηθανάτισε τὴν μάχην Μοναστηρακίου διὰ τοῦ ἑξῆς:

«Σαββάτο πιάνει ὁ πόλεμος
μεσ' στὸ Μοναστηράκι·
βάστα, μωρ' Ἀλῆ—Φαρμάκη
μὲ τὸ Κολοκοτρωνάκι.
Πέφτουν τὰ βόλια σὰν βροχή,
Κολοκοτρώνη Θεοδωρῆ,
Πολεμοῦν καὶ πολεμᾶνε
καὶ τοὺς Τούρκους τοὺς νικᾶνε».

Σεϊντ-Ἀγᾶς ἢ Σεϊντάγας.

Ἀδελφὸς τῶν Ἀλῆ—Ἀγᾶ, Ἀλῆ-Φαρμάκη, Βεζούλ—Ἀγᾶ καὶ Ἰμβραλὴμ—Ἀγᾶ. Πρωτεξάδελφος τῶν σημαινόντων καὶ πλουσίων Ἀγάδων Γιακοὺμ—Ἀγᾶ, Ἀβδοὺλ—Ἀγᾶ, Ραΐτ—Ἀγᾶ καὶ Χασὰν — Φειδᾶ —Ἀγᾶ. Μετὰ τὸν πατέρα τοῦ Σεϊντάγα, ὅστις ἐχρημάτισε Βοεβόντας, Λελὲς καὶ Ζαπίτης—Διοικητὴς τοῦ Πύργου, ἐχρημάτισε καὶ οὗτος Βοε-

βόντας—Λελὲς Ζαπίτης τοῦ Πύργου. Ἦτο πλουσιώτατος, μὲ ἀπείρους προσοδοφόρους ἐκτάσεις γαιῶν καὶ ἐν Ἠλείᾳ καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας περιφερείας, ὡς ἐν Ἀχαΐᾳ, ὅπου εἶχεν ἀνοικοδομήσει καὶ δυνατὸν Πύργον, ὁ ὁποῖος ἐχρησίμευεν εἰς τοὺς Τούρκους τῶν Πατρῶν ὡς φρούριον καὶ τὸν ὁποῖον ὁ Κολοκοτρώνης κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν κατέστρεψεν.

Ἦτο κάτοχος πολλῶν αἰγοπροβάτων ἀνερχομένων εἰς χιλιάδας. Εἶχεν Ἀνάκτορα, Πύργον ἢ κονάκι, συνεχόμενα μὲ τὰ Ἀνάκτορα τοῦ Βεζούλ—Ἀγᾶ, ἔνθα νῦν αἱ συνεχόμεναι καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν οἰκίαι Καραμεραίων, συνεδέοντο δὲ διὰ κοινῆς θολωτῆς πύλης ἐκ πωρίνου λίθου, ἐκ τῆς ἀρχ. Ὀλυμπίας, ἥτις σώζεται καὶ μέχρι σήμερον καὶ εἰς καλὴν κατάστασιν.

Τὰ Ἀνάκτορα τοῦ Σεϊντάγα, ἦσαν ἰσχυρότατα μὲ χονδρὸν περιτείχισμα, μὲ ἀποθήκας τροφίμων, πολεμοφοδίων, στέρνας καὶ λουτῆρας.

Ἦσαν ἐφάμιλλα πρὸς τὰ Ἀνάκτορα τοῦ Ἀλῆ—Ἀγᾶ ὡς πρὸς τὰς μεγάλας αἰθούσας καὶ τὰ πλουσιώτατα ἐπιπλωμένα πολυτελῆ διαμερίσματα. Εἶχε μίαν μεγάλην αἴθουσαν εἰς τὸ ἰσόγειον τῶν Ἀνακτόρων του, ἥτις ἐχρησίμευεν ὡς αἴθουσα διαμονῆς τῶν πτωχῶν, οἵτινες προσήρχοντο καθ' ἑκάστην καὶ ἐλάμβανον μερίδα φαγητοῦ (σαγάνι) καὶ πολλάκις ἀπέστελλε τὸ φαγητὸν καὶ μερίδα ἄρτου εἰς τὰς οἰκίας τῶν πτωχοτέρων Χριστιανῶν καὶ Τούρκων.

Ἐντὸς τοῦ περιτειχίσματος τῶν Ἀνακτόρων ὑπῆρχον στέρναι, ἐξ ὧν ἡ πλέον μεγάλη σώζεται καὶ σήμερον ἀκόμη. Ὁ Σεϊντάγας, ὁ σοβαρώτερος καὶ ἀξιοπρεπέστερος Ἀγᾶς, εὐγενής, φιλάνθρωπος, μὲ ἡγεμονικὴν παράστασιν, σῶμα ὑψηλὸν καὶ εὐθυτενές, ἐνεδύετο πολυτελῶς καὶ ἦτο ὁ διορατικώτερος καὶ ὁ στρατιωτικώτερος τῶν Ἀγάδων.

Εἶχε πρὸ πολλῶν ἐτῶν προΐδει τὴν ἐξέγερσιν τῶν Χριστιανῶν καὶ τὴν κατὰ τοῦ Λάλα ἐκστρατείαν καὶ πρὸς τοῦτο εἶχεν ἐπιστήσει τὴν προσοχὴν τῶν Λαλαίων. Πολλὰ ἔτη πρὸ τοῦ 1821 καὶ ἰδίᾳ μετὰ τὴν σημειωθεῖσαν κίνησιν τῶν Πυργίων κατὰ τὸ 1812, ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς σχετικὴν ἐπιστολήν του πρὸς τὸν Γενικὸν Γραμματέα του καὶ διαχειριστὴν Γεωργάκην Αὐγερινόν, εἶχεν ὀχυρώσει τὰ πλέον ἐπισφαλῆ σημεῖα τῆς περιφερείας Λάλα καὶ Μπαστιρᾶ, ἀνοίξας μίαν τεραστίαν γράναν (χάνδακα) εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ Λάλα καὶ ἐκεῖθεν τῆς θέσεως Παυλαΐϊκα πρὸς τὴν νῦν θέσιν Μουλαγιάννη. Ἡ γράνα σώζεται ἀκόμη καὶ ὀνομάζεται Σεϊντάγα γράνα.

Ἑτέρα τεραστία γράνα εἶχεν ἀνοιχθῆ εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ Μπαστιρᾶ ἐπὶ τῇ προβλέψει εἰσβολῆς ἐκεῖθεν ἐκ Γορτυνίας. Δὲν ἄφησε σημεῖον ἐπίφοβον ἀνοχύρωτον.

Ἐπειδὴ ὁ Σεϊντάγας εἶχε πολλὰς προσοδοφόρους ἐκτάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ ἀπελάμβανε καὶ ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ μεταφέρῃ εἰς Λάλα τὸ πλεῖστον τῶν εἰσοδημάτων του, ὅπερ ἕνεκεν τῶν συγκοινωνιακῶν μέσων δὲν ἦτο εὐχερές, ἐπιδιώρθωνε δρόμους καὶ κατεσκεύαζε γεφύρας διὰ τὴν εὐχερεστέραν ἐπικοινωνίαν. Μία μεγάλη γέφυρα εἰς τὸν ποταμὸν Λάδωνα, μεταξὺ Νεμούτας καὶ Χῶρες τῆς Γορτυνίας (Σεϊντάγα γεφύρι) θαυμασίως διατηρουμένη καὶ σήμερον, ἐξυπηρετεῖ τοὺς κατοίκους Γορτυνίας καὶ Ἠλείας. Καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα εἶχε κατασκευ-

άσει γεφύρας, ὡς καὶ τὸ πρὸς τὸ Λυκοχώρι Πουρνογέφυρο σωζόμενον θαυμασίως μέχρι σήμερον. Ὁ Σεϊντάγας εἶχεν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἄλλους Ἀγάδες, τὸ μικρότερον χαρέμι, ἐνῷ τοὐναντίον εἶχε πολυπληθὲς ὑπηρετικὸν προσωπικόν, ὡς ὁμιλεῖ τὸ κάτωθι δημῶδες :

«Διαμάντω, τί ἄργησες νἀρθῇς ἀπὸ τὴν βρύση;
—Γιατὶ ἦσαν πολλὰ βαρέλια,
τοῦ Σεϊντάγα τὰ κοπέλια».

Μετὰ τὴν ἀπαγωγὴν ὑπὸ τοῦ Σεϊντάγα τῆς Πυργίας Ζωῆς, καὶ τὸν γάμον του μετ' αὐτῆς, ὁ Σεϊντάγας ἤλλαξε τελείως ζωήν, ἔζη ὡς ἕνας Χριστιανὸς οἰκοκύρης. Ἡ ἀπαγωγὴ ἐγένετο ὡς ἑξῆς :

Ὁ Σεϊντάγας ἦτο Διοικητὴς-Βοεβόδας-Λελὲς-Ζαπίτης Πύργου, συχνότατα δὲ μετέβαινεν εἰς Λάλα πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς μητρός του.

Ἐπανερχόμενος εἰς τὴν ἕδραν του ἐν Πύργῳ ἐκ Λάλα ἀκολουθούμενος, ὡς πάντοτε, ἀπὸ πεντάδα γενναίων Τουρκαλβανῶν, ὅλως τυχαίως παρετήρησεν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἐκ τῆς ὁδοῦ εἰς τὴν νῦν θέσιν «Ἁγία Παρασκευὴ» ἐντὸς τῶν ἀγρῶν εἰς τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως Πύργου, ὁμάδα ἀπὸ τρία-τέσσαρα κορίτσια, τὰ ὁποῖα ἐμάζευαν χόρτα, καὶ τὰ ὁποῖα ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τῶν Τούρκων κατατρομάξαντα ἔσπευσαν νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἐντὸς τῶν ἀγρῶν.

Τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ κορίτσια ὀνόματι Ζωὴ-τὸ γένος Πολέμη-ἦτο πολὺ ὡραῖον, εἶχε θαυμάσια χαρακτηριστικά, μαῦρα μάτια καὶ μόλις θὰ εἶχε συμπληρώσει τὸ δέκατον ἕβδομον ἢ δέκατον ὄγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας του.

Ὁ Σεϊντάγας ἀπὸ περιέργειαν μᾶλλον, διότι τὰ εἶδε νὰ τρέχουν, ἔσπευσε πρὸς αὐτὰ καὶ τὰ ἐπλησίασεν.

Ἐξεπλάγη ἀπὸ τὴν ὡραιότητα τῆς Ζωῆς καὶ κατελθὼν τοῦ ἵππου του προσεπάθει νὰ καθησυχάσῃ τὰ λιπόθυμα σχεδὸν κορίτσια.

Ὅταν συνῆλθεν ἡ Ζωὴ καὶ ἐφάνη τότε ὅλη ἡ ὡραιότης της, χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν καὶ χωρὶς νὰ προσέξῃ τὰς φωνὰς καὶ παρακλήσεις τῶν ὀδυρομένων κοριτσιῶν, ἥρπασε ταύτην ἀπὸ τὴν ὀσφὺν καὶ τὴν ἐτοποθέτησεν ἐπὶ τοῦ ἐφιππίου του.

Ἀντὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς Πύργον ἐπανῆλθεν εἰς Λάλα. Ἡ μήτηρ τοῦ Σεϊντάγα, κατατρομαγμένη ἐκ τῆς αἰφνιδίας καὶ ἀπροόπτου ἐπανόδου του, ἔσπευσε νὰ πληροφορηθῇ τί εἶχε συμβῇ, οὗτος ὅμως ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως ἐπαρουσίασε τὴν ὡραιοτάτην Ζωήν, τὴν ὁποίαν τῆς ἐδήλωσεν ὅτι θὰ τὴν ἐνυμφεύετο καὶ θὰ τὴν καθίστα πρώτην Χανούμ καὶ κυρίαν εἰς τὸ κονάκι του.

Ἡ μήτηρ του χωρὶς νὰ δυσαρεστηθῇ, μαγευθεῖσα ἀπὸ τὴν ὡραιότητά της, τὴν εἰσήγαγεν εἰς πολυτελῆ αἴθουσαν καὶ τῆς παρέσχε πολλὰς περιποιήσεις.

Ἡ Ζωὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ εἰς ποῖον μέρος εὑρίσκετο, πῶς ἀπήχθη καὶ ὑπὸ τίνος καὶ πῶς εὑρέθη εἰς τὴν πολυτελῆ αὐτὴν αἴθουσαν.

Ἔκλαιε καὶ ὠδύρετο, ἀναλογιζομένη τοὺς γονεῖς της, τοὺς συγγενεῖς της, τὴν θρησκείαν της, τὴν ἐλευθερίαν της.

Ἐπὶ ἡμέρας παρέμεινεν ἀσθενής.

Ἡ μήτηρ τοῦ Σεϊντάγα τῆς προσέφερε μητρικὰς περιποιήσεις καὶ ὅλον τὸ προσωπικὸν ἐτέθη εἰς τὴν διάθεσίν της.

Ὁ Σεϊντάγας καταμαγευμένος οὐδόλως ἀπεμακρύνετο αὐτῆς προσπαθῶν νὰ τὴν καθησυχάσῃ.

Μετὰ πολλὰς ἡμέρας ἤρχισε νὰ συνέρχεται, ἠννόησεν ὅτι ἔπρεπε νὰ συνηθίσῃ εἰς τὴν νέαν της ζωήν, ὅτι δὲν ἦτο δούλη, ἠννόησεν ἄλλως ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον νὰ ἐλευθερωθῇ καὶ ἐπανέλθῃ εἰς τοὺς γονεῖς της, καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑποστῇ τὴν τύχην, τὴν ὁποίαν τῆς ἐπεφύλασσεν ἡ Θεία Πρόνοια.

Ὁ Σεϊντάγας τὴν ἐβεβαίωσεν ὅτι θὰ ἦτο ἡ μόνη νόμιμος σύζυγός του καὶ κυρία, εἰς τὴν ὁποίαν πάντες θὰ ὑπήκουον, καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐπείσθη περὶ ὅλων τούτων ὅτι ἦτο πλέον ἡ πρώτη κυρία.

Ὅτε ἡμέραν τινὰ ὁ Σεϊντάγας εἶδε τὴν Ζωὴν νὰ προσεύχεται κρυφίως, τὴν ἐβεβαίωσεν ὅτι ἦτο ἐλευθέρα νὰ ἐξασκῇ τὰ θρησκευτικά της καθήκοντα ἐλευθέρως, καί, ὡς ἐβεβαιοῦτο κατόπιν ὑπὸ τοῦ ὑπηρετικοῦ προσωπικοῦ τῶν Ἀνακτόρων, τῆς εἶχεν ἐπιτρέψει νὰ διατηρῇ κρυφίως εἰς τὸ δωμάτιόν της καὶ ἱερὰς εἰκόνας. Ἐπίσης μετά τινα καιρὸν τὴν παρέλαβε μαζί του εἰς Πύργον, ἐπεσκέπτετο τοὺς γονεῖς της, καὶ εἶναι ἀπολύτως βεβαιωμένον ὅτι ἐπεσκέπτετο τακτικὰ καὶ κρυφίως τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀφιερώσει καὶ πολλὰ πολύτιμα δῶρα.

Ἐκ τῆς Ζωῆς ὁ Σεϊντάγας ἀπέκτησε δύο υἱούς : τὸν Σεϊντάγα καὶ Ἀζήζ, οἵτινες μετὰ τὴν ἐνηλικίωσίν των ἐχρημάτισαν Διοικηταὶ Πύργου. Ἐβεβαιοῦτο ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ὑπηρετῶν τῆς Ζωῆς, ὅτι αὕτη εἶχε κρυφίως βαπτίσει καὶ ἀφιερώσει τούτους εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους.

Ὁ Σεϊντάγας πατὴρ εἶχε καὶ θαυμασίως ἐπιπλωμένον Ἀνάκτορον εἰς Μπαστιρᾶ, ὡς καὶ ἄλλοι πλούσιοι Ἀγάδες, καὶ θαυμασίας κατοικίας ἔνθα παρέμενε τοὺς θερινοὺς μῆνας. Ὁ πατὴρ τούτου μετὰ τῶν ἀδελφῶν Μπαστιράγα καὶ Μπεζαϊτάγα εἶχον μεταφέρει ἐκ Κερασοῦντος κερασέας, ἐξ ὧν τὰ γνωστὰ Λαλαΐϊκα ἢ Μπαστιραΐϊκα κεράσια, καὶ τὴν μεγάλην ἔκτασιν Μπαστιρᾶ εἶχον δενδροφυτεύσει μὲ ποικιλίαν ὀπωροφόρων δένδρων.

Ὁ Σεϊντάγας κατεῖχε γαίας εἰς πλείστας περιφερείας. Ἀπὸ ἐπιστολάς του γνωρίζομεν ὅτι κατεῖχε τὴν Μπαρμπάσαινα, Παλιοχώρι, Λάνθι, Ὥλενα, πλεῖστα χωρία τῆς Ὡλένης, τὴν Βελάντζα, Βρύνα καὶ ἄλλα χωρία, τὴν Ψωφίδα καὶ ἐκτάσεις εἰς Ἀγαΐαν καὶ Σμύρνην, ἐξ ὧν πλεῖστα εἰσοδήματα ἀπεκόμιζεν.

Ἰμβραήμ—Ἀγᾶς.

Ἀδελφὸς τοῦ Ἀλῆ–Ἀγᾶ, Ἀλῆ–Φαρμάκη, τοῦ Σεϊντάγα καὶ Βεζουλάγα. Ὁ νεώτερος ἐξ ὅλων τῶν ἀδελφῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ δημοφιλέστερος μεταξὺ Τούρκων καὶ Χριστιανῶν, ἦτο πολὺ ἥσυχος καί, ὅταν ἐτυραννοῦντο Χριστιανοί, ἐξανίστατο. Οὐδέποτε ἦλθεν εἰς διαφωνίαν μὲ τοὺς Χριστιανούς, τοὺς ὁποίους παντοιοτρόπως ὑπεστήριζεν.

Μετὰ τὸν φόνον τῶν ἀδελφῶν Σεϊντάγα καὶ Ἀζὴζ εἰς Πύργον, ἐτοποθετήθη ὡς Βοϊβόντας Πύργου.

Τὴν τοποθέτησίν του ὡς Διοικητοῦ ἐπαρχίας Πύργου ἐχαιρέτισαν οἱ Χριστιανοὶ μὲ μεγάλην χαράν, διότι ἐγνώριζον ὅτι οὐδέποτε θὰ ἐκακοποιοῦντο Χριστιανοί.

Ἐπειδὴ ὅμως ἐπηκολούθησαν τὰ γνωστὰ γεγονότα, δὲν παρέμεινεν ὡς Διοικητὴς παρὰ ὀλίγους μῆνας.

Ἐφημίζετο διὰ τὴν σύνεσίν του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀνδρείαν του. Ὅταν ἀπὸ ἀμφότερα τὰ μέρη, ἤτοι ἀπὸ τοὺς ἐν Πούσι Ἕλληνας καὶ Λαλαίους ἐξεδηλώθη πρόθεσις συμβιβασμοῦ, ὁ Ἰμβραὴμ ἐτάχθη ἀνεπιφυλάκτως ὑπὲρ τοῦ συμβιβασμοῦ.

Ἐβεβαιοῦτο ὅτι κατὰ τὸ Συμβούλιον τῶν Ἀγάδων, ὅτε συνεζητεῖτο τὸ ζήτημα τοῦ συμβιβασμοῦ, ὑπεστήριζε τὴν ἀνάγκην συμβιβασμοῦ, ὑποδείξας εἰς τοὺς Ἀγάδες ὅτι ἐν ᾗ περιπτώσει ἡττῶντο οἱ Λαλαῖοι τί θὰ ἀπεγίνοντο αἱ τεράστιαι περιουσίαι των.

Ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθη, δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὰς τελευταίας μάχας τοῦ Πούσι.

Ὅταν κατὰ τὴν 22αν Ἰουνίου ὁ Πασᾶς ἠπείλησε τοὺς Λαλαίους ὅτι θὰ τοὺς ἐγκατέλειπε, τὴν δὲ 23ην ἐλήφθη ἡ ὁριστικὴ ἀπόφασις περὶ ἀμέσου ἀναχωρήσεως, ὁ Τουρκικὸς ὄχλος διεμαρτύρετο, διότι ὁ Ἰμβραὴμ–Ἀγᾶς δὲν εἰσηκούσθη καὶ μεγάλαι περιουσίαι τῶν Λαλαίων ἐγκατελείφθησαν διὰ νὰ παραδοθοῦν εἰς τὴν καταστροφήν.

Ραΐτ—Ἀγᾶς ἢ Κουτσοραΐτ—Ἀγᾶς.

Ὁ Ραΐτ—Ἀγᾶς, ἐπειδὴ ἦτο χωλὸς ἀπὸ τὸν ἀριστερὸν πόδα, ἐπωνομάσθη Κουτσοραΐτ—Ἀγᾶς καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτὸ ἦτο γνωστὸς εἰς ὅλην τὴν Ἠλείαν.

Πρωτεξάδελφος τῶν Ἀλῆ—Ἀγᾶ, Ἀλῆ—Φαρμάκη, Σεϊντάγα, Ἰμβραὴμ—Ἀγᾶ καὶ Βεζουλάγα. Ἦτο ἀπολύτως τὸ ἀντίθετον αὐτῶν, αἱμοχαρής, θηριώδης, ἀπαίσιος τὴν μορφὴν καὶ εἰς τὴν ψυχὴν κακοῦργος καὶ ὁ κακοηθέστερος τῶν Ἀγάδων, ὡς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Χασὰν—Φειδᾶ—Ἀγᾶς.

Οὗτος ἠρέσκετο νὰ βλέπῃ πρὸ αὐτοῦ θύματα, νὰ βλέπῃ αἵματα, νὰ βλέπῃ Χριστιανοὺς ἀποκεφαλιζομένους, νὰ βλέπῃ ἐντόσθια συρόμενα ἔξω τῆς κοιλίας, νὰ ἀνοίγῃ ὁ ἴδιος τὰς κοιλίας ἐγκύων γυναικῶν διὰ νὰ ἀπολαμβάνῃ τὸ μακάβριον θέαμα τοῦ σπαρταρισμοῦ τῶν βρεφῶν, ἐφόνευε μόνος του, ἀπεκεφάλιζε διὰ τὴν πλέον ἀσήμαντον ἀφορμήν. Ἦτο τὸ φρόβητρον τῶν δυστυχῶν Χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι καὶ ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐτρέποντο εἰς τὰ ὄρη καὶ σπήλαια.

Ἦτο εὐφυέστατος, διπλωματικώτατος, πονηρός, ἀνδρεῖος καὶ πολεμικώτατος, πᾶσαν τυχὸν ἐξέγερσιν ἢ ὑπόνοιαν ἐξεγέρσεως ἢ ἀπείθειαν κατέπνιγεν εἰς τὸ αἷμα. Ἡ ἐμφάνισίς του καὶ μόνη ἦτο ἱκανὴ νὰ ὑποτάσσῃ τοὺς πάντας.

Εἶχε τὸ πολυπληθέστερον χαρέμι, εἰς πολλὰς δεκάδας ἠριθμοῦντο αἱ χανούμισσαι καὶ ὀδαλίσκαι. Κάθε ὡραία γυναίκα, εἴτε κόρη, εἴτε ὕπανδρος, ἔπρεπε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ χαρέμι του καὶ οὐ μόνον τὰ θήλεα ἀλλὰ καὶ κάθε καλοκαμωμένος νέος, διὰ νὰ κορέσῃ τὰς κτηνώδεις ὀρέξεις του.

Οὗτος εἶχεν εἰς τὴν κυριαρχίαν του ἐκτὸς τῶν ἄλλων περιφερειῶν καὶ πολλὰ χωρία τῆς Πηνειΐας. Εἰς τὸ χωρίον Κούλουγλι εἶχεν Ἀνά-

κτορον, ὅπου παρέμενεν ἐπὶ πολύ, διότι ἐφημίζετο διὰ τὰς ὡραίας γυναῖκας. Εἰς τὸ χωρίον αὐτὸ ὑπάρχουν καὶ οἰκογένειαι τουρκικαί, αἱ ὁποῖαι παρέμειναν μετὰ τὴν συγκέντρωσιν τῶν Τούρκων τῆς Ἠλείας εἰς Λάλα καὶ μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως. Αἱ οἰκογένειαι αὗται εἶναι αἱ ἑξῆς: Τσούφη, Μπούμπα ἢ Μπουμπακαῖοι καὶ Μανθαῖοι. Σώζεται δὲ καὶ τουρκικὴ οἰκία ἀνέπαφος καὶ κατῳκημένη.

Ἐκτὸς τῶν ἄνω οἰκογενειῶν παρέμειναν, ὡς εἶναι γνωστὸν καὶ βεβαιωμένον, ἀπολύτως τουρκικαὶ οἰκογένειαι τῶν Μουσᾶ (τουρκικὸν ὄνομα) ἐν Γιαρμένῃ νῦν Φολόῃ Λαμπείας καὶ αἱ οἰκογένειαι Τσαμαλῆ ἐν τῷ χωρίῳ Λαγάτουρα Ὀλυμπίων (ὄνομα καὶ αὐτὸ τουρκικόν).

Ὁ Ραΐτ—Ἀγᾶς κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν περίοδον καὶ κατὰ τὴν ἐπαναστατικήν, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἔδρασεν. Εἶχε μεταβῇ ἐπανειλημμένως εἰς Κωνσταντινούπολιν φιλοξενηθεὶς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, παρ' οὗ ἔτυχε πολλῶν περιποιήσεων καὶ πλουσίων δώρων. Πολλῶν περιποιήσεων ἀπέλαυεν ἐπίσης ἀπὸ τὸν Ἀλῆ—Πασᾶν τῶν Ἰωαννίνων, διότι οὗτος ἤλπιζε βοήθειαν ἀπὸ τοὺς Λαλαίους εἰς τὰ κατὰ τοῦ Σουλτάνου σχέδιά του. Τοῦ εἶχε δὲ δωρήσει καὶ ἕνα θαυμάσιον ἵππον.

Τακτικώτατα περιήρχετο ἅπασαν τὴν Ἠλείαν, ὀρεινὴν καὶ πεδινήν, τρομοκρατῶν τοὺς δυστυχεῖς Χριστιανούς.

Ἄπειρα εἶναι τὰ ἐπεισόδια, τὰ ὁποῖα ἐδημιούργει καὶ ἐκ τῶν ὁποίων θὰ δημοσιεύσωμεν μερικά.

Μεταβαίνων εἰς Πηνειὰν εἰς τὸ μέσον τοῦ δάσους τῆς Φολόης, ἀντελήφθη ἐξ ἀποστάσεως ὁμάδα Χριστιανῶν, ἐν οἷς καὶ δύο γυναῖκας, νὰ κατέρχωνται καὶ εἰδοποίησε δι' ἑνὸς πυροβολισμοῦ νὰ σταματήσουν.

Εἴτε διότι οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἀντελήφθησαν τὸν σκοπὸν τοῦ πυροβολισμοῦ, εἴτε διότι ἀνεγνώρισαν τοῦτον, ἐξηκολούθησαν τὸν δρόμον των μὲ ταχὺ βῆμα.

Ὁ Ἀγᾶς διὰ ταχείας κινήσεως ἠθέλησε νὰ πλησιάσῃ τούτους, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦσαν ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐδέχοντο ἀτιμωρητεὶ ἀτιμωσιν, ἐπυροβόλησαν κατ' αὐτοῦ τραπέντες εἰς φυγὴν ἐντὸς τοῦ πυκνοτάτου δάσους, χωρὶς νὰ δυνηθῇ ὁ κακοῦργος νὰ τοὺς πλησιάσῃ. Δυστυχῶς ὅμως, πλὴν μικρᾶς πληγῆς ἐπὶ τοῦ ὤμου του, οὐδὲν ἕτερον ἔπαθε, τὸ θάρρος δὲ αὐτὸ τῶν χωρικῶν ἔπρεπε νὰ πληρώσουν οἱ κάτοικοι τῶν ἐγγὺς χωρίων, οἱ ὁποῖοι ὑπέστησαν πολλὰ βασανιστήρια.

Εἰς τὸ χωρίον Καλολετζῆ, τὸ ὁποῖον κατῳκεῖτο ἀπὸ ἀμιγῆ χριστιανικὸν πληθυσμόν, πατὴρ τις Χριστιανὸς εἶχε δύο κορίτσια, ἐξ ὧν τὸ μεγαλύτερον ἦτο δέκα ἑπτὰ ἐτῶν καὶ ἐξαιρετικῆς καλλονῆς.

Ὁ πατήρ του διὰ παντὸς τρόπου ἠθέλησε νὰ προφυλάξῃ τοῦτο διὰ νὰ μὴ περιπέσῃ εἰς τὴν ἀντίληψιν Τουρκαλβανῶν καὶ ἐπὶ μακρὸν τὸ ἐκράτει κλεισμένον εἰς τὴν οἰκίαν του.

Εἴτε Τουρκαλβανὸς διερχόμενος ἀντελήφθη, εἴτε ἀρνησίπατρις καὶ προδότης Χριστιανὸς ἐφανέρωσε τοῦτο εἰς τὸν ἀπαίσιον Ἀγᾶν, ὁ Ἀγᾶς ἀμέσως ἀπέστειλε δύο τρεῖς Τουρκαλβανοὺς διὰ νὰ ἀπαγάγουν τοῦτο.

Ὁ δυστυχὴς πατὴρ κατώρθωσε πρὶν πλησιάσουν εἰς τὴν οἰκίαν του ν' ἀπομακρύνῃ τὸ κορίτσι, εἰς δὲ τὰς ἐπιμόνους καὶ ἀπειλητικὰς ἀπαιτήσεις των τοὺς διεβεβαίου ὅτι ἡ κόρη του εἶχε φύγει εἴς τι χωρίον τῆς Πηνειΐας πρὸς ἐπίσκεψιν συγγενῶν των.

Μετὰ αὐστηρὰν ἔρευναν ἐπανῆλθον ἄπρακτοι εἰς Λάλα καὶ ἐβεβαίουν καὶ οὗτοι τὸν Ἀγᾶν, ὅτι οὐδαμοῦ εὑρέθη ἡ κόρη.

Ὁ Ἀγᾶς τὴν ἐπομένην πρωΐαν μετὰ ἀποσπάσματος μετέβη εἰς τὸ χωρίον καὶ ἐζήτησεν ἐπιμόνως ἀπὸ τὸν δυστυχῆ πατέρα νὰ τοῦ παρουσιάσῃ τὴν κόρην του ἀπειλῶν σφαγὴν ὁλοκλήρου τῆς οἰκογενείας, χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν παρακλήσεις καὶ δάκρυα τοῦ δυστυχοῦς πατρὸς καὶ τῆς μητρός, οἵτινες πρὸ τῆς ἀπειλῆς τῆς σφαγῆς ἠναγκάσθησαν νὰ τοῦ εἴπουν ὅτι ἡ κόρη των εἶχεν ἀπομακρυνθῇ καὶ εὑρίσκετο κρυμμένη εἴς τι σπήλαιον ἐντεῦθεν τοῦ χωρίου, τὸ ὁποῖον ἠναγκάσθη νὰ τοὺς τὸ ὑποδείξῃ. Παραλαβὼν λοιπὸν τὸν Ἀγᾶν καὶ τὸ ἀπόσπασμα τοὺς ὡδήγει εἰς τὸ σπήλαιον, εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο ἡ κόρη του. Ὅταν αὕτη ἐξ ἀποστάσεως ἤκουσε ποδοβολητὰ ἵππων, ἠννόησε πλέον ὅτι δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀποφύγῃ τὴν ἀτίμωσιν καί, ἀφοῦ ἔρριψεν ἓν βλέμμα ἔξω ἀπὸ τὸ σπήλαιον καὶ εἶδε τὸν δυστυχῆ πατέρα της προπορευόμενον καὶ ἀντιληφθεῖσα ὅτι θὰ μετεφέρετο εἰς τὸ χαρέμι τοῦ Ἀγᾶ, ἔσπευσε ταχέως ἐκ τοῦ σπηλαίου πρὸς τὸ χεῖλος τοῦ κάτωθι κρημνοῦ καί, ὅτε πλέον ὁ Ἀγᾶς ἀπεῖχεν ὀλίγα βήματα, ἀποχαιρετήσασα διὰ νεύματος τὸν πατέρα της, κατέπεσε δι' ἑνὸς ἅλματος πρὸς τὸ κενὸν ἐξ ὕψους πλέον τῶν τριάκοντα μέτρων καὶ συνετρίβη.

Ἡ ἀληθὴς αὕτη Ἑλληνὶς προτιμήσασα τὸν θάνατον δὲν περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀπαισίου Ἀγᾶ, δὲν ἠτιμάσθη, ἀλλ' ἀπέθανεν ὡς ἡρωΐς.

Ὁ Ἀγᾶς, ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ὁποίου διέφυγε τὸ ὡραῖον αὐτὸ κορίτσι, ἡ ἄμοιρη αὐτὴ χωριατοπούλα, πλήρης ὀργῆς ἐτράβηξε τὸ γιαταγάνι του καὶ ἀπεκεφάλισε τὸν δυστυχῆ πατέρα της.

Ἡ θέσις ἐκείνη, εἰς ἣν εἶχε καταφύγει, ὀνομάζεται καὶ σήμερον «Καταφύγιον», τὸ δὲ μέρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔπεσεν, ὀνομάζεται «Διαβολίνες». Ἐκεῖ κάθε βράδυ, ὡς πιστεύουν καὶ σήμερον οἱ χωρικοί, ἀκούονται πένθιμα τραγούδια τῆς ἄμοιρης Χριστιανῆς.

Κατὰ τὴν παράδοσιν οἱ χωρικοὶ ἐπίστευον καὶ πιστεύουν ἀκόμη ὅτι κατὰ τὰς νυκτερινὰς ὥρας ἀκούονται πένθιμα τραγούδια τῆς ἡρωΐδος Χριστιανῆς. ἥτις μετεβλήθη εἰς νεράϊδαν.

Ἡ θέσις αὕτη ἔχει καταστῇ τὸ φόβητρον τῶν κατοίκων τῆς περιφερείας, οἵτινες ἀποφεύγουν νὰ διέλθουν ἐκεῖθεν ἐν καιρῷ νυκτός. Ὁ ἀπαίσιος Ἀγᾶς οὐδέποτε συνεδέθη μὲ τοὺς Χριστιανούς, ἰδιαιτέραν δὲ ἔχθραν ἔτρεφεν ἐναντίον τῶν Δουκαίων, καίτοι οὗτοι συνεδέοντο φιλικώτατα μὲ ὅλους τοὺς Ἀγάδες καὶ ἀπελάμβανον σεβασμοῦ, ἐκτιμήσεως καὶ ἀγάπης. Πρὸ παντὸς δὲ μεγάλην ἔχθραν ἔτρεφεν ἐναντίον τῶν ἱερέων τοῦ Δούκα καὶ πάντοτε ἐπεδίωκεν ἀφορμὴν νὰ ἐξευτελίζῃ τούτους.

Ἱερεὺς τότε ἦτο ὁ σεβάσμιος Παπαντώνης, ἐκ τῆς σημαινούσης οἰκογενείας Παπαγεωργάκη, ὅστις εἶχεν υἱὸν προοριζόμενον δι' ἱερέα εἰς τὸ χωρίον Δούκα καὶ ὁ ὁποῖος ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπον Ὠλένης τὸν πρῶτον βαθμὸν τῆς ἱερωσύνης, τὸν τοῦ Ἀναγνώστου.

Διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὸν ἱερέα ὁ ἀπαίσιος Ἀγᾶς, ἐκάλεσε τοῦτον εἰς Λάλα καὶ τοῦ ἐπρότεινε γάμον διὰ τὸν υἱόν του μὲ μίαν ὀνόματι Νικολέτταν, ἐκ τοῦ χαρεμίου του, ὡραιοτάτην καὶ μόλις δέκα ὀκτὼ ἐτῶν, τὴν ὁποίαν διέταξε καὶ ἐπαρουσίασαν εἰς τὸν ἱερέα.

Σκοπός του ἦτο νὰ ματαιωθῇ ἡ χειροτονία τοῦ υἱοῦ του.

«Βλέπεις, Παπᾶ, τί νύφη σοῦ ἔχω διὰ τὸν 'Αναγνώστη!» εἶπε χαιρεκάκως ὁ ἀπαίσιος.

'Ο δυστυχὴς ἱερεύς, κλαίων καὶ ὀδυρόμενος, γονατιστὸς παρεκάλει νὰ μὴ τοῦ κάμῃ τὸ μεγάλον αὐτὸ κακόν. Οὗτος ἦτο ἀνένδοτος καὶ διέταξε δύο ἀρειμανίους Τουρκαλβανούς νὰ συνοδεύσουν τὸν ἱερέα εἰς τὴν οἰκίαν του μετὰ τῆς Νικολέττας ὡς συζύγου τοῦ 'Αναγνώστου, εἰς τὴν ὁποίαν συνέστησε νὰ τὸν εἰδοποιήσῃ ἀμέσως ἂν τυχὸν τὴν ἀπέφευγεν. Μετὰ ἕνα μῆνα ὁ 'Αγᾶς ἐπεθύμησε τὴν Νικολέτταν, τὴν ἐπῆρεν εἰς τὸ χαρέμι του καὶ πάλιν κατόπιν τὴν ἀπέστειλεν εἰς τὸν 'Αναγνώστην.

Οἱ 'Αγάδες τοῦ Λάλα δυσηρεστήθησαν ἐκ τῆς διαγωγῆς τοῦ Ραΐτ–'Αγᾶ καὶ διὰ τὸ κακόν, τὸ ὁποῖον ἐπροξένησεν εἰς τὸν σεβάσμιον ἱερέα καὶ φίλον των καὶ τοῦ παρεχώρησαν ἐκτάσεις ποτιστικὰς γαιῶν εἰς τὸ χωρίον Φλῶκα, τὰς ὁποίας κατέχουν ἀπόγονοί του καὶ ὀνομάζονται «Παπαντωναΐϊκα», ὡς καὶ ἐκτάσεις εἰς τὸν κάμπον Γαστούνης, ἂς κατεῖχον τὰ τρία τέκνα τοῦ 'Ανανγνώστη, τὰ ὁποῖα ἀπέκτησε μὲ τὴν Νικολέτταν.

'Ο Παπαντώνης, ἐπειδὴ ἐξετιμᾶτο πολὺ ἀπὸ τοὺς Λαλαίους, ἐζήτησεν ἄδειαν καὶ μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐφοδιασθεὶς μὲ σχετικὰ χαρτιὰ καὶ συστατικὰς ἐπιστολὰς ἀπὸ τὸν Πασᾶν Τριπόλεως καὶ τοὺς σημαίνοντας 'Αγάδες, ὅπου ἐγένετο δεκτὸς ἀπὸ τὸν Βεζύρην καὶ ὡς ἐβεβαιοῦτο καὶ ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον, ὅστις ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Παπαντώνην διαφόρους πληροφορίας διὰ τὴν ἐν γένει κατάστασιν ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἰδιαιτέρως διὰ τὴν ἐν 'Ηλείᾳ.

Διέταξε καὶ τοῦ ἐδόθησαν πολύτιμα δῶρα καὶ ἔκαμε παραχωρήσεις εἰς τὸ χωρίον Δούκα, ὅπερ χαρακτηρισθὲν ὡς ἰδιόκτητον, ἀπηλλάγη παντὸς φόρου, καίτοι σιωπηρῶς δὲν ἐπλήρωνε φόρον εἰς τοὺς Λαλαίους οὔτε καὶ τὸν κεκανονισμένον διὰ τὴν Πύλην τοιοῦτον.

'Ο Παπαντώνης ἐγένετο δεκτὸς καὶ ἀπὸ τὸν Πατριάρχην, ὅστις τὸν ἐδέχθη εἰς ἰδιαιτέραν ἀκρόασιν καὶ τοῦ ἐπεδαψίλευσε πολλὰς περιποιήσεις.

Τῇ παρακλήσει τοῦ Παπαντώνη, ὁ Πατριάρχης ἐνήργησε καὶ ἐδόθησαν λείψανα πολλῶν 'Αγίων ἐντὸς ἀργυροῦ κιβωτίου, τὰ ὁποῖα κατέχονται καὶ σήμερον ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν Παπαγεωργίου. Τὰ "Αγια Λείψανα–ὀστᾶ 'Αγίων—θεωροῦνται καὶ σήμερον ὡς θαυματουργὰ καὶ πλεῖστοι ὅσοι ἐκ πολλῶν χωρίων καταφεύγουν εἰς Δούκα καὶ τελοῦν ἱερουργίας. Εἶναι δὲ ἀπολύτως βεβαιωμένον ὅτι καὶ οἱ τελευταῖοι Τοῦρκοι ἐπίστευον εἰς τὰ "Αγια Λείψανα καί, ὁσάκις ἐπαρουσιάζετο ἐπιζωοτία εἰς τὰ ἄπειρα ποίμνιά των, παρεκάλουν τὸν Παπαντώνην καὶ τὰ ἡγίαζε.

Καὶ ὄχι μόνον ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν ἐπετίθετο ὁ ἀπαίσιος 'Αγᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀκόμη, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδημιούργει σοβαρὰ ἐπεισόδια, ὡς τὸ κάτωθι μὲ τὸν 'Αγᾶν Γαστούνης, τὸ ὁποῖον ἐπέφερε ψυχρότητα μεταξὺ Γαστουναίων, Τούρκων καὶ Λαλαίων καὶ παρ' ὀλίγον ρῆξιν.

Εἰς ἐπίσκεψίν του εἰς Γαστούνην ὁ Ραΐτ—'Αγᾶς εἶδε πλησίον τῆς οἰκίας τοῦ 'Αγᾶ Γαστούνης μίαν ὡραιοτάτην νεάνιδα ἡλικίας μόλις δέκα ἑπτὰ ἐτῶν, τὴν ὁποίαν διὰ πονηρῶν τεχνασμάτων κατώρθωσε νὰ ἀπαγάγῃ καὶ μεταφέρῃ εἰς Λάλα.

'Η ἀπαγωγὴ αὕτη, ὡς ἦτο ἐπόμενον, δυσηρέστησε τοὺς Γαστουναίους Τούρκους, οἵτινες ἡτοιμάσθησαν δι' ἐκστρατείαν. Πρότερον ὅμως

ἀπέστειλαν εἰς τὸν Βοεβόδαν Πύργου μήνυμα ὡς καὶ εἰς τοὺς ἐν Λάλα συγγενεῖς των 'Αγάδες ζητοῦντες τὴν ἄμεσον ἐπιστροφὴν τῆς ἀπαχθείσης, τὴν ὁποίαν ὁ Ραΐτ—'Αγᾶς παρ' ὅλας τὰς παρακλήσεις τῶν 'Αγάδων, ἠρνεῖτο νὰ ἀποδώσῃ.

Καὶ διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ὁ κακοῦργος ἀπὸ τὸν Βοεβόδαν Γαστούνης καὶ νὰ κρατήσῃ πλέον τὴν νεάνιδα εἰς τὸ χαρέμι του ἀπέστειλεν ἕνα ἀφωσιωμένον του Χριστιανόν, ὀνόματι Διονύσιον, ὁ ὁποῖος ἐπῆγεν εἰς τὴν Γαστούνην, ἐκρύβη ἐντὸς χαλάσματος, εἰς ἐμφανὲς μέρος τοῦ ὁποίου ἐκρέμασε τὴν κάππαν του, διὰ νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς Γαστουναίους Τούρκους, ἐπυροβόλησε κατὰ τοῦ διερχομένου τὴν νύκτα 'Αγᾶ, τὸν ἐφόνευσε καὶ ἐτράπη εἰς φυγήν. Συναντήσας δὲ ἔξωθι τῆς Γαστούνης ἔφιππον Τοῦρκον τὸν ἐφόνευσεν, ἐπῆρε τὸ ἄλογόν του καὶ ἔφθασεν εἰς Λάλα. Οἱ Τοῦρκοι τῆς Γαστούνης μετὰ τὸν πυροβολισμὸν καὶ φόνον τοῦ 'Αγᾶ, ἔσπευσαν πρὸς τὸ χάλασμα, ὅπου ἦτο κρεμασμένη ἡ κάππα καὶ ὑποθέσαντες ὅτι εὑρίσκετο ἐκεῖ ὁ φονεὺς ἤρχισαν νὰ πυροβολοῦν. 'Αργότερον ὅμως ἐννόησαν τὸ τέχνασμα τοῦ φονέως, εἰς τὸν ὁποῖον ὡς ἀνταμοιβὴν ὁ Ραΐτ–'Αγᾶς ἔδωσε πολλὰ πλούσια δῶρα. 'Εκ τούτου δὲ αἱ σχέσεις Λαλαίων καὶ Τούρκων Γαστούνης διετηρήθησαν μᾶλλον ἐχθρικαὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη.

Οἱ 'Αγάδες τοῦ Λάλα ἦσαν μὲν δυσηρεστημένοι ἐναντίον τοῦ Ραΐτ—'Αγᾶ διὰ τὰ πάμπολλα ἐπεισόδια, ἐπειδὴ ὅμως ἐγνώριζον τὴν ἀνδρείαν του καὶ τὴν τόλμην του, ὑπεχώρουν πάντοτε.

Χασὰν Φειδᾶ—'Αγᾶς.

'Αδελφὸς τοῦ Ραΐτ—'Αγᾶ. 'Εχθρὸς καὶ φοβερὸς διώκτης τῶν Χριστιανῶν. Οὐδέποτε συνεδέθη μὲ Ρωμιόν, ἦτο αἱμοχαρὴς ἀρεσκόμενος καὶ αὐτὸς ν' ἀνοίγῃ πρὸ πάντων τὰς κοιλίας ἐγκύων γυναικῶν, ὡς ἔπραττε καὶ ὁ ἀδελφός του Ραΐτ—'Αγᾶς. 'Εκ τούτου οἱ Χριστιανοὶ τὸν ἐπωνόμαζον Φειδᾶν, δηλ. φείδι. Οἱ δυστυχεῖς Χριστιανοί, ὅταν οὗτος ἐξήρχετο εἰς περιοδείαν, κατέφευγον εἰς τὰ ὄρη καὶ δάση.

Οὗτος εἶχε τὰ 'Ανάκτορά του εἰς τὴν θέσιν μεταξὺ τῶν 'Ανακτόρων 'Αλῆ—'Αγᾶ πρὸς τὰ Σκαρτσαραΐϊκα, ὅμοια σχεδὸν μὲ τὰ ἄλλα 'Ανάκτορα οὐχὶ ὅμως τῆς αὐτῆς πολυτελείας. Εἶχε καὶ αὐτὸς πολυμελὲς χαρέμιον, διότι εἰς τὰς ἑκάστοτε περιοδείας του, ὅσας ὡραίας γυναῖκας συνήντα, τὰς ἔστελλεν εἰς Λάλα. 'Ο Χασὰν Φειδᾶ—'Αγᾶς ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ 'Αλῆ—Φαρμάκη ἐναντίον τοῦ Βελῆ—Πασᾶ καὶ ἠττήθη εἰς τὴν μάχην Βελημαχίου. Κατὰ τὰς διαφόρους πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις ἐν Πύργῳ, ἐν Λαντζοΐῳ—Σμύλᾳ καὶ ἐν Πούσι, διηύθυνε σώματα στρατοῦ. Οὗτος ἐν συνεννοήσει μὲ τὸν Κολοκοτρώνην, ἐδέχθη ἐπιτροπὴν 'Αγάδων ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Βελῆ—Πασᾶ εἰς τὸ Μοναστηράκιον καὶ ἐσυνθηκολόγησεν ὑπὸ τοὺς γνωστοὺς ὅρους.

Ἰσμαὴλ—'Αγᾶς.

Κατήγετο ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, ἐξ ἧς καὶ οἱ ἐξέχοντες 'Αγάδες τοῦ Λάλα, εἶχε μεγάλα 'Ανάκτορα εἰς τὴν θέσιν Χιωταΐϊκα καὶ πλησίον τῶν 'Ανακτόρων τοῦ 'Αλῆ—'Αγᾶ.

"Ητο ἐκ τῶν στρατηγικωτέρων 'Αγάδων, ἤγειτο πάντοτε ἐφίππου σώματος Τουρκαλβανῶν καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πρώτην καὶ τὴν δευ-

τέραν ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Πύργου. Εἰς τὰς 22 καὶ 23 Ἰουνίου 1821, κατὰ τὰς μεγάλας μάχας Πούσι, ἐπεχείρησε ν' ἀνέλθῃ εἰς Φολόην καὶ καταλάβῃ τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων.

Ἐφημίζετο ὅτι κατεῖχεν ὡραιοτάτους ἵππους καὶ ὠκύποδας, ὥστε τὸ ἀπὸ Λάλα εἰς Γαστούνην διάστημα νὰ διανύῃ εἰς ὀλίγας ὥρας. Οἱ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ του Χριστιανοὶ ἐβεβαίουν ὅτι οὐδέποτε ἐβασάνισε, ἐκακομετεχειρίσθη ἢ ἐτιμώρησε Χριστιανόν.

Συνεδέετο δὲ στενότατα μὲ τὸν Ἰσμὲτ Μπέην Βοϊβόνταν Γαστούνης.

Καὶ οὗτος κατεῖχε πολλὰς ἐκτάσεις γαιῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶχε πλεῖστα εἰσοδήματα.

Κατὰ τὰς διαφόρους μάχας διηύθυνε πάντοτε σῶμα ἱππέων, ἐφημίζετο δὲ διὰ τὴν ἀνδρείαν του. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μάχην Σμύλα–Λαντζοΐου, ἐπολιόρκησε τὸν Βιλαέτην, ἔσπευσε μὲ ἔφιππον σῶμα εἰς Πύργον καὶ ἔπαιξε σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν μεγάλην μάχην τοῦ Πύργου. Κατόπιν δὲ εἰς τὴν μάχην Ἀγουλινίτσης—Κλειδί.

Εἰς τὰς μάχας τοῦ Πούσι διευθύνων τὸ ἱππικόν, ἀνῆλθεν εἰς τὴν Φολόην καὶ ἐφόνευσε τοὺς Ὀλυμπίους πολεμιστάς, τὰς κεφαλὰς τῶν ὁποίων ἐκρέμασεν εἰς ἐγγὺς δένδρον, ἡ θέσις δ' ἐκείνη ὀνομάζεται καὶ σήμερον «Κεφάλια».

Εἶχε κατορθώσει νὰ ἀνέλθῃ χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Προσποιηθεὶς ὅτι θ' ἀπεχώρει τοῦ λοιποῦ σώματος, ἀπομακρυνόμενος πρὸς τὴν Δίβρην, ἐκρύβη ὄπισθεν παχυκόρμων δένδρων ἀκριβῶς ὄπισθεν τῶν προχωμάτων τῆς δευτέρας σειρᾶς τῆς θέσεως «Ἀνάληψις» καὶ ἐκεῖθεν ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς ἐφόνευσεν ὅλους σχεδὸν τοὺς Ὀλυμπίους, πλὴν ἐλαχίστων, οἵτινες εἶχον καταλάβει τὸ ἄκρον τῶν ὀχυρωμάτων πρὸς τὴν Φολόην. Ἡ ἀνδρεία του καὶ ἡ τόλμη του ἐθαυμάσθη ὑφ' ὅλων, διότι κατώρθωνε νὰ ἀνέρχεται καὶ νὰ κατέρχεται ἐκ τῆς Φολόης χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸς ἀπὸ τὰ πολὺ πλησίον εὑρισκόμενα ἑλληνικὰ στρατεύματα.

Βεζουλάγας ἢ Βεζούλ—Ἀγᾶς.

Ἀδελφὸς τοῦ Ἀλῆ—Ἀγᾶ, Ἀλῆ—Φαρμάκη, Σεϊντάγα καὶ Ἰμβραὴμ Ἀγᾶ, πλουσιώτατος καὶ κάτοχος πολλῶν ποτιστικῶν ἐκτάσεων εἰς τὴν περιφέρειαν Γούβας πρὸς τὰ χωρία Κάμενα, Μουργιά, Λούβρου καὶ ἀλλαχοῦ.

Τὰ Ἀνάκτορά του ἦσαν ὅμοια μὲ τὰ Ἀνάκτορα τοῦ Ἀλῆ καὶ Σεϊντάγα, ἰσχυρότατα, ὑπερμεγέθη, πολυτελῶς ἐπιπλωμένα, συνδεόμενα μὲ τὰ Ἀνάκτορα τοῦ Σεϊντάγα διὰ κοινῆς πύλης.

Οὗτος, ὡς καὶ οἱ ἀδελφοί του, ἦτο φιλήσυχος προστάτης τῶν Χριστιανῶν καὶ πολὺ συνδεδεμένος μὲ τοὺς ἐξέχοντας Χριστιανούς. Ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας του ἀπεῖχε πάσης κινήσεως, διότι, ὡς ἐβεβαιοῦτο, ἦτο μεγάλης ἡλικίας. Υἱὸς τούτου ἦτο ὁ Βεζουλάγας, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ στρατηγὸς τῶν στρατευμάτων εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Πύργου καὶ εἰς τὰς μάχας τοῦ Πούσι. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Λαλαίων ἐκ Λάλα καὶ τὴν πολιορκίαν αὐτῶν εἰς Πάτρας, ὡς Ἀρχηγὸς τῶν Λαλαίων ὑπέγραψε τὴν 7ην Ὀκτωβρίου 1828 (ἕκτην καὶ δεκάτην Ρεβιοὺλ ἐβέλ 1244 τῆς Ἐγίρας) τὴν συνθήκην τῆς παραδόσεως τῆς πόλεως τῶν Παλ. Πατρῶν καὶ τῶν ἐν Ρίω

Τούρκων μετὰ τῶν Λοστίνδη, ἱππότου ταγματάρχου εἰς τὸ Βασιλ. σῶμα τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματικῶν, Λεφροῦ, λοχαγοῦ εἰς τὸ Βασ. σῶμα Μηχανικῶν καὶ τοῦ κόμιτος Φουκέδ, ὑπασπιστοῦ τοῦ Στρατηγοῦ Σνεϊδέρου τοῦ Γαλλικοῦ Στρατοῦ καὶ τῶν Ἀπδουλᾶ—Ἀγᾶ, Διοικητοῦ τοῦ Φρουρίου. Τὸ κείμενον τῆς Συνθήκης δημοσιεύεται εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ παραδόσεως τοῦ Φρουρίου Π. Πατρῶν εἰς Ρίον.

Γιακούμ—Ἀγᾶς.

Ἐκ τῶν πλουσιωτέρων Ἀγάδων τῶν ἐχόντων ἀπείρους ποτιστικὰς ἐκτάσεις εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἠλείας, εἰς Χελιδόνιον, Μουζάκι, Μπέχρου καὶ Τραγανὸ τῶν Μυρτουντίων. Εἶχε δὲ καὶ ὑδρομύλους ὀνομαζομένους καὶ σήμερον «Γιακούμ μύλοι».

Ἦτο ὁ μεγαλύτερος κάτοχος αἰγοπροβάτων. Εἶχεν ἐφαρμόσει τὸ σύστημα τοῦ Ντελαλίσματος, ἤγουν ὅταν ὁ ἀριθμὸς ὑπερέβαινε τὰ χίλια αἰγοπρόβατα, κήρυκες περιφερόμενοι εἰς τοῦ Λάλα ἐφώναζον: «Τὰ γιδοπρόβατα τοῦ Γιακοὺμ πέρασαν τὰ χίλια», αὐτὸ ἐπανελαμβάνετο, διότι ἀνήρχοντο εἰς χιλιάδας πολλάς. Διετήρει μέγαν ἀριθμὸν ποιμένων καὶ φυλάκων διὰ τὰ ποιμνιοστάσια, τὰ ὁποῖα εἶχεν εἰς πλεῖστα ὅσα μέρη, εἰς τὴν Φολόην καὶ τὸν κάμπον τοῦ Πόθου, ὅπου εἶχε τὸν μεγαλύτερον ἀριθμὸν τοιούτων. Πρὸς τούτῳ εἶχε κτίσει μίαν μεγάλην στέρναν χωρητικότητος χιλιάδων ὀκάδων, ἥτις διατηρεῖται καὶ σήμερον ἐν ἀρίστῃ καταστάσει καὶ ἐκ ταύτης ἀρδεύεται ὅλον σχεδὸν τὸ χωρίον. Ὁμοίως δὲ εἶχε ποιμνιοστάσια εἰς τὴν θέσιν Λάκκα Ἰμβραήμ, Λάκκα Ντράσα, Χελιδόνιον καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη. Ἐφημίζετο διὰ τὴν ποιότητα τῶν αἰγοπροβάτων του, διότι ἑκάστοτε μετέφερεν ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας κριοὺς καὶ τράγους ἀπὸ τὰς καλλιτέρας ράτσας.

Μαχμούτ—Ἀγᾶς.

Οὗτος μετὰ τὸν Βεζουλάγαν ἦτο ὁ μεγαλύτερος τὴν ἡλικίαν. Ἐφημίζετο διὰ τὴν ἀρχοντικήν του παράστασιν καὶ τὸ ἄψογον τῆς ἐνδυμασίας του, ὡραιότατος καὶ πανύψηλος. Ἐθεωρεῖτο ὁ σοβαρώτερος τῶν Ἀγάδων, ἡ γνώμη τοῦ ὁποίου εἰς τὰ συμβούλια ἐλαμβάνετο πολὺ ὑπ' ὄψιν. Τὰ Ἀνάκτορά του τὰ εἶχεν εἰς τὴν θέσιν Πατρικαΐτικα, ὅμοια πρὸς τὰ τῶν πλουσίων Ἀγάδων, ἐρείπια τῶν ὁποίων σώζονται καὶ σήμερον ἀκόμη.

Εἶχε πολλὰς ποτιστικὰς ἐκτάσεις καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν περιφέρειαν Ὠλένης.

Εἰς τὴν ἐντεῦθεν τοῦ χωρίου Λαντζόϊ ἔκτασιν εἶχεν ὑδρόμυλον, ὅστις καὶ σήμερον ὀνομάζεται Μαχμούτ μύλος. Ἐγγὺς δὲ εἶχεν Ἀνάκτορον μὲ μεγάλας ἀποθήκας. Ἐρείπια καὶ αὐτῶν σώζονται, ὡς καὶ σημεῖα τοῦ αὐλακος, διὰ τοῦ ὁποίου διωχέτευεν ὕδωρ εἰς τὰ Ἀνάκτορά του ἐξ ἀποστάσεως.

Εἶχεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του Χριστιανούς, ἕνα δὲ καὶ ὡς γραμματέα του, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐγγὺς νῦν χωρίον Γραμματικοῦ. Παρὰ τὴν ἡλικίαν του, ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας τοῦ Πύργου, ἡγούμενος μεγάλου ἀριθμοῦ πολεμιστῶν. Ἐπίσης ἔλαβε μέρος καὶ εἰς τὰς μάχας τοῦ Πούσι.

Μὲρ—Ἀγᾶς ἢ Μέραγας.

Ἔγγονος τοῦ πρώτου Μέραγα, ἐκ τῶν πρώτων οἰκιστῶν τοῦ συνοικισμοῦ Μεραΐϊκα, παρὰ τὸν τότε συνοικισμὸν Λεντζαΐϊκα, ἔναντι τοῦ Μπαστιρᾶ, εἰς θαυμασίαν τοποθεσίαν καὶ ἐγγὺς τῆς μεγάλης βρύσης ἀνατολικῶς τοῦ Λάλα.

Μετὰ τὴν συγκέντρωσιν ἐν Λάλᾳ πολλῶν οἰκογενειῶν ἔκτισε μεγάλον πύργον μὲ πολλὰς συνεχομένας ἀποθήκας, στέρνας καὶ ἄλλα οἰκήματα, ἐρείπια τῶν ὁποίων σώζονται καὶ σήμερον, ἡ δὲ τοποθεσία ὀνομάζεται «Μεραΐϊκα», τὴν δ' ἔκτασιν ἐκείνην κατέχουν οἱ κληρονόμοι τοῦ Γεωργ. Δασουρᾶ, νῦν Γεώρ. Γιαννικόπουλος, γαμβρὸς τοῦ Γ. Δασουρᾶ. Ἅπασα ἡ οἰκογένεια ἀπὸ τοῦ πάππου του ἐφημίζετο ὡς φιλήσυχος, ἔζη λιτότατα, χωρὶς μεγάλον ἀριθμὸν ὀδαλισκῶν καὶ χανουμισσῶν. Ὁ Μέραγας ἦτο ἀνδρεῖος καὶ ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς μάχας. Εἶχεν ἐκτάσεις ἐκ τῆς περιφερείας Βωλάντζης, καὶ σώζονται ὑπὸ τὸ ὄνομα θέσεις Μέραγα καὶ Μπέχρου.

Λύγκας—Ἀγᾶς.

Οὗτος ὑπῆρξε σκληρός, αἱμοχαρής, ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν Χριστιανῶν, εἶχε μικρὸν πλὴν κομψὸν Ἀνάκτορον εἰς τὴν νῦν συνοικίαν Σταυραΐϊκα, πλησίον τῆς κατοικίας τῆς γνωστῆς Μαριορῆς τοῦ Τριτσιμπίδα.

Εἶχεν ἐκτάσεις εἰς τὸ χωρίον Στραβοκέφαλον–Κλαδέου.

Ἀμπάζης—Ἀγᾶς.

Ὁ Ἀμπάζης κάθε ἄλλο παρὰ Τοῦρκος ἦτο. Ἡ δὲ ἐμφάνισίς του ἐφανέρωνεν ἄνθρωπον ἀγαθόν, φιλήσυχον, σοβαρὸν καὶ Χριστιανόν.

Ἦτο πτωχός, ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησεν, ὅπως οἱ ἄλλοι Ἀγάδες, νὰ ἀφαιρέσῃ προσοδοφόρους ἐκτάσεις ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς, μετὰ τῶν ὁποίων συνεδέετο φιλικώτατα. Κατεῖχε μικρὰν οἰκίαν, χωρὶς πολυτελῆ ἐπίπλωσιν, χωρὶς μεγάλον ἀριθμὸν ὑπηρετῶν, μὲ δύο τρεῖς ὀδαλίσκας.

Εἶχε συνδεθῇ στενότατα μὲ τὰς ἀρχοντικὰς οἰκογενείας τοῦ Δούκα, τὰς ὁποίας ἐπεσκέπτετο τακτικώτατα καὶ παρευρίσκετο εἰς τὰς πανηγύρεις, ἑορτὰς καὶ γάμους τῶν Χριστιανῶν.

Στενότατα συνεδέετο μὲ τὴν οἰκογένειαν Παπαγεωργίου καί, ὅταν ὁ υἱὸς Χρυσανθάκης μετέβη εἰς Δίβρην πρὸς τέλεσιν τῶν γάμων του μετὰ θυγατρός, ἐκ τῆς γνωστῆς οἰκογενείας Γκάβα—Τραμπαδώρου ὀνόματι Ἑλένης, ὁ Ἀμπάζης ἠκολούθησε καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὸν γάμον.

Οὗτος πρῶτος μετέδωσε τὴν εἴδησιν περὶ κηρύξεως τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τοὺς Δουκαίους διὰ τοῦ Χρυσανθάκη Παπαγεωργίου καὶ οὕτω μερικαὶ οἰκογένειαι φοβούμεναι τὸν ἐπερχόμενον κίνδυνον κατέφυγον εἰς Δίβρην, Σοπωτόν, Μοστενίτσα κ.λπ.

Μπεκὴρ—Ἀγᾶς.

Νεαρώτατος, τολμηρὸς καὶ ἄριστος πολεμιστής, ἡγεῖτο σώματος ἱππέων καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν δευτέραν ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Πύργου.

Εἶχε τὰ Ἀνάκτορά του εἰς τὴν συνοικίαν Κατσεπαΐϊκα, μὲ μεγάλας ἀποθήκας, πολυτελῆ ἐπίπλωσιν, τῶν ὁποίων σώζονται ἀκόμη ἐρείπια ὡς καὶ ἡ στέρνα. Ἡ δρᾶσις τοῦ Μπεκὴρ—Ἀγᾶ ἦτο μεγάλη κατὰ τὰς διαφόρους μάχας. Ἀτρόμητος ἀψηφῶν τὸν κίνδυνον ἐπετίθετο μὲ τοὺς ἱππεῖς ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν.

Μεγάλον ρόλον ἔπαιξε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν μάχην Λαντζοΐου—Σμύλα, ὅτε ἡγούμενος σώματος ἱππέων πολεμιστῶν καὶ διὰ τῆς Ἄβουρας ἐπολιόρκησε σχεδὸν τοὺς παρὰ τὸ Λαντζόϊον Χριστιανούς, οἵτινες εἶχον καταλάβει πολλὰς οἰκίας τοῦ χωρίου καὶ οἵτινες μὲ κίνδυνον κατώρθωσαν ν' ἀπομακρυνθοῦν. Κατεδίωξε τούτους καὶ ἡνώθη μὲ τοὺς πολεμοῦντας ἐναντίον τοῦ Βιλαέτη, συντελέσας εἰς τὸν φόνον ὅλων τῶν συντρόφων του καὶ αὐτοῦ τοῦ ἥρωος Βιλαέτη. Κατόπιν διέπρεψεν εἰς τὰς μάχας τοῦ Πύργου, Ἀγουλινίτσης καὶ Πούσι.

Ραβάνας—Ἀγᾶς.

Ὁ Ραβάνας–Ἀγᾶς, ὡς καὶ οἱ κάτωθι Ἀγάδες, ἐπειδὴ ἦσαν φιλήσυχοι καὶ μᾶλλον οἰκοκυρευμένοι δὲν ἐσημείωσαν μεγάλην δρᾶσιν. Εἶναι βέβαιον μόνον ὅτι ἔλαβον μέρος εἰς ὅλας τὰς μάχας καὶ ἕνεκα τούτου περιοριζόμεθα ν' ἀναγράψωμεν τὰ ὀνόματα αὐτῶν.

Ὁ Ραβάνας εἶχεν Ἀνάκτορον εἰς τὴν νῦν συνοικίαν Μαξούτη, ὅπου τὸ Σχολεῖον Λάλα, εἰς τὸ κεντρικώτερον μέρος τοῦ Λάλα. Τὸ Ἀνάκτορόν του ἦτο κομψὸν καὶ μὲ πλουσίαν ἐπίπλωσιν. Κατὰ τὴν πυρπόλησιν τοῦ Λάλα τὴν 24 Ἰουνίου 1821 τὸ Ἀνάκτορον αὐτὸ ἔμεινεν ἀνέπαφον καὶ ἀντὶ νὰ τὸ διατηρήσουν ὡς ἦτο κομψόν, τὸ μετέβαλον εἰς μικρὸν οἰκίσκον.

Οὗτος εἶχε πολλὰ ποίμνια, ἐνδιαιτώμενα εἰς τὸν κάμπον καὶ τὴν περιφέρειαν Μηλεῶν μὲ ἀρχιποιμένα τὸν Μπιλάλην, ἐκ τοῦ χωρίου Βελημάχι Γορτυνίας, τῆς ἐν Μηλιαῖς οἰκογενείας Μπιλάλη.

Καραχούσης—Ἀγᾶς.

Οὗτος ἐφημίζετο διὰ τὴν ἀφοσίωσίν του εἰς τὰ τοῦ οἴκου του· δὲν εἶχε πολυπληθὲς χαρέμιον καὶ προσωπικόν. Ἦτο μᾶλλον οἰκοκύρης, ἐπιβλέπων καὶ παρακολουθῶν αὐτοπροσώπως τοὺς ὑπηρέτας του. Ἦτο κάτοχος ὑδρομύλων, ὡς καὶ τοῦ νῦν εἰσέτι ὀνομαζομένου «Μύλος Καραχούση» δυτικῶς τοῦ Λάλα, ὅπου εἶχε καὶ ἔπαυλιν. Τὴν ἔκτασιν ἐκείνην εἶχε δενδροφυτεύσει πρὸ παντὸς μὲ κερασέας καὶ καρυδέας, ἐκ τῶν ὁποίων σώζονται ὀλίγαι, ἃς κατέχει ἡ οἰκογένεια Σ. Μουσᾶ ἐκ Δούκα.

Κόκκας—Ἀγᾶς.

Ὁ Ἀγᾶς οὗτος ἦτο ἀνδρεῖος, τολμηρὸς καὶ πολεμικώτατος. Γνωρίζομεν μόνον ὅτι, μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Λαλαίων εἰς Πάτρας, ἐξήρχετο μὲ πολλοὺς Λαλαίους μέχρι Γαστούνης λεηλατῶν τὰ διάφορα χωρία.

Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν ἐξήρχετο ἐναντίον τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων παρενοχλῶν ταῦτα. Τὰ Ἀνάκτορά του εἶχεν εἰς τὴν συνοικίαν Κοκκαΐϊκα.

Κούλουρης—Ἀγᾶς.

Οὗτος διεκρίθη διὰ τὸν ἡρωϊσμόν του εἰς ὅλας τὰς μάχας. Εἰς τὰς ἑκάστοτε ἐκστρατείας τῶν Λαλαίων, ὁ Κούλουρης–Ἀγᾶς προηγεῖτο τῆς στρατιᾶς. Αὐτὸς διέταξε καὶ ἐπυρπολήθησαν αἱ εἰς τὴν συνοικίαν Γαλιγαλαΐϊκα οἰκίαι, κατὰ τὴν μεγάλην δευτέραν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Πύργου.

Ὡς ἐλέχθη ἐν ἀρχῇ, ἐκ Λάλα ἀπεστέλλοντο εἰς τὰ διάφορα χωρία Ἀγάδες, ὡς καὶ εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν ἐπαρχιῶν Πύργου καὶ Γαστούνης Διοικηταὶ–Βοεβόδες–Ζαπίται ἐκ τῶν ἐξεχουσῶν οἰκογενειῶν τῇ ὑποδείξει πάντοτε τοῦ Πασᾶ Τριπόλεως καὶ ἐγκρίσει τῆς Πύλης.

Ἀγάδες εἰς διάφορα χωρία ἦσαν οἱ κάτωθι καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν περίοδον. Ἀκολούθως θὰ ἀναφέρωμεν καὶ τοὺς Βοεβόδας–Διοικητὰς–Ζαπίτας καὶ Μπέηδες.

Ἀβδούλ—Ἀγᾶς.

Ὁ τελευταῖος Ἀγᾶς Κακοταρίου–Λαμπείας, ἀδελφὸς τοῦ ἐν Λάλᾳ Κόκκα–Ἀγᾶ, ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀλῆ–Ἀγᾶ.

Εἰς τὸ χωρίον Κακοτάρι εἶχε δυνατὸν Πύργον, μὲ ἀποθήκας τροφίμων, πολεμοφοδίων κλπ.

Διετήρει ἀριθμὸν Ὀθωμανῶν ὡς φυλάκων, διότι τῷ εἶχεν ἀνατεθῇ, ἰδίᾳ κατὰ τὰ προεπαναστατικὰ ἔτη, ἡ παρακολούθησις τῶν κινήσεων τῶν Χριστιανῶν τῆς περιφερείας πρὸς τὰ Σκιαδοχώρια.

Οὗτος παρηκολούθει τὸν ἥρωα Γεώργ. Γιαννιᾶν, εἰς τὰς ἐνεργείας καὶ ὑποδείξεις δὲ αὐτοῦ ὀφείλεται ἡ μεγάλης δυνάμεως ἐκστρατεία Λαλαίων ἐναντίον του, καθ' ἣν ἔπεσε μαχόμενος ἡρωϊκώτατα, ὡς θὰ γράψωμεν σχετικῶς κατωτέρω. Εἶχεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του, ἐκτὸς τῶν χωρίων Κακοτάρι καὶ Κερτίζα καὶ ὅλην τὴν περιφέρειαν Σκιαδοχωρίων.

Ὁ Ἀγᾶς οὗτος, ὡς καὶ ὁ πατήρ του, ἦτο μᾶλλον φίλος τῶν Χριστιανῶν, οὓς πάντοτε ἐπροστάτευεν.

Ἐπεσκέπτετο τακτικώτατα τοὺς ἐν Λάλᾳ συγγενεῖς του ἀποστέλλων εἰς αὐτοὺς διάφορα δῶρα, ἐν οἷς καὶ ἐκ τῶν ὀνομαστῶν καπνῶν τῆς περιφερείας Λειβάρτσι Σοπωτὸ καὶ ἀρωματώδη ταμπάκον, ἅτινα ἀπέστελλε μὲ ἕνα ἔμπιστον ἐκ Κακοταρίου ὀνόματι Δημήτρην. Οὗτος ὅμως ἐκ τῶν ἑκάστοτε ἀποστολῶν παρεκράτει ποσότητα. Ὁ Ἀγᾶς εἶχεν ἐννοήσει τοῦτο καὶ ὅταν ἐπρόκειτο ν' ἀποστείλῃ καπνὸν εἰς Λάλα, τοῦ ἔλεγε: «Κάμε νισάφι, καϋμένε Τουτούνη!» καὶ ἐκ τούτου ἔμεινεν ἡ ἐπωνυμία εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ, τὴν πολυπληθῆ οἰκογένειαν Τουτούνη ἐν Κακοταρίῳ.

Ἐρείπια τῶν Ἀνακτόρων του σώζονται καὶ σήμερον. Οὗτος ἐπληροφόρησε τοὺς Λαλαίους Τούρκους περὶ κηρύξεως τῆς Ἐπαναστάσεως πληροφορηθεὶς τοῦτο παρὰ τοῦ Ἀγᾶ–Ψωφίδος.

Μπεζαΐτ—Ἀγᾶς.

Ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀλῆ–Ἀγᾶ, Σεϊντάγα κ.λπ. Εἶχε τὴν ἕδραν του εἰς τὸ νῦν χωρίον Μπεζαΐτη, τὸ ὁποῖον ἔλαβε τὴν ἐπωνυ-

μίαν του καὶ τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ μεγαλύτερον χωρίον τοῦ Δήμου Πηνειῶν. Εἶχε δὲ πολλὰς ἐκτάσεις προσοδοφόρους καὶ ἦτο, οὕτως εἰπεῖν, ὁ Ἀρχηγὸς τῶν ἐν Πηνειᾷ Ἀγάδων, οἵτινες ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄσημοι.

Ἦτο τὸ ἀντίθετον, ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα, τοῦ ἀδελφοῦ του Μπαστιράγα, κακὸς μᾶλλον πρὸς τοὺς Χριστιανούς. Εἶχε κομψὸν Ἀνάκτορον εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος τοῦ χωρίου.

Μπαστιρᾶ—Ἀγᾶς.

Πατὴρ καὶ υἱὸς Μπατσιρᾶ–Ἀγᾶς, ὡς καὶ ὁ πάππος τοῦ τελευταίου.

Ἦτο ἐκ τῶν ἀριστοκρατικωτέρων Ἀγάδων, ὁ τελευταῖος τῆς προεπαναστατικῆς περιόδου, καὶ ἐφημίζετο διὰ τὴν ἐπιβλητικήν του ἐμφάνισιν. Εἶχε σῶμα ὑψηλόν, εὐθυτενές, μὲ θαυμασίαν πυκνὴν γενειάδα, ἐνεδύετο πάντοτε πολυτελῶς, φλοκάταν χνουδωτὴν καὶ κάππαν μὲ πολυτελὲς ὕφασμα, σελάχι χρυσοποίκιλτον, ἀσημένιαν πιστόλαν, ἦτο εὐγενέστατος καὶ πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς περιποιητικώτατος.

Τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του διὰ τὰ πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς αἰσθήματά των ὠνομάζοντο «Ἀφέναι». Ταῦτα κατ' ἀφήγησιν τοῦ Γραμματέως του Κορουτζῆ.

Ὁ Πύργος τοῦ Μπαστιρᾶ–Ἀγᾶ ἦτο εἰς τὸ μέσον τῆς μεγάλης δενδροφύτου ἐκτάσεως, ἥτις ἐκ τοῦ ὀνόματός του ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν Μπαστιρᾶ καὶ ἀπετελεῖτο ἀπὸ εὐρείας αἰθούσας πλουσιώτατα ἐπιπλωμένας, μὲ πολλὰ συνεχόμενα οἰκήματα, μὲ μεγάλας στέρνας, μὲ πολυπληθὲς προσωπικόν, μὲ Γεν. Γραμματέα καὶ ὡραιότατες χανούμισσες. Εἶχε προσέτι μεγάλον ἀριθμὸν αἰγοπροβάτων, βοῦς, ἵππους, ὀρνιθῶνας, μελισσῶνας καὶ ἔζη ὡς ἀληθὴς μεγιστάν. Εἶχεν ἀνοικοδομήσει πλησίον τῶν Ἀνακτόρων ἕνα μεγάλο τζαμί, μὲ πανύψηλον μιναρὲν μολυβδοσκεπασμένον, μὲ ἐσωτερικὰς κυκλωτικὰς σκάλας, μὲ κυκλικὸν ἐξώστην, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὁ Χότζας ἔκαμνε τὴν προσευχήν του «Λὰ ἰλὰχ ἰλ' Ἀλλάχ».

Τὸ Μπαστιρᾶ, ὡς ἐκ τῆς θαυμασίας τοποθεσίας, εἶχε καταστῇ τὸ παραθεριστικὸν κέντρον τῶν πλουσιωτέρων καὶ ἀριστοκρατικωτέρων Ἀγάδων, οἵτινες ἅπαντες εἶχον ἀνοικοδομήσει πολυτελέστατα ἐπιπλωμένα οἰκήματα. Οἱ Μπεζαΐτ–Ἀγᾶς καὶ Μπαστιρᾶ–Ἀγᾶς εἶχον μεταφέρει ἐκ Κερασοῦντος κερασέας καὶ οὕτως εἶχον διαδοθῇ εἰς Μπαστιρᾶ καὶ Λάλα τὰ ὀνομαστὰ «Λαλαΐϊκα καὶ Μπαστιραΐϊκα κεράσια».

Εἰς Μπαστιρᾶ, ὡς θὰ ἴδωμεν, συνεκεντροῦντο κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα ὡς καὶ τὰ τοῦ Γιουσοὺφ–Πασᾶ, ἐκεῖθεν δὲ ἐγένετο ἡ ἐξόρμησις κατὰ τῶν ἐν Πούσι Ἑλλήνων.

Ὁ μόλυβδος τοῦ Τζαμι ὃν χρησιμοποιήθη, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Λαλαίων, διὰ τὴν κατασκευὴν φυσιγγίων, ἅτινα ἐστάλησαν εἰς διάφορα στρατόπεδα.

Λιμὰζ—Ἀγᾶς καὶ Ἐλμὰζ—Ἀγᾶς.

Οἱ Ἀγάδες οὗτοι παρέμενον εἰς τὸ νῦν χωρίον Μοστενίτσα. Φαίνεται ὅτι εἶχον τοποθετηθῇ ἐκεῖ διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς σύνδεσμος Λαλαίων καὶ Καλαβρυτινῶν Τούρκων.

Εἶχον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν των μεγάλης ἐκτάσεως Ἀνάκτορα μὲ ἰσχυρὰ περιτειχίσματα, ἀποθήκας τροφίμων καὶ πολεμοφοδίων, ἐρείπια τῶν ὁποίων σώζονται καὶ σήμερον.

Οὗτοι ἐπληροφορήθησαν τὰ πρῶτα ἐπεισόδια τῆς κηρύξεως τῆς Ἐπαναστάσεως, τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Σεϊδῆ Λαλιώτη καὶ Ταμπακοπούλου, καὶ τὰ μετέδωσαν εἰς τοὺς Λαλαίους.

Ντελὶζ—Ἀγᾶς καὶ Μόλας—Ἀγᾶς.

Οὗτοι εἶχον καταλάβει τὴν μεταξὺ Νεμούτας καὶ Χώραις–Γορτυνίας ἔκτασιν, ὁ εἷς ἐντεῦθεν καὶ ὁ ἕτερος ἐκεῖθεν.

Εἶχον ἀμφότεροι εἰς τὴν περιφέρειάν των δυνατοὺς πύργους, μὲ ἀποθήκας τροφίμων καὶ πολεμοφοδίων. καὶ εἰς τὰς θέσεις «Σκυφάλα» καὶ «Ντορίζα». Ἐπειδὴ δὲ ἐφοβοῦντο. ἰδίᾳ κατὰ τὰ τελευταῖα προεπαναστατικὰ ἔτη, ἐπίθεσιν ἐκ Γορτυνίας, διετήρουν ἐκεῖ ἰσχυρὰν δύναμιν Τουρκαλβανῶν.

Ὀλίγον πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως εἶχον ἐγείρει δυνατὰ προχώματα ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῶν ἄνω περιφερειῶν. Ὅταν ἐπληροφορήθησαν περὶ τῆς κηρύξεως τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο αἰφνιδιαστικὴν ἐπίθεσιν τῶν Πλαπουταίων, μετὰ τῶν ὁποίων πολλάκις εἶχον πολεμήσει καὶ τοὺς ὁποίους ἐφοβοῦντο, πρῶτοι ἔσπευσαν καὶ εἰσῆλθον εἰς Λάλα.

Σουλεϊμὰν—Ἀγᾶς.

Οὗτος κατῴκει εἰς τὸ ἐγγὺς τῆς Γαστούνης χωρίον, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα Σουλεϊμὰν-Ἀγᾶς.

Περὶ τῆς δράσεως αὐτοῦ γνωρίζομεν ὅτι, ὅταν ἀνήρχετο ὁ Χασὰν—Πασᾶς ἐναντίον τῶν Σεϊντάγα καὶ Ἀζὴζ (μάχη παρὰ τὸν Πύργον), ἡνώθη μὲ τὸν Χασὰν καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μάχην. Ὅταν δὲ οἱ Γαστουναῖοι Τοῦρκοι ἠλευθερώθησαν, μετὰ τὴν πολιορκίαν των εἰς τὸ Χλουμούτσι ἀπὸ τὸν Ραΐτ—Ἀγᾶν καὶ ἀνεχώρησαν διὰ Λάλα, ὁ Σουλεϊμὰν—Ἀγᾶς ἠκολούθησε τούτους καὶ ἐκλείσθη εἰς Λάλα. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μεγάλην μάχην τοῦ Πύργου ἡγούμενος σώματος ἱππέων.

Ἐνήργησε τὴν πρώτην ἐπίθεσιν κατὰ τῶν κατεχόντων τὰς οἰκίας Χριστιανῶν παρὰ τὴν συνοικίαν Γαλιγαλαΐτικα καὶ κατόπιν κατεδίωξε τὸν Παπασταθόπουλον, ὁ ὁποῖος κατεῖχε τὴν θέσιν «Ἀνεμόμυλος».

Καρακασὶμ—Ἀγᾶς.

Εἶχεν ἔδραν τὸ ὁμώνυμον χωρίον Πηνειῶν. Περὶ τῆς δράσεως αὐτοῦ δὲν ἠδυνήθημεν,παρὰ τὰς προσπαθείας μας, νὰ ἔχωμεν πληροφορίας.

Δερβὶς—Ἀγᾶς. Μπάστας—Ἀγᾶς.

Ὁ Δερβὶς—Ἀγᾶς πρὸ τοῦ προεπαναστατικοῦ κινήματος ὠνομάζετο Μπεκὴρ—Ἀγᾶς, μὲ ἔδραν τὸ χωρίον Μπάστα–νῶν Κρυονέρι Ὠλένης. Πατὴρ τοῦ Μπεκὴρ—Ἀγᾶ ἦτο ὁ καταλαβὼν τὸ ἄνω χωρίον, εἰς τὸ ὁποῖον κατῴκησαν πολλοὶ Τοῦρκοι καὶ ὁ πληθυσμὸς τοῦ ὁποίου ἦτο ἀπολύτως ἀμιγὴς τουρκικὸς. Μετὰ τοῦτον Ἀγᾶς ἦτο ὁ Μπάστας, ἐξ οὗ καὶ τὸ

ὁμώνυμον χωρίον. Ὑπῆρχον Ἀνάκτορα πολυτελῆ. μὲ ἰσχυρὰ περιτειχίσματα. μὲ στέρνας, μὲ λουτῆρας, ἐρείπια τῶν ὁποίων σώζονται, ὡς καὶ λιθόστρωτα ἁλώνια καὶ βρύση.

Περὶ τῆς πολεμικῆς δράσεως αὐτῶν γνωρίζομεν ὅτι ἔλαβον μέρος εἰς ὅλας τὰς μάχας τῆς Ἠλείας.

Ρουμπάνης—Ἀγᾶς.

Ὁ Ρουμπάνης—Ἀγᾶς ἦτο ὁ τελευταῖος Ἀγᾶς Μπεντενίου Λαμπείας μὲ ἔδραν πρότερον τὸ Κλειντία. Ἦτο συγγενὴς τοῦ Ραΐτ καὶ Χασὰν—Φειδᾶ, ὅμοιος πρὸς αὐτούς, μὲ θηριώδη ἔνστικτα, κακοηθέστατος πλὴν δειλοῦ χαρακτῆρος καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ Χριστιανοὶ οὐδόλως τὸν ὑπελόγιζον, μετὰ τοῦ ὁποίου ὅμως πάντοτε εὑρίσκοντο εἰς φιλικὰς σχέσεις.

Εἶχεν ἀνάκτορον πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ χωρίου καὶ ἐγγὺς τοῦ δάσους Φολόης, μικρὸν ἀλλὰ κομψὸν καὶ ἐπιπλωμένον. Ἄγριος διώκτης καὶ αὐτὸς τῶν ὡραίων γυναικῶν, διετήρει πολυπληθὲς χαρέμιον ἀπὸ ὡραίας νεαρὰς Χριστιανοπούλας. Ἓν ἐπεισόδιον, τὸ ὁποῖον συνέβη μὲ ἕνα γενναῖον ὡραῖον νέον–ὀνόματι Βγενῆν–διὰ μίαν ὡραίαν Μπεντενοπούλαν, ἐκρίναμεν σκόπιμον νὰ περιγράψωμεν συντόμως.

Ὁ Βγενῆς ἦτο ἐραστὴς μιᾶς ὡραίας χωριατοπούλας, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀγᾶς προώριζε διὰ τὸ χαρέμι του.

Νὰ τὴν πάρῃ διὰ τῆς βίας ἐφοβεῖτο τὸν Βγενῆν καὶ διὰ τοῦτο ἔπρεπε μὲ κάθε τρόπον νὰ τὸν θέσῃ ἐκποδών. Νὰ τὸν δολοφονήσῃ ἦτο δύσκολον διὰ τὸν προσεκτικὸν Βγενῆν. Τότε ἐμηχανεύθη τὸ ἑξῆς: Ἀπέστειλε τὸν Βγενῆν μὲ ἐμπιστευτικὴν ἐπιστολὴν εἰς τὸν Ἀγᾶν Τριπόλεως, συγγενῆ του, εἰς τὸν ὁποῖον τοῦ ἔγραφεν ὅτι ὁ κομιστὴς Βγενῆς ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ πρέπει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Μπεντένι, διότι εἶναι ἐπικίνδυνος καὶ ἄσπονδος ἐχθρός του. Ὁ Βγενῆς, νέος εἰκοσαέτης, ὠκύπους μέχρις ἀπιστεύτου βαθμοῦ, ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν ἀνύποπτος διὰ τὸ περιεχόμενόν της καὶ πολὺ πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἀνεχώρησε διὰ Τρίπολιν, ὅπου–ἀληθέστατον–ἔφθασε τὰς βραδυνὰς ὥρας, διανύσας τὸ τεράστιον αὐτὸ διάστημα εἰς ὥρας μόνον, καὶ ἀμέσως τοῦ ἐπετράπη νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸν Ἀγᾶν, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ παρέδωκε τὴν ἐπιστολήν.

Ὁ Ἀγᾶς κατάπληκτος ἐκ τῆς ἡμερομηνίας διὰ τὴν τόσην ταχεῖαν ἄφιξιν ἐκ Μπεντενίου εἰς Τρίπολιν καὶ μὴ θέλων νὰ πιστεύσῃ τοῦτο ἠρώτησε μετ' ἀπειλῶν τὸν Βγενῆν νὰ βεβαιώσῃ πότε ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν καὶ πότε ἀνεχώρησεν ἐκ Μπεντενίου. Εἰς τὰς διαβεβαιώσεις αὐτοῦ ὅτι ἔφθασεν αὐθημερὸν εἰς Τρίπολιν διέταξεν, ἀντὶ κακοποιήσεως, νὰ τύχῃ πολλῶν περιποιήσεων, νὰ τοῦ δοθοῦν τροφαὶ καὶ νὰ παραμείνῃ ἐπὶ ἡμέρας πρὸς ἀνάπαυσιν. Κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐνεχείρισεν ἐπιστολὴν διὰ τὸν Ρουμπάνην, εἰς ἣν ἔγραφε ξηρὰ «τέτοια παλληκάρια δὲν τὰ χαλᾶνε».

Ὁ Ρουμπάνης βέβαιος πλέον ὅτι ὁ Βγενῆς δὲν θὰ ἐπέστρεφεν εἰς Μπεντένι, ἐκάλεσεν εἰς διασκέδασιν Τούρκους καὶ Χριστιανοὺς φίλους του, διότι ἐνόμιζεν ὅτι ἀπηλλάγη ἀντεραστοῦ καὶ ἐχθροῦ καὶ τὸ γλέντι ἐξηκολούθησεν ἐπὶ ἡμέρας. Ὁ Βγενῆς ἀνύποπτος πάντοτε διὰ τὸ περιεχόμενον καὶ τῆς ἑτέρας ἐπιστολῆς καὶ θέλων νὰ καταπλήξῃ τὸν Ἀγᾶν, διὰ τὴν ἔγκαιρον ἄφιξίν του, μόλις ἔφθασεν ἐπάνω ἀπὸ τὸ χωρίον πρὸς τὴν Φολόην, ἔρριψε μίαν πιστολιάν, καθ' ἣν ὥραν τὸ γλέντι εἰς τὸ κονάκι

τοῦ 'Αγᾶ εἶχε φθάσει εἰς τὸ κατακόρυφον, τότε οἱ Χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζον τὴν πιστόλαν τοῦ Βγενῆ μὲ χαρὰν εἶπον: «ὁ Βγενῆς ἔρχεται».

'Ο 'Αγᾶς, ὁ ὁποῖος οὐδέποτε ἤθελε νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ Βγενῆς θὰ ἐπανήρχετο, εἶπε: «τώρα ὁ Βγενῆς, πάει ὁ Βγενῆς».

Σὲ ὀλίγην ὥραν χαρούμενος ὁ Βγενῆς, ἐπειδὴ ἐξετέλεσε τὴν ἀποστολήν του, εἰσῆλθεν εἰς τὸ 'Ανάκτορον τοῦ 'Αγᾶ, ὅστις ἔμεινε κατάπληκτος ἀπὸ τὴν ἀπροσδόκητον ἐπάνοδόν του, καὶ τοῦ ἐνεχείρισε τὴν ἐπιστολὴν τοῦ 'Αγᾶ Τριπόλεως. Ταύτην ὁ 'Αγᾶς ἀνέγνωσε τρέμων ἐκ τοῦ θυμοῦ του καὶ μόλις ἠδυνήθη νὰ εἴπῃ: «Βγενῆ, χαλάλι σου, πέσε καὶ φίλησε τὰ πόδια σου ποὺ σὲ ἔσωσαν, χαλάλι σου».

'Ο Βγενῆς τότε μόνον ἐννόησε τὰ καταχθόνια σχέδια τοῦ 'Αγᾶ καὶ τὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέτρεξεν ἡ ζωή του. Χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν ὁ Βγενῆς παρέλαβε τὴν φίλην του καὶ ἀνεχώρησε διὰ νυκτὸς καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Λουκάβιτσα Πηνειῶν, ὅπου ἐτέλεσε τοὺς γάμους του καὶ παρέμεινεν ἐκεῖ προφυλασσόμενος, μέχρις ὅτου ἐκηρύχθη ἡ 'Επανάστασις.

"Οταν τὰ 'Ελληνικὰ στρατεύματα ἀνήρχοντο πρὸς τὸ Πούσι, ὁ Βγενῆς μέ τινα παλληκάρια ἐκ Πηνειΐας, ἀφοῦ διῆλθεν ἀπὸ τὸ Μπεντένι καὶ ἔκαυσε τὰ 'Ανάκτορα τοῦ 'Αγᾶ, ἡνώθη μὲ τοὺς "Ελληνας εἰς τὴν κάτωθι θέσιν Μποντίνι. "Ελαβε μέρος εἰς τὴν μάχην Μποντίνι· καὶ εἰς τὰς μάχας Πούσι ἐπολέμησεν ἡρωϊκώτατα, κατὰ τὴν τελευταίαν δ' ἡμέραν (23 'Ιουνίου) ἐν τῇ ὁρμῇ του ν' ἀνέλθῃ εἰς τὰ 'Ελληνικὰ προχώματα, ἐπληγώθη σοβαρῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

'Η Δρᾶσις τῶν κυριωτέρων 'Ηλείων ἡρώων τῶν συμβαλόντων εἰς τὸν 'Ιερὸν 'Αγῶνα τῆς ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τοὺς Τούρκους. 'Αδελφοὶ Νικόλαος καὶ Σπυρίδων Σπηλιωτόπουλοι ὡς καὶ οἱ πρωτεξάδελφοι τούτων Κωνσταντῆς, 'Αντώνης καὶ Παναγιώτης Σπηλιωτόπουλοι.

Περὶ τῆς δράσεως καὶ συμβολῆς εἰς τὸν 'Αγῶνα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς 'Ηλείας, ἀρχόμεθα ἐκ τῆς οἰκογενείας Σπηλιωτοπούλων, τῶν ἐν Δημητσάνῃ ἀδελφῶν Νικολάου καὶ Σπυρίδωνος, καὶ τῶν ἐν τῷ χωρίῳ Δούκα πρωτεξαδέλφων αὐτῶν Κωνσταντῆ, 'Αντώνη καὶ Παναγιώτη.

'Επειδὴ αἱ οἰκογένειαι αὗται προσέφεραν πολυτιμοτάτας καὶ ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας, ὡς ἐκ τῆς εἰδικότητός των περὶ τὴν παραγωγὴν μπαρούτης, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ ἀποθέματα εἶχον δημιουργήσει καὶ τὰ διάφορα στρατόπεδα εἶχον τροφοδοτήσει, συγκαταλέγομεν ταύτας εἰς τὰς πλέον σημαινούσας οἰκογενείας τῆς 'Ηλείας.

'Αρχόμενοι θὰ ἐξιστορήσωμεν κατὰ τὸ δυνατὸν τὰ περὶ τῆς δράσεως αὐτῶν, ἤτοι τῶν ἐν Δημητσάνῃ ἀδελφῶν καὶ τῶν ἐν Δούκᾳ πρωτεξαδέλφων αὐτῶν. Τὰς δὲ πλείστας ὅσας πληροφορίας περὶ τούτων, ἔχομεν ἐξ ἀφηγήσεως μιᾶς θείας τῆς μητρός μου–ὀνόματι 'Αν.έττας– καὶ ἀδελφῆς τοῦ 'Ανάστου Σπηλιωτοπούλου, υἱοῦ τοῦ Σπυρίδωνος Σπηλιωτοπούλου τοῦ ἐκ Δημητσάνης.

Οἱ ἀδελφοὶ Σπηλιωτόπουλοι τῆς Δημητσάνης, Νικόλαος καὶ Σπυρίδων, μεγάλοι παράγοντες, προσέφεραν πολυτιμοτάτας ὑπηρεσίας εἰς τὸν 'Ιερὸν 'Αγῶνα.

Οἱ ἕτεροι Σπηλιωτόπουλοι ἐν τῷ χωρίῳ Δούκα, πρωτεξάδελφοι τούτων, προσέφεραν ὁμοίως μεγάλας ὑπηρεσίας. "Απαντες ἐγεννήθησαν ἐν Δημητσάνῃ.

Οἱ πρῶτοι, μεγαλέμποροι ἐν "Υδρᾳ, ἀπέκτησαν μεγάλην περιουσίαν, ἣν διέθεσαν ὑπὲρ τοῦ 'Αγῶνος. Περὶ τούτων γράφουν ὅλοι οἱ ἱστορικοί, περισσότερον οἱ Τάκης Κανδηλῶρος, Σ. Λάμπρος ὡς καὶ ὁ διαπρεπὴς συμπολίτης ἱστορικὸς κ. Δ. Κόκκινος, ἐκ τῶν ὁποίων θ' ἀποσπάσωμεν ἐλάχιστα.

Οἱ δεύτεροι, ὅταν οἱ ἄνω πρωτεξάδελφοί των ἐμπορεύοντο εὐδοκίμως ἐν "Υδρᾳ, ἵδρυσαν τοὺς πρώτους μπαρουτομύλους ἐν Δημητσάνῃ, καὶ κατόπιν, τῇ ὑποδείξει τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, ἐγκατασταθέντες εἰς Δούκα μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των, ἵδρυσαν καὶ τοὺς γνωστοὺς ἐν "Αβουρᾳ Καλολετζῆ μπαρουτομύλους. Περὶ αὐτῶν, ὡς θὰ ἴδωμεν, οὐδεὶς ἱστορικὸς ἔγραψεν. 'Ο ἐν Καλολετζῆ μπαρουτόμυλος διατηρεῖται εἰσέτι ὡς ὑδρόμυλος.

Οἱ Σπηλιωτόπουλοι, ἀδελφοὶ καὶ πρωτεξάδελφοι, συνεδέοντο στενότατα μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, συνειργάσθησαν δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ πρὸ καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 'Αγῶνος καὶ μετὰ τοῦτον.

Οἱ πρῶτοι, τῇ ὑποδείξει καὶ προτροπῇ τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐγκατέλειψαν τὸ ἐπικερδέστατον ἐν "Υδρᾳ ἐμπόριον, ἐπανῆλθον εἰς Δημητσάναν, ὅπου διέθεσαν τὴν μεγάλην των περιουσίαν, ἵδρυσαν, ἢ μᾶλλον ἐνίσχυσαν τοὺς τῶν πρωτεξαδέλφων των μπαρουτομύλους τῆς Δημητσάνης, οἵτινες κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς 'Επαναστάσεως ἀνῆλθον εἰς δέκα τέσσαρας, ἐξ ὧν ἐτροφοδοτήθησαν ἐπαρκῶς ὅλα τὰ ἐπαναστατικὰ κέντρα τῆς Πελοποννήσου, ὡς καί τινων νήσων. 'Εχρημάτισαν δὲ σύμβουλοι, ὑπασπισταὶ καὶ γραμματεῖς τοῦ Κολοκοτρώνη. Τόσον οἱ ἀδελφοὶ Νικόλαος καὶ Σπυρίδων, ὅσον καὶ οἱ πρωτεξάδελφοι τούτων, ἤγειραν οἰκίας εἰς Δούκα, καὶ τῶν μὲν πρώτων, εἰς τὰς ὁποίας παρέμενον αἱ οἰκογένειαί των, σώζονται ἀκόμη αἱ οἰκίαι, αἱ ὁποῖαι περιεσώθησαν ἀπὸ τὴν πυρπόλησιν, ἣν ὑπέστη τὸ χωρίον Δούκα κατὰ τὴν 21 'Ιουνίου 1821 ἀπὸ τὰς γυναῖκας τῶν Λαλαίων, φαίνονται δὲ καὶ τὰ σημεῖα τῆς πυρκαϊᾶς, τῶν δὲ δευτέρων κατεστράφησαν ἅπασαι, ἀνοικοδομηθεῖσαι μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Λαλαίων καὶ σώζονται, ἐξ ὧν τὴν μὲν μίαν κατέχει ὁ ἔγγονος τοῦ Κωνσταντῆ Σπηλιωτοπούλου, κ. Λεωνίδας Βαρουξῆς διαπρεπὴς δημοσιογράφος καὶ ἐνθουσιώδης πατριώτης, τὰς δὲ δύο ἑτέρας κατέχουν οἱ ἔγγονοι τούτων. Οἱ Σπηλιωτόπουλοι ἔλαβον κατόπιν τὴν ἐπωνυμίαν Βαρουξῆ ἐκ τοῦ μπαρούτη–μπαρουξῆς καὶ εἶτα Βαρουξῆς. Εἰς "Αβουραν ἱδρύθησαν καὶ ἕτεροι μπαρουτόμυλοι, ὑπὸ τοῦ Κοροντζῆ, Κούκκου–'Ασημακοπούλου, 'Ιωαν. Εὐθυμίου, πρὸς δὲ καὶ ἕτερος εἰς "Αβουραν ὑπὸ τῶν Παπαγεωργάκη. 'Η παραγωγὴ εἰς τοὺς ἄνω μπαρουτομύλους ἦτο πλουσία, διότι ἦτο ἄφθονον εἰς τὰ σπήλαια τῶν ποιμνιοστασίων τῶν 'Αγράδων τὸ νίτρον. Τὰ πολλὰ σπήλαια τῆς "Αβουρας καὶ τὰ ἀπρόσιτα μέρη ἐχρησίμευον διὰ τὴν ἀποθήκευσιν τῆς μπαρούτης.

Πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἱδρύθησαν καὶ δύο μπαρουτόμυλοι εἰς τὴν ποταμιὰν τῆς Νεμούτας ὑπὸ τοῦ Καψῆ, εἰδικευθέντος ὑπὸ τοῦ ἄνω Εὐθυμίου. Ὁμοίως ἐλειτούργουν καὶ εἰς Δίβρην μπαρουτόμυλοι τοῦ Ἀγγέλου Πετραλιᾶ καὶ Μπέργιου.

Αἱ οἰκογένειαι τῶν Σπηλιωτοπούλων, ἀδελφῶν καὶ πρωτεξαδέλφων, συνεδέθησαν ἐν Δούκᾳ μὲ τὰς ἐξεχούσας οἰκογενείας Αὐγερινοῦ Δαραλέξη καὶ Ἀσημακοπούλων. Ὁ Σπυρίδων Σπηλιωτόπουλος εἶχε συζευχθῆ τὴν κόρην τῆς ἐν Δημητσάνῃ ἐγκρίτου οἰκογενείας Ἀντωνοπούλου, ὀνόματι Κατίγκω, εἶχε δὲ τέκνα τὸν Ἀνάστον, τὸν Εὐστάθιον, τὴν Μαρίαν, τὴν Ἀννέτταν καὶ τὴν Ἀνθούλαν. Τέκνα τοῦ Ἀνάστου ἦσαν ὁ Γεώργιος, ὁ Σπυρίδων, ὁ Ἰωάννης καὶ ἡ Ἀφροδίτη, ἥτις ἦτο μήτηρ μου.

Ὁ Νικόλαος Σπηλιωτόπουλος δὲν εἶχεν ἀποκτήσει τέκνα.

Αἱ οἰκογένειαι ἀμφοτέρων εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς Δούκα καὶ παρέμενον ἐκεῖ διαρκῶς.

Ἐκ τῶν τέκνων τοῦ Σπυρίδωνος, ὁ Ἀνάστος, ἐχρημάτισε μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν Δήμαρχος τοῦ νεοσυστάτου Δήμου Ὀλυμπίων ἐπὶ εἰκοσιπενταετίαν συνεχῶς, ἐπὶ ὀκταετίαν δὲ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνάστου, Σπυρίδων.

Ὁ Ἀνάστος ἐδηλητηριάσθη μὲ γιαούρτι ἀπὸ τὸν ὑποψήφιον τοῦ τόπου του, ὁ ὁποῖος ἐδωροδόκησε κάποιον ἐκ Νεμούτας, φίλον τοῦ Ἀνάστου, νὰ τοῦ τὸ στείλῃ ὡς «πισκέσι», δηλ. δῶρον. Ἀπὸ τὸ γιαούρτι ἔφαγε καὶ ἡ σύζυγός του Θεοδώρα καὶ ἀπέθανον μαζί.

Οἱ ἐν Δούκᾳ Σπηλιωτόπουλοι εἶχον μυηθῆ ὑπὸ τῶν πρωτεξαδέλφων των κατὰ τὸ 1819.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ ἀδελφοὶ Σπηλιωτόπουλοι, ἐγκατασταθέντες ἐν Δημητσάνῃ, ηὔξησαν τοὺς ἕως τότε τέσσαρας μπαρουτομύλους των εἰς δεκατέσσαρας. Οὕτω ἡ Δημητσάνα μετεβλήθη εἰς ἐργοστάσιον παραγωγῆς μπαρούτης, τὴν ὁποίαν ἀπέστελλον εἰς τὰ διάφορα στρατόπεδα.

Ὁμοίως καὶ οἱ ἐν Ἄβουρᾳ καὶ Καλολετζῇ μπαρουτόμυλοι μετεβλήθησαν εἰς ἐργοστάσια παραγωγῆς μπαρούτης.

Ἡ παραγωγὴ μπαρούτης εἰς τοὺς μπαρουτομύλους τῆς Ἄβουρας καὶ Καλολετζῆς ἦτο μεγάλη, διότι, ὡς εἴπομεν, εἶχον ἄφθονα τὰ ὑλικά, ἰδίᾳ τὸ νίτρον, τὸ ὁποῖον συνέλεγον κατόπιν ἀδείας τῶν Λαλαίων Τούρκων, ἐπὶ τῇ προφάσει τῆς κατασκευῆς μπαρούτης διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν Τούρκων, καὶ ἀπὸ τὰ πολλὰ ποιμνιοστάσια τούτων, δεδομένου ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἶχον χιλιάδας αἰγοπροβάτων.

Ἐν Δημητσάνῃ ὅλοι οἱ κάτοικοι εἰργάζοντο διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν πρώτων ὑλῶν.

Ἡ κίνησις αὕτη τῶν κατοίκων Δημητσάνης, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἤγειρε τὰς ὑπονοίας τοῦ Κεχαγιᾶ τῆς Τουρκικῆς Διοικήσεως, τὰς ὁποίας οἱ Σπηλιωτόπουλοι κατώρθωσαν νὰ διαλύσουν διὰ πολλῶν προφάσεων καὶ πλείστων δώρων.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1821, ὅτε ἡ δραστηριότης τῶν Δημητσανιτῶν ἐνετάθη καὶ ἡ παραγωγὴ πυρίτιδος ηὐξήθη, κάποιος προδότης, ἐχθρὸς τῶν Σπηλιωτοπούλων, κατήγγειλεν εἰς τοὺς Τούρκους ὅτι δῆθεν οἱ Σπηλιωτόπουλοι ἐτροφοδότουν τὸν Ἀλῆ-Πασᾶν Ἰωαννίνων καὶ πρὸς τοῦτο ἀπεστάλη Τοῦρκος ἀνακριτὴς πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας.

Εὐτυχῶς διέφυγον τὸν κίνδυνον, διότι ὁ Ἀγᾶς, ὁ ὁποῖος ἀπεστάλη ὡς ἀνακριτής, ἀντὶ νὰ προβῇ εἰς ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν, διέταξε καὶ τοῦ ἡτοίμασαν πλουσιώτατον δεῖπνον, μετὰ τὸ ὁποῖον ἐσκέπτετο νὰ ἐπιληφθῇ τῆς ὑποθέσεως, ὅτε, ὡς ἀπὸ μηχανῆς θεός, παρουσιάσθη ἕνας εὐφυολόγος ὀνόματι Εὐθύμιος Μπόκας, ὁ ὁποῖος μὲ τὰ ἀστεῖά του κατώρθωσε, ὡς γνωρίζων καλὰ τὰ Τούρκικα καὶ μετὰ γενναίαν κρασοκατάνυξιν, νὰ μεθύσῃ τὸν Ἀγᾶν. Ὁ Ἀγᾶς διατελῶν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς μέθης, ἐλησμόνησε τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του καὶ ἐδόθη οὕτω καιρὸς εἰς τοὺς Δημητσανίτας, ἵνα διὰ νυκτὸς μεταφέρουν ὅλα τὰ ἐργαλεῖα, ὑλικὰ κλπ. καὶ τὴν πρωΐαν ὁ Ἀγᾶς, ἀφοῦ βεβαίως ἔλαβε καὶ τὰ ἀπαραίτητα δῶρα, ἔκαμε τὴν σχετικὴν ἔκθεσιν ὅτι οὐδὲν ὕποπτον ἀνεκάλυψε.

Κατόπιν ὅμως τούτου ὁ Καϊμακάμης ἔδωσε διαταγὴν νὰ κατεδαφισθοῦν οἱ μύλοι, ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως οἱ Σπηλιωτόπουλοι ἐν τάχει κατώρθωσαν διὰ καταλλήλου μετατροπῆς, ὥστε οἱ μύλοι νὰ δίδουν τὴν ἐντύπωσιν σταύλων καὶ παντοπωλείων.

Οἱ Τοῦρκοι ἔκτοτε ὑπωπτεύοντο τοὺς Δημητσανίτας καὶ ἐζήτησαν πρὸς ἀσφάλειάν των τινὰς ἐκ τῶν καλλιτέρων τεχνιτῶν καὶ ἡ συνέλευσις τοῦ Βουλευτικοῦ ἐνέκρινεν, ὅπως ἀποσταλοῦν ἐκ Δημητσάνης εἰς Ἀκροκόρινθον δέκα τεχνῖται.

Ἀποσπῶμεν ἐκ μελέτης τοῦ Σ. Λάμπρου περὶ ἀδελφῶν Σπηλιωτοπούλων τὰ ἑξῆς:

«Αἱ ὑπηρεσίαι, ἃς παρέσχον εἰς τὸν μετ' οὐ πολὺ ἀρξάμενον ἀγῶνα τὰ διασωθέντα καὶ κατασκευασθέντα ἐφόδια καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν αὐτοῦ εἶναι δυσυπολόγιστοι. Ἄνευ τῆς Δημητσάνης πλέον ἢ ἅπαξ τὸ ὅπλον τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας μαχομένου Ἕλληνος θὰ ἔμενεν ἄχρηστον, ἄνευ πυρίτιδος, ἄνευ σφαίρας, ἄνευ φυσιγγίων. Οἱ μύλοι ηὐξήθησαν εἰς δέκα τέσσαρας, οἵτινες διὰ διηνεκοῦς ἐργασίας παρῆγον ἡμέρας καὶ νυκτὸς τριακοσίας μέχρι πεντακοσίων ὀκάδων πυρίτιδος καθ' ἑκάστην. Καὶ τὸν μὲν ἀναγκαῖον διὰ τὴν πυρίτιδα ἄνθρακα παρεσκεύαζον οἱ Δημητσανῖται κατὰ χώραν ἐξ ἐλελισφάκου, τὸ δὲ θεῖον καὶ νίτρον ἐξωρύσσετο ἐν τοῖς ἄντροις τῆς Μονεμβασίας καὶ τοῦ Ἔλους. Ἐπιλιπόντος δὲ τοῦ μολύβδου κατὰ πρότασιν τοῦ ἑτέρου τῶν ἀδελφῶν Σπηλιωτοπούλων ἀφῃρέθησαν αἱ μολύβδινοι στέγαι τῶν ἐν Ἄργει καὶ Πάτραις Τουρκικῶν μενδρεσέδων, αἵτινες καὶ ἀνελύθησαν εἰς θανατηφόρους σφαίρας. Ὅλη ἡ Πελοπόννησος, Στερεά, Θεσσαλία, Κασσάνδρα, ὁ Ἄθως καὶ ἡ Κρήτη ἐφωδιάζοντο ἐκ Δημητσάνης. Κατ' ἐπίσημον πίνακα διασωθέντα, ἐντὸς ἑνὸς μόνου ἔτους καὶ εἰς μόνην τὴν Πελοπόννησον ἐστάλησαν δωρεὰν κατὰ τὸ 1821 παρὰ τῶν Σπηλιωτοπούλων 3.510 ὀκάδες σφαιρῶν, 13.106 ὀκάδες πυρίτιδος καὶ 804.320 φυσίγγια ἕτοιμα. Τοιαύτη κατανάλωσις ἐπήνεγκε τέλος τὴν ἐξάντλησιν.

Δὲν ὑπῆρχε χάρτης διὰ τὰ φυσίγγια, δὲν ὑπῆρχε χρῆμα πρὸς προμήθειαν τῶν πρώτων ὑλῶν. Τὸ πλεῖστον τῶν ἀποστελλομένων ἐφοδίων δὲν ἐπληρώνετο ὑπὸ τῶν ὁπλαρχηγῶν, ὑπογραφόντων ἁπλῶς ὁμοιόμορφον χρεωστικὴν ἀπόδειξιν ὁμολογοῦσαν τὴν ἄνευ ἀμοιβῆς παραλαβὴν διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ἐν καιρῷ ζητήσεως καὶ ἐξετάσεως ὡς ἀπόδειξις πρὸς τὸ Γένος καὶ τὴν Πατρίδα..... Ἡ παῦσις τοιούτων γεν-

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τοῦ Βουλευτικοῦ τῇ ζ'. Ἰουνίου ᾳωκβ' ὁ Πρόεδρος ὑπέβαλεν εἰς τὴν συνέλευσιν καὶ ἐνεκρίθη ὁμοφώνως, ὅπως συνεκστρατεύσουν μετὰ τῶν μελῶν τῆς Διοικήσεως εἰς τὰ μέρη, ὅπου διωρίσθησαν ὑπὸ τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας τὰ στρατεύματα τῶν Ἐπαρχιῶν των. Ἐκ τῆς Πελοποννήσου δὲ μεταξὺ ἄλλων ὁ Νικ. Σπηλιωτόπουλος καὶ ὁ ἐκ Δούκα στρατηγὸς Παπασταθόπουλος.

Κατὰ τὴν 7ην Ἰουνίου 1822 ἐδημοσιεύθη ἐν Ἄργει κατάλογος ἐκείνων, οἵτινες ἔμελλον νὰ ἐκστρατεύσουν διὰ τὴν Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν Χέρσον Ἑλλάδα, ἤτοι:

1) Ἐκ Καλαβρύτων Ἀνδρ. Ζαΐμης.
2) Ἐκ Πύργου Ἀλέξ. Μοσχούλας καὶ Ἀναγ. Δημητρακόπουλος.
3) Ἐκ Γαστούνης Γεώργ. Σίσίνης.
4) Ἐκ Δημητσάνης Νικόλ. Σπηλιωτόπουλος.

Ἕκαστος τούτων ἔπρεπε ν' ἀκολουθῆται ἀπὸ τὰ κάτωθι στρατεύματα:

1) Ἐκ Γαστούνης 750 ἄνδρες.
2) Ἐκ Καλαβρύτων 500 ἄνδρες.
3) Ἐκ Πύργου καὶ Ἀγουλινίτσης 400 ἄνδρες.

Οἱ ἀδελφοὶ Σπηλιωτόπουλοι ἦσαν μετὰ τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννη καὶ ἐν γένει τῶν Δημητσανιτῶν ἡ ψυχὴ τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἐνεργὸν μέρος ἔλαβον εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως καὶ τοῦ Ναυπλίου ὡς καὶ εἰς τὰς μάχας κατὰ τοῦ Δράμαλη, ἀκολουθοῦντες πάντοτε τὸν Κολοκοτρώνην.

Ὁ Νικόλαος ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πρώτην πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου, εὑρεθεὶς μεταξὺ τῶν πολιορκουμένων. Ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Ἐξελέγη πληρεξούσιος ἐπανειλημμένως, καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ Σπυρίδων.

Εἶναι βεβαιωμένον ὅτι ὁ Σπυρίδων τὸν μεγαλύτερον υἱόν του, Ἀνάστον, παρελάμβανεν ἑκάστοτε εἰς Γορτυνίαν, ὅστις, παρὰ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας του, ἐλάμβανε τὸ βάπτισμα τοῦ πυρός.

Πρὶν κηρυχθῇ ἡ Ἐπανάστασις, ὁ Νικόλαος καὶ ὁ Σπυρίδων ἀνήρχοντο εἰς Δούκα καὶ παρέμενον μὲ τὰς οἰκογενείας των ἐπὶ μακρόν. Μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἕνεκεν πολλῶν των ἀσχολιῶν, σπανιώτατα ἐπεσκέπτοντο τὰς οἰκογενείας των. Διετήρουν ὅμως στενοτάτην ἐπαφὴν διὰ συνδέσμων μὲ τοὺς ἐν Δούκᾳ οἰκείους των. Οἱ ἐν Δούκᾳ ἀδελφοὶ Σπηλιωτόπουλοι, συνδεθέντες μὲ ἐξεχούσας οἰκογενείας τῶν Δουκαίων διακειμένων φιλικώτατα πρὸς τοὺς Λαλαίους Τούρκους, ἐξετιμῶντο καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τούτων καὶ τοὺς εἶχον ἀναθέσει τὴν προμήθειαν μπαρούτης διὰ τὰς ἀνάγκας των.

Οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐπέτρεψαν νὰ ἐργάζωνται ἐλευθέρως, καίτοι καὶ αὐτοὶ ἐφήρμοζον τὸ σύστημα τῶν ἐν Δημητσάνῃ, δηλαδὴ τοῦ νὰ χρησιμοποιοῦνται οἱ μύλοι, τὴν μὲν ἡμέραν ὡς ἀλευρόμυλοι, τὴν δὲ νύκτα ὡς μπαρουτόμυλοι.

Οὗτοι καὶ οἱ Αὐγερινοί, οἵτινες πρὸ τοῦ 1804 συνειργάζοντο μὲ τὸν Ζαΐμην καὶ Λόντον, συνεδέθησαν στενότατα μὲ τὸν Κολοκοτρώνην, ἐν συνεννοήσει δὲ μὲ τὸν Ἀλῆ Φαρμάκην, τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς σημαίνοντας τοῦ Δούκα εἶχον μελετήσει τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Πελοποννήσου εἰς Ἑλληνοαλβανικὸν Κράτος κατὰ τὸ ἔτος 1806.

Ὁ Κολοκοτρώνης, προκειμένου νὰ μεταβῇ εἰς Ζάκυνθον, ἢ ἐκ Ζακύνθου εἰς Γορτυνίαν, προετίμα νὰ διέρχεται ἐκ Δούκα.

Τὴν πρώτην φοράν, κατὰ τὸ 1806, διωκόμενος ἀπὸ τοὺς Τούρκους τῆς Γορτυνίας, ἀνεχώρησε διὰ Ζάκυνθον καὶ φθάσας εἰς Δούκα, παρέμεινεν ἐκεῖ ἐπὶ διήμερον. Συναντηθεὶς δὲ μὲ τοὺς προὔχοντας Δουκαίους, συνεζήτησεν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἀνακηρύξεως τῆς Πελοποννήσου εἰς ἀνεξάρτητον Ἑλληνοαλβανικὸν Κράτος.

Ἡ οἰκογένεια Αὐγερινοῦ, ὡς καὶ οἱ ἐξέχοντες τοῦ Δούκα, μεγάλως ἐνίσχυσαν τὸν καταδιωκόμενον Κολοκοτρώνην, Δουκαῖοι δὲ συνώδευσαν τοῦτον μέχρι τῆς ἀκτῆς Κορακοχωρίου καθὼς καὶ πολλοὶ Γορτύνιοι ὑπὸ τοὺς Καραλῆν, Ἀποσκίτην, Κουτρουμᾶνον καὶ τὸν ἀφωσιωμένον του ἐκ Δούκα Βασιλόπουλον.

Δευτέραν φορὰν μεταβαίνων ἐκ Ζακύνθου κατὰ παράκλησιν τοῦ Ἀλῆ-Φαρμάκη ἐναντίον τοῦ Βελῆ-Πασᾶ, ἐκ τῆς ἀκτῆς Κορακοχωρίου ἀνῆλθεν εἰς Πύργον, ἐπεσκέφθη, ὡς συνήθιζε, τὸν Ναὸν τοῦ θαυματουργοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, προσηυχήθη εἰς τὸν Ἅγιον καί, παραλαβὼν Πυργίους πολεμιστάς, ἀνῆλθε πρὸς τὴν Ἄβουραν. Εἶτα διενυκτέρευσεν εἰς τὸν μικρὸν ἐκεῖ ναόν, ὅπου τὸν ἀνέμενον οἱ καπεταναῖοι τῆς ὀρεινῆς περιφερείας Μπαλάσκας, Βερβίτας, Κουμανιώτης, Μπόμπας κλπ. καὶ ἐκεῖθεν ἀνῆλθεν εἰς Δούκα, ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ διήμερον φιλοξενηθεὶς καὶ πάλιν εἰς τὴν οἰκίαν Κ. Σπηλιωτοπούλου.

Ἐν Δούκᾳ ἐκάλεσε συμβούλιον καὶ συνεζήτησε τὸ ζήτημα ἐνισχύσεως τοῦ Ἀλῆ-Φαρμάκη. Ἀπεφασίσθη ἡ ἀποστολὴ τροφίμων καὶ μπαρούτης, ὡς καὶ ἡ ἀποστολὴ δώδεκα πολεμιστῶν.

Τρίτην φορὰν διῆλθεν ἐκ Δούκα, μετὰ τὴν συνθηκολόγησιν μὲ τοὺς Ἀγάδες εἰς Μοναστηράκιον, διελθὼν διὰ Λάλα, ὅπου ἀφῆκε τὸ παιδὶ τοῦ Ἀλῆ-Φαρμάκη. Δι' Ἄβουρας δὲ ἔφθασεν εἰς τὴν ἀκτὴν Πυργὶ καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ζάκυνθον.

Εἰς τὸ Πυργὶ ἔφθασεν ὀλίγην ὥραν, πρὶν φθάσουν οἱ καταδιώκοντες αὐτὸν κατὰ διαταγὴν τοῦ Βελῆ-Πασᾶ Τοῦρκοι. Ἐκ Ζακύνθου ἔγραψεν ἀμέσως εἰς τὸν Ἀλῆ-Φαρμάκην ὅτι ἔφθασεν ὑγιής.

Πληροφορηθεὶς τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῆ-Φαρμάκη, μεθ' οὗ συνεδέετο ἀδελφικώτατα, ἔσπευσεν εἰς Λάλα, διὰ νὰ συλλυπηθῇ τὴν οἰκογένειαν τούτου.

Δὲν εἶναι βεβαιωμένον ποίαν ὁδὸν ἠκολούθησε καὶ εἰς ποίαν ἀκτὴν διεπεραιώθη.

Ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ τοῦτο εἶναι ἀπολύτως βεβαιωμένον, ἦτο πολὺ θρῆσκος.

Ἐπίστευεν εἰς τὸν Θεὸν καὶ προσηύχετο πάντοτε πρὸ πάσης ἐπιχειρήσεως.

Ἐπίστευε καὶ ἐλάτρευε πολὺ τὴν Παναγίαν, τὴν βοήθειαν τῆς ὁποίας ἐζήτει διὰ συνεχῶν προσευχῶν, ἔχων πεποίθησιν εἰς τὴν βοήθειάν της. Οἱ παρακολουθοῦντες τὸν Κολοκοτρώνην ἐβεβαίουν, ὅτι ὁσάκις οὗτος διήρχετο ἐκ Πύργου, μετέβαινεν ἀμέσως εἰς τὸν Ναὸν τοῦ πολιούχου καὶ θαυματουργοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους. Ὅταν κατὰ τὸ 1808 ἐκλήθη

ἀπὸ τὸν Ἀλῆ–Φαρμάκην εἰς βοήθειάν του ἐναντίον τοῦ Βελῆ–Πασᾶ καὶ διῆλθεν ἐκ Πύργου, πρὶν συναντηθῇ μὲ τοὺς προϋχοντας τοῦ Πύργου, μετέβη εἰς τὸν ἄνω Ναόν, παρέμεινεν ἐκεῖ προσευχόμενος ἐπὶ πολὺ διανυκτερεύσας ἐντὸς τοῦ Ναοῦ πρὸ τῆς θαυματουργοῦ εἰκόνος.

Ὅταν ἐκ Λαντζοΐου ἔφθασεν εἰς τὸν παρὰ τὴν Ἄβουραν μικρὸν Ναόν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, διενυκτέρευσεν ἐπίσης εἰς τὸν Ναὸν τοῦτον.

Κατόπιν μεταβαίνων εἰς Μοναστηράκιον διὰ μέσου Δούκα, εἰσῆλθεν εἰς τὴν παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ χωρίου Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ προσηυχήθη. Τοῦτο ἐπανελαμβάνετο πάντοτε, ὅταν διήρχετο ἀπὸ Ἐκκλησίαν.

Οἱ ἐν Δούκᾳ Σπηλιωτόπουλοι ἐπολέμησαν ἐπίσης εἰς τὴν πρώτην παρὰ τὸ Μποντίνι μάχην, ἀποτελέσαντες ἰσχυρὸν σῶμα ὑπὸ τὸν Παπασταθόπουλον μὲ τοὺς καπεταναίους Χριστόδουλον Τσατσᾶν, Μπαλάσκαν, Μπόμπαν, Στασινόν, Κουμανιώτην καὶ Πυργίους πολεμιστάς.

Ἔλαβον μέρος εἰς τὰς παρὰ τὸν Ἅγιον Γεώργιον καὶ παρὰ τὴν «Ἀνάληψιν» μάχας, ἐπίσης δέ, παρὰ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας του, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Σπυρίδωνος Σπηλιωτοπούλου, Ἀνάστος.

Μετὰ τὰς μάχας τοῦ Πούσι καὶ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Λαλαίων, μετέβησαν εἰς Γορτυνίαν, ἡνώθησαν μὲ τοὺς πρωτεξαδέλφους των Νικόλαον καὶ Σπυρίδωνα, μετὰ τῶν ὁποίων συνεπολέμησαν καὶ ἔλαβον μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως καὶ τοῦ Ναυπλίου, εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Δράμαλη κ.λπ.

Ὁ Νικόλαος ἀπεβίωσεν, εἰς νεαρὰν σχετικῶς ἡλικίαν, ἐν Ναυπλίῳ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1828 χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ ἴδῃ τὴν Πατρίδα του ἐλευθέραν, ὑπὲρ τῆς ὁποίας εἰργάσθη καὶ διέθεσε τὴν μεγάλην του περιουσίαν. Ὁ Σπυρίδων ἀπεβίωσε καὶ αὐτὸς ἐν Ναυπλίῳ τὴν 6ην Αὐγούστου 1841 ἐκ συγκοπῆς τῆς καρδίας καί, καθ' ἣν ὥραν μετέβαινεν, ὅπως ὁρκισθῇ Δήμαρχος Ναυπλίου.

Αὐγερινοί.

Κατήγοντο ἐκ τοῦ χωρίου Αὐγερινᾶτα τῆς Κεφαλληνίας ἐκ πλουσίας, ἀριστοκρατικῆς καὶ πολυμελοῦς οἰκογενείας.

Διὰ πολιτικοὺς λόγους καὶ ἐξ ἀντιπαθείας ἐχθρῶν, οἵτινες εἶχον συκοφαντήσει τούτους εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς κατοχῆς, ἠναγκάσθη ὁ Δημήτριος Αὐγερινός, ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας, πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως, νὰ ἐκπατρισθῇ μετὰ τῆς οἰκογενείας του, πρωτεξαδέλφων καὶ ἀνεψιῶν, καὶ μετὰ περιπετείας, ἐπειδὴ παρηκολουθεῖτο καὶ ἐπεβλέπετο ἀπὸ τὴν τότε Διοίκησιν, ἔφθασε διὰ Κυλλήνης εἰς Γαστούνην φιλοξενηθεὶς ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν Ἰωάννου Σισίνη.

Μετὰ διαμονὴν ἐν Γαστούνῃ ἐπὶ ἡμέρας τινάς, ἀνῆλθε πρὸς τὴν ὀρεινὴν Ἠλείαν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὸ ἀκμάζον τότε καὶ πολυπληθὲς χωρίον Δούκα.

Ἄγνωστον διὰ ποῖον λόγον δὲν προετίμησεν οὔτε τὴν Γαστούνην, οὔτε τὸν Πύργον πρὸς ἐγκατάστασιν.

Ἴσως, ὡς ὑπεστήριζόν τινες, ἐπειδὴ τὸ χωρίον Δούκα ἦτο ἀπόκεντρον, ἢ μᾶλλον, ὅπερ καὶ τὸ πιθανώτερον, ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι τοῦ

χωρίου Δούκα συνεδέοντο στενότατα μὲ τοὺς Λαλαίους Τούρκους, καὶ συνεπῶς ἐθεώρουν ὅτι εὑρίσκοντο ἐν ἀσφαλείᾳ εἰς αὐτό.

Ἡ μεγάλη καὶ πολυμελὴς οἰκογένεια τῶν Αὐγερινῶν διεκρίνετο διὰ τὰ πατριωτικά της αἰσθήματα καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἠδύνατο ν' ἀδιαφορῇ πρὸ τῆς ἀπεχθοῦς τυραννίας καὶ τῶν βασανιστηρίων, τὰ ὁποῖα ὑφίσταντο οἱ Χριστιανοὶ τῆς ὑποδούλου Ἑλλάδος.

Ἡ καρδία των ἔπαλλεν ἀπὸ πατριωτικὰ αἰσθήματα, ἀδιαφοροῦσα πρὸ τῆς ἐχθρικῆς στάσεως τῆς Διοικήσεως, καὶ παντοιοτρόπως ἐξεδήλουν τὴν πρὸς τοὺς δούλους συμπάθειάν των. Εἰς ἕκαστον συμβούλιον ἐλάμβανον μέρος, εἰς ἑταιρίας, εἰς ἐράνους καί, καθὸ πλουσιώτατοι, προεῖχον εἰς τὰς διαφόρους ἀποστολὰς τροφίμων καὶ πολλῶν χρειωδῶν εἰς τοὺς σκλάβους ἀδελφούς των.

Ἡ ἐν Δούκᾳ ἐγκατασταθεῖσα οἰκογένεια Αὐγερινοῦ ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸν Δημήτριον, τὴν σύζυγόν του, υἱοὺς αὐτοῦ, πρωτεξαδέλφους, ἀνεψιούς, Γεωργάκην, Χριστόδουλον, Δημήτριον, Ἀγαμέμνονα, Αὐγερινόν, Ἀπόστολον καὶ Διονύσιον, ὅστις ἐπνίγη εἰς τὸν Ἀλφειὸν μεταβαίνων εἰς ἐνίσχυσιν τῆς Ἀγουλινίτζης, καὶ ἐκ δύο θυγατέρων.

Ὁ Ἀγαμέμνων ἐσπούδασεν Ἰατρικὴν εἰς Πίζαν τῆς Ἰταλίας, ἐξελέγη πληρεξούσιος Ἠλείας κατὰ τὸ 1823 καὶ 1826, κατετάχθη ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὰς ἐκδουλεύσεις του ἀξιωματικὸς Δ' τάξεως, ἔλαβε διὰ τὰς ὑπηρεσίας του τὸν βαθμὸν τοῦ ἀρχιάτρου ὡς καὶ τὸν Χρυσοῦν Σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος.

Πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ὁ Ἀγαμέμνων ἐγκατεστάθη ἐπί τινα ἔτη ἐν Δούκᾳ, εἶτα ἐν Πύργῳ καὶ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη ὡς Ἀρχίατρος.

Παρευρέθη εἰς τὰς μάχας Μποντίνι, Ἁγίου Γεωργίου, Πούσι καὶ πρεσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας. Οὗτος περιεποιήθη καὶ τὸν ἐν Πούσι τραυματισθέντα Ἀνδρ. Μεταξᾶν, ὡς καὶ ὅλους τοὺς τραυματίας.

Κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου εὑρίσκετο εἰς τὸ στρατόπεδον Κολοκοτρώνη καὶ ἀπεστάλη μετὰ τοῦ ἑτέρου ἰατροῦ Ἰωσὴφ Δούκα Σαμίου καὶ ἑνὸς ἐκ τῶν ὑπασπιστῶν τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς τοὺς ζητήσαντας συνθηκολόγησιν Ἀγάδες, μετὰ τῶν ὁποίων ἐσυνθηκολόγησαν παραλαβόντες ἀπὸ τὸν Φρούραρχον Ἀλῆ—Πασᾶν τὸ φρούριον.

Ὁ Δημήτριος Αὐγερινός, ὅστις εἶχεν ἐπιδοθῇ εἰς τὸ ἐμπόριον, ἦτο λόγιος, γλωσσομαθὴς καὶ ἀπελάμβανε μεγάλης ἐκτιμήσεως καὶ σεβασμοῦ ἀπὸ Τούρκους καὶ Χριστιανούς. Κατὰ τὰς ἀφηγήσεις τῶν παλαιοτέρων ἦτο σεβαστός, σώφρων, μὲ θαυμασίαν ἡγεμονικὴν παράστασιν, μὲ μαύρους μέλανας ὀφθαλμοὺς καὶ ἀρειμάνιον μύστακα. Πρὸς τοῦτον κατὰ πολὺ ὡμοίαζεν ὁ ἔγγονός του Πετράκης Αὐγερινός, ὅστις διετέλεσεν ἐπὶ μακρὰ ἔτη Δήμαρχος Λετρίνων καὶ Βουλευτής.

Κατωτέρω δημοσιεύομεν ἐπιστολὴν τῶν Νικήτα Σταματελοπούλου, Α. Θ. Ἐδιπίδη καὶ Γ. Ἀθανασιάδη, καὶ ἑτέραν ἐκ μέρους τοῦ Κυβερνήτου Ἰωάν. Καποδίστρια, περιεχομένην ἐν τῇ πρώτῃ, ἀπευθυνομένας πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα Αὐγερινόν. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἔχει ὑπογραφῇ ἰδιοχείρως ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω:

«Φίλε 'Αγαμέμνων!

Σᾶς ἐκθέττομεν αὐτολεξῆ τὴν περίοδον, τὴν ὁποῖαν ἡ Α.Ε. ὁ Σεβαστὸς μας Κυβερνήτης μᾶς ἔχει εἰς τὴν ἐπιστολήν του περὶ τῆς οἰκογενείας Σας. «Περὶ τῶν Αὐγερινῶν ἔχομεν ὅλην τὴν ἀγαθὴν ὑπόληψιν, καὶ μάλιστα περὶ τοῦ Δόκτορος 'Αγαμέμνονος, τοῦ ὁποίου τὸν Πατριωτισμόν, καὶ τὸ φρόνημα ἐπαινοῦμεν, διὰ τὸν εἰς Γλαρέντζαν Δασμοτελώνην δὲν θὰ συγχορήσωμεν νὰ γενῇ κἀμμία μεταβολή, οἱ ὑπηρετοῦντες τὸ δημόσιον, ὅταν φρονοῦν ὑπὲρ τοῦ δημοσίου, φρονοῦμεν ὅτι πρέπει νὰ προτιμῶνται. εἰς τούτους εἶναι δίκαιον νὰ διαπιστεύῃ τὰ τοῦ δημοσίου ἡ Κυβέρνησις». ταῦτα λοιπὸν εἶναι Κύριε, καὶ πρὸς πληροφορίαν σας, δὲν ἔχομεν κἀνένα νέον νὰ σᾶς προσθέσωμεν, περιμένωμεν δὲ νὰ μᾶς σημειώσετε ἀπ' αὐτοῦ ὅτι ἠξεύρετε.

Τὸν Αὐτάδελφόν σας Κύριον Χρηστόδουλον ἀσπαζώμεθα. καὶ μένομεν.—
τῇ 11 φευρουαρίου 1830

'Εν 'Ανδρόνῃ.— οἱ 'Αδελφοί σας
Νικήτας Σταματελόπουλος
'Α. Θ. 'Εδιπίδης
Γ. 'Αθανασιάδης
παραδώσατε τὸ ἐσώκλειστον καὶ μὲ ὑποχρεεῖτε
ὁ 'Αθανασιάδης».

Ὄπισθεν τῆς ἐπιστολῆς, ἥτις ἐκλείετο κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην σύστημα, δηλ. ἄνευ φακέλλου, καὶ ἐσφραγίζετο μὲ ἱσπανικὸν κηρὸν (κοινῶς βουλλοκέρι), ἴχνη τοῦ ὁποίου διακρίνονται, εἶναι γεγραμμένα καὶ τὰ ἑξῆς, ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται εἰς ποῖον ἀπευθύνεται ἡ ἐπιστολή:

«Πρὸς τὸν 'Εξ. δόκτορα. Κύριον 'Αγαμέμνωνα Αὐγερινόν.
εἰς Πύργον.—».

'Ιδιαιτέραν ἐπίσης ἐκτίμησιν καὶ σεβασμὸν εἶχον οἱ Λαλαῖοι Τοῦρκοι πρὸς τὸν πρεσβύτερον υἱὸν τοῦ Δημητρίου Αὐγερινοῦ, τὸν Γεωργάκην, τὸν ὁποῖον προσέλαβον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των ὡς Γραμματέα, τὸ πρῶτον οἱ 'Αλῆ—'Αγᾶς καὶ Γιακοὺμ 'Αγᾶς καὶ εἶτα ὁ πανίσχυρος καὶ πλουσιώτατος Σεΐντ—'Αγᾶς—Σεϊντάγας Ζαπίτης–Λελὲς Πύργου καὶ ὁ 'Ιτὲμ–Μπέης Βοεβόδας Γαστούνης. Ἡ ἀγάπη, ἡ ἐκτίμησις καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν Γεωργάκην Αὐγερινὸν ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν εἰς χεῖράς μου πολλῶν ἐπιστολῶν τῶν ἄνω 'Αγάδων, ὑπερτριάκοντα τὸν ἀριθμόν.

Ὁ σύνδεσμος αὐτὸς τῆς οἰκογενείας Αὐγερινοῦ, ὡς καὶ τῶν ἄλλων προὐχόντων τοῦ Δούκα, συνετέλεσε κατὰ πολύ, ὥστε οἱ Χριστιανοί, ὄχι μόνον τῆς πέριξ τοῦ Λάλα περιφερείας, ἀλλὰ καὶ ὁλοκλήρου τῆς 'Ηλείας, νὰ μὴ αἰσθάνωνται τὸν βαρὺν ζυγὸν τῆς δουλείας.

Οὐδεὶς ἐκακοποιεῖτο ἢ ἐτυραννεῖτο, ἦσαν ἐλεύθεροι καὶ ἐλευθέρως ἐξήσκουν τὰ θρησκευτικά των καθήκοντα, ἐλευθέρως συνήρχοντο εἰς πανηγύρεις, ἐτέλουν τοὺς γάμους των, καὶ μὲ πᾶσαν ἐλευθερίαν ἑώρταζον τὰς ἐπισήμους ἑορτάς, εἰς τὰς ὁποίας προσήρχοντο καὶ αὐτοί. Οἱ ἐξέχοντες 'Αγάδες εἶναι βεβαιωμένον ὅτι ἠκολούθουν τὰς γαμηλίους πομπάς, προσήρχοντο εἰς τὰς πανηγύρεις κ.λπ.

'Ιστορικοί τινες τοὺς Αὐγερινούς, ἰδίᾳ τὸν Δημήτριον, κατατάσσουν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐμπόρων, διότι ἐξήσκει ἐμπόριον, τὸν δὲ Γεωργάκην

ὀνομάζουν Γραμματικόν, διότι ἐχρημάτισε Γραμματεὺς 'Αγάδων καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ πολλὰ ἔτη τοῦ Σεϊντάγα πατρὸς καὶ ἐν συνεχείᾳ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ὡς καὶ τοῦ 'Ετὲμ–Μπέη. Ἦτο Διαχειριστὴς τῆς μεγάλης των περιουσίας, μοναδικὸς ἐνοικιαστὴς τῶν πολλῶν κτημάτων των καὶ χρηματοδότης των.

Ὁ Σεϊντάγας, ὡς σχετικῶς ἔχομεν ἀναφέρει, κατεῖχεν ἐκτάσεις προσοδοφόρους εἴς τε τὴν 'Ηλείαν καὶ τὴν 'Ολυμπίαν καὶ 'Αχαΐαν καὶ Καλάβρυτα.

Κατεῖχε τὰ χωρία Βαρβάσαινα, Παλιοχώρι, "Αγιον Γεώργιον, Λάνθι, 'Αρβανίτη, Μαγούλα, τὴν Ψωφίδα τῶν Καλαβρύτων, τὴν Βρύναν, Βωλάντζα καὶ ἄλλα χωρία τῆς 'Ολυμπίας καὶ μεγάλην ἔκτασιν ἐντεῦθεν τῆς 'Αχαΐας, ὅπου εἶχε καὶ μεγαλοπρεπῆ Πύργον, τὸν ὁποῖον ἔκαυσεν ὁ Κολοκοτρώνης κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν.

Αἱ ὑπηρεσίαι τῆς οἰκογενείας Αὐγερινοῦ, ἦσαν μεγάλαι καθ' ὅλην τὴν προεπαναστατικὴν καὶ ἐπαναστατικὴν περίοδον.

Ἡ οἰκογένεια Αὐγερινοῦ ἦτο πλουσιωτάτη καὶ τακτικώτατα ἐλάμβανε μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ ἀπὸ τοὺς ἐν Κεφαλληνίᾳ συγγενεῖς της, προερχόμενα ἀπὸ εἰσοδήματα ἐκ τῶν ἀπείρων κτημάτων της, τὰ ὁποῖα μετὰ κόπου κατώρθωσε νὰ ἀπαλλάξῃ τῆς δημεύσεως, ἣν εἶχον ἐπιβάλει αἱ ἐν Κεφαλληνίᾳ ἀρχαὶ κατοχῆς καὶ διὰ τῶν ὁποίων διετήρει πολλὰς πτωχὰς οἰκογενείας, ἐχρηματοδότει τοὺς 'Αγάδες καὶ ὑπὲρ τοῦ 'Αγῶνος προσέφερεν οὐχὶ ὀλίγα.

Εἶχε καὶ ἰδιόκτητον πλοῖον μετὰ τοῦ Δημητρίου Παπασταθοπούλου, πατρὸς τοῦ Στρατηγοῦ 'Αναγν. Παπασταθοπούλου, ὑπὸ κυβερνήτην τὸν Γεώργιον Χαριτόπουλον ἐκ Δούκα, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς κάτωθι πρωτοτύπου ἐπιστολῆς, ὡς ἀκριβῶς ἔχει :

«Ελαβα ἐγὼ ο κατετὰν γηώργης χαριτώπουλος παρα του κὺρ γιωργάκι αὐγερινοῦ διαλογαριασμον τῆς παρτις του οπου εχη ης τω καράβι γρόσια εξι χηλιάδες διακόσια τρια παραδες εξη νουμερο 6203:06 ετη ελαβα κὲ δα τω μεριδιων του κὺρ δημιτρακι παπαστα-
θοπουλου γρόσια πέντε χηλιαδες νουμερο 5000

11203:06

κεδωσα τὴν ρετζεβουταν μου ης χηρας τους δια ρεγουλαντους ης ἀσφαλιαν–πυργως–1802–απριλίου 2. Καποτὰν γηώργης χαριτόπουλος βεβεόνω τα ἀνοθεν.».

Ὄπισθεν τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς :
«κοντρατο τοῦ καραβίου διὰ τὸ μεριδιόν μου».

Κατωτέρω δημοσιεύομεν πιστοποιητικὸν σπουδῶν τοῦ ἰατροῦ 'Αγαμέμνονος Αὐγερινοῦ. Τοῦτο δημοσιεύεται ὡς ἔχει εἰς 'Ιταλικὴν γλῶσσαν. 'Ακολουθεῖ μετάφρασις ἡμετέρα εἰς τὴν 'Ελληνικήν.

Τοῦτο δημοσιεύεται ἐκ τοῦ εἰς χεῖράς μας πρωτοτύπου:

«(Τ.Σ) Il Signore Agamemnone Augerinou di Elide nel Peloponneso frequentò le mie pubbliche Dimostrazioni e Lezioni Anatomico-

Fisiologiche negli anni Accademici 1816-17 e 1817—18 con particolare attenzione, diligenza e profitto corrispondente, ed in fede mi soscrivo m° p^a (;).

Jo D. Anto. Catellacci.
Po Prof^re di Notomia e di Fisio–
logia nella... Università di Pisa.
Pisa questo di giugno 1820.»

«(Τ.Σ.) Ὁ Κύριος Ἀγαμέμνων Αὐγερινοῦ ἀπὸ τὴν Ἦλιδα τῆς Πελοποννήσου ἐφοίτησεν εἰς τὰ δημόσιά μου πειράματα καὶ μαθήματα Ἀνατομίας καὶ Φυσιολογίας κατὰ τὰ ἀκαδημαϊκὰ ἔτη 1816—17 καὶ 1817—18 μετ' ἰδιαιτέρας προσοχῆς, ἐπιμελείας καὶ ἀναλόγου προκοπῆς, καὶ εἰς πιστοποίησιν ὑπογράφομαι ἰδιοχείρως (;).

Ἐγὼ Δόκτωρ Ἀντώνιος Κατελλάτσι Δημόσιος Καθηγητὴς τῆς Ἀνατομίας καὶ Φυσιολογίας εἰς τὸ... Πανεπιστήμιον τῆς Πίζης.

Πίζα τῇ 12 Ἰουνίου 1820.»

Ἕνεκεν τῆς μεγάλης συμβολῆς, ἣν παρέσχεν εἰς τὸν Ἀγῶνα ἡ οἰκογένεια Αὐγερινοῦ, ἐξετιμήθη ἰδιαιτέρως ἀπὸ τοὺς Κολοκοτρώνην, Καποδίστριαν, Σισίνην, Καλαμογδάρτην, Λ. Βιλαέτην, Β. Λιβαδᾶν κ.λπ., ὡς ἀποδεικνύουσιν αἱ κατωτέρω ἐπιστολαί.

Ἐπιστολὴ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη πρὸς τὸν Χριστόδουλον Αὐγερινόν, τοποτηρητὴν Κορινθίας, ὡς αὕτη ἔχει μὲ τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφὴν τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη :

«Τῇ 24 Αὐγούστου 1831 Καρύταινα

Κύριε Χριστόδουλε!

Ὁ Ἅγιος Κορίνθου, ἐστάθη πάντοτε φίλος τῶν καθεστώτων, καὶ φίλος μας. Ὡς τοιοῦτον σοῦ τὸν συστένω, καὶ τοιοῦτον γνωρίζοντάς τον σὲ παρακαλῶ νὰ κάμνῃς νὰ ἐκτελῶνται ὅσαι δίκαιαι ὑποθέσεις, τὰς ὁποίας ἤθελε σοῦ συσταίνει καὶ κατὰ τοῦτο θέλεις ὑποχρεόνει καὶ ἐμέ, καὶ τὴν Πανιερότητά του. Εἶναι περιττὸν νὰ σοῦ γράψω περισσότερα. μένω δὲ μὲ ὅλην τὴν ἀγάπην.

Ὁ φίλος σας
Θ. κολοκοτρώνης».

Ὄπισθεν τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς :

«Πρὸς τὸν Κύριον Χριστόδουλον Αὐγερινὸν Τοποτηρητὴν τῆς Κορινθίας

Εἰς Κόρινθον».

Ἐπιστολὴ τοῦ Αὐγουστίνου Καποδίστρια, ἀδελφοῦ τοῦ Κυβερνήτου, πρὸς τὸν Τοποτηρητὴν Κορινθίας Αὐγερινόν, ὡς αὕτη ἔχει μὲ τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν του :

Πρωτότυπος καὶ

«Πρὸς τὸν Τοποτηρητὴν Κορινθίας Κύριον Αὐγερινόν.

Εἰς τὴν πλέον βαρεῖαν θλῖψιν μου διὰ τὸ πικρότατον καὶ ἀπροσδόκητον συμβὰν τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Ἔθνους μας καὶ Αὐταδέλφου μου, ἡ Γερουσία τῆς Ἑλλάδος ἐγκρίνασα ν' ἀναθέσῃ τὰ μεγάλα καὶ ὑψηλὰ χρέη τῆς Κυβερνήσεως εἰς τριμελῆ Διοικητικὴν Ἐπιτροπήν, κατὰ τὸ Β'. ψήφισμα τῆς ἐν Ἄργει Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, μὲ ὠνόμασε διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 258 ψηφίσματός της Μέλος καὶ Πρόεδρον τῆς ἰδίας.

Ἡ ἐσωτερικὴ τῆς ψυχῆς μου ταραχὴ καὶ πολλοὶ ἄλλοι λόγοι ἤθελον μ' ἐμποδίσει ν' ἀναδεχθῶ τὸ τοιοῦτον βάρος. Ἀλλὰ γνωρίζων τὴν ἀναπόφευκτον ἀνάγκην, καὶ τὸ ἀπαραίτητον χρέος μου εἰς τὸ νὰ συντείνω εἰς τὴν κρίσιμον ταύτην περίστασιν, προσπαθῶν ὅλαις δυνάμεσι νὰ διατηρηθῇ ἡ ἀσφάλεια τῆς Ἐπικρατείας καὶ ἡσυχία, ἐνέδωκα καὶ ἐπείσθην εἰς τὸ εἰρημένον τῆς Γερουσίας ψήφισμα. Ὀφείλων δέ, ὡς ἐπὶ κεφαλῆς ἤδη εὑρισκόμενος τῶν πραγμάτων, νὰ ἐνεργήσω δραστηρίως πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ περὶ τῆς συντηρήσεως τῆς κοινῆς εὐταξίας κ.τ.λ. σᾶς προτρέπω ἐντόνως καὶ σᾶς συμβουλεύω διὰ τῆς παρούσης μου Ἐγκυκλίου τὸ νὰ λάβετε μὲ τὴν πλέον ἄγρυπνον προσοχὴν ὅλα τὰ ἀναγκαῖα καὶ δραστήρια μέτρα περὶ τοῦ οὐσιωδεστάτου τούτου ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖον καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς θέλει μᾶς ὠφελήσει τὰ μέγιστα. Ταυτοχρόνως δὲ νὰ συνεργήσετε εἰς τὸ νὰ ἔλθουν τὸ γρηγορότερον εἰς Ἄργος οἱ Πληρεξούσιοι διὰ νὰ συγκροτηθῇ ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις, καὶ ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ μέλλοντος· διότι ἐκ μόνης ταύτης κρέμονται πλέον τὰ ἐμβριθῆ τοῦ Ἔθνους μας συμφέροντα, καὶ ἡ σωτηρία του.

Ἡ ἐνεστῶσα περίστασις ἀπαιτεῖ πλέον παρ' ἄλλοτε ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἕλληνας τὸ νὰ καταβάλουν τὴν μεγαλητέραν των σπουδὴν εἰς τὴν συντήρησιν τῆς εὐταξίας, καὶ εἰς τὸ νὰ ἐπιταχύνουν τὴν συγκρότησιν τῆς Ἐθνικῆς των Συνελεύσεως, ἀλλ' ἐξαιρέτως τὰ ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους εἰς τὴν ἀφοσίωσιν καὶ ἐπίρροιαν, εἰς τοὺς ὁποίους μᾶλλον ἀπόκειται τὸ νὰ τὰ ἐκτελέσουν.

Ὅλος δὲ βέβαιος εἰς τὸν ἐγνωσμένον μοι Πατριωτισμόν σας, εἰς τὸν σεβασμόν σας ὡς πρὸς τὴν μνήμην τοῦ Μακαρίτου, καὶ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν σας ὡς πρὸς ἐμὲ εὔνοιαν δὲν ἀμφιβάλλω καθόλου, ὅτι θέλετε προσπαθήσει μὲ ὅλην τὴν προθυμίαν καὶ ἑτοιμότητα, καὶ θέλετε ἐπιτύχει διὰ τῆς φρονήσεώς σας τὸ νὰ συντηρηθῇ ἡ εὐταξία καὶ ἡσυχία καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν καὶ τὸ ν' ἀποσταλῶσιν οἱ Πληρεξούσιοι ὅσον τάχιον. Ταῦτα εἶναι τὴν σήμερον τὰ μόνα καὶ τὰ πλέον σωτήρια τῆς Πατρίδος μας ἀντικείμενα.

Τῇ 4 Ὀκτωβρίου 1831 — Ὁ φίλος σας
Ἐν Ναυπλίῳ — Α. Κ. Καποδίστριας

Ἔλαβον τὸ γράμμα Σας, δι' οὗ μοὶ ἐκφράζεσθε τὰ τῆς βαθείας Σας θλίψεως αἰσθήματα, καὶ Σᾶς εὐχαριστῶ.

Ὁ ἴδιος».

Ὄπισθεν τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς :
«Πρὸς τὸν Τοποτηρ. Κορινθίας Κον Αὐγερινόν.
Εἰς τὴν Κόρινθον».

Ἐπιστολὴ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη πρὸς τὸν Χριστόδουλον Αὐγερινόν, ἐπὶ τῇ δολοφονίᾳ τοῦ Κυβερνήτου Ἰωάννου Καποδίστρια, μὲ τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν του:

«Κύριε Χρηστόδουλε!

Δὲν ἔχω ἀνὰ χεῖρας κἀνένα γράμμα Σου. οὔτε καὶ ἐγὼ Σ'ἔγραψα. Ἀλλ' οἴμοι, ἔμελλε νὰ ἰδῶ εἰς τὰς ἡμέρας μας τὴν πατροκτονίαν τοῦ Πατρὸς τῆς Πατρίδος, καὶ τὴν ὡς ἐκ ταύτης ἐπαπειλοῦσαν τὴν Πατρίδα δυστυχίαν, καὶ νὰ λάβω ἀφορμὴν διὰ νὰ Σᾶς γράψω συμπαρηγορούμενος ἤδη. Εἰς τὴν τοιαύτην δεινὴν παρὰ ποτε δυστυχίαν δὲν εἶναι, εἰμὴ ἡ ὁμόνοια ἀναγκαῖα, καὶ ἡ πρὸς τὰς νομίμους τοπικὰς ἀρχὰς εὐπείθεια ὅλων, ἡ δὲ εὐταξία καὶ ἡσυχία διατηρουμένη, θέλει δικαιώσει τὸ ἔθνος ἐνώπιον τοῦ Κόσμου, ἀποδείχνουσα ὅτι τοιοῦτοι κακοῦργοι, ὡς οἱ πατροκτόνοι εὑρίσκονται πανταχοῦ. διὰ τῆς τοιαύτης διαγωγῆς μας θέλομεν ἀποπλύνει τὴν προσαφθεῖσαν κηλῖδα καὶ θέλομεν δυνηθῆ νὰ ἐκτείνωμεν τὴν ἐξακολούθησιν τῶν πρὸς ἡμᾶς εὐεργετικῶν Βουλῶν τῶν Σεβαστῶν προστατῶν μας. Διὸ ἀγαπητέ! ἐνδυθεὶς εἴπερ ἄλλοτε τὸν Πατριωτισμὸν καὶ τὴν Σύνεσιν, προσπάθησαι νὰ συγκεντρώσῃς τὸ γενικὸν ὅλων φρόνημα πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Πατρίδος διὰ νὰ τὴν σώσωμεν. Εἴθε νὰ θελήσωσιν ὅλοι νὰ γνωρίσωσι τὸν προκείμενον κίνδυνον! ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ κακοὶ δὲν ἔχωσι διὰ νὰ καταφύγωσι τώρα, εἰμὴ εἰς τὸ νὰ δυνηθῶσι νὰ ταράξωσι τὴν ἐπικρατοῦσαν ἡσυχίαν τῶν πραγμάτων. διὰ νὰ τοὺς ἀφαιρέσωμεν ὅθεν ἐκ μέσου καὶ τὴν παραμικρὰν ἀφορμήν, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ γίνωσιν ἀναφοραὶ πρὸς τὴν Διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν ἐκφράζουσαι τὴν λύπην των διὰ τὴν στέρησιν τοῦ Κυβερνήτου καὶ τὴν εὐχαρίστησίν των ἀφ' ἑτέρου διὰ τὰ ὁποῖα ἔλαβε πρόχειρα σωστικὰ μέτρα ἡ Γερουσία. καὶ ἐνῷ θέλεις ἐνεργήσει τοῦτο, τὸ ὁποῖον εὐκολύνει τὴν Διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν εἰς τὰς ὀλιγοημέρους ἐργασίας της θέλεις βιάσει τὴν εἰς ἄργος ταχεῖαν ἀποστολὴν τῶν πληρεξουσίων τῆς ἐπαρχίας, διότι μόνη ἡ Συνέλευσις δύναται νὰ λάβῃ τὰ σωτηριωδέστερα μέτρα διὰ τὸ ἔθνος.

Τώρα θέλεις δείξει τὸν Πατριωτισμὸν Σου καὶ τὴν διὰ τὰ Συμφέροντα τῆς Πατρίδος προσπάθειάν Σου.

Ἐν Ναυπλίῳ τὴν 7 Ὀκτωβρίου 1831

ὁ ἀδελφὸς
Θ. Κολοκοτρώνης».

Ὄπισθεν τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γεγραμμένα καὶ τὰ ἑξῆς:

«Πρὸς τὸν κύριον Χριστόδουλον Αὐγερινόν, Διοικητικὸν Τοποτηρητὴν εἰς Κόρινθον.

Εἰς Κόρινθον».

Ἐπίσης δὲ καὶ τὰ ἑξῆς:

«ὁ Γ. ἀρχ. τῆς Πελοπον.».

Ἐπιστολὴ τοῦ Ἰωάννου Σισίνη πρὸς τοὺς Δημήτριον καὶ Χριστόδουλον Αὐγερινόν, μὲ τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν του:

«ἀδελφὲ κύρ δημήτρη καὶ κύρ Χριστόδουλε ἀσπαζωμαί σας—τὴν 11 Ἰουλίου 1822 γαστούνη.

ἀπὸ τὰ περιστατικὰ δὲν ἔχω τὸ νούμου διὰ να σας γράψω πολήλογίες

—στέλνω τὸν ἐδικόν μας γεόργη τζουγανώπλο ἀπο[κλει]στικῶς, ὁ ὁποῖος Σᾶς λέγη καὶ στωματικὰ τὴν κατάστασιν μωρέος καὶ ὁ θεὸς ἀς γένη ἤλεος. διὰ δὲ τὰ ἄσπρα ὁποῦ μοῦ γράφεται διὰ νὰ σᾶς στήλο-ἤθελα στήλο καὶ περισότερα ἐπυδὴ ὅμως ἡ πολιορκία πατρῶς πάλην γίνεται, καὶ ἐπροστάχτικα νὰ κάμω τὰ ἔξωδα—ἔγηνα φαλήδως δήδοντας εἰς κάθε χρία διὰ τὰ ἀναγκέα τοῦ πολέμου—ἡ διεικησις διὰ τὸ παρὸν δὲν ἔχει παράδες εἰς τὸ ταμίον τοῦ γένους—καὶ δὲν μου ἔστηλαν τήποτα καὶ ὅτι ἐπεριπότιζα τὰ ἔδοκα —ὁποῦ δὲν ἔχω τὸν νοῦ στὸ κεφάλη μου— τούτην τὴν ὥρα δὲν μου εὑρέθηκαν ἀλη παράδες κε διὰ νὰ μένω παντὴ φαλήδως ηδοὺ ὁποῦ σας τοὺς στέλνω ὡς κάτοθεν φανερόνω τὴν κάθε μονέδα—πασχήσεται ἀδελφὲ νὰ πληρόσετε μὲ τημὴν καλὴν τὴς μονέδας—ὅτι μοῦ γίνεται μεγάλος ἀφανισμὸς ἀπὸ τον ξεπεσμὸν—διὰ δὲ τὸ κουσοῦρι ὁποῦ ἀνεμένη κάμεται τρόπον νὰ ἠπομίνουν ἕως νὰ ἰδῶ νὰ λάβω παράδες καὶ ἀμέσως θέλει Σας τὰ στήλο— ἐπλήροσα τοῦ παναγιωτάκη γκίκα τοὺς δεκάξη μαχμουντιέδες—καὶ ἂς περάσουν εἰς λογαριασμὸν μας—λάβετε καὶ τὴν ριτζεβούτα ὁποῦ ἔλαβα εἰς πληρομὴν τὸν δεκάξη μαχμουντιέδων—καὶ ὅτι κουσούρι ἤθελε μήνη ἀμέσος μὲ τὸν γιόργη νὰ μοῦ φανερόσται—εἰς μίαν ριτζεβούτα.

55: βενέτηκα πρὸς γρόσια	18.....	στεν.γρ.	990
5: κάρτα ντούπιες πρὸς	120.....	»	150
38: μαχμουντιέδες πρὸς	26	»	988
20: μπισιλήκια πρὸς	5:10	»	105
	σούμα	γρ.	2233

Ἰωάννης σισίνης».

Παραπλεύρως τῆς ἐπιστολῆς καὶ εἰς ἰδιαίτερον τεμάχιον χάρτου εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς:

«Ἔλαβα παρὰ τοῦ Κυρίου Ἰωάννη σισίνη Διὰ λογαριασμῶν τῶν ἐν Ζακύνθου, Κυρίων Μηντζελῶπουλον ἐξωρδινοίας τοῦ κυρίου ΔημΗτρίου καὶ Χρηστώδουλου αὐγερινοῦ Μαχμουντιέδες δεκαέξη ἤτοι Νου:Μαχ: 16 καὶ εἰς ἔνδειξιν τοὺ αἴδωσα τῷ παρὸν μοι—τῇ 6 Ἰουλίου 1822—

Γαστούνη

Παναγιώτης Α. γκίκας».

Ὄπισθεν τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς:

«Τῷ εὐγενεῖ κῷ κυρ. δημίτρι καὶ κύρ Χριστόδουλο αὐγερινόπλον εὐτυχῶς εἰς ζάκυνθο—».

Ἐπίσης δὲ καὶ τὰ ἑξῆς:

«Κύριος Ἰωάννης Σισίνης».

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς ἀποδεικνύεται ἡ συμμετοχὴ τοῦ Αὐγερινοῦ εἰς τὸν Ἀγῶνα, πρὸς δὲ καὶ ἡ χρηματοδότησις τῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν ἀπὸ τὸν Σισίνην.

Ἰδοὺ ἑτέρα ἐπιστολὴ τοῦ Ἰωάννου Σισίνη πρὸς τοὺς Χριστόδουλον καὶ Γεωργάκην Αὐγερινὸν μὲ τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν του σχετικὴ πρὸς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν, ὡς ἔχει ἀκριβῶς:

«ἀδελφὲ κῦρ Χριοτόδουλε καὶ κῦρ γεωργάκυ καὶ πεδί μου νηκολῶ ἀσπάζομέσας, μετα τους ακριβους μου χερετισμοὺς κε τιν εροτισιν

τὴς ἅγιασας χαριτη θία κε ἐγὼ γιενω προτιτερον δε σᾶς εγραψα ἀπο τῆς μεγαλες φροντήδες ἑως ὁπού να πουλισομε τοῦ μουκατᾶ τὰ ηλτιζάμια κε με την δυναμην τοῦ Θεού κε μὲ τὴν βοηθειαν τον μεγαλιτέρον μας κὲ τῆς διἠκησεος ἐπολῃθικαν τα ἠλτηζάμια με καλῆν τημη πρὸς ὀφέλιαν τοῦ κηνοῦ τῆς ἐπαρχίας και η δουλεψη τῆς διηκησεος κε ελπίζομες τὸν Θεὸ να κερδισῃ ολος ὁ κόσμος τα ἐλέη τοῦ Θεού πρὼς το παρόν μου ἔλαβα προσταγῆν ἀπῶ τῆν ἠπερτατι διηκησιν ὁπού με μεγάλην βίαν κε προθιμίαν γηνετε η πολιορκεία πατρῶς κατεβένοντες τα στρατεβματα καλαβριτου βοστιτζας πατρας καριτενας γαστουνης κε πιργου ἀπο τα μέλη τῆς διηκησεος του εκτελεστηκοῦ σοματος ὁ ενδοξότατος ἀντρεας ζαήμης κε κόντες ἀνδρεας μεταξὰς κατεβενοντης ης πατραν μαζὺ με τὸν ἐξοχωτατον μηνήστρον τοῦ πολεμου γενεων ἀναγνοσταρὰ κε ος γενικος φροντιστῆς κε, δοῦλος τις διηκησεως με προσταζουν να ηκονωμήσω τα στρατέματα απο τροφας κε εφόδια περὶ τούτου ηδού ὁπού στελνω τούς ἐδικούς μας διονησιον κε ζαχαριὰ στελνοντάσας τα κατοθεν ταλαρα καθὼς σιμηῶνο ὁμού διὰ νὰ ψονίσετε τὸ πραγμα ὁπου κατοθεν σας σιμίωνο τιν ηδιαν ὁρα χωρὶς μορω. γάριαν με ὁλι σας τὴν προθημία κε προκοποὶν νὰ ψονίσετε τὸ πραγμα κὲ να βαλθῆ ἡς καηκια φερνοντας τω ης τῆν γλαρέντζα διδοντας τοὺς νάβουλους ὁτῆ τ'ἀποφασίσετε κε ἀπὸ γλαρεντζα ἂν με σιφερι μετα ἤδια καῆκια πλιρονω ξεχοριστῶν ναβούλον κετο πιγένουν το πραγμα ης τοῦ κουνουπελη ἡ δε ξηφωρτόνουν ἤς τὴν γλαρεντζα στο μαγαζύ. αδελφι μου κε πεδι μου νικολό τορα ἦνε ἡ ὁρα ὁποῦ θὰ δίξετε τιν προκοπί σας κε την καλοσινη σας ἠς ὅλον το γένος κε ἠς τὴν ἠπερτατη διηκισιν νὰ κάμετε καλῆν δούλεψην. ἀδελφη ὁ μεγας θισαβρῶς ηνε ἡ τιμι του ανθρόπου ἐξηπνησετε κε ἀκολουθίστε ὸς φρονημοι προς ὁφελος του γενους α τιμίσετε τοτε εμὲν τον αδελφόν σας ἤσαστε αρκετὴ κε δεν περιτολογῶ μονον προσμενω μεβίαν να μοῦ προφθασετε το πρᾶγμα δια δὲ τὰ μετρητα μὴ φθανοντας ἀφτα ὁπου σας στελνω ἐλπιζω ἠς τον θεο ἠς τούς φίλους κὲ αδελφοὺς μας ὁπού μας ἠξεβρουν να ἐχω κε ἐγω ἤκρετιτα κε ἡ ἐβγενια σας. δια ολίγας ἡμερας κε τορα δὲν ἦνε παραμηθεια ὸς πρότερων αλα ἦνε διηκισις κε γενος με την δυναμι τοῦ Θεοῦ κε ἦνε ἤς το χερι μας θισαβρο δια να πλιροσομεν. διὰ το παρὸν δεν σας στελο περισοτερην μονεδα μετα καμε να σιναξουμε τὰ ασπρα τοῦ μουκατα κε ἤς ὀλίγας ἡμερας γραφοντας μου τα ψονια φανεροστεμου κε πια μονεδα σιμφερι εἰς τα αυτοθε δια το πραγμα οπου θα μου στίλετε να ηξεβρο νὰ εχομε λιγοτεριν ζιμήαν ἀπο την μονεδα. σας γραφι κε ο αδελφος κυρ. δημητρις αβγερινῶς οπου ἔχη να λαβενι ἀπο αὐτοῦ παραδες κε ἀποκρένομε ἐδο γραφοντα μου ἠς πλατος δια τὴν ἠγιαν σας κε μια λιστα ης τα ψονια οπου θα καμετε–ηγιενετε

τῇ 8ην Ιουνιου 1823 γαστούνη.

Ἰωάνης σισίνης

412.: ρηκηνες τετρακοσιες δοδεκα πρὸς γρ. 8.20 ἠς γαστούνην
250 κολονατα διακοσια πενηντα πρὸς γρ. 8.30 ης γαστούνην.
15 μπισιληκια πρὸς γρ. 5.20 ης γαστουνην».

Καὶ ὑστερόγραφον:

«καγάγο αδελφος σας παναγιωτάκης σισινης αδελφικὸς ασπαζομαι. δεν εχ•

ησιχιαν απο σκουτοῦρες πολὲς δια νὰ σας γραψο ξεχοριστα κυρ. γιοργακη ευθυς κοπιασαι εξο κε κανεναν φοβο απο τουρκους μιν εχις τον φρονιμον ολιγα».–

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς ἀποδεικνύεται ἡ συμμετοχὴ τῶν Σισίνη καὶ Αὐγερινοῦ εἰς τὸν ἐφοδιασμὸν τῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν καὶ εἰς τὴν κάθοδον στρατευμάτων ὑπὸ τὸν Ἀναγνωσταρᾶν εἰς βοήθειαν τῆς πολιορκίας κ.λπ.

Ἐπιστολὴ τοῦ Ἰωάννου Σισίνη πρὸς τὸν Χριστόδουλον Αὐγερινὸν μὲ τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν, ὡς ἀκριβῶς ἔχει αὕτη:

«αδελφε κηρ χρηστοδουλε ασπαζομεν σε.

ελαβα τησαπερασμενες τὸ γραμα σου ελαβα και τορα τὸν λογαριασμον σου οπου μού στελνης ἀδελφε απορο που σου φενετε οτη πλιρονη το γενος καὶ οτη θελης περνας δηαφορον και ασαφησομε το πραγμα ολον σε τημην μεγαλη τοβολημη οπου απερνας ης τοσιν τημην αυτουθε φερνουν ο κοσμος βολνα και κουστηζουν με τη μονεδα μορεος εος στους ευδομηντα πεντε παραδες και εγο πληρονο προς εκατο παραδες και να δηνο και διαφορα αδελφε κηρ. χρηστοδουλε ημε βεβεος σου περναγη απο το νου σου οτη το γενος πληρονι και δεν πληρονι τηποτης αλα και περησι και εφετος πληρονο εγομε το πραγμα μου και αποτοεδηκον μου και κοντεβο ναφαληρο και δενεχο το νου μου ουτε ησιχηαν μηαν οραν απο τους χρεοφιλετες ομος τησ ευγενηα σου σου φενοντε οτη εχο καζαντη και ημε βεβεος οτη και αποεδοθε ησος σας γραφουν τοσχοληον καιτα καζάντηα μου οπου δεν ηξευρο πουβρησκομε απο το χρεος

την κανάσαλι(;) που στελνο του νηκολου ας λαβη της ρηκηνες και οθεηνε χρια ας πληρωσι εγο απο το μερος τουτο μητε παρα ηνπορο να παρο μητε μου εμηνε παρας και τη θα γενο τοφετηνο χρονο ο θεος ηξευρη του σαλονητη δηα τοσταρη στελνο τους παραδες και γραφο και του κηρηου λεονταρητη δηα χατηρη του ηδου οπου στελνο τους παραδες τον αδελφον σαλονητη μεολον που δεν ητον χρεος μου να πληροσο εγο και να μην πληροθο απο το γενος επιδηομος και δοσα τον λογον μου να τουσ ευχαρηστησο και μογραφε και ο αδελφος λεονταρητης τορα μου επεσαν μερικι παραδες ης χηρας μου και ηδου οπου τους στελνο να πληροθουν

δηα τον πεθερον μου οπου μογραφις τον οπιον προσκηνο εγο παντα του γραφο ομος εκηνη που καθοντε ης το ζευκη τους έκηνη πρεπι να θημοντε τους αλους που δεν εχουν το νου ης το κεφαλη τους εγο δεν ηχα το νου μου απο φροντηδες να γραφο σηχνα και απο την πλουτη που ελαβα βλεπετε και την καταστασηη του οσπιτηου μου ος τοσο ηνε περιτον ναπολήλογο τουσ ιδηκους ολους χαιρετω και αν με αξηοσι ο θεος καμηαν οραν νασμηξομε ταλεμε δηαστοματος

1823 οχτονβρίου: 14 γαστούνη

Ἰωάνης σισίνης».

Ὄπισθεν τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς:

«τω ευγενη κηρηω κηρ. χρηστοδουλο αυγερινο ευτυχῶς
ζακηνθω».

Ἐπιστολὴ τοῦ Γεωργίου Σισίνη πρὸς τὸν Γεώργιον Αὐγερινὸν φέρουσα τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν του:

«Εὐγενέστατε ἐξάδελφε Κύριε Γεώργιε Αὐγερινὲ σὲ ἀσπάζομαι!

Με δύω Σας γράμματα μοῦ γράφει ὁ υἱός Σας δοτὼρ Ἀγαμέμνων νὰ Σᾶς ἐμβάσω ἑξῆντα τάλαρα κολονάτα, τὰ ὁποῖα ἰδοὺ ὁποῦ Σᾶς τὰ στέλλω, καὶ παρακαλῶ νὰ μοῦ ἀποκριθῆτε μὲ ἀποδεικτικὸν ὅτι τα ἐλάβατε διὰ νὰ τὸ παρρησιάσω τοῦ υἱοῦ Σας νὰ ἡσυχάσῃ. ἄσπασόν μου τὴν Κυρίαν ἐξαδέλφην μου καὶ ὑγιαίνοιτε!

τῇ 8 δεκεμβρίου–1827: Γλαρέντζα.

γεώργιος σισίνης».

Ὄπισθεν τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς:
«Πρὸς τὸν εὐγενέστατον Κύριον Γεώργιον Αὐγερινὸν. Ζάκινθον».

Ἐπίσης δὲ καὶ τὰ ἑξῆς:

«Κυρίου Γεωργίου Σισίνη. 12: 10βρίου

Τὴν ἔλαβα Παρα τοῦ κυρίου Παναγιώτη Γκίκα ὁμοῦ μὲ τὰ Κολονάτα ἑξήντα: ἀρ: 60: καὶ ἐγχείρισα τοῦ ἰδίου τὴν ἀπόκρισιν γεγραμμένην εἰς τὰς:13: ἰδίου».

Ἐπιστολὴ τοῦ Λυσάνδρου Βιλαέτη πρὸς τὸν Χριστόδουλον Αὐγερινὸν φέρουσα τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν του:

« περιπόθητέ μοι ἀδελφέ.

ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν κύριον Ἀγαμέμνωνα ἔλαβον ἓν ἀδελφικόν σας ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐχάρην τὴν ποθητήν μοι ὑγείαν σας, καθ' ὅτι καὶ διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν μεταξύ μας φιλίαν. εἶδον πρὸς τούτοις νὰ ἀγανακτῆτε, ὅτι ἡ τύχη μᾶς ὑστέρησε τῆς ποθητῆς εἰς τοὺς φίλους ἀνταποκρίσεως μὲ τὴν εἰς τὰ ἀλλοδαπῆ μέρη ἀπόστασιν, ἀλλ' ἴξευρε ἀδελφὲ ὅτι ὅσον καὶ ἂν ἡ τύχη ἐπιβουλευθῆ καὶ προσθέση αἴτια ψυχρότητος εἰς τὴν φιλίαν μας, ἐλπίζω ὅτι ἔτι λίαν θὰ αὐξάνῃ καὶ στερεοῦται. ἀδελφέ, μὲ μεγάλην μου θλῖψιν ψυχῆς σᾶς ἀποκρίνωμε τὰ περὶ τοῦ χρέους μου διαλαμβανόμενα εἰς τὸ γράμμα σας, ἐλπίζω ὅτι νὰ γνωρίζετε καλῶς τὴν διάθεσίν μου, καὶ ὅτι ποτὲ δὲν ἤθελα ὑποφέρη, νὰ ψυχρανθῆ εἷς φίλος μου, δυνάμενος νὰ ἀποφύγω τὴν ψυχρότητα, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τὰ περιστατικὰ μὲ ἔχουν εἰς στέρησιν κατὰ τὸ παρόν, μὲ ἀγανάκτησιν μου καὶ θλῖψιν μου σᾶς γράφω ὅτι δὲν ἐκτέλεσα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μοῦ ἐγράφετε, καὶ ὁποῦ ἐποθοῦσα. δὲν ἐλπίζω ἀδελφὲ νὰ λάβη αἴτιον τοῦτο νὰ ψυχρανθῆ ἡ μεταξύ μας φιλία ἐπειδὴ δὲν εἶναι κατὰ θέλησιν, ἀλλ' εἶναι κατ' ἀνάγκην. ἐλπίζω ὅμως μὲ τὴν ἀπὸ τῆς Σαλαμῖνος εἰς Πύργον ἀφιξίν μου νὰ κάμω ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὧδε δὲν ἔκαμα. ὁ ἀδελφὸς κύριος Ἀγαμέμνων δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θέλει σᾶς πληροφορήσῃ ἐκτεταμένως, ἂν εὑρεθῆ εὐδιάθετος καὶ ἡσυχάζων.

2: σεπτεμβρίου 1823: Τριπολιτσᾷ

εἰς τὰς προσταγάς σας

ἀδελφός σας

Λύσανδρος Βιλαέτης».

Εἰς τὸ περιθώριον τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς:

«τὸν ἄρχοντα πατέρα σας, σὺν τῇ κυρία μητέρα σας, μετὰ θείου σας κυρίου Δημητρίου, μὲ ὅλον τὸ ὀφειλόμενον σέβας προσκυνῶ. τοὺς λοιποὺς ἀδελφοὺς καὶ πατριώτας χαιρετῶ. τὸν ἐλλογιμώτατον ἀνεψιόν σας κύριον Πλάτωνα ἀσπάζομαι.»

Ὄπισθεν τῆς ἐπιστολῆς, ἔνθα ὑπάρχουν ἴχνη σφραγῖδος καὶ βουλλοκεριοῦ, εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς:

« τῷ εὐγενεστάτῳ κυρίῳ κῷ Χρηστοδούλῳ Γ: Αὐγερινοῦ αἰσίως

Εἰς Ζάκυνθον».

Ἐπίσης δὲ τὰ ἑξῆς:
«Κυρίου λυσάνδρου Βιλαέτη».

Κατωτέρω δημοσιεύομεν ἐπιστολὴν ἐκ τοῦ στρατοπέδου Π. Πατρῶν, τοῦ φροντιστοῦ τοῦ στρατοπέδου Π. Πατρῶν Βασιλείου Καραβία, ὡς καὶ τοῦ μισθοδότου τοῦ στρατοπέδου Π. Πατρῶν Γεωργίου Καλαμογδάρτου, ἀπευθυνομένην πρὸς τὸν Χριστόδουλον Αὐγερινόν, φέρουσαν τὰς ἰδιοχείρους ὑπογραφάς των:

«Ζάκυνθος. Πρὸς τὸν Εὐγενέστατον Κύριον Χρηστόδουλον Γ. Αὐγερηνοῦ.

Ἐκ τοῦ στρατοπέδου Π. Πατρῶν τῇ 10 7βρίου 1824

Ἀγκαλὰ καὶ ἀγνώρηστος πρὸς τὴν εὐγενίαν σας, γνωστὸς ὅμως πρὸς τὸν Ἐξοχώτατον αὐταδελφόν σας Δοτορ Ἀγαμέμνον, ἐκ τοῦ ὁποίου πληροφωρημένος, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸν Κύριον Καλαμογδάρτην, τὸ τίμημον ὑποκείμενόν σας, σᾶς ἐξηγοῦμαι τὴν ὑποθεσίν μου. Σᾶς λέγω λοιπὸν φίλε, ὅτι ἐδιωρήσθην ἐκ τῆς Γενικῆς Σεβαστῆς Διοικήσεως φροντιστῆς τοῦ ἰδίου συγκροτουμένου τοῦ κατὰ τὰς Π. Πάτρας στρατοπέδου. ὁ δὲ ρηθεὶς Καλαμογδάρτης Μισθοδώτης τοῦ αὐτοῦ Στρατοπέδου. λοιπὸν σᾶς παρακαλῶ νὰ μοῦ ψωνήσετε τζήρκα τετρακόσια καντάρια παξημάδη τῆς αὐτοῦ Πιάτζας ἀπὸ τὸ πλέον φθηνότερον εἰς τόκους, φθάνει ὅμως νὰ μὴν ἔχῃ τὴν παραμικρὰν κακὴν μυροδίαν καὶ νὰ γένῃ ὅσον τὸ συντομότερον, ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ τὸ Παξημάδη τῆς αὐτῆς Πιάτζας, γείνετε πολλὰ ἀχρεῖον, ἤτε ἔχει ἄργηταν πολὺ νὰ γείνῃ, τώτε πλέον νὰ μὲ ψωνήσεται τὴν αὐτὴν ποσώτητα εἰς τόσες κλούρες τῆς Ἀγκόνας ὀρδινάριες, τὸ ὁποῖον τὸ βάζετε εἰς Σακαρίαν, πασχήζοντας μὲ κάθε τρόπον νὰ εὕρεται σακία παλαῖα ἀπὸ ἐκεῖνα ὁποῦ φέρουν μὲ διάφωρα εἴδη τοῦ Πονέντε, ἰδὲ καὶ ἀπ' αὐτὰ δὲν εὕρεται, τότες κάμετε κενούρια ἀπὸ τὴν πλέον ἐφθηνότερην καναβάτζαν, καὶ καλὰ ζυγησμένον e ben consegnato, τὸ παραδίδεται τοῦ παρόντος ἀνθρώπου μου Κυρίου Πολιζώη Ἀδαμήδη, λαμβάνοντες παρ' αὐτοῦ τὸ κόστος καὶ ἐξωδάτου εἰς τόσες Γκηνέες, ἐπωμένως νὰ μοῦ ψωνήσεται καὶ νὰ τὰ παραδώσεται τοῦ ἠρημένου Ἀδαμήδη ἕξη φανάρια δεύτερα καὶ 24 ἀπὸ τὰ πλέον μηκρά, πέντε χιλιάδες πέτρες τοῦ τουφεκίου, δύο τόπια πανιὰ ἐφθηνὰ διὰ δεσήματα πλυγομένων, μία ὀκὰ ξαντὸ διὰ τοὺς αὐτούς, καὶ μία σουγιὰ Ἐγγλέζηκη μὲ λεπήδες διὰ πένες καὶ φροῦτα. λαμβάνοντας καὶ δι' αὐτῶν τὸ κόστος των ἂν δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ δὲν σόσουν αἱ Γκενέες ὁποῦ ἔχω δωμένες τοῦ

εἰρημένου Ἀδαμήδη. δὲν ἀμφιβάλω ὅτι θέλει μὲ κρεδιτάρεται διὰ τὰ ἐλύποντα, ἅτινα ἀμέσως θέλει σᾶς τὰ ἐξαποστείλλω, ἤξευρε φίλε, ὅτι διὰ τὸ παρὸν, τὸ Ταμίον μας δὲν εἶναι τόσον Κόμωδον ἀπὸ μετρητὰ καὶ διὰ τοῦτο πυγένομεν μὲ ρέγουλαν εἰς τὰ ψωνήσματα μας, ἡ πολιωρκεία ὅμως τῶν Πατρῶν χρειάζεται χιλιάδες καντάρια παξημάδη καὶ χιλιάδων γροσίων καὶ ἄλλα εἴδη ἀναγκαῖα τοῦ στρατοπέδου, τὰ ὁποῖα ὅλα θέλει ἀπεράσουν ἀπὸ τὰς χείρας σας, ἐντὸς ὀλίγου ὁποῦ εἰς τὸ Ταμεῖον μας θέλει πέσουν γρόσια ὡς γνωστόν σας. δὲν ἀμφιβάλω λοιπὸν εἰς τὸν φιλοπατριωτησμόν σας, καὶ τὸ τίμιον τοῦ ὑποκειμένου σας ὅτι θέλει προσπαθήσεται, διὰ νὰ μοῦ ψωνήσεται τὰ ἀνωτέρω, μ' ὅλην τὴν πρωσωχὴν καὶ ἀβαντάγγιο τοῦ Ἔθνους μας, καὶ νὰ μοῦ τὰ στείλλετε ὅσον τάχος. καὶ ταῦτα πάντα μὲ τὸ ἀζημειοτόν σας καὶ προσμένοντας μὲ ἀνηπομονησίαν τὴν καλὴν καὶ ταχύαν ἔκβασιν τῆς ὑποθέσεώς μου μένω μ' ὅλην τὴν εἰλικρίνειαν.

Πρὸς τούτοις νὰ μοῦ ψωνήσετε Μία κασέλα ρούμηες Γιαμάικα, καὶ τέσσαρες μπουτήλιες σπήρητο τῆς φωτιάς, παρακαλόντας σας νὰ φροντίσητε καὶ διὰ τὸ ἰμβάρκο ὅλου τοῦ πράγματος, νὰ εὑρήτε Βάρκα καλή, ἀποφασίζοντας διὰ τὸν ναῦλον της, καὶ ὡς πατριώτης βάλε ὅλην τὴν ἐπιμέλειαν. Τοῦ παρόντος Ἀδαμήδη 15000 χιλιαδ. γρόσια τὸν ἔδωσα νὰ σε παραδῶσι διὰ τὸ παρὸν τὸν ἔδωσακαὶ ὀλίγες ἔτερες Γκηνέες διὰ νὰ μὲ τὰ κάμη Τάλαρα, νὰ μοῦ τὰ φέρη διὰ ἔξωδα λιανὰ καὶ συνήργησε καὶ ἡ εὐγενεία σας εἰς τοῦτο.

Ὁ φροντιστὴς τοῦ στρατοπέδου Π. Πατρῶν
Βασίλιος Καραβιᾶς».

Ἐν συνεχείᾳ δημοσιεύεται ἡ κατωτέρω:

«τῇ 10 7βρίου 1824 ἐκ τοῦ στρατοπέδου Π. Πάτρας
Εὐγενέστατε Κύριε.

Ἐπειδὴ καὶ ὁ ριθὴς φροντιστὴς Κύριος βασίλης Καραβιὰς σᾶς γράφη ἐκτεταμένος περὶ τῶν ὅσων χριάζονται νὰ ψωνίσεται διὰ τὴν κοινὴν ὑπόθεσίν μας περιττὸν κρίνω νὰ ταυτολογῶ καὶ δὲν ἀμφιβάλω ὅτι θέλη προθημοποιηθήται κατὰ τὴν συνήθησίν σας διὰ τὴν καλὴν καὶ ἀβανταγιόζαν ἔκβασιν τοῦ αὐτοῦ ψώνους καὶ ἂν δὲν σώσουν τὰ γρόσια δέκα πέντε χιλιάδες ὁποῦ ἤδη θὰ λάβεται παρὰ τοῦ παρόντος πολιζώι ἀδαμήδη διὰ νὰ ξεπληρώσεται τὸ κόστος τῶν ἠριμένων πραγμάτων, διὰ τὰ ἐλύποντα ὁποῦ ἤθελε μᾶς κρεδιτάρεται σᾶς εἶμαι καὶ ἐγὼ ἐγγιητής. ἑπομένως σᾶς παρακαλῶ νὰ μᾶς ψωνήσετε καὶ ἑκατὸν κουλούρες ψωμὶ τοῦ Ἀνκώνος ἀπὸ τὸ πλέον φίνον καὶ καλοψυμένον, ταῖς ὁποίαις τὶς βάζεται εἰς ἕνα καλὸ σακκίον βουλόνοντας τὸ στόμιον αὐτοῦ μὲ τζέρα σπάνια ἀκόμη καὶ τέσσαρα μαντήλια μεταξοτὰ τῆς μισίνας κατάμαυρα ἀπὸ τὰ πλέον μεγαλιώτερα δίδοντας τα αὐτοῦ νὰ τὰ μπιμπιλώσουν μὲ μαῦρον μετάξη προσέτι καὶ μίαν φανέλα νὰ δένετε μὲ κορδέλες καὶ ἀφ' οὗ ἀπεράσεται τὸ κόστος των εἰς τὸν κοινὸν λογαριασμὸν τὰ παραδίδεται τοῦ Ἀδαμήδη νὰ μᾶς τὰ φέρη, καὶ μὲ ὅλην τὴν εἰλικρίνειαν μένω.

Ὁ Μισθοδότης τοῦ στρατοπέδου Π. Πατρῶν
Γεώργιος Καλαμογδάρτης».

Ὄπισθεν: «Ἔλαβον τῇ 20. 7βρίου. 1824 καὶ ἀπεκρίθην
τῇ 26 τοῦ αὐτοῦ — Κ. Β. Καραβιάς.
Πρὸς τὸν Εὐγενέστατον Κύριον Χρηστόδουλον Γ.
Αὐγερηνοῦ. εἰς Ζάκυνθον.
Al Nobile Sig:re Cristodulo Averinò
Zante».

Ἐκ τῶν ἄνω ἐπιστολῶν ἀποδεικνύεται πλήρως ἡ συμβολὴ καὶ τὸ πατριωτικὸν ἐνδιαφέρον, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος, τῶν Αὐγερινῶν, τοῦ φροντιστοῦ τοῦ στρατοπέδου Π. Πατρῶν Βασιλείου Καραβιᾶ, ὡς καὶ τοῦ μισθοδότου τοῦ στρατοπέδου Π. Πατρῶν Γεωργίου Καλαμογδάρτου.

Ἐπιστολὴ τοῦ Γεωργίου Καλαμογδάρτου πρὸς τὸν Χριστόδουλον Αὐγερινόν. Καὶ ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι πρωτότυπος καὶ ἀνέκδοτος:

«Πρὸς τὸν εὐγενέστατον Κύριον Χριστόδουλον Γ. Αὐγερινοῦ.

Ὁ ἐπιφέρον τὸ παρὸν μοι θέλη σᾶς ὑπὴ ἐκ στώματος τὰ ὅσα τοῦ ἐπαρίγγηλα καὶ παρακαλῶ νὰ δώσεται ὥτα ἀκοῆς εἰς τὰ ὅσα ἤθελε σᾶς ὑπή, καὶ πάλιν σᾶς παρακαλῶ νὰ ἀκολουθήσεται κατὰ τὸ λέγειν του χωρὶς νὰ κάμεται διαφορετικά, καὶ μὲ ὑποχρεώνεται τὰ μέγιστα μένω, μὲ ὅλην τὴν εἰλικρίνειαν.

Ἐκ τοῦ στρατοπέδου Π. Πατρῶν
τῇ 12: 7βρίου 1824
Ὁ ἀδελφός σας
εἰς τοὺς ὁρισμούς σας
Γεώργιος Καλαμογδάρτης

Παρὰ τοῦ παρόντος λαμβάνεται τὸ ὁρολόγιόν μου πρὸ πολοῦ ἐπήγενε δύο ὥρες ἔμπρὸς τὸ ἡμερονίκτιον, τόρα ἐσχάτως ἐστάθη διόλου εὐθὺς νὰ τὸ δώσεται νὰ τὸ φτιάσουν διὰ νὰ προφθάση τὸν παρόντα νὰ μοῦ τὸ φέρι διορθωμένον, παρακαλῶ τὸν ἀδελφὸν νὰ διορθωθὴ καλῶς ὡς νὰ ἦτον ἐδικόν σας διὰ νὰ μὴν εὑρίσκωμαι καθεκάστην μὲ τὴν φροντίδα του, καὶ ὡς ἀναγκαιότατόν μου νὰ μοῦ προφθάση μὲ τὸν παρόντα. μὲ τοὺς ἀδελφούς σας, δετόρον, καὶ κύρ αὐγερινὸν ζῶμεν ὡς εἰλικρινεῖς ἀδελφοὶ ἐπειδὴ καὶ οἱ δύω, εὑρίσκονται πλησίον εἰς τὸν στρατηγὸν λόντον μὲ μεγάλην ὑπόληψιν, καὶ τά λ: καὶ λ:».

Ὄπισθεν: «Ἔλαβον τῇ: 20: 7βρίου
τοῦ ἀπεκρίθην: τῇ: 25: τοῦ αὐτοῦ: 1824:—
Κ. Γ. Καλαμογδάρτης.
Al Sig:re Cristodulo Avierinò.
Zante
Πρὸς τὸν Εὐγενέστατον, Κύριον Χριστόδουλον
Γ. Αὐγερινοῦ.— Εἰς Ζάκυνθον».

Κατωτέρω δημοσιεύομεν ἐπιστολὰς τοῦ Χριστοδούλου Αὐγερινοῦ πρὸς τοὺς Γεώργιον Καλαμογδάρτην καὶ Βασίλειον Καραβίαν εἰς ἀπάντησιν τῶν ἰδικῶν των. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται εἶναι ἀντίγραφα:

Ἀπάντησις τοῦ Χριστοδούλου Αὐγερινοῦ πρὸς τὸν Γ. Καλαμογδάρτην ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς του:

« Κόπια. Πρὸς τὸν εὐγενέστατον Κύριον Γ. Καλαμογδάρτην

Ζάκυνθος τῇ 25 7βρίου 1824.

"Ελαβον τὸ ἀδελφικόν Σας ἐχάριν τὴν ποθητήν μοι ὑγείαν Σας, μάθετε ὅτι κἀγὼ ὑγειαίνω. ἴδον ἅπαντα τὰ γεγραμμένα Σας, καὶ ἔγνω καλῶς, διὰ δὲ τὰ ὀψώνια μὲ γράφει ὁ εὐγενέστατος Κ. Βασίλειος Καραβίας, φροντιστὴς τοῦ στρατοπέδου πατρῶν. δὲν ἔλειψα νὰ ἀκολουθίσω κατὰ τὸ γράφην Σας καὶ κατὰ τὸ ἀπαρέτιτον πρὸς τὴν πατρίδαν χρέως μου. διὰ δὲ οτι ζήτε ὑλικρινῶς μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου, Ἀγαμέμνωνος καὶ Αὐγερινοῦ δὲν μένει ἀμφιβολία καθότι συνανετράφημεν συνηυξήνθημεν καὶ θὰ συναποθάνωμεν μὲ τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην καὶ εἰλικρίνειαν. λάβετε τὰς παραγγελίας Σας καθὼς καὶ τὸ ὡρολογιόν σας διωρθομένον εἰς τὸν πλέον καλιότερον τεχνίτην διὰ τὴν κουλούραν περιττὸν καθ' ὅτι εἶναι ὅλον τὸ πράγμα φίνο. διὰ ὥσα ἐκρεδιτάρισα τὸν εὐγενέστατον Κύριον Βασίλειον καραβίαν, δὲν ἀμφιβάλω ὅτι θέλει συνεργίσετε νὰ μοὶ σταλθοῦν ὅσον τάχος διὰ νὰ πληρώσω ἐκεῖ ὁπού χρεωστῶ. προστάζετε με καὶ θέλει μὲ εὕρεται πάντοτε πρώθημον τῶν νευμάτων Σας, καὶ μένω μὲ ὅλον τὸ σέβας.

Χ. Α.

διὰ μικρὸν σιμεῖον ἀγάπης
λαμβάνετε μίαν ταμπακέραν καὶ ἕναν σογιάν.»—

«Κόπια. Στρατόπεδον: Π: Πρὸς τὸν εὐγενέστατον Κύριον Βασίλειον Καραβίαν:

Ζάκυνθος: 1824: 7βρίου : 25:

Μὲ ἄκραν μοι χαρωποίησιν ἐδέχθην τὸ εὐγενὲς γράμμα Σας ἐκ τοῦ ὁποίου μαθὸν ὅτι ὑγειαίνεται ὑπὲρ ἐχάριν. ἴδον ὅτι ἀπὸ ἄκραν Σας καλοκαγαθίαν διὰ φήμης μὲ ἐλάβαται εἰς τὴν εὔνιάν Σας καὶ περὶ τούτου νομίζωμαι εὐτυχής, καὶ θέλει νομίζωμε εὐτυχέστερος ὅταν ἀξιοθῶ νὰ γνωρίσω προσοπικῶς τὸ εὐγενὲς ὑποκείμενόν Σας. Ἴδον ὅτι ἐδιωρίσθητε Παρὰ τῆς σεβαστῆς διοικήσεως μας φροντιστὴς τοῦ κατὰ πάτρας στρατοπέδου, καὶ βεβέως τιαύτη πολιωρκία ἐχριάζετο ἕνα τιούτον φροντηστὴν ἴως εἶσθε ἡ εὐγενεία Σας. Προσέτι ἴδον νὰ μὲ διωρίζεται διὰ νὰ Σας προβλέψω παξημάδι ἐντόπιον τῆς Ζακύνθου ἰδὲ καὶ φερη ἄργιτα διὰ τὴν κατασκεβίν του καὶ ἦνε ἀχρεῖον νὰ Σᾶς προβλέψω κουλούραν τοῦ ἀνκόνος, καὶ τὸ ὄντι τῆς ἐδῶ πιάτζας τὰ παξιμάδια γίνωνται πωλὰ ἀχρεῖα καὶ ἐκτὸς τούτου δὲν τὰ ξερένουν καλὰ ὅστε ὁπού ἡ διαφορὰ τῆς ἐλαφρότητος τῆς κουλούρας ἔχη ἕν: 30: τὰ ο)ο: κέρδος ἐκτὸς τῆς ἀχρειοτητος, κε ὁπου θέλει κοστήσει σχεδὸν ἡς τὶν ἰδίαν τιμήν. δι' αὐτὸ

τούτο λοιπὸν σὰς ἐπρώβλεψα κουλούραν τριεστίου καὶ ἀνκόνος ἐξερέτου ποιότητος, διότι πλέον ὀρδινάριον δὲν εὑρίσκεται, καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ αὐτοῦ ἴδους ἦναι ὀλίγον ἀνεβασμένες αἱ τιμές, ἐλπίζω ὅμως ἐντὸς ὀλίγου ὁποῦ προσμενωνται ἀρκετὰ νὰ εὕρωμεν συμφερτικωτέρας τιμάς. ὅσο μὲν διὰ τὴν καλὴν παρατύρισιν μέλέται ἡς τὴν πρώβλεψιν τοῦ πράγματος δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβάλετε ὅτι γίνεται μὲ ὅλην τὴν ἀκριβῆ ἐπειμέλιαν, καθὸς καὶ λιπαὶ παραγγελίες Σας τὰς ὁποῖας βλέπετε ἡς τὴν νόταν. δηα δὲ ὅτι μὲ λέτε ἀν λύψουν μέρος διὰ ξεπλιρωμὴν τοῦ πράγματος νὰ Σᾶς κρεδιτάρω. αὐτὸ εἶναι χρέως μου ἀπαραίτιτον, μάλιστα ὁπού ἡ φιλοτιμία σας δὲν τὸ κάμνη νὰ δίδετε ἄργιτα εἰς τὴν στάλσιν τῶν ὅσων σᾶς κρεδιτάρω, διὰ νὰ μὶν φαίνομε καὶ ἐγὼ ἐλιπὴς εἰς τοὺς ὅσους με κρεδιτάρουν. λάβετε λοιπὸν παρὰ τοῦ ἀπεσταλμένου σας Κ. πολιζώη ἀδαμίδη, κουλούρα καντάρια: 375: λέγω τριακόσια εὐδομήντα πέντε καθὸς καὶ λιπὰς παραγγελίας Σας, καθὼς παρὰ τοῦ ἰδίου ἔλαβον τριακόσιες: 300: γκυνέες ὡς βλέπεται ἀπερασμένας εἰς τὸν λογαριασμόν Σας. τὸ αὐτὸ πράγμα εἶναι ζυγησμένον καλὰ παραδωμένον μὲ ὅλην τὴν προσωχήν, τὰ σακία καλὰ γεμάτα. ἐπιδὴ εἶνε ὅμως πράγμα ὁπού τρώγεται χριαζετε καὶ καλὴν παρατύρισιν εἰς τὰς βάρκας, καὶ ἀγωγιάτας, καὶ ἦμε εὔελπις ὅτι ὁ κύριος Πολιζώης θέλει λάβει ὅλην τὴν φροντίδα. τὲς βάρκες ἐναυλόσαμεν πρὸς: 50: πενιντα παράδες μορέως τὸ καντάρι ὁποῦ θέλει τοὺς πλιρώση ἔξω ὁ κύριος πολιζώης, αἱ γκυνέαις ὡς ἀγνωριστες ἀκόμα τούτις τῆς πιατζας μὲ κόπους τὲς ἀλάξαμεν προς ταλη(ρα): Κολονάτα 4: ὀβολοὺς: 70: ἐλπίζω ὅμως νὰ ἀναβὴ ἡ τιμή τους ὅσον τάχος. τουφεκόπετρες δὲν εὑρίσκονται ἐκτὸς ἑνὸς βαρελίου μὲ : 15: χλ: ὁποὺ δὲν ἔκρινα εὔλογον νὰ τὲς πάρω ὡς ἄχριστες διὰ τὰ τουφέκια τῶν ἑλλήνων, λάβεται ὅμως μόστραν παρ' αὐτόν, ἡ τιμὴ τους ἦναι προς τάληρα: 4: τὶν χλ.

Ἴδον ὅτι τρέφεται φιλίαν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ μου ἀγαμέμνωνος. κὲ ἀδελφοῦ Κ. Γ. Καλαμογδάρτη, ὥστε σὰς παρακαλῶ θερμὸς νὰ συναριθμήσεται κὲ ἐμὲ εἰς αὐτὸν τὸν χωρόν, καὶ νὰ μεθέξω τῆς φιλίας Σας.—διὰ μικρὸν σιμίον ἀγάπης λάβετε μίαν ταμπακέραν καὶ ἕναν σογιάν. προστάζετέ με τὰ δυνατὰ μοι κε θέλει με εὕρετε πάντοτε πρωθυμον τῶν νευμάτων Σας, καὶ μένω μὲ ὅλον τὸ ἀδελφικὸν σέβας—

Ὁ ἀδελφὸς καὶ Δοῦλος

Χ. Α. ».

Κατωτέρω δημοσιεύομεν ἐπιστολὴν τοῦ Β. Καραβία πρὸς τὸν Λυγερινόν. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι πρωτότυπος:

«τήμηοτατε κήρηε. σήμερα ελαβα μερος μπαξημαδιου κε ολα τα σημηοματα της νοτας ελαβα κε το γραμμα σας. εχαρην δια ολα άφτα, κε ολπηζο ογληγορα να σου ξαναστηλο τον γκυρη πολιζόη παλην δια μπαξημαδι επηδι κε εγηνε μεγαλη αποφασης δια τον μποντο της πατρας σημερα πενπτη ήμερα ηνε οπου ληπη ο σητροφος μου κηρης γεοργηος καλαμογδάρτης ης ναπληον δια τα γροσηα κατα την διατ[illegible] οπου ελαβαμε της σεβαστης κε υπερτατης διηκησις ηδου οπου σας

να μου στηλετε τρηα βαρεληα καρφχα της ταβλας–οπου ηνε το καθε βαρελη χηληαδες δεκοχτο–κε εξη χηληαδες νάηνε προτα μπετζαρηκα οσον ταχηστα αν ητον τροπος κε μεσανηχτα τονσην βηα εχο διατη το στρατοπεδον εκατεβη ης τα τρεστενα κε με βηαζουν η στρατηγη δια τα σκηνοματα κε ον τοσο ογληγορα με τον ηδιον πολη̃ζοη θελη σας μπάσω τὰ γροσηα κε οσα αλα μεαναγκουν πηρὴν χορις να με το γραψης οτη ησε νεος της πχάτζας ηνε γνοστον μου ομος ἐγο ημε ενας καλος πατηρ σου κε ηληκρηνηα τον αυταδερφον σου κε βιαζομε εγο περησοτερο 'απο την τημηοτητα σου–εδο η ἐγγλεζη μας κηρητουν πεντε τάλαρα της γκυνεες κε αυτου βλεπο ξεπεσμον με κακοφενετε οπου ἀδικατε η πατρης οπου αφτο η αφτου έμπορη ημπορουν νατο καρτοθόσουν μενο γλαρεντζα 1824 οχτοβρηου: 1 : της τημηοτητοσας ος ἀδερφος.

Βασιληος Καραβηας»

Κάτωθεν τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γεγραμμένα καὶ τὰ ἑξῆς:

« καγο οηγαπητοσας πολη̃ζοης αδαμοπλος ταπηνος προσκηνο δε νεχο κερο να σας γραψο επηδι ήμε πολα σηκλετησμενος εος νὰ ρεκουπεραλομε τὸ πραγμα γραφετε μας δια την ηγηαν σας».

Ὄπισθεν τῆς ἐπιστολῆς, ἔνθα ὑπάρχει σφραγίς, εἶναι γεγραμμένα καὶ τὰ ἑξῆς: «τω ευγενεστατω κηρῳ κρην χρηστοδουλο αβγερηνουης ζακηνθο».

Ἐπίσης δὲ καὶ τὰ ἑξῆς:

«Κ. Βασίλιος: Κ. ἔλαβον εἰς τας: 4: ἀπεκρίθην ης τὰς 5: ὀκτόμβριος: 1824.–»

Κατωτέρω δημοσιεύομεν λογαριασμὸν τοῦ Βασιλείου Καραβία:

«Νὰ δώσῃ ὁ Κύριος Βασίλειος Καραβίας

375 Καντάρια κουλούρας τριεστίου, καὶ Ἀγκώνας σακκία	389		
πρὸς τάληρα 3: ὄβολα: 85: τὸ καντάρι τάληρα		1443 : 75	
διὰ : 156: καντάρια ὁποῦ ἦτον χωρὶς σακία ἐχρειάσθησαν σακία 170 πρὸς 25		42 : 50	
φακινάγιον–––πρὸς ὄβολα 2: τὸ σακὶ		7 : 78	1503 : 53
εἰς τὶς Μαόνες		6 :	
ἐκείνων ὁποῦ ἐπιστατοῦσαν εἰς τὶς Μαόνες		2 :	
τῶν Βαρδιάνων		1 : 50	
1 Κασέλα ρούμ			9 : 50
2 πέτζες χονδρομουσουλίνα			5 :
30 φανάρια			4 : 50
30 τενεκέδες τοῦ νεροῦ			1 : 50
2 ρίζημα χαρτὶ			3 : 70
2 Μποτίλιες μὲ 11 καρτούτζα κρασὶ			1 : 18
4 Μποτίλιες Σπύριτον			1 : 40

1 φανέλα		1 : 90
2 φέσια τουνεζίου		2 :
1 Τενεκὲν μὲ δύο λίτρες καφὲν ψημένον		1 : 20
1 ὅμοιον μὲ 3: 1)2 λίτρες ζάχαριν		0 : 70
2 κουτία μπαλίνια		0 : 8
6 χοντροσκουτέλας καὶ 12 πιάτα		0 : 42
4 μανδήλια μαῦρα μεταξωτὰ		3 :
1 ποσάδα μὲ τὴν θήκην της		0 : 35
2 κλειδαριὲς δισακκίου		0 : 15
εἰς παλαιόπανα λινὰ διὰ ξαντὸν		1 :
εἰς διόρθωση τοῦ ὡρολογίου		2 :
2 κασέλες ὁποῦ ἐβάλαμε τὸ πρᾶγμα		0 : 85
	τάληρα	1543 : 96
Προβεζιόνην		30 : 86
	Τάληρα	1574 : 82

1824 : 7βρίου: 26 Ζάκυνθος

Διὰ 7 καντάρια ὁποῦ ἦτον περισσότερα κατὰ λάθος καὶ τὰ ἐπλήρωσα: φέρουν τάληρα 26: ὄβολα 60. Φ. Κ. Α.

Χριστόδουλος Αὐγερινὸς

Νὰ λάβῃ

Ὅσα μοὶ ἔμβασε μὲ Κύριον Πολυζώην Ἀδαμήδην 300 γκυνέαις–ἀλλάχθησαν πρὸς τάληρα 4: ὄβολα 70: τάληρα 1410 :

Νὰ δώσῃ διὰ σάλδον 164 : 82

Τάληρα : 1574 : 82»

Κατωτέρω δημοσιεύομεν ἐπιστολὴν τοῦ Χριστοδούλου Αὐγερινοῦ πρὸς τὸν Β. Καραβίαν.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι ἀντίγραφον:

« Κόπια. Εὐγενεστατε Κύριε : Β. Κ.

Ζάκυνθος: τῆ 5: 8βρίου: 1824

Μὲ χαρὰν μοι ἔλαβον τὸ ἀπὸ : αη : βαδίζοντος γράμμα Σας ἐκ Γλαρέντζας, πρὸ πάντων ἴδον ὅτι ὑγιαίνετε καὶ ὑπερεχάριν. μάθεται ὅτι καγὼ ὑγιαίνω ἴδον πρὸς τούτις ὅτι ἐλαβατε τὸ παξιμάδηον καὶ χαίρω ὅτι καμνη καλὸς κερὸς διὰ νὰ εὐωδοθῇ ἀσφαλῶς εἰς τὸ στρατόπεδον. μεγράφεται ὅτι ἔχετε μεγάλην ἀνάγκην διὰ καρφία διωρίζοντάς με να Σας στήλω τρία βαρέλια τῶν: 18: χλ: τῆς ταύλας, καὶ 6: χλ.: πρότα μπετζιάρικα τὰ ὁποία ἀναγκαιουν διὰ τὰ σκινόματα τοῦ στρατοπέδου, ἐχάριν μεγάλος διὰ τα δραστήρια μέτρα ὁπού ἔλαβε ἡ ὑπερτάτη διοίκησις διὰ τὶν πολιορκίαν πατρῶν, καὶ εἴθε ἐν συντόμο νὰ ἀκούσωμεν τὴν πτόσυν των–λάβετε λοιπὸν κατὰ τὴν διαταγήν Σας τα: 3: βαρέλια τὰ καρφία ἡ ἀγορὰ αὐτῶν πρὸς: 13 τάληρα 6: χλ. μπετζάρικα ὀκάδες: 40: π

ὄβολα: 25: τὴν ὀκά, φέρουν ὀλα τάληρα 49: τὰ ὁποῖα ἀπερνῶ εἰς παρτίδαν Σας ὁποῦ καὶ τὰ τῆς πρώτης νότας περιπλέον μὲ ἀκαρτερούν. ὁσον μὲν διὰ τὴν ταχείαν στάλσιν των δὲν ἀμφιβάλω ὑποστειριζωμενος εἰς τὸν τίμηον χαρακτίραν σας, καὶ εἰς τὸ λέγην καὶ πράπιν. ἴδον τὴν εἰς τὴν ὑπερτάτην διοίκησιν ἄφηξιν τοῦ ἀδελφοῦ Κυρίου Γ. Καλαμογδάρτη διὰ τὴν λαβὶν τῶν χρημάτων–μὲ τὸν καραβοκύρην ἀχτίπην ὁπού ἔφερε παξιμάδι σας ἔγραψα διὰ τὸν λάθον ἠκολούθησε ἑπτά κανταρίων παξιμαδίου ὁπού ἐξέλιπε τῆς νότας, καὶ προσθέσετε τὸ ὅσον μεν διὰ τὰς γκυνέας ὁπού παραπονίσθε τὶν ζημίαν σας ἔλεγα ὅτι περισσότερον δὲν ἐμπόρεσα νὰ τὰς ἀλάξω καὶ ὅτι τόρα τρέχουν εἰς τὰ κολονότα: 4: ὄβ: 80: καὶ εἰς ρέγουλάν σας—

ἀκολουθεὶ σιμίοσεις ἰδείσεων.—

Χ: Α —».

Ὄπισθεν: «ἐστάλθη μέ καραβοκύριν γεώργον Λευτάκην».

Ἐπιστολὴ Β. Λιβαδᾶ πρὸς Χριστόδουλον Αὐγερινὸν εἰς Ζάκυνθον ὡς ἔχει ἀκριβῶς:

« Ἠγαπητὲ Φίλε Κύριε Χριστόδουλε Αὐγερινέ

Κεφ(αλληνία) 1 Απριλίου 1826.

Ἡ παροῦσα μου ἀποβλέπη μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ σᾶς δόσο ἐτίαν νὰ λανβάνο γράμμας σας διὰ νὰ πληροφοροῦμεν τῆς ἐπιθιμητῆς μου καλῆς ὑγίας σου, καὶ ὅλην τὴν εὐγενὲς φαμιλιάν σας. Λάβετε περικαλῶ καὶ τῆν καλοσύνην νὰ δοσετε τὴν ἔσοθεν τοῦ Κυρίου Παναγιώτη παροντζὴ, καὶ ἄν σᾶς δόση τὰ τάλαρα δεκαπέντε ὁποῦ μοῦ γράφη ὁ ἐδικός μου δρακοπουλος ἤδι καλῶς, ἀλλεός γράψε μου τὴ ἀπόκρησην σας δόση. Ὑμεῖς ἐδὸ ἐμάθαμε τὰ χαρμόσυνα τῶν γενέων τῆς φρουρᾶς Μισολογγίου καὶ Κλίσοβας, καὶ δὲν μένη παρᾶ νὰ μαθένομε καθημερινὸς τῆν καταστροφὴν καὶ τέλιον ἀφανησμὸν εἰς τὰ ἐκὴ μέρη τῶν βαρβάρων καὶ γάλων; ἐλπίζο νὰ πάθουν τα ὅμια, καὶ εἰς πελοπόνησον καὶ ἄς ἐβράδυναν. σὲ παρικαλῶ ὅμως γράψε μου τὸ ὅσα ὐξεύρετε καλά, καὶ περὶ τὸ φθασιμον τοῦ ἑληνικοῦ στόλου, καὶ ἄν ἔγινε καμία Ναυμαχία ἔος ὥρας περὶ τῶν στόλων δέν ὐξεύρομε μᾶς λέγουν ὅτι νὰ ἐβάλθη εἰς τὰ πανιά. Ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἀπὸ Μισολόγγη καὶ ἐκρίφθη εἰς κόλπον τοῦ Ἐπάκτου ; ὅθεν μὴν μέ ὑστερίσης ἀπὸ πλιροφορίας διὰ κάθε νέον–ὁ καθαρός φίλος φιλῶ τάς χίρας τοῦ Πατρός καὶ Μητρός σας καὶ ἀσπάζομαι. Β. Λιβαδᾶς».

Ὄπισθεν τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς:

«Κύριος Βαγγέλης Λυβαδᾶς».

Ἐπίσης δὲ καὶ τὰ ἑξῆς:

« Τῷ εὐγενὴ Κῳ Χριστοδούλῳ Αὐγερινῷ Γεωργίου
εἰς Ζάκηνθον»

Ἐπίσης, ἐξ ἄλλης ἐπιστολῆς, ἀποδεικνύεται, ὅτι ὁ Σεϊντάγας–Λελὲς –Ζαπίτης Πύργου ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν Αὐγερινὸν νὰ τὸν πληροφορήσῃ περὶ τῶν κινήσεων τῶν Πυργίων, τοὺς ὁποίους ὑπωπτεύετο, καὶ νὰ τοὺς ὑποδείξῃ νὰ ἡσυχάσουν:

«ἀπὸ ιμένα τὸν σεϊνδαγα λελε–κύρ γεοργάκη χαίρετόσε–ελᾶβα τὸ γραμάσου ἐλᾶβα κὲ το μετάξι ὅς καθού μού γρᾶφις οκᾶδες δεκοκτὸ–καὶ κατι δράμια–ος ἐφανερώνες–μοὺ γράφις κὲ δια τοῦς πιργιότες πός ισιχᾶσαν–κὲ εδοσες κὲ το γρᾶμα τού πεδιου μοῦ χαλιλᾶγα κεἐκάμες καλά–παρὰ ι πιργιότες τὸ εχοῦν σινιθίαν–πέντε ἑξι νομᾶτες θέλουν ναπεδέβουν τὴν φτοχιᾶ τούς ραγιάδες τούς βασιλικούς–κὲ δὲν τοῦς αφίνουν να τιρᾶξουν τὺφτοχιᾶ τους κὲ μᾶς ἐρχέτε κομάτι ἀχαμνα–ὅπου πολεμὰν νὰ μᾶς βγᾶλουν τονόμα διὰ ζορμπάδες–κὲεμῖς καμπούλι δὲν τὸ κάνομε αὐτό–αλὰ οὔτε ο παπούλις μας τοέκάμε ούτε κὲ ο πατερᾶς μας–μόνον πολὲς βολὲς τοεχούν καμομένο κὲ τόρα ελπίζομε οπού νὰ το βρούνε–ναδιὰ κονέβουν ὁς καθού κὲ αλὲς φόρες κὲ τὸ ξέρις–ἱκαριτινὶ λένε τρέμι ὁ οὐρανὸς ἡμῖς δὲν πιπτομε νὰ μᾶς γραψις κὲ διὰ τα καραβιά–πούθε θαπὰν πούθε ἠλθᾶν–ἀκόμα εχθὲς μᾶς ἦλθε κὲενας τατᾶρις–ἀπο τὸν Βεζυρ ἐφένδι μας καὶ ἐνσολά οἱ δουλιες μας θέλι παρούν καλὸν τελὸς–μὲ τὸ θελίμα του Θεού καὶ μὲ τὸ ἰμὲτ τὸν αὐθενταδόν–ἔμαθα πὸς ἦλθε κε ο μπαρμπᾶσ μας ο δεσπότις κὲ δὲν μᾶς εγρᾶψε κανένα νέον–καὶ τὸ θαυμάστικα παρὰ πολὰ οπού μᾶς ελισμόνισε–τόσο ογλίγορα κε αὐτὸς–ὅμως λὲν ἡ καριτινὴ οτὶ τρέμει ὁ οὐρανὸς–μαδὲν πέπτι–κὲ εκείνα ὁπού ἐλπίζι ὁ κόσμος δὲν τοὺς τακάνι ὁ θεός κεσμέτι νάντα ιδοῦνε–ὁτι πᾶμε κατὰ τὸν θεὸν αὐτὰ τρέχουν ἑος τὴν ορανκαὶ ἐλπίζομε νὰρχοντε ράστι–οτι ἡμαστε εἰς τὸ καλὸν–τῆς φτώχιας–και να ιδο σαν ξεβγάλομε τὸν τα[τα]ριν θελι κατεβὸ ἐὸς τὴν μπαρμπᾶσενα, τόσον καὶ θεόθεν ἡγιαίνεται.

Σφραγὶς Ἰουνίου 24
1812
Λάλα».

Εἰς τὸ περιθώριον τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς : «τὸ πεδί μου χαλιλαγὰ καταπολὰ φίλο τὰ ματια του ἐροτο διὰ τὸ χατίρ σεριχίστου».

Καὶ ὀλίγον κάτωθι :
«Χέρετα μου κὲ τὸν δεσπότι κατὰ πολὰ εροτὸ διὰ τὴν ἡγιᾶντου».

Ὄπισθεν εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς : «σειδαγας λελες».

Καὶ κατὰ τὸ 1816, ἀπὸ ἐπιστολὴν τοῦ Ἰτὲμ–Μπέη–Ζαπίτη–Λελὲ Γαστούνης πρὸς τὸν Γεωργάκην Αὐγερινόν, ἀφήνεται νὰ ὑπονοηθῇ ἡ ἀνησυχία τῶν Τούρκων ἀπὸ ὑπόπτους κινήσεις τῶν Χριστιανῶν. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἔχει ἀκριβῶς ὡς ἑξῆς :

«Τὶν εὐγενίαν σας–κυρ γεωργάκι φιλικὸς χαιρετό.

μετὰ τοὺς ανωθεν φιλικους μου χαιρετισμοῦς σου φανερόνω ὅτι ελαβα ἴδισιν–ἀπὸ γαστούνην–κε τὸ λάδι–ἀκόμις δὲν τὸ εἶχες στελ-

μένω–καὶ στελνω τὸν θεοδορί μαξοῦς–νὰ του τὸ δόσις νὰ τὸ πάγη κάτου κε ἰδού γράφο του ἀσιμάκι διβριώτι δια μερικὸ βούτιρο τὸ ὀπίον λάβετω κε ἀγόγιασε κε ἕνα ἄλογο κε παραδοστω τοῦ θεοδορὶ να τὸ πάγη κάτου–κυρ γεοργάκι διὰ ἐκίνα ὁποὺ μᾶς γραφις εχουμε καιρον–κε τὰ κανουμε εως νὰ μᾶς ἐλθι κε εμᾶς ὁ νοῦς μας εἰς τὸ κεφάλι μας κε δὲν ἠξεβρο τι να σοὺ γράψω–ἀπὸ αὐτουθενες οτι μαθενης γραφε μας–παντα–μιν εχοντες εταιρον κε ἰγίαινε.

Δεκεμβρίου : 8
1816 Λάλα».

Ετεμπεης λέλες

Σφραγὶς

Κατέχομεν ἐπίσης πρωτοτύπους καὶ ἀνεκδότους ἐπιστολὰς τῶν ἐτῶν 1778, 1788, 1791, 1794, 1796, 1799, 1802, 1804, 1806, 1809, 1810, 1811, 1812, 1813, 1815, 1816 καὶ 1819.

Ἅπασαι αἱ ἄνω ἐπιστολαὶ ἀπεστέλλοντο ἀπὸ τοὺς Σεϊντάγα–Ζαπίτη–Λελὲ Πύργου καὶ Ἰτὲμ Μπέη Ζαπίτη Λελὲ Γαστούνης. Αἱ πλεῖσται δὲ ἐξ αὐτῶν ἀφορῶσιν εἰς ἐνοικιάσεις φόρων δεκάτης καὶ ζήτησιν χρηματικῶν ποσῶν ἀπὸ τὸν Αὐγερινόν, ὅστις ἦτο χρηματοδότης ἀμφοτέρων. Φέρουν τουρκικὰς σφραγῖδας.

Αἱ ἐνοικιάσεις τοῦ φόρου δεκάτης καὶ τῶν ἰλτιζαμίων, πρωΐμων καὶ ὀψίμων, τῶν ὑπὸ τὴν κατοχὴν τοῦ Σεϊντάγα ἐκτάσεων, ἀνετίθεντο ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Αὐγερινόν.

Κατωτέρω δημοσιεύομεν τὰς ἐπιστολὰς ταύτας:

«1791 δεκεβρηου προτη πιργο εγο σεηταγας λελες εκαμα ηλτιζάμι το παλιοχορι το τριτο κε τι δεκατια για διο χρονους κε τὸ εδοσα του κιργιοργακι κε μο δοσε γιὰ τις διο χρονηες γροσια χιλια τρακοσια νουμερο γρο: 1300 κε τα ελαβα σοστα πιρτα μαμου κε να εχη να το κανη ζαπι διο χρονηες τριτο κε δεκατια κε του εδοσα το τεμεσουκι μου με τι βουλα μου.

Σφραγὶς.»

Ὄπισθεν τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς : «τεμεσουκι του παλιοχοριου το ηλτιζαμι».

«1794. μαρτιου προτης.

Την σημερον εγο σεϊταγας ζαπητης του πηργου αποκοψα τὸ χοργιο μου: του γηοργακη αβγερηνόπλου για χρονους δηο το τρητοδεκατο κε δηα τουτο τό δοσα τὸ τεμεσουκι μου με τη βουλα μου στα χεργια του.

Σφραγίς.»

Ὄπισθεν εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς : «1794 μαρτιου προτι τεμεσοῦκι τοῦ παλιοχορίου τριτο δεκατο γιὰ χρονους διο».

«1796 μαγηου 16: πηργος την σιμερον εγο ο σεητηαγας λελε εδοσα τὸ παληοχορι του γεοργακι το ηλτιζαμι τριτοδεκατο δια χρονους

Λι με ετη σοφη σηριο εγο σεη ταγας λε
λες εκαμα ηλτιζαμι το παλιοχορι
το τριτο κε τι δεκατια για διο χρονους
κε το εδοσα του κιργιοργακι κε μο
δοσε για τις διο χρονηες γροσια χιλια
τρακοσια νουμερο γρο 1300 κε
τα ελαβα σοστα πιρτα μαμου κε να
εχη να το κανη ζαπι διο χρονηες
τριτο κε δεκατια κε του εδοσα το
τεμεσουκι μου με τι
βουλα μου.

Πρωτότυπον καὶ ἀνέκδοτον συμφωνητικὸν ἐνοικιάσεως φόρων Ἀγᾶ τῆς Ἠλείας φέρον τουρκικὴν σφραγῖδα.

τρις κελαβα επη χηρας μετρητα γροσια τρις χηλιαδες νουμερο γρ. 3000 :. κε δια καλη του σιγουριτα εδοσα το τεμεσουκι μου με τη βουλα μου».

Σφραγίς».

Ὄπισθεν εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς : «τεμεσουκι του παληοχοριου τοηλτιζάμι 1796 μαηου : 16».

«1799 μαρτιου προτι λαλα.

τιν σιμερον εγο σεηταγας λελες εδοκα του κιρ γιοργακι αβγερινου του παληοχοριου το τριτο κε δεκατια για διο χιλιαδες γροσια 2000 κε να εχι ναντο εξουσιαζι χρονους τρις σανικοκιρης καὶ του εδοκα το τεμεσουκι μου με τι βουλα μου ης χιρας στου για σιγουριτα του κε ελαβα ταςπρα μετριτα επιχιρας.

Σφραγίς».

Ὄπισθεν εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς : «τεμεσουκι του παλιοχοριου δια χρονους 3 1799 μαρτιου προτι».

«ἀπὸ ἐμένα τὸν σεϊνταγα λελε Ηγαπίμενε μου κῦρ γιοργακι σεχερετὸ–εὐτοὺ ὁπού ἐρχετε ὁ παρὸν–γιάνεις μαζαρίκιυτις γούναρις–κε δοστου μετριτα γροσια εἰς τα χέρια του–τριακοσια πενῖντα ενια γρ: 359–λᾶβε τιν ομολογιᾶ ἀπὸ τα χεριa του ὁπού ἔχι–κε σκίσε τιν τοσον.

Σφραγὶς. μαρτιου:8:μπαρμπασεναν.

«1804 : απριλιου 15 μαρμπασενα τὶν συμερον εγο σεηταγας λελές εδοσα τιν μπαλιομπαρμπασενα ηλτιζαμὴ του κυρ γιοργακη–γραμματικοῦ δια χρονον εναν κε μου εδοσε δια τιν ἀποκοπι γροσια χιλια εξακοσια λεγο γροσια 1600 κε τα ελαβα επι χυρας μετριτὰ ος τὸ ενα κε τοδοσα το τεμεσουκι μου στα χεριa του δια καλιν του σιγουριτα κε βανο τιν βουλα μου

Σφραγίς».

Ὄπισθεν εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς: «τεμεσουκι του παλιοχορίου 1804.»

«1804 ηουνηου: προτι: τισιμερονμε το παρὸν φανερονο: ἐγο ὑπὸ κατοθεν: γεγραμενος: ἐδανιστηκα ἀπο τον κιρ γιοργακι ἀβγερινο: γροσια: χιληα τετρακοσια τριαντα: νουμερο : 1430 : τα οπια ασπρα. τα ελαβα: δηα χριααμου: κε να εχο νὰ του τα: ἀποκρενομε: προτι οχτομβριου: χορις καμιαν ἐναντιατιτα: κε δηα βεβεον τις ἀληθηας εδοσα τι μπαρὸν ομολογια εις χιρας στου με τι βουλα μου: κε βεβεονο ηδιοχιρος σμου: τα ανοθεν.

οσουμαν κονιαρις μαρτιρο σταθις πατρινὸς εγραψα καὶ μαρτυρο

Χουσεηνης τοῦ χαλὴλ κεχαγια βεβεονο

Σφραγίς».

Ὄπισθεν εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς : «τεμεσουκι του Χουσεην αγα Χαλιλ κια χαγιοπλου».

«1806 νοεμβρίου : 8 λαλα. τὴν σήμερον εγο ο σειντάγας λελὲς εκαμα ιλτιζάμι τὸ χόριο μου τὴν βολάντζα του γιοργάκι αβγερινοπουλου χρονους δήο τρήτοδεκατο κε παρασπόρι κε ήτη αλο ακολουθὶ εἰς αὐτὰ του χοριου δια γροσήα χηλήα· δες δεκατρὶς νουμ γροσήα χ 13000 κε να ηνε κύριος ος καθολικὸς νηκοκύρις να τριταρίζη καὶ νὰ δεκατήζη κε νὰ πέρνη κε τὰ παρασπόρια του ος καθου ηνε το αντετι του χοριου κὲ τα ανοθεν ασπρα τὶς δεκατρὶς χηληάδες τὰ ἔλαβα μπὴρ κετα μαμ κε ουτος του εδοσα το παρὸν μου μὲ τὴν βουλαμου ης χηραστου διὰ καλὴ του σηγουρητα

Σφραγίς».

Ὄπισθεν εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς : «τεμεσουκι βολατζας».

«1809 ηουλιου : 3 πυργως τιν σιμερον εγο ο αζιζαγᾶς λελες εκαμα ἠλτιζαμι τα σπαηλήκια τὸν ἠπο κατοθεν χοριον του κυρ γιορκακι αβγερινοῦ κε θεοδορι κουρογιοργα δηα γροσια τον αριθμὸν τρὶς χηλιαδες κε εκατον πενηντα νου. γρ. 3150 τοῦ σμίλα κε ρετεντου κε ἀρβαρβανήτι κε ποριτζο κε γερακι κε καθοληκο στὴν γαστουνη, κε γιοργακυ στου σηαμπαναγα κε ρενεσακι κεπαλὴ οφαναρο κε ἐπιληπι μισδραδες οπού μπενουν γι' αυτα τα οπια σπαηλικια τα εκαμα ηλτιζαμι του ανοθεν κυρ γιοργακυ κε θεοδορι νὰ τα εξουσιαζουν εος τονερχομενον μαρτι να δεκατιζουν προηἰμον οσαν κε οψιμο κατα το ἀντετι κανο (;) να το βάσιλη κε να πέρνουν κε ολα τὰ τρεχομενα τε κληφια οπου ακουλουθουν νὰ δεκατὶζουν κε τὰ παρασποριατον κεχαγιαδον οπου εβρης κουντε εἰς αυτα κε τα ανοθεν ασπρα τὰ ελαβα μπιρ κε ταμαμ κε εδοσα τον τεμεσουκι μου βουλομενο ης χηρα στους

Σφραγίς».

« 1810: μαρτιου 28 Πιργος τιν σημερον φανερονο εγο αριφαγας χαλὴλ κηαχαγιοπλος με τα να ηχα χρια εδανιστικα απο τον κυρ γιοργακι γραμματικο γροσια εκατο νου. γρο 100 τα οπια ασπρα τα ελαβα δια χαρὴς φηληα. σε διορια ημερες τριαντα μηα νου 31 κε του εδοσα αμανετι ης στα χερια του ενα ποσὴ· τρὴς καπινοτζακουλες εναν μασηαλα κε μια· ασημο· πηστολα· κε ημεν κε δεν ταφερο στιν διορηα μου· να εχι τιν εξουσηα ο ανοθεν κυρ γιοργακὴς να τα βγανι ναντα πουλη να περνι ταςπρατου· κε ουτος εγινε το παρον κε εδοθὴ ης χηρας του κυρ γιοργάκη· δια καλι του σηγουρητα. να μαρτιρι τιν αλιθια.

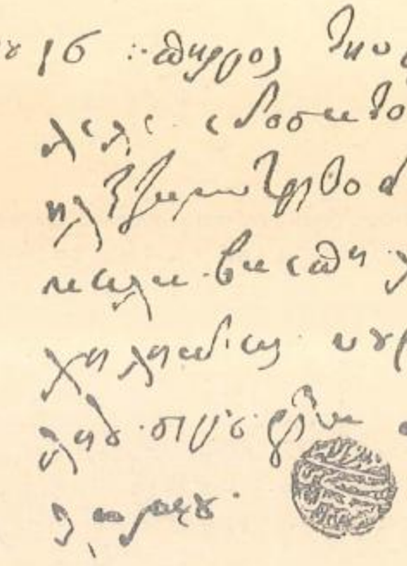
εγο αρηφαγας χαλὴλ κηαχαγιοπλος βεβεονο

τα ανοθεν

αλὴς σπαὴς του σουλεμαν σπαὴ το πεδὴ αβαρηνο της μαρτὴρο διμιτρακὴς παναγουλοπλος εγραψα κε μαρτιρο».

Ὄπισθεν : «ὁμολογια του χαλιλι κηαχαγιοπλου».

« κατα πολλα ηγαπιτε μυ κυρ γεωργακη-φιλικος χαιρετο-ελαβα το ηγαπιτον σου γραμα–εχαρηκα τιν καλιν σου υγιαν-μαθε κε δια μερος μου.

Πρωτότυπον καὶ ἀνέκδοτον συμφωνητικὸν ἐνοικιάσεως φόρων Ἁγᾶ τῆς Ἠλείας φέρον τουρκικὴν σφραγῖδα.

με δοξαν θεοῦ ίγιαινω τα ὅσα μου σιμιονης–καλος εγνοθιν–κε δια τα ὅσα μου γραφις–εχαρικα–δια τὸν ερχομόν μου ὁποῦ μοῦ γραφις–ἐγὼ ἔχο νά ἀλικοτιστῶ–ἀκόμις–εδῶ μερικὲς ημερες κε εχο ελπιδες εἰς τον θεον οπου ογληγορα να γνιουρουστίσομε κε ὅτι δουλία–εἶνε–αυτούθενες–εχο τον ἐδικόν μου αναγνοστη κε τιρατετον–κεσυ μβουλεβετον–γραφε μου παντα απο αυτουθενες–κανενα νεον νὰ μαθενω–ἐδόθενες δεν ἦνε κανενα νεον ὁποῦ νὰ σᾶς φανεροσο–θεόθεν ιγίαινε

ἀπριλίου : 21

'Ετέ μπεης 1811

Λελὲς ἀνάπλι

Σφραγὶς.»

Εἰς τὸ περιθώριον τῆς ἐπιστολῆς γράφει:

«τὸν ηγαπημένον μας–μητροπολίτην ἀκριβος τον χαιρετο εροτο δια τὴν ίγιαν του». Κάτωθεν δὲ τῆς σφραγίδος γράφει τὰ ἑξῆς: «τοὺς ἰοὺς σου–τοὺς χαιρετὸ».

Ὄπισθεν τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς: «Ετεμπεηλελε». 'Επίσης : «τοῦ κατα πολα ηγαπιτου μου–κυρ γεωργακι αυγερινου αἰσίως εἰς πύργουν».

«κυρ γεοργακη πληροσε του μουαφουζου διον τιν τουανα οπου χρεος στο γροσια 490 τετρακοσια ενενήντα φηλατοντες σκερε μου δηα λογαριας σμο μας 1812 μαρτιου 20 πηργος».

Εἰς τὸ περιθώριον τῆς ἐπιστολῆς ὑπάρχει σφραγίς.

«ἀπο εμένα τὸν σεϊνταγα λελὲ–κυρ γιορκακι–λάβενοντας τὸν τεσικερὲ μου–μετρισέ του παρον γροσία χίλια μου κανις μεγαλοτάτην χαριν κε τα λαμβᾶνις ἀπο το σταματὶ κρεστενιτί–τοσόν μὴ μοὺ λιψις.

'Ιωναρίου 31: 1813 πύργος.

Σφραγίς».

Ὄπισθεν : «Ταχβιλι του αγα για γρ. 1000».

«ἀπὸ εμένα τὸν σεϊνδαγα λελὲ κυρ γιωργακη–νὰ μοῦ καμις χιλια γροσια κε ναν τα δοσις του γραματικου μου αναγνοστι–κε ξυμπαυραμὰ τα κλινουμε ἠς εκανα χισμέτι–οτις θὰ λογαριαστουμε να κοψι ξυμπαυραμά–ακομα σοῦ φανερονο–ηλθε κε ο παπὰ καλιβιοτις–με τὸν τζοχανταρι–του μουσταφα ἐφένδι–και ο αδελφὸς του κε ος ταχὶ ερχοντε εις γαστουνι–κε να ιδοῦμε δια τα ιμιλακικα–τόσον

Σφραγὶς σεμπτεβριου 7

1813

πύργος».

Ὄπισθεν: «Ταχβιλι του σεηταγα».

« 1813 Μαρτ. 23–πιργος–για τοὺ παροντος ημον γρᾶματος διλοπιῶ. το ὁπιον να ιθελε εχι την δινάμην εν παντὶ κερὸ κε κριτιριο οσαν να ιθελε

εκαναν χριαν–κὲ ταχι ὁποῦ μου στέλνις τοὺς παράδες φανεροσε μου κε
ἡ ἀφεντίαν σου ἀπὸ αυτούθενες–μὶν ἔχοντες εταιρον κε ἰγιαινε.

οκτομβρίου : 31
1816
γαστούνι».

Ετέμπεης
λὲλες
Σφραγὶς

«κατα πολλὰ ἠγαπητέ μοι κῦρ γεωργάκι φιλικῶς χερετο.

Ἔλαβον τὸ γράμα σου ἀμέτρως ἐχάρικα τιν φιλικῖν μοι ἰγίαν σου–
ὅθεν κε ἐγῶ μὲ τὶν δυναμιν του θεοῦ καλῶς ἰγιαίνω–ἰδον νὰ μοῦ γραφις
δια τοὺς παράδες–ὅτι σε ἐχουν σφιμένον εἰς αὐτὸ ἐχις δίκεον πλῖν τι φαί-
νεται κῦρ γεωργάκι–ὁποῦ ετορα ἐχο μεγάλιν σκοτοῦραν εξετίας–ὅπου
ἑτιμαζομε–να βγάλω τον τατάριν καὶ εἶμαι εἰς αὐτὴν τὴν φροντίδα–μάλι-
στα–ὁποῦ ακο[λου]θοῦν κε ετοῦτα τὰ μεγάλα κεσάτια–ος τὸ ἠξεύρις κε δὲν
ἠμποροῦμεν νὰ πουλισομεν κανὰ κλονῆ γένιμα οθεν ἔκαμες–τόσον και-
ρὸν ἀπομονῆν κάμε ακόμις κε μερικὲς ἡμερες κε νισαλᾶχ βγάζοντας τὸν
τατάρι μετὰ δυὸ τρῖς ἡμέρας–ἡ κανὰ παιδί σου ἔρχετε ἀπαυτου κε κου-
βεντηάζουμε ἡ ἐγὼ ἔρχομε αυτούθενες κε πέρνι κε αὐτὸ τέλος κε μιν
σφίγκεσαι κάμε ἀκόμι μερικὲς ἡμέρες ὑπομονῆν ταῦτα κε θεόθεν ἰγιαινε.

δεκεμβρίου : 10
1818
βαρβασενα».

Χαιτεμπεη
λὲλες
Σφραγὶς

Ὀλίγον κατωτέρω ἔχουν γραφῆ τὰ ἑξῆς:

« ακομι μοῦ εἶπε–ὁ αναγνόστης δια τὶν καπετανίαν ὁπου ζητοῦμε–τὶν
κανόνισε–ἄν ἦνε–αυτοῦ στιλτονὲ μου–κε τα φτιανομεν ὁμίος καὶ κατι σι-
δερα ὁποῦ ἦνε εἰς τὸν ἀγιάνη κε αυτα αν θελισι νὰ τοῦ τὰ δοσομε ὅλα».

Ἐν συνεχείᾳ δημοσιεύομεν ἐπιστολὰς Ἀγάδων πρὸς τὸν ἄνω Γεωρ-γάκην Αὐγερινὸν ἄνευ ὑπογραφῆς. Φέρουν ὅμως σφραγῖδα καὶ γραμμάς:

« κυργεωγάκι σὲ χαιρετο ἐροτο διὰ τὸ χατίρι σου ἀν ροτᾶς κε διαμενα
με χαρις θεου καλὰ ιμε κε λαβε τον ντεσκερε μου νὰ δοκις ταζιζαγα
πεντακόσια γρόσια νου. γρ. 500 κὲ κρατι τον ντεσκερε μου δια ἐνθύμισ
καλι αντάμοσιν 1812
μαρτίου: 29: λάλα».

Σφραγὶς

«Τὴν εβγενίαν σας κὺρ γιοργάκι ἀκριβὸς χερετὸ τὸ χατιρι ἐρωτῶ
λάβε ἕνα γράμμα κε στηλετο τοῦ χελωνάρι εἰς Ζάκινθον μέσα εἰς τὸ
γράμμα του εχω διπλομενα κε τα γρόσια ταμάκου κε να τοῦ τὰ στείλης
σιγουρα κε ἐγὼ αν καλά σέ; πεντεξη ἡμερας ἦμε αυτοῦ κε δεν θελη
μινις παραπονημένος ὅμως τὸ γραμα νὰν το στίλης εὐθὺς ὅτι ἦνε χρια
τοσον κε ὑγιαινε 1818 δεκεμβριου 19 – λάλα. Σφραγὶς».

«Κατὰ πολλὰ ἠγαπημένε μου Κυρ Γιωργάκι ἀκριβᾶ χαιρετώσε
φιλὸ τὰ ὁματιά σου. ερωτῶ διὰ τὴν ὑγίαν σου. μάθε καὶ διὰ λόγου μου
ὅτη ὑγιένο. σίμερον σοῦ ἤπα διὰ χίλια γρόσια καὶ πάλιν σοὺ μα τα-
γραφω ὁποῦ νὰ κάμης ὅπως κάμης νὰ μοῦ τὰ εὑρεῖς κὲ μοῦ φενετε
πῶς μοῦ τὰ χαρίζης δέκα χιλιάδες ἐτούτην τὴν ὥρα. ὁποῦ ἔχω τὴν
χριαν κὲ γράφω κε τὸν ἀλονώνε, τοῦ δημητράκη κὲ δηδάχου κὲ μπο-
ραζερι μου τζεμπέρι κὲ ταχιὰ τὰ λαβένουν ἀπὸ τὸν ἀναγνωστάκη ὁποῦ
ἔκαμε ἕνα ἀλσιβερίση κε πάλιν ἄν δὲν πιστεβοντε τοὺς στελνο σιτάρι
κὲ ἀς τοῦ ρίξουν εἰς τὸ μαγαζῆ κε αυτουνὸν ἀπὸ χιλία γρόσια τοὺς
ζιτάου διὰ νὰ μοῦ ευρεθοῦνε κε ὄχι ἄλο Αυγουστ. : 11 : Σφραγὶς».

Ὄπισθεν : Ταχβιλι του αγα». Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δὲν φέρει χρο-νολογίαν.

Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ φαίνεται ὅτι πρόκειται 1) περὶ τοῦ Δημη-τράκη Παπασταθοπούλου, Γραμματέως,
καὶ 2) περὶ τοῦ Ἀναγν. Παπασταθοπούλου, ἐπίσης Γραμματέως.

Κάτωθεν δημοσιεύομεν διαφόρους λογαριασμοὺς τοῦ χρηματο δότου καὶ γενικοῦ διαχειριστοῦ τοῦ Σεϊνδάγα, Γεωργάκη Αὐγερινοῦ:

«Λογαριασμὸς τοῦ ἐνδοξοτάτου σεϊδάγα διὰ τὰ ὅσα ἔχω νὰ λάβο.

Διὰ τὸ ἀγαλήκι τοῦ παλιοχορίου	γρ:	1000
διὰ τὸ χρέϊ τοῦ χοριου τά : γρ: 95 καὶ τὸ μεζηλιάτικο: τὰ: γρ:15:34:σοῦμα	γρ :	554 : 10
διὰ μετάξι:ὀκ:18:δρ:90:πρὸς γρ:36	γρ:	656 : 4
διὰ τὸν ταμπάκο ὁποῦ ἔστειλε εἰς τὴν πόλη	γρ :	39 : 35
διὰ ἕνα ταχβύλι ὁποῦ ἔμινε τὸν καιρὸν ὁποῦ μοῦ ἀπό-κοψε τὸ παλιοχόρι	γρ :	702 :
ἀπὸ τὸ τάνσο ὁποῦ εμάζωξε ὁ γιαννάκος καὶ ὁ σκοῦφος .	γρ :	200 :
ἀπὸ τὸ δευτέρι τοῦ σταμάτι	γρ :	200 :
εἰς τὴν ζάκυνθο διὰ τὴν ξυλὴ	γρ :	4000
τὸ ρεμεζάνι ὁποῦ ἐπῆγε εἰς Γαστοῦνη εδωσα τοῦ ἀνα-γνώστη : ταλ : 100	γρ :	550 :
ὅτι ἔχω δοσμένα εἰς τὸ παλιοχόρι	γρ :	7902 9
ἐν πρώτης ὁποῦ ἐμπήκα εἰς τὸ παλιοχόρι, τοῦς ἔδωσα, ὁπου ἔδωσαν τοῦ παλαιοῦ κιαχαγιὰ	γρ :	1000
ἔταιρο' μπόρτζι τους ὡς φανερωνει τὸ δευτέρι τους κατὰ ὄνομα ὁποῦ μᾶς ἐλογάριασε ὁ θοδωρῆς μὲ τὸν πίτζο	γρ :	682 : 16
βοδιάτικα	γρ :	557 : 10
σπόρους τῶν χοριανῶν	γρ :	335 : 20
σπόρους τῶν παρασπορίων	γρ :	306 :
ἀπὸ τὴν μπαρμπάσενα τὰ ἀμπελιάτικα καὶ μάρτι μα-σοῦλι ὁποῦ εἶπε ὁ κιαχαγιὰς πῶς τὰ ἔλαβε ἀγὰς . . .	γρ :	174
	γρ:	10957 15

διὰ ἕνα λαχουρὶ ..... γρ : 250
ἀπὸ τῆς βολάντζας τὸ τεμεσοῦκι ὅταν ἐποῦλησε τὴν βρίνα τοῦ ζαρίφη μᾶς ἔκλισε ταῖς δύω χηλιάδαις εἰς τὸν ζαρύφι καὶ μᾶς ἔμεινε γρ : 200

σοῦμα ..... γρ: 11407 15»

Καὶ ἕτερος λογαριασμός:

«Ἰδοῦ σημιόνω ὅτι λογαριασμὸν ἔχω μὲ τὸν ἐνδοξότατον ἀγάμου σεϊδάγα ἀπὸ:1808:ἕως τὴν σήμερον:1814:φευρουαρίου:10.

ἐν πρώτης μὲ ταχβύλι του	γρ:	702 :
18: ὁκ: δρ: 90: μετάξι πρὸς γρ: 36: τὴν ὁκὰ.....	»	658 : 4
διὰ τὸν ταμπάκο ὁποῦ ἔστειλε εἰς τὴν πόλη	»	49 : 35
διὰ τὸ τάνσο ὁποῦ μὲ ἔκαμε τακάση νὰν τὰ λάβω ἀπὸ τὸν σταμάτη.....	»	400 :
εἰς τὴν ζάκυνθο διὰ τὴν ξιλὴ τοῦ ὁσμὰν ἐφέντη	»	4180 :
	γρ:	5989 : 39
ἔδωσα τοῦ ἀναγνώστη τὸ ρεμεζάνι ὁποῦ τοῦ ἐπῆγε εἰς Γαστούνη: ταλ: 100:.....	»	575
διὰ τῆς βολάντζας τὴν ἀποκωπὴ ὁποῦ τοῦ ἐμέτρισα:γρ: 2100: καὶ ἐπούλησε τὴν βρίνα τοῦ ζαρύφη καὶ δὲν μᾶς τὴν ἔδωσε .....γρ:		2100
ἀπὸ τὴν μπαρμπάσενα ἐπέρηση μάρτι μασοῦλι καὶ ἀμπελιάτικα ὁποῦ τὰ ἔλαβε ἡ ἐνδοξότης του ὡς εἶπε ὁ κιαχαγιᾶς .....γρ:		174
διὰ ἕνα λαχουρὶ .....γρ:		250
	γρ:	9088 : 39
15: μόδια κρηθάρι ὁποῦ μᾶς ἐκράτισε της μπαρμπάσενας τρίτο δέκατο .....γρ:		750
5: ὁκάδες μετάξι φετινὸ πρὸς γρ: 40..... .....γρ:		200
τὸ ἀγαλήκι τοῦ παλιοχορίου κατὰ τὸ τεμεσοῦκι του....γρ:		1000
τὸ χρέη τοῦ παλιοχοριου: τὰ: 95 γρόσια τὸ χαρτὶ καὶ τὸ μεζηλιάτικο γρόσια: 15: 34: τοῦ τὸ ἔστειλα εἰς τοῦ λάλα .....γρ:		554 : 10
μπόρτζι παλιοχορίου ὁποῦ μᾶς ἐλογάριασε ὁ πίτζος καὶ ὁ θοδωρῆς .....γρ:		682 : 16
βοδιάτικα τοῦ χοριοῦ.....γρ:		557 : 10
σπόρους τῶν χοριανῶν .....γρ:		335 : 20
σπόρους τῶν παρασπορίων.....γρ:		306 :
ἔδωσα τῶν χοριανῶν ὁποῦ ἔδωσαν τοῦ κιαχαγιὰ τους γρ:		1000 :
	γρ:	14.474 : 15
Τοῦ χετέμπεη μὲ ταχβύλιτου .....γρ:		2500 :
σοῦμα	γρ:	16.974 : 15

ἡ ἀποκοπὴ τοῦ μύλου .....γρ: 3550
ἔξοδα εἰς τὴν δέση καὶ γεφύρια .....γρ: 3311

6861
ἐπιάσαμε διὰ ἐννέα μήνους ὁποῦ ἀλέσαμε...γρ: 2150

4711

Διὰ τὸν παρὸν λογαριασμὸν ἐκοψάμε τὸν λογαριασμὸν εἰς–1816: μαρτίου 13–καὶ του εδοσα ταχβίλι

σεϊνδαγας λελὲς.»

Ὄπισθεν εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς:
«λογαριασμὸς τοῦ ἐνδοξοτάτου σεϊδάγα».

Κατωτέρω δημοσιεύομεν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀναγνώστη Καραβόπλου ἀπευθυνομένην πρὸς τὸν Γεωργάκην Αὐγερινὸν καὶ φέρουσαν τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν του :

«Τὴν ευγενείαν Της δουλικὸς προσκυνῶ–
Τὸ ετιον του παροντος μου εἶναι εἰς το να σου φανεροσο–ότι ὁ ενδοξοτατος μπέός ευένδις(;) εἶναι πολα καλα ης τιν ηγῖαν του–πλὶν παρακαλὸ οπού να ιθέλε τοῦ γραψις ένα γραμα με τιοῦτον ἴθος–ὅτι ἀκούσθι εἰς τὸν πιργον πὸς ζιτάη νὰ παρι μερικὸν πράγμα τὸν τζαντζουλὸν κε επι το οπίον ηναι ἀπορισμένι ολι–κε πὸς τον ιχαν ης μεγάλιν ιπολλιψιν οτι πὸς ευτου κε αλι–κε τορα ακουγοντας ετουτον ολη τον κατιγορούν–κε αλὰ πολὰ οπου γνορίζεις–όπού ναν τον γλιτοσομεν απο αυτιν την ετροπιν οπου τον εχουν βαλμενον–κε ναγλιτοσομε κε αυτες τις ψυχὲς οπου εντισαν–ανιμπορεσις βαλε κε τον δεσποτι να τοῦ γραψι περι τούτου–ὅτι κε καλὸν πραγμα δεν ινέ–ισθε αρκετι προ πάντον–εδο οπου ελθι ο κατή εφενδης εγραψε το πραγμα τον ραγμετιλίδων–κε ευγικε εἰς νεμούτα–κε απο εκι αποψε ηνε εις σκιαδα κε απο εκι ροβολανε ης του ρομεσι–κε θελι μας γραψουν να κατεβομε ης γαστουνην–κε κατεβενομε δια να γενι το κασημ ντεφτέρι–κε αλα αναγκεα οπου εχι ναν τα παρη ο μουμουργιτελῖς–κε απο γαστούνη ιμεθα δια εδο–κε απο εδο δια τριπολιτζὰν–κε ὁ θεος τὸ χαηλ να κάμι–το ανοθεν γραμα μιν λιψι κε θελετε το εχετε ψυχικὸν μεγάλον–δεν σας βαρυνο με περιτολογιαν–κε γδισουν τὰς ορφανας γυνεκας–ταῦτα κε μενο.

δεκεμβρίου :23 ὁ δουλο σας
1816 αναγνοστις
λάλα καραβόπλος».

Κατωτέρω δημοσιεύομεν ἐπιστολὴν τοῦ.....γιόπουλου (;) ἀπευθυνομένην πρὸς τὸν Γεωργάκην Αὐγερινὸν, καὶ φέρουσαν τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν του:

«Ναύπλιον τῇ 1 : Νοεμβρίου τοῦ ωλγου :
Κύριε, ἀγαπητὲ ἐδελφέ!
ἔλαβον τὸ ἐράσμιόν μοι ἀδελφικόν της καὶ ἐχάρην ἐπὶ τῇ εὐκταίᾳ

μοι ὑγεία της εὐχαριστῶ μεγάλως τῇ εὐγενείᾳ της διὰ τὸ χαριέστατον δῶρον της τὸ ὁποῖον καὶ ἔλαβον καὶ ἐγεύθην ἀσμένως καὶ τῷ ὄντι εἶναι ἄξιον τοῦ πέμψαντος. τὸ τοιοῦτον κρασὶ ἐπειδὴ ὡς πρὸς τὴν κρᾶσιν μου εἶναι ὑγείας παρεκτικόν, διπλῆ εἶναι ἡ εὐγνωμοσύνη μου διότι καὶ ὑγείαν καὶ χαρὰν μοὶ ἐχορήγησεν ἡ φίλη μοι εὐγενεία της. δι'ὃ καὶ τῇ εὐχαριστῶ λακωνικῶς μέν, διότι εἴμεθα ἐν Πελοποννήσῳ ἀλλὰ ἀπὸ ψυχῆς καὶ καρδίας.

Πρὸς τὸν κύριον Δημητράκην λαμπίκη, ἂν εἶναι ἐκεῖ, παρακαλῶ νὰ εἰπῇ τοὺς πατρικούς μου ἀσπασμούς, καὶ ὅτι τὸ σημείωμα ὅπερ μὲ ἄφησε δὲν τὸ παρημέλησα μήτε μέχρι κεραίας, ἀλλ' εἶπον καὶ λέγω καὶ καταγίνομαι ὅλῃ ψυχῇ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἐν αὐτῷ. καὶ εἰς τοῦτο παρακαλῶ νὰ μὴν ἀμφιβάλῃ ποσῶς. τῷ ἐξοχοτάτῳ αὐταδέλφῳ της παρακαλῶ νὰ προσφέρῃ τοὺς ἀδελφικούς μου ἀσπασμοὺς καὶ προσκυνήσεις. τὰ γνωστά μοι προτερήματά της, καὶ ὅτι εἰμὶ καὶ ἔσομαι διὰ βίου. τῆς φίλης μοι εὐγενείας της.

φίλος εἰλικρινὴς καὶ δοῦλος ἑτοιμότατος

«α.....γιοπουλος (;)».

Κατωτέρω δημοσιεύομεν διάφορα συμφωνητικὰ ἀφορῶντα εἰς τὸν Γεωργάκην Αὐγερινόν.

Τὰ συμφωνητικὰ ταῦτα ἀντιγράφονται ἐκ τῶν εἰς χεῖράς μας πρωτοτύπων καὶ ἀνεκδότων ἐγγράφων:

«1797 ιανουαριου 24 εἰς πιργο–δια του παροντος γραμμα φανερονομε κε ομολογοῦμε εμις τὰ διο ἀδερφια δημητρις κε νικολος ραλοπλα κε η μανα μας η ραλενα εστοντας κε νὰ εχομε ενα κομάτι αμπελι εις το λαπατο με ταχμινι κλιματα διο βεργες δεκα ὕστρε 2 βεργες 10 τω οπη ἀμπελι με καλη μας προερεσι το επουλήσαμε του κυρ γιωργακι γραματικου αβγερινοπλου δια γροσια εκατον εξηντα νου : 160 κε ελαβαμε ταςπρα επη χοιρας σωα κε ανεληπα κε εβρισκουντε σινοριτες το ἀπανου μερος νηκολος τζεμπερις το ενα πλεβρο τζορβατζιοτις κε η αναστενα κε το αλο πλεβρο ηδια κε εις το κατου μερος ο κατζολης κε ἀπο τιν σιμερον κε ομπρος να ηνε ο ανοθεν κυρ γιωργακης κυριος κε καθολικος νηκοκυρις τοσων ο κυργιωργακις οσων κε η κληρονομοι του κε εμις τὰ διο ἀδερφια δημητρις κε νηκολος κε η μανα μας ναημαστε ξενη κε ἀποξενη κε ἀπο ασφαλίαν εγηνε τὸ παρον ενμπροστεν τον τιμῖον εβρεθετοναξιωπηστον μαρτυρον κε θελομε δοσωμε κε τὸ ητεραρι μας εις στον κριτι νὰ του δοσῃ το χοτζετι ἀπο τινι ερετοκρισι ος θελο με βεβεοσι.

δημητρις κε νικολος μιν ιξεβροντας γραματα ἐπερικαλεσαμε τον κυρ νικολο διβριο κε γραφι διὰ ονομα μας.

νηκολος κε δημητρις ραλοπλα, με τη μανα μας βεβεονομε

γιανις μοσκουλας ἀπο αγουλινιτζα μαρτιρο.

νικολος τζιμπερις μαρτιρο

γεωργακις οικονομου μαρτιρο

ειλληας μουρτζινις απο χοριον διβρι παρακαλεστικος κε ἀπο τα διο μερι εγραψα κε μαρτιρο».

Εἰς τὸ περιθώριον τῆς ἐπιστολῆς, ἔνθα ὑπάρχει σφραγὶς μετὰ τουρκικῶν ὑπογραφῶν, εἶναι γεγραμμένα καὶ τὰ ἑξῆς :

«αχμὲτ κηαχαγιας λινκας μαρτιρο».

Ὄπισθεν : «Ομολογία δια τὸ ἀμπελι οπου αγορασα ἀπὸ τα Ραλοπλα».

«1797 μαρτιου προτι

μετανα πιρα εγο γιαννις μοσκουλας ενα μερτικο από τον μουκατα τοῦ πιργου που εχομε να καμομε εμις ηρομει κετο μερδικο μου που εχο να καμο εγο γιανις μοσκουλας το εβαλα σιντροφια με τον κιρ γιοργακι κε μου εδοσε γροσια χιλια νου γρ. 1000 κε οτι διαφορο ηζιμια ότι δοσι ο θεος βγανοτις τα ασπρα να μιραζομε σαναδερφια κεδοσατοπαρον μου γραμα ης χιρας του δια σινγρουριτα του κε για εθιμισιν.

γιανις μοσκουλας βεβεονο

σταθις πατρινος μαρτιρο

δοκτωρ νικολαος σισινης μαρτηρο».

Ὄπισθεν τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς:

«μολογία τοῦ κυρ γιανη μουσκοῦλα».

«1797: νωεβρίου: 14: Πιργος

τιν σιμερον δια του παροντος φανερονο κε ωμολογω εγο αναστασις παβλιτζοτοπλος απο λαμπετη οτι με καλι μου θελισι κε με καλι μου προέρεσι δια χρια μου ηθελισα να πουλισω το περιβωλι μου οπου εχο κοντα στου αργιρι τις μουριες ος καθως ηνε η περιωχι του με ωτι κε αν περιποταζη μεσα μουριες λεημονιες κε οτι αλο εχι μεσα το ανοθεν περιβολη τω επουλισα του κιρ γιοργακι αβηερινου δια γροσια τρακοσια ητι γρ.:300 κελαβα επι χιρας μετριτα γροσια εκατο ητι γρ: 100 τα δε αναπολιφθεν να εχι ναντουταδινι σε ημερες ηκοσι μια κεδιδοντα μου νά εχο χρεος ναν του δινο τοχοτζετη απο μερος τις κρισης κε απο τιν σιμερον κεομπρος ναημε ξενος κε αποξενος τοσον εγο οσον κε η κλιρωνομι μου κε να ηνε κιριος κε καθολικος νικοκιρης ο ανοθεν κιργιοργακις κε ουτος εγινετω παρον ενπροστεν τον εβρεθεν τον μαρτιρον κε βεβεονο ηδιοχιρος μου.

αναστασις παβλιτζοτοπλος βεβεονο εγοσταηκος χριστοπλος περικαλεστος κε απο τα διομερι μαρτιρω

νικολος παναγουλοπλος διβριοτις μαρτιρο

ατονης δηακοπουλος μαρτηρο

εγοσιλαδος θιμιοπλος περικαλεστικος κε απο τα διο μερη εγραψα κε μαρτιρω.

γλιγορις μακρὶς μαρτιρό».

Εἰς τὸ περιθώριον τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς:

«1797 Νωεβρίου 14 εγο υποκατοθεν γεγραμενος ελαβα τα πολιφτεν γρ. 200 διακοσια ος φανερον το παρο».

«Τιμηότατε εὐγενῆ κῦρ γιοργακη ταπηνος προσκυνώ.
μὲ το ταπηνόν μου δὲν λοιπο να μάθω τῆς ὑγιας της επητα να της φανεροσω καὶ την παρακαλὸ ἐπηδή και εχο μήαν χρειαν δια το παρὸν ὁποῦ ἤθελα μετρήσο μερηκὰ ἄσπρα καὶ δὲν με σονουν. διὰ τουτο παρακαλὸ τὴν εὐγενήαν της να μοῦ δανήσης γροσια διακόσια: νου: γρ: 200 διὰ ὀλήγες ἡμερες καὶ θελη σου τα μετρησο εἰς χήρας σου και ἤθελε μὲ ἠποχρεόσης ταῦτα καὶ μενο ἠς τοὺς ὁρισμού σας: 1811: γεναρίου: 13

ἀγουληνιτζα
ἐδικό σας ἀναγνόστης
μοσκουλοπουλος

διὰ τα μεραφέτια τῆς γαστούνης ἐβεβεόθηκα ὅτι ἦνε ἡς τοῦ ἀγὰ μας τὸν γαμβρὸν τὸν κορονιότην κε ἔβγαλε ἕνα γραμα ἀπὸ τον αγα και ἔβγαλα και μαξους πεζον και πάγη και του γραφη ὅτι ταθέλη διαλόγου του καὶ να τοῦ στήλι το τεμεσούκη καινὰ ἠδούμεν τοτὴ ἀπόκρηση θέλη φέρη».

Ὄπισθεν εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς:
«τῷ εὐγενῆ Κῷ κυρ γιοργάκη αβγερινοῦ τὸ λίαν μοι περιποθήτω πανευτιχὸς. ης πυργον»
«μουσκουλας αναγνοστις».

«κύρ γιοργακι αδελφικῶς χαιρετω.
λαβε με το πεδι γρ. 22 οτι οδικος μου λογαργιασμος τοσα βγενουνε και κιταχτῳ παλε η ανφανταν σας και ανινε παλε αποκρενουμε μινινε φαλως ηεγω η αφενταν σου και δια τουτω μεσιπαθας οθαρως με φέρνι και ανινε αποκρενομαστε παλιν και γνωριζουμε πος εχετε δικιῳ δια τὶν αργιτα ομος ησος και μις μιτφατημεψωμε οθε μας προστατε στοὺς ορισμουσας.

γιορκακι κιαπιταρις

15 βενετικα ιχα	γρ: 187 : 20
του εφερε ο χριστοδουλος(;) τάλ 23	γρ: 126 : 20
ο γιανακις.....	γρ. 042
	168 : 20

κιταχτο κιανινε αποκρινομε».

Κατωτέρω δημοσιεύομεν ἐπιστολὴν τοῦ Δημητρίου Σοφιανοπούλου πρὸς τὸν Χριστόδουλον Αὐγερινὸν φέρουσαν τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν του:

«Ἀξιοποθητέ μοι κύρ Χριστόδουλε!
Ἐκ Πύργου τῇ 13: Νοεμβρίου 1824

Ἀγκαλὰ καὶ νὰ ἔλλειψα ἀπὸ τὸ φιλικὸν χρέος διότι δὲν σᾶς ἔγραψα ἀφ' ὅτου ἀνεχώρησα ἀπὸ τὰ αὐτόθι, μ' ὅλον τοῦτο εἰς ἄλων φίλων γράμματά μου, δὲν ἔλλειψα νὰ σᾶς προσφέρω τοὺς ἀδελφικοὺς ἀσπασμούς μου, τοὺς ὁποίους εἰμὶ βέβαιος νὰ τοὺς ἐδέχθητε μὲ ἐκείνην τὴν συνήθη καὶ φυσικὴν σας εὐσυμπάθειαν, ὡς νὰ ἤθελα σᾶς γράψῃ καὶ ἰδιαιτέρως. ἤδη ὅμως δὲν λείπω καὶ διὰ τοῦ παρόντος μου ἀδελφικοῦ, νὰ ἐπερωτήσω

περὶ τῆς ὑπὲρ τι ἄλλο ποθηνωτάτης μοι ἀγαθῆς πανοικεὶ ὑμῶν ὑγιείας. καὶ ἐπομένως νὰ σᾶς δηλοποιήσω τὸ εἰς τὰ ἐνταῦθα αἴσιον φθάσιμόν μου καὶ τὴν ἐντεῦθεν εἰς Ναύπλιον μετάβασιν ἐμοῦ τε, καὶ τοῦ θείου μοι, καί τινων προκρίτων τῆς Δυτ. Ἑλλάδος τῶν ὁποίων ὁ σκοπὸς ἀποβλέπει εἰς διόρθωσιν μερικῶν συμφερόντων τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ τὶ λέγω; μόλις ἐπατήσαμεν τὴν Πελοποννησιακὴν γῆν (ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐλπίζη ὅλη ἡ Χερσοελλὰς τὴν ὕπαρξίν της) καὶ ἀμέσως πληροφορούμεθα νέας ταραχὰς, καὶ τὴν ἀναβλάστησιν τῶν περισυνῶν διχονοιῶν κ.λ.π. κ.λ.π. πλὴν ἂς μὴ κοινολογοῦνται διὰ τὸ ἀσύμφορον τοῦ ἔθνους μας, καὶ ἡ θεία πρόνοια ἂς τοὺς φωτίσῃ εἰς τὸ καλόν, εἰ δὲ ἐξ ἐναντίου καὶ δὲν τὰ διορθώσωσιν, ἀλλοίμονον εἰς τὸν ἀθῷον λαὸν, καὶ τότε ἔσται ἡ ἐσχάτη πλάνη χεῖρον τῆς πρώτης. μόλις ἠμπόρεσα νὰ γνωρίσω τὸν αὐτάδελφόν σας κυρ Δον διότι καὶ ἐπάχυνε καὶ ἀνανέωσε τῆς εὐγενίας του ἐγχειρίζω τὸ παρὸν μου νὰ σᾶς τὸ ἐξαποστείλλῃ μαζὶ μὲ τρία κολλωνάτα τὰ ὁποῖα παρακαλῶ νὰ παραδώσητε τοῦ αὐτοῦσε αὐταδέλφου μοι Κωνσταντίνου, ζητῶ ὅμως τὴν συγγνώμην σας διὰ τὸ βάρος τὸ ὁποῖον σας δίδω, προστάζετέ με καὶ ἡ εὐγενία σας εἰς ὅ,τι μὲ γνωρίζετε ἱκανὸν καὶ θέλει μὲ ἴδητε προθυμότατον. τοὺς Σεβασμίους Γονεῖς σας χειρασπάζομαι, τὸν κύριον Γκίκαν σὺν τῇ φαμελίᾳ του προσκυνῶ, ὡσαύτως καὶ τοὺς Κυρίους Μεντζελόπουλους καὶ Γεροβλάσην. προσκύνησόν με πρὸς τούτοις παρακαλῶ καὶ τὴν Κυρίαν Γεώργιναν, εἶδα καὶ τὸν ἄρχοντά της καὶ εὐχαριστήθην μεγάλως, παρ' οὗ ἐλάβαμεν καὶ ἱκανὰς περιποιήσεις, δι' ὅσας ἡμέρας διετρίψαμεν εἰς Γαστούνην, καὶ τοῦ εἴμεθα ὑπόχρεοι.
μὴν ἔχων ὕλην, καὶ συστελλόμενος μήπως τὸ δυσφόρητον τῆς πολυλογίας μου παρενοχλήσει τὰς φιλικάς μοι ἀκοὰς σας παύω, καὶ σᾶς παρακαλῶ μόνον νὰ διασώζετε ἐσαεὶ ἡ μεταξύ μας ἀδιάσειστος φιλία, ἔτι δὲ καὶ ἀλληλογραφία, καὶ μένω ἐν τοσούτῳ.

Ὁ ὡς ἀδελφός σας καὶ φίλος εἰλικρινὴς
Δημήτριος Σοφιανόπουλος».

Ὄπισθεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς:
«Κυρίου Δημητρίου Σωφιανόπουλου»

Οἱ Αὐγερινοὶ κατώρθωσαν διὰ τῆς ἐπιβολῆς των, ὥστε οἱ ἄγριοι Τουρκαλβανοὶ Λαλαῖοι νὰ τοὺς περιβάλουν μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ καὶ ἐκτιμήσεως καὶ νὰ μεταβληθοῦν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν εἰς ὑπερασπιστὰς καὶ προστάτας τῶν Χριστιανῶν. Ἐκτὸς τῶν Αὐγερινῶν συνετέλεσαν εἰς τοῦτο καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐξέχοντες τοῦ χωρίου Δούκα, οἵτινες εἶχον συνδεθῆ στενότατα καὶ φιλικώτατα μὲ τοὺς Λαλαίους.

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν κατέλαβον ὑψηλὰς θέσεις καὶ πλείστας ὅσας ὑπηρεσίας προσέφεραν εἰς τὴν ἀναγεννηθεῖσαν πατρίδα.

Οἱ υἱοὶ τοῦ Δημητρίου, Ἀνδρέας καὶ Πετράκης, ἀνεμίχθησαν ἀμέσως εἰς τὴν πολιτικὴν συγκεντρώσαντες τὴν παμψηφίαν τοῦ Ἠλειακοῦ Λαοῦ. Ὁ Ἀνδρέας διετέλεσε κατ' ἐπανάληψιν ὑπουργός, ἤτοι τὸν Φεβρουάριον 1863 ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν, 25 Ἰανουαρίου 1869 Οἰκονομικῶν, 28 8βρίου 1871 Ναυτικῶν, 15 Ὀκτωβρίου 1875 ὁμοίως Ναυτικῶν, καὶ κατ' ἐπανάληψιν ὑπουργὸς Παιδείας καὶ Πρόεδρος Βουλῆς.

Ἐπιστολὴ τοῦ Πολυζώη Ἀδαμίδη πρὸς τὸν Χριστόδουλον Αὐγερινόν, ὡς αὕτη ἔχει, φέρουσα τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν του:

«τημηοτατε κηρηε κηρη Χρηστοδουλε ταπηνὸς προσκηνο

ης τας: 14: του παροντος. ἐλαβα ἐνα σας γραμα γεγραμενον ηδιο χηροσας–ὁμου κε ενα ετερο γραμα ἀπο αφταδερφον σας κηρηον διμητρηον ηδα ευγενεστατε–να με γραφετε οτη δια τα μηκρα ψονηα ὁπου σας εμηνα χρεοστης εστενεφτηκετε κε ελαβατε τα αφτα ταλαρα ἐφτου κε διορηζετε το κηρηον αφταδερφον σας να του τα μετρησο–ληπον ευγενεστατε κηρηε εφθης οπου ηδα το γραμα σας κε ηδα κε το γραμα του αφταδερφου σας–κηρη διμητρη αμεσος του εμετρησα τα τρηατα τεσερα ταλαρα ομηος κε τα δοδεκα οβολα ομος μονον μηα ετηα με επηραξε ολιγο οπου αφου ελαβε ο κηρηος διμητρηος γραμα σας επρεπε να μου στηλη εμενανε εφθης το γραμα σας κε να μου γραψη κε ἐδικον του γραμα κε αμεσος να του τα στηλο με επιτηδες ανθροπο σηγουρον ης πηργο ἀλα ὀχη να με στελνη να τα διδο με ανηχτη καμπηαλη προς τον γκηρηον κοσταντατακκη γκηκα–ἀφτο μονον κηρηε με επηραξε κοματη ομος εγο ο δουλοσας εγνορησα το ηποκημενον σας ομηος ελπιζο να με εγνορησετε κε εμενανε–εγο κηρηε αφτα τα γροσηα τα ηχα προ κερου ομος–με το να μην ετηχενε ανθροπος σηγουρος κε δια τουτο δεν τα εστελνα–κε εξετηας της αρυστιχας οπου ετρεχα απανου κε κατου ης τομπηργο της απερασμενες ηρθε ο κηρηος μητρος πμαρουξης εγο ημουνα—ης τομπηργο–επροχθες μου ειπε ο κηρηος χαραλαπης πηργοτης κε του το ηπα κε μου ηχε δομενη ηποσκεση κε ημπορη να ανταμοσετε κε να σας το ηπη κε ο ηδιος, κε απο το αλο μερος επηραχτηκα οπου δε σας τα εστηλα μπουρτα στενεφτητε κε ημπορη να βαλετε κε ηποψηα ης τον δουλον σας δια τουτο εὐγενεστατε παρακαλο ης ἐμενανε να μη βανετε παραμηκρο σημπεγε οτη η περηστασης το εκαμε επηδι κε εγο δεν ημε δια σημερα ης τὴν ευγενηαν σας ελπιζο να ημε κε δια παντα ομος αφου το μπαχτη μου δεν αφηνη ακομη να ανταμοθο με τον ευγενεστατον κηρη γιοργη ομος τα γραματα σας τα εστηλα με τον αφταδερφον μου–κε αφου ηθελε η ευγηνα του να ηνε ης διο ημπορουσε κε η ευγενηα σας να με γνορησετε καληοτερα ομος ευγενεστατε παλην ξαναπαρακαλο ο δουλοσας να μη το βαλετε ης κανενα πραγμα ενατηο: προς τον εαφτον μου επηδι κε δε σας εμπασα τα αφτα ταλαρα κε μηνε εμπηκετε ης σουμπεγε δια τουτο σας γραφο ελεφθερα προς την ευγενηαν σας κε η ευγενηασας ελπηζο να με εγνορησετε να με σηνχορισετε οπου σας πηραζο ομος το θαρος με φέρνη κε σας το φανερονο. ακομη σας φανερονο επροχθες ης τας 13: του τρεχοντος ελαβαμε με μαξους πεζον απο τον ευγενεστατον κηρη γιοργη καλαμογδαρτη–απο βοστητζα κε μας εγραφε οτη ο εξοχοτατος οπου ηξεβρης τους λεγη—μετα διο τρης ημερες μησεβετε αφτα ακολουθουν ἐδοκε ενα μηνα ομος εχθες παρασκεβη ης τας: 14: εστηλαμε μαξους πεζον προς τον εξοχοτατον απο τον ἐδο κηρηον αντρεα: αφταδερφον του κε πλεον να ηδιουμε ηξεβρης η ευγενια σου πλεον ος σασγραφο ηνε μαζη του κε ο αφταδερφος μου-στοχαστητε πλεον ευγενεστατε οτι ευρησκομε δια τα διο αφτα ηποκημενα–ηνε γνοστο σας.

εχτες ης τας: 14: του τρεχοντος ελαβα ενα σας γραμα γεγραμενον ηδιο χηρο σας απο της 13: του τρεχοντος απο καπεταν διμητρη λεφτακη ομου κε το κουτη με ταχαπηα κε ηδα κε την σηβουλη σας οπου μου γραφετε ης το οπηον σας ευχαρηστο—οπου σας επηραξεν ομος γνορηζο οτη κε τον δουλον σας τον εχετε ης μηκρην ηποληψην κε αγαπην κε δια τουτο εχο κε εγο το ελεφθερο προς το αξιον ηποκημενον σας, κηρηε ηδα επροχθες οπου εγραφετε ενα γραμα προς τον γκηρηον βασηλη καραβηα ομου κε ενα γραμα ἀπο τον γκηρηον ἀφταδερφον σας κε διορηζετε τὸν γκηρηον καραβηα–να σας μετρηση ἑκατο ταλαρα: κε αφτα να τα μετρησητου αφταδερφου σας κε ο κηρηος διμητρακης στελνη να τα μετρηση εδο εἰς το γκηρηον κοσταντατακη γκηκα: ομος ευγενεστατε αφτο δεν ηταν να του γραψης με τετηον τροπο κε τοση ποσητητα επηδη ακους οτη ο κηρη γεοργης δεν εφανη ης τα εδο ακομη κε αφου ακουσης τον γκηρη γιοργη τοτε γραφης του ηδιου κε επητα κε του αλουνου επηδι ολα τα πραγματα βρησκουντε ομηος κε τα καρφηα–ακομη σας εγραφα να ηδιτε τη τιμὴ εχουνε τα σαρακοστχανα ομηος μπακαλαος κε φασουληα να ηνε ψαντα κε οτη αλο σας εγραφα-αν ορηζης στηλε μου 1:σακηνα φασουληα να ηνε ψανηα κε επητα σας γραφο ομος με τον ηδιον παρακαλο να μαθο δια την ηγηαν σας κε ης τα οσα σας γραφο να εχο αποκρησην σας—ηπα του κηρηου παναγηοτακη τους ασπασμους σας-και του εδιαβασα το γραμα σας κε του ηπα οτη τα δαχτηλα τους ηνε κομενα οπου βαρυνουνται να γραψουνε κε μου ηπε οτη αμεσος σας γραφη κε με ολο το σεβας μενο.

1824 νοεβρηου 15 ο ηγαπητο σας

γαστουνη πολιζωης αδαμηδης».

Εἰς τὸ περιθώριον τῆς πρώτης σελίδος τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς:

«ευγενεστατε κηρηε αν αγαπας με οπηα βαρκα σηγουρα στηλε μου τη σακηνα τα φασουληα ομος να ηνε ψανηα να μην ηνε ἀψανα ὁμηος αν ορηζης στηλε μου κε μια μπαλα μπακαλαο ομος να ηνε μηκρος να μηνηνε πατηδιος κε να ηνε ασπρος κε προσταξε με μεοπηον ορηζης να σας στηλο τα οτι κανουνε κε αν αγαπας στηλε μου τα κε μην αφηβαλης ης εμε ευγενεστατε».

Κάτωθι τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γεγραμμένα μὲ διαφορετικὸν χαρακτῆρα τὰ ἑξῆς:

«με τὸν χαραλάμπην δούλον Κυρίου Γεωργίου Σισίνη του εστηλα.—
252: λλ: μπακαλάου: πρὸς ὄβ: 4:1)2 ..... 11:34
2: 1)2: βατζέλια φασούλια 2:50
1: σακὶ διὰ τὰ φασούλια 0:30
παλαιοκαναβάτσα ἐδίπλωσα τὸν μπακαλάον
τῶν φακίνων 0:16
τοῦ βαρδιάνου 0: 3
τοῦ λομπάρδου 0: 3

1824 νοεβρίου 23: Ζάκυνθος ..... 14:36».

Εἰς τὴν τετάρτην σελίδα τῆς ἐπιστολῆς, ἔνθα διακρίνονται ἴχνη βουλλοκεριοῦ καὶ σφραγῖδος, εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς, ἐξ ὧν προκύπτει εἰς ποῖον ἀπευθύνεται ἡ ἐπιστολή:

«τῶ τημηωτατω κηρηω χρηστοδουλο ἀβγερηνο ηγηος
ης ζακηνθο».

Ἐπίσης εἶναι γεγραμμένα καὶ τὰ ἑξῆς: «Πολυζώης ἀδαμήδης».

Κατωτέρω δημοσιεύομεν κατάλογον διαφόρων λογαριασμῶν τοῦ Πολυζώη Ἀδαμήδη:

«Ὀψώνια τοῦ Κυρίου Πολυζώη Ἀδαμήδη

»2» φέσια τουνεζίου	τάληρα	2 :
»1» καλαμάτα μαύρη	»	0 : 75
»179» λύτραις ρήζη, πρὸς ὄβολα : 4 :	»	7 : 16
»2» πετζά τελατίνια ὀκάδες : 8 :πρὸς γρ. 6.....	»	7 : 30
»1» τόπι μουσουλίνα	»	2 : 45:
»10» μπαλίνια χαρτία πρὸς ὄβολα :22:	»	2 : 20
»10» μάτζα κούπας πρὸς » 15:	»	1 : 50
»13» ὀκάδες ζάχαρη » » 33:	»	4 : 29
»6» ρούπια ρούχω μπλάβο	»	2 : 39 1)2
»20» δράμια ρεβέντι πρὸς ὄβολα 2:	»	0 : 40
		30 : 44 1)2
»4» ρούπια ρούχω κόκινο	»	1 : 65
»13»: ὀκάδες καφὲν πρὸς γρ: 3 : 20.....	»	6 : 88
»30: μπράτζα πανὺ » » 1 : 5.....	»	5 : 10
»50»: μποτίλιες ἄδιες » » 2 : 50		
»8»: γαλούνια ρούμι-πρὸς 82 1)2 » 6 : 67.....	»	9 : 47
εἰς τὰς τάπας..... »	» 0 : 25	
εἰς τὴν κάσαν..... »	» : 30	
»1: λύτρα ἤσκα	»	0 : 30
»2: λαχουρία.....	»	4 : 50
δωγάνα εἰς τὸ πανὺ	»	0 : 26
		58 : 60:1)2
2 σουγιάδες	»	0 :36
		58 : 96:1)2
27: 7βρίου ἔλαβα παρ' αὐτοῦ	»	35
		23 : 96: 1)2
τοῦ ἔδωσα		: 3: 1)2
μένει νὰ δώσῃ τάληρα		24 : 00 :

Ἕτερα: 2: τελαττίνια ὀκάδες:8:	τάληρα	7 :37 1)2
50 δουζίνες κουτάλια.....		2 :
53 δράμια τρίελι	»	0 : 75
		34 : 12 1)2».

Ὄπισθεν εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς: «λογαριασμὸς τοῦ Κυρίου Πολυζώη Ἀδαμήδη
1824 : 7βρίου : 20 : Ζάκυνθος».

Παπασταθόπουλοι.

Μεταξὺ τῶν δρασάντων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην συγκαταλέγονται καὶ οἱ Παπασταθόπουλοι.

Ὁ Εὐστάθιος Παπασταθόπουλος ἦτο ἱερεὺς ἐν Δούκᾳ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἡ οἰκογένεια ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν Παπασταθόπουλοι.

Ὑπῆρξαν αὐτόχθονες Δουκαῖοι καὶ ἐκ τῶν πρώτων οἰκιστῶν τοῦ χωρίου.

Ὁ Εὐστάθιος Παπασταθόπουλος εἶχεν υἱὸν τὸν Δημήτριον, ὅστις δὲν ἠθέλησε νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ ἱερατικὸν ἐπάγγελμα καὶ ἐπεδόθη ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας εἰς τὸ ἐμπόριον. Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθεν εἰς τὴν μικρὰν σχολὴν Δούκα καὶ εἰς νεαρὰν ἡλικίαν μετέβη εἰς Ζάκυνθον, ὅπου ἠκολούθησε μαθήματα, μορφωθεὶς δὲ ἀρκούντως ἐπεδόθη εἰς τὸ ἐμπόριον.

Ἡ οἰκογένεια Παπασταθοπούλου συνεδέθη μὲ τὸν Αὐγερινόν, κατόπιν δὲ διὰ τοῦ Αὐγερινοῦ μὲ τὸν Κολοκοτρώνην καὶ μὲ τοὺς Λαλαίους Τούρκους.

Πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Δημητρίου Παπασταθοπούλου ἦτο ὁ Ἀναγνώστης καὶ νεώτερος ὁ Γεώργιος.

Ὁ Ἀναγνώστης προωρίζετο ὑπὸ τοῦ πατρός του διὰ νὰ γίνῃ ἱερεὺς Δούκα, πλὴν οὗτος ἀπεποιήθη καὶ ἐπεδόθη, εὑρισκόμενος ἐν Ζακύνθῳ, εἰς τὸ ἐμπόριον.

Ἐκ Ζακύνθου ὁ Δημήτριος ἐπανῆλθεν εἰς Δούκα καί, ὡς ἐκ τῆς μορφώσεώς του, προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Ἀγάδων ὡς γραμματεὺς καὶ ὡς τοιοῦτον τὸν ἔχομεν ἀπαντήσει εἰς διαφόρους ἐπιστολὰς τῶν Ἀγάδων καὶ τοῦ Ἰτὲμ–Μπέη Βοεβόδα Γαστούνης.

Καὶ ὁ Ἀναγνώστης, ἐπανελθὼν εἰς Δούκα, προσελήφθη ὡς γραμματεὺς καὶ διαχειριστὴς κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Γιακούμη Σεϊντάγα καὶ τοῦ Ἀλῆ–Ἀγᾶ καὶ κατόπιν ὑπὸ τοῦ Ἰτὲμ–Μπέη, παρ' οὗ ἐξετιμᾶτο ἰδιαιτέρως. Ὁ Ἰτὲμ–Μπέης εἰς ἐπιστολήν του ἀποκαλεῖ τοῦτον «ὁ ἰδικὸς Ἀναγνώστης», ὁμοίως καὶ ὁ Σεϊντάγας εἰς ἐπιστολάς του πρὸς τὸν Αὐγερινὸν ἀποκαλεῖ τὸν Ἀναγνώστην «ὁ ἰδικός μου».

Αἱ ὑπηρεσίαι, τὰς ὁποίας τοῦ ἀνέθετεν ὁ Ἰτὲμ–Μπέης, ἐπέτρεπον εἰς τὸν Ἀναγνώστην Παπασταθόπουλον νὰ περιέρχεται πλεῖστα μέρη καὶ ἐκ τούτου ἐγνωρίσθη μὲ τὰ πλέον ἐξέχοντα πρόσωπα διαφόρων περιφερειῶν.

Ἐν Ζακύνθῳ, ὅπου συχνὰ μετέβαινε πρὸς συνάντησιν τοῦ πατρός του, ὅταν οὗτος εὑρίσκετο ἐκεῖ πρὸς ἐπίβλεψιν τοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον εἶχε μαζὶ μὲ τὸν Αὐγερινόν, παρὰ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας του, ἐγνωρίσθη καὶ συνεδέθη στενότατα μὲ πολλοὺς Ζακυνθίους καὶ Πελοποννησίους, οἵτινες εἶχον καταφύγει εἰς Ζάκυνθον ἀποφεύγοντες τὰς διώξεις τῶν Τούρκων.

Εἶχε συνδεθῆ μὲ τοὺς ἀδελφοὺς Γενναῖον καὶ Πᾶνον Θ. Κολοκοτρώνην, μὲ τοὺς ἀδελφοὺς Καμπάση καὶ τὸν Βιλαέτην, μετὰ τῶν ὁποίων συνεσκέπτετο ἑκάστοτε περὶ τῆς μελετωμένης ἐξεγέρσεως, ἐπειδὴ εἶχον τὰ αὐτὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα καὶ τὸν πόθον τῆς ἐλευθερίας τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν.

Ὁ Ἀναγνώστης Παπασταθόπουλος, ὡς εὑρισκόμενος ἐν Ζακύνθῳ, ἐμυήθη ἐκεῖ εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, ὁ δὲ πατήρ του ἐν Δούκᾳ.

Ὁ Παπασταθόπουλος εἶχε μεγάλην κλίσιν πρὸς τὰ στρατιωτικά. Τακτικώτατα ἐγυμνάζετο εἰς τὴν σκοποβολὴν καί, περιερχόμενος τὰ διάφορα χωρία δι' ὑπηρεσίαν, συνίστα εἰς τοὺς κατοίκους νὰ ἀσκοῦνται εἰς τὴν σκοποβολήν, νὰ ἔχουν πεποίθησιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς διεβεβαίωνεν ὅτι ταχέως θὰ ἠλευθεροῦντο. Ἕνεκα τούτων ὁ Παπασταθόπουλος εἶχεν ἐκτιμηθῆ, καὶ ἰδίᾳ διὰ τὰ ἄπειρα προτερήματα καὶ τὸν ἡρωϊσμόν του, ἀπὸ ὅλους τοὺς καπεταναίους καὶ κατοίκους τῆς ὀρεινῆς περιφερείας.

Κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ὅτε οἱ Τοῦρκοι ὑπωπτεύοντο τοὺς Χριστιανοὺς καὶ ἐπηκολούθουν διωγμοί, ὁ Παπασταθόπουλος, ὡς ἐκ τῆς ἐκτιμήσεως τῶν Ἀγάδων, προσέφερε καὶ αὐτὸς πολλὰς ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Χριστιανούς.

Ἐπέδειξε δρᾶσιν μεγάλην καὶ διέπρεψεν εἰς ὅλας τὰς μάχας.

Πρὸ τῆς κηρύξεως τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1820, ὁ Παπασταθόπουλος ὅλως αὐτοβούλως, ἐν ἀπολύτῳ ἀγνοίᾳ ἀρχηγῶν καὶ προκρίτων, ἄγνωστον διὰ ποῖον λόγον, ἢ μᾶλλον πρὸς ἐκδίκησιν, παραλαβὼν ἀρκετοὺς πολεμιστὰς μετέβη εἰς τὸν ἐν τῇ περιφερείᾳ Δουκαΐκων Πύργον τοῦ Ἀγᾶ Μαχμούτ, τὸν ὁποῖον κατέστρεψεν, αἰχμαλωτίσας τὰς δύο θυγατέρας τοῦ Ἀγᾶ.

Ἡ ἐνέργεια αὕτη τοῦ Παπασταθοπούλου κατὰ τὰς παραμονὰς μάλιστα τῆς Ἐπαναστάσεως, ἠὔξησε τὰς ὑπονοίας τῶν Λαλαίων καὶ ἐν γένει τῶν Τούρκων τῆς Ἠλείας καὶ ἕνεκα τούτου ἤρξατο ἄγριος διωγμός.

Ὁ Ἀναγνώστης Παπασταθόπουλος, ἡγούμενος πάντοτε πολλῶν Πυργίων καὶ ὀρεινῶν πολεμιστῶν, ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας Πύργου, Ἀγουλινίτσης, Κλειδίου καὶ ἐν γένει εἰς ὅλας τὰς μάχας τῆς Ἠλείας, πρὸς δὲ εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Τριπόλεως καὶ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου.

Ἐπίσης δέ, εἰς τὴν ἔξωθι τῆς Ἀχαΐας μάχην ἐναντίον τῶν εἰς Ἴσαρι καὶ Τσουκαλᾶ Τούρκων. Ἐπολέμησε κατὰ τὴν ἄνοδον τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων πρὸς τὸ Πούσι, εἰς τὴν θέσιν Μποντίνι, Ἅγιος Γεώργιος Πούσι, πρότερον δὲ εἰς Λαντζόϊ—Σμύλα.

Τὸ Ἐκτελεστικὸν κατὰ τὴν ἐν Κορίνθῳ συνεδρίασιν τῆς γ' Ἰουνίου αωκβ' συνεπείᾳ τοῦ νόμου ὑπ' ἀριθ. 16 καὶ τοῦ θεσπίσματος ὑπ'

ἀριθ. 1643 συμπεριέλαβε καὶ τὸν Ἀναγν. Παπασταθόπουλον, ὅπως συνεκστρατεύσῃ μετὰ τῶν σεβασμίων μελῶν τῆς Διοικήσεως, εἰς ὃ μέρος διωρίσθησαν τὰ στρατεύματα τῶν ἐπαρχιῶν των.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων συγκατελέγοντο καὶ οἱ Ζανέτος, Χριστόπουλος, Ἀλ. Μοσχούλας, Ἀναγ. Δημητρακόπουλος καὶ Νικόλ. Σπηλιωτόπουλος.

Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν μετὰ τῶν Γενναίου Κολοκοτρώνη, Γ. Δημητρακοπούλου, Ἀποστόλη Αὐγερινοῦ, Πέτρου Μήτσου καὶ πολλῶν ἄλλων.

Ἠκολούθησε τὸν Κολοκοτρώνην εἰς ὅλας τὰς μάχας τῆς Γορτυνίας, εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Τριπόλεως καὶ εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου. Εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν μετέβη κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου 1827 μὲ τοὺς Πυργίους, Δουκαίους ὡς καὶ μὲ τὸν Χρ. Σισίνην ἔχοντα τετρακοσίους.

Ὁ Παπασταθόπουλος ἐστάλη ἀπὸ τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην νὰ στρατολογήσῃ πολεμιστὰς κατὰ τοῦ Ἰμβραὴμ καὶ ἀποτρέψῃ τοὺς χωρικοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ δηλώσουν ὑποταγὴν εἰς αὐτόν.

Σχετικὴν ἐπιστολὴν δημοσιεύομεν κατωτέρω.

Ἐπίσης μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως, οἱ καπεταναῖοι τῆς ὀρεινῆς περιφερείας Μπαλάσκας, Βερβίτας, Κουμανιώτης, Μπόμπας, Στασινός, Τσούμπας κ.λ.π. ἀνεγνώρισαν ὡς ἀρχηγόν των τὸν Παπασταθόπουλον, ὅστις διὰ τὰς ἀπείρους στρατιωτικὰς ἀρετάς του καὶ ὑπηρεσίας ἐπαξίως ἔλαβε τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ.

Ἡ πατρίς, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν, ἀναγνωρίζουσα τὰς ἀπείρους καὶ πολυτίμους ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσέφερεν ὁ στρατηγὸς Παπασταθόπουλος, παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν μεγάλην, ἐντὸς τῆς πόλεως τοῦ Πύργου καὶ εἰς τὸ κεντρικώτερον μέρος, ἔκτασιν, εἰς ἣν ἔχει ἀνοικοδομηθῆ τὸ Δημοτικὸν κατάστημα τοῦ Πύργου. Εἰς τὸ οἴκημα τοῦτο πρότερον ἐστεγάζετο τὸ Φρουραρχεῖον Πύργου, νῦν δὲ ἡ Ὑποδιεύθυνσις Χωροφυλακῆς. Ἐπὶ συνεχομένης ἐκτάσεως, εἶναι σήμερον αἱ ἀποθῆκαι τοῦ Δήμου Λετρίνων καὶ μικρὰ οἰκία δωρηθεῖσα εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Τὰ ἄνω ἐκληρονόμησεν ὁ ἔγγονος τοῦ Ἀναγνώστη Παπασταθοπούλου, ὀνόματι Γεώργιος ἢ Παπάνος, ὅστις τὰ ἐδώρησεν εἰς τὸ Μανωλοπούλειον Νοσοκομεῖον Πύργου. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ δι' ἓν οἰκόπεδον, ἔνθα ὑπάρχει οἰκία τοῦ Διονυσίου Σπηλιοπούλου. Τὸ καριοφίλι, τὸ γιαταγάνι καὶ ἡ πιστόλα τοῦ Παπασταθοπούλου σώζονται καὶ κατείχοντο μέχρι τινὸς ὑπὸ τοῦ ἀποθανόντος δικηγόρου Δ. Κουρῆ.

Κατωτέρω δημοσιεύομεν ἐπιστολὴν—πιστοποίησιν—τῶν κατοίκων Ζακύνθου περὶ ἱκανότητος καὶ τιμιότητος τοῦ στρατηγοῦ Παπασταθοπούλου:

«Κόπια—Πιστοποιοῦμεν ἐν καθαρῷ συνειδότι ἡμεῖς οἱ ὑπογεγραμμένοι γνωρίζοντες μ' ὅλην τὴν ἀκρίβειαν, τὸ ὑποκείμενον τοῦ κυρίου Ἀναγνώστη Παπασταθόπουλου Πυργαίου, τὸ ὁμολογοῦμεν μεθ' ὅρκου, ὅτι εἶναι ὁ πλέον τίμιος καὶ ἀγαθὸς πολίτης, ἀπὸ ὅλους τοὺς πατριώτας του, ἐπειδὴ καὶ πρὶν τῆς ἀποστασίας τῶν Ἑλλήνων, ὅπου

πάντοτες ἐχριμάτιζε εἰς ὑπουργήματα, τῶν κατὰ καιρὸν Διοικητῶν τοῦ Πύργου καὶ τὰς δογάνας εἶχε διὰ πολὴν καιρόν, καὶ τώρα μετὰ τὴν ἀποστασίαν, ὁποῦ ἔγινε Στρατηγὸς τοῦ 'Ελληνικοῦ "Εθνους, καὶ πάντοτε ἔχει ἱκανὴν στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ ἐξουσίαν εἰς τὴν πατρίδα του, ἐφέρθη μὲ ὅλην τὴν τιμιότητα καὶ εὐγνωμοσύνην γενικῶς εἰς ὅλους τοὺς πατριώτας του καὶ τοὺς τυχόντας ξένους, χωρὶς ποτὲς νὰ βιάσῃ ἢ νὰ ἀποτήσῃ κανέναν δι' ὅποιαν δήποτε...περίστασιν καὶ ὑπόθεσιν συνέπεσε, τώσον αὐτὸς καθὼς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, καὶ περὶ πλέον ὅλοι οἱ ξένοι ὁποῦ κατὰ καιρὸν ἔτυχον εἰς τὴν πατρίδα του, πάντοτες ἔλαβον διαφέντευσιν καὶ ὑπεράσπισιν, εἰς ὅποιαν ἀνάγκην τοὺς ἔτυχε. καὶ ὑποφενόμεθα.

1827: ἀπρηλίου 12: Ζάκυνθος.

(ἀναστάσης ξίφαντος, μαρτυρω)
(Σπύρος ραφτόπουλος μαρτυρεῖ καὶ κανη τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ†)
(γιάνης παλικαρος μαρτυρεῖ, καὶ κάνει τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ †)
(ἀγγελῆς λεονταρίτης μαρτυρεῖ, καὶ κάνει τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ †)
(διονύσιος ραφτόπουλος μαρτυρεῖ, καὶ κάνει τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ†
(δημήτριος μακρὶς θεοδωράτος, ἢ 'Ιωάννου μαρτυρῶ.
(διονήσιος μαρίνος, λεγώμενος χαρίτος μαρτυρεῖ, καὶ κάνει τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ †
(Γεώργιος μακρὴς μὴν ξέροντας νὰ γραψο κάνο τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ †
(αντρέας Μονόπολις μαρτυρῶ
(ἀναστάσης Ζαμουλιάνος μαρτυρῶ

Κάτωθεν τῆς ἐπιστολῆς ὑπάρχει ἐπικύρωσις εἰς 'Ιταλικὴν γλῶσσαν ἐκ μέρους τῶν ἀρχῶν τῆς Ζακύνθου.

Zante li 20 Maggio e primo giugno 1827 ventisette Presentato il presente con odierno constituto nella registraria di Commercio dal Sig.r Cristodulo Avierinò in confronto di Dionisio Musachi.–
Li 22 ventidue Novembre 4 quattro Decembre 1827 ventisette estratta la presente copia dal altra simile copia autentica esibitami dal signor Cristodulo Avierinò e poscia ambi vestituite al medesimo per valersene Giorgio Mondino quondam Sidio Notojo di Zante Feci Copiare (T.Σ.)».

"Οπως φαίνεται ἐκ τῆς ἄνω ἐπιστολῆς, πάντοτε ἐγίνοντο συκοφαντίαι καὶ μάλιστα εἰς τόσον κρισίμους περιστάσεις.

Κατωτέρω δημοσιεύομεν ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τοῦ 'Αναγνώστη Παπασταθοπούλου ἐκ Λάλα, ὅστις ἐστάλη ἀπὸ τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην νὰ στρατολογήσῃ πολεμιστὰς κατὰ τοῦ 'Ιμβραὴμ καὶ ἀποτρέψῃ τοὺς χωρικοὺς νὰ δηλώσουν ὑποταγὴν εἰς αὐτὸν (Ράι).

'Η ἐπιστολὴ αὕτη ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Κόπια 368. ιβ' 'Ιουνίου 1827 λάλα.

'Εξοχότατε.

Μέσον τῶν κυρίων 'Ιωάννου Πέτα καὶ Χ. Ζαχαριάδη ἀπὸ Ναύπλιον,

σᾶς ἔγραψα εὐχαριστόντα σας πρῶτον, διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ ἠπεράσπησίν σας, εἰς ὅσα τοῦ Κ. Ζαχ. με εἶπε, καὶ δεύτερον σᾶς ἐπαρακαλοῦσα διὰ τὴν μεταξὺ ἐμοῦ καὶ διονυσίου Μουτζάκη διαφοράν μας διὰ τὸ πρὸς ἐμέ νόμιμον χρέος του. 'Ελπίζω τὰ γράμματα αὐτὰ νὰ τὰ ἐλάβετε καὶ ἡ ὑπόθεσις νὰ ἀλάξη δρόμον ὡς τὸ δίκαιον καθ' ὅτι ἡ φηλία μόνον τοῦ αὐτοῦ διονησίου μουτζάκη μὲ ὑποχρέωσε νὰ κάμω πρὸς αὐτὸν κρέδιτον βουβ. ταλήρων μὲ μόνον τὴν ἔγραφον ὁμολογίαν του, χωρὶς νὰ νομίζετε δι' ἐμὲ μικρὸν κέρδος, διὸ καὶ αὖθις πάλιν σᾶς ἀναπαρακαλῶ, ὅπου αὕτη ἡ ὑπόθεσις νὰ λάβῃ τέλος διὰ μέσον τῆς ἐξοχοτητα σας καὶ νὰ ἐξοφλησθῆ ἡ ἔγραφος ὁμολογία του, τὴν ὁποῖαν ἔκτοτε ἐτράβηξα καμπιάλε διὰ νὰ πληρωθῆ πρὸς τὸν κύριον δημήτριον αὐγερινὸν καὶ δι' ὅλα αὐτὰ θέλει σας εἶμε διὰ πολὺ εὐχάριστος καὶ ὑποχρεομενος ἐν ταυτῶ. Σήμερον ἔλαβα τὸ ἠσόκλησιον ἀπὸ τὸν Κ. γενναῖον Θ. Κολοκοτρώνην τοῦ ὁποίου τὴν περιλαβὴν θέλει μὲ γράψετε. ἡ γεναιότης του μεταχειρίζεται ὅλην τὴν δραστηριότητα ὁμοῦ μὲ τὸν θείον του στρ. Δ. Πλαπούτα διὰ νὰ εὐγάλοσιν τὰ ἅρματα, Καρήτενας, καὶ φαναρίου καὶ μετὰ δύο ἡμέρας νὰ ἔλθωσι εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καλαβρύτων ὅπου δι'ἐκεῖ διεφθήνεται καὶ ὁ Γ. ἀρχηγὸς τῶν Πελοπονησιακῶν ἁρμάτων, ἐγὼ ἐστάλθην ἐδῶ, διὰ νὰ ὁμηλίσω καὶ ἐνεργήσω ὅσον δύναμαι πρὸς τοὺς Καπεταναίους καὶ λοιποὺς Κατοίκους διὰ νὰ μὴν ἀκούσουν τοὺς κολακευτικοὺς λόγους τοῦ ἀπίστου ἠμπραΐμη, οὔτε νὰ ἀπατιθοῦν ἀπὸ τὰς ψευδεῖς ὑποσχέσεις του, ἀλλὰ μὲ τὴν προτέραν τους προθυμίαν νὰ ἐκστρατεύσουν καὶ τώρα καὶ νὰ ἀνταμοθοῦμεν μὲ τοὺς στρατηγοὺς Κολιόπουλον, καὶ γεναῖον, διὰ νὰ βαρέσωμεν τὸν ἠμπραΐμη τόρα ὁποῦ εἶναι ἀδύνατος, καὶ ὁποῦ εἶναι στρατοπεδευμένος εἰς μέρος πολλὰ ἐπικίνδυνον, δι' αὐτὸν καθ' ὅτι καὶ εἰς τὸ μέγα σπήλαιον ὑπάγει ἢ εἰς τὸν κάμπον Κίρτεζη σταθῆ, βλάπτετε ἀπὸ τοὺς ἕλληνας, κερίως εἰς τὴν ἐκστρατεῖαν τούτην, ἔβρον σύμφωνον καθ' ὅλα καὶ τὸν στρατηγὸν Χρήσανθον, καὶ ἐλπίζω εἰς ὀλίγας ἡμέρας νὰ συναχθῶσι κατὰ τοῦ ἠμπραΐμη ἀρκετά Πελοπονησιακὰ ἅρματα, καὶ ἐλπίζω μετὰ ταῦτα νὰ σᾶς χαροποιήσω διὰ τὰς νῆκας τῶν 'Ελλήνων.

'Επιθυμῶ, λοιπὸν, νὰ με οἰδεάσετε μὲ πρῶτον ὁποῖαν ἔκβασιν ἔλαβον, ἡ ὑπόθεσίς μου αὕτη, ὡς ἀνοτέρω σᾶς ἐπαρακάλεσα καὶ νὰ με προστάζετε ἐλεύθερα, δι' ὅτι με γνορίζετε ἀρκετὸν διὰ νὰ σᾶς δουλεύσω καὶ θέλει ἔχω τὴν εὐχαρήστησιν διὰ νὰ δείχνομαι πάντοτε, ὡς σᾶς ὑποσημιοῦμε πρόθυμος τῶν ὁρισμὸν σας.

ἀναγνώστης Δ. Παπασταθόπουλος

P. S. παρακαλῶ τὸ ἔσωθεν διὰ τὸν αὐταδελφόν μου νὰ τοῦ δοθῆ.

Κάτωθεν τῆς ἐπιστολῆς ὑπάρχει ἐπικύρωσις εἰς 'Ιταλικὴν γλῶσσαν ἐκ μέρους τῶν ἀρχῶν Ζακύνθου:

Zante addi $^{8}/_{20}$ Luglio 1827 ventisette presentato con odierno constituto dal nobil Sig:r Constantino Dragona nella registraria di Commercio. Addi $^{11}/_{23}$ Luglio 1827 estratto per Sig:re Cristodulo Avgerinò.

Li 22 ventidue Novembre 4 quattro Decembre 1827 ventisette estratta la presente copia da consimile altra copia esibi-

tami dal Signor Cristodulo Avierinò, e poscia ambi vestituite al medesimo per valersene.
(T.S.) Giorgio Mondino quondam Sidio Notojo di Zante Feci Copiare».

Κατωτέρω δημοσιεύομεν ἀντίγραφον καὶ ἑτέρας ἐπιστολῆς τοῦ Ἀναγνώστη Παπασταθοπούλου.

«Κόπια. 368

Πανευγενέστατε.

Παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ Κυρίου Χρι: Ζαχαριάδη ἔμαθον τήν ὅσην ἐδείξετε πρὸς ἐμὲ ὑπεράσπησιν διὰ τὴν ἄδικον κατηγορίαν ὁποῦ ἀκρίτως ἠθέλησαν μερικοὶ νὰ μὲ προσάψουν.
καὶ μ' ὅλον ὁποῦ εἴμουν καὶ εἶμε ἀθῶος, καὶ ἡ πρὸς ἐμὲ ὑπεράσπησί σας πρὸς ἐμὲ ἦτον δικαία, πάλιν ἡ κατηγορία, ἤθελε διαφημισθῆ, ἂν δὲν εὕρισκα προστάτην καὶ ὑπερασπιστὴν τὸ εὐγενὲς ὑποκείμενόν σας, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ θέλει σᾶς εἶμε ὑποχρεομένος, γνωρίζων αὐτὴν περισσώτερον ἀπὸ κάθε ἄλλο τί. Ἐν τοσούτω λαμβάνω τὸ θάρος νὰ σᾶς παραστήσω ἐν ὀλιγολογία τὴν ἀλήθειαν πῶς ἔτρεξε τοῦτο, καὶ νὰ σᾶς παρακαλέσω ἐν ταυτῶ διὰ νὰ ὑπερασπηστήτε καὶ αὖθις τὸ δίκαιόν μου καθὼς περὶ τούτου ὁμίλησα διεξοδικότερον τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν πρὸς τὸν κύριον Ζαχαριάδην ὅστις καὶ θέλει σᾶς γράψῃ.
ὅταν ἐπιάσθησαν αὐτοὶ οἱ τοῦρκοι εἰς Κατάκωλον, ἦλθεν ὁ Κ. Χρίσανθος Σισίνης μὲ ἀρκετοῦς στρατιότας διὰ νὰ τοὺς πάρῃ, ἡμεῖς κατὰ πρῶτον τοῦ ἐναντιόθημεν, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἴδομεν ὅτι ἡ ἐναντίοσης αυτη ἦτον ἀσύμφερτος, καὶ οὕτως ἀφέθημεν ἀπ' αὐτοὺς καὶ τοῦς ἐπήρε, ὅστις καὶ τοῦς ἐπῆγε ὁ ἴδιος εἰς Κάστρον. Ἀπ' αὐτοῦς μετὰ τρεῖς ἡμέρας, τοῦ πηγεμοῦ τους εἰς Κάστρο χλουμοῦτζι, ἔδωσε δύω τοῦ ὡσουμάνη ἐκείνου ὁποῦ εἶχεν ὁ στρατηγὸς Κολιόπουλος καὶ τοῦς ἐπῆγεν εἰς τὴν Ἀρβανητίαν. ἐποῦλησε μετὰ ταῦτα καὶ ἕναν ἄλλον πρὸς τὸν Κάπανον, ἢ εἰς τὸν σαΐζην ἀγνοῶ, καὶ τὸν ἐπήγεν εἰς Νεόκαστρον. τοῦς δὲ λοιποῦς ἐβαστοῦσε, πραγματεύοντάς τους, διὰ τοῦς ὁποίους ἐπήγαν πολοὶ ζητῶντας τους καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐσυμφωνοῦσε τὴν τιμὴν ἐστέκοντο. εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν ἦλθεν ἀπὸ τὰ κάστροι ὁ Δηονήσιος Μουζάκης λεγόμενος φαγοδημήτρης, καὶ διὰ τὴν σύστασιν ὁποῦ πρὸς ἐμὲ τοῦ εἶχεν κάμῃ ὁ στρατηγὸς καὶ ἀδελφὸς Ἰωάννης Πέτας, καὶ Ζαχαρ. καὶ ἄλλοι πολλοί, τὸν ἐθεωροῦσα καὶ τὸν ἐνόμιζα ὡς τὸν πλέον σχετικότερόν μου φίλον, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος θέλει τὸ ὁμολογήσῃ. μοῦ λέγει λοιπὸν ἂν ἦτον τρόπος ν' αγωρασθῶσιν αὐτοὶ οἱ τοῦρκοι ἀπὸ τὸν κύριον Χρίσανθον Σισίνην, νὰ πληρωθῶσιν ἀπὸ τὸν φαγοδημήτρην, καὶ νὰ τοῦς ὑπάγῃ ὁ ἴδιος εἰς τὰ Κάστροι, πρώτον διὰ νὰ λάβῃ αὐτὸς τὸ κέρδος τοῦ ναῦλου καὶ λοιπὰ, καὶ δεύτερον διὰ μέσον αὐτῶν τῶν ἀπίστων, νὰ ἔχῃ τὰ μέσα εἰς τὰ Κάστροι διὰ νὰ κάμνῃ τὸ ἡντερέσο του ἐλεύθερα. Ἐγὼ λοιπὸν διὰ νὰ ὠφελήσω αὐτὸν καὶ ὄχι πωτὲ τὸν ἑαυτόν μου, καὶ διὰ νὰ εὐχαριστήσω τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Διονησίου Μουζάκη, ἐνέργησα εἰς τὸν Κ. Χρίσανθον Σισίνην, διὰ νὰ δοθῶσι πρὸς αὐτὸν καὶ ὄχι εἰς ἄλλον, καθὼς καὶ ἔγινε. συνέπεσεν ὅμως τότε νὰ ψωνήσῃ ὁ αὐτὸς Δ: Μ: μερικὰ πρόβατα γαλάρια καὶ διὰ νὰ πληρώσῃ αὐτὰ ἐδυσκωλεύετω, πάλην ἀπὸ τὰ ὅσα ἦτον εἰς χρέος νὰ μετρίσῃ διὰ τὴν τιμὴν αὐτῶν τῶν ἀπίστων, ν' ἀφήσῃ τὰ πρόβατα δὲν τὸν ἐσύμφερε καθ' ὅτι τὰ

εἶχε κοντράτο πουλημένα εἰς τὰ κάστροι, καὶ ἐνῷ ἐζημιοῦτο ἀρκετά, ἀπὸ τιμὴν εἰς τιμήν, ἦτον ὑποκείμενος καὶ εἰς ἄλλα. οὕτως ἐχώντων λοιπὸν τῶν πραγμάτων, ἀφιερώνετε εἰς ἐμὲ καὶ μὲ παρακαλεῖ νὰ τὸν κρεδιτάρω τάλαρα 686: ὁποῦ ἔλλειπαν διὰ τὴν ἀποπληρωμὴν αὐτῶν, καὶ μεθ' ἡμέρας 21: νὰ μοῦ τὰ μετρίσῃ ἢ εἰς πῦργον ἢ εἰς Ζάκυνθον, εἰς τὴν ὀρδινείαν μου. ἐγὼ ἐπειδὴ καὶ εἶχα ἀνάγκην διὰ νὰ μετρήσω αὐτοῦ εἰς μερικὰ χρέοι μου, καὶ ἐπειδὴ εἰς τὸν πατροδηονήσιον Μουζάκην εἶχα πίστιν, καὶ ἀγάπην, τοῦ ὑπεσχέθην νὰ τοῦ τὰ κρεδητάρω, καὶ νὰ τὰ μετρίσω, καθὼς καὶ τὰ ἐμέτρισα καὶ ἔλαβα παρ' αὐτοῦ ἔγραφον ὁμωλογίαν, ὑποβεβαιομένην ἴδιον χειρός του, ἔμπροσθεν τιμίων μαρτύρων. Τώτε ἐγὼ ἐτιμαζόμουν διὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀτικῆς, καὶ ἐπειδὴ ἦτον ἄδηλος ἡ ἐπιστροφή μου ἀπ' ἐκεῖ πότε, ἐτράβιξα τὴν ὁμωλογίαν αὐτὴν ὡς Καμβιάλε νὰ τὴν πληρώσῃ πρὸς τὸν κύριον Δημήτριον Αὐγερινὸν εἰς τὴν διορίαν της. παρ' ἐλπίδα ὅμως τώρα πληροφοροῦμε ἀπὸ τὸν κύριον Δημήτριον Αὐγερινὸν πῶς ὁ πατρο Δηονήσιος Μουζάκης, δυστροπεῖ, καὶ ἀντὶ τῶν ὅσων καλῶν εἶδεν ἀπ' ἐμὲ εἰς διαφόρους καὶ πολλὰς περιστάσεις, προφασίζετε προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις, πρᾶγμα ὁποῦ πωτὲς δὲν ἤλπιζα ν' ἀκούσω, ἀπὸ τοιοῦτον, ἀλλ' οὔτε νὰ μάθω. καθ' ὅτι ἐγὼ ἔκαμα πρὸς αὐτὸν ὡς ἀληθῆς φίλος, χωρὶς νὰ γνωρίζετε δι' ἐμὲ παραμικρὸν ἠντερέσιον, καθὼς αὐτὸς ὁ ἴδιος ἂν ἔχῃ μικρὰν συνείδησιν θὰ τὸ ὁμολογήσῃ. οὕτως λοιπὸν εὐγενέστατε λαμβάνω καὶ αὖθις τὸ θάρος νὰ σᾶς παρακαλέσω δι' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν, ὁποῦ νὰ λάβετε τὴν καλυσύνην καθὼς πολλάκις καὶ νὰ ὑπερασπισθῆτε τὸ δίκαιόν μου, ὥστε νὰ μετρίσῃ τὸ πρὸς ἐμὲ χρέος του, ὁ πατρο Δηονήσιος Μ: χωρὶς νὰ λέγῃ καὶ νὰ κάμνῃ ἄτιμα, καθ' ὅτι ἐγὼ ἔκαμα ὅσον ἀπετοῦσε ἡ σύστασις τῶν φίλων. γνωρίζω ὅτι τὸ βάρος τοῦτο ὁποῦ σᾶς δίδω εἶναι μεγάλον, καὶ αἱ συχναὶ φροντίδαις τοῦ ὀφικίου σας δὲν σᾶς δίδουν ἴσως καιρὸν ἡσηχίας. ἀλλὰ πάλιν σᾶς παρακαλῶ ν' ἀποφασίσετε διὰ νὰ ἐξοδεύσετε ὀλήγον καιρὸν διὰ αὐτὴν μου τὴν ὑπόθεσ.ν. καὶ ὅσον δείνετε τὸ δίκαιον νὰ λάβῃ τέλος διὰ μέσον τῆς πανευγενείας σας, καὶ ἐγὼ δὲν θέλω εἶσθε ἀγνῶμον τῆς πρὸς ἐμὲ ἀγάπη σας, ἐγὼ δὲ μένω πάντοτε με τὸ προσήκον σέβας ὑποσημιοῦμε.

ὁ πρόθυμος εἰς τοὺς ὁρισμοῦ σας
Ἀναγνώστης Δ: Παπασταθόπουλος

Δεχθῆτε τοὺς ἐγκαρδίους ἀσπασμοῦς τοῦ εἰλικρινῶς σεβωμενοῦ σας Ἀγαμέμνωνος του Αὐγερινοῦ.—

Κάτωθεν τῆς ἐπιστολῆς ὑπάρχει ἐπικύρωσις εἰς Ἰταλικὴν γλῶσσαν ἐκ μέρους τῶν ἀρχῶν τῆς Ζακύνθου.

Zante addi $^{8}/_{20}$ Luglio. 1827: sette presentato con odierno costituto dal nobil Sig^{r}. Constantino Dragona nella Registraria di commercio. addi: $^{12}/_{25}$ Luglio 1827 Sette. estratte per il Sig^{r}. Cristodulo Augerinò.
Li 22 ventidue Novembre 4 quattro Decembre 1827 ventisette estratta la presente copia da altra simile copia esibitami dal Signor Cristodulo Avierinò e poscia ambi vestituite al medesimo per valersene.
(T.Σ.) Giorgio Mondino quondam Sidio Notojo di Zante Feci Copiare».

Ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Γεώργιος Σισίνης.

Οἱ ἀδελφοὶ Σισίνη εἶχον μεγίστην ἐπιβολὴν εἰς τὴν πεδινὴν Ἠλείαν. Ἦσαν πλουσιώτατοι, μὲ πολλὰ εἰσοδήματα ἐκ τῶν προσοδοφόρων ἰδιοκτήτων ἐκτάσεων, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ πλεῖστον διέθεσαν ὑπὲρ τοῦ Ἀγῶνος. Εἶχον ἀναλάβει τὸν ἐφοδιασμὸν τῶν στρατοπέδων διὰ τροφίμων. Συνδεδεμένοι διὰ στενῆς συγγενείας μὲ τοὺς Αὐγερινούς, συνειργάζοντο μέχρι τοῦ 1804, μεθ' ὃ συνεδέθησαν διὰ στενῆς φιλίας μὲ τὸν Θ. Κολοκοτρώνην. Μεμυημένοι ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, παρηνώχλουν πάντοτε τοὺς Τούρκους τῆς Γαστούνης, τοὺς ὁποίους ἠνάγκαζον νὰ καταφεύγουν εἰς τὸ φρούριον Χλουμούτσιον.

Εἰς ἑκάστην παρουσιαζομένην εὐκαιρίαν, οἱ στρατεύσιμοι τῆς πεδινῆς Ἠλείας ἐτίθεντο εἰς τὰς διαταγάς των, καὶ οὕτως οἱ ἀδελφοὶ Σισίνη ἐστρατολόγουν ἰσχυρὰν δύναμιν.

Εἷς τινα σύγκρουσιν μὲ τοὺς Τούρκους τῆς Γαστούνης, ὁ Γεώργιος Σισίνης τοὺς ἠνάγκασε νὰ κλεισθοῦν εἰς τὸ φρούριον Χλουμούτσιον καί, ἂν δὲν ἔσπευδον, εἰδοποιηθέντες ἐγκαίρως, οἱ Λαλαῖοι ν' ἀποστείλουν δύναμιν ὑπερτετρακοσίων ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν φοβερὸν Ραΐτ—Ἀγᾶν, ἢ θὰ παρεδίδοντο ὅλοι ἢ θὰ ἐφονεύοντο.

Οἱ Λαλαῖοι παρέλαβον τοὺς Γαστουναίους Τούρκους καὶ τοὺς μετέφεραν εἰς Λάλα.

Κατὰ τὴν διέλευσίν των ἀπὸ τὰ διάφορα χωρία τοῦ κάμπου, οἱ δυστυχεῖς Χριστιανοὶ ὑπεβλήθησαν εἰς βασανιστήρια φρικτά. Χωρία ἐπυρπολήθησαν, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, κατεσφάγησαν ἀγρίως καὶ οὐχὶ ὀλίγοι μετεφέρθησαν εἰς Λάλα.

Ὁ Γεώργιος Σισίνης καθὼς καὶ οἱ δύο υἱοί του, Χρύσανθος καὶ Μιχαήλ, ἐσημείωσαν μεγάλην πολιτικήν, οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν δρᾶσιν καὶ παντοειδεῖς ὑπηρεσίας προσέφεραν εἰς τὸν Ἀγῶνα.

Ἐπιστολὴ τοῦ Γεωργίου Σισίνη πρὸς τὴν Βουλήν:

«Ὑπερτάτη Βουλὴ τὸν δουλικὸν προσκυνισμὸν ἀπονέμω.

Ἀπὸ πολλὰς ἡμέρας ἑτοιμάσθησαν οἱ στρατιῶται διὰ τὴν Ἤπειρον. Τὰ Μεσολογγίτικα καΐκια δὲν ἦλθαν νὰ τοὺς πάρουν ἐν καιρῷ διότι 5—6 ἐχθρικὰ πλοῖα περιέρχονται εἰς Μονοδένδρι, Πάπα, Κουνουπέλι, Γλαρέντζα.

Εἰς Μεσολόγγι προχθὲς ἐκανονιτσάριζον τὸ Βασιλάδι—ἐφάνησαν εἰς Γλαρέντζα προχθὲς μία Γολέτα καὶ ἕνα ἰμπρίκι, τὸ λαντζόνι των δὲν ἠμπόρεσεν νὰ κάμῃ καμμίαν ἔξοδον ἐξ αἰτίας ὅπου ἐπρόφθασαν οἱ παρ' ἐμοῦ σταλέντες στρατιῶται χθὲς ἀπέρασαν εἰς Κουνουπέλι ἐκτύπησαν 4 καΐκια τὰ δύο ἐπῆραν τὰ ἄλλα δύο ἐδιαφυλάχθησαν ἀπὸ 150 στρατιώτας ὅπου ἔστειλα. Οἱ Ἠπειρῶται στρατιῶται καὶ οἱ διορισθέντες διὰ Πάτρας συνάζονται ἐκεῖ καὶ ὅταν εὕρουν τὸν καιρὸν νὰ ἀπεράσουν εἰς Μεσολόγγι. Ἡ παλινδρομία τῶν στρατιωτῶν τὰ ἔξοδα τοῦ στρατοπέδου τὰ φορτικὰ ζῶα ὅπου δὲν καταφθάνουν μὲ ἐκαταζάλισαν εἰς τρόπον ὥστε δὲν μοῦ ἔμεινε νοῦς. Μὲ τὸν ἐρχομὸν τοῦ γενναιοτάτου Κολοκοτρώνη

καθὼς καὶ κουμισάριους ἐδιωρίσατε θέλη μοῦ δώσουν τὴν ἡσυχίαν διὰ νὰ θεωρήσω τὰ τῆς ἐπαρχίας καὶ νὰ περάσω εἰς τὸ στρατόπεδον, ἢ τέλος πάντων ἂν κρίνη ἡ ὑψηλότης Σας νὰ ἀπεράσω αὐτοῦ. Στοχάζομαι ἀπὸ ὅλα ταῦτα νὰ ἐμπορισθῶ ἐξ αἰτίας δύο περιστάσεων. ἡ πρώτη μὴ ὄντας εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ Γαστουναΐϊκον στράτευμα θὰ εἶναι εἰς ἀταξίαν καὶ εἰς μεγίστην παλινδρομίαν καὶ στεῖλε καὶ ξαναστεῖλε εἰς τὰ χωρία διὰ τὴν σύναξιν τῶν στρατιωτῶν γίνονται οὐκ ὀλίγαι ἀταξίαι, ἡ δευτέρα εἶναι ὅπου προσμένω τὸν Βουλευτήν τε καὶ Γερουσιαστὴν διὰ τὴν ἀποκοπὴν τῶν Ἰλτιζαμίων ὡς ἐγράφατε ὅτι θέλει ἔλθουν ἀπὸ τὰς 20 ἀπερασμένου καὶ ἕως ὥρας δὲν ἐφάνησαν. Αὐτὴ ἡ ἄργητα θὰ φέρη μεγάλη ζημία ἐπειδὴ τις καὶ εἰς 20 ἡμέρας βάζουν εἰς τὸ θέρος καὶ ποιὸς ἠμπορεῖ νὰ ἔχη τόσους ἐπιστάτας εἰς τὰ χωρία. Μάλιστα λείπει καὶ ἡ πίστις καὶ ὁ κάθε ἐπιστάτης στοχάζεται τάχα νὰ δουλεύσῃ διὰ νὰ κρύψῃ. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ταχύνουν οἱ ἀπεσταλμένοι νὰ ἰδοῦμε διὰ νὰ πουλήσουμε καὶ ἂν μείνουν καὶ μερικὰ τότε εἴμεθα ἀρκετοὶ διὰ νὰ κάμωμεν ζάφτι, μολοντοῦτο, διὰ κάθε ἰδέαν μου ἐδιάλεξα 6 ἀνθρώπους πρακτικοὺς καὶ ἀπέστειλα εἰς ὅλον τὸν Καζὰ νὰ θεωρήσουν πρώϊμα καὶ ὄψιμα καὶ οὕτω νὰ ἠξεύρομεν τὴ πούλησι κάθε χωρίου νὰ κάμωμεν. Ἐγὼ ὅμως ἔχοντας μεγάλα ἔξοδα καὶ χρέη ἀνυπόφορα ἐξ αἰτίας τῶν τροφῶν στρατεύματος, ἐστοχάσθηκα νὰ προλάβω τὰς χρείας πουλῶντας μερικὰ ἰλτιζάμια πλὴν δὲν ἐπέτυχα, ἐπειδὴ τις καὶ οἱ Χριστιανοὶ στοχάζονται νὰ τὰ πάρουν χάρισμα καὶ πλέον μὴ πουλῶντας καὶ δυσκόλως τὰ κάνουν ζάφτι καὶ οὕτως τὰ κατατρώγουν καθὼς καὶ ἐπέρσι. αὐτὰ τὰ αἴτια εἶναι πού με βιάζουν ὅπου κὰν νὰ ἠμπορέσουμεν νὰ κάμωμεν Ἰλτιζάμι τῶν βουνῶν τὰ χωριὰ ὅτι τοῦ κάμπου εἶναι μπροστὰ στὰ μάτια μας καὶ γίνονται ζάφτι εὐκόλως καὶ ἂν γίνουν ζάφτι ἔχωμεν χρεῖαν διὰ τροφὴν τῶν στρατιωτῶν καὶ διὰ τὰ κάστρα. Ἐγὼ ζωγραφίζω τὰς ἰδέας μου καὶ ἡ ὑψηλότης Σας εἶσθε νοικοκυρέοι. ὅταν λείψω ἀπ' ἐδῶ δυσκόλως οἱ 1000 στρατιῶται θὰ συναχθοῦν εἰς Πάτρας καὶ οἱ 500 νὰ συναχθοῦν νὰ ἑτοιμασθοῦν καὶ νὰ ἀπεράσουν. Μὴ στοχάζεσθε ὅτι αὐτὰ εἶναι προφάσεις, ὅτι ὅσον ἐγὼ κάθουμαι ἐδῶ κακὸν τοῦ ἑαυτοῦ μου κάνω καὶ καλὸν τοῦ κοινοῦ—ὁ ἐρχομός μου εἰς τὰ αὐτοῦ εἶναι ἡ τιμή μου καὶ ἡ ἡσυχία μου, διὸ μὲ τὸν παρόντα πεζὸν ὅπου μαξοὺς στέλνω προσμένω τὴν ἀπόκρισίν σας τὶ νὰ ἀκολουθήσω.

ἔρρωσθε τῇ 4 Μαΐου 1822 Γαστούνη.

ὁ ἀδελφὸς καὶ δοῦλος
Γεώργ. Σισίνης».

Ὅταν ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ἡ στρατολογία διὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς στρατηγὸν καὶ τὴν λῆψιν τοῦ σχετικοῦ διπλώματος ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν, καὶ τῆς διαταγῆς νὰ ἐκστρατεύσῃ μὲ τὰ Πελοποννησιακὰ στρατεύματα κατὰ τῶν Πατρῶν, ὁ στρατηγὸς Θ. Κολοκοτρώνης ἀπέστειλε διαταγὰς εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας νὰ ἑτοιμάσουν τὰ στρατεύματα, ἵνα συγκεντρωθοῦν εἰς Γαστούνην. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑφίστατο διαίρεσις μεταξὺ Κολοκοτρώνη καὶ Δεληγιαννάίων. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἐπειγόμενος νὰ φθάσῃ εἰς Πάτρας, παραλαβὼν

τοὺς ὑπασπιστάς του, ἤτοι τὸν Κόκκαλην, τὸν Σπηλιωτόπουλον Σπυρίδωνα, τὸν τότε προσληφθέντα ὡς πρῶτον Γραμματέα του Μιχαὴλ Οἰκονόμον, τὸν ἐκ Βελημαχίου Γιαννάκην Καραλῆν, τὸν ἐκ Δούκα Βασιλόπουλον, τὸν ἐκ Διβρίτσης Θ. Κουτραμάνην καὶ ἄλλους ἐκ Παλούμπα, ἔφθασεν εἰς Πύργον· παραλαβὼν καὶ ἐκεῖθεν Πυργίους, ἀφίχθη μετὰ ταῦτα εἰς Γαστούνην τὴν ἡμέραν τῆς ὀνομαστικῆς του ἑορτῆς, ἤτοι τῶν Ἁγίων Θεοδώρων.

Κατὰ τοὺς παλαιοτέρους, εἰς Γαστούνην ἔτυχεν ἀπείρων περιποιήσεων ἀτὸ τὴν οἰκογένειαν Σισίνη, ἥτις πρὸς τιμήν του διωργάνωσεν ἑορτάς, διένειμε τρόφιμα κλπ. Ἐκ Γαστούνης ἔφθασεν εἰς τὸ Μετόχι Μεγάλου Σπηλαίου.

Ἐκ Μετοχίου ἀνεχώρησε πρὸς συνάντησιν τῶν εἰς Ἀχαΐαν εὑρισκομένων Πλαπούτα, Γενναίου, Τζανέτου, Χριστοπούλου, Ἀναγνώστη Παπασταθοπούλου στρατηγοῦ καὶ Λύγερινοῦ μὲ τοὺς ἐκ τῶν ὀρεινῶν χωρίων πολεμιστάς, ἤτοι τὸν Πέτρον Μήτσου, τοὺς Μπαλασκαίους, τὸν Βερβίταν, τὸν Μπόμπαν, τοὺς Καραμεραίους, τὸν καπετὰν Κώσταν καὶ πολλοὺς ἄλλους.

Εἶναι γνωστόν, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐξήρχοντο ἐκ Πατρῶν καὶ ἐλεηλάτουν τὴν ὕπαιθρον φθάνοντες καὶ εἰς τὰ πεδινὰ χωρία τῆς Ἠλείας.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὸ χωρίον Σαρηβάλι. Εἶχε παραλάβει καὶ τὸν Γεώργιον Σισίνην μὲ πολλοὺς πεδινοὺς πολεμιστάς, Ζακυνθίους καὶ Κεφαλλῆνας, καὶ διέταξεν ὅλους τοὺς ἀρχηγοὺς νὰ καταλάβουν τὰς διαφόρους ἐπικαίρους θέσεις.

Οἱ Γαστουναῖοι, οἱ Ζακύνθιοι καὶ οἱ Κεφαλλῆνες ὑπὸ τοὺς Σισίνην καὶ Πετμεζᾶν, κατέλαβον τὴν Ὀμβριάν, ὁ στρατηγὸς Παπασταθόπουλος μὲ τοὺς Πυργίους καὶ ὀρεινοὺς πολεμιστὰς κατέλαβον τὸν Λῆνδν τοῦ Λόντου καὶ ἄλλα διάφορα σημεῖα. Ὁ Πλαπούτας κατεῖχε τὸ Ἀρχηγεῖον μὲ τοὺς Καρυτηνούς.

Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην εἶχον συναθροισθῆ ὑπὲρ τὰς πέντε χιλιάδας ἄνδρες. Ἐπειδὴ δ' ἡ μεταξὺ Πατρῶν καὶ Γαστούνης περιφέρεια εἶχε πολλάκις λεηλατηθῆ ἀπὸ τοὺς Λαλαίους Τούρκους διὰ συνεχῶν ἐπιδρομῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου παρετηρεῖτο ἔλλειψις τροφίμων, ἡ Διοίκησις ἀνέθεσεν εἰς τὴν οἰκογένειαν Σισίνη τὴν προμήθειαν τροφίμων διὰ τὸ στράτευμα.

Εἰς τὴν ἐπακολουθήσασαν μάχην, κατόπιν ἐξόδου τῶν Τούρκων, ἐφονεύθησαν πολλοὶ Τοῦρκοι, συνελήφθησαν δὲ καὶ αἰχμάλωτοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Λαλαῖοι, τοὺς ὁποίους ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέλυσεν ὡς παλαιοὺς φίλους.

Ἐντὸς τοῦ φρουρίου εὑρίσκετο καὶ ὁ γνωστὸς Ἰσοὺφ Πασᾶς, ὅστις εἶχε σπεύσει κληθεὶς εἰς βοήθειαν τῶν Λαλαίων κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Λάλα καὶ τὴν μάχην τοῦ Πούσι, ὡς καὶ ὁ Μεχμὲτ-Πασᾶς καὶ ὅλοι οἱ ἐκ Λάλα Ἀγάδες.

Ἤδη ἐν περιλήψει θὰ περιγράψωμεν ἐκ τῶν Ἀρχείων τῆς Ἑλλ. Παλιγγενεσίας τοῦ 1857 τὰ περὶ Σισίνη.

Εἰς τὰς 4 Ἀπριλίου 1822 τὸ Βουλευτικὸν καλεῖ ἐπειγόντως, μεταξὺ τῶν ἄλλων, καὶ τὸν Γ. Σισίνην νὰ σπεύσῃ πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Βουλευτικοῦ.

Εἰς τὰς 2 Μαΐου 1822 ὁ Γ. Σισίνης ἐκλέγεται μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς διευθέτησιν διαφορᾶς τῶν κατοίκων Γκούρας.

Εἰς τὰς 10 Μαΐου 1822 τὸ Βουλευτικὸν γράφει πρὸς τὸν Γ. Σισίνην:

«Εὐγενέστατε Κύριε Γεώργιε Σισίνη, τὸ κατὰ τὴν δ' τρέχοντος μηνὸς γράμμα της ἐλάβαμε καὶ ἐπὶ τῇ πληροφορίᾳ τῆς ἐφετῆς ἡμῖν ὑγείας της ἐχάρημεν. Εἴδομεν ἀκολούθως τὰ αἴτια τὰ ὁποῖα ἠμπόδισαν ἕως ὥρας τὴν εἰς τὰ ἐδῶ ἔλευσίν της καὶ ἐξ ἐναντίας τὴν ὠφέλειαν ὅπου ἐπροξένησεν ἡ εἰς τὰ αὐτόσε παρουσία της, εἴς τε τὰ πολιτικὰ καὶ πολεμικὰ καὶ μάλιστα ἐσχάτως τὴν ἀσφάλειαν τῶν παραλίων τῆς Ἐπαρχίας σας, προφθάνουσα ἐγκαίρως ἀπανταχοῦ τοῖς ἀναγκαίοις στρατιώτας πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες ἐδοκίμασαν νὰ κάμουν ἀπόβασιν. Τέλος τὸ ὅτι διὰ τὴν Ἤπειρον καὶ διὰ Πάτρας στρατεύματα ἑτοιμάσθησαν καὶ ὅτι μετὰ τὴν δημοπρασίαν τῶν Ἰλτιζαμίων θέλει ἀκολουθήσει τὴν θέλησιν τῆς Διοικήσεως, τὰ ὁποῖα αἴτια τῆς δυσκολίας ὄχι μόνον ἐγκρίνωμεν εὐλογοφανέστατα, ἀλλὰ καὶ πρόξενα κοινῶν καὶ γενικῶν ἐπαίνων καὶ εὐφημιῶν τοῦ ὑποκειμένου της διὰ τὸν πρὸς τὴν Πατρίδα ἄμετρον ἔρωτα καὶ προθυμίαν της, ὅπου ἀνέκαθεν πραγματικῶς εἰς διαφόρους δεινὰς περιστάσεις ἔδειξε. Κατὰ τὴν ἀξίωσίν της λοιπὸν ἂς ἀναμείνῃ αὐτόσε ἄχρις ὅτου λάβῃ τέλος ἡ πρᾶσις τῶν Ἰλτιζαμίων διὰ τὴν ὁποίαν κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας ἐστάλησαν καὶ οἱ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ διορισθέντες παρὰ τῆς Διοικήσεως καὶ Γερουσίας μετὰ τῶν ὁποίων νὰ συμπαρευρίσκεται καὶ ἡ εὐγενία της, συνεργοῦσα τὸ μέρος πρὸς ὠφέλειαν τοῦ κοινοῦ καθὼς τὸ καλέσῃ ἡ χρεία καὶ τὰ περιστατικά».

Εἰς τὰς 7 Ἰουνίου 1822 ἐξ Ἄργους, κατόπιν θεσπίσματος τοῦ Βουλευτικοῦ, ἀπεφασίσθη πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος εἰς τὴν Χέρσον Ἑλλάδα, ὅπως σπεύσῃ εἰς βοήθειαν, μεταξὺ τῶν ἄλλων, καὶ ὁ Γεώργ. Σισίνης μὲ ὅσους προκρίτους ἐγκρίνει καὶ μὲ τὴν ὁρισθεῖσαν δύναμιν ἀνδρῶν 750 ἐκ τῆς ἐπαρχίας του.

Τὴν 19 Ἰανουαρίου 1823 καλεῖται πάλιν ἐπειγόντως ὑπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ πρὸς ὑπόδειξιν προέδρου.

Τὴν 24 Μαρτίου 1823 τὸ Βουλευτικὸν ἀποφαίνεται, ὅπως καὶ ἡ Ἐπαρχία Γαστούνης, ὡς μεταξὺ τῶν πολυανθρωποτέρων, ἀποστέλλῃ ἀντὶ ἑνὸς δύο παραστάτας.

Ὁ Γεώργιος Σισίνης παρευρέθη εἰς ὅλας τὰς μάχας, ὄχι μόνον τῆς Ἠλείας ἀλλὰ καὶ ἄλλων περιφερειῶν.

Μετὰ τὴν ἀπόφασιν, ἥτις ἐλήφθη εἰς τὴν παρὰ τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου συνέλευσιν τῆς Βοστίτσης, εἰς τὴν ὁποίαν παρευρέθησαν καὶ Ἠλεῖοι, περὶ ἐκστρατείας ἐναντίον τοῦ Λάλα καὶ πολιορκίας αὐτοῦ, παρὰ τὰς σοβαρὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Ζαΐμη, ὁ Σισίνης συνέλεξεν ἀρκετοὺς πολεμιστὰς ἐκ τῆς πεδινῆς Ἠλείας καὶ ἔλαβε μέρος ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης μὲ τὰ γνωστὰ ἀποτελέσματα, περὶ ὧν θὰ διαλάβωμεν ἐν ἐκτάσει εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν μαχῶν Λάλα-Πούσι.

Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν, ὅταν κατά τινα ἔξοδον οἱ Τοῦρκοι διὰ νυκτὸς καὶ παρὰ τὴν θέσιν Σαραβάλι, μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Πετμεζᾶ καὶ τοῦ Κουμανιώτη, ὥρμησαν ἐναντίον τοῦ Στρατοπέδου τῶν Γαστουναίων,

μέρος. Τότε ἡ μήτηρ τῶν ἄνω Ἀγάδων ἀνέθεσε καὶ εἰς τοὺς Καραμεραίους, ὡς πολὺ ἐμπίστους καὶ ἀφωσιωμένους, ἵνα μετὰ τῶν ὁμοίως ἀφωσιωμένων Τουρκαλβανῶν Ὀσμὰν καὶ Σελὴμ καὶ μετὰ πολλῶν ἀνδρείων Τουρκαλβανῶν, σπεύσουν εἰς συνάντησιν τοῦ Χασὰν-Πασᾶ καὶ ἀντὶ πάσης θυσίας ἀποσπάσουν τὰς κεφαλὰς τῶν υἱῶν της.

Εἰς τὴν μάχην ἐκείνην ὁ καπετὰν Δημήτρης ἔδειξε τόσην γενναιότητα, ὥστε προεκάλεσε τὸν θαυμασμὸν τῶν Τούρκων καὶ ἔκτοτε ἀπελάμβανε μεγαλυτέρας ἐκτιμήσεως.

Ἡ μήτηρ τῶν Ἀγάδων, ὡς καὶ ἄλλοι Ἀγάδες, προσέφερον εἰς αὐτοὺς πλούσια δῶρα.

Ὅταν ἐγένετο ἡ δευτέρα μεγάλη ἐπίθεσις τῶν Λαλαίων κατὰ τοῦ Πύργου, ὅπου ἔλαβον χώραν αἱ σοβαραὶ καὶ πολυήμεροι μάχαι, ὁ καπετὰν Καραμέρος ἠναγκάσθη ν' ἀκολουθήσῃ τοὺς Λαλαίους εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην. Οἱ Τοῦρκοι ἐπετέθησαν τὸ πρῶτον ἐναντίον τῶν καταλαβόντων τὰς οἰκίας τῆς συνοικίας Γαλιγαλαΐκα.

Οἱ Χριστιανοὶ κατόπιν τῶν ἐπανειλημμένων σφοδροτάτων τουρκικῶν ἐπιθέσεων εὑρέθησαν εἰς δυσχερῆ θέσιν.

Ἐκινδύνευον νὰ φονευθοῦν ἢ συλληφθοῦν. Τότε ὡς ἀπὸ μηχανῆς Θεὸς εὑρέθη εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις ἐκείνας ὁ καπετὰν Δημήτρης, ὅστις ἀντιληφθεὶς τὸν κίνδυνον τῶν Χριστιανῶν, ἀπεφάσισε τολμηρὸν καὶ ἐπικίνδυνον τόλμημα.

Τὴν ἑσπέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχον συνέλθει εἰς οἰκίαν τινὰ οἱ Ἀγάδες εἰς σύσκεψιν, ὁ καπετὰν Δημήτρης μετέβη ἀκροποδητεὶ καί, χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτός, εἰσῆλθεν εἰς καλύβην παρακειμένην καὶ συνεχομένην μὲ τὴν οἰκίαν, εἰς τὴν ὁποίαν συνεσκέπτοντο οἱ Ἀγάδες καὶ ἤκουσε, διότι ἐγνώριζε καλὰ τὰ Τούρκικα, τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν. Ἀποφασίσθη ὑπὸ τῶν Ἀγάδων, ὅπως κατὰ τὰς πρώτας πρωϊνὰς ὥρας πυρπολήσουν τὰς κατεχομένας ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν οἰκίας, ἀναγκάζοντες τούτους νὰ ἐξέλθουν, ὅτε ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς πλέον ἢ θὰ ἐφονεύοντο ἢ θὰ συνελαμβάνοντο.

Ὁ Καραμέρος κατώρθωσε νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τοὺς φρουροὺς τῶν Ἑλλήνων, εἰς οὓς ἀνεκοίνωσε τὴν ἀπόφασιν τῶν Ἀγάδων, διὰ νὰ μεταδώσουν ταύτην εἰς τοὺς Ἀρχηγούς των.

Μετὰ τὸ μεσονύκτιον οἱ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν ἐξῆλθον καὶ ἔσπευσαν μὲ πᾶσαν προφύλαξιν νὰ ἑνωθοῦν μὲ τοὺς πολεμοῦντας εἰς τὰ πρὸς τὴν ὁδὸν Ἀγουλινίτσης ὑπὸ τοὺς Βιλαέτην καὶ υἱοὺς Κολοκοτρώνη, ὀχυρώματα.

Χάρις εἰς τὴν αὐτοθυσίαν τοῦ Καραμέρου ἐσώθησαν οἱ πολεμισταὶ ἐκεῖνοι ἐκ βεβαίου θανάτου.

Ἐν συνεχείᾳ ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 1820 οἱ Καραμεραῖοι ἀνεμίχθησαν εἰς ὅλας τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, ἀπομακρυνθέντες πλέον ἀπὸ τὸ Λάλα. Μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀποτελοῦντες ἰδίαν ὁμάδα, ἠνώθησαν ἐν Πύργῳ μὲ τοὺς Πυργίους πολεμιστὰς καὶ παρηνώχλουν τοὺς Λαλαίους.

Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τοῦ Λάλα ὑπὸ τὸν Παπασταθόπουλον, ἠκολούθησαν τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα, λαβόντες μέρος εἰς τὰς μάχας Μποντίνι, Ἁγίου Γεωργίου καὶ Πούσι.

Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πούσι ἔσπευσαν καὶ ἠνώθησαν μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἔλαβον μέρος εἰς ὅλας τὰς μάχας Γορτυνίας. Ἐπίσης κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τριπόλεως, εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν καί, ὡς ἐβεβαιοῦτο, συναπεκόμισαν καὶ πολλὰ λάφυρα.

Ὅταν ὁ Κολοκοτρώνης συνέστησε τὸ στρατόπεδον εἰς τὸ Βαλτέτσι, μεταξὺ τῶν παρευρεθέντων Ἀρχηγῶν τῆς Μάνης: Κυρ. Μαυρομιχάλη, Ἠλία Μαυρομιχάλη, Μούρτζινου, Καπετανάκη, Ἀναγνωσταρᾶ, Ἠλία Φλέσσα κ.λπ., εὑρέθησαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Καραμέρου, ὡς καὶ ὁ Δίβριτσας Κουτρουμάνης.

Ἐκεῖ ἔλαβεν, ὡς γνωστόν, χώραν ἡ μεγάλη μάχη, καθ' ἣν οἱ τραπέντες εἰς φυγὴν Χριστιανοὶ ἐσώθησαν χάρις εἰς τὴν ἔγκαιρον ἄφιξιν τοῦ Πλαπούτα. Οἱ Ἠλεῖοι Καπεταναῖοι καὶ Ἀρχηγοὶ Σισίνης, Παπασταθόπουλος, Αὐγερινός, Ι. Βιλαέτης, Καραμεραῖοι, Μοσχούλας καὶ Κ. Πετμεζᾶς, ὅταν ἐξεδηλώθη ἔχθρα πολλῶν Βουλευτῶν καὶ Γερουσιαστῶν ἐναντίον τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐτάχθησαν παρὰ τὸ πλευρόν του.

Ὅτε κατὰ τὸ ἔτος 1825, τὴν 24 Αὐγούστου, ὁ Κολοκοτρώνης ἀπεφάσισε νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν «Ηιάνα», διὰ νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸν Ἰμβραὴμ Πασᾶν, ἐκάλεσε μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τὸν Δημήτριον Καραμέρον, ὅστις ἔσπευσε μετ' ἄλλων Ἠλείων καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μάχην ἐκείνην διακριθεὶς διὰ τὸν ἡρωϊσμόν του. Ἐπίσης ὑψίστην ὑπηρεσίαν προσέφεραν οἱ Καραμεραῖοι εἰς τὸν Ἀνδρέαν Ζαΐμην ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν Δουκαίων, Χρυσανθάκη Παπαγεωργίου –πάππου μου– καὶ Σπηλιωτοπούλων.

Ὁ Ζαΐμης μετ' ἄλλων κατεδιώκετο ἀπὸ τοὺς Κουντουριώτην καὶ Καραϊσκάκην, οἵτινες κατὰ τὸ ἔτος 1824 ἐπὶ τῇ προφάσει καταδιώξεως ἀτάκτων, ἀπέστειλαν ἀπόσπασμα ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Γκούραν, μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν καταδίωξιν καὶ ἐξόντωσιν τοῦ Ζαΐμη, ὅστις πληροφορηθεὶς ἐγκαίρως τοῦτο, ἀνεχώρησεν ἐκ Καλαβρύτων καὶ διὰ Δίβρης ἔφθασεν εἰς Λάλα, ζητήσας τὴν συνδρομὴν τοῦ καπετὰν Δημήτρη καὶ τῶν Δουκαίων.

Ὁ Ἰωάννης Γκούρας, ἐκ τῶν κυριωτέρων πολεμιστῶν τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως, δράσας εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1826, περιεπλέχθη ὑπὸ τοῦ Κωλέττη εἰς τὰς ἐμφυλίους ἔριδας τῆς Πελοποννήσου καὶ ἀνέλαβεν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς καταδιώξεως τῶν ἀνταρτῶν, τὴν καταδίωξιν καὶ ἐξόντωσιν τοῦ Ζαΐμη.

Πληροφορηθεὶς τὴν πρὸς τὸ Λάλα πορείαν τοῦ Ζαΐμη, διέδραμε τὴν Κορινθίαν, Ἀρκαδίαν καὶ Ἠλείαν καί, ἀφοῦ ἐκακοποίησε τοὺς κατοίκους, ἔφθασεν εἰς Λάλα, ὅπου συνηντήθη ἀμέσως μὲ τὸν καπετὰν Δημήτρην, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐζήτησε τὴν ἄμεσον παράδοσιν τοῦ Ζαΐμη.

Ὁ καπετὰν Δημήτρης ἠρνήθη, ἰσχυρισθεὶς τελείαν ἄγνοιαν.

Ἐπέμενεν ὅτι ὁ Ζαΐμης δὲν εἶχε φθάσει εἰς Λάλα. Εἶχεν ὅμως εἰδοποιήσει καὶ ἔφθασαν εἰς Λάλα ὁπλοφόροι καὶ ἐκ Δούκα καὶ ἐκ τῶν ἄλλων πέριξ χωρίων.

Ὑπεσχέθη εἰς τὸν Γκούραν ὅτι θὰ ἐξετάσῃ καὶ ἐρευνήσῃ μήπως τυχὸν ἐν ἀγνοίᾳ του εἶχε φθάσει ὁ Ζαΐμης εἰς Λάλα. Τοῦτον εἶχε τοποθετήσει εἰς ἀσφαλὲς μέρος μὲ ἰσχυρὰν φρουράν.

Παρεκάλεσε τὸν Γκούραν νὰ δεχθῇ, ἵνα φιλοξενηθῇ εἰς τὸν οἶκόν του, ὅπερ καὶ ἐδέχθη, ἐπιμένων πάντοτε εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ Ζαΐμη.

Ὅταν ὁ Γκούρας καὶ οἱ ὁπλοφόροι του παρεκάθησαν εἰς πλουσιώτατον γεῦμα, ὁ Ζαΐμης μὲ ἰσχυρὰν συνοδείαν εἶχε κατέλθει εἰς Δούκα. Ὁ καπετὰν Δημήτρης εἶχε καταστρώσει τὸ σχέδιόν του: νὰ μεθύσῃ τὸν Γκούραν καὶ τοὺς ὁπλοφόρους του καὶ νὰ τοὺς ἀφοπλίσῃ.

Εἰδοποίησε πρὸς τοῦτο τὰ γενναιότερα παλληκάρια, ὅπως εἰς τὸ δοθησόμενον σύνθημα, ὁρμήσουν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ γεύματος, ὁ Γκούρας ἀντιληφθεὶς ὑπόπτους κινήσεις εἰς βάρος του ἐκ μέρους τοῦ Καραμέρου, πλήρης ὀργῆς ἐγερθεὶς καὶ θέσας τὴν χεῖρα εἰς τὴν ἀσημοπιστόλαν τοῦ σελαχίου του, εἶπε μὲ μίαν βροντώδη φωνήν: «Ἔλα πιά, καπετὰν Δημήτρη, σώθηκαν τὰ ψέματα! Ἢ τὸν Ζαΐμη ἢ σ' αὐτὰ τὰ χαλάσματα θὰ σᾶς θάψω ὅλους. Παιδιά, ἕτοιμοι!»

Ταὐτοχρόνως ὅμως καὶ ὁ καπετὰν Δημήτρης διὰ συνθήματος ἐκάλεσε τοὺς ὁπλοφόρους του, οἵτινες, μὲ τὰ ὅπλα προτεταμένα, ἐφώρμησαν εἰς τὴν αἴθουσαν. Ὁ Γκούρας ἠννόησε πλέον, ὅτι ὁ καπετὰν Δημήτρης τοῦ εἶχε στήσει παγίδα, ὅτι πᾶσα ἀντίστασις θὰ ἦτο ματαία, καὶ ἠρκέσθη μόνον νὰ εἴπῃ: «ἄϊντε, Δημήτρη, χαλάλι σου, θὰ μοῦ τὸ πληρώσῃς!» καὶ αὐτοστιγμεὶ μὲ τὴν συνοδείαν του ἀνεχώρησε διὰ Δουκίσσης, κάμνων καταστροφὰς εἰς τὰ διάφορα χωρία, ἀπὸ τὰ ὁποῖα διήρχετο.

Καὶ οὕτω ἡ πολεμικὴ δρᾶσις τοῦ Γκούρα, ὁ διορισμός του ὡς Φρουράρχου Ἀθηνῶν, ὁ βαθμὸς α' τάξεως, τὸν ὁποῖον ἔλαβε καὶ ἐν γένει αἱ ὑπηρεσίαι του ἠμαυρώθησαν ἀπὸ τὰ τελευταῖα γεγονότα.

Ὁ Ζαΐμης ἐκ Δούκα μετέβη εἰς Φολόην καὶ κατεσκήνωσεν ὑπὸ παμμέγιστον καὶ πυκνόφυλλον δένδρον ἐντὸς πυκνοτάτου δάσους, ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ ἡμέρας.

Ἄνθρωποι τοῦ Καραμέρου ἐκ Λάλα καὶ Δουκαῖοι εἶχον ἀναλάβει τὴν τροφοδότησιν τοῦ Ζαΐμη καὶ τῶν ὁπλοφόρων του, ὡς καὶ οἱ ἐκ Κούμανι Κώστας Κουμανιώτης, Νιώτης καὶ εἷς ὀνόματι Παπούλιας, οἵτινες μετέφεραν τὰς τροφάς. Ὁ Ζαΐμης εὑρίσκετο πλέον ἐκτὸς κινδύνου καὶ ἀσφαλὴς ὑπὸ ἰσχυροτάτην συνοδείαν ἀνεχώρησε διὰ Καλάβρυτα.

Τὸ δένδρον, εἰς τὸ ὁποῖον κατεσκήνωσεν ὁ Ζαΐμης διετηρεῖτο καὶ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ὠνομάζετο «δένδρο Ζαΐμη» καὶ ἡ περιφέρεια καὶ σήμερον ἀκόμη ὀνομάζεται «Λάκκα Ζαΐμη».

Ἡ οἰκογένεια Ζαΐμη ἀναγνωρίσασα τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας, ἃς τῆς προσέφεραν οἱ Καραμεραῖοι καὶ πολλοὶ Δουκαῖοι, ἐπανειλημμένως εἶχεν ἐκφράσει τὰς εὐχαριστίας της. Ἀργότερον οἱ ἀδελφοὶ Καραμέρου ἀπεσύρθησαν εἰς Λάλα καὶ ἀνήγειραν ἐπὶ τῶν ἡμικατεστραμμένων ἐρειπίων τῶν ἀνακτόρων τῶν Σεϊντάγα καὶ Βεζουλάγα, τὰς δύο μεγάλας οἰκίας, ἃς κατέχουν οἱ ἀπόγονοί των.

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν, ἡ Κυβέρνησις ἐκτιμῶσα τὰς ὑπηρεσίας τῶν ἀδελφῶν Καραμέρου, τοὺς ἀπένειμεν ἀριστεῖα, συγκεκριμένως δὲ εἰς τὸν καπετὰν Δημήτρην ἀργυροῦν σταυρὸν καὶ κατόπιν χρυσοῦν.

Παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς ποτιστικὰς ἐκτάσεις εἰς τὴν περιφέρειαν Μουριᾶς– Κάμενας, τὰς ὁποίας κατέχουν οἱ ἀπόγονοί των. Ὁ καπετὰν Δημήτρης, ὅστις ἐπέζησε τῶν ἄλλων ἀδελφῶν του, φέρων πάντοτε τὸν χρυσοῦν σταυρὸν κατὰ τὰς ἐπισήμους ἑορτάς, μετέβαινεν εἰς Δούκα καὶ ἐκκλησιάζετο, διότι, ἐπὶ πολλὰ ἔτη κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν, εἰς Λάλα δὲν ὑπῆρχεν Ἐκκλησία. Εἶχεν ἓν παράπονον, καὶ τὸ ἐξέφραζε πάντοτε εἰς τὸν

ἐν Δούκᾳ ἱερέα Παπακωνσταντῆ, λέγων: «τί τὸ θέλω ἐγὼ αὐτό, παπᾶ, (δηλ. τὸ παράσημον), πού, ὅταν πεθάνω, κανεὶς δὲν θὰ μὲ τιμήσῃ». Κατὰ σύμπτωσιν ὅμως, ὅταν ἀπέθανε διήρχετο ἐκ Λάλα στρατιωτικὸν ἀπόσπασμα διὰ τὴν καταδίωξιν λῃστῶν, ὅπερ εἰδοποιηθέν, κατῆλθεν εἰς Δύα, ἐτίμησε τὴν κηδείαν καὶ ἀπέδωσε τιμάς.

Ἀπεβίωσεν εἰς μεγάλην ἡλικίαν κατὰ τὸ ἔτος 1844 καὶ ἐτάφη εἰς Δούκα.

Ἀδελφοὶ Πέτρος καὶ Γεώργιος Μήτσου.

Οὗτοι κατήγοντο ἀπὸ ἔγκριτον οἰκογένειαν τοῦ Πύργου, ἥτις κατὰ τὴν δευτέραν τρομοκρατικὴν περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Λαλαῖοι Τοῦρκοι εἶχον διαταγὰς νὰ καταστρέψουν τὴν Ἠλείαν, ἠναγκάσθη νὰ μεταβῇ εἰς Ζάκυνθον, ὅπως καὶ πολλαὶ ἄλλαι οἰκογένειαι, ἐκ τῶν ἐπιφανῶν τῆς Ἠλείας.

Ἐκεῖ ἐσχετίσθη μὲ τοὺς ἀδελφοὺς Πᾶνον καὶ Γενναῖον Κολοκοτρώνην, τὸν πατέρα αὐτῶν Θεόδ. Κολοκοτρώνην, τοὺς ἀδελφοὺς Καμπάση καὶ μὲ πολλοὺς Ζακυνθίους καὶ Πελοποννησίους. Ὁ Πέτρος Μήτσου κατετάγη εἰς τὸν Ἀγγλικὸν στρατόν, ὅπου ὑπηρέτει καὶ ὁ Θεόδ. Κολοκοτρώνης, ἐξεπαιδεύθη στρατιωτικῶς καὶ ὡς τοιοῦτος διέπρεψε κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν.

Ὅταν αἱ σχέσεις τῶν Ἠλείων καὶ Λαλαίων Τούρκων κατέστησαν πάλιν φιλικαί, ἡ οἰκογένεια Μήτσου ἐπανῆλθεν εἰς Πύργον.

Ἡ δρᾶσις τῶν ἀδελφῶν Μήτσου ἤρξατο ἀπὸ τοῦ ἔτους 1806, ὅτε ἐμελετᾶτο ἡ κήρυξις τῆς Πελοποννήσου εἰς Ἑλληνοαλβανικὸν Κράτος. Οἱ ἀδελφοὶ Μήτσου, ἐν συμπράξει μετὰ τῶν Αὐγερινῶν καὶ Παπαστα-θοπούλων καὶ μετὰ τῶν ἀρχόντων τῆς Ἠλείας, συνεσκέπτοντο περὶ ἐξεγέρσεως τῆς Ἠλείας πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ζυγοῦ.

Ὁ Πέτρος Μήτσου ἠγεῖτο μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Γεωργίου, σώματος γενναίων πολεμιστῶν ἐκ Πύργου, ἐν οἷς καὶ οἱ γνωστοὶ διὰ τὴν γενναιότητά των ἀδελφοὶ Κούκκου, μεθ' ὧν κατόπιν συνεδέθησαν καὶ διὰ συγγενείας.

Ὅταν ὁ Ἀλῆ—Φαρμάκης ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τοῦ ἐν Ζακύνθῳ εὑρισκομένου Θ. Κολοκοτρώνη ἐναντίον τοῦ Βελῆ—Πασᾶ, οὗτος διελθὼν ἐκ Πύργου παρέλαβε τὸν Πέτρον Μήτσου, τὸν ἕτερον ἀδελφὸν Βιλαέτη, τὸν Διον. Διάκου καὶ ἑτέρους δώδεκα Πυργίους.

Ἅπαντες μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη ἐκλείσθησαν πολιορκηθέντες εἰς τὸν Πύργον τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη παρὰ τὸ χωρίον Μοναστηράκιον Γορτυνίας.

Ἐκεῖ ἤρξατο νὰ φαίνεται ἡ γενναιότης καὶ ἡ τόλμη τοῦ Μήτσου. Πάντοτε ἀνήρχετο εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ Πύργου καί, ἀψηφῶν τὸν κίνδυνον, ἐφόνευε πάντα Τοῦρκον, ὅστις ἐπεχείρει νὰ πλησιάσῃ.

Μετὰ τὴν συνθηκολόγησιν, μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους Πυργίους, καὶ πολλοὺς Ἠλείους πολεμιστάς, ἀφοῦ συνώδευσαν τὸν Κολοκοτρώνην μέχρι τῆς ἀκτῆς Πυργί, διὰ νὰ μεταβῇ εἰς Ζάκυνθον, ἐπέστρεψαν εἰς Πύργον.

Ὁ Πέτρος Μήτσου ἔλαβε μέρος ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν εἰς τὴν μάχην Λαντζοΐου, καὶ ὅταν ὑπερτετρακόσιοι Λαλαῖοι ἱππεῖς ἐπήρχοντο πρὸς

πολιορκίαν τοῦ Λαντζοΐου—μάχη Σμύλα Λαντζοΐου, ὅπου ἐφονεύθη ὁ Βιλαέτης—, ὁ Μήτσου καὶ ἄλλοι πολλοὶ βλέποντες ἄμεσον τὸν κίνδυνον, ἐπανῆλθον εἰς Πύργον διὰ νὰ προστατεύσουν τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν μανίαν τῆς τεραστίας τουρκικῆς δυνάμεως, ἂν αὕτη ἐπήρχετο κατὰ τοῦ Πύργου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βιλαέτη, οἱ ἀδελφοὶ Μήτσου ἐτάχθησαν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Παπασταθόπουλον καὶ ἔλαβον μέρος εἰς τὴν κατόπιν ἐπακολουθήσασαν μεγάλην κατὰ τοῦ Πύργου ἐπίθεσιν τῶν Λαλαίων.

Ὁ ἡρωϊσμός των ἐθαυμάσθη ἰδίᾳ, ὅτε οἱ πολεμοῦντες εἰς τὰς Διακαΐϊκας οἰκίας καὶ τὸν Ἅγιον Χαράλαμπον, ἐξῆλθον μὲ τὰ γιαταγάνια εἰς τὰς χεῖρας καὶ ἐπέπεσαν κατὰ τῶν Λαλαίων, εὑρεθέντες εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῆς ἐπακολουθησάσης μάχης.

Διεκρίνοντο πάντοτε διὰ τὸν ἡρωϊσμόν των εἰς ὅλας τὰς μάχας, ὅπου ἐλάμβανον μέρος. Ἠγωνίσθησαν εἰς τὰς μάχας: Ἀγουλινίτσης, Μποντίνι, Φολόης, Ἁγίου Γεωργίου, εἰς τὰς πολυημέρους καὶ πολυνέκρους μάχας τοῦ Πούσι, ἐπίσης εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν ὑπὸ τὸν Παπασταθόπουλον, καὶ εἰς τὴν πρώτην πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου.

Οἱ ἀδελφοὶ Μήτσου ἠκολούθησαν τὸν Θ. Κολοκοτρώνην εἰς ὅλας τὰς μάχας τῆς Γορτυνίας. Κατὰ τὸ ἔτος 1827, ὅτε ἐζητήθη ὑπὸ τῆς ἐν Ἑρμιόνῃ Συνελεύσεως, κατόπιν αἰτήσεως τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, ἐνίσχυσις διὰ τὴν ἐκστρατείαν ὑπὲρ τῆς Ἀττικῆς, ὁ Π. Μήτσου μετὰ πολλῶν Ἠλείων ὑπὸ τὸν Παπασταθόπουλον ἔλαβε μέρος εἰς τὰς διαφόρους συγκρούσεις.

Αἱ μεγάλαι ὑπηρεσίαι τῶν ἀδελφῶν Μήτσου ἐξετιμήθησαν ὑπὸ τῆς Διοικήσεως καί, κατὰ τὸ 1823 ἡ Προσωρινὴ Διοίκησις, ἐξέδοτο τὴν κάτωθι ἐγκριτικὴν ἀπόφασιν:

«Νο 180.—Ὁ Πρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον Πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Ἀνεγνώσθη τὸ προβούλευμα τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ὑπ' ἀριθ. 265 καὶ ἡμέραν γ' τοῦ λήγοντος μηνὸς κατὰ τὴν πληροφορίαν καὶ παράστασιν ὅπου κάμνει τὸ Ἐκτελεστικὸν περὶ τῆς ἀξίας ἐκδουλεύσεως τοῦ κ. Πέτρου Μήτσου ἐγκρίνει αὐτὸν καὶ τὸ Βουλευτικὸν ἄξιον τοῦ βαθμοῦ τῆς χιλιαρχίας.

Ἐν Ἑρμιόνῃ λα'. Ἰανουαρίου αωκγ'.

ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς Βουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς
Ι. Σκανδαλίδης προσυπογράφεται
Β. Ν. Μπουδούρης, Ος Γραμματεὺς Ἐκτελεστικοῦ».

Κρεστενῖται.

Οἱ Κρεστενῖται ὑπῆρξαν σημαίνουσα οἰκογένεια τοῦ Πύργου πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐγκατασταθεῖσα εἰς αὐτόν, γνωστὴ διὰ τὴν δρᾶσίν της καὶ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν καὶ μετὰ ταύτην, διὰ τὰς πολυτίμους καὶ πολλὰς ὑπηρεσίας, ἃς προσέφερε, στρατιωτικὰς καὶ πολιτικάς. Μέλη τῆς οἰκογενείας ἦσαν οἱ Ἰωάννης, Λυκοῦργος, Ἐπαμεινώνδας καὶ Σταμάτης. Περὶ τοῦ τελευταίου ὁμιλεῖ εἰς ἐπιστολάς του ὁ Σεϊντάγας Βοεβόδας–Ζαπίτης–Λελὲς Πύργου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχε προσληφθῆ ὡς σύμβουλος. Ὁ Λυκοῦργος ἐσπούδασεν ἐν Ζακύνθῳ καὶ κατόπιν εἰς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν

τῆς Κερκύρας, ὅπου ἐμυήθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Ἡ οἰκογένεια Κρεστενίτου, ἀπελάμβανε μεγάλης ἐκτιμήσεως καὶ σεβασμοῦ καὶ πάντοτε ἐπεβάλλετο ἡ γνώμη της ἐπὶ τῶν πατριωτικῶν ὑποθέσεων.

Ἔτρεφεν ἄσπονδον μῖσος κατὰ τῶν Τούρκων καίτοι φαινομενικῶς καὶ αὕτη διετήρει φιλικὰς σχέσεις πρὸς αὐτούς. Οἱ ἐξέχοντες μάλιστα τῶν Τούρκων πολὺ ἐξετίμων ταύτην, ἰδίᾳ οἱ ἑκάστοτε Διοικηταὶ–Βοεβόδαι, οἵτινες πολλάκις ἀντήλλασσον ἐπισκέψεις καὶ τακτικώτατα ἐκάλουν μέλη τῆς οἰκογενείας Κρεστενίτου εἰς γεύματα καὶ τἀνάπαλιν. Αἱ σχέσεις αὗται, ὡς καὶ ἑτέρων ἐπιφανῶν οἰκογενειῶν τῆς Ἠλείας, κατὰ πολύ, ὡς ἐλέχθη, συνετέλουν εἰς τὴν εἰρηνικήν, κατὰ περιόδους, διαβίωσιν.

Οἱ Κρεστενῖται ἦσαν ἐκ τῶν ζωηροτέρων καὶ πάντοτε, ἐν συνεννοήσει μὲ τοὺς ἄρχοντας τῆς Ἠλείας, ἐμελέτων μονομερῆ ἐξέγερσιν ταύτης.

Εἶχον καὶ οὗτοι συνδεθῆ στενότατα μὲ τὸν Θεόδ. Κολοκοτρώνην, ὅστις κατὰ τὰς ἑκάστοτε διελεύσεις του ἐκ Πύργου, συνηντᾶτο καὶ ἀντήλλασσε τὰς σκέψεις του μετ' αὐτῶν.

Εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῶν πατριωτικῶν αἰσθημάτων των ἦσαν ἀκράτητοι, ἀρχομένης τῆς δράσεως αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1806. Καὶ κατὰ τὸ 1808 ἔδρασαν κατὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα ἐπεισόδια Ἀλῆ–Φαρμάκη καὶ Βελῆ–Πασᾶ.

Κατὰ τὸ ἔτος 1812 οἱ Κρεστενῖται, ἐν συνεννοήσει μὲ ἐξέχοντας Πυργίους καὶ λοιποὺς Ἠλείους, προητοίμαζον ἐξέγερσιν, τοῦτο ὅμως γενόμενον ἀντιληπτὸν ὑπὸ τῶν Τούρκων, προεκάλεσε τὴν ἄγρυπνον παρακολούθησίν των.

Ἐν τῇ κατωτέρω πεοικοπῇ ἐπιστολῆς τοῦ Σεϊντάγα, ἐν Λάλᾳ εὑρισκομένου, πρὸς τὸν ἐν Πύργῳ Γεωργάκην Αὐγερινόν, γράφει σχετικῶς περὶ τῶν κινήσεων τῶν Πυργίων κατὰ τὸ ἔτος 1812: «.. μοῦ γράφεις κε διὰ τοὺς πυργιότες πως ησιχασαν κε εδοκες το γραμα τοῦ πεδιου μου Χαλιλαγα κε εκαμες καλα παρα οι πιργιοτες το εχουν συνηθεια πεντε εξη νοματες θελουν να πεδευουν την φτωχια τους ραγιαδες και δεν τους αφηνουν να κιταξουν τιν φτωχεια τους».

Ὁ Ἰωάννης Κρεστενίτης ἦτο ὁ πλέον ἐγγράμματος, καὶ ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ Διδασκάλου, ἐκάλει εἰς τὴν οἰκίαν του τοὺς νέους τοῦ Πύργου, καί, κατόπιν ἀδείας τοῦ Βοεβόδα, τοὺς ἐδίδασκε τὰ γράμματα τῆς ἐποχῆς. Ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως, διὰ τῆς διδασκαλίας του ἐξήγειρε τὰ πατριωτικὰ φρονήματά των, ὁμιλῶν εἰς αὐτοὺς περὶ ἐλευθερίας, περὶ ἀποτινάξεως τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας, περὶ θρησκείας, καὶ ἀναγινώσκων πατριωτικὰ ποιήματα μὲ ἀνδραγαθήματα ἡρώων.

Ἐπειδὴ ὅμως, ὡς συνήθως, οἱ νέοι ἦσαν ἀκράτητοι εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τῶν πατριωτικῶν των αἰσθημάτων καὶ ἰδίᾳ, ὅταν διήρχετο ἐκ Πύργου ὁ Θεόδ. Κολοκοτρώνης καὶ συνηντᾶτο μὲ τοὺς Ἀρχηγοὺς καὶ Προύχοντας, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ τοὺς ὑποπτεύωνται οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες ἤρχισαν νὰ παρακολουθοῦν τούτους.

Ὁ Ἰτὲμ–Μπέης Βοεβόδας Γαστούνης εἰς ἐπιστολήν του γράφει περὶ Κρεστενίτου ὅτι εἶναι ὕποπτος, καὶ ὅτι διετάχθη ἡ αὐστηρὰ παρακολούθησις καὶ ἡ ἐξόντωσις τούτου.

Εὐτυχῶς ὅμως Χριστιανοὶ ἐκ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Σεϊντάγα, ἔσπευσαν ἐγκαίρως καὶ εἰδοποίησαν τὸν Κρεστενίτην, ὅστις διὰ νυκτὸς ἀνεχώρησε-

δι' 'Ολυμπίαν, χωρὶς οἱ Τοῦρκοι, παρ' ὅλας τὰς αὐστηρὰς ἐρεύνας των, νὰ δυνηθοῦν νὰ τὸν ἀνακαλύψουν. Οὗτος παρέμεινεν ἐκεῖ, μέχρις ὅτου ἐκηρύχθη ἡ 'Επανάστασις, ὁπότε ἠγήθη ἰδίου σώματος πολεμιστῶν.

Οἱ Κρεστενῖται ἔδρασαν στρατιωτικῶς ὡς ἄριστοι πολεμισταί. Κατὰ τὴν δευτέραν μεγάλην ἐπίθεσιν τῶν Λαλαίων κατὰ τοῦ Πύργου ἐπολέμησαν ἡρωϊκώτατα ὀχυρωθέντες εἰς τὴν οἰκίαν των εὑρισκομένην εἰς τὸ μέρος, ὅπου καὶ ἡ νῦν τοιαύτη. Αὕτη ἦτο ἀληθὲς φρούριον μὲ ἀποθήκας τροφίμων, πολεμοφοδίων καὶ πολλὰς πολεμίστρας, καταστρεῖσα κατόπιν ὑπὸ τῶν Λαλαίων.

'Επίσης εἰς τὰς διαφόρους μάχας τῆς 'Ηλείας οἱ Κρεστενῖται ἔλαβον μέρος.

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν οἱ Κρεστενῖται ἔδρασαν καὶ πολιτικῶς, καταλαβόντες ὑψηλὰς θέσεις. Οἱ υἱοὶ τούτων, Γεώργιος καὶ 'Ιωάννης, ἐξελέγησαν ἐπανειλημμένως βουλευταὶ 'Ηλείας καὶ ἀνέλαβον ὑπουργικὰ ἀξιώματα, ὡς καὶ ὁ ἔγγονος αὐτῶν, Γ. Ι. Κρεστενίτης, ὅστις ἐξελέγη πολλάκις βουλευτὴς 'Ηλείας.

'Αναγνώστης Γρατσαλιᾶς.

'Εκ Σοπωτοῦ τῶν Καλαβρύτων καταγόμενος, ἦτο ἀρχηγὸς τῆς πλουσιωτάτης οἰκογενείας Γρατσαλιᾶ, ἥτις ἐγκατεστάθη πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς 'Επαναστάσεως εἰς Δούκα καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν εἰς Πύργον, ὅπου κατεῖχε πολλὰς οἰκίας. Κατὰ τὰς ἀφηγήσεις τῆς μητρός μου, ἥτις ἐπληροφορήθη ἐξ ἀφηγήσεων μιᾶς θείας της ὀνόματι 'Αννέττας Σπηλιωτοπούλου-Βαρουξῆ, ὁ Γρατσαλιᾶς ἦτο πάμπλουτος, κάτοχος τόσων πολλῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν κοσμημάτων καὶ ἄλλων τιμαλφῶν, ὥστε τὰ ἐζύγιζαν μὲ τὴν «παλάντζαν».

Ἦτο ὡραιότατος μὲ ἡγεμονικὴν παράστασιν, μὲ πλουσίαν χρυσίζουσαν γενειάδα, εὐθυτενής, σοβαρός, ὀλιγόλογος καὶ φιλόξενος.

'Ενεδύετο πλουσιώτατα μὲ «τὰ κατάχρυσα τουζουλούκια, μὲ φέρμελες καὶ μὲ βαρύτιμον φλοκάταν».

Αἱ οἰκίαι του ἦσαν ἡγεμονικῶς ἐπιπλωμέναι.

Συνεδέετο στενότατα μὲ ὅλους τοὺς ἐξέχοντας 'Αγάδες τοῦ Λάλα καὶ τοὺς Βοεβόδας τοῦ Πύργου καὶ τῆς Γαστούνης.

Τακτικώτατα ἐπεσκέπτετο τοὺς 'Αγάδες καὶ συνεγευμάτιζε μετ' αὐτῶν καί, ὡς εἶναι ἀπολύτως βεβαιωμένον, καὶ οἱ 'Αγάδες ἀνταπέδιδον τὰς ἐπισκέψεις φιλοξενούμενοι ὑπ' αὐτοῦ.

'Ο στενὸς σύνδεσμος καὶ τῆς οἰκογενείας Γρατσαλιᾶ μὲ τοὺς Λαλαίους Τούρκους συνετέλεσεν ἐπίσης νὰ διατηρῶνται σχέσεις φιλικαὶ μεταξὺ Τούρκων καὶ Χριστιανῶν. 'Ο 'Αναγνώστης Γρατσαλιᾶς πρὸ τῆς 'Επαναστάσεως (τέλος τοῦ 1819), ἐφοδιασθεὶς μὲ συστατικὰς ἐπιστολὰς ἀπὸ τοὺς ἐξέχοντας 'Αγάδες, μετέβη μὲ εἰδικὴν ἄδειαν εἰς Κων]πολιν. 'Εκεῖ εἰσήχθη εἰς τὸν Σουλτᾶνον καὶ ἐγένετο δεκτὸς ἀπὸ τὸν Μέγαν Βεζύρην, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδήλωσε τὴν τυφλὴν ὑπακοὴν τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι ἔμενον δῆθεν κατενθουσιασμένοι ἀπὸ τὴν Διοίκησιν τοῦ πολυχρονεμένου Σουλτάνου. 'Εζήτησε διάφορα προνόμια διὰ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ ἐπέτυχε τὴν κατάργησιν τοῦ φόρου τῆς δεκάτης διὰ τὸ Δούκα καί τινα ἄλλα ὀρεινὰ χωρία.

'Ομοίως ἔτυχεν ἰδιαιτέρας ἀκροάσεως ἀπὸ τὴν Σουλτάναν Βαλιδὲ μετ' ἐξαιρετικῶν περιποιήσεων.

'Η ἀκρόασις ἐγένετο διὰ διερμηνέως καὶ ἐκ τοῦ ἀφανοῦς, ὡς διηγεῖτο ὁ ἴδιος ὁ Γρατσαλιᾶς.

'Η Σουλτάνα εὑρίσκετο ὄπισθεν καφασίων καὶ ἦτο ἀθέατος. Διέταξε καὶ τοῦ παρεχωρήθησαν διάφορα πολύτιμα δῶρα, ἤτοι δακτυλίδια ἀδαμαντοκόλλητα, πρὸς δὲ καὶ μία χρυσοποίκιλτος ζώνη-κοινῶς βρακοζώνα-καὶ χρυσοκέντητον κοντογούνι, ἅτινα ἡ σύζυγος τοῦ Γρατσαλιᾶ ἐδώρησεν εἰς τὴν συγγενῆ της 'Αννέτταν Βαρουξῆ καὶ αὕτη εἰς τὴν ἀνεψιάν της 'Αφροδίτην Χρυσανθακοπούλου, μητέρα μου, ἅτινα καὶ κατέχω.

'Ομοίως καὶ ὁ Σουλτᾶνος τοῦ προσέφερε πολύτιμα δῶρα, μεταξὺ τῶν ὁποίων, χρυσοῦν δακτυλίδιον μὲ πέτραν φέρουσαν Τουρκικὴν σφραγῖδα, τὴν ὁποίαν ἐπίσης κατέχω.

'Ο Γρατσαλιᾶς συνεδέθη διὰ συγγενείας μὲ τὰς πλουσίας καὶ ἀριστοκρατικὰς οἰκογενείας τοῦ Δούκα: Αὐγερινοῦ, Σπηλιωτοπούλων—Βαρουξῆ, 'Ασημακοπούλων νῦν Ψαροπούλων, Δαραλέξη κ.λπ. ὡς καὶ μὲ τὸν Κολοκοτρώνην.

'Ο 'Αναγνώστης Γρατσαλιᾶς συνέβαλε σπουδαίως εἰς τὸν 'Αγῶνα, διότι τυγχάνων κάτοχος μεγάλης περιουσίας, διέθετεν ἀφειδῶς μέγιστα ποσὰ πρὸς ἐνίσχυσιν τούτου. Τὴν τακτικὴν τοῦ 'Αναγνώστου Γρατσαλιᾶ ἠκολούθησαν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, οἵτινες ἔλαβον καὶ μέρος εἰς τὰς περισσοτέρας μάχας τῆς 'Ηλείας.

'Εγγονὴ τοῦ 'Αναγνώστου ἦτο ἡ ὡραιοτάτη καὶ πλουσιωτάτη Μαρία Γρατσαλιᾶ, τὴν ὁποίαν ἐνυμφεύθη ὁ καπετὰν Γιαννῖκος Πλαπούτας, ἀξιωματικός, τῆς γνωστῆς ἐκ Παλούμπα οἰκογενείας Πλαπούτα, ἥτις πολλὰ προσέφερεν εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας 'Αγῶνα. 'Ο Γιαννῖκος ἀπέκτησε δύο τέκνα, τὴν Εὐφροσύνην, σύζυγον τοῦ δικηγόρου καὶ πολιτευτοῦ 'Ηλία Παλαμήδη, καὶ τὸν Γεώργιον.

Οἰκογένεια 'Αχόλου.

Δημήτριος Ἄχολος. 'Αρχηγὸς τῆς πολυμελοῦς οἰκογενείας τῆς ἐγκατασταθείσης ἐν Πύργῳ πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς 'Επαναστάσεως.

Μεταβὰς τὸ 1818 εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐμυήθη ἐκεῖ εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς 'Εταιρείας καί, ἐπανελθὼν εἰς Πύργον, ἐξήγειρε τοὺς κατοίκους.

Ἀλέκος Ἄχολος. Διεκρίθη εἰς τὰς μάχας τοῦ Πύργου καὶ ἐκρίθη ἀξιωματικὸς ε' τάξεως.

Ἰωάννης Ἄχολος. Κληθεὶς εἰς Τρίπολιν μαζὶ μὲ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προεστούς, ἐφυλακίσθη καὶ ἐκ τῶν βασανιστηρίων ἀπεβίωσε χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του καὶ ἴδῃ τὴν πατρίδα του ἐλευθέραν.

Ὁ Χρυσανθάκης Ἄχολος ἐπὶ κεφαλῆς τῶν 'Ηλείων ἔλαβε μέρος εἰς ὅλας τὰς μάχας τῆς 'Ηλείας, ἰδίᾳ εἰς Πούσι, προσέτι δὲ ἐπολέμησεν εἰς Τρίπολιν, Πάτρας καὶ δυτικὴν 'Ελλάδα, ἐφονεύθη δὲ τὸ 1825 κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ 'Ιμβραὴμ εἰς Πύργον.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ἄχολος ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας τῆς 'Ηλείας, ὡς καὶ εἰς Μεσολόγγιον, ἀνεδείχθη δὲ χιλίαρχος καὶ ἀξιωματικὸς

στ' τάξεως. Αἱ δὲ ἐν Πύργῳ οἰκίαι αὐτοῦ ἐπυρπολήθησαν ὑπὸ τῶν Λαλαίων. Ἀπέθανε τὸ 1833.

Ὁ Παναγιώτης Ἄχολος ἠκολούθησε τὸν Νικηταρᾶν μὲ ἑκατὸν στρατιώτας, ἔλαβε μέρος εἰς Ναύπλιον, εἰς τὰ Δραμαλιακὰ καὶ εἰς Κόρινθον. Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ἰμβραὴμ ἀντέστη ἀνδρείως εἰς τὴν μάχην τοῦ Κραμπόβου καὶ κατόπιν εἰς τὸ ἀκρωτήριον Κόρακας.

Ὁ Χριστόδουλος Ἄχολος διέπρεψε μᾶλλον ὡς πολιτικός. Ἐχρημάτισε μέλος τῆς Γερουσίας καὶ ἔχει ὑπογράψει, ὡς Γερουσιαστής, τὴν ἀπὸ ΑΩΚΒ' Ἰανουαρίου 4 ἐκ Κορίνθου ἐπιστολὴν τῆς Γερουσίας πρὸς τὸν Θ. Κολοκοτρώνην περὶ διορισμοῦ αὐτοῦ ὡς Ἀρχιστρατήγου τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Ὁμοίως ὡς Γερουσιαστὴς ἔχει ὑπογράψει τὴν ἀπὸ 16 Μαρτίου 1822 ἐκ Τριπόλεως προκήρυξιν, τὴν ἀπὸ 16 Μαρτίου 1822 ἐκ Τριπόλεως διαταγὴν τῆς Γερουσίας πρὸς τὴν Ἐφορίαν Κορίνθου, τὴν ἀπὸ 24 Μαρτίου ἐκ Τριπόλεως μετὰ τῶν ἄλλων μελῶν τῆς Γερουσίας, τὴν ἀπὸ 16 Ὀκτωβρίου 1822 μετὰ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, τὴν ἔνορκον βεβαίωσιν περὶ στενοῦ συνδέσμου καὶ κοινῆς ἐνεργείας πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἀναφυέντος σοβαρωτάτου κινδύνου, τὸν ὁποῖον διέτρεχε τότε ἡ Πατρίς. Ἐκ τῶν ἄνω ἀποδεικνύεται ἡ πολύτιμος συνεργασία του μετὰ τῆς Γερουσίας καὶ τῶν σχέσεών του μὲ τὸν Θ. Κολοκοτρώνην.

Ὁ Χριστόδουλος, ἀξιωματικὸς ε' τάξεως, εἶχε μυηθῆ εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν ἐν Κωνσταντινουπόλει καθὼς καὶ ὁ Δημήτριος Ἄχολος. Οἱ Ἀχολαῖοι μέγιστον ρόλον ἔπαιξαν κατὰ τὴν μεγάλην ἐκστρατείαν τῶν Λαλαίων ἐναντίον τοῦ Πύργου.

Καὶ οὗτοι ἐπέμειναν νὰ ὀχυρωθοῦν εἰς τὰς ἰσχυρὰς οἰκίας καὶ ἐκεῖθεν νὰ κρατήσουν ἄμυναν κατὰ τῶν ἐπελθόντων Λαλαίων. Παρὰ τὰς πολλὰς ἀντιρρήσεις κατέλαβον τὰς δυνατὰς Ἀχολαϊκὰς οἰκίας καὶ ἐπολέμησαν ἡρωϊκώτατα.

Ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη τῶν Λαλαίων ἐστέρησε τοὺς Ἀχολαίους τῆς μεγάλης των περιουσίας, διότι καὶ αἱ μεγάλαι συνεχόμεναι οἰκίαι των μὲ ὅλα τὰ πολυτελῆ ἔπιπλα καὶ πολύτιμα ἀντικείμενα ἐπυρπολήθησαν, ὡς καὶ αἱ ἀποθῆκαί των πλήρεις ἐμπορευμάτων καὶ τροφίμων.

Οἰκογένεια Βιλαέτη.

Χαράλαμπος Βιλαέτης. Ὁ διαπρεπέστερος τῆς οἰκογενείας Βιλαέτη, ἡ ὁποία ἦτο ἐκ τῶν παλαιοτέρων τοῦ Πύργου, θεωρουμένη ὡς μία ἐκ τῶν πρώτων ἐγκατασταθεῖσα εἰς αὐτόν.

Ὁ Χαρ. Βιλαέτης, ὁ ἀτρόμητος ἥρως, συγκατελέγετο μεταξὺ τῶν φοβερωτέρων ἐχθρῶν τῶν Τούρκων, ἔχων ὡς μόνον σκοπὸν τὴν ἐξόντωσίν των, δράσας παντοιοτρόπως καὶ διαθέτων τὰ πλεῖστα τῶν εἰσοδημάτων του ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως.

Καταδιωχθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἠναγκάσθη τὸ 1806 νὰ μεταβῇ εἰς Ζάκυνθον, ὅπου κατετάγη εἰς τὸν Ἀγγλικὸν Στρατὸν μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ Λοχαγοῦ.

Περὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τοῦ Βιλαέτη ὁμιλεῖ εὐφήμως ὁ τότε Ἄγγλος Διοικητής.

Δηλοῖ δηλαδὴ ὅτι ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἱκανωτέρων λοχαγῶν τοῦ Συντάγματος διακριθεὶς εἰς πολλὰς μάχας καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Λευκάδος τὸ 1810.

Συνεδέθη στενότατα μὲ τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐν Ζακύνθῳ, ὡς καὶ μὲ τοὺς ἀδελφοὺς Καμπάση καὶ ὅλους τοὺς Καπεταναίους καὶ προύχοντας τῆς Ζακύνθου, ὅπου καὶ ἐμυήθη εἰς τὴν Φιλ. Ἑταιρείαν κατὰ τὸ 1819.

Ἡ δρᾶσις τοῦ Βιλαέτη ἦτο μεγάλη. Ἥρως ἀτρόμητος, οὐδόλως ἐπτοεῖτο πρὸ τοῦ θανάτου, ὡς μόνον ὄνειρον ἔχων τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος, τὴν ὁποίαν δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ ἐλευθέραν φονευθεὶς πρόωρως. Ἅμα ἐξερράγη ἡ Ἐπανάστασις ἔσπευσεν ἐκ Ζακύνθου μετὰ πολεμιστῶν εἰς Γλαρέντζαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Γαστούνην ἑνωθεὶς μὲ τὸν Σισίνην, μετὰ τοῦ ὁποίου ἐπολιόρκησε τοὺς Γαστουναίους Τούρκους εἰς τὸ Χλουμούτσιον.

Τὴν 10ην Μαΐου ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῶν Λαλαίων, μετὰ τῶν ὁποίων συνηντήθη εἰς Σμύλα–Λαντζόϊ, ἔμεινε μὲ 26 παλληκάρια, ἐπολέμησεν ἡρωϊκώτατα πληγωθεὶς δὶς καὶ ἔπεσε μὲ ὅλους τοὺς ὀπαδούς του, ἀφοῦ ἐφόνευσε 300 Λαλαίους μὲ τὸν Ἀρχηγόν των.

Ὄχι μόνον ἡ Ἠλεία ἀλλὰ καὶ ἡ Ἑλλὰς ἔχασεν ἕνα ἥρωα, ὅστις θὰ ἀνήρχετο εἰς τὴν πρώτην σειρὰν τῶν Ἀρχηγῶν. Μετὰ τὸν θάνατόν του, τὴν ἀρχηγίαν ἀνέλαβεν ὁ ἀδελφός του Νικόλαος ὀνομασθεὶς ἀξιωματικὸς β' τάξεως. Ὁ ἕτερος ἀδελφὸς Ἰωάννης ἦτο μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, μεταβὰς δ' εἰς Τρίπολιν τὸν Μάρτιον 1821, ἀπεβίωσε μετὰ τὴν ἅλωσιν ταύτης.

Ὁ Νικόλαος Βιλαέτης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χαραλάμπους, ἀνέλαβε τὴν Ἀρχηγίαν τῶν πολεμιστῶν, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μεγάλην ἐκστρατείαν τῶν Λαλαίων κατὰ τοῦ Πύργου, καὶ ἐκράτησε τὰς Βιλαεταϊκας οἰκίας μετὰ τῶν ἄλλων Βιλαεταίων, ἀναδειχθεὶς ἀξιωματικὸς β' τάξεως.

Ὁ Λύσανδρος, υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Βιλαέτη, ἔλαβε μέρος εἰς ὅλας τὰς μάχας, καὶ εἰς ὅλας τὰς συνελεύσεις ὡς πληρεξούσιος μέχρι τοῦ 1871. Ἐτάχθη δὲ εἰς τὴν πρώτην τάξιν τῶν ἀνδρῶν τοῦ Ἀγῶνος.

Ὁ Κωνσταντῖνος, υἱὸς τοῦ Ἰωάννου, ἠνώθη μὲ τὸν Ἀναγνωσταρᾶν, ἐπολέμησεν εἰς πλείστας μάχας καὶ ἔλαβε τὸν βαθμὸν τοῦ χιλιάρχου, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος Λυσάνδρου Βιλαέτης, διέπρεψε καὶ αὐτὸς ταχθεὶς ὡς ἀξιωματικὸς ε' τάξεως.

Ἡ οἰκία τοῦ ἥρωος Χαρ. Βιλαέτη ἔκειτο εἰς τὸ ἐπικλινὲς δυτικὸν μέρος τοῦ λόφου Ἐπαρχεῖον καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς τὸ πρῶτον Διοικητήριον τοῦ Πύργου.

Ἐκεῖ εἶχεν ἐγκαταστήσει ὁ Σεϊντάγας, πάππος, τὰ γραφεῖα τοῦ Διοικητηρίου, μέχρις ὅτου ἀργότερον ἤγειρεν ἐν μέγαρον εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τοῦ Ἐπαρχείου καὶ ἐγγὺς τῆς οἰκίας τοῦ Βιλαέτη.

Ἡ οἰκία Βιλαέτη, ἀνώγειος, ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας οἰκίας τῆς ἐποχῆς, ἦτο μᾶλλον φρούριον μὲ περιτείχισμα δυνατόν, μὲ ἐξώστην καὶ μὲ ἀπείρους πολεμίστρας.

Ἐπὶ τοῦ ἐμπροσθίου μέρους εἶχεν ἐντοιχισθῆ πλὰξ μὲ Τουρκικὴν Ἐπιγραφήν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐφαίνετο ὅτι ἦτο τὸ Διοικητήριον καὶ ἦτις

ἐσώζετο μέχρι τοῦ 1860 περίπου. Γάλλοι καὶ ἄλλοι Εὐρωπαῖοι ἀρχαιολόγοι διερχόμενοι ἐκ Πύργου μετέβαινον εἰς τὸ Ἐπαρχεῖον καὶ ἐξήταζον τὴν Ἐπιγραφὴν ἐκείνην. Ἡ οἰκία τοῦ Βιλαέτη, κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν Λαλαίων, ὡς πολὺ δυνατή, ἐκράτησε τοὺς Τούρκους ὁλόκληρον σχεδὸν ἡμέραν διασωθεῖσα καὶ ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς.

Ἀδελφοὶ Καμπάση.

Οἱ ἀδελφοὶ Καμπάση, καταγόμενοι ἐκ Ζακύνθου, ἦσαν δύο, ὁ Δημήτριος καὶ ὁ Παναγιώτης.

Ἐπειδὴ οἱ ἀτρόμητοι αὐτοὶ ἀδελφοί, οἱ ὀνομαστοὶ ἥρωες, ἔδρασαν μᾶλλον ἐν Ἠλείᾳ, δὲν δυνάμεθα παρὰ νὰ τοὺς κατατάξωμεν μεταξὺ τῶν Ἠλείων πολεμιστῶν.

Ἐν Ζακύνθῳ, μυηθέντες εἰς τὴν Φιλ. Ἑταιρείαν τὸ 1819, συνεδέθησαν μὲ ὅλους τοὺς ἐξέχοντας Ἠλείους, οἵτινες εἶχον καταφύγει εἰς Ζάκυνθον, ὡς καὶ μὲ τοὺς Γορτυνίους τοὺς καταδιωκομένους ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Συνεδέθησαν μὲ τὸν Θ. Κολοκοτρώνην καὶ φιλικώτατα μὲ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, Γενναῖον καὶ Πᾶνον. Ὁμοίως μὲ τὸν Βιλαέτην, τὸν Μήτσου καὶ πολλοὺς ἄλλους. Ἐπειδὴ πάντοτε κατεδιώκοντο ἀπὸ τὴν Διοίκησιν, κατέφυγον εἰς τὴν Ἠλείαν καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν Γλαρέντζαν καὶ Γαστούνην, συνδεθέντες στενότατα μὲ τὴν οἰκογένειαν Σισίνη.

Ἡ σκληρὰ δουλεία, τὰ φοβερὰ βασανιστήρια, τὰ ὁποῖα ὑφίσταντο οἱ Χριστιανοί, εἶχον ἐξεγείρει τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα τῶν ἡρώων ἀδελφῶν.

Οὔτε οἱ διωγμοὶ τῆς Διοικήσεως, οὔτε αἱ φυλακίσεις, οὔτε ἡ αὐστηρὰ παρακολούθησις, οὔτε ἡ δήμευσις τῶν περιουσιῶν των ἠδυνήθησαν νὰ πτοήσουν τοὺς ἀδελφοὺς Καμπάση.

Ἐνθουσιώδεις καὶ ἀσυγκράτητοι πατριῶται ἐπεδίωκον παντοιοτρόπως νὰ ἐκδικῶνται τοὺς Τούρκους κατακτητάς. Κατήρτιζον τακτικώτατα ἀποσπάσματα ἀπὸ γενναίους πολεμιστὰς καὶ ἐπεχείρουν ἐπιδρομὰς εἰς μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπῆρχε πιθανότης νὰ συναντηθοῦν μὲ Τούρκους, πολλάκις ἔφθανον μέχρι τῶν ὁρίων τοῦ Λάλα, ὅπου συνῆπτον φονικὰς μάχας μὲ τουρκικὰ ἀποσπάσματα, τὰ ὁποῖα ἀπεδεκάτιζον.

Τούτου ἕνεκεν οἱ ἀδελφοὶ Καμπάση εἶχον ἐπικηρυχθῆ ὑπὸ τῶν Λαλαίων Τούρκων ἀντὶ μεγάλων χρηματικῶν ποσῶν.

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1820 ὁ Παναγιώτης Καμπάσης ἔλαβε πολλὰ παλληκάρια καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Πόθου, ὅπου ἦσαν τὰ μεγάλα ποιμνιοστάσια τοῦ πλουσιωτάτου Γιακούμ-Ἀγᾶ. Εἶχον ἀπόφασιν νὰ φονεύσουν τοὺς ποιμένας καὶ ἁρπάξουν ἐκ τοῦ ποιμνίου πολλὰ σφάγια. Οἱ ποιμένες ὀχυρωθέντες ἠμύνοντο, ταὐτοχρόνως ὅμως δι' ἀπεσταλμένου εἰδοποίησαν ἐπειγόντως τοὺς Λαλαίους. Ἡ ἐπίθεσις τοῦ Καμπάση μὲ τὰ παλληκάρια ἦτο σφοδροτάτη· οἱ ποιμένες, καίτοι ὠχυρωμένοι, ἤρχισαν νὰ κάμπτωνται, καὶ θὰ ὑπέκυπτον, ἐὰν δὲν ἔφθανεν ἐγκαίρως ἐνίσχυσις μὲ ἱκανὸν ἀριθμὸν Λαλαίων, διότι ἡ ἀπόστασις Λάλα—Πόθου εἶναι μικρά, μικροτέρα τῆς ὥρας.

Οἱ Χριστιανοὶ ὠχυρώθησαν εἰς τὰ παχύκορμα πεῦκα διὰ ν' ἀποκρούσουν τὰς φοβερὰς καὶ ἀγρίας ἐπιθέσεις τῶν Λαλαίων, οἵτινες ἤρχισαν νὰ τοὺς κτυποῦν ἀπὸ πλεῖστα σημεῖα.

Ἦτο ἀδύνατον πρὸ τοῦ ὄγκου ν' ἀνθέξουν καί, πρὸ τοῦ κινδύνου κυκλώσεως, ἤρχισαν ν' ἀπομακρύνωνται.

Ὁ Παναγιώτης Καμπάσης, ὅτε ἐπεχείρησε ν' ἀπομακρυνθῇ, ἐδέχθη εἰς τὸ στῆθος ἓν βόλι ἀπὸ τουρκικὸν καριοφίλιον καί, μόλις δυνηθεὶς ν' ἀπομακρυνθῇ μέτρα τινά, ἔπεσεν ἄπνους.

Εὐτυχῶς ὅμως τὰ παλληκάρια του, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἐκ Δούκα Ντοῦρος, ὁ γνωστὸς ἐκ τοῦ εἰδυλλίου Μαριορῆς-Τριτσιμπίδα, κατώρθωσαν μὲ προφανῆ κίνδυνον καὶ ἔλαβον τὸ πτῶμά του, μεθ' ὃ ἔσπευσαν ν' ἀπομακρυνθοῦν τραπέντες πρὸς τὸ χωρίον Στραβοκέφαλον.

Κατὰ τὴν φονικὴν αὐτὴν μάχην, ἥτις ἦτο καὶ ἡ πρώτη ἐν Ἠλείᾳ, ἐφονεύθησαν καὶ ἓξ ἐκ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Καμπάση καὶ ἐπληγώθησάν τινες. Ἐκ τῶν Λαλαίων ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τοὺς δέκα πέντε.

Ἡ θέσις ἐκείνη, εἰς ἣν ἐφονεύθη ὁ Καμπάσης, ὀνομάζεται καὶ σήμερον «Καμπάση Πεῦκα».

Καπετὰν Βερβίτας καὶ καπετὰν Μπόμπας.

Ὁ πρῶτος κατήγετο ἐκ τοῦ χωρίου Κούμανι καὶ ὁ δεύτερος ἐκ τοῦ χωρίου Γιάρμενα τῆς Λαμπείας, νῦν Φολόης.

Σύντροφοι ἀχώριστοι, πάντοτε μαζὶ παρηκολούθουν τοὺς Τούρκους, κατὰ τῶν ὁποίων ἔτρεφον ἄσπονδον μῖσος καὶ οἱ ὁποῖοι ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῶν ὀνομάτων των καὶ μόνον ἐφοβοῦντο, διότι πολλάκις εἶχον λάβει πεῖραν τῆς ἀνδρείας καὶ τόλμης των.

Ὅταν μάλιστα ἤθελον νὰ παραστήσουν τινὰ ὡς ἀνδρεῖον καὶ ἀτρόμητον, ἔλεγον : «ὡσὰν τὸν Βερβίτα καὶ Μπόμπα». Διαμένοντες, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς τὸ πυκνόδενδρον δάσος τῆς Φολόης, παρεφύλαττον τοὺς τυχὸν διερχομένους Τούρκους καὶ τοὺς ἀπεδεκάτιζον. Ὁ καπετὰν Βερβίτας καὶ ὁ καπετὰν Μπόμπας ἔτρεφον θανάσιμον μῖσος κατὰ τῶν ἀδελφῶν Ἀγάδων τοῦ Λάλα Χασὰν-Ἀγᾶ-Φειδᾶ καὶ Ραΐτ-Ἀγᾶ ἢ Κουτζοραΐτ, διότι οὗτοι ἦσαν οἱ θηριωδέστεροι καὶ κακοηθέστεροι τῶν Ἀγάδων, οἵτινες εἶχον τρομοκρατήσει διὰ τῆς ἀπανθρώπου διαγωγῆς των ὅλα τὰ πέριξ χωρία, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη.

Ταχθέντες ὑπὸ τὸν Παπασταθόπουλον, οἱ καπετὰν Βερβίτας καὶ καπετὰν Μπόμπας διεκρίθησαν εἰς ὅσας μάχας τῆς Ἠλείας ἔλαβον μέρος, θαυμασθέντες καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν Γ. Σισίνη, Μεταξᾶ καὶ Παπασταθοπούλου. Ἐπίσης ἔλαβον μέρος εἰς τὰς πολιορκίας τῶν Πατρῶν.

Εἰς τὴν μάχην Μποντίνι, ὁ καπετὰν Μπόμπας, ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἀνῆλθον σχεδὸν ἐπὶ τοῦ λόφου, ἔσπευσε καὶ ἐστάθη ἐμπρὸς εἰς τὰ κανόνια, ἅτινα εἶχον τοποθετήσει διὰ ν' ἀναχαιτίσουν τὴν ὁρμὴν τῶν ἀνερχομένων Λαλαίων. Ὅταν εἶδεν ὅτι τὰ εὔστοχα πυρὰ τῶν κανονιῶν εἶχον ἀναχαιτίσει τοὺς Τούρκους, μὲ ὀλίγους πολεμιστὰς καὶ μὲ τὰ γιαταγάνια εἰς τὰς χεῖρας, ἐπέπεσε μανιωδῶς ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ τοὺς ἔτρεψεν εἰς ἄτακτον φυγὴν πρὸς τὸ Λάλα.

Ἡ Κυβέρνησις μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν, ἐκτιμῶσα τὰς ὑπηρεσίας, ἃς προσέφερεν ὁ καπετὰν Μπόμπας, ὅστις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπαναστάσεως ἔλαβε τὸν βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ, παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν καὶ ἐκτάσεις γαιῶν εἰς τὸ χωρίον Ρώμεση τοῦ Πύργου.

Οἱ ἀπόγονοί του κατέχουν τὰ διακριτικὰ τοῦ βαθμοῦ του καὶ τὴν χρυσοκέντητον κορῶνάν του.

Περὶ τοῦ καπετὰν Βερβίτα δὲν ἠδυνήθημεν νὰ συλλέξωμεν πληροφορίας ἂν ἔλαβε βαθμὸν καὶ παραχωρήσεις γαιῶν.

Καπετὰν Κώστας Κουμανιώτης ἢ Παναγόπουλος.

Καταγόμενος ἐκ τοῦ χωρίου Κούμανι τῆς Λαμπείας, πάππος τοῦ ἰατροῦ Κουμανιώτη καὶ τοῦ ἱερέως Θεοδ. Παναγοπούλου, ἐκ τῶν ἡρώων τῆς ὀρεινῆς Ἠλείας, διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν του καὶ τόλμην. Ἠκολούθειτο πάντοτε ἀπὸ πολλὰ παλληκάρια. Εἶχε τὸ πρῶτον συμπράξει μὲ τοὺς Ζαΐμην καὶ Σισίνην, κατόπιν δὲ συνεδέθη στενῶς μὲ τοὺς Δουκαίους Αὐγερινόν καὶ Παπασταθόπουλον καὶ συνεπῶς καὶ μὲ τὸν Κολοκοτρώνην.

Ὁ Κολοκοτρώνης κατὰ τὴν ἄνοδόν του ἐκ Ζακύνθου πρὸς τὴν Γορτυνίαν, εἶχε καλέσει εἰς τὸν μικρὸν παρὰ τὴν Ἄβουραν Ναὸν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, μεταξὺ τῶν προϋχόντων καὶ καπεταναίων τῆς περιφερείας καὶ τὸν καπετὰν Κώσταν.

Ὁ καπετὰν Κώστας ἀκολουθῶν τὸν Παπασταθόπουλον διεκρίθη εἰς πολλὰς μάχας, ὅπως εἰς τὴν παρὰ τὴν Σμύλαν-Λαντζόϊ, Μποντίνι, Ἅγιον Γεώργιον, Πούσι, Πύργον κ.λπ., εὑρισκόμενος πάντοτε εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν καὶ ἀψηφῶν πάντα κίνδυνον. Ἔλαβεν ἐπίσης μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, εἰς ἀμφοτέρας τὰς πολιορκίας τῶν Πατρῶν ὡς καὶ εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

Ἀναγνώστης Ματσούκας.

Οὗτος ἦτο πλουσιώτατος ἔχων πολλὰ εἰσοδήματα καὶ κατήγετο ἐκ τοῦ χωρίου Ἀλῆ-Τσελεπῆ, ὅπερ ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν ἀπὸ τοῦ Ἁγᾶ Τσελεπῆ—Ἀλῆ.

Διατηρῶν ἐξ ἰδίων ἐξόδων σῶμα ὁπλοφόρων, παντοῦ ὅπου ἐπολέμησεν, ἐθαυμάσθη διὰ τὸν ἄκρατον ἡρωϊσμόν του, διαδοθείσης οὕτω τῆς φήμης του καθ' ἅπασαν τὴν Ἠλείαν. Διεκρίθη εἰς τὴν μάχην παρὰ τὴν θέσιν «Ἁγία Παρασκευὴ» τοῦ Πύργου, διότι παραλαβὼν πολλοὺς πολεμιστάς, κατέλαβε στενωποὺς καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς ἐκ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Χασὰν—Πασᾶ. Ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ἥρωες Ἠλεῖοι, ἔλαβε μέρος εἰς πλείστας ὅσας μάχας, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἰς τὴν παρὰ τὴν Ἀνάληψιν-Πούσι καί, παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Σισίνη, εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν.

Οἰκογένεια Μπαλάσκα ἢ Τσατσᾶ.

Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ταύτης Κωνσταντῖνος Τσατσᾶς καταγόμενος ἐκ τοῦ χωρίου Σαρακίνη τῆς Γορτυνίας, πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως κατελθὼν εἰς τὴν Ἠλείαν, ἐγκατεστάθη εἰς τὸ χωρίον Κλειντιὰ τῆς Λαμπείας.

Οὗτος εἶχεν ἓξ τέκνα ἄρρενα: τοὺς Ἀνδρόνικον, Γεώργιον, Χριστόδουλον, Νικόλαον, Δημήτριον καὶ Ἀγγελῆν καὶ κόρην, ἥτις εἶχεν ὑπανδρευθῆ τὸν ἐκ Γουμέρου καπετὰν Στέργιον.

Ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας ἐφημίζοντο διὰ τὴν ἀνδρείαν των καὶ τὴν τόλμην διό, καὶ αὐτοὶ οἱ ὀλίγοι Τοῦρκοι τοῦ μικροῦ τότε χωρίου, καὶ τοὺς ὑπελόγιζον καὶ τοὺς ἐφοβοῦντο.

Ἡ οἰκογένεια Τσατσᾶ παρηνώχλει πάντοτε τοὺς Τούρκους, ἰδίᾳ ὁ πατὴρ Τσατσᾶς ἀνυπότακτος καὶ τολμηρός, εἶχε γίνει πολὺ ἐπίφοβος εἰς αὐτούς.

Τὸ χωρίον Κλειντιὰ ἦτο ἕδρα Ἁγᾶ, ἥτις μετεφέρθη εἰς τὸ ἐγγὺς Μπεντένι ὑπὸ τοῦ προτελευταίου Ἁγᾶ. Ὡς καὶ ὅλοι οἱ καπεταναῖοι, ἐφ' ὅσον δὲν ἠδύναντο νὰ ἀποτινάξουν τὸν ζυγόν, προσεποιοῦντο φιλίαν καὶ ὑπακοήν, οὕτω καὶ ὁ Κώστας Τσατσᾶς, φαινομενικῶς διετήρει φιλικὰς σχέσεις μετὰ τῶν Τούρκων πρὸς ὄφελος καὶ ἡσυχίαν τῶν Χριστιανῶν. Διαδοχικῶς εἶχε συνδεθῆ στενότατα μὲ πολλοὺς Ἀγάδες, ὅπως μὲ τοὺς Γιακούμ—Ἀγᾶν, Μπεκὴρ—Ἀγᾶν καὶ ἄλλους. Ὁ Μπεκὴρ—Ἀγᾶς μάλιστα λόγῳ ἐκτιμήσεως πρὸς αὐτόν, τοῦ ἐπρότεινε νὰ ἀποστείλῃ τοὺς δύο υἱούς του, Ἀνδρῖκον καὶ Νικόλαον, ἵνα προσληφθοῦν εἰς τὰς ὑπηρεσίας τῶν Ἀλῆ—Ἀγᾶ καὶ Γιακούμ—Ἀγᾶ.

Ὁ Τσατσᾶς ἐδέχθη καὶ ἀπέστειλεν εἰς τοὺς ἀνωτέρω Ἀγάδες εἰς Λάλα τοὺς δύο υἱούς του, οἵτινες προσελήφθησαν εἰς ἐμπιστευτικὰς ὑπηρεσίας. Ὁ μὲν Ἀνδρῖκος προσελήφθη ὡς σωματοφύλαξ τοῦ Ἀλῆ—Ἁγᾶ καὶ ἐπὶ πλέον ὡς σφαγεύς, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν Μπαλάσκας, διότι ἔφερε πάντοτε δερματίνην θήκην, «μπαλάσκαν», ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑπῆρχεν ἡ μάχαιρα τοῦ σφαγέως. Ἐκ τούτου καὶ ὅλη ἡ οἰκογένεια ἔλαβε κατόπιν τὴν ἐπωνυμίαν Μπαλάσκα. Ὁ δὲ Νικόλαος προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Γιακούμ—Ἁγᾶ.

Μετὰ τὴν πρόσληψιν τῶν δύο ἀδελφῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Ἀγάδων, ὁ τρίτος ἀδελφὸς Χριστόδουλος ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ Πατρίδα καὶ οἰκογένειαν καὶ νὰ μεταβῇ εἰς μακρυνὰ μέρη. Ἐζήτησε καὶ ἔλαβε συστατικὰς ἐπιστολὰς ἀπὸ τὸν Ἁγᾶ-Κλειντιὰ διὰ πολλοὺς ἐξέχοντας Ἀγάδες διαφόρων περιφερειῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ δι' ἕνα σημαίνοντα Ἀγᾶν, συγγενῆ τοῦ Ἁγᾶ-Κλειντιά, εἰς Βλαχίαν, ὅστις καὶ προσέλαβε τὸν Χριστόδουλον Τσατσᾶν τὸ πρῶτον ὡς ἐπόπτην, εἶτα διαχειριστὴν τῆς περιουσίας του καὶ τέλος, ἐκτιμῶν τὴν τιμιότητα, τὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὸν ἡρωϊσμόν του, προσέλαβε τοῦτον ὡς ἀρχηγὸν τῆς σωματοφυλακῆς του (Μποσταντζῆ-μπαση). Οὐδέποτε ἀπεχωρίζετο αὐτοῦ ὁ Ἁγᾶς καὶ μετ' αὐτοῦ ἐνήργει περιοδείας εἰς τὰ διάφορα χωρία τῆς περιφερείας του.

Ὁ Χριστόδουλος παραμείνας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἁγᾶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη, κατώρθωσε διὰ τῶν πολλῶν προτερημάτων του νὰ ἀποκτήσῃ τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Τούρκων, οὕτως ὥστε, ὅταν παρετηρήθησαν κινήσεις τῶν Χριστιανῶν ἐν Βλαχίᾳ ἐναντίον τῶν Τούρκων, οὗτος διὰ νὰ μὴ ἐγείρῃ τὰς ὑπονοίας τούτων καὶ τοῦ Βοεβόδα, μὲ μεγάλην στρατηγικότητα κατώρθωσε νὰ φαίνεται ἐνδιαφερόμενος διὰ τοὺς Τούρκους καὶ ὅτι καταφέρεται ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν. Ἦτο ὅμως πραγματικὸς Ἕλλην μὲ θερμὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα, μὲ ἑλληνικὸν αἷμα εἰς τὰς φλέβας του καί, μόλις ἐπληροφορήθη ὅτι εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐξερράγη ἡ Ἐπανάστασις, ἡ καρδία του ἐσκίρτησεν ἀπὸ χαρὰν καὶ ἐζήτει πρόφασιν διὰ νὰ σπεύσῃ ἐκεῖ κάτω καὶ πολεμήσῃ κατὰ τοῦ προαιωνίου ἐχθροῦ. Παρουσιασθεὶς εἰς τὸν Ἁγᾶν, τοῦ ἐζήτησεν ὡς χάριν

νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ κατέλθῃ εἰς Πελοπόννησον καὶ νὰ πολεμήσῃ παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Τούρκων, ἐναντίον τῶν ἀπίστων ραγιάδων, οἱ ὁποῖοι ἐτόλμησαν νὰ ἐξεγερθοῦν κατὰ τοῦ πολυχρονεμένου Σουλτάνου.

Ὁ Ἀγᾶς χωρὶς νὰ ὑποπτευθῇ τοὺς κρυφίους πόθους τοῦ Χριστοδούλου, τοῦ ὁποίου διακαὴς πόθος ἦτο νὰ ἴδῃ τὴν πατρίδα του ἐλευθέραν, ἀνύποπτος τελείως, τοῦ ἐπέτρεψε ν' ἀναχωρήσῃ διὰ Πελοποννήσου, ἐφωδίασε τοῦτον μὲ σχετικὸν διαβατήριον καὶ ἄφθονα χρήματα καὶ ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν θαυμάσιον ἵππον, ζεῦγος πιστολίων, γιαταγάνι καὶ καριοφίλι. Ἐπίσης τὸν ἐφωδίασε μὲ πολλὰς συστατικὰς ἐπιστολὰς διὰ τὸν Πασᾶν τῆς Τριπόλεως καὶ ἄλλους ἐξέχοντας Τούρκους, συνιστῶν τοῦτον ὡς τὸν πλέον ἀφωσιωμένον φίλον, πρὸς δὲ τοῦ ἐπέτρεψε νὰ παραλάβῃ μαζί του ἕνα ἀφωσιωμένον σύντροφόν του Ἀράπην, ὅστις οὐδέποτε ἀπεχωρίζετο ἀπὸ τὸν Χριστόδουλον. Ὁ Χριστόδουλος, ἀναχωρήσας ἀμέσως, κατόπιν πολυημέρου ταξιδίου, ἔφθασεν ἔξωθι τῆς Τριπόλεως καὶ ἐζήτησε νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸν ἐκεῖ πλησίον ἐστρατοπεδευμένον Θεόδ. Κολοκοτρώνην.

Ἐπειδὴ ἐπρόκειτο περὶ ἀγνώστου, ὁ Κολοκοτρώνης διέταξε νὰ ἐξετασθῇ ἡ ταυτότης του, πόθεν ἤρχετο, ποῖος ὁ σκοπὸς τῆς ἀφίξεώς του, κλπ. Ὁ Χριστόδουλος, ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζεν ὅτι ἡ οἰκογένειά του εἶχε λάβει τὴν ἐπωνυμίαν Μπαλάσκα καὶ ὑπὸ ταύτην ἦτο γνωστὴ καὶ εἰς τὸν Κολοκοτρώνην καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ ἐν γένει εἰς τὴν Ἠλείαν, ἔδωσε πληροφορίας, πλὴν ὅμως εἶπεν ὅτι ὀνομάζεται Τσατσᾶς, πρᾶγμα ὅπερ προεκάλεσεν ὑποψίας. Παρουσιασθεὶς δὲ κατόπιν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην διηυκρίνησε τὰ τῆς καταγωγῆς του καὶ ὅτι ἦρχετο ἐκ Βλαχίας, ὅπου εἶχε προσληφθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἰσχυροῦ ἐκεῖ Ἀγᾶ. Ἀπὸ τὸν Ἀγᾶν κατώρθωσε νὰ ἀπαλλαγῇ μὲ διαφόρους προφάσεις ἅμα ἐπληροφορήθη τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὁ Κολοκοτρώνης τέλος ἐπείσθη, ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Κώστα Μπαλάσκα, τῆς ἡρωϊκῆς οἰκογενείας, τὸν ἐκράτησε τρεῖς ἡμέρας, τοῦ ἐχάρισε γιαταγάνι καὶ πιστόλια, τοῦ ἔδωσε καὶ δώδεκα πολεμιστάς, τοῦ ἐζήτησεν ὅμως ὡς χάριν νὰ τοῦ ἀφήσῃ προσωρινῶς τὸν ἀφωσιωμένον του σωματοφύλακα Ἀράπην. Οὗτος τέλος συγκατετέθη πρὸς τοῦτο, παρὰ τὰς σοβαρὰς καὶ ἐπιμόνους τοῦ Ἀράπη διαμαρτυρίας.

Τὸ γιαταγάνι ἐκεῖνο τοῦ Κολοκοτρώνη, τὰ χαλινάρια καὶ τὶς σκάλες τοῦ ἵππου, τὰ ὁποῖα ἐδώρησεν ὁ Ἀγᾶς, σώζονται καὶ κατέχονται ἀπὸ τοὺς ἐγγόνους των.

Ὁ Χριστόδουλος κατόπιν τῆς συναντήσεώς του ταύτης μὲ τὸν Κολοκοτρώνην, ἀνεχώρησε μετ' ἄλλων δώδεκα πολεμιστῶν δι' Ἠλείαν. Ἐκεῖ συναντηθεὶς καὶ μὲ τοὺς ἄλλους ἀδελφούς του, ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας παρὰ τὸ Μποντίνι, Ἅγιον Γεώργιον, Πούσι κλπ., πάντοτε προπορευόμενος καὶ ἀψηφῶν πάντα κίνδυνον. Ὁ Χριστόδουλος Τσατσᾶς –Μπαλάσκας διεκρίθη ἐπίσης εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, τοῦ Ναυπλίου καὶ εἰς τὰς μάχας κατὰ τοῦ Δράμαλη. Ἐχθρὸς τῶν Μπαλασκαίων ἦτο ὁ Γ. Σισίνης, ὅστις ἐπεδίωκεν εὐκαιρίαν πρὸς ἐξόντωσίν των. Ἡ ἔχθρα αὕτη προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι, ἐνῷ οἱ Μπαλασκαῖοι κατ' ἀρχὰς συνειργάζοντο μὲ τὸν Γ. Σισίνην, συνδεθέντες κατόπιν μὲ τοὺς

Κολοκοτρώνην, Αὐγερινὸν καὶ Παπασταθόπουλον, ἠρνήθησαν νὰ ἐνισχύσουν τὸ ὑπ' αὐτὸν στράτευμα.

Ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς συμφιλιώσεως, ὁ Σισίνης ἐκάλεσε τοὺς ἀδελφοὺς Ἀνδρόνικον, Χριστόδουλον καὶ Νικόλαον Μπαλάσκαν εἰς Γαστούνην, ἔχων ὑπ' ὄψιν νὰ τοὺς ἐξοντώσῃ ἐκδικούμενος τὴν ἄρνησίν των νὰ τὸν ἐνισχύσουν.

Οἱ ἀδελφοὶ Μπαλάσκα, ἀνύποπτοι, ἐδέχθησαν τὴν πρόσκλησιν καὶ μετέβησαν εἰς Γαστούνην πρὸς συνάντησιν τοῦ Γ. Σισίνη, ὅστις τοὺς ὑπεδέχθη φιλικώτατα διὰ νὰ μὴ τυχὸν ἐννοήσουν τι τὸ ὕποπτον, ἕως ὅτου ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του. Τότε ὡς ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ἔφθασεν ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς τῶν Μπαλασκαίων καπετὰν Στέργιος ἐκ Γουμέρου. Οὗτος, ἔχων προϋπηρετήσει ὑπὸ τὸν Σισίνην, ἐγνώριζε τὴν πρὸς τοὺς Μπαλασκαίους ἔχθραν του καὶ τὰς διαθέσεις αὐτοῦ καί, ὡς ἐκ τούτου, φοβηθεὶς περὶ τῆς τύχης αὐτῶν, μὲ πολλὰ παλληκάρια μετέβη εἰς Γαστούνην ἀκριβῶς, καθ' ἣν ὥραν ὁ Σισίνης ἐγευμάτιζε μετὰ τῶν τριῶν ἀδελφῶν Μπαλάσκα εἰς τὴν οἰκίαν του. Ὁ καπετὰν Στέργιος, εἰσελθὼν καὶ παρουσιασθείς, εἶπε πρὸς τὸν Σισίνην: «Στρατηγέ, δὲν θὰ χαλασθοῦν οἱ Μπαλασκαῖοι». Ὁ Σισίνης διαμαρτυρόμενος ἐπέμενεν ὅτι ἐκάλεσεν αὐτοὺς διὰ νὰ συμφιλιωθοῦν καὶ ἠρνεῖτο τελείως τὸν σκοπόν του περὶ ἐξοντώσεώς των, προσπαθῶν διὰ πολλῶν περιποιήσεων νὰ διαλύσῃ πᾶσαν ὑποψίαν, διότι δὲν ἤθελε νὰ κοινοποιηθῇ εἰς τὴν Γαστούνην ἡ πρόθεσίς του περὶ ἐξοντώσεως τῶν Μπαλασκαίων.

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ὅμως, ὁ Σισίνης καταλαβὼν ὑψηλὰς θέσεις, ἐξεδικήθη τοὺς Μπαλασκαίους, στερήσας αὐτοὺς πάσης παραχωρήσεως ὑπὸ τῆς Πολιτείας διὰ τὰς ὑπηρεσίας των.

Ἀθανάσιος Πετρουτζόπουλος ἢ Πετρουτζῆς.

Οὗτος κατήγετο ἐκ Κούμανι τῆς Λαμπείας, ἐν Πύργῳ δ' ἐγκατασταθείσης τῆς οἰκογενείας του, συνειργάσθη μετὰ τῶν ἡρώων τοῦ Πύργου, διακρινόμενος διὰ τὴν τόλμην του καὶ διὰ τὰ πατριωτικά του αἰσθήματα.

Μαθητὴς τοῦ Ἰωάννου Κρεστενίτη, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ διδάγματα πατριωτικά. Ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ἔτρεφεν ἄσπονδον μῖσος κατὰ τῶν Τούρκων καί, πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεώς του εἰς Πύργον, ἠσκεῖτο ἐντὸς τοῦ πυκνοτάτου δάσους τῆς Φολόης εἰς τὴν σκοποβολήν, διότι, ὡς ἔλεγεν, ἔπρεπε νὰ σκοπεύῃ καλὰ διὰ νὰ ρίχνῃ μὲ κάθε βόλι του καὶ ἀπὸ ἕνα Τοῦρκον, καταστάς οὕτω ἄριστος σκοπευτής. Ἡ οἰκογένεια Πετρουτζοπούλου, πρὶν ἐγκαταλείψῃ τὸ χωρίον Κούμανι, εἶχεν ὑποστῇ πολλὰ ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ὡς ἐκ τούτου ἠναγκάσθη νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς Πύργον.

Ὁ Ἀθανάσιος Πετρουτζόπουλος εἶχε συνδεθῇ στενότατα μὲ τὸν Αὐγερινόν, τὸν ὁποῖον μετὰ τοῦ Ἀγγελῆ Νιώτη ἠκολούθησεν εἰς Μοναστηράκιον τῆς Γορτυνίας ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ—Φαρμάκη κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Βελῆ—Πασᾶ.

Ἐπίσης ἠκολούθησε τὸν Ἀναγν. Παπασταθόπουλον εἰς τὴν παρὰ τὴν Σμύλαν—Λαντζόϊον ἐκστρατείαν τῶν Λαλαίων, ἔνθα ἔλαβε χώραν ἡ φοβερὰ ἐκείνη μάχη κατὰ τοῦ Βιλαέτη. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μεγάλην μάχην τοῦ Πύργου μετὰ τῶν ἀδελφῶν Διάκου καταλαβὼν τὰς Δια-

καίτκας οικίας καὶ τὰς πρὸς τὸν Ἅγιον Χαράλαμπον καί, ὅταν εἰς μίαν κρίσιμον στιγμὴν ἐκινδύνευον, ἐξῆλθον μὲ τὰ γιαταγάνια καὶ ἠνώθησαν μὲ τοὺς παρὰ τὴν θέσιν «Ἀνεμόμυλος» πολεμιστὰς ὑπὸ τὸν Παπασταθόπουλον.

Ἀποτελῶν καὶ οὗτος μέλος τῆς ὁμάδος ὑπὸ τὸν Διον. Αὐγερινόν, ὅστις Αὐγερινὸς ἐπνίγη εἰς τὸν Ἀλφειόν, ἔσπευσε νὰ διευκολύνῃ τὴν φυγὴν τῶν γυναικοπαίδων μὲ κίνδυνον νὰ πνιγῇ καὶ οὗτος εἰς τὸν Ἀλφειόν. Ἀκολουθῶν τὸν στρατηγὸν Παπασταθόπουλον, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πρώτην πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου, εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ εἰς τὰς μάχας τοῦ Πούσι.

Ὁ ἡρωϊσμὸς καὶ ἡ δρᾶσις τοῦ Ἀθανασίου Πετρουτζοπούλου ἐξετιμήθησαν ἀπὸ τὴν Διοίκησιν, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν κάτωθι ἐπισήμων ἐγγράφων:

«Ὁ φέρων τὸ παρὸν Ἀθανάσιος Πετρουτζόπουλος ἐκ Κούμανι τῆς Λαμπείας, ἐπαρχίας Ἠλείας, ὑπηρέτησεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐπαναστάσεως ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν μας στρατιωτικῶς παρευρεθεὶς εἰς τὰς ἐντὸς τῆς Ἠλείας συγκροτηθείσας μάχας καὶ εἰς τὰς διαφόρους πολιορκίας Πατρῶν, ὅτι καθ' ὅλον τὸ αὐτὸ διάστημα ἔδειξε τὴν ἀπαιτουμένην ἀξιότητα καὶ γενναιότητα τοῦ στρατιώτου.

Γαστούνη 7 Δεκεμβρίου 1841

(ὑπογραφὴ) Χρύσ. Σισίνης Συνταγμ.».

Ἀκολουθεῖ ἡ ἐπικύρωσις τῆς ἄνω ὑπογραφῆς ἀπὸ τὸν τότε Δήμαρχον Λαμπείας Π. Ροδόπουλον.

Διὰ Β. Δ. τῆς 3 Φεβρουαρίου 1843 τοῦ ἀπενεμήθη ὁ Σιδηροῦς Σταυρὸς, ἀργότερον δὲ (ἔτος 1844) ὁ Ἀργυροῦς.

Καπετὰν Δημήτρουλας.

Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν τολμηροτέρων Διβριωτῶν καὶ ἀτρόμητος ἥρως.

Παρ' ὅ,τι καὶ ἂν ἔχῃ γραφῇ, ἡ Δίβρη δὲν κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Δὲν ὑπέφερε, δὲν ἐβασανίσθη, δὲν ἠσθάνθη, ὡς ἄλλαι περιφέρειαι, τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας.

Τὰ ἔνθεν καὶ ἔνθεν πανύψηλα ὄρη, τὸ ἀδιάβατον καὶ πετρῶδες τῆς περιοχῆς, ὡς φυσικὰ φρούρια, δὲν ἐπέτρεπον τὴν εἴσοδον τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὴν Δίβρην. Αὕτη μὲ τοὺς μαχαλάδες της–συνοικίας–ἓξ τὸν ἀριθμόν: Κοκκαλιάρες, Λαζαράδες, Κρουστάδες, Πέρα Μαχαλᾶς, Καργιανάδες καὶ Βασιλαῖοι, ἀπομεμακρυσμένους ἀλλήλων καὶ εἰς δύσβατα μέρη εὑρισκομένους, ἀπετέλει ἀσφαλῆ κρησφύγετα ἀπροσπέλαστα καὶ ἀπόρθητα. Ὡς καὶ πάντες οἱ Ἕλληνες, οὕτω καὶ οὗτοι, δὲν ὑστέρουν εἰς πατριωτισμόν,συμπάσχοντες καὶ συμπονοῦντες τοὺς βασανιζομένους ἀδελφούς των.

Πολλοὶ Διβριῶται ἐβοήθησαν παντοιοτρόπως τὸν Ἀγῶνα, ὑλικῶς, στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς, διότι εἰς τὴν Δίβρην κατῴκουν καπεταναῖοι, πολεμισταὶ καὶ ἐν γένει ἐπιφανεῖς οἰκογένειαι, τῶν ὁποίων τὰ μέλη προσέφεραν πλεῖστα ὅσα διὰ τὴν ἀποτίναξιν τοῦ ζυγοῦ.

Ὁ Δημήτρουλας λοιπόν, ἀληθὴς ἥρως, εἶχε τρομοκρατήσει τοὺς Λαλαίους, τὰ ἀποσπάσματα τῶν ὁποίων εἶχεν ἀποδεκατίσει.

Λαλαῖοι ἐπιχειροῦντες νὰ διέλθουν τὴν Φολόην ἐφονεύοντο ἀπὸ τὸν καιροφυλακτοῦντα εἰς τὸ πυκνότατον δάσος Δημήτρουλαν.

Τακτικώτατα μὲ πολλοὺς ἄλλους ἐκ Δίβρης ἐξήρχετο πρὸς τὴν Φολόην μήπως συναντήσῃ Τούρκους, κατήρχετο εἰς τὸ κέντρον τῆς Φολόης, ὅπου εἶχε τὰ ποιμνιοστάσιά του ὁ φοβερὸς καὶ ἄγριος Γιόγκας—Ἀγᾶς τοῦ Κούμανι, φονεύων τοὺς ποιμένας του καὶ ἀποδεκατίζων τὰ ποίμνιά του.

Ὁ καπετὰν Δημήτρουλας ἐπεδίωκε νὰ φονεύσῃ τὸν Ἀγᾶν διὰ τὴν πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς διαγωγήν του.

Ὁ καπετὰν Δημήτρουλας ἦτο εἷς μεταξὺ τῶν ἡρώων τῶν δρασάντων κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μάχην τοῦ Πύργου καὶ ἐπολέμησε γενναιότατα.

Ἐπίσης διεκρίθη εἰς τὰς μάχας Ἀγουλινίτσης, Μποντίνι καὶ Πούσι. Κατόπιν ἠκολούθησε τὸν Παπασταθόπουλον εἰς τὰς μάχας Γορτυνίας. Ἐν τέλει ἔλαβε μέρος εἰς τὰς πολιορκίας τῶν Πατρῶν καὶ τοῦ Μεσολογγίου.

Καπετὰν Ἀγγελῆς Νιώτης.

Κατήγετο ἐκ τοῦ χωρίου Κούμανι, ἐκ τῆς πολυμελοῦς οἰκογενείας Νιώτη, ἥτις πολλὰ παλληκάρια διέθεσεν ὑπὲρ τοῦ Ἀγῶνος.

Ὁ Ἀγγελῆς Νιώτης, φημιζόμενος διὰ τὴν ἀνδρείαν του καὶ τὴν τόλμην καὶ τὸ πανύψηλον τοῦ σώματός του, εἶχε καταστῇ τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων τῆς Φολόης.

Οὗτος μετέβη εἰς Μοναστηράκιον Γορτυνίας ἐναντίον τοῦ Βελῆ-Πασᾶ καὶ ἐκεῖ μὲ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοὺς Λαλαίους Τούρκους ὑπὸ τὸν Χασὰν-Φειδᾶ-Ἀγᾶν, ἐκλείσθησαν εἰς τὸν πύργον τοῦ Ἀλῆ-Φαρμάκη πολιορκηθέντες.

Μετὰ τὴν συνθηκολόγησιν, ἐξῆλθε καὶ ἠκολούθησε τὸν Κολοκοτρώνην μέχρι τῆς θέσεως Πυργί. Ἔκτοτε ἐτάχθη ὑπὸ τοὺς Αὐγερινόν καὶ Παπασταθόπουλον, λαβὼν μέρος εἰς τὰς μάχας Μποντίνι, Ἁγίου Γεωργίου, Πούσι, Γορτυνίας, ὡς καὶ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως.

Ἕτεροι Ἠλεῖοι πολεμισταί, περὶ ὧν δὲν ἠδυνήθημεν, παρὰ τὰς προσπαθείας μας, νὰ συλλέξωμεν πολλὰς πληροφορίας, καίτοι καὶ οὗτοι πολλὰς προσέφεραν ὑπηρεσίας καὶ παντοῦ ἐπολέμησαν ἡρωϊκώτατα, εἶναι οἱ ἑξῆς :

Κουντούρης.

Πολεμιστὴς ἀτρόμητος, περὶ οὗ τὸ μόνον γνωστὸν εἶναι ὅτι ἔλαβε μέρος εἰς ὅλας τὰς μάχας τῆς Ἠλείας καὶ Γορτυνίας.

Λαγανιώτης.

Ἐκ τοῦ χωρίου Λαγανᾶ τῆς Πηνειΐας, ὁ ὁποῖος, ἡγούμενος πολεμιστῶν ἐκ Πηνειΐας, ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς μάχας τῆς Ἠλείας.

Ἰωάννης Κουτσογιαννόπουλος.

Κατήγετο ἐκ Πύργου καὶ ἠκολούθησε τὸν Βιλαέτην εἰς τὴν μάχην Σμύλα. Κατόπιν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μεγάλην μάχην τοῦ Πύργου, πολεμήσας ἡρωϊκῶς. Εἶτα ἠκολούθησε τὸν στρατηγὸν Παπασταθόπουλον καὶ ἔλαβε μέρος εἰς ὅλας τὰς μάχας τῆς Ἠλείας καὶ Γορτυνίας, ὡς καὶ εἰς τὴν πρώτην πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου. Ἐπίσης δὲ εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀττικῆς.

Καπετὰν Κώστας (Ἐξ Ἀνδραβίδας).

Οὗτος κατήγετο ἐξ Ἀνδραβίδας καὶ ἐφημίζετο διὰ τὴν ἐξαίρετον τόλμην του.

Καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων, κατέφυγεν εἰς Ζάκυνθον, ἔνθα ὑπηρέτησεν ἐπί τινα χρόνον εἰς τὸν Ἀγγλικὸν στρατόν. Ὡς ἐκ τούτου εἶχε διαπρέψει στρατιωτικῶς.

Εἰς Ζάκυνθον συνεδέθη μὲ τὸν Κολοκοτρώνην καὶ στενότατα μὲ τὸν Βιλαέτην καὶ τοὺς ἀδελφοὺς Καμπάση. Ἦτο ἀγαπητὸς εἰς τὴν πεδινὴν Ἠλείαν καὶ πάντοτε ἡγεῖτο σώματος πολεμιστῶν.

Συνειργάζετο μὲ τὸν Σισίνην, μετὰ τοῦ ὁποίου πάντοτε παρηνώχλει τοὺς Τούρκους τῆς Γαστούνης.

Εἰς τὴν μάχην παρὰ τὴν Σμύλαν ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Βιλαέτην, σωθεὶς ὡς ἐκ θαύματος, διότι κατώρθωσεν ἐγκαίρως καὶ ἀπεσύρθη πρὸς τὰ πρὸς τὴν Κρεμαστὴν ὑψώματα.

Εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Λάλα, ἡγούμενος Ἀνδραβιδαίων πολεμιστῶν, ἠκολούθησε τὸν Σισίνην καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας Μποντίνι, Ἁγίου Γεωργίου, ὡς καὶ παρὰ τὴν Ἀνάληψιν-Πούσι, εἰς ἣν ἐφονεύθησαν πέντε ἐξ Ἀνδραβίδας. Ἐπίσης ἔλαβε μέρος εἰς τὰς πολιορκίας τῶν Πατρῶν, καὶ κατόπιν εἰς τὴν πρώτην πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου.

Ἀδελφοὶ Λαμπαούνα.

Ἀπόγονοι παλαιᾶς ἐκ Πύργου οἰκογενείας, ὑπῆρξαν ἥρωες σωματώδεις καὶ τολμηροὶ δράσαντες πολλαπλῶς κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν καὶ ἐπαναστατικὴν περίοδον.

Ἠκολούθησαν τὸν Θ. Κολοκοτρώνην μεταβαίνοντα εἰς Γορτυνίαν πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ Ἀλῆ-Ὠαρμάκη, κατὰ τοῦ ὁποίου εἶχον ἀποσταλῆ σουλτανικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Βελῆ-Πασᾶν.

Διεκρίθησαν διὰ τὸν ἡρωϊσμόν των κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ πύργου τοῦ Μοναστηρακίου ἀποδεκατίζοντες, μετ' ἄλλων Πυργίων καὶ ὀρεινῶν πολεμιστῶν, τοὺς πολιορκητὰς Τούρκους.

Ἔλαβον μέρος εἰς τὰς μάχας τοῦ Πούσι, τοῦ Πύργου, τῆς Γορτυνίας ὡς καὶ εἰς τὰς πολιορκίας τῶν Πατρῶν καὶ τῆς Τριπόλεως, ἔνθα ἐπολέμησαν ἡρωϊκώτατα προκαλέσαντες τὸν θαυμασμόν. Συνεργαζόμενοι μετὰ τῶν ἀδελφῶν Μήτσου, ἠκολούθουν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὸν στρατηγὸν Παπασταθόπουλον.

Κωνσταντῖνος Γκίκας.

Καταφυγὼν καὶ οὗτος εἰς Ζάκυνθον καὶ καταταχθεὶς εἰς τὸν Ἀγγλικὸν στρατόν, εἰδικεύθη εἰς τὰ στρατιωτικὰ καὶ ὡς ἐκ τούτου διέπρεψε στρατιωτικῶς. Ἠκολούθει πάντοτε τοὺς ἀδελφοὺς Σισίνη, μετὰ τῶν ὁποίων ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς μάχας τῆς Ἠλείας, εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν καὶ τῆς Ἀκροπόλεως, διακριθεὶς παντοῦ.

Καπετὰν Ρῖζος.

Ἐκ Γορτυνίας καταγόμενος καὶ κατὰδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων, κατέφυγεν εἰς Ζάκυνθον καταταχθεὶς εἰς τὸν Ἀγγλικὸν στρατὸν ὡς ἀξιωματικός. Ἔλαβε μέρος εἰς τὰς διαφόρους ἐπιχειρήσεις τῶν Ἄγγλων, ὑφ' ὧν ἐξετιμᾶτο ἰδιαιτέρως. Εἶναι Γορτύνιος, ἐπειδὴ ὅμως ἐπολέμησε καὶ ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς μάχας τῆς Ἠλείας, δέον νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν Ἠλείων πολεμιστῶν.

Μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως, ὅταν οἱ Τοῦρκοι τοῦ Λάλα ἐπολιόρκησαν τοὺς Γαστουναίους, ὁ καπετὰν Ρῖζος εὑρεθεὶς ἐκεῖ κατά τινα ἔξοδον Τούρκων, ἔσυρε τὸ γιαταγάνι του καὶ ἐπετέθη κατ' αὐτῶν ἀποκόπτων τινῶν τὰς κεφαλάς. Ἐκ τούτου οἱ λοιποὶ τρομοκρατηθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγήν.

Ὁ ἡρωϊσμὸς οὗτος τοῦ καπετὰν Ρίζου, τοὺς μὲν Τούρκους κατετρόμαξε, τοὺς δὲ Χριστιανοὺς ἐνεθάρρυνε, διότι διὰ πρώτην φορὰν εἶδον νὰ κόπτωνται κεφαλαὶ Τούρκων ὑπὸ Χριστιανῶν.

Ὁ καπετὰν Ρῖζος εἶχε γίνει πλέον γνωστὸς καθ' ἅπασαν τὴν Ἠλείαν καὶ ἐθαυμάζετο διὰ τὸν ἡρωϊσμόν του. Μετὰ τὰς μάχας τῆς Ἠλείας, ἠκολούθησε τὸν Κολοκοτρώνην, ἀπὸ τὸν ὁποῖον δὲν ἀπεχωρίζετο, λαβὼν μετ' αὐτοῦ μέρος εἰς ὅλας τάς μάχας.

Ἀδελφοὶ Κούκκου.

Ἐκ Δούκα καταγόμενοι ἐγκατεστάθησαν εἰς Πύργον καὶ συνεδέθησαν διὰ συγγενείας μὲ τὴν ἡρωϊκὴν οἰκογένειαν Μήτσου.

Παλληκάρια ὀνομαστά, ἀτρόμητα καὶ ριψοκίνδυνα ἠγοῦντο ὀλίγων πολεμιστῶν.

Ἔλαβον μέρος εἰς τὴν πρώτην καὶ δευτέραν κατὰ τοῦ Πύργου ἐκστρατείαν τῶν Λαλαίων καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὴν δευτέραν ἐπίθεσιν μεγάλης δυνάμεως Λαλαίων, εἰς τὴν ὁποίαν διέπρεψαν.

Ἐπίσης δὲ εἰς τὰς μάχας Ἀγουλινίτσης, Κλειδί, Πούσι ὑπὸ τὸν Παπασταθόπουλον, ὡς καὶ εἰς τὰς πολιορκίας τῶν Πατρῶν καὶ τοῦ Μεσολογγίου.

Οὗτοι κατόπιν συνεδέθησαν στενότατα μὲ τὴν οἰκογένειαν Αὐγερινοῦ. Διὰ τὰς πολλὰς ὑπηρεσίας, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν, ἐπαρασημοφορήθησαν ὑπὸ τῆς Πολιτείας.

Οἰκογένεια Κοτσαύτη.

Ἡ οἰκογένεια Κοτσαύτη κατήγετο ἐκ Βαρθολομίου καὶ ἦτο ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων οἰκογενειῶν τῆς πεδινῆς Ἠλείας.

Ἦτο πλουσία μὲ πολλὰ εἰσοδήματα, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ προσέφερεν ὑπὲρ τοῦ Ἀγῶνος. Πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἡ οἰκία Κοτσαύτη ἦτο τὸ καταφύγιον παντὸς πτωχοῦ. Πάντες οἱ δυστυχοῦντες, καὶ ἐκ τῶν πέριξ χωρίων ἀκόμη, εἰς τὴν οἰκίαν Κοτσαύτη εὕρισκον καταφύγιον.

Περὶ τῆς ἐν γένει πολεμικῆς δράσεως τῆς οἰκογενείας Κοτσαύτη, δὲν ἠδυνήθημεν δυστυχῶς νὰ συλλέξωμεν πολλὰς πληροφορίας.

Ὁ Κοτσαύτης ἡγούμενος ὁμάδος πολεμιστῶν ἐκ Βαρθολομίου καὶ τῶν πέριξ χωρίων, καὶ ἑνωθεὶς μὲ τὸν Σισίνην, ἠνώχλει τοὺς Τούρκους τῆς Γαστούνης, τοὺς ὁποίους ἠνάγκασε νὰ κλεισθοῦν εἰς τὸ φρούριον Χλουμούτσιον. Κατὰ τὴν κάθοδον τοῦ Χασὰν-Πασᾶ καὶ μετὰ τὴν μάχην κατὰ τῶν Σεϊντάγα καὶ Ἀζήτ, ὁ Κοτσαύτης μετὰ πολλῶν πολεμιστῶν ἐπεχείρησε ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν πορείαν τούτου πρὸς τὴν Κυλλήνην, δυστυχῶς ὅμως πρὸ τοῦ ὄγκου τῶν ἐχθρῶν ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ.

Ὅταν τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα τῆς πεδινῆς Ἠλείας ἠνώθησαν μὲ τοὺς ἑπτακοσίους πολεμιστάς, ὁ Κοτσαύτης μὲ τοὺς Βαρθολομαίους ἐτάχθη ὑπὸ τὸν Σισίνην καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Πούσι, ὅπου καὶ διεκρίθη. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν, ὁ οἶκος Κοτσαύτη προσέφερε πολλὰς ὑπηρεσίας εἰς τοὺς κατοίκους τῆς πεδινῆς Ἠλείας.

Ὁ υἱὸς Διονύσιος Κοτσαύτης συνεδέθη διὰ συγγενείας καὶ συνεργασίας μὲ τὴν οἰκογένειαν Αὐγερινοῦ ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐναντίον τοῦ Ὄθωνος, ἀρχηγὸς τῆς ὁποίας ἐν Ἠλείᾳ ἦτο ὁ Αὐγερινός. Ἡγούμενος πολλῶν ἀνδρῶν, ἔφθασεν εἰς Πύργον καὶ ἠνώθη μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν τοῦ Πύργου καὶ τῆς ὀρεινῆς Ἠλείας. Ὁ Διονύσιος Κοτσαύτης εἶχεν υἱὸν τὸν Ἰωάννην Κατσαύτην, γνωστὸν εἰς ὅλους τοὺς Ἠλείους καὶ τοὺς ἐν Ἀθήναις διὰ τὴν προθυμίαν πρὸς ἐξυπηρέτησιν παντὸς Ἠλείου.

Καπετὰν Κώστας Δημητρόπουλος ἢ Παπαδημητρόπουλος.

Καίτοι ἡ Γαστούνη κατὰ τὴ ἐποχὴν ἐκείνην, ὡς ἕδρα ἐπαρχίας, ἦτο κατῳκημένη ἀπὸ 1200 περίπου Ὀθωμανικὰς οἰκογενείας καὶ εἶχε διαρκῆ πάντοτε στρατιωτικὴν δύναμιν ἐκ διακοσίων ἀνδρῶν ὡς φρουρὰν τοῦ Βοεβόδα, οἱ Χριστιανοὶ κάτοικοι ταύτης παρηνώχλουν ἑκάστοτε τοὺς Τούρκους. Ὁ καπετὰν Κώστας, μὲ πολλὰ ἄλλα παλληκάρια τῆς πεδινῆς Ἠλείας, ἐπεζήτει εὐκαιρίαν νὰ κακοποιῇ τοὺς Τούρκους.

Καιροφυλακτῶν, πλειστάκις ἐφόνευε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν καί, πρὸς ἀποφυγὴν συλλήψεως, διὰ Κυλλήνης διεπεραιοῦτο εἰς Ζάκυνθον, ἐπανερχόμενος δὲ εἰς Γαστούνην ἐξηκολούθει τὴν ἰδίαν τακτικήν.

Διαδοθείσης τῆς κηρύξεως τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς Γαστούνην κατὰ τὴν 29ην Μαρτίου 1821, ὁ καπετὰν Κώστας μετὰ πολλῶν ἄλλων ἐκ τῆς πεδινῆς Ἠλείας, ὑπὸ τὸν Σισίνην, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἐκεῖ Τούρκων, τοὺς ὁποίους ἠνάγκασαν νὰ κλεισθοῦν εἰς τὸ φρούριον Χλουμουτσίου.

Ὁ καπετὰν Κώστας, συνδεόμενος στενότατα μὲ τὸν Γ. Σισίνην, ἦτο ἐκ τῶν πλέον ἀφωσιωμένων καὶ τολμηροτέρων ὀπαδῶν του, λαβὼν μετ' αὐτοῦ μέρος εἰς ὅλας τὰς μάχας τῆς Ἠλείας διαπρέπων πάντοτε διὰ τὸν ἡρωϊσμόν του.

Οἰκογένεια Καραμπέτσου.

Περὶ τῆς Πυργίας αὐτῆς οἰκογενείας γνωρίζομεν ὀλίγα. Ἦτο ποιμενικὴ οἰκογένεια, ἐγκατασταθεῖσα πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς Πύργον. Αὕτη ἀπετελεῖτο ἀπὸ τέσσαρας ἀδελφούς, ἐξ ὧν ὁ πρεσβύτερος εἶχε προσληφθῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀγᾶ Πύργου. Οἱ ἕτεροι ἀδελφοὶ συναντῶνται ὡς ἥρωες πολεμισταὶ κατὰ τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως, λαβόντες μέρος εἰς πλείστας ὅσας μάχας τῆς Ἠλείας.

Κατὰ τὴν δευτέραν ἐκστρατείαν ἐναντίον τοῦ Πύργου, καίτοι ὁ ἀδελφός των ὑπηρέτει εἰς τὸν Ἀγᾶν, οὗτοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην ἐκείνην κατὰ τῶν Λαλαίων.

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἐπαρασημοφορήθησαν.

Ἀδελφοὶ Διάκου.

Μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν καὶ ἡρώων, οἵτινες ἐθυσίασαν τὰ πάντα κατὰ τὴν γιγαντομαχίαν τοῦ 1821 πρὸς ἀποτίναξιν τῆς δουλείας, σελαγίζουν ὡς ὑπέρλαμπρον φωτεινὸν μετέωρον αἱ μορφαὶ τῶν Ἠλείων: Βιλαέτη καὶ ἀδελφῶν Διάκου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χαραλάμπους Βιλαέτη, ὅστις, ὡς γνωστόν, ἔπεσεν ἡρωϊκώτατα μαχόμενος εἰς τὴν παρὰ τὴν Σμύλαν-Λαντζόϊον μάχην, οἱ ἀδελφοὶ Διάκου κατέχουν τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν γιγαντομάχων τῆς Ἠλείας κατὰ τὸ 1821.

Ἂν καὶ ἡ ἱστορία ἔχῃ γράψει ἐλάχιστα διὰ τοὺς ἥρωας ἀδελφοὺς Διάκου, ἡ δρᾶσίς των ὅμως ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε πρέπει νὰ συγκαταλέγωνται μεταξὺ τῶν πρώτων Ἠλείων τῶν συμβαλόντων ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἔθνους. Ἡ οἰκογένεια Διάκου ἀπετελεῖτο ἀπὸ πολλοὺς ἀδελφούς, οἵτινες, μετὰ τῶν συγγενῶν των καὶ ἰδιαιτέρων φίλων των, ἀπετέλουν ἰσχυρὰν ὁμάδα πολεμιστῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Διονυσίου Διάκου. Οὗτοι ὑπὸ τὸν Παπασταθόπουλον καὶ Κολοκοτρώνην, ἔλαβον μέρος εἰς τὰς μάχας Πούσι, Πύργου, Ἀγουλινίτσης, Σμύλα-Κλειδὶ κλπ.

Ὁ Διονύσιος Διάκος ἔλαβε μέρος εἰς τὸ ἐνδοξότερον κατὰ ξηρὰν μεγαλούργημα τῆς Ἐπαναστάσεως. Οὗτος εὑρέθη μεταξὺ τῶν πολιορκουμένων τοῦ Μεσολογγίου κατὰ τὸ 1825 καὶ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας γενομένης ὑπὸ τοῦ Ρεσὶτ καὶ εἶτα ὑπὸ τοῦ Ἰμβραήμ-Πασᾶ.

Ὑπέφερε μετὰ τῶν ἄλλων ἡρώων ἀγογγύστως ὅλας τὰς στερήσεις, ἰδίᾳ κατὰ τὴν πολιορκίαν ὑπὸ τοῦ Ἰμβραὴμ-Πασᾶ, ὅτε ἐπῆλθε τελεία ἔλλειψις τροφίμων καί, ὡς ὁ ἴδιος διηγεῖτο κατόπιν, ἔφαγε καὶ γάτους καὶ ποντικοὺς μετά τινος συντρόφου του καὶ ἀνεψιοῦ τοῦ ἀπαγχονισθέντος ἀοιδίμου Πατριάρχου Γρηγορίου. Ὁ ἥρως Διάκος εὑρέθη εἰς τὴν πρώτην ἐκ τῶν τριῶν σειρῶν τῶν ἐνδόξων πολιορκουμένων. Ὅτε δὲ ἐπλησίασεν ἡ τελευταία ὥρα τοῦ φοβεροῦ δράματος καὶ οἱ πολιορκούμενοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Διάκος, ἐξώρμησαν ξιφήρεις κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐπέφεραν τοιαύτην σύγχυσιν, ὥστε κατέστη ἀδύνατον εἰς τὸν ἐχθρὸν ν' ἀναχαιτίσῃ τοὺς ἐξερχομένους ἥρωας.

Οἱ ἀπαράμιλλοι οὗτοι πρόμαχοι τῆς ἐλευθερίας ἐπήδησαν τάφρους καὶ ἐμπόδια καὶ μόλις ἐλάχιστοι τούτων ἠδυνήθησαν νὰ σωθοῦν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Διον. Διάκος.

Εἶναι γνωστὸν ποίας δοκιμασίας ὑπέστησαν οἱ ἐξελθόντες γυμνοί, νήστεις, ἀνυπόδητοι, σκιαὶ ἀνθρώπων καταδιωχθέντες ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ τοῦ Ἰμβραήμ. Ἀφοῦ διέφυγον πάντας τοὺς κινδύνους, μὴ εὑρόντες ἄλλο καταφύγιον, διότι παντοῦ ἦτο ἐρημία, ἔφθασαν εἰς Σάλωνα.

Ἐν συνεχείᾳ τὰ ὑπολείμματα αὐτὰ τῆς ἡρωϊκῆς ἐκείνης τόλμης καὶ ἀπολύτου περιφρονήσεως πρὸς τὸν θάνατον, μετὰ πολλὰς περιπετείας, περιπλανήσεις καὶ φρικτὰς στερήσεις τῶν πάντων καὶ ἐν ἀπελπιστικῇ καταστάσει, ἔφθασαν εἰς Πελοπόννησον. Μέρος τούτων ὑπὸ τὸν Διον. Διάκον ἔφθασεν εἰς Ἠλείαν, καταδιωκόμενον πάντοτε ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἰμβραὴμ-Πασᾶ, ὅστις εἶχε διαπεραιωθῆ εἰς Πελοπόννησον.

Ὁ Διον. Διάκος μετά τινων ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων τῆς τρομερᾶς ἐξόδου, ἔφθασεν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἠλείας καὶ εἰς Γλαρέντζαν ἔνθα ἐνεκλείσθη εἰς τὸ φρούριον Χλουμούτσιον πολιορκηθεὶς ὑπὸ τοῦ μετ' ὀλίγον καταφθάσαντος Ἰμβραὴμ-Πασᾶ.

Οἱ ἐντὸς τοῦ φρουρίου ἔβλεπον ὅτι ἡ πολιορκία δὲν θὰ διήρκει ἐπὶ πολύ, διότι οὔτε ἐνίσχυσιν θὰ ἠδύναντο νὰ λάβουν, οὔτε τροφάς, οὔτε πολεμοφόδια εἶχον. Ἡ θέσις των ἦτο δεινὴ καὶ ἐσκέφθησαν νὰ ἐπαναλάβουν ἔξοδον ἐφάμιλλον πρὸς τὴν ἡρωϊκὴν ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου. Τοῦτο ὅμως κατέστη ἀδύνατον, διότι ὁ Ἰμβραήμ, ὑποπτευθεὶς τοιοῦτόν τι, κατέστησε στενοτέραν τὴν πολιορκίαν. Ἐνήργει ἐπιθέσεις τρομακτικὰς καὶ τέλος, τοποθετήσας κλίμακας εἰς πολλὰ σημεῖα τοῦ φρουρίου, ἠνάγκασε τοὺς δυστυχεῖς πολιορκημένους νὰ παραδοθοῦν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως, ὁπότε ἀνέμενον πλέον τὸν θάνατον.

Ὁ Ἰμβραὴμ διέταξε καὶ παρουσιάσθησαν ἅπαντες ἐνώπιόν του καὶ ἀντὶ ὁ ἀπαίσιος νὰ εὐσπλαγχνισθῆ τὰ ἀνθρώπινα αὐτὰ ράκη, τὰς ἀνθρωπίνας αὐτὰς σκιάς, διέταξεν ὅπως τὴν ἑπομένην πρωΐαν ἀποκεφαλισθοῦν ἅπαντες.

Οἱ ἥρωες ἤκουσαν ἀπαθέστατα τὴν ἀπόφασιν τοῦ Πασᾶ καὶ πρὸς εἰρωνείαν διὰ τὸν ἐπερχόμενον θάνατον ἐπεδόθησαν εἰς διασκέδασιν.

Ὁ Διον. Διάκος τότε ἔλαβεν ἓν μπουζούκι, τὸ ὁποῖον ἔτυχε νὰ εἶναι κρεμασμένον εἴς τινα γωνίαν τοῦ φρουρίου καί, ὡς ἦτο ἄριστος παίκτης μπουζουκίου, ἤρχισε νὰ παίζῃ μὲ τόσην τέχνην καὶ μὲ τόσον πάθος ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ του καὶ ἐν ἀναμονῇ τοῦ θανάτου, ὥστε ὁ Πασᾶς, ὅτε ἤκουσε τοὺς τόσον γλυκεῖς καὶ περιπαθεῖς ἤχους, ἀποθαυμάζων τὴν τέχνην τοῦ Διον. Διάκου–ἦτο δὲ καὶ ὁ Πασᾶς ἄριστος παίκτης μπουζουκίου–διέταξε τὸν ὑπασπιστήν του καὶ ὡδήγησε πρὸ αὐτοῦ τὸν Διάκον. Ὁ Διάκος ὅλως ἀπαθὴς προσεκύνησε τοῦτον ἀναμένων ν' ἀκούσῃ τὴν διαταγὴν τῆς ἀμέσου θανατώσεώς του. Ἀντὶ ὅμως τῆς τοιαύτης διαταγῆς, κατάπληκτος, ἤκουσε τὸν Πασᾶν νὰ τὸν ἐρωτᾷ πῶς ὀνομάζεται, πόθεν κατάγεται, πῶς εὑρέθη κεκλεισμένος εἰς τὸ Χλουμούτσιον καὶ πῶς ἔφθασεν ἐκεῖ. Ὁ Διον. Διάκος ἀναθαρρήσας κἄπως, διηγήθη ὅτι εὑρέθη πολιορκημένος εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ὅτι ἐξῆλθεν ἐκ τῶν πρώτων διελθὼν διὰ μέσου τῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων καὶ σωθεὶς περιεπλανήθη μὲ τοὺς ὀλίγους συντρόφους του ἕως ὅτου εἰς ἀπελπιστικὴν κατάστασιν ἔφθασε καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὸ Χλουμούτσιον, ἔνθα καὶ συνελήφθη. Ὁ Ἰμβραὴμ ἀποθαυμάσας

τὸν ἡρωϊσμὸν τοῦ Διάκου καὶ τὴν ἀρχοντικὴν αὐτοῦ ἐμφάνισιν, διέταξε τὸν ὑπασπιστήν του νὰ τοῦ εἴπῃ ὅτι τὸν καλεῖ εἰς δεῖπνον. Πράγματι τὸ ἑσπέρας ἐκλήθη εἰς τὸ δεῖπνον, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου δοθείσης εὐκαιρίας, ἔπαιξε τὸ ἀγαπημένον του ὄργανον μὲ τόσην τέχνην καὶ ἐσκόρπισε τόσην ἁρμονίαν, ὥστε ὁ Ἰμβραὴμ κατάπληκτος, καταμαγευμένος καὶ πλήρης ἐνθουσιασμοῦ τοῦ εἶπε :

«Χαλάλι σου, καπετὰν Διάκο, εἶσαι ἐλεύθερος νὰ πᾷς ὅπου θέλεις καὶ ὅ,τι χάρι θέλεις, νὰ μοῦ ζητήσῃς».

Ὁ γενναῖος καὶ ἀτρόμητος αὐτὸς ἥρως γονυπετήσας, ηὐχαρίστησε τὸν Πασᾶν καὶ τοῦ ἐζήτησε νὰ διατάξῃ καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὀπαδῶν του, ὡς καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν δύο ἀδελφῶν ὀνόματι Ματθαίου, ἐκ Πύργου, συγγενῶν του καὶ γειτόνων του, οἵτινες εἶχον μεταφερθῆ ὡς αἰχμάλωτοι εἰς Αἴγυπτον.

Ὁ Ἰμβραὴμ-Πασᾶς ἐτήρησε τὸν λόγον του καὶ ἐχάρισε τὴν ζωὴν τῶν συντρόφων τοῦ Διάκου καὶ διέταξε τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ ἐπάνοδον τῶν ἀδελφῶν Ματθαίου, οἵτινες, μετὰ τρίμηνον, ἐπανελθόντες εἰς Πύργον, ἐτάχθησαν ἐφ' ὅρου ζωῆς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, ἀποδίδοντες τὴν ἀπελευθερώσίν των εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ θαυματουργοῦ Ἁγίου.

Ἐκ τῶν ἀδελφῶν Διάκου, πλὴν τοῦ Διονυσίου, ὅστις ἀπεβίωσεν ἀπὸ φυσικὸν θάνατον, οἱ λοιποὶ ἐφονεύθησαν εἰς διαφόρους μάχας.

Ὁ Ἰωάννης Διάκος ἀνεδείχθη ἥρως ἐφάμιλλος τοῦ Ἀνδρούτσου, διότι μὲ 27 μόνον γενναίους πολεμιστὰς κατέλαβε τὸν μικρὸν παρὰ τὸν Ἀλφειὸν Ναὸν τοῦ Σωτῆρος διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διέλευσιν ἐκεῖθεν τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἰμβραὴμ ἐξ ἑπτὰ χιλιάδων ὥστε νὰ δοθῇ καιρὸς εἰς τὰ γυναικόπαιδα Πύργου καὶ Ἀγουλινίτσης ἵνα ἀπομακρυνθοῦν πρὸς τὴν λίμνην.

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν, ἡ Κυβέρνησις παρεχώρησεν εἰς τὴν οἰκογένειαν Διάκου ἐκτάσεις γαιῶν, ἃς κατέχουν οἱ ἔγγονοί των.

Κατὰ τὸ 1833 τῇ αἰτήσει τοῦ Διονυσίου Διάκου, ὁ Θ. Κολοκοτρώνης ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν κάτωθι ἐπίσημον δήλωσιν:

«Δηλοποιεῖται, ὅτι ὁ φέρων τὸ παρὸν κ. Διονύσιος Διάκος ἀπὸ τὸν Πύργον τῆς Ἤλιδος ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος ὑπηρέτησε στρατιωτικῶς μὲ τὴν ἀπαιτουμένην προθυμίαν ἐπὶ κεφαλῆς σώματός τινος στρατιωτῶν, εὑρέθη εἰς διαφόρους πολιορκίας Πατρῶν, μετέβη εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ Μεσολόγγιον, συνεπολέμησε κατὰ τοῦ Ἰβραὴμ μὲ τοὺς φονευθέντας συγγενεῖς του εἰς τὴν θέσιν Σωτήρα παρὰ τὸν Ἀλφειὸν καὶ εἰς ἄλλας περὶ τὸν Πύργον καὶ Γαστούνην. Ὑπέφερε τὰ δεινὰ τῆς πολιορκίας Χλουμούτζι καὶ τέλος ᾐχμαλωτίσθη μὲ τὴν πτῶσιν τοῦ ἰδίου φρουρίου ἐλευθερωθεὶς μετὰ δύο ἔτη, ὅτε ὑπεχρεώθη ν' ἀφήσῃ τὴν Πελοπόννησον ὁ Ἰβραήμ. Διὰ τὰς ἐκδουλεύσεις του ταύτας πρὸς τὴν πατρίδα κατετάγη εἰς ἐθνικὴν φρουρὰν κατ' ἔγκρισιν τῆς Κυβερνήσεως ἀξιωματικὸς ἕκτης τάξεως καὶ εἰς τὴν θέσιν προσεφέρθη πάντοτε μὲ προθυμίαν καὶ τιμιότητα. Ταῦτα γνωρίζων περὶ τοῦ ρηθέντος ἀξιωματικοῦ δὲν διστάζω νὰ τὸν ἐφοδιάσω μὲ τὸ παρόν μου διὰ νὰ τοῦ χρησιμεύσῃ ὅπου ἀνήκει.

Ἐν Ναυπλίῳ 26 Ἀπριλίου 1833

Ὁ Ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου
Θ. Κολοκοτρώνης».

Ἀργότερον ὁ Διονύσιος Διάκος προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου τῆς ἐνεργοῦ φάλαγγος.

Ἐκ τῆς ἄνω δηλώσεως τοῦ Κολοκοτρώνη φαίνεται, ὅτι ὁ Διον. Διάκος ἠλευθερώθη μετὰ διετίαν, ἐνῷ ἐκ τῆς πηγῆς, ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβον τὰς πληροφορίας, τὰ γεγονότα συνέβησαν ὡς τὰ περιγράφω ἀνωτέρω. Μετὰ τὴν πλήρη ἀποκατάστασιν τοῦ Ἔθνους, ὁ Διονύσιος Διάκος, ἰδιωτεύων, ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐπίβλεψιν τῶν παραχωρηθεισῶν ἐκτάσεων ὑπὸ τοῦ Δημοσίου εἰς τὴν θέσιν Πρέφη περιφερείας Πύργου.

Κατὰ τὰς 20 Σεπτεμβρίου 1833 ὁ Ὄθων ἐταξίδευεν ἐκ Πύλου εἰς Ζάκυνθον καὶ ἐκ Ζακύνθου εἰς Κατάκωλον. Διερχόμενος ἀπὸ τὸν Πύργον, πλησίον τοῦ κτήματος τοῦ Διάκου, εἶδεν αὐτὸν καί, προσελκυσθεὶς ἀπὸ τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς ἐμφανίσεώς του, διὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ του ἐζήτησε πληροφορίας. Ὅταν τοῦ εἶπον ὅτι ἦτο ὁ ἥρως Διονύσιος Διάκος, τὸν ἐκάλεσε πλησίον του καί, παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Διάκου ὅπως παρουσιασθῇ εἰς τὴν Α.Μ. τὸν Βασιλέα, ὁ Ὄθων τοῦ ἐφώναξε: «Καπετὰν Διάκο, τὸ φόρεμα δὲν κάνει τὸν ἄνθρωπο». Κατόπιν συνώδευσε τὸν Βασιλέα Ὄθωνα μέχρι τῆς Ὀλυμπίας.

Οἰκογένεια Δαραλέξη.

Δὲν εἶναι ἀκριβὴς οὔτε ἡ χρονολογία τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς οἰκογενείας Δαραλέξη ἐν Δούκᾳ, οὔτε καὶ ὁ τόπος τῆς καταγωγῆς της.

Κατά τινας παλαιοτέρους, κατήγετο ἐκ Κορινθίας καὶ κατά τινας ἄλλους, ἐξ Ἠπείρου. Πάντως ἡ πρώτη ἔκδοσις εἶναι ἡ ἀσφαλεστέρα.

Ἀρχηγὸς τῆς πλουσίας καὶ πατριαρχικῆς αὐτῆς οἰκογενείας ἦτο ὁ Χρῖστος Δαραλέξης, ὅστις ἠγαπᾶτο καὶ ἀπελάμβανε σεβασμοῦ καὶ ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Εἶχε προσληφθῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Ἀγάδων, ὡς πρῶτος Γραμματεὺς καὶ ἰδιαίτερος σύμβουλος τοῦ Βεζουλάγα ἐκτιμώμενος παρ' αὐτοῦ.

Συνειργάζετο μὲ τοὺς ἀδελφοὺς Αὐγερινοῦ, μετὰ τῶν ὁποίων κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν ἐτροφοδότει τοὺς πολιορκητάς.

Ὁμοίως συνεδέετο μὲ τὸν στρατηγὸν Παπασταθόπουλον, τοῦ ὁποίου ἐξετίμα τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὰς στρατιωτικὰς ἀρετάς.

Ἐβεβαιοῦτο ἀπὸ παλαιοτέρους, ὅτι ὁ Χρῖστος Δαραλέξης ἀνελάμβανεν ἑκάστοτε νὰ ἐνημερώνῃ τοὺς διαφόρους ἀρχηγοὺς Ἀχαΐας καὶ Γορτυνίας, περὶ τῶν κινήσεων καὶ διαθέσεων τῶν Λαλαίων. Εἶχε δὲ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1820 πληροφορήσει τούτους περὶ ἐνεργειῶν τῶν Λαλαίων καὶ περὶ ὀχυρώσεως τῶν πέριξ τοῦ Λάλα ἐπικαίρων σημείων.

Ἀπεστέλλετο τακτικώτατα εἰς τὴν Τρίπολιν μὲ εἰδικὴν ἀποστολὴν ἐκ μέρους τοῦ Βεζουλάγα καὶ τῶν ἄλλων Ἀγάδων.

Μαζὶ μὲ τοὺς Πυργίους, Δουκαίους καὶ ὀρεινοὺς πολεμιστὰς ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πρώτην παρὰ τὸ Μποντίνι τῆς Φολόης μάχην μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Λαλαίων καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς ὅλας τὰς μάχας. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἡ οἰκογένεια Δαραλέξη, ἐγκατασταθεῖσα εἰς Πύργον, ἀνήγειρε τὰς δύο συνεχομένας μεγάλας οἰκίας παρὰ τὸν Ἅγιον Νικόλαον καὶ συνεδέθη διὰ συγγενείας μὲ τὴν οἰκογένειαν Αὐγερινοῦ, ὡς καὶ μὲ τὰς οἰκογενείας Σπηλιωτοπούλων καὶ Ἀσημακοπούλων ἐκ Δούκα.

Ὁ Πετράκης Αὐγερινός, υἱὸς τοῦ Δημητρίου Αὐγερινοῦ, ἔλαβε σύζυγον τὴν Γεωργίτσαν Δαραλέξη, ἀδελφὴν τοῦ Θεμιστοκλέους Δαραλέξη, υἱοῦ τοῦ Χρίστου Δαραλέξη, τὴν γνωστὴν ἀνὰ τὴν Ἠλείαν κυρὰ-Γεωργίτσαν, τὴν φιλάνθρωπον, εὐγενῆ, ἐνάρετον καὶ χριστιανήν. Ὁ υἱὸς τοῦ Χρίστου Δαραλέξη, ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀντάξιος υἱὸς τοῦ εὐπατρίδου πατρός του, ἀναμιχθεὶς εἰς τὴν πολιτικήν, διέπρεψεν.

Εἰλικρινέστατος καὶ ἀγαθώτατος ηὐχαριστεῖτο νὰ ἐξυπηρετῇ ἐχθροὺς καὶ φίλους.

Διετέλεσε κατ' ἐπανάληψιν Βουλευτὴς Ἠλείας, ἦτο δὲ ὁ δημοφιλέστατος πολιτευτὴς ταύτης.

Τόση ἦτο ἡ ἀγάπη καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν Ἠλείων, ὥστε ἀργότερον ὁ υἱός του Τάκης Δαραλέξης, ὁ διαπρεπὴς δημοσιογράφος, ὁ λόγιος, ὁ εὐγενέστατος καὶ λεπτότατος, ἐκτεθεὶς ὡς Βουλευτής, ἔτυχε παμψηφίας.

Ἀδελφοὶ Ἀσημακόπουλοι.

Οὗτοι κατήγοντο ἐκ τοῦ χωρίου Μοστενίτσα τῆς Λαμπείας καὶ ἐκ τῆς γνωστῆς ἐκεῖ οἰκογενείας Ἀσημακοπούλων-νῦν Παπασημακοπούλων.

Ἐγκατεστάθησαν εἰς Δούκα πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως.

Οἱ ἀδελφοὶ Ἀσημακόπουλοι Νικόλαος, Ἀσημάκης καὶ Ἰωάννης εἶχον ἐπιδοθῆ εἰς τὸ ἐμπόριον ἀποκτήσαντες μεγάλην περιουσίαν, μέγα μέρος τῆς ὁποίας διέθεσαν πρὸς προμήθειαν τροφίμων ὑπὲρ τοῦ μαχομένου στρατοῦ καὶ πρὸς τροφοδότησιν πτωχῶν καὶ ἰδίᾳ οἰκογενειῶν πολεμιστῶν.

Συνδεθέντες διὰ συγγενείας μὲ τὴν οἰκογένειαν Αὐγερινοῦ, ἀνέλαβον τὸν ἐφοδιασμὸν τῶν πολιορκητῶν τῶν Πατρῶν μὲ τρόφιμα καὶ λοιπὰ χρειώδη.

Ὅταν οἱ Τοῦρκοι Λαλαῖοι ἡτοίμαζον ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Πύργου καὶ οἱ Πύργιοι ἐζήτησαν ἐνίσχυσιν ἀπὸ τοὺς Καλαβρυτινούς, ὁ δὲ Κωνστ. Πετμεζᾶς συνήθροισε ὑπερτριακοσίους πολεμιστὰς ἐκ διαφόρων περιφερειῶν καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὰ Τριπόταμα, οἱ ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Ἀσημάκης ἔσπευσαν εἰς Τριπόταμα. Ἐκεῖ ἡνώθησαν μὲ τοὺς ἐκ Μοστενίτσης ὑπὸ τὸν συγγενῆ των Ἀσημακόπουλον ἢ Βέλεχον καὶ παρέμειναν ἐκεῖ. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Πετμεζᾶς, ἄγνωστον διατί, μετέφερε τὸ στρατόπεδόν του εἰς Καλάβρυτα, οἱ Ἀσημακόπουλοι ἔσπευσαν καὶ ἔφθασαν εἰς Πύργον καὶ ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μεγάλην μάχην, ἥτις ἐπηκολούθησεν.

Ἀντὶ ὅμως τοῦ Πετμεζᾶ ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τοῦ Πύργου ὁ ἥρως στρατηγὸς Ἰνταρές, ὅστις φθάσας ἐγκαίρως ἔσωσε τὸν Πύργον.

Οἱ Ἀσημακόπουλοι ἔλαβον μέρος εἰς τὰς μάχας τῆς Ἀγουλινίτσης καὶ εἰς ὅλας τὰς μάχας τοῦ Πούσι.

Οἱ ἀδελφοὶ Ἀσημακόπουλοι—μετέπειτα Ψαρόπουλοι—ἐκτὸς τῶν ἐν Δούκᾳ πολλῶν οἰκιῶν εἶχον καὶ δεκάδας τοιούτων εἰς Πύργον ὡς καὶ πολλὰ οἰκόπεδα.

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν, ἡ Πολιτεία, εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν πολυτίμων ὑπηρεσιῶν των καὶ ἐκτιμῶσα τὸν ἡρωϊσμόν των, ἀπένειμε χαλκοῦν ἀριστεῖον, τὸ δὲ σχετικὸν διάταγμα ἔχει οὕτω :

«Ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς,

Ἐπεφόρτισε τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν νὰ ἀπονείμῃ εἰς τὸν Ἀσημάκην Ψαρόπουλον ἐντίμως μεθέξαντα τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἡρωϊκοῦ Ἀγῶνος τὸ συσταθὲν τὴν 18]30 Σεπτεμβρίου 1835 Χαλκοῦν Ἀριστεῖον. Παραδίδεται αὐτὸ εἰς αὐτὸν μὲ τὴν ἄδειαν νὰ τὸ φέρῃ εἰς πᾶσαν περίστασιν, καὶ πρὸς πιστοποίησιν τούτου τῷ ἐγχειρίζεται συγχρόνως καὶ τὸ παρὸν δίπλωμα.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Μαΐου 1845.

Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν

(Σφραγὶς) (Ὑπογραφὴ δυσανάγνωστος)».

Ὅμοιον ψήφισμα ἐδόθη καὶ εἰς τὸν Νικόλαον Ψαρόπουλον–Ἀσημακόπουλον ἀπονεμηθὲν τὴν 20 Ἰουνίου 1845.

Μετά τινα ἔτη προήχθησαν καὶ ἔλαβον ἀργυροῦν ἀριστεῖον.

Νικόλαος Καψῆς καὶ Πανταζόπουλος.

Ἀμφότεροι κατήγοντο ἐκ Νεμούτας καὶ εἶχον προσληφθῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Ἀγάδων. Ὁ μὲν Καψῆς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Σεϊντάγα, ὁ δὲ Πανταζόπουλος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Μπεκὴρ-Ἀγᾶ, ἐξ ὧν ἔλαβε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν Γραμματικός, οἱ δὲ ἀπόγονοί των καὶ σήμερον φέρουν τὴν ἐπωνυμίαν Γραμματικόπουλοι.

Ὑπηρέτουν καὶ οὗτοι, ὡς ὅλοι οἱ ὑπηρετοῦντες τοὺς Λαλαίους Ἀγάδες, μὲ ἀφοσίωσιν, πλὴν ὅμως ἦσαν ἐκ τῶν φανατικῶν πατριωτῶν, οἵτινες ἀνέμενον τὴν ὥραν, καθ' ἣν θὰ ἐξηγείροντο διὰ νὰ ἐκδιώξουν τὸν τύραννον.

Περὶ τοῦ Πανταζοπούλου γνωρίζομεν ὅτι ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας τοῦ Πούσι. Ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Νικολάου Καψῆ προσέφερε πλείστας ὅσας ὑπηρεσίας εἰς τὸν Ἀγῶνα.

Ὁ Νικόλαος Καψῆς, ἀνδρεῖος ὑψηλὸς καὶ σωματώδης, ὡς καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ, εἶχε προσληφθῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Σεϊντάγα ἕνεκα ἐκτιμήσεως καὶ λόγῳ τῶν συνεχῶν συναντήσεων, αἵτινες ἐλάμβανον χώραν κατὰ τὰς διελεύσεις τοῦ Σεϊντάγα ἐκ Νεμούτας. Αἱ διελεύσεις αὗται τοῦ Σεϊντάγα ἐγίνοντο πρὸς ἐπίσκεψιν καὶ ἐπίβλεψιν τῶν διαφόρων περιφερειῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του, καὶ ἰδίᾳ τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων, ἅτινα εἶχε κάμει εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἠλείας καὶ τῆς Γορτυνίας.

Ὁ Σεϊντάγας ἦτο ἐκ τῶν στρατηγικωτέρων Ἀγάδων καὶ ὁ προνοητικώτερος, διότι ἐπίστευεν εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῶν Χριστιανῶν καὶ εἶχεν εἰς πολλὰ σημεῖα κάμει ὀχυρώματα. Εἶχε κατασκευάσει τὴν καὶ νῦν θαυμασίως διατηρουμένην γέφυραν–Σεϊντάγα γεφύρι–μεταξὺ Νεμούτας καὶ Χώραις.

Συνδεόμενος στενότατα μὲ τὸν Κόλιαν Πλαπούταν, ἐνημέρωνε τοῦτον περὶ τῶν διαθέσεων τῶν Λαλαίων, διὰ τοῦ Πλαπούτα δὲ συνεδέθη στενότατα καὶ μὲ τὸν Κολοκοτρώνην.

Κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐπαναστάσεως μαζὶ μὲ τὸν Πανταζόπουλον εἶχον ἀποτελέσει ὁμάδα πολεμιστῶν, ἥτις ἔδρασε κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν παντοιοτρόπως.

Ὅταν ἐγένετο ἡ ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Λάλα καὶ ἀνήρχετο πρὸς αὐτὸ ὁ Γεώργιος Πλαπούτας ἡγούμενος πολλῶν Γορτυνίων πολεμιστῶν, οἱ Καψῆς καὶ Πανταζόπουλος ἠνώθησαν μὲ τοὺς Γορτυνίους.

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Πλαπούτας ἐπέμενεν, ὅπως ἐκ Νεμούτας μεταβῇ εἰς Πούσι διὰ Μπαστιρᾶ, ὁ Καψῆς ὑπέδειξεν εἰς αὐτὸν τὸν κίνδυνον ὃν θὰ διέτρεχε, διότι ὁ Σεϊντάγας εἶχεν ὀχυρώσει καλῶς τὸ μέρος ἐκεῖνο καὶ μεγάλη δύναμις Λαλαίων εἶχε καταλάβει τὰ ἐκεῖ ὀχυρά. Δυστυχῶς ὅμως ὁ Καψῆς δὲν εἰσηκούσθη καὶ ὁ Πλαπούτας ἔλαβε τὴν ὁδὸν ἐκείνην, ὁ δὲ Καψῆς, παρὰ τὴν θέλησίν του, τὸν ἠκολούθησεν, ἀλλ' ὅμως ἐξ ἀποστάσεως.

Ὅταν ἔφθασαν ἄνωθεν τῆς θέσεως Λογαριαστὴ, ὑπέστησαν ἐπίθεσιν ὑπὸ τῶν παραφυλασσόντων Τούρκων, οἵτινες ἐπλήγωσαν θανασίμως τὸν Πλαπούταν. Σπεύσας ὁ Καψῆς παρέλαβε τοῦτον ἐπὶ τῶν ὤμων του καὶ τὸν μετέφερεν εἰς Νεμούταν, ὅπου ἀπεβίωσε καὶ ἐνεταφιάσθη.

Ὁ Καψῆς ἔκτοτε ἠκολούθησε τὸν Κολοκοτρώνην, μεθ' οὗ ἔλαβε μέρος εἰς πλείστας ὅσας μάχας, προσελθὼν καὶ ὡς μάρτυς ὑπερασπίσεως τούτου εἰς τὴν γνωστὴν συκοφαντικὴν καταγγελίαν ἐναντίον του.

Ὁ Καψῆς μετὰ τῶν Γενναίου Κολοκοτρώνη, Δ. Πλαπούτα, Μπούκουρα, Π. Κοντοβαζενίτη, Ἀργ. Ἀποσκίτη, Κουτρουμάνη, Παπαγεωργίου τοῦ ἐκ Μοναστηρακίου καὶ πολλῶν ἄλλων, ἐφέροντο ὡς ὑπογράψαντες ἀναφορὰν πρὸς τὸν Τσάρον τῆς Ρωσίας ἔνθα ἐζήτουν νὰ ἐνεργήσῃ καὶ ἐξεγείρῃ τοὺς φίλους εἰς ἐπανάστασιν.

Βασίλειος Βασιλόπουλος.

Οὗτος κατήγετο ἐκ τοῦ χωρίου Δούκα. Πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐχρησίμευσεν ὡς σύνδεσμος μεταξὺ ἀρχόντων τοῦ Δούκα καὶ Κολοκοτρώνη, ὁ ὁποῖος ἐκτιμήσας τὸν ἡρωϊσμόν του καὶ τὴν ἀφοσίωσιν τὸν προσέλαβεν ὡς σωματοφύλακά του.

Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἐναντίον τῶν Λαλαίων, ἐπανῆλθεν ἐκ Δούκα καὶ ἐτάχθη ὑπὸ τὸν Παπασταθόπουλον. Ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας Μποντίνι, εἰς δὲ τὴν μάχην παρὰ τὴν πηγὴν τοῦ Πούσι τῆς 22ας Ἰουνίου 1821, ἔδειξε τόσην ἀνδρείαν, τόλμην καὶ ἡρωϊσμόν, ὥστε προεκάλεσε τὸν θαυμασμὸν τῶν ἀρχηγῶν.

Εἰς τὴν μάχην παρὰ τὴν Ἀνάληψιν–Πούσι, ὄρθιος εἰς τὰ ἑλληνικὰ προχώματα καὶ τρέχων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς σημείου εἰς τὸ ἄλλο, ἐπολέμει ὡσὰν λέων. Εἰς τὴν μάχην ἐκείνην ἐπληγώθη εἰς τὸν ἀριστερὸν ὀφθαλμὸν καὶ παρέμεινε, καίτοι πληγωμένος, μαχόμενος, μέχρις ὅτου ἡ ἀνδρεία τῶν πολεμιστῶν ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ τραποῦν εἰς φυγήν. Ἐκ τῆς ἀπωλείας τοῦ ὀφθαλμοῦ του ὠνομάσθη «Στραβοβασίλης», διὰ δὲ τὴν ἀποφασιστικότητα, τόλμην καὶ ριψοκίνδυνον τοῦ χαρακτῆρός του, ἐπωνομάσθη ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ «Μουρλοβασίλης». Μετὰ τὰς μάχας τοῦ Πούσι ἠκολούθησε τὸν Κολοκοτρώνην καὶ ἔλαβε μέρος εἰς ὅλας τὰς μάχας τῆς Γορτυνίας. Εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, τοῦ Ναυπλίου καὶ εἰς τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Ἰμβραήμ, ηὑρίσκετο εἰς Δούκα διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς χωρικοὺς κατὰ διαταγὴν τοῦ Κολοκοτρώνη νὰ δηλώσουν ὑποταγὴν εἰς τοῦτον.

Γεώργιος Συρογιαννόπουλος.

Δι' ἕνα ἄγνωστον εἰς τοὺς πολλοὺς ἥρωα, τὸν ἐξ 'Ηπείρου καταγόμενον καὶ ἐν 'Ηλείᾳ εὑρισκόμενον Γεώργιον Συρογιαννόπουλον, ὅστις ἔλαβε μέρος εἰς ὅλας τὰς μάχας τῆς 'Ηλείας, ὁμιλεῖ ἡ κάτωθι ἐπίσημος πιστοποίησις, εὑρεθεῖσα εἰς παλαιὸν ἀρχεῖον τῆς οἰκογενείας Γρατσαλιᾶ:

«Πιστοποιεῖται ὅτι ὁ Γεώργιος Συρογιαννόπουλος ἐκ τῆς 'Ηπείρου καὶ κάτοικος ἤδη Βουνάργου ἐχρημάτισεν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος στρατιωτικός. Εὑρέθη εἰς τὴν κατὰ τῶν Λαλαίων μάχην, ὅταν οὗτοι εἰσέβαλον εἰς τὸν Πύργον καὶ εἰς τὴν κατὰ τὴν θέσιν Πούσι ἐναντίον τῶν ἰδίων ὑπὸ τὸν 'Απόστολον Κολοκοτρώνην καὶ ἐπὶ κεφαλῆς σώματος παρευρέθη εἰς τὰς πολιορκίας Τριπολιτσᾶς καὶ Κορίνθου μέχρι τῆς πτώσεως, εἰς τὴν τοῦ Ναυπλίου, εἰς τὴν κατὰ τοῦ Δράμαλη μάχην, εἰς τὸ "Αργος, εἰς τὴν κατὰ τοῦ Κιουταχῆ, εἰς τὸν Πειραιᾶ, εἰς τὴν κατὰ τοῦ 'Ιμβραὴμ εἰς τὰ Τρίκορφα. Ὑπὸ δὲ τὸν Χρύσανθον Σισίνην καὶ ὁδηγὸς σώματος παρευρέθη εἰς τὰς πολιορκίας Π. Πατρῶν καὶ εἰς τὰς ἐντὸς τῆς 'Επαρχίας κατὰ τοῦ 'Ιμβραὴμ διαφόρους μάχας μετέβη δὲ ἔπειτα εἰς τὸ ὑπὸ τὸν 'Αρχιστράτηγον Τζούρτζ στρατόπεδον τῆς Δυτικῆς 'Ελλάδος κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ 'Ανατολικοῦ. Εἰς ὅλον τὸν ἀγῶνα προσεφέρθη μὲ τιμιότητα χάριν τῆς ὁποίας ἀπολαμβάνει μέχρι τοῦδε τὴν ἀγάπην τῶν συμπολιτῶν του καὶ εἰς ἔνδειξιν τῆς τοιαύτης ἀληθείας δίδεται τὸ παρὸν κατ' αἴτησίν του.

Πύργος 13 Μαΐου 1835

'Ανδρ. Κρεστενίτης, Δημ. Αὐγερινός, 'Ανδρ. Παπασταθόπουλος, Λύσανδρος Βιλαέτης, Κ. Γκίκας, 'Αν. Λεονταρίτης, 'Αναγ. Σταϊκόπουλος, Παναγ. "Αχολος, Γρηγόριος Μητσάκος, 'Αλέκος "Αχολος, Θεόδ. 'Αναστασόπουλος, Πέτρος Ψαλτόπουλος, Νικ. Γρατσαλιᾶς, 'Απόστ. Πετρόπουλος, 'Αναγ. Σωτηρόπουλος, Π. Λεονταρίτης, 'Εμμ. Γιαννόπουλος, Γιάννης Γ. Κρεστενίτης, 'Α0. Οἰκονόμου, Χαρ. Δαραλέξης, 'Αθαν. Ζήσιμος».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Τὰ μεγαλύτερα κέντρα τῆς 'Ηλείας πρὸ τῆς 'Επαναστάσεως. Γαστούνη–Πύργος–Δούκα–Δίβρη–Λάλα–"Ωλενα–Καράτουλα.

'Η 'Ηλεία πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς 'Επαναστάσεως καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 1687, ὁπότε ἠρημώθησαν πολλὰ χωρία, δὲν παρουσιάζεται μὲ ἀνάλογον πρὸς τὴν ἔκτασίν της πληθυσμόν. 'Εν συνεχείᾳ αἱ ἑκάστοτε λαβοῦσαι χώραν ἐπιδρομαὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν μείωσιν τοῦ πληθυσμοῦ, καθ' ὅσον οἱ ἄγριοι κατακτηταί, μετὰ τὴν κατοχὴν ὅλης τῆς 'Ηλείας, ἐτρομοκράτουν, ὡς ἐλέχθη, τοὺς κατοίκους διὰ φόνων, δηώσεων κ.λπ.

Κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν περίοδον τὰ κυριώτερα κέντρα μὲ σχετικῶς μεγάλον πληθυσμὸν ἦσαν ἡ Γαστούνη, ὁ Πύργος, τὸ Δούκα, ἡ Δίβρη, τὸ Λάλα, ἡ "Ωλενα καὶ τὸ Καράτουλα.

'Από τοῦ ἔτους 1715 ἡ 'Ηλεία εἶχε διαιρεθῇ εἰς δύο ἐπαρχίας, τὴν τῆς Γαστούνης μὲ ἕδραν τὴν Γαστούνην, καὶ τὴν τοῦ Πύργου μὲ ἕδραν τὸν Πύργον.

'Από ἐπιστολὴν ἢ μᾶλλον συμφωνητικὸν εἰς Τουρκικὴν, φαίνεται ὅτι πρὸ τοῦ 1764 ὑπῆρχεν ἐπαρχία Χλουμουτσίου.

Εἰς τὴν ἐπαρχίαν Γαστούνης ὑπήγοντο ὅλα τὰ χωρία τῆς πεδινῆς 'Ηλείας. 'Η Γαστούνη ἀπὸ τοῦ Ι' αἰῶνος ἦτο φέουδον Φραγκοκρατίας, ἐπὶ Τουρκοκρατίας δὲ ἤκμασεν ὡς πρωτεύουσα τῆς 'Ηλείας.

'Επίσης ἤκμασεν ἐμπορικῶς, προστατευομένη ἀπὸ τὴν Σουλτανικὴν οἰκογένειαν, ἥτις εἶχε δωρήσει πολλὰ κτήματα, τὰ ὁποῖα κατόπιν, ὅταν αἱ ἐπίσημοι ἐκεῖ 'Οθωμανικαὶ οἰκογένειαι συνῆψαν ἐπιγαμίας μὲ ἐπισήμους οἰκογενείας τῶν Λαλαίων, ἀφῃρέθησαν ὑπὸ τούτων.

'Η Γαστούνη ἦτο ἕδρα τῶν ἐπισημοτέρων καὶ πλουσιωτέρων Χωτομαναίων Τούρκων, οἵτινες ἀργότερον συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς Λαλαίους. 'Η Γαστούνη καὶ ἐν γένει ἡ ἐπαρχία Γαστούνης εἶχε πληθυσμὸν ἀνάμικτον ἀπὸ Χριστιανοὺς καὶ Τούρκους, ὅστις, κατὰ τοὺς ἱστορικούς, ἀνήρχετο προεπαναστατικῶς εἰς χιλιάδας. 'Η Γαστούνη ἦτο ἕδρα Βοεβόδα Διοικητοῦ—Ζαπίτη μὲ 'Αγάδες, Καδῆν, Μουφτῆν, Τσαούσηδες καὶ μὲ ἰδιαιτέραν φρουράν, ἥτις ἀπετελεῖτο ἐκ διακοσίων περίπου ἀνδρῶν. 'Επίσης καὶ εἰς πολλὰ χωρία τῆς πεδινῆς 'Ηλείας εἶχον ἐγκατασταθῇ 'Αγάδες, ὡς εἰς τὸ Σουλεϋμὰν—'Αγᾶ καὶ ἀλλαχοῦ. Δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν ὀνόματα παλαιοτέρων Βοεβοδῶν ἢ Μπέηδων. Τὸ μόνον γνωστὸν εἶναι, ὅτι, ἀρκετὰ ἔτη πρὸ τῆς 'Επαναστάσεως, Μπέης ἐν Γαστούνῃ ἦτο ὁ πλουσιώτατος Μπουσουλούμ, ὅστις εἶχε καὶ μέγα ἀνάκτορον εἰς τὸ χωρίον, ὅπερ κατόπιν ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν Μπουσουλούμπεη.

'Η στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Γαστούνης διετέλει ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἑκάστοτε Μπίμπαση–συνταγματάρχου–ὅστις ἀπεστέλλετο ἀπὸ τὸν Πασᾶν Τριπόλεως.

Κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν περίοδον καὶ συγκεκριμένως ἀπὸ τοῦ ἔτους 1806 Διοικητὴς–Ζαπίτης–Βοεβόδας Γαστούνης ἦτο ὁ ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων Λαλαίων καὶ ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς 'Ιτὲμ—Μπέης. Τούτου κατέχομεν ἐπιστολὰς ἐκ Λάλα, ἐκ Γαστούνης καὶ ἐκ Καρυταίνης, τὰς ὁποίας ἀπευθύνει πρὸς τὸν Γεωργάκην Αὐγερινόν, δημοσιευομένας ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ τοῦ παρόντος. 'Αγᾶς δὲ ἦτο ὁ 'Αβδᾶς, ὅστις, πολιορκηθεὶς ὑπὸ τοῦ Σισίνη, ἀπηλευθερώθη ἀπὸ τοὺς Λαλαίους.

Εἰς τὴν Γαστούνην, ὡς ἀνωτέρω ἀναφέρομεν, κατῴκει καὶ ἡ οἰκογένεια Σισίνη, ἥτις ἦτο ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων οἰκογενειῶν τῆς πεδινῆς 'Ηλείας. Οἰκογένεια παλαιά, μὲ εὐγενῆ καταγωγὴν καὶ γνωστὴ διὰ τὰς πολλαπλᾶς καὶ πολυτίμους ὑπηρεσίας πρὸς τὴν Πατρίδα κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν καὶ ἐπαναστατικὴν περίοδον, διαθέσασα καὶ τὸ πλεῖστον τῆς περιουσίας της ὑπὲρ τοῦ 'Αγῶνος.

Πύργος.

Οὗτος ηὑρίσκετο ἐπὶ λόφων μὲ ἐκτεταμένην ἔνθεν καὶ ἔνθεν περιφέρειαν καὶ πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς 'Επαναστάσεως ἠρίθμει μέγαν ἀριθμὸν κατοίκων μὲ πολλὰς ἐξεχούσας οἰκογενείας.

Περὶ τῆς οἰκήσεως τοῦ Πύργου οὐδὲν θετικὸν γνωρίζομεν, διότι πλεῖσται ὅσαι ἀλληλοσυγκρουόμεναι ἐκδοχαὶ ὑπάρχουν.

Μεταξὺ τῶν πρώτων οἰκιστῶν τοῦ Πύργου ἀναφέρονται αἱ οἰκογένειαι Βιλαέτη, Ἀχόλου, Λαμπαούνα, εἶτα δὲ αἱ οἰκογένειαι Κρεστενίτου, Μήτσου, Μανούσου, Διάκου ὡς καὶ πολλαὶ ἄλλαι ἐκ διαφόρων περιφερειῶν, ἅπασαι σχεδὸν πλούσιαι. Πλὴν ἐλαχίστων Τουρκικῶν οἰκογενειῶν, ὁ πληθυσμὸς τοῦ Πύργου, ἦτο ἀπολύτως ἀμιγὴς χριστιανικὸς ἀνερχόμενος, κατὰ τοὺς ἱστορικούς, εἰς ἑπτὰ χιλιάδας.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς κυριαρχίας τῶν Λαλαίων ἦτο ἕδρα Ἀγᾶ.

Κατὰ τὸ 1678 ἐτοποθετήθη ὁ πρῶτος Ἀγᾶς, κατὰ δὲ τὸ 1715, ὅτε ἡ Ἠλεία διῃρέθη εἰς δύο ἐπαρχίας, ὁ Πύργος ἀπετέλεσεν ἰδίαν ἐπαρχίαν μὲ ἕδραν τὸν Πύργον, ὅστις εἶχεν ἕδραν Βοεβόδα. Ὁ Πύργος, μετὰ τὴν ἐπέκτασιν τῶν Λαλαίων εἰς τὴν Ἠλείαν, ὑπέστη, ὡς εἴδομεν, τεραστίας καταστροφάς. Ὡς ἕδρα Διοικητοῦ ὁ Πύργος εἶχε στρατιωτικὴν δύναμιν τὸ πρῶτον ἐκ διακοσίων ἀνδρῶν, περιορισθεῖσαν κατόπιν εἰς ἐλαχίστους.

Ἡ ἐπαρχία Πύργου περιελάμβανε τὰ χωρία Ἅγιος Ἰωάννης, Ἅγιος Γεώργιος, Λαμπέτι, Κολύρι, Μπαρμπάσαινα, Παλιοχώρι καὶ Κούκουρα.

Εἰς τὴν νῦν θέσιν Ἐπαρχεῖον, ὑπῆρχε μεγαλοπρεπὲς ἀνάκτορον, τὸ Διοικητήριον, κτίριον ἰσχυρότατον μὲ δυνατὰ τείχη, ἀποθήκας τροφίμων καὶ πολεμοφοδίων, στέρνας κ.λπ.

Ὁ Πύργος ἦτο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Σουλτάνας, ἥτις εἶχε δώσει διαταγάς, ὥστε οἱ διαβαίνοντες ἐκ τῆς ἐπαρχίας Πύργου, πάσης τάξεως, ἐξαιρουμένων τῶν Ὀθωμανῶν, νὰ τινάσσουν «τὸν κονιορτὸν καὶ ἐκ τῶν ποδῶν τῶν ἵππων των ἀκόμη».

Καίτοι ὁ Πύργος, κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκστρατείαν τῶν Λαλαίων, ὑπέστη μεγάλας καταστροφάς, ἐν τούτοις ἀνῳκοδομήθη ἐκ νέου καὶ κατέστη πόλις ἀκμάζουσα μὲ ἀρκετὸν πληθυσμὸν καὶ ἀνάλογον ἐμπορικὴν κίνησιν.

Δούκα.

Τὸ χωρίον Δούκα εὑρίσκεται ἐν μέσῳ δύο χαραδρῶν, δύο περίπου χιλιόμετρα δυτικῶς τοῦ Λάλα, περιβεβλημένον μὲ θαυμασίους πευκῶνας, ἔναντι καὶ ἐγγύτατα τῆς Φολόης, ἄνωθεν τοῦ παραποτάμου τοῦ Ἀλφειοῦ Ἐνιπέως–Λεστενίτσης–Ἄβουρας, περὶ οὗ ὁμιλεῖ καὶ ὁ Ὅμηρος, χαρακτηρίζων αὐτὸν «ὡς τὸν ὡραιότερον τῶν ποταμῶν».

Ὁ ποταμὸς οὗτος, εἰς τὰς πηγὰς περίπου τοῦ ὁποίου εἶχε κτισθῇ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς δουλείας εἷς μικρὸς Ναὸς ἐπ' ὀνόματι τῆς ὁσιομάρτυρος Ἁγίας Παρασκευῆς, ἐδέχετο διερχόμενον ἢ κατερχόμενον τὸν ἀρχιστράτηγον Θ. Κολοκοτρώνην.

Κατὰ τὴν μυθολογίαν, ἡ βασιλὶς τῶν νυμφῶν Τυρώ, θυγάτηρ τοῦ Σαλμωνέως, σύζυγος δὲ τοῦ υἱοῦ τοῦ Αἰόλου Κρηθέως, ἠράσθη, ἡ ὡραία αὐτὴ νύμφη, τοῦ διαυγοῦς τὸ νᾶμα ποταμοῦ Ἐνιπέως. Διὰ τοῦτο λοιπὸν πάντοτε ἐπλανᾶτο μόνη, ρεμβάζουσα, ἐπὶ τῶν χλοοσκεπῶν του ὀχθῶν καὶ ἐθαύμαζε τὸ μεγαλοπρεπὲς αὐτοῦ ρεῦμα. Ὁ Ποσειδῶν εἶδεν αὐτὴν περιδιαβάζουσαν ἐκεῖ καὶ ἐγγὺς τοῦ γλυκαμάτου υἱοῦ του, ἐτρώθη ὑπὸ τοῦ κάλλους αὐτῆς καί, λαβὼν

ἡμέραν τινὰ τὴν μορφὴν τοῦ Ἐνιπέως, ἀνέδυσεν αἴφνης ἀπὸ τὴν ὁρμητικὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμοῦ. Τότε πορφύρεον κῦμα ὡς ὄρος ὑψηλὸν περιεκάλυψεν εὐθύς, κυρτωθέν, τὸν θεῖον ἐραστὴν καὶ τὴν θνητὴν ἐρωμένην, διαταχθὲν ὑπὸ τοῦ θαλασσοάνακτος, καὶ ἐκάλυψε μυστικὴν τὴν ὑπερφυᾶ ἐρωμένην του. Ἀφοῦ δὲ παρῆλθε τὸ πρῶτον τῆς συγκινήσεως μέθυ καὶ ἀπεσύρθη τὸ θεόσδοτον κῦμα, «γύναι», ἐφώνησε μειλιχίως ὁ παντοδύναμος θεός, «χαῖρε ἐπὶ τῷ ἐμῷ ἔρωτι, διότι τῶν ἀνθρώπων ὁ ἔρως φέρει πάντοτε καρποὺς ἀγλαοὺς καὶ ἀξιοζήλους». Καὶ χρέη προφήτου ἐπιτελῶν ὁ Ποσειδῶν προσέθηκεν εἶτα : «προτοῦ παρέλθῃ τὸ πρῶτον ἔτος, θὰ ἀποκτήσῃς, ὦ νύμφη, δύο ζηλευτὰ τέκνα· ἀνάθρεψον καὶ ἐπιμελήθητι, ἀλλὰ πρόσεξον ἵνα μὴ εἴπῃς μηδενὶ τὸ ὄνομά μου, τώρα δὲ ἐπίστρεψον εἰς τὴν οἰκίαν σου. Εἶμαι ὁ σείων τὴν γῆν, χαῖρε, ὦ νύμφη».

Μεθ' ὃ ἐβυθίσθη εἰς τὴν ἐνώπιόν του κλυδωνιζομένην θάλασσαν.

Καρπὸς τοῦ ἔρωτος τούτου ὑπῆρξαν τὰ δύο τέκνα Πελίας καὶ Νηλεύς.

Πότε καὶ ἀπὸ ποίους κατῳκήθη κατ' ἀρχὰς τὸ χωρίον Δούκα δὲν εἶναι ἀπολύτως βεβαιωμένον. Περὶ τούτου ὑπάρχουν δύο ἐκδοχαί :

Ἡ μὲν μία, κατὰ τοὺς διαφόρους ἱστορικούς, ἄνευ ἐννοεῖται σαφῶν καὶ ἐνδεικτικῶν ἀποδείξεων, ὅτι, κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα, Ἀλβανοί, ἐκ τῆς φυλῆς Τουκατὲς ἢ Δουκάτες, ὁρμώμενοι ἀπὸ τὰ Ἀκροκεραύνια ὄρη, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν ὁμοφύλου τών τινος ὀνόματι Μιχαὴλ Δούκα, ἦσαν οἱ πρῶτοι κάτοικοι τοῦ χωρίου.

Ἡ ἐκδοχὴ ὅμως αὐτὴ δὲν φαίνεται ἀνταποκρινομένη πλήρως εἰς τὴν πραγματικότητα, διότι οἱ ὡς ἄνω Ἀλβανοί, μισθοφόροι διαφόρων ἡγεμόνων καὶ ἀρχόντων, ζῶντες εἰς τὰς πετρώδεις ἐκτάσεις, αἵτινες ἀποτελοῦν τὴν ὀρεινὴν σειρὰν τῶν Ἀκροκεραυνίων, καὶ δὴ εἰς τὴν κωμόπολιν Ντουκατὲ ἢ Δουκάτες, ἐξ ἧς λέγουν ὅτι κατῆλθον, καταλαβόντες ἢ καταφυγόντες εἰς τὸ χωρίον Δούκα, ἀσφαλῶς διὰ τῆς ἐπιμιξίας θὰ μετέδιδον τὴν Ἀλβανικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τοὺς κατοίκους καὶ συνεπῶς θὰ ὑπῆρχον ἔστω καὶ ἐλάχισται τοποθεσίαι μὲ ἀλβανικὰ ὀνόματα. Ἐπὶ πλέον δὲ οἱ κάτοικοι θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ μίσθαρνα ὄργανα τῶν πέριξ προύχόντων ἢ καπεταναίων ἢ ἄλλως ὁπλοφόροι τούτων. Τοὐναντίον, καὶ εἶναι ἀπολύτως βεβαιωμένον, καὶ οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τοῦ Δούκα ἦσαν εὐγενεῖς, μορφωμένοι καὶ ἐγγράμματοι, ἀπετέλουν δὲ ἐξαίρεσιν μεταξὺ τῶν κατοίκων ὅλης σχεδὸν τῆς τότε κατῳκημένης Ἠλείας. Οὐδεὶς ἐκ τῶν κατοίκων τοῦ Δούκα, καὶ ἐπὶ Τουρκαλβανῶν ἀκόμη, ἐγνώριζε τὴν Ἀλβανικήν.

Ἡ δὲ ἑτέρα ἐκδοχή, ἥτις εἶναι καὶ ἡ πλέον ἀληθής, εἶναι ὅτι πρὸ τοῦ 14ου αἰῶνος, προηγηθείσης στάσεως ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὴν πολυτάραχον ἐκείνην ἐποχήν, διὰ πολιτικοὺς λόγους εὐγενεῖς ἐκδιωχθέντες, μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις, ἔφθασαν εἰς τὴν δυτικὴν Πελοπόννησον. Ἐκεῖθεν, διὰ λόγους ἴσως ἀσφαλείας, ἀνῆλθον εἰς τὰ ὀρεινὰ τῆς Ἠλείας καί τινες τούτων καταλαβόντες θέσιν τινὰ ἄνωθεν τῶν πηγῶν τοῦ Ἐνιπέως, ἀνῳκοδόμησαν ἐκεῖ μικρὰς ἐπιμήκεις οἰκίας, ἐρείπια τῶν ὁποίων ἐσώζοντο καὶ πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ μεταξὺ αὐτῶν θὰ ἦτο καί τις φέρων τὸν τίτλον τοῦ δουκός, τὸ μέρος ἐκεῖνο ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν Δούκα.

Τὸ γεγονὸς ὅτι κατελήφθη ὑπὸ Γάλλων ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴν ὀνομασίαν τοποθεσιῶν τινων, εὑρισκομένων ἐντὸς τοῦ χωρίου Δούκα, ὡς καὶ εἰς τὰ πέριξ μέρη τῆς περιφερείας (Σανέζα, Λουκίσσα, Βίλιζα κ.λπ.).

Τὸ χωρίον Δούκα ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἶχε πλέον τῶν ἑκατὸν εἴκοσιν οἰκογενειῶν. Πολλὰ δὲ ἔτη πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως εἶχον καταφύγει εἰς τοῦτο, χάριν ἀσφαλείας, πολλαὶ οἰκογένειαι, ὡς ἐλέχθη, ἀπὸ τὴν Ζάκυθον, Κεφαλληνίαν, Γορτυνίαν, Καλάβρυτα, Ἀρκαδίαν κλπ. Ὁ πληθυσμὸς τοῦ Δούκα ἦτο ἀμιγὴς χριστιανικός, οὐδενὸς Τούρκου κατοικήσαντος εἰς αὐτό.

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν, ἐπειδὴ ἀνεγνωρίσθησαν αἱ ὑπηρεσίαι, τὰς ὁποίας προσέφεραν οἱ κάτοικοι ὑπὲρ τοῦ Ἀγῶνος, ἡ Διοίκησις ὥρισε τὸ Δούκα ἕδραν Χωροφυλακῆς δι' ὁλόκληρον τὸν Δῆμον Ὀλυμπίων καὶ ἕδραν Εἰρηνοδικείου. Ἐπειδὴ δὲ πρῶτος Δήμαρχος Ὀλυμπίων ἐξελέγη ὁ ἐκ Δούκα Ἀνάστος Σπηλιωτόπουλος, συνεστήθη καὶ ἕδρα Δημαρχείου δι' ὁλόκληρον τὸν Δῆμον, ἐκλογικὸν τμῆμα καὶ κατόπιν συνέστη Δημοτικὸν Σχολεῖον, Ἑλληνικὸν Σχολεῖον, Τηλεγραφεῖον, Συμβολαιογραφεῖον, Μονοπώλιον ἅλατος κλπ. Πρὸς τούτοις δὲ συνέστη καὶ ἕδρα ἐνοικιάσεως τοῦ φόρου τῆς δεκάτης διὰ τὴν Πισάτιδα, Κλαδέα καὶ ἄλλας περιφερείας τῆς Ἠλείας.

Δίβρη.

Ἡ Δίβρη, τῆς ὁποίας ἡ ὀνομασία εἶναι Ἀλβανική, ἄγνωστον εἶναι πότε ᾠκήθη καὶ ποῖοι οἱ πρῶτοι κάτοικοι αὐτῆς.

Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓξ συνοικίας –μαχαλάδες–, αἱ ὁποῖαι εἶναι: Πέρα Μαχαλᾶς, Βασιλαῖοι, Καργιαννάδες, Κρουστάδες, Λαζαράδες καὶ Περδικαράδες.

Ἡ Δίβρη σήμερον ὀνομάζεται Λαμπεία, ἐκ τοῦ ἐγγὺς ὁμωνύμου ὄρους Λάμπειον, περιβάλλεται δὲ γύρωθεν ἀπὸ πανύψηλα ὄρη, ἅτινα ἀπετέλουν ἰσχυρόν, οὕτως εἰπεῖν, φρούριον.

Ἦτο τὸ μόνον σχεδὸν μέρος τῆς Ἠλείας, εἰς τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς Διβριώτας «δὲν ἐπάτησε Τούρκικο ποδάρι καὶ Διβριώτικο κεφάλι δὲν πῆρε Τούρκικο γιαταγάνι». Τὰ ὄρη τῆς Δίβρης, τὰ ὁποῖα τὴν ἐπροστάτευον, δὲν ἐπέτρεπον εἰς τοὺς Λαλαίους νὰ εἰσέλθουν καὶ καθυποτάξουν ταύτην.

Τὸ Λάμπειον εἶναι ὕψους 2000 μ., εἰς τοὺς πρόποδας δ' αὐτοῦ εὑρίσκεται ὁ Ἀστρᾶς καὶ ὁ Γαυροβῖκος.

Οἱ Λαλαῖοι ἐπανειλημμένως ἐπεχείρησαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν Δίβρην, ἀλλὰ πάντοτε ἀπετύγχανον. Ἐπεχείρησαν νὰ καταλάβουν τὴν Δίβρην διὰ δωροδοκίας, ὑποσχέσεων κ.λπ. Εὐτυχῶς ὅμως οὐδεὶς Διβριώτης ὑπῆρξε προδότης.

Κατὰ τὸ ἔτος 1809 ἐπεχείρησαν νὰ εἰσέλθουν διὰ Γορτυνίας. Ἀπόσπασμα Λαλαίων ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἔναντι χωρίον Πέτα, διὰ νὰ κατέλθῃ ἐκεῖθεν καὶ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Κάτω Μονήν. Παρέμεινεν ὅλην τὴν νύκτα καὶ τὴν ἑπομένην πρωΐαν εἰσῆλθεν εἰς τὸ συνεχόμενον πυκνὸν δάσος διὰ νὰ κατοπτεύσῃ τὰ μέρη καὶ ἀνέλθῃ πρὸς τὴν Δίβρην μετὰ τῶν ἀναμενομένων πολλῶν ἐνόπλων εἰς τὸ χωρίον Πέτα. Εἴτε μοναχός, κατερχόμενος πρὸς τὴν Μονήν, εἴτε τυχαῖος διαβάτης, ἀντελήφθη τοὺς Λαλαίους καὶ διὰ φωνῶν εἰδοποίησε τοὺς κατοίκους, οἵτινες πάνοπλοι ἔσπευσαν πρὸς τὴν Μονὴν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ τραποῦν εἰς φυγήν. Οἱ Τοῦρκοι ἐπρόλαβον καὶ ἐπυρπόλησαν τὴν Μονήν. Ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς κατεστράφη ὁλόκληρος ἡ Μονή, ὅλα τὰ ἱερὰ σκεύη, εἰκόνες καὶ βιβλία· διεσώθη μόνον τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον ὑπέστη μικρὰν βλάβην εἰς τὰ πλάγια καὶ κατέχει σήμερον ὁ Βασίλειος Παναγούλης, ἀξιωματικὸς ἐν τιμητικῇ ἀποστρατείᾳ.

Οἱ κάτοικοι τῆς Δίβρης, τὴν ματαίωσιν τῆς ἀποπείρας ὅπως εἰσέλθουν οἱ Τοῦρκοι εἰς Δίβρην, ἀπέδωσαν εἰς ἐπέμβασιν τῆς Παναγίας τῆς Ἐπάνω Μονῆς, διότι ὑπάρχει καὶ Κάτω Μονή, ἥτις εἶναι μετόχιον τῆς Ἄνω. Ἡ Ἄνω Μονὴ τῆς Θεοτόκου ὀνόματι «Χρυσοπηγή» ἢ «Χρυσαυγής», εὑρίσκεται ἐντὸς μιᾶς βαθείας χαράδρας τοῦ Ἐρυμάνθου κεκαλυμμένη ἀπὸ ἔλατα.

Ἡ Μονὴ αὕτη ἐκηρύχθη τὸ ἔτος 1804 σταυροπήγιον διὰ σιγιλλίου τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου καὶ εἶχε πολλὰ μετόχια, σήμερον δὲ ἔχει μόνον τὸ παρὰ τὸ χωρίον Λώπεσι–Κρυονέρι Πηνειῶν.

Καὶ μετὰ τὰ ἄνω, οἱ Τοῦρκοι ἐπεδίωκον διὰ παντὸς τρόπου νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν Δίβρην. Ὅλα ὅμως τὰ σχέδια, ὅλαι αἱ ἀπόπειραι ἀπετύγχανον.

Καὶ αὐτὸς ὁ πολὺς Σεϊντάγας—πατὴρ, κατερχόμενος ἐκ Τριπόλεως πρὸς τὴν Ψωφίδα, ἥτις ἦτο ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του, ἠθέλησε νὰ διέλθῃ ἐκ Δίβρης ἐλπίζων ὅτι, διὰ πολλῶν δώρων καὶ ὑποσχέσεων, θὰ συνεδέετο μὲ τοὺς ἐξέχοντας τῆς Δίβρης, καὶ οὕτως εἰς πρώτην εὐκαιρίαν θὰ καθυπέτασσε ταύτην. Ὅταν ὅμως ἔφθασεν εἰς τὰ Τριπόταμα, συνήντησε τὸν ἐκ Δίβρης Ἀθαν. Μπέργιον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἠθέλησε νὰ πληροφορηθῇ σχετικῶς μὲ τὴν Δίβρην, περὶ τῆς ἀποστάσεως κ.λπ.

Ὁ Μπέργιος, ἐπειδὴ ἠννόησεν ὅτι ἡ ἐπιθυμία τοῦ Ἀγᾶ ἦτο νὰ διέλθῃ διὰ τῆς Δίβρης, παρεκάλεσε τοῦτον νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ τοῦτο, διότι διέτρεχε κίνδυνον ἂν ἀνεγνωρίζετο ὑπὸ τῶν κατοίκων.

Ὁ Σεϊντάγας, ἐνῷ κατ' ἀρχὰς ἦτο ἀποφασισμένος νὰ ἐκτελέσῃ τὸ σχέδιόν του, ἐν τέλει παρῃτήθη τούτου, φοβηθεὶς τὴν ἀγρίαν φύσιν, ἥτις περιέβαλλε τὴν Δίβρην, ὡς φρούριον ἀπόρθητον, καὶ ἐπανακάμψας διὰ Πέτα, Βιδιακίου καὶ Κάπελης, ἔφθασεν εἰς Λάλα.

Τὸν Μπέργιον προσέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, ἀναθέσας εἰς αὐτὸν ἐμπιστευτικὰς θέσεις καὶ τὴν εἴσπραξιν τῶν εἰσοδημάτων του τῆς περιφερείας Ψωφίδος.

Εἰς ἐπιστολὰς τοῦ Σεϊντάγα καὶ τοῦ Ἰτὲμ—Μπέη ἐκ Γαστούνης ἀναφέρεται ὁ Μπέργιος.

Οἱ κάτοικοι τῆς Δίβρης, θερμοὶ πατριῶται, δὲν ἠδύναντο νὰ ἀνέχωνται τὴν τυραννίαν, ἣν ὑφίσταντο οἱ ἀδελφοί των. Διὰ παντὸς τρόπου ἐνίσχυσαν τὸν Ἀγῶνα. Αἱ ἐξέχουσαι οἰκογένειαι τῆς Δίβρης: τῶν Πετραλιᾶ, Παναγούλη, Δημήτρουλα, Γιαρμενίτη, Ἀθανασοπούλου ἢ Καΐφα, Σακελλαρίου, Πολυζώη, Παπαοικονόμου, Ἀνδρουτσοπούλου καὶ πλεῖσται ὅσαι ἄλλαι, καὶ χρῆμα πολὺ προσέφεραν καὶ πολεμοφόδια καὶ διὰ προσωπικῆς ἐπεμβάσεως ἐνίσχυσαν τὸν Ἀγῶνα εἰς τὰς διαφόρους πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἐπίσης δὲ καὶ ἡ οἰκογένεια Σκανδάμη, ἐκ τῆς ὁ-

ποίας προέρχονται οἱ γνωστοὶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν πολιτευόμενοι Στεφανόπουλοι. Οἱ δύο ἀδελφοὶ Σκανδάμη, Στέφανος καὶ Ἰωάννης, ἦσαν ἐκ τῶν προϋχόντων τῆς Δίβρης.

Ὁ Στέφανος Σκανδάμης ἦτο ἄτεκνος, ἐνῷ ὁ Ἰωάννης ἦτο πατὴρ ὀκτὼ τέκνων, ἤτοι τῶν Χρίστου, Γεωργίου, Θεοδώρου, Κωνσταντίνου, Ἀνδρέου, Ἀλέξη, Ἰωάννου καὶ Μαρίας. Ἀπὸ τὸ ὄνομα Στέφανος ἔκτοτε ἡ οἰκογένεια ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν Στεφανόπουλοι. Ἡ δρᾶσις τῆς οἰκογενείας Στεφανοπούλων, κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν καὶ ἐπαναστατικὴν περίοδον, ὑπῆρξε σημαντική. Τόσον ἡ οἰκογένεια Στεφανοπούλων, ὅσον καὶ ἄλλαι ἐπιφανεῖς οἰκογένειαι τῆς Δίβρης, συνέβαλον, ὥστε οἱ ἀτρόμητοι Διβριῶται νὰ μὴ ὑποταχθοῦν εἰς τοὺς Λαλαίους; πάντα δὲ τὰ περὶ τοῦ ἀντιθέτου πολὺ ἀπέχουν τῆς ἀληθείας.

Ὁ πατὴρ τοῦ ἀναδειχθέντος μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν πολιτικοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Στεφανικοῦ Κόμματος, μεθ' ἑνὸς ἑτέρου ἀδελφοῦ του, εἶχε διοργανώσει ἴδιον σῶμα ὁπλοφόρων, τὸ ὁποῖον κατερχόμενον εἴτε πρὸς τὴν Φολόην, εἴτε πρὸς τὴν ἐκεῖθεν περιφέρειαν Ψωφίδος, παρηνώχλει τὰ τουρκικὰ ἀποσπάσματα, ὅταν ταῦτα ἐξήρχοντο πρὸς λαφυραγωγίαν ἢ τιμωρίαν ὑπόπτων Χριστιανῶν. Μεγάλην φθορὰν ἐπέφερεν ἐπὶ τῶν εἰδικῶν εἰσπρακτόρων τῶν Λαλαίων, κατὰ τὰς μεταφορὰς εἰς Λάλα δημητριακῶν καὶ ἄλλων προϊόντων.

Ὅταν τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ὑπὸ τοὺς Γ. Σισίνην, Ἀνδρ. Μεταξᾶν καὶ λοιποὺς ἀρχηγούς, ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ Λάλα, οἱ ἀδελφοὶ Στεφανόπουλοι μετὰ τῶν ἄλλων ὁπλαρχηγῶν εἰδοποιηθέντες, ἐστρατολόγησαν τοὺς πολεμιστὰς τῆς Δίβρης καὶ τῶν πέριξ περιφερειῶν. Οἱ ἀδελφοὶ Στεφανόπουλοι συνειργάζοντο μὲ τοὺς ἑτέρους ἐν Δίβρῃ ὁπλαρχηγοὺς καὶ προΰχοντας: Πετραλιᾶν, Δημήτρουλαν, Παναγούλην κ.λπ. Ἔλαβον δὲ μέρος εἰς τὰς μάχας Πούσι, πολεμήσαντες ἡρωϊκώτατα.

Οἱ Λαλαῖοι Τοῦρκοι, ὡς εἴπομεν καὶ ἀλλαχοῦ, παρὰ τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν των νὰ ὑποδουλώσουν καὶ τὴν Δίβρην, δὲν κατώρθωσαν τοῦτο. Ὅταν δὲ ὁ Ἰμβραὴμ ἠθέλησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Δίβρην, καίτοι διὰ προδοσίας τοῦ ὑπεδείχθη ἀτραπός, χάρις εἰς τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν Διβριωτῶν ἀρχηγῶν καὶ πολεμιστῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ εἰσέλθῃ.

Ἐκτὸς τῆς οἰκογενείας Στεφανοπούλου, καὶ ἡ οἰκογένεια Πετραλιᾶ προσέφερεν ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα. Ὁ Ἄγγελος Πετραλιᾶς, ἡ οἰκογένεια τοῦ ὁποίου κατήγετο ἐκ Σικελίας, εἶχεν ἐγκατασταθῇ εἰς Δίβρην κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ἀρχηγὸς ταύτης ἦτο ὁ Σεϊλάδος. κυριώτερον δὲ μέλος αὐτῆς ἦτο ὁ Ἀγγελῆς (1785–1868), ἔγγονος τοῦ Σεϊλάδου, ὅστις μετέσχε τοῦ Ἀγῶνος.

Λόγῳ τῆς ἀφθονίας τῶν ὑδάτων ὑπῆρχον ἐν Δίβρῃ πέντε καὶ κατ' ἄλλους δύο ὑδρόμυλοι, ἀνήκοντες εἰς τὸν Πετραλιᾶν καὶ τὸν Μπέργιον, τοὺς ὁποίους, πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως, εἶχον μετατρέψει εἰς μπαρουτομύλους, πρὸς τροφοδότησιν τῶν διαφόρων ἐπαναστατικῶν κέντρων Γορτυνίας καὶ Καλαβρύτων.

Κάποτε ὁ Ἄγγελος Πετραλιᾶς, συνοδεύων ὁ ἴδιος φορτία μπαρούτης, συνελήφθη ἀπὸ τουρκικὸν ἀπόσπασμα, μετεφέρθη εἰς Τρίπολιν καὶ ἐφυλακίσθη. Ἐκεῖ ἀσφαλῶς τὸν ἀνέμενον βασανιστήρια καὶ θάνατος.

Κατ' εὐτυχῆ ὅμως σύμπτωσιν, ὁ φρουρὸς Τοῦρκος ἐγνώριζε τὸν Πετραλιᾶν, διότι περιπλανηθεὶς ἡμέραν τινὰ εἰς τὸ πυκνότατον δάσος, ἔτυχε περιποιήσεων ἀπὸ τὸν κατὰ τύχην διερχόμενον Πετραλιᾶν.

Εὐγνώμων δὲ ὁ Τοῦρκος φρουρὸς τὸν διηυκόλυνε, πρὸς ἀνταπόδοσιν, διὰ νὰ δραπετεύσῃ, ἔφθασε δὲ μετὰ περιπλανήσεις σῶος εἰς Δίβρην.

Ὁ Ἄγγελος Πετραλιᾶς ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας Πύργου, Λάλα, Τριπόλεως, Πατρῶν καὶ Δερβενακίων.

Ὅταν ἀπεφασίσθη ἡ ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Λάλα καὶ τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα συνεκεντρώθησαν εἰς Πύργον, οἱ ἄρχοντες τῆς Δίβρης συνήθροισαν τοὺς πολεμιστὰς ταύτης καὶ τῶν περιχώρων, κατῆλθον εἰς Πούσι καὶ ἠνώθησαν μὲ αὐτά.

Εἰς Πούσι ἔλαβον μέρος ταχθέντες ὑπὸ τὸν Παπασταθόπουλον, ὅπου κατὰ τὴν 22αν Ἰουνίου ὁ ἐκ Δίβρης Ἀθανασόπουλος προεκάλεσε, διὰ τοῦ ἡρωϊσμοῦ του, τὸν θαυμασμὸν τῶν ἀρχηγῶν.

Ὁ Ἰμβραὴμ–πασᾶς ἀνῆλθεν εἰς τὴν ὀρεινὴν Ἠλείαν, διελθὼν διὰ Λάλα καὶ Δούκα, ἐκεῖθεν δὲ διὰ τῆς Φολόης διηυθύνθη πρὸς τὴν Δίβρην, ἐκ τῆς θέσεως Καλιμάνι, διὰ νὰ εἰσέλθῃ συμφώνως μὲ τὰς ὑποδείξεις τοῦ Ἀθ. Μπέργιου, αἰφνιδιαστικῶς εἰς ταύτην. Οἱ κάτοικοι ὅμως τῆς Δίβρης, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, πληροφορηθέντες ἐγκαίρως τὴν πρὸς τὰ ἄνω πορείαν τούτου, κατέλαβον τὰ πετρώδη ὑψώματα τῆς στενωποῦ καὶ οὕτως ἡ πρὸς τὴν Δίβρην πορεία κατέστη ἀδύνατος.

Ὁ Μπέργιος τότε, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπόν του, ὑπέδειξεν εἰς τὸν Ἰμβραὴμ ἀτραπόν τινα διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ εἰσέλθῃ ἐκεῖθεν, ἀλλὰ καὶ ταύτην εἶχον καταλάβει οἱ γενναῖοι Διβριῶται, οἵτινες μετὰ τοῦ παρευρισκομένου εἰς Δίβρην Γενναίου Κολοκοτρώνη, ἔβαλλον ἐναντίον τῶν Τούρκων διὰ δύο κανονίων, τὰ ὁποῖα οὗτος εἶχε φέρει μεθ' ἑαυτοῦ, ἀναγκάσαντες οὕτω τὸν Ἰμβραὴμ μὲ πολλὰς ἀπωλείας νὰ ὀπισθοχωρήσῃ πρὸς τὴν Φολόην, ὁπόθεν διηυθύνθη πρὸς τὴν Γορτυνίαν.

Τὰ περὶ στρατοπεδεύσεως εἰς Παραλογγοὺς ἑλληνικῶν στρατευμάτων πρὸς παρακολούθησιν τῶν ἐν Δίβρῃ στρατευμάτων τοῦ Δελῆ–Ἀχμὲτ–πασᾶ, δὲν βεβαιοῦνται ἀπὸ ἐπίσημον πηγήν, ἀφοῦ ἄλλωστε εἶναι βεβαιωμένον, ὅτι οὐδέποτε εἰσῆλθον Τοῦρκοι εἰς Δίβρην. Ἐπίσης διὰ τὸν ἄνω λόγον, δὲν εἶναι ἀληθὲς τὸ ὑποστηριζόμενον, ὅτι ὁ Πασᾶς, ἡγούμενος 15 χιλιάδων ἀνδρῶν μετὰ 18 ὀρεινῶν πυροβόλων, κατήρχετο ἐκ Δίβρης πρὸς τὸ Λάλα καί, καταδιωχθεὶς πρὸς τὸν Ἀλφειόν, ἀπώλεσε πολλοὺς πολεμιστάς.

Λ ά λ α.

Τὸ χωρίον Λάλα κεῖται ἐπὶ εὐρυτάτου ἐπιπέδου καὶ ἐπὶ τοῦ Λαλαϊκοῦ ὀροπεδίου· ἔχει εὐρύτατον ὁρίζοντα καὶ τὸ ἔδαφος εἶναι ξηρὸν καὶ ἄγονον, ἀλλὰ τὸ κλῖμα εἶναι ὑγιεινόν. Τὸ Λαλαϊκὸν ὀροπέδιον, ὕψους 620 μ., εἶναι συνέχεια τῆς θαυμασίας βουνοσειρᾶς τῆς Φολόης, μεσημβρινῶς καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς ὁποίας εὑρίσκεται ἡ αἱματοβαμμένη θέσις Πούσι.

Τὸ Λάλα, ἐξαιρέσει δέκα περίπου χριστιανικῶν οἰκογενειῶν, ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀπολύτως ἀμιγῆ τουρκικὸν πληθυσμόν, ὅστις κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀνήρχετο περίπου εἰς δώδεκα χιλιάδας κα-

τοίκων. Ἐξ αὐτῶν ὑπὲρ τοὺς χιλίους πεντακοσίους πολεμιστὰς ἦσαν ἐξησκημένοι, ἐμπειροπόλεμοι καὶ τελείως ἐξωπλισμένοι. Οἱ Τοῦρκοι τοῦ Λάλα, ὡς ἐλέχθη, κατὰ περιόδους διετήρουν φιλικὰς σχέσεις μὲ τοὺς Χριστιανούς. Πλεῖστοι ἐκ τούτων συνεδέοντο στενότατα μετὰ τῶν Τούρκων, ὡς π. χ. μὲ τὸν Ἀλῆν-Φαρμάκην, ὅστις εἶχε πάντοτε στενὰς σχέσεις μὲ Χριστιανούς, καὶ ἰδίᾳ μὲ τὴν οἰκογένειαν Κολοκοτρώνη. Τοὐναντίον, τὸ σύνολον τῶν Λαλαίων διέκειτο ἐχθρικῶς πρὸς τὴν οἰκογένειαν Κολοκοτρώνη, ἐναντίον τῆς ὁποίας ἐξεστράτευσαν καὶ ἐπολιόρκησαν τὸν πύργον τῆς Καστάνιας, ὅπου ἐφονεύθησαν πολλοὶ ἐκ τῶν Κολοκοτρωναίων καὶ ἐσώθησαν ἐλάχιστοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ Κωνσταντοῦ, ἡ μάννα τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη καὶ ὁ μικρὸς τότε Θεόδωρος, ὁ κατόπιν Ἀρχιστράτηγος καὶ μέγας πατριώτης Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Τὴν πολιορκίαν ἐκείνην ἐξυμνεῖ τὸ κάτωθι δημῶδες ᾄσμα :

«Τρεῖς περδικοῦλες κάθονται στὸν Πύργο τῆς Καστάνιας·
ἡ μιὰ κλαίει τὸν Κωνσταντῆ, κι ἡ ἄλλη τὸν Δημητράκη
καὶ ἡ τρίτη ἡ καλλίτερη, κλαίει τὸν Παναγιώτη.
Πουλάκι πῆγε κι ἔκατσε στὴν ἔρημη Καστάνια·
δὲν κελαηδεῖ, μόν' ἔλεγε μ' ἀνθρώπινη λαλίτσα :
—Πολὺ κακὸ ποὺ πάθανε οἱ Κολοκοτρωναῖοι.
Τὴν ταπεινὴ Ἀναγνώσταινα τὴν πῆραν οἱ Λαλιῶτες.
κι ἡ Κωνσταντοῦ ἦταν πονηρή, κι ἐντύθηκε τ' ἀντρίκια·
πῆρε τὸ ἀλαφρὸ σπαθὶ καὶ τὸ βαρὺ ντουφέκι
καὶ μὲ τοὺς ἄντρες ἔσμιξε καὶ πάει στὴ Μέσα Μάνη».

Οἱ Τοῦρκοι τοῦ Λάλα ἔτρεφον, ὡς εἶναι γνωστόν, θανάσιμον ἔχθραν καὶ πρὸς τὴν οἰκογένειαν Πλαπουταίων.

Οἱ Λαλαῖοι συχνότατα ἐξήρχοντο πρὸς τὴν Λιοδώραν, περιφέρειαν τοῦ Γερο-Κόλια, καὶ ἐκτυπῶντο. Τακτικώτατα δὲ καὶ ὁ Γερο-Κόλιας μὲ πολλὰ παλληκάρια ἐξήρχετο κατὰ τῶν Λαλαίων, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀποδεκατίσει.

Σχετικῶς μὲ τὰς σχέσεις τῶν ἄνω ὁμιλοῦν τὰ κάτωθι δημῶδη ᾄσματα :

«Πιάνουν καὶ γράφουν γράμματα οἱ Τοῦρκοι οἱ Λαλαῖοι·
καὶ γράφουν τοῦ Κοσάμπαση, τοῦ Κόλια τοῦ Πλαπούτα :
—Σὲ σὲ Κόλια Πλαπούτα, μεγάλε καπετάνιε.
Τὶ θέλεις, τί ζουρλάθηκες, καὶ σὺ καὶ τὰ παιδιά σου;
καὶ μᾶς γυρεύεις πόλεμο, καὶ θέλεις νὰ μᾶς κάψῃς;
Ἂν θέλῃς γρόσια καὶ φλωριά, σοῦ δίνουμε νὰ φύγῃς·
Ἂν θέλῃς καὶ τὸ Μπέλεσι, τσιφλίκι νὰ τὸ πάρῃς·
Ἀλλοιῶς πασάδες θἄρθουνε νὰ σὲ χαλάσουν.
—Ἐγὼ πασᾶ δὲν σκιάζουμαι, καὶ Τούρκους δὲν φοβᾶμαι
Καὶ θὰ σᾶς κάμω πόλεμο γιὰ νὰ σᾶς πολεμήσω,
Νὰ ἰδῆτε πῶς τὰ παίζουνε τὰ γιαταγάνια οἱ κλέφτες·
Τὸ αἷμα πῶς τὸ χύνουν, στὸν πόλεμο ποτάμι,
Κ' ἔχουν χαρὰ τὸν θάνατο, τὸ χάρο συντροφιά τους,
Καὶ πανηγύρι στὰ βουνά, νὰ σφάζουν τοὺς πασάδες».

Ἑτέρα παραλλαγὴ :

«—Ἐγὼ πασᾶ δὲν σκιάζουμαι, τοὺς Τούρκους δὲν φοβᾶμαι
καὶ θὰ σᾶς κάμω πόλεμο, γιὰ νὰ σᾶς πολεμήσω,
Γιατὶ ταχειὰ ἀπ' τὴν Ζάκυνθο θἄρθῃ ὁ Κολοκοτρώνης·
τότε θὰ ἰδῆτε, βρὲ σκυλιά, καὶ σεῖς παλιομουτάτες,
θὰ ἰδῆτε τὶς χανούμισσες μὲ ὅλους τοὺς φερεντζέδες,
νὰ ἰδῆτε πῶς σᾶς κάνουμε ἐμεῖς οἱ Πλαπουταῖοι».

Καὶ ἕτερον :

«Τὸ λὲν οἱ κοῦκκοι στὰ βουνὰ κι οἱ πέρδικες στὰ πλάγια·
τὸ λέει καὶ μιὰ Φαναριώτισσα καὶ μιὰ Λαλιωτοπούλα :
—Δὲν στῶπα, Κεχαγιάμπεη, καὶ σένα Βεζουλάγα,
τὴν Κυριακὴ νὰ φύγετε, στὸ Λάλα μὴ σταθῆτε,
Γιατὶ ἔφτασεν ἡ κλεφτουριά, κι ὁ Κόλιας ὁ Πλαπούτας.
Κι ἀκόμη ὁ λόγος ἔστεκε, καὶ ἀκόμη ὁ λόγος λέει,
κι ὁ γερο-Κόλιας ἔρχεται τὸ κάστρο νὰ σᾶς πάρῃ».

Καὶ ἕτερον :

«Ὁ Βέη-Ζουλ-Ἀγᾶς-Βεζουλάγας-κάθεται στοῦ Λάλα μεσ' τὸν Πύργο.
Βάνει τὸ κιάλι καὶ κοιτάει, τοῦ Μπέλεσι ἀγναντεύει:
Βλέπει μπαϊράκια μὲ σταυρούς, μὲ κόκκινες μπαντιέρες·
Βλέπει καὶ τὰ Κολιόπουλα, τὸν καπετὰν Γιωργάκη
Μὲ τὴν σερβέτα στὸ λαιμό, μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι,
Καὶ τοὔρθε σὰν παράπονο κι ἄρχισε νὰ κλαίῃ.
Καὶ οἱ κυράδες τοὔλεγαν, χανούμισσες τοῦ λένε:
—Σώπα, Βέη-Ζουλ-Ἀγᾶ, μὴ κλαῖς καὶ μὴ παραπονιέσαι·
Ταχειὰ μᾶς ἔρχεται ὁ Γιουσὰφ μὲ δέκα ὀκτὼ χιλιάδες.
Νὰ ἰδοῦνε τὰ Κολιόπουλα ἂν θὰ μᾶς πολεμήσουν».

Εἰς Λάλα οἱ Λαλιῶται εἶχον ἀνοικοδομήσει ὡραιοτάτας οἰκίας, ἐξ ὧν ἐξεῖχον αἱ οἰκίαι τοῦ Ραβάνα, πλουσιωτάτου καὶ κατόχου πολλῶν αἰγοπροβάτων, τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ὁποίων εἶχεν ἀναθέσει οὗτος εἰς τὸν ἐκ Μηλεῶν Μπιλάλην, καὶ αἱ οἰκίαι τοῦ Ντόρου, ἐπίσης πλουσιωτάτου, μὲ πολλὰ αἰγοπρόβατα, τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ὁποίων εἶχεν ἀναλάβει ὁ Τσαπάρας.

Ὅταν ὁ πληθυσμὸς τοῦ Λάλα εἶχεν αὐξηθῇ αἰσθητῶς, ἅπασα ἡ ἔκτασις ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα τῶν Ἀγάδων μέχρι τῆς νῦν συνοικίας Μιχαλαΐϊκα, ἦτο πυκνοκατῳκημένη, ὡς καὶ ἡ ἀπὸ τῆς συνοικίας Παυλαΐϊκα μέχρι Παπαθεοδώρου Χάνι.

Ἡ κεντρικὴ ὁδὸς ἀπὸ τοῦ Τζαμιοῦ μέχρι τῶν ἀνακτόρων τῶν Ἀγάδων, εἶχε καλντεριμωθῇ· σημεῖα σώζονται καὶ σήμερον εἰσέτι.

Οἱ Λαλαῖοι εἶχον διαιρέσει εἰς τμήματα τὴν πόλιν. Εἰς ἓν ἐξ αὐτῶν εὑρίσκοντο παντὸς εἴδους καταστήματα, εἰς ἕτερον, πρὸς τὴν συνοικίαν Μουλαγιανναίϊκα, εἶχον τυροπωλεῖα, ἀρτοποιεῖα καὶ σφαγεῖα, καὶ εἰς ἕτερον πάλιν εἶχον ὑφαντουργεῖα, ἐργαστήριον κατασκευῆς κοντογουνίων καὶ ἄλλων χρυσοποικίλτων εἰδῶν, τὸ ὁποῖον διηύθυνεν ὁ ἐκ Δούκα Παναγιώτης Χατζῆς. Ὅλας ἐν γένει τὰς διαχειρίσεις εἶχον ἀναλάβει, ὡς ἐλέχθη, Δουκαῖοι.

Καὶ διὰ τὴν ὕδρευσιν τοῦ Λάλα εἶχον προνοήσει οἱ Τοῦρκοι. Ὅλα τὰ ἀνάκτορα καὶ αἱ πλούσιαι οἰκίαι εἶχον δύο ἢ τρεῖς μεγάλας στέρνας· ὁμοίως εἶχον στέρνας καὶ εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς πόλεως πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν κατοίκων. Σώζεται καὶ σήμερον παραπλεύρως τῆς νῦν Ἐκκλησίας μία τοιαύτη, ὡς καὶ ἑτέρα εἰς τὴν συνοικίαν Κατσεπαΐϊκα. Πολὺ εἶχεν ἀπασχολήσει τοὺς Τούρκους τὸ ζήτημα τῆς ἀρδεύσεως τῆς μεγάλης ἐκτάσεως ἀπὸ τῆς Φολόης μέχρι τοῦ Λαλαΐϊκου κάμπου καὶ πρὸς τοῦτο εἶχον μελετήσει διάφορα σχέδια. Ἐπεχείρησαν μάλιστα νὰ ὑψώσουν τὰ ὕδατα τοῦ Ἐρυμάνθου ὀλίγον ἐπάνω ἀπὸ τὸ «Πουρνογέφυρο», ἐλλείψει ὅμως μηχανικῶν μέσων, ἡ ἀνύψωσις κατέστη ἀδύνατος.

Τὸ «Πουρνογέφυρο», τὸ ὁποῖον εἶναι τουρκικῆς κατασκευῆς, διατηρεῖται καὶ σήμερον εἰς τὸ πετρῶδες ἐκεῖνο στένωμα τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἐρυμάνθου, ἔναντι τοῦ χωρίου Βιδιάκι.

Ἐπίσης ἐμελέτησαν καὶ ἀπεφάσισαν τὴν διοχέτευσιν τῶν ὑδάτων τῆς θέσεως Καλιμάνη, περιφερείας τῆς Δίβρης. Τὰ ὕδατα αὐτὰ ἦσαν ἀφθονώτατα, διαυγέστατα, κρυστάλλινα καὶ ὑπὸ οὐδενὸς κατεχόμενα. Εἶχον ἀρχίσει σχετικὰς ἐργασίας, διανοίξαντες εὐρείας τάφρους καὶ εἰς ἀπόστασιν τριῶν περίπου χιλιομέτρων. Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1820 ἤρχισαν ζωηρῶς κινούμενοι οἱ Χριστιανοὶ καὶ ἐπηκολούθησαν ἐπεισόδια, ἐγκατελείφθη ἡμιτελὲς τὸ ἔργον. Σημεῖα τοῦ αὐλακος σώζονται εἰσέτι.

Εἰς Λάλα, ὡς εἴπομεν, ἐλάχισται χριστιανικαὶ οἰκογένειαι ὑπῆρχον καὶ ἄπασαι εἰς τὰς ὑπηρεσίας τῶν Ἀγάδων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐν Πούσι ἐπιχειρήσεων παρέμειναν εἰς Λάλα τρεῖς ἢ τέσσαρες χριστιανικαὶ οἰκογένειαι, αἵτινες ἠκολούθησαν τοὺς Λαλαίους εἰς Πάτρας, ἐπανελθοῦσαι μετ' ὀλίγον εἰς Λάλα, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθησαν.

Ὤλενα.

Βυζαντινὴ πόλις ἀκμάσασα ἀπὸ τὸ ἔτος 1000 μέχρι τοῦ 1600 μ. Χ., ὅτε παρήκμασεν. Εὑρισκομένη εἰς τὸ κέντρον τῆς Ἠλείας μὲ ἀρκετὸν πληθυσμόν, ἦτο ἕδρα Ἐπισκόπου μὲ ἐπωνυμίαν «ἐπισκοπὴ Ὠλένης» καὶ μέχρι τοῦ ἔτους 1821 ὑπήγετο εἰς τὴν Μητρόπολιν Πατρῶν.

Ὑπῆρχεν ἐκεῖ Ναὸς τῆς Μεταμορφώσεως, τοῦ ὁποίου σώζονται πολλὰ ἐρείπια καὶ Βυζαντινὰ ἀνάγλυφα.

Τὸ κτίριον τῆς Ἐπισκοπῆς, ἦτο εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τῆς τότε πόλεως. Ἐκ ταύτης δὲ ἐκλήθη καὶ ὁ τέως Δῆμος Ὠλένης.

Οἱ διατελέσαντες Ἐπίσκοποι ἦσαν ὁ Σίσωπης ἔτος 1504, ὁ Θεοφάνης 1617, ὁ Φιλάρετος 1709, ὁ Ἰωαννίκιος Νεῖρος 1713, ὁ Γρηγόριος 1720, ὁ Ἰωσὴφ 1733, ὁ Φιλάρετος 1804, ὅστις παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, μετέβη εἰς Τρίπολιν, ἔνθα φυλακισθεὶς ἀπεβίωσε, καὶ τελευταῖος ὁ Ἰωνᾶς.

Κατόπιν κατηργήθη ἡ Ἐπισκοπὴ Ὠλένης, συγχωνευθεῖσα εἰς τὴν Μητρόπολιν Πατρῶν.

Εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Ὠλένης ὑπήγοντο, ἐκτὸς τῆς Ἠλείας, καὶ τὰ χωρία τῆς Ψωφίδος, ὡς καί τινα χωρία τῆς Ὀλυμπίας, Ἀγουλινίτσης καὶ Βωλάντζης.

Τὰ χωρία τὰ ἐγγὺς τῆς Ἐπισκοπῆς Ὠλένης, κατῳκοῦντο ἀπὸ ἀνάμικτον πληθυσμὸν (Χριστιανοὺς καὶ Τούρκους), εἰς πλεῖστα τῶν ὁποίων, μάλιστα τὰ ὀρεινότερα, ὡμιλεῖτο ἡ ἀλβανικὴ γλῶσσα. Ὅλα δὲ ὑπήγοντο εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀγάδων τοῦ Λάλα. Τινὰ δὲ τούτων εἶχον καὶ ἕδρα Ἀγᾶ.

Δὲν ἠδυνήθημεν νὰ συλλέξωμεν πληροφορίας περὶ τῆς δράσεως καπεταναίων ἀπὸ τὰ χωρία Ὠλένης, πλὴν τοῦ καπετὰν Στέργιου ἀπὸ τὸ Γούμερον καὶ τῶν Τσούμπα καὶ Στασινοῦ ἐκ Περσαίνης. Οὐχὶ ὅμως ὀλίγοι πολεμισταὶ ἐξ Ὠλένης ἠνώθησαν μὲ τὰ ἀνερχόμενα εἰς Πούσι ἑλληνικὰ στρατεύματα καὶ ἔλαβον μέρος εἰς ὅλας τὰς ἐκεῖ συναφθείσας μάχας.

Μετά τινα ἔτη ἡ Ἐπισκοπὴ Ὠλένης ὠνομάσθη Ἐπισκοπὴ Ἠλείας, ἀργότερον δὲ συνεχωνεύθη μὲ τὴν Ἐπισκοπὴν Πατρῶν καὶ μέχρι τοῦ ἔτους 1900. Ἔκτοτε ἀπετέλεσεν ἰδίαν ἐπισκοπήν, μὲ ἕδραν τὸν Πύργον καὶ μὲ Ἐπίσκοπον τὸν Δαμασκηνὸν Σπηλιωτόπουλον, ὅστις ἦτο ἐξαιρετικὴ φυσιογνωμία, φιλάνθρωπος, ἐλεήμων καὶ ἀπελάμβανε σεβασμοῦ ὑφ' ὁλοκλήρου τοῦ ποιμνίου του.

Καράτουλα.

Μεταξὺ τῶν προαναφερθέντων κέντρων ἐπὶ Τουρκοκρατίας συμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ μὲ ἀπολύτως ἀμιγῆ χριστιανικὸν πληθυσμὸν–ἐλάχισται τουρκικαὶ οἰκογένειαι ὑπῆρχον–χωρίον Καράτουλα Ὠλένης. Ἦτο τὸ μεγαλύτερον χωρίον τῆς Ὠλένης καὶ εἰς τὸ κέντρον σχεδὸν τῶν ἄλλων πολλῶν μικρῶν, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, χωρίων. Εἶχεν ἕδραν Ἀγᾶ καὶ ὁ πρῶτος Ἀγᾶς ὠνομάζετο Καρὰ–Τούλας, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα Καράτουλα.

Ὁ Ἀγᾶς οὗτος εἶχεν ἐγείρει ἓν μέγα ἀνάκτορον–κονάκι–εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ χωρίου ἐπὶ δεσπόζοντος λόφου, ἐρείπια τοῦ ὁποίου σώζονται καὶ σήμερον ἀκόμη παρὰ τὴν οἰκίαν Θεοδώρου Θεοδωρακοπούλου, ἰατροῦ. Τὸ Καράτουλα, ὡς γειτνιάζον μὲ τὴν Ἐπισκοπὴν Ὠλένης, καὶ ὡς ἐκ τῶν σχέσεων μὲ τοὺς ἑκάστοτε Ἐπισκόπους, εἶχε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐφ' ὅλων τῶν χωρίων τῆς Ὠλένης.

Πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ χωρίου καὶ εἰς ἀπόστασιν εἴκοσι περίπου λεπτῶν ὑπῆρχε μικρὰ Ἐκκλησία ὑπογείως τῆς κορυφῆς λοφίσκου. Ἐρείπια σώζονται καὶ σήμερον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Ἅγιος Δημήτριος.

Τὸ Καράτουλα ἔδωσε καὶ γενναίους πολεμιστὰς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Πιέρρου καὶ Δάβουρα, οἵτινες, συναντηθέντες μὲ τὰ ἀνερχόμενα εἰς Πούσι ἑλληνικὰ στρατεύματα, ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην Μποντίνι, τὸ πρῶτον, καὶ εἰς ὅλας τὰς μάχας τοῦ Πούσι, βραδύτερον.

Ὁ τελευταῖος Ἀγᾶς εἶχε καὶ αὐτὸς προσλάβει, ὡς καὶ οἱ προκάτοχοί του, γραμματέα ἐκ Καράτουλα, ἐκ τῆς οἰκογενείας Μιρεμίτη, ἥτις ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν Γραμματικοπούλου. Ὁ Ἀγᾶς οὗτος εἶχεν ὑπὸ τὴν κατοχήν του ὑδρόμυλον ὡς καὶ πολλὰς ποτιστικὰς ἐκτάσεις, αἱ ὁποῖαι κατόπιν περιῆλθον εἰς τοὺς Θεοδωρακόπουλον καὶ Κορομάντζον ἐκ Κοντοβαζαίνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Σοβαρὰ ἐπεισόδια κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐπαναστάσεως. Φόνος τοῦ Γεν. Γραμματέως τοῦ Ἀλῆ-Ἀγᾶ, Παν. Ροδοπούλου.– Βασανιστήρια Κασσιτερωτοῦ.– Θάνατος τοῦ προδότου Ντελῆ-Μαξούτη.– Οἱ ἀρνησιπάτριδες, οἱ ὁποῖοι μετέφερον ἐπιστολὰς Ἀγάδων.– Καταχθόνια σχέδια περὶ ὁμαδικῆς σφαγῆς τῶν Χριστιανῶν.

Ἡ μάχη παρὰ τὴν Ἁγίαν Παρασκευήν, ὁ φόνος καὶ ὁ ἀποκεφαλισμὸς τῶν Ἀγάδων, ἡ παρὰ τὴν πεδινὴν Ἠλείαν συμπλοκή, ἀνησύχησαν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, τοὺς Ἠλείους.

Ἡ ἐκδηλωθεῖσα πλέον ἔχθρα μεταξὺ Πύλης καὶ Τουρκαλβανῶν Λαλαίων, ἠνάγκασε τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Ἠλείας νὰ σκέπτωνται σοβαρῶς περὶ τῶν συνεπειῶν, ἃς θὰ ἠδύναντο νὰ ἔχουν αἱ ἐχθρικαὶ πλέον διαθέσεις τῆς Πύλης ἐναντίον τῶν Λαλαίων, καὶ ἀσφαλῶς θὰ ἐπηκολούθουν καὶ ἐναντίον τῶν Ἠλείων διὰ τῆς γνωστῆς πλέον μεθόδου τῶν βασανιστηρίων.

Αἱ ἀποφάσεις τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἠλείας περὶ μονομεροῦς ἐξεγέρσεως αὐτῆς ἀπεκρούοντο κατ' ἀρχὴν ἀπὸ τοὺς Π. Πατρῶν Γερμανόν, Κολοκοτρώνην, Ζαΐμην κ.λπ., ἐφ' ὅσον προητοιμάζοντο διὰ τὴν ἐντὸς ὀλίγου γενικὴν ἐξέγερσιν καὶ ἐκ παραλλήλου ἐφοβοῦντο ἄγριον διωγμὸν καὶ σφαγάς. Τελικῶς ὅμως ἠναγκάσθησαν νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῶν ἀρχηγῶν.

Αἱ σχέσεις τῶν Λαλαίων καὶ ἐν γένει τῶν Τούρκων τῆς Ἠλείας πρὸς τοὺς Χριστιανούς, ἐπειδὴ οὗτοι ἐτάχθησαν ὑπὲρ αὐτῶν, κατὰ τὰ ἐκτεθέντα ἐπεισόδια, διετηρήθησαν φιλικαὶ δι' ὀλίγον δυστυχῶς χρονικὸν διάστημα, διότι ἄλλα ἐπεισόδια ἐπηκολούθησαν, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπῆλθεν ἀπότομος μεταβολὴ εἰς τὰς σχέσεις των καὶ προφανὴς ἐχθρότης ἐναντίον καὶ αὐτῶν τῶν Δουκαίων.

Ὡς ἀνωτέρω ἀναφέρεται, οἱ Ἀγάδες τοῦ Λάλα εἰς ὅλας τὰς ὑπηρεσίας των εἶχον προσλάβει ἐκ Δούκα Γραμματεῖς καὶ Διαχειριστάς. Ὁ Ἀλῆ-Ἀγᾶς εἶχε προσλάβει ὡς Γραμματέα του καὶ τὸν Πανάγον Ροδόπουλον.

Ἡ οἰκογένεια Ροδοπούλου, ἐκ τῶν σημαινουσῶν οἰκογενειῶν τοῦ χωρίου Δούκα, ἐκ Γορτυνίας καταγομένη, ἐγκατεστάθη εἰς Δούκα πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὁ Πανάγος Ροδόπουλος νεαρώτατος εἰσέτι, προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀγάδων, Ἀλῆ-Ἀγᾶ. Ἦτο ἐκ τῶν πλέον ἐγγραμμάτων νέων τῆς ἐποχῆς, ἐκ τῆς ἐν Δούκᾳ σχολῆς Παπαγεωργάκη, ὡραιότατος μὲ θαυμάσιον ἐπιβλητικὸν ἀνάστημα, μὲ τὴν κάτασπρην τσακιστὴν φουστανέλλαν, τὰ ὡραῖα τουζουλούκια, μὲ ἀσημοκέντητον σελάχι καὶ μεταξωτὴν καπνοσακκούλαν.

Ὁ Ροδόπουλος εἶχεν ἀποκτήσει τὴν συμπάθειαν τῶν Λαλαίων Τούρκων, οἵτινες τὸν ὑπερηγάπων καὶ συχνάκις μετέβαινον εἰς Δούκα καὶ συνδιεσκέδαζον μετ' αὐτοῦ. Ἦτο ἄριστος γλεντζὲς καὶ χορευτής.

Ὁ Ἀλῆ-Ἀγᾶς ἐκτιμῶν τὰ ἄπειρα προσόντα τοῦ Ροδοπούλου προσέλαβε τοῦτον γενικὸν ἐπόπτην καὶ διαχειριστὴν τῶν εἰσοδημάτων του τῆς μεγάλης του περιουσίας καὶ μετ' ὀλίγον Γενικὸν Γραμματέα του.

Εἶχε παραχωρήσει εἰς τὸν Ροδόπουλον ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἰδιαίτερον γραφεῖον πολυτελῶς ἐπιπλωμένον.

Αἱ καθημεριναὶ εἴσοδοι τοῦ Ροδοπούλου εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἀλῆ-Ἀγᾶ, τὰ ἄπειρα σωματικὰ καὶ ψυχικὰ χαρίσματα, καὶ ἡ ὡραιότης του προσείλκυσαν τὴν συμπάθειαν κατ' ἀρχὰς τῆς πρώτης Χανούμ τοῦ Ἀλῆ-Ἀγᾶ, τῆς νεαρωτάτης καὶ ὡραιοτάτης Βαλιδέ. Αὕτη κατήγετο ἐξ ἀριστοκρατικῆς ὀθωμανικῆς οἰκογενείας, ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον ἠράσθη σφοδρῶς τούτου ζητοῦσα εὐκαιρίαν νὰ ἐκδηλώσῃ τὸν ἔρωτά της πρὸς τὸν ἀνύποπτον Ροδόπουλον, ὅστις παρ' ὅλας τὰς περιποιήσεις της ἐθεώρει ἀπίστευτον ὅτι αὕτη τὸν ἠγάπα.

Αἱ συχναί, κατὰ τὰς ἀπουσίας τοῦ Ἀλῆ-Ἀγᾶ, ὑπὸ διαφόρους προφάσεις ἔξοδοι ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων δωματίων της καὶ ὅλως κρυφίως, καὶ ἡ ἀνάθεσις δῆθεν ὑπηρεσίας εἰς τὸν Ροδόπουλον, ἤγειραν τὰς ὑπονοίας του καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἤρχισε καὶ αὐτὸς νὰ αἰσθάνεται συμπάθειαν πρὸς τὴν ὡραιοτάτην Χανούμ.

Αἱ δὲ κατόπιν συναντήσεις των καὶ ἡ ἐντὸς ὀλίγου ἐκδήλωσις τοῦ σφοδροτάτου ἔρωτος, ὃν ἠσθάνετο πρὸς αὐτόν, ἠνάγκασαν καὶ αὐτὸν νὰ ἐκδηλώσῃ τὸν θερμόν του ἔρωτα, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κατείχετο πρὸς τὴν ὡραίαν Βαλιδέ.

Ἡ Βαλιδὲ εἶχεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της ἀφωσιωμένας καὶ ἐμπίστους ὀδαλίσκας καὶ εὐνούχους, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηριζομένη, ἐπεδίωκε παντοιοτρόπως συναντήσεις μετ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτῶν εἶχε δωρήσει εἰς τὸν Ροδόπουλον πλούσια δῶρα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ μίαν ὡραιοτάτην χρυσοκέντητον ζώνην.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1820 καὶ ἐνῷ αἱ σχέσεις Λαλαίων καὶ Χριστιανῶν καὶ πρὸ πάντων τῶν Δουκαίων διετηροῦντο φιλικαὶ καὶ οἱ Λαλαῖοι ἐπίστευον εἰς τὴν φιλίαν τῶν Δουκαίων, τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Ροδοπούλου, ὅπερ ἐγεννήθη ἐκ τῶν ἐρωτικῶν σχέσεών του μετὰ τῆς Βαλιδὲ Χανούμ καὶ τὰ ἐπακολουθήσαντα ἕτερα τοιαῦτα, ἔγιναν ἀφορμὴ ν' ἀρχίσῃ ψυχρότης μεταξύ των.

Ὁ Ἀλῆ-Ἀγᾶς, ἦτο ὁ ἰσχυρότερος καὶ πλουσιώτερος ἀρχηγὸς τῶν Ἀγάδων τῆς Ἠλείας, ἐφημίζετο διὰ τὰ πολυτελῆ γεύματα, τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς πολυημέρους διασκεδάσεις, αἵτινες ἐλάμβανον χώραν εἰς τὰ ἀνάκτορά του. Οὗτος προκειμένου νὰ ἑορτάσῃ, ὡς κατ' ἔτος, τὰ γενέθλια τῆς πρώτης καὶ ὡραιοτάτης Βαλιδὲ Χανούμ, ἐκάλεσεν εἰς Λάλα τὸν Βοεβόδαν-Ζαπίτην Πύργου, Χαλὴλ-Ἀγᾶν, τὸν Βοεβόδαν Γαστούνης Ἰτὲμ Μπέην, ὅλους τοὺς σημαίνοντας Ἀγάδες τῆς Ἠλείας καὶ Φαναρίου, ἐξέχοντας Τούρκους ὡς καὶ ἐξέχοντας Χριστιανούς, τοὺς Δουκαίους Αὐγερινὸν καὶ Παπασταθόπουλον, εὑρισκομένους τότε ἐν Δούκᾳ, τὸν Κοροντζῆν, τὸν Χρυσανθάκην Παπαγεωργίου -πάππον μου-, τὸν Δαραλέξην, τοὺς Σπηλιωτοπούλους, τὸν καπετὰν Δημ. Καραμέρον, τὸν Γρατσαλιᾶν καὶ πολλοὺς ἄλλους, ἀπαραιτήτως δὲ καὶ τὸν εὐνοούμενον καὶ Γεν. Γραμματέα του Πανάγον Ροδόπουλον.

Αἱ ἑορταὶ ἤρχισαν καὶ ἐξηκολούθησαν ἐπὶ ἡμέρας.

Ὁ ἐκ τῶν ὑπηρετῶν τοῦ Ἀλῆ—Ἀγᾶ Χριστόπουλος, ὅστις, κατόπιν καὶ μετὰ τὴν φυγὴν τῶν Λαλαίων ἐκ Λάλα, ἐγκατεστάθη εἰς Δούκα, ὡς ἐξῆς διηγεῖτο τὰ τῆς ἑορτῆς ἐκείνης καὶ τὰ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα:

«Τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἀλῆ ἦσαν πλήρη προσκεκλημένων ἀπὸ ὅλην τὴν Ἤπειρον καὶ τοὺς σημαίνοντας Τούρκους καὶ Χριστιανούς. Ἀφάνταστος ἦτο ἡ μεγαλοπρέπεια εἰς τὰ ἀνθοστόλιστα ἀνάκτορα, καὶ τὰς πολυτελῶς ἐπιπλωμένας αἰθούσας, φωτιζομένας ἀπὸ ἀπείρους πολυελαίους καὶ καντηλέρια. Τάπητες πολυτελέστατοι καὶ παχύτατοι ἐκάλυπτον τὸ δάπεδον.

Ἰδιαιτέρα ὑπηρεσία εἶχεν ἀναλάβει τὴν περιποίησιν τῶν κεκλημένων.

Οἱ καλλίτεροι μάγειροι τοῦ Λάλα εἶχον ἐπιστρατευθῆ πρὸς παρασκευὴν τῶν καλλιτέρων φαγητῶν, ἡ ἀπειρία τῶν ὁποίων εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγραφῆ. Ἀμνοί, χοιρίδια, λαγοί, ζαρκάδια, πέρδικες, ἦσαν τὰ κυριώτερα φαγητά.

Περὶ γλυκισμάτων δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ λόγος, διότι ὅλη ἡ τουρκικὴ τέχνη διὰ τὴν κατασκευὴν γλυκισμάτων εἶχε τεθῆ εἰς ἐνέργειαν.

Ὀδαλίσκαι ὡραιόταται, γυμναὶ ἢ ἡμίγυμνοι, ὡσὰν πτερωτοὶ ἄγγελοι, ἐχόρευον καὶ ἐκτύπων τὰ ντέφια καὶ αἱ διάφοροι χανούμισσαι μὲ πολυτελεῖς ἐνδυμασίας ὁλοχρύσους καὶ μεταξωτὰς ἔδιδον μεγάλην χάριν εἰς τὴν ἑορτὴν ἐκείνην.

Ἡ Βαλιδὲ Χανοὺμ εἰς τὰ κατάχρυσα ἐνδεδυμένη, κατάφορτος ἀπὸ πολυτελῆ κοσμήματα, μεγάλης ἀξίας, ὡσὰν βασίλισσα τοῦ παραμυθιοῦ, ἦτο ὡραιοτάτη καὶ ἐκίνει τὸν θαυμασμὸν ὅλων τῶν προσκεκλημένων.

Κατὰ τὰς ἑορτὰς ἐκείνας, αἱ ἐθιμοτυπίαι καὶ ἀπαγορεύσεις κατὰ τὰ τουρκικὰ ἔθιμα, εἶχον καταργηθῆ καὶ ὅλαι αἱ γυναῖκες εἶχον ἀφήσει τὰ καφάσια καὶ τοὺς φερεντζέδες, διὰ νὰ λάβουν μέρος εἰς τὰς ἑορτάς.

Πλήθη Ἀλαλαίων τῶν κατωτέρων τάξεων εἶχον συρρεύσει εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐλάμβανον, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ἑορτῶν, φαγητὰ καὶ γλυκίσματα.

Κατὰ τὰς νυκτερινὰς ὥρας συνηθροίζοντο κάτωθι τῶν ἀνακτόρων, χορεύοντες μὲ ντέφια καὶ μπουζούκια, προσδίδοντες οὕτω ζωηρότητα εἰς τὴν ἐν γένει ἑορτήν».

Αἱ ἑορταὶ ἐκεῖναι ἦσαν αἱ τελευταῖαι, αἱ ὁποῖαι ἐλάμβανον χώραν ἐν Λάλᾳ καὶ οἱ Λαλαῖοι, ὡς προαισθανόμενοι τοῦτο, ἐώρτασαν ἐπὶ τὸ ἐπιβλητικώτερον. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἀτυχῆ νεαρὸν Ροδόπουλον ἦσαν ἀπαίσιαι καὶ εἶχον προδικάσει τὸν θάνατον αὐτοῦ.

Τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῶν ἑορτῶν καὶ μετὰ τὸ δεῖπνον, ἐπηκολούθησεν, ὡς τοῦτο συνέβαινεν ἑκάστην ἑσπέραν, χορὸς εἰς τὰς μεγάλας αἰθούσας τῶν ἀνακτόρων, εἰς ὃν ἔλαβον μέρος πολλοὶ τῶν κεκλημένων, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀτυχὴς Ροδόπουλος.

Κατὰ τὴν πρόοδον τοῦ χοροῦ ὁ Ροδόπουλος, ἐνῷ ἐχόρευεν ἐμπρός, εἰς κάποιαν στροφήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ πολύπτυχος φουστανέλλα του ἐχωρίσθη εἰς δύο, ἐφάνη πρὸς τὸ μέρος τῆς ὀσφύος ἡ χρυσοκέντητος ζώνη, τὴν ὁποίαν τοῦ εἶχε δωρήσει ἡ Βαλιδέ.

Ὁ Ἀλῆ-Ἀγᾶς, ὅστις ἐκάθητο μεγαλοπρεπῶς εἰς πολυτελῆ πολυθρόναν ἀπολαμβάνων τῆς διασκεδάσεως, ἀντελήφθη τὴν ζώνην καὶ ἀνεγνώρισεν ὅτι αὕτη ἀνῆκεν εἰς τὴν Χανούμ, ἐταράχθη καὶ ἠπόρησε πῶς αὕτη περιῆλθεν εἰς τὸν Ροδόπουλον. Χωρὶς ὅμως νὰ φανερώσῃ τὴν ταραχήν του καὶ χωρὶς ν' ἀφήσῃ νὰ ἐννοηθῆ ὅτι ἀνεγνώρισε ταύτην, ἐξηκολούθει παρακολουθῶν τὴν διασκέδασιν μὲ προσποιητὴν ἀπάθειαν.

Τὸ γλέντι παρετάθη μέχρι τῶν μεταμεσονυκτίων ὡρῶν.

Μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς διασκεδάσεως, ὁ Ροδόπουλος τελείως ἀνύποπτος κατηυθύνθη εἰς Δούκα πρὸς ἀνάπαυσιν.

Ὁ Ἀλῆ—Ἀγᾶς, ὅστις εἶχεν ἐννοήσει πλέον περὶ τίνος ἐπρόκειτο, χωρὶς νὰ εἴπῃ τίποτε εἰς τὴν Χανούμ, οὔτε εἰς ἄλλον τινὰ σχετικῶς, τὴν ἑπομένην πρωΐαν ἀπέστειλεν εἰς Δούκα δύο ἀρειμανίους Τουρκαλβανούς, ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας του φρουρᾶς, μὲ τὴν ἐντολὴν ν' ἀποκεφαλίσουν τοῦτον. Ὁ Ροδόπουλος, κατάκοπος ἀπὸ τὰ συνεχῆ γλέντια, ἐκοιμᾶτο ἥσυχος.

Οἱ ἀρειμάνιοι Τουρκαλβανοί, ἐζήτησαν ἐπιτακτικῶς ἀπὸ τὴν γραῖαν μητέρα του ν' ἀφυπνίσῃ τοῦτον. Ἡ μήτηρ του, ἐπειδὴ διὰ πρώτην φορὰν ἐζητεῖτο τόσον ἐνωρὶς καὶ μάλιστα ἐπιτακτικῶς, ὑπωπτεύθη ὅτι κακόν τι ἐπεφυλάσσετο διὰ τὸν υἱόν της καὶ ἠθέλησε ν' ἀποκρύψῃ τοῦτον.

Εἰς τὰς ἀπειλητικὰς φωνὰς τῶν Τουρκαλβανῶν ὁ Ροδόπουλος, μὴ φανταζόμενος τί τὸν ἀνέμενεν, ἀφυπνισθεὶς ἔσπευσε νὰ δηλώσῃ εἰς αὐτοὺς ὅτι θὰ τοὺς ἠκολούθει εἰς Λάλα.

Καὶ ὄντως ἀνεχώρησε μετ' αὐτῶν διὰ Λάλα, ἀκολουθούσης καὶ τῆς μητρός του.

Ὅταν ἔφθασαν εἰς τὴν θέσιν-νῦν Τζίμη Ἀμπέλι-διέταξαν τὸν Ροδόπουλον νὰ προπορευθῆ καὶ μόλις εἶχε προχωρήσει ἐλάχιστα βήματα, οἱ ἀπαίσιοι Τουρκαλβανοὶ σύραντες τὰ γιαταγάνια των ἀπεκεφάλισαν αὐτὸν ὑπὸ τὰ ὄμματα τῆς ἀτυχοῦς μητρός του, ἥτις, ὡς εἶδε τὸν υἱόν της ἀποκεφαλισθέντα, ἔπεσε λιπόθυμος καὶ μετ' ὀλίγον ἐξέπνευσεν.

Οἱ Τουρκαλβανοὶ ἐνέπηξαν τὴν κεφαλὴν τοῦ Ροδοπούλου εἰς τὸ γιαταγάνι των καὶ τὴν ἐπαρουσίασαν εἰς τὸν Ἀγᾶν, ὅστις διέταξε καὶ ἐκρέμασαν ταύτην εἰς τὴν παρὰ τὸ Τζαμὶ πλάτανον.

Ὁ Ἀλῆ—Ἀγᾶς ἐπὶ πολὺ ἀπέφυγε νὰ φανερώσῃ τοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους διέταξε τὸν φόνον τοῦ Ροδοπούλου.

Μετὰ καιρὸν ὅμως ἐγνώσθησαν τὰ αἴτια. Εἴτε διότι ἐπηκολούθησαν ἐν συνεχείᾳ σοβαρὰ ἐπεισόδια, εἴτε διότι δὲν ἤθελε νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν μὲ τὴν Χανούμ, ἥν ἀληθῶς ἐλάτρευε, προσεποιήθη ἀπάθειαν. Δὲν εἶνε ἀπίθανον νὰ ἐτιμώρησε ταύτην, περὶ τούτου ὅμως οὐδὲν ἐγνώσθη.

Ὁ ἀποκεφαλισμὸς καὶ ἡ διαπόμπευσις τοῦ Πανάγου Ροδοπούλου, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἤγειραν τὴν ἀγανάκτησιν τῶν κατοίκων Δούκα, τοσοῦτον μᾶλλον, διότι ἠγνόουν τὰ πραγματικὰ αἴτια, ἐπίσης καὶ διάφορα ἄλλα ἐπεισόδια, ὡς καὶ ὁ θάνατος τῶν προδοτῶν Ντελῆ καὶ Μαξούτη ὑπῆρξαν ἀφορμὴ νὰ ἐπέλθῃ ἀποτόμως ψυχρότης μεταξὺ Δουκαίων καὶ Λαλαίων.

Ταῦτα οἱ Δουκαῖοι ἔσπευσαν νὰ τὰ γνωρίσουν εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς Πατρῶν, Καλαβρύτων καὶ εἰς τὸν Κολοκοτρώνην. Πρὸς τούτοις ἐστάλη εἰς Πάτρας ὁ Κοροντζῆς, ἐκ τῶν σημαινόντων Δουκαίων, ὁ ὁποῖος συνεδέετο πολὺ μὲ τοὺς Ἀγάδες (τοῦτον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποπτευθοῦν οἱ Τοῦρκοι, διότι τακτικώτατα ἐπεσκέπτετο τοὺς ἐκεῖ συγγενεῖς του) μὲ εἰδικὴν ἀποστολὴν νὰ ἐνημερώσῃ τὸν Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸν καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς περὶ τῶν ἑκάστοτε σοβαρῶν ἐπεισοδίων, περὶ τῆς ἐμφανοῦς πλέον ἐχθρότητος τῶν Λαλαίων καὶ πρὸς τοὺς Δουκαίους καί, ὅπως,

κατόπιν συσκέψεως, ληφθοῦν σχετικαὶ ἀποφάσεις, τὰς ὁποίας ἐπιστρέφων ν' ἀνακοινώσῃ εἰς τοὺς ἐν ἀμηχανίᾳ εὑρισκομένους Δουκαίους.

Ἐκτὸς τοῦ Κοροντζῆ καὶ ἄλλοι ἔμπιστοι ἀπεστέλλοντο ἑκάστοτε ὑπὸ διαφόρους προφάσεις εἰς ὅλους τοὺς ἀρχηγοὺς ὡς καὶ εἰς τὸν Κολοκοτρώνην.

Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ ἐκ Δούκα Παναγιώτης Γρίτσας, εἷς ἀληθὴς μάρτυς, εἷς ὁ ὁποῖος ἐθυσίασε τὴν ζωήν του διὰ νὰ τὴν προσφέρῃ ὁλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ὁποίου τὰ στήθη ἐπλημμύριζον ἀπὸ τὸ κατὰ τῶν Τούρκων μῖσος.

Οὗτος εἶχεν ἀναλάβει, προσποιούμενος τὸν κασσιτερωτήν, τὴν τόσον βαρεῖαν καὶ ἐπικίνδυνον ἀποστολήν.

Μετέβαινεν εἰς τὰ διάφορα χωρία δῆθεν πρὸς ἐργασίαν καὶ μετέφερεν ἐμπιστευτικὰς ἐπιστολάς, φθάνων μέχρι τῶν Πατρῶν καὶ Καλαβρύτων.

Τὰ συχνὰ ὅμως ταξίδια τοῦ Γρίτσα, ἤρχισαν νὰ ἐγείρουν τὰς ὑπονοίας τῶν Λαλαίων καὶ διέταξαν τὴν αὐστηρὰν παρακολούθησίν του.

Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ροδοπούλου, ἐπειδὴ ἤρχισε καὶ εἰς τὰ ὀρεινὰ σοβαρὰ κίνησις τῶν μεμυημένων, ἔπρεπε νὰ ἐνημερώνωνται οἱ ἀρχηγοὶ περὶ τῶν κινήσεων, διαθέσεων καὶ παρασκευῶν τῶν Λαλαίων. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ Παναγιώτης Γρίτσας ἦτο ἠναγκασμένος νὰ κάμῃ συχνότερα ταξίδια εἰς τὰς διαφόρους περιφερείας.

Προκειμένου νὰ μεταφέρῃ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1820 σπουδαιοτάτην ἐπιστολὴν εἰς τὸν Π. Πατρῶν Γερμανόν, διὰ τῆς ὁποίας μετεβιβάζετο μυστικὴ καὶ ἀσφαλεστάτη πληροφορία, ὅτι δηλ. οἱ Λαλαῖοι εἶχον ἀποφασίσει, ὅπως μετὰ τῶν Τούρκων τῶν Πατρῶν καὶ Φαναρίου, προβοῦν εἰς γενικὴν σφαγὴν τῶν Χριστιανῶν, τῶν ὁποίων ἐγνώριζον πλέον ὅλας τὰς κινήσεις καὶ τὰ σχέδια, ἀνεχώρησε διὰ Πάτρας οὐχὶ διὰ τῆς συνήθους ὁδοῦ, ἀλλὰ διὰ μονοπατίων καὶ δασωδῶν ἐκτάσεων.

Δυστυχῶς ὅμως ὁ Παναγ. Γρίτσας παρηκολουθεῖτο ὑπὸ ἀποσπάσματος Λαλαίων καὶ τὴν ἐπομένην τῆς ἀναχωρήσεώς του συνελήφθη καὶ μετεφέρθη εἰς Λάλα.

Ὁ ἥρως ὅμως οὗτος, πρὶν συλληφθῇ, χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτός, κατεβρόχθισε τὴν ἐπιστολήν, διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων.

Οἷα αὐταπάρνησις! Οἷος πατριωτισμός!

Παρεδόθη εἰς τὸν Ἀλῆ—Ἀγᾶν, ὅστις τὸν ὑπέβαλεν εἰς αὐστηροτάτην ἀνάκρισιν καὶ ἔρευναν, χωρὶς οὐδὲν νὰ φανερώσῃ καὶ οὐδὲν ἐνοχοποιητικὸν νὰ εὑρεθῇ ἐπ' αὐτοῦ. Οὗτος ἠρνεῖτο ἀπολύτως ὅτι εἶχεν ἐμπιστευτικὴν ἀποστολήν, ἐπιμένων ὅτι μετέβαινεν, ὡς πάντοτε, δι' ἐργασίαν.

Ὑπεβλήθη εἰς φρικτὰ βασανιστήρια.

Ἐξεδύθη τελείως καὶ ἐκτυπᾶτο ἀπὸ ἀγρίους Τουρκαλβανούς, μέχρις οὗ ἔπεσεν ἡμιθανὴς, καί, εἰς ἣν εὑρίσκετο κατάστασιν, ἐρρίφθη εἰς τὰ φοβερὰ μπουντρούμια τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀλῆ—Ἀγᾶ, ὅπου ἐξέπνευσεν ὡς ἀληθὴς μάρτυς, καὶ τὸ σῶμά του ἐκρεμάσθη εἰς τὴν γνωστὴν πλάτανον, παρὰ τὸ Τζαμί.

Μετὰ τὰ ἄνω οἱ Λαλαῖοι ἤρχισαν ν' ἀνησυχοῦν σοβαρῶς καὶ συμβούλια καθ' ἑκάστην ἐλάμβανον χώραν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἀλῆ—Ἀγᾶ. Εὑρίσκοντο εἰς τακτικὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Βοεβόδαν Πύργου Χαλήλ, τὸν Βοεβόδαν Γαστούνης Ἰσμὲτ καὶ μὲ τοὺς ἄλλους Ἀγάδες τῶν διαφόρων

περιφερειῶν. Ἐλέγετο δέ, ὅτι ὑπῆρξαν, δυστυχῶς, καί τινες Χριστιανοί, οἵτινες, ἐξυπηρέτουν τοὺς Τούρκους εἰς τὰ κατὰ τῶν Ἑλλήνων σχέδιά των, μετέφερον μάλιστα καὶ ἐπιστολὰς Ἀγάδων ἀπὸ περιφερείας εἰς περιφέρειαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

Οἱ Λαλαῖοι κατὰ τοῦ Σουλτάνου.– Ἀποστολὴ Αὐτοκρατορικῶν Στρατευμάτων ὑπὸ τὸν Χασὰν-Πασᾶν Πρεβέζης.– Πεισματώδης μάχη παρὰ τὴν θέσιν Ἁγία Παρασκευὴ τοῦ Πύργου.– Φόνος τῶν ἀδελφῶν Σεϊντάγα καὶ Ἀζήζ.– Ἐκστρατεία ἀποσπάσματος Λαλαίων κατὰ τοῦ Χασάν.– Μάχη εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Γαστούνης.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Βελῆ—Πασᾶ, ὅπως κυριεύσῃ τὸν ἐν Μοναστηρακίῳ Πύργον τοῦ Ἀλῆ—Φαρμάκη καὶ τὴν ἐξόντωσιν αὐτοῦ, οἱ Λαλαῖοι ἠξίωσαν ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον ἀποζημίωσιν διὰ τὴν συνδρομήν, ἣν παρέσχον εἰς τὰ Σουλτανικὰ στρατεύματα καὶ τοὺς Ἀλβανοὺς πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ὀρλώφ. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν δὲ ἄρνησιν τῶν Λαλαίων πρὸς πληρωμὴν τοῦ κεκανονισμένου φόρου πρὸς τὴν Πύλην εἰς τὸν ἐν Ἠλείᾳ ἀντιπρόσωπον Κεχαγιᾶν, ὁ Σουλτᾶνος ἤρχισε νὰ ὑποπτεύεται σύμπραξιν τῶν Λαλαίων μὲ τοὺς ὁμοφύλους των Ἀλβανούς, καὶ ἐπεδίωκεν ἢ τὴν ἐξόντωσιν τῶν ἀρχηγῶν τῶν Λαλαίων ἢ τὴν ὑποταγὴν τούτων ἢ καὶ ὁπωσδήποτε νὰ περιστείλῃ τὴν ἀλαζονείαν των.

Πρὸς τοῦτο διέταξε τὸν Χασὰν—Πασᾶν Πρεβέζης, ὅπως σπεύσῃ μὲ τοὺς πλέον ἀνδρείους καὶ ἀφωσιωμένους πολεμιστάς του καὶ ὅλως αἰφνιδιαστικῶς ἐπιτύχῃ τὴν σύλληψιν ἢ τὸν φόνον τοῦ Διοικητοῦ Πύργου Σεϊντάγα—Βοεβόδα καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀζήζ—Ἀγᾶ, δεδομένου ὅτι εἰς Πύργον δὲν διετηρεῖτο μεγάλη δύναμις Λαλαίων.

Ὁ Χασὰν-Πασᾶς, ἡγούμενος γενναίων πολεμιστῶν, ἔφθασεν εἰς Κατάκωλον καὶ ἐκεῖθεν ἀνῆλθεν εἰς Πύργον, ὅπου ἐζήτησε φιλικῶς δῆθεν τοὺς ἀδελφοὺς Ἀγάδες, οἵτινες τότε ἀπουσίαζον εἰς Λάλα.

Ἠναγκάσθη νὰ ἀποστείλῃ εἰς Λάλα ἐφίππους, καλῶν τούτους εἰς Πύργον, δῆθεν πρὸς συμφιλίωσιν κατ' ἐντολὴν τοῦ Σουλτάνου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔφερε πλούσια δῶρα εἰς αὐτούς. Οἱ ἀδελφοὶ Ἀγάδες ὑποπτευόμενοι ὅτι μᾶλλον περὶ ἐχθρικῆς ἀποστολῆς ἐπρόκειτο, ἀρνηθέντες κατ' ἀρχὰς νὰ μεταβοῦν εἰς Πύργον, ἐν τέλει ὅμως παραλαβόντες μεθ' ἑαυτῶν πλέον τῶν ἑκατὸν γενναίων Τουρκαλβανῶν καί τινας Χριστιανούς ἐν οἷς καὶ τὸν καπετὰν Δημήτρην Καραμέρον, ἀνεχώρησαν διὰ Πύργον.

Οἱ Πύργιοι τρομοκρατηθέντες ἐκ τῆς ἀφίξεως Σουλτανικῶν στρατευμάτων, παρέμειναν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν των καί, ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζον τὴν ἔκβασιν, ἀπεφάσισαν νὰ μὴ ἀναμιχθοῦν.

Οἱ ἀδελφοὶ Ἀγάδες ἔφθασαν εἰς τὴν νῦν θέσιν Ἁγία Παρασκευή, ἔξωθι καὶ ἀνατολικῶς τοῦ Πύργου, ὅπου εἶχε στρατοπεδεύσει ὁ Χασὰν-Πασᾶς, ὅστις ὡς ἀντελήφθη προπορευομένους τούτους, ἔσπευσε νὰ τοὺς

εἴπῃ μὲ φιλικὸν τρόπον «καλῶς ὡρίσατε, Ἀγάδες μου· σᾶς φέρνω χαιρετισμοὺς ἀπὸ τὸν πολυχρονεμένον Σουλτᾶνόν μας, τὸν μεγάλον μας αὐθέντην, καὶ ζητῶ φιλοξενίαν ἀπὸ σᾶς τοὺς γενναίους καὶ ἠγαπημένους φίλους του. Σᾶς στέλνει πλούσια δῶρα· ἐπίσης εἰς ὅλους τοὺς καλούς του Ἀγάδες τοῦ Λάλα ἔχω ἐντολὴν νὰ δώσω χεῖρα φιλίας».

Ὁ Χασὰν-Πασᾶς, ὅστις εἶχε τοποθετήσει τὰ στρατεύματά του πρὸς τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν Ἀγουλινίτσαν, διὰ τοῦ ἐγκαρδίου αὐτοῦ χαιρετισμοῦ καὶ τῶν κολακευτικῶν λόγων, ἤθελε νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς Ἀγάδες τείνων συγχρόνως ἐξ ἀποστάσεως τὴν χεῖρά του πρὸς χαιρετισμόν.

Τοῦτο ἦτο σύνθημα καὶ ἀμέσως οἱ ὀπαδοί του ἐπέπεσον κατὰ τῶν Λαλαίων. Οἱ Ἀγάδες ἀντελήφθησαν ὅτι εἶχον περιπέσει εἰς παγίδα καὶ ἐφώναξαν: «Πίσω, Πασᾶ, μὴ πλησιάζῃς, δὲν ἔχεις μπέσα, χοσὰ θέλησες νὰ μᾶς κάμῃς, κτυπᾶτε τὰ σκυλιὰ, κτυπᾶτε ἀλύπητα τοὺς δολοφόνους!» καὶ ἀμέσως δύο γιαταγάνια ἤστραψαν ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν τῶν ἀνδρῶν τοῦ Πασᾶ, οἵτινες εἶχον σχεδὸν πλησιάσει καὶ ἐπεχείρουν νὰ κυκλώσουν τοὺς Ἀγάδες.

«Παραδοθῆτε, ἐφώναξεν ὁ Πασᾶς, ἔχω διαταγὴν ἢ ζωντανοὺς ἢ τὰ κεφάλια σας ν' ἀποστείλω στὸ Σουλτᾶνο».

Ἀκράτητοι τότε οἱ Ἀγάδες καὶ οἱ ὀπαδοί των ὥρμησαν κατὰ τῶν ἀνδρῶν τοῦ Πασᾶ.

Ὡς διηγεῖτο ὁ καπετὰν Δημήτρης Καραμέρος καὶ ἄλλοι Χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι, ὡς εἴπομεν, εἶχον ἀκολουθήσει τοὺς Ἀγάδες, οἱ ἄνδρες τοῦ Πασᾶ παροτρυνόμενοι ὑπ' αὐτοῦ ὥρμησαν καὶ αὐτοὶ μὲ μανίαν διὰ νὰ συλλάβουν τοὺς Ἀγάδες.

Ἀγρία πάλη ἐπηκολούθησε μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων. Ἀληθὴς γιγαντομαχία, ἀγὼν ἄγριος, αἱματηρὸς καὶ πεισματώδης. Φωναὶ ἠκούοντο ἐκατέρωθεν καὶ πολλοὶ ἔπιπτον τραυματιζόμενοι ἢ φονευόμενοι.

«Φωτιά, ἐφώναξεν ὁ Πασᾶς, τί τοὺς φυλᾶτε, σκοτῶστε τοὺς προδότας τοῦ Σουλτάνου. Μεγάλο μπαξίσι θὰ ἔχῃ ὅποιος πιάσῃ ζωντανοὺς τοὺς Ἀγάδες» καὶ ὥρμησε μὲ τὸ κοφτερὸ γιαταγάνι του κατὰ τοῦ ἐγγὺς εὑρισκομένου Σεϊντάγα, τὸ ὁποῖον ἔφερε κατὰ τῆς κεφαλῆς του.

Ὁ Σεϊντάγας δι' ἑνὸς πηδήματος πρὸς τὰ ὀπίσω ἀπέφυγε τὸ κτύπημα καὶ ἀστραπιαίως δι' ἑτέρου πηδήματος πρὸς τὰ ἐμπρὸς ὥρμησε κατὰ τοῦ Πασᾶ, τὸν ὁποῖον ἐτραυμάτισε σοβαρῶς εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα.

Ὁ Πασᾶς ἄφησεν ἕνα βαθὺν στεναγμὸν καὶ τὸ γιαταγάνι ἔπεσεν ἀπὸ τὴν χεῖρά του.

Ἐγγὺς ὅμως καὶ πέριξ τῆς ἄνω σκηνῆς ἄγριος ἀγὼν ἐλάμβανε χώραν μεταξὺ τῶν Λαλαίων καὶ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Πασᾶ.

Ὁ τραυματισμὸς τοῦ Πασᾶ, αἱ φωναὶ καὶ βλασφημίαι, ἐπέφερον σύγχυσιν εἰς τοὺς ὀπαδούς του, ὁ Σεϊντάγας, ἐπωφεληθείς, διέσχισε τούτους ἀστραπιαίως καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἵστατο ὁ ἵππος του φωνάζων πρὸς τὸν ἀδελφόν του ν' ἀπομακρυνθῇ, διότι ἠννόησε πλέον ὅτι ὁ ἀγὼν ἦτο ἄνισος. Ὁ Ἀζὴζ ὅμως εἶχε κυκλωθῆ ἀπὸ ὀπαδοὺς τοῦ Πασᾶ. Καθ' ἣν στιγμὴν οἱ Λαλαῖοι, ἐπωφεληθέντες τῆς συγχύσεως, ὥρμησαν καὶ αὐτοὶ ἐναντίον τοῦ Πασᾶ ἐνθαρρυνόμενοι καὶ ἀπὸ τὸν ἔφιππον Σεϊντάγα, ἠκούσθη μία φωνὴ ἀπελπισίας, φωνὴ φρίκης: «Σεϊντάγα, ἀδελφέ, ἔλα! μὲ κύκλωσαντὰ σκυλιά!». Ὁ Ἀζὴζ ἐκινδύνευεν...

Ἡ ἀδελφικὴ στοργὴ τῶν υἱῶν τῆς Πυργιωτοπούλας, ὁ ἄμεσος κίνδυνος τοῦ ἀδελφοῦ, ἠνάγκασε τὸν Σεϊντάγα, μόλις ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ κινδυνεύοντος ἀδελφοῦ του, ν' ἀφιππεύσῃ καί, μὲ τὸ γιαταγάνι εἰς τὴν μίαν χεῖρα καὶ τὸ πιστόλι εἰς τὴν ἄλλην, νὰ ἐπιπέσῃ ὡς λέων κατὰ τῶν ἀγρίων ὀπαδῶν τοῦ Χασάν, ἀψηφῶν πλέον τὸν θάνατον.

Ὁ Σεϊντάγας ἐφώναξε πρὸς τὸν Καραμέρον, «ἀδελφὲ καπετὰν Δημήτρη, ἀδέλφια Χριστιανοί, ἀδελφοὶ καὶ γενναῖοί μου Λαλαῖοι, σῶστε τὸν ἀδελφόν μου, κτυπᾶτε τὰ σκυλιά!».

Ἀγρία τότε πάλη συνήφθη, ἀγὼν ἐξοντωτικός. Τὰ γιαταγάνια καὶ τὰ βόλια τῶν καριοφιλιῶν ἔπιπτον ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν μαχομένων.

Σῶμα μὲ σῶμα ἐμάχοντο, νεκροὶ καὶ τραυματίαι ἔπιπτον ἑκατέρωθεν.

Κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην τῆς γιγαντομαχίας ὁ Πασᾶς, ὅστις εὑρέθη πλησίον τοῦ Ἀζήζ, καίτοι οἰμώζων ἐκ τοῦ τραύματός του, ἐξάγει διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸ πιστόλι του. Εἷς κρότος φοβερὸς ἠκούσθη...

Τὸ πιστόλι τοῦ Πασᾶ ἐξεκενώθη κατὰ τοῦ Ἀζὴζ καὶ τὸν ἀφῆκε νεκρόν· τὸ σῶμα τοῦ γίγαντος Ἀγᾶ ἐκυλίσθη εἰς τὸ χῶμα.

Ὁ πλησίον εὑρισκόμενος Σεϊντάγας, ὡς εἶδε τὸν ἀδελφόν του πίπτοντα, χωρὶς νὰ σκεφθῇ τὸν κίνδυνον, χωρὶς νὰ σκεφθῇ τὸν θάνατον, ὅστις ἦτο ἐγγὺς καὶ εἰς αὐτὸν πλέον, ἔπεσε καὶ ἐνηγκαλίσθη τοῦτον κλαίων καὶ ὀδυρόμενος.

Σκηνὴ φρίκης, ἀλλὰ καὶ σκηνὴ ὑπερτάτης ἀδελφικῆς ἀλληλεγγύης καὶ ἀγάπης.

Ἡ συγκινητικὴ ὅσον καὶ τραγικὴ αὕτη σκηνὴ τῶν δύο ἐνηγκαλισμένων ἀδελφῶν ἔκαμε τοὺς θηριώδεις ὀπαδοὺς τοῦ Πασᾶ ν' ἀπολιθωθῶσι καὶ νὰ κατεβάσουν τὰ καριοφίλια καὶ γιαταγάνια, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἕτοιμα νὰ πέσουν καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Σεϊντάγα. Μόνον ὁ ἀπαίσιος Πασᾶς πλήρης ὀργῆς ἐκ τῶν πόνων καὶ τῆς ἀδρανείας τῶν στρατιωτῶν του, τελείως ἀνάλγητος καὶ ἀσυγκίνητος πρὸ τοῦ τοιούτου τραγικοῦ θεάματος, διατάσσει ἐπίθεσιν καὶ κατὰ τοῦ Σεϊντάγα.

«Φωτιὰ γιὰ φωτιὰ ἐφώναξε!». Τότε ὅλοι, ὅσοι εὑρίσκοντο πλησίον τοῦ Σεϊντάγα ἐξεκένωσαν τὰ πιστόλια των καὶ κατ' αὐτοῦ. Μία φοβερὰ ὁμοβροντία καὶ μία φρικιαστικὴ φωνὴ ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Σεϊντάγα ἠκούσθησαν ταυτοχρόνως.

Ὁ Σεϊντάγας ἦτο πλέον νεκρός, ἔχων εἰς τὰς ἀγκάλας του τὸν νεκρὸν ἀδελφόν του.

Οἱ Λαλαῖοι περίτρομοι ἐκ τοῦ φόνου τῶν Ἀγάδων ἀδελφῶν καὶ ἀντιληφθέντες τὸν προφανῆ κίνδυνον, ὃν διέτρεχον πάντες, ἀπεμακρύνθησαν διασκορπισθέντες.

Ἐκ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Πασᾶ ἐφονεύθησαν εἴκοσιν ὀκτὼ καὶ ἐπληγώθησαν ἀρκετοί.

Ἐκ δὲ τῶν Λαλαίων, ἐκτὸς τῶν ἀδελφῶν, ἐφονεύθησαν δώδεκα καὶ ἐπληγώθησαν περίπου δέκα πέντε. Χριστιανοί, δρῶντες μετὰ τῶν Λαλαίων, ἐφονεύθησαν δύο καὶ ἐπληγώθησαν τέσσαρες.

Ὁ Πασᾶς ἱκανοποιημένος ἐν μέρει διὰ τὸν φόνον τῶν ἀδελφῶν, τοὺς ὁποίους ἐπεθύμει νὰ συλλάβῃ ζῶντας, χωρὶς οὔτε νὰ καταδιώξῃ

τοὺς τρομοκρατηθέντας Λαλαίους, οὔτε διὰ τοὺς τραυματίας νὰ ἐνδιαφερθῇ, διέταξε καὶ ἀπεκεφάλισαν τοὺς Σεϊντάγα καὶ Ἀζήζ, τὰς κεφαλὰς τῶν ὁποίων ἐνέπηξεν εἰς τὰ γιαταγάνια. Εἰσελθόντες θριαμβευτικῶς εἰς τὸν Πύργον, περιέφερον αὐτὰς ἀνὰ τὴν πόλιν διὰ νὰ τρομοκρατήσουν τοὺς Χριστιανούς, οἵτινες, κατόπιν συμβουλίου τῶν ἀρχόντων, ἔμειναν τελείως ἀμέτοχοι, καίτοι συνεπάθουν τοὺς δύο ἀδελφοὺς Ἀγάδες. Πολλοὶ ἐκ τῶν Χριστιανῶν ἀπεμακρύνθησαν τῆς πόλεως, ὀλίγοι δὲ παρέμειναν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν των.

Ὁ Χασὰν-Πασᾶς ὅμως δὲν ἔδειξε καμμίαν ἐχθρότητα κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Βραδυπορῶν πλέον κατήρχετο πρὸς τὴν πεδινὴν Ἠλείαν διερχόμενος τὰ διάφορα χωρία καὶ περιφέρων τὰς κεφαλὰς τῶν Ἀγάδων.

Ὁ φόνος ὅμως τῶν Ἀγάδων δὲν ἔμεινεν ἄνευ συνεπειῶν. Πρὶν φονευθῇ ὁ Σεϊντάγας καὶ, ὅτε οὗτος ἀφιππεύσας ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τοῦ κινδυνεύοντος ἀδελφοῦ του, ὁ ἵππος αὐτοῦ, ἐκ τῶν συνεχῶν πυροβολισμῶν, ἐκ τοῦ θορύβου καὶ τῶν φωνῶν, εἴτε καὶ ἐξ ἐνστίκτου, ἀφηνιάσας, ἐτράπη ταχὺς πρὸς τὸ Λάλα. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ μήτηρ τῶν Σεϊντάγα καὶ Ἀζήζ, ἡ γνωστὴ Πυργιωτοπούλα, ἡ σύζυγος καὶ πρώτη Χανούμ τοῦ Σεϊντάγα–πατρός, ἡ Χριστιανή, ἡ ἐνάρετος καὶ εὐγενὴς ἐκείνη δέσποινα, ἥτις ἐλατρεύετο ἀπὸ Χριστιανοὺς καὶ Τούρκους, ἥτις ἦτο ὀνομαστὴ διὰ τὰ φιλάνθρωπα αἰσθήματά της καὶ πολλάκις εἶχε μεσολαβήσει ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν, ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ἀναχωρήσεως τῶν τέκνων της, εἶχε καταληφθῇ ἀπὸ ἕναν ἀόριστον φόβον διὰ τὴν ζωήν των, ἐφοβεῖτο καὶ προῃσθάνετο ὅτι κάποιο μεγάλον κακὸν διὰ τὰ παιδιά της προεμηνύετο. Κλαίουσα καὶ ὀδυρομένη ἀνέμενεν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν. Ὁ μητρικὸς πόνος ἐπίεζε τὰ στήθη της καὶ ἡ μητρικὴ στοργὴ δὲν τὴν ἄφηναν νὰ ἡσυχάσῃ· νῆστις καὶ ἄϋπνος, καθηλωμένη ἐπὶ τοῦ ἐξώστου τῶν ἀνακτόρων της, ὅστις ἔβλεπε πρὸς τὸ μέρος τῆς Λουκίσσης, ὅπου ὁ δρόμος πρὸς τὸν Πύργον, ἀνέμενε τοὺς δύο λατρευτοὺς υἱούς της. Εἰς μάτην ὅλον τὸ προσωπικὸν τῶν ἀνακτόρων, Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι, προσεπάθουν νὰ τὴν καθησυχάσουν.

Ἀπηλπισμένη ἔστρεφε τὰ βλέμματά της πρὸς τὸ μέρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἠκούετο καὶ ὁ ἐλάχιστος θόρυβος.

Παρῆλθον σχεδὸν δύο ἡμέραι καί, ἐφ' ὅσον οὐδεμίαν εἴδησιν ἐλάμβανεν, ἐπὶ τοσοῦτον ηὔξανεν ἡ ἀγωνία καὶ ἡ ἀπελπισία της.

Εἰς μίαν στιγμήν, καθ' ἣν ἡ δυστυχὴς μήτηρ ἠρεύνα μὲ τὸ βλέμμα της τὴν ἀπέραντον ἐκεῖθεν ἔκτασιν καὶ ἐνέτεινε τὴν ἀκοήν της, ἤκουσεν ἀπὸ μακρὰν ποδοβολητόν, ἤκουσε θόρυβον τρέχοντος ἵππου, ὁ ὁποῖος ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐγίνετο εὐκρινέστερος.

Ὅτε μετά τινα λεπτὰ ἠκούσθη χρεμετισμὸς πλησιάζοντος ἵππου, ἀντιληφθεῖσα ὅτι ἦτο τοῦ ἵππου τοῦ υἱοῦ της Σεϊντάγα, ἀλλόφρων ἔσπευσεν εἰς τὴν ὁδὸν πρὸς προϋπάντησιν τῶν υἱῶν της, τοὺς ὁποίους ὑπέθετεν ἐπιστρέφοντας.

Ποία ὅμως ἀπελπισία, ποία φρίκη τὴν κατέλαβεν, ὅταν εἶδε τὸν ἵππον μόνον, ἄνευ τῶν τέκνων της!

Φωναὶ ἄγριαι ἐπηκολούθησαν. Ἡ μήτηρ των ἐκτύπα τὴν κεφαλήν της, ἔκλαιε καὶ ὠδύρετο, μέχρις οὗ ἔπεσε λιπόθυμος.

Ὅλοι οἱ Ἀγάδες καὶ πολλοὶ Τοῦρκοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀκούσει τὰς φωνὰς τῆς ἀτυχοῦς μητρός, παιδιὰ καὶ γυναῖκες, παρὰ τὰς ἀπαγορεύσεις, ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ τοῦ Λάλα καὶ πλεῖστοι Δουκαῖοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀνέλθει εἰς Λάλα διὰ νὰ μάθουν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐν Πύργῳ μάχης, ἔσπευσαν εἰς τὰ ἀνάκτορα διὰ νὰ παρηγορήσουν τὴν τραγικὴν μητέρα. Εἶχε προαισθανθῇ ὅτι μέγα κακὸν συνέβη εἰς τὰ παιδιά της, ἀλλὰ δὲν ἤθελε καὶ νὰ πιστεύσῃ ὅτι εἶχον φονευθῇ καὶ τὰ δύο.

Μετά τινας ὥρας καὶ περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἀφιχθέντες οἱ λαβόντες μέρος εἰς τὴν μάχην Λαλαῖοι, ὡς καὶ ὁ καπετὰν Δημήτρης Καραμέρος, ἔδωσαν ἀκριβεῖς πληροφορίας περὶ τῶν συμβάντων. Παρὰ τὴν μεγάλην συμφορὰν καὶ τὴν σύγχυσιν, ἡ ὁποία ἐπεκράτει εἰς Λάλα διὰ τὴν ἧτταν τῶν Λαλαίων καὶ τὸν φόνον τῶν δύο ἠγαπημένων ἀδελφῶν Ἀγάδων, ἀπεφάσισαν, κατόπιν προχείρου συσκέψεως, ἡ μήτηρ των καὶ οἱ ἄλλοι Ἀγάδες, ὅπως ἀντὶ πάσης θυσίας ἀποσπάσουν τὰς κεφαλὰς τούτων ἀπὸ τὸν Πασᾶν.

Τὸ ἐθεώρουν μεγάλην προσβολὴν αἱ κεφαλαὶ δύο ἐκ τῶν νεωτέρων, ἀνδρειοτέρων καὶ τῶν πλέον ἠγαπημένων Ἀγάδων νὰ περιφέρωνται ἀνὰ τὰ χωρία καὶ νὰ σταλοῦν κατόπιν εἰς τὸν Σουλτᾶνον.

Πρὸς τοῦτο, οἱ μὲν Ἀγάδες διέταξαν τοὺς ἀνδρειοτέρους Τούρκους καὶ τοὺς πλέον ἐμπίστους ἐκ τῶν ἐν Λάλα Χριστιανῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ καπετὰν Δημήτρη Καραμέρου, ἡ δὲ μήτηρ των τοὺς ἀφωσιωμένους της Ὀσμάνην καὶ Σελήμ, ὅπως τῇ συνοδείᾳ καὶ ἄλλων γενναίων ἐκ Λάλα, ἀναχωρήσουν ἀμέσως πρὸς συνάντησιν τοῦ Πασᾶ καὶ ἀποσπάσουν τὰς κεφαλὰς τῶν παιδιῶν της.

Ὁ Ὀσμάνης ἦτο ἐπίσης ἐκ τῶν πλέον ἀφωσιωμένων καὶ τοῦ Ἰτέμ–Μπέη καὶ ἀναφέρει τοῦτον ὁ Ἰτέμ–Μπέης εἰς ἐπιστολήν του ἐκ Γαστούνης· πρὸς τὸν Αὐγερινὸν τῆς 10ης Νοεμβρίου 1816. Τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀποσπάσματος ἀνέλαβον οἱ τολμηρότεροι τῶν Ἀγάδων Ζηρὰς καὶ Ἰσμαήλ, οἵτινες καὶ ἀνεχώρησαν ἀμέσως.

Φθάσαντες εἰς τὴν θέσιν, ὅπου ἔλαβε χώραν ἡ μάχη, εὗρον μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τὰ πτώματα τῶν ἀδελφῶν Σεϊντάγα καὶ Ἀζὴζ ἀκέφαλα, τὰ ὁποῖα ἔθαψαν εἰς τὴν θέσιν Ἐπαρχεῖον τοῦ Πύργου ἐγγὺς τοῦ Διοικητηρίου.

Οἱ Πύργιοι ἐξηκολούθουν νὰ μένουν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν των, μέχρις ὅτου ἔφθασαν ἐκεῖ οἱ Λαλαῖοι, οἵτινες παραλαβόντες καί τινας Πυργίους, ἀνεχώρησαν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Πασᾶ. Οὗτος οὐδόλως ὑπωπτεύθη ὅτι θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τολμήσουν οἱ Λαλαῖοι καταδίωξίν του καί, βραδυπορῶν διὰ νὰ τρομοκρατήσῃ τοὺς Χριστιανούς, διήρχετο ἐπιδεικτικῶς τὰ διάφορα χωρία τῆς πεδινῆς Ἠλείας.

Ὁ Χασὰν–Πασᾶς εἰς τινα καμπὴν τῆς ὁδοῦ εἶδεν ἐξ ἀποστάσεως νέφη κονιορτοῦ καὶ ἱππεῖς καλπάζοντας πρὸς τὴν πεδιάδα. Ἐννόησεν ὅτι ἀπόσπασμα Λαλαίων κατήρχετο εἰς καταδίωξίν του καὶ ἀμέσως διέταξε τοὺς ὀπαδούς του, ὅπως, διαιρούμενοι εἰς δύο, καταλάβουν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς ὁδοῦ καταλλήλους θέσεις, ἵνα οἱ Λαλαῖοι ἐν τῇ ὁρμῇ τῆς καθόδου των, εὑρεθοῦν ἐν τῷ μέσῳ δύο πυρῶν. Πράγματι οὕτω καὶ συνέβη. Οἱ Λαλαῖοι, ἀκράτητοι καὶ κατεχόμενοι ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ συναντήσουν τὸ ταχύτερον τὸν Πασᾶν, ἐκτυπήθησαν ἐκ δύο σημείων καὶ μὲ τὴν πρώτην ἐκκένωσιν τῶν καριοφιλίων ἔπεσον τέσσαρες νεκροί.

Χωρὶς νὰ χάσουν τὴν ψυχραιμίαν των καὶ χωρὶς νὰ πτοηθοῦν ἀπὸ τὸν φόνον τῶν συντρόφων των, μὲ μίαν ὁρμητικὴν κίνησιν καί, ὡς ἦσαν ὅλοι ἔφιπποι, εὑρέθησαν ὄπισθεν τῶν ὀπαδῶν τοῦ Πασᾶ, τοὺς ὁποίους σχεδὸν ἐκύκλωσαν καὶ ἤρχισαν νὰ τοὺς κτυποῦν μὲ τὰ γιαταγάνια των.

Ἤρχισε καὶ ἐκεῖ δεινὸς ἀγών. Οἱ Λαλαῖοι εἶχον ἀπόφασιν ἢ νὰ πέσουν ὅλοι ἢ ν' ἀποσπάσουν τὰς κεφαλὰς τῶν Ἀγάδων.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Πασᾶ ἦσαν διατεθειμένοι νὰ τὰς μεταφέρουν εἰς Λευκάδα καὶ ἐκεῖθεν ν' ἀποστείλουν ταύτας εἰς τὸν Σουλτᾶνον. Ἡ μάχη διήρκεσεν ἐπὶ ὥρας. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Πασᾶ, πρὸ τῆς ὁρμῆς τῶν Λαλαίων, ἤρχισαν νὰ πτοοῦνται καί τινες τούτων παρεδόθησαν.

Ὁ Πασᾶς, πλήρης ὀργῆς καὶ ἀπειλῶν, ἐκάλει τούτους νὰ συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα. Μεταξὺ τῶν Λαλαίων ἦτο, ὡς εἴπομεν, καὶ ὁ καπετὰν Καραμέρος, ὅστις κατώρθωσε νὰ πλησιάσῃ τὸν Πασᾶν, τὸν ὁποῖον ἐπλήγωσεν ἐλαφρῶς.

Ἡ μάχη, ὡς ἐφαίνετο, θὰ ἀπέβαινεν ὑπὲρ τῶν Λαλαίων. Ὁ Πασᾶς, ἐπειδὴ ἐπήρχετο ἤδη νὺξ καὶ ἐφοβήθη καὶ διὰ τὴν ζωήν του—μήπως κυκλωθῇ ἀπὸ Χριστιανούς, οἵτινες τυχὸν θὰ ἔσπευδον ἐναντίον του—ἤρχισε νὰ ἀπομακρύνεται, τραπεὶς ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς φυγήν, ἐγκαταλείψας καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν Ἀγάδων.

Οἱ Λαλαῖοι, ἐπειδὴ ἐξεπληρώθη ὁ σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας, παρητήθησαν τῆς καταδιώξεως τοῦ Χασὰν-Πασᾶ, παρέλαβον τὰς κεφαλὰς τῶν ἀδελφῶν Ἀγάδων καὶ ἐπέστρεψαν εἰς Πύργον. Ἐκεῖθεν δ' ἀνεχώρησαν εἰς Λάλα, θέσαντες τὰς κεφαλὰς ἐπὶ τοῦ ὡραιοτέρου ἵππου καί, τιμῆς ἕνεκεν, εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀποσπάσματος. Οἱ Λαλαῖοι πρὸς ἐκδίκησιν ἀπέκοψαν τὰς κεφαλὰς τῶν φονευθέντων ὀπαδῶν τοῦ Πασᾶ, τὰς ὁποίας μετέφεραν εἰς Λάλα καὶ ἐκρέμασαν εἰς τὴν παρὰ τὸ τζαμὶ πλάτανον.

Τὴν μάχην ἐκείνην ἀπηθανάτισεν ἡ λαϊκὴ μοῦσα διὰ τοῦ κάτωθι ᾄσματος:

«Τί τὸ κακὸ ποὺ ἔγινε στὸν κάμπο τῆς Γαστούνης,
ποὺ ἔστειλαν οἱ Λαλαῖοι καὶ ἡ μάνα τοῦ Σεϊντάγα
νύχτα τὰ παλληκάρια νὰ σφάξουν τοὺς φονιάδες!
τὴν ὥρα στὰ χαράματα ἐπάνω στὰ χορτάρια
τοὺς ἔφτασαν, τοὺς ἔσφαξαν, τοὺς πότισαν φαρμάκι,
τοὺς ἔκοψαν τὰ κεφάλια τους στοῦ Λάλα νὰ τὰ πᾶνε».

Κατὰ τὴν ἄνω μάχην ἐφονεύθησαν ἐκ μὲν τῶν Τούρκων εἴκοσι δύο, ἐκ τῶν Λαλαίων δ' ὀκτὼ καὶ πλεῖστοι τραυματίαι ἑκατέρωθεν.

Ὅταν τὸ ἀπόσπασμα τὸ μεταφέρον τὰς κεφαλὰς τῶν Ἀγάδων μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς ἀρχηγούς, ἐπλησίασε πρὸς τὸ Λάλα, οἱ κάτοικοι τούτου ἔσπευσαν πρὸς συνάντησίν του. Ἡ ἀτυχὴς μήτηρ, ἥτις παρηκολούθει ἄφωνος ὅλην αὐτὴν τὴν κίνησιν καὶ τὴν συνοδείαν τὴν φέρουσαν τὰς κεφαλὰς τῶν υἱῶν της ἐν νεκρικῇ σιγῇ πλησιάζουσαν πρὸς τὰ ἀνάκτορα, ἔξαλλος ἔσπευσε πρὸς τὴν ὁδόν.

Μία φωνὴ σπαρακτικὴ ἠκούσθη, φωνὴ ἀπελπισίας καὶ φρίκης, φωνὴ πονούσης μητρός, φωνὴ ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῆς ψυχῆς της: «ποῦ

εἶναι τὰ παιδιά μου; Σεϊντάγα, Ἀζήζ μου; Κατάρα στοὺς φονιάδες!». Ὀλοφυρομένη καὶ κτυπῶσα τὴν κεφαλήν της ἐπλησίασε τὸν ἵππον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχον τοποθετηθῇ αἱ κεφαλαὶ τῶν παιδιῶν της, ἐνηγκαλίσθη τρέμουσα ταύτας καὶ τὰς κατεφίλει μὲ σπαρακτικὰς φωνάς. Οἱ παρευρισκόμενοι Ἀλῆ-Ἀγᾶς, Βεζουλάγας καὶ λοιποὶ ἀδελφοὶ τοῦ Σεϊντάγα πατρός, ἔλαβον ταύτην ἐκ τῆς χειρὸς καὶ τῇ συνοδείᾳ ὅλων τῶν Ἀγάδων καὶ ἐξεχόντων Τούρκων τὴν ὡδήγησαν εἰς τὰ ἀνάκτορα προσπαθοῦντες νὰ τὴν παρηγορήσουν.

Ἐκάλεσαν τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ ἀποσπάσματος Ζηρᾶ—Ἀγᾶν Ἰσμαὴλ-Ἀγᾶν καὶ τοὺς Σελήμ, Ὀσμάνην καὶ καπετὰν Δημήτρη Καραμέρον, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔμαθον ὅλας τὰς λεπτομερείας τῆς συναντήσεώς των μὲ τὸν Χασὰν-Πασᾶν καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀποσπάσεως τῶν κεφαλῶν τῶν δύο ἀδελφῶν Ἀγάδων ἀπὸ τὸν φοβερὸν Πασᾶν.

Τὰ ἀνάκτορα ὅλην τὴν ἡμέραν ἦσαν γεμᾶτα ἀπὸ Τούρκους καὶ Χριστιανούς, οἵτινες ἔσπευδον νὰ συλλυπηθοῦν καὶ παρηγορήσουν τὴν δυστυχῆ μητέρα.

Εἰς μίαν στιγμὴν ἡ Χανούμ, προφασισθεῖσα ὅτι θὰ μετέβαινεν εἰς τὸ δωμάτιόν της καὶ χωρὶς νὰ δώσῃ τὴν ἐλαχίστην ὑπόνοιαν, ἐξῆλθε τῆς αἰθούσης, ἀνῆλθεν εἰς τὴν ταράτσαν καὶ δι' ἑνὸς ἀστραπιαίου πηδήματος ἔπεσεν εἰς τὸ λιθόστρωτον ἔδαφος καὶ ἔμεινεν ἄπνους.

Οἱ ἐν τοῖς ἀνακτόροις δὲν ἐβράδυναν ν' ἀντιληφθοῦν τὸ διάβημα τῆς Χανούμ καί, ὅτε ἔσπευσαν εἰς ἀναζήτησίν της, ἦτο πλέον ἀργά, διότι εὗρον ταύτην νεκράν.

Ὁ τραγικὸς θάνατος τῆς Πυργιωτοπούλας, ἡ ὁποία, ὡς ἐβεβαιοῦτο, εἶχε βαπτίσει τὰ δύο παιδιά της κρυφίως εἰς τὸν ἐν Πύργῳ Ναὸν τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, τοῦ θαυματουργοῦ καὶ εἰς ὃν πολλάκις εἶχεν ἀποστείλει πλούσια δῶρα, κατελύπησε Χριστιανοὺς καὶ Τούρκους.

Ἡ κηδεία τῆς Χανούμ καὶ τῶν κεφαλῶν τῶν υἱῶν της, κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ-Ἀγᾶ, ἐγένετο πάνδημος καὶ μεγαλοπρεπής. Ἐτάφησαν δὲ πλησίον τῶν ἀνακτόρων τοῦ Σεϊντάγα καὶ ἡ θέσις ἐκείνη ὀνομάζεται «Ταμπούρια» ἢ «Κεφάλια».

Οἱ Χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι παρηκολούθησαν τὸ ἀπόσπασμα καὶ οἱ ὁποῖοι παρευρέθησαν εἰς τὴν σκηνὴν κατὰ τὴν ἄφιξιν τούτου—μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ Δουκαῖοι—διηγοῦντο μὲ συντριβὴν καρδίας τὸ φρικιαστικὸν ἐκεῖνο θέαμα.

Ἡ λαϊκὴ μοῦσα ἀπηθανάτισε, τὴν μὲν ἀπαγωγὴν τῆς Πυργιωτοπούλας ὑπὸ τοῦ Σεϊντάγα-πατρός, διὰ τοῦ κάτωθι δημώδους ᾄσματος:

«—Γιὰ τὸ μάθατε τί γίνηκε, μωρ' Ζωΐτσα καὶ Σουλτάνα,
στὴν Ἀρβανιτιὰ στοῦ Λάλα;
—Ἡ Μπογιανίτσα ἀγάπησε, μωρ' Ζωΐτσα καὶ Σουλτάνα,
τὸν Σεϊντάγα ἀπὸ τοῦ Λάλα·
Ἄχ! καὶ ἡ μάνα της τῆς λέγει:
—Μωρ' Ζωΐτσα καὶ Σουλτάνα,
τί ἀγάπησες ἀπ' τὸν Σεϊντάγα;

—Μάν', ἀγάπησα τὸ ἄτι του, μωρ' Ζωΐτσα καὶ Σουλτάνα,
καὶ τὴν ἀσημένια μπάλα.
Εὔγα, μανοῦλά μου, νὰ ἰδῆς
πῶς λαλοῦν πουλιὰ καὶ ἀηδόνια,
στοῦ Σεϊντάγα τὰ μπαλκόνια.
Λαλοῦν ἀηδόνια καὶ πουλιά,
στοῦ Σεϊντάγα τὸν ὀντᾶ».

Τὸν δὲ φόνον τῶν δύο ἀδελφῶν 'Αγάδων ἀπηθανάτισε διὰ τῶν κάτωθι, τὰ ὁποῖα ἐπὶ πολλὰ ἔτη μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Λαλαίων, ἠκούοντο :

«Μεσ' στοῦ Πύργου τὰ σοκάκια
γίνηκε ὁ 'Αζὴζ κομμάτια·
κι εἶναι ὁ μαῦρός του δεμένος,
στὸ παλούκι φουρκισμένος
καὶ βαρεῖ καὶ χλιμιτράει.
—Σήκω πάνω, σήκω, ἀσήκι Μπέη,
σὲ χαλεύουν οἱ Λαλαῖοι.
Κι ὁ Σεϊντάγας σκοτωμένος,
εἰς τὸ αἷμά του πνιγμένος,
σήκω πάνω τοῦ μιλάει,
ἡ κυρὰ σὲ καρτεράει.
Ξύπνα, ἀϊτέ, ξύπνα, λιοντάρι,
δεῖξε τὴν πρώτη σου τὴ χάρη·
μὰ βαράει πικρὴ ἡ καμπάνα,
περιμένει ἡ μαύρη σας ἡ μάνα».

Ἕτερον

«Μεσ' στοῦ Πύργου τὰ Σεράγια
σκοτῶσαν τὸν Σεϊντάγα·
εἶναι ὁ γρίβας του δεμένος,
ὁ Σεϊντάγας ξαπλωμένος.
Καὶ μασάει τὰ χαλινά του
καὶ βροντάει τὰ πέταλά του.
—Σήκω ἐπάνω, ἀδελφὲ Μπέη,
σὲ γυρεύουν οἱ Λαλαῖοι.
Σὲ γυρεύουν οἱ Λαλαῖοι
κι ὅλες οἱ Λαλιωτοποῦλες
κλαῖνε σὰν περδικοπούλες.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

Παπασταθόπουλος καὶ Μαχμοὺτ-'Αγᾶς.
Σοβαρὸν ἐπεισόδιον παρὰ τὰ Δουκαΐϊκα.
Καταστροφὴ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Μαχμοὺτ.
Αἰχμαλωσία τῶν θυγατέρων αὐτοῦ.

Τῆς κηρύξεως τῆς 'Επαναστάσεως προηγήθησαν ἐπεισόδια, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἐδόθη ἀφορμὴ εἰς τοὺς Τουρκαλβανοὺς Λαλαίους νὰ ἐπιδείξουν καὶ πάλιν τὴν θηριωδίαν των κατὰ τῶν Χριστιανῶν, οἵτινες ὑπεβλήθησαν εἰς φοβερὰ βασανιστήρια. Ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία καὶ γέροντες ἐσφάζοντο ἀνηλεῶς. Τὰ χωρία ἠρημώθησαν πάλιν, οἱ κάτοικοι ἀπεμακρύνθησαν εἰς τὰ δάση καὶ σπήλαια.

Τὸ κατωτέρω ἐπεισόδιον, τὸ ὁποῖον παρ' ὀλίγον νὰ γίνῃ ἀφορμὴ ρήξεως μεταξὺ Παπασταθοπούλου καὶ ἀρχηγῶν ὡς καὶ λοιπῶν καπεταναίων, προεκάλεσεν ὁ στρατηγὸς 'Αναγνώστης Παπασταθόπουλος, θέλων νὰ ἐκδικηθῇ τὸν Μαχμούτ—'Αγᾶν διὰ τὰ φρικτὰ βασανιστήρια, εἰς ἃ εἶχον ὑποβληθῇ οἱ κάτοικοι τῆς περιφερείας, ἡ ὁποία ὑπήγετο εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ 'Αγᾶ τούτου. Εἷς τινα θέσιν παρὰ τὴν ἐκτεταμένην περιφέρειαν τοῦ χωρίου Δουκαΐϊκα-Μεσολογγάκι ἐπὶ δεσπόζοντος λόφου εἶχε τὸν πύργον του ὁ Μαχμοὺτ-'Αγᾶς, στενότατος συγγενὴς τῶν ἐξεχόντων Λαλαίων 'Αγάδων.

Ἦτο ἐκ τῶν πλουσιωτέρων 'Αγάδων τῆς πεδινῆς 'Ηλείας μὲ πολλὰ εἰσοδήματα ἀπὸ προσοδοφόρους ἐκτάσεις.

Τὸ ἀνάκτορον τοῦ Μαχμοὺτ περιβαλλόμενον μὲ διπλᾶς σειρὰς ἰσχυρῶν τοίχων-μάνδρας-ἦτο ὑπερμέγεθες πολυτελῶς ἐπιπλωμένον, μὲ ἀποθήκας σιτηρῶν καὶ πολεμοφοδίων, στέρνας κ.λπ. Ὁ Μαχμοὺτ, ἐκ τῶν φοβερωτέρων καὶ θηριωδεστέρων 'Αγάδων, ὅμοιος τῶν συγγενῶν του Φειδᾶ καὶ Ραΐτ, εἶχε καταστῆ τὸ φόβητρον τῶν Χριστιανῶν, τοὺς ὁποίους παντοιοτρόπως καὶ ἀναιτίως σχεδὸν ἐβασάνιζεν.

'Εφημίζετο διὰ τὸ παλυάριθμον τοῦ χαρεμίου του, εἰς τὸ ὁποῖον ἐνεκλείοντο ὡραιόταται χανούμισσαι ἐξ 'Ανατολῆς.

'Επίσης εἶχε πολυπληθὲς προσωπικόν, μὲ πολλοὺς εὐνούχους καὶ ἰσχυρὰν σωματοφυλακήν.

Ἡ διαγωγὴ τοῦ Μαχμοὺτ-'Αγᾶ πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς εἶχε καταστῆ ἀνυπόφορος, ἰδίᾳ, ὅτε πλέον εἶχον ὑποπέσει εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν Τούρκων αἱ διάφοροι κινήσεις καὶ ἐνέργειαι τῶν Χριστιανῶν.

Οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ θίξῃ τὸν Μαχμοὺτ, διότι ἡ ἀπάνθρωπος διαγωγή του εἶχε διαδοθῇ καθ' ἅπασαν τὴν 'Ηλείαν. Εἶχε πληροφορηθῇ περὶ ταύτης καὶ ὁ στρατηγὸς Παπασταθόπουλος, ὁ ὁποῖος δὲν ἠδύνατο πλέον ν' ἀνέχεται τὴν θηριωδίαν τοῦ ἀπαισίου 'Αγᾶ. Χωρὶς νὰ φανερώσῃ τίποτε εἰς τοὺς ἄλλους ἀρχηγοὺς καὶ προϋχοντας, παραλαβὼν ἀρκετοὺς καὶ γενναίους πολεμιστάς, ἔφθασε νύκτα τινὰ εἰς τὸν πύργον τοῦ Μαχμοὺτ-'Αγᾶ καταλαβὼν ὅλα τὰ ἐπίκαιρα σημεῖα.

Οἱ φρουροὶ τοῦ πύργου ἐκοιμῶντο καὶ ἀπόλυτος σιγὴ ἐπεκράτει καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τούτου. Ὁ Παπασταθόπουλος καὶ οἱ ὀπαδοί του, ἕρποντες μᾶλλον διὰ νὰ μὴ προξενήσουν καὶ τὸν ἐλάχιστον θόρυβον καὶ γίνουν ἀντι-

ληπτοὶ ἀπὸ τοὺς κοιμωμένους φρουρούς, κατώρθωσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ πλησιάσουν εἰς τὰ φυλάκια, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐκοιμῶντο οἱ φρουροί, καὶ διὰ μιᾶς αἰφνιδιαστικῆς ἐπιθέσεως ἐφόνευσαν μερικοὺς ἐξ αὐτῶν, τῶν λοιπῶν τρομοκρατηθέντων καὶ τραπέντων εἰς φυγὴν ἐκ τῆς ἀπροόπτου ταύτης ἐπιθέσεως.

Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Παπασταθοπούλου, εἰσῆλθον τότε εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ πύργου, ὅπου ἐκοιμᾶτο ἕτερος φρουρὸς, ὅστις ἀφυπνισθεὶς ἐκ τοῦ θορύβου, ἐπυροβόλησε κατὰ τῶν εἰσελθόντων Χριστιανῶν ἀνεπιτυχῶς, τοῦτον ὅμως οἱ Χριστιανοὶ συνέλαβον καί, ἀνενόχλητοι πλέον, εἰσῆλθον εἰς τὸν πύργον τοποθετήσαντες εἰς σημεῖά τινα ἰδικούς των φρουρούς.

Ὁ Μαχμοὺτ ἀφυπνισθεὶς ἐκ τῶν φωνῶν καὶ πυροβολισμῶν, κατατρομαγμένος, εἰσῆλθεν ἀμέσως εἰς τὸ δωμάτιον, ὅπου ἐκοιμῶντο αἱ δύο ὡραιόταται θυγατέρες του, ὀνομαζόμεναι Ζούλια καὶ Ἐτμέ. Ἐπειδὴ δὲ αὗται ἀφυπνισθεῖσαι ἐκ τοῦ θορύβου ἠγνόουν τί ἀκριβῶς εἶχε συμβῆ, ὡς εἶδον τὸν πατέρα των, ἔπεσαν εἰς τὰς ἀγκάλας του κλαίουσαι. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Παπασταθοπούλου ἀνῆλθον πλέον εἰς τὸν πύργον καὶ εἰσώρμησαν εἰς τὸ δωμάτιον τῶν θυγατέρων τοῦ Μαχμοὺτ, ὅστις, ὡς εἶδε τούτους εἰσερχομένους, τοὺς ἐπυροβόλησε καὶ ὁ πρῶτος εἰσελθών, ἔπεσε νεκρός. Ἀγρία πάλη συνήφθη τότε μεταξὺ τοῦ Μαχμοὺτ-Ἀγᾶ καὶ τῶν εἰσελθόντων.

Πανικὸς καὶ θόρυβος ἐπεκράτει ἐντὸς τοῦ πύργου.

Χανούμισσαι, ὀδαλίσκαι, εὐνοῦχοι κατατρομαγμένοι ἐκάλουν εἰς βοήθειαν. Ὁ Ἀγᾶς θέλων μὲ πᾶσαν θυσίαν νὰ ὑπερασπίσῃ τὰς θυγατέρας του, ἥρπασεν ἕνα σιδηροῦν μοχλὸν καὶ ἐπετέθη ἐναντίον τῶν εἰσελθόντων. Εἷς ἐκ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Παπασταθοπούλου ἐτραυμάτισε τὸν Ἀγᾶν εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα. Μετὰ τοῦτο ὅλοι οἱ ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων παρεδόθησαν.

Κατὰ διαταγὴν τοῦ Παπασταθοπούλου ἐλεηλατήθη ὁ πύργος καὶ εἶτα παρεδόθη εἰς τὸ πῦρ. Παραλαβὼν δὲ ὁ Παπασταθόπουλος καὶ τὰς δύο θυγατέρας τοῦ Ἀγᾶ, ἀπηγόρευσεν αὐστηρῶς νὰ θιχθοῦν αὗται.

Μετὰ τἀνωτέρω ἀνεχώρησε διὰ Πύργον φέρων τὰς αἰχμαλώτους καὶ τὰ λάφυρα.

Ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ Παπασταθοπούλου, δηλ. ἡ καταστροφὴ τοῦ πύργου τοῦ Μαχμοὺτ-Ἀγᾶ καὶ ἡ αἰχμαλωσία τῶν δύο θυγατέρων του κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην τῆς ἀγρίας τρομοκρατίας τῶν Λαλαίων κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ ἐν ἀγνοίᾳ ἀρχηγῶν καὶ προϊόντων, παρεξηγήθη ἀπὸ ὅλους.

Οἱ Τοῦρκοι ἄλλως τε πληροφορηθέντες ταῦτα ἐξηγριώθησαν ἔτι περισσότερον καὶ ἤρξαντο νὰ βασανίζουν τοὺς Χριστιανούς. Τῇ ἐπιμόνῳ ἀπαιτήσει τῶν ἀρχηγῶν αἱ ἀπαχθεῖσαι ἀπεστάλησαν ἐν ἀσφαλείᾳ εἰς Λάλα καὶ παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ἀγάδες.

Αἱ σχέσεις ὅμως προϊόντων καὶ Παπασταθοπούλου ἐψυχράνθησαν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε, ἂν δὲν ἐπενέβαινον οἱ σωφρονέστεροι, θὰ ἐπηκολούθει ῥῆξις μὲ ἀγνώστους συνεπείας καὶ μάλιστα κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐπαναστάσεως, διότι ταῦτα συνέβησαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 ὑπερμεσοῦντος Δεκεμβρίου. Ὁ Παπασταθόπουλος ἀνεχώρησε τότε διὰ Ζάκυνθον, ὅπου παρέμεινε μέχρι τῶν παραμονῶν τῆς κηρύξεως τῆς Ἐπαναστάσεως.

Οἱ Λαλαῖοι Τοῦρκοι ἐθεώρησαν τὴν καταστροφὴν τῶν ἀνακτόρων τοῦ Μαχμοὺτ ὡς ὕβριν καὶ πρόκλησιν, πολὺ δὲ περισσότερον τὴν ἀπαγωγὴν τῶν θυγατέρων του· διὸ ἐπεδόθησαν ἀμέσως εἰς τιμωρίαν τῶν Χριστιανῶν.

Οἱ Ἠλεῖοι εἶχον τρομοκρατηθῇ, διότι ἐκτὸς τῶν ἄνω ἐπεισοδίων, καὶ αἱ κινήσεις τῶν Χριστιανῶν εἶχον ὑποπέσει εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν Τούρκων.

Αἱ πιέσεις τῶν Λαλαίων ἐστράφησαν καὶ κατ' αὐτῶν τῶν μέχρι τότε φιλικώτατα συνδεδεμένων Δουκαίων, τοὺς ὁποίους ἠνάγκασαν νὰ σκεφθοῦν σοβαρῶς πλέον περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν οἰκογενειῶν.

Μεταφέρομεν ἐνταῦθα ἱστορικὸν χρονικὸν σχετικὸν μὲ τὴν ἐπικρατοῦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κατάστασιν καὶ ἐν Δούκᾳ ἀκόμη, δημοσιευθὲν εἰς τὴν «Πατρίδα» Πύργου ὑπ' ἐμοῦ:

«Οἱ Χριστιανοὶ ποτέ τους δὲν ἔχουν περάσει τέτοιες ἑορτές, ὅπως στὸ 1820· ποτέ τους ἀπὸ πολλὰ χρόνια δὲν εἶχον περάσει τέτοια θλιβερὰ Χριστούγεννα, θλιβερὴ καὶ πικραμένη Πρωτοχρονιὰ καὶ σκοτεινὰ Φῶτα. Πολλὰ χρόνια πρίν, ποὺ εἶχαν φιλικὰς σχέσεις μὲ τοὺς Τούρκους Λαλαίους καὶ ἦσαν ἀδελφωμένοι, περνοῦσαν ὅλας τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς χαρούμενα καὶ δύναται νὰ εἰπῇ κανείς, καίτοι ὑπὸ δουλείαν, εὐτυχισμένα. Οἱ Τοῦρκοι ἐπέτρεπαν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ἑορτάζουν ἐλεύθερα, τοὺς ἐπέτρεπαν εἰς ὅλας τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς νὰ προσέρχωνται ἐλεύθερα στὴν Ἐκκλησία, νὰ κτυποῦν τὸ μικρὸ σημαντήρι πρῶτα γιὰ νὰ εἰδοποιοῦνται οἱ κάτοικοι Δούκα ὅτι θὰ ἀρχίσῃ ἡ λειτουργία, καὶ κατόπιν νὰ κτυποῦν τὴν μικρὴ καμπάνα, ἡ ὁποία ἦτο κρεμασμένη σὲ κάποιο δένδρο, γιὰ νὰ εἰδοποιηθοῦν ἀπὸ τὰ μακρυνώτερα χωριὰ ποὺ ξεκινοῦσαν πρὶν ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα διὰ νὰ προφθάσουν τὴν λειτουργία. Ἤρχοντο εἰς τὴν Ἐκκλησία τοῦ Δούκα ἀπὸ ὅλα τὰ πέριξ χωριά, διότι κανένα ἄλλο χωριὸ δὲν εἶχεν οὔτε Ἐκκλησία οὔτε ἱερέα. Πολλὲς φορὲς εἰς τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς καὶ ἰδίως στὴν ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων παρευρίσκοντο καὶ Τοῦρκοι Ἀγάδες ἀπὸ τοὺς ἐξέχοντας.

Αἱ ἑορταὶ ὅμως τοῦ 1820, ἐπέρασαν μαῦραι καὶ θλιβεραί. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἐννοήσει τὰς κινήσεις τῶν Χριστιανῶν. Εἶχαν πλέον ἀγριέψει πολύ, εἶχαν ἀρχίσει τρομοκρατία. Εἰς τὰς παραμονὰς τῶν Χριστουγέννων δύο ἀρειμάνιοι Τουρκαλβανοί, κατὰ διαταγὴν τῶν Ἀγάδων, εἶπαν εἰς τὸν ἱερέα τοῦ Δούκα: «Παπᾶ, δὲν ἔχει πιὰ Ἐκκλησία καὶ δὲν θὰ κτυπήσῃ πιὰ καμπάνα». Μὲ πίκρα οἱ Χριστιανοὶ καὶ μὲ τὴν καρδία θλιμμένη ἤκουσαν ὅτι δὲν θὰ ἑορτάσουν Χριστούγεννα, δὲν θὰ ἑορτάσουν Ἁϊ-Βασίλη, δὲν θὰ ἑορτάσουν Φῶτα. Τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων ἔκλεισαν τὴν Ἐκκλησία καὶ οὔτε κανδήλι ἔκαιε. Ἐκλείσθησαν οἱ Χριστιανοὶ ἐνωρὶς στὰ σπίτια τους. Ὁ ἱερεὺς μὲ μάτια δακρυσμένα ἀμπαρώθηκε στὸ σπίτι του καὶ διάβασε σιγὰ-σιγὰ τὰ τροπάρια. Ἡ κατάστασις διὰ τοὺς Χριστιανοὺς ἐχειροτέρευεν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Ἀπεφάσισαν, μιὰ καὶ ἐπλησίαζεν ἡ ἡμέρα νὰ πάρουν τὰ καριοφίλια διὰ νὰ διώξουν τὸν τύραννον, νὰ ἀπομακρύνουν τὰ γυναικόπαιδα γιὰ νὰ μὴ τοὺς φέρουν ἐμπόδια. Πέρασαν τὰ Χριστούγεννα πικραμένα καὶ ἐπλησίαζεν ἡ Πρωτοχρονιὰ καί, ἀφοῦ δὲν μποροῦσαν νὰ τὴν ἑορτάσουν, ἔπρεπε νὰ φύγουν σύντομα. Κρυφὰ νύχτα σὲ νύχτα ἔκαμαν τὰς ἑτοιμασίας τους γιὰ νὰ μὴ τοὺς νοιώσουν οἱ Τοῦρκοι. Τὴν παραμονὴ τῆς Πρω-

τοχρονιᾶς ξεκίνησεν ἡ οἰκογένεια Γρατσαλιᾶ ποὺ θὰ πήγαινε ἀπὸ τὴν Δίβρη στὸ Σοπωτό. Εἶχεν ἐκεῖ στενοὺς συγγενεῖς. Αἱ οἰκογένειαι Παπαγιωργακαίων, μὲ φορτωμένα ὅλα τὰ χρειώδη σὲ δύο γαϊδουράκια θὰ πήγαιναν στὴν Δίβρη ποὺ εἶχαν πολλοὺς συγγενεῖς. Αἱ οἰκογένειαι Ἀσημακοπούλων θὰ πήγαιναν στοὺς συγγενεῖς τους στὴ Μοστενίτσα. Αἱ οἰκογένειαι Σπηλιωτοπούλων-Βαρουξαίων, Αὐγερινοῦ, Κοροντζῆ καὶ ἄλλαι, μὲ ἕνα μουλάρι φορτωμένο μὲ πολλὰ πράγματα, θὰ πήγαιναν στὴ Δίβρη ποὺ εἶχαν συγγενεῖς τοὺς Παναγουλαίους καὶ ἄλλους. Στὴν Κάπελη ποὺ φθάσανε βρήκανε πολλὰ χιόνια, ποὺ ἐμπόδιζαν τὸν δρόμο. Ψυχρὸς βορρᾶς φυσοῦσε, παντοῦ παγωνιά. Τὰ δυστυχισμένα πλάσματα τρεμουλιασμένα ἀπὸ τὸ κρύο μέσα στὰ ρουχαλάκια τους δὲν ἔβγαζαν φωνὴ μήπως τοὺς ἀκούσῃ κανένας διαβατικὸς Τοῦρκος. Μὰ ἔπρεπε νὰ φύγουν, ἔπρεπε νὰ ἀπομακρυνθοῦν. Τὰ πολλὰ χιόνια καὶ τὸ κρύο δυσκόλευαν τὸν δρόμο. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό, τοὺς βρῆκε καὶ ἄλλο ἐμπόδιο. Τὸ μουλάρι, ὅπως ἦταν καταφορτωμένο, δύσκολα περπατοῦσε. Πῆρε ἡμέρα παραμονὴ τοῦ Ἁϊ-Βασίλη καὶ ἦσαν ἀκόμη στὴν Κάπελη. Ὅλοι ἦσαν στενοχωρημένοι, ὅλοι τὰ εἶχον χάσει, ἂν τοὺς συναντοῦσε ἡμέρα πιὰ κανένας Τοῦρκος, ὅλοι ἦσαν χαμένοι. Ὁ Ἁϊ-Βασίλης ὅμως ποὺ ἐρχότανε τοὺς λυπήθηκε.

Τούρκου ψυχὴ πουθενὰ δὲν φάνηκε. Εἶχε προχωρήσει πιὰ ἡ ἡμέρα. Τὰ γυναικόπαιδα τρεμουλιασμένα καὶ ξυλιασμένα ἀπὸ τὸ κρύο ἀφήνανε τὴν Κάπελη, καὶ ὅταν εἶχε γυρίσει ὁ ἥλιος φθάσανε ἐκεῖ ποὺ εἶναι τὰ Διβριώτικα ἀμπέλια, κάθησαν νὰ ξεκουρασθοῦν καὶ ἄναψαν ἄφοβα φωτιὰ γιὰ νὰ ζεσταθοῦν, γιατὶ ἐκεῖ στὰ βουνὰ τἀπόμερα καὶ δύσβατα αὐτὰ μέρη, Τούρκου ποδάρι δὲν πάτησε, Τούρκου γιαταγάνι δὲν πῆρε χριστιανικὸ κεφάλι. Βράδυασε καὶ τὸ κρύο ἤτανε πολὺ τσουχτερό δὲν μποροῦσαν νὰ πάρουν δρόμο γιὰ νὰ φθάσουν στὴ Δίβρη, καὶ προκάνουν τὸν ἑσπερινό, ποὺ χαρούμενες καμπάνες καὶ σήμαντρα, τῆς Ἐπάνω καὶ Κάτω Μονῆς Δίβρης καλοῦσαν τοὺς Χριστιανούς. Καὶ ἔμειναν ἐκεῖ ἕως τὸ μεσημέρι τῆς Πρωτοχρονιᾶς μέσα στὰ χιόνια. Ἀργότερα τὸ ἀπομεσήμερο ὅλοι κατακουρασμένοι καὶ κρυωμένοι προχώρησαν στὴ Δίβρη ποὺ ἐκεῖ οἱ κάτοικοι τοὺς δέχθηκαν μὲ χαρὰ καὶ τοὺς προσέφεραν τρόφιμα καὶ λοιπὰ χρειώδη».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

Ἐκστρατεία τῶν Λαλαίων κατὰ τῆς πόλεως τοῦ Πύργου. Μεγάλαι μάχαι.–Καταστροφὴ Πύργου.

Μετὰ τὰ ἄνω ἐπεισόδια ἤρξατο γενικὴ πλέον κινητοποίησις ἑκατέρωθεν.

Εἰς τοῦ Λάλα, τὸ ὁποῖον ἐθεώρουν ἀσφαλές, συνεκεντρώθησαν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Κατὰ πρῶτον ἔφθασαν οἱ Τοῦρκοι τῆς Ψωφίδος, μετὰ τούτους οἱ Τοῦρκοι Γορτυνίας ὡς καὶ οἱ ἐγγύτερον πρὸς τὸ Λάλα, πλὴν τῶν Τούρκων Φαναρίου. Καὶ ἀπὸ τὰ πεδινὰ μέρη τῆς Ἠλείας ἤρχισαν νὰ ἀνέρχωνται πρὸς τὸ Λάλα οἱ Τοῦρκοι.

Οἱ Χριστιανοὶ ἡτοιμάζοντο, ἄλλοι διώρθωναν τὰ καριοφίλια, ἄλλοι ἐγυμνάζοντο καὶ ἄλλοι ἡτοίμαζον κάθε πολεμικὸν μέσον. Πρῶτος ἐξ

ὅλων τῶν Ἠλείων ἀρχηγῶν ἤρξατο πυρετώδεις ἐργασίας ὁ Γεώργιος Σισίνης. Πολιτικὸς μᾶλλον παρὰ στρατιωτικὸς ὁ Σισίνης, ἐπειδὴ εἶχεν ἐπιβολήν, συνεκρότησε σῶμα ἀπὸ τετρακοσίους περίπου πεδινοὺς πολεμιστάς.

Προσῆλθον εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Σισίνη ὅλοι οἱ πολεμισταὶ τῆς πεδινῆς Ἠλείας. Οἱ Πύργιοι, ἔχοντες πικρὰν πεῖραν τῶν ἑκάστοτε ἐπιδρομῶν τῶν Λαλαίων ἐναντίον των, ἀνέμενον νέαν τοιαύτην καὶ μὲ φρικτὰς συνεπείας.

Ἐκτὸς τῶν προετοιμασιῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἐπεδόθησαν, ἔσπευσαν νὰ εἰδοποιήσουν καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἄλλων περιφερειῶν.

Εἰδοποίησαν τοὺς ἐν Ζακύνθῳ, Κρεστενίτην, Παπασταθόπουλον, Ἄχολον καὶ λοιπούς, ἐπίσης τὸν ἐν Γορτυνίᾳ εὑρισκόμενον Θ. Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Καλαβρύτων. Τὰς προετοιμασίας τοῦ Σισίνη ἐπληροφορήθησαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Πατρῶν, οἵτινες ἔσπευσαν νὰ εἰδοποιήσουν τοῦτον, ὅπως τὴν μελετωμένην παρ' αὐτοῦ ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Τούρκων τῆς Γαστούνης ἀναβάλῃ ἢ ματαιώσῃ, διότι ἔπρεπε νὰ ἀποστείλῃ δυνάμεις εἰς Πάτρας. Οἱ Τοῦρκοι τῶν Πατρῶν εἶχον ἔλθει εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς παράδοσιν, ἥτις, ὡς γνωστόν, ἕνεκεν ἐγκαίρου ἀφίξεως ἐκεῖ τοῦ Γιουσοὺφ—Πασᾶ, ἐματαιώθη.

Ἀλλά, πρὶν εἰδοποιηθῇ ὁ Σισίνης, οὗτος εἶχεν ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Τούρκων τῆς Γαστούνης, τοὺς ὁποίους ἠνάγκασε νὰ κλεισθοῦν εἰς τὸ ἰσχυρὸν φρούριον Χλουμούτσιον.

Ὁ Σισίνης εἶχε καλέσει καὶ ἐκ Ζακύνθου τὸν Χαράλαμπον Βιλαέτην, καθὼς ἐπίσης καί τινας ἄλλους, ἤτοι τὸν Δημ. Καμπάσην, τὸν καπετὰν Ρῖζον, Ζακυνθίους καὶ Ἠλείους ἀπὸ τοὺς ἐν Ζακύνθῳ εὑρισκομένους.

Οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες εἶχον ἀναγκασθῇ νὰ ἐγκλεισθοῦν καὶ πολιορκηθοῦν ὑπὸ τοῦ Σισίνη εἰς τὸ Χλουμούτσιον, θέλοντες νὰ παραδοθοῦν, ὑπέβαλον προτάσεις δι' ἑνὸς ὀνόματι Ζαχαρία, τὸν ὁποῖον συναντῶμεν εἰς διαφόρους ἐπιστολὰς τῶν Ἀγάδων, ἰδίᾳ τοῦ Βοεβόδα Γαστούνης Ἰτὲμ-Μπέη, πολὺ ἔμπιστον καὶ ἀφωσιωμένον. Ὁ Ζαχαρίας ἐχρησίμευεν ὡς σύνδεσμος Γαστούνης καὶ Λάλα.

Ἐνῷ ὅμως αἱ διαπραγματεύσεις εἶχον προχωρήσει, ἔφθασεν εἴδησις ὅτι μεγάλη δύναμις Λαλαίων ἤρχετο εἰς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων.

Ὑπερτετρακόσιοι Λαλαῖοι, εἰδοποιηθέντες ἐγκαίρως, ὑπὸ τοὺς Ραΐτ καὶ Ἰσμαὴλ, ἔφθασαν εἰς Γαστούνην, ἀναγκάσαντες οὕτω τὸν Σισίνην νὰ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν. Οἱ Λαλαῖοι παρέλαβον τοὺς Γαστουναίους Τούρκους καὶ τοὺς μετέφεραν εἰς Λάλα. Κατὰ τὴν ἄνοδόν των μεγάλας ἐπέφεραν καταστροφὰς εἰς τὰ διάφορα χωρία, ἀπὸ τὰ ὁποῖα διήρχοντο.

Τὸ ὑποστηριζόμενον ὑπό τινων, ὅτι πολλοὶ Γαστουναῖοι Τοῦρκοι, μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας, μετέβησαν εἰς Πάτρας, δὲν εἶναι ἀληθές, διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαιρεθῇ ἡ δύναμις τῶν Γαστουναίων, καθ' ὅσον ὁ Σισίνης, μὲ τὴν ἀρκετὰ μεγάλην δύναμιν, θὰ κατεδίωκε τούτους, οἱ ὁποῖοι καὶ κατὰ τὴν διέλευσίν των ἐκ διαφόρων ἐν τῷ μεταξὺ χωρίων θὰ κατεδιώκοντο ὡσαύτως. Ἡ πεδινὴ Ἠλεία, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν καὶ τῶν Γαστουναίων Τούρκων, εἶχεν ἀπαλλαγῇ πλέον.

Ἐν συνεχείᾳ ἤρχισεν ἡ ἐφαρμογὴ τῶν αὐστηρῶν μέτρων. Ἀποσπάσματα Τουρκαλβανῶν, ὁρμώμενα ἐκ Λάλα, περιήρχοντο τὰ χωρία καταβασανίζοντα τοὺς κατοίκους, ἐπιδιώκοντα διὰ παντὸς τρόπου νὰ τιμωρήσουν τοὺς ἀπίστους ραγιάδες. Ἐφαντάζοντο ὅτι διὰ τῆς τρομοκρατίας θὰ κατέπνιγον τὴν ἐξέγερσιν, ἣν δὲν ἐφαντάζοντο ὅτι θὰ ἦτο γενικὴ καὶ ἤλπιζον, ὅτι πρὸ τῆς δυνάμεως τοῦ Σουλτάνου, θὰ ἐξουδετεροῦτο.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀπεφάσισαν νὰ κτυπήσουν τὰ ὑπερέχοντα εἰς πληθυσμὸν μέρη. Ἔπρεπε νὰ καταστραφῇ κατὰ πρῶτον ὁ Πύργος, ἐν συνεχείᾳ ἡ Ἀγουλινίτσα καὶ εἶτα ἡ Γαστούνη.

Ἡ δύναμις τότε τῶν Λαλαίων, μετὰ τὴν συγκέντρωσιν εἰς Λάλα ὅλων τῶν Τούρκων ἐξ ὅλων τῶν περιφερειῶν, ἦτο τεραστία.

Ἦσαν πολεμισταὶ ἀτρόμητοι, ἐμπειροπόλεμοι, μὲ ἄφθονα τὰ πολεμικὰ μέσα καὶ μὲ ἀπειρίαν τροφῶν. Ὁ πληθυσμὸς τοῦ Λάλα ἀνήρχετο εἰς πλέον τῶν δέκα πέντε χιλιάδων, ἐξ οὗ δύο χιλιάδες πολεμισταί.

Συμβούλια καθ' ἑκάστην ἐλάμβανον χώραν εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Ἀγάδων, ὁτὲ μὲν εἰς τὰ τοῦ Ἀλῆ—Ἀγᾶ, ὁτὲ δὲ εἰς τὰ τοῦ Βεζουλάγα καὶ εἰς τὰ τοῦ Γιακούμ.

Ἀπεφασίσθη ὅπως μεγάλη δύναμις ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς πόλεως τοῦ Πύργου καὶ ἄνευ χρονοτριβῆς, διὰ νὰ μὴ δοθῇ καιρὸς εἰς τοὺς Χριστιανοὺς καὶ ἑτοιμασθοῦν.

Δύναμις ὑπεροκτακοσίων ὁπλοφόρων Λαλαίων μετὰ ἱππικοῦ, εἶχεν ἑτοιμασθῇ διὰ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Πύργου, ἥτις συμφώνως πρὸς τὸ καταρτισθὲν ὑπὸ τοῦ Σεϊφουλὰχ–Ἀγᾶ σχέδιον, ἔπρεπε νὰ γίνῃ συγχρόνως ἐκ πολλῶν σημείων.

Ἐνῷ ταῦτα συνέβαινον εἰς Λάλα, οἱ Πύργιοι εἶχον πληροφορηθῇ περὶ τῶν προετοιμασιῶν τῶν Λαλαίων ἀπὸ τὸν ἀρχιποιμένα τοῦ Γιακούμ–Ἀγᾶ, Χριστόπουλον, ὅστις καίτοι ὑπηρετοῦσεν αὐτός, ὁ πατήρ του καὶ ἅπασα ἡ οἰκογένειά του εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Γιακούμ (οὗτος ἦτο ὁ ἐπιτηρητὴς τῶν ἀναριθμήτων ποιμνίων τοῦ Ἀγᾶ) ἐνεπνέετο ἀπὸ πατριωτικὰ αἰσθήματα καὶ πρὸ τοῦ κινδύνου τῶν Χριστιανῶν, ἔσπευσε καὶ εἰδοποίησε τοὺς ἄρχοντας τοῦ Δούκα καὶ οὗτοι τοὺς ἄρχοντας τοῦ Πύργου. Οἱ Πύργιοι ἤρχισαν τότε πυρετώδεις προετοιμασίας σπεύσαντες νὰ εἰδοποιήσουν τοὺς ἐν Ζακύνθῳ εὑρισκομένους Θ. Κολοκοτρώνην, Καμπάσην καὶ ἐν γένει τοὺς Ἠλείους πολεμιστάς.

Ἐκ Ζακύνθου ἔσπευσαν εἰς Πύργον οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Κολοκοτρώνη, Πᾶνος καὶ Γενναῖος, ὁ ἕτερος ἀδελφὸς Καμπάσης, ὁ Ἄχολος, ὁ Αὐγερινός, ὁ Βιλαέτης μὲ πολλοὺς Πυργίους καί τινας Ζακυνθίους. Πρὸς τούτοις εἰδοποίησαν τὸν Σισίνην, τοὺς ἀρχηγοὺς Ἀχαΐας, Καλαβρύτων καὶ Γορτυνίας, ὡς καὶ ὅλους τοὺς καπεταναίους τῆς πεδινῆς καὶ ὀρεινῆς Ἠλείας. Ἐπανῆλθεν ἐκ Ζακύνθου καὶ ὁ στρατηγὸς Παπασταθόπουλος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀπομακρυνθῇ ἐκ Πύργου μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἀνακτόρων τοῦ Μαχμούτ–Ἀγᾶ.

Ὁ Βιλαέτης ἀμέσως συνηντήθη μὲ τοὺς προϋχοντας τοῦ Πύργου, μεθ' ὧν συνεζήτησε τὸ ζήτημα τῆς ἀμύνης καὶ κατέστρωσε διάφορα σχέδια. Οὗτος ἔχων ὑπηρετήσει εἰς τὸν ἐν Ζακύνθῳ Ἀγγλικὸν στρατὸν μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου, ἦτο, ὡς ἐκ τούτου, ὁ μόνος στρατιωτικῶς κατηρτισμένος. Πρὸς τούτοις τοῦ ἀνετέθη ἡ ἀρχηγία τῶν στρατιω-

τικῶν δυνάμεων Πύργου. Ὡς ὑπαρχηγὸν δὲ ὑπέδειξαν τὸν γενναῖον ἥρωα Ἀναγνώστην Παπασταθόπουλον.

Κατὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα συμβούλια, αἱ γνῶμαι τῶν ἀρχηγῶν ἦσαν διῃρημέναι : Ὁ Χαράλ. Βιλαέτης, οἱ ἀδελφοὶ Γενναῖος καὶ Πᾶνος Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Καμπάσης ἐπέμενον νὰ καταλάβουν τὰ πέριξ τοῦ Πύργου ὑψώματα ἀναμένοντες ἐκεῖ τοὺς Λαλαίους.

Οἱ ἀδελφοὶ Διάκου, ὁ Ἄχολος, ὁ Ἀναγνωστόπουλος καὶ οἱ λοιποὶ καπεταναῖοι τοῦ Πύργου, ἐπέμενον νὰ καταλάβουν ὡρισμένας ἰσχυρὰς οἰκίας τοῦ Πύργου καὶ ἐκεῖ ν' ἀναμένουν τοὺς Λαλαίους. Ὑπῆρχον ἐν Πύργῳ πολλαὶ οἰκίαι μὲ τείχη δυνατά, μὲ πολεμίστρες, μὲ ἀποθήκας τροφίμων καὶ πολεμοφοδίων καὶ τοιαῦται ἦσαν αἱ τῶν Κρεστενίτη, Διάκου, Ἀχόλου, Λαμπαούνα, Γαλιγάλη κ.λπ., πρὸς τὴν συνοικίαν Ἅγιος Χαράλαμπος.

Ὁ Παπασταθόπουλος καὶ οἱ ὀρεινοὶ καπεταναῖοι ἐπέμενον μὲν ὅπως καταληφθοῦν αἱ οἰκίαι, ἀλλὰ ὅπως συγχρόνως καὶ δύναμις πολεμιστῶν ὀχυρώσῃ μὲ προχώματα τὴν περιφέρειαν τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους ἀπὸ τὴν θέσιν «Κανούλια» καὶ τὰ ὕπερθεν ταύτης ὑψώματα. Ἐπίσης καὶ τὰ ὑψώματα εἰς τὴν θέσιν «Ἀνεμόμυλος», ἵνα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐν περιπτώσει ἀδυναμίας τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως σπεύσουν εἰς βοήθειαν αὐτῶν ἐκ πολλῶν σημείων, ἀφ' ἑτέρου δέ, ἐν περιπτώσει κινδύνου, νὰ δύνανται καὶ οὗτοι εὐχερῶς νὰ ὑποχωροῦν πρὸς τὴν πεδιάδα ἢ τὴν λίμνην.

Ἔνιοι ὑπεστήριζον νὰ ὀχυρώσουν τὸν λόφον τοῦ Ἐπαρχείου.

Ἡ διαφωνία μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν καὶ λοιπῶν ἦτο σοβαρὰ καὶ ἕκαστος ὑπεστήριζε τὰς ἀντιλήψεις του μὲ ἐπιμονήν.

Συμβούλια καθ' ἑκάστην ἐλάμβανον χώραν καὶ ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἐφ' ὅσον ἐβράδυνεν ἡ ἐκκίνησις τῶν Λαλαίων, τοσοῦτον καὶ αἱ διαφωνίαι ηὔξανον.

Ἡ ὁμὰς Βιλαέτη, Κολοκοτρωναίων, Καμπάση ἐπέμενε νὰ καταλάβῃ τὰ ὑψώματα πρὸς τὴν Ἁγίαν Παρασκευὴν ὡς καὶ τὴν εὐρεῖαν ἐκεῖθεν ἔκτασιν, ἰσχυριζομένη ὅτι ἦτο εὐκολώτερον νὰ δοθῇ μάχη εἰς ἀναπεπταμένον μέρος μὲ τοὺς Τούρκους.

Ἡ ἄποψις αὕτη ἐφαίνετο ὅτι θὰ ἐπεκράτει, ἡ εἴδησις ὅμως ὅτι ἤρξατο ἐκκίνησις μεγάλης δυνάμεως Τούρκων Λαλαίων μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὸν Πύργον, ἠνάγκασε τοὺς Βιλαέτην καὶ Κολοκοτρωναίους εἰς τὸ τελευταῖον συμβούλιον νὰ ὑποδείξουν, ὅπως ἑκάστη ὁμὰς καταλάβῃ, κατὰ τὰς ἀντιλήψεις της, τὰ μέρη ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔκρινεν ὅτι θὰ ἐκτύπα ἀποτελεσματικῶς τοὺς Λαλαίους. Νυχθημερὸν ἐπεδόθησαν ὅλοι εἰς ἀνέγερσιν προχωμάτων εἰς τὰ διάφορα σημεῖα: ἤτοι εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς πόλεως καὶ εἰς εὐρεῖαν ἔκτασιν πρὸς τὴν ὁδὸν Ἀγουλινίτσης, εἰς τὰ ὑψώματα τοῦ χώρου «Ἀνεμόμυλος», εἰς ὅλην τὴν περιφέρειαν Ἁγίου Χαραλάμπους, ἀπὸ τὸν Ναὸν μέχρι τὰ «Κανούλια».

Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χαραλ. Βιλαέτη καὶ κατὰ τὰς ἀντιλήψεις ἑκάστης ὁμάδος κατελήφθησαν ὡρισμέναι οἰκίαι. Οἱ ἀδελφοὶ Διάκου κατέλαβον ὠχυρωμένας οἰκίας πρὸς τὸν Ἅγιον Χαράλαμπον. Ὁ Χαράλ. Βιλαέτης καὶ οἱ ἀδελφοὶ Πᾶνος καὶ Γενναῖος Κολοκοτρώνης, κατέλαβον

τὰ ὑψώματα πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς πόλεως, ὁ δὲ Παπασταθόπουλος μὲ τοὺς ὀρεινοὺς τὰ ὑψώματα πρὸς τὴν θέσιν «Ἀνεμόμυλος».

Τὰ πάντα ἦσαν ἕτοιμα καὶ ὅλοι διετέλουν ἐν ἀναμονῇ τῶν ἐπερχομένων κατὰ τοῦ Πύργου Λαλαίων.

Κατὰ τὸν ἀκαδημαϊκὸν κ. Δ. Κόκκινον, ὅστις γράφει σχετικῶς μὲ τὴν μάχην τοῦ Πύργου, ὁ ἐκ Δίβρης Ἀγγελῆς Πετραλιᾶς, ἔμπορος, εὑρισκόμενος ἐν Πύργῳ, πρὸ τῆς διαφωνίας τῶν ἀρχηγῶν, ὑπέδειξεν ὅτι πρέπει νὰ φανοῦν ἄνδρες καὶ πολεμήσουν μὲ τοὺς Λαλαίους στῆθος μὲ στῆθος καὶ διὰ τῶν λόγων τούτων ἐξήγειρε τὴν φιλοτιμίαν πολλῶν πολεμιστῶν, οἵτινες προετίμησαν νὰ παραμείνουν καὶ κτυπηθοῦν εἰς τὰ ἀνοικτά.

Οἱ Πύργιοι, ἐκτὸς τῶν ἀρχηγῶν Ἀχαΐας καὶ Γορτυνίας, εἶχον εἰδοποιήσει καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Καλαβρύτων, οἵτινες φθάσαντες, ὡς θὰ ἴδωμεν, εἰς τὴν πλέον κρίσιμον στιγμήν, ἔσωσαν τὸν Πύργον ἀπὸ τελείαν καταστροφὴν καὶ πολλοὺς πολεμιστάς.

Οἱ Λαλαῖοι, πανέτοιμοι πλέον, ἀφοῦ εἰς ἐπανειλημμένα συμβούλια εἶχον κανονίσει καὶ τὴν τελευταίαν λεπτομέρειαν, διήρεσαν τὰς δυνάμεις των εἰς τμήματα. Τὸ ἓν τμῆμα διὰ Λουκίσσης προὐχώρησε πρὸς τὰ νῦν χωρία Στραβοκέφαλον–Κλαδέως καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὸ Σμύλα διὰ Λαμπέτι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ραΐτ–Ἀγᾶ ἢ Κουτσοραΐτ–Ἀγᾶ καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἱππέων Βεζουλάγα.

Τὸ ἕτερον τμῆμα ὑπὸ τοὺς Ἰσμαὴλ–Ἀγᾶν καὶ Μπεκήρ–Ἀγᾶν, διὰ τῆς Ἄβουρας προὐχώρησε πρὸς τὰ χωρία Στρέφι καὶ Κούκουρα καὶ διὰ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ πρὸς τὸν Ἁλφειόν, ἐντεῦθεν τοῦ ὁποίου ὑπέθετον ὅτι θὰ συνήντων γυναικόπαιδα.

Ἡ πρὸς τὸ Λαμπέτι στρατιά, ἡ καὶ ἰσχυροτέρα, ἀπέσπασε πολεμιστὰς καὶ ἀπέστειλε τούτους πρὸς τὸ χωρίον «Ἅγιος Γεώργιος» μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν νὰ ἐμποδίσῃ οἱανδήποτε φυγὴν ἐκεῖθεν τοῦ Πύργου καὶ νὰ καταλάβῃ τὰ νῶτα τῶν Χριστιανῶν ἂν τυχὸν εἶχον ὀχυρώσει τὰ μέρη ἐκεῖνα.

Τὸ σχέδιον τῶν Λαλαίων ἦτο νὰ κυκλώσουν τὸν Πύργον ἐξ ὅλων τῶν σημείων.

Ἕτερον ἀπόσπασμα ἀπεστάλη καὶ πρὸς τὸ μέρος τῆς λίμνης Μουριᾶς.

Τὸ τμῆμα τὸ βαδίζον πρὸς τὸν Ἅγιον Γεώργιον ἠκολούθησε τὴν ὀρεινὴν περιφέρειαν πρὸς ἀνίχνευσιν, μήπως τυχὸν εἶχον ὀχυρωθῇ Χριστιανοί. Εἰς τὸ βάθος ὅμως δασώδους ἐκτάσεως καὶ πλησίον τῆς θέσεως «Εἰκονίσματα», ἀντελήφθησαν οἱ Τοῦρκοι ὅτι εἶχον καταφύγει ἀρκετὰ γυναικόπαιδα καὶ ἔσπευσαν νὰ συλλάβουν ταῦτα.

Δὲν εἶχον ὅμως προχωρήσει πολύ, ὁπότε ὑπέστησαν ἐπίθεσιν ἀπὸ παραφυλάσσοντας εἰς τὰ ὑψώματα χωριχούς, οἵτινες ἔρριψαν νεκροὺς τρεῖς ἢ τέσσαρας ἀπὸ τοὺς προπορευομένους.

Οἱ Τοῦρκοι, παρὰ τὴν ἐπίθεσιν τῶν χωρικῶν, χωρὶς νὰ πτοηθοῦν ἀπὸ τὸν φόνον τῶν συντρόφων των, ἔρποντες εἰσῆλθον εἰς τὸ ἐγγὺς ρεῦμα διὰ νὰ ὀχυρωθοῦν καὶ ἐκεῖθεν ἀσφαλεῖς πλέον ἐπυροβόλουν κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

Οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τὰ ὑψώματα ἐκτύπων πάντα ὅστις ἐπεχείρει νὰ ὑψώσῃ τὴν κεφαλήν. Μικρὰ ἀλλὰ πεισματώδης μάχη διεξήχθη.

Οἱ Τοῦρκοι, ἐπειδὴ ἦσαν ἀσυγκρίτως περισσότεροι, κατώρθωσαν νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὸ ρεῦμα καὶ ἐπετέθησαν μὲ ὁρμὴν κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

Οἱ Χριστιανοί, ὧν ἡγεῖτο ἱερεύς τις ὀνόματι Παπαστάθης, ὥρμησαν ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ των μὲ τὰ γιαταγάνια φονεύσαντες μερικοὺς Τούρκους. Οἱ λοιποὶ ὅμως Τοῦρκοι κατώρθωσαν νὰ τοὺς πλησιάσουν καὶ τοὺς κυκλώσουν.

Μὲ μίαν φωνὴν βροντώδη ὁ Παπαστάθης ἐφώναξε: «Γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, παιδιά, κτυπᾶτε τοὺς ἀπίστους, μὴ ὑποχωρεῖτε!». Ὁ ἀγὼν ἤρχισε σῶμα μὲ σῶμα, τὰ γιαταγάνια ἤστραπτον καὶ διεσταυροῦντο ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς τῶν ἀγωνιζομένων. Οἱ ἥρωες χωρικοὶ ἐπολέμουν ἐπὶ ὥρας καί, ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀνθέξουν, ἔπεσαν ὅλοι σχεδὸν πλὴν ἓξ ἢ ὀκτώ, οἵτινες εἶχον κατορθώσει ν' ἀπομακρυνθοῦν. Ὁ ἥρως Παπαστάθης, ὡς ἐβεβαίουν οἱ διασωθέντες, πληγωθεὶς ἐπανειλημμένως ὑπέκυψε, τὸ δὲ σῶμά του οἱ ἄγριοι Τοῦρκοι διεμέλισαν.

Ἐνῷ δὲ ἐλάμβανε χώραν ἡ αἱματηρὰ ἐκείνη συμπλοκή, τὰ γυναικόπαιδα κατατρομαγμένα ἀπεμακρύνθησαν πρὸς τὴν περιφέρειαν Βουνάργου.

Οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὸν φόνον τῶν Χριστιανῶν ἔσπευσαν εἰς ἀναζήτησιν τῶν γυναικοπαίδων. Ταῦτα εἶχον εἰσέλθει εἰς μίαν στενωπὸν πρὸς τὴν περιφέρειαν Φραγκαπήδημα καὶ ἐκεῖ, ἀφοῦ ἐτοποθέτησαν τὰ εἰκονίσματα, τὰ ὁποῖα ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν καὶ ἐπροσευχήθησαν, παρέμειναν νὰ ἀναπαυθοῦν, καθ' ὅσον ἦσαν κατάκοπα ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν καὶ τὸν φόβον τῆς καταδιώξεως.

Χωρικοὶ ἔνοπλοι ἀπὸ τὰ ἐγγὺς χωρία ἀνερχόμενοι πρὸς τὸν Πύργον εἰς ἐνίσχυσιν τῶν κατοίκων, ἐπειδὴ ἤκουσαν φωνὰς καὶ πυροβολισμούς, κατέλαβον τὸ ἐγγὺς πυκνὸν δάσος, ὅπου πρότερον ἀνεπαύοντο τὰ γυναικόπαιδα, εἰς τὴν θέσιν, ἥτις ἔκτοτε ὀνομάζεται «Εἰκονίσματα».

Οἱ Τοῦρκοι ἐπλησίασαν εἰς τὸ ἄνω μέρος ἐν πλήρει πεποιθήσει ὅτι δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εἶχον ἀπομακρυνθῇ τὰ γυναικόπαιδα καί, ὡς ἀνυποστήρικτα, ἀσφαλῶς πλέον θὰ ἠχμαλωτίζοντο. Οἱ εἰς τὸ δάσος κεκρυμμένοι χωρικοί, ὅτε οὗτοι ἐπλησίασαν, ἤρχισαν σφοδρὸν πυροβολισμὸν ἐναντίον των. Ἐκ τῶν πρώτων ἔπεσεν ὁ προπορευόμενος Τσαούσης. Ἡ ἀπρόοπτος αὕτη ἐπίθεσις τοὺς ἠνάγκασε ν' ἀνακόψουν τὴν πορείαν των καὶ νὰ σπεύσουν εἰς κατάληψιν δένδρων καὶ πετρωμάτων πρὸς ἄμυναν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐγνώριζον τὸν ἀκριβῆ ἀριθμὸν τῶν Χριστιανῶν καὶ καταπτοηθέντες ἐκ τῶν συνεχῶν πυροβολισμῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν.

Μετὰ τὰ ἄνω οἱ μὲν Τοῦρκοι ἐπανῆλθον πρὸς τὴν ὁδὸν Ἁγίου Γεωργίου καὶ συνηντήθησαν μὲ τὸ ἐκεῖ ἀπόσπασμα τῶν Λαλαίων, οἱ δὲ Χριστιανοὶ τὴν ἑπομένην εἰσῆλθον εἰς Πύργον καὶ ἠνώθησαν μὲ τὴν ὁμάδα τοῦ Χαραλ. Βιλαέτη.

Ὅτε ἐλάμβανον χώραν τὰ ἄνω ἐπεισόδια, ἄλλοι Τοῦρκοι εἶχον φθάσει ἔξω ἀπὸ τὸν Πύργον εἰς διάφορα σημεῖα, τὰ ὁποῖα εἶχον προηγουμένως καθορίσει καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ ἤρχιζον αἱ ἐπιθέσεις των. Προηγεῖτο μέγα τμῆμα πεζῶν καὶ ἠκολούθει σῶμα ἱππέων ὑπὸ τὸν Σεϊφουλὰχ–Ἀγᾶ, τὸ ὁποῖον εἶχε προωθηθῇ πρὸς τὸ μέρος τῆς λίμνης Μουριᾶς, ὅπου εἶχον

φθάσει πρὸς ἀσφάλειαν γυναικόπαιδα τοῦ Πύργου, ἐκ τῶν ὁποίων, ὅσα δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀπομακρυνθοῦν ἐκεῖθεν τῆς λίμνης καὶ εἶχον μείνει ἐντεῦθεν, κατεσφάγησαν ἀγρίως. Μετὰ τοῦ σώματος τῶν πεζῶν, τὴν ἀρχηγίαν τῶν ὁποίων εἶχεν ἀναλάβει ὁ Ραΐτ-'Αγᾶς ἢ Κουτσοραΐτ-'Αγᾶς, ἠνώθη καὶ ὁ Σεϊφουλὰχ—'Αγᾶς καὶ ὁμοῦ κατέλαβον κατὰ τὸ σχέδιον των τὰ ἀνατολικὰ ὑψώματα, τὰ ἔναντι τῶν ὁποίων εἶχον καταλάβει οἱ Βιλαέτης, ἀδελφοὶ Κολοκοτρώνη, Καμπάσης καὶ λοιποί. Ἕτερον σῶμα πολεμιστῶν ὑπὸ τὸν Βεζουλάγα κατέλαβε τὴν πρὸς τὸν Ἅγιον Γεώργιον περιφέρειαν, εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἄκρα τῆς πόλεως καὶ ἐπυρπόλησε μικρὰ καὶ ἀκατοίκητα οἰκήματα.

Ἐπίσης ἕτερον τμῆμα ἱππέων ὑπὸ τὸν Σεΐτ-'Αγᾶν προὐχώρησε πρὸς τὸ μέρος τῆς πεδιάδος διὰ ν' ἀποκόψῃ πᾶσαν φυγὴν τῶν Πυργίων ἐκεῖθεν. Οἱ Τοῦρκοι, ἐπειδὴ ἦσαν καταπεπονημένοι ἐκ τῆς πορείας, δὲν ἐπεχείρησαν αὐθημερὸν ἐπιχειρήσεις, ἀλλὰ μόλις τὰς μεταμεσημβρινὰς ὥρας τῆς ἑπομένης.

Ἡ δύναμις τῶν Λαλαίων ἀπέναντι τῆς τοιαύτης τῶν Χριστιανῶν ἦτο μεγάλη καὶ τὸ σχέδιόν των πλῆρες καὶ μὲ ἐλευθερίαν κινήσεων.

Οἱ Χριστιανοί, ἐπειδὴ ἦσαν διῃρημένοι, δὲν εἶχον καταστρώσει κοινὸν σχέδιον ἀμύνης. Εἶχον ἐννοήσει ὅτι ἡ ἐπίθεσις θὰ ἤρχιζε κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τὸ μέρος πρὸς τὴν συνοικίαν Γαλιγαλαΐϊκα καὶ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς ὁδοῦ τῆς φερούσης εἰς τὴν 'Αγουλινίτσαν.

Μόνον πρὸς τὸν 'Ανεμόμυλον εἶχον εὐχέρειαν κινήσεων καὶ εἶχον καταλάβει τὰ εἰς εὐρεῖαν ἔκτασιν προχώματα καὶ τὰ ἐγγὺς ὑψώματα.

Οἱ 'Αχολος καὶ Μήτσου μὲ ὑπερογδοήκοντα πολεμιστὰς εἶχον καταλάβει τὰς ὀχυρὰς οἰκίας πρὸς τὴν συνοικίαν Γαλιγαλαΐϊκα, ἔναντι τῶν ὁποίων περιεφέρετο τὸ ὑπὸ τὸν Βιλαέτην ἱππικόν.

Οἱ Χαράλ. Βιλαέτης, Πᾶνος καὶ Γενναῖος Κολοκοτρώνης, εἶχον καταλάβει μὲ ὑπερεκατὸν εἴκοσι πολεμιστὰς τὴν πρὸς τὴν 'Αγουλινίτσαν ἔκτασιν, συμφώνως μὲ τὸ ἀρχικὸν των σχέδιον, νὰ κτυπηθοῦν εἰς εὐρὺ πεδίον. Οἱ ἕτεροι ἀδελφοὶ Βιλαέτη εἶχον καταλάβει τὰς οἰκίας Βιλαέτη καὶ τὰ ὑψώματα 'Επαρχείου.

Οἱ ἀδελφοὶ Διάκου καὶ Λαμπαούνα, μὲ πολλοὺς πολεμιστάς, εἶχον καταλάβει τὰς Διακαΐϊκας οἰκίας καὶ ἐν συνεχείᾳ ὅλας τὰς ἰσχυρὰς τοιαύτας πρὸς τὴν περιφέρειαν 'Αγίου Χαραλάμπους.

Ὅλαι τέλος αἱ ἀσφαλεῖς οἰκίαι εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ πολεμιστῶν. Ὁ Παπασταθόπουλος μὲ πολλοὺς ὀρεινοὺς εἶχε καταλάβει ὅλα τὰ ὑψώματα πρὸς τὸν 'Ανεμόμυλον.

Ἡ δύναμις τῶν Χριστιανῶν μόλις ὑπερέβαινε τοὺς τετρακοσίους, ἐνῷ ἡ τῶν Λαλαίων τοὺς ἑπτακοσίους, τὸ δὲ ἀντίθετον, ὅτι ὑπερέβαινε τοὺς χιλίους πεντακοσίους δὲν εἶναι ἀληθές.

Εἶναι ὅμως βεβαιωμένον, ὅτι πολὺ τοὺς ἐβοήθει τὸ ἱππικόν, ἐνῷ τοὐναντίον οἱ ἱππεῖς τῶν Χριστιανῶν ἦσαν ἐλάχιστοι. Δυστυχῶς ἡ δύναμις τῶν Χριστιανῶν εἶχε κατατμηθῆ εἰς πολλὰ μέρη καί, ὡς ἐκ τούτου, ὁ κίνδυνος ἦτο ἄμεσος καὶ μέγιστος.

Τὰς πρώτας μεταμεσημβρινὰς ὥρας οἱ Λαλαῖοι ἐνήργησαν γενικὴν ἐπίθεσιν πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα. Τμῆμα ἱππέων ἐπετέθη τὸ πρῶτον εἰς τὴν συνοικίαν Γαλιγαλαΐϊκα καὶ πρὸς τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον κατεῖχεν ὁ

Βιλαέτης. Ὁ Κουτσοραΐτ—'Αγᾶς, ὅστις ἡγεῖτο τῶν τολμηροτέρων Λαλαίων, ἐπέπεσε κατὰ τοῦ Βιλαέτη πρὸς τὴν ὁδὸν 'Αγουλινίτσης, ἐνῷ ἕτερον τμῆμα πεζῶν κατὰ τῆς συνοικίας Γαλιγαλαΐϊκα.

Ἡ πόλις τοῦ Πύργου πρὸ τῆς γενικῆς ἐπιθέσεως ἐφαίνετο νεκρά, οὐδεμία δὲ κίνησις κατὰ διαταγὴν τοῦ Βιλαέτη ἐπετρέπετο. Ὅλοι εἶχον καταλάβει τὰς ἰσχυρὰς οἰκίας καὶ ὅλα τὰ ἐπίκαιρα σημεῖα.

Οἱ Λαλαῖοι, χωρὶς νὰ λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν των τὰ ἔντονα πυρὰ τῶν Χριστιανῶν, οἵτινες ἀπὸ τὰς οἰκίας καὶ τὰς πολεμίστρας, ἔβαλλον εὐστόχως κατὰ παντὸς πλησιάζοντος Τούρκου, ἐνήργουν ἀγρίας ἐπιθέσεις.

Ἡ πυρκαϊά, τὴν ὁποίαν εἶχον θέσει οἱ ἱππεῖς εἰς τὰς ἀκατοικήτους μικρὰς οἰκίας, ὁ καπνός, αἱ φωναί, οἱ πυροβολισμοί, αἱ ἀφηνιάσεις τῶν τρομαγμένων ἵππων, οἵτινες ἔτρεχον μανιωδῶς παρασύροντες καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἀναβάτας, ἐπαρουσίαζον τὴν πόλιν τοῦ Πύργου ὡς κόλασιν.

Αἱ ἔφοδοι τῶν Τούρκων καθίσταντο ὁρμητικώτεραι. Οἱ Χριστιανοὶ ἠμύνοντο μὲ πεῖσμα.

Ὁ ἀγὼν εἶχεν ἐνταθῆ εἰς τὴν συνοικίαν Γαλιγαλαΐϊκα, πλὴν ὅμως χωρὶς νὰ δυνηθοῦν οἱ Τοῦρκοι νὰ καταβάλουν τοὺς Χριστιανοὺς μέχρι βαθείας νυκτός.

Ὁ Ραΐτ—'Αγᾶς, κατηγανακτισμένος, ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθη νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν μὲ ὅλας των τὰς δυνάμεις καὶ εἰς τὰ κεντρικώτερα σημεῖα, ἐκάλεσε τοὺς 'Αγάδες εἰς συμβούλιον εἴς τινα οἰκίαν παρὰ τὴν συνοικίαν Γαλιγαλαΐϊκα, ἔνθα ἐπετίμησε τούτους. Κατὰ τὸ συμβούλιον ἀπεφασίσθη, ὅπως τὴν ἑπομένην ἀρχίσῃ γενικὴ ἐπίθεσις ταυτοχρόνως καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα.

Ὁ Σεϊφουλὰχ, ὅστις εἶχεν εἰσχωρήσει ἐντὸς τῆς πόλεως μὲ ὀλίγους ἱππεῖς διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς φερούσης πρὸς τὸν νῦν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, διηυθύνθη πρὸς τὴν λίμνην, ἔνθα εἶχον ἀπομακρυνθῇ γυναικόπαιδα. 'Εντεῦθεν τῆς λίμνης συνήντησέ τινα ἐξ αὐτῶν, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχον κατορθώσει νὰ διαπεραιωθοῦν εἰς τὴν ἀντίπεραν ὄχθην, τὰ ἠχμαλώτισε καὶ μετέφερε κατόπιν ταῦτα εἰς Πύργον.

Τὴν ἑπομένην ἀπὸ πρωΐας οἱ Τοῦρκοι δι' ἐπανειλημμένων ἐφόδων ἤρχισαν νὰ καταλαμβάνουν μερικὰ ὑψώματα.

Αἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων εἰς τὰ κατεχόμενα ὑπὸ τοῦ Βιλαέτη προχώματα, ὡς καὶ εἰς τὴν συνοικίαν Γαλιγαλαΐϊκα, εἶχον λάβει μεγάλην σφοδρότητα. Οἱ Χριστιανοί, παρ' ὅλον ὅτι αἱ ἄγριαι ἐπιθέσεις τῶν Λαλαίων ἤρχισαν νὰ τοὺς πτοοῦν, ἠμύνοντο ἡρωϊκώτατα καὶ παρῆλθε καὶ ἡ δευτέρα ἡμέρα ἄνευ σοβαρῶν ἀποτελεσμάτων.

Τὴν νύκτα τῆς δευτέρας ἡμέρας συνῆλθον πάλιν οἱ 'Αγάδες εἰς πολύωρον συμβούλιον πρὸς λῆψιν ἀποφάσεων διὰ τὴν τελικὴν συντριβὴν τῶν Χριστιανῶν.

Εἰς τὸ συμβούλιον τοῦτο συνεζητήθη πῶς θὰ ἠδύναντο νὰ ἐκδιώξουν τοὺς κατέχοντας τὰς Γαλιγαλαΐϊκας οἰκίας καὶ δυνηθοῦν νὰ ἐπιτεθοῦν εὐχερέστερον πρὸς τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἠμύνετο ὁ Βιλαέτης μὲ τοὺς ἀνδρειοτέρους πολεμιστάς.

'Ελήφθη ἀπόφασις, ὅπως κατὰ τὰς μεταμεσονυκτίους ὥρας, ἀφοῦ συγκεντρώσουν πᾶν εὔφλεκτον ὑλικόν, θέσουν πῦρ εἰς ὅλας τὰς κατέχο-

μένας Γαλιγαλαΐϊκας οἰκίας, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι οἱ ἐντὸς τούτων, πρὸ τοῦ κινδύνου νὰ ἀποτεφρωθοῦν, θὰ ἐπεχείρουν ἔξοδον, ὁπότε οὗτοι παραφυλάττοντες, θὰ τοὺς ἐφόνευον ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς.

Τὸ σχέδιον τοῦτο εὐτυχῶς χάριν εἰς τὴν αὐτοθυσίαν καὶ τὸν ἡρωϊσμὸν τοῦ καπετὰν Δημήτρη Καραμέρου ἐματαιώθη καὶ ἐσώθησαν οἱ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν.

Ὁ Καραμέρος γνωρίζων ἄριστα τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν κατώρθωσεν ἕρπων νὰ εἰσέλθῃ μὲ προφανέστατον κίνδυνον εἷς τι χάλασμα συνεχόμενον μὲ τὴν οἰκίαν, εἰς ἣν ἐγένετο τὸ συμβούλιον τῶν Ἀγάδων καὶ ἤκουσε πάντα ὅσα ἀπεφασίσθησαν. Κατόπιν ἔσπευσε καὶ εἰδοποίησε τοὺς ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, οἵτινες πρὸ τῆς δωδεκάτης ὥρας, ἐξελθόντες μὲ πολλὰς προφυλάξεις, ἔσπευσαν νὰ ἑνωθοῦν μὲ τὸν Βιλαέτην καὶ ὅλοι μαζὶ ἐγκατέλειψαν τὰ κατεχόμενα προχώματα καὶ εἰσῆλθον εἰς τὰς διαφόρους κατεχομένας ὑπὸ τῶν Πυργίων οἰκίας. Ἡ ἡρωϊκὴ καὶ γενναία αὕτη πρᾶξις τοῦ Καραμέρου ἔσωσεν ἀπὸ βέβαιον θάνατον τοὺς κατέχοντας τὰς Γαλιγαλαΐϊκας οἰκίας.

Οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὸ σχέδιόν των, καὶ χωρὶς ποτὲ νὰ φαντασθοῦν ὅτι τοῦτο θὰ ἐγνώριζον οἱ Χριστιανοί, μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἔθεσαν πῦρ εἰς ὅλας τὰς Γαλιγαλαΐϊκας οἰκίας καὶ παρεφύλαττον ὅπως φονεύσουν ὅλους τοὺς ἐξερχομένους.

Εἰς μάτην ὅμως, διότι οὐδεὶς εἶχε μείνει ἐντὸς τῶν οἰκιῶν. Ὁλόκληρος ἡ συνοικία εἶχε παραδοθῆ εἰς τὸ πῦρ καὶ μεγάλα σύννεφα καπνοῦ ἐκάλυπτον ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς πόλεως τοῦ Πύργου.

Ἀμέσως οἱ Τοῦρκοι, ἅμα τῇ πρωΐᾳ, ὥρμησαν κατὰ τῶν ὑψωμάτων, ἅτινα προηγουμένως κατείχοντο ὑπὸ τοῦ Χαραλ. Βιλαέτη, ἀλλὰ καὶ ταῦτα εἶχον ἐγκαταλειφθῆ. Εἰς πρόχειρον συμβούλιον ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτεθοῦν ἀμέσως ἐναντίον ὅλων τῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν σημείων.

Ἐπηκολούθησε μανιώδης ἐπίθεσις. Φωναί, ἐπικλήσεις εἰς τὸν Ἀλλὰχ καὶ ἀπειλαὶ ἐδόνουν τὴν ἀτμόσφαιραν. Πρὶν ὅμως ἀπομακρυνθοῦν οἱ περὶ τὸν Βιλαέτην καὶ οἱ τῆς συνοικίας Γαλιγαλαΐϊκα, τῇ ὑποδείξει τοῦ Βιλαέτη, συνέλεξαν ὅ,τι προχείρως ἠδύναντο νὰ συλλέξουν, ἤτοι ξύλα, λίθους καὶ ὅ,τι ἄλλο καὶ τὰ ἐτοποθέτησαν–εἶδος ὀδοφραγμάτων–εἰς τὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο ν' ἀκολουθήσουν οἱ ἱππεῖς, ὥστε νὰ μὴ δυνηθοῦν εὐχερῶς καὶ ἀμέσως νὰ περικυκλώσουν τὰς οἰκίας.

Ἐλέγετο ὑπὸ Δουκαίων, οἱ ὁποῖοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἄνω μάχην, καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν καπετὰν Δημήτρην Καραμέρον, ὅστις πάντοτε διηγεῖτο ἐπεισόδια τοῦ Ἀγῶνος, ὅτι ὁ Βιλαέτης ὑπέδειξε νὰ καταλάβουν ἀναπεπταμένα μέρη καὶ ὅλοι μαζὶ ν' ἀναμένουν τοὺς Λαλαίους.

Ἄλλοι ἐπέμενον νὰ παραμείνουν εἰς τὰς οἰκίας καὶ ἐκεῖθεν νὰ βάλουν κατὰ τῶν ἐπερχομένων Λαλαίων.

Οἱ Τοῦρκοι εἶχον πλέον ἐπιχειρήσει γενικὴν ἔφοδον ἐναντίον ὅλων τῶν κατεχομένων σημείων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ τοὺς ἐξεδίωξαν μὲ πολλὰς ἀπωλείας καὶ εἶτα ἐπεχείρησαν ἀγρίας ἐφόδους εἰς τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς πόλεως καὶ ἐναντίον τῶν οἰκιῶν, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Χριστιανοὶ καὶ ἰδίᾳ τὰς Ἀχολαΐϊκας τοιαύτας.

Ἡ δύναμις τῶν Λαλαίων ἦτο ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρα. Ἡ ἀπόφασίς των ἦτο νὰ κυριεύσουν τὸν Πύργον καὶ εἶτα νὰ στραφῶσι κατὰ τῆς λοιπῆς Ἠλείας. Ἡ μάχη ἐμαίνετο εἰς ὅλα τὰ σημεῖα.

Οἱ Τοῦρκοι, πρὸς ἐκφοβισμὸν καὶ διὰ νὰ ἐξαναγκάσουν τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ἐξέλθουν τῶν οἰκιῶν, ἔθεσαν πῦρ εἰς ὅλας τὰς κενὰς οἰκίας καὶ εἰς τὰς τοῦ κέντρου τῆς πόλεως τοιαύτας.

Οἱ εἰς τὰ διάφορα σημεῖα τῆς πόλεως Χριστιανοὶ ἠγνόουν τί συνέβαινεν εἰς τὰ ἕτερα.

Πυκνὰ νέφη καπνοῦ ἐφαίνοντο καὶ φωναὶ καὶ πυροβολισμοὶ ἠκούοντο.

Παρ' ὅλην τὴν ἡρωϊκὴν ἄμυναν, ἣν ἐκράτουν οἱ Πύργιοι, ἤρχισαν νὰ κάμπτωνται καὶ ἀραιοὶ πυροβολισμοὶ ἠκούοντο ἐκ τῶν οἰκιῶν, τὰς ὁποίας ἤρχισαν ἤδη νὰ περισφίγγουν οἱ Τοῦρκοι.

Καὶ ἐφ' ὅσον οὗτοι ἀντελαμβάνοντο ἀδυναμίαν τῶν Πυργίων, ἐπὶ τοσοῦτον ηὔξανεν ἡ ὁρμή των.

Ἡ μεγαλυτέρα ἄμυνα παρετηρήθη εἰς τὰς Διακαΐϊκας οἰκίας καί, ἐν συνεχείᾳ, εἰς ὅλας τὰς μέχρι τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους ἰσχυρὰς τοιαύτας.

Οἱ παρὰ τὸν Ἅγιον Χαράλαμπον ὠχυρωμένοι Πύργιοι, οἱ κατέχοντες τὰ ὑψώματα καὶ ὅλην τὴν περιφέρειαν ἕως κάτω πρὸς τὴν νέαν πηγὴν «Κανούλια», ἐπειδὴ ἐναντίον των εἶχεν ἐπιτεθῆ ἀσθενὴς δύναμις Λαλαίων, ἐκράτουν ἡρωϊκὴν ἄμυναν.

Ἡ κατάστασις ὅμως ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν ἀπέβαινεν ἀπελπιστικὴ διὰ τοὺς Πυργίους. Αἱ πυρπολούμεναι οἰκίαι ἦσαν κίνδυνος καὶ διὰ τὰς κατεχομένας τοιαύτας, λόγῳ φόβου μεταδόσεως τοῦ πυρός.

Ὁ Χαράλ. Βιλαέτης, πρὸ τῆς καταστάσεως αὐτῆς καὶ ἐπειδὴ προέβλεπεν ὅτι ἡ πόλις ἐκινδύνευε καὶ οἱ Πύργιοι θὰ ἡττῶντο, μὲ κίνδυνον κατώρθωσε νὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς εἰς τὰς διαφόρους οἰκίας καὶ ἰδίως μὲ τοὺς ἀδελφοὺς Διάκου καὶ ὑπέδειξεν, ὅπως ἡνωμένοι ὅλοι ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν Λαλαίων, πλὴν ὅμως ἡ ἔξοδος ἐκ τῶν οἰκιῶν καθίστατο δυσχερής, καθ' ὅσον οἱ Λαλαῖοι εἶχον πλησιάσει ἤδη τὰς οἰκίας. Ὁ Βιλαέτης βλέπων ὅτι δὲν θὰ ἠδύναντο ἐπὶ μακρὸν νὰ κρατήσουν ἄμυναν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, εἰδοποίησε καταλλήλως τοὺς διαφόρους ἀρχηγοὺς ὅτι, αὐτὸς μὲ τοὺς γενναιοτέρους ἐκ τῶν πολεμιστῶν του, θὰ ἐξήρχετο καὶ θὰ ἔσπευδε νὰ καταλάβῃ τὰ πρὸς τὸν Ἅγιον Χαράλαμπον χαρακώματα καὶ ὑψώματα, τὰ ὁποῖα εἶχον πρὸ πολλοῦ ὀχυρώσει κατὰ τὸ δυνατόν, ἐπειδὴ εἰς τὴν περιφέρειαν ἐκείνην ἐλάχιστοι Τοῦρκοι ἐπεχείρουν νὰ ἐκδιώξουν τοὺς ἐκεῖ ὠχυρωμένους καὶ τοὺς ἐντὸς τοῦ Ναοῦ, τὸν ὁποῖον εἶχον μετατρέψει σχεδὸν εἰς μικρὸν φρούριον μὲ ἀπείρους πολεμίστρας εἰς ὅλας τὰς πλευράς.

Χωρὶς ν' ἀναμείνῃ ἀπάντησιν ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰς κάτωθι τοῦ Ἐπαρχείου οἰκίας καὶ ἔσπευσε πρὸς τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους καί, μὲ μίαν αἰφνιδιαστικὴν ἐπίθεσιν, ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς πέριξ ἐκεῖ εὑρισκομένους Λαλαίους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐφόνευσεν ὀκτώ.

Ὁ Βιλαέτης ἀμέσως κατέλαβε τὰ ὑψώματα πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μεσημβρινὸν μέρος καὶ κάτω πρὸς τὴν πηγὴν «Κανούλια», ἀναμένων ἐπί-

θεσιν τῶν Λαλαίων, οἵτινες θὰ εἶχον εἰδοποιηθῇ ἀπὸ τοὺς τραπέντας εἰς φυγήν.

Εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, ὁ ὁποῖος, εἰς ἑκάστην ἐπιδρομὴν τῶν Λαλαίων κατὰ τοῦ Πύργου, εἶχε χρησιμοποιηθῇ καὶ ὡς φρούριον, οὕτως εἰπεῖν, συνηθροίζοντο, ἐκτὸς τῶν πολεμιστῶν, γυναικόπαιδα καὶ γέροντες καὶ μὲ ὁλονυκτίους καὶ κατανυκτικὰς παρακλήσεις ἱκέτευον τὸν Ἅγιον. Ὁ Βιλαέτης ὀχυρωθεὶς ἀνέμενεν, ὡς εἴπομεν, τοὺς Λαλαίους, οἵτινες δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον του. Κατὰ πρῶτον οἱ Λαλαῖοι ἐπεχείρησαν νὰ ἐκδιώξουν τοὺς κατέχοντας τὰ προχώματα πρὸς τὴν πηγὴν «Κανούλια», ἵνα εὐχερέστερον ἀνέλθουν καὶ ἑνωθοῦν μὲ ἑτέρους Λαλαίους, οἱ ὁποῖοι εἶχον φθάσει καὶ ἐπολέμουν μὲ τοὺς κατέχοντας τὴν μεσημβρινὴν περιφέρειαν. Ἀγὼν φοβερὸς ἐπηκολούθησεν. Ἀμφότερα τὰ μέρη ἐμάχοντο μὲ μανίαν. Ἀλλεπάλληλοι ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἀπεκρούοντο μὲ πολλὰς ἀπωλείας ἀπὸ τοὺς ἥρωας πολεμιστὰς τοῦ Βιλαέτη, πρὸ τοῦ ὄγκου ὅμως τῶν Λαλαίων ἦτο ἀδύνατον πλέον νὰ κρατήσουν ἐπὶ πολύ.

Ἐκ παραλλήλου εἰς τὴν συνοικίαν «Διακαΐκα» οἱ Λαλαῖοι εἶχον πλησιάσει πολὺ εἰς τὰς κατεχομένας οἰκίας τὰς πέριξ τῶν ὁποίων μικρὰς ἢ ἀκατοικήτους εἶχον πυρπολήσει καί, καταλαβόντες τὰ διάφορα χαλάσματα, ἐπυροβόλουν κατὰ τῶν κατεχομένων οἰκιῶν.

Ὁ κίνδυνος τῆς μεταδόσεως τοῦ πυρός, εἰς τὰς κατεχομένας οἰκίας ἀπὸ τὰς Διακαΐκας μέχρι τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ τοὺς ἐντὸς τῶν οἰκιῶν καὶ ἡ θέσις των ἦτο δεινή.

Ὅλα τὰ πέριξ εἶχον καταληφθῇ ὑπὸ τῶν Λαλαίων. Αἱ μόναι οἰκίαι, αἵτινες ἦτο ἀδύνατον νὰ καταληφθοῦν ὑπὸ τούτων, ἦσαν αἱ μεγάλαι οἰκίαι τοῦ Κρεστενίτου. Εἶχον ἰσχυρὰ τείχη μὲ πολλὰς πολεμίστρας καὶ εἰς ἀρκετὸν ὕψος οὕτως, ὥστε οἱ εὑρισκόμενοι ἐντὸς ἐπυροβόλουν χωρὶς νὰ διατρέχουν κίνδυνον ἐκ τῶν ἐπιτιθεμένων.

Ἐνῷ ἡ μάχη ἐμαίνετο εἰς τὰ «Κανούλια», οἱ ἀδελφοὶ Διάκου ἀπεφάσισαν ἀπεγνωσμένην ἔξοδον. Ἔπρεπε νὰ ἐξέλθουν τῶν οἰκιῶν καὶ σπεύσουν πρὸς τὸν Ἅγιον Χαράλαμπον καὶ ἑνωθοῦν μὲ τὸν Βιλαέτην. Ἐξελθόντες μὲ τὰ γιαταγάνια ἀνὰ τὰς χεῖρας ἐν τῇ ὁρμῇ των καὶ τῇ μανίᾳ των ἐφόνευσαν μερικοὺς Τούρκους, ἀπὸ τοὺς εὑρισκομένους εἰς τὰ πέριξ τῶν οἰκιῶν.

Κατώρθωσαν παρὰ τὰς ἀπωλείας των ἐκ τῶν ἀντεπιθέσεων τῶν Τούρκων, οἱ ἥρωες ἀδελφοὶ Διάκου καὶ οἱ ὀπαδοί των νὰ ἑνωθοῦν μὲ τὸν Βιλαέτην. Κατὰ τὰς ἀφηγήσεις τῶν πολεμιστῶν καὶ τοῦ καπετὰν Δημήτρη Καραμέρου, τόση ἦτο ἡ ὁρμὴ ἑκατέρωθεν, ὥστε ἐπολέμουν σχεδὸν σῶμα μὲ σῶμα καὶ τὰ γιαταγάνια καὶ οἱ χαντζάρες εἶχον τεθῇ εἰς ἐνέργειαν. Ἀγρία ἦτο ἡ πάλη καὶ μεγάλη ἡ αἱματοχυσία.

Τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν, στιγμὴν ἀπελπισίας διὰ τοὺς Πυργίους, ἐπενέβη ὁ θαυματουργὸς Ἅγιος Χαράλαμπος.

Οἱ ἐντὸς τοῦ Ναοῦ ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ των, μὲ φωνὰς καὶ παρακλήσεις ἐζήτουν τὴν βοήθειαν τοῦ Ἁγίου. Καὶ ὁ Ἅγιος, ὁ προστατεύσας πολλάκις τὴν πόλιν τοῦ Πύργου, καὶ τότε δὲν ἐγκατέλειψε ταύτην.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν, ἠκούσθησαν αἰφνιδίως πυροβολισμοὶ ἐξ ἀποστάσεως.

Οὔτε οἱ Λαλαῖοι ἐγνώριζον πόθεν προήρχοντο καὶ τὶ συνέβαινεν, οὔτε καὶ οἱ Πύργιοι. Οἱ πυροβολισμοὶ μετὰ φωνῶν προήρχοντο ἀπὸ ἀπόσπασμα Καλαβρυτινῶν, οἱ ὁποῖοι, καίτοι εἶχον ἐγκαίρως εἰδοποιηθῇ, ἐβράδυνον ν' ἀφιχθοῦν.

Ὁ ἥρως Δημήτριος Ἰνταρές, ἀπὸ τὸ χωρίον Λιβέρτζι τῶν Καλαβρύτων, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ, εἶχε φθάσει εἰς τὴν κρισιμωτέραν στιγμήν.

Εἰς τὴν περιφέρειαν Ἁγίου Δημητρίου ἐπληροφορήθη τὰ διατρέχοντα ἐν Πύργῳ καὶ ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τῶν Πυργίων. Ὁ ἀγών, ὡς εἴπομεν, ἐμαίνετο πέριξ τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, ὅπου εἶχε πλέον περιορισθῇ καὶ ἅπασαι αἱ οἰκίαι εἶχον κενωθῇ πλὴν τῶν τοῦ Κρεστενίτου.

Ὁ Ἰνταρές, μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν, ἔρριψε συνθηματικῶς μίαν «μπαταριὰ» διὰ νὰ ἐννοήσουν οἱ Πύργιοι ὅτι εἶχε φθάσει βοήθειά τις. Οἱ ἐντὸς τῆς οἰκίας Κρεστενίτου, ἀντιληφθέντες τοὺς Καλαβρυτινούς, ἐξῆλθον τῶν οἰκιῶν ἀμέσως καὶ ἑνωθέντες μετ' αὐτῶν ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν τῶν μαχομένων εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, ὅπου ἤρχισαν νὰ πυροβολοῦν τοὺς Λαλαίους ἐκ τῶν νώτων.

Ὡς ἦτο ἐπόμενον, οἱ Λαλαῖοι πρὸ τῆς ἀνελπίστου ἀφίξεως πολεμιστῶν Χριστιανῶν, εὑρέθησαν εἰς ἀμηχανίαν καί, πρὸ τοῦ κινδύνου νὰ τεθοῦν εἰς τὸ μέσον δύο πυρῶν, ἤρχισαν νὰ ὑποχωροῦν. Διὰ νὰ μὴ ἐπιτρέψουν δὲ εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νὰ τοὺς καταδιώξουν, ἔθεσαν μεταξὺ αὐτῶν τὸ ἱππικόν, τὸ διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Σεϊφουλὰχ-Ἀγᾶ καὶ τοῦ Σεΐτ-Ἀγᾶ, τὸ ὁποῖον ἠδυνήθη νὰ προστατεύσῃ τούτους νὰ ἀνασυνταχθοῦν εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως.

Ἔσπευσαν ἀμέσως νὰ εἰδοποιήσουν τοὺς κατέχοντας τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν πεδιάδα, ὅπως ἑνωθοῦν μὲ τὸ κύριον σῶμα, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο εἰς τὸ κέντρον ὑπὸ τοὺς Βεζουλάγαν, Ἰσμαὴλ καὶ Μπεκήρ.

Οἱ πολεμισταί, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταλάβει τὴν περιφέρειαν καὶ τὰ ὑψώματα τῆς θέσεως «Ἀνεμόμυλος», ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζον τὶ συνέβαινεν εἰς τὴν πόλιν καί, ἐπειδὴ εἶδον ὅτι σῶμα Λαλαίων ἐκινεῖτο ἐναντίον των, ἔκριναν καλὸν ν' ἀπομακρυνθοῦν πρὸς τὸ μέρος τῆς Σκαφιδιᾶς.

Ἀρχηγὸς τούτων ἦτο ὁ Παπασταθόπουλος μὲ τοὺς καπεταναίους τῶν ὀρεινῶν χωρίων. Οἱ πολεμισταὶ ἐκεῖνοι ἀνήρχοντο περίπου εἰς ἑκατὸν εἴκοσιν. Ὁ ἱστορικὸς τῆς Ἐπαναστάσεως Σπυρίδων Τρικούπης γράφει (1ος τόμ. Σελ. 221) ὅτι οὗτοι ἦσαν τριακόσιοι. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν πραγματικότητα, ὡς γνωρίζομεν ἐξ ἀφηγήσεων πολεμιστῶν, καὶ ἐπειδὴ ἄλλως ἡ δύναμις τῶν Πυργίων δὲν ὑπερέβαινε τοὺς πεντακοσίους, ἐπὶ πλέον δέ, δὲν ἦτο δυνατὸν τὰ δύο τρίτα τῆς δυνάμεως τῶν Πυργίων, νὰ εἶχον τοποθετηθῇ εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ὑπῆρχε φόβος νὰ ἐπιτεθῇ μεγάλη δύναμις Λαλαίων. Καὶ ἂν συνέβαινε τοῦτο, νὰ ἦσαν δηλαδὴ τριακόσιοι πολεμισταί, θὰ ἦτο ἀδύνατον ἐγκαταλείποντες τὰ ὠχυρωμένα σημεῖα τοῦ Πύργου, νὰ κτυπήσουν τοὺς παρὰ τὸν «Ἀνεμόμυλον», ὅτε θὰ ἐκτυπῶντο ὑπὸ τῶν Πυργίων ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς.

Ἡ ἔγκαιρος ἄφιξις τῶν Καλαβρυτινῶν, ἀπεδόθη εἰς ἐπέμβασιν τοῦ Ἁγίου, διότι ὁπωσδήποτε ἀπετράπη ἡ τελεία καταστροφὴ τῆς πόλεως καὶ ἡ περαιτέρω αἱματοχυσία.

Οἱ Λαλαῖοι, ἐλεηλάτησαν κυριολεκτικῶς τὸν Πύργον, ἀφῆρεσαν ζῷα, τρόφιμα, ἔπιπλα κ.λπ. καὶ ὅ,τι εὑρίσκετο ἐντὸς τῶν οἰκιῶν. Κατόπιν δὲ συνεκεντρώθησαν, ἐπωφεληθέντες καὶ τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν Πυργίων εἰς διάφορα σημεῖα, εἰς τὸ κεντρικώτερον μέρος τῆς πόλεως, καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἱππικοῦ ἔφθασαν εἰς τὴν θέσιν Ἁγία Παρασκευή. Ἀνενόχλητοι πλέον παραλαβόντες καὶ τὰ αἰχμαλωτισθέντα γυναικόπαιδα ἀνεχώρησαν διὰ Λάλα.

Εἰς ἑκατοντάδας ἀνήρχοντο τὰ φορτία, τὰ ὁποῖα ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν.

Τὰ γυναικόπαιδα, ἀφοῦ ἐβασανίσθησαν ἀγρίως, ἐφονεύθησαν ἅπαντα.

Ἡ μάχη αὕτη, ἡ πολυήμερος καὶ πολύνεκρος, ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Λαλαίων.

Ἂν ἐγκαίρως ἀφικνοῦντο εἰς Πύργον ἐνισχύσεις, ἰδίως ἐκ τῶν πεδινῶν περιφερειῶν, ἀσφαλῶς τὰ ἀποτελέσματα θὰ ἦσαν διαφορετικά.

Κατὰ ταύτην ἐφονεύθησαν ἀπὸ μὲν τοὺς Ἕλληνας ὀγδοήκοντα ἐννέα καὶ ἐτραυματίσθησαν ἀρκετοί, ἐκ τῶν Λαλαίων δὲ ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν εἴκοσιν, ἐτραυματίσθησαν πλεῖστοι ὅσοι, τοὺς ὁποίους συνέλεξαν καὶ μετέφεραν εἰς Λάλα.

Δὲν ἐγνώσθη ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων καὶ τραυματισθέντων Λαλαίων, διότι κατώρθωσαν νὰ περισυλλέξουν φονευθέντας καὶ τραυματίας.

Μετὰ ταῦτα οἱ Τοῦρκοι, ἐπιστρέφοντες εἰς Λάλα, ἐπέφεραν πολλὰς καταστροφὰς εἰς τὰ ἐνδιάμεσα χωρία φονεύσαντες καὶ χωρικούς τινας.

Ἡ μάχη αὕτη τοῦ Πύργου, ἥτις, ὡς εἴπομεν, ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Λαλαίων, ἐθορύβησε μ' ὅλα ταῦτα τούτους πολύ. Ἡ διαγωγὴ τῶν Πυργίων ἀπέναντί των, ἡ ἀπόφασις νὰ πολεμήσουν ἐναντίον των, ἡ ὁρμή, ἡ τόλμη καὶ ἡ ἀνδρεία των μεγάλως τοὺς ἀνησύχησε.

Τὴν ἐπομένην τῆς ἀφίξεώς των εἰς Λάλα, συνῆλθον εἰς συμβούλιον εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἀλῆ—Ἀγᾶ διὰ νὰ συσκεφθοῦν ἐπὶ τῆς δημιουργηθείσης καταστάσεως. Τῇ ὑποδείξει τοῦ Ραΐτ—Ἀγᾶ καὶ τοῦ Βεζουλάγα, ἀπεφασίσθη νὰ ἐφαρμοσθοῦν κατὰ τῶν Χριστιανῶν τὰ φρικτότερα βασανιστήρια. Ἡ περίοδος αὕτη μέχρι τῆς μεγάλης ἐκστρατείας τῶν συντεταγμένων ἑλληνικῶν δυνάμεων κατὰ τοῦ Λάλα, ὑπῆρξεν ἡ φοβερωτέρα.

Ὅλα τὰ χωρία εἶχον ἐρημωθῆ. Τὰ δάση καὶ σπήλαια ἐδέχθησαν καὶ πάλιν τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους.

Περίοδος φρίκης καὶ τρόμου ἐμεσολάβησεν εἰς ὅλην τὴν Ἠλείαν. Ἐνόμιζον ὅτι μὲ τὰ βασανιστήρια, τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰς δηώσεις θὰ κατώρθωναν νὰ ἐπιτύχουν τὴν ὑποταγὴν τῶν ραγιάδων.

Ἐκάλεσαν τοὺς εἰς διαφόρους ὑπηρεσίας των ὑπηρετοῦντας Δουκαίους, τοὺς ὁποίους ἐπετίμησαν δριμύτατα διὰ τὴν προδοτικὴν διαγωγὴν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι μετέβησαν εἰς Πύργον καὶ ἐζήτησαν δήλωσιν ὅτι ἀποκηρύσσουν τοὺς προδότας, τὴν ὁποίαν, ὡς ἦτο εὐνόητον, ἔδωσαν καὶ ἔγγραφον, ὅτι δηλ. θὰ παραμένουν πιστοί, πρὸς δέ, τοὺς ἀνέθεσαν νὰ ἐξέλθουν εἰς τὰ διάφορα χωρία καὶ ὑποδείξουν εἰς τοὺς χωρικούς, ὅτι ἂν δηλώσουν ὑποταγήν, δὲν θὰ κακοποιηθοῦν. Προσέτι δέ, ἐφ' ὅσον ἦτο δυνατόν, νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τοὺς καπεταναίους, εἰς τοὺς ὁποίους νὰ ὑποδείξουν, πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ραγιάδων, ἵνα παύσουν νὰ ἐνοχλοῦν τοὺς αὐθέντας των Τούρκους.

Οἱ Δουκαῖοι, διὰ νὰ πείσουν τούτους ὅτι θὰ ἐξετέλουν τὰς διαταγάς των, ἐκινήθησαν πρὸς τὰ διάφορα χωρία, ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως συνεβούλευον τοὺς Χριστιανοὺς νὰ μὴ δειλιάσουν, νὰ ἑτοιμασθοῦν καὶ νὰ ἔχουν πεποίθησιν εἰς τὸν Θεόν, ὅστις θὰ προστατεύσῃ τὸν δίκαιον Ἀγῶνά των καί, ὅτι ἡ ἐντὸς ὀλίγου ἀναμενομένη ἐπίθεσις, θὰ ἦτο γενικὴ δι' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ταῦτα πάντα γνωρίζομεν ἐξ ἀφηγήσεως τοῦ λογίου Φραγκούλη, ὅστις εἶχε μεταβῆ εἰς πολλὰ χωρία.

Οἱ Πύργιοι ἀρχηγοὶ ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο προσέτι ὅτι οἱ Λαλαῖοι θὰ ἐπεδίδοντο εἰς τὴν τελείαν καταστροφὴν καὶ τῆς ὑπολοίπου Ἠλείας, ἀπεφάσισαν, ὅπως ἀρχίσῃ ἀμέσως προπαρασκευὴ καὶ ληφθοῦν ὅλα τὰ κατάλληλα μέτρα διὰ τὴν ὀχύρωσιν τῶν διαφόρων ἐπικαίρων σημείων τῆς πόλεως καὶ τῶν πέριξ περιφερειῶν αὐτῆς, εἰδοποιήσαντες συγχρόνως τοὺς ἀρχηγοὺς Ἀχαΐας, Καλαβρύτων, Γορτυνίας, καθὼς καὶ τοὺς Κολοκοτρώνην καὶ Σισίνην.

Καὶ οἱ Λαλαῖοι ἐπίσης ἀνήσυχοι ἐσκέπτοντο πῶς θὰ καταπνίξουν τὰς διαφόρους ἐξεγέρσεις τῶν Χριστιανῶν καὶ συμβούλια ἐπὶ συμβουλίων ἐγίνοντο καὶ διάφοροι ἀποφάσεις ἐλαμβάνοντο.

Πρώτη ἀπόφασις ἐλήφθη νὰ ἑτοιμασθῶσι πρὸς ἐκστρατείαν εἴτε κατὰ τοῦ Πύργου πάλιν, εἴτε κατὰ τῆς Ὀλυμπίας δι' Ἀγουλινίτσης διὰ νὰ ἑνωθοῦν μὲ τοὺς Φαναριώτας Τούρκους. Ἔπρεπε νὰ ἐκκαθαρίσουν τὴν περιφέρειαν Πύργου καὶ Ἀγουλινίτσης τῆς Ἠλείας, ὡς καὶ τὰ πρὸς τὴν Ὀλυμπίαν μέρη, διὰ νὰ ματαιωθῇ πᾶσα ἐνέργεια ἐντεῦθεν ἐναντίον τῶν Τούρκων τοῦ Φαναρίου.

Ἐπίσης ἀπεφασίσθη, διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον, ἡ ἀνέγερσις προχωμάτων εἰς τὰ διάφορα σημεῖα τοῦ Λάλα, καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὰ ἐκ Μπαστιρᾶ πρὸς τὴν Γορτυνίαν, εἰς τὰ πρὸς δυσμὰς τοῦ Λάλα πρὸς τὸ χωρίον Δούκα καὶ εἰς τὰ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ Λάλα εἰς θέσιν «Τρανὴ βρύση». Ἐπίσης νὰ ἐνισχυθοῦν τὰ ὑπὸ τοῦ Σεϊντάγα παλαιότερον ἀνοιχθέντα προχώματα πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τοῦ Λάλα—νῦν Σεϊντάγα Γράνα—καὶ ἕτερα τοιαῦτα εἰς τὴν μεταξὺ Νεμούτας καὶ Χώραις θέσιν Σουφάλα ὑπὸ τοῦ Σεϊντάγα καὶ αὐτὰ ἀνεγερθέντα. Εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην εἶχε μάλιστα ἀνοικοδομήσει ὁ Σεϊντάγας καὶ ἰσχυρὸν πύργον μὲ σημαντικὴν φρουράν. Πρὸς δὲ ἐλήφθη μέριμνα καὶ δι' ὀχύρωσιν τῆς ἐκ Γορτυνίας ὁδοῦ εἰς τὴν θέσιν Κουτσουρούμπα—νῦν Χάνι Κουτσουρούμπα—μήπως γίνῃ εἴσοδος στρατευμάτων ἐκ Γορτυνίας ἢ ἐκ Λαμπείας ἢ ἐκ Καλαβρύτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους διὰ μέσου τῶν αἰώνων.

Ὡς ἐλέχθη εἰς σχετικὰ κεφάλαια, εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους ἀπὸ τῆς θέσεως «Κανούλια» μέχρι τοῦ ὑψώματος ἄνωθεν τοῦ Ναοῦ καὶ πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἔλαβον χώραν μεγάλαι μάχαι ἀπὸ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ὑποδουλώσεως τοῦ Πύργου καὶ ἐν γένει τῆς πεδινῆς Ἠλείας καί, ὡς ἐκ τούτου, ἐκρίναμεν σκόπιμον ν' ἀναφέρωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, τοῦ θαυματουργοῦ καὶ πολιούχου τῆς πόλεως Πύργου, ἀπὸ τῆς ἀνεγέρσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῶν πρώτων κατοίκων, πρὸ ἑξακοσίων καὶ πλέον ἐτῶν.

Ἄγνωστον ποῖον ἔτος, ποιμένες ἐξ Ἠπείρου ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τὴν πέριξ τοῦ νῦν Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους μέχρι τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ὑψώματος Ἐπαρχείου, προτιμήσαντες τὸ μέρος ἐκεῖνο λόγῳ τοῦ ἀφθόνου ὕδατος, διότι ἐκεῖ πλησίον ἦσαν καὶ εἶναι αἱ πηγαὶ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «Κανούλια». Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἐγκατάστασίν των εἰς τὴν περιφέρειαν ἐκείνην, ἀπετέλεσαν συνοικισμόν, τοῦ ὁποίου δὲν διεσώθη ἡ ὀνομασία καί, ὅστις μετὰ ἔτη, ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν «Πύργος».

Εἰς τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς θέσιν, ὅπου ὁ νῦν Ναὸς τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, ἤγειραν κατ' ἀρχὰς μικρὸν τοιοῦτον, τὸν ὁποῖον, λόγῳ τοῦ ὅτι εἶχον μεθ' ἑαυτῶν μικρὰν θαυματουργὸν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, τὴν ὁποίαν ἔφεραν ἀπὸ τὴν πατρίδα των καὶ ἐτοποθέτησαν ἐντός, ἀφιέρωσαν εἰς τὸν Ἅγιον Χαράλαμπον.

Ἐπειδὴ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ηὔξανεν ὁ πληθυσμὸς τοῦ συνοικισμοῦ καὶ ὁ μικρὸς Ναὸς ἐθεωρήθη ἀνεπαρκής, ἀπεφασίσθη ἡ ἀνέγερσις μεγαλυτέρου καὶ ἠγέρθη ὁ νῦν σωζόμενος τοιοῦτος καὶ εἰς τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς θέσιν.

Ὡς εἶναι γνωστόν, μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, οἱ κατακτηταί, διὰ νὰ τρομοκρατήσουν τοὺς κατοίκους, εἶχον θέσει εἰς ἐφαρμογὴν τὸ σύνηθες ἔργον των, τῆς κατακτήσεως δηλονότι διὰ τρομοκρατικῶν μέσων, φόνων, δηώσεων καί, ὡς ἐκ τούτου, οἱ κάτοικοι εἶχον καταφύγει εἰς τὰ δάση, ὄρη, σπήλαια κ.λπ.

Ἐπιπροσθέτως δ' εἶχον κηρύξει διωγμὸν καὶ κατὰ τῆς Θρησκείας. Οἱ ἱερεῖς ἐβασανίζοντο ἢ ἐφονεύοντο, αἱ Ἐκκλησίαι ἔμενον κλεισταὶ ἢ κατεστρέφοντο, αἱ ἱερουργίαι ἀπηγορεύοντο καὶ οὕτως ὁ Ναὸς τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους παρέμενε κλειστός.

Ἡ κατάστασις αὕτη διετηρήθη ἐπὶ μακρόν.

Ὁ φοβερὸς Σελὴμ—Ἀγᾶς ἐπιχειρήσας κάποτε ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Πύργου μὲ ἀπόφασιν νὰ καταστρέψῃ τοῦτον, ὡς καὶ τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, παρέλαβε πολλοὺς ἀγρίους πολεμιστὰς πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ ἀπαισίου σχεδίου του. Ὅτε ὅμως ἐπορεύετο πρὸς τὸν Πύργον, ὅλως ἀπροόπτως, θανατηφόρος ἀσθένεια προσέβαλε τὸ ἀπόσπασμα, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπεβίωσαν ἀρκετοὶ καὶ ὡς ἐκ τούτου ἠναγκάσθη οὗτος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Λάλα, χωρὶς νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν σκοπόν του. Οἱ Χριστιανοὶ

ἀπέδωσαν εἰς θαῦμα τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους τὴν τιμωρίαν ταύτην τοῦ αἱμοβόρου Σελὴμ—Ἀγᾶ καὶ τῶν στρατιωτῶν του. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ Λαλαῖοι ἀπέδωσαν τὸν δι' ἀσθενείας ἀποδεκατισμὸν τῶν Τούρκων εἰς ἐπέμβασιν ἀνωτέρας δυνάμεως.

Ἐπίσης καὶ ὁ Ἀχμὲτ Μπὲρ Ἐφένδης, εἷς ἐκ τῶν πρώτων Διοικητῶν τοῦ Πύργου, ἔτρεφεν ἄσπονδον μῖσος κατὰ τῶν Χριστιανῶν, καὶ ὢν φοβερὸς διώκτης τῆς Θρησκείας, ὅμοιος καθ' ὅλα τοῦ Σελὴμ—Ἀγᾶ, εἶχεν ἀπαγορεύσει τὰς ἱεροτελεστίας καὶ ἐπέβαλε τὸ κλείσιμον τῶν Ἐκκλησιῶν. Εἶχεν ἐπιχειρήσει καὶ οὗτος ἐπιδρομὰς κατὰ τοῦ Πύργου, αἵτινες χάρις εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Ἁγίου ἐματαιοῦντο. Οἱ Πύργιοι, ὡς καὶ πλεῖστοι ὅσοι ἄλλοι, κατέφευγον εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους εὐχαριστοῦντες καὶ παρακαλοῦντες αὐτόν. Ἡ πλέον ὅμως καταφανὴς ἐπέμβασις τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους ἐσημειώθη κατὰ τὸ ἔτος 1687, ὁπότε δύναμις Λαλαίων ὑπὸ τὸν ὡς ἄνω Ἀχμέτ, ἐπέδραμε κατὰ τοῦ Πύργου καὶ τῆς πεδινῆς Ἠλείας.

Ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι εἶχον πεισθῇ πλέον, λόγῳ ἀδυναμίας τῶν Χριστιανῶν, ὅτι ἡ κατοχή των θὰ παρετείνετο ἐπὶ μακρόν, ἤρχισαν, προϊόντος τοῦ χρόνου, νὰ ἁπλοποιοῦν τὸ σύστημα τῆς Διοικήσεως. Διήρεσαν δηλ. τὴν Ἠλείαν εἰς «ἀγαδηλίκια» τοποθετήσαντες εἰς ἑκάστην περιφέρειαν Ἀγᾶν. Ἡ κατάστασις ἤρξατο νὰ μεταβάλλεται καὶ διὰ νὰ ἔχουν πλέον τοὺς Χριστιανοὺς τυφλὰ ὄργανά των, καὶ νὰ τοὺς ἀποβάλουν τὴν ἰδέαν ὅτι θ' ἀπέκτων πλέον τὴν ἐλευθερίαν των, διώρισαν Ἀγάδες ἐκ τῶν πλέον ἐξεχουσῶν τουρκικῶν οἰκογενειῶν, οἵτινες, ὡς ἐκ τῆς καταγωγῆς των, ἤρχισαν νὰ συμπεριφέρωνται εὐγενῶς καὶ μὲ προσήνειαν πρὸς τοὺς Χριστιανούς.

Εἶχον παύσει ἀποτόμως οἱ διωγμοί. Οὐδεὶς ἐκακοποιεῖτο, τοὐναντίον ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται ἐλευθερίαν τινά. Ἔπαυσεν ἐπίσης ὁ διωγμὸς τῆς Θρησκείας καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἀφέθησαν ἐλεύθεροι πρὸς ἐνάσκησιν τῶν θρησκευτικῶν των καθηκόντων. Ἱερουργίαι ἐτελοῦντο τὰς πρωϊνὰς ὥρας καὶ οὐχὶ τὰς μεταμεσονυκτίους καὶ κρυφίως, ὡς πρότερον.

Οὕτω καὶ ὁ Ναὸς τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους ἔμενε πλέον ἀνοικτὸς καὶ ἐδέχετο τοὺς Χριστιανοὺς διὰ νὰ προσεύχωνται καὶ παρακαλοῦν τὸν Ἅγιον.

Ἡ κατάστασις αὕτη διετηρήθη, διὰ νὰ βελτιωθῇ ἔτι περισσότερον μετὰ τὸ ἔτος 1715, ὅτε ἡ Ἠλεία διῃρέθη εἰς δύο Ἐπαρχίας, τὴν τοῦ Πύργου, μὲ ἕδραν τὸν Πύργον καὶ τὴν τῆς Γαστούνης, μὲ ἕδραν τὴν Γαστούνην.

Ἐνταῦθα δέον νὰ προστεθῇ ὅτι, ὡς ἀναγράφεται εἰς παλαιὸν τουρκικὸν συμφωνητικόν, πολὺ πρὸ τῶν ἄνω ἀναφέρεται καὶ ἑτέρα ἐπαρχία, ἡ τοῦ Χλουμουτσίου, ὅπερ παρ' οὐδενὸς ἱστορικοῦ μνημονεύεται.

Οἱ Διοικηταὶ τῶν ἄνω Ἐπαρχιῶν διωρίζοντο τῇ ὑποδείξει τοῦ Πασᾶ τῆς Τριπόλεως καὶ ἐγκρίσει τῆς Πύλης, καὶ ὡς τοιοῦτοι ἐτοποθετοῦντο ἄνδρες ἐκ τῶν πλέον ἐπιφανῶν ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν, πεπαιδευμένοι καὶ οἱ ὁποῖοι συνεδέοντο μὲ τὰς ἐξεχούσας οἰκογενείας Πύργου καὶ Γαστούνης. Μεταξὺ τῶν ἄλλων, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1715 μέχρι τοῦ 1820, ὑπηρέτησαν οἱ Σεϊντάγας-πάππος, Σεϊντάγας-υἱός, Σεϊντάγας καὶ Ἀζήζ, ἔγγονοι καὶ μετὰ τὸν φόνον τῶν Σεϊντάγα καὶ Ἀζήζ, ὁ Χαλὴλ-Ἀγᾶς,

μικρότερος υἱὸς τοῦ Σεϊντάγα, ὁ Ἰσμαὴλ Ἀγᾶς, ὁ Μουσουλοὺμ-Μπέης καὶ ὁ Ἐτὲμ—Μπέης.

Ὁ Σεϊντάγας, ὡς ἐν ἰδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ γράφομεν, ἐπειδὴ εἶχε συζευχθῆ τὴν Πυργιωτοπούλαν Ζωὴν Πολέμη, χάρις εἰς αὐτήν, ἐλάτρευε καὶ ἐπίστευεν εἰς τὸν Ἅγιον Χαράλαμπον. Ἐπὶ τῆς Διοικήσεως αὐτοῦ, ὡςκαὶ ἐν γένει ὅλων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του, ἡ ἐλευθερία τῶν Χριστιανῶν ἦτο πλήρης. Πολλάκις καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Σεϊντάγας εἶχεν ἐπισκεφθῆ τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους κομίζων πλούσια δῶρα.

Ἡ κατάστασις αὕτη διετηρήθη μέχρι τοῦ 1820, ὅτε ἤρχισαν αἱ πρῶται κινητοποιήσεις τῶν Χριστιανῶν καὶ ἔλαβον χώραν τὰ σοβαρὰ ἐπεισόδια, περὶ ὧν ἐν ἐκτάσει εἰς τὰ κατ' ἰδίαν κεφάλαια ἐκθέτομεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

Μάχη Ἀγουλινίτσης—Κλειδί.

Οἱ Τοῦρκοι, μετὰ τὴν θριαμβευτικήν των ἐπιστροφὴν εἰς Λάλα, ἀπεφάσισαν νὰ ἐκκαθαρίσουν τὴν πρὸς τὴν Ὀλυμπίαν περιφέρειαν, διὰ νὰ μείνῃ ἐλευθέρα ἡ ἐκεῖθεν διέλευσις στρατευμάτων ἐκ Λάλα πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ὁμοφύλων των τῆς Ὀλυμπίας, ἐὰν ἤθελε παραστῆ ἀνάγκη.

Μετ' ἀνάπαυσιν ἡμερῶν, μεγάλη δύναμις Λαλαίων, ὅλως ἀθρύβως, ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἀγουλινίτσης πρὸς ἐκδίκησιν, διότι πολλοὶ κάτοικοι ταύτης ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Μοσχούλαν, ἔλαβον μέρος εἰς τὰς μάχας τοῦ Πύργου πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Πυργίων.

Οἱ ὑπὸ τὸν Παπασταθόπουλον πολεμισταί, μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πύργου, πληροφορηθέντες ὅτι εἰς τὴν θέσιν Κλειδὶ εἶχε φθάσει δύναμις Λαλαίων, ἔσπευσαν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, πρὸς ἐνίσχυσιν. Ὅτε οἱ Λαλαῖοι εἰσῆλθον εἰς Ἀγουλινίτσαν, οἱ κάτοικοι εἶχον καταλάβει τὰς οἰκίας ἀμυνόμενοι καὶ βοηθούμενοι ἀπὸ πολεμιστὰς ἐκ Κυπαρισσίας καὶ Φιλιατρῶν ὑπὸ τοὺς Κινᾶν, Δονᾶν καὶ Πυργίους, οἵτινες ἔσπευσαν ἐγκαίρως νὰ διαβοῦν τὸν Ἀλφειόν, πρὶν ἢ γίνουν ἀντιληπτοὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων (24 Ἀπριλίου 1821).

Κατὰ τὴν διάβασιν ταύτην ἐπνίγη ὁ Διονύσιος Αὐγερινὸς παρασυρθεὶς ὑπὸ τῶν ὑδάτων μὴ γνωρίζων νὰ κολυμβᾷ. Οἱ εἰς τὴν θέσιν Κλειδὶ ὑπὸ τοὺς Παπασταθόπουλον, Ἄχολον καὶ τὸν ἐκ Δίβρης Ἀθανασόπουλον, συνεπλάκησαν μὲ τοὺς Λαλαίους καταλαβόντες τὴν ἐγγὺς τῆς θέσεως Κλειδὶ πετρώδη στενωπὸν, τῆς ὁποίας κατεῖχον τὸ πρὸς τὴν Ὀλυμπίαν στόμιον. Ἐκ τῆς θέσεως ταύτης ἐπέφερον ζημίας εἰς τοὺς Τούρκους καθὼς καὶ ἀπὸ τοῦ ἄνωθεν τῆς στενωποῦ πετρώδους βράχου, ὅπου εἶχεν ἀνέλθει ὁ ρηθεὶς Ἀθανασόπουλος μετά τινων πολεμιστῶν, οἵτινες διὰ τῶν καριοφιλίων καὶ τῆς ρίψεως μεγάλων λίθων ἐπροξένουν μεγάλην φθοράν, καὶ οὕτως ἠνάγκασαν τοὺς Λαλαίους νὰ ὀπισθοχωρήσουν πρὸς τὴν Ἀγουλινίτσαν, τὴν ὁποίαν ὁ ἥρως καὶ πρόκριτος Ἀλέξιος Μοσχούλας ὑπερήσπιζε γενναίως.

Οἱ Τοῦρκοι, μὴ δυνηθέντες τελικῶς νὰ καταλάβουν τὴν Ἀγουλινίτσαν καὶ φοβούμενοι μήπως φθάσουν οἱ εἰς τὸ Κλειδὶ Ἕλληνες, ἀνεχώ-

ρησαν καταδιωκόμενοι πρὸς τὴν Βολάντζαν. Κατὰ δὲ τὴν διάβασίν των ἐκ τοῦ Ἀλφειοῦ ἐπνίγησαν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν.

Οἱ Ἕλληνες ἐκ τῆς μάχης ταύτης ἀνεθάρρησαν, διότι ἀπεδείχθη ὅτι οἱ Λαλαῖοι δὲν ἦσαν, ὡς ἐνομίζετο, ἀήττητοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ κήρυξις τῆς Ἐπαναστάσεως. Μάχη παρὰ τὴν Κατσαροῦ. Θάνατος Γεωργίου Γιαννιᾶ.

Τὰ ἀλλεπάλληλα ἐπεισόδια, τὸ προηγηθὲν πρό τινος ἐν Φολόῃ ὑπὸ τῶν Στασινοῦ καὶ Τσούμπα κατὰ τοῦ ἰδιαιτέρου Γραμματέως καὶ Εἰσπράκτορος τοῦ Σεϊντάγα Ἀθ. Μπέργιου, ὁ φόνος τῶν Ντελῆ καὶ Μαξούτη καὶ ἄλλων ἀνηκόντων εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Ἀγάδων καὶ ἐν γένει αἱ ἀπροκάλυπτοι πλέον κινήσεις τῶν Χριστιανῶν, τοὺς μὲν Λαλαίους ἀνησύχησαν σφόδρα καὶ ἤρξαντο σχετικῶν παρασκευῶν, τοὺς δὲ Χριστιανοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἔρχωνται εἰς συνεννοήσεις μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν διαφόρων περιφερειῶν καὶ συμβούλια ἀρχηγῶν καὶ προκρίτων ἐλάμβανον χώραν.

Οἱ καπεταναῖοι τῆς ὀρεινῆς Ἠλείας συνήρχοντο ὁτὲ μὲν εἰς τὸν μικρόν, παρὰ τὴν Ἄβουραν, Ναὸν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ὁτὲ δὲ εἰς τὸν παρὰ τὴν Φολόην Ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 1820 οἱ Χριστιανοὶ εὑρίσκοντο εἰς πυρετώδη κίνησιν.

Οἱ Ἠλεῖοι, οἵτινες ἀπὸ τοῦ 1804 καὶ ἐν συνεχείᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1806, 1808, 1812 καὶ 1816, συνεσκέπτοντο καὶ περὶ μονομεροῦς ἐξεγέρσεως, ἀντελαμβάνοντο ὅτι ἦτο ἐγγὺς πλέον ἡ ἡμέρα τῆς γενικῆς ἐξεγέρσεως.

Εἰς τὸ ἐν Βοστίτσῃ—παρὰ τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου—συνελθὸν συμβούλιον τῶν προκρίτων, εἰς ὃ παρευρέθησαν οἱ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς, Κερνίκης Προκόπιος, Ἀσημάκης καὶ Ἀνδρέας Ζαΐμης, Σωτήριος Χαραλάμπης, Ἀσημάκης Φωτήλας, Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, Ἀνδρέας Λόντος, Σωτήριος Θεοχαρόπουλος, μετέβησαν καὶ οἱ Ἠλεῖοι ἀντιπρόσωποι Αὐγερινός, Φραγκούλης καὶ Γ. Σισίνης. Περὶ αὐτῶν οὐδεὶς ἱστορικὸς ἀναφέρει, καίτοι τοῦτο εἶναι ἀπολύτως βεβαιωμένον, ὅτι δηλ. μετέβησαν μὲ εἰδικὴν ἀποστολήν, ἤτοι νὰ ζητήσουν τήν, ὅσον τὸ δυνατόν, ταχυτέραν ἐξέγερσιν, διότι ἡ κατάστασις εἰς τὴν Ἠλείαν εἶχεν ἀποβῆ πλέον ἀφόρητος ἕνεκεν τῆς ἐπιβολῆς βασανιστηρίων ἐκ μέρους τῶν Λαλαίων ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν. Προσέτι ἤθελον νὰ ὑποδείξουν τὴν ἀνάγκην ἐκστρατείας, καθ' ὅσον αἱ ἐπιθέσεις τῶν Χριστιανῶν κατὰ τῶν Λαλαίων, αἱ ὁποῖαι καθ' ἑκάστην ηὔξανον, ὡς καὶ τὰ ἀντίποινα ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, μὲ τὰ γνωστὰ ἐπακόλουθα: φόνους, διωγμούς, βασανιστήρια, ἐπέβαλλον ταχεῖαν ἐνέργειαν.

Ἐπέμενον εἰς τὴν ἄμεσον κήρυξιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις ἐμμέσως ἐθεωρεῖτο ὅτι εἶχε κηρυχθῆ.

Ἅπαντες σχεδὸν οἱ παρευρεθέντες συνεφώνησαν, πλὴν τοῦ Ἀσημάκη Ζαΐμη, ὅστις διεφώνησε καὶ ἰδίᾳ διὰ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Λάλα.

Ὑπεστήριζε μὲ σοβαρὰ ἐπιχειρήματα ὅτι ἡ ἐκστρατεία ἔμελλε ν' ἀποτύχῃ, διότι τὸ μέρος τὸ ἔναντι τοῦ Λάλα ἦτο ἀκατάλληλον πρὸς στρατοπέδευσιν μεγάλων δυνάμεων, ὡς ὀρεινόν· ὅτι ἡ μεταφορὰ πολεμοφοδίων, τροφίμων καὶ ἐν γένει ὁ ἐφοδιασμός, ὡς ἐκ τούτου, θὰ συνήντα δυσχερείας. Προσέτι δὲ ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὰ διάφορα ἑλληνικὰ κέντρα ἦτο ἐπίσης δυσχερής, ὡς καὶ ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ ἡ ἀνεπάρκεια ὕδατος εἰς τὰ ξηρὰ καὶ ἄνυδρα ἐκεῖνα μέρη θὰ καθίστα δυσχερῆ τὴν θέσιν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Ἡ συνέλευσις ὅμως παρεδέχθη τὴν πρότασιν τῶν Ἠλείων καὶ συνεζητήθη σοβαρῶς αὕτη.

Ἀπεφασίσθη δὲ ὅπως εἰδοποιηθοῦν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν διαφόρων μερῶν, περὶ τῆς ἐπικειμένης ἐκστρατείας κατὰ τοῦ Λάλα καὶ ἀρχίσῃ σχετικὴ προπαρασκευή.

Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου 1821 οἱ εἰς τὰ διάφορα χωρία τῆς Ἠλείας Τοῦρκοι Σεϊμενίδαι καὶ Τασιλταραῖοι –Εἰσπράκτορες– ἢ ἐφονεύοντο ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ἢ κατέφευγον εἰς Λάλα καταδιωκόμενοι.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου 1821 ἐκλήθησαν εἰς Λάλα καὶ προσῆλθον οἱ φιλικώτατα συνδεόμενοι μὲ τοὺς Ἀγάδες, οἱ Γραμματεῖς δηλ. οἱ ἀνήκοντες εἰς διαφόρους ἐμπιστευτικὰς ὑπηρεσίας, οἵτινες ἐβεβαίουν πάλιν τούτους ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Δούκα οὐδόλως συνεμερίζοντο τὰς κινήσεις τῶν ἄλλων περιφερειῶν καὶ ὅτι παραμένουν πιστοὶ εἰς τοὺς προστάτας των. Ἐδήλωσαν δέ, ὅτι εἶναι πρόθυμοι νὰ συμπολεμήσουν ἐναντίον τῶν ἀχαρίστων ραγιάδων, δικαιολογήσαντες τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν οἰκογενειῶν των ἐκ τοῦ φόβου κακοποιήσεως τούτων ὑπὸ τῶν ραγιάδων, ἐπειδὴ ἔμενον πιστοὶ εἰς τοὺς Τούρκους.

Εἰς τὴν πρόσκλησιν ἐκείνην δὲν προσῆλθον ὁ στρατηγὸς Παπασταθόπουλος, ἀπουσιάζων εἰς Ζάκυνθον, μετὰ τὸ ἐπεισόδιον Μαχμούτ, καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ Αὐγερινοί, εὑρισκόμενοι εἰς Πύργον.

Καὶ ἔφθασεν ἡ τόσον ἀγωνιωδῶς ἀναμενομένη ἱερὰ ἐκείνη ἡμέρα τῆς γενικῆς ἐξεγέρσεως. Ὡς πρὸς τὴν ἀκριβῆ ἡμερομηνίαν τῆς κηρύξεως τῆς Ἐπαναστάσεως ὑπάρχουν δύο ἐκδοχαί.

Ἡ πρώτη, ὅτι αὕτη ἐκηρύχθη τὴν 25ην Μαρτίου 1821ἐν Ἁγίᾳ Λαύρᾳ, ἔνθα ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἡ δευτέρα, ἥτις εἶναι ἡ ὀρθοτέρα καὶ ἡ ἀνταποκρινομένη εἰς τὴν πραγματικότητα, ὅτι ἡ Ἐπανάστασις ἐκηρύχθη τὸ πρῶτον τὴν 23ην Μαρτίου 1821 εἰς τὰς Καλάμας καὶ δὴ εἰς τὸν Ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ὑπὸ τῶν Κολοκοτρώνη, Παπαφλέσσα, Μαυρομιχαλαίων καὶ ἄλλων.

Κατὰ συνέπειαν ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας ταύτης δέον νὰ χρονολογοῦμεν τὴν ἔναρξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.

Ἡ εἴδησις τῆς κηρύξεως τῆς Ἐπαναστάσεως ἔφθασε κατ' ἀρχὰς εἰς Λάλα. Ἀφίκετο ἐπειγόντως εἰς Λάλα τὴν πρωΐαν τῆς 27ης Μαρτίου τοῦ 1821 ὁ Ἀγᾶς Κακοταρίου—κατ' ἄλλους ἀπεσταλμένος αὐτοῦ—καὶ ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς Ἀγάδες, ὅτι ὁ Ἀγᾶς Ψωφίδος τὸν εἰδοποίησεν ὅτι ἔκτακτα γεγονότα συνέβησαν.

Ἡ εἴδησις αὕτη ἐθορύβησε πολὺ τοὺς Λαλαίους. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐγνώριζον τί ἀκριβῶς συνέβη, ἀπέστειλαν εἰς Δούκα τὸν Ἀμπάζη—Ἀγᾶν,

ὅστις συνεδέετο στενότατα μὲ τὴν οἰκογένειαν Χρυσανθάκη Παπαγεωργίου, ἵνα βολιδοσκοπήσῃ καὶ δυνηθῇ ν' ἀνακαλύψῃ, μήπως τυχὸν ἐγνώριζεν αὕτη σχετικόν τι μὲ τὰ συμβάντα.

Ὁ Ἀμπάζης ὅμως, ὅλως ἐμπιστευτικῶς, λόγῳ τοῦ συνδέσμου του μὲ τὸν Χρυσανθάκην Παπαγεωργίου, –πάππον μου– ἄφησε νὰ ὑπονοηθῇ ὅτι κάτι τὸ σοβαρὸν εἶχε λάβει χώραν σχετικῶς μὲ τὴν ἐξέγερσιν τῶν Χριστιανῶν. Οἱ Δουκαῖοι, εἰς οὓς ἐπίσης ἐμπιστευτικῶς ἀνεκοίνωσεν ὁ Χρυσανθάκης Παπαγεωργίου τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀμπάζη, ἔσπευσαν ἀμέσως δι' ἀπεσταλμένου τὴν 28ην Μαρτίου 1821 καὶ εἰδοποίησαν τοὺς ἄρχοντας τοῦ Πύργου, οἵτινες τὴν ἐπομένην, 29ην Μαρτίου, δι' ἀπεσταλμένου τινὸς εἰδοποίησαν τὸν Γεώργ. Σισίνην.

Ἅμα ἡ εἴδησις τῆς κηρύξεως τῆς Ἐπαναστάσεως διεδόθη καθ' ἅπασαν τὴν Ἠλείαν, οἱ κάτοικοι μετ' ἀπεριγράπτου χαρᾶς καὶ συγκινήσεως ἐδέχθησαν ταύτην, διότι ἐσήμαινε πλέον ἡ ἡμέρα τῆς ἀποτινάξεως τοῦ ζυγοῦ.

Ἕξαλλος ἐνθουσιασμὸς ἐπεκράτει καὶ μία φωνή, ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον, ἠκούετο: Ἐλευθερία ἢ θάνατος!

Πρώτη καὶ ἄμεσος ἐνέργεια ἦτο ἡ στρατολογία ἀνδρῶν τῆς πεδινῆς Ἠλείας ἀπὸ τὸν Γεώργιον Σισίνην καὶ ἡ ἐπίθεσις ἐναντίον τῶν ἐν Χλουμουτσίῳ Τούρκων.

Ἡ πρώτη ὅμως ἐπαναστατικὴ καὶ πολεμικὴ ἐνέργεια ἔπρεπε νὰ ἐπισημοποιηθῇ,εἴτε ἐκ μέρους τῶν Χριστιανῶν, εἴτε ἐκ μέρους τῶν Τούρκων.

Οἱ Λαλαῖοι ἠθέλησαν ἀμέσως δι' ἐπισήμου, οὕτως εἰπεῖν, πολεμικῆς ἐνεργείας νὰ τρομοκρατήσουν τοὺς Χριστιανούς.

Ἐκ πληροφοριῶν τοῦ Ἀγᾶ Κακοταρίου ἐγνώριζον, ὅτι ὁ ἐκ Προστοβίτσης Γεώργιος Γιαννιᾶς, ὁ ὁποῖος εἶχε τρομοκρατήσει τούτους μὲ ὀλίγους πολεμιστὰς καὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν εἶχε φονεύσει, ἤρχισε νὰ κινητοποιῆται.

Ὅταν τὸ πρῶτον ἄγγελμα τῆς κηρύξεως τῆς Ἐπαναστάσεως μετεδίδετο ἀπὸ χωρίον εἰς χωρίον, ὅταν ἠκούσθησαν αἱ πρῶται χαρμόσυνοι φωναὶ ἐπὶ τῇ ἐπικειμένῃ ἐλευθερώσει, ἤχησαν καὶ τὰ καριοφίλια τοῦ ἥρωος Γεωργίου Γιαννιᾶ. Υἱὸς τοῦ περιφήμου τουρκοφάγου Γιαννιᾶ τοῦ ὀνομαστοῦ Κλέφτου, ὁ Γεώργιος Γιαννιᾶς εἶχε καταλάβει μετὰ τῶν ὀλίγων ὀπαδῶν του κατὰ μὲν τὸν Φωτάκον τὴν περιφέρειαν τοῦ χωρίου Κάψα, κατὰ δὲ τὸν Ι. Φιλήμονα τὴν θέσιν Κατσαροῦ τῆς Ἠλείας, ὅπερ εἶναι καὶ τὸ βεβαιότερον. Ὑπερπεντακόσιοι Λαλαῖοι —εἰδοποιηθέντες ἐκ τῶν εἰς Λάλα καταφευγόντων Τούρκων— ἔσπευσαν καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ νεαροῦ πλὴν ἀπείρου ἥρωος Γεωργίου Γιαννιᾶ, τὸν ὁποῖον περιεκύκλωσαν. Ὁ Γεώργ. Γιαννιᾶς μετὰ τῶν συντρόφων του ἐπολέμησε γενναιότατα. Πλὴν ὅμως, πρὸ τοῦ ὄγκου τῶν ἐχθρῶν, τὸ πλεῖστον τῶν ὀπαδῶν του τὸν ἐγκατέλιπον καὶ μείνας μετὰ ὀκτὼ συντρόφων μόνον, διετήρησε τὴν μάχην ἐπὶ πολλὰς ὥρας ἀκλόνητος εἰς τὰς προτάσεις τῶν Λαλαίων περὶ παραδόσεώς του.

Ἤρξατο ἀγὼν μὲ τὰ γιαταγάνια, διότι ὁ Γεώργ.Γιαννιᾶς εἶχε τελειώσει τὰ φυσέκια. Ἡ ὁρμὴ τοῦ ἥρωος καὶ τῶν ὀπαδῶν του ἦτο ἀφάνταστος,

ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον ν' ἀνθέξουν. Εἶχον περικυκλωθῆ. Ὁ ἥρως Γεώργ. Γιαννιᾶς καὶ οἱ γενναῖοι πολεμισταί του ἐφονεύθησαν.

Ὁ Γεώργιος Γιαννιᾶς ἦτο ὁ πρωτομάρτυς τῆς Ἐπαναστάσεως.

Τὸ ὄνομά του ἐγράφη εἰς τὴν ἀθανασίαν.

Ἡ λαϊκὴ μοῦσα ὕμνησε τὸν ἡρωϊσμὸν καὶ τὸν ἡρωϊκόν του θάνατον διὰ τοῦ ἑξῆς ᾄσματος:

Πρὸς τὸν ἥρωα Γεώργ. Γιαννιᾶ!

«Πολλὲς μανοῦλες θλίβονται κι οὔλες παρηγοροῦνται·
τοῦ Γεώργ' ἡ μάνα θλίβεται, παρηγοριὰ δὲν ἔχει.
Στὸ παρεθύρι κάθεται, τοὺς κάμπους ἀγναντεύει,
Τὰ ριζοβούνια τ' Ὠλενοῦ βλέπει σκοτεινιασμένα·
Μὴν ἀπ' τὰ χιόνια τὰ πολλά, μὴν ἀπὸ τὸν χειμῶνα;
Μήτ' ἀπ' τὰ χιόνια τὰ πολλά, μήτ' ἀπὸ τὸν χειμῶνα·
Τὸν μαῦρο Γεώργη ἔκλεισαν οἱ ἄπιστοι Λαλαῖοι.
Αὐτοὶ δὲν ἦσαν λιγοστοί, ἦσαν δύο τρεῖς χιλιάδες
Κι ὁ Γεώργης ἦτο μοναχός, μὲ δώδεκα νομάτους.
Ντερβὴς Ἀράπης φώναξεν ἀπὸ τὸ μετερίζι:
— Ἔβγα, Γεώργη, προσκύνησε καὶ δῶσε τ' ἁρματά σου.
— Μουρτάτη, πῶς μὲ πέρασες νὰ βγῶ νὰ προσκυνήσω;
Μὴ χάρις εἶμαι νιόνυφη τὰ χέρια νὰ φιλήσω;
Ἐγὼ εἶμαι ὁ Γεώργης τοῦ Γιαννιᾶ τοῦ πρώτου καπετάνιου,
Καὶ θὰ βαστάξω πόλεμον μὲ δώδεκα νομάτους.
Μακροπανάγος φώναξε ἀπὸ ψηλὴ ραχούλα:
— Βάστα, Γεώργη, τὸν πόλεμο, βάστα καὶ τὸ τουφέκι,
Κι ἐγὼ μεντάτι σ' ἔρχομαι μὲ δύο, μὲ τρεῖς χιλιάδες.
— Τί νὰ βαστάξω, θεῖέ μου, τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύκτες
δίχως ψωμί, δίχως νερό, δίχως καμμιὰ κυβέρνια;
Ποῖος εἶναι ἄξιος καὶ γλήγορος νὰ πάῃ στὴν Προστοβίτσα,
νὰ πάῃ νὰ εἰπῇ τῆς Γεώργαινας, τῆς νεοπαντρεμένης
νὰ μὴν ἀλλάξῃ τὴν Λαμπρή, φλωριὰ νὰ μὴ φορέσῃ,
τὸν Γεώργη τὸν ἐσκότωσαν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Μάχη παρὰ τὸ Σμύλα—Λαντζόϊον. Θάνατος Χαραλάμπους Βιλαέτη.

Περὶ τῆς μάχης παρὰ τὸ Σμύλα δὲν θὰ ἐπεκταθῶ, ἐπειδή, ὡς ἐν τῷ Προλόγῳ τοῦ παρόντος ἀναγράφω, χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ὁ ἀείμνηστος πατήρ μου περιέχοντα λεπτομερῆ ἀφήγησιν τοῦ λογίου Φραγκούλη περὶ τῆς μάχης ταύτης, παραδοθέντα εἰς τὸν ἐν Πύργῳ γυμνασιάρχην Γεώργ. Παπανδρέου, οὔτε ἐπεστράφησαν, οὔτε καὶ ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντα «Ἠλειακά».

Ὁ Χαράλαμπος Βιλαέτης, ἥρως ἀπαράμιλλος, τολμηρὸς καὶ ἀποφασιστικός, δὲν ἦτο μόνον ἔνθερμος πατριώτης, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων

διαπρεπόντων στρατιωτικῶν τῆς ἐποχῆς, ὑπηρετήσας ἐν τῷ Ἀγγλικῷ στρατῷ μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου. Ἔλαβε μέρος ὑπὸ τοὺς Ἄγγλους ἐναντίον τῶν Γάλλων καί, ὡς ἐκ τούτου, εἶχε διδαχθῆ τὴν πολεμικὴν τέχνην.

Ἡ τρομοκρατικὴ περίοδος, ἥτις μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως ἤρξατο ἐν Ἠλείᾳ ὑπὸ τῶν Λαλαίων Τούρκων, αἱ ἐπιδρομαὶ τούτων καὶ τὰ φοβερὰ βασανιστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπεβάλλοντο οἱ Χριστιανοί, ἐξήγειραν τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα τοῦ ἥρωος Βιλαέτη, ὅστις παντοιοτρόπως ἐπεδίωκε νὰ ἐκδικηθῆ.

Ἐπειδὴ οἱ Λαλαῖοι ἐκ τῆς μάχης τοῦ Πύργου, εἶχον ἀναθαρρήσει καὶ ἐσχεδίαζον συνεχεῖς ἐπιδρομὰς διὰ νὰ τρομοκρατήσουν τοὺς Χριστιανοὺς καὶ τιμωρήσουν αὐτούς, διότι ἐτόλμησαν νὰ ἐξεγερθοῦν κατὰ τοῦ Σουλτάνου, ὁ Χαράλ. Βιλαέτης ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ αὐτὸς ἐναντίον τῶν Λαλαίων, ἢ μᾶλλον προβῆ εἰς ἐπιχειρήσεις ἐγγὺς τοῦ Λάλα.

Συνεννοηθεὶς μὲ τὸν Ἀναγ. Παπασταθόπουλον καὶ τοὺς ὀρεινοὺς καπεταναίους Κωνστ. Κουμανιώτην, Νιώτην, Μπόμπαν, Βερβίταν, τὸν καπετὰν Κώσταν ἐξ Ἀνδραβίδας, Πυργίους καπεταναίους, καὶ τὸν Δημ. Καμπάσην ὡς καὶ μὲ πλείστους Ὀλυμπίους πολεμιστὰς ὑπὸ τοὺς Κινᾶν καὶ Σαρακίνην, ἐξεστράτευσεν εἰς τὰ ὀρεινὰ δι' ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν Λαλαίων, οἵτινες κατὰ τὰς πληροφορίας του θὰ ἐπεχείρουν καὶ νέαν ἐκστρατείαν πρὸς τὰ πεδινά.

Τετρακόσιοι περίπου πολεμισταί, πεδινοὶ καὶ ὀρεινοί, διαιρεθέντες εἰς δύο ἠκολούθησαν οἱ μὲν τὴν Ἱερὰν Ὁδὸν καὶ διῆλθον τὸν Ἀλφειὸν ἀπὸ τὴν θέσιν ἐγγὺς τῶν κτημάτων Καραμπέτσου. Ἐκεῖθεν κατῆλθον καί, ἀφοῦ κατέστρεψαν τὸ χωρίον Φλῶκα, κέντρον τῶν Λαλαίων, ἠνώθησαν μὲ τοὺς ἑτέρους, οἱ ὁποῖοι εἶχον φθάσει εἰς τὴν πεδιάδα Σμύλα—Μπρούμα.

Ἑτέρα δύναμις ἐκ Πυργίων κατῆλθε πρὸς τὸ Λαντζόϊον, ἑνωθεῖσα μὲ ὀρεινοὺς πολεμιστάς, οἵτινες κατέλαβον τὰς οἰκίας τοῦ χωρίου.

Οἱ Λαλαῖοι ὅμως εἶχον πληροφορηθῆ ἐγκαίρως περὶ τῆς κινήσεως τῶν Χριστιανῶν πρὸς τὰ ὀρεινὰ καὶ ἀπέστειλαν δύναμιν ὑπερεξακοσίων πολεμιστῶν καὶ ἀρκετοὺς ἱππεῖς ὑπὸ τοὺς Ἰσμαὴλ—Ἀγᾶν, Μπεκὴρ—Ἀγᾶν καὶ ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ραῒτ—Ἀγᾶ, ἥτις ἐκ δύο σημείων διὰ Λουκίσσης καὶ δι' Ἄβουρας ἔφθασεν εἰς Λαντζόϊον, τὸ ὁποῖον εἶχον καταλάβει πολλοὶ πολεμισταὶ Χριστιανοί.

Χωρὶς δὲ νὰ δώσουν καιρὸν εἰς τοὺς Χριστιανούς, ἤρχισαν ἀμέσως σφοδρὰς ἐφόδους ἐναντίον τῶν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, πολιορκήσαντες ταυτοχρόνως τὸ χωρίον ἐκ πολλῶν σημείων, ἔχοντες ἀπόφασιν νὰ συλλάβουν τοὺς πολεμιστὰς ἐντὸς τῶν οἰκιῶν. Εἶχον ἀπόφασιν νὰ συλλάβουν τοὺς θρασεῖς ρωμιούς, οἱ ὁποῖοι ἐτόλμησαν νὰ ἐκστρατεύσουν ἐναντίον των.

Οἱ εἰς Λαντζόϊον, παρὰ τὴν ἄμυναν, τὴν ὁποίαν ἐκράτησαν ὠχυρωμένοι εἰς τὰς οἰκίας, πρὸ τοῦ κινδύνου νὰ συλληφθοῦν ὅλοι, ἀπεφάσισαν τολμηρὰν ἐξόρμησιν πρὸς τὴν πεδιάδα τοῦ Σμύλα, ὅπου εἶχε στρατοπεδεύσει ὁ Χαράλ. Βιλαέτης μὲ Τριφυλίους, Πυργίους καὶ Ὀλυμπίους ὑπὸ τοὺς Σαρακίνην καὶ Κινᾶν, καὶ ὁ Δημ. Καμπάσης μὲ τοὺς Ζακυνθίους. Κατὰ τὴν ἐξόρμησιν ἐκείνην ἐπληγώθη ἐλαφρῶς ὁ Παπασταθόπουλος καὶ ἐφονεύθησαν περὶ τοὺς εἴκοσιν.

Οἱ ὀρεινοὶ καπεταναῖοι ὑπέδειξαν εἰς τὸν Χαράλ. Βιλαέτην, ὅτι πρὸ τῆς μεγάλης δυνάμεως τῶν Λαλαίων καὶ τῆς ὁρμῆς, μὲ τὴν ὁποίαν ἐνήργουν τὰς ἐπιθέσεις ἱππεῖς καὶ πεζοί, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ παραμείνουν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο.

Ὁ ἥρως ὅμως Βιλαέτης δὲν ἠθέλησε νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς ὀρθοτάτας ὑποδείξεις των.

Ἦτο ἀποφασισμένος νὰ πολεμήσῃ· τὸ ἐθεώρει προσβολὴν ν' ἀπομακρυνθῇ καί, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς μεταπείσῃ, ἀπεφάσισε νὰ παραμείνῃ μὲ τοὺς συντρόφους του. Ὁ Βιλαέτης παρέμεινε μὲ ὀλίγους, περίπου ὀγδοήκοντα, καὶ κατέλαβε κατὰ πρῶτον μικρὸν οἰκίσκον.

Ὅλοι οἱ ἔχοντες ἀντίθετον γνώμην ἀπεμακρύνθησαν καὶ ἡνώθησαν μέ τινας ἄλλους, οἵτινες εἶχον κατάλάβει τὴν πρὸς τὴν Κρεμαστὴν ὁδὸν καὶ ἐκεῖθεν κατηυθύνθησαν πρὸς τὸν Πύργον.

Οἱ Λαλαῖοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀντιληφθῆ τὴν ἀραίωσιν τῶν ὀπαδῶν τοῦ Βιλαέτη, ἐπέπεσαν ἀκάθεκτοι ἐναντίον του ἐπιχειροῦντες διὰ τοῦ ἱππικοῦ νὰ τὸν κυκλώσουν.

Ἤρξατο ἀγὼν φοβερός. Ἐκ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Βιλαέτη, ἕνεκεν τῆς ὁρμητικῆς ἐπιθέσεως τῶν Λαλαίων, ἐφονεύθησαν ἀρκετοί, ἐνῷ ἄλλοι τὸν ἐγκατέλιπον καὶ παρέμεινε μὲ εἴκοσι πέντε περίπου πολεμιστάς, οἵτινες, ἐν γνώσει ὅτι θὰ ἔπιπτον ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, ἠγωνίσθησαν ὡσὰν λέοντες ἀψηφοῦντες τὸν θάνατον.

Ὁ Χαράλ. Βιλαέτης κατέλαβε τότε μίαν γράναν καὶ ἐκεῖθεν ἐμάχετο.

Ἀλλὰ τί ἠδύναντο νὰ κάμουν οἱ ὀλίγοι αὐτοὶ πρὸ τῆς μεγάλης δυνάμεως τῶν Λαλαίων; Ἔπιπτον ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον.

Καὶ ἔμειναν τρεῖς, οἵτινες μετὰ τοῦ ἥρωος Βιλαέτη ἐθέρισαν μὲ τὰ γιαταγάνια ἀρκετοὺς ἐκ τῶν ἀγρίων Τουρκαλβανῶν.

Εἰς μίαν στιγμὴν ἔσπασεν ἀπὸ τὰ πολλὰ κτυπήματα, τὸ γιαταγάνι τοῦ ἥρωος Βιλαέτη καὶ ἐκτύπα μὲ τὴν λαβὴν καὶ τέλος, ὅταν ἔπεσαν οἱ ὀπαδοί του, ἔπεσε καὶ ὁ ἥρως.

Μόνον φαντασία δύναται νὰ συλλάβῃ τὸν ἡρωϊσμὸν τοῦ Χαραλ. Βιλαέτη.

Ἀνήκει εἰς τὴν χορείαν τῶν ὀλίγων ἐκλεκτῶν ἀγωνιστῶν, οἱ ὁποῖοι προσέφεραν τὴν ζωήν των διὰ τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν.

Ἡ ἀπόφασις τοῦ Βιλαέτη καὶ ἡ ἐπιμονή του νὰ μείνῃ πρὸ τοῦ προφανεστάτου κινδύνου, κατηγορήθη ἀπὸ ὅλους, διότι ἄλλως θὰ ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ πολλὰ εἰς τὴν πατρίδα.

Ὁ Φιλήμων γράφει ὅτι «ἂν τὸ παράτολμον θάρρος του δὲν τὸν ἐξώθει εἰς τὴν φοβερὰν μάχην τοῦ Σμύλα, ἡ Πελοπόννησος θὰ ἐπεδείκνυε καὶ ἕτερον ἥρωα καὶ γίγαντα».

Οἱ Τοῦρκοι κατενθουσιασμένοι διὰ τὸν φόνον τοῦ ἥρωος Χαραλ. Βιλαέτη, ἀποκόψαντες τὴν κεφαλήν του, ἀντὶ νὰ προχωρήσουν πρὸς τὸν Πύργον, ἐπανῆλθον ἐν θριάμβῳ εἰς Λάλα, ὅπου οἱ Ἀγάδες διέταξαν ἑορτάς, τὴν δὲ κεφαλὴν τοῦ ἥρωος ἐκρέμασαν εἰς τὴν παρὰ τὸ Τζαμὶ πλάτανον.

Τὸν Χαράλαμπον Βιλαέτην διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης, ὅστις ἐστερεῖτο στρατιωτικῶν γνώσεων, διὰ τοῦτο μετ' ὀλίγον ἀνεδείχθη ἀρχηγὸς ὁ Ἀναγνώστης Παπασταθόπουλος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Λάλα. Συγκέντρωσις Ἑπτανησίων εἰς Κυλλήνην καὶ Γαστούνην. Ἄφιξις ἑλληνικῶν στρατευμάτων εἰς Πούσι. Μεγάλαι μάχαι παρὰ τὸ Πούσι.

Ἡ Ἠλεία ἦτο ἤδη ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἐν ἐξεγέρσει. Αἱ εἰς τὰς διαφόρους περιφερείας συμπλοκαί, ἡ μάχη τοῦ Πύργου, ὁ ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Χαραλ. Βιλαέτη καὶ τῶν ἀνδρείων αὐτοῦ ὀπαδῶν, αἱ ἐπιθέσεις τοῦ Γεωργίου Σισίνη κατὰ τῶν Γαστουναίων Τούρκων καὶ ἐν γένει αἱ φανεραὶ πλέον ἑτοιμασίαι τῶν Χριστιανῶν, ἀνησύχησαν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, εἰς τὸ ἔπακρον τοὺς Λαλαίους.

Ὅλοι οἱ Ἀγάδες συνήρχοντο καθ' ἑκάστην εἰς συμβούλια καὶ ἐλάμβανον ἀποφάσεις. Ἐνῷ πρότερον δὲν ἀπέδιδον σημασίαν εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῶν Χριστιανῶν, τοὺς ὁποίους, ὡς γνωστόν, ἐμπαικτικῶς ὠνόμαζον ραγιάδες καὶ κατσικοκλέπτας, μετὰ τὰ ἀλλεπάλληλα ὅμως προαναφερθέντα ἐπεισόδια, ἤρχισαν νὰ ὑπολογίζουν τὴν ἐξέγερσιν.

Οἱ τρομοκρατήσαντες ἐπὶ μακρὰ ἔτη τοὺς ραγιάδες, οἱ ὁποῖοι ἔτρεμον ἐπὶ τῇ θέᾳ τούτων, ἠννόησαν ὅτι ἡ θεία δίκη δὲν θὰ τοὺς ἄφηνεν ἀτιμωρήτους. Ἠννόησαν, ὅτι αἱ ἁρπαγαὶ περιουσιῶν, οἱ φόνοι, αἱ δηώσεις καὶ τὰ τόσον φρικτὰ βασανιστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ Χριστιανοὶ ὑπεβλήθησαν ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας, θὰ ἀνταπεδίδοντο τάχιστα.

Πρὸς τούτοις ἀπέστειλαν διαφόρους ἐμπίστους καὶ εἰδοποίησαν τοὺς Φαναριώτας Τούρκους καὶ τὸν Πασᾶν τῆς Τριπόλεως περὶ τῆς ἐπικρατούσης ἐν Ἠλείᾳ καταστάσεως. Οἱ ὡς ἀτρόμητοι θεωρούμενοι Λαλαῖοι Τουρκαλβανοί, οἱ ἐμπειροπόλεμοι, οἱ ὁποῖοι πάντοτε καὶ ὁπουδήποτε εἶχον κληθῆ πρὸς ἐνίσχυσιν ὁμοφύλων, ἐξήρχοντο νικηταὶ καὶ τοὺς ὁποίους ὁ Σουλτᾶνος καὶ ὁ Ἀλῆ-Πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων, ἐπεθύμουν νὰ ἔχουν μὲ τὸ μέρος των, ἤρχισαν νὰ σκέπτωνται πλέον σοβαρῶς τὰ ἐπακόλουθα ἐπικρατήσεως τῶν Χριστιανῶν. Ἀνελογίζοντο τί θὰ ἀπεγίνοντο αἱ τεράστιαι περιουσίαι, τὰς ὁποίας διὰ τῆς ἁρπαγῆς εἶχον ἀποκτήσει, ἔχοντες ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν των τὰ πλουσιώτατα καὶ προσοδοφόρα χωρία τῆς Ἠλείας, ὡς καὶ τὰ πλούσια τοιαῦτα τῶν περιφερειῶν Γορτυνίας καὶ Ὀλυμπίας.

Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν των ἐξ Ἀγουλινίτσης, ἐκάλεσαν εἰς Λάλα πάλιν τινὰς ἀπὸ τοὺς παραμένοντας ἐν Δούκᾳ προΰχοντας, ὡς καὶ τὸν Παπαναστάσην, διὰ νὰ γνωρίσουν τὰς διαθέσεις τούτων ἀπέναντι τῆς νέας καταστάσεως καὶ ἐζήτησαν νὰ τοὺς καθιστοῦν ἐνημέρους περὶ τῶν διαθέσεων τῶν Χριστιανῶν.

Οἱ Δουκαῖοι ἐπανέλαβον πάλιν, ὅτι μένουν πιστοὶ καὶ ὅτι ἡ ἐξέγερσις δὲν ἦτο γενική. Ἐπειδὴ ὅμως ἀμφέβαλλον εἰς τὰς διαβεβαιώσεις αὐτάς, ἀπέστελλον καθ' ἑκάστην ἑσπέραν ἀποσπάσματα, ἅτινα παρεφύλαττον πέριξ τοῦ Δούκα μήπως τυχὸν διὰ νυκτὸς εἰσήρχοντο ἢ ἐξήρχοντο ἀπεσταλμένοι ἐξ ἄλλων περιφερειῶν.

Εἰς τὰ συμβούλια τῶν Ἀγάδων, ἀπεφασίσθη ἡ συνέχισις τῆς τρομοκρατήσεως τῶν Χριστιανῶν.

Ἐκ παραλλήλου οἱ ἄρχοντες τῆς Ἠλείας μετὰ τὸν φόνον τοῦ Βιλαέτη καὶ ἐκ τῶν πληροφοριῶν, ἃς εἶχον περὶ τῶν προετοιμασιῶν τῶν

Λαλαίων, ἤρχισαν νὰ ἀνησυχοῦν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐντείνουν τὰς προετοιμασίας των.

Συνῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κρεστενίτη ἐν Πύργῳ ὅλοι οἱ ἐξέχοντες, ἤτοι οἱ ἀδελφοὶ Διάκου, Ἀχόλου, Βιλαέτη, Αὐγερινοῦ, ἀφιχθέντες ἐκ Ζακύνθου, Μήτσου, Λαμπαούνα, Κούκκου – Ἀσημακοπούλου, Μπαλάσκα, Καραμέρου, καὶ οἱ Παπασταθόπουλος, Ἀθ. Πετρουτζόπουλος, Μανοῦσος, καπετὰν Γκίκας, παρευρισκόμενος ἐν Πύργῳ, Λαμπρούλιας, κληθεὶς ἐξ Ἀγουλινίτσης, Χρυσανθάκης Παπαγεωργίου, Σπηλιωτόπουλος, Φραγκούλης, Κουμανιώτης, Μπόμπας, Βερβίτας, Δημ. Καμπάσης, παρευρισκόμενος ἐν Πύργῳ, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ὀρεινῶν περιφερειῶν, παραμένοντες ἐν Πύργῳ, οἵτινες ἐπὶ ἡμέρας συνεσκέπτοντο καὶ κατέστρωναν σχέδια διὰ τὰς μελλοντικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἀπεστάλησαν ἐπίσης ἐμπιστευτικὰ πρόσωπα εἰς Γαστούνην καὶ συνεννοήθησαν μὲ τὸν Σισίνην, ὡς καὶ ἕτερα εἰς Πάτρας καὶ Καλάβρυτα.

Ὡς ἀνωτέρω ἀναφέραμεν, εἰς τὸ ἐν Βοστίτσῃ συνελθὸν συνέδριον τῶν προὐχόντων Ἀχαΐας καὶ Καλαβρύτων, εἰς τὸ ὁποῖον παρευρέθησαν καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἠλείας, συνεζητήθη, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Ἠλείων ὑποβληθεῖσα πρότασις περὶ τοῦ τρόπου ἐκμηδενίσεως τῆς φοβερᾶς δυνάμεως τῶν Λαλαίων. Ἔπρεπε ὁπωσδήποτε νὰ ἐκμηδενισθῇ αὕτη, διότι οὐδεμία σοβαρὰ ἐπιχείρησις τῶν Χριστιανῶν θὰ ἐπετύγχανεν, ἐφ' ὅσον θὰ ἔμενον ἀνενόχλητοι καὶ ἐλεύθεροι οἱ Λαλαῖοι. Συνεζητήθη τὸ ζήτημα ἐκστρατείας κατὰ τοῦ Λάλα καὶ ἡ πολιορκία αὐτοῦ, μήπως τυχὸν οὕτως ἀναγκάσουν τοὺς Τούρκους καὶ ἐγκαταλείψουν τοῦτο.

Ἐπὶ τῆς προτάσεως αὐτῆς ἐγένετο μακρὰ σύσκεψις καὶ ἀντηλλάγησαν πολλαὶ σκέψεις.

Ὅλοι σχεδὸν οἱ παρευρεθέντες, πλὴν τοῦ Λόντου καὶ τοῦ Ζαΐμη, παρεδέχθησαν τὴν πρότασιν ταύτην. Ὁ Ζαΐμης, ὡς ἐλέχθη, προβάλλων σοβαρὰ ἐπιχειρήματα ἐπέμενεν εἰς τὰς ἀντιλήψεις του, ὅτι ἡ ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Λάλα καὶ ἡ πολιορκία αὐτοῦ θὰ ἀπῄτει μεγάλας καὶ συντεταγμένας δυνάμεις. Ὑπέδειξεν, ὅτι ἡ ἐπικοινωνία τῶν ὀρεινῶν ἐκείνων μερῶν μετὰ τῶν πεδινῶν, πρὸς ἐνίσχυσιν ἐν περιπτώσει ἀνάγκης, θὰ καθίστατο ἀδύνατος, λόγῳ τοῦ δυσκόλου τῆς συγκοινωνίας, καὶ διότι ἐπίσης θὰ ἦτο πολὺ δυσχερὴς ὁ ἀνεφοδιασμός.

Σοβαρώτατον ἐπιχείρημα ἦτο καὶ ἡ ἀνεπάρκεια ὕδατος εἰς τὰ ὀρεινὰ ἐκεῖνα μέρη ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν κυνικῶν καυμάτων. Μὲ τὴν γνώμην τοῦ Ζαΐμη συνεφώνησε μόνον ὁ Λόντος, ἐνῷ ὅλοι οἱ ἄλλοι παρεδέχθησαν τὴν γνώμην τῶν Ἠλείων. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ εἰδοποιηθοῦν ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ Ἀχαΐας, Καλαβρύτων, Γορτυνίας καὶ Ὀλυμπίας, ὡς καὶ ὅλοι οἱ προὔχοντες καὶ καπεταναῖοι τῆς Ἠλείας. Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ἀνέλαβε νὰ στείλῃ προκηρύξεις παντοῦ καὶ πρὸ πάντων εἰς Ἐπτάνησον. Οἱ Ἐπτανήσιοι, ἐμπνεόμενοι πάντοτε ἀπὸ αἰσθήματα ἐλευθερίας, εἶχον πρὸ πολλοῦ ἀποδείξει καὶ ἐμπράκτως τὸ ἐνδιαφέρον των ὑπὲρ τῶν δούλων ἀδελφῶν. Ἐκεῖ κατέφευγον οἱ διωκόμενοι ἐξ Ἠλείας καὶ ἄλλων περιφερειῶν τῆς Πελοποννήσου.

Σύλλογοι, σωματεῖα, ἄνδρες, γυναῖκες εἶχον τεθῇ εἰς κίνησιν πρὸς συλλογὴν χρημάτων, τροφίμων κ.λπ. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν Ἑπτανησίων ἦτο μέγας. Οἱ διδάσκαλοι Μαρκέλος καὶ Ἄνθιμος Ἀργυρόπουλοι διὰ τῆς διδασκαλίας των συνετέλεσαν, ὥστε πολλοὶ Ζακύνθιοι νὰ μεταβοῦν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν.

Οἱ Ζακύνθιοι ἔσπευσαν πρῶτοι ἐκ τῶν Ἑπτανησίων εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος καὶ πολλοί, ὑπὸ τὸν Μαρκᾶτον, μετέβησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Πελοποννήσου καὶ ἰδίᾳ τῆς Γλαρέντζας.

Οἱ Ζακύνθιοι ὡς καὶ ἐν γένει οἱ Ἑπτανήσιοι οὐδόλως ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὰς ἀπειλάς, φυλακίσεις καὶ μαστιγώσεις τῶν ἀρχῶν, καὶ ἐχλεύαζον καὶ ἐποδοπάτουν τὰς προκηρύξεις τοῦ Ἁρμοστοῦ.

Τὸν Ἑλληνικὸν Ἀγῶνα ὑπεστήριζον διὰ παντὸς τρόπου ὡς καὶ διὰ πανδήμων δεήσεων.

Ἐσχηματίσθησαν ἐπαναστατικὰ σώματα καὶ διὰ νυκτὸς διεπεραιώθησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἠλείας. Ἐνθουσιώδεις ἀρχηγοὶ ἐνεθάρρυνον τοὺς πολεμιστάς. Ἐκ τῶν Κεφαλλήνων ἀρχηγῶν πρῶτος ἔφθασεν εἰς Κυλλήνην ὁ Εὐάγγελος Πανᾶς μετὰ πολλῶν Κεφαλλήνων ὁπλοφόρων, τοὺς ὁποίους ἐξώπλισεν ἰδίαις δαπάναις. Προσέτι ἔφερε καὶ δύο κανόνια, διὰ δὲ τοῦ πλοίου τοῦ Ι. Σκουλογιάννη μετεφέρθησαν ἕτερα δύο ὀρειχάλκινα τοιαῦτα. Συνεκεντρώθη οὕτω δύναμις ὑπερπεντακοσίων ὁπλοφόρων Ἑπτανησίων, οἵτινες διὰ Κυλλήνης διεπεραιώθησαν εἰς Γαστούνην, ἔνθα εἶχον συγκεντρωθῇ καὶ οἱ στρατολογηθέντες ἐκ τῆς πεδινῆς Ἠλείας, ὑπὲρ τοὺς ἑπτακοσίους, ὑπὸ τὸν Γεώργιον Σισίνην.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Πατρῶν καὶ ἰδίᾳ ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ὑπέδειξαν εἰς τοὺς Ἑπτανησίους, ὅπως τὰ στρατεύματα διατεθῶσι πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν Πατρῶν, κατόπιν ὅμως ἀντιθέτου γνώμης τῶν Ἠλείων, ἀπεφασίσθη, ὅπως ἐφαρμοσθῇ τὸ σχέδιον περὶ πολιορκίας τοῦ Λάλα.

Τὴν 10ην Μαΐου 1821, καίτοι ἡ ἡμερομηνία αὕτη ἠμφεσβητεῖτο ὑπό τινων τῶν λαβόντων μέρος εἰς τὰς μάχας Πούσι, συνεκεντρώθησαν ὅλοι οἱ πολεμισταὶ ἀνερχόμενοι εἰς πλέον τῶν χιλίων διακοσίων καὶ ἐξεκίνησαν διὰ Πύργον.

Οἱ ἐκ τῆς πεδινῆς Ἠλείας πολεμισταὶ διῆλθον ἀπὸ πολλὰ χωρία, τὰ ὁποῖα δυστυχῶς, ὡς εἴπομεν, ἦσαν ἐγκαταλελειμμένα ἀπὸ τὸν φόβον τῶν Τούρκων.

Ὁπλοφόροι ὅμως χωρικοί, οἱ ὁποῖοι εἶχον πληροφορηθῇ τὰ τῆς ἐκστρατείας, ἐξήρχοντο ἀπὸ τὰ κρησφύγετά των, δάση, ὄρη καὶ σπήλαια καὶ ἠνοῦντο μὲ τὴν διερχομένην στρατιάν.

Ἔφθασαν εἰς Πύργον, ὅπου τοὺς ἀνέμενον ἅπαντες οἱ πολεμισταὶ Πύργου καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ὀρεινῶν χωρίων μὲ τοὺς Πυργίους ἀρχηγοὺς καὶ τοὺς ὀρεινοὺς καπεταναίους καὶ ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀναγνώστου Παπασταθοπούλου. Οὗτος ὅμως ἅμα τῇ ἀφίξει τῶν Μεταξᾶ καὶ Σισίνη, τοὺς παρεχώρησε τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν, τῇ ἐγκρίσει ὅλων τῶν προὐχόντων, ἀρχηγῶν καὶ καπεταναίων τῆς στρατιᾶς ἐκείνης.

Εἰς Πύργον, παραμείναντες ἐπί τινας ἡμέρας πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ ἀνασύνταξιν, συνεκρότησαν συμβούλιον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀχόλου καὶ ἔλαβον ἀποφάσεις περὶ τῆς πορείας, ἣν ἔμελλον ν' ἀκολουθήσουν καὶ ἐν γένει κατέστρωσαν σχέδια διὰ τὴν ἐπιτυχῆ πολιορκίαν τοῦ Λάλα. Οἱ παρευρεθέντες ὀρεινοὶ καπεταναῖοι, ὡς γνωρίζοντες τὰ μέρη τῆς περιφερείας, ὑπέδειξαν τὰς τοποθεσίας, εἰς τὰς ὁποίας θὰ ἔπρεπε νὰ συγκεντρωθῇ ὁ

στρατός, ποίας ἐκ τούτων θὰ ἔπρεπε νὰ καταλάβουν, ποίας νὰ ὀχυρώσουν καὶ εἰς ποίας οἱ Λαλαῖοι θὰ ἐκράτουν ἄμυναν ἢ θὰ ἐνήργουν ἐπιθέσεις.

Ἀπεφασίσθη νὰ κατασκηνώσουν εἰς τὸν λόφον Πούσι, εὑρισκόμενον εἰς τοὺς μεσημβρινοὺς πρόποδας τῆς βουνοσειρᾶς Φολόης, καὶ συνεχόμενον μὲ τὴν εὐρεῖαν πεδιάδα τοῦ Λάλα. Ὁ λόφος οὗτος, ὡς ἐγγὺς τοῦ Μπαστιρᾶ καὶ Λάλα τυγχάνει καταφανὴς ἐξ ἀμφοτέρων. Μὲ ἀκμαῖον τὸ φρόνημα, ἐνισχυθὲν καὶ ἀπὸ τὰ μέχρι τότε ἐπιτυχῆ ἀποτελέσματα τῶν διαφόρων ἐπιχειρήσεων καὶ ἀπὸ τὸν ἱερὸν σκοπὸν τῆς ἐκστρατείας, διὰ τῆς ὁποίας ἐπρόκειτο ν'ἀπαλλαγῇ πρώτη ἡ Ἠλεία ἀπὸ τὸν φοβερὸν τύραννον, ἥτις καὶ πρώτη εἶχε λάβει τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐξεγέρσεως, ἐξεκίνησαν ἐκ Πύργου τὴν 12ην ἢ 13ην Μαΐου 1821 καὶ ἠκολούθησαν τὴν Ἱερὰν Ὁδὸν πρὸς τὸ χωρίον Στρέφι. Μετὰ ὀλιγόωρον ἀνάπαυσιν εἰς Στρέφι, ἠκολούθησαν ἐκ τῆς θέσεως Καρούτα τὴν πρὸς τὴν ὀρεινὴν Ὠλένην ὁδόν. Ἡ πορεία αὕτη ἦτο δυσχερὴς καὶ κοπιώδης, λόγῳ τοῦ βραχώδους καὶ ἀνωφεροῦς ἐδάφους καὶ τῶν πυκνῶν δασῶν. Βραδυποροῦντες καὶ κατάκοποι, ἔφθασαν εἰς τὸ χωρίον Γούμερον, ὅπου διενυκτέρευσαν. Τὴν ἑπομένην ἐσυνέχισαν τὴν πορείαν των διὰ μέσου πάλιν τῶν βραχωδῶν καὶ δυσβάτων μερῶν, διελθόντες διὰ τῶν χωρίων Μπεντενίου καὶ Περσαίνης, ὡς καὶ διὰ τῶν θέσεων Φλαμᾶ, Ζωκαρᾶ καὶ Παπαρούντα· Ἔφθασαν πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς Φολόης καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὸ Πούσι. Κατ' ἀφηγήσεις πολεμιστῶν, ἡ στρατιὰ αὕτη εἶχεν ἀκολουθήσει τὴν ἑξῆς σειρὰν παρατάξεως :

Προηγεῖτο ὁ Παπασταθόπουλος μετά τινων Πυργίων καὶ ὀρεινῶν. Ἠκολούθει σῶμα ἄλλων Πυργίων μετὰ Ζακυνθίων. Μετὰ τοῦτο ἠκολούθει τὸ ἱππικόν, Κεφαλλῆνες μετὰ τεσσάρων κανονίων καὶ κατόπιν πάλιν ἱππικὸν καὶ πολεμισταὶ μετὰ τῶν ἐφοδίων, τροφῶν κ.λπ. καὶ ἐν τέλει ἕτερον τμῆμα ἱππικοῦ ἀπετέλει τὴν ὀπισθοφυλακήν.

Ἕκαστον τμῆμα εἶχε τὴν σημαίαν του καὶ σαλπιγκτάς.

Οἱ ἀρχηγοὶ Σισίνης, Μεταξᾶς καὶ Παπασταθόπουλος, ὡς καί τινες ἄλλοι, ἠκολούθουν ἔφιπποι.

Ἡ πρωτοπορία, βαδίζουσα ἀνενόχλητος, ἔφθασεν εἰς τὴν δυτικὴν περιφέρειαν τῆς Φολόης. Τμῆμα ταύτης κατέλαβε τὴν εὐρεῖαν ἔκτασιν πρὸς τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅπου καὶ κατεσκήνωσε. Τὸ δεύτερον τμῆμα, μετὰ τὴν πρωτοπορίαν, διηυθύνθη πρὸς τὴν θέσιν Μποντίνι μετὰ πολλῶν δυσχερειῶν, λόγῳ τοῦ δασώδους καὶ ἀνωμάλου ἐδάφους, καὶ κατέλαβε συμφώνως μὲ τὰς διαταγάς, ἃς εἶχον, τὴν παρὰ τὰ ριζώματα τῆς Φολόης θέσιν «Πουρνάρι», ἔνθα εἶναι καὶ μικρὰ πηγή.

Ἐκεῖθεν εἶχον σκοπὸν νὰ μεταφέρουν πολλὰ σφάγια πρὸς διατροφὴν τοῦ στρατοῦ, τὰ ὁποῖα θὰ ἥρπαζον ἀπὸ τὰ ποιμνιοστάσια τοῦ Γιακούμ—Ἀγᾶ, εὑρισκόμενα εἰς τὴν ἐγγὺς θέσιν «Παναγίτσα» τῆς περιφερείας Μηλεῶν.

Ἐκεῖ πλησίον ὅμως ἐντὸς τοῦ πυκνοτάτου δάσους καὶ ἀκριβῶς εἰς τὴν θέσιν «Κονσέλι» ἔναντι ἀκριβῶς τοῦ χωρίου Μηλιές, εἶχε τοποθετηθῇ ἀπόσπασμα Λαλαίων. Εἶναι ἄγνωστον πῶς οὗτοι εἶχον εἰδοποιηθῇ, περὶ τῆς κινητοποιήσεως τῶν Ἑλλήνων. Ἕτερον τοιοῦτον ἀπόσπασμα σχετικῶς πολυάριθμον, εὑρίσκετο εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Φολόης.

Ὅταν λοιπὸν οἱ Χριστιανοὶ ἐπεχείρησαν ν' ἀφαιρέσουν ποίμνια, οἱ ἐντὸς τοῦ δάσους παραφυλάσσοντες Τοῦρκοι, ἐπετέθησαν πάραυτα ἐναντίον των, φονεύσαντες δύο ἐξ αὐτῶν, ἐνῷ οἱ λοιποὶ ἐτράπησαν πρὸς τὴν Φολόην. Οὗτοι, τρομοκρατηθέντες ἐκ τῆς ἀπροόπτου ἐμφανίσεως τῶν Λαλαίων, ἐν τῇ φυγῇ των ἐφώναζον: «Οἱ Τοῦρκοι! Οἱ Τοῦρκοι!» διὰ νὰ ἀκούσουν καὶ ἐννοήσουν οἱ παρὰ τὴν πηγὴν εὑρισκόμενοι Ἕλληνες τὸν ἄμεσον κίνδυνον καὶ λάβουν τὰς καταλλήλους θέσεις, ἐν προκειμένῃ ἐφόδῳ τῶν Λαλαίων. Τὰς κινητοποιήσεις τῶν Χριστιανῶν, τὰς κατασκηνώσεις των εἰς τὴν παρὰ τὴν Φολόην περιφέρειαν «Ἁγίου Γεωργίου» κ.λπ., οἱ Λαλαῖοι ἐπληροφορήθησαν ἀπὸ τοὺς εἰς τὴν θέσιν «Παναγίτσα» παραφυλάσσοντας Τούρκους, οἵτινες ἔσπευσαν καὶ τοὺς εἰδοποίησαν.

Ἐπειδὴ ἦτο αἰφνιδιαστικὴ ἡ κινητοποίησις τῶν Χριστιανῶν καὶ ἐπειδὴ ἠγνόουν καὶ τὸν ἀκριβῆ ἀριθμὸν τούτων, οἱ Τοῦρκοι ἐθορυβήθησαν σφόδρα πρὸ τῆς νέας δημιουργηθείσης καταστάσεως ἐκ τῆς τόλμης τῶν ραγιάδων. Πρὸς τούτοις ἀπεστάλη ἐσπευσμένως δύναμις ἐκ Λάλα πρὸς καταδίωξιν τῶν Χριστιανῶν.

Οἱ Λαλαῖοι, φθάσαντες εἰς τὴν κάτωθι τῆς πηγῆς πεδιάδα, ἤρχισαν ὁρμητικὰς ἐπιθέσεις καὶ κατὰ τῶν εὑρισκομένων εἰς τὰ ριζώματα καὶ κατὰ τῶν παρὰ τὴν πηγὴν Χριστιανῶν, οἵτινες ἀψηφοῦντες τὸν κίνδυνον ἔσπευσαν νὰ ἑνωθοῦν μὲ τοὺς εὑρισκομένους εἰς τὴν παρὰ τὸν «Ἅγιον Γεώργιον» θέσιν.

Οἱ Τοῦρκοι ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ των νὰ καταλάβουν τὴν πηγὴν καὶ στερήσουν τοὺς Χριστιανοὺς τοῦ ὀλίγου πλὴν πολυτιμοτάτου διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῶν καυμάτων ὕδατος, ἡ στέρησις τοῦ ὁποίου θὰ ἐστοίχιζε πολὺ εἰς τούτους, ἐπεχείρουν ἀλλεπαλλήλους ἐπιθέσεις.

Εἶναι βέβαιον, ὅτι ὄχι ὀλίγοι ἐκ τῶν στρατευθέντων χωρικῶν καὶ Ἑπτανησίων, λόγῳ τῆς ἀνεπαρκείας τοῦ ὕδατος, ἐγκατέλιπον τὸ στράτευμα, καὶ ἄλλοι μὲν διὰ τῆς Φολόης ἀνῆλθον εἰς τὴν Δίβρην, ἄλλοι δὲ ἐπανῆλθον εἰς τὰ χωρία των, ἐλάχιστοι δὲ εὑρέθησαν εἰς Λάλα αὐτομολήσαντες.

Οἱ Ραΐτ—Ἀγᾶς καὶ Σαΐτ—Ἀγᾶς, οἵτινες διηύθυναν τὰς ἐπιθέσεις, προσεπάθουν παντὶ σθένει νὰ κυκλώσουν τοὺς ὀλίγους Ἕλληνας καὶ καταλάβουν τὴν περὶ τὴν πηγὴν περιοχήν. Διὰ ραγδαίας δὲ πορείας ἐκ τοῦ δυτικοῦ μετώπου κατέλαβον τὴν ἄνωθεν τῆς θέσεως «Παναγίτσα» πρὸς τὴν Φολόην ἔκτασιν, ἐκ τῆς ὁποίας ὡρμῶντο τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα. Αἱ στιγμαὶ ἦσαν κρισιμώταται, ὁ δὲ κίνδυνος ἄμεσος. Οἱ ἀθρόοι ὅμως πυροβολισμοί, αἱ φωναὶ τῶν Χριστιανῶν καὶ αἱ ἐπικλήσεις τῶν Τούρκων πρὸς τὸν Ἀλλάχ, ἐγένοντο ἀντιληπτὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ θέσει Ἅγιος Γεώργιος ὑπὸ τὸν Παπασταθόπουλον εὑρισκομένων καὶ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ἐγγὺς θέσει Μποντίνι στρατευμάτων. Ἀμέσως ἀπεστάλη δύναμις, ἥτις κατέλαβε τὸ δυτικὸν μέρος τῆς θέσεως Μποντίνι, ἐνῷ ἑτέρα διὰ ταχείας πορείας ἠνώθη μὲ τοὺς ὑπὸ τὸν Παπασταθόπουλον, ἵνα ἀναχαιτίσουν τοὺς ἀνερχομένους ἐξ ἀνατολῶν Λαλαίους. Ἑτέρα δὲ δύναμις ἔσπευσε πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν εὑρισκομένων εἰς τὴν θέσιν «Πουρνάρι» πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς πηγῆς. Ἐνισχυθέντες δὲ οὕτως οἱ κατέχοντες τὰ πετρώδη μέρη ἄνωθεν τῆς πηγῆς, ἠμύνοντο γενναίως καὶ ἀπέκρουον τὰς

ἐπιθέσεις τῶν Λαλαίων, οἵτινες ἐν τῇ ὁρμῇ των, εἶχον ἀνέλθει σχεδὸν εἰς τὰ ριζώματα. Σφοδρὰ μάχη συνήφθη ἐκεῖ καὶ ἐκ τοῦ συστάδην.

Οἱ Ἕλληνες ἡνωμένοι ἐπολέμουν ἡρωϊκώτατα ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲν ὑστέρουν εἰς ἀνδρείαν καὶ τόλμην

Οἱ ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους ἀνελθόντες Τοῦρκοι ἔφθασαν εἰς τὸ ἐγγὺς τῆς πηγῆς ἐπίπεδον καὶ ἐπεζήτουν πάσῃ θυσίᾳ τὴν κατάληψιν ταύτης.

Ὡς διηγοῦντο εἰς μεταγενεστέρους, παρ' ὧν ἔχομεν τὰς πληροφορίας ταύτας, πολεμισταὶ ἐκ Δούκα λαβόντες μέρος εἰς τὰς μάχας αὐτάς, ἡ ὁρμὴ καὶ ἡ μανία ἑκατέρωθεν ἦτο ἀφάνταστος.

Ἐπανειλημμένως οἱ Τοῦρκοι κατώρθωσαν νὰ γίνουν κύριοι τῆς πηγῆς, ἀνακαταληφθείσης ἐν τέλει ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἠναγκάσθησαν νὰ τοποθετήσουν ἰσχυρὰν δύναμιν πρὸς φρούρησιν ταύτης.

Εὐτυχῶς ὅμως οἱ Τοῦρκοι κατ' ἀρχὰς δὲν ἠννόησαν νὰ στείλουν δυνάμεις ἀπὸ τῆς θέσεως «Παλιοβρέστα» διὰ νὰ ἀνέλθουν ἐκεῖθεν εἰς τὴν θέσιν «Στάνη Ντόρα» καὶ καταλάβουν τὴν ἀνατολικῶς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου περιφέρειαν ὀπόθεν, ἐκδιώκοντες τοὺς ὀλίγους ὑπὸ τὸν Παπασταθόπουλον Ἕλληνας, θὰ διέβαινον πρὸς τὴν Φολόην ἐκ τῆς θέσεως «Λάκκα—Λῆ». Οὕτω θὰ ἐκτύπων πλέον ἀσφαλῶς καὶ ἐκ τῶν νώτων τὸ κύριον σῶμα τοῦ στρατεύματος, τὸ ὁποῖον εἶχε φθάσει εἰς τὴν θέσιν «Μποντίνι», ὅτε μεγάλη φθορὰ θὰ ἐπήρχετο εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἡ ἐκστρατεία θὰ ἐματαιοῦτο.

Οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἀνέρχωνται μετὰ κόπου καὶ δυσχερέστατα τὴν ἀνωφερῆ καὶ πετρώδη πρὸς τὴν πηγὴν ἔκτασιν, ἐνῷ οἱ Ἕλληνες εἶχον καταλάβει τὰ ὑψηλὰ μέρη πλησίον τῆς πηγῆς καὶ ἔχοντες τὰ μεγάλα πετρώματα ὡς προμαχῶνας, ἐκτύπων εὐκολώτερον τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι παρ' ὅλα αὐτά, κατώρθωσαν ἐπανειλημμένως ν' ἀνέλθουν εἰς τὰ πέριξ τῆς πηγῆς ὑψώματα. Μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων ἐκ τοῦ μέρους ἐκείνου, οὗτοι μετὰ προφυλάξεων καὶ ἐλιγμῶν κατήρχοντο πρὸς τὸν κάμπον καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὅταν ὅμως κατῆλθον οἱ Λαλαῖοι, οἱ Ἕλληνες ἔπαυσαν τὴν καταδίωξιν διὰ νὰ μὴ ἀπομακρυνθοῦν τοῦ κυρίου σώματος. Ἦτο ἡ πρώτη ἧττα, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν οἱ Λαλαῖοι, ἀφήσαντες δέκα ὀκτὼ νεκροὺς καὶ ἀρκετοὺς τραυματίας. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων δὲ ἐφονεύθησαν πέντε καὶ ἐτραυματίσθησαν δώδεκα.

Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀνησύχησε μεγάλως τοὺς Λαλαίους, οἵτινες ἀμέσως ἐν συμβουλίῳ, ἀπεφάσισαν ν' ἀποστείλουν, λίαν πρωΐ τῆς ἑπομένης δυνάμεις ἐκ τῆς θέσεως «Λιμενίτσα», εἰς τὴν πρὸς τὸν Ἅγιον Γεώργιον ἔκτασιν, ὅπου εἶχεν ἐπανέλθει ὁ Παπασταθόπουλος καὶ κατέλαβε πάλιν τὴν εὐρεῖαν ἔκτασιν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Ὁ Παπασταθόπουλος, ὑποπτευθεὶς ἄνοδον τῶν Λαλαίων πρὸς τὴν Φολόην ἐκ τῆς θέσεως «Λάκκα—Λῆ», ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ τοῦ ἀπεστάλησαν ἱππεῖς διὰ τὴν εὐχερῆ καταδίωξιν τῶν Λαλαίων. Οἱ Λαλαῖοι, πεζοὶ καὶ ἱππεῖς, κατώρθωσαν ν' ἀνέλθουν ἐκ τῆς ὡς ἄνω θέσεως καὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Λαλαῖοι, ὡς συνήθως, ἐπετέθησαν ὁμαδικῶς μὲ ὁρμὴν καὶ φωνὰς διὰ νὰ ἐπιφέρουν σύγχυσιν.

Οἱ Ἕλληνες, ἐπειδὴ ἀνέμενον τὴν ἐπίθεσιν, ἠμύνοντο ἡρωϊκῶς. Ἄγριος ἀγὼν διεξήχθη, ὅστις διήρκεσεν ἐπὶ πολλὰς ὥρας.

Οἱ Τοῦρκοι πολλάκις ἐπλησίασαν τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες κατ' ἐπανάληψιν ἀπεμάκρυναν τούτους.

Αἱ ἔφοδοι ὅμως τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ, ἀνωτέρου κατὰ πολὺ τοῦ τῶν Ἑλλήνων, ἤρχισαν ν' ἀνησυχοῦν τὸν Παπασταθόπουλον, ὅστις εἶχεν ἀντιληφθῆ τὴν πρόθεσιν τῶν Τούρκων περὶ κυκλωτικῆς κινήσεως.

Τότε διέταξεν ὁρμητικὴν καὶ ἀπεγνωσμένην ταυτόχρονον ἐπίθεσιν ἱππικοῦ καὶ πεζῶν ἐκ δυσμῶν πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος.

Τὸ ἱππικὸν μὲ τὰ γιαταγάνια ἐπετέθη κατὰ τῶν Τούρκων ἱππέων. Ἀληθὴς γιγαντομαχία ἦτο ἐκείνη.

Οἱ Ἕλληνες ἱππεῖς, κατὰ τὸν πολεμήσαντα ἐκεῖ Ἰωάννην Εὐθυμίου ἐκ Δούκα, ὅταν ἐνήργησαν τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ ἱππικοῦ τῶν Λαλαίων, τοὺς ἐφάνη ὅτι εἶδον προπορευόμενον νεαρὸν ἱππέα, μὲ θαυμάσιον κατάλευκον ἵππον, εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ἐπιτιθέμενον κατὰ τῶν Τούρκων. Τοῦτον ἐξέλαβον ὡς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ἔξωθι τοῦ Ναοῦ τοῦ ὁποίου ἐλάμβανε χώραν ἡ γιγαντομαχία ἐκείνη καί, ἐκ τούτου ἐνθαρρυνθέντες, ἐπετίθεντο μὲ μεγαλυτέραν ὁρμητικότητα καὶ ηὔξανεν ἡ πεποίθησίς των, ὅτι ὁ Ἅγιος Γεώργιος ἐτάχθη ὡς ἀρχηγὸς των καταδιώκων τοὺς ἀθέους.

Οἱ Λαλαῖοι, ἀντὶ νὰ σπεύσουν καὶ κυκλώσουν τοὺς Χριστιανούς, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καταδιωκόμενοι ὑπὸ τούτων.

Εἰς τὴν ἄνω μάχην, ὁ ρηθεὶς Ἰωάννης Εὐθυμίου εἰς μίαν κρίσιμον στιγμήν, εὑρεθεὶς εἰς τὸ μέσον δύο Τούρκων, ἀνέσυρε τὸ γιαταγάνι του καὶ τὸν μὲν ἕνα ἐφόνευσε, τὸν δὲ ἕτερον ἐτραυμάτισε σοβαρῶς. Πληγωθεὶς ὅμως καὶ οὗτος σοβαρῶς ἀπὸ τὸν δεύτερον Τοῦρκον, μετεφέρθη δὲ ἀμέσως ὑπὸ πολεμιστῶν εἰς τὸ ἰατρεῖον τοῦ Ἀγαμ. Αὐγερινοῦ, ὑφ' οὗ νοσηλευθείς, ἰάθη.

Τὴν σωτηρίαν του ὁ Ἰωάννης Εὐθυμίου ἀπέδωκεν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, καὶ εἰς ἀνάμνησιν ἀνήγειρε μεγαλύτερον τὸν πολὺ μικρὸν ἕως τότε Ναόν. Τοῦτο ἐμφαίνεται ἐκ σωζομένης μέχρι σήμερον πλακός, ἥτις εἶχεν ἐντοιχισθῆ εἰς τὸν ἄνω Ναὸν καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀναγράφεται: «Εἰς μνήμην τῶν πεσόντων ἐκεῖ κατὰ τὴν δευτέραν μάχην τῇ συνδρομῇ τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, ἠγέρθη ὁ Ναὸς εἰς μνήμην τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ὑπὲρ πεσόντων. Ἰωάν. Εὐθυμίου». Ἡ ἄνω πλὰξ κατέχεται ὑπὸ τῆς ἐν Δούκᾳ οἰκογενείας Γκοτζιᾶ.

Ὁ Ἰωάν. Εὐθυμίου ἔλαβε μέρος καὶ εἰς τὰς μάχας Πούσι πληγωθεὶς καὶ ἐκεῖ ἐλαφρῶς.

Ὁ Ναὸς οὗτος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐκτίσθη τὸ πρῶτον μικρὸς ὑπὸ Δουκαίων, ἀνεκαινίσθη δὲ ὑπὸ τοῦ ἄνω Ἰωάν. Εὐθυμίου, τελευταίως δὲ ἀνεκαινίσθη τὸ 1853 καὶ ἀνήκει ἔκτοτε κατὰ κατοχὴν καὶ κυριότητα εἰς τὸν Ναὸν Δούκα κατοχυρωθεὶς καὶ διὰ Β. Διατάγματος τοῦ 1913. Εἰς τὸν ἄνω Ναόν, ὅστις εὑρίσκεται εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ δάσους Φολόης καὶ εἰς περίοπτον θέσιν, προσήρχοντο κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Ἀγάδες ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι Τοῦρκοι. Οὗτοι εἶχον καθιερώσει ἱππικοὺς ἀγῶνας, ἔχοντες ὡς ἔπαθλον πάντοτε ἕνα ἄρτον ἢ τράγον ἢ κριὸν ἀπὸ τὰ ἀφιερώματα τῶν ποιμένων τῆς Φολόης εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ὃν ἐθεώρουν ὡς προστάτην των.

Καὶ οὕτως ἡ δευτέρα αὕτη μάχη ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, κατώρθωσαν, ὡς εἴπομεν, νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Λαλαίους.

Αἱ συνεχεῖς αὗται ἀποτυχίαι εἶχον πολὺ ἀνησυχήσει τοὺς Τούρκους.

Μετὰ τὰς ἄνω μάχας, τὸ κύριον σῶμα τῶν Ἑλλήνων, προυχώρησε καὶ κατέλαβε τὴν κάτω εὐρεῖαν ἔκτασιν, ἐκεῖθεν τῆς κυρίως θέσεως Μποντίνι, οὐχὶ ὅμως ἐπαρκῆ διὰ τὴν εὐχερῆ κίνησιν τῆς μεγάλης ἐκείνης στρατιᾶς.

Τμῆμα τοῦ κυρίου σώματος, προπορευόμενον, ἔφθασεν εἰς τὴν κυρίως θέσιν Μποντίνι, ὅτε πολυάριθμον τμῆμα Λαλαίων εἶχεν ἀποσταλῆ ἐσπευσμένως ἐναντίον τούτου.

Πλεῖστοι Ἀγάδες ἠκολούθησαν τὸ ἄνω τμῆμα μέχρι τῆς θέσεως «Ἀλεμισινάνη» ἐγγὺς καὶ κάτωθι τῶν ριζωμάτων τοῦ λόφου Πούσι καὶ ἐθεῶντο ἐκεῖθεν τὰς κινήσεις τῶν Λαλαίων καὶ τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ Λαλαῖοι ἀνῆλθον ἀπὸ διάσελον Περσαίνης, ἐκ δύο σημείων, ἐπιδιώκοντες κύκλωσιν τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες, ὡς ἐκ τοῦ ἐδάφους καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο εὐχερῶς νὰ ἐπεκτείνουν τὴν δρᾶσίν των, εὑρίσκοντο εἰς δυσχερῆ θέσιν. Αἱ στιγμαὶ ἦσαν κρίσιμοι. Οἱ Λαλαῖοι τότε ἤρχισαν ἀμέσως τὰς συνήθεις ἐπιθέσεις των.

Μετὰ κόπου ἀνθίσταντο οἱ Ἕλληνες. Αἱ δυνάμεις τῶν Λαλαίων ἦσαν μεγάλαι καὶ ὁλονὲν ἐξηπλοῦντο.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἐγένετο ἀντιληπτὴ ἀπὸ τοὺς εἰς τὸ κέντρον ἀρχηγούς, οἵτινες διέταξαν τὴν ἄμεσον ἀποστολὴν ἐνισχύσεων καὶ τὴν μεταφορὰν δύο κανονίων, ἅτινα ἐτοποθέτησαν εἰς ὑπερκείμενον λόφον ἄνωθεν τῆς κυρίως θέσεως Μποντίνι.

Αἱ ἐνισχύσεις αὗται καὶ ἡ μεταφορὰ τῶν κανονίων ἔφθασαν εἰς τὴν πλέον κρίσιμον στιγμήν. Αἱ πρῶται βολαὶ τῶν κανονίων ἐτρομοκράτησαν τοὺς Λαλαίους, οἵτινες ὅμως ἐν τῇ ὁρμῇ τῶν ἐπιθέσεών των ἐφαίνοντο ὅτι θὰ καθίσταντο κύριοι τῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἕλληνες, ὁπότε καὶ ἡ θέσις τοῦ κυρίου σώματος τούτων, θὰ καθίστατο ἐπισφαλής.

Οἱ εὔστοχοι καὶ ἄνευ διακοπῆς κανονιοβολισμοὶ καὶ ἡ ταυτόχρονος ἐπίθεσις τῶν Ἑλλήνων, ἐπτόησαν τοὺς Τούρκους, οἵτινες ἤρχισαν ν' ἀπομακρύνωνται πρὸς τὸν κάμπον. Καὶ ἡ ἐπίθεσις ἐκείνη ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων.

Ἐνῷ ταῦτα συνέβαινον εἰς τὴν ρηθεῖσαν θέσιν, ἕτερον τμῆμα Τούρκων, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχεν ἀντιληφθῆ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἄλλου τμήματος, ἐπλησίασεν ἐκ τοῦ μέρους τῆς Φολόης πρὸς τὴν κυρίως θέσιν Μποντίνι καὶ ἐπεχείρει νὰ κυκλώσῃ τὸ κύριον σῶμα τῶν Χριστιανῶν.

Σφοδρὸς ἀγὼν ἐπανελήφθη!!

Οἱ Τοῦρκοι, ἀλαλάζοντες, ἐπολέμουν μὲ λύσσαν. Ταχυτάτη μεταφορὰ τῶν ἑτέρων δύο κανονίων καὶ τοποθέτησις τούτων εἴς τινα λόφον, συνεχεῖς κανονιοβολισμοὶ καὶ γενικὴ ἐξόρμησις ἀρκετῶν δυνάμεων ἱππέων, ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους, τρομοκρατηθέντας, νὰ τραποῦν εἰς φυγήν. Ἡ ἐπέμβασις τῶν κανονίων,εἰς ἀμφοτέρας τὰς κρισίμους στιγμὰς διὰ τοὺς Ἕλληνας, ἔσωσε τὴν κατάστασιν. Οἱ Τοῦρκοι, καταδιωκόμενοι ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα, ἔφθασαν εἰς τὴν θέσιν «Ποτάμι» τοῦ κάμπου, ὅπου

ἤρχισαν νὰ ἀνασυντάσσωνται διὰ ν' ἀναχαιτίσουν τοὺς Ἕλληνας, ἂν τυχὸν κατεδιώκοντο ὑπὸ τούτων πρὸς τὸ Λάλα. Οἱ Ἕλληνες ἀρχηγοὶ ὅμως εἶχον διατάξει νὰ μὴ προχωρήσουν ἐκεῖθεν τῆς θέσεως «Ποτάμι», ἐκ τοῦ φόβου μήπως εἶχον διασπαρῆ εἰς τὸν κάμπον καὶ εἰς γράνας τουρκικαὶ δυνάμεις καὶ ἐπειδὴ μετ' ὀλίγον θὰ ἐπήρχετο νύξ. Ὁ κυριώτερος ὅμως λόγος ἦτο, διότι θὰ ἦτο κινδυνώδης καὶ παράτολμος ἀπόφασις νὰ ἐξακολουθήσουν τὴν καταδίωξιν τῶν Λαλαίων καὶ διότι, ὡς ἐκ τῆς ἀπομακρύνσεως ἐκ τοῦ κυρίου σώματος—πλέον τῆς ὥρας—, θὰ ἦτο ἀδύνατος ἄμεσος ἐνίσχυσις, ἐὰν παρίστατο ἀνάγκη, καὶ ἦτο ἄγνωστον τί ἤθελεν ἐπακολουθήσει.

Ἐπελθούσης δὲ τῆς νυκτὸς ἀνῆλθον ἀνενόχλητοι καὶ ἡνώθησαν μὲ τὸ κύριον σῶμα παρὰ τὴν θέσιν Μποντίνι.

Ἡ μάχη αὕτη διήρκεσε μίαν ἡμέραν καὶ μόλις ὀλίγον πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἐτελείωσεν. Ἐν γένει δὲ αἱ ἐπιχειρήσεις ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων εἰς τὴν περιφέρειαν Φολόης, διήρκεσαν τρεῖς ἡμέρας περίπου. Καὶ ἡ μάχη αὕτη ἀπέβη ἐπίσης ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐφονεύθησαν εἴκοσι δύο καὶ ἐτραυματίσθησαν οὐχὶ ὀλίγοι. Ἐκ τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν πλέον τῶν ἑβδομήκοντα καὶ πολὺ περισσότεροι ἐτραυματίσθησαν.

Οἱ Τοῦρκοι ἐζήτησαν καὶ τοὺς ἐπετράπη νὰ συλλέξουν τοὺς φονευθέντας καὶ τραυματίας, παρέδωσαν δὲ καὶ οὗτοι τρεῖς ἢ τέσσαρας Ἕλληνας τραυματίας. Τοὺς φονευθέντας οἱ Τοῦρκοι μετέφεραν εἰς Λάλα καὶ ἐνεταφίασαν εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Τζαμιοῦ, ἔνθα νῦν ἡ Ἐκκλησία. Οἱ Ἕλληνες, τοὺς μὲν φονευθέντας εἰς τὴν θέσιν «Παναγίτσα» ἔθαψαν ἐκεῖ εἰς κοινὸν τάφον, πρὸ ὀλίγων δ' ἐτῶν ἀνευρέθησαν ἐντὸς τοῦ τάφου τὰ ὀστᾶ τῶν ἡρώων ἐκείνων, τοὺς δὲ φονευθέντας εἰς τὰς θέσεις «Πουρνάρι» καὶ «Μποντίνι» ἐνεταφίασαν εἰς τὸ στραυροδρόμι Περσαίνης—Φολόης, εἰς κοινὸν τάφον, σημεῖα τοῦ ὁποίου διατηροῦνται καὶ σήμερον καὶ ἡ θέσις ἐκείνη ὀνομάζεται «Μποντίνι Μνῆμα».

Δυστυχῶς οὔτε εἷς σταυρὸς δὲν ἔχει στηθῆ διὰ νὰ δεικνύῃ εἰς τοὺς διερχομένους ὅτι ἥρωες πρόγονοί μας ἔπεσαν ἐκεῖ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας μας.

Ἡ πρώτη καὶ ἐπίσημος αὕτη ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων μὲ τὰς συνεχεῖς ἐπιτυχίας, ἐνεθάρρυνε τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἐναγωνίως ἀνέμενον πλέον καὶ τὴν γενικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Λάλα.

Ἦτο ἡ πρώτη φορά, ὕστερα ἀπὸ τετρακόσια χρόνια, ὅτε οἱ ἀτρόμητοι Λαλαῖοι ἤρχοντο εἰς σύγκρουσιν μὲ ὠργανωμένα ἑλληνικὰ στρατεύματα.

Οἱ μέχρι τινὸς ὡς ἀήττητοι θεωρούμενοι Λαλαῖοι, οἱ φοβεροὶ καὶ κακοῦργοι τύραννοι, οἱ αἱμοχαρεῖς καὶ τερατωδέστεροι τῶν τυράννων Τουρκαλβανοί, πρὸ τῶν ὁποίων ἔτρεμον οἱ Χριστιανοί, οἱ τρομεροὶ Λαλαῖοι οἱ διαπράξαντες φρικώδεις κακουργίας καὶ βδελυρότητας, μετὰ τὰς ἄνω μάχας τὰς λαβούσας χώραν εἰς τὴν πηγὴν «Πουρνάρι», Μποντίνι καὶ Ἅγιον Γεώργιον, εἶχον καταπτοηθῆ.

Οἱ Χριστιανοί, νικηταὶ πλέον, ἀνῆλθον εἰς τὴν περιφέρειαν Ἁγίου Γεωργίου, ὅπου παρέμειναν πρὸς ἀνάπαυσιν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. Ἐκεῖ συνηθροίσθησαν ὅλοι, ἀρχηγοὶ καὶ καπεταναῖοι, καὶ ἐντὸς τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅστις προφανέστατα ἐπενέβη καὶ ἐνίσχυσε τὰ ἑλ-

λληνικὰ ὅπλα, προσηυχήθησαν κατανυκτικώτατα, εὐχαριστήσαντες τὸν Ἅγιον. Κατόπιν δέ, συνῆλθον εἰς συμβούλιον, διὰ νὰ ἀποφασίσουν περὶ τῶν περαιτέρω ἐνεργειῶν των.

Ἡ πρὸς τὸ Πούσι πορεία ἀπησχόλησε τούτους.

Νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν Φολόην, ἐθεωρήθη ἐπικίνδυνον, διότι ἡ πυκνότης τοῦ παρθέναγου τότε δάσους δὲν ἐπέτρεπε διέλευσιν μεγάλων δυνάμεων. Ἄλλως δέ, οὐδόλως ἀπίθανον νὰ εἶχον εἰσέλθει Τοῦρκοι, οἵτινες παραφυλάσσοντες, θὰ ἐφόνευον πολλούς, ὀχυρουμένοι εἰς τὰ παχύκορμα δένδρα.

Ἐπεθύμουν, ὅπως ἡ πρὸς τοῦ Πούσι πορεία τῆς στρατιᾶς εἶναι καταφανὴς ἐκ Μπαστιρᾶ καὶ Λάλα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀπέναντι τῶν ριζωμάτων καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ παρηκολούθουν τὰς κινήσεις τῆς στρατιᾶς.

Ἀπεφασίσθη νὰ ἀκολουθήσουν τὰ πλάγια τῆς Φολόης—δυτικὴν πλευρὰν—μεταξὺ τῶν ριζωμάτων. Ὀρεινοὶ πολεμισταὶ γνωρίζοντες τὰς τοποθεσίας, ἀνέλαβον προπορευόμενοι νὰ διανοίξουν ὁπωσδήποτε ὁδόν, διὰ τῆς ὁποίας νὰ δύνανται νὰ διέλθουν τὰ στρατεύματα, τὰ κανόνια, οἱ ἵππεῖς, τὰ πολεμοφόδια, τὰ τρόφιμα, πολλὰ ἄλλα ἐφόδια, ὡς καὶ φορτία ὕδατος ἐντὸς ἀσκῶν καὶ βαρελίων. Πρὸς δέ, ἀπεφασίσθη, ὅπως τὰ στρατεύματα βαδίζουν μὲ στρατιωτικὴν παράταξιν, μὲ ἀραιὰ βήματα καὶ ᾄδοντα πατριωτικὰ ᾄσματα.

Προηγοῦντο οἱ ἐκ τῆς ὀρεινῆς περιφερείας μὲ τὴν σημαίαν των καὶ μὲ ἕνα σαλπιγκτὴν εἰς τὸ μέσον. Ἠκολούθουν οἱ Πύργιοι πολεμισταί, μετὰ τούτους δὲ τὰ διάφορα ἐφόδια καὶ τὸ ἱππικόν, εἶτα δὲ τὰ ὑπόλοιπα τμήματα τῆς στρατιᾶς: Κεφαλλῆνες, Ζακύνθιοι, πεδινοὶ πολεμισταί, ὅλα δὲ τὰ τμήματα αὐτὰ μὲ τὴν σημαίαν των καὶ τοὺς σαλπιγκτάς των.

Ἡ πορεία ἤρξατο ἀπὸ τὰς πρώτας πρωϊνὰς ὥρας, ἦτο δὲ καταφανὴς ἐκ Μπαστιρᾶ καὶ Λάλα, ὁ δὲ ἦχος τῶν σαλπίγγων, τὰ ᾄσματα καὶ αἱ φωναὶ ἠκούοντο εἰς τἀἄνω μέρη. Διὰ τοῦτο οἱ Λαλαῖοι εἰς μὲν τὸ Λάλα εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς τὴν θέσιν Μεραΐϊκα ἢ Λεντζαΐϊκα εἰς τὴν ὑψηλὴν καὶ ἀπέναντι τοποθεσίαν, βορειοανατολικῶς τοῦ Λάλα, εἰς δὲ τοῦ Μπαστιρᾶ εἶχον καταλάβει τὴν εὐρεῖαν ἔκτασιν καὶ τὰ ἐγγὺς ὑψώματα καὶ ἐθεῶντο τὰ ἀνερχόμενα ἑλληνικὰ στρατεύματα.

Ἡ ἄνοδος τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων καὶ ἡ μεγάλη ἔκτασις, τὴν ὁποίαν εἶχον καταλάβει, ὡς ἐκ τῆς ἀραιᾶς παρατάξεως, ἔδιδε τὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Λαλαίους, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ μεγάλου ἀριθμοῦ στρατιωτῶν.

Οἱ Λαλαῖοι, καταπτοημένοι, ἐθεῶντο τὴν ἄνοδον τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Ὑπέθετον ὅτι τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἠκολούθουν καὶ Εὐρωπαῖοι ἀξιωματικοί, διότι, κατὰ τὰς πρωϊνὰς ἐκείνας ὥρας καὶ μὲ τὰς πρώτας ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, αἱ χρυσοποίκιλτοι στολαὶ ἐνίων πολεμιστῶν ἀπαστράπτουσαι, ἔδιδον τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὄντως ἐπρόκειτο περὶ Εὐρωπαίων ἀξιωματικῶν.

Κατάπληξιν εἶχε προξενήσει εἰς τοὺς Λαλαίους ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη, καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσουν τοὺς ἀκριβεῖς σκοποὺς τῆς ἀνόδου τόσον μεγάλης δυνάμεως ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Ἡ ἀνησυχία των ἦτο μεγάλη, ὅταν ἐπείσθησαν ὅτι μετεφέροντο καὶ κανόνια. Τὰ ἑλληνικὰ στρα-

τεύματα, ὡς ἐκ τοῦ ἀνωμάλου τοῦ ἐδάφους καὶ κατὰ διαταγήν, ἐβάδιζον βραδυποροῦντα.

Κατὰ τὰς μεσημβρινὰς ὥρας, ἔφθασαν εἰς τὸν παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Φολόης λόφον Πούσι, ὡς καὶ εἰς τὴν εὐρεῖαν ἔκτασιν πρὸς τὴν Φολόην.

Κατὰ διαταγὴν τῶν ἀρχηγῶν, πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, οἱ σαλπιγκταὶ ἀπὸ τὰ ἐγγὺς ὑψώματα, ἤρχισαν νὰ σαλπίζουν.

Ὁ ἦχος τῶν σαλπίγγων ἔφθανε καὶ εἰς τὰ ἔναντι τοῦ Μπαστιρᾶ καὶ Λάλα μέρη καὶ ἠκούετο εὐκρινέστατα ἀπὸ τοὺς κατατρομαγμένους Τούρκους, ἐρρίφθη δὲ πρὸς τούτοις συνθηματικῶς καὶ μία «μπαταριά».

Μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἅπαν τὸ στράτευμα, ὡς ἦτο διεσκορπισμένον εἰς τὴν μεγάλην ἐκείνην ἔκτασιν, ἤναψεν ὅσας περισσοτέρας ἠδύνατο πυρὰς, καὶ τοῦτο διὰ νὰ δοθῇ ἡ ἐντύπωσις εἰς τοὺς Λαλαίους, ὅτι τὰ ἐστρατοπεδευμένα ἐκεῖ στρατεύματα ἦσαν πολυάριθμα.

Οἱ Ἀγάδες ᾐσθάνθησαν, ὅτι ἐκ τῆς ἀνόδου τόσον μεγάλης δυνάμεως, ὁ κίνδυνος ἦτο σοβαρὸς καὶ πρὸς τοῦτο συνήρχοντο εἰς συνεχῆ συμβούλια, τὰ ὁποῖα ἐλάμβανον χώραν, ἄλλοτε μὲν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἀλῆ—Ἀγᾶ, ἄλλοτε δὲ εἰς τὰ τοῦ Βεζουλάγα καὶ τοῦ Χαλὴλ—Ἀγᾶ.

Συνήρχοντο ὅλοι οἱ ἐξέχοντες Ἀγάδες καὶ πρὸ παντὸς οἱ θεωρούμενοι στρατηγικώτεροι.

Ὡς τοιοῦτοι δὲ ἐφέροντο ὁ Ραΐτ ἢ Κουτσοραΐτ—Ἀγᾶς, ὁ Σεϊφουλάγας, ὁ Βεζουλάγας, ὁ Χαλὴλ—Ἀγᾶς, ὁ Σεΐτ—Ἀγᾶς, ὁ Μπαϊρακτὰρ—Ἀγᾶς, ὁ Ἰμβραὴμ Ἀγᾶς, ὁ Μπεκὴρ—Ἀγᾶς καὶ ἄλλοι.

Πρώτη ἀπόφασις, ἥτις ἐλήφθη, ἦτο νὰ σπεύσουν καὶ ἐνισχύσουν τὰ προχώματα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀνεγείρει πρὸ ἐτῶν ὁ προνοητικὸς Σεϊντάγας-πατήρ, πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τοῦ Λάλα, εἰς τὴν καὶ νῦν θέσιν Σεϊντάγα γράνα.

Εἶχεν ἀνοιχθῇ ἐκεῖ εὐρυτάτη καὶ εἰς μεγάλην ἀπόστασιν κατὰ μῆκος τάφρος, ἐκ τῆς ὁποίας κατὰ τὰς μάχας Πούσι, ἐγένοντο αἱ ἐξορμήσεις τῶν Λαλαίων. Συνεσώρευσαν λίθους καὶ ξύλα, ὥστε νὰ κρύπτωνται εὐχερῶς καὶ νὰ εἶναι ἀθέατοι ἐντὸς τῆς τάφρου.

Ἐστάλη μέγας ἀριθμὸς Λαλαίων πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ φρούρησιν τῆς μεγάλης τάφρου—προχώματα—πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ Μπαστιρᾶ.

Ἐπίσης ἤγειραν προχώματα καὶ εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ Λάλα ἐκεῖθεν τῶν ἀνακτόρων τῶν Ἀγάδων πρὸς τὴν «Τρανὴν βρύσην» ὡς καὶ εἰς τὴν θέσιν Μεραΐϊκα.

Μετὰ δραστηριότητος οἱ Λαλαῖοι ἔσπευσαν καὶ ὠχύρωσαν ὅλα τὰ ἐπισφαλῆ σημεῖα.

Ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα ἀπέδωσαν εἰς τὴν ὀχύρωσιν τῆς πρὸς τὸ Δούκα περιφερείας, ἐκ τῆς ὁποίας ἐφοβοῦντο ἐπίθεσιν, ὅτε ἡ θέσις των θὰ ἦτο δυσχερής, ἂν ἐνήργουν οἱ Ἕλληνες ταυτόχρονον ἐπίθεσιν καὶ ἐξ ἄλλων σημείων.

Ἐτοποθέτησαν φυλάκια μὲ σημαντικὴν δύναμιν εἰς τὴν ἔναντι τοῦ Δούκα θέσιν «Δερβένι», τὴν ὁποίαν εἶχον ὡς παρατηρητήριον, ἐκ φόβου, μήπως ἀνέλθουν ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐκ τῆς Ἄβουρας καὶ ἀποκλείσουν τὸ Λάλα.

Περίπολοι δὲ ἀπεστέλλοντο καὶ πρὸς τὸ μέρος τοῦ κάμπου καὶ πρὸς τὸ τοῦ Δούκα καὶ ἐν γένει εἰς ὅλην τὴν περιφέρειαν καὶ πρὸς τὸ Μπαστιρᾶ.

Ἐνῷ δὲ ταῦτα ἐλάμβανον χώραν εἰς Λάλα, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων συνήρχοντο εἰς συμβούλια καὶ συνεσκέπτοντο περὶ τῶν περαιτέρω ἐνεργειῶν των.

Ἡ σοβαρωτέρα σύσκεψις ἔλαβε χώραν τὴν ἰδίαν νύκτα τῆς εἰς Πούσι ἀφίξεώς των.

Συνεζητήθη σοβαρῶς ἡ ἄμεσος ἀπὸ τῆς ἐπομένης πρωΐας ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Μπαστιρᾶ καὶ Λάλα καὶ ἐξ ὅλων τῶν σημείων.

Ἡ ἄποψις αὕτη ὑπεστηρίχθη σοβαρῶς ὑπὸ τῶν Ἑπτανησίων, ἀπεκρούσθη ὅμως ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἀρχηγῶν. Ὁ Σισίνης καὶ οἱ λοιποὶ ἐκ τῶν ἀρχηγῶν ὑπεστήριζον, ὅτι πρὶν ἀφιχθοῦν αἱ ἀναμενόμεναι ἐνισχύσεις, δὲν θὰ ἦτο συμφέρον νὰ ἀρχίσουν ἐπιχειρήσεις, διότι ἡ δύναμις τῶν Λαλαίων ἦτο μεγάλη καὶ ἐπὶ πλέον εἶχον ὑπὲρ αὐτῶν ὅλας τὰς εὐκολίας.

Εἰδοποίησαν πρὸς τοῦτο δι' ἀπεσταλμένων ὅλους τοὺς ἀρχηγοὺς Ἀχαΐας, Καλαβρύτων καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, καὶ ἐζήτουν τὴν ἀποστολὴν ἐνισχύσεων διὰ νὰ ἀποφασισθῇ ἡ γενικὴ κατὰ τοῦ Λάλα ἐπίθεσις.

Πρὸς τούτοις ἤρξατο ἡ ὀχύρωσις τῶν ἐπικαίρων σημείων καὶ ἤγειραν ἰσχυρὰ προχώματα, κατὰ πρῶτον εἰς τὴν κυρίως θέσιν «Πούσι», τοῦ λόφου παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Φολόης, ὅπου ἡ μικρὰ πηγή, ἥτις σώζεται καὶ σήμερον. Ἐπίσης τὰ κατωφερῆ μέρη τὰ συνεχόμενα μὲ τὴν πεδιάδα, ἐνίσχυσαν μὲ σωροὺς λίθων καὶ τὰ κατέστησαν πολὺ ἰσχυρά, διότι ὡς ἐκ τῆς συνεχομένης πεδιάδος, ἡ ἄνοδος ἐκεῖθεν θὰ ἦτο εὐχερής. Ἐπίσης ὠχύρωσαν τὸ πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ κυρίως λόφου Πούσι.

Ἐν συνεχείᾳ ὠχύρωσαν τὸν ἐγγὺς λόφον «Ἀνάληψις—Πούσι» ἀνατολικῶς τοῦ κυρίως λόφου «Πούσι», καὶ ἤνοιξαν μίαν εὐρυτάτην τάφρον μὲ ἀνάλογον βάθος καὶ διὰ τῆς συσσωρεύσεως κορμῶν δένδρων καὶ λίθων, κατέστησαν ταύτην σχεδὸν ἀπόρθητον.

Τὰ προχώματα αὐτὰ ἐπεξετείνοντο μέχρι τῆς πρὸς τὸν Ἐρύμανθον περιφερείας. Ἐξησφάλισαν δι' ἰσχυρῶν προχωμάτων καὶ τὰς θέσεις Κουτούμ, Φαναρίτη, Κασαΐτη, Τριραΐϊκα, Τριπόδι, καὶ Τριλέρι. Τὰ προχώματα ταῦτα διακρίνονται καὶ σήμερον εἰσέτι.

Πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἄνω προχωμάτων, ἤγειραν εἰς ὀλίγην ἀπόστασιν, βορείως πρὸς τὴν Φολόην καὶ δευτέραν σειρὰν τοιούτων, ἐπικουρικά, οὕτως εἰπεῖν, τὰ ὁποῖα, ὡς θὰ ἴδωμεν, συνετέλεσαν νὰ ματαιώσουν κυκλωτικὴν κίνησιν τῶν Λαλαίων ἐκ τῆς Φολόης, καί, εἰς τὰ ὁποῖα προσβληθέντες Ὀλύμπιοι πολεμισταί, ἐφονεύθησαν. Εἰς τὰ ἄνωθεν τοῦ κυρίως λόφου Πούσι μέρη καὶ ἐφ' ὅσον ἐπέτρεπε τὸ ἔδαφος, ἤγειραν ἐπίσης μικρὰ ἀλλὰ πολὺ ἰσχυρὰ προχώματα, τῶν ὁποίων σώζονται πολλὰ σημεῖα καὶ σήμερον.

Ἀμφότερα τὰ μέρη διατελοῦντα ἐν ἀναμονῇ ἐνισχύσεων, ἠδράνουν καὶ μόνον μικροσυμπλοκαὶ ἐλάμβανον χώραν, ἄνευ σοβαρότητος καὶ συνεπειῶν. Αἱ ἐνισχύσεις ὅμως ἐβράδυνον καὶ ἐδίδετο καιρὸς νὰ γίνωνται διαπραγματεύσεις πρὸς συνθηκολόγησιν.

Ὡς εἴπομεν ὅμως, κατὰ τὰς πρώτας μάχας παρὰ τὸ Μποντίνι, μερικοὶ Χριστιανοὶ καὶ ἰδίᾳ Ἑπτανήσιοι, ἠτομόλησαν πρὸς τοὺς Τούρκους.

Τούτους μετεχειρίσθησαν οἱ Λαλαῖοι διὰ τὰς διαπραγματεύσεις συνθηκολογήσεως. Οἱ Κεφαλλῆνες ἐπέμενον νὰ τελειώσῃ τὸ ταχύτερον ἡ ἐκστρατεία καὶ αἱ κατὰ τοῦ Λάλα ἐπιχειρήσεις, ἄλλως ἠπείλουν ἀποχώρησιν. Πρὸς τοῦτο ἀπεστάλη ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Λαλαίους.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐγράφη τὴν 1ην Ἰουνίου 1821 ἐκ τοῦ στρατοπέδου καὶ ὑπεγράφη ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀρχηγούς, μετέφερε δ' αὐτὴν ἔμπιστον πρόσωπον καὶ ἐζητεῖτο ἀπάντησις. Ὁ κομιστὴς μὲ λευκὴν σημαίαν συνηντήθη μὲ ἀπεσταλμένους τῶν Λαλαίων, ὀλίγον ἔξωθι, ὡς ὑπεστηρίζετο, τοῦ Λάλα καὶ εἰς θέσιν Παυλαΐϊκα γενόμενος δεκτὸς μετὰ φιλοφρονήσεων.

Τὴν ἐπομένην ἐπέστρεψε κομίζων πλούσια δῶρα καὶ μὲ ἐπιστολήν, εἰς ἀπάντησιν τῆς σταλείσης, ἔχουσαν οὕτω:

«Πρὸς σᾶς κύρ Μεταξᾶ καὶ λοιποὺς φίλους μας.

Ἐλάβαμε τὸ γράμμα σας καὶ εἴδαμε ὅσα μᾶς γράφετε, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Μπέηδες καὶ οἱ Ἀγάδες εἶναι τριγύρω στὸ Λάλα μὲ τὰ ἀσκέρια δὲν μποροῦμε νὰ σᾶς ἀποκριθοῦμε σήμερα μὲ τὸν ἰδικόν σας κὺρ Παναγιώτη, ἀλλ' αὔριον μὲ ἰδικόν μας ξεμοτύχον ελτσῆν, λάβετε ὡς τόσον ὀλίγα κεράσια τοῦ Λάλα καὶ δύο ραβανιὰ δι' ἀγάπην καὶ μένομεν».

Μετὰ παρέλευσιν δύο ἡμερῶν ἔφθασεν εἰς τὸν κάμπον, ἀρκετὰ μακρὰν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, ὁ Μπέκιος Κεχαγιᾶς. Ἐκεῖ κατῆλθον πολεμισταὶ ἐκ τοῦ στρατοπέδου καὶ τοῦ ὑπέδειξαν, ὅτι δὲν δύναται νὰ ἴδῃ τοὺς ἀρχηγοὺς εἰς τὸ στρατόπεδον, ἀλλὰ θὰ ὁδηγηθῇ εἰς ὡρισμένον μέρος καὶ μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς δεδεμένους. Οὗτος ὅμως ἠρνήθη νὰ τοῦ δέσουν τοὺς ὀφθαλμούς.

Μαζὶ μὲ τὸν Μπέκιον Κεχαγιᾶν μετέβη καὶ εἷς Ἑπτανήσιος, ἀλλ' ὡς δὲ ἐβεβαιοῦτο ὑπὸ τῶν προϋχόντων τοῦ Δούκα, μόνον Κεφαλλῆνες μετέβησαν, ἐξ ἐκείνων, τοὺς ὁποίους εἶχον κρατήσει εἰς Λάλα. Ἐπέδωσαν δὲ ἐπιστολήν, ἥτις ἔχει ὡς κατωτέρω:

«Μᾶς φάνηκαν παράξενα ὅσα μᾶς ἐγράψατε. Ἡ Ἑπτάνησος ἀνήκει στοὺς Ἄγγλους καὶ οἱ Τοῦρκοι πόλεμον μὲ τοὺς Ἄγγλους δὲν ἔχουν, εἶναι μάλιστα φίλοι. Ἐπομένως διστάζομεν νὰ πιστεύσωμεν ὅσα περὶ ἐκστρατείας Ἑπτανησίων ἐγράφατε, καθὼς δὲν πιστεύομεν καὶ ὅσα λέγετε, περὶ γενικῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Τουρκίας. Ἀλλὰ ἡμεῖς οἱ Λαλαῖοι τί τὴν θέλομε τὴν ζωήν μας καὶ τὴν ὕπαρξίν μας ἀφοῦ ὅλοι οἱ ἔμπιστοί μας κατὰ τοὺς λόγους σας κατεστράφησαν; Καὶ ἂν ὁ Θεὸς ἐσήκωσε τὸν νοῦν τῶν ραγιάδων Μοραϊτῶν καὶ ἐπαναστάτησαν, σεῖς οἱ Ἑπτανήσιοι δὲν ἔπρεπε νὰ λάβετε μέρος μὲ αὐτούς. Σᾶς συμβουλεύομεν λοιπὸν νὰ τραβηχθῆτε καὶ ἐμεῖς θέλομε σᾶς δώσει τὰ μέσα τῆς ἀναχωρήσεώς σας καὶ μὴν ἀκοῦτε τὰ λόγια τῶν ραγιάδων καὶ ξεχωριστὰ αὐτοῦ τοῦ ψεύτη τοῦ Γεωργ. Σισίνη, ποὺ θὰ πάρουν καὶ αὐτοὺς καὶ σᾶς εἰς τὸν λαιμόν τους».

Μετὰ τὰ ἄνω ὁ Μπέκιος Κεχαγιᾶς ἀνεχώρησεν. Ὡς οἱ πολεμισταὶ ἐβεβαίουν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, οἱ Κεφαλλῆνες, οἵτινες ἀπεστάλησαν μὲ τὴν ἀπάντησιν τῶν Λαλαίων, ἦσαν οἱ αὐτοί, οἵτινες συνηντήθησαν μὲ τοὺς Κεφαλλῆνας πυροβολητὰς κατὰ τὴν πρόοδον τῆς μάχης τῆς 21ης Ἰουνίου 1821 καὶ κατώρθωσαν νὰ πείσουν τοὺς πυροβολητάς, δωροδοκήσαντες τούτους, νὰ στρέψουν τὰ κανόνια εἰς τὰ ἀνοικτὰ καὶ μακρὰν τῶν μαχομένων Λαλαίων, χωρὶς πλέον νὰ ἐνοχλοῦν αὐτούς.

Ταυτοχρόνως διεδόθη ὅτι οἱ ἴδιοι ἔκαμαν εἰς τοὺς Κεφαλλῆνας καὶ προτάσεις περὶ συνθηκολογήσεως. Ἡ διάδοσις, ὅτι ἐγένετο πρότασις ἐκ μέρους τῶν Λαλαίων περὶ συνθηκολογήσεως, ἐκυκλοφόρησεν εἰς ὅλον τὸ στρατόπεδον, καὶ ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν Κεφαλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἐνόμισαν ὅτι οὕτω θὰ ἐτελείωνεν ἡ ἐκστρατεία καὶ θὰ ἐπανήρχοντο εἰς τὰς ἑστίας των. Ἀπέτυχον μὲν αἱ διαπραγματεύσεις, ἀλλὰ ἐγένοντο μᾶλλον διὰ νὰ δοθῇ καιρὸς καὶ ἀφιχθοῦν αἱ ἀναμενόμεναι δυνάμεις, αἵτινες, ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ἤρχισαν νὰ προσέρχωνται ἀπὸ διαφόρους περιφερείας πρὸς ἐνίσχυσιν.

Οἱ ὀρεινοί, καθυστερήσαντες, προσήρχοντο καὶ κατελάμβανον διαφόρους θέσεις κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῶν ἀρχηγῶν.

Οἱ ἱστορικοὶ γράφουν ὅτι ἐκ τῶν πρώτων κατέφθασαν εἰς Πούσι πολεμισταὶ Καλαβρυτινοὶ ὑπὸ τὸν Π. Φωτήλαν, τὸν ἐκ Σκούπι Μπουλογιώργην, τὸν προΰχοντα Νεζερῶν Π. Νεζερίτην, ὅστις διετήρει σῶμα ἐξ ἰδίων, ὡς καὶ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δημ. Ἰνταρέ. Τοῦτο εἶναι ἀληθές, πλὴν ὅμως ἡ μεγαλυτέρα δύναμις Καλαβρυτινῶν ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Πετμεζᾶν, ὄχι μόνον δὲν ἔφθασεν ἐγκαίρως, ἀλλά, ἀδικαιολογήτως, ἐβράδυνε καί, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἔφθασεν εἰς Λάλα μετὰ τὰς μάχας καὶ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Λαλαίων. Ὁ Ἰνταρές, ἐκτὸς τῆς πολεμικῆς δράσεως καὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ του, προσέφερε καὶ ἀνεκτίμητον ὑπηρεσίαν, διότι εἶχε προνοήσει καὶ μετέφερεν ἀξίνας, λοστούς, κασμάδες καὶ πελέκεις, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀπολύτως χρήσιμα, διότι ἄνευ τούτων θὰ ἦτο ἀδύνατον καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας νὰ γίνουν τὰ προχώματα, ὡς ἐκ τῆς ξηρότητος τοῦ ἐδάφους.

Ὅταν τέλος ὑπεχώρησαν οἱ Ἑπτανήσιοι καὶ συνεφώνησαν μὲ τὰς ἀντιλήψεις τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν, ὅπως μὴ ἐνεργήσουν ἀκαίρους ἐπιθέσεις, ἀλλὰ ἀναμείνουν ἐνισχύσεις, ἐπηκολούθησε σύσκεψις τῶν ἀρχηγῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος καὶ οἱ πρόκριτοι Δουκαῖοι, οἵτινες ἐγνώριζον ἐπακριβῶς τὰς δυνάμεις τῶν Λαλαίων, τὰ πολεμικὰ των σχέδια, τὰς ὀχυρώσεις, τὸν ἐφοδιασμὸν τούτων κ.λπ.

Οἱ Δουκαῖοι ἔκαμαν γνωστὸν εἰς τοὺς ἀρχηγούς, ὅτι ἡ δύναμις τῶν Λαλαίων ὑπερέβαινε κατὰ πολὺ τοὺς χιλίους πεντακοσίους ἐμπειροπολέμους πολεμιστὰς τελείως ὡπλισμένους καὶ ἐφωδιασμένους μὲ ἄφθονα πολεμοφόδια, ἀλλ' ὅτι τὸ ἠθικὸν τῶν Λαλαίων μετὰ τὰς ἥττας παρὰ τὸ Μποντίνι καὶ Ἅγιον Γεώργιον, ἦτο κατὰ πολὺ μεμειωμένον.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἀνησυχία τῶν Λαλαίων ἦτο μεγάλη. Ἐσκέπτοντο πῶς θὰ ἐξησφάλιζον τὰ πολλὰ καὶ πολύτιμα ἐπιπλά των, τὰ ἄπειρα αἰγοπρόβατα καὶ τὰς μεγάλας ἐν γένει περιουσίας των. Οἱ παραμείναντες ἐλάχιστοι Χριστιανοὶ ἐκ τῶν ὑπηρετούντων τοὺς Ἀγάδες, μετέδιδον εἰς

τοὺς ἀδελφούς των ραγιάδες ἀκριβεῖς πληροφορίας περὶ τῆς ἐπικρατούσης ἐν Λάλᾳ καταστάσεως.

Ἐβεβαίουν ὅτι ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς εἶχεν ἀγανακτήσει κατὰ τῶν Ἀγάδων καὶ δὲν ἐπεδοκίμαζε τὴν στάσιν των.

Οἱ Λαλαῖοι, ἐν ἀναμονῇ τῶν ἐπιχειρήσεων, συνεσκέπτοντο ἂν ἔπρεπε νὰ ζητήσουν ἐνισχύσεις. Ἐπὶ ἡμέρας ἀμφότερα τὰ μέρη ἔμενον ἀδρανοῦντα. Οἱ Ἕλληνες, ἐν ἀναμονῇ ἐπίσης ἐνισχύσεων, ἐξηκολούθουν τὴν ὀχύρωσιν διαφόρων ἐπικαίρων θέσεων, εἰς τὰς ὁποίας ἐτοποθέτησαν φρουράς, μεγαλυτέραν δὲ εἰς τὰς πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἀναλήψεως θέσεις Κλαψῆ καὶ Κασεμπᾶ, λόγῳ φόβου ἀνόδου ἐκεῖθεν τῶν Λαλαίων.

Ἐπειδή, λόγῳ τῆς ἐποχῆς, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ ἐπάρκεια ὕδατος, καὶ ἐπειδὴ ἡ παρὰ τὸν κυρίως λόφον Πούσι μικρὰ πηγὴ ἦτο τελείως ἀνεπαρκής, διετάχθησαν ἄνδρες, ἐκ τῆς ὀρεινῆς περιφερείας, νὰ διανοίξουν ὁδὸν πρὸς τὴν πηγὴν Πουρνάρι, διὰ τὴν εὐχερῆ μεταφορὰν ὕδατος ἐκεῖθεν.

Ἐπίσης διετάχθη ἡ διάνοιξις τῆς πρὸς τὴν Ἄβουραν ὁδοῦ, διὰ τὴν μεταφορὰν καὶ ἐκεῖθεν ὕδατος, ὡς καὶ τῆς πρὸς τὸν Ἐρύμανθον.

Διὰ τὴν μεταφορὰν ὕδατος, ἥτις ἐνηργεῖτο διὰ βαρελίων καὶ ἀσκῶν, ἐχρησιμοποιοῦντο ἡλικιωμένοι ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία ἀκόμη.

Ἔλαβον πρὸς τούτοις ἀνάλογα μέτρα, ὥστε νὰ διανοιχθῇ ἡ διὰ Φολόης πρὸς τὴν Δίβρην ὁδός, ἵνα ἐν ἀπιθάνῳ περιπτώσει ἀπομακρύνσεως, δύνανται τὰ στρατεύματα νὰ κινηθῶσι πρὸς τὰ ἐκεῖ εὐχερῶς.

Ἐλήφθησαν ὅλα τὰ ἐνδεικνυόμενα μέτρα καὶ διὰ τὴν ἀπόκρουσιν ἐπιθέσεων ἐκ μέρους τῶν Τούρκων καὶ διὰ τὰς ἀντεπιθέσεις των.

Καθ' ἑκάστην οἱ ἀρχηγοὶ διὰ πατριωτικῶν λόγων ἐνεθάρρυνον τοὺς πολεμιστάς, τοὺς ὁποίους ἐβεβαίουν ὅτι ἡ νίκη ἦτο ἀσφαλής, ὅτι οἱ Λαλαῖοι θὰ ἠναγκάζοντο νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Λάλα, ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ἀπεκόμιζον πλουσιώτατα λάφυρα.

Ἐπειδὴ ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων συγκρούσεων ἐν Μποντίνι καὶ Ἁγίῳ Γεωργίῳ καὶ τῶν μικροσυμπλοκῶν, αἵτινες ἐλάμβανον χώραν καθ' ἑκάστην εἰς τὸν εὐρὺν κάμπον, ἠλαττοῦντο τὰ πολεμοφόδια-φυσέκια-, μετεφέρθησαν ἐπειγόντως ὅλα τὰ ἀποθέματα μπαρούτης, τὰ ὁποῖα εἶχον τοποθετηθῇ εἰς τὰ σπήλαια καὶ ἀπόμερα μέρη τῆς Ἄβουρας, ἐκ τῶν μπαρουτομύλων τῶν Σπηλιωτοπούλων, Εὐθυμίου, Παπαγεωργίου καὶ τῶν ἐν Δίβρῃ ἀποθεμάτων τῶν μπαρουτομύλων Πετραλιᾶ, ὡς καὶ τῶν ἐν Νεμούτᾳ τοιούτων τοῦ Καψῆ.

Διὰ τὸ δέσιμον ὅμως τῶν φυσεκίων ἐχρειάζετο χάρτης, ὅστις εἶχεν ἐξαντληθῇ. Πρὸς ἐξοικονόμησιν τοιούτου ἔλαβον ἀπὸ τὸ Δούκα ὅλα τὰ βιβλία τῆς βιβλιοθήκης Δ. Παπαγεωργάκη, ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία τοῦ Ναοῦ Δούκα, μετέφεραν καὶ τὰ ἱερὰ βιβλία ἀπὸ τὰς μονὰς Δίβρης.

Καίτοι ἤρχισαν νὰ καταφθάνουν ἐνισχύσεις, ἐπειδὴ ὅμως ἀνεμένοντο μεγαλύτεραι, καὶ ὡς ἐκ τούτου οὐδεμία σοβαρὰ ἐπιχείρησις ἐλάμβανε χώραν, ἤρξατο δυσφορία μεταξὺ τῶν Ἑπτανησίων ἀπειλούντων πάλιν ἀποχώρησιν.

Οἱ ἀρχηγοὶ ὅμως τούτων Ἀνδρέας Μεταξᾶς, Φωκᾶς, Πανᾶς κ.λπ. ἐπέμενον νὰ παραμείνουν, διότι ἐγκατάλειψις τοῦ ἀγῶνος θὰ ἰσοδυνάμει μὲ καταστροφὴν τῆς μεγάλης ἐκείνης στρατιᾶς καὶ τελείαν ἀποτυχίαν

τῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατὰ συνέπειαν νέαν ὑποδούλωσιν μὲ τὰς πλέον φρικτὰς συνεπείας. Ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑπτανησίων συνῆλθον εἰς συμβούλιον ὑπὸ παχύσκιον δένδρον καὶ συνεσκέπτοντο.

Οἱ περισσότεροι ἐπέμενον ν' ἀποσυρθοῦν πρὸς τὴν Δίβρην καὶ ἐκεῖθεν νὰ μεταβῶσι πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Πατρῶν.

Τὸ συμβούλιον διήρκεσεν ἐπὶ πολλὰς ὥρας. Συζητήσεις σοβαραὶ διεξήγοντο καὶ ἀπειλαὶ ἑκατέρωθεν. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἄλλων περιφερειῶν εὑρίσκοντο ἐν ἀναμονῇ τῶν ἀποφάσεων τῶν Ἑπτανησίων.

Ὁ νεαρὸς ἐκ Δούκα Ἀναγνώστης Φραγκούλης κατώρθωσεν ἔρπων νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὸ μέρος, ὅπου συνεσκέπτοντο οἱ Ἑπτανήσιοι καὶ ἤκουσεν ὅλα τὰ διαμειφθέντα καὶ ἀμέσως ἔσπευσε καὶ εἰδοποίησε τοὺς Σισίνην, Παπασταθόπουλον καὶ λοιποὺς ἀρχηγούς.

Ἡ κατάστασις ἐπαρουσιάζετο σοβαρά. Ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν Ἑπτανησίων θὰ ἐπέφερε διάλυσιν τοῦ στρατοπέδου.

Ἔσπευσαν τότε ὅλοι μαζὶ καὶ συνηντήθησαν μὲ τοὺς Ἑπτανησίους καὶ μετὰ πολυώρους συζητήσεις κατώρθωσαν καὶ ἔπεισαν τούτους νὰ παραμείνουν. Τὴν ἑπομένην ἢ μεθεπομένην τῶν ἄνω, ἔφθασαν εἰς Πούσι οἱ Δημητράκης Παπαγιαννόπουλος καὶ Δεληγιάννης μὲ ἀρκετοὺς Γορτυνίους πολεμιστὰς καὶ ἡνώθησαν μὲ τὸν κύριον σῶμα τοῦ στρατεύματος.

Ὁ Παπαγιαννόπουλος μὲ τὸν Γεωργάκην Πλαπούταν εἶχον σταλῇ ἀπὸ τὸν Κολοκοτρώνην εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἐν Πούσι στρατοπέδου.

Οὗτοι ἔφθασαν εἰς τὸ χωρίον Νεμούτα καὶ ἐκεῖ συνήντησαν τοὺς Ν. Καψῆν καὶ Πανταζόπουλον, οἵτινες εἶχον χρηματίσει Γραμματεῖς Ἀγάδων ἐν Λάλᾳ. Ὁ Πανταζόπουλος, ὡς ἐκ τούτου, ἔλαβε κατόπιν τὴν ἐπωνυμίαν Γραμματικὸς, ἐξ οὗ ἡ νῦν ἐν Νεμούτᾳ οἰκογένεια Γραμματικοπούλων. Ἀπὸ τούτους ἐζήτησαν σχετικὰς πληροφορίας περὶ τῆς εἰς Πούσι ἀνόδου τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Ἐπίσης ἐζήτησαν καὶ ὁδηγοὺς διὰ νὰ μεταβοῦν ἐκεῖ.

Ὁ Γεωργάκης Πλαπούτας δὲν ἠθέλησε νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς συστάσεις τῶν ἄνω, ὅπως μεταβοῦν εἰς Πούσι ἐκ Νεμούτας, διὰ Δαρδίζης–νῦν Ἀχλαδινῆς—καὶ Κουτσουρούμπα, ἀλλὰ ἐπέμενε νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν διὰ Μπαστιρᾶ ὁδόν. Ὁ Καψῆς ὑπέδειξεν, ὅτι ἡ διὰ Μπαστιρᾶ πορεία ἦτο ἐπικίνδυνος, διότι εἶχε τοποθετηθῇ ἐκεῖ μεγάλη δύναμις Λαλαίων.

Ὁ Γεωργάκης Πλαπούτας ἦτο ἀνένδοτος καὶ εἴτε, διότι ἤθελε νὰ πολεμήσῃ μὲ τοὺς Λαλαίους—καὶ εἶναι γνωστὸν τὸ ἄσπονδον μῖσος τῆς οἰκογενείας Πλαπούτα κατὰ τῶν Λαλαίων— εἴτε, διότι τοὺς φόβους τοῦ Καψῆ ἐθεώρησεν ὑπερβολικούς, ἔλαβε τοὺς ὀπαδούς του καὶ ἠκολούθησε τὴν διὰ Μπαστιρᾶ ὁδόν, ἐνῷ ὁ Παπαγιαννόπουλος μὲ τοὺς ὀπαδούς του, ὑπακούσας εἰς τὰς ὑποδείξεις τῶν Καψῆ καὶ Πανταζοπούλου, μετέβη εἰς Πούσι διὰ Δαρδίζης καὶ Κουτσουρούμπα.

Ὁ Γεωργάκης Πλαπούτας ἐκ Νεμούτας ἐβάδισε πρὸς τὰς θέσεις νῦν Ἁγία Τριὰς καὶ Λογαριαστή, καὶ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ Μπαστιρᾶ. Εἶχεν ἐγκαταλείψει τὴν θέσιν Λογαριαστὴ καὶ ὀλίγον ἐντεῦθεν ταύτης ὑπέστη ἐπίθεσιν ἀπὸ καιροφυλακτοῦσαν μεγάλην δύναμιν Λαλαίων, ἥτις κατεῖχε τὰ ἐκεῖ μεγάλα καὶ ἰσχυρὰ προχώματα.

Πυκνοὶ πυροβολισμοὶ ἤρξαντο ἐναντίον τοῦ Πλαπούτα, ὅστις χωρὶς νὰ χάσῃ τὴν ψυχραιμίαν του ἠθέλησε νὰ ὀχυρωθῇ ὄπισθεν μικροῦ λοφίσκου, καλῶν τοὺς ὀπαδούς του νὰ πλησιάσουν πρὸς αὐτόν.

Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ταύτην τῶν Λαλαίων ἐφονεύθησαν ἐκ τῆς πρωτοπορίας τοῦ σώματος Πλαπούτα ὀκτώ.

Δυστυχῶς ὅμως οἱ ὀπαδοί του πρὸ τῆς ἐπιθέσεως τῶν Λαλαίων καὶ τοῦ πολυαρίθμου αὐτῶν, τρομοκρατηθέντες ἐκτὸς τριῶν ἢ τεσσάρων, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἐγκαταλείψαντες τὸν ἀρχηγόν των.

Ὁ ἥρως Γεωργάκης Πλαπούτας καὶ μὲ τοὺς ἐλαχίστους αὐτοὺς ὀπαδούς του ἠμύνετο, πλὴν ὅμως καὶ οὗτοι τὸν ἐγκατέλιπον.

Ὁ Γεωργάκης Πλαπούτας, ἐπειδὴ ἐνόμιζεν ὅτι οἱ ἐν Πούσι, μίαν ὥραν μακράν, θὰ ἤκουον τοὺς πυροβολισμοὺς καὶ θὰ ἔσπευδον εἰς ἐνίσχυσίν του, καὶ μόνος ἠμύνετο.

Ἀπελπισθεὶς ὅμως, καίτοι πληγωμένος, ἐτράπη πρὸς τὴν Νεμούταν. Ταῦτα συνέβησαν τὴν 9ην Ἰουνίου 1821.

Ὑπάρχουν δύο ἐκδοχαὶ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος Γεωργάκη Πλαπούτα.

Ἡ μία, ὅτι οὗτος ἐκ τῆς αἱμορραγίας ἐξηντλήθη καί, μόλις κατόρθωσας ν' ἀπομακρυνθῇ, ἔπεσε λιπόθυμος.

Ἐκεῖ πλησίον παρεμόνευεν ὁ Β. Καψῆς—διότι ἤθελε νὰ ἴδῃ ποῖον θὰ ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Πλαπούτα νὰ διέλθῃ ἐκ Μπαστιρᾶ—, ὅστις ἀντιληφθεὶς τὸν Πλαπούταν ἔσπευσε καὶ τὸν μετέφερεν εἰς Νεμούταν ἐπὶ τῶν ὤμων του.

Ἡ ἄλλη ἐκδοχή, ἥτις θεωρεῖται καὶ ἡ πιθανωτέρα, καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐβεβαιοῦτο, εἶναι ὅτι ὁ Πλαπούτας ἐγκαταλειφθεὶς ἀπὸ ὅλους τοὺς ὀπαδούς του καί, βλέπων ὅτι οἱ Λαλαῖοι θὰ τὸν συνελάμβανον ζῶντα, ἔσπευσε ν' ἀπομακρυνθῇ.

Ἐκ τοῦ καύσωνος ὅμως καὶ ἐπειδὴ ἦτο λίαν σωματώδης, ἔπαθε συμφόρησιν. Τότε ἔσπευσεν ὁ Καψῆς καὶ τὸν μετέφερεν εἰς Νεμούταν τοποθετήσας τοῦτον εἰς τὴν βρύσην τοῦ χωρίου, ὅπου ἐξέπνευσεν.

Ὁ ἥρως Γεωργάκης Πλαπούτας, υἱὸς τοῦ Γέρο–Κόλια, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ πολεμήσῃ ἐναντίον τῶν οἰκογενειακῶν του ἐχθρῶν, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν πατρίδα του τὰς πολυτίμους ὑπηρεσίας του, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ ἴδῃ ταύτην ἐλευθέραν, ἀπέθανε πολεμήσας ἡρωϊκώτατα.

Ἐτάφη δὲ ἐγγὺς τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς Νεμούτας.

Μετά τινα δὲ ἔτη, ἡ ἐν Ζάχᾳ ἀδελφή του, μετέφερε τὰ ὀστᾶ του εἰς Παλούμπαν, ὅπου καὶ ἐτάφησαν.

Εἶναι βεβαιωμένον ὅτι, καίτοι ὁ θάνατος τοῦ γενναίου ἀρχηγοῦ ἐστέρησε τὸν Ἀγῶνα ἕνα ἐκ τῶν τολμηροτέρων ἀρχηγῶν τῆς ἐκστρατείας κατὰ τοῦ Λάλα, ἔδωσεν ὅμως τὸ σύνθημα τῶν μετ' ὀλίγων σοβαρῶν μαχῶν Πούσι καὶ ἀνεπτέρωσε τὸ αἴσθημα τῶν πολεμιστῶν.

Ὀλίγοι, ἐλάχιστοι μᾶλλον, ἐκ τῶν ἀπομακρυνθέντων ὀπαδῶν τοῦ Πλαπούτα μετέβησαν μετὰ τοῦ Καψῆ εἰς Πούσι καὶ ἀνήγγειλαν εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τὸν θάνατον τοῦ ἥρωος ἀρχηγοῦ.

Οἱ ἀρχηγοὶ ἀμέσως ἔσπευσαν ἵ' ἀπεσταλμένων νὰ ἀναγγείλουν περὶ τῆς συμπλοκῆς εἰς Μπαστιρᾶ καὶ τὸν θάνατον τοῦ Γεωργάκη Πλαπούτα εἰς τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην, ὅστις καὶ διέταξε τὸν Δημήτριον Πλαπούταν, ἀδελφὸν τοῦ φονευθέντος, ὅπως μὲ ἀρκετοὺς πολεμιστὰς σπεύσῃ εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ἐν Πούσι Ἑλλήνων.

Οὗτοι ὅμως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φθάσουν ἐγκαίρως, διότι, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη, ἥτις ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ἕνεκεν τῆς ἀνελπίστου ἀναχωρήσεως τῶν Λαλαίων, εἶχε τερματισθῆ καὶ καθ' ὁδὸν ἐπληροφορήθησαν περὶ τῶν ἀνωτέρω συμβεβηκότων.

Δημῶδες ποίημα διὰ τὸν θάνατον τοῦ Γεωργάκη Πλαπούτα :

«Πάψε, Ρουφιᾶ, τὸ βογγητό·
Στρέψε τὰ κύματά σου·
Νὰ ἔχῃ στοῦ Λάλα ἐλεύθερο
τὸ ποτάμι ἡ ψυχή μου.
Ξέρεις ἐκεῖ ποιὸς κοίτεται·
Δὲν θέλω τὰ νερά σου,
Ποτάμι, ν' ἀνταγιάζωνται
ν' ἁρπάζουν τὸ φιλί μου,
ὅταν ἐδῶθε θὰ πετᾷ,
νὰ τὸν καλονυχθῆτε.
Πάψε, Ρουφιᾷ, τὸ βογγητό,
Σίγησε...μὴ ἐπιμείνῃς,
τἀδέλφια νὰ χωρίσῃς,
Γιατὶ ὁ Πλαπούτας καὶ νεκρὸς
κρατᾷ τὸ μετερίζι».

Τὸ ἀνωτέρω ἀποδίδεται εἰς τὸν ἐν Νεμούτᾳ ταφέντα Γεωργάκην Πλαπούταν.

Τὰ παραδεχόμενα ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν, ὅτι ὁ Δημήτριος Πλαπούτας ἔφθασεν ἐγκαίρως εἰς Πούσι μὲ ἀρκετὰς δυνάμεις, δὲν εἶναι ἀληθῆ.

Ταυτοχρόνως σχεδὸν ἔφθασαν ἰσχυραὶ δυνάμεις Ὀλυμπίων ὑπὸ τοὺς Ζαφειρόπουλον, Χριστόπουλον, Β. Σακελλαρόπουλον, ὅστις ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην τοῦ Πούσι, τὸν ἀπὸ Μακρύσια Δημ. Πρωτοπαπᾶν μὲ ὁπλοφόρους ἐκ Μακρυσίων ὡς καὶ τὸν καπετὰν Γραικιώτην ἐκ Κρέκα μετὰ εἴκοσι πολεμιστῶν.

Ὁμοίως οἱ Ἀποσκίτης, ἀδελφοὶ Καραλῆ, Νικ. Μπούκουρας, Καφετζῆς, Κουτρουμᾶνος, Παπαγεωργάκης ἐκ Μοναστηρακίου Γορτυνίας, ὡς καὶ πλεῖστοι ὁπλαρχηγοὶ μετὰ πολεμιστῶν.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν συγκέντρωσιν τῶν στρατευμάτων ἐξ ὅλων τῶν περιφερειῶν, ἀνεφύη σοβαρώτατον ἐπεισόδιον.

Κατὰ τὸν Φωτάκον, ἐπῆλθε διχόνοια εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ὀλυμπίων μεταξὺ στρατιωτῶν καὶ ἰδιοκτητῶν διὰ τοπικὰ των ζητήματα περὶ φόρου δεκάτης, παρασπορίων, διανομῆς τούτων κ.λπ.

Ἡ δυσφορία αὕτη ἐξεδηλώθη σοβαρὰ διὰ νὰ καταστῇ ζωηροτέρα καὶ μὲ κίνδυνον νὰ γενικευθῇ καὶ ἐπιφέρῃ διάλυσιν τοῦ στρατοπέδου.

Περὶ τῆς διαφωνίας ταύτης ὡμίλουν καὶ οἱ λαβόντες μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην. Εὐτυχῶς ἐπενέβησαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ὀλυμπίων καὶ δὴ ὁ στρατηγὸς Τζανέτος Χριστόπουλος, ὅστις θέλων νὰ προλάβῃ τὴν διάλυσιν, ἔκαμε τὸ ἀκόλουθον ἔγγραφον καὶ τοὺς καθησύχασεν:

«Ὑπόσχομαι εἰς ὅλους τοὺς καπεταναίους καὶ λοιποὺς στρατιώτας τῆς ἐπαρχίας μας κατὰ τὴν καταγραφήν, ὅπου θὰ ἔχωμεν εἰς τὰς χεῖράς μας ὅτι τὸ τρίτον νὰ μὴ τὸ ζητήσωμεν, εἰμὴ μόνον τὴν δεκατία καὶ παρασπόρια, καὶ ὑποσχόμεθα ὅτι ἕως τῆς τελευταίας σταλαγματίας τοῦ αἵματός μας νὰ διαφεντεύσωμεν αὐτὴν τὴν συμφωνίαν ὑπόσχονται καὶ οἱ καπεταναῖοι ὅλοι μετὰ τῶν στρατιωτῶν των πρὸς τὸν Ἀρχιστράτηγον Κύριον Τζανέτον Χριστόπουλον διὰ νὰ τὸν ἀκολουθοῦν καὶ ὑπακούουν εἰς κάθε του, προσταγήν. Ὑπόσχομαι ἀκόμη ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἔχουν τὴν ἄδειαν νὰ διώξουν αὐτοὺς ὅπου εἶναι καταγραμμένοι, ἀλλὰ νὰ φέρουν καὶ τοὺς λοιποὺς ὅσοι βαστοῦν ἅρματα, καὶ ἂν ἰδοῦν κανένα Καπετάνιον καὶ διαπαρτισθῇ ἀπὸ τὴν συμφωνίαν μας οἱ ἄλλοι Καπεταναῖοι νὰ τὸν παιδεύουν καὶ νὰ τοῦ παίρνουν καὶ τὸ τρίτον καὶ ὅλο του τὸ πρᾶγμα, ἐπειδὴ καὶ αἱ δεκατίαι καὶ παρασπόρια εἶναι ἀφεντικὰ τὰ ὁποῖα μέλλουν νὰ τὰ φᾶνε οἱ στρατιῶτες, ἐὰν δὲν ἐξαρκέσουν διὰ νὰ φάγουν. συμφώνως οἱ καπεταναῖοι μὲ τὸν Ἀρχιστράτηγον θέλει ὁμιλοῦν καὶ θέλει εὕρουν τὸ μονασίπικον διὰ νὰ δώσῃ ἕκαστος κατὰ τὴν δύναμίν του, ὅποιος δὲ χαριζόμενος ἤθελε δώσει τρίτον νὰ παιδεύηται ἀπὸ τοὺς λοιποὺς καὶ ἀπὸ τὸν Ἀρχιστράτηγον. Ὅθεν δι' ἀσφάλειαν καὶ τῶν δύο μερῶν ἔγιναν δύο ὅμοια καὶ ἐδόθη ἀπὸ ἕνα σὲ κάθε μέρος. Ὑπόσχονται πρὸς τοῖς ἄλλοις οἱ Καπεταναῖοι διὰ νὰ γράψουν εἰς τὰ χωριά τους νὰ βαστοῦν λογαριασμὸν παστρικὸν τῶν δεκατιῶν καὶ παρασπορίων καὶ νὰ πηγαίνουν ὅπου διορισθοῦν ἀπὸ τὸν Ἀρχιστράτηγον καὶ ὅ τι πρέζες ἤθελον κάμουν νὰ τὰς μοιράζουν ἐξίσου ὅλοι οἱ στρατιῶται μέχρι τῆς ἁλώσεως τοῦ Μορέως καὶ ὅ τι πρᾶγμα εὑρίσκεται τουρκικὸν εἰς τὴν ἐπαρχίαν μας κινητὸν καὶ ἀκίνητον νὰ τὸ μοιράζουν ὅλοι οἱ στρατιῶται καὶ ὅποιος παραβῇ αὐτὴν τὴν συμφωνίαν, νὰ κριθῇ μετὰ τοῦ προδότου Ἰούδα καὶ πρόσωπον Βασιλέως μας νὰ μὴν ἰδῇ, καὶ οὕτως ὑποσχόμεθα.

Ἰουνίου 9 Στρατόπεδον Πούσι—περὶ τὸ Λάλα—1821 πρῶτον ἔτος τῆς ἐλευθερίας.

(Ὑπογραφαὶ)

Δημήτριος Πρωτόπαπας	Μήτρος Τσαβέλας
Καπ. Π. Λυμπερόπουλος	Γιάννης Ἀμπελιανίτης
Ἀγγελῆς	Καπ. Γιαν. Δρακόπουλος
Μιχάλης	Γεώργης Βεργῆς
Γιάννης Θανούλας	Δημήτρ. Καράμπελας
Ἀδὰμ Δημητρακόπουλος	Χριστ. Δελγιώτης
Γιάννης Γκούτης	Ἀναστ. Τζάπρος
Γιαν. Μπιζιμπαρδιώτης	Λάμπρος Λιγηστιανὸς
Γεωργάκη Παλαλιώτη	Γεωργάκη Σκλάβος

Δημήτριος Δεληγιαννόπουλος ὑπόσχομαι τούτων.»

Οἱ ἀρχηγοὶ ἀμέσως ἔσπευσαν ι' ἀπεσταλμένων νὰ ἀναγγείλουν περὶ τῆς συμπλοκῆς εἰς Μπαστιρᾶ καὶ τὸν θάνατον τοῦ Γεωργάκη Πλαπούτα εἰς τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην, ὅστις καὶ διέταξε τὸν Δημήτριον Πλαπούταν, ἀδελφὸν τοῦ φονευθέντος, ὅπως μὲ ἀρκετοὺς πολεμιστὰς σπεύσῃ εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ἐν Πούσι Ἑλλήνων.

Οὗτοι ὅμως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φθάσουν ἐγκαίρως, διότι, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη, ἥτις ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ἕνεκεν τῆς ἀνελπίστου ἀναχωρήσεως τῶν Λαλαίων, εἶχε τερματισθῇ καὶ καθ' ὁδὸν ἐπληροφορήθησαν περὶ τῶν ἀνωτέρω συμβεβηκότων.

Δημῶδες ποίημα διὰ τὸν θάνατον τοῦ Γεωργάκη Πλαπούτα :

«Πάψε, Ρουφιᾶ, τὸ βογγητό·
Στρέψε τὰ κύματά σου·
Νὰ ἔχη στοῦ Λάλα ἐλεύθερο
τὸ ποτάμι ἡ ψυχή μου.
Ξέρεις ἐκεῖ ποιὸς κοίτεται·
Δὲν θέλω τὰ νερά σου,
Ποτάμι, ν' ἀνταγιάζωνται
ν' ἁρπάζουν τὸ φιλί μου,
ὅταν ἐδῶθε θὰ πετᾷ,
νὰ τὸν καλονυχθῆτε.
Πάψε, Ρουφιᾷ, τὸ βογγητό,
Σίγησε... μὴ ἐπιμείνῃς,
τἀδέλφια νὰ χωρίσῃς,
Γιατὶ ὁ Πλαπούτας καὶ νεκρὸς
κρατᾷ τὸ μετερίζι».

Τὸ ἀνωτέρω ἀποδίδεται εἰς τὸν ἐν Νεμούτᾳ ταφέντα Γεωργάκην Πλαπούταν.

Τὰ παραδεχόμενα ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν, ὅτι ὁ Δημήτριος Πλαπούτας ἔφθασεν ἐγκαίρως εἰς Πούσι μὲ ἀρκετὰς δυνάμεις, δὲν εἶναι ἀληθῆ.

Ταυτοχρόνως σχεδὸν ἔφθασαν ἰσχυραὶ δυνάμεις Ὀλυμπίων ὑπὸ τοὺς Ζαφειρόπουλον, Χριστόπουλον, Β. Σακελλαρόπουλον, ὅστις ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην τοῦ Πούσι, τὸν ἀπὸ Μακρύσια Δημ. Πρωτοπαπᾶν μὲ ὁπλοφόρους ἐκ Μακρυσίων ὡς καὶ τὸν καπετὰν Γραικιώτην ἐκ Κρέκα μετὰ εἴκοσι πολεμιστῶν.

Ὁμοίως οἱ Ἀποσκίτης, ἀδελφοὶ Καραλῆ, Νικ. Μπούκουρας, Καφετζῆς, Κουτρουμᾶνος, Παπαγεωργάκης ἐκ Μοναστηρακίου Γορτυνίας, ὡς καὶ πλεῖστοι ὁπλαρχηγοὶ μετὰ πολεμιστῶν.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν συγκέντρωσιν τῶν στρατευμάτων ἐξ ὅλων τῶν περιφερειῶν, ἀνεφύη σοβαρώτατον ἐπεισόδιον.

Κατὰ τὸν Φωτάκον, ἐπῆλθε διχόνοια εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ὀλυμπίων μεταξὺ στρατιωτῶν καὶ ἰδιοκτητῶν διὰ τοπικά των ζητήματα περὶ φόρου δεκάτης, παρασπορίων, διανομῆς τούτων κ.λπ.

Ἡ δυσφορία αὕτη ἐξεδηλώθη σοβαρὰ διὰ νὰ καταστῇ ζωηροτέρα καὶ μὲ κίνδυνον νὰ γενικευθῇ καὶ ἐπιφέρῃ διάλυσιν τοῦ στρατοπέδου.

Περὶ τῆς διαφωνίας ταύτης ὡμίλουν καὶ οἱ λαβόντες μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην. Εὐτυχῶς ἐπενέβησαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ὀλυμπίων καὶ δὴ ὁ στρατηγὸς Τζανέτος Χριστόπουλος, ὅστις θέλων νὰ προλάβῃ τὴν διάλυσιν, ἔκαμε τὸ ἀκόλουθον ἔγγραφον καὶ τοὺς καθησύχασεν:

«Ὑπόσχομαι εἰς ὅλους τοὺς καπεταναίους καὶ λοιποὺς στρατιώτας τῆς ἐπαρχίας μας κατὰ τὴν καταγραφήν, ὅπου θὰ ἔχωμεν εἰς τὰς χεῖράς μας ὅτι τὸ τρίτον νὰ μὴ τὸ ζητήσωμεν, εἰμὴ μόνον τὴν δεκατία καὶ παρασπόρια, καὶ ὑποσχόμεθα ὅτι ἕως τῆς τελευταίας σταλαγματίας τοῦ αἵματός μας νὰ διαφεντεύσωμεν αὐτὴν τὴν συμφωνίαν ὑπόσχονται καὶ οἱ καπεταναῖοι ὅλοι μετὰ τῶν στρατιωτῶν των πρὸς τὸν Ἀρχιστράτηγον Κύριον Τζανέτον Χριστόπουλον διὰ νὰ τὸν ἀκολουθοῦν καὶ ὑπακούουν εἰς κάθε του, προσταγήν. Ὑπόσχομαι ἀκόμη ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἔχουν τὴν ἄδειαν νὰ διώξουν αὐτοὺς ὅπου εἶναι καταγραμμένοι, ἀλλὰ νὰ φέρουν καὶ τοὺς λοιποὺς ὅσοι βαστοῦν ἅρματα, καὶ ἂν ἰδοῦν κανένα Καπετάνιον καὶ διαπαρτισθῇ ἀπὸ τὴν συμφωνίαν μας οἱ ἄλλοι Καπεταναῖοι νὰ τὸν παιδεύουν καὶ νὰ τοῦ παίρνουν καὶ τὸ τρίτον καὶ ὅλο του τὸ πρᾶγμα, ἐπειδὴ καὶ αἱ δεκατίαι καὶ παρασπόρια εἶναι ἀφεντικὰ τὰ ὁποῖα μέλλουν νὰ τὰ φᾶνε οἱ στρατιῶτες, ἐὰν δὲν ἐξαρκέσουν διὰ νὰ φάγουν. συμφώνως οἱ καπεταναῖοι μὲ τὸν Ἀρχιστράτηγον θέλει ὁμιλοῦν καὶ θέλει εὕρουν τὸ μονασίπικον διὰ νὰ δώσῃ ἕκαστος κατὰ τὴν δύναμίν του, ὅποιος δὲ χαριζόμενος ἤθελε δώσει τρίτον νὰ παιδεύηται ἀπὸ τοὺς λοιποὺς καὶ ἀπὸ τὸν Ἀρχιστράτηγον. Ὅθεν δι' ἀσφάλειαν καὶ τῶν δύο μερῶν ἔγιναν δύο ὅμοια καὶ ἐδόθη ἀπὸ ἕνα σὲ κάθε μέρος. Ὑπόσχονται πρὸς τοῖς ἄλλοις οἱ Καπεταναῖοι διὰ νὰ γράψουν εἰς τὰ χωριά τους νὰ βαστοῦν λογαριασμὸν παστρικὸν τῶν δεκατιῶν καὶ παρασπορίων καὶ νὰ πηγαίνουν ὅπου διορισθοῦν ἀπὸ τὸν Ἀρχιστράτηγον καὶ ὅ τι πρέζες ἤθελον κάμουν νὰ τὰς μοιράζουν ἐξίσου ὅλοι οἱ στρατιῶται μέχρι τῆς ἁλώσεως τοῦ Μορέως καὶ ὅ τι πρᾶγμα εὑρίσκεται τουρκικὸν εἰς τὴν ἐπαρχίαν μας κινητὸν καὶ ἀκίνητον νὰ τὸ μοιράζουν ὅλοι οἱ στρατιῶται καὶ ὅποιος παραβῇ αὐτὴν τὴν συμφωνίαν, νὰ κριθῇ μετὰ τοῦ προδότου Ἰούδα καὶ πρόσωπον Βασιλέως μας νὰ μὴν ἰδῇ, καὶ οὕτως ὑποσχόμεθα.

Ἰουνίου 9 Στρατόπεδον Πούσι—περὶ τὸ Λάλα—1821 πρῶτον ἔτος τῆς ἐλευθερίας.

(Ὑπογραφαὶ)

Δημήτριος Πρωτόπαπας	Μήτρος Τσαβέλας
Καπ. Π. Λυμπερόπουλος	Γιάννης Ἀμπελιανίτης
Ἀγγελῆς	Καπ. Γιαν. Δρακόπουλος
Μιχάλης	Γεώργης Βεργῆς
Γιάννης Θανούλας	Δημήτρ. Καράμπελας
Ἀδὰμ Δημητρακόπουλος	Χριστ. Δελγιώτης
Γιάννης Γκούτης	Ἀναστ. Τζάπρος
Γιαν. Μπιζιμπαρδιώτης	Λάμπρος Λιγηστιανὸς
Γεωργάκη Παλαλιώτη	Γεωργάκη Σκλάβος

Δημήτριος Δελιγιαννόπουλος ὑπόσχομαι τούτων.»

Μετὰ τὰ ἄνω οἱ Ὀλύμπιοι πολεμισταὶ κατέλαβον τὸ πρὸς τὴν Φολόην μέρος, βορείως τῆς θέσεως «Ἀνάληψις».

Ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἤρξατο ὁ ἀγὼν νὰ γενικεύεται.

Οἱ ἀρχηγοὶ διέταξαν καὶ οἱ πολεμισταὶ κατέλαβον τὰς θέσεις ἐκείνας, αἵτινες ἐθεωροῦντο ὡς αἱ ἐπισφαλέστεραι κατὰ τῶν ὁποίων οἱ Λαλαῖοι θὰ ἐπεχείρουν τὰς ἐφόδους των. Ἤτοι οἱ ὀρεινοὶ κατέλαβον τὰ προχώματα τῆς κυρίως θέσεως «Πούσι» μετά τινων πολεμιστῶν τῆς πεδινῆς Ἠλείας. Πύργιοι πολεμισταὶ κατέλαβον ἕνα μικρὸν λόφον ἐγγὺς καὶ ἄνωθεν πρὸς τὴν Φολόην, ὥστε νὰ συνδέωνται μὲ τὸν λόφον «Ἀνάληψις». Τὸν λόφον αὐτὸν ἰσοπέδωσαν καὶ ἐτοποθέτησαν ἐπ' αὐτοῦ τὰ δύο κανόνια. Καὶ σήμερον διακρίνεται εὐκρινέστατα ἡ ἰσοπέδωσις τοῦ λόφου. Ἡ τοποθέτησις τῶν δύο κανονίων εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἐξυπηρέτει τὰς ἐπιχειρήσεις, διότι ἀπὸ ἐκεῖ ἔβαλλον εὐκόλως καὶ ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν συγκεντρωμένων εἰς τὸν κάμπον Τούρκων. Οἱ Ἑπτανήσιοι καὶ Γορτύνιοι κατέλαβον τὰ ἀνατολικὰ προχώματα τῆς «Ἀναλήψεως».

Τὴν 12ην Ἰουνίου 1821 μεγάλη δύναμις Λαλαίων ἐξώρμησεν ἐκ Μπαστιρᾶ πρὸς τὴν Ἀνάληψιν μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν νὰ ἐπιτύχῃ ἄνοδον ἐκ τῆς θέσεως Κουτσουρούμπα. Ἐν ἀποτυχίᾳ τούτου, οὗτοι θὰ ἐλάμβανον τοὐλάχιστον γνῶσιν τῶν ὀχυρωμάτων καὶ τῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας εἶχον συγκεντρώσει ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως οἱ Χριστιανοὶ ἀντιληφθέντες τὰς προθέσεις τῶν Λαλαίων, ἐξῆλθον ἐκ δύο σημείων πρὸς τὸν κάμπον καὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον τούτων.

Ἐπηκολούθησε τετράωρος μάχη χωρὶς σοβαρὰς συνεπείας.

Κατὰ ταύτην ἐφονεύθησαν τέσσαρες Ἕλληνες καὶ δώδεκα Τοῦρκοι. Ἦτο ἡ πρώτη σοβαρὰ συμπλοκὴ ἀπὸ τῆς ἀνόδου τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων εἰς Πούσι. Ἐπηκολούθησε μᾶλλον ἀπραξία μετὰ τὰ ἄνω ἐπί τινας ἡμέρας. Τὴν 15ην Ἰουνίου 1821 ὁ στρατηγὸς Παπασταθόπουλος, ἡγούμενος ἰσχυρᾶς δυνάμεως πεζῶν καὶ ἱππέων, ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν πρὸς τὸ Δούκα ἔκτασιν. Δύναμις Λαλαίων, ἐξορμήσασα ἐκ τῆς θέσεως «Σεϊντάγα γράνα», ἐπεχείρησε ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν κάθοδον τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸ Δούκα. Μετὰ δίωρον συμπλοκὴν καὶ μὲ ἐλαχίστας ἀπωλείας δι' ἀμφότερα τὰ μέρη, ἐπανῆλθον εἰς τὰς θέσεις των. Τὴν 16ην Ἰουνίου 1821 ἐσημειώθη γενικὴ πάλιν ἐξόρμησις τῶν Λαλαίων ἐναντίον τῶν κατεχόντων τὸ δυτικὸν μέρος τῶν προχωμάτων τοῦ λόφου Πούσι, ἥτις ἀπεκρούσθη μὲ πολλὰς ἀπωλείας. Τὰς μεταμεσημβρινὰς ὅμως ὥρας τῆς 17ης Ἰουνίου 1821 ἐθεάθη κατερχομένη ἐκ Φολόης πρὸς τὸ Λάλα δύναμις ὑπὸ τὸν Γιουσοὺφ-Πασᾶν τῶν Πατρῶν κατόπιν παρακλήσεως τῶν Λαλαίων ὑπὸ τὰς ἑξῆς περιστάσεις:

Ἡ τελευταίως ἐπιχειρηθεῖσα ἐπίθεσις τῶν Ἑλλήνων, μὲ πρόθεσιν νὰ καταλάβουν τὴν εὐρεῖαν πρὸς τὸ Δούκα περιφέρειαν καὶ αἱ ἐπανειλημμέναι κατὰ τὰς ἑπομένας ἡμέρας ἐπιθέσεις τούτων ὡς καὶ ἡ ματαιωθεῖσα ἐπίθεσις τῶν Λαλαίων πρὸς κατάληψιν τοῦ κυρίως λόφου Πούσι, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἀνησύχησαν σοβαρῶς πλέον τοὺς Τούρκους. Ἕνεκα τούτου ἐν συμβουλίῳ ἀπεφάσισαν, ὅπως ζητηθῇ ἐνίσχυσις ἐκ Πατρῶν, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποσταλῇ τοιαύτη ἐκ Φαναρίου, λόγῳ τῶν ἐκεῖ ἐπεισοδίων.

Ἀνετέθη λοιπὸν ἡ σοβαρὰ αὕτη ἀποστολὴ εἰς τὸν διπλωματικώτερον, τὸν εὐφυέστερον καὶ πανουργότερον τῶν Ἀγάδων, Ραΐτ—Ἀγᾶν, ὅστις κατώρθωσε διὰ δυσβάτων ὁδῶν καὶ ἀτραπῶν, νὰ φθάσῃ εἰς Πάτρας καὶ συναντηθῇ μὲ τὸν Γιουσοὺφ—Πασᾶν, τὸν ὁποῖον διὰ ψευδῶν παραστάσεων ἔπεισεν, ὅτι οἱ ἀνελθόντες εἰς Πούσι Ἕλληνες ἦσαν ὄχλος ἄτακτος, ἄοπλος, μπουλούκια, κατσικοκλέφτες, οἱ ὁποῖοι μετέβησαν διὰ νὰ κλέψουν ποίμνια εἰς τὸν Λαλαΐτικον κάμπον καὶ οἱ ὁποῖοι ἀντὶ ὅπλων εἶχον φουκέντρες, ἤτοι ράβδους μὲ σιδηρᾶν αἰχμήν, τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦν οἱ ἀγρόται διὰ νὰ καθαρίζουν τὰ ἡνία των. Ὁ Γιουσοὺφ–Πασᾶς πεισθεὶς εἰς τοὺς λόγους τοῦ πονηροῦ Ἀγᾶ διέταξε καὶ ἡτοιμάσθησαν πρὸς ἄμεσον ἀναχώρησιν κατὰ μὲν τὸν Φωτάκον ὀκτακόσιοι ἄνδρες μὲ τριακοσίους ἵππεῖς, κατ' ἄλλους δὲ πεντακόσιοι πεζοὶ καὶ τριακόσιοι ἱππεῖς.

Διῆλθεν ἀπὸ τὴν θέσιν «Πρέβεδος» πρὸς τὰ Σκιαδοχώρια, χωρὶς νὰ ἐνοχληθῇ ἀπὸ τοὺς ἐγγὺς τῆς θέσεως ταύτης ἐστρατοπεδευμένους Ἕλληνας, οἵτινες, καίτοι ἐγκαίρως εἰδοποιηθέντες, ἄγνωστον διατί, δὲν ἐμπόδισαν τοῦτον. Ἐκεῖθεν οἱ Ἕλληνες ἐπωφελούμενοι τοῦ ἀνωμάλου ἐδάφους θὰ ἦτο εὔκολον νὰ ματαιώσουν τὴν ἄνοδον τοῦ Γιουσούφ–Πασᾶ ἢ ὁπωσδήποτε νὰ ἐπιφέρουν σοβαρὰν φθορὰν εἰς τὸν στρατόν του. Πρὸς τούτοις οἱ ἐκεῖ εὑρισκόμενοι Χριστιανοὶ θὰ ἠδύναντο νὰ εἰδοποιήσουν τοὺς ἐν Πούσι Ἕλληνας, οἵτινες εἶχον καταλάβει τὴν στενωπὸν μὲ τὰ ἔνθεν καὶ ἔνθεν πετρώδη ὑψώματα, ἥτις ἦτο ἡ μόνη κατάλληλος θέσις τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Φολόην, ὀνόματι «Στάνη Ντάση».

Ἡ κατάληψις τῆς στενωποῦ ἐκείνης μὲ τοὺς πετρώδεις ἔνθεν καὶ ἔνθεν λόφους, θὰ καθίστα ταύτην νέα στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τοὺς ἥρωας ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι θὰ κατελάμβανον ταύτην, νέους Λεωνίδας. Θὰ καθίστατο δυσχερεστάτη ἡ διέλευσις ἐκεῖθεν στρατιᾶς μεγάλης μετὰ ἱππικοῦ, διότι οἱ Ἕλληνες, ἂν ἤθελον καταλάβει τὸ στόμιον τῆς στενωποῦ ἐκείνης—θέσις Τριέσα—καὶ τοὺς ὑπερθεν πετρώδεις λόφους, ὄχι μόνον διὰ τῶν ὅπλων ἀλλὰ καὶ διὰ λίθων θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀναχαιτίσουν καὶ νὰ ἐπιφέρουν σοβαρωτάτας ἀπωλείας εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Πασᾶ, μὲ ἀσφαλῶς σοβαρὰν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐν γένει πολεμικῆς καταστάσεως, καὶ ἡ ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Λάλα θὰ ἐπεσπεύδετο μὲ ἄμεσον παράδοσιν ἢ καταστροφὴν τῶν Λαλαίων. Ὁ Γιουσοὺφ–Πασᾶς ἀνενόχλητος διῆλθε τὴν στενωπὸν καὶ ἐπιδεικτικώτατα διέβη πλησίον τῶν ἑλληνικῶν προχωμάτων καὶ ἐξ ἀποστάσεως 300 περίπου μέτρων. Ὅταν δὲ ἔφθασεν ἀκριβῶς ἀπέναντι τῶν ἑλληνικῶν προχωμάτων, διέταξε καὶ ἔρριψαν μίαν «μπαταριὰ» καὶ θριαμβευτικῶς εἰσῆλθεν εἰς Λάλα τῇ συνοδείᾳ τῶν Ἀγάδων, οἵτινες τὸν ἀνέμενον εἰς τὴν νῦν θέσιν «Παυλαΐϊκα».

Οὐδεμία ἀπολύτως ἐπίθεσις ἢ ἐνόχλησις ἐγένετο εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Γιουσοὺφ–Πασᾶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες εἶχον καταπτοηθῇ ἐκ τῆς μεγάλης αὐτῆς δυνάμεως.

Εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἀλῆ—Ἀγᾶ συνεκροτήθη ἀμέσως συμβούλιον ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Πασᾶ. Οὗτος ἐζήτησε σχετικὰς πληροφορίας ἐφ' ὅλης τῆς καταστάσεως καὶ ἔλαβε τὰς αὐτὰς διαβεβαιώσεις, ἃς εἶχε λάβει καὶ ἀπὸ τὸν Ραΐτ—Ἀγᾶν.

Κατὰ τὸ συμβούλιον ἀπεφασίσθη νὰ μὴ ἐπιτραπῇ εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ ἔχουν τὴν πρωτοβουλίαν, ἀλλὰ νὰ τοὺς ἐπιτεθῶσιν ἐξ ὅλων τῶν σημείων.

Τὴν 18ην Ἰουνίου 1821 μεγάλη δύναμις Λαλαίων, διηρημένη εἰς δύο τμήματα, ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ Λάλα. Τῶν τμημάτων τὸ ἕν μὲν προωθήθη πρὸς τὴν περιφέρειαν Δούκα, τὸ ἕτερον δέ, τὸ πλέον ἰσχυρόν, πρὸς τὸ Μπαστιρᾶ, ὅπως ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν κατεχόντων τὸν κυρίως λόφον «Πούσι».

Μετὰ πολύωρον μάχην ἀπεσύρθησαν διὰ νὰ ἐπαναλάβουν τὰς ἐπιθέσεις των κατὰ τὰς μεταμεσημβρινὰς ὥρας.

Ἑτέρα δύναμις ἰσχυρά, ὑποστηριζομένη καὶ ἀπὸ ἱππικόν, ἐξώρμησε πρὸς τὸν λόφον «Ἀνάληψις» μὲ πρόθεσιν νὰ καταλάβῃ τοῦτον.

Ἡ ἐπίθεσις ἦτο σφοδρά. Οἱ Τοῦρκοι ἐν τῇ ὁρμῇ των ἔφθασαν πολλάκις εἰς τὰ προχώματα.

Οἱ Ἕλληνες ἠμύνοντο ἡρωϊκώτατα καὶ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν εἶχον κατέλθει ἀπὸ τὰ προχώματα καὶ ἐπολέμουν σῶμα μὲ σῶμα.

Ἡ θέσις τῶν Ἑλλήνων ἦτο κρίσιμος.

Εὐτυχῶς ὅμως, εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν, οἱ ἐν τῷ κυρίως λόφῳ Πούσι, ἀντιληφθέντες τὸ κρίσιμον τῆς θέσεως τῶν Ἑλλήνων, ἤρχισαν νὰ κατέρχωνται τούτου. Οἱ Τοῦρκοι ἐννοήσαντες τὴν κάθοδον τῶν Ἑλλήνων καὶ φοβηθέντες κύκλωσιν, ἐγκατέλειψαν τὸν ἀγῶνα, ἀπομακρυνθέντες πρὸς τὸν κάμπον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μπαστιρᾶ.

Ἡ μάχη διήρκεσε μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν πλεῖστοι Τοῦρκοι.

Ἀπὸ τῆς μάχης ταύτης ἄρχεται ἡ δευτέρα φάσις τῶν ἐπιχειρήσεων, ἡ σοβαρωτέρα. Οἱ Ἕλληνες, ἠννόησαν πλέον τὰς προθέσεις τῶν Λαλαίων, ὅτι δηλ. ἡ κατάληψις τοῦ λόφου «Ἀνάληψις» θὰ ἔδιδε τὸ ἀποτέλεσμα. Ὅθεν κατόπιν συνεννοήσεων τῶν ἀρχηγῶν, ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ νέα κατανομὴ τῶν δυνάμεων διὰ νὰ ἐνισχυθῇ ὁ λόφος ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα.

Ἡ 19η Ἰουνίου δὲν διῆλθεν ἄπρακτος.

Προπαρασκευαὶ ἐγίνοντο ἑκατέρωθεν. Ἀποσπάσματα ἐξῆλθον κατὰ τὰς μεταμεσημβρινὰς ὥρας καὶ ἔλαβον χώραν σοβαραὶ συγκρούσεις μέχρι νυκτός, ὅτε ἀπεσύρθησαν ἀμφότερα τὰ μέρη.

Τὴν 20ὴν Ἰουλίου, αἱ δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων ἔλαβον τὴν ἑξῆς διάταξιν, ἤτοι:

Πύργιοι πολεμισταὶ ὑπὸ τοὺς Διάκον, Π. Βιλαέτην, Μήτσου, Αὐγερινόν, Κρεστενίτην καὶ λοιποὺς ἀρχηγούς, οἱ ὀρεινοὶ καπεταναῖοι Βερβίτας, Κουμανιώτης, Νιώτης, Παπαγιάννης, Μπόμπας, ἀδελφοὶ Μπαλάσκα καὶ Καραμέρου, οἱ Γορτύνιοι Ἀποσκίτης, ἀδελφοὶ Καραλῆ, Μπούκουρας, Παπαγεωργίου, Μπρᾶμος, Καφετζῆς καὶ Κουτρουμᾶνος, ὅλοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Παπασταθοπούλου. Οἱ Ὀλύμπιοι ὑπὸ τοὺς Χριστόπουλον, Δεληγιάννην καὶ λοιποὺς ἀρχηγοὺς κατέλαβον τὸ μεσημβρινὸν μέρος τοῦ λόφου Ἀνάληψις, οἱ Ἰνταρές, Φωτήλας, Πετμεζᾶς, Μουρλογιώργης μὲ τοὺς Καλαβρυτινοὺς καὶ Ἑπτανησίους κατέλαβον τὰ πρὸς δυσμὰς σημεῖα μὲ ἐπέκτασιν βορείως πρὸς τὴν Φολόην, ἔνθα ἐτοποθετήθησαν πολεμισταὶ ὑπὸ τὸν Πρωτόπαπαν.

Πολλοὶ πεδινοὶ πολεμισταὶ εἶχον καταλάβει τὸν κυρίως λόφον Πούσι μὲ ὅλας τὰς διαθεσίμους δυνάμεις. Οἱ ἀρχηγοὶ Σισίνης καὶ Μεταξᾶς,

περιστοιχιζόμενοι ἀπὸ πολεμιστάς, κατεῖχον τὸ κέντρον τοῦ λόφου «Ἀνάληψις», διὰ νὰ ἐπιβλέπουν πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα.

Τὰ κανόνια εἶχον τοποθετηθῇ ὀλίγον ἄνωθεν τοῦ μέρους, ὅπου ἵσταντο οἱ ἀρχηγοί.

Πεντήκοντα περίπου νεαροὶ Δουκαῖοι, ἐν οἷς ὁ Φραγκούλης, ὁ Παπαγεωργίου, εἷς ἐκ τῶν νεωτέρων Αὐγερινῶν, ὁ Ἀσημακόπουλος, ὁ Κορντζῆς, ὁ Δαραλέξης, ὡς καὶ νεαροὶ ἐκ τῶν πέριξ χωρίων, προσῆλθον αὐθορμήτως, ὅπως προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των.

Οὗτοι, περιερχόμενοι τὰ προχώματα, διένεμον εἰς τοὺς πολεμιστὰς φυσέκια, ρακί, νερό, καὶ προσέφερον μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τραυματίας, τοὺς ὁποίους μετέφερον ἀμέσως εἰς τὸ ἰατρεῖον τοῦ Ἀγαμέμνονος Αὐγερινοῦ.

Ὡς εἶχον προβλέψει οἱ Ἕλληνες ἀρχηγοί, πρὶν ἀκόμη ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος, οἱ Τοῦρκοι ἔκαμαν τὴν ἐξόρμησίν των, ἐνῷ ταυτοχρόνως διὰ συνεχοῦς ὀχλοβοῆς, προσεπάθουν νὰ ἐπιφέρουν σύγχυσιν εἰς τοὺς Χριστιανούς. Ὅλοι οἱ πολεμισταί, ἑνωθέντες καὶ ἀποτελέσαντες ἓν ἀνθρώπινον κῦμα βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ, ὥρμησαν ἀκάθεκτοι πρὸς κατάληψιν τῶν ἑλληνικῶν προχωμάτων.

Οἱ Ἕλληνες ὅμως, μὲ πλῆρες τὸ ἠθικόν των ἐκ τῶν προηγουμένων ἀλλεπαλλήλων ἐπιτυχιῶν, ἠμύνοντο ἡρωϊκώτατα. Οἱ γενναιότεροι τούτων εἶχον καταλάβει τὰ προχώματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνήρχοντο διὰ νὰ ἀναχαιτίσουν τὴν ὁρμὴν τῶν Τούρκων.

Ἐκεῖ, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, ὁ ἀτρόμητος ἥρως Κ. Γραικιώτης, ἐπειδὴ ἐπεχείρησε νὰ κατέλθῃ, περικυκλωθείς, ἐφονεύθη.

Ἐπίσης ὁ ἥρως Βασιλόπουλος, ἀνελθὼν εἰς τὰ προχώματα καί, παρὰ τὰς συστάσεις τῶν ἀρχηγῶν, ὅπως μὴ ἐκτίθεται, διότι ἐπολέμει ὄρθιος, δέχεται βόλι εἰς τὸν ἀριστερὸν ὀφθαλμὸν τραυματισθεὶς σοβαρῶς. Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς μάχης καὶ ἐν τῇ συγχύσει, ἥτις ἐπεκράτει εἰς τὸ στρατόπεδον, τμῆμα Λαλαίων, ἄγνωστον ἀλλὰ καὶ ἀνεξήγητον πῶς κατώρθωσεν, ὅλως ἀθέατον, ν' ἀνέλθῃ εἰς τὴν Φολόην μὲ τὴν πρόφασιν, ὅτι θὰ ἀπεμακρύνετο πρὸς τὴν Δίβρην, ἐκρύβη ὄπισθεν παχυκόρμων δένδρων. Ἐν καταλλήλῳ στιγμῇ ἐπετέθη κατὰ τῶν κατεχόντων τὸ δεύτερον χαράκωμα τριάκοντα Ὀλυμπίων πολεμιστῶν, οἵτινες πρὶν προφθάσουν νὰ ὀχυρωθοῦν εἰς τὰ ἐγγὺς δένδρα ἢ ἐνεργήσουν ἀντεπίθεσιν, ἐφονεύθησαν ἅπαντες.

Οἱ Λαλαῖοι ἀπεκεφάλισαν ὅλους τοὺς φονευθέντας Ὀλυμπίους, τὰς κεφαλὰς τῶν ὁποίων ἐκρέμασαν εἰς ἕν δένδρον, τὸ ὁποῖον πιθανὸν νὰ σώζεται ἀκόμη. Διὰ τοῦτο ἡ θέσις αὕτη, ὀνομάζεται καὶ μέχρι σήμερον «Κεφάλια».

Εἶχον πλέον ἀπομακρυνθῇ οἱ Τοῦρκοι, ὅτε, οἱ κατέχοντες τὸ ἕτερον πρόχωμα Χριστιανοί, ἀντελήφθησαν τὴν ἐξόντωσιν τῶν Ὀλυμπίων. Τοῦτο ὄχι μόνον δὲν ἐδειλίασε τοὺς Ἕλληνας πολεμιστάς, ἀλλὰ τοὐναντίον τοὺς ἐξηρέθισεν εἰς ἀπίστευτον βαθμόν, τοὺς ἐφανάτισε καὶ εἰς τὰς ἑπομένας μάχας κατώρθωσαν νὰ πολεμοῦν μὲ ἀφάνταστον ἡρωϊσμόν. Ἡ μάχη ἐξηκολούθησε μετὰ πείσματος ἀμφοτέρωθεν μέχρι τῶν μεταμεσημβρινῶν ὡρῶν. Οἱ Ἕλληνες πλήρεις ὀργῆς καὶ φανατισμοῦ, συνεκέντρωσαν δυνάμεις, εἰς τὸ μεσημβρινὸν μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον πλησιάσει

οἱ Τοῦρκοι, τοὺς ὁποίους ἠνάγκασαν ν' ἀπομακρυνθοῦν, ἀφήσαντας πολλοὺς νεκρούς.

Οἱ 'Αγάδες τὴν τελείαν πανωλεθρίαν τῶν 'Ολυμπίων ἀπέδωκαν εἰς δειλίαν πῶν 'Ελλήνων, ὁ Γιουσοὺφ–Πασᾶς ὅμως δὲν ἦτο οὐδόλως ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὴν ἐν γένει ἐξέλιξιν τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ διέταξεν, ὅπως ἅπασα ἡ δύναμις τῶν Λαλαίων, ἑτοιμασθῇ πρὸς γενικὴν ἐπίθεσιν.

Τὴν 21ην 'Ιουνίου 1821, λίαν πρωΐ, ἅπασα ἡ εἰς Λάλα εὑρισκομένη στρατιὰ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ 'Αχμὲτ—'Αγᾶ, ὑπασπιστοῦ καὶ συγγενοῦς τοῦ Πασᾶ, προπορευομένου τοῦ ἱππικοῦ, ὡς καὶ πολλαὶ γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀφήσει τὰ καφάσια καὶ πετάξει τοὺς φερεντζέδες, διὰ νὰ προσφέρουν καὶ αὗται τὰς ὑπηρεσίας των, ἐξώρμησεν ἀπὸ πολλὰ σημεῖα. Φωναὶ καὶ ἀλαλαγμοὶ διὰ νὰ ἐπιφέρουν σύγχυσιν ἐδόνουν τὴν ἀτμόσφαιραν. Τὴν ἔξοδον τῶν στρατευμάτων ἠκολούθει καὶ ὁ Γιουσοὺφ–Πασᾶς, ὅστις κατεσκήνωσε καὶ αὖθις εἰς τὸ μεγάλον δένδρον πρὸς τὴν Δάρδιζα. Τὸ δένδρον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο «Δένδρο Πασᾶ» ἐσώζετο καὶ πρὸ εἰκοσιπενταετίας περίπου.

Οἱ "Ελληνες, προητοιμασμένοι, ἀνέμενον πλέον τὴν μεγάλην αὐτὴν ἐπίθεσιν.

Κατὰ πρῶτον ἤρξατο μονομαχία ἱππικοῦ. Τὸ ἑλληνικὸν ἱππικὸν ἀνέμενεν ἐκεῖθεν τῆς θέσεως «Ποτάμι» εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τοῦ κάμπου, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἔφθασαν εἰς τὴν ἔναντι θέσιν ἐντεῦθεν. Τὸ πεζικὸν εἰς πυκνοτάτην παράταξιν ἐνήργησεν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν ἑλληνικῶν προχωμάτων.

'Επειδὴ ὅμως αἱ βολαὶ τῶν κανονιῶν τῶν 'Ελλήνων ἔπιπτον ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον τῆς παρατάξεως τοῦ ἐχθροῦ, ἐπέφερον πολλὰς ἀπωλείας, ἐκ τούτου δὲ οὗτος δὲν ἐτόλμα νὰ πλησιάσῃ εἰς τὰ προχώματα.

Πρὸ τῆς μεσημβρίας, ὅλως ἀπροόπτως, οἱ Τοῦρκοι ἐπλησίασαν ἕως τὰ χαρακώματα, καὶ μὲ θυελλώδεις ἐπιθέσεις ἐπεχείρουν νὰ ἀνέλθουν ἐπ' αὐτῶν. Οἱ ἀρχηγοὶ κατ' ἀρχὰς δὲν εἶχον ἐννοήσει πῶς οἱ Τοῦρκοι, ἐνῷ πρότερον δὲν ἐτόλμων χάριν τῶν εὐστόχων βολῶν τῶν κανονιῶν νὰ πλησιάσουν, ἤδη ὄχι μόνον ἐπλησίασαν, ἀλλὰ καὶ ἐπεχείρουν νὰ ἀνέλθουν, οἱ τολμηρότεροι μάλιστα εἶχον σχεδὸν ἀνέλθει μὲ πρόθεσιν νὰ καταλάβουν τὰ κανόνια.

Παρ' οὐδενὸς ἐκ τῶν πολεμιστῶν ἐβεβαιοῦτο, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐγένοντο κύριοι τῶν κανονιῶν καί, ὅτι ἔστησαν καὶ σημαίαν ἐπ' αὐτῶν, ὡς ὑπό τινων ὑποστηρίζεται.

Οἱ Τοῦρκοι εὗρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ πλησιάσουν τοὺς Χριστιανούς, διότι αἱ βολαὶ τῶν κανονιῶν εἶχον παύσει νὰ πίπτουν εἰς τὸ μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο ὁ κύριος ὄγκος τοῦ ἐχθροῦ, λόγῳ τοῦ ὅτι οἱ κανονιοβοληταί, ἄγνωστον πῶς, συνεννοήθησαν μέ τινας ἐκ τῶν ἐν Λάλᾳ Κεφαλλήνων καὶ ἔστρεψαν τὰ κανόνια,ὥστε αἱ βολαὶ τούτων νὰ πίπτουν μακρὰν, χωρὶς νὰ προξενοῦν καμμίαν ἀπολύτως βλάβην εἰς τοὺς ἐπὶ τῶν προχωμάτων πλέον Τούρκους. Δὲν ἐβράδυναν οἱ ἀρχηγοὶ νὰ ἀντιληφθοῦν περὶ τίνος ἐπρόκειτο, διό, σπεύσαντες εἰς τὰ κανόνια, συνέλαβον τοὺς πυροβολητάς, τοὺς ἀντικατέστησαν δι' ἄλλων καὶ ἀμέσως ἔστρεψαν τὰ κανόνια κατὰ τῶν ἐπὶ τῶν προχωμάτων Τούρκων, οἵτινες ἀποδεκατιζόμενοι ἐκ

τῶν εὐστόχων βολῶν, ἠναγκάσθησαν ὄχι μόνον νὰ κατέλθουν πρὸς τὸν κάμπον, ἀλλὰ καὶ νὰ τραποῦν πρὸς τὸ Λάλα.

'Εκ τῶν βολῶν τῶν κανονίων ἐφονεύθη καὶ ὁ 'Αχμὲτ–'Αγᾶς, ὑπασπιστὴς τοῦ Γιουσοὺφ–Πασᾶ καὶ ἑβδομήκοντα περίπου Τοῦρκοι.

Περὶ χρησιμοποιήσεως τῶν ἑτέρων δύο κανονίων οὐδὲν εἶναι θετικόν. Τὸ πιθανώτερον εἶναι, ὅτι ταῦτα θὰ εἶχον ἀχρηστευθῇ ἐκ τῆς πολλῆς χρήσεως.

Ὑπὸ πολλῶν ὑπεστηρίζετο, ὅτι διετάχθη ἐκτέλεσις τῶν δύο πυροβολητῶν, διαπιστωθέντος ὅτι οὗτοι εἶχον δωροδοκηθῇ τῇ ἐπεμβάσει τῶν εἰς Λάλα αὐτομολησάντων Κεφαλλήνων.

'Ο Πασᾶς, ὅστις παρηκολούθει τὴν μάχην, εἶχε πεισθῇ ἐκ τῶν πρωϊνῶν ἐπιτυχιῶν ὅτι αὕτη ἀπέβαινεν ὑπὲρ τῶν Τούρκων, ὅλως ἀνελπίστως εἶδε τοὺς Λαλαίους τρεπομένους εἰς φυγὴν καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ 'Αχμὲτ–'Αγᾶ μεταφερόμενον εἰς Μπαστιρᾶ.

Πλήρης ὀργῆς διέταξε καὶ συνηθροίσθησαν οἱ ἐκ Πατρῶν πολεμισταί, εἰσῆλθεν εἰς Μπαστιρᾶ καὶ ἐκεῖθεν, παραλαβὼν τὸν νεκρὸν τοῦ 'Αχμέτ, ἔφθασεν εἰς Λάλα, ὅπου ἐκήδευσε τοῦτον πανδήμως καὶ μεγαλοπρεπῶς.

Κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην ἐπληγώθη, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ ὁ Σάββας Χαρτουμπέκας ἐκ Μακρυσίων, πολεμήσας μὲ ἡρωϊσμὸν καὶ αὐταπάρνησιν. 'Ο Χαρτουμπέκας, καίτοι πληγωμένος, ἥρπασε τὸ γιαταγάνι τοῦ Τούρκου, ὁ ὁποῖος τὸν εἶχε πληγώσει καὶ ἐφόνευσε τοῦτον.

Εἰς ταύτην ἐπίσης ἐπληγώθη ἐλαφρῶς καὶ ὁ στρατηγὸς Παπαστα-θόπουλος. Πρὸ τῆς μεσημβρίας, ὅτε ἡ μάχη ἦτο εἰς τὴν ἀκμήν της, γυναῖκες τῶν Τούρκων, αἱ ὁποῖαι, ὡς εἴπομεν, εἶχον ἀφήσει τὰ καφάσια καὶ τοὺς φερεντζέδες καὶ ἔτρεξαν εἰς βοήθειαν τῶν πολεμιστῶν μεταφέρουσαι πολεμοφόδια, τροφάς, ὕδωρ κ.λπ., ἀντελήφθησαν μεταξὺ τῶν πολεμιστῶν εἰς τὰ ἑλληνικὰ προχώματα νὰ πολεμοῦν καὶ Δουκαῖοι. Τότε ἤρχιζαν νὰ φωνάζουν: «καὶ οἱ ἀδελφοί μας Δουκαῖοι μᾶς πολεμοῦν, κατάρα εἰς τοὺς ἀπίστους!». 'Αμέσως μερικαὶ ἐξ αὐτῶν ἐπέστρεψαν εἰς Λάλα, ὅπου παρέλαβον καὶ πολλὰς ἄλλας καὶ ἔξαλλοι κατὰ τὰς μεταμεσημβρινὰς ὥρας μετέβησαν εἰς Δούκα καὶ πρὸς ἐκδίκησιν ἐπυρπόλησαν τὸ χωρίον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. 'Εκ τῶν ὑπερεκατὸν εἴκοσιν οἰκιῶν μόλις διεσώθησαν αἱ συνεχόμεναι οἰκίαι τῶν ἀδελφῶν Νικολάου καὶ Σπυρίδωνος Σπηλιωτοπούλων ἐκ Δημητσάνης.

Εἰς τὴν μίαν ἀπὸ αὐτάς, ἐπειδὴ δὲν μετεδόθη τὸ πῦρ εἰς ὅλην τὴν οἰκίαν, καὶ σήμερον ἀκόμη διακρίνονται τὰ ἴχνη τῆς πυρκαϊᾶς ἐπὶ μιᾶς δοκοῦ. 'Επίσης διεσώθη ἡ οἰκία τοῦ Παναγ. Χατζῆ, ὅστις ἦτο ὁ ὑφαντὴς τῶν χανουμισσῶν. Αὗται ὅταν ἔφθασαν ἐκεῖ ὅλαι μαζὶ ἐφώναζον: «Τὸ σπίτι τοῦ γερο–ὑφαντῆ μας δὲν πρέπει νὰ καῇ». 'Ομοίως διεσώθη ἡ οἰκία τῶν Ντουραίων, εἰς τὴν ὁποίαν διακρίνονται καὶ σήμερον ἀκόμη, τὰ ἴχνη τῆς πυρκαϊᾶς.

"Ολαι αἱ ἄλλαι οἰκίαι κατεστράφησαν, ἀνοικοδομηθεῖσαι μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Λαλαίων ἐκ Λάλα.

'Ο Γιουσοὺφ–Πασᾶς, μετὰ τὴν κηδείαν τοῦ ὑπασπιστοῦ του, ἐκάλεσεν ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς 'Αγάδες εἰς συμβούλιον καὶ ἐπετίμησε

τούτους δριμύτατα, διότι τὸν ἐξηπάτησαν καὶ δὲν ὑπελόγισαν καλῶς τὰς δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων, ἀπειλῶν μάλιστα αὐτοὺς ὅτι θ' ἀνεχώρει διὰ Πάτρας.

Διέταξεν, ὅπως ἑτοιμασθοῦν ὅλοι οἱ πολεμισταὶ καί, μετὰ τὸ μεσονύκτιον, συγκεντρωθοῦν εἰς τὸ Μπαστιρᾶ καὶ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον τῶν κατεχόντων τὴν Ἀνάληψιν καὶ ἀντὶ πάσης θυσίας συλλάβουν τοὺς ρωμιούς.

Τὴν 22αν Ἰουνίου 1821, συμφώνως πρὸς τὴν ἄνω διαταγήν, ἅπασα ἡ δύναμις τῶν Λαλαίων εἶχε συγκεντρωθῆ ἔξωθι τοῦ Μπαστιρᾶ πρὸς τὸν κάμπον καί, πολὺ πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, εὑρέθη ἔναντι τῶν ἑλληνικῶν προχωμάτων.

Ἡ ἀπειλή, ὅτι θ' ἀνεχώρει ὁ Πασᾶς, ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ ἐπιπέσουν μὲ τὴν συνήθη τυφλὴν ὁρμήν των πρὸς τὰ προχώματα.

Οἱ Ἕλληνες ἀνέμενον τὰς ἀγρίας αὐτὰς ἐπιθέσεις χωρὶς νὰ πτοηθοῦν ἀπὸ τὰς φωνάς, οὔτε νὰ ἀποθαρρυνθοῦν ἀπὸ τὴν ὁρμητικότητα τῶν ἐπιτιθεμένων καὶ τὸν μεγάλον ἀριθμὸν αὐτῶν.

Ὀλίγον πρὸ τῆς μεσημβρίας καὶ εἰς μίαν κεραυνοβόλον ἐπίθεσιν ἱππικοῦ καὶ πεζῶν, οἵτινες εἶχον πλησιάσει τὰ προχώματα, οἱ ἀρχηγοὶ ἀντελήφθησαν ὅτι τὰ κανόνια εἶχον σιγήσει καὶ οἱ Τοῦρκοι, ἐπωφελούμενοι τῆς σιγῆς, ἠύξανον τὴν ὁρμητικότητά των ἔχοντες ἀπόφασιν νὰ καταλάβουν τὰ προχώματα. Στιγμαὶ φρίκης καὶ ἀπογνώσεως διὰ τοὺς Ἕλληνας!

Ὁ ἡρωϊσμός των ἦτο ἀφάνταστος καὶ ἐκράτουν σθεναρῶς τὰς θέσεις των.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς σπεύδει εἰς τὰ κανόνια καὶ βλέπει κάτω νεκροὺς τοὺς πυροβολητάς. Τακτοποιεῖ μόνος τὰ κανόνια, γεμίζει ταῦτα μόνος καὶ διὰ νὰ μὴ χάσῃ καιρὸν διὰ τὸ ἀκιζώτισμα καὶ ἐκ φόβου μήπως ἡ τσακμακόπετρα δὲν μεταδώσῃ σπινθῆρας, ἥρπασε μίαν πιστόλαν διπλῆν –διμούτσιννην– ἑνὸς ἐγγὺς εὑρισκομένου πολεμιστοῦ καὶ διὰ τῆς ἐκπυρσοκροτήσεως ταύτης μετέδωσε τὸ πῦρ εἰς τὰ κανόνια, τὰ ὁποῖα εἶχε στρέψει ἀκριβῶς πρὸς τὸ μέρος τῶν Λαλαίων. Οἱ Λαλαῖοι εἶχον σχεδὸν ἀνέλθει εἰς τὰ προχώματα, ἀλλ' ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς μὲ ἐπανειλημμένας εὐστόχους βολάς, ἠνάγκασε τοὺς ὄχι μόνον νὰ μὴ ἐπιχειρήσουν περαιτέρω ἄνοδον, ἀλλὰ καὶ νὰ κατέλθουν ἀπομακρυνόμενοι πρὸς τὸν κάμπον.

Οἱ Ἕλληνες, καταπτοηθέντες ἐκ τῆς ἀνόδου σχεδὸν τῶν Τούρκων εἰς τὰ προχώματα, ἀνεθάρρησαν εὐθὺς ὡς τοὺς ἐγένετο ἀντιληπτὴ ἡ νέα ὑπὲρ αὐτῶν τροπὴ τοῦ ἀγῶνος καὶ ἀμέσως, κατελθόντες τῶν προχωμάτων, ἤρχισαν νὰ καταδιώκουν τούτους. Οἱ Τοῦρκοι, παρ' ὅλας τὰς προσπαθείας τοῦ ἱππικοῦ, ὅπως ἀναχαιτίσῃ τὴν καταδίωξίν των ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὀπισθοχώρησαν πανικόβλητοι πρὸς τὸ Λάλα.

Ὁ πολεμιστής, τοῦ ὁποίου ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς ἥρπασε τὴν διπλῆν πιστόλαν ἦτο ὁ ἐκ τῆς οἰκογενείας Κατσέπα, ὅστις ἔκτοτε ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν Μπαρλαμᾶς, διότι ἡ διπλῆ πιστόλα ἔπαιρνε συνδεδεμένα δύο βόλια (μπαρλαμᾶ). Καὶ ἔκτοτε ὑπάρχει ἡ οἰκογένεια Μπαρλαμᾶ ἐν τῷ χωρίῳ Πλατάνῳ.

Ἡ μάχη τῆς 22ας Ἰουνίου 1821 ὑπῆρξε μάχη ἀποφασιστική, μάχη πολύωρος καὶ πολύνεκρος, διότι κατὰ ταύτην ἐφονεύθησαν, ἐκ μὲν τῶν Τούρκων περὶ τοὺς ὀγδοήκοντα, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων τεσσαράκοντα τρεῖς.

Ἐτραυματίσθη δέ, ἀπὸ ἀμφότερα τὰ μέρη, σημαντικὸς ἀριθμὸς πολεμιστῶν. Οἱ Ἕλληνες τραυματίαι ἐνοσηλεύθησαν ἀπὸ τὸν Ἀρχίατρον Ἀγαμ. Αὐγερινὸν καί τινα πρακτικόν, ἱερέα ἐκ Κεφαλληνίας.

Ἡ σιγὴ τῶν κανονιῶν προῆλθεν ἐκ τοῦ ἑξῆς:

Εἷς Ἀράπης, ἐκ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου, ἄγνωστον πῶς κατορθώσας νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Φολόην καὶ ν' ἀνέλθῃ εἰς ἓν πυκνόφυλλον δένδρον, πρὸς τὸ βόρειον μέρος ἀκριβῶς ἔναντι τῶν κανονιῶν, καὶ ἐκεῖθεν διὰ συνεχῶν πυροβολισμῶν, ἐφόνευσε τοὺς πυροβολητάς.

Ὅταν δὲ ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς ἐτακτοποίει μόνος τὰ κανόνια, ὁ Ἀράπης ἐπυροβόλησε καὶ ἐναντίον του τραυματίσας τοῦτον εἰς ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας.

Ἐν τῷ μεταξὺ Ἕλληνες πολεμισταὶ ἀντιληφθέντες τὸν Ἀράπην ἐπὶ τοῦ δένδρου δι' ἐπανειλημμένων πυροβολισμῶν ἐφόνευσαν τοῦτον, τὴν δὲ κεφαλήν του ἐκρέμασαν εἰς ἓν μέγα δένδρον ἐπὶ τῶν προχωμάτων διὰ νὰ εἶναι ὁρατὴ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τὸ δένδρον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον σώζεται καὶ σήμερον, ὀνομάζεται «Ἀράπη Δένδρο».

Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον προέβλεψεν ὁ διορατικώτατος καὶ προνοητικώτατος Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ἐπηλήθευσε. Διότι, ὅταν τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀνῆλθον εἰς Πούσι, ὁ Κολοκοτρώνης φοβούμενος εἴτε προδοσίαν, εἴτε δωροδοκίαν, εἴτε ἐξορμήσεις τοῦ ἐχθροῦ πρὸς ἀχρήστευσιν τῶν κανονιῶν, ἔγραψε τὴν κάτωθι ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Γεωργάκην Κολιόπουλον:

«25 Μαΐου 1821 ἀπὸ Τρίκορφα.

Ἀδελφὲ Γεωργάκη Κολιόπουλε, ἔλαβον τὸ ἀδελφικόν σου εἶδον τὰ γραφόμενά σου διὰ τὸ πολιόρκισμα τοῦ Λάλα ἀφοῦ συναχθοῦν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Γαστουναῖοι νὰ τοὺς δώσῃς γνώμην ὅτι εἰς τὸ μέρος ὅπου θὲ νὰ βάλουν τὰ κανόνια νὰ εἶνε δυνατὸν νὰ βάλουν καὶ ἀνθρώπους καὶ νὰ προφυλάσσουν ὡσὰν πού εἶνε ἐνδεχόμενον οἱ ἐχθροὶ νὰ ἐνεργήσουν ἢ νὰ πάρουν ἢ νὰ τὰ βουλλώσουν καὶ κατὰ τοῦτο κάμετε ὀρθὸν στοχασμόν. Εἰς Δημητσάνα ἔγραψα διὰ νὰ στείλουν τὰ ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου καὶ ἂν δὲν σᾶς τὰ στείλουν γράψατέ μου νὰ τοὺς βιάσω.

Σᾶς φιλῶ ὁ ἀδελφὸς
Θ. Κολοκοτρώνης».

Τὰς πληγὰς τοῦ ἐλαφρῶς τραυματισθέντος Ἀνδρέα Μεταξᾶ ἐπεμελήθη ὁ εἰς τὸ στρατόπεδον εὑρισκόμενος Ἀρχίατρος Ἀγαμέμνων Αὐγερινός. Καίτοι τραυματισμένος, μὲ αἱματοβαμμένας τὰς χεῖρας, ἐτακτοποίησεν, ὡς ἐλέχθη, μόνος του τὰ κανόνια, ἅτινα ἔστρεψεν ἐναντίον τῶν ἐγγὺς εὑρισκομένων Λαλαίων τρομοκρατήσας τούτους.

Ἡ 22α Ἰουνίου 1821 ἦτο ἡμέρα θριάμβου διὰ τοὺς Ἕλληνας.

Ἦτο ἡμέρα, ἡ ὁποία ἔδωσε τὴν νίκην εἰς τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα καὶ μάλιστα εἰς μίαν κρίσιμον στιγμήν. Ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς ἔσωσε τὴν Ἠλείαν καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν αἰσίαν ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος. Ἡ μάχη αὕτη ἀνεπτέρωσε μεγάλως τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων, ἐνῶ τοὐναντίον ἀπεθάρρυνε τελείως τοὺς Λαλαίους, οἵτινες ἀνησύχησαν σοβαρῶς διὰ τὴν περαιτέρω τύχην των.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων διέταξαν τοὺς σαλπιγκτὰς νὰ σημάνουν συναγερμὸν καὶ ἐνεθάρρυναν τοὺς συναθροισθέντας πολεμιστὰς διὰ πατριωτικῶν λόγων, βεβαιώσαντες τούτους ὅτι ἡ νίκη ἦτο πλέον ἀσφαλής.

Ἀκολούθως συνέστησαν ἡρωϊσμόν, νὰ ὑπομείνουν τὰς παρουσιασθείσας ἐλλείψεις καὶ νὰ παραμείνουν εἰς τὰς θέσεις των, διότι οἱ Λαλαῖοι, εἴτε ἐντὸς τῆς νυκτός, εἴτε κατὰ τὰς πρώτας πρωϊνὰς ὥρας, θὰ ἐνήργουν γενικὴν καὶ ἀποφασιστικὴν ἔφοδον.

Διετάχθη εἶτα ἄγρυπνος ἐπιτήρησις ὅλων τῶν σημείων.

Οἱ Ἕλληνες, μὲ φρόνημα πλέον ἀκμαιότατον καὶ πεπεισμένοι μᾶλλον περὶ τῆς αἰσίας ἐκβάσεως τοῦ ἀγῶνος, τὸ τέρμα τοῦ ὁποίου ἔβλεπον ἐγγίζον, ἀνέμενον καὶ νέαν ἐπίθεσιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐβεβαιοῦτο, ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον εἰδοποιηθῆ, ἄγνωστον ἀπὸ ποίους, περὶ πυρετωδῶν προετοιμασιῶν τῶν Τούρκων διὰ νέαν γενικὴν ἐξόρμησιν.

Ὁ Γιουσοὺφ-Πασᾶς μετὰ τὴν ἄτακτον φυγὴν τῶν Τούρκων, κατηγανακτισμένος καὶ ἀπογοητευμένος διὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην, διέταξεν ὅπως ὁ στρατός του ἑτοιμασθῆ πρὸς ἀναχώρησιν. Παρέμεινε δέ, μὴ δεχόμενος οὐδένα, εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἰσμαὴλ-Ἀγᾶ.

Οἱ Ἀγάδες συνῆλθον ἀμέσως εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἀλῆ—Ἀγᾶ καὶ ἀπεφάσισαν νὰ μεταβοῦν ἐν σώματι εἰς τὸν Πασᾶν καὶ νὰ τὸν παρακαλέσουν νὰ μὴ πραγματοποιήσῃ τὴν ἀπειλήν του περὶ ἀμέσου ἀναχωρήσεως.

Μετέβησαν ὅλοι μαζὶ ἀκολουθούμενοι καὶ ἀπὸ ὅλους σχεδὸν τοὺς κατοίκους τοῦ Λάλα, ἄνδρας, γυναῖκας καὶ παιδία.

Ὁ Πασᾶς, πρὸ τῶν παρακλήσεων αὐτῶν, ἐδέχθη τοὺς Ἀγάδες, οἵτινες γονυπετεῖς παρεκάλουν, ἱκέτευον, ἐπεκαλοῦντο τὸν Ἀλλὰχ, νὰ μὴ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ἀπόφασίν του· νὰ ἀναβάλῃ καὶ νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ ἐξέλθουν πανστρατιᾷ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ὑποσχόμενοι ὅτι ἢ θὰ συνελάμβανον ὅλους ἢ θὰ τοὺς ἠνάγκαζον νὰ ὑποχωρήσουν.

Ὁ Πασᾶς, πρὸ τῆς ἀπελπιστικῆς θέσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκοντο οἱ Ἀγάδες καὶ ὅλοι οἱ Λαλαῖοι, ἠναγκάσθη νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς παρακλήσεις των, καὶ ἀνέβαλε τὴν ἀναχώρησίν του ὑπὸ τὴν ρητὴν συμφωνίαν νὰ ἐνεργηθῆ διὰ νυκτὸς γενικὴ ἐπίθεσις εἰς τὴν θέσιν «Κουτσουρούμπα» πρὸς τὸν Ἐρύμανθον μὲ αὐστηρὰν διαταγὴν νὰ κατατροπώσουν τοὺς Ἕλληνας, ἄλλως ἦτο διατεθειμένος νὰ τοὺς ἐγκαταλείψῃ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ραγιάδων.

Ἅπαντες ἐδέχθησαν καὶ ἀπεφασίσθη, ὅπως γίνῃ γενικὴ ἐξόρμησις πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς «Ἀναλήψεως». Κατόπιν ἤρχισαν ἐντατικῶς νὰ προετοιμάζωνται.

Οἱ Ἕλληνες ἐκ τῆς ἐν γένει κινητοποιήσεως τῶν Λαλαίων καὶ ἐκ πληροφοριῶν, ἃς εἶχον, ἠννόησαν ὅτι οὗτοι θὰ ἐπεχείρουν τὴν νύκτα ἐκείνην τῆς 22ας πρὸς τὴν 23ην Ἰουνίου 1821 μεγάλης ὀλκῆς καὶ ἐκ πλείστων σημείων ἐπίθεσιν.

Πρὸς τούτοις ἀρχηγοὶ διέταξαν, ὅπως ἅπασαι σχεδὸν αἱ δυνάμεις, τὰ κανόνια καὶ οἱ ἱππεῖς ἀναχωρήσουν ἐντὸς τῶν πρώτων νυκτερινῶν ὡρῶν καὶ καταλάβουν τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ λόφου «Ἀνάληψις» πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἐρυμάνθου καὶ νὰ ἐπαγρυπνοῦν.

Ὅλοι ἐτέθησαν εἰς κίνησιν.

Μετεφέρθησαν ταχέως τρόφιμα, πολεμοφόδια, ὕδωρ, ρακί, τὸ χειρουργεῖον, ὅλα τὰ χρειώδη καὶ κατέλαβον οἱ πολεμισταὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν ἀρχηγῶν Μεταξᾶ, Σισίνη, Παπασταθοπούλου, Χριστοπούλου, Δεληγιαννοπούλου, Ἰνταρέ, Πετμεζᾶ καὶ λοιπῶν τὰς ἄνω ὑποδειχθείσας θέσεις. Μεγαλυτέρα δύναμις συνεκεντρώθη εἰς τὴν θέσιν «Κουτσουρούμπα» ἀκολουθοῦντος καὶ τοῦ ἱππικοῦ. Οἱ ἀρχηγοὶ εὑρέθησαν εἰς τὸν λόφον «Ἀνάληψις» μετὰ τὴν δεκάτην νυκτερινήν. Ὁ Μεταξᾶς, ἕνεκεν τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀποτυχιῶν τῶν κανονίων, παρηκολούθει ταῦτα αὐτοπροσώπως.

Πολὺ πρὸ τῆς χαραυγῆς τῆς 23ης Ἰουνίου, οἱ Λαλαῖοι ὁδηγούμενοι ἀπὸ τοὺς Ἀγάδες, ἐξεκίνησαν, προπορευομένου τοῦ ἱππικοῦ, ἄλλοι μὲν ἀπὸ τοῦ Λάλα καὶ Μπαστιρᾶ, ἄλλοι δὲ ἀπὸ τὰ προχώματα «Σεϊντάγαγράνα», ἑνωθέντες ὅλοι μαζὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ κάμπου καὶ δὴ εἰς τὴν θέσιν «Ποτάμι».

Ἄγριος ἀλαλαγμός, μὲ ἐπικλήσεις πρὸς τὸν Ἀλλάχ, ἠκούετο εἰς ὅλην ἐκείνην τὴν ἀπέραντον ἔκτασιν. Μία ἀνθρωπίνη μᾶζα, μία μεγάλη δύναμις, μὲ ἀποφασιστικότητα, ὁρμὴν καὶ μανίαν ἐκινήθη ὁλοταχῶς πρὸς τὴν Ἀνάληψιν μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπόν, ὅπως μέρος ταύτης ἀπασχολήσῃ τὰ εἰς τὰ μεσημβρινὰ καὶ δυτικὰ προχώματα ἑλληνικὰ στρατεύματα εἰς θέσιν «Ρεῦμα Κλαψῆ». Ἑτέρα δύναμις ἐπεχείρει νὰ πλησιάσῃ, βοηθουμένη καὶ ἀπὸ τοὺς ἱππεῖς, τὰ πρὸς τὸν Ἐρύμανθον, ἀπέναντι τῆς θέσεως «Κουτσουρούμπα», προχώματα διὰ νὰ ἀνέλθῃ ἐκεῖθεν ἐκ τῆς θέσεως ρεῦμα Σεμπᾶ εἰς τὴν Φολόην, καὶ καταλάβῃ τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων, ὅτε ἀσφαλῶς θὰ ἐφονεύοντο ἢ θὰ συνελαμβάνοντο πλεῖστοι τούτων, ἂν ἐπετύγχανεν ἡ ἐπίθεσις. Ὁ φόβος, ὅστις εἶχε καταλάβει τοὺς Λαλαίους ἀπὸ τὴν ἀπειλὴν τοῦ Πασᾶ, ὅτι δηλ. θ' ἀνεχώρει καὶ θὰ τοὺς ἄφηνεν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ραγιάδων, τοὺς ἠνάγκασε νὰ πολεμοῦν μὲ πρωτοφανῆ ὁρμητικότητα καὶ ἀποφασιστικότητα.

Σκληραὶ μάχαι ἤρξαντο ἀπὸ πρωΐας. Οἱ Ἕλληνες πολεμισταί, πρὸ τοῦ προφανοῦς κινδύνου ν' ἀνέλθουν οἱ Λαλαῖοι εἰς τὴν Φολόην, ἐπολέμουν, ὡς πάντοτε, μὲ μεγάλον ἡρωϊσμὸν ἀψηφοῦντες πάντα κίνδυνον. Κατεῖχον τὰ προχώματα χωρὶς οὐδεὶς νὰ ἀπομακρυνθῆ, οὐδεὶς νὰ δειλιάσῃ, πάντας δὲ τοὺς Τούρκους τοὺς ἐπιχειροῦντας νὰ πλησιάσουν, ἐφόνευον.

Οἱ ἀρχηγοὶ ὅλοι μὲ τὰ γιαταγάνια εἰς τὰς χεῖρας περιήρχοντο τὰ προχώματα ἐμψυχώνοντες τοὺς πολεμιστάς.

Οἱ Λαλαῖοι ἐπεχείρουν ἀλλεπαλλήλους ἐπιθέσεις, οἱ δὲ Ἕλληνες ἔμενον ἀκλόνητοι εἰς τὰς θέσεις των.

Ἡ μάχη ἐσυνεχίζετο μὲ ὁλονὲν μεγαλυτέραν σφοδρότητα, χωρὶς εἰσέτι νὰ ἔχῃ δώσει τὴν νίκην ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου τῶν μαχομένων.

Ἐθαυμάσθη ἀπὸ ὅλους τοὺς πολεμιστὰς ὁ ἡρωϊσμὸς τῶν ἀρχηγῶν. Ὁ Μεταξᾶς ἀπὸ τὰ προχώματα εὑρίσκετο εἰς τὰ κανόνια.

Ὁ Σισίνης πάντοτε ἦτο εἰς τὸ πλευρὸν τῶν πολεμιστῶν. Ὁ Παπασταθόπουλος, μὲ προφανῆ κίνδυνον, ἔμενεν ὄρθιος πλησίον τῶν χαρακωμάτων. Ὁμοίως ὁ Φωκᾶς, ὅστις πάντοτε ἔσπευδεν εἰς τὰ κανόνια καὶ ἐρρύθμιζεν εἰς ποῖον μέρος ἔπρεπε νὰ στρέφωνται. Οἱ Δεληγιάννης, Φωτήλας, Πετμεζᾶς ἦσαν εἰς ἄναυν κίνησιν, ὁ στρατηγὸς Ἰνταρὲς εὑρίσκετο πάντοτε εἰς τὴν πρώτην γραμμήν. Ὁ Β. Σακελλαρόπουλος, ἐνθαρρύνων τοὺς

πολεμιστάς, δὲν ἀπεμακρύνετο ἀπὸ τὰ προχώματα καί, ὅτε εἰς κάποιαν στιγμὴν οἱ Λαλαῖοι εἶχον πλησιάσει πολύ, πυροβοληθεὶς ἐφονεύθη.

Ἡ μάχη κατὰ τὰς προμεσημβρινὰς ὥρας εἶχε γενικευθῆ.

Ἡ αὐτοπρόσωπος ἐπίβλεψις τῶν κανονίων ἀπὸ τοὺς Μεταξᾶν καὶ Φωκᾶν συνετέλεσεν, ὥστε ταῦτα νὰ ἐπιφέρουν μεγάλην φθορὰν εἰς τὸν ἐχθρόν.

Οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἀπόφασιν ὁπωσδήποτε νὰ καταλάβουν τὰ προχώματα, χωρὶς νὰ λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν τὸν ἀριθμὸν τῶν φονευομένων.

Αἱ ἐπιθέσεις των καθίσταντο σφοδρότεραι.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀποφασίσει νὰ μὴ ἐπιτρέψουν εἰς τοὺς Τούρκους νὰ ἀνέλθουν εἰς τὰ προχώματα.

Παρ' ὅλον τὸν καύσωνα, ἡ μάχη παρετείνετο καὶ κατὰ τὰς μεσημβρινὰς ὥρας.

Ἡ ἐκ τῶν κανονίων ὅμως φθορά, ἣν ὑπέστησαν οἱ Τοῦρκοι, ἠνάγκασε τούτους νὰ μειώσουν τὰς ἐπιθέσεις των, κατὰ τὰς πρώτας δὲ μεταμεσημβρινὰς ὥρας, ἡ ὁρμή των ἤρχισε νὰ κάμπτεται.

Ἀμέσως οἱ ἀρχηγοὶ διέταξαν τοὺς ἥρωας πολεμιστάς των, ὅπως κατέλθουν ἀπὸ τὰ προχώματα καὶ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον τῶν Τούρκων μὲ τὰ γιαταγάνια. Τούτων προηγεῖτο ὁ ἥρως στρατηγὸς Παπασταθόπουλος μὲ πολλοὺς ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῶν διαφόρων ὁμάδων. Ἡ λυσσαλέα ἀντεπίθεσις τῶν Ἑλλήνων ἠνάγκασε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς τουρκικῆς δυνάμεως ν' ἀπομακρυνθῇ, ἐνῷ μικρὸν τμῆμα ταύτης, οἱ γενναιότεροι, παρέμεινε καὶ ἤρξατο ἀγὼν ἐκ τοῦ συστάδην. Οἱ Ἕλληνες ἐπολέμουν μὲ γιαταγάνια, μαχαίρας, σῶμα μὲ σῶμα καὶ κάτωθι τῶν προχωμάτων.

Ἀγὼν ἡρώων, ἀγὼν ἡμιθέων ἦτο ἐκεῖνος.

Οἱ Λαλαῖοι ἐν τέλει, διὰ νὰ μὴ κυκλωθοῦν, κατῆλθον εἰς τὸν κάμπον καταδιωκόμενοι ἀπηνῶς μέχρι τῆς θέσεως «Ποτάμι» ὀλίγον ἔξωθι τοῦ Μπαστιρᾶ.

Οὕτω τὴν 23ην Ἰουνίου 1821 ἐδόθη ἡ μεγάλη ἐκείνη μάχη, εἰς τὴν ὁποίαν κατετροπώθησαν οἱ ὡς ἀήττητοι θεωρούμενοι Λαλαῖοι.

Κατ' αὐτὴν ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τοὺς διακοσίους Τούρκους, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων περὶ τοὺς ὀγδοήκοντα. Ἐκ τῶν ἀρχηγῶν ἐφονεύθη ὁ Βασίλειος Σακελλαρόπουλος, ἐπίσης οἱ Θ. Γκρετζώτης, Γραικιώτης, Χριστόδουλος καὶ Σταῦρος Γεωργακόπουλος. Ἐτραυματίσθησαν δ' ὁ στρατηγὸς Παπασταθόπουλος ἐκ δευτέρου, ὁ στρατηγὸς Ἰνταρὲς ἐλαφρῶς, ὡς καί τινες τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν.

Ὅταν ἔπαυσεν ἡ καταδίωξις τῶν Λαλαίων καὶ ἐπανῆλθον οἱ πολεμισταὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ λόφου «Ἀνάληψις», οἱ ἀρχηγοὶ διέταξαν τοὺς σαλπιγκτὰς καὶ ἐσήμαναν τὰ νικητήρια.

Ὁ ἦχος τῶν σαλπίγγων, ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ καὶ αἱματοβαμμένου λόφου Πούσι, μετεδίδετο ἀπὸ τὸν ἐκ τῆς Φολόης κατερχόμενον μυροβόλον ἀέρα διὰ μέσου κοιλάδων καὶ φαράγγων ἀγγέλλων τὸ χαρμόσυνον γεγονὸς τῆς ἥττης τοῦ προαιωνίου ἐχθροῦ, ἀγγέλλων τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἠλείας ἀπὸ τοὺς αἱμοχαρεῖς καὶ σκληροὺς τυράννους, ἀγγέλλων ὅτι τὸ φοβερὸν Λάλα, τὸ Λάλα ἡ φωλεὰ τῶν ἀγρίων τυράννων, πρὸ τῶν ὁποίων ἔτρεμον καὶ ὑπετάσσοντο πάντες, εἶχε πλέον νικηθῇ ἀπὸ τὰ ἡνωμένα ἑλληνικὰ στρατεύματα τῶν Ἠλείων, Κεφαλλήνων, Ζακυνθίων, Γορτυνίων, Ὀλυμπίων, Καλαβρυτινῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν ἡρώων καὶ ἀτρομήτων ἀρχηγῶν καὶ καπεταναίων.

Οἱ ἀρχηγοὶ κατασυγκεκινημένοι ηὐχαρίστησαν τοὺς ἡρωϊκοὺς μαχητάς, συγχαίροντες αὐτοὺς διὰ τὸν πατριωτισμὸν καὶ ἡρωϊσμόν των.

Διετάχθη ἀνάπαυσις καὶ εἶτα πανηγυρισμός.

Ἡ μάχη τῆς 23ης Ἰουνίου ἐν συνεχείᾳ τῶν ὁμοίως προηγουμένων θριαμβευτικῶν μαχῶν τῆς 20ῆς, 21ης καὶ 22ας Ἰουνίου τοῦ 1821 οὐχὶ μόνον ἠλευθέρωσε τὴν Ἠλείαν, ἀλλὰ καὶ ἠχρήστευσε τὴν μεγάλην δύναμιν τῶν Λαλαίων, ἥτις, ἂν ἔμενεν ἐλευθέρα καὶ ἡ νίκη ἀπέβαινεν ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλοῖα θὰ ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἂν ἔμενεν ἐλευθέρα ἡ τεραστία ἐκείνη δύναμις τῶν Λαλαίων, ἀσφαλῶς θὰ ἔσπευδεν εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Τριπόλει πολιορκημένων Τούρκων καὶ εἶναι ἀμφίβολον ἂν θὰ καθίστατο δυνατὴ ἡ ἅλωσις αὐτῆς.

Ἐνῷ ταῦτα συνέβαινον εἰς τὸν αἱματοβαμμένον λόφον Πούσι, ἐν Λάλᾳ ἐλάμβανον χώραν συγκλονιστικὰ γεγονότα.

Ὁ Πασᾶς, ὅστις καὶ κατὰ τὰς μάχας τῆς 22ας καὶ 23ης Ἰουνίου, παρέμενεν ἐν Λάλᾳ, χωρίς, ὡς ἀναγράφουν οἱ ἱστορικοί, νὰ παρακολουθῇ ταύτας, ἀπὸ τοὺς χαρμοσύνους ἤχους τῶν σαλπίγγων τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀπὸ πληροφορίας, ἔλαβεν ἐγκαίρως γνῶσιν περὶ τῆς νέας συντριπτικῆς ἥττης τῶν Λαλαίων.

Εὐθὺς δὲ ὡς εἰσῆλθον τὰ ἡττηθέντα στρατεύματα εἰς Λάλα, διὰ κήρυκος εἰδοποίησε τοὺς κατοίκους τούτου νὰ ἑτοιμασθοῦν ἀμέσως πρὸς ἀναχώρησιν καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν μάλιστα ἐκείνην ἡμέραν.

Ἀδύνατον νὰ περιγραφῇ, κατὰ τὰς ἀφηγήσεις τῶν εἰς τὰς ὑπηρεσίας των ἐλαχίστων Χριστιανῶν, τί ἐπηκολούθησε τότε ἐν Λάλᾳ. Οἱ κάτοικοι μετέβησαν ἐν σώματι εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Ἁγάδων κλαίοντες, φωνάζοντες, ὀδυρόμενοι.

Αἱ γυναῖκες ἀλλόφρονες διέτρεχον τὰς ὁδούς, τύπτουσαι τὰ στήθη των.

Ὅλοι, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία, γέροντες, ἀσθενεῖς ἔτρεχον ὁτὲ μὲν εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Ἁγάδων, ὁτὲ δὲ εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Βεζουλάγα, ὅπου παρέμενεν ὁ Πασᾶς, παρεκάλουν, ἱκέτευον καὶ ἐπεκαλοῦντο τὸν Ἀλλὰχ νὰ τοὺς λυπηθῇ καὶ ἀποφύγουν τὴν καταστροφήν.

Ἐπιτροπὴ ἀπὸ Ἁγάδες καὶ σημαίνοντας Τούρκους παρεκάλει τὸν Πασᾶν ν' ἀνακαλέσῃ τὴν ἀπόφασίν του, ἀναβάλλων τὴν ἀναχώρησιν διὰ νὰ ἑτοιμασθοῦν καὶ συναθροίσουν τὰ πολυτιμότερα πράγματά των. Ὁ Πασᾶς ἦτο ἀνένδοτος.

Πρὸ τῆς τοιαύτης ἀποφάσεως τοῦ Πασᾶ, ὅλον τὸ πλῆθος τῶν Τούρκων, ὑπὲρ τὰς δεκαπέντε χιλιάδας, συναθροισθὲν εἰς τὸν εὐρὺν χῶρον τοῦ Τζαμιοῦ, ἐκεῖθεν διὰ τελευταίαν φορὰν μετέβη καὶ ἱκέτευσεν ἐκ νέου τὸν Πασᾶν ν' ἀναβάλῃ τὴν ἀναχώρησιν.

Καὶ πάλιν ὁ Πασᾶς ἦτο ἀνένδοτος. Ἐδήλωσεν, ὅτι τὰς μεταμεσημβρινὰς ὥρας καὶ πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου θ' ἀνεχώρει μὲ τὰ στρατεύματά του διὰ Πάτρας καί, ἂν δὲν τὸν ἠκολούθουν, θὰ τοὺς ἐγκατέλειπεν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ραγιάδων.

Ἀφάνταστος σύγχυσις ἐπεκράτει τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰς Λάλα.

Τί θὰ ἀπεγίνοντο αἱ μεγάλαι ἐκεῖναι περιουσίαι ἑκατονταετηρίδων;

Πῶς θὰ μετεφέροντο τόσα πολύτιμα πράγματα;
Ποία τύχη ἀνέμενε τοὺς μέχρι τοῦδε εὐτυχεῖς Λαλαίους;
Πῶς θὰ ἐγκατέλειπον τὸ προσφιλές των Λάλα, τὸν τόπον αὐτόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐγεννήθησαν καὶ εἶχον ἐνταφιάσει τοὺς προσφιλεῖς των πατέρας, πάππους καὶ προπάππους;

Πρὸ τῆς ἀπειλῆς καὶ τῆς ἀμετακλήτου ἀποφάσεως τοῦ Πασᾶ, ὅλοι ἔσπευσαν νὰ ἑτοιμασθοῦν τάχιστα.

Ὅλα τὰ πολύτιμα ἀντικείμενα, χρήματα, κοσμήματα καὶ ὅ,τι ἦτο δυνατὸν νὰ μεταφέρουν, παρέλαβον μαζί των.

Ὅλα τὰ ἄλλα ἠναγκάσθησαν νὰ κρύψουν εἰς τὰς στέρνας, εἰς τὴν γῆν, εἰς τὰ προαύλια, εἰς τοὺς κήπους, ἀγροὺς κ.λπ.

Κατὰ τὰς μεταμεσημβρινὰς ὥρας τῆς 23ης Ἰουνίου 1821 τὰ στρατεύματα τοῦ Πασᾶ, κατὰ διαταγήν του, παρετάχθησαν εἰς τὴν εὐρεῖαν ἔκτασιν πρὸς τὰ Πατριναΐϊκα, ἐκεῖ ὅπου εἶναι σήμερον τὸ Χάνι Παπαθεοδώρου καὶ ἀρχίζει ὁ δρόμος πρὸς τὴν Λουκίσσα, ἕτοιμα πρὸς ἀναχώρησιν.

Ὅλος ὁ πληθυσμὸς ἀντιλαμβανόμενος ἤδη, ὅτι ἐξέλιπε πᾶσα ἐλπίς, συνεκεντρώθη εἰς τὸν εὐρὺν χῶρον, ὅπου ἦτο τότε τὸ Τζαμὶ καὶ νῦν Ἐκκλησία, θρηνῶν, κλαίων καὶ φωνάζων διὰ τὴν μεγάλην καὶ ἀνέλπιστον συμφοράν. Τόσος μεγάλος ἦτο ὁ θόρυβος, ὥστε αἱ φωναί των ἠκούοντο ἀπὸ Χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι εἶχον κρυβῆ εἰς τὰ σπήλαια καὶ δάση τῆς Ἄβουρας, καὶ ἀπὸ τὰ ἐν Πούσι ἑλληνικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα οὐδόλως ἐφαντάζοντο ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐγκαταλείψεως τοῦ Λάλα καὶ τόσον αἰφνιδίας ἀναχωρήσεως τῶν Λαλαίων.

Ὀλίγον πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, τὸ ἀνθρώπινον ἐκεῖνο κῦμα εἶχε συγκεντρωθῆ εἰς τὴν ἄνω θέσιν ἕτοιμον πρὸς ἀναχώρησιν.

Κατὰ διαταγὴν τοῦ Πασᾶ, οἱ δυνατώτεροι καὶ νεώτεροι διῃρέθησαν εἰς δύο τμήματα.

Τὸ ἕν τούτων ἀπετέλεσε τὴν ἐμπροσθοφυλακήν, εἰς τὸ μέσον τὰ γυναικόπαιδα, γέροντες, ἀσθενεῖς, τραυματίαι καὶ ἐν γένει ὅλος ὁ πληθυσμὸς μετὰ τοῦ Πασᾶ, εὑρισκομένου ἐφίππου μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του, τὸ δὲ ἕτερον τμῆμα, τὸ μεγαλύτερον, ἀπετέλει μὲ τὸ ἱππικὸν τὴν ὀπισθοφυλακὴν διὰ ν' ἀναχαιτίσῃ πᾶσαν τυχὸν ἀπόπειραν καταδιώξεως ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν. Ἐδόθη τὸ σύνθημα τῆς ἐκκινήσεως καὶ ἤρχισαν κατερχόμενοι πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς Λουκίσσης καὶ βλέποντες διὰ τελευταίαν φορὰν τὸ προσφιλές των Λάλα. Αἱ στιγμαὶ ἐκεῖναι ἦσαν ἀφαντάστως τραγικαὶ καὶ συγκινητικαί. Ὅλοι ἔκλαιον, ἐφώναζον, κατηρῶντο τοὺς Ἀγάδες, οἱ ὁποῖοι δὲν συνεφώνησαν μὲ τοὺς Χριστιανούς.

Διὰ τῆς Λουκίσσης, ἀφοῦ διῆλθον τὰ νῦν χωρία Στραβοκέφαλον—Κλαδέως, Πλάτανον, Στρέφι κ.λπ, διηυθύνθησαν πρὸς τὸν Πύργον καὶ ἐκεῖθεν, διὰ τῆς πεδινῆς Ἠλείας, εἰς Πάτρας. Τὰ ἀναγραφόμενα, ὅτι καθ' ὁδὸν παρηνωχλοῦντο, εἶναι ἐσφαλμένα, διότι ὅλοι οἱ Ἕλληνες πολεμισταὶ εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς Πούσι.

Κατὰ τὰς τραγικὰς ἐκείνας διὰ τοὺς Λαλαίους μεταμεσημβρινὰς ὥρας τῆς 23ης Ἰουνίου 1821 ὁ Λέντζος, ἐκ τῶν πρώτων κατοίκων τοῦ Λάλα, ὅστις εὑρίσκετο κεκρυμμένος εἰς τὰ δασώδη μέρη τῆς συνοικίας. Μεραΐϊκα μετὰ τῶν οἰκογενειῶν τῶν Λεντζαίων, ἀπὸ τὰς φωνὰς καὶ τὸν θόρυβον ἠννόησεν ὅτι κάτι τὸ ἐκτάκτως σοβαρὸν συνέβαινεν ἐν

Λάλα. Ἐξῆλθε μετὰ προφυλάξεως καὶ ἐξ ἀποστάσεως παρηκολούθει ὅλην ἐκείνην τὴν κίνησιν, τὴν ἀναχώρησιν καὶ ἀπομάκρυνσιν ὅλων τῶν κατοίκων τοῦ Λάλα.

Κατῆλθεν εἰς τὸ κέντρον τοῦ μέχρι τινὸς πολυπληθοῦς καὶ πολυθορύβου Λάλα, τὸ ὁποῖον ἦτο πλέον ἔρημον. Οὐδεμία ζῶσα ψυχὴ εὑρίσκετο, πλὴν ἀπείρων κυνῶν, οἵτινες, ἐπειδὴ ἐγκατελείφθησαν, ὠρύοντο.

Ὅτε δὲ κατόπιν εἰδοποίησε καὶ τοὺς ἑτέρους Λεντζαίους, περιῆλθον τὸ Λάλα καὶ ἠπόρουν διὰ τὴν τόσον ἐσπευσμένην ἀναχώρησιν τῶν Λαλαίων.

Οὗτοι εὑρῆκαν εἰς τοὺς ἀχυρῶνας τοῦ Σεϊντάγα μίαν δεκατετραέτιδα Ἀγαδοπούλαν, ὀνόματι Μπεμιγέ, θυγατέρα τοῦ Ἀβγάδα τῆς Τριπόλεως, ἡ ὁποία εἶχεν ἀπαχθῆ ὀλίγον πρὸ τῶν μαχῶν Πούσι.

Ἡ ἀπαγωγὴ αὕτη ἐγένετο ὡς ἀκολούθως.

Αἱ οἰκογένειαι Βεζουλάγα καὶ Σεϊντάγα εἶχον οἰκογενειακὰς διαφορὰς καὶ ἔχθραν θανάσιμον μὲ τὴν ἐν Τριπόλει οἰκογένειαν τοῦ πλουσιωτάτου Ἀβγάδα.

Ἑκάστοτε ἐζήτουν ἀφορμὰς πρὸς ἐκδίκησιν. Πολλάκις εἶχον σταλῆ καὶ ἐκ Λάλα καὶ ἐκ Τριπόλεως ἔμπιστοι, ὅπως προξενήσουν κακὸν καὶ πρὸ παντὸς ἐπεδίωκον ἀπαγωγὴν ἢ φόνον μέλους τῆς οἰκογενείας.

Ὀλίγον πρὸ τῆς κηρύξεως τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀπεσταλμένοι ἐκ Λάλα ἀπὸ τοὺς ἄνω Ἀγάδες, συνοδευόμενοι καὶ ὑφ' ἑνὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν Καραμέρου, μετέβησαν εἰς Τρίπολιν καί, ἐπωφελούμενοι τῶν πολεμικῶν τότε γεγονότων, ἄγνωστον πῶς, κατώρθωσαν καὶ ἀπήγαγον τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀβγάδα, Μπεμιγὲ εἰς τὰ κατάχρυσα ἐνδεδυμένην καὶ τὴν μετέφεραν εἰς Λάλα.

Ὅταν ἀνεχώρησαν οἱ Λαλαῖοι, ἐλησμόνησαν φαίνεται ἐν τῇ σπουδῇ των νὰ παραλάβουν ταύτην καὶ εὑρέθη εἰς τοὺς ἀχυρῶνας τοῦ Σεϊντάγα.

Ὅταν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Λαλαίων ἐπανῆλθεν εἰς Λάλα ἡ οἰκογένεια Καραμέρου, ὁ καπετὰν Δημήτρης Καραμέρος ἐκράτησε τὴν Μπεμιγὲ εἰς τὴν οἰκίαν του, τὴν ἀνέθρεψε, καὶ ὅταν ἔφθασεν εἰς ὥριμον ἡλικίαν, τὴν ἔδωσεν ὡς σύζυγον εἰς τὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Δούκᾳ ἐγκατεστημένον Ἰωάννην Ἀναγνωστόπουλον.

Ἡ Μπεμιγὲ εἶχε βαπτισθῆ ὑπὸ τοῦ καπετὰν Δημήτρη Καραμέρου καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα Μαρία ἢ Μαριορή. Ἦτο ὡραιοτάτη, ὑπερύψηλος μὲ σῶμα εὐθυτενές. Αὕτη κατόπιν διηγεῖτο τὰ τῆς αἰχμαλωσίας της, τὰ διατρέξαντα ἐν Λάλᾳ κατὰ τὰς μάχας τοῦ Πούσι, κ.λπ. Μετά τινα ἔτη ἀποθανόντος τοῦ συζύγου της, ὑπανδρεύθη ἐκ νέου τὸν ἐκ Δούκα Κουμπάτην. Ἔζησε περὶ τὰ ἑκατὸν ἔτη καὶ ἐφημίζετο διὰ τὰ χριστιανικά της αἰσθήματα.

Ἡ Κυβέρνησις διὰ παραχωρητηρίου τῆς 4ης Σεπτεμβρίου 1870 παρεχώρησεν εἰς ταύτην, ὡς τσιφλίκιον, μέρος τῆς ἐθνικῆς ἐκτάσεως Μπαστιρᾶ, ὅπερ κατέχουν οἱ ἔγγονοί της.

Ἐπίσης κατὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Λαλαίων, εὑρίσκετο ἐν Λάλᾳ καὶ εἷς ἐκ τῆς οἰκογενείας Ντελῆ, ὁ ὁποῖος ἦτο ἔμπιστος τοῦ Γιακούμ—Ἀγᾶ. Οἱ Λεντζαῖοι καὶ Ντελῆς παραστατικώτατα διηγοῦντο κατόπιν τὰ συνταρακτικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἔλαβον χώραν ἐν Λάλᾳ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας.

Ἡ δύσις τοῦ ἡλίου τῆς 23ης Ἰουνίου 1821 εὗρεν, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, τὸ Λάλα ἔρημον. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ἕλληνες πολεμισταὶ χωρὶς νὰ γνωρίζουν τί ἀκριβῶς συνέβη ἐν Λάλᾳ, οὔτε ὅτι ἀνεχώρησαν οἱ Λαλαῖοι, οὔτε ὅτι ἐγκατελείφθη τελείως τὸ Λάλα, συγκεντρωθέντες κατὰ τὰς μεταμεσημβρινὰς ὥρας εἰς τὸν λόφον Πούσι, συνεσκέπτοντο.

Ἐφοβοῦντο μήπως τὴν ἑπομένην ἐνηργεῖτο νέα ἐπίθεσις τῶν Λαλαίων, ὅτε ἡ θέσις των θὰ ἦτο δεινή, διότι τὸ στράτευμα ἐστερεῖτο τροφίμων, καὶ φυσεκίων καὶ ὑπέφερεν ἐκ δίψης. Ἀπεφασίσθη, ἐν ἀπολύτῳ ἀγνοίᾳ περὶ τῶν συμβάντων ἐν Λάλᾳ, ὅπως τὴν ἑπομένην ἐγκαταλείψουν τὸ Πούσι καὶ βαδίσουν πρὸς τὴν Δίβρην. Καθ' ὁδὸν ὅμως διεφώνησαν καὶ οἱ μὲν Ἑπτανήσιοι ἠκολούθησαν τὴν αὐτὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν εἶχον ἀκολουθήσει κατὰ τὴν ἄνοδόν των, οἱ ἄλλοι δὲ προὐχώρησαν πρὸς τὴν Δίβρην διὰ Κούμανι καὶ οἱ ὀρεινοὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰ χωρία των.

Τμῆμα τῶν Καλαβρυτινῶν ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Πετμεζᾶν, τὸ ὁποῖον ἐσκόπει νὰ ἐνισχύσῃ τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον, κατήρχετο διὰ Τριποτάμων εἰς Πούσι.

Ἄγνωστον ὅμως διὰ ποῖον λόγον ἡ κάθοδος τῶν Καλαβρυτινῶν ἐβράδυνε καί, ὅτε τὴν 24ην Ἰουνίου εἶχον φθάσει ἐντεῦθεν τῆς Δίβρης, ἐπληροφορήθησαν ὅτι παρὰ τὸ Πούσι ἐπὶ σειρὰν ἡμερῶν ἐλάμβανον χώραν σοβαρὰ γεγονότα.

Ἐπέσπευσαν τὴν κάθοδόν των καί, ὅταν ἔφθασαν εἰς τὴν θέσιν Λίμνη τῆς Φολόης, οἱ ποιμένες Νιώτης καὶ Παπούλιας ἐκ Κούμανι τοὺς ἐβεβαίωσαν περὶ τῶν ἀνωτέρω, ὅτι δηλ. εἰς τὸ Πούσι ἔλαβε χώραν μεγάλη μάχη καὶ ἐξεκενώθη τὸ Λάλα ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Ἐκεῖθεν ὁ Κ. Πετμεζᾶς κατῆλθε πρὸς τὴν «Ἀνάληψιν», ὅπου πλέον ἐπείσθη, ὅταν εἶδε τάφους νεοσκαφεῖς, προχώματα, ὁστᾶ διεσκορπισμένα αἵματα κ.λπ. Μὲ τὸν Κ. Πετμεζᾶν ἠνώθησαν καὶ οἱ ἐν Πούσι πολεμήσαντες Δουκαῖοι, οἵτινες εἶχον παραμείνει εἰς Φολόην. Κατόπιν συμφωνίας ἀπεστάλησαν Καλαβρυτινοὶ καὶ Δουκαῖοι διὰ νὰ κατοπτεύσουν τὸ Λάλα καὶ πεισθοῦν περὶ τῆς φυγῆς τῶν Λαλαίων.

Ὁ Κωνστ. Πετμεζᾶς προὐχώρησε πρὸς τὸ Λάλα καί, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν θέσιν «Παυλαΐϊκα», ἐκεῖθεν τοῦ Λάλα, ἐπληροφορήθη ἀπὸ τοὺς ἀπεσταλμένους, ὅτι πράγματι οὐδαμοῦ συνήντησαν Τούρκους (25ην Ἰουνίου).

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Κωνστ. Πετμεζᾶς ἐφοβεῖτο μήπως τυχὸν οἱ Τοῦρκοι εἶχον καταλάβει τὰ ἀνάκτορα καὶ ὅλας τὰς οἰκίας, ἀπέστειλε πολεμιστὰς καὶ κατόπιν ἐρεύνης ἐβεβαιώθη πλέον, ὅτι οὐδεὶς κίνδυνος ὑπῆρχε, καὶ τότε διέταξε τὴν εἴσοδον τῶν ὀπαδῶν του εἰς Λάλα, ἐπιτρέψας γενικὴν λεηλασίαν.

Ὁ Κ. Πετμεζᾶς μετὰ τὴν λεηλασίαν καὶ ἐν συνεννοήσει μὲ τοὺς Δουκαίους ἀπεφάσισε τὴν πυρπόλησιν τοῦ Λάλα. Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐλήφθη ἀσφαλῶς ἐν στιγμῇ ἐξάψεως καὶ ἐπειδή, ὡς ἐβεβαιοῦτο κατόπιν, ὑπέθετεν ὅτι, ἂν τυχὸν ἐπανήρχοντο οἱ Λαλαῖοι, εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο νὰ μὴ εὕρουν οἰκήματα, χωρὶς ὅμως ν' ἀναλογισθῇ, ὅτι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, θὰ ὑπεχρεοῦντο οἱ Ἕλληνες νὰ ἀνοικοδομήσουν τὸ Λάλα. Καὶ ἀπὸ κοινοῦ προέβησαν εἰς τὴν καταστροφήν. Ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἐπυρπολεῖτο τὸ Λάλα μὲ τὰ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα τῶν Ἀγάδων, τὰ ὡραῖα οἰκήματα τῶν πλουσίων Τούρκων, τὰς τεραστίας ἀποθήκας, ὡς καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς Τζαμὶ μὲ τὸν πανύψηλον μιναρέν.

Ἀπὸ τὰς ὑπερχιλίας πεντακοσίας οἰκίας, διεσώθησαν περίπου δέκα.

Ταυτοχρόνως μὲ τὴν πυρπόλησιν τοῦ Λάλα ἐπυρπολεῖτο ὑπὸ Δουκαίων καὶ τὸ προάστειον Μπαστιρᾶ, τὸ ὀνομαστὸν Μπαστιρᾶ «μὲ τὶς ὄμορφες καὶ βαρειὲς κυράδες ποὺ δὲν καταδέχοντο νὰ πατήσουν τὴν γῆν»· μὲ τὴν θαυμασίαν τοποθεσίαν τὴν κατάφυτον μὲ παντὸς εἴδους ὀπωροφόρα δένδρα, τὰς μεγαλοπρεπεῖς οἰκίας, αἱ ὁποῖαι κατελάμβανον τὴν μαγευτικὴν ἐκείνην ἔκτασιν καὶ μὲ τὸ ὡραιότερον καὶ πλουσίως ἐπιπλωμένον Τζαμί. Μετὰ τὴν 25ην Ἰουνίου ἔκειτοεἰς σωρὸν ἐρειπίων.

Ὅταν ὁ Ζαΐμης εἰσῆλθε κατόπιν εἰς τὸ Λάλα, ἐξεφράσθη μετὰ παραπόνου κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου Πετμεζᾶ καὶ τῶν Δουκαίων, διότι ὅλως ἀπερισκέπτως κατέστρεψαν τὴν ὡραίαν πόλιν τοῦ Λάλα.

Χαρακτηριστικὸν τῆς ἀπροόπτου καὶ ἐσπευσμένης ἀναχωρήσεως τῶν Λαλαίων εἶναι ὅτι οἱ πρῶτοι εἰσελθόντες Καλαβρυτινοὶ καὶ Δουκαῖοι εὗρον εἰς τοὺς φούρνους ἄρτους καὶ κρέατα.

Φρίκη καὶ ἀπογοήτευσις κατελάμβανε πάντα εἰσερχόμενον εἰς Λάλα.

Ἐκεῖ ὅπου πρότερον ὑπῆρχε τόση ζωὴ καὶ κίνησις, ἐκεῖ ὅπου ὑπερήφανα ὑψοῦντο τὰ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα καὶ τόσα ἄλλα μεγάλα κτίρια, ἐρημία καὶ σιγὴ ἐπεκράτει.

Ὅσοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν πυρπόλησιν, μετὰ φρίκης διηγοῦντο κατόπιν τὴν τρομακτικὴν ἐκείνην καταστροφήν, δι' ἣν μετενόησαν πικρῶς.

Τὴν καταστροφὴν τοῦ Λάλα καὶ τοῦ Μπαστιρᾶ, ὡς καὶ τὴν φυγὴν τῶν Λαλαίων, ἡ λαϊκὴ μοῦσα ἀπηθανάτισε διὰ τῶν ἑξῆς:

«Φύγαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὸ Λάλα κι ἐρημῶσαν τὰ Τζαμιά.
Ἔμεινε μιὰ Τουρκοπούλα, καὶ φωνάζει Γιάχ—Ἀλλάχ.
Ἔχει ὄμορφα τὰ μάτια, ἔχει μαῦρα τὰ μαλλιά,
ὄμορφη σὰν τὴν τρυγόνα καὶ φωνάζει Γιάχ—Ἀλλάχ.
Τὴ ζηλεύουν τὰ ἀστέρια, τὴ ζητᾶνε τὰ πουλιά,
ὅταν βγαίνῃ δακρυσμένη καὶ φωνάζῃ Γιάχ—Ἀλλάχ.
Περπατάει σὰν τοὺς ἀγγέλους καὶ ἡ γλυκειὰ της ἡ λαλιὰ
τὶς σκληρὲς καρδιὲς ραΐζει, ὅταν λέῃ Γιάχ—Ἀλλάχ.
Φύγαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὸ Λάλα κι ἐρημῶσαν τὰ σεράγια,
κι ἔμεινε μιὰ Τουρκοπούλα καὶ γυρίζει μὲς στὰ πλάγια.

Λουκίσσια μὲ τὰ κρύα νερά, τοὺς παχειοὺς τοὺς ἤσκιους,
καὶ τοὺς δώδεκα καντάλους.
καὶ σὺ καϋμένο Μπαστιρᾶ μὲ τὰ καλὰ κεράσια·
καὶ Λάλα μὲ τὶς χανούμισσες καὶ τὶς βαρειὲς κυράδες,
ποὺ δὲν καταδεχόσαντε τὴ γῆ νὰ τὴν πατήσουν,
τώρα πῶς κατήντησαν βαρελοκουβαλίστρες.
Φέρνουν βαρέλια καὶ ψωμὶ τοῦ Κόλια τοῦ Πλαπούτα».

Κατ' ἄλλην παραλλαγήν :

«Λουκίσσια μὲ τὰ κρύα νερὰ καὶ τοὺς παχειούς τοὺς ἥσκιους,
καὶ τοὺς δώδεκα καντάλους,
καὶ σὺ καϋμένο Μπαστιρᾶ μὲ τὰ καλὰ κεράσια,
καὶ Λάλα μὲ τὶς χανούμισσες καὶ τὶς βαρειὲς κυράδες,
πού δὲν καταδεχόσαντε τὴ γῆ νὰ τὴν πατήσουν,
καὶ τώρα καταντήσανε κοπέλλια στοὺς ραγιάδες,
καὶ κουβαλοῦν τὰ σέσελα, ζαλιὰ μὲ τὰ βαρέλια.

Θέλετε νὰ ἀκούσετε κλάϊματα καὶ μοιρολόγια
περάστε ἀπὸ τὸ Μπαστιρᾶ καὶ ἀπὸ τὸ πέρα Λάλα.
κι ἐκεῖ θὰ ἀκούσετε κλάματα καὶ τούρκικα μοιρολόγια.
ν' ἀκοῦστε τὶς Λαλιώτισσες, τὶς καλομαθημένες,
πῶς κλαῖνε καὶ πῶς θλίβονται καὶ χύνουν μαῦρα δάκρυα.
ν' ἀκοῦστε τὴν Χασᾶ-Φειδᾶ, τὴν ἀδελφὴ τ' Ἀλῆάγα,
πῶς κλαίει καὶ πῶς θλίβεται καὶ χύνει μαῦρα δάκρυα.

Οἱ Μοραΐτες μαζὶ μὲ τοὺς Νησιῶτες.
Ἦλθαν τὰ Πυργιωτόπουλα κι ὁ Γεώργης ὁ Σισίνης.
Στοῦ Πούσι ἐρρίζωσεν ὀρδή, στὴν Κάπελη εἶνε βίγλες·
μᾶς ἦρθαν οἱ ἁρματολοὶ—ὁ Γεώργης ὁ Πλαπούτας.
Ταχιὰ νὰ ἰδῆτε πόλεμο καὶ κλέφτικο ντουφέκι.

Καὶ περικοπὴ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ :

«Μὴν εἶναι μπαϊράκια τουρκικά, μὴν τᾶστειλε ὁ Πασᾶς μας,
Δὲν εἶναι μπαϊράκια τουρκικά, δὲν τᾶστειλε ὁ Πασᾶς μας,
παρὰ εἶν' μπαϊράκια κλέφτικα κι εἶναι τῶν Πλαμπουταίων.
Κλαῖνε μανοῦλες γιὰ παιδιά, κλαῖνε καὶ γιὰ τοὺς ἄντρες,
κλαίει καὶ μιὰ χανούμισσα γιὰ τὸ μοναχογυιό της».

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Λάλα καὶ τοῦ Μπαστιρᾶ καὶ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Κωνσταντίνου Πετμεζᾶ διὰ Καλάβρυτα, ἐπανῆλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς Λάλα οἱ ἀδελφοὶ Καραμέρου, καὶ αἱ οἰκογένειαι Γκαγκανῆ, νῦν Χαριτοπούλων, Ντελῆ καὶ Κατσέπα κ.λπ.

Αἱ οἰκογένειαι Ντελῆ, κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Πούσι παρέμενον εἰς τὸ χωρίον Πόθου, εἰς τὰ ποιμνιοστάσια Γιακούμ—Ἀγᾶ, ὅστις ἐκ τῶν ἀπείρων αἰγοπροβάτων, ἐδώρισεν εἰς τὰς οἰκογενείας Ντελῆ ὑπερχίλια διακόσια αἰγοπρόβατα, ἐνῷ τὰ ὑπόλοιπα, ἀνερχόμενα εἰς πολλὰς χιλιάδας, παρέλαβεν εἰς Πάτρας, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Ἀγάδες.

Καὶ εἰς Δούκα ἐπίσης ἐπανῆλθον ἅπαντες οἱ καταφυγόντες εἰς τὰ δάση, ὄρη καὶ σπήλαια τῆς Ἄβουρας καὶ ἀργότερον οἱ καταφυγόντες εἰς

Δίβρην, Σοπωτόν, Μοστενίτσα καὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ χωρίου των.

Οἱ Λαλαῖοι Τοῦρκοι, ὡς ἐβεβαίουν ἀκολουθήσαντες ποιμένες των, ἐπανελθόντες κατόπιν εἰς Λάλα, οὐδαμοῦ συνήντησαν ἀντίστασιν καὶ ἀνενόχλητοι ἔφθασαν εἰς Πάτρας. Ἐκ Πατρῶν διὰ νὰ ἐκδικοῦνται, ἐξήρχοντο εἰς τὴν πεδινὴν Ἠλείαν καταστρέφοντες ταύτην.

Καὶ οὕτως ἡ μεγάλη ἐκείνη ἐκστρατεία ἔληξεν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων.

Εὐτυχῶς οἱ Τοῦρκοι, ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀποτυχιῶν καὶ τῆς ἀπειλῆς τοῦ Πασᾶ, ἀνεχώρησαν ἀμέσως, ἄλλως, ἂν παρέμενον μίαν ἢ δύο ἡμέρας ἀκόμη καὶ ἐπεχείρουν νέας ἐπιθέσεις, ἡ θέσις τῶν Ἑλλήνων θὰ καθίστατο δυσχερεστάτη, διότι, ὡς ἀνεφέραμεν, εἶχον τελειώσει τὰ φυσέκια, τροφαί, καὶ λοιπὰ χρειώδη καί, παρ' ὀλίγον νὰ ἐπηλήθευεν ὁ Ζαΐμης, ὅστις ἐτάχθη ἐναντίον τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης.

Ὁ Μέγας Θεὸς τῆς Ἑλλάδος ἐβοήθησε τοὺς Χριστιανοὺς καὶ ἠναγκάσθη ἡ τεραστία ἐκείνη δύναμις νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ φοβερὸν ὁρμητήριόν της.

Οἱ Λαλαῖοι Τοῦρκοι εἶχον ἡττηθῆ. Ἡ Ἠλεία ἠλευθερώθη πρώτη, διότι καὶ πρώτη συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἐξεγέρσεως, καὶ ὑπέδειξε τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκστρατείας κατὰ τοῦ Λάλα, διὰ νὰ ἀχρηστευθῇ ἡ μεγάλη ἐκείνη δύναμις τῶν Λαλαίων, ὅπως καὶ ἐγένετο.

Ὅλαι αἱ τοποθεσίαι τῆς περιφερείας, αἱ ὁποῖαι ἐβάφησαν μὲ τὸ τίμιον αἷμα τῶν ἡρώων προγόνων μας ὁμιλοῦν διὰ τὰς μεγάλας θυσίας των, ὁμιλοῦν διὰ τὸν ἀπαράμιλλον ἡρωϊσμόν των, ὁμιλοῦν διὰ μίαν ἀθάνατον ἐποποιΐαν καὶ θὰ δέχωνται περιϊπταμένας τὰς ψυχὰς αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπολέμησαν ἐκεῖ διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς αἰωνίας καὶ ἐνδόξου Ἑλλάδος. Τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς τετιμημένους πολεμιστὰς Ἠλείους, Κεφαλλῆνας, Ζακυνθίους, Ὀλυμπίους, Γορτυνίους, Καλαβρυτινούς, οἱ ὁποῖοι ἔπεσαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν μας ἀποτινάξαντες τὸν ζυγὸν τοῦ φοβεροῦ τυράννου.

Οὐδεὶς σχεδὸν ἐπὶ ἑκατονταετίαν καὶ πλέον ἐσκέφθη νὰ δώσῃ τὴν ἁρμόζουσαν τιμὴν εἰς τὴν ἱερὰν τοποθεσίαν Πούσι καὶ οὐδεὶς ἐσκέφθη νὰ τιμήσῃ τὴν μνήμην τῶν ἀθανάτων ἡρώων, οἱ ὁποῖοι ἔλαβον μέρος εἰς τὰς μάχας ἐκείνας καὶ οἱ ὁποῖοι ἐπότισαν τὰ ἅγια ἐκεῖνα χώματα μὲ τὸ τίμιον αἷμά των. Παρ' ὅλας τὰς ἑκάστοτε ἀπὸ τριακονταετίας δημοσιευομένας ὑπ' ἐμοῦ ἐκκλήσεις καὶ ὑποδείξεις εἰς τοὺς ἁρμοδίους, ὅπως διὰ μιᾶς στήλης ἢ ἡρῴου ἀπαθανατισθοῦν τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων ἐκείνων, μόλις πρὸ δεκαπενταετίας περίπου, κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς μεγάλης ἐκεῖ μάχης, ἔλαβον χώραν ἑορταί, καὶ ἐστήθη ἀργότερον μία μικρὰ στήλη χωρὶς ὅμως ν' ἀναγραφοῦν ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχηγῶν καὶ διακριθέντων ἡρώων πολεμιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἐθυσίασαν τὴν ζωήν των διὰ τὴν Πατρίδα.

Καθίσταται ὑπερτάτη Ἐθνικὴ ὑποχρέωσις νὰ τελοῦνται ἐτησίως ἑορταὶ κατὰ τὴν 23ην Ἰουνίου, καὶ νὰ στηθῇ εἰς Πούσι μεγαλοπρεπὲς μνημεῖον διὰ νὰ εἶναι καταφανὲς ἀπὸ τοὺς διερχομένους ἐκεῖθεν καὶ ἀναγραφοῦν τὰ παραλειφθέντα ὀνόματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ

Γορτύνιοι, Καλαβρυτινοὶ καὶ Ὀλύμπιοι πολεμισταὶ ἐν Ἠλείᾳ.

Ὡς ἐλέχθη, εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Λάλα ἔλαβον μέρος Γορτύνιοι, Καλαβρυτινοὶ καὶ Ὀλύμπιοι ἀρχηγοὶ καὶ πολεμισταί.

Θὰ ἀναφέρωμεν τοὺς σπουδαιοτέρους ἐξ αὐτῶν.

Μεταξὺ τῶν Γορτυνίων πολεμιστῶν, ἐκτὸς τῶν Γεωργάκη καὶ Δημητρίου Πλαπούτα, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν, ἔλαβον μέρος καὶ οἱ κάτωθι :

Κώστας Παπαγεωργίου.

Οὗτος κατήγετο ἐκ τοῦ χωρίου Μοναστηράκι τῆς Γορτυνίας, ἦτο ἱερεὺς τὸ ἐπάγγελμα καί, ἐπειδὴ δὲν ἠνείχετο τὴν δουλείαν, ἀπέβαλε τὸ ἱερατικὸν σχῆμα, λαβὼν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν Ἀγῶνα. Ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν ἐμπίστων τοῦ Κολοκοτρώνη.

Ὅταν ὁ Κολοκοτρώνης ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀλῆ—Φαρμάκη, ὁ Κώστας Παπαγεωργίου εὑρέθη εἰς τὸ πλευρόν του μὲ πολλοὺς πολεμιστάς.

Εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Λάλα, εὑρέθη μεταξὺ τῶν πρώτων εἰς Πούσι καὶ ἔλαβε μέρος εἰς ὅλας τὰς ἐκεῖ συναφθείσας μάχας. Κατὰ τὴν μάχην τῆς 22ας Ἰουνίου 1821 ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς νὰ τὸν τοποθετήσουν εἰς τὸ ἄκρον ἀνατολικὸν μέρος τῆς Ἀναλήψεως, ἔνθα εἶχε συγκεντρωθῆ ἡ μεγαλυτέρα δύναμις Λαλαίων. Ἐθαυμάσθη ὁ ἡρωϊσμός του καὶ πάντοτε εὑρίσκετο εἰς τὰ προχώματα.

Ὅταν εἰς μίαν στιγμὴν εἶδε τοὺς Τούρκους ν' ἀνέρχωνται εἰς τὰ προχώματα, ὥρμησε μὲ τὸ γιαταγάνι καὶ μὲ φωνάς: «ἐμπρός, παιδιά, νὰ διώξουμε τὰ σκυλιά!» κατώρθωσεν, ἐνισχυθεὶς καὶ ἀπὸ ἄλλους, νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ.

Μετὰ τὰς μάχας τῆς Ἠλείας, ἠκολούθησε πάλιν τὸν Κολοκοτρώνην λαβὼν μετ' αὐτοῦ μέρος καὶ εἰς ἄλλας μάχας.

Τὸ καριοφίλι, τὸ γιαταγάνι καὶ μία ἀσημοπιστόλα τοῦ καπετὰν Κώστα Παπαγεωργίου, ὡς καὶ τὰ χρυσοποίκιλτα μεϊντανογέλεκα, σώζονται καὶ κατέχονται ἀπὸ τὸν ἐν Μοναστηρακίῳ ἔγγονόν του.

Ὁ Κώστας Παπαγεωργίου εἶχεν ὀνομασθῆ, μεταξὺ ἄλλων Γορτυνίων, ὑποχιλίαρχος καὶ περὶ τούτου ὁμιλεῖ ἔγγραφον, μὲ σημείωσιν τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννη, τῆς 30ῆς Ἰανουαρίου 1823 ἐκ Λαγκαδίων.

Παναγος Παρασκευόπουλος.

Κατήγετο ἐκ τοῦ χωρίου Καρδαρίτση τῆς Γορτυνίας. Ὅταν τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀνήρχοντο πρὸς τὸ Πούσι ἐναντίον τῶν Λαλαίων, ἠνώθη μὲ τὸν ἐκ Μοναστηρακίου καπετὰν Κώσταν Παπαγεωργίου καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς Πούσι.

Εἰς Πούσι ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς νὰ τοῦ ἐπιτρέψουν καὶ καταλάβῃ τὴν πρώτην γραμμήν.

Ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μεγάλας μάχας τῆς 22ας καὶ 23ης Ἰουνίου 1821 πολεμήσας ἡρωϊκώτατα, ὡς καὶ εἰς ὅλας τὰς προηγουμένας.

Μετὰ τὰς μάχας τῆς Ἠλείας μετέβη καὶ αὐτὸς εἰς Γορτυνίαν καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Τριπόλεως κ.λπ.

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς Διοικήσεως αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ Πανάγου Παρασκευοπούλου καὶ πρὸς τοῦτο τοῦ ἀπενεμήθη χαλκοῦν ἀριστεῖον μὲ τὸ ἑξῆς δίπλωμα:

«Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ἐπεφόρτισε τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ν' ἀπονείμῃ εἰς τὸν Πανάγον Παρασκευόπουλον ἐντίμως μεθέξαντα τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας Ἑλλ. ἡρωϊκοῦ ἀγῶνος τὸ χορηγηθὲν 18)30 Σεπτεμβρίου 1835 χαλκοῦν ἀριστεῖον, παραδίδεται τοῦτο εἰς αὐτὸν μὲ τὴν ἄδειαν νὰ τὸ φέρῃ εἰς πᾶσαν περίστασιν καὶ πρὸς πιστοποίησιν τούτου, τῷ ἐγχειρίζεται συγχρόνως καὶ τὸ παρὸν δίπλωμα.

Ἐν Ἀθήναις 8 Μαρτίου 1846.

Τὸ Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν
ὑπογραφὴ δυσανάγνωστος

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Γραφείου
ὑπογραφὴ δυσανάγνωστος».

Ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Χρυσανθάκης Καραλῆ.

Κατήγοντο ἐκ τοῦ χωρίου Βελημάχη τῆς Γορτυνίας καὶ ἦσαν ἐκ τῶν ἀφωσιωμένων ὀπαδῶν τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἀμφότεροι συνηντήθησαν μὲ τὸν Κολοκοτρώνην εἰς Κακὴ—Σκάλαν παρὰ τὸ Μοναστηράκιον καὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ φρούριον, ἔνθα ἔλαβον χώραν τὰ ἐκτεθέντα γεγονότα.

Ἀνῆλθον καὶ εἰς Πούσι, ἠνώθησαν μὲ τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα καὶ ἔλαβον μέρος εἰς ὅλας τὰς ἐκεῖ μάχας, κατόπιν εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν, ὡς καὶ εἰς ὅλας τὰς μάχας τῆς Γορτυνίας. Κατὰ τὸ ἔγγραφον τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννη ἐκ Λαγκαδίων τῆς 30ῆς Ἰανουαρίου 1823 ἔλαβον τὸν βαθμὸν ἑκατοντάρχου, προαχθέντες ἀργότερον εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποχιλιάρχου.

Καφετζῆς.

Καταγόμενος ἐκ τοῦ χωρίου Βλογκὰ τῆς Λιοδώρας, ἦγεῖτο πάντοτε σώματος ὁπλοφόρων. Μετὰ τῶν ἄλλων καπεταναίων τῆς Γορτυνίας ἔλαβε μέρος πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Πούσι, ὡς καὶ εἰς ἄλλας μάχας, ἔνθα διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν του. Κατὰ τὴν τελευταίαν δὲ ἡμέραν τῆς μεγάλης μάχης τῆς 23ης Ἰουνίου, ἐπληγώθη βαρέως. Κατόπιν ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν. Ἐπίσης δὲ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου.

Ὁ Φωτάκος γράφει ὅτι, ὅταν ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης ἐπετιμήθη ἀπὸ τὸν ἐπανελθόντα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Ἀναγνώστην Δεληγιάννην, ἐπειδή, ἐξ αἰτίας τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ Κολοκοτρώνη ὡς ἀρχηγοῦ, ἐσκέφθη νὰ ὑφάνῃ συνωμοσίαν κατὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐκμυστηρευθεὶς εἰς τὸν Καφετζῆν τοῦτο, διότι τὸν ἐθεώρει πιστόν, οὗτος εἶπε τὸ μυστικὸν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην, ὅστις ἀπήντησε: «καμωθῆτε ὅτι δὲν μοῦ εἴπατε τίποτα, ἕως νὰ πάρωμεν τὴν Τριπολιτσᾶ καὶ τότε ἂς κάμουν ὅ,τι θέλουν».

Ἀργύρης Ἀποσκίτης.

Κατήγετο ἐκ τοῦ χωρίου Βελημάχη τῆς Γορτυνίας καὶ ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν διακριθέντων ἀγωνιστῶν. Ἀρχηγὸς ἰδίου σώματος Γορτυνίων πολεμιστῶν, ἑκατὸν περίπου τὸν ἀριθμόν, ἔλαβε μέρος εἰς πλείστας ὅσας μάχας. Ἠκολούθησε τὸν Κολοκοτρώνην εἰς Μοναστηράκιον Γορτυνίας ἐναντίον τοῦ Βελῆ—Πασᾶ.

Εὑρισκόμενος εἰς Νεμούταν, ἐκλήθη ἐπειγόντως εἰς Πούσι πρὸς ἐνίσχυσιν τμήματος πολεμιστῶν, ἐναντίον τῶν ὁποίων εἶχεν ἐπιτεθῆ ἰσχυρὰ δύναμις Λαλαίων. Δι' ὁλονυκτίου πορείας κατώρθωσε νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως εἰς τὸν τόπον τῆς συγκρούσεως καὶ ἀκάθεκτος ἐπετέθη ἐναντίον τῶν Τούρκων, οἵτινες πρὸ τῆς ὁρμῆς τῶν Γορτυνίων, διεσκορπίσθησαν.

Ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ τόλμη τοῦ Ἀργύρη Ἀποσκίτη καὶ τῶν πολεμιστῶν του ἀνεγνωρίσθησαν ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς. Κατὰ τὴν ἄνω μάχην ἐτραυματίσθη εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα σοβαρῶς, ἥτις παρέμεινεν ἐφ' ὅρου ζωῆς ἄχρηστος. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μάχην Γράνας, ἔνθα τραυματισθεὶς εἰς τὸν θώρακα, ἐνοσηλεύθη ἐπὶ δίμηνον εἰς τὰ ἐκεῖ ἀναρρωτήρια.

Ἔλαβεν ἐπίσης μέρος εἰς τὰς πολιορκίας τῶν Πατρῶν καὶ τῆς Τριπόλεως, διακριθεὶς διὰ τὴν ἀνδρείαν του.

Εἰς τὴν μάχην Δερβενακίων ἐπολέμησε παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, τὸν ὁποῖον εἰς μίαν κρισιμον στιγμήν, ἔσωσεν ἐκ βεβαίου θανάτου.

Διὰ τὰς πολλαπλᾶς αὐτὰς ὑπηρεσίας του, ὁ μὲν Κανέλλος Δεληγιάννης εἰσηγήθη τὸν προβιβασμὸν αὐτοῦ εἰς ὑποχιλίαρχον—30 Ἰανουαρίου 1823—, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης κατόπιν, εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ χιλιάρχου, ὃν διετήρησε μέχρι τοῦ θανάτου του. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐκτιμῶν ἰδιαιτέρως τὸν Ἀργύρην Ἀποσκίτην εἶχε τοῦτον, τρόπον τινά, ὡς ὑπασπιστήν του.

Νικόλαος Μπούκουρας.

Κατήγετο ἐκ Μαγουλιάνων τῆς Γορτυνίας. Οὗτος ἠκολούθει πάντοτε τὸν Κολοκοτρώνην, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πλέον ἀφωσιωμένων φίλων. Κατὰ τὸ 1820 ἐκλήθη εἰς Τρίπολιν διὰ νὰ βεβαιώσῃ εἰς τὸν Χουρσὶτ—Πασᾶν τὰ ὑποστηριχθέντα ὑπὸ τοῦ Δεληγιάννη, ὅτι δηλ. δὲν ἐπρόκειτο περὶ κινήματος.

Ὁ Νικόλαος Μπούκουρας μετ' ἄλλων ἐκ Γορτυνίας καπεταναίων, ἀνῆλθεν εἰς Γορτυνίαν, ἡνώθη μὲ τὸ ἐκεῖ στράτευμα ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην καὶ ἐκλείσθη εἰς τὸ φρούριον Μοναστηρακίου, πολιορκηθείς.

Ἔλαβε μέρος εἰς ὅλας τὰς μάχας τοῦ Πούσι καὶ ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην εἰς τὰς μάχας Γορτυνίας.

Κατηγορηθείς, ἐφυλακίσθη καὶ οὗτος μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη.

Ἀναγνώστης Παπαδόπουλος.

Κατήγετο ἐκ Βερβίτσης Γορτυνίας, ὀνομαστὸς καπετάνιος, ἡγούμενος πάντοτε πολλῶν καὶ γενναίων πολεμιστῶν.

Πρὸς τῆς Ἐπαναστάσεως, διήρχετο τὰ διάφορα χωρία καὶ κατηχοῦσε τοὺς κατοίκους.

Οἱ Τοῦρκοι πληροφορηθέντες τὰς ἐνεργείας του παρηκολούθουν καὶ κατεδίωκον τοῦτον.

Ἐμυήθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ ἔκτοτε ἤρχισε δραστηριωτέραν ἐνέργειαν. Ὅταν ἐκηρύχθη ἡ Ἐπανάστασις τὸν ἠκολούθησεν ἀρκετὸς ἀριθμὸς πολεμιστῶν.

Ἔλαβε μέρος εἰς ὅλας τὰς μάχας τοῦ Πούσι, διακριθεὶς διὰ τὴν ἀνδρείαν του. Ἐπίσης εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, ὡς καὶ εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν, ὅπου ἐθαυμάσθη ὁ ἡρωϊσμός του. Μετὰ τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννη, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ὀπαδός, ἔλαβεν ὡσαύτως μέρος εἰς ἀμφοτέρας τὰς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου.

Ἕτεροι Γορτύνιοι πολεμισταί:

Ἐπειδὴ δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὴν μετὰ τὰς μάχας τοῦ Πούσι δρᾶσιν ἑτέρων Γορτυνίων, ἀναγράφομεν ἐκείνους, οἵτινες ἔλαβον μέρος εἰς τὰς ἐκεῖ μάχας, πολεμήσαντες ἡρωϊκώτατα. Οἱ πλεῖστοι τούτων εἶχον ἀποσταλῆ εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ Ἀλῆ—Φαρμάκη κατόπιν διαταγῆς τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἡνώθησαν μετ' αὐτοῦ εἰς θέσιν Κακὴ Σκάλα Μοναστηρακίου.

Οὗτοι ἦσαν οἱ Γ. Κοντοβαζαινίτης καὶ Κορομάντζος ἐκ Κοντοβαζαίνης, Παρασκευᾶς Παπαπετρόπουλος, Χ. Βαχλιώτης ἐκ Βαχλίας, Ρόδης, Κουτρουμᾶνος ἐκ Διβρίτσης, Σουλιμιώτης, Σπηλιόπουλος ἐκ Παραλογγοῦς, Ἀθ. Μπᾶμος ἐκ τοῦ χωρίου Χώραις καὶ Βότσης ἐκ Βελημαχίου. Ὁ Βότσης ἠκολούθει πάντοτε τὸν Κολοκοτρώνην ὡς τιμητικὴ φρουρά.

Δημήτριος Ἰνταρές.

Μεταξὺ τῶν διακριθέντων Καλαβρυτινῶν συγκαταλέγεται καὶ ὁ Δημήτριος Ἰνταρές. Οὗτος, καταγόμενος ἐκ Λειβαρτζίου Καλαβρύτων, ἦτο κατ' ἀρχὰς ὁπλαρχηγὸς καὶ κατόπιν ἀρχηγὸς τμήματος τῆς Κάπελης, ἀποτελουμένης ἐκ 33 χωρίων.

Μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, προητοίμασε τὰ τοῦ κινήματος εἰς τὴν ἄνω περιφέρειαν.

Διὰ νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς Τούρκους μετεχειρίσθη τὸ ἑξῆς τέχνασμα: Τὸν Μάρτιον τοῦ 1821 ἐπυρπόλησε τὸν Πύργον τοῦ Ὀθωμανοῦ Ἐλμὰζ Μοστενίτσης καὶ ἀφήρεσε πολεμοφόδια καὶ τρόφιμα (Φωτάκος).

Ἀργότερον ὠνομάσθη χιλίαρχος καὶ διὰ τὰς πολλάς του ὑπηρεσίας προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ.

Μεγάλας ὑπηρεσίας, ὡς ἐγράψαμεν, προσέφερεν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Πύργου, ὡς καὶ εἰς τὰς μάχας τοῦ Πούσι, ὅπου τὴν 22αν Ἰουνίου ἐπληγώθη ἐλαφρῶς.

Μετέφερε γεωργικὰ ἐργαλεῖα εἰς Πούσι, τὰ ὁποῖα ἦσαν χρησιμώτατα, διότι ἄνευ αὐτῶν θὰ ἦτο ἀδύνατος ἡ ἀνόρυξις ὀχυρωμάτων κατὰ τοὺς ξηροὺς μῆνας τοῦ θέρους.

Ἐπολέμησε τὸ 1822 εἰς Ἀκράταν, εἰς τὴν ἐπάνω Χρέπαν Ἀλωνίσταινας, εἰς Γερακοβούνι, εἰς Πάτρας καὶ Ἅγιον Βλάσιον, ὅπου ἐπληγώθη ἐκ δευτέρου.

Παναγιώτης Ἀναγνωστόπουλος.

Ἡ συμβολὴ τῶν Ὀλυμπίων εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας Ἀγῶνα ὑπῆρξε μεγίστη, διότι οὗτοι εἶχον ὑποστῆ πολλὰ βασανιστήρια ἀπὸ τοὺς Τούρκους Φαναριώτας καὶ ἐπομένως ἔτρεφον ἄσπονδον κατ' αὐτῶν μῖσος.

Ἡ ἐπαρχία Ὀλυμπίας εἶχε γενναίους ἀρχηγοὺς καὶ πολλοὺς πολεμιστάς, οἵτινες ἔλαβον μέρος εἰς τὰς διαφόρους μάχας τῆς Ἠλείας. Περισσότερον ὅμως ἤγειρε τὸν πατριωτικὸν φανατισμὸν τῶν Ὀλυμπίων ὁ Φιλικὸς Παναγιώτης Ἀναγνωστόπουλος.

Ὁ Παναγιώτης Ἀναγνωστόπουλος ἐγεννήθη ἐν Ἀνδριτσαίνῃ περὶ τὸ 1790 καὶ ἐμυήθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας τὸ 1816. Συνειργάσθη μετὰ τοῦ Νικολάου Σκουφᾶ, τοῦ ὁποίου εἶχεν ἐπισύρει τὴν ἐκτίμησιν καὶ ἐμπιστοσύνην, καὶ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1818 μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἐγνωρίσθη μὲ τὸν Ἐμμανουὴλ Ξάνθον. Ἡ δρᾶσίς του ὑπῆρξε πολυσχιδής, καταλαβὼν πρὸς τούτοις σημαίνουσαν θέσιν παρὰ τῇ Φιλικῇ Ἑταιρείᾳ. Ὁ Παναγιώτης Ἀναγνωστόπουλος ὑπὸ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην ἔλαβε μέρος εἰς τὰς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως καὶ τῆς Ἀκροκορίνθου, καὶ εἰς τὰς ἐκστρατείας Κορίνθου καὶ Στερεᾶς.

Αἱ ὑπηρεσίαι, τὰς ὁποίας προσέφερεν εἰς τὴν Πατρίδα ὁ Παναγ. Ἀναγνωστόπουλος, ἦσαν μέγισται καὶ ἐξετιμήθησαν δεόντως, καθ' ὅσον ἀνετέθησαν εἰς τοῦτον ὑψηλὰ ἀξιώματα. Οὕτω διετέλεσε Νομάρχης Ἠλείας, Εὐβοίας, Λακωνίας, Ἀργολίδος, Ἀχαΐας, Μεσσηνίας καὶ Λακωνίας, Διοικητὴς Θήρας καὶ Σύμβουλος Ἐπικρατείας.

Προσέτι δὲ τοῦ ἀπενεμήθη ὁ Χρυσοῦς Σταυρὸς τοῦ Σωτῆρος.

Ἀπεβίωσε τὸ 1854, προσβληθεὶς ἐκ χολέρας.

Ὁ Παναγιώτης Ἀναγνωστόπουλος εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐξεχούσας φυσιογνωμίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Ζακύνθιοι καὶ Κεφαλλῆνες. Ἠθικαὶ ἱκανοποιήσεις Ἑπτανησίων διὰ τὰς πρὸς τὴν Πατρίδα ὑπηρεσίας.

Ἐπειδὴ περὶ τῆς συμβολῆς τῶν Ἑπτανησίων ἐγράφη ὑπὸ πολλῶν ἱστορικῶν, δὲν προτιθέμεθα ν' ἀπασχοληθῶμεν ἐπὶ πολύ.

Μεταξὺ ὅλων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι κατῆλθον εἰς Ἠλείαν καὶ συνέβαλον παντοιοτρόπως εἰς τὸν Ἀγῶνα καὶ ἔλαβον μέρος εἰς τὰς διαφόρους μάχας, σημειοῦμεν καὶ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας Μάτεση. Ἡ οἰκογένεια Μάτεση, προελθοῦσα ἐκ Μεθώνης, μετὰ τὴν πτῶσιν ταύτης, κατέφυγεν εἰς Ζάκυνθον, ἔνθα ἔλαβε φέουδα καὶ ἐνεγράφη εἰς τὴν Χρυσῆν Βίβλον τῶν Εὐγενῶν τοῦ ἔτους 1572 διὰ τὰς ὑπ' αὐτῆς προσφερθείσας ὑπηρεσίας.

Πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως μέλη τῆς οἰκογενείας Μάτεση, καταδιωκόμενα ὑπὸ τῆς Διοικήσεως, κατέφυγον εἰς τὴν Ἠλείαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ χωρίον Δούκα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀντωνίου Μάτεση. Οἱ μετέπειτα ἀπόγονοι τούτων ἦσαν οἱ Ἀντώνιος Μάτεσης,

λόγιος καὶ ποιητὴς καὶ Ἀντώνιος Μάτεσης, ἔγγονος τοῦ ἀνωτέρω, νομικός, λογοτέχνης καὶ βουλευτὴς Ἀττικοβοιωτίας κατὰ τὰ ἔτη 1915 καὶ 1920.

Ἡ Διοίκησις διὰ τὰς ὑπηρεσίας τῶν Ἑπτανησίων ἐν γένει, εἴτε αὐθορμήτως, εἴτε κατόπιν αἰτήσεως, ἐξέδοτο ψηφίσματα τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ σχετικὰς ἀποφάσεις ὡς κατωτέρω:

«Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ
Πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον Πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ

Ἀριθ. 1154

Ἀπὸ τὰ περικλειόμενα ἀντίγραφα τῆς ἀναφορᾶς τοῦ Μινίστρου τοῦ Πολέμου ὑπ' ἀριθ. 1229 πρὸς τὸ Ἐκτελεστικὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἀναφορὰν τῶν καλῶν πατριωτῶν «Ἰωάν. Πέτα, Διον. Σεμπρικοῦ καὶ Γεωργ. Δακορᾶ—ἅπαντες ἔλαβον μέρος εἰς τὰς μάχας Πούσι—πρὸς τὸ ἀνώτερον Μινιστέριον, παρατηρεῖ τὸ Βουλευτικὸν τὸν ζῆλον καὶ προθυμίαν τούτων εἰς σύστασιν μιᾶς χιλιαρχίας ἐκ στρατιωτῶν Ζακυνθίων δι' ἰδίων ἐξόδων.

Τὸ Ἐκτελεστικὸν ἐγκρίνει πάντα ταῦτα τὰ παρ' αὐτῶν προβαλλόμενα, τὰ ὁποῖα καθυποβάλλει καὶ εἰς τὴν ἐπίκρισιν τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος.

Ἐν Κορίνθῳ τῇ 29 Ἀπριλίου 1822.

Α. Μαυροκορδᾶτος, Ἀθ. Κανακάρης, Ἀναγ. Παπαγιαννόπουλος.

Ὁ Μινίστρος Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας
καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων.

Θ. Νέγρης».

«Πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον Πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ.

Ἀριθ. 1179

Περικλείεται ἀντίγραφον ἀναφορᾶς ἀπὸ σήμερον ὑπ' ἀριθ. 1274 τοῦ Μινιστερίου τοῦ Πολέμου καὶ φάκελλος διαφόρων ἐγγράφων τῶν διαφόρων ἐκδουλεύσεων τοῦ κυρίου Διον. Σεμπρικοῦ Ζακυνθίου—(οὗτος ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Λάλα). Τὸ Ἐκτελεστικὸν ἐγκρίνον ταῦτα, καθυποβάλλει εἰς τὴν ἐπίκρισιν τοῦ Βουλευτικοῦ.

Ἐν Κορίνθῳ τῇ 2 Μαΐου 1822 ὑπογραφή».

Ἠθικαὶ ἱκανοποιήσεις:

Ἡ πατρὶς εὐθὺς ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς ἐλευθερίας 1822 ἀναγνωρίζουσα τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσέφεραν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐλευθερίας—1821—ἐπελήφθη διὰ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ καὶ τοῦ Βουλευτικοῦ τῆς ἀποδόσεως ἠθικῆς ἱκανοποιήσεως εἰς πλείστους ἐκ τῶν πολεμιστῶν.

Καὶ κατὰ ταῦτα βλέπομεν νὰ γίνεται συζήτησις διὰ τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσέφεραν Ἑπτανήσιοι ὡς κάτωθι:

«Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος
Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ

Ἀριθ. 163.

Ὁ κύριος Εὐάγγελος Μάρκου Πανᾶς Κεφαλληναῖος τὴν πατρίδα χρόνων 36, ἐπειδὴ ἐξ ἀρχῆς ἀνέλαβε τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ πολεμῶν πανταχοῦ κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἔδειξε λαμπρὸν πατριωτισμὸν καὶ μετ' ἀνδρείας κατεφρόνησε τοῦ θανάτου, διὰ τοῦτο δυνάμει τοῦ θεσπίσματος ὑπ' ἀριθ. 1339 ἀπὸ Μαΐου 11 τοῦ ἀποδίδεται τὸ βραβεῖον τῆς ἀρετῆς του ὁ βαθμὸς τῆς χιλιαρχίας κ.λπ.

Ἐν Μεσολογγίῳ τῇ 31 Μαρτίου 1822.

(Τ. Σ.) Α. Μαυροκορδᾶτος».

«Ἀριθ. 1369.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ

Περικλείεται ἀναφορᾶς ἀντίγραφον τοῦ Μινιστερίου τοῦ Πολέμου ὑπ' ἀριθ. 1403 περὶ τοῦ Κ. Θεοδ. Στεφάνου Ζακυνθίου. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Λάλα.

Τὸ Ἐκτελεστικὸν ἐγκρίνει.

Ἐν Κορίνθῳ τῇ 11 Μαΐου 1822. (ὑπογραφή)».

«Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος

Ἀριθ. 2876.

Ὁ Κ. Χιλίαρχος Κωνστ. Πετμεζᾶς μεγάλως ἄχρι τοῦδε ἠγωνίσθη εἰς τὸν ἐθνικὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα, ἄλλως δὲ τακτικὰς στρατιωτικὰς γνώσεις ἔχει καὶ πατριωτισμὸν ἔχει καὶ προβεβηκυῖαν τὴν ἡλικίαν ἔχει, δι' ὅλα αὐτὰ τὸ Ἐκτελεστικὸν κρίνει εὔλογον νὰ προβιβασθῇ εἰς τὴν στρατηγίαν καὶ καθυποβάλλει εἰς τὸ Βουλευτικὸν τὴν ἐπίκρισιν.

Ἐν Ἄστρει τῇ λα' Μαρτίου ᾳωκγ'. (ὑπογραφή)».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

Ὁ Ἰμβραὴμ-Πασᾶς ἐν Ἠλείᾳ.—Καταστροφὴ τῆς Ἠλείας καὶ ὑποταγὴ τῶν κατοίκων.—Μάχη εἰς τὸ παρὰ τὸν Ἀλφειὸν Ἐξωκκλήσιον τοῦ Σωτῆρος.

Δὶς διῆλθεν ἀπὸ τὴν Ἠλείαν ὁ Ἰμβραὴμ-Πασᾶς. Τὴν πρώτην φορὰν μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου, καταδιώκων τμῆμα ἐκ τῶν ἐξελθόντων ἐκ τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ τὸν Διονύσιον Διάκον. Οὗτοι, κατόπιν περιπλανήσεων καὶ κακουχιῶν, ἔφθασαν εἰς Κυλλήνην καὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ φρούριον Χλουμουτσίου.

Ὁ Ἰμβραὴμ φθάσας ἐκεῖ, τοὺς ἐπολιόρκησε καὶ ἐν τέλει τοὺς ἠνάγκασε νὰ παραδοθοῦν καὶ ἐξακολουθήσας τὴν πορείαν του διὰ Κυλλήνης, διῆλθεν ἀπὸ τὴν ἐκεῖ πλησίον εὑρισκομένην μονὴν Βλαχερνῶν, τὴν ὁποίαν ἐπυρπόλησεν.

Ὁ Ἰμβραὴμ μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἀπὸ τὴν μονὴν Βλαχερνῶν καὶ ἐνῷ διήρχετο ἔξωθι τοῦ Βαρθολομιοῦ, οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου συγκεντρωθέντες εἰς τὰς ἀμπέλους, παρὰ τὸ παλυάριθμον τοῦ ἐχθροῦ, ἀντέταξαν ἄμυναν ὑπὸ τὸν καπετὰν Βέραν, ὅστις καὶ ἐφονεύθη. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀντεπεξέλθουν πρὸ τῆς μεγάλης ἐχθρικῆς δυνάμεως, ἀφοῦ ἐφονεύθησάν τινες, οἱ ὑπόλοιποι διεσκορπίσθησαν.

Κατόπιν, διὰ Γαστούνης καὶ Πύργου, μετέβη εἰς Ὀλυμπίαν, ἔνθα, ὡς κατωτέρω γράφομεν, ἔλαβε χώραν πλησίον τοῦ Ἀλφειοῦ ἡ γιγαντομαχία μὲ τὸν Ἰωάννην Διάκον καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν γενναίους πολεμιστάς.

Δευτέραν φορὰν διῆλθεν ὁ Ἰμβραὴμ-Πασᾶς ἀπὸ τὴν Ἠλείαν, ὅτε κατέστρεψε τὴν Γορτυνίαν καί τινα ἄλλα μέρη.

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἠλείας, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ ὀρεινοί, εἶχον δηλώσει ὑποταγήν. Ὁ Θεόδ. Κολοκοτρώνης, πληροφορηθεὶς τοῦτο, ἀπέστειλε τὸν υἱόν του Γενναῖον, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ὑποταχθέντας, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς μὴ ὑποταχθέντας νὰ ὑποταχθοῦν.

Ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης, ὡς ἐκ τούτου, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιφέρῃ καταστροφὰς εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἠλείας. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Παπασταθόπουλος, κατόπιν ἐπιστολῆς τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη, τὴν ὁποίαν δημοσιεύομεν εἰς οἰκεῖον κεφάλαιον σχετικῶς μὲ τὴν δρᾶσιν τοῦ Παπασταθοπούλου, ἔφθασεν εἰς Δούκα καὶ Λάλα πρὸς στρατολογίαν πολεμιστῶν, οἵτινες νὰ παρεμποδίσουν τὴν ἄνοδον τοῦ Ἰμβραὴμ πρὸς τὴν Λαμπείαν καὶ Καλάβρυτα.

Κατόπιν ὁ Ἰμβραήμ, κατελθὼν πρὸς τὴν Ὠλένην, ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν ἱερὰν μονὴν Κρεμαστῆς, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον καταφύγει καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν πέριξ χωρίων.

Παρὰ τὰς ἐπιμόνους προσπαθείας τοῦ Ἰμβραὴμ καὶ τῶν πολεμιστῶν του, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταλάβουν τὴν μονήν, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπιχειρήσαντες ἄνοδον ἐκ τῆς πεδιάδος ἀπεκρούσθησαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ προσπαθήσαντες νὰ διανοίξουν ὀπὴν εἰς τὸ ἐπάνω μέρος τῆς μονῆς, ἐπὶ τοῦ βράχου, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ἡ μονὴ εἶναι ἐντὸς μικροῦ σπηλαίου, διωλίσθαινον οἱ ἄνδρες καὶ μὲ τὰ χώματα ἐφονεύοντο.

Ὁ Ἰμβραὴμ, ἐπειδὴ ἀντελήφθη ὅτι δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ τὴν μονήν, ἐζήτησε δι' ἀπεσταλμένου τὴν παράδοσιν, ἀλλ' ἀντὶ ἀπαντήσεως ἐφονεύθη ὁ ἀπεσταλμένος καὶ ἐν τέλει ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ, ὁδηγῶν μεθ' ἑαυτοῦ πολλὰ γυναικόπαιδα, τὰ ὁποῖα κατόπιν ἀπέστειλεν εἰς Πάτρας.

Οὕτως οἱ ἐντὸς τῆς μονῆς, πεντακόσιοι περίπου τὸν ἀριθμόν, ἐσώθησαν τῇ βοηθείᾳ τῆς Παναγίας, ἡ ὁποία λατρεύεται εἰς τὴν μονήν.

Ὅταν διὰ δευτέραν φορὰν ὁ Ἰμβραὴμ-Πασᾶς ἀνήρχετο εἰς τὴν ὀρεινὴν Ἠλείαν, διῆλθεν ἔξωθι τοῦ Λάλα, χωρὶς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τοῦτο, διότι, ὡς ἐδήλωσε, δὲν ἤθελε νὰ ἴδῃ τὸ ἄλλοτε ἀκμάζον Λάλα εἰς τὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο μετὰ τὴν καταστροφήν. Κατεσκήνωσε λοιπὸν εἰς τὴν καὶ νῦν θέσιν «Λάκκα Ἰμβραὴμ» τὴν εὑρισκομένην μεταξὺ τῶν

χωρίων Λάλα καὶ Δούκα. Τὴν ἐπομένην διῆλθεν ἐκ Δούκα, οἱ κάτοικοι τοῦ ὁποίου, φοβούμενοι νέας καταστροφὰς—εἶχον δυστυχῶς δηλώσει ὑποταγὴν—ἐπέδειξαν τὸ ράϊ (συγχωροχάρτι), τὸ ὁποῖον οἱ Αἰγύπτιοι προσεκύνησαν καὶ οὕτω χωρὶς νὰ ἐνοχλήσῃ οὐδένα, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ὁ Ἰμβραὴμ μὲ τὸ στράτευμά του καὶ ἀνῆλθε πρὸς τὴν Φολόην μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ μεταβῇ εἰς Δίβρην ἐκ τῆς θέσεως «Καλιμάνι».

Καί, ὡς ἀνεφέραμεν εἰς προηγούμενον κεφάλαιον, παρὰ τὰς ἐπανειλημμένας προσπαθείας του, ἵνα εἰσέλθῃ εἰς Δίβρην, δὲν ἠδυνήθη, ἀποκρουσθεὶς ἀπὸ τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν πολεμιστάς.

Ὅτε κατόπιν ὁ Ἰμβραὴμ-Πασᾶς μετέβη ἐκ τῆς πεδινῆς Ἠλείας εἰς τὸν Πύργον, ἐπέφερε καταστροφὰς εἰς ὅλα τὰ ἐνδιάμεσα χωρία ἀπὸ τὰ ὁποῖα διήρχετο. Ἐκ τοῦ Πύργου δέ, ἡγούμενος ἑπτὰ χιλιάδων ἀνδρῶν, ἀφίκετο εἰς Ὀλυμπίαν.

Ὁ ἥρως Ἰωάννης Διάκος ἢ Ζορμπᾶς διὰ νὰ δοθῇ καιρὸς εἰς τὰ γυναικόπαιδα Πύργου καὶ Ἀγουλινίτσης καὶ διαπεραιωθοῦν ἐκεῖθεν τῆς Λίμνης, συνέλαβε τὴν παράτολμον καὶ ἡρωϊκὴν ἀπόφασιν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διέλευσιν πρὸς τὴν Ὀλυμπίαν τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἰμβραήμ.

Παραλαβὼν πρὸς τοῦτοις ὁ Ἰωάννης Διάκος εἴκοσι τρεῖς Πυργίους πολεμιστάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ εἷς ἐκ τῶν ἀδελφῶν Λαμπαούνα, ὀνόματι Χαράλαμπος, κατέλαβεν ὡς ἄλλος Ἀνδροῦτσος τὸν παρὰ τὸν Ἅλφειὸν μικρὸν Ναὸν τοῦ Σωτῆρος.

Εἴκοσι τρεῖς ἥρωες ἐν γνώσει τοῦ προφανεστάτου κινδύνου, ἀψηφοῦντες τὸν θάνατον, ἀπεφάσισαν νὰ ἀντιπαραταχθοῦν κατὰ ἑπτὰ χιλιάδων Αἰγυπτίων!

Ὅταν ἐπλησίασαν τὰ αἰγυπτιακὰ στρατεύματα, ὁ Ἰμβραὴμ δὲν ἠθέλησε νὰ πιστεύσῃ, ὅτι οἱ ὀλίγοι ἐντὸς τοῦ μικροῦ ἐκείνου Ναοῦ θὰ ἐτόλμων νὰ ἀντιπαραταχθοῦν. Διέταξε τὸν Μπουλούμπασην νὰ πλησιάσῃ εἰς τὸν Ναὸν καὶ ζητήσῃ τὴν παράδοσίν των.

Ὁ ἥρως Διάκος ἀπήντησε μὲ μίαν φωνὴν βροντώδη: «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Γιάννης ὁ Διάκος ὁ Ζορμπᾶς. Ὁ Ζορμπᾶς δὲν παραδίδεται!».

Ἀμέσως δὲ ἤρξατο ἐκ τοῦ Ναοῦ σφοδρὸς πυροβολισμὸς καί, οἱ πρῶτοι ἐπιχειρήσαντες νὰ πλησιάσουν, ἐφονεύθησαν.

Ὁ Ἰμβραὴμ διέταξε γενικὴν ἐπίθεσιν.

Οἱ ἐντὸς τοῦ Ναοῦ ἠμύνοντο ἡρωϊκῶς.

Ὁ Ἰμβραὴμ κατηγανακτισμένος διὰ τὴν θρασυτάτην, πλὴν ἡρωϊκὴν ἀπάντησιν τοῦ Διάκου, διέταξε νὰ συγκεντρωθῇ πᾶν εὔφλεκτον ὑλικὸν πέριξ τοῦ Ναοῦ καὶ νὰ θέσουν πῦρ ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα, διὰ νὰ τοὺς ἀναγκάσουν νὰ παραδοθοῦν.

Οἱ ἥρωες πολεμισταί, βλέποντες ὅτι θὰ ἦτο ἀδύνατον πλέον νὰ σωθοῦν, ἀπεφάσισαν ἀπεγνωσμένην ἔξοδον, ἐφάμιλλον πρὸς τὴν ἡρωϊκὴν ἔξοδον τῶν ἡρώων πολιορκημένων τοῦ Μεσολογγίου καὶ μὲ τὰ γιαταγάνια εἰς τὰς χεῖρας ἐξώρμησαν κατὰ τοῦ ἀπειροπληθοῦς ἐχθροῦ, ὅστις εἶχε κυκλώσει τὸν μικρὸν Ναόν, φονεύσαντες πλείστους ὅσους.

Οἱ πρόμαχοι αὐτοὶ τῆς ἐλευθερίας ἔπεσαν ἅπαντες πλὴν ἑνός, τοῦ Χαρ. Λαμπαούνα, ὅστις πληγωθείς, εὑρέθη ὑπὸ τὰ πτώματα τῶν Ἀράβων καί, ὅταν οὗτοι ἀνεχώρησαν, ἕρπων κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς Ἀγουλινίτσαν. Ὁ Ἰμβραὴμ διέταξε καὶ ἀπεκεφάλισαν τοὺς ἥρωας, τὰς

κεφαλὰς τῶν ὁποίων ἐκάρφωσαν εἰς τὰ γιαταγάνια καὶ περιέφερον ἀνὰ τὰ διάφορα χωρία.

Καὶ ἔπεσαν οἱ ἥρωες αὐτοὶ διὰ νὰ σώσουν τὰ γυναικόπαιδα ἀπὸ βέβαιον θάνατον. Ἡ ἄφθαστος εἰς ἡρωϊσμὸν ἐκείνη πρᾶξις τοῦ Ἰωάννου Διάκου καὶ τῶν συντρόφων του μαρτυροῦσα τὴν ἀποφασιστικότητα, τὴν ἀκατάβλητον εἰς ψυχικὴν ἀντοχὴν δύναμιν τοῦ Ἕλληνος πολεμιστοῦ καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς, ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν κατορθωμάτων, ἅτινα ἔλαβον χώραν ἐν Ἠλείᾳ καὶ ἐλάμπρυναν τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821.

Ὁ ἥρως Ἰωάννης Διάκος διέπρεψεν ἐπίσης εἰς ὅλας τὰς μάχας τοῦ Πύργου, Ἀγουλινίτσης, Πούσι, Γορτυνίας καὶ Μεσολογγίου.

Ἕνεκα τούτου ἡ Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 138 Προβουλεύματος ἀνεγνώρισε τὰς ὑπηρεσίας του.

Τὸ προβούλευμα ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Μινιστέριον Πολέμου.

Ὁ Κ. Ἰωάννης Διάκου ἐπαρρησίασεν εἰς τὸ Μινιστέριον τοῦτο ἀναφοράν, τῆς ὁποίας σᾶς περικλείεται τὸ ἀντίγραφον, μετ' αὐτῆς καὶ τρία ἀποδεικτικά, ἓν τοῦ ἐκλαμπροτάτου Πρίγκ. Προέδρου τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ἕτερον τοῦ Στρατηγοῦ Κανέλλου Δεληγιάννη καὶ ἄλλο τοῦ εὐγενεστάτου Γεωργ. Σισίνη. Σύμφωνα καὶ τὰ τρία αὐτὰ διομολογοῦσι τὸν ἄνδρα μὲ προτερήματα στρατιωτικὰ καὶ ὑπὲρ πατρίδος ἐνθουσιώδη.

Ὁ ἐκλαμπρότατος Πρόεδρος, ὡς μεγάλως χρησιμεύσαντα εἰς τὴν φοβερὰν μάχην τοῦ Μεσολογγίου διαβεβαιοῖ ὅτι ὁ στρατηγὸς Δεληγιάννης, ὅτι πρόθυμος μὲ ἱκανοὺς στρατιώτας του τὸν ἠκολούθησεν εἰς τὴν κατὰ τοῦ Μεσολογγίου ἐκστρατείαν, καὶ ὅτι εἰς τὴν συμπλοκὴν τῶν ἐχθρῶν γενναίως εἴπερ τις ἄλλος ἀνεφάνη καὶ ἀκατάπληκτος, ὁ δὲ κύριος Σισίνης διομολογεῖ καὶ τὸν πατέρα μετὰ τοῦ υἱοῦ, ὅτι δὲν ἔλειψαν ποτέ, ἀπὸ τὴν ἡμέραν ποὺ ἔπιασαν τὰ ἅρματα μὲ πεντήκοντα στρατιώτας νὰ τρέχουν εἰς ὅλους τοὺς πολέμους καὶ ὅτι ἐθυσίασε καὶ ἀδελφὸν Δανιζίκ πολεμῶν κατὰ τῶν Λαλαίων.

Δι' ὅλα ταῦτα τὸν βαθμὸν εἰς ἀμοιβὴν καὶ ἐμψύχωσιν ἐξαιτεῖται Χιλιαρχίας, τὸ Μινιστέριον καθυποβάλλει ταῦτα πάντα πρὸς τὴν Διοίκησιν καὶ σεβαστὴν αὐτῆς ἀναμένει ἀπόφασιν.

Ἐν Ἄστρει τῇ ιε' Ἀπριλίου ᾳωκγ'.

Ὁ Μινίστρος τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ προσωρινὸς τοῦ Πολέμου
Ι. Κωλέττης».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

Ἐπεισόδιον εἰς τὴν θέσιν Λυκοχώρι Δαρδίζης-Ἀχλαδινῆς.

Οἱ Λαλαῖοι Τοῦρκοι παρ' ὅλην τὴν ἀγριότητα, διὰ τὴν ὁποίαν ἐφημίζοντο, ὑπελόγιζον ὡρισμένα «παλληκάρια», τὰ ὁποῖα, καίτοι κατεδίωκον ἀμειλίκτως, ἐν τούτοις δὲν ἠδύναντο νὰ τὰ ἐξοντώσουν.

Μετὰ τὸν Διβριώτην Δημήτρουλαν, ὅστις εἶχε τρομοκρατήσει τοὺς Λαλαίους, καὶ μία ἑτέρα οἰκογένεια ἐκ Δαρδίζης, ἡ τοῦ Ἀνδρικοπούλου νῦν Κουλοχέρη, εἶχεν ἐπίσης τρομοκρατήσει τούτους.

Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Δαρδίζης ἦσαν Ἀλβανοί, ἐξ ὧν προῆλθε καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ χωρίου. Ἡ οἰκογένεια Ἀνδρικοπούλου, ἐπειδὴ οὐδέποτε ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Λαλαίους καὶ πάντοτε ἐπολέμει, ὅταν τῆς ἐδίδετο εὐκαιρία ἐναντίον τούτων, εἶχεν ἀναγκασθῇ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ χωρίον καὶ κατῴκησεν εἰς ἕν σπήλαιον εὑρισκόμενον εἰς τὴν θέσιν Λυκοχώρι Γορτυνίας—Δαρδίζης. Ἡ θέσις αὕτη περιβαλλομένη ἀπὸ χαράδρας καὶ λόφους κεκαλυμμένους ἀπὸ δένδρα παρουσιάζει ἀγρίαν ὄψιν.

Μετὰ τὴν Βοντίτσα ἄρχεται ἡ θέσις Λυκοχώρι, εἰς τὴν ὁποίαν πάλαι ποτὲ ἐνδιητῶντο κοπάδια λύκων, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα. Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει εἰσέτι ὁδὸς καταλήγουσα εἰς γέφυραν καὶ συνδέουσα τὴν Γορτυνίαν μὲ τὴν Ἠλείαν. Τὴν γέφυραν ταύτην, ὀνόματι «Πουρνογέφυρο», εἶχε κατασκευάσει ὁ Σεϊντάγας, ὡς δ' ἐλέχθη, καὶ διατηρεῖται εἰσέτι καὶ σήμερον.

Ἐκεῖ πλησίον τῆς ὁδοῦ, ἐντὸς πυκνοτάτου δάσους, ὑπάρχει τὸ σπήλαιον, εἰς τὸ ὁποῖον κατῴκει ἡ οἰκογένεια Ἀνδρικοπούλου. Ἀπὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο ἀπαραιτήτως διήρχοντο οἱ Λαλαῖοι διὰ νὰ μεταβοῦν εἰς Γορτυνίαν.

Οἱ Ἀνδρικόπουλοι εὑρισκόμενοι ἐντὸς τοῦ σπηλαίου παρεμόνευον τοὺς διερχομένους Τούρκους καὶ ἐφόνευον πλείστους ἐξ αὐτῶν. Ὅταν πλέον, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1821, οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν πάλιν νὰ τρομοκρατοῦν τοὺς Χριστιανούς, οἱ Ἀνδρικόπουλοι ἐπεζήτουν πᾶσαν εὐκαιρίαν νὰ ἐκδικοῦνται τοὺς διερχομένους Τούρκους. Ἐπειδὴ κατὰ διαστήματα εἶχον φονεύσει ἀρκετοὺς ἐξ αὐτῶν, τοῦτο ἠνάγκασε τοὺς Λαλαίους νὰ στείλουν ἕνα Ἀγᾶν μέ τινας πολεμιστάς, ἵνα τιμωρήσῃ τοὺς θρασεῖς ραγιάδες.

Ὅταν οἱ ἀπεσταλμένοι ἐπλησίασαν εἰς τὸ σπήλαιον, οἱ ἐντὸς αὐτοῦ εὑρισκόμενοι Ἀνδρικόπουλοι, πυροβολοῦντες, ἐφόνευσαν δύο ἢ τρεῖς ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ οἱ Λαλαῖοι κατώρθωσαν νὰ διευθύνουν τὰ καριοφίλια των πρὸς τὸ σπήλαιον καὶ ἐτραυμάτισαν τὸν πατέρα Ἀνδρικόπουλον εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ τὴν κατέστησαν ἄχρηστον. Τότε μὲ τὸ καριοφίλι τοῦ Ἀνδρικοπούλου, ἤρχισε νὰ πυροβολῇ ἐκ τῶν ἔσω ἡ σύζυγός του, ἀλλὰ κατόπιν τὸ καριοφίλι, παθὸν βλάβην—εἶχε βουλλώσει—δὲν ἐξεπυρσοκρότει. Ὑφίστατο κίνδυνος διὰ τὴν πενταμελῆ οἰκογένειαν τοῦ Ἀνδρικοπούλου. Κανεὶς ὅμως δὲν ἐδειλίασεν. Ἥρωες ὅλοι, ἐπεχείρησαν ἀμέσως νὰ ἐπιδιορθώσουν τὸ καριοφίλι, προσπαθοῦντες νὰ τὸ ξεβουλλώσουν μὲ μίαν βέργαν καριοφιλιοῦ.

Ὁ δυνατὸς κρότος, ὁ προερχόμενος ἀπὸ τὰ ἀλλεπάλληλα κτυπήματα τῆς βέργας, ἐφόβησε τοὺς Τούρκους, οἵτινες ὑποθέσαντες ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον νέον ὅπλον, ἐτρομοκρατήθησαν καὶ ἀντὶ νὰ προχωρήσουν πρὸς τὴν Γορτυνίαν, ἐπανῆλθον εἰς Λάλα καὶ ἀνήγγειλαν μετὰ πεποιθήσεως εἰς τοὺς Ἀγάδες, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ εἶχον προμηθευθῇ νέα ὅπλα.

Οὕτως ἐσώθησαν οἱ ἥρωες Ἀνδρικόπουλοι.

Κατὰ τὰς παρὰ τὴν «Ἀνάληψιν» μάχας ὁ μονόχειρ πατὴρ Ἀνδρικόπουλος, ἡ σύζυγός του καὶ τὰ τέκνα του, κατέλαβον τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὰ προχώματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ

Παράδοσις Φρουρίων Π. Πατρῶν καὶ Ρίου. Συνθήκη παραδόσεως, τὴν ὁποίαν ὑπέγραψαν καὶ Ἀγάδες ἐκ Λάλα.

Τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν Ὀθωμανικῶν στρατευμάτων καὶ τὴν κυρίευσιν τῶν Μεσσηνιακῶν φρουρίων, μετέβησαν πάραυτα εἰς τὰς Π. Πάτρας ἐξαιτοῦντα παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν τὸ φρούριον Π. Πατρῶν καὶ τοῦ Ρίου.

Ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι ἠρνοῦντο, οἱ Γάλλοι τοὺς ἐξεβίασαν νὰ ἀναχωρήσουν μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν φρουρίων.

Ἡ συνθήκη τῆς παραδόσεως ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ἡμεῖς οἱ ὑποφαινόμενοι ἱππότης Λοστένδης Ταγματάρχης εἰς τὸ Βασιλ. Σῶμα τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματικῶν, Λεφροὴς Λοχαγὸς τοῦ Βασιλ. Σώματος Μηχανικοῦ καὶ ὁ Κόμις Φουκὲδ ὑπολοχαγός, ἐκ τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματικῶν, ὑπασπιστὴς τοῦ στρατηγοῦ Σνεϊδέρου.

Φέροντες πληρεξουσιότητα παρὰ τοῦ στρατοπεδάρχου Βαρῶνος Σνεϊδέρου Διοικητοῦ τοῦ γ' τμήματος τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐκστρατευμένης Μοίρας. Συνεφώνησαν μετὰ τοῦ Ἀπδουλᾶ—Ἀγᾶ, Διοικητοῦ τῶν εἰρημένων φρουρίων, τῶν πρωτίστων ἀρχηγῶν καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς πόλεως Πατρῶν τὰ ἑξῆς:

Ἄρθρ. α'. Ἡ πόλις καὶ τὸ φρούριον τῶν Πατρῶν καὶ τὸ Πελοποννησιακὸν Καστέλλιον θέλουσι παραδοθῇ εἰς τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τῶν πολεμοφοδίων των τὰ ὁποῖα θέλουσι καταγραφῇ ὑπὸ ἐπιτρόπων.

Ἄρθρ. β'. Τὸ ἐνδότερον ὀχύρωμα τοῦ φρουρίου θέλει παραδοθῇ σήμερον μάλιστα κατὰ τὴν ἕκτην ὥραν μετὰ τὴν μεσημβρίαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ διὰ νὰ βάλῃ ἐν αὐτῷ φρουρὰν κ.λπ.

Ἄρθρ. γ'. Οἱ Μουσουλμάνοι οἱ κατὰ τὸ παρὸν κατέχοντες τὰ ἄνω φρούρια καὶ πόλιν θέλουν ἐπιβιβασθῇ εἰς τὰ φορτηγὰ διὰ νὰ ἀποβιβασθῶσιν εἰς Κρυονέρι ἐπὶ τῆς παραλίας Ρούμελης, εἰς Σμύρνην καὶ Ἀλεξάνδρειαν μετὰ τῶ ὅπλων καὶ ἐπίπλων των.

(Ἕπονται ἄρθρα δ, ε, στ, ζ καὶ η περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐπιβιβάσεως).

Ἄρθρ. θ'. Θέλουν διορισθῇ λόχοι Γάλλων στρατιωτῶν διὰ νὰ διατηρήσωσιν τὴν εὐταξίαν καθ' ὅσον καιρὸν διαρκέσῃ ὁ συμβιβασμός. Κανεὶς Ἕλλην δοῦλος τοῦ ἄρρενος ἢ τοῦ θήλεος γένους δὲν ἠμπορεῖ ν' ἀκολουθήσῃ τὸν δεσπότην του εἰμὴ θελληματικῶς, τὰ παιδία τὰ ἀπὸ δεκατριετοῦς ἡλικίας θέλουσι παραδοθῇ εἰς τοὺς Γάλλους.

Ἐγένετο ἐν Πάτραις Γαλλιστὶ καὶ Τουρκιστὶ τὴν 7 Ὀκτωβρίου 1828 ἕκτην καὶ δεκάτην τοῦ Ρεβιοὺλ ἐβέλ 1244 τῆς Ἐγίρας.

(ὑπογραφαὶ)

ὁ Ἱππότης Λοστένδης Λεφροῆς, ὁ Κόμις Φουκέδ, Χατζῆ Ἀπδουλάς, Φεϊζουλάγας. Λαλαῖοι. (ὁ δεύτερος ὁ γνωστὸς Βεζουλάγας υἱὸς) Σαδὶκ Χατζῆς παρὰ τῶν κατοίκων Πατρῶν, Χατζῆ Ἀχμέτης Μουφτῆς τῶν Πατρῶν.

Ἐπικυροῦται—ὁ Στρατηγὸς Σνεϊδέρος».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἱστορικὰ ἔγγραφα.

Κατωτέρω δημοσιεύομεν διάφορα ἱστορικὰ ἔγγραφα ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος, ἅτινα καὶ κατέχομεν, ἤτοι εἰδήσεις τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τοῦ Μεσολογγίου Ἰωάννου Παπαδιαμαντοπούλου προερχομένας ἐκ Μεσολογγίου, πρωτότυπον καὶ ἀνέκδοτον ἐπιστολὴν τοῦ Ἀνδρέα Μιαούλη πρὸς τὸν γενναιότατον Ναύαρχον Ψαρῶν καὶ ἀντιναύαρχον τοῦ στόλου Ὕδρας, φέρουσαν τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν του, εἰδοποίησιν τῆς Ὀθωμανικῆς Ἐπικρατείας εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τῶν ξένων Αὐλῶν τοῦ ἔτους 1827, ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τοῦ ἔτους 1831 ἐκ Πετρουπόλεως τοῦ Ρώσου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Νέσσελρωδ πρὸς τὸν κόμιτα Αὐγουστῖνον Καποδίστριαν, ἀντίγραφον πρωτοκόλλου ἑνὸς συμβουλίου γενομένου εἰς τὸ Foreign Office τοῦ 1832, τὸ πρωτότυπον καὶ ἀνέκδοτον πρακτικὸν τῆς ἐν Ἄργει συνελεύσεως τῆς 7ης Νοεμβρίου 1831 μὲ τὰς ἰδιοχείρους ὑπογραφὰς τῶν παρευρεθέντων πληρεξουσίων ἐξ ὅλης τῆς Ἑλλάδος, ἀντίγραφα ἐπιστολῶν τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη πρὸς τὸν Μιλόρδον Κάνιγγ τοῦ 1827 καὶ πρὸς τὴν Σεβαστὴν Ἐθνικὴν Γ' Συνέλευσιν τῶν Ἑλλήνων τοῦ 1827, τέλος δὲ τὰ πρωτότυπα καὶ ἀνέκδοτα ἔγγραφα διαφόρων παλαιῶν συμφωνητικῶν κ.λπ. κ.λπ.

Ἅπαντα σχεδὸν τ' ἀνωτέρω ἱστορικὰ ἔγγραφα δὲν ἀφοροῦν μόνον τὴν Ἠλείαν, ἀλλὰ γενικώτερον ὅλον τὸ Ἔθνος.

Εἰδήσεις τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου Μεσολογγίου Ἰωάννου Παπαδιαμαντοπούλου ἐκ Μεσολογγίου. Αὗται εἶναι ἀντίγραφον καὶ ἔχουσιν ἀκριβῶς ὡς ἑξῆς:

«Εἰδήσεις

Εἰς σάλωνα ἐπιπεσόντες ἔξαφνα οἱ ἐχθροὶ εἰς τὰς ἐμπροσθοφυλακὰς τοῦ ἐκεῖσε στρατοπέδου μας ἐπροξένησαν πολυάριθμοι ὄντες, ὀλίγην ζημίαν, ἀλλὰ προφθάσασε εὐθὺς Κατόπιν ἐδιΚήμας δύναμης μετὰ μίαν, πεισματικωτάτην μάχην ἀπέκρουσε τοὺς ἐχθρούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εφόνευσαν ὑπὲρ τοὺς ἑξακοσίους, ἐζώγρισαν καὶ ὄχι ὀλίγους, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τρεῖς Μπέϊδες ἕνας ἀξιωματικός μας εὑρεθῆς περιΚυΚλωμένος ἀφ' ὅλα τὰ μέρη εἰς τὴν πρώτην καὶ ἔξαφνον ἔφοδον παλέσας ἱκανὲς ὥρες μὲ ἀσυγΚρίτως, ἀνωτέραν δύναμιν, ἔπεσε τέλος Πάντων ἡς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐκομίσθη εἰς τὸ ἀπέναντι τοῦ φρουρίου μας ἐχθρικὸν στρατόπεδον. Παρρησιασθῆς εἰς τὸν Κιουταχῆν, κὲ φοβερισθῆς ὅτι θέλη θανατωθῆ ἀπεκρίθη ὅτι δὲν τὸν ἔμελε νὰ χάσῃ τὴν ζωήν του, ἐπειδὴ εἶχε μάρτυρας αὐτοὺς τοὺς Τούρκους, πόσους, ἀΠὸ τοὺς συντρόφους των, εἶχε σφάξει μὲ τὴν Κοφτερὰν ρομφέαν του.

Ὁ στρατηγὸς Καρεϊσκάκης καὶ ἄλλοι ὁπλαρχηγοὶ καταβένοντες ἀΠὸ τὸ στρατόπεδον τῶν σαλώνων ἐκαθάρισαν ὅλα τὰ μέρη ὅθεν διέβεναν, ἀπὸ τὴν Παρουσίαν τῶν ἐχθρῶν, Κυριεύοντες κε ζῶα κε τροφᾶς κε πολεμοφόδια αὐτῶν, ὥστε ὅλες σχεδὸν Ἡ ἐΠαρχίες ἔμειναν ἐλευθεροῦ καὶ οἱ ΚάτοιΚοι αὐτῶν ἐνασχολοῦντε ἀκινδύνως εἰς τὰς συνηθισμένας, ἐργασίας των.

Ὁ στρατηγὸς Καρεϊσκάκης, διαταχθεῖς ἀπὸ τὴν Σεβ. Διοίκησιν Συνάζει ὅλους τοὺς Κατὰς τὰς ἐΠαρχίας ὁπλοφόρους διὰ νὰ Περάσῃ εἰς

τὸ ξερόμερον ὅπου συστένετε ἕνα δυνατὸν στρατόπεδον, τὸ ὁποῖον θέλει πιάσει ὅλα τὰ Περάσματα, διὰ νὰ Κόψῃ τὴν Συγκοινωνίαν τοῦ ἐχθροῦ μὲ τὴν ἄρταν καὶ Πρέβεζαν, νὰ τοὺ ἀφερέσῃ κὲ τροφὰς κὲ Πολεμοφόδια καὶ πᾶσαν ἄλλην ἐλΠίδα βοηθείας.

Ἤδη τὰ εἰς τὸ ξερόμερον Κατὰ τὸ Παρὸν εὑρισκόμενα Σώματα μας ἔκαμαν θαύματα, ἕνα καραβανί ἀπὸ τριακόσια φορτώματα τροφές, πολεμοφόδια καὶ χαζινὲν ἤρχετο διὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ, οἱ ἡμέτεροι φυλάττοντες ἐκυρίευσαν διακόσια ἀΠὸ ταῦτα τὰ ζῶα καὶ τ' ἄλλα ἑκατὸν ἐπειδῆ εἶχεν Προχωρήσῃ Καταδιοκώμενα, ἠναγκάσθησαν νὰ Πέσουν εἰς τὸν αὐτὸν Ποταμὸν ὁ ὁΠοῖος πρῶ τριῶν χρόνων ἐδέχθη τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ τοῦ ὁμὲρ Πασά κε ὁ ὁποῖος μὲ τὴν θείαν βοήθειαν θέλει Καταπίῃ καὶ ἐκεῖνα τῶν πολυαρίθμων δυνάμεων τοῦ Κιουταχῆ οἱ ἡμέτεροι ἐφόνευσαν καὶ ἐζώγρησαν ὅλους ὅσοι (;) ἐσυντρόφευαν τὸ πλούσιον τοῦτο καραβάνι καὶ οἱ ὁΠοῖοι δὲν ἦσαν ὀλίγοι (;) μετὰ τοῦτο τὸ Κατόρθωμα εἰς ἄλλα νέα ἀνδραγαθήματα, ταῦτα τῆς Ἑλλάδος τὰ τέΚνα καὶ ἤδη ἔχουν Περικυκλωμένον τὸν τουρκοβαρνακιώτην. τὸ φθάσιμον τοῦ στρατηγοῦ Καρεισκάκη εἰς τὴν ἀκαρνανίαν μᾶς ὑΠόσχετε λαμπρούς, θριάμβους Κατὰ τῶν τυράννων.

Ὁ δὲ μέθυσος Κιουταχεῖς χάσας ὅλες του τὲς ἐλΠίδες ὅσες εἶχεν εἰς τὸ πολυάριθμον καὶ Πολυειδῆ στρατευμα του ἐλπίζει, ὅτι μόλον τοῦτο ἐκεῖνο ὁποῦ δὲν ἠμπόρεσε νὰ βάλῃ εἰς ἔργον μὲ ἀσυγκρίτως ἀνωτέραν δύναμην, θέλει τὸ κατωρθώσει μὲ τὴν τέχνην του μεταχειρίζετε ἀνδράΠοδα, τὰ ὁποῖα δουλεύουν, διότι ἔχουν τὴν μάστιγα ἐΠὶ τῆς κεφαλῆς των οἱ Ἕλληνες ἀΠὸ τ' ἄλλος μέρος δὲν μένουν ὀπίσω. Ὅλοι οἱ ἐδὼ Κλεισμένοι μικροὶ καὶ μεγάλοι ἐργάζονται ἀκατάπαυστα κε ἐΠιμόνως, καὶ ἐπειδὴ τὸ ἔργον μας τοῦτο εἶναι ἔργον Πατριωτῶν καὶ ἀνδρῶν ἀγωνιζομένων, διὰ τὴν Πολιτικὴν ὕνπαρξίν των εἶνε κὲ διὰ τοῦτο στερεώτερον Παρὰ τὸ τῶν βαρβάρων. ἀλλ' οἱ ἕλληνες ἔδειξαν πραγματικῶς εἰς τὴν ἀξιομνημόνευτον ἡμέραν τῆς 21: Ἰουλίου: ὅτι καὶ χωρὶς τείχη εἶνε εἰς καλὴ νὰ ἀντιΠαρατάττωντε εἰς τὸν ὁλόΚληρον σωρὸν τῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων, προτιθέμενοι ὡς προμαχῶνας τὰ ἡρωϊΚά των στήθη γνωστὸν εἶνε πόσοι εἰς τὴν ρηθεῖσαν λαμΠρὰν ἡμέραν ἔπεσαν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ὅτι ἕνας μόνον ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους ἔγινε θείμα τῆς ἀφοσιωσεώς τον, ἀλλὰ δὲν εἶνε Παράξενον νὰ θελήσῃ ὁ ἐχθρὸς νὰ δοκιμάσῃ καὶ Πάλην τὴν τύχην τῶν ὅπλων του. Κατὰ τὲς ὁποίας Πολλεχόθεν ἐλλάβομεν πληροφορίας εἶχεν σκοπὸν τούτην τὴν ἑβδομάδα καὶ Κατ' ἐξοχὴν σήμερον τὰ ξεμερόματα νὰ Κάμῃ Νέαν ἔφοδον ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ κάμῃ τὸ παραμικρὸν Κίνημα, οἱ ὑπερασπιστῆς τοῦ Μεσολογγίου ἐπρόσμεναν καὶ πρόσμενουν ὡς ἡμέραν Πανηγύρεως τὸ Πιθανὸν τοῦτο νέον ἐπιχείρεμα τοῦ ἐχθροῦ, Ἔχοντες προστάτην ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος μας τὸν Παντοδύναμον Θεὸν τοῦ ὁποίου τὰ θαυμάσια ἀνεφώνησεν ἐξερέτως εἰς τὴν ἐνεστῶσαν πολιορκίαν ἐλπίζομεν εἰς τὴν ἀντιληψίν του νὰ Ἰδοῦμεν ἢ Κατ' ἕναν ἢ Κατ' ἄλλον τρόπον τὸν ἐντὸς ὀλιγου ἐξολοθρευμον τῶν ΠολιορΚούντων τὸ Μεσολόγγιον Βαρβάρων καὶ ἐξασφαλισμένην τὴν ΠολιτηΚὴν ὕπαρξιν τῆς Ἑλλάδος.

Τῇ 15: Αὐγούστου: 1825

Μεσολόγγιον

Ἰωαννῶ Παπαδιαμαντόπουλος
γενικὸς ἐπίτροπος Μεσολογγίου».

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἀποδεικνύεται ὁ ἡρωϊσμὸς καὶ πατριωτισμὸς τῶν πολιορκουμένων. Μετὰ τὰ ἄνω καὶ μετ' ὀλίγους μῆνας ἐπηκολούθησε τὸ συγκινῆσαν ὅλον τὸν κόσμον πρωτοφανὲς τόλμημα τῆς ἐξόδου.

Πρωτότυπος καὶ ἀνέκδοτος ἐπιστολὴ τοῦ Ναυάρχου Ἀνδρέα Μιαούλη πρὸς τὸν Ναύαρχον Ψαρῶν καὶ Ἀντιναύαρχον τοῦ στόλου Ὕδρας φέρουσα τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν του:

«Γενναιότατοι Ναύαρχε Ψαρρῶν καὶ Ἀντιναύαρχε τοῦ στόλου Ὕδρας καὶ λοιποὶ γενναῖοι καπιτάνοι.

Ταύτη τὴν στιγμὴν πληροφορούμεθα διὰ τοῦ Κ. Κωνσταντῆ πιλοπούλη ὅτι γολεττα γαλική (;) καὶ βασιλική, ζητοῦσα νὰ ἐνταμωθῇ μὲ τοὺς Ναυάρχους τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἀνταμόθη μὲ τὸν εἰρημένον, καὶ παρήγγειλε νὰ μᾶς εἴπῃ τὰ ἑξῆς.

Εἰς Κρήνην (τζεσμὲν) εἶνε τάγμα οὐλαμάδων τούρκων, οἱ ὁποῖοι παρεκίνησαν καὶ παρακινοῦν τοὺς ἐκεῖ τούρκους νὰ κινήσωσι κατὰ τῆς Σάμου. Οὗτοι ἡτοίμασαν ὑπὲρ τὰς 10 χιλιαδες στράτευμα καὶ ἀγροικήθησαν μὲ τοὺς δύω ἐχθρικοὺς στόλους. οὗτοι μὲν νὰ ἐνασχολῶσιν ἐμᾶς εἰς τὸ πέλαγος ἀπὸ τὸ μέρος τοῦτο, ἐκεῖνοι δ' ἀπὸ τὸν τζεσμὲν ἐμβαρκαρισθέντες εἰς τεσσαράκοντα σακολέβας τὰς ὁποίας ἔχουσιν ἑτοίμους νὰ κάμωσιν ἀπόβασιν ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Καρλόβασι. ἐπειδὴ δὲ εἰσέτι δὲν εἶνε κατὰ πάντα ἕτοιμοι, μᾶς συμβουλεύει νὰ στείλωμεν ὀλίγα πλοῖα πολεμικὰ καὶ δύω ἢ τρία πυρπολικά, τὰ ὁποῖα ἀπελθόντα εἰς τζεσμὲν καὶ καύσαντα τὰς ρηθείσας σακολέβας, ματαιώσωσι καὶ τοῦτο τοῦ ἐχθροῦ τὸ σχέδιον.

Προτρέπεσθε λοιπὸν καὶ παρακαλεῖσθε, λαβόντες τὴν παροῦσαν, νὰ στείλλητε ἕξη πλοῖα πολεμικὰ μὲ ὅσα πυρπολικὰ σακολέβας ἐμπορεῖτε ἀπὸ τ' αὐτόσε νὰ ἑτοιμάσητε, τὰ ὁποῖα ὅμως νὰ συνοδεύσητε μ' ἀνθρώπους εἰδήμονας τοῦ λιμένος καὶ τῶν παραλίων Τζεσμὲ (καὶ τοιοῦτοι εἶνε οἱ ἀνδεῖοι ψαρριανοί), τὰ ὁποῖα ἀπελθόντα μὲ τὴν ἀπαιτουμένην γενναιότητα καὶ καύσαντα τὰς ἐκεῖ σακολέβας διαλύσουσι καὶ τὸ ἐκεῖθεν συρραφὲν τοῦ ἐχθροῦ σχέδιον, καὶ οὕτω κόψωμεν καὶ αὐτὴν τὴν ἀνίσχυρον ἐλπίδα του. Ἐνθυμήθητε ὅμως, ὅτι εἰς τοῦτο, εἶναι χρεία ταχύτητος διὰ νὰ τοὺς προφθάσητε ἐκεῖ. Εἰδοποιήσατε δ' ἐν ταυτῷ καὶ τοὺς σαμίους νὰ φυλάτωσιν ἀπ' ἐκεῖνο τὸ μέρος. Περιμένοντες ἀνυπομόνως, καὶ εὐχόμενοι ἐντὸς ὀλίγου τὴν δεξιὰν τοῦ ἐπιχειρήματος τούτου ἐπιτυχίαν, ἀδελφικῶς ἀσπαζόμενοι, μένομεν.

Ἐκ τοῦ Ναυαρχικοῦ πλοίου — ὁ Ναύαρχος
τῇ 10 σεπτεμβρίου 1824 — Ἀνδρέας Μιαούλης».

Ὄπισθεν τοῦ ἐγγράφου ἀναγράφεται: «Πρὸς τοὺς Γενναιοτάτους Ναύαρχον Ψαρρῶν καὶ Ἀντιναύαρχον τοῦ στόλου Ὕδρας — Εἰς Κολώναν Σάμου».

Κατωτέρω δημοσιεύομεν εἰδοποίησιν τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρέσβεις τῶν ξένων Αὐλῶν.

Αὕτη δὲν περιῆλθεν ὁλόκληρος εἰς χεῖράς μας καὶ συνεπῶς ἐλλείπει ἡ συνέχεια.

«Εἰδοποίησις τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας εἰς τοὺς ἐδῶ Πρέσβεις τῶν ξένων Αὐλῶν.

τῇ α'. Ἰουνίου 1827 Ε.Ν.

Μὲ τὰ ἅρματα ἐκυρίευσα τὴν Γραικίαν, τὴν ὁποίαν ἐξουσιάζω σχεδὸν τέσσαρας αἰῶνας, καὶ ἐμεταχειρίσθηκα φιλανθρώπως τοὺς Γραικούς, μετρῶντας τους ὑπήκοόν μου καὶ ὄχι αἰχμαλώτους, καὶ ἐνῷ ἐχαίροντο μὲ ἡσυχίαν τὰ πλούτη τους καὶ τὰ πρώτα ὀφίκια τῆς Βασιλείας, καὶ τὴν ὑπεροχὴν εἰς τὰ τῆς διοικήσεως, καὶ εἰς τὰ τοῦ ἐμπορίου, ἐτεχνεύοντο τὴν καταστροφὴν τῆς Βασιλείας. ἐπίβουλοι, ἀχάριστοι, ἐπροσπάθησαν ἐπιχείρησιν αὐθαδεστάτην (Ἀλλ' ὁ θεὸς τοὺς παιδεύει) εἰς παρομοίους συγχωρεῖται ποτὲ ἐλευθερία; καὶ εἶνε ἄξιοι δι' αὐτό; τοὺς πρέπει νὰ εἶναι γένος; Αἱ πράξεις των κυρίτουν φανερὰ εἰς τὸν Κόσμον, ὡς δίκαιοι κρηταί, τὰ ἀτοπίματά τους καὶ τὸ δίκαιόν μου. θέλω τοὺς τιμωρήσει διακρίνοντας τὸν ὑπεύθυνον ἀπὸ τὸν ἀθῶον. μέχρι τοῦδε αὐτὴ ἡ σκανδαλοποιὸς ἀποστασία ἤθελεν εἶναι σβισμένη, ἐὰν ἔλειπε ἡ συνδρομὴ ἐκείνων ὁποῦ μοῦ ἐπρόσφερναν φιλίαν, εἰς τὸ νὰ βοηθοῦν τοὺς ἀποστάτας.

Ὑψωθεὶς εἰς τὸν κρατεὸν θρόνον, ὁμοιάζω μὲ τοὺς ἐξουσιαστὰς τῆς Εὐρώπης. Ἀνακατώθηκα ποτὲ εἰς τὰς ἀποστασίας τῶν ἄλλων; τὸ παράδειγμά μου ἔπρεπε νὰ γένῃ παράδειγμα εἰς τοὺς ἄλλους.

Ὁ Θεὸς διαφεντεύει τὴν δικαίαν μου κρίσιν, καὶ τάχιστα θέλει γένει τὸ τέλος της δίχως τὴν βοήθειαν κανενός, ζητῶντας ὁμοίως ὅτι τινὰς ἀμέσως ἢ ἐμμέσως νὰ δώσῃ χείραν βοηθείας εἰς τοὺς ἄλλους.

Αἱ δίκαιαι ἀρχαί μου εἶναι ἀμετάβλητον σύστημά μου. κανένας εἰς τὸν κόσμον δὲν ἐμπορεῖ νὰ μεταβάλλῃ τὸν σκοπόν μου, καὶ οὔτε θέλει δώσω ἀκρόασιν εἰς κανένα πρόβλημα, ὁποῦ ἐναντιοῦται εἰς τὸν σκοπόν μου, διὰ νὰ φυλάξω ὁλόκληρον τὴν ἐπικράτειάν μου καὶ νὰ τιμωρήσω τοὺς ἀποστάτας, καθὼς κάμνουν καὶ οἱ ἄλλοι Βασιλεῖς εἰς τὰς ἐπικρατείας τους, εἰς παρόμοια συμβεβηκότα».

Δυστυχῶς, ὡς εἴπομεν, ἐλλείπει ἡ συνέχεια.

Ἀντίγραφον σπουδαιοτάτης ἐπιστολῆς τοῦ ἔτους 1831 ἐκ Πετρουπόλεως τοῦ Ρώσου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Νέσσελρωδ πρὸς τὸν κόμητα Αὐγουστῖνον Καποδίστριαν, ἀδελφὸν τοῦ Κυβερνήτου Ἰωάννου Καποδίστρια.

«Ἐν Πετρουπόλει τῇ 15)27 10βρίου 1831

Κύριε κόμι!

ἡ ἐπιστολή, τὴν ὁποίαν μ' ἐκάμετε τὴν τιμὴν νὰ μὲ γράψετε, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπαυξήσῃ τὴν ὁποίαν αἰσθάνομαι λύπην, ἀφ' ὅτου ἔφθασεν ἐνταῦθα ἡ εἴδησις τοῦ τρομεροῦ συμβάντος τῆς 27 7βρίου, καὶ ὁ ἴδιος αὐτοκράτωρ ἦτο διὰ τοῦτο εἰς ἄκρον λυπημένος ἀλλ' ἐμετρίασεν ὁπωσοῦν τὴν λύπη του ἀφ' οὗ σήμερον ἔλαβε γνῶσιν τῶν εἰς τὴν ἐπιστολήν σας διαλαμβανομένων. Ἡ Α.Μεγαλειότης μ' ἐπεφόρτισε νὰ σᾶς διαβεβαιώσω, ὅτι θέλη εὐαρε-

στηθῆ νὰ ἐξακολουθῆ καὶ πρὸς ὑμᾶς τὰ αἰσθήματα τῆς εὐνοίας καὶ ὑπολήψεως, τῶν ὁποίων ὁ Μακαρίτης ἀδελφός σας ἐφάνη ἄξιος κατὰ πολλοὺς λόγους. καὶ ὑμεῖς Κύριε Κόμι, ἀπεκτήσατε εἰς τὴν εὔνοιαν καὶ ὑπόληψιν τῆς Α.Μ. δικαιώματα ἀναδεχθέντες μὲ ἀξιέπαινον πρὸς τὴν πατρίδα σας ἀφοσίωσιν χρέη δύσκολα καὶ περιστοιχισμένα ἀπὸ πικρίας, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἀμφιβολία,ὅτι θέλετε δυνηθῆ νὰ ἐκπληρώσητε ὠφελίμως ἂν ὡς ἐλπίζομεν ἅπαντες οἱ ἐν τῇ Ἑλλάδι φρόνιμοι προσπαθήσουν μεθ' ὑμῶν ἡνωμένοι νὰ προλάβουν τὰ φρικώδη τῆς ἀναρχίας ἀποτελέσματα καὶ νὰ θέσουν αὖθις τὰς δυνάμεις, αἵτινες ἐπιθυμοῦν ἀληθῶς τὴν παλιγγενεσίαν αὐτοῦ τοῦ τόπου, εἰς στάσιν, τοῦ νὰ φέρουν εἰς πέρας εὐτυχὲς τοὺς συμβιβασμούς,καὶ τὰς συμφωνίας ὅσαι ἀναγκαῖοι ὡς κράτους εὐρωπαϊκοῦ καὶ ἀνεξαρτήτου.

Αἱ διαπραγματεύσεις, αἱ ὁποῖαι θέλουν ἐπιταχύνει τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ἐξακολουθοῦνται ἤδη ἐκ μέρους τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς μὲ διπλασίαν προσπάθειαν.οἱ ἐν Παρισίοις καὶ ἐν Λονδίνῳ πρέσβεις μας ἔλαβον τὰς καταλληλοτέρας εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁδηγίας. πλὴν ἀφ' ἑτέρου ἦναι ἀνάγκη νὰ ἔχωσι προηγουμένως πεποίθησιν οἱ κάτοικοι ὅλων τῶν κλάσεων καὶ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅτι καμμία σύμβασις ἀφορῶσα τὴν πατρίδα των, δὲν θέλη καθιερωθῆ καὶ στερεωθῆ χωρὶς τὴς συγκαταθέσεως τῆς ρωσσίας καὶ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν θέλη συγκατατεθῆ ποτὲ εἰς τάξιν τινὰ πραγμάτων, ἥτις εἰς πᾶσαν στιγμὴν ἤθελε ἀπειλεῖ νὰ καταστήσῃ αὐτὰ τὰ μέρη κέντρον ταραχῶν, ἐπαναστατικῶν κινημάτων καὶ ἐγκλημάτων.

Ὁ Μακαρίτης ἀδελφός σας ἤξευρε, καθὼς οὐδ' ὑμεῖς ἀγνοεῖτε, Κύριε Κόμι! ὅτι ἡ Α.Μ. δὲν ἐφαντάσθη, οὐδὲ φαντάζεται ποτὲ νὰ ἀναδεχθῆ περὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ περὶ τῆς τύχης της ἐξαιρετικὴν προστασίαν. συμφώνως μὲ τοὺς συμμάχους του ἡ Α.Μ. ἠθέλησε νὰ δώσῃ τέλος εἰς πάλην αἱματώδη παραταθεῖσαν ἐπὶ πολύ, καὶ νὰ σχηματίσῃ τὸν τόπον αὐτὸν κράτος εἰρηνικὸν καὶ ἀνεπιβλαβές·ὁ αὐτοκράτωρ τοῦτ' αὐτὸ θέλει καὶ σήμερον, καὶ ὅπως ἤθελον ἀποβῆ τὰ πράγματα τῆς εὐρώπης, ἡ θέλησίς του δύναται νὰ ἐκπληρωθῆ, ἂν οἱ ἴδιοι οἱ Ἕλληνες δὲν ἤθελον ἐπιφέρει ἐμπόδια, δηλ. ἂν δὲν θελήσωσιν ν' ἀποπλανῶνται ἀπό τινας ἀνοήτους φιλοδόξους, καὶ νὰ νεκρώνουν διὰ τῶν ἐμφυλίων διχονοιῶν των τὰς τόσον γενναίας ὑπὲρ αὐτῶν διαθέσεις. θέλετε ὠφελήσει Κύριε Κόμι! οὐσιωδῶς τὴν Ἑλλάδα δίδοντες νὰ ἐννοήσῃ ἕκαστος τῶν Ἑλλήνων αὐτὰς τὰς τόσον ψηλαφητὰς ἀληθείας· καὶ προτρέποντες τοὺς προκρίτους τοῦ ἔθνους νὰ συναισθανθοῦν τὰ μεγάλα χρέη τὰ ὁποῖα ἔχουν νὰ ἐκπληρώσουν διὰ μόνον τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος των. δύσκολον ἤθελεν εἶσθαι νὰ τελειώσω τὴν παροῦσαν ἐπιστολὴν χωρὶς νὰ ἀνακαλέσω εἰς τὴν μνήμην μου καὶ νὰ κλαύσω τὸν ἀδελφόν, τὸν ὁποῖον θρηνεῖτε καὶ τὸν φίλον, οὗτινος ἡ στέρησις μὲ ἐπίκρανε καιρίως. ὅσον δὲ δι' ὑμᾶς, Κύριε κόμι, καὶ δι' ὅλους ἐκείνους ὅσοι τὸν ἐγνώρισαν καὶ ἐξετίμησαν τὰς ἀρετάς του δὲν ὑπάρχει ἄλλη παρηγορία εἰμὴ ἐκείνη τὴν ὁποίαν δύναται νὰ φέρῃ ἡ βεβαιότης ὅτι ἡ μνήμη του θέλει εἶσθαι πάντοτε ἕτοιμος καὶ μακαρία ὡς μνήμη ἀνθρώπου θυσιάσαντος τὸ πᾶν διὰ νὰ ἀποκατασταθῆ ὠφέλιμος εἰς τοὺς ὁμοίους του.

Θέλω λαμβάνει πάντοτε μὲ εὐχαρίστησιν καὶ μὲ πόθον, Κύριε Κόμι,

τὰς ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας ἠθέλατε εὐαρεστηθῆ νὰ μ'ἀποστείλετε, καὶ ἐλπίζω ὅτι θέλω λαμβάνει καὶ τοῦ λοιποῦ, ὡς καὶ σήμερον τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ σᾶς βεβαιῶ περὶ τῶν πρὸς ὑμᾶς εὐνοϊκωτάτων διαθέσεων τῆς Α.Α.Μ.

Δέχθητε ἐν τοσούτῳ σᾶς παρακαλῶ, Κύριε Κόμι, τὴν βεβαίωσιν τῆς ὑπερεξαιρέτου μου πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως

Νεσσελρόδ».

«Ἀντίγραφον Πρωτοκόλλου ἑνὸς Συμβουλίου γεγονότος εἰς τὸ Foreign Office

τῇ 7 Ἰανουαρ. 1832.

Οἱ Πληρεξούσιοι τῆς Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας, συνελθόντες εἰς συμβούλιον, καὶ σκεψάμενοι ὡρίμως ὅλας τὰς εἰδοποιήσεις ὅσαι τοῖς ἔφθασαν διὰ τὴν Πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὸ ἀνοσιούργημα ὅπερ τῇ ὑστέρησε τὸν Πρόεδρον της, ἀπεφάσισαν τὰς ἀκολούθους βάσεις προσδιορισθείσας νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ὁδηγίας κοιναὶς εἰς τοὺς παρὰ τῇ Ἑλλάδι Ἀντιπρέσβεις καὶ Διοικητὰς τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων των.

1. Οἱ ρηθέντες Ἀντιπρέσβεις καὶ Διοικηταὶ θέλουν ἀναγνωρίσει τὴν Κυβέρνησιν, τὴν ὁποίαν θέλει ἔχει ἐσυστημένην ἀναμφιβόλως ἡ ἐν Ἄργει Ἐθνικὴ Συνέλευσις.

2. Οἱ ἴδιοι αὐτοὶ θέλουν προσφέρει εἰς τὴν ρηθεῖσαν Κυβέρνησιν τὸ Παράδειγμα τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς Εὐλαβείας, τὰ ὁποῖα ἀνήκουσιν εἰς αὐτήν.

3. Ὅσον ἄν χαίρωσι δίκαιον αἱ τρεῖς δυνάμεις ν' ἀπαιτήσωσι παρ' αὐτῆς τῆς Κυβερνήσεως, τὸ νὰ κυβερνᾷ κατὰ τοὺς Νόμους μὲ γλυκύτητα καὶ ἵνα ἐξοντώσῃ τὰς διαφωνίας, αἵτινες κατετάραξαν ἐσχάτως τὴν Ἑλλάδα τόσον εἶναι ἀναγκαιότατον, ὥστε οἱ Ἀντιπρέσβεις των καὶ Διοικηταὶ τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων των νὰ συνεισφέρωσι διὰ τῆς θέσεως καὶ ἐπιρροῆς των εἰς τὴν ἡσυχίαν καὶ ὑποταγὴν ἐκτεινομένην εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα,ἐκδυόμενοι ἀπὸ πᾶσαν ἰδιοπάθειαν, καὶ προσπαθοῦντες ὅλαις δυνάμεσι νὰ στηρίξωσι τὴν πρὸς τὴν ρηθεῖσαν Κυβέρνησιν ἀπαιτουμένην ὑπόληψιν.

4. Ὀφείλουσι νὰ αἰσθανθῶσιν, ὅτι διὰ νὰ φυλάξωσι τὴν εἰρήνην καὶ νὰ προλάβωσι τὴν ἀναρχίαν, ἐξ ἧς μικροῦ ἐδέησε νὰ ἐξοντωθῆ ἡ Ἑλλὰς πρὸ τῆς μεσολαβήσεως τῶν Συμμάχων δυνάμεων εἶναι ἀναπόφευκτος ἡ σύμπνοια αὐτῶν, ἥτις εἰς κρισίμους καὶ δυσκόλους περιστάσεις δύναται μόνη νὰ τοὺς θέσῃ εἰς στάσιν ὥστε νὰ πληρώσωσι τὰ χρέη, ὅσα αἱ τρεῖς αὐλαὶ προσμένουν ἀπὸ τὰ φῶτα καὶ τὸν ζῆλον των.

5. Οἱ Διοικηταὶ τῶν θαλασσίων δυνάμεων δὲν θέλουν συγχωρήσει εἰς κανὲν πλοιάριον νὰ περιπλέῃ χωρὶς νὰ φέρῃ τὰ διπλώματα τῆς Κυβερνήσεως, τὰ συνήθη μέχρι τοῦδε.

6. Μετὰ ταῦτα ἐσυμφωνήθη ὥστε ἑκάστη τῶν τριῶν δυνάμεων νὰ προχορηγήσῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος ὅσα βοηθήματα θελήσει ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐγγυηθησομένου δανείου.

7. Ἐν τῇ κοινοποιήσει τοῦ παρόντος Πρωτοκόλλου οἱ Ἀντιπρέσβεις θέλουν δηλοποιήσει εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ὅτι τὸ συμβούλιον ἐπασχολεῖται ἤδη εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι ἐλπίζει νὰ τὴν κατορθώσῃ ἄνευ ἀναβολῆς.

Ταλλιράνδ

Παλμερστὼν

Λίεβεν Ματουσίεβιτζ».

Σπουδαιότατον πρωτότυπον καὶ ἀνέκδοτον πρακτικὸν τῆς ἐν Ἄργει Συνελεύσεως τῆς 7ης Νοεμβρίου 1831 φέρον τὰς ἰδιοχείρους ὑπογραφὰς τῶν παρευρεθέντων πληρεξουσίων ἐξ ὅλης τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Κυβερνήτου Ἰωάννου Καποδίστρια :

«Οἱ ὑπογεγραμμένοι πληρεξούσιοι τῶν διαφόρων Ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος, Σκεφθέντες περὶ τῆς μελλούσης τύχης τῆς Πατρίδος μετὰ τὴν ὀρφάνευσ ν της, καὶ ἐπιθυμοῦντες ἀπὸ τὸ ἓν μέρος νὰ δείξωμεν ἐμπράκτως εἰς ὅλον τὸν κόσμον ὅτι τὸ ἀθῶον ἔθνος δὲν ὑποφέρει τὴν κηλίδα τῆς δολοφονίας τοῦ ἀειμνήστου Κυβερνήτου, καὶ ὅτι εἶναι εὐγνῶμον εἰς τὸν Μακαρίτην διὰ τὰς ἀπείρους πρὸς τὴν Πατρίδα εὐεργεσίας του, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος νὰ θεμελιωθῶσι τὰ πράγματα τῆς Πατρίδος εἰς βάσεις σταθερὰς καὶ ἀκλονήτους διὰ τὸ μέλλον, ἀποφασίζομεν νὰ μείνωμεν, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς συνελεύσεως, ἕως οὗ τελειώσῃ, σύμφωνοι καὶ ἀκλόνητοι κατὰ πάντα εἰς τὰ ἀκόλουθα ἄρθρα.

1ον. Εἰς τὸ νὰ ἐπικυρωθῇ τὸ ψήφισμα τῆς Γερουσίας, μὲ τὸ ὁποῖον ἐσυστήθη ἡ Διοικητικὴ Ἐπιτροπή, διὰ νὰ ἠμπορέσῃ αὕτη νὰ κυβερνᾷ τὰ πράγματα μέχρι δευτέρου ψηφίσματος τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως.

2ον. Εἰς τὸ νὰ γίνῃ παρακλητικὴ ἀναφορὰ πρὸς τὰς τρεῖς συμμάχους δυνάμεις, διὰ νὰ ταχύνωσι τὴν ἐκλογὴν καὶ ἀποστολὴν ἡγεμόνος, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμίαν των, τὴν ὁποίαν ἔδειξαν εἰς τὰ ἕως τώρα δημοσιευθέντα πρωτόκολλα.

3ον. Εἰς τὸ νὰ διορίσωμεν τὸν Κόμητα Αὐγουστῖνον Α. Καποδίστριαν **μόνον** ἐπὶ τῆς Ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, συμφώνως μὲ τὴν θέλησιν τοῦ ἔθνους, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ἡ ἐν Τροιζῆνι Ἐθνικὴ Συνέλευσις.

4ον. Εἰς τὸ νὰ γίνῃ ἕνα σύνταγμα σύμφωνον μὲ τοὺς παραδεδεγμένους τύπους τῆς συνταγματικῆς Μοναρχίας, τὸ ὁποῖον σύνταγμα θέλει εἶναι ὁδηγὸς εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ ἡγεμόνος, καὶ κατ' αὐτὸ θέλει κυβερνήσει προσωρινῶς ἐωσοῦ ἔλθῃ ὁ ἡγεμών, ὁ Κόμης Αὐγουστῖνος Α. Καποδίστριας, φυλάττωντας ὅμως ὅσας ἡ συνέλευσις ἤθελεν ἐγκρίνει νὰ ψηφίσῃ προσωρινὰς αἱρέσεις.

5ον. Εἰς τὸ νὰ καταδικάσῃ ἡ συνέλευσις διὰ ψηφίσματος τὸ ἔγκλημα τῆς δολοφονίας τοῦ ἀειμνήστου Κυβερνήτου, καὶ εἰς τὸ νὰ κανονίσῃ κατὰ συνέπειαν τὸν τρόπον τῆς καταδιώξεως, κατὰ τοὺς καθεστῶτας νόμους, τῶν ἐνόχων εἰς αὐτὸ τὸ ἔγκλημα.

Οὕτως εὑρεθέντες σύμφωνοι ὑπογράφομεν τὸ παρὸν ἔγγραφον.

τὴν 7. νοεμβρίου 1831. ἐν Ἄργει.

(Ἔπονται ἰδιόχειροι ὑπογραφαὶ τῶν πληρεξουσίων):

Νησιῶται.

Ὕδρα	»
	»
	»
	»
Πέτζαις	χατζηγιανις μεξης–
	γιεοργιος κουτζις
	βασιλειος Ν. λαζάρου ορλοφ
	Κονσταντης μπαμπας
Ψαρρὰ	» νηκολις κοτζιάς
	» Α. Γιαννιτζης
	» Γ. καλαφατης
	» Γεώργιος κανάρης
Τῆνος	
Πόρος	γεοργιος σπηρ. κριεζι
	Κωνσταντινος Λ. Δουζήνας
Σαδορήνη	
Νάξος	
Αἴγινα	Γ. λογιοτατίδης(;)
	Κωνστ. λογοθέτης
Πάρος	

Ἄνδρος	
Μήκονος	
Σαλαμὶς	Ἀναγνώστης Καρνέσης
Κέας	Ἀνδρέας Σοφιανὸς
Θερμιὰ	
Σέριφος	
Σύφνος	
Ἶος	
Μῆλος	
Κίμωλος	
Ἀμοργὸς	
Σίκινος	
Πολυκανδρίου	
Σύρας	

Σκόπελος	
Σκίαθος	
Σκῦρος	

ὅπλων ἀνατολικῆς Ἑλλάδος

Ἰω. (;)	
Ν. Πανοριὰ	

Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς

ὁ ἐκ λεβαδείας	λάμπρος Νάκος Π. Ν. λοιδορίκης αντ. γεωργαντᾶς αθ. τζούτζου
ταλαντίας	Εὐστάθιος Σπυριδᾶς Φίλιππος Παναγιώτου
Μεδενίτσης	Ἀ. Ἰω. Κλοτόπουλος Π. Ἐγκολφόπουλος
Σάλωνα	Γεώργιος Πετρόπουλος κωνσταντῖνος Παπαγεωργίου
Μαλανδρίου	Ἀναγνώστης Τζιάκαλης γεωργιος μαντζ·όρος
Ζητουνίου	Ν: παπαλεξίου

Στερεοελλαδῖται:

Δυτικὴ Ἑλλὰς

ἄγραφα	ἀναγνώστης διδασκάλου
	Δημήτριος Ἀθανασίου

Πελοποννήσιοι.

Καρύτενα	Θ. Κολοκοτρώνης
	Δ. Πλαπούτας
	λαμ. ροϊλὸς
	Βα: Π: Δημητρακόπουλο;
Καλάβρυτα	Σωτιριος Θεωχαρόπουλος
	Βασίλειος Πετμεζᾶς
	ασημάκης παπαδόπλος
	Μιχαὴλ Κούκας
Μιστρᾶς	Σ. Παρθενόπουλος
	αναγνώστης Βραχι...ς
Κόρινθος	Εὐθύμιος καλαρὰς
	Γεωργάκις Λύκος
Γαστούνη	Χ. ζωγραφ...
	Δ: Βλοκανᾶς
	αθανασιος παπὰ
	Χριστος στεφανόπλος
Ἀρκαδία	» αντώνιος Κοραπατᾶς
	» μιτρος αναστασοπλος
	» ἀγστ. παπατζώρης
	» γιοργος κγοτζης
Τριπόλεως	» Ν. Σπηλιάδης
	» Κ: Μανετας

Ἄργος	» Δ. τζιοκρις
Ἅγιος Πέτρος	Ἀν. Κονδακης
	Π. Ζαφειρόπουλος
Πάτρα	» Α. Παπαδοπουλος
	» δημιτρις Χρισανθακόπουλος
Ναυπλιον	αναγ. μακρὴς
	Δ. θεοδωροπουλος
Πολις Ναυ....	» γ. αγαλόπουλος
	» Γ. Μ. Ἀντωνόπουλος
Λεοντάρι	Νικήτας σταματελόπουλος
	Α. Γραντόπουλος (;)
Φανάρι	Τζαν. Χριστόπουλος
	Π. Α. Ἀναγνωστόπουλος
Βοστίστα	Δημήτριος Ἰωάννου
Πύργος	λύσανδρος Βιλαέτης
	Α. Αὐγερινὸς
Κορώνη	Ι. Ν. Καραπούλος
	Δ. Κυριακόπουλος
Μοθώνη	» Π. Διαμαντόπουλος
	» Δ. Καληγόπουλος
Νεόκαστρον	Χ. Οἰκονομίδης
	αναγνώστης τατόπουλος

Καλαμάτα	Κ. Π. Κυριακὸς Ἰωαν. τζανέτος
Ἰμλακηκα	Κωνστ. Δικαῖος δραπανιώτης (;)
Ἀνδροῦσα	αναγνω. οικονομοπουλος γεώργιος τριανταφυλόπουλος
Κουτζιουκμάνη	Δ. Βασιλᾶς
Νησὶ	δημήτριος χριστόπουλος Κωνσταντῖνος νικολόπουλος
Μονεμβασία	Γεώργιος δεσποτόπουλος γεοργιος πανουντριβα
Κατω Ναχαγὲς	Γεώργιος Ἰωάννου Οικονόμου σταμάτης .....
Πραστὸς	» γιργακις μιχαλακις
Δερβενοχώρια	

Σπαρτιάται.

σταυροπήγι	Γαλ. Κουμουνδουράκη σταυριανος Καπετανάκης
Ἀνδρούβιστα	παναγιωτάκης κουβαλῖ..... παναγηοτης σοτηριος

Ζυγὸς	
Μαΐνη	Ν. Πιεράκος παναγος πικουλάκης
Μηλέα	
Μαλέβρι	πετρος πετροπουλάκης
Φουκᾶς	
Τριγονᾶ	
Κολοκύθι	νηκολαος ληναρᾶς ».

Ἐπιστολὴ τοῦ Θεοδ. Κολοκοτρώνη πρὸς τὸν Μιλόρδον Σ. Κάνιγγ πρέσβυν τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως τῆς Μεγάλης Βρεταννίας παρὰ τῇ ὀθωμανικῇ Πόρτᾳ. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι ἀντίγραφον:

«τὴν 28 Ἰανουαρίου 1827 Ἑρμιόνη. Ε.Π.

Μιλόρδ!

«Εὑρισκόμενος ἐνταῦθα ὁμοῦ μὲ τοὺς πληρεξουσίους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ συναθροιζομένους διὰ νὰ δόσωμεν τέλος εἰς τὰς ἐργασίας τῆς Γ' τοῦ ἔθνους μας συνελεύσεως, ἥτις ἔλαβε τὴν ἔναρξιν της ἐν Ἐπιδαύρῳ ἔλαβον μὲ μεγάλην εὐχαρίστησιν καὶ βαθὺ σέβας· Μιλόρδ! τὴν ἐπιστολήν Σας ἀπὸ 27 ἐνεστῶτος Ε.Ν. γεγραμμένην. ἐπίσης μεγάλη ἐστάθη ἡ εὐχαρίστησις, καὶ τῶν εἰρημένων πληρεξουσίων ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶμαι παρακαλεσμένος νὰ Σᾶς ὁμολογήσω ὁμοῦ μὲ τὴν ἐδικήν μου καὶ τὴν κοινὴν εὐγνωμοσύνην, διὰ τὴν εὔνοιαν καὶ ἐπιμέλειαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἀνελάβατε τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔθνους μας, καὶ νὰ Σᾶς βεβαιώσω ὅτι μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ δείξῃ ποτὲ ἀπείθειαν ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ἢ ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι ταραχὴ τις ἢ σχίσμα μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν του, καὶ προυχόντων εἴμεθα μάλιστα σύμφωνοι κατὰ πάντα. ἂν δὲ φημίζηταί τι ἢ εἶναι ἀπὸ ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος πλαττόμενον, ἢ ἂν εἶναι καὶ πραγματικόν τι, ταῦτα εἶναι ὡς ἐκ τῶν περιστατικῶν ἰδιαί(τε)ραι τινες καὶ ἐσωτερικαὶ συναλλήλοις ἀναφοραὶ μὴ ἀντιβαίνουσαι εἰς τὸν Γενικὸν σκοπὸν. πρὸς δὲ εἶμαι παρακαλεσμένος νὰ Σᾶς ἐγγυηθῶ ἀπό μέρους τῶν εἰρημένων τὴν σταθερότητα των, καὶ ἐκείνην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὡς πρὸς τὴν βάσιν ἀφ' ἧς ἠτήσατο τὴν ὑπερ-

άσπισιν τῆς μεγάλης Βρετανίας, καὶ ὡς πρὸς τὰς ἀρχὰς τῶν ὁποίων τὴν μεσιτείαν ἐπεφόρτισε τὴν ἐξοχότητα Σας διὰ τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ συνελεύσεως, πεποιθὼς Μιλόρδ, εἰς τὴν φιλάνθρωπον καὶ εὐεργετικὴν διάθεσιν τῆς τε ἐξοχότητος Σου, καὶ τῆς αὐλῆς Σου μὲ χρηστὰς ἐλπίδας, καὶ μὲ βεβαίαν πίστιν, ὅτι θέλετε διαπραγματευθῆ τὴν ὑπόθεσιν κατὰ τὸ συμφερώτερον τῶν Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων γνωρίζετε τὴν ἀπόφασιν, καθ' ἣν ἀπεφάσισαν, ἢ νὰ ζήσουν εἰς τὸ ἑξῆς μίαν ζωὴν πρέπουσαν εἰς τὰς θυσίας καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας των, καὶ νὰ ἀπολαύσουν δικαιώματα ἀνάλογα μὲ τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἐθνῶν, ἢ νὰ προτιμήσουν μυριάκις τὸν θάνατον, καθὼς τὰ ἐπὶ τὸ παρὸν ἀποφασιστικὰ ἐπιχειρήματα των συνωδευμένα μὲ ἀξίας προόδους των ἐπιβεβαιώνουσιν.

Πολὺ δὲ βεβαιότεραι γίνονται αἱ ἐλπίδες τοῦ Ἑλλ. ἔθνους ὅταν βλέπῃ τὸν φιλάνθρωπον καὶ ἰσχυρὸν χαρακτῆρα Σας νὰ συνοδεύηται μὲ τὴν συμπάθειαν καὶ σύμπραξιν τῶν μεγάλων δυνάμεων τῆς εὐρώπης, μετὰ τῶν ὁποίων τοῦ Χριστοῦ τὸ ὄνομα μᾶς ἑνώνει εἰς τὴν Χριστεπώνυμον ἑνότητα του. καὶ δὲν ἀμφιβάλλει κανεὶς ὅτι φθάνει μόνον ἓν βλέμμα εὐμενὲς νὰ ρίψουν αἱ Χριστιανικαὶ δυνάμεις εἰς τὴν δυστυχῆ Ἑλλάδα καὶ τὴν καταστήσουσι εὐτυχῆ πρεπόντως εἰς τὴν ἀρχαίαν της εὐγένειαν, καὶ ἀξίως τῶν ἐνεστώτων ἀγώνων καὶ θυσιῶν της. λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ Σᾶς παρακαλέσω καὶ αὖθις νὰ βεβαιωθῆτε διὰ τὴν σταθερότητα καὶ τοῦ κοινοῦ καὶ τοῦ μερικοῦ χαρακτῆρος μας, μεθ' οὗ καὶ μετὰ τοῦ ἀνήκοντος Σεβασμοῦ, καὶ τῆς βαθείας εὐγνωμοσύνης διὰ τὰ εὐνοϊκὰ πρὸς ἐμὲ αἰσθήματά Σας ὑποσημειοῦμαι Μιλόρδ. τῆς ὑμετέρας ἐξοχώτητος

Ταπεινότατος καὶ εὐπειθέστατος
δοῦλος
Θ. Κολοκοτρώνης

Πρὸς τὸν ἐξοχώτατον Μιλόρδον S. Κάνιγγ πρέσβυν τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως τῆς Μεγάλης Βρετανίας παρὰ τῇ Ὀθωμ. Πόρτᾳ».

Ἐπιστολὴ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη πρὸς τὴν Σεβ. Ἐθν. Γ' Συνέλευσιν τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι ἀντίγραφον :

«Πρὸς τὴν Σεβ. Ἐθν. Γ' Συνέλευσιν τῶν Ἑλλήνων

Σ. Συνέλευσις!

ἐκ νεότητος μου ἠγάπησα τὴν ἐλευθερίαν, κατεφρόνησα ὑπὲρ αὐτῆς πάντα κίνδυνον, καὶ προετίμησα αὐτὴν καὶ τῆς ἰδίας μου ζωῆς. καὶ εἶχον τὴν καλὴν τύχην εἰς τήνδε τὴν πρεσβυτικήν μου ἡλικίαν νὰ ἀγωνισθῶ, καὶ θυσιασθῶ, καὶ διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας τῆς φίλης Πατρίδος. ὁ ἔρως τῆς ἐλευθερίας, ἡ προσήλωσις μου εἰς τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἀγῶνα, καὶ εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Πατρίδος, καὶ τὰ πρεσβεῖα, ἂς Σᾶς ἐγγυηθοῦν περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν ὅσων θέλει εἴπω.

Σ. Συνέλευσις ὁ ἱερὸς ἡμῶν ἀγὼν ἠνεώχθη, καὶ προέκοπτε, καὶ μολονότι τὸ ἐγχείρημα ἦτο τολμηρότατον διὰ τὴν ἀνισότητα μας ὡς πρὸς τὸν ἐχθρὸν κατὰ τοῦ ὁποίου ἐλάβομεν τὰ ὅπλα διὰ τὴν ἐλάττωσιν τῶν δυνάμεων καὶ τὴν ἔλλειψιν τῶν μέσων, μόλον τοῦτο, ἐπειδὴ ἦτο ὑπὲρ τῶν

ἱερωτάτων δικαίων μας, καὶ ὁ Θεὸς τὸν εὐλόγησε, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἠμπόρεσα νὰ πιστεύσω ὅτι ἐκερδίσαμεν τὴν ποθητὴν ἐλευθερίαν, ὅτε ἦτον εὐχῆς ἔργον δι' ἐμὲ νὰ ἐθυσίαζα καὶ αὐτὴν τὴν μικράν, ἥτις μοὶ μένει ζωήν, διὰ τὴν ἐντελῆ ἐκπλήρωσιν τοῦ χρέους μου, καὶ διὰ νὰ ἔπαυον τοῦ ζῆν μὲ τὴν εὐχαρίστησιν ἐκείνην. τέως κακὸς δαίμων τῆς διχονοίας γενόμενος ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν αὐτῶν, μᾶς ἔκαμε νὰ παλινδρομήσωμεν καὶ νὰ χάσωμεν πολὺ ἀπὸ τὰ ἀποκτημένα, καὶ νὰ καταντήσωμεν ὥστε νὰ ταλαντεύωνται αἱ ἐλπίδες μας, ἀλλὰ χάρις εἰς τοὺς ἀνδρείους καὶ ἀποφασιστικοὺς λαοὺς ὅπου ὁ θεὸς ἐχάρισε εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ ξηράν τε καὶ θάλασσαν! ἡ ἀνδρεία των ἀμιλλᾶται μὲ ἐκείνην τῶν θρυλλουμένων προγόνων μας! αὐτὴ καὶ ἡ σταθερότης των ἐφύλαξε μέχρι τοῦδε τὴν πατρίδα, οἱ δὲ προλαβόντες θρίαμβοι των κατὰ ξηρὰν καὶ τὴν θάλασσαν, μᾶς ὑπόσχονται καὶ διὰ τὸ μέλλον, ὅτι ὅταν τὰς ἀρετάς των ἐνισχύει ἡ ὁμόνοια μας, δύνανται βεβαίως νὰ καταστρέψουν διόλου τὸν ἐχθρὸν καὶ νὰ στερεώσουν τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν της. καὶ χάρις ἔτι καὶ εἰς τὰς φιλανθρώπους καὶ φιλελευθέρους δυνάμεις, εἰς τοὺς φιλανθρώπους μεγιστᾶνας καὶ λαοὺς τῆς Εὐρώπης, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν συμπάθειάν των καὶ μὲ τὰ ἁδρὰ βοηθήματα ὑπεστήριξαν καὶ ὑποστηρίζουν τὸν ἀγῶνα μας καὶ ζωογονοῦσιν εἰς τὴν καρδίαν μας τὴν ἐλπίδα τῆς εὐτυχοῦς αὐτοῦ ἐκβάσεως, εἰδὲ μὴ πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τῆς αὐτῆς διχονοίας ὁ ἐπάρατος δαίμων κρατῶν ἀκόμη καὶ μέχρι νῦν εἰς ἀπονάρκωσιν τὰς δυνάμεις μας, ἤθελε μᾶς ἀπολέσει.

Ἡ ἀκριβὴς καθυστέρησις καὶ ἐξέτασις τῶν περιστατικῶν καὶ αἰτιῶν τῆς διχονοίας, καὶ ἡ λεπτομερεστέρα περιγραφὴ τῶν διατρεχόντων, γινομένη περὶ πραγμάτων κοινῶν καὶ πασιδήλων, καὶ πρὸς εἰδότας, ἤθελεν εἶσθαι διόλου περιττὴ καὶ ἀνωφελής. Ὅθεν ἀποφεύγω τὴν μακρολογίαν, λέγω ἐν συντόμῳ, ὅτι τώρα μάλιστα πρέπει νὰ φοβώμεθα ὡς πλησιέστερον καὶ ἄφευκτον τὸν ὄλεθρον, ἂν δὲν τὸν προλάβωμεν διορθωνόμενοι, ἐπειδὴ καὶ οἱ λαοὶ ἀπέκαμον καὶ ὅλος ὁ ὑπὲρ ἡμῶν κόσμος καὶ γείτονες μας κατεκμυκτήρισαν καὶ ἀπεστράφησαν ἡμᾶς. Ἰδοὺ ἐκεῖνο, ὁποῦ ἐγὼ βλέπω μὲ τὸν μικρόν μου νοῦν, ἀλλ' ἐν εἰλικρινείᾳ κρίνων, συμβάλλω εἰς διόρθωσιν μας ἀνάλογον καὶ ἁρμόδιον ὡς πρὸς περιστάσεις καὶ συντελεστικὸν εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς φίλης πατρίδος καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα ὑπαγορευόμενον.

Σ. Συνέλευσις! Διὰ νὰ κερδίσωμεν ὅλους τοὺς προλαβόντας ἀγῶνας μας καὶ νὰ μὴν ματαιώσωμεν τὰς θυσίας μας εἶναι χρεία πολεμικῶς μὲν νὰ εὐτακτίσωμεν τὸν πόλεμον μας καὶ κατὰ τὴν στερεὰν καὶ τὴν θάλασσαν, πολιτικῶς δὲ νὰ συμμορφώσωμεν τὴν ἐσωτερικὴν Κυβέρνησιν μας κατὰ τὴν ὀρθὴν καὶ ἀληθῆ πολιτικὴν τῆς φωτισμένης Εὐρώπης, ὥστε τοιουτοτρόπως νὰ ὑποχρεώσωμεν τὰς μεγάλας δυνάμεις αὐτῆς νὰ γίνουν συμπαθητικώτεραι καὶ ἐνασμενιζόμεναι ἡμᾶς νὰ μᾶς συμπαραλάβωσιν εἰς τὴν μεγάλην αὐτῆς οἰκογένειαν, ἡ ἀνάγκη αὕτη εἶναι ἀναντίρρητος, καὶ δὲν νομίζω νὰ εἶναι κανείς, ὅστις νὰ μὴ τὸ ὁμολογῇ. ὅθεν μένει τώρα νὰ εἴπω τὴν γνώμην μου καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς εὐτακτήσεως. Νά! ὁ θεὸς κηδόμενος ἔτι τῆς Ἑλλάδος, μᾶς ἔπεμψεν ἄνδρα περιβόητον διὰ τὰς μεγάλας του ἀρετὰς τὸν λόρδον Κόχραν, ζηλωτὴν τῆς δόξης τῆς πατρίδος μας, καὶ προθύμως σπεύσαντα νὰ ἀγωνισθῇ μεθ' ἡμῶν. δυνάμεθα κατ'

εὐχὴν νὰ τὸν μεταχειρισθῶμεν εἰς τὸ νὰ εὐτακτήσωμεν τὸν ναυτικὸν καὶ τὸν κατὰ θάλασσαν πόλεμόν μας καὶ οὕτω νὰ γίνωμεν κύριοι τῆς Ἑλληνικῆς θαλάσσης καὶ νὰ καταπαύσωμεν καὶ τὰς πειρατείας αἱ ὁποῖαι ἔβλαψαν καὶ ἠλάττωσαν πολὺ τὴν Ἐθνικήν μας ὑπόληψιν διὰ νὰ εὐτακτήσωμεν δὲ κατὰ ξηρὰν τὰ ὅπλα μας καὶ τὸν πόλεμον μας, διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ συμπράξωμεν εὐκολώτερον εἰς τοὺς μεγάλους τοῦ εἰρημένου λόρδου σκοποὺς διὰ νὰ καταπαύσωμεν τὰς ἀφορήτους τοῦ στρατιώτου καταχρήσεις καὶ νὰ προοδεύσωμεν δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν καὶ τὸν στρατηγὸν Ρικαρδον Τζούρτζ, τοῦ ὁποίου αἱ ἀρεταὶ καὶ ὁ πρὸς τὴν πατρίδα μας ζῆλος εἶναι γνωστὰ εἰς τοὺς πλείονας ἡμῶν, καὶ ὁ ὁποῖος κατὰ καλὴν τύχην εὑρίσκεται σήμερον ἐν τῷ μέσῳ μας κινηθεὶς ἀπὸ τὸν ἴδιον σκοπὸν τοῦ νὰ ἀγωνισθῇ μαζί μας. λείπεται τώρα νὰ κάμωμεν τὴν αὐτὴν ἐφαρμογὴν καὶ εἰς τὸ πολιτικὸν εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ἡ πολυμέλεια τοῦ ἐκτελεστικοῦ τῆς Διοικήσεως μας ἔβλαψε πολὺ καὶ ἐμπόδισε τὰς προόδους τοῦ ἔθνους μας καὶ εἶναι γνώμη σοφὴ καὶ ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ὅτι «οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη» ἕνας λοιπὸν πρέπει νὰ εἶναι ὁ Κυβερνήτης μας ὁ τῶν νόμων ἐκτελεστὴς καὶ οὗτος ἀνὴρ εἰδήμων τῆς πολιτικῆς τοῦ φωτισμένου κόσμου ἄνδρα τοιοῦτον κατ' εὐχὴν καὶ ἄνδρα μάλιστα Ἕλληνα, ἔμπειρον κατὰ καλὴν τύχην τῆς ὑψηλῆς αὐτῆς ἐπιστήμης, ἔχομεν τὸν περίφημον Ἰωάννην Καποδίστριαν, τοῦ ὁποίου τὰς εἰρημένας ὑπεροχικὰς ἀρετὰς κανεὶς δὲν ἀγνοεῖ, δυνάμεθα λοιπὸν ἐπίσης νὰ τὸν μεταχειρισθῶμεν ἐπὶ τούτῳ. Ἰδοὺ ἡ γνώμη μου!

Τὰ πρεσβεῖα πάλιν λέγω, καὶ ἡ προσήλωσίς μου εἰς τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος, μοῦ ἐχάρισαν τὸ θάρρος νὰ συμβουλεύσω εἰς τὸ ἔθνος μου, καὶ τὴν συμβουλήν μου νὰ καθυποβάλω εἰς τὴν ἐπίκρισίν του.

Ταῦτα πατριῶται! πρέπει νὰ πράξωμεν ἂν θέλωμεν ὡς εἶπον νὰ ἀσφαλίσωμεν τοὺς προλαβόντας ἀγῶνας μας καὶ νὰ κερδήσωμεν τὴν συμπάθειαν ὅλου τοῦ φωτισμένου κόσμου καὶ νὰ στηρίξωμεν τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν μας. καὶ ἐπὶ τοιαύταις βάσεσι νὰ διατάξωμεν τὰ πράγματα τῆς πατρίδος μας, νὰ μὴν ἀφήσωμεν ἀφορμὰς εἰς τὴν διχόνοιαν καὶ εἰς ὀνειροπωλήσεις. ἐπειδὴ τὰ κακὰ πλέον ἐκ τούτου ἐκορυφώθησαν, ἡ ἀσφάλεια του πολίτου δὲν κινδυνεύει μόνον ἀπὸ τὸν ἐχθρόν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν ὁμογενῆ καὶ γείτονα του καὶ τὸ χείριστον ἰδοὺ αἱ Ἀθῆναι κλονίζονται, καὶ ἡ πατρὶς ὅλη κινδυνεύει. τοιοῦτον δρόμον λαβόντες καὶ ἑνώνοντες τὰς διαθέσεις μας, καὶ ἐπικαλούμενοι τὴν θείαν βοήθειαν, ἂς στρέψωμεν πάραυτα ὅλην τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν προσοχήν μας εἰς τὸν πόλεμον. ἂν ταῦτα γίνουν, ἢ ἄλλα τὰ ὁποῖα ἕτερος τις ἤθελε προβάλλει ἁρμοδιώτερα, ἠμπορῶ νὰ ἐλπίσω κάθε καλὸν εἰς τὴν πατρίδα. καὶ θέλει εἶμαι ὁ πρῶτος εἰς τὸ νὰ συνεργήσω εἰς ταῦτα, καὶ εἰς τὸ νὰ ἀγωνισθῶ ἐν ὅσῳ ζῶ τὸ κατὰ δύναμιν ὑπὲρ τῆς πατρίδος. μὴ γινομένων δέ, συγχωρήσατέ μοι νὰ εἴπω, ὅτι ἐξ ἐναντίας προβλέπω τὴν πλέον ἀπευκταίαν ἔκβασιν εἰς τὸν ἀγῶνα μας, διότι οὔτε ἡ διχόνοια, οὔτε αἱ καταχρήσεις θέλουν παύσει, οὔτε τὰ πράγματα εἶναι δυνατὸν νὰ προοδεύσωσι, καὶ τὸ κατ' ἐμέ, ἐξομολογοῦμαι, ὅτι τοιουτοτρόπως ἀπελπίζων δὲν θέλει ἐπιθυμῶ εἰς τὸ ἑξῆς νὰ εἶμαι συναγωνιστὴς πλέον εἰς ἕνα ἀγῶνα τοῦ ὁποίου προβλέπω τὸ τέλος ἄφευκτα κακόν, ἄτιμον καὶ ὀλέθριον.

Σ. Συνέλευσις! εἴμεθα εἰς καιρὸν καὶ εἰς κατάστασιν νὰ σώσωμεν τὴν πατρίδα, ἐναγκαλιζόμενοι τὸ ἀληθὲς συμφέρον της, καὶ τὴν ἀληθῆ ὁμόνοιαν μὴ τὸ ἀποφύγωμεν. μένω μὲ βαθύτατον σέβας.

Τὴν 16 Μαρτίου 1827 ἐν Ἑρμιόνῃ.

Εὐπειθὴς πατριώτης
Θ. Κολοκοτρώνης»

Κατωτέρω δημοσιεύομεν διάφορα συμφωνητικά, πρωτότυπα καὶ ἀνέκδοτα, τῶν ἐτῶν 1778, 1788, 1797, 1802, 1815 καὶ 1816. Ἅπαντα, πλὴν δύο, (τῶν ἐτῶν 1797 καὶ 1802), φέρουν τουρκικὰς σφραγῖδας:

«1778 απριλιου 2. καρητενα. δια του παροντος μας γραματος φανερονομε εμεις γεροντες κε ριγααδες ολη του καζὰ τῆς καρητενας επερικαλεσαμε τον ενδοξοτατον αγα μας ασταραημαγὰ κε μας εδανησε επι χηρας μετρητα τον αριθμον γροσηα διο χηλιαδες κὲ πεντακόσια νουμερο γρ. 2500 τα ὁπια ασπρα.. ταεδώσαμε εις τιν μεγάλη ομολογία που του εχροστούσαμε κε ὑποσχομεστεν να του τα αναχιρισομεν ησε διορίαν ἡμερες εντεκα κε διὰ τιν αληθηαν εδώσαμε τὸ παρὸν μας γραμα ης τα χεια του κε βεβεονομε ἰδιοχηρος μας κὲ ιπολιπι ραγιάδες ολι

Παναγηοτάκης σοφιανοπουλος βεβεόνο
(Σφραγὶς) αγγελις βεβεονο
Παναγηοτάκης βεβεόνο
αναγνοστης βεβεονο
παπαδόπουλος
παρασκευᾶς παππα βεβεόνο
γιανης γραματικός
βεβεονο κὲ ιποληπη ολη βεβεονομε
βερβιτιανα επηβεβεόνο=αναγνοστης βεβεονο»

Ὄπισθεν δὲ εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς:

«1778 Δεκεβρίου 15. ελαβα ἀπὸ τα οπισθεν της ομολογίας γροσια δίο χηλιαδες ιτι γρο. 2000.»

Ἐπίσης δὲ καὶ τὰ ἑξῆς:

«ὁμολογία τις καριτενας για γροσια 2500»

«1788 αυγουστου—22

την σημερον φανερονο κε ομολογο εγο χουσεην αγας κουφης πος εδανηστηκα απο τον αδελφο μου του σεηταγα λελε γροσηα εξακοσηα νουμερο γρο 600 κε να εχο να του τα δοσο ης σε τρηαντα μηαν ημερα χορης λογον κε προφασι κε δηα τουτο εδοσα την παρον ομολογηαν ης

τα χέρια του δηα κάτη του στίγουρην μουσταφα σαλατζας μαρτηρο.
μπρακος χαιουζης μαρτηρο.

Σμρυτις.

"Οπαδεν δε και τα ξέζης: «ομολογια του κουρι».

«1797 σεπτεμβριου 27 δήμαρ

την αμερον φανερονουε σε ομολογουμε εμας ποκατοδεν γεγραμενη εγο δια του παρονος γραμα φανερουνε και ομολογουν ο κανελος αναστασιος του ποτε αναστασι παπαγιαννοπουλου ζηλος με του αυιφηστου του σπιτιος του ποτε αναστασι παπαγιαννοπουλου ζηλος με του αυιφηστου του ποτε ηωαννου ζηλος του ηωαννου και επιτροπικος ο γικολος απο ταδερμια του γικολος ηλος του ηωαννου και διμητρακι και δια λογου του γηε ο ζηλος του χριστο και γιωργακι

«ἀπὸ εμενα τὸν σεήδάγα λελὲ—αγαπιτιη μου κε ἐκπαλε ιδικί μου—ακριβος σᾶς χερετό—ἐλαβα τὰ γραματά σας ομιος κε τὸν πανενδοξον νδιβὰν τεσκερὲ περὶ δια τὸ γερλίστιμα τὸν κονδάκιον κε ος καθοὺ προστάζουν πρεπι οπού νὰ καμετε οτι ἐὰν κε δενισακούσετε οσα φανερονουν ὁ γρᾶψετε κε μην λιψετε ἀλεος ουγινὲτε—ουτος πιησατε δια δὲ την ξεπλιρομιν τον κονδακίον—εγο δεν θέλο να αδικισο κανένα—αλὰ μετα τον ερχομον μου σας ἀποκρινομεν ἐὸς τολιανὸν ὅτι σελίπι–κε μινᾶτε ισίχη–δεν μού ενδεσαν ης τὸ χέρι, η δε σᾶς ηχᾶ πλιρόμενους ομος μετα τὸν ερχομὸν μου ἀπόκρινομε εος τολιανὸν δια δὲ τοῦ κύρ γιοργάκι τὸν μαντὲν σὰς θαυμάζο τι λογις ανθρόπους ο θεὸς σᾶς εγιαρᾶτισε—εσῖς ταιχᾶτε εξ ἀρχις κουβεντιασμένα—κε τορα τι πράγματα εἶναι αυτὰ οπού κάμνεται—ήμε εις απορια—πλιν δια να λᾶψουν αυτὰ φέρτε τον εις τεσερις χιλιάδες γροσια—νὰ γλιτόσο καὶ εγο τον γιακάμου πλέον—καὶ περι τούτου δεναμφιβάλο—λᾶβετε και τον διβὰν τεσκερὲ—και ακολουθησατε ος λέγι διὰ νὰ μην μας πανεβη μεγαλίτερον καὶ ο γραψετε ταυτα και ιγιενεται.

Ἰούνιου: 8: 1815—λάλα».

Εἰς τὸ περιθώριον, ἔνθα ὑπάρχει σφραγὶς, εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς :

«κατὰ την αφενδικὴν πρόσταγην μη παρακούστε οτι ο γράψετε—και εμις σὰν χρόσταμὲ πλιρονομεν».

Ὄπισθεν τῆς ἐπιστολῆς, εἶναι γεγραμμένα καὶ τὰ ἑξῆς, ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται εἰς ποίους ἀπηυθύνετο αὕτη:

«εἰς χιρας τον εκπάλε ἐδικον μας κύρ δημιτρακι κύρ νίκολὸ κε κύρ αναγνόστι μοσχούλεον: ἀγολινιτζαν».

Ἐπίσης ὄπισθεν εἶναι γεγραμμένα καὶ τὰ ἑξῆς: «γραφι του.σεϊταγα».

« σαλὶ σεχερετό—κε μετὰ τον χερετισμον μου σου φανερόνο—θαυμάζο όπου εσι ενας μονάχος ισε—κὲ εχις προτογέρα κε ψυχομάνα όπου ενα φορτομα νερο σε σονει κε τριταρις—κανουν χεσμετι του εαυτου τους μοναχί τους—δια τοῦτο λιπον νὰν τους δοσις κε εναν πρεδάρι κε προτόγερα σου ομου κε ψυχομανα όπου ναν τους κανουν κε αυτούνον χεσμετε—κε έσεναν ακομις ἀπο το ζευγαρίου να δοσις τιν δεκατιὰ χορὶς αλο τον αυτὸν τριταριον ος καθου κε τον παρασπόριον ος σου γραφο οῦτος πιησον καὶ γλιτόνοντας εὐθὺς νὰν τοὺς το φορτόσουν νὰν τὸ φέρουν εδὸ–τοσὸν μινλιψις

Ἰούλιος : 19 Σφραγὶς
1816
πυργος».

Κάτωθεν τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς:

«εις εφτού όπού ερχετε ὁ κύρ διμιτρις κὲ κύρ γιάνις κε να τιράκτε νὰ τους κάμις καθε μπουσανδὲ να γλιτόσουν απο ολα ότι εἶνε ιδικι μας ανθροπι κε μιν αμελις».

Εἰς δὲ τὸ περιθώριον καὶ τὰ ἑξῆς:

«σφίκτους πρεδαρεους νὰ μποδίσουν τὰ γενιματα ὅτι ἂν ευρο ζιμιὰ τζιράπι δεν μου δινουν».

Κατωτέρω δημοσιεύομεν διάφορα ἱστορικὰ ἔγγραφα τῆς Ἠλείας. Ταῦτα εἶναι ἀντίγραφα:

«Ἀρ: 4.—

Ἑλληνικὴ Πολιτεία

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς Οἰκονομίας Ἐπιτροπὴν

Ἡ Ἐπιστασία τῶν Σκαλωμάτων Πύργου.

Διὰ τῆς παρούσης ἡ Ἐπιστασία αὕτη ἀναφέρεται, ὅτι κατὰ τὴν 15ὴ τοῦ ἤδη ὑπερμεσοῦντος μίαν ὥραν πρὶν τῆς δύσεως τοῦ Ἡλίου, αἴφνης ἐφάνησαν λησταὶ εἰς τοῦτο τὸ μέρος, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ἦσαν στρατιῶται τοῦ Στρατηγοῦ κυρίου Χ. Σισίνη (ὅστις ἐσχάτως ἐδιορίσθη διὰ νὰ καταδιώξῃ τοὺς κλέπτας) καὶ ὅτι εἶχον παρ' αὐτοῦ ἔγγραφον, ἐζήτουσαν ν' ἀναβοῦν εἰς τὸ κατάλυμμα, ὅπου ἦτο τὸ γραφεῖον τῆς Ἐπισταστου, διὰ νὰ δώσουν τὸ ἔγγραφον.

Ὁ Ἐπιστάτης ὅστις μόλις τοὺς εἶχεν ἰδεῖ ἐκ τοῦ κάτω μέρους τοῦ κα(τα)στήματος, καὶ εἶχεν ἀναβῇ εἰς τὸ ἀνώγαιον ἔκλεισε τὴν πόρταν τῆς σκάλας, καὶ ἀμέσως ἐφώναξε τοῦ Πλοιάρχου τῆς Ἐθνικ. Πολ. Βελλοῦς ἡ Γοργώ, κυρ. Ἀ. Βώκου, ὁ ὁποῖος ἐδιορίσθη εἰς τὸν ἐνταῦθα λιμένα παρὰ τοῦ Μοιράρχου κυρίου Κανάρη, ἀντὶ τοῦ πιστοῦ καὶ εὐπειθεστάτου κυρίου Ν. Κολοδήμου. ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν ὁ Πλοίαρχος οὔτε ἐφάνη οὔτε ἀπεκρίθη.

Παρατηρήσας δὲ ὁ ἴδιος ἐπιστάτης ὅτι καὶ οἱ δύο στρατιῶται εὑρισκόμενοι ἐνταῦθα, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς ἐπιστασίας ἐκ τῆς πολιτικῆς φρουρᾶς τῆς ἐκτάκτου Ἐπιτροπείας τῆς Ἤλιδος, ἠσπάζοντο μὲν τοὺς λῃστάς, καὶ μὴ δυνάμενος ν' ἀντισταθῇ διότι ἤθελε προξενηθῇ αἱματοχυσία, καὶ ἤθελε θυσιασθῶσιν ὅλοι οἱ εὑρεθέντες εἰς τὸ κατάστημα, χωρὶς νὰ δυνηθῶσι νὰ φυλάξουν κανὲν πρᾶγμα, ἤνοιξε τὴν πόρτα, καὶ ἀνέβησαν δύω ἐκ τῶν λῃστῶν καὶ πάλιν μὲ σταθερότητα τὴν ἔκλεισεν, ἐλπίζων πάντοτε κάποιαν βοήθειαν. Ἀφοῦ ὅμως εἶδεν ὅτι οἱ κάτωθεν τοῦ καταστήματος, καὶ οἱ ἐπάνωθεν ἠγρίευσαν καὶ ἤρχισαν νὰ ξεγυμνώνουν ρομφέας, καὶ νὰ ρίπτουν τουφέκια, ἤνοιξε τὴν πόρταν, καὶ ἐκ δευτέρου καὶ ἀνέβησαν ὅσοι ἤθελον. Ἐπομένως ἐπειδή, ἐξακολουθοῦσεν ἡ ταραχὴ ἔτρεξεν εἰς τὸ κατώγιον ὁ ἐπιστάτης διὰ νὰ πασχίσῃ μὲ κάθε τρόπον, ἴσως ἐμποδισθῇ τοὐλάχιστον ἡ αἱματοχυσία, καὶ τότε τοῦ ἀκούμβησαν ἀμέσως εἰς τὸ στῆθος εἷς ἓν τουφέκι καὶ εἰς τὴν πλευράν. Εἷς ἕτερος μίαν πιστόλαν, τὰ ὁποῖα ἥρπαξεν ὁ ἐπιστάτης καὶ ἐβαστοῦσεν ὑπερασπιζόμενος καὶ μὲ λόγους ἱλαρούς, ἔπασχε νὰ τοὺς ἡσυχάσῃ, ἀλλ' ἄλλοι πάλιν πλησιάσαντες πρὸς αὐτόν, ὅταν μὲ τοὺς πρώτους ἐμάχετο, τοῦ ἐκτυποῦσαν εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα, καὶ εἰς τὴν δεξιὰν πλευράν, εἰς τρόπον ὥστε δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνθέξῃ καὶ ἄφησε τὰ ὅπλα καὶ ἐδέθη παρὰ πολλῶν, καὶ ἐσπρώχθη εἰς τὸ κατώγιον τοῦ καταστήματος εἰς ἓν μαγαζί, ὅπου ἐφυλάττετο περίπου δύω ὥρας.

Εἰς τὸ κινδυνωδέστατον τοῦτο διάστημα, οἱ λῃσταὶ κατεγύμνωναν, ἐρράπιζαν ὠμότατα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ ἐπιστάτου, ἐσύντριβον πράγματα, ἐφώναζαν μὲ μανίαν καὶ ἐκ διαλειμμάτων ἔρριπτον τουφέκια.

Τρομερωτέρα καὶ λυπηρωτέρα σκηνὴ ἴσως δὲν ἐφάνη!

Ἀφοῦ ἥρπασαν ὅλα τὰ συναχθέντα ἀπὸ 1ης τοῦ ἤδη ὑπερμεσοῦντος μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐθνικὰ χρήματα, καὶ τὰ εἰς παρακαταθήκην εὑρεθέντα, καὶ ὅλην τὴν κατάστασιν τοῦ ἐπιστάτου καὶ Συνεργάτου καὶ Γραμματέως καὶ φύλακος Ἰωάννου, ὡς ὁ ἐπισυναπτόμενος κατάλογος, ἥρπασαν καὶ τὰς δύω σφραγίδας τοῦ Τελωνείου καὶ Ὑγειονομολιμεναρχείου φερούσας τὴν Ἀθηνᾶν.

Ὅσα ἐκ τῶν πραγμάτων δὲν ἠδύναντο νὰ σηκώσουν, ἄλλα ἐσύντριψαν καὶ εἰς ἄλλα ἔχεν λάδι καὶ τὰ κατεπάτησαν, καὶ ἐπομένως ἔβαλαν πῦρ, καὶ ἐτραβήχθησαν εἰς ἓν καφενεῖον τοῦ Λαμπρινοῦ λεγομένου ἀπέναντι τοῦ Ἐθνικοῦ καταστήματος, ὅπου κατεμέθυον μὲ πνεύματα, καὶ οἶνον.

Ὁ Ἐπιστάτης καὶ ἡ ἀξιοδάκρυτος οἰκογένειά του εἰς τὸ μεταξὺ τοῦτο, τὰ ὅσα ὑπέφερον, μήτε γλῶσσα δύναται νὰ τὰ ἐκφράσῃ, μήτε κάλαμος νὰ τὰ περιγράψῃ!

Ὁ Ἐπιστάτης ἀφοῦ ἐλευθερώθη ἀπὸ τὸν ληστοφύλακά του, ἔλυσε μόνος του τὰ δεσμά, καὶ ἀκροασθεὶς ἤκουσεν εἰς τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ καταστήματος τὸν συνεργάτην κλαίοντα, τὸν ὁποῖον ἔκραξε καὶ ἐκατέβη εἰς τὸ μαγαζί, ὅπου παρ' αὐτοῦ ἐπληροφορήθη ὅτι οἱ λῃσταὶ εὑρίσκοντο εἰς ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἰς τὸ προρρηθὲν καφενεῖον.

Ὁ Ἐπιστάτης πληροφορηθεὶς τοῦτο ἀνέβη εἰς τὸ ἀνώγειον διὰ νὰ στεγνώσῃ τὰ δάκρυα, καὶ παρηγορήσῃ τὴν ἀπαρηγόρητον καὶ καταβα(σα)νισθεῖσαν οἰκογένειάν του, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔμαθεν ὅτι γυναῖκες πτωχαί τινες ἐλθοῦσαι τὴν εὗρον ἡμιθανῆ, τὴν ἐσήκωσαν εἰς τὰς ἀγκάλας καὶ εἰς τοὺς ὤμους των, καὶ τὴν ἐπῆγαν εἰς ἓν παράμερον καλύβι διὰ νὰ τὴν βοηθήσουν ἐκεῖ, ἐσυσκέφθη μετὰ τοῦ Συνεργάτου, καὶ ἔκρινεν εὔλογον ν' ἀσφαλισθῇ εἰς κανὲν μέρος ἕως ν' ἀναχωρήσουν οἱ λῃσταί, μήποτε μετὰ τὴν πολυποσίαν τὸν λάβουν πάλιν εἰς τὰς χεῖρας, καὶ τὸν καταβασανίσουν ἐκ δευτέρου. Διὰ τοῦ βουνοῦ καὶ βράχων ἐπλησίασεν εἰς τὸ πέρα παράλιον, ὅπου ἔβγαλεν τὰ ἐπάνω ἐνδύματα του, καὶ ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ σωθῇ κολυμβῶν εἰς τὸ Ἐθνικὸν πλοῖον. Ἀλλ' ἀφοῦ ἐκολύμβησεν μικρὸν διάστημα, ἐκινδύνευσε νὰ πνιγῇ, ἀτονήσας παρὰ τῶν δριμυτάτων πόνων τῶν κτυπημάτων, καὶ τῶν βασανιστηρίων εἰς τὸ διάστημα τῆς.....μερᾶς Σκηνῆς. Πλὴν μία βάρκα, τοῦ πλοίου Εὐστ. Χαραλαμποπούλου μὲ δύο ναύτας, οἱ ὁποῖοι ἤκουσαν τὰς ἀδυνάτους φωνὰς τοῦ Ἐπιστάτου, ἐπρόλαβε καὶ τὸν ἔσωσε, καὶ κατ' αἴτησίν του τὸν ἐπῆγεν εἰς τὸ Πολεμικὸν Πλοῖον, τὸ ὁποῖον ἦτον τραβηγμένον μακρὰν τοῦ λιμένος.

Ὁ πλοίαρχος τοῦ εἰρημένου πλοίου ἀφοῦ ἔδωσε μέρος ἐνδύματα τοῦ ἐπιστάτου καὶ ἄλλαξεν, ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ ἰδίου διατὶ δὲν ἐπρόσεξεν εἰς τὴν φυλακήν; διατὶ δὲν ἀπεκρίθη ὅταν τοῦ ἐφώναξε; διατὶ δὲν ἐφάνη; διατὶ δὲν ἐσύνδραμε; καὶ διατὶ ἐτραβήχθη μακρὰν τοῦ λιμένος; Ἀπεκρίθη δὲν ἐφύλαξαν σήμερον διότι ἐκατράμωσα τὸ πλοῖον καὶ οἱ ἄνθρωποι ἦσαν εἰς τὴν ξηράν. Δὲν ἀπεκρίθην διότι δὲν ἤκουσα. Δὲν ἐσύνδραμα διότι σᾶς εἶχαν ὅλους εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ἂν ἐτραβοῦσα κανόνι, ἢ τουφέκι, ἤθελον βλάψει συγχρόνως καὶ ὑμᾶς. Ἐτραβήχθην δὲ διότι ἔρριπτον ἐκεῖνοι πρὸς ἡμᾶς τουφέκια.

Μετ' ὀλίγον εἰδοποιήθη ὁ 'Επιστάτης ὅτι οἱ κλέπται ἀνεχώρησαν καὶ ὅτι τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του ἐπέστρεψαν εἰς τὸ καταγεγυμνωμένον κατάστημα βοηθούμενα παρὰ τῶν διαληφθέντων γυναικῶν καὶ ἄλλων πολλῶν, καὶ ὅτι νομίζοντα τὸν πατέρα των φονευμένον, θρηνοῦντα ἀπαρηγόρητα ἐζήτουν νὰ ἰδοῦν τὸ λείψανόν του διὰ νὰ συναποθάνουν καὶ ἐλευθερωθῶσι τῷ ὄντι.

'Ο 'Επιστάτης πάραυτα ἔτρεξεν ἐπεσκέφθη τὴν πολύαθλον οἰκογένειάν του, καὶ ὅπως ἠδυνήθη ἔθεσεν ἔμπλαστρον εἰς τὰ καταμέλανα ἀπὸ ἀνηλεῆ ραπίσματα σώματά της.

Μετὰ ταῦτα ὁ 'Επιστάτης δὲν ἠδυνήθη νὰ κάμῃ ἄλλο, παρὰ ν' ἀναφερθῇ συντόμως μὲ τρέμουσαν χεῖραν καὶ μὲ τεταραγμένην ψυχὴν πρὸς τὴν "Εκτακτον 'Επιτροπείαν τῆς "Ηλιδος μὲ τὸ ὑπ' ἀρ. 1 ἔγγραφόν του τὸ ὁποῖον εἰς τὰς τρεῖς ὥρας τῆς τρομερᾶς ἐκείνης νυκτὸς ἔπεμψα διὰ τοῦ 'Αλφειοῦ μὲ τρεῖς ναύτας κ' ἐπομένως ἐν μέσῳ τῆς πολυάθλου καὶ ἠμιθανοῦς οἰκογενείας του, ἠμιθανὴς καὶ αὐτός, ἀμφότεροι ἐπικαλοῦντο τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν.

Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν παρατηρήσαντες οἱ ὑπάλληλοι εὗρον ἔνθεν κἀκεῖθεν ριγμένα τὰ βιβλία τῆς 'Επιστασίας καὶ πολλὰ ἔγγραφα, τὰ μὲν βιβλία ἐφάνησαν ὅλα σῶα, ἐκ τῶν ἐγγράφων ὅμως εἰσέτι ἀγνοεῖται ὁποῖα, ἐλλείπουν.

Μόλις ὁ 'Επιστάτης ἄρχισε νὰ ἀναλαμβάνῃ τὰς δυνάμεις του, καὶ καθυποβάλλει ὑπ' ὄψιν Σας ὅλα τὰ διατρέξαντα ἡ 'Επιστασία διὰ τῆς παρούσης ἀναφορᾶς.

'Η 'Επιστασία μὲ τὸν ὑποσημειούμενον διαμαρτύρεται συγχρόνως ἐνώπιον τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, καὶ τῆς Σ. Κυβερνήσεως. Α'. Διὰ τὴν προξενηθεῖσαν ζημίαν εἰς τὸ 'Εθνικὸν Ταμεῖον. Β'. δι' ὅσα χρήματα μετρητὰ καὶ πράγματα παντοίου εἴδους ἥρπασαν οἱ εἰρημένοι λῃσταὶ ἀπὸ τὸν 'Επιστάτην λείψανα τῆς πρὸ ἔνδεκα ἤδη χρόνων περιουσίας του. Γ'. δι' ὅσα ἐζημιώθησαν οἱ ὑπάλληλοι τῆς 'Επιστασίας, ἤτοι ὁ Συνεργάτης Κ. Ι. Γκίκας, ὁ γραμμ. Κ. Δ. Ντακερός, καὶ οἱ φύλακες 'Ιω. Χριστοδούλου Κύπριος, καὶ Κ. Χριστοφῆ Χῖος.

Δ'. διὰ τὰ ἀπαραδειγμάτιστα βασανιστήρια τὰ ὁποῖα ὑπέφεραν οἱ διαληφθέντες παρὰ τῶν ληστῶν. καὶ Ε'. Δι' ὅσας ζημίας ἤθελον προξενηθῇ ἀκολούθως ἐξ αἰτίας τοῦ κακουργήματος τῶν ληστῶν, οἵτινες ἀπέβησαν εἰς τὴν Σ. Κυβέρνησιν, πατήσαντες δημόσιον Κατάστημα, καὶ ἀδικίσαντες τοσοῦτον τοὺς ὑπαλλήλους Σας.

'Ο 'Επιστάτης—

'Εν Κατακώλῳ 1831
Μαΐου 19 ».

«Δηλοποιῶ ὁ ὑπογεγραμμένος, ὅτι τὸ πρωΐ τῆς δεκάτης ἕκτης μαΐου τοῦ ἔτους 1831· ἤκουσα εἰς τὴν οἰκίαν μου καὶ ἐπληροφορήθην εἰς τὸ διάστημα τῆς 'Εκτ. 'Επιτροπείας "Ηλιδος ἀπὸ τὸν ἴδιον "Εκτακτον 'Επίτροπον κύριον Π.Α. 'Αναγνωστόπουλον, ὅτι περὶ τὸ ἑσπέρας τῆς παρελθούσης ἐπέπεσον λῃσταί τινες εἰς τὸ Τελωνεῖον τοῦ Κατακώλου, καὶ ἀφοῦ ἥρπαξαν τὰς Σφραγίδας τοῦ Τελωνείου καὶ 'Υγειονομολιμ., τὰ 'Εθνικὰ

χρήματα ἀπὸ τὰς εἰσπράξεις καὶ τὰ πράγματα τῶν ἐκεῖσε ὑπαλλήλων, ἄφησαν ἡμιθανῆ σχεδὸν τὸν 'Επιστάτην ἀπὸ τὰ βασανιστήρια. 'Εκπληρῶν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν χρέη 'Επιστάτου τῆς Δημοσίου ὑγείας εἰς τὸ Τμῆμα τῆς "Ηλιδος ἐκ διαταγῆς τῆς Κυβερνήσεως, ἀπῆλθον τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπὸ τὸν πύργον εἰς τὸ Κατάκωλον, ἐξέτασα τὴν κατάστασιν τῆς ὑγείας τῶν ρηθέντων ὑπαλλήλων, καὶ εὗρον τὴν μὲν φαμηλίαν τοῦ 'Επιστάτου πεφοβισμένην καὶ κλαίουσαν τοῦ ἀνδρὸς της τὴν κατάστασιν καὶ τῶν πραγμάτων της τὴν στέρησιν αὐτὸν δὲ τὸν 'Επιστάτην κτυπημένον εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ στήθους ἀπὸ κονδακιαῖς ντουφεκιῶν, καὶ τὸ δεξιόν του χέρι πληγωμένον ἀπὸ κτυπήματα γιαταγανιῶν καὶ ἀπὸ δέσιμον σχοινίου. ἴδον συγχρόνως τότε ἀνοιγμένα ὅλα τὰ κιβώτια τοῦ 'Επιστάτου καὶ τοῦ Καταστήματος, ἁρπαγμένα τὰ ἐν αὐτοῖς, ξεσχισμένα τὰ κατάστιχα καὶ αὐτὸν τὸν Συνεργάτην 'Ιω. Γκίκαν ἐστερημένων τῶν ἰδίων ἐνδυμάτων, τὰ ὁποῖα ἔφερε κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν. ἀπὸ δὲ τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὸ Κατάκωλον καὶ τοὺς εὑρεθέντας μὲ τὰ πλοῖα των ἐκεῖ, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν Γεώργιον Μακρῆν στρατιώτην τῆς Πολιτοφυλακῆς καὶ φύλακα εἰς τὸ Κατάκωλον ἤκουσα, ὅτι οἱ ἐπιπεσόντες οὗτοι ἦσαν Καραμέρος Πετιμεζᾶς, Κωνσταντῆς Μακρῆς Σουδενιώτης, Χαραλ. Πανουτζάρας, Στράτης 'Αϊβαλιώτης, καὶ ἄλλοι ὡς δεκατρεῖς δεκαπέντε ὑπὸ τὸν Τζόρτζην Πετιμεζᾶν. ἀπὸ τοὺς ἰδίους ἤκουσα προσέτι, ὅτι ὁ 'Επιστάτης μόλις κολυμβῶν διεσώθη ἐπὶ τοῦ πλησιεστέρου τῶν εἰς τὸν λιμένα ἀραγμένων πλοίων.

Ταῦτα ἴδα καὶ ἤκουσα καὶ ἐν συνειδήσει ὁμολογῶ διὰ τοῦ παρόντος κατ' αἴτησιν τοῦ εἰρημένου 'Επιστάτου Κου Δημητρίου Φραγκούδη.

τῇ: 17. Μαρτίου. 1833. ἐν Ναυπλίῳ.

'Ο 'Ιατρὸς
'Αγαμέμνων Αὐγερινὸς».

«'Αριθ. 3441

'Ελληνικὴ Πολιτεία
'Ο "Εκτακτος 'Επίτροπος τῆς "Ηλιδος
Κοινοποιεῖ:

"Οτι τὴν 15. ὑπερμεσοῦντος ἑσπέρας, οἱ ἐκ τῶν Σουδενῶν κλέπται Καλαβρυτινοί, ἑνωθέντες μὲ τέσσαρας πέντε Κακούργους ἐκ διαφόρων μερῶν ἐνοχλοῦντας τὴν ἡσυχίαν τοῦ τμήματοστούτου, αἴφνης 'Επάτησαν, τὸ εἰς τὸν λιμένα τοῦ Κατακώλου Δημόσιον κατάστημα ἥρπασαν τὰ εὑρεθέντα ἐκεῖ ἐθνικὰ χρήματα, ἐπῆραν τὰς Σφραγίδας τοῦ Τελωνείου καὶ 'Υγειονομολιμεναρχείου, καὶ ἐγύμνωσαν τὸν ἐκεῖ 'Επιστάτην Κύριον Δημήτριον Φραγκούδην καὶ τοὺς ὑπαλλήλους του, ἀπὸ τὰ ἴδια αὐτῶν.

Εἰδοποιοῦσα τὸ διαληφθὲν συμβεβηκὸς ἡ 'Επιτροπεία αὕτη δὲν διστάζει νὰ ὀνομάσῃ ἀναξίους τοῦ 'Ελληνικοῦ καὶ Χριστιανικοῦ ὀνόματος ἀνθρώπους ἀξιοκατακρίτους καὶ ἀπονεννοημένους ἀκολουθήσαντας ὀπίσω τῶν Χαμερπῶν σκοπῶν τῆς ραδιουργίας, διὰ νὰ βλάψουν τὴν ἡσυχίαν τῆς Πατρίδος των, ἀλλὰ καὶ νὰ δώσουν δίκην τὴν πρέπουσαν.

Συγχρόνως ἀκυροῦσα τὰς ὁποίας ἥρπασαν Σφραγίδας ὑπὸ τὸ σύμβολον τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τὰ γράμματα. ΤΟ ΛΙΜ. ΤΩΝ. ΤΕΣ: ΣΚΑΛ. ΤΟΥ ΠΥΡΓΟΥ, ΔΑΣΜΟΤ. ΚΑΤΑΚΟΛ. ΡΟΥΦ. ΚωρΑΚ. θεωρεῖ ὡς ἀξίους ἐξετάσεων καὶ ἐρεύνης τοὺς ὅσοι ἤθελαν διαβαίνωσι κατὰ θάλασσαν. ἢ ξηρὰν φέροντες διαβατήρια, ἢ ὁποιαδήποτε ἔγγραφα σφραγισμένα μὲ τὰς ἁρπαχθεῖσας Σφραγίδας, καὶ διὰ τοῦτο προσκαλεῖ τὰς τοπικὰς ἀρχὰς τοῦ κράτους νὰ εἶναι προσεκτικαί.

Ἡ παροῦσα δημοσιεύεται εἰς τὸ τμῆμα τοῦτο κατὰ τὰς πόλεις, καὶ κατὰ τοὺς λιμένας, καὶ κοινοποιεῖται διὰ τῆς Γεν. Ἐφημερίδος.

τῇ 17 μαΐου 1831 ἐν Πύργῳ

Ὁ Ἔκτακτος Ἐπίτροπος

(Τ.Σ.) Π. Α. Ἀναγνωστόπουλος

Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου

τὴν: 6. ἀπριλίου 1833. ἐν Κατακώλῳ

Ὁ Τελωνοϋγειονομολιμενάρχης.

(Τ.Σ.) Δ. Κανάκης».

«Ν: 6:

διὰ τὰ γρόσια ὁποῦ ἐθέσπισεν ἡ ὑπερτάτη Βουλὴ νὰ λάβωμεν δάνεια ἀπὸ τὴν Ἐπαρχίαν Πύργου ἐλάβαμεν ἀπὸ τὸν Κ: νικολὸν γιαννίρλον τάληρα ἑκατὸν νούμ. 100. διὰ νὰ τὰ παραδώσωμεν τοῦ Κ: Βουλευτοῦ Ἰωάννου Π: καὶ νὰ λάβωμεν τὰς ὁμολογίας ὡς ἡ διαταγή. 1822: Ἀπριλίου 5: Πύργος

Οἱ Ἔφοροι

(Σφραγὶς μὲ τὰ στοιχεῖα: ΑΣΤΙΝΟΜΙΑ ΠΓ. 1822)».

«375: Καντάρια παξιμάδι πρὸς τάληρα 3: ὄβολα: 85: φέρουν:		1443 : 75
τὰ καθ' αὐτὸ: 130: Καν. πρὸς τάληρα 3:2)4:τάλ.	455	
225 » » » 3:2)4 »	815 : 62	
	1270 :62	1270 : 62
καθὸς μοῦ ἐπαρίγγιλαν στοματικῶς τὰ ἐπρόσθεσα αὐτὰ	περιτὰ	173 : 13
ἡ σούμα τῆς νότας .....τάληρα	1574 : 82	
ἔλαβα: 300: γκυνέαις: φέρουν τάληρα:-	1410:	
εἶναι βαλμένα περιτὰ..... »	173 : 13	
	1583 : 13	
Ἐκπίπτω τὴν ἄνο σούμαν τῆς νότας	1574 : 82	
μένουν ἐπάνω μου »	0008 : 31	

7: καντάρια ἔτι παξιμάδι:	τάλ:	24 : 50
ἐκπίπτω τὰ ἄνω ὁποῦ εὑγένουν ἐπάνω μου	:	8 : 31
Νὰ λάβω	:	16 : 19».

Νοτίτζια

Ὅσα εἶναι ἀνάγκη νὰ ψωνισθοῦν

Θέλετε ψωνίσει παξιμάδι καντάρια τρακόσια διὰ τὸ ὁποῖον σᾶς δίνω τὸ ὄρδινο ἐξετάσαντες ἀκριβῶς, ποῖο συνφέρει τόσον εἰς τὸ φαγὶ ὅσον καὶ εἰς τὴν τιμὴ πάντοτες τὸ φτηνότερον νὰ ὑπερμαχῆστε καὶ τὸ συνφερώτερον.

» χαρτὶ γραψίματος παστρικὸ ρέζιμα πέντε.
» Ὅμοιο χοντρὸ διὰ δουλειὰ ρέζιμα εἴκοσι.
» Πετζὰ τῆς οὐγκαρίας καλῆς κουαλιτᾶς
» πενήντα, καὶ μέτρια εἰς τὸ χόντρο
τουφεκόπετρες χιλιάδες πέντε
» σιδερόφκυαρα εἴκοσι.
» σίδερο ρούσικο ὀκάδες πενήντα.
» φανάρια μετρια δέκα.
» καντηλέρια τενεκεδένια δέκα
» δύο πενὲς λάπεσι
» μπουλουνια κουτιὰ δέκα
βαρέλια καλὰ φτιασμένα νὰ χωροῦν τριάντα μπότζες τὸ ἕνα τρία.
» μουσούλινες πέτζες τέσερες χοντρὲς διὰ φασκὲς διὰ αστάρι.
» τέσσερες ὀγκιὲς σπίρτο σκλαμόνιακο
» ὀχτὼ ὀγκιὲς πικρο μυγδαλόλαδο
τρεῖς ὀγκιὲς κολοκύνθιτα καὶ ἂν εἶναι ἄλλο λάδι πρικότερο ἀπὸ τὸ μύγδαλο ἂς ψωνισθῇ αὐτὸ καὶ ἂς λείψῃ τὸ μύγδαλο».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τὰ χωρία τῆς Πηνειΐας ὑπὸ Τουρκικὸν ζυγόν.

Εἰς τὴν Πηνειΐαν—νῦν Δῆμος Πηνειΐας—καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀκόμη ὑπήγοντο πολλὰ χωρία, ἅτινα ἐπεξετείνοντο εἰς ἀρκετὴν ἔκτασιν, ἤτοι ἀπὸ τὸ χωρίον Δάμιζα μέχρι τῶν χωρίων Χαλαμπρέζα καὶ Μποκοβίνα, ὅριον Ἠλείας—Καλαβρύτων.

Εἰς ἅπαντα τὰ χωρία τῆς Πηνειΐας, ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς ἐν σχέσει μὲ τὸν τουρκικόν, ἦτο ἐλάχιστος, διότι κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ὑποδουλώσεως, ὑπέστη ἀγρίους διωγμούς, καὶ ὡς ἐκ τούτου προῆλθεν ἡ ἐλάττωσις τοῦ πληθυσμοῦ.

Ὅταν κατόπιν ἀπεφασίσθη ἡ τοποθέτησις Ἀγάδων εἰς διαφόρους περιφερείας τῆς Ἠλείας, ἐτοποθετήθησαν τοιοῦτοι εἰς τὰ ἐπάνω κατὰ πρῶτον χωρία τῆς Πηνειΐας, (ὡς π.χ. εἰς τὰ χωρία Καρακασίμη, ἐκ τοῦ ὁμωνύμου Ἀγᾶ, Ταταραλῆ—νῦν Ἀνθῶν, Ἀναζίρη — νῦν Νεοχώριον,

Μπουρδάνου—νῦν Μηλεῶν, Κούλουγλι—νῦν Οἰνόη κ.λπ.) καὶ κατόπιν εἰς τὰ κάτωθι τοιαῦτα (ὡς π.χ. εἰς τὰ χωρία Λουκάβιτσα, Μπεζαΐτη κ.λπ.).

Ἀργότερον, ὅτε ἀπεφασίσθη νὰ καταλάβουν τὰς ἕδρας Ἀγάδων ἐπιφανεῖς τοιοῦτοι, ἐτοποθετήθη εἰς τὸ χωρίον Μπεζαΐτη — νῦν Κεραμιδιὰ—ὁ Μπεζαΐτ—Ἀγᾶς ἐξ οὗ καὶ ἡ ἐπωνυμία τοῦ χωρίου.

Ὁ Μπεζαΐτ—Ἀγᾶς, ἦτο ἀδελφὸς τοῦ πλουσιωτάτου Μπαστιρᾶ—Ἀγᾶ, οἰκιστοῦ τοῦ προαστείου τοῦ Λάλα, τοῦ ὀνομαστοῦ Μπαστιρᾶ. Οὗτος, ὡς ἐκ τῆς καταγωγῆς του, ἦτο εὐγενής, φιλήσυχος καὶ περιποιητικὸς πρὸς τοὺς Χριστιανούς, οὓς πάντοτε ἐπροστάτευεν. Εἶχε μέγα ἀνάκτορον εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος τοῦ χωρίου Μπεζαΐτη καὶ ἐπὶ μικροῦ λοφίσκου. Ἦτο δέ, τρόπον τινά, ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐν Πηνειΐᾳ Ἀγάδων.

Δὲν κατέστη δυνατόν, παρὰ τὰς προσπαθείας μας, νὰ ἔχωμεν τὰ ὀνόματα τῶν Ἀγάδων τῶν χωρίων τῆς Πηνειΐας καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ἀγᾶ τοῦ χωρίου Λουκάβιτσα, περὶ οὗ ἐκ παραδόσεως ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς:

Ὁ Ἀγᾶς τοῦ χωρίου Λουκάβιτσα ἦτο πλουσιώτατος, μὲ πολλὰ εἰσοδήματα καὶ κάτοχος ἰδίᾳ πολλῶν τιμαλφῶν, τὰ ὁποῖα εἶχε τοποθετήσει ἐντὸς δερματίνου δισακκίου, φυλάττων ταῦτα εἰς τὸ δωμάτιόν του. Εἷς ἐκ τοῦ ὑπηρετικοῦ του προσωπικοῦ, Γιάννης ὀνόματι, ἀντιληφθεὶς τοὺς ἐντὸς τοῦ δισακκίου θησαυροὺς τοῦ Ἀγᾶ, ἐζήτει κατάλληλον εὐκαιρίαν νὰ τοὺς κλέψῃ, καὶ εἶχε πρὸς τοῦτο καταστρώσει σχέδιον.

Ὁ Γιάννης, ὅτε τοῦ ἐδόθη ἡ κατάλληλος εὐκαιρία, ἔλαβε χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτός, τὸ δισάκκιον μὲ τοὺς θησαυροὺς καὶ ἀναβὰς ἐφ' ἑνὸς τῶν καλλιτέρων ἵππων — διετήρει ὁ Ἀγᾶς ὡραίους καὶ ταχύποδας ἵππους—ἐτράπη εἰς φυγήν. Εἶχεν ἀπομακρυνθῆ, ὅτε εἷς ἐκ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Ἀγᾶ, ἀντιληφθεὶς τὴν φυγήν, εἰδοποίησε τοῦτον περὶ τῆς διαπραχθείσης ὑπὸ τοῦ Γιάννη κλοπῆς.

Ὁ Ἀγᾶς εὐθὺς ἀμέσως ἐτράπη εἰς καταδίωξιν τοῦ Γιάννη, ὅστις εἶχε φθάσει εἰς τὴν πηγήν, ἡ ὁποία εὑρίσκεται μεσημβρινῶς τῆς θέσεως Γιαννὴ—Τζαμί.

Ὁ Γιάννης, ὅταν ἐπροχώρει δρομέως, ἠκούσθη λέγων: «ἂν πιάσῃς τὸν Γιάννη, χαρὰ στὸν Γιάννη», ἤτοι θὰ ἐφονεύετο ἀπὸ τὸν Ἀγᾶν, «ἂν δὲν τὸν πιάσῃς τὸν Γιάννη, χαρὰ στὸν Γιάννη», ἤτοι ὁ Γιάννης γίνεται εὐτυχὴς μὲ τοὺς θησαυροὺς τοῦ Ἀγᾶ.

Ὅταν ὁ Γιάννης εἶχε φθάσει εἰς τὴν πηγήν, ἐστράφη καὶ ἀντελήφθη τὸν Ἀγᾶν νὰ τὸν καταδιώκῃ.

Ἐπὶ τοῦ ἀποτελέσματος τοῦ διωγμοῦ ὑπάρχουν δύο ἐκδοχαί. Ἡ μία, ὅτι ὁ Γιάννης ἀπεμακρύνθη χωρὶς νὰ συλληφθῇ ἀποκομίζων τοὺς θησαυρούς, ἡ ἑτέρα, ὅτι συνελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἀγᾶ καὶ ἐξετελέσθη ἐπὶ τόπου.

Ἡ δευτέρα ἐκδοχὴ δὲν φαίνεται ἀνταποκρινομένη εἰς τὴν πραγματικότητα, καθ' ὅσον ὑπὸ τῶν παλαιοτέρων ἐβεβαιοῦτο, ὅτι ὁ Γιάννης ἀπεμακρύνθη μὴ συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀγᾶ καὶ ὅτι, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Τούρκων ἐξ Ἠλείας, ὁ Γιάννης ἔζη πλουσιώτατος, καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν κατέλαβε πολλὰς ἐκτάσεις γαιῶν,ἐκ τῶν ὁποίων ἀπελάμβανε πλεῖστα ὅσα.

Ὁ Ἀγᾶς εἰς ἀνάμνησιν τῆς κλοπῆς καὶ τῆς τόλμης τοῦ Γιάννη, ἤγειρεν ἐν Τζαμὶ μὲ μεγάλον μιναρὲν καὶ ἀκριβῶς ἐκεῖ ὅπου εὑρίσκεται

σήμερον ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, εἰς τὴν ὁποίαν τακτικώτατα ὁ Ἱμάμης ἐκάλει τοὺς Τούρκους τῆς περιφερείας, ἐξορκίζων αὐτούς, ὅπως, ἐν ὀνόματι τοῦ Ἀλλάχ, καταβάλουν προσπαθείας, πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ Γιάννη καὶ φανατίζων τούτους ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν. Καὶ ἔκτοτε ἡ τοποθεσία ἐκείνη ὀνομάζεται Γιαννῆ—Τζαμί, ὅπου τελεῖται κατ' ἔτος μεγάλη ἐμποροπανήγυρις κατὰ τὴν 29ην Αὐγούστου καὶ συρρέουν πλεῖστοι πανηγυριστάί.

Ἡ Πηνειΐα ἔδωσε καὶ αὐτὴ τοὺς καπεταναίους της καὶ ὡς τοιοῦτοι μὲ δρᾶσιν ἦσαν ὁ Κουντούρης καὶ ὁ Λαγανιώτης ἐκ τοῦ χωρίου Λαγανά.

Οὗτοι ἡγοῦντο πολεμιστῶν ἐκ Πηνειΐας. Ὅταν τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀνήρχοντο εἰς Πούσι, συγκεντρώσαντες ἀρκετὸν ἀριθμὸν πολεμιστῶν, ἐνώθησαν μὲ τὰ στρατεύματα καὶ ἐπολέμησαν ἡρωϊκῶς.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Διὰ τῶν προεκτεθέντων, ἐλπίζω νὰ κατεδείχθη πλήρως, πόσον ἡ ἱστορικὴ διαδρομὴ τῆς Ἠλείας, κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τῆς Ἐπαναστάσεως, ὑπῆρξε πλουσία εἰς δρᾶσιν καὶ Ἐθνικὴν ἀκτινοβολίαν ἀφθάστου τῷ ὄντι μεγαλείου.

Παρὰ τοὺς ἄλλους παράγοντας τῆς ἱστορίας, ἤτοι τὰς ἰδέας καὶ παραδόσεις, αἵτινες καθοδηγοῦν τὰ πεπρωμένα μιᾶς φυλῆς, τὴν προσωπικότητα τῶν ἡγετικῶν μορφῶν της, τὴν ἀνδρείαν τοῦ λαοῦ, τὰς εὐτυχεῖς συμπτώσεις εἰς τὰς ὁποίας δρᾷ καὶ μεγαλουργεῖ λαός τις κ. ἄ., μέγιστον ρόλον παίζει καὶ ἡ γεωγραφικὴ θέσις καὶ ἡ φύσις τῆς Χώρας, ἵνα ὁ λαὸς αὐτῆς λάβῃ ἀφορμὰς ν' ἀναδείξῃ τὰς ἱκανότητάς του καὶ διαπρέψῃ εἰς τὸ προσκήνιον τοῦ χρόνου καὶ εἰς τὸ θυελλόπληκτον στάδιον τῆς ζωῆς.

Ἡ φύσις καὶ ἡ θέσις τῆς Ἠλείας εἶναι λίαν πρόσφορα εἰς ἀνάπτυξιν λαοῦ καὶ πολιτισμοῦ καὶ εἰς διεξαγωγὴν ἱστορικῶν γεγονότων, διότι κατὰ πρῶτον μὲν εἶναι πάνυ εὔφορος καὶ εὔυδρος καὶ ἔχει κλῖμα ὑγιεινόν· ἔπειτα γειτνιάζει πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ τὰς Ἰονίους νήσους, ἤτοι πρὸς τὰς συγκοινωνιακὰς ἐκείνας ἀρτηρίας, δι' ὧν διηυκολύνετο ἡ μετακίνησις καὶ ἐπικοινωνία τῶν διαφόρων φύλων καὶ λαῶν καὶ ἐξησφαλίζοντο καταφύγια καὶ ὁρμητήρια· ἀφ' ἑτέρου δὲ συνδέεται καταλλήλως πρὸς τὰ δυσπρόσιτα ὀρεινὰ μέρη τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Πελοποννήσου, ἅτινα εἰς περιόδους κινδύνων καὶ κατακτήσεων γίνονται ἐλεύθερα ἐνδιαιτήματα τῶν ἀνυποτάκτων σωμάτων, ὡς συνέβη ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Ἡ μυθικὴ περίοδος, οἱ προϊστορικοὶ καὶ ἱστορικοὶ ἀρχαῖοι χρόνοι, οἱ Ἑλληνορρωμαϊκοί, οἱ Βυζαντινοὶ καὶ οἱ τῆς Φραγκοκρατίας καὶ τέλος ἡ ζοφερὰ νὺξ τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ὁ Ἀγὼν πρὸς ἀπελευθέρωσιν–μὲ τὰ τελευταῖα ἀσχολεῖται κατὰ κύριον λόγον ἐν ἐκτάσει τὸ παρὸν πόνημα– ἔχουν νὰ παρουσιάσουν ἐν Ἠλείᾳ γεγονότα σπουδαῖα.

Πλῆθος μύθων ἀναφέρεται εἰς τὴν χώραν ταύτην.

Ἡ Ὀλυμπία, ἐν πρώτοις, ἦτο πανελλήνιον θρησκευτικὸν κέντρον μὲ τὸ Ἡραῖον, τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς μὲ τὰ περίφημα ἀετώματά καὶ τὰς μετόπας, τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Διὸς ἐκ τῶν ἑπτὰ θαυμάτων τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τὸν Ἑρμῆν τοῦ Πραξιτέλους, τὴν Νίκην τοῦ Παιωνίου κ.λπ. Ἐκεῖ ἐτελοῦντο οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, τῶν ὁποίων οἱ νικηταὶ ἐλάμβανον ὡς ἔπαθλον κλάδον κοτίνου ἐκ τοῦ ἄλσους τῆς Ἱερᾶς Ἄλτεως τοῦ Κρονίου ὄρους καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Πίνδαρος ἀφιέρωσε τοὺς ἀθανάτους ἐπινίκους. Ὁ ἀρχαῖος ἱστορικὸς Ξενοφῶν ὁ Ἀθηναῖος διέτριψεν ἐπὶ εἴκοσι καὶ πλέον ἔτη εἰς τὴν Σκιλλοῦντα τῆς Ἤλιδος, ἐγγὺς τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τῆς Ὀλυμπίας, εἰς ἴδιον ἀγροτικὸν κτῆμα. Ἐκεῖ συνέγραψε πολλὰ ἔργα του ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸ τερπνὸν καὶ ὄλβιον τοπίον τοῦ μέρους ἐκείνου τῆς Ἠλείας.

Αἱ περιγραφαὶ τοῦ Στράβωνος καὶ τοῦ Παυσανίου παρουσιάζουν ἐξ αὐτοψίας πολλὰ μνημεῖα καὶ λείψανα τῆς ἀρχαίας δόξης τῆς Ἠλείας.

Ὁ Στηλίχων εἰς τὴν Φολόην κατενίκησε τοὺς Γότθους τοῦ Ἀλαρίχου.

Εἰς τοὺς χρόνους τῆς Φραγκοκρατίας, ἡ Ἠλεία, ὡς καὶ ὅλη ἡ Πελοπόννησος, ἦτο πεδίον μεγάλων γεγονότων καὶ πολλὰ μνημεῖα ἀναφέρονται εἰς τοὺς χρόνους αὐτούς.

Ἡ Ἠλεία διέπρεψε τὰ μέγιστα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας καὶ κατὰ τὸν Ἱερὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνα. Ὁ ὑπερήφανος λαὸς αὐτῆς ὑπέμενεν ἀλώβητος καὶ ἀκίβδηλος εἰς τὴν ψυχήν του τὰ δεινὰ τῆς δουλείας ἔχων πάντοτε ἄσβεστον τὴν πίστιν περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως, διὰ τὴν ὁποίαν διαρκῶς προπαρεσκευάζετο, οἱ δὲ ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ (κλῆρος, προὔχοντες, ἀρχηγοί, λόγιοι, ἔμποροι, ἔνοπλα σώματα τῆς ὑπαίθρου καὶ τῶν ξένων σημαιῶν) ἐβυσσοδόμουν καὶ διεβίβρωσκον τὸ μισητὸν οἰκοδόμημα τῆς τυραννίας.

Εἰς τὸ παρὸν πόνημα ἐξέθεσα ἐπὶ τῇ βάσει ἱστορικῶν στοιχείων, ἐπισταμένης ἀπὸ ἐτῶν μελέτης τῆς ἱστορίας τῆς Ἠλείας καὶ παραδόσεων ταύτης, πολλὰς λεπτομερείας περὶ τοῦ βίου τῶν ὑποδούλων Ἠλείων ὑπὸ τοὺς Τούρκους καὶ Ἀλβανούς, περὶ τοῦ τιτανίου ἀγῶνος ἐπιβιώσεως αὐτῶν καὶ περὶ τῆς παθητικῆς καὶ ἐνεργοῦ ἀντιστάσεως αὐτῶν κατὰ τῶν κατακτητῶν.

Ἡ προπαρασκευὴ βεβαίως τοῦ Γένους πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἐγένετο ὑπὸ σύμπαντος τοῦ ὑποδούλου καὶ τοῦ ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ, ἡ συμβολὴ ὅμως τῶν Ἠλείων εἰς ἐπιτυχίαν τούτου ὑπῆρξε μεγίστη.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις τοῦ 1821 εἶναι τὸ σημαντικώτερον γεγονός, διὰ τὸ ὁποῖον καυχᾶται τὸ Ἔθνος, διότι ἀπέδειξε διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν τὴν ἄφθαστον δυναμικότητα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἡ ὁποία πάντοτε ἐμεγαλούργει καὶ μεγαλουργεῖ.

Ἡ Ἐπανάστασις ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν ἀπελπιστικὴν κατάστασιν, ἥτις ἐπὶ τοσοῦτον χρονικὸν διάστημα ὡς φοβερὸς ἐφιάλτης τρόμου καὶ φόβου ἐπίεζε τὰ στήθη τοῦ ὑπερηφάνου καὶ ὑπερόχου εἰς προτερήματα Γένους. Φυσικὸν ἦτο λοιπόν, ὕστερον ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ ἀπαραδειγματίστου ζυγοῦ, ἅπαντες οἱ Ἕλληνες νὰ δεχθοῦν μὲ ἄκρατον ἐνθουσιασμὸν καὶ μὲ ὑπερτάτην ἀγαλλίασιν τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως.

Εἰς τὴν πρωτοφανῆ ταύτην ἅμιλλαν ὅλων τῶν τμημάτων τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, ὅπως φανοῦν ἀντάξια τῶν ἐνδόξων προγόνων εἰς τὸν ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἑστιῶν ἀγῶνά των, οὐδόλως ὑπελείφθησαν οὔτε ἐμειοδότησαν οἱ Ἠλεῖοι, διότι ἐπολέμησαν, ὡς εἴδομεν, μετὰ ἀξιοζήλου γενναιότητος καὶ αὐταπαρνήσεως, οὐ μόνον ἐν τῇ Ἠλείᾳ, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα μέρη, ὡς εἰς Τρίπολιν, εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν, εἰς Ναύπλιον, Μεσολόγγιον καὶ Ἀθήνας, συντείναντες οὕτω μεγάλως εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς φιλτάτης Πατρίδος καὶ ποτίσαντες ἅμα τὸ ἱερὸν ἔδαφός της μὲ ἄφθονον αἷμα.

Πρὸς συγγραφὴν τοῦ ἔργου τούτου ἀφιέρωσα ἐκ τῆς ζωῆς μου χρονικὸν διάστημα ἀρκούντως σημαντικόν. Κατέβαλον πολυχρονίους μόχθους καὶ συντόνους προσπαθείας διὰ τὴν περισυλλογὴν τῆς ὕλης καὶ ἔλεγχον τῶν πληροφοριῶν.

Τὸ κίνητρον, τὸ ὁποῖον μὲ ὥθησεν εἰς τὴν ἐργασίαν μου ταύτην, ἦτο ἡ θερμὴ ἀγάπη πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα : τὸν τόπον της, τὸ παρελθόν της, τὴν πνευματικὴν κίνησιν καὶ πρόοδον καὶ τοὺς ἐξόχους ἄνδρας, οἵτινες ἀνέκαθεν λαμπρύνουν οὐ μόνον αὐτήν, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν Ἑλλάδα μας εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς δραστηριότητος.

Ἡ γνῶσις τῶν ἀρετῶν τῶν προγόνων παρορμᾷ πάντοτε τοὺς μεταγενεστέρους εἰς πράξεις γενναίας καὶ ἀνταξίας αὐτῶν. Τὸ ἔργον μου διαφωτίζει κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν ζωὴν καὶ τὰ δεινὰ τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ τοὺς ὑπερόχους ἀγῶνάς των πρὸς ἀπελευθέρωσιν, ἐκ τούτων δ' ἀσφαλῶς ἔχουν πολὺ νὰ ὠφεληθοῦν οἱ ἐπιγινόμενοι ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς Ἐλευθερίας καὶ τὴν προθυμίαν εἰς οἱασδήποτε θυσίας πρὸς διατήρησιν ἢ ἀνάκτησιν ταύτης.

Πρὸς τούτοις, νομίζω, ὅτι εἶναι χρέος ἱερὸν ἡ ἐξιστόρησις τῶν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ ἄθλων τῶν προγόνων, ἀποτελοῦσα τὸ καλύτερον μνημόσυνον δι' αὐτούς.

Ἡ ἔκθεσις τῶν ἀφορώντων τὴν Ἠλείαν στηρίζεται, ὡς ἀνέφερα, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς ἀφηγήσεις ἐξηλεγμένας προερχομένας ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν Ἀγωνιστῶν καὶ ἀνθρώπων τοῦ τόπου, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς γραπτὰς πηγάς τῶν ὁποίων κυριώτεραι εἶναι τὰ εἰς τὴν κατοχήν μου ἐξαιρετικῆς σημασίας ἱστορικὰ ἔγγραφα, ἅτινα δημοσιεύω ἐν τῷ παρόντι αὐτούσια, διότι ἡ ἐκ τῶν ἀρχείων φωνὴ εἶναι πάντοτε εἰλικρινεστέρα καὶ ἀπηλλαγμένη τῶν ἐνδεχομένων παρανοήσεων τοῦ γράφοντος.

Χαίρω, διότι κατώρθωσα νὰ φέρω εἰς τὴν δημοσιότητα ἀνέκδοτα ἱστορικὰ γραπτὰ μνημεῖα ἐπιχύνοντα περισσότερον φῶς εἰς τὸ παρελθὸν τῆς φιλτάτης Πατρίδος. Διὰ τὴν εἰδικὴν ἱστορίαν τῶν διαφόρων μερῶν τῆς Ἑλλάδος αἱ τοιαῦται ἱστορικαὶ συλλογαὶ εἶναι προφανῶς πολύτιμοι διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ τόπου, ἡ δὲ συγκέντρωσις, ἐξασφάλισις καὶ ἐπιστημονικὴ ἐκμετάλλευσις καὶ δημοσίευσις αὐτῶν, εἶναι ἀληθῶς ἐθνικὸν ἔργον, ὅσον εἶναι καὶ ἡ συγκέντρωσις ἄλλων στοιχείων πρὸς γνῶσιν τῆς χώρας ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως, ὡς εἶναι τὰ δημοτικὰ τραγούδια, αἱ παραδόσεις, τὰ τοπωνύμια, τὰ λείψανα παρελθόντων πολιτισμῶν κ.λ.π. κ.λ.π.

Τὰ τοιαῦτα κείμενα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, μένοντα κεκρυμμένα εἰς χεῖρας ἀνθρώπων πολλάκις ἀγνοούντων τὴν χρησιμοποίησιν καὶ ἀξίαν των, ἐκτὸς τοῦ ὅτι κινδυνεύουν νὰ ἀπολεσθοῦν προϊόντος τοῦ χρόνου, κρατοῦν εἰς τὴν ἀφάνειαν, οὐχὶ σπανίως, σελίδας ἐνδόξους τῆς πατρίου ἱστορίας.

Αἱ ἐπιστολαὶ τῶν Τούρκων ἀρχόντων (Ἀγάδων) καὶ τὰ διάφορα συμφωνητικὰ τῶν πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως χρόνων, ὡς πρωτότυπα καὶ ἀνέκδοτα ἱστορικὰ ἔγγραφα, εἶναι σημαντικώτατα διὰ πολλὰ ζητήματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Καὶ τὰ ἄλλα ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως τά τε πρωτότυπα καὶ τὰ ἀντίγραφα εἶναι ἐπίσης μεγίστης ἀξίας ὡς προερχόμενα ἀπὸ πρόσωπα πρωταγωνιστήσαντα εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, ὡς εἶναι ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Μιαούλης, ὁ Αὐγ. Καποδίστριας, οἱ Σισίναι κ.ἄ.

Αἰσθάνομαι βαθεῖαν ἱκανοποίησιν καὶ θεωρῶ τὸν ἑαυτόν μου ἀληθῶς εὐτυχῆ, διότι, μὲ τὰς πενιχράς μου δυνάμεις, κατώρθωσα νὰ φέρω εἰς πέρας τὸ ἀνὰ χεῖρας ἔργον.

Ἐὰν ἀνταπεκρίθην ἢ ὄχι εἰς τὰς προσδοκίας τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ, ἐπαφίεμαι εἰς τὴν εὐθυκρισίαν αὐτοῦ καὶ μόνον.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΕΣ

Συνταχθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀρχειοφύλακος τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους φιλολόγου Κωνσταντίνου Ἀθ. Διαμάντη.

(Οἱ ἀριθμοὶ δηλοῦσι τὰς σελίδας)

Α΄.) ΠΙΝΑΞ ΟΝΟΜΑΤΩΝ, ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΛΕΞΕΩΝ

Α

Ἀβαντάγγιο (Ἰταλ. avvantaggio=ὠφέλεια) 64.

Ἀβανταγιόζα (Ἰταλ. avvantaggiosa=ὠφέλιμος) ἔκβασις 64.

Ἀβγάδας, πλουσιώτατος Ἀγᾶς Τριπόλεως, πατὴρ τῆς Μπεμιγὲ ἢ Μαριωρῆς Τριτσιμπίδα 213.

Ἀβδᾶς, Ἀγᾶς Γαστούνης πολιορκηθεὶς ὑπὸ τοῦ Σισίνη 131.

Ἀβδούλ-Ἀγᾶς, κατήγετο ἐκ τῆς οἰκογενείας Ἀμποῦ Ταλάμ 16, πρωτεξάδελφος τοῦ Ἀλῆ-Ἀγᾶ, Ἀλῆ-Φαρμάκη κλπ. 27, ἀδελφὸς τοῦ Κόκκα-Ἀγᾶ, εἰς Κακοτάρι εἶχε πύργον, εἶχεν Ὀθωμανοὺς φύλακας, παρηκολούθει τὸν Γ. Γιαννιᾶν καὶ ἐξουσίαζε τὰ χωρία Κακοτάρι, Κερτίζα καὶ Σκιαδοχώρια, εἶχεν ἀνάκτορα καὶ ἔστελλε ταμβάκον ἐκ Λειβάρτζι καὶ Σοπωτοῦ εἰς Λάλα διὰ τοῦ Δημήτρη Τουτούνη 40.

Ἄβουρα ἢ Λεστενίτσα ἢ Ἐνιπεύς, παραπόταμος τοῦ Ἀλφειοῦ 23, 39, 51, 162, 179, 191, πρόγνωσις ἐκ τῶν ὑδάτων 21, μπαρουτόμυλοι Σπηλιωτοπούλων-Βαρουξαίων, Κοροντζῆ, Κούκκου-Ἀσημακοπούλου, Ἰω. Εὐθυμίου, Παπαγεωργίου 45, 46, 195, νίτρον εἰς σπήλαια 45, ἀποθῆκαι πυρίτιδος τὰ σπήλαια 45, 195, ναὸς Ἁγίας Παρασκευῆς 52, 114,132, 175, εἰς σπήλαια κατέφευγον οἱ Χριστιανοὶ 216.

Ἀγαδηλίκια, διοικητικὴ διαίρεσις ἧς ἦρχεν Ἀγᾶς 173.

Ἀγαλίκι 79,80.

Ἀγαλλόπουλος Γ., πληρεξούσιος πόλεως Ναυ(πλίου;)241.

Ἀγᾶς καὶ Ἀγάδες 22,26,27,29,31,33,34,37,38,40,78,79 84,98,108,126,131,132,139,142,147,188,191,193,194, ἐπιστολαὶ 6 18, 54, 89, 261, προήρχοντο ἐξ ἐπισήμων ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν τῆς Ἠλείας 15, 19, ἄγνωστοι οἱ πρῶτοι τοῦ Λάλα 17, 19, θηριωδίαι 17, φιλικαὶ σχέσεις μὲ Χριστιανοὺς 18, τίτλος 18, Λάλα, Πύργου, Γαστούνης 19–20, ποιμνιοστάσια 45, εἰς ὑπηρεσίαν των Χριστιανοὶ ὡς γραμματεῖς κλπ. 55, 128, 175, 176, 194, ἀνακριτὴς διὰ πυρῖτιν Δημητσανιτῶν 47, Μπόκας Εὐθύμιος 47, συμβούλιον 165, 205, ἀγαδηλίκια 173, εἰς Ἅγιον Γεώργιον Φολόης 187.

Ἀγγελῆς 199, 247.
Ἀγγλία 110.
Ἀγγλικὸς στρατός, ἐν Ἑπτανήσῳ κατετάσσοντο καὶ Ἕλληνες 110. Ἐν Ζακύνθῳ ὑπηρετεῖ ὁ καπετὰν Κώστας 120, ὁ Θ. Κολοκοτρώνης 120, ὁ Βιλαέτης 120, 160, οἱ ἀδελφοὶ Καμπάση 120, ὁ Κωνστ. Γκίκας 121, ὁ καπετὰν Ρῖζος 121.
Ἄγγλοι, εἰς Ζάκυνθον 27, Ἑπτάνησος καὶ Τοῦρκοι 193.
Ἁγία Λαύρα 176.
Ἁγία Παρασκευὴ 29, 142. Ναὸς παρὰ τὴν Ἄβουραν 52, 114, 132, 175 προσηύχετο (Θ. Κολοκοτρώνης, καπετὰν Κώστας Κουμανιώτης). Θέσις παρὰ τὸν Πύργον 147, 161, 170. Ἀναγν. Ματσούκας 114, ἐν μάχῃ ἐφονεύθη ὁ Σεϊντάγας καὶ ὁ Ἀζήζ–Ἀγᾶς 101.
Ἁγία Τριὰς 196.
Ἅγιοι Ἀπόστολοι Καλαμῶν, ναὸς 176.
Ἅγιος Βλάσης. Δημ. Ἰνταρὲς 221.
Ἅγιος Γεώργιος 52, 102, 106, 164. Ἀγαμ. Αὐγερινὸς 53. Καπετὰν Κώστας Κουμανιώτης 114, 120. Χριστόδ. Τσατσᾶς 116. Ἀγγελῆς Νιώτης 119. Χωρίον τοῦ Σεϊντάγα 55. Χωρίον Πύργου 132, 162. Κιαχαγιλίκι 76. Ναὸς Βοστίτσης ἔνθα ἔγινε συνέλευσις τῶν προκρίτων 99, 175. Ναὸς ἐν Φολόῃ 175, 184, 185, 186, οἱ Ἀγάδες ἐτέλουν ἱππικοὺς ἀγῶνας μὲ ἔπαθλον ἄρτον, τράγον ἢ κριὸν ἀφιερώματα τῶν ποιμένων τῆς Φολόης εἰς τὸν προστάτην των Ἅγιον Γεώργιον 187, βοηθεῖ τοὺς ἐκεῖ ἀγωνιζομένους Ἕλληνας 188, 189, σύνοδος ἀρχηγῶν καὶ καπεταναίων 189, οἱ ἀρχηγοὶ εὐχαριστοῦν τὸν Ἅγιον 190, ἤττα Λαλαίων 194, 195. Ὁ Ἅγιος προπορεύεται τῶν ἀγωνιστῶν 187. Ναός, ὃν ἤγειρεν ὁ Ἰω. Εὐθυμίου καὶ ἐχάραξεν ἐπιγραφὴν 187.
Ἁγιώργης. Θ. Κολοκοτρώνης 49.
Ἅγιος Δημήτριος, ναὸς ἐν Φολόῃ 11, ναὸς ἐν Καράτουλα 141. Περιφέρεια 169.
Ἅγιος Ἰωάννης 78, χωρίον Πύργου 132, Θέσις Δίβρης 248, ναὸς ἐν Ἠλείᾳ 257.
Ἅγιος Κορίνθου (=δεσπότης). Θ. Κολοκοτρώνης καὶ Χριστ. Αὐγερινὸς 56.
Ἅγιος Νικόλαος. Ναὸς Δούκα 52, ναὸς Πύργου 91, ναὸς Νεμούτας ἔνθα ἐτάφη ὁ Γ. Πλαπούτας 197.
Ἅγιος Πέτρος. Πληρεξούσιοι 241.
Ἅγιος Σπυρίδων. Ναὸς Πύργου 165.
Ἅγιος Χαράλαμπος. Ναὸς Πύργου (πολιοῦχος Ἅγιος) 30, 51, 106, 153, 161, 164, 167, 168, 169, 172–174, προσηύχετο ὁ Θ. Κολοκοτρώνης 23. Ἀθ. Πετρουτζῆς 118. Ἀδελφοὶ Ματθαίου 125. Δέονται γυναικόπαιδα 168. Θαυματουργὸς 168, 170, 173. Ὁ Σελὴμ–Ἀγᾶς δὲν τὸν κατέστρεψε λόγῳ ἐνσκηψάσης ἀσθενείας 172.
Ἀγκαλὰ (=ἄν καὶ) 63, 78, 84.
Ἀγκώνα πόλις Ἰταλίας. Παξιμάδι κουλοῦρες ὀρδινάριες 63, 64 (φίνο καὶ καλοψημένο), 66, 67, 68.

Ἀγουλινίτσα 102, 140, 148, 161, 164, 165, 171, 181, 182. Καὶ μάχαι εἰς Κλειδὶ 36, 39, 90 (Ἀναγν. Παπασταθόπουλος), 106, 174–175. Στρατὸς 50. Διον. Αὐγερινὸς 53. Μοσκουλόπουλος 84. Δημητρούλας 119. Ἀδελφοὶ Κούκκου 121. Θ. Κολοκοτρώνης, Ἀναγν. Παπασταθόπουλος, Διάκου 123, Γυναικόπαιδα καὶ Ἰμβραὴμ 125. Ἀσημακόπουλοι 127. Μέτρα πρὸς καταστροφήν της 160. Ἀλέξιος Μοσχούλας 174. Ἰω. Διάκος 227. Μοσχουλαῖοι 249.
Ἄγραφα. Πληρεξούσιοι 240.
Ἄγριος, Κένταυρος 10.
Ἀγροικοῦμαι 232.
Ἄγχιος, Κένταυρος 10.
Ἀγωγιάται 67.
Ἀγῶνες Ὀλυμπιακοὶ 259.
Ἀγωνιστῶν ἀφηγήσεις 6, 261.
Ἀδελφοποιητοὶ 22.
Ἀδαμίδης ἢ Ἀδαμόπουλος Πολυζώης 63, 64, 67, 69, 87, 88. Εἰς Αὐγερινὸν ὑπὸ Καραβιᾶ 64, 68. Ἐπιστολὴ πρὸς Χρ. Αὐγερινὸν 86–87, ἐπιστολὴ ἀπὸ Χρ. Αὐγερινὸν 88. Ὀψώνια 88. Λογαριασμὸς 88, 89.
Ἀζήζ–Ἀγᾶς 20, 30, 42, 74 (Λελὲς), 78, 147, 173. Φονεύεται εἰς Ἁγίαν Παρασκευὴν μαχόμενος κατὰ τοῦ Χασὰν πασᾶ 101, 148–150, 154. Μάχαι κατὰ Χασὰν πασᾶ 122. Ἀποκεφαλίζεται 150, 151. Ἵππος του 150, 154. Μήτηρ του 150, 151, 153, 154. Βλ. Σεϊντάγας 173.
Ἀθανασιάδης Γ., ἐπιστολὴ πρὸς Ἀγ. Αὐγερινὸν 53–54.
Ἀθανασίου Δημήτριος, πληρεξούσιος Ἀγράφων 240.
Ἀθανασόπουλος ἢ Καϊάφας, οἰκογένεια Δίβρης 135, 137, 174.
Ἀθηνᾶ, σύμβολον σφραγῖδος 251, 254.
Ἀθῆναι. Ἀγωνίζονται Ἠλεῖοι 5, 260. Πολιορκία καὶ Ἀν. Παπασταθόπουλος, Δουκαῖοι, Πύργιοι, Χρύσ. Σισίνης 91. Κινδυνεύουν 246.
Ἄθως, λαμβάνει πυρῖτιν ἐκ Δημητσάνης 47.
Αἴγινα, πληρεξούσιοι 237.
Αἰγοπρόβατα Ἀγάδων 21, 28, 37.
Αἴγυπτος, οἱ ἀδελφοὶ Ματθαίου αἰχμάλωτοι 125.
Αἴολος, πατὴρ τοῦ Κρηθέως 132.
Αἱρετόκρισις 82.
Αἰτωλοηλεῖοι 11.
Ἀκαδημία. Ἰόνιος Κερκύρας ἔνθα ἐσπούδασεν ὁ Λυκοῦργος Κρεστενίτης 106. Πίζης 55.
Ἀκαρνανία. Καραϊσκάκης 231.
Ἀκράτα. Ἐπολέμησεν ὁ Δημ. Ἰνταρὲς 221.
Ἀκροκεραύνια. Ἐκεῖθεν κατῆλθον οἱ Ἀλβανοὶ τοῦ χωρίου Δούκα 133.
Ἀκροκόρινθος 47. Πολιορκία καὶ Π. Ἀναγνωστόπουλος μετὰ Δημ. Ὑψηλάντου 222.
Ἀκρόπολις Ἀθηνῶν. Εἰς τὴν πολιορκίαν ὁ Κωνστ. Γκίκας 121.

Ἀκρόπολις Ἠλείας 11.
Ἀλάριχος 11, 12 (ἐνετικὰ ἐρείπια), 259.
Ἀλβανοὶ 22, 260. Ἐν δυτικῇ Πελοποννήσῳ 13, ἐν Φολόῃ 13, ἐν Λάλᾳ 14, ἐξ Ἀκροκεραυνίων εἰς Δούκα 133. Καταστέλλουν ἐπανάστασιν Ὀρλώφ 147. Εἰς Δάρδιζαν 228.
Ἀλεμισινάνη, θέσις 188.
Ἀλεξάνδρεια 229.
Ἀλεξόπουλος Ἀναστ. 248.
Ἀλεξόπουλος Δημήτριος 248.
Ἀλῆς 77.
Ἀλῆ-Ἀγᾶς 16, 21, 30, 31, 40. Ἀνάκτορα 27, 35, 36–37, 144, 160, 170, 191, 201, 208. Πάππος 19. Πατὴρ 20. Ἀδελφοί: Ἀλῆ-Φαρμάκης, Βεζούλ-Ἀγᾶς, Ἰμβραὴμ-Ἀγᾶς 19, 20, 27, 36–37. Πρώτη Χανούμ 19. Γραμματεῖς: Γ. Αὐγερινὸς 54, Ἀναγν. Παπασταθόπουλος 89. Καὶ Καραμεραῖοι 101. Πανάγος Ροδόπουλος 142, 143 (ἐπεισόδιον μὲ Βαλιδὲ Χανούμ κατὰ τὰ γενέθλιά της). Γενέθλια 144, 145. Βασανίζει τὸν Π. Γρίτσαν 146. Παρηγορεῖ τὴν μητέρα τῶν φονευθέντων Ἀγάδων 153. Συμβούλιον εἰς τὰ Ἀνάκτορά του 170, 201–202 (Γιουσούφ πασᾶς), 208. Ἀδελφὴ 216.
Ἀλῆ-πασᾶς Ἰωαννίνων 46. Καὶ Λαλαῖοι 22, 181. Καὶ Ραΐτ-Ἀγᾶς 32. Σχέδια κατὰ Σουλτάνου μὲ Λαλαίους 32.
Ἀλῆ-πασᾶς, φρούραρχος Ναυπλίου 53.
Ἀλῆ-Σπαΐς Ἀβαρινιώτης υἱὸς τοῦ Σουλεϋμὰν Σπαΐ 74.
Ἀλῆ-Τσελεπῆ, χωρίον καὶ Ἀγᾶς 114. Ἀναγν. Ματσούκας 114.
Ἀλῆ-Φαρμάκης 16, 20, 21, 30, 31, 50, 51, 52, 218. Ἀδελφοί 19 (Ἀλῆ-Ἀγᾶς), 27 (Βεζούλ-Ἀγᾶς, Ἰμβραὴμ-Ἀγᾶς καὶ Ἀλῆ-Ἀγᾶς), 36–37. Πάππος 22. Ἐκστρατεία Βελῆ-πασᾶ 23, 120. Στέλλει τὸν Χασὰν Φειδᾶ κατὰ τοῦ Βελῆ 35. Πολιορκεῖται εἰς πύργον του ἐν Μοναστηρακίῳ Γορτυνίας 24, 25, 26, 27, 105, 117, 119, 120, 147. Συνθηκολόγησις πολιορκημένων 119. Διευκολύνει τὸν Θ. Κολοκοτρώνην 26. Φίλος Κολοκοτρωναίων 120, 138. Εἰς Τρίπολιν φυλακίζεται καὶ δραπετεύει 26, 27. Εἰς Ζάκυνθον ἀσθενεῖ καὶ ἀποθνήσκει 27. Κηδεία καὶ τάφος 27. Καὶ Καραμέρος 101. Καὶ Μήτσου 105. Καὶ Κρεστενῖται 107. Καὶ ἀδελφοὶ Λαμπαούνα 120. Τὸν ἐνισχύουν οἱ Γορτύνιοι διαταγῇ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη 221.
Ἀλικοτισθῶ, νά, (=ἐμποδισθῶ) 75.
Ἀλκυόνη, ἀδελφὴ τοῦ Εὐρυσθέως 10.
Ἀλσιβερίσι 79.
Ἄλτις, ἄλσος τοῦ Κρονίου ὄρους 259.
Ἀλφειὸς 14, 15, 21, 118, 132, 162, 174, 179, 259, καὶ ποταμὸς Ἐρύμανθος 11. Ποταμίσκος Βουφάγων 11. Ναὸς Σωτῆρος 125. Ἐπινίγησαν Τοῦρκοι 175. Μάχη Ἰμβραὴμ μὲ Ἰω. Διάκον 225. Συγκοινωνία 252. Διονύσιος Αὐγερινὸς ἐπνίγη 53, 118, 174.
Ἀμανέτι (=ἐνέχυρον) 79.
Ἀμοργὸς 238.

Ἀμπάζης-Ἀγᾶς. Φίλος Χριστιανῶν 38. Σχέσεις μὲ οἰκογένειας Δούκα 38. Οἰκογένεια Παπαγεωργίου 38. Συνδέεται μὲ Χρυσανθάκην Παπαγεωργίου 177. Ἐστάλη εἰς Δούκα ὑπὸ Λαλαίων, ἵνα μάθῃ ἂν ἐξερράγη ἡ Ἐπανάστασις 176–7.
Ἀμπέλι 248. Βέργες, κλήματα 82–83.
Ἀμπελιανίτης Γιάννης 199.
Ἀμπελιάτικα 79,80.
Ἀμποῦ Ταλάμ, ὀθωμανικὴ οἰκογένεια Λάλα 16.
Ἀμφίων, Κένταυρος φονευθεὶς περὶ τὴν Φολόην 10.
Ἀναζίρη χωρίον, νῦν Νεοχώριον 255.
Ἀναγνωστάκης. Παπασταθόπουλος γραμματεὺς 79.
Ἀναγνωσταρᾶς 103. Μινίστρος πολέμου 60. Εἰς πολιορκίαν Πατρῶν μετὰ στρατοῦ 61. Καὶ Κωνστ. Βιλαέτης 111.
Ἀναγνώστης 247. Υἱὸς Παπαντώνη 33, 34 (νυμφεύεται Νικολέτταν). Εἰς Ἐτέμπεην 75, 78. Γραμματεὺς Σεϊντάγα 75. Παπασταθόπουλος 80.
Ἀναγνωστόπουλος. Συμβούλιον μάχης Πύργου 161.
Ἀναγνωστόπουλος Παναγ. ἐξ Ἀνδριτσαίνης τῆς Ὀλυμπίας, Φιλικός, μὲ Νικ. Σκουφᾶν, Ἐμμ. Ξάνθον καὶ Δημ. Ὑψηλάντην, εἰς Κωνστ)πολιν, πολιορκίαν Τριπόλεως καὶ Ἀκροκορίνθου, εἰς ἐκστρατείαν Κορίνθου καὶ Στερεᾶς 222. Ἀξιώματα: Νομάρχης Ἠλείας, Εὐβοίας, Λακωνίας, Ἀργολίδος, Ἀχαΐας, Μεσσηνίας, Διοικητὴς Θήρας, Σύμβουλος Ἐπικρατείας 222. Τῷ ἀπενεμήθη ὁ χρυσοῦς σταυρὸς τοῦ Σωτῆρος 222. Ἀπέθανεν ἐκ χολέρας 222. Πληρεξούσιος Φαναρίου 241. Ἔκτακτος Ἐπίτροπος Ἤλιδος 252, 254.
Ἀνάκτορα Ἀγάδων 20, 21, 28 κ. ἀ.
Ἀνάληψις θέσις Πύργου 36, 52, 195 (ὀχυρώσεις Ἑλλήνων). 200, 202, 206, 208, 209, 210, 214. Εἰς μάχας Πούσι: Ἀν. Ματσούκας 114, καπετάνιος Κώστας 120, Β. Βασιλόπουλος 129, ὀχυρὰ 192. Θέσεις Κλαψῆ καὶ Κασεμπᾶ 195. Μάχη Λάλα καὶ Κ. Παπαγεωργίου 218, Ἀνδρικόπουλος 228.
Ἀναρχία 234, 235 (ἐμφύλιοι διαφωνίαι τῶν Ἑλλήνων).
Ἀνάσταινα 82.
Ἀναστασόπουλος Θεόδωρος, εἰς πιστοποίησιν Γ. Συρογιαννοπούλου 130.
Ἀναστασόπουλος Κανέλλος, υἱὸς τοῦ Ἀναστάση Παπαγιαννοπούλου 248, ἀνεψιὸς αὐτοῦ ὁ Νικολὸς υἱὸς τοῦ Ἰωάννου 248.
Ἀναστασόπουλος Μῆτρος, πληρεξούσιος Ἀρκαδίας 240.
Ἀνατολικόν. Πολιορκία εἰς ἣν μετέσχεν ὁ Γ. Συρογιαννόπουλος 130.
Ἀνατομίας μαθήματα 55, 56. Βλ. Ἀκαδημία Πίζης καὶ Ἀγαμ. Αὐγερινός.
Ἀνδραβίδα. Καπετὰν Κώστας καὶ Ἀνδραβιδαῖοι κατὰ Λάλα, πέντε ἐφονεύθησαν εἰς μάχην Ἀνάληψις - Πούσι 120.
Ἀνδρέας, αὐτάδελφος τοῦ ; 86.
Ἀνδρικόπουλοι, οἰκογένεια νῦν Κουλοχέρη, ἐκ Δαρδίζης, ἦσαν ὁ τρόμος τῶν Λαλαίων 227, 228. Εἰς Λυκοχώρι Γορτυνίας ἐγκατε-

στάθη 228. Οἱ Λαλαῖοι τραυματίζουν τὸν πατέρα των 228. Πενταμελὴς οἰκογένεια μάχεται ἐκ σπηλαίου, ξεβουλλώνουν μὲ βέργαν τὸ καριοφίλι, οἱ δὲ Λαλαῖοι τρομάζουν ἐκ τοῦ περιέργου κρότου καὶ φεύγουν 228. Εἰς Ἀνάληψιν 228. Ἀχρηστευθείσης τῆς χειρὸς του πολεμεῖ ἡ σύζυγός του 228.

Ἀνδρίτσαινα. Π. Ἀναγνωστόπουλος Φιλικὸς 222.
Ἀνδριτσαῖοι. Κτυπῶνται μὲ Φαναριώτας Τούρκους 49.
Ἀνδρόνη 54.
Ἄνδρος 238.
Ἀνδρούβιστα. Πληρεξούσιοι 242.
Ἀνδροῦσα. Πληρεξούσιοι 242.
Ἀνδρουτσόπουλοι. Οἰκογένεια ἐκ Δίβρης 135.
Ἀνδροῦτσος. Ὡς οὗτος εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιᾶς οὕτως ὁ Ἰω. Διάκος ἀμύνεται κατὰ τοῦ Ἰμβραὴμ εἰς Μονὴν Σωτῆρος παρὰ τὸν Ἀλφειὸν 125, 226.
Ἀνεμοίραγα 248.
Ἀνεμόμυλος, θέσις Πύργου 42, 118, 161, 162, 164, 169.
Ἀνθών, τὸ ἄλλοτε χωρίον Ταταραλῆ 255.
Ἄνιγρος, ποταμὸς Ἤλιδος 10.
Ἀντάμικη 248.
Ἀντέτι 74, 77.
Ἀντωνόπουλος Γ. Μ., πληρεξούσιος πόλεως Ναυ(πλίου;) 241.
Ἀπαγωγὴ νεάνιδος ὑπὸ Ραΐτ–Ἀγᾶ 34, 35.
Ἀπδάγα, ὀθωμανικὴ οἰκογένεια Μονεμβασίας 16.
Ἀπδίμ Πιγιάνων, ὀθωμανικὴ οἰκογένεια Κορίνθου 16.
Ἀπδουλᾶ–Ἀγᾶς, διοικητὴς φρουρίου Ρίου 37, Παλ. Πατρῶν καὶ Ρίου (παραδίδει τὰ φρούρια διὰ συνθήκης εἰς τὰ ἐν Ἑλλάδι Γαλλικὰ στρατεύματα) 229.
Ἀποδεικτικὸν 62.
Ἀποκοπὴ 73, 76, 80.
Ἀποκρένομαι 60, 62 (καὶ ἀπόκρισις), 73, 84, 248.
Ἀπόλλων. Ναὸς ἐν Κύμῃ ἔνθα ἦσαν ὀδόντες τοῦ Ἐρυμανθίου κάπρου 11.
Ἀποσκίτης Ἀργύρης, ἐκ Βελημάχης Γορτυνίας 23, 51, 198, 220. Ἀναφορὰ πρὸς Τσάρον 129. Ἀγωνίζεται εἰς Λάλα 202. Μὲ Θ. Κολοκοτρώνην εἰς Μοναστηράκιον 220. Εἰς Πούσι, τραυματίζεται, πάλιν εἰς μάχην Γράνας, εἰς πολιορκίαν Πατρῶν καὶ Τριπόλεως, εἰς Δερβενάκια μὲ Θεόδ. Κολοκοτρώνην, ὑποχιλίαρχος ὑπὸ Κανέλλου Δεληγιάννη, χιλίαρχος ὑπὸ Θ. Κολοκοτρώνη, ὑπασπιστὴς Θ. Κολοκοτρώνη 220.
Ἀράπης, ἀκόλουθος τοῦ Χριστ. Τσατσᾶ 116.
Ἀράπης, φονεύει τοὺς πυροβολητὰς τῶν κανονίων εἰς μάχην Φολόης 207.
Ἀράπη Δένδρον 207.
Ἀρβανίτη, χωρίον Σεϊντάγα 35, 74.
Ἀρβανιτιά. Κολιόπουλος καὶ Τοῦρκοι Κατακώλου 94.
Ἀργεῖος, Κένταυρος φονευθεὶς περὶ τὴν Φολόην 10.

Ἀργολίδος Νομάρχης ὁ Π. Ἀναγνωστόπουλος 222.
Ἄργος 50. Συνέλευσις 7ης Νοεμβρίου 1831 σελ. 6, 236–243 (δημοσιεύεται τὸ πρακτικόν). Μόλυβδος μενδρεσέδων 47. Δράμαλης 49. Βουλευτικὸν 99. Δ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις 57. Ε' Ἐθνικὴ Συνέλευσις 1832 σελ. 57, 58, 235. Εἰς μάχας ὁ Γ. Συρογιαννόπουλος 130. Πληρεξούσιοι 241. Δ. Τσόκρης, πληρεξούσιος Συνελεύσεως 7ης Νοεμβρίου 1831 σελ. 241.
Ἀργύρη μουριὲς 83.
Ἀργυρόπουλος Ἄνθιμος διδάσκαλος ἐν Ζακύνθῳ 183.
Ἀργυρόπουλος Μαρκέλος διδάσκαλος ἐν Ζακύνθῳ 183.
Ἀρίφαγας Χαλήλ Κιαχαγιόπλος 74.
Ἀρκάδες ἐν Λασιῶνι 11.
Ἀρκαδία. Κένταυροι ἐν αὐτῇ 10. Λασιὼν 11. Ἐρυμάνθιος κάπρος 11. Πληρεξούσιοι 240.
Ἄρματα 199, 233.
Ἁρμοστὴς Ἑπτανήσου ἐξέδωκε προκηρύξεις κατὰ τῶν σπευδόντων εἰς τὸν Ἀγῶνα 183.
Ἀρναουτογλαίων, ὀθωμανικὴ οἰκογένεια Τριπόλεως 16.
Ἀρρώστχα 86. Πρβλ. καρφχά, σαρακοστχανά.
Ἄρτα 231. Βλ. Κιουταχῆς.
Ἀρχαὶ τοπικαὶ στέλλουν συλλυπητηρίους ἀναφορὰς διὰ δολοφονίαν Ἰ. Καποδίστρια πρὸς τὴν Διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν 58.
Ἀρχεῖα Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας περὶ Γ. Σισίνη 98.
Ἀσημάκης Διβριώτης 72.
Ἀσημακόπουλοι, οἰκογένεια χωρίου Δούκα νῦν Ψαρόπουλοι 46, 158. Καὶ Ἀν. Γρατσαλιᾶς 109. Καὶ Δαραλέξης 126. Μάχη Λάλα 203.
Ἀσημακόπουλοι, ἀδελφοὶ ἐκ Μοστενίτσης τῆς Λαμπείας, νῦν Παπασημακόπουλοι 127, εἰς Δούκα: Νικόλαος, Ἀσημάκης καὶ Ἰωάννης, ἔμποροι, τροφοδοτοῦν στρατὸν καὶ πτωχὰς οἰκογενείας πολεμιστῶν 127, συγγενεύουν μὲ Αὐγερινούς, ἐφοδιάζουν τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν 127. Οἱ Ἰωάννης καὶ Ἀσημάκης μετέβησαν εἰς Τριπόταμα μὲ Βέλεχον καὶ εἰς μάχην Πύργου 127, Ἀγουλινίτσης καὶ Πούσι 127. Εἶτα ὠνομάσθησαν Ψαρόπουλοι, εἶχον οἰκίας εἰς Δούκα καὶ εἰς Πύργον, ἔλαβον χαλκοῦν ἀριστεῖον 127.
Ἀσημοπιστόλα 74.
Ἀσκέρια 193.
Ἄσπρα 59, 77, 82, 83, 84, 247, 248. Τὰ ἔλαβα ἐπὶ χεῖρας σῶα καὶ ἀνέλλιπῆ 77.
Ἀσταραήμαγας Καρυταίνης 247.
Ἀστάρι 255.
Ἄστρας, ὄρος Δίβρης 134.
Ἀττική. Ἐκστρατεία 95, 106, 120. Ἀν. Παπασταθόπουλος 95. Θ. Κολοκοτρώνης 106. Ἀδελφοὶ Μήτσου 106. Συνέλευσις Ἑρμιόνης 106. Ἰω. Κουτσογιαννόπουλος 120.
Αὐγερινᾶτα, χωρίον Κεφαλληνίας 52.
Αὐγερινοί, οἰκογένεια Δούκα 22, 46, 50, 51, 52, 158, 182. Ἀδελφοὶ Κούκκου 121. Διονύσιος Κοτσαύτης 122. Συγγενεύουν μὲ

Χρ. Δαραλέξην 126. Ασημακόπουλοι 127. Ἀν. Γρατσαλιᾶς 109. Δύο ἀδελφοὶ εἰς Πύργον 176. Ἀδελφοὶ Μήτσου 105. Καραμέρος 101. Θ. Κολοκοτρώνης 56. Ἰω. Καποδίστριας 56. Σισίναι 56, 96, Γ. Καλαμογδάρτης 56. Λύσ. Βιλαέτης 56. Β. Αιβαδᾶς 56. Ὑπόληψις Νικηταρᾶ, Ἐδιπίδη, Ἀθανασιάδου, Καποδίστρια 54. Ὑπηρεσίαι 55, 56, 85. Ἔσοδα ἐκ κτημάτων Κεφαλληνίας 55. Ἐκτιμῶνται ἀπὸ Λαλαίους 85. Προστατεύουν Χριστιανούς 53, 54, 85. Ἀξιώματα 85. Σχέσεις μὲ προϋχοντας Δούκα 54. Παπασταθόπουλοι 89. Ἀναγν. Παπασταθόπουλος 90.

Αὐγερινὸς ἐκ Δούκα 23, 98, 103. Εἰς πολιορκίαν Πύργου Μοναστηρακίου 25, 26. Στέλλεται μετὰ τοῦ Νικηταρᾶ πρὸς συμβιβασμὸν λύσεως πολιορκίας τοῦ πύργου 26. Χρ. Τσατσᾶς 117. Ἀθ. Πετρουτζῆς 117. Καπετὰν Κώστας Κουμανιώτης 114. Εἰς Πύργον 160. Συμβούλιον Βοστίτσης 175. Ἀγγελῆς Νιώτης 119. Εἰς γενέθλια Βαλιδὲ 143. Εἰς μάχην Λάλα 202. Νέος τις 203.

Αὐγερινὸς Ἀγαμέμνων 55, 63, 67, 95, ἰατρὸς εἰς μάχην Φολόης 187, Λάλα 203, 207, ἀρχίατρος 207. Ἰατρεύει Α. Μεταξᾶν 207. Ἐπιστολὴ πρὸς Λ. Βιλαέτην 62. Δεττόρος 65. Πληρεξούσιος Πύργου 241. Ἐπιστάτης δημοσίας ὑγείας 253, εἰς τμῆμα Ἤλιδος εἰς Πύργον καὶ Κατάκωλον 253. Ἀδελφός του 66. Πιστοποιητικὸν σπουδῶν Ἀκαδημίας Πίζης 55, μαθήματα ἀνατομίας καὶ πειράματα 55, φυσιολογίας 56, Catellaci Antonio διδάσκαλός του 56. Ἰατρός, πληρεξούσιος Ἠλείας, ἀξιωματικὸς δ' τάξεως, ἀρχίατρος Κολοκοτρώνη, ἐπιστολὴ Ἰω. Καποδίστρια 53. Εἰς μάχας Μποντίνι, Ἁγίου Γεωργίου, Πούσι 53, μὲ Ἀνδρέαν Μεταξᾶν 53. Ἐπιστολὴ ἀπὸ Νικηταρᾶν, Ἐδιπίδην, Ἀθανασιάδην καὶ Καποδίστριαν 53, 54. Συνθήκη Ἀγάδων Ναυπλίου 53. Εἰς Πίζαν Ἰταλίας 53. Εἰς Πύργον 53. Υἱὸς τοῦ Γεωργίου 62.

Αὐγερινὸς Ἀνδρέας, υἱὸς τοῦ Δημητρίου, Ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν, Οἰκονομικῶν, Ναυτικῶν, Παιδείας, Πρόεδρος Βουλῆς 85.

Αὐγερινὸς Ἀποστόλης 53, εἰς πολιορκίαν Πατρῶν 91.

Αὐγερινὸς Αὐγερινὸς 53, 65, 66.

Αὐγερινὸς ἢ Αὐγερινόπουλος Γεωργάκης 78. Ἐπιστολὴ ἀπὸ Σεϊντάγαν 71, 107, ἀπὸ Ἰτέμπεην 71, 75, 151. Ἐνοικιάζει φόρους Σεϊντάγα 72, 73, 76, 77. Γραμματικὸς ἀγάδων 54 (ἐξ οὗ Γραμματικός), 73, 77, 82. Σπαηλίκια τοῦ ἔγιναν ἰλτιζάμι ἀπὸ Ἀζήζ–ἀγᾶ 74. Πωλεῖ εἰς αὐτὸν περιβόλι ὁ Ἀναστ. Παυλιτζοτόπουλος 83. Ἐπιστολὴ ἀπὸ Ἀναγν. Μοσκουλόπουλον ἢ Μοσκούλαν 84. Κιαπιτάρης Γιωρκάκης 84. Ἐπιστολὴ ἀπὸ Ἀναγν. Καραβόπλον 81, ἀπὸ ...γιόπουλον 82, ἀπὸ Γ. Σισίνην 61, 62, ἀπὸ Ἰω. Σισίνην 59 καὶ ἄλλη 59. Πατὴρ τοῦ Χριστοδούλου 63. Υἱοί του 75 (Ἀγαμ. καὶ Χριστόδουλος). Ἐπιστολαὶ ἀπὸ Ἀγάδες 54, 79. Λογαριασμὸς 79. Μισθοδότης καὶ διαχειριστὴς τοῦ Σεϊντάγα 28, 79. Αὐτάδελφός του 82. Συμφωνητικὰ 82. Εἰς Ζάκυνθον 62. Εἰς ἐφοδιασμὸν πολιορκίας Πατρῶν 61.

Αὐγερινὸς Δημήτριος 53, 86. Αὐτάδελφος Χριστοδούλου 85. Θεῖος τοῦ Χριστοδούλου 63. Υἱοί του 85. Ἔμπορος Γεωργάκης 54. Νὰ πληρωθῇ ἡ ὁμολογία Διονυσίου Μουζάκη 93. Ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας 52. Διονύσιος Μουζάκης καὶ Ἀναγν. Παπασταθόπουλος 95. Εἰς πιστοποίησιν Γ. Συρογιαννοπούλου 130. Γράφει πρὸς Χριστόδουλον

καὶ Γ. Αὐγερινὸν 60. Ἐπιστολὴ ἀπὸ Ἰω. Σισίνην 58–59. Αὐτὸς καὶ ὁ Χριστόδουλος διστάζουν νὰ δοθοῦν χρήματα εἰς Μεντζελόπουλον 59. Εἰς Δούκα 59.

Αὐγερινὸς Δημήτριος, ἕτερος, λόγιος οὗ ἔγγονος ὁ Πετράκης 53.

Αὐγερινὸς Διονύσιος, ἐπνίγη εἰς Ἀλφειὸν 53, 118, 174.

Αὐγερινὸς Πετράκης, υἱὸς Δημητρίου 86. Ἔλαβε σύζυγον τὴν Γεωργίτσαν Δαραλέξη 127, ἔγγονος τοῦ Δημητρίου 53. Βουλευτὴς καὶ Δήμαρχος Λετρίνων 53.

(Αὐγερινός;) Πλάτων, ἀνεψιός των ἐλλόγιμος 63.

Αὐγερινὸς Χριστόδουλος, υἱὸς Γεωργίου 68. Εἰς Ζάκυνθον 65, 68, 93, 95. Ἐπιστολὴ πρὸς Β. Καραβιᾶν 66, 67, 69, 70, ἀπὸ Λ. Βιλαέτην 62, 63, ἀπὸ Γ. Καλαμογδάρτην 65. Αὐτάδελφος ὁ Δημήτριος 68, 85. Ἐπιστολὴ ἀπὸ Πολυζ. Ἀδαμίδην 86, 87, 88. Καὶ Διον. Μουζάκης 92. Διστάζει νὰ δοθοῦν χρήματα εἰς Μεντζελόπουλον 59. Ἐπιστολὴ ἀπὸ Ἰω. Σισίνην 59. Τοποτηρητὴς Κορινθίας 56–57. Τοῦ στέλλουν χαιρετισμοὺς ὁ Ἐδιπίδης, Ἀθανασιάδης καὶ Νικηταρᾶς 54. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς 7. Ἐπιστολὴ ἀπὸ Αὐγ. Καποδίστριαν 57. Συλλυπεῖται Αὐγ. Καποδίστριαν διὰ δολοφονίαν Κυβερνήτου 57, 58. Ἐπιστολὴ ἀπὸ Θ. Κολοκοτρώνην διὰ δολοφονίαν Ἰ. Καποδίστρια 58, ἀπὸ Ἰω. Σισίνην 58, 61. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς πρὸς Γ. Καλαμογδάρτην 66, ἀπὸ Δημ. Σοφιανόπουλον 84–85.

Αὐτούθενες 75, 78.

Ἀφενδικὴ προσταγὴ 249.

Ἀφέναι, οἱ Ἀγάδες 41.

Ἀφεντικὰ 199.–κὸ κονάκι 248. Ἡ ἀνφαντάν σου, ἡ ἀφεντάν σου 84.

Ἀχαΐα 30, 182. Ἐκτάσεις Σεϊντάγα 28, 55. Πύργος Σεϊντάγα, ὃν ἔκαυσεν ὁ Θ. Κολοκοτρώνης 28, 55. Εἰς μάχην Ἴσαρη καὶ Τσουκαλᾶ μετέχει ὁ Ἀναγν. Παπασταθόπουλος 90. Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης συναντᾷ τοὺς Πλαπούταν, Γενναῖον, Τζανέτον Χριστόπουλον, Ἀ. Παπασταθόπουλον, Αὐγερινόν, Π. Μήτσου, Μπαλασκαίους, Βερβίταν, Μπόμπαν, Καραμεραίους, καπετὰν Κώσταν 98. Ἀρχηγοὶ 126 καὶ Χρ. Δαραλέξης 162, 171, 192. Νομάρχης ὁ Π. Ἀναγνωστόπουλος 222.

Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία 11.

Ἀχαιοὶ 11.

Ἀχαμνὰ 71.

Ἀχελῷος ἔπνιξε τὰ λείψανα τοῦ Ὁμὲρ Βριώνη καὶ τοὺς τοῦ Κιουταχῆ 231.

Ἀχλαδινὴ 196, βλ. Δάρδιζα.

Ἀχμὲτ–Ἀγᾶ, οἰκογένεια Πατρῶν 16.

Ἀχμὲτ–Ἀγᾶς, ἀρχηγὸς Λαλαίων 204, ὑπασπιστὴς τοῦ πασᾶ, φονεύεται ἀπὸ κανόνια, ὁ νεκρός του κομίζεται εἰς Μπαστιρᾶ 205.

Ἀχμὲτ Κιαχαγιᾶς Λίγκας 83.

Ἀχμὲτ Μπὲρ Ἐφένδης, Διοικητὴς Πύργου, διώκτης Χριστιανῶν 173.

Ἀχολαΐκαι οἰκίαι Πύργου 166.

Ἀχολαῖοι 23, 109. Ἐκστρατεία Λαλαίων κατὰ Πύργου 110. Αἱ οἰκίαι των ἐν Πύργῳ ἐπυρπολήθησαν 110. Ἀλέκος πιστοποιεῖ ὑπὲρ Γ. Συρογιαννοπούλου 130, μετέχει εἰς μάχην Πύργου, ἔγινε ἀξιωματικὸς ε' τάξεως 109. Παναγιώτης πιστοποιεῖ ὑπὲρ Γ. Συρογιαννοπούλου 130. Εἰς Πύργον 132. Καὶ Νικηταρᾶς εἰς Ναύπλιον, Δραμαλικά, Κόρινθον, Κράμποβον, ἀκρωτήριον Κόρακας 110. Δημήτριος ἐν Πύργῳ, Κων)πόλει, Φιλικῇ Ἑταιρείᾳ 109. Ἰωάννης εἰς Τρίπολιν ἔνθα ἐβασανίσθη καὶ ἀπέθανε 109. Χρυσανθάκης εἰς μάχας Ἠλείας, Πούσι, Τρίπολιν, Πάτρας, Δυτ. Ἑλλάδα, ἀπέθανε τῷ 1825 σελ. 109. Ἀλέξανδρος εἰς μάχας Ἠλείας, Μεσολόγγιον, χιλίαρχος 109, 110, ἀξιωματικὸς στ' τάξεως 110, αἱ οἰκίαι του ἐν Πύργῳ ἐπυρπολήθησαν, ἀπέθανε τῷ 1833 σελ. 110. Χριστόδουλος, πολιτικὸς καὶ Γερουσιαστής, καὶ Θ. Κολοκοτρώνης, ἀξιωματικὸς ε' τάξεως, εἰς Φιλικὴν Ἑταιρείαν ἐν Κωνστ)πόλει, εἰς ἐκστρατείαν Λαλαίων κατὰ Πύργου 110.

Ἄχολος 159, 164. Εἰς Πύργον 160. Εἰς Κλειδὶ 174. Εἰς συμβούλιον μάχης Πύργου 161. Ἀδελφοὶ 182.

Ἀχτίπης, καραβοκύρης φέρει παξιμάδι 70.

Β

Βαλιδέ, πρώτη χανούμ τῶν Ἀγάδων 20. Σουλτάνα, δέχεται εἰς ἀκρόασιν τὸν Ἀν. Γρατσαλιᾶν 109. Χανούμ τοῦ Ἀλῆ–Ἀγᾶ καὶ Πανάγος Ροδόπουλος 143, 145.

Βαλτέτσι. Μάχαι 48. Πυρῖτις ἐκ Δημητσάνης 48. Θ. Κολοκοτρώνης 103. Ἀρχηγοὶ Μάνης, Καραμέροι κλπ. 103.

Βαρβάσαινα 78, χωρίον τοῦ Σεϊντάγα 55. Βλ. καὶ Μπαρμπάσαινα.

Βαρδιᾶνος 68, 87.

Βαρέλι τουφεκόπετρες 67, ὕδατος 216,–ια 255.

Βαρελοκουβαλίστρες 215.

Βαρθολομιό, χωρίον. Οἰκογένεια Κοτσαύτη 121. Καπετὰν Βέρας κατὰ Ἰμβραὴμ 225.

Βάρκα 64, 67, 87.

Βαρνακιώτης, Τουρκο–231.

Βαρουξῆ Ἀννέτα 109, ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὴν σύζυγον τοῦ Ἀν. Γρατσαλιᾶ τὰ δῶρα, ἅτινα οὗτος ἔλαβεν ἀπὸ τὴν Σουλτάναν ἐν Κων)πόλει 109.

Βαρουξῆς Κων]νος 23. Βλ. Σπηλιωτόπουλος Κων.

Βαρουξῆς Λεωνίδας, ἔγγονος τοῦ Κων)τίνου Σπηλιωτοπούλου, δημοσιογράφος 45.

Βαρουξῆς ἢ Σπηλιωτόπουλος. Ἐπώνυμον 45. Οἱ Βαρουξαῖοι ὠνομάζοντο πρότερον Σπηλιωτόπουλοι. Ἰδὲ λέξιν.

Βασιλάδι. Τὸ κανονιοβολεῖ ὁ ἐχθρικὸς στόλος 96.

Βασιλαῖοι, συνοικία Δίβρης 118.

Βασιλᾶς Δ., πληρεξούσιος Κουτζιούκ Μάνης 242.

Βασιλεύς. Κατάρα «πρόσωπον βασιλέως νὰ μὴν ἴδῃ» 199.

Βασιλόπουλος Βασίλειος ἐκ Δούκα 49, 51, 98. Μετέχει εἰς μάχην Λάλα 203, τραυματίζεται 203. Συνδέεται μὲ Θ. Κολοκοτρώνην

καὶ ἄρχοντας Δούκα, εἶναι σωματοφύλαξ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, ὑπηρετεῖ ὑπὸ τὸν Ἀναγν. Παπασταθόπουλον, μετέχει εἰς μάχας Μποντίνι, Ἀνάληψις–Πούσι, πληγώνεται, ὀνομάζεται Στραβοβασίλης καὶ Μουρλοβασίλης, μετέχει εἰς πολιορκίαν Τριπόλεως, Ναυπλίου καὶ κατὰ Ἰμβραήμ 129.

Βατζέλια φασούλια 87.

Βαχλιώτης Χ., ἐκ Βαχλίας 221.

Βγενῆς, ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Ρουμπάνη - Ἀγᾶ εἰς Ἀγᾶν Τριπόλεως, ταχύπους, ἐραστὴς Μπεντενοπούλας ἣν ἤθελε καὶ ὁ Ἀγᾶς 43–44. Εἰς Πούσι 44. Καίει τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἀγᾶ 44.

Βεζουλάγας 19, 20, 21, 28, 30, 31, 37. Πατὴρ 36–37. Ἀδελφοί: Ἀλῆ–Ἀγᾶς, Ἀλῆ–Φαρμάκης, Ἰμβραὴμ–Ἀγᾶς καὶ Σεϊντάγας 16, 27. Κτήματα, ἀνάκτορα, προστατεύει Χριστιανούς 36–37. Υἱὸς ἐκστρατεύει κατὰ Πύργου καὶ Πούσι, ἀρχηγὸς Λαλαίων, εἰς παράδοσιν Π. Πατρῶν 36,229. Καραμέρος 101. Ἀνάκτορα 36, 104, 160, 169, 170, 191. Πρῶτος γραμματεὺς καὶ σύμβουλος ὁ Χρ. Δαραλέξης 126. Κόλιας Πλαπούτας 139. Παρηγορεῖ τὴν μητέρα τῶν φονευθέντων Ἀγάδων 153. Ἀρχηγὸς ἱππέων 162. Στρατηγικὸς 191. Πρὸς περιφέρειαν Ἁγ. Γεωργίου 164. Εἰς τὰ ἀνάκτορά του ἔμεινεν ὁ Γιουσούφ–πασᾶς κατὰ τὴν μάχην τοῦ Λάλα 211. Αἱ οἰκογένειαι Βεζουλάγα καὶ Σεϊντάγα ἦσαν ἐχθραὶ τοῦ Ἀβγάδα 213. Μὲ Καραμέρον ἀπάγει τὴν κόρην τοῦ Ἀβγάδα Μπεμιγὲ 213.

Βεζύρ Ἐφένδης 71.

Βεζύρης Μέγας. Καὶ Ἀ. Γρατσαλιᾶς 108. Ἐν Κων)πόλει δέχεται τὸν Παπαντώνην 34.

Βέλεχος ἢ Ἀσημακόπουλος συγγενὴς τῶν Ἀσημακοπούλων Ἰω. καὶ Ἀσημάκη, εἰς Τριπόταμα 127.

Βελημάχη, ἡ, (τῆς Βελημάχης ἢ τοῦ Βελημαχίου), χωρίον Γορτυνίας 22, 24. Μάχη Βελῆ–πασᾶ κατὰ Ἀλῆ–Φαρμάκη 23, 35. Γ. Καραλῆς 98. Ἀδελφοὶ Καραλῆ 219. Ἀργ. Ἀποσκίτης 220. Βότσης 221.

Βελῆ–πασᾶς Τριπόλεως, υἱὸς τοῦ Ἀλῆ–πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων, 22, 51, 52, 105. Ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ Ἀλῆ–Φαρμάκη 22, 23, 117. 119, 120, 147, 220. Πολιορκεῖ ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Μοναστηρακίου τὸν Θ. Κολοκοτρώνην καὶ Ἀλῆ–Φαρμάκην 24, 25, ζητεῖ συμβιβασμὸν 26, ὀργίζεται διὰ λύσιν πολιορκίας καὶ συνθηκολόγησιν καὶ καταδιώκει τὸν Θ. Κολοκοτρώνην 26, Νικᾷ τὸν κατ' αὐτοῦ σταλέντα ὑπὸ τῶν Λαλαίων Χασὰν Φειδᾶ–Ἀγᾶν 35. Κρεστενῖται 107.

Βελλοῦ, πλοῖον, ἡ «Γοργὼ» 250.

Βέλος Ἡρακλέους 10.

Βενέτικα 59, 84.

Βέρας, καπετάν–, ἔξω τοῦ Βαρθολομιοῦ φρονεύεται πολεμῶν κατὰ τοῦ Ἰμβραὴμ 225.

Βερβίτας ἐκ Κούμανι 51, 91. Βλ. Μπαλάσκας 113, 182. Εἰς Ἀχαΐαν μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 98. Ἦτο ὁ τρόμος τῶν Τούρκων, παροιμία, μῖσος κατὰ Χασὰν Φειδᾶ–Ἀγᾶ καὶ Ραΐτ–Ἀγᾶ τοῦ Λάλα 113. Ὑπηρετεῖ ὑπὸ Ἀν. Παπασταθόπουλον εἰς μάχας Ἠλείας 113. Μὲ Γ. Σισίνην καὶ Μεταξᾶν εἰς πολιορκίαν Πατρῶν 113. Ἀγνοοῦμεν τὰ περὶ βαθμοῦ

καὶ γαιῶν 114. Χαράλ. Βιλαέτης κατὰ Λαλαίων 179. Εἰς μάχας Λάλα 202.

Βερβίτιανα 247.

Βερβίτσα. Ἀναγν. Παπαδόπουλος 220.

Βεργῆς Γεώργιος 199.

Βιβλία διὰ χάρτην φυσεκίων. Βιβλιοθήκη Δ. Παπαγεωργάκη 195. Ἐκκλησιαστικὰ βιβλία ναοῦ Δούκα καὶ Μονῶν Δίβρης 195.

Βίγλες 216.

Βιδιάκι, χωρίον 24, 135, 140.

Βιλαέτης 23, 39, 102, 105, 165, 166. Ἀν. Παπασταθόπουλος 90. Φονεύεται εἰς μάχην Λαντζόϊ-Σμύλα 106. Ἀδελφοὶ Καμπάση 112. Ἰω. Κουτσογιαννόπουλος εἰς μάχην Σμύλα 120. Εἰς Πύργον 132, 160. Μὲ προϋχοντας Πύργου 160. Εἰς συμβούλιον μάχης Πύργου 161. Καπ. Κώστας εἰς Ζάκυνθον 120, εἰς μάχην Σμύλα 120. Ἔπεσεν εἰς Σμύλα-Λαντζόϊ 123. Ἀδελφοὶ 164,182, κατεῖχον τὰς οἰκίας των εἰς τὰ ὑψώματα Ἐπαρχείου 164.

Βιλαέτης Ἰωάννης 103, ἀδελφὸς Χαραλάμπους, μέλος Φιλικῆς Ἑταιρείας 111, ἀπέθανεν εἰς ἅλωσιν Τριπόλεως 111. Διεδέχθη τὸν Χαράλαμπον 180.

Βιλαέτης Κωνσταντῖνος τοῦ Ἰωάννου. Μὲ Ἀναγνωσταρᾶν, χιλίαρχος 111.

Βιλαέτης Κωνσταντῖνος, υἱὸς τοῦ Λυσάνδρου ἀξιωματικὸς ε' τάξεως 111.

Βιλαέτης Λύσανδρος. Μάχη καὶ ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ 6. Πολιορκία πύργου Μοναστηρακίου 25. Πολιορκεῖται ὑπὸ Ἰσμαὴλ-Ἀγᾶ 36. Αὐγερινοὶ 56. Ἐπιστολὴ πρὸς Χριστόδ. Αὐγερινὸν 62, 63. Ἐπιστολὴ ἀπὸ Ἀγαμ. Αὐγερινόν, φιλία, Σαλαμίς, Πύργος, Τρίπολις 62. Εἰς πιστοποίησιν Γ. Συρογιαννοπούλου 130. Πληρεξούσιος Πύργου 241. συνελεύσεις ὡς πληρεξούσιος, ἀπέθανε τῷ 1871 σελ. 111.

Βιλαέτης Λύσανδρος ἄλλος, υἱὸς τοῦ Ἰωάννου. Εἰς μάχας καὶ στρατείας Λαλαίων κατὰ Πύργου, ἐκράτησε τὰς οἰκίας τῶν Βιλαεταίων, ἀξιωματικὸς β' τάξεως 111.

Βιλαέτης Π. εἰς μάχην Λάλα 202.

Βιλαέτης Χαράλαμπος 178—179. Ἐν Πύργῳ ἐχθρὸς Τούρκων ὑφ' ὧν κατεδιώχθη τῷ 1806, ἔφυγεν εἰς Ζάκυνθον καὶ ὑπηρέτησεν ὡς λοχαγὸς εἰς τὸν Ἀγγλικὸν στρατὸν 110, 179 (Ταγματάρχης κατὰ τῶν Γάλλων). Ὁ τότε Ἄγγλος Διοικητὴς 110. Διεκρίθη εἰς ἅλωσιν Λευκάδος 111. Ἐν Ζακύνθῳ συνδέεται μὲ Θ. Κολοκοτρώνην καὶ υἱούς τούτου, μὲ ἀδελφοὺς Καμπάση καὶ προϋχοντας Ζακύνθου ὅπου καὶ μυεῖται φιλικὸς 111. Ἡ οἰκία του εἰς τὸ Ἐπαρχεῖον-ἦτο τὸ πρῶτον Διοικητήριον Πύργου ὡς φρούριον μὲ πλάκας καὶ τουρκικὴν ἐπιγραφὴν 111-112. Σπεύδει εἰς Γλαρέντζαν, Γαστούνην, μὲ Σισίνην πολιορκεῖ εἰς Χλουμούτσιον τοὺς Γαστουναίους Τούρκους 111. Φονεύεται εἰς Σμύλα-Λαντζόϊ κατὰ Λαλαίων 111, 180, 181. Σισίνης 159. Ἡ ὁμὰς αὐτοῦ πολεμεῖ εἰς Πύργον καὶ κατὰ Λάλα 163, 167, 168. Κατεῖχε τὰ ἀνατολικὰ ὑψώματα ἔναντι τοῦ Σεϊφουλὰχ 164. Ἀποφασίζει νὰ κάμῃ ἐπιχειρήσεις κατὰ

Λαλαίων ἐγγὺς τοῦ Λάλα 179. Ἀναγν. Παπασταθόπουλος 179. Ἐκστρατεύει κατὰ Λαλαίων μὲ τοὺς Κ. Κουμανιώτην, Νιώτην, Μπόμπαν καὶ Βερβίταν, καπετὰν Κώσταν, Πυργίους καπεταναίους, Δημ. Καμπάσην, Ὀλυμπίους ὑπὸ Κινᾶν καὶ Σαρακίνην 179.

Βίλιζα 12, 134. Βλ. Δούκα.

Βλαχερνῶν Μονή. Τὴν καίει ὁ Ἰμβραὴμ 225.

Βλαχία. Μεταβαίνει ὁ Χριστόδ. Τσατσᾶς μὲ συστατικὰ Ἀγάδων 115.

Βλογκᾶ, χωρίον Λιοδώρας 219 (Καφετζῆς).

Βλοκανᾶς Δ., πληρεξούσιος Γαστούνης 240.

Βοϊβοντάδες 15, 16, 26. Πύργου 6, 19, 132. Γαστούνης 6, 19, 131 (Ἰτέμπεης).

Βοϊβόδας ἢ Βοεβόδας, λέξις 18, 76.

Βοδιάτικα 79, 80.

Βόλια 61.

Βοναπάρτης 27.

Βοντίτσα 228.

Βοστίτσα 86. Πολιορκία Πατρῶν 60. Συνέλευσις εἰς ναὸν Ἁγ. Γεωργίου 99, 175 (συμβούλιον προκρίτων Ἀχαΐας καὶ Καλαβρύτων), 176, 182, παρευρέθησαν καὶ Ἠλεῖοι. Ἀποφασίζεται ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Λάλα, ὁ Ζαΐμης ἔχει ἀντιρρήσεις 99. Πληρεξούσιοι 241.

Βότσης ἐκ Βελημαχίου 221 (ἠκολούθει τὸν Θ. Κολοκοτρώνην).

Βουλευτὴς 97.

Βουλή. Ἐπιστολὴ Γ. Σισίνη πρὸς αὐτὴν 96. Κάμνει ἔκκλησιν πρὸς Θ. Κολοκοτρώνην 100.

Βουλευτικὸν 47, 48, 50. Καλεῖ τὸν Γ. Σισίνην 98, 99. Θεσπίζει ἐξ Ἄργους ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος Χέρσου Ἑλλάδος, ἔνθα νὰ σταλῇ ὁ Γ. Σιοίνης 99. Καλεῖ τὸν Γ. Σισίνην νὰ ὑποδείξῃ Πρόεδρον τῇ 19 Ἰαν. 1823 σελ. 99. Π. Μήτσου χιλίαρχος 106. Ἰω. Σκανδαλίδης 106. Περὶ Ἑπτανησίων 223, 224.

Βούλλα 72, 74, 76, 77.

Βουνάργου, κάτοικος ὁ Γ. Συρογιαννόπουλος 130. Περιφέρεια 163.

Βούτυρον 72.

Βουφάγιον, πόλις καὶ ποταμίσκος ἐν Γορτυνίᾳ 11.

Βουφάγος, ἡμίθεος Φολόης 11.

Βρακοζώνα 109.

Βραχ... Ἀναγνώστης, πληρεξούσιος Μιστρᾶ 240.

Βρεταννία Μεγάλη 244.

Βρύνα 30, χωρίον τοῦ Σεϊντάγα 55, 80.

Βῶκος Α., πλοίαρχος τῆς Ἑθν. Πολ. Βελλοῦς «ἡ Γοργὼ» 250.

Βωλάντζα 30, 80, 140, 175. Κτήματα Μέραγα 38. Ἰλτιζάμι 74. Τεμεσούκι 74, χωρίον τοῦ Σεϊντάγα 55.

Γαλάρια πρόβατα 94.
Γαλιγαλαίϊκα, συνοικία Πύργου 40, 42, 102, 164, 165–166.
Γαλιγάλης, οἰκία αὐτοῦ ἐν Πύργῳ 161.
Γαλλία. Στάσις καὶ φυγὴ εὐγενῶν καὶ ἐγκατάστασις αὐτῶν εἰς τὸ Δούκα ἐξ οὗ τὸ ὄνομα 133. Ἀγγλία καὶ Ρωσία: οἱ πληρεξούσιοί των ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος 235.
Γάλλοι. Ἥττα αὐτῶν 70. Εἰς Πελοπόννησον 229.
Γαλούνια ρούμι 88.
Γαστουναίϊκον στράτευμα 97.
Γαστουναῖοι 207. Στρατόπεδον 99, 100. Ἐνθαρρύνονται κατὰ Τούρκων ὑπὸ καπετὰν Ρίζου 121.
Γαστούνη 39, 42, 60, 74, 75, 77, 79, 80, 81, 87, 130–131, 146. Διοικηταί, Βοϊβοντάδες, Ἀγάδες, Μπέηδες 6, 16, 19, 20, 35, 54, 131. Οἰκογένεια Χωτομαναίων 16, 131. Οἱ Χριστιανοὶ ἔχουν φιλικὰς σχέσεις μὲ Τούρκους 18. Οἱ Ἀγάδες δίδουν εἰς τὸν κάμπον κτήματα εἰς τὸν Παπαντώνην 34. Ἐπεισόδιον τοῦ Ἀγᾶ αὐτῆς μὲ τὸν Ραΐ–Ἀγᾶν 34. Τέχνασμα Διονυσίου 35. Ἐχθρικαὶ σχέσεις Λαλαίων καὶ Τούρκων Γαστούνης 35. Ἰσμαήλ–Ἀγᾶς 36. Βοεβόδας Ἰσμέτ–Μπέης 36. Ἕδρα Βοεβόδα, Διοικητοῦ, Ζαπίτη 131. Σισίνη 131, 159. Γ. Σισίνης 50, 97, 122. Ἰωάν. Σισίνης 51. Στρατὸς 50. Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης διατάσσεται νὰ στρατολογήσῃ ἄνδρας μεταβαίνων εἰς Δυτ. Χέρσον Ἑλλάδα 100. Αὐγερινοὶ 52. Παν. Α. Γκίκας 59. Πολιορκία Πατρῶν 60. Ἰτέμ–Μπέης ἢ Ἐτέμ–Μπέης Βοεβόδας 71, 72, 78, 89, 107, 131, 143. Γαμβρὸς τοῦ Ἀγᾶ Γαστούνης ὁ Κορωνιώτης 84. Δ. Σοφιανόπουλος 85. Τοῦρκοι διώκονται ὑπὸ Σισινῶν 96, 159. Συγκεντροῦνται Πελοπον. στρατεύματα ὑπὸ Θ. Κολοκοτρώνην 97. Θ. Κολοκοτρώνης 98. Οἰκογένεια Σισίνη περιποιεῖται Θ. Κολοκοτρώνην 98. Τὸ Βουλευτικὸν ὁρίζει νὰ στέλλῃ ἡ ἐπαρχία Γαστούνης δύο παραστάτας 99. Βοεβόδας αὐτῆς καὶ Γρατσαλιᾶς 108. Χ. Βιλαέτης 111. Ἀδελφοὶ Καμπάση 112. Κινδυνεύουν οἱ Μπαλασκαῖοι 117. Τοῦρκοι καθ' ὧν ὁ Σισίνης καὶ ὁ καπετὰν Κώστας 120. Τοῦρκοι διώκονται ὑπὸ οἰκογενείας Κοτσαύτη καὶ Σισίνη καὶ κλείονται εἰς Χλουμούτσιον 122. Ὀθωμανικαὶ οἰκογένειαι 122 αἵ σχετίζονται μὲ Λαλαίους 131. Φρουρὰ Βοεβόδα 102. Ἕδρα ἐπαρχίας 102, ἐπαρχία 132, 173. Οἱ Χριστιανοὶ ἠνώχλουν Τούρκους 122. Κάμπος 152. Καπετὰν Κώστας Δημητρόπουλος ἢ Παπαδημητρόπουλος 122. Χωρία πεδινῆς Ἠλείας 131. Φέουδον ἐπὶ Φραγκοκρατίας 131. Πρωτεύουσα Ἠλείας ἐπὶ Τουρκοκρατίας 131. Προστατεύεται ἀπὸ Σουλτανικὴν οἰκογένειαν 131. Πληθυσμὸς ἐκ Χριστιανῶν καὶ Τούρκων 131. Εἶχεν Ἀγάδες; Καδῆν, Μουφτῆν, Τσαούσηδες καὶ φρουρὰν 200 ἀνδρῶν 131. Μπέηδες 131. Μπουσουλούμ–Μπέης 131. Μπίμπασης 131. Ἀβδᾶς–Ἀγᾶς 131. Δὲν εἶναι ἀληθές, ὅτι οἱ Τοῦρκοι τῆς Γαστούνης ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ μετέβησαν εἰς Πάτρας καὶ οὕτως ἀπηλλάγη ἡ πεδινὴ Ἠλεία 159. Μέτρα νὰ καταστραφῇ πρὸς καταστολὴν τῆς ἐξεγέρσεως 160. Ἰμβραὴμ 225. Πληρεξούσιοι 240.
Γαυροβῖτικος, ὄρος Δίβρης 134.
Γενέθλια, πρώτης Χανούμ Ἀγάδων Ἠλείας 21.

Γενναῖος, εἰς Ἀχαΐαν μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 98. Βλ. Κολοκοτρώνης Γενναῖος.
Γεννήματα, 249.
Γεράκι, χωρίον 74.
Γερακοβούνι, Δημ. Ἰνταρὲς 221.
Γερλίστημα (;) τῶν κονδακίων 249.
Γερμανὸς Παλ. Πατρῶν 145–146, 176, 182. Δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τὸν Φιλάρετον Ὠλένης νὰ μεταβῇ εἰς Τρίπολιν 140. Ἀπέκρουε μονομερῆ ἐξέγερσιν Ἠλείας 142. Εἰς συμβούλιον Βοστίτσης 175. Θὰ στείλῃ προκηρύξεις ἰδίᾳ εἰς Ἑπτάνησον 182. Εἰς Ἑπτανησίους ὑπέδειξε νὰ σπεύσουν εἰς Πάτρας 183.
Γεροβλάσης 85.
Γερουσία. Καλτετζῶν. Ὀργανισμὸς 49.
Γερουσία Πελοποννησιακὴ 50. Πρὸς Ν. Σπηλιωτόπουλον 48. Χριστόδ. Ἄχολος 110.
Γερουσία τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ Καποδιστρίου, διορίζει διὰ ψηφίσματος τριμελῆ Διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Κυβερνήτου 57, 236. Λαμβάνει μέτρα τάξεως καὶ ἄλλα μετὰ τὴν δολοφονίαν 58.
Γερουσιαστὴς 97.
Γεύματα 21.
Γεωργακόπουλος Σταῦρος. Ἐφονεύθη εἰς μάχην Λάλα 210.
Γεωργαντᾶς Ἀντώνιος, πληρεξούσιος Λεβαδείας 239.
Γεώργαινα (σύζυγος Γ. Γιαννιᾶ) 178.
Γεώργινα 85.
Γιακούμ–Ἀγᾶς 16, 213, 216. Πρωτεξάδελφος Ἀλῆ–Φαρμάκη καὶ τῶν ἀδελφῶν του 27. Κτήματα 37. Ὑδρόμυλοι 37. Αἰγοπρόβατα ἐκ Μ. Ἀσίας 37, 112, 184 (θέσις Παναγίτσα), 216. Ντελάλισμα αἰγοπροβάτων 37. Στέρνα 37. Γραμματεὺς αὐτοῦ ὁ Αὐγερινὸς 54. Ἀνάκτορα 160. Εἰς θέσιν Παναγίτσα ποίμνια 184. Πολλὰ ποίμνια ἐδώρισεν εἰς τὸν Ντελῆν, τὰ δ' ἄλλα ἔφερεν εἰς Πάτρας 216.
Γιακούπης 77.
Γιαννάκης (;) 84.
Γιαννακόπουλος Δημ. ἐκ Λειβάρτζι, πολιορκεῖται ἐντὸς Χλουμουτσίου 100.
Γιαννάκος 79.
Γιαννῆ–Τζαμὶ 256, 257. Γίνεται μεγάλη ἐμπορσπανήγυρις τῇ 29 Αὐγούστου 257.
Γιάννης Κρεστενίτης (;) 249.
Γιαννιᾶς Γεώργιος ἐκ Προσοβίτσης 6, υἱὸς τοῦ κλέφτου τουρκοφάγου Γιαννιᾶ 177, Λαλαῖοι ἐναντίον του 40. Ἀγὼν κατὰ Λαλαίων 177. Τρομοκρατεῖ Λαλαίους 177. Εἰς περιφέρειαν Κάψα ἢ Κατσαροῦ 177. Μήτηρ του, ριζοβούνια Ὠλενοῦ, θεῖός του Μακροπανάγος θὰ ἔλθῃ μεντάτι 178. Φονεύεται αὐτὸς καὶ οἱ ὀπαδοί του 178. Δημῶδες ᾄσμα εἰς αὐτὸν 178. Γεώργαινα 178. Ντερβὶς Ἀράπης 178.
Γιαννικόπουλος Γ. 38.

Γιαννίρλος Νικολός, ἔδωσε δάνειον 254.
Γιαννίτζης Ἀ., πληρεξούσιος Ψαρῶν 237.
Γιαννόπουλος Ἐμμαν., εἰς πιστοποίησιν Γ. Συρογιαννοπούλου 130.
Ἐγιαράτισεν ὁ Θεὸς ἐσᾶς 249.
Γιάρμενα, χωρίον, νῦν Φολόη 9, 32.
Γιαρμενίτης, οἰκογένεια Δίβρης 135.
Γιατράκος Π., συμβούλιον εἰς Κεφαλάρι 49.
Γιόγκας–Ἀγᾶς τοῦ Κούμανι 119, ποίμνια 119, Δημήτρουλας 119.
...γιόπουλος. Ἐπιστολὴ πρὸς Γ. Αὐγερινὸν 81–82, εἰς Ναύπλιον 81, 82.
Γιουσὰφ 139. Βεζουλάγας 139. Κολιόπουλα 139.
Γιουσούφ–πασᾶς 41, 204, 205, 217. Πάτραι 159. Ἐκ Πατρῶν μὲ δύναμιν εἰς Λάλα 200. Τὸν πείθει ὁ Ραΐτ–Ἀγᾶς νὰ στείλῃ βοήθειαν εἰς Λάλα καὶ Πούσι 201. Διῆλθε διὰ Πρεβέδου ὅπου δὲν ἠνωχλήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων 201. Ἡ Στάνη Ντάση θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ νέαι Θερμοπύλαι 201. Συμβούλιον εἰς ἀνάκτορα Ἀλῆ–Ἀγᾶ 201. Ἐπιτιμᾷ τοὺς Ἀγάδες δι' ἤττάν των καὶ ἀπειλεῖ ἀποχώρησιν διὰ Πάτρας 206, 208, 209. Εἰς ἀνάκτορα Ἰσμαὴλ–Ἀγᾶ 208. Οἱ Ἀγάδες καὶ ἐπιτροπαὶ τὸν παρακαλοῦν νὰ μὴ φύγῃ 208, 211. Δέχεται νὰ μείνῃ 208. Εἰς Λάλα ἔμεινεν εἰς ἀνάκτορον Βεζουλάγα 211. Ἑτοιμασίαι δι' ἀναχώρησιν 212.
Γεωργάκης (;) 249.
Γιώργης, Κύρη—87.
Γκάβα—Τραμπαδώρου οἰκογένεια. Ἡ Ἑλένη ὑπανδρεύθη τὸν Χρυσανθάκην Παπαγεωργίου 38.
Γκαγκανῆ οἰκογένεια 18, νῦν Χαριτόπουλοι ἐν Λάλᾳ 216.
Γκίκας 85, 182. Ἰωάννης Συνεργάτης τοῦ Ἐπιστάτου τῶν Σκαλωμάτων Πύργου 252, 253. Κωνσταντατάκης 86, 87. Κωνσταντῖνος εἰς Ζάκυνθον ὑπὸ Ἀγγλικὸν στρατὸν ὑπηρετεῖ 121, μὲ ἀδελφοὺς Σισίνη μετέχει μαχῶν Ἠλείας, πολιορκίας Πατρῶν καὶ Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν 121, εἰς πιστοποίησιν Γ. Συρογιαννοπούλου 130. Παναγιωτάκης εἰς Γαστούνην, ὁ Ἰω. Σισίνης τοῦ ἐπλήρωσε χρέος 59, 62.
Γκότζης Γεώργιος, πληρεξούσιος Ἀρκαδίας 240.
Γκοτζιᾶ, οἰκογένεια χωρίου Δούκα, ἥτις κατέχει τὴν πλάκα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἱ. Εὐθυμίου 187.
Γκούρα, χωρίον τοῦ ὁποίου διαφοραὰν λύει ἐπιτροπὴ ἧς μετέχει καὶ ὁ Γ. Σισίνης 99.
Γκούρας Ἰωάννης. Διώκει τὸν Ἀνδρέαν Ζαΐμην, φθάνει εἰς Λάλα, συναντᾷ τὸν Δημ. Καραμέρον 103, διώκει τὸν Ζαΐμην καὶ φιλοξενεῖται ἀπὸ Καραμέρον 104, φρούραρχος Ἀθηνῶν 104.
Γκούτης Γιάννης 199.
Γκρετζώτης Θ., ἐφονεύθη εἰς μάχην Λάλα 210.
Γκυνέες, νομίσματα 63, 64, 67, 68, 69, 70, 254. Τρέχουν, ἀλλάξαμε 70.
Γλαρέντζα 100, 111. Δασμοτελώνης 54. Ἐφόδια ἐκ Ζακύνθου διὰ πολιορκίαν Πατρῶν 60. Γ. Σισίνης 62. Β. Καραβίας 68, 69. Ἐχθρικὰ

πλοῖα 96. Ἀδελφοὶ Καμπάση 112. Διονύσιος Διάκου 124. Ἦλθον Ἑπτανήσιοι 183.
Γλυτώσω (νὰ) τὸν γιακᾶ μου 249.
Γνιουρουστίσουμε (νὰ) 75.
Γολέττα 96, 232.
Γοργώ, πολεμικὴ Βελλοῦ 250.
Γορτυνία 13, 15, 21, 22, 27, 42, 50, 52.. Βουφάγιον 11. Γέφυραι μεταξὺ Γορτυνίας καὶ Ἠλείας 28. Θ. Κολοκοτρώνης 51. Μάχαι 219. Ἀναγν. Παπασταθόπουλος, Θ. Κολοκοτρώνης. 91, 119. Ἀγγελῆς Νιώτης 119, Δημήτρουλας 119. Ἰωάννης Κουτσογιαννόπουλος 120. Ἀδελφοὶ Λαμπαούνα 120. Λαγκάδια 100. Καπετὰν Ρῖζος 121. Ἀρχηγοὶ καὶ Χρ. Δαραλέξης 126, 162, 171. Τὰ πλούσια μέρη τὰ εἶχον οἱ Λαλαῖοι 181. Καταστρέφει ὁ Ἰμβραὴμ 225. Ἰωάννης Διάκος 227.
Γορτύνιοι. Βοηθοῦν Θ. Κολοκοτρώνην ὑπὲρ Ἀλῆ–Φαρμάκη 23. Εἰς Πούσι 196. Ἀποσκίτης, ἀδελφοὶ Καραλῆ, Μπούκουρας, Παπαγεωργίου, Μπρᾶμος, Καφετζῆς καὶ Κουτρουμᾶνος 202. Εἰς μάχας Λάλα 210, 217, 218.
Γορτύνιός τις εἰς λαγούμι πύργου Μοναστηρακίου 25.
Γότθοι ἐν Ἠλείᾳ 11, 12, εἰς Φολόην 259.
Γούβα 36.
Γούμερον 12, 184. Καπετὰν Στέργιος 114, 117, 141.
Γραικία 233.
Γραικιώτης ἐκ Κρέκα 198. Κ. εἰς μάχην Λάλα φονεύεται 203, 210.
Γραικοὶ 233.
Γράμματα ἐδίδασκε τοὺς ὑποδούλους Πύργου ὁ διδάσκαλος Ἰω. Κρεστενίτης 107.
Γραμματεῖς Λαλαίων ἐκ Δούκα 16, 21, 41
Γραμματικόν, χωρίον 37.
Γραμματικόπουλος 128 (Πανταζόπουλος), 141 (Μιρεμίτης). Γραμματικόπουλοι ἐν Νεμούτᾳ 196.
Γραμματικὸς ἐν Νεμούτᾳ 196 (Πανταζόπουλος). Γιάννης 247. Ὁ Γ. Αὐγερινὸς τοῦ Σεϊντάγα καὶ Ἐτέμπεη, διαχειριστὴς τῆς περιουσίας τῶν Ἀγάδων, ἐνοικιαστὴς τῶν κτημάτων των καὶ χρηματοδότης, εἶχεν ἰδιόκτητον πλοῖον 54—55.
Γράνα (=χάνδαξ) 28
Γράνας μάχη. Ἀργύρης Ἀποσκίτης 220.
Γραντόπουλος (;) Α., πληρεξούσιος Λεονταρίου 241.
Γρατσαλιᾶς 23. Εἰς γενέθλια Βαλιδὲ χανούμ 143. Οἰκογένεια 158. Ἀναγνώστης 108—109, ἐκ Σοπωτοῦ Καλαβρύτων, εἰς Δούκα, Πύργον, κάτοχος χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν ἀντικειμένων, ἐνδύματα τὰ ὁποῖα ἐφόρει, οἰκίαι, σχέσεις μὲ Ἀγάδες καὶ Λαλαίους πρὸς τὸ καλὸν τῶν Χριστιανῶν, εἰς Κων)πολιν τῷ 1819, ἐπέτυχε κατάργησιν φόρου δεκάτης εἰς Δούκα 108, ἔλαβε δῶρα ἀπὸ τὴν Σουλτάναν καὶ τὸν Σουλτᾶνον, ἅτινα νῦν κατέχει ὁ συγγραφεὺς 109. Σύζυγος αὐτοῦ 109. Ἐνίσχυσεν οἰκονομικῶς τὸν Ἀγῶνα καὶ αὐτὸς καὶ οἱ υἱοί του, οἵτινες ἔλαβον μέρος εἰς μάχας Ἠλείας 109, σχετίζεται μὲ Κολοκοτρώνην 109. Ἐγγονὴ τοῦ Ἀναγνώ-

στου ἡ Μαρία, ἥτις ἐνυμφεύθη τὸν Γιαννῖκον Πλαπούταν 109. Τὸ ἀρχεῖον αὐτοῦ σώζει πιστοποίησιν περὶ Γ. Συρογιαννοπούλου 130. Νικόλαος εἰς πιστοποίησιν Γ. Συρογιαννοπούλου 130.

Γραφὴ 249.

Γρηγόριος Ε' Πατριάρχης Κων)πόλεως. Εἷς ἀνεψιός του ἦτο εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου 123.

Γρηγόριος, ἐπίσκοπος Ὠλένης τῷ 1720 σελ. 140.

Γρίβας 154.

Γρίτσας Παναγ. ἐκ Δούκα, κασσιτερωτής, διαβιβάζει εἰδήσεις, κατεβρόχθισεν ἐπιστολήν, ἐβασανίσθη ἀπὸ Ἀλῆ Ἀγᾶν 146.

Γυαλὶ 76.

Γυναῖκες Λαλαίων μάχονται κατὰ Χριστιανῶν 204, 205.

Γυναικόπαιδα 162—163, 164, 168 (δέονται), 170, αἰχμαλωτίζονται 165, σφαγὴ 164.

Δ

Δάβουρας. Καράτουλα 141.

Δακορᾶς Γεώργ. εἰς μάχην Πούσι 223.

Δαμασκηνὸς Σπηλιωτόπουλος, ἐπίσκοπος Πύργου (Ὠλένης) 141.

Δάμιζα, χωρίον Πηνειᾶς 255.

Δάνειον εἰς Ἑλλάδα 235.

Δανιζίκ, ἀδελφὸς τοῦ Ἰω. Διάκου φονευθεὶς εἰς Λάλα 227.

Δαραλέξης 46, 143 (εἰς γενέθλια Βαλιδὲ), 203 (μάχη Λάλα). Οἰκογένεια Δούκα 109, 126. Ἀν. Γρατσαλιᾶς 109. Ἐκ Κορινθίας 126, ἐξ Ἠπείρου 126. Χρῖστος ἀρχηγὸς πρῶτος γραμματεὺς καὶ σύμβουλος Βεζουλάγα 126, μὲ ἀδελφοὺς Αὐγερινοῦ εἰς πολιορκίαν Πατρῶν, μὲ στρατηγὸν Παπασταθόπουλον, ἐνημέρωνε τοὺς ἀρχηγοὺς Ἀχαΐας καὶ Γορτυνίας περὶ τῶν Λαλαίων καὶ τῶν ὀχυρώσεών των 126, ἐστέλλετο εἰς Τρίπολιν ὑπὸ Βεζουλάγα καὶ ἄλλων Ἀγάδων 126, μὲ Πυργίους, Δουκαίους καὶ ὀρεινοὺς μετέσχεν εἰς Μποντίνι 126, ἤγειρε δύο οἰκίας εἰς Πύργον παρὰ τὸν Ἅγιον Νικόλαον καὶ ἔγινε συγγενὴς τῶν Αὐγερινῶν, Σπηλιωτοπούλων καὶ Ἀσημακοπούλων ἐκ Δούκα 126. Εἶχεν υἱὸν Θεμιστοκλῆν, ὅστις εἶχεν ἀδελφὴν Γεωργίτσαν ὑπανδρευθεῖσαν τὸν Πετράκην Αὐγερινὸν 127. Ὁ Θεμιστοκλῆς διέπρεψεν ὡς Βουλευτὴς Ἠλείας, υἱὸς δ' αὐτοῦ ἦτο ὁ Τάκης δημοσιογράφος, λόγιος καὶ Βουλευτὴς 127. Χαρ. εἰς πιστοποίησιν Γ. Συρογιαννοπούλου 130.

Δάρδιζα, νῦν Ἀχλαδινὴ 196, 204, 227 (Ἀνδρικόπουλοι, νῦν Κουλοχέρη).

Δάση, Φολόης 13, 15, Ἠλείας 14.

Δασμοτελώνης Γλαρέντζας 54.

Δασοῦρᾶ Γεωργ. οἰκογένεια 13, 38.

Δᾶφνις, Κένταυρος φονευθεὶς περὶ τὴν Φολόην 10.

Δελγιώτης Χριστ. 199.

Δελῆ-Ἀγμὲτ πασᾶς ἐν Δίβρῃ (;) 137, (εἰς Λάλα, Ἀλφειὸν (;)) 137.

Δελῆγιαννάκοι, εἶχον διαίρεσιν πρὸς Θ. Κολοκοτρώνην 97.

Δελῆγιάννης ἐκ Λαγκαδίων 26, 196 (εἰς Πούσι), 202 (εἰς Λάλα), 209. Ἀναγνώστης εἰς Ἐθν. Συνέλευσιν Ναυπλίου 49, ἐπανῆλθεν ἐκ Κων)πόλεως καὶ ἐπετίμησε τὸν Κανέλλον διὰ τὴν ἀρχιστρατηγίαν Θ. Κολοκοτρώνη 219. Κανέλλος 50, ἔδωσε σημείωσιν δι' ὑποχιλίαρχον Κώσταν Παπαγεωργίου 218, 219, συνωμοτεῖ κατὰ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη 219, προάγει τὸν Ἀργύρην Ἀποσκίτην εἰς ὑποχιλίαρχον 220, μὲ Ἰω. Διάκον 227, μὲ Ἀν. Παπασταθόπουλον εἰς δύο πολιορκίας Μεσολογγίου 221.

Δελῆγιαννόπουλος Δημήτριος 199, 209 (ἀρχηγὸς Λάλα).

Δεκάτη 72, 108, 198. Ἐνοικιασταὶ αὐτῆς ἐν Ἠλείᾳ 17.

Δεκατία 72, 199.

Δεκατιὰ 249.

Δεκατίζω 74.

Δένδρο Πασᾶ 204.

Δερβενάκια. Ἄγγ. Πετραλιᾶς 137. Ἀργ. Ἀποσκίτης καὶ Θ. Κολοκοτρώνης 220.

Δερβένι, θέσις ἔναντι Δούκα 191.

Δερβενοχώρια, πληρεξούσιοι αὐτῶν 242.

Δερβὶς—Ἀγᾶς. Καὶ Μπεκήρ—Ἀγᾶς 42-43. Ἀνάκτορα 43. Μάχαι Ἠλείας 43.

Δεσκερὲς 77. Βλ. Τεσκερές.

Δεσπότης (=Ἐπίσκοπος) 81, Ἠλείας 71, 75.

Δεσποτόπουλος Γεώργιος, πληρεξούσιος Μονεμβασίας 242.

Δεφτέρι 79.

Δημητράκης (;) 79. Παπασταθόπουλος (;) 79. Γραμματεὺς 79.

Δημήτρης (;) 249.

Δημητρακόπουλος. Ὑπὸ Θ. Κολοκοτρώνη εἰς Γ. Σισίνην 100. Ἀδαμ. 199. Ἀναγν. 50, εἰς Ἐκτελεστικὸν 91. Β. Π., πληρεξούσιος Καρυταίνης 240. Γ. εἰς πολιορκίαν Πατρῶν 91. Π. εἰς Ἐθνικὴν Συνέλευσιν Ναυπλίου 49.

Δημητρόπουλος ἢ Παπαδημητρόπουλος Κώστας. Εἰς πεδινὴν Ἠλείαν, κατὰ Τούρκων, διὰ Κυλλήνης εἰς Ζάκυνθον, εἰς Γαστούνην, μὲ Σισίνην, οἱ Τοῦρκοι εἰς Χλουμούτσιον, μὲ Γ. Σισίνην εἰς μάχας Ἠλείας 122.

Δημήτρουλας, Διβριώτης, τρόμος Λαλαίων 118-119, εἰς Φολόην, εἰς ποίμνια Γιόγκα—Ἀγᾶ 119, εἰς μάχην Πύργου 119, Ἀγουλινίτσης, Μποντίνι, Πούσι, μὲ Ἀθ. Παπασταθόπουλον εἰς μάχας Γορτυνίας, εἰς πολιορκίας Πατρῶν καὶ Μεσολογγίου 119. Καὶ Στεφανόπουλοι 135, 136. Καὶ Λαλαῖοι 227.

Δημητσάνα 207. Σπηλιωτόπουλοι 22, 44, 45, 46, Νικόλαος Σπηλιωτόπουλος 50. Μπαρουτόμυλοι 45, 46, 50. Πυρῖτις 48, νοθευμένη διὰ Τούρκους 48. Ἀντωνόπουλος 46. Ὑπόνοιαι Τούρκων 46, 47. Ἀποκρύπτουν ὕποπτα πυρίτιδος ἀπὸ Ἀγᾶν ἀνακριτὴν 47. Τεχνῖται εἰς Ἀκροκόρινθον 47. Βουλευτικὸν 47. Χορηγίαι πολεμικοῦ ὑλικοῦ ὑπὸ Σπηλιωτοπούλων κ. ἄ. 48. Συμβολή της εἰς Ἐπανάστασιν 50. Θ. Κολοκοτρώνης ἔγραψε νὰ στείλουν ἐφόδια 207.

Δημόσιον, τό, 54.
Διαβατήρια 254.
Διαβολῖνες, θέσις 33.
Διακαΐτικαι οἰκίαι Πύργου 106.
Διάκος Ἀθαν. 6.
Διάκος Διονύσιος 23, 25, 100, 105. Εἰς πολιορκίαν πύργου Μοναστηρακίου 25. Εἰς β' πολιορκίαν Μεσολογγίου μὲ ἀνεψιὸν τοῦ Γρηγορίου Ε'. ἐσώθη εἰς ἔξοδον 123, 125, 224, μὲ λείψανα ἐξόδου ἔρχεται εἰς Ἠλείαν 124, 224, διωκόμενος ὑπὸ τοῦ Ἰμβραήμ, εἰς Γλαρέντζαν, Κυλλήνην, εἰς Χλουμούτσιον πολιορκεῖται 124, 125, 224, παραδίδεται μὲ τοὺς ὀπαδούς του καὶ θὰ ἀπεκεφαλίζοντο, ἀλλὰ μὲ τὸ μπουζούκι συνεκίνησε τὸν φιλόμουσον Ἰμβραὴμ 124–125, ἐχαρίσθη ἡ ζωὴ εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς ὀπαδούς του καὶ εἰς δύο ἀδελφοὺς Ματθαίου ἐκ Πύργου αἰχμαλώτους εἰς Αἴγυπτον 125, οἵ ἐπανελθόντες ἀφιερώθησαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους 125. Εἰς Διονύσιον ὁ Θ. Κολοκοτρώνης ἔδωσε δήλωσιν 125, εἰς πολιορκίαν Πατρῶν, εἰς Δυτ. Ἑλλάδα καὶ Μεσολόγγιον, εἰς ναὸν Σωτῆρος Ἀλφειοῦ, εἰς Πύργον καὶ Γαστούνην, ἀξιωματικὸς 6ης τάξεως 125, Ταγματάρχης ἐνεργοῦ φάλαγγος 126, τοῦ ἐδόθησαν γαῖαι εἰς Πρέφη Πύργου 126, ὁ βασιλεὺς Ὄθων τὸν συνήντησεν ἐν Πύργῳ 126. Ἀδελφοὶ ἐν Πύργῳ 132, 164, 168, 182, μάχη Λάλα 202, Ἀθ. Πετρουτζῆς εἰς μάχην Πύργου, εἰς Διακαΐτικας οἰκίας 117, ἀρχηγὸς τῶν ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν, ἦτο ὁ Διονύσιος, οἵτινες ὑπὸ τὸν Ἀναγν. Παπασταθόπουλον καὶ Θ. Κολοκοτρώνην ἔλαβον μέρος εἰς Πούσι, Πύργον, Ἀγουλινίτσαν, Σμύλα–Κλειδὶ 123, συμβούλιον μάχης Πύργου 161. Ἰωάννης ἢ Ζορμπᾶς, ἀδελφὸς τοῦ Διονυσίου, εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σωτῆρος παρὰ τὸν Ἀλφειὸν ἐμποδίζει τὸν Ἰμβραὴμ ὡς ἄλλος Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος 125, 126, δὲν παραδίδεται καὶ ἀπαντᾷ ἀγερώχως εἰς τὸν μπουλούμπασην 226, λαμβάνει μέρος εἰς μάχας Πύργου, Ἀγουλινίτσαν, Πούσι, Γορτυνίας, Μεσολογγίου, τὸ Ὑπουργεῖον Πολέμου ὑπὲρ αὐτοῦ 227, χιλίαρχος 227.
Διακόπουλος Ἀντώνιος 83.
Διαμάντης 77.
Διαμάντης Κων)τῖνος Ἀθαν., ἀρχειοφύλαξ τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους φιλόλογος, συντάκτης τοῦ παρόντος εὑρετηρίου 265.
Διαμαντόπουλος Π., πληρεξούσιος Μεθώνης 241.
Διαμάντω 29.
Διαπαρτισθῇ, νά, 199.
Διαφέντευσις 92.
Διαφεντεύω 199, 233.
Διάφορον 61.
Δίβρη χωρίον δυσπρόσιτον τῆς ὀρεινῆς Ἠλείας 12, 36, 38, 82, 83, 119, 130, 134–137, 158, 185, 203, 214, 248. Εἶχεν ἓξ συνοικίας: Κοκκαλιάρες ἢ Περδικαράδες, Λαζαράδες, Κρουστάδες, Πέρα Μαχαλᾶς, Καργιαννάδες καὶ Βασιλαῖοι 118, 134. Ὄνομα Ἀλβανικὸν 130. Σήμερον Λαμπεία 134. Δὲν ἐπάτησαν Τοῦρκοι 134. Λάμπειον ὄρος 134. Ἀπόπειραι Λαλαίων νὰ τὴν πατήσουν 134. Κάτω Μονὴ 134, 135, 158.

Παναγία Ἐπάνω Μονῆς ἡ Χρυσοπηγὴ ἢ Χρυσαυγὴς 135, 158. Σεϊντάγας πάππος 135. Ἀθ. Μπέργιος 135. Οἰκογένειαι Πετραλιᾶ, Παναγούλη, Δημήτρουλα, Γιαρμενίτη, Ἀθανασοπούλου ἢ Καϊάφα, Σακελλαρίου, Πολυζώη, Παπαοικονόμου, Ἀνδρουτσοπούλου 135. Οἰκογένεια Σκανδάμη ἐξ ἧς προέρχονται οἱ Στεφανόπουλοι 136, Στέφανος καὶ Ἰωάννης Σκανδάμης 136. Προῦχοντες: Στεφανόπουλοι, Πετραλιᾶς, Δημήτρουλας, Παναγούλης 136. Οἱ Λαλαῖοι δὲν τὴν ὑπέταξαν 136, ὁ Ἰμβραὴμ δὲν εἰσῆλθεν 136. Ἔχει ἄφθονα ὕδατα: δύο ἢ πέντε ὑδρομύλους τοῦ Πετραλιᾶ καὶ Μπέργιου, οἵτινες πρὸ τοῦ 1821 κ. ἐ. ἦσαν μπαρουτόμυλοι διὰ τὰ ἐπαναστατικὰ κέντρα Γορτυνίας καὶ Καλαβρύτων 136. Ἔρχονται οἱ πολεμισταί της κατὰ τοῦ Πούσι 137. Ἀθανασόπουλος 137. Ἀπέκρουσαν Ἰμβραὴμ 137, 226. Κατέφυγον Χριστιανοὶ 217. Ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης 137, 226. Μοναὶ μὲ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία διὰ χάρτην πρὸς κατασκευὴν φυσεκίων 195. Σκέψεις Ἑπτανησίων νὰ ἀποσυρθοῦν ἐκεῖ 196.
Δίβριος Νικολός 82.
Δίβριτσα. Κουτρουμάνης Θ. ἢ Κουτραμάνης 98, 103, 221.
Διδασκάλου Ἀναγν., πληρεξούσιος Ἀγράφων 240.
Διδάχος (;) 79.
Δικαῖος Κωνστ., πληρεξούσιος Ἰμλακίων 242.
Διμούτσινη πιστόλα 206.
Διοίκησις ἢ Ἐκτελεστικὸν 60, 67, 70, 91. Μέλη 50. Ἀγγλικὴ Ἑπτανήσου ἐχθρικὴ ἐναντίον ὑποδούλων Ἑλλήνων 53. Δὲν ἔχει χρήματα 59 (Ταμεῖον τοῦ Γένους). Διαταγὴ πρὸς Ἰ. Σισίνην διὰ πολιορκίαν Πατρῶν 60. Διώρισε φροντιστὴν τὸν Β. Καραβίαν, μισθοδότην τὸν Γ. Καλαμογδάρτην 63, 66. Μέτρα διὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν 69. Εἰς Γ. Σισίνην ἀναθέτει τὴν τροφοδοσίαν τοῦ στρατεύματος 98. Καὶ ἡ Γερουσία διορίζουν ἄνδρας διὰ τὴν πρᾶξιν τῶν ἰλτιζαμίων 99. Ἐγκρίνει τὰς ἐκδουλεύσεις τῶν ἀδελφῶν Μήτσου 106. Ἔγγραφον ἐγκρίνει τὰς ἐκδουλεύσεις Ἀθ. Πετρουτζῆ 118.
Διοικηταὶ Πύργου 6, 16, 19, 20. Γαστούνης 6, 16, 19.
Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ τριμελής, μετὰ τὴν δολοφονίαν Ἰ. Καποδίστρια 57. Μέτρα διὰ τὴν εὐταξίαν 58. Προσπάθειαι δικαιολογίας πρὸς τὰς προστάτιδας Δυνάμεις τῆς δολοφονίας 58.
Διονύσιος 60. Χριστιανὸς πιστὸς τοῦ Ραΐτ–Ἀγᾶ, φονεύει τὸν Ἀγᾶν Γαστούνης 35.
Διόνυσος καὶ Κένταυροι 9.
Διὸς Ὀλυμπίου ναὸς 259.
Διχόνοια Ἑλλήνων 243, 245, 246.
Δογάνα (=τελωνεῖον) 92, εἰς τὸ πανὶ 88.
Δονᾶς ἐξ Ἀγουλινίτσης 174.
Δουζίνας Κωνστ. Δ., πληρεξούσιος Πόρου 237.
Δούκα, οἰκογένεια, ἧς φίλος ὁ Ἀμπάζης—Ἀγᾶς 38, οἰκογένεια Σ. Μουσᾶ 39.
Δούκα, χωρίον τοῦ νομοῦ Ἠλείας, δυτικῶς τοῦ χωρίου Λάλα 12, 16, 17, 18, 23, 26, 33, 34, 44, 45, 46, 49, 50, 51, 52, 53, 85, 89, 101, 104, 105, 108, 109, 121, 126, 127, 129, 130, 132, 133, 134, 145, 157,

176, 186, 187, 191, 192, 195, 200, 202, 205, 213, 216, 222, 223, 225, 226. Οἱ κάτοικοι συνεδέθησαν φιλικῶς μὲ τοὺς κατακτητὰς καὶ Λαλαίους ὠφελήσαντες ὅμως οὕτω καὶ τοὺς Χριστιανοὺς 16, 18, 53, 85. Γραμματεῖς Διοικητῶν Πύργου καὶ Γαστούνης καὶ διαχειρισταὶ καὶ ἀποθηκάριοι αὐτῶν 16. Ἐθεωρήθη χωρίον ἰδιόκτητον καὶ κατηργήθη ἡ δεκάτη 17, 34. Ἐγκαθίσταται ὁ Χριστόπουλος 19. Ἐξέχουσαι οἰκογένειαι 22, 51, 193, ἄρχοντες 160. Ἀγάδες 101. Ἐκκλησία 104. Σχέσεις οἰκογενειῶν μὲ Αὐγερινοὺς 54. Θ. Κολοκοτρώνης 51, 52, κάμνει συμβούλιον προὐχόντων πρὸς βοήθειαν Ἀλῆ—Φαρμάκη 23. Ἱερεῖς 33. Παπαντώνης 33. Ἅγια λείψανα 34. Σπηλιωτόπουλοι 44, 45, 52, Σπυρίδων καὶ Νικόλαος 46, 50, Κων)νος 51, Σπηλιωτόπουλος ἢ Βαρουξῆς 109. Πυρπόλησις ἀπὸ γυναῖκας Λαλαίων 45, 205, ἐσώθησαν αἱ οἰκίαι τῶν ἀδελφῶν Νικολάου καὶ Σπυρίδωνος Σπηλιωτοπούλων ἐκ Δημητσάνης 205 καὶ τοῦ ὑφαντῆ τῶν Λαλαίων Παν. Χατζῆ καὶ τῶν Ντουραίων 205. Εὑρέθησαν φαλαγγιτικὰ 48. Παπασταθόπουλος 50, Εὐστάθιος (μικρὰ σχολὴ) 89, Παπασταθόπουλοι 101, Ἀναγν. κατὰ τοῦ Ἰμβραὴμ 225. Ἐγκατεστάθη ὁ Αὐγερινὸς 52, 53, 101, 109. Ἀγαμ. Αὐγερινὸς 53. Χαριτόπουλος Γ. 55. Βασ. Βασιλόπουλος 98, 129, ἐμποδίζει Δουκαίους, νὰ προσκυνήσουν εἰς τὸν Ἰμβραὴμ, κατὰ διαταγὴν Θ. Κολοκοτρώνη 129. Ἀσημακόπουλοι, νῦν Ψαρόπουλοι 109, 127, 127 (οἰκίαι). Δαραλέξης 109, 126. Ἀναγν. Γρατσαλιᾶς 109. Πευκῶνες ἐγγὺς τῆς Φολόης καὶ Ἄβουρας 132. Ἀλβανοὶ φυλῆς Τουκατὲς ἢ Δουκάτες ἦλθον ἐκεῖ 133. Δὲν ἐγνώριζον τὴν Ἀλβανικὴν γλῶσσαν οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς αὐτῆς 133. Εὐγενεῖς ἐκ Γαλλίας ἦλθον 133. Ὄνομα 133. Γαλλικαὶ τοποθεσίαι ἐγγὺς: Σανέζα, Λουκίσσα, Βύλιζα, 134. Κάτοικοι 134. Κατέφευγον ἐκεῖ πρὸς ἀσφάλειαν οἰκογένειαι ἐκ Ζακύνθου, Κεφαλληνίας, Γορτυνίας, Καλαβρύτων καὶ Ἀρκαδίας 134. Οὐδεὶς Τοῦρκος κατῴκησε 134. Ἕδρα Χωροφυλακῆς Δήμου Ὀλυμπίων, ἕδρα Δημαρχείου κλπ. 134. Δημοτικὸν σχολεῖον, Ἑλληνικὸν σχολεῖον, Τηλεγραφεῖον, Συμβολαιογραφεῖον, Μονοπώλιον ἅλατος, ἕδρα ἐνοικιάσεως φόρου δεκάτης 134. Οἱ κάτοικοι ἀγανακτοῦν διὰ φόνον Πανάγου Ροδοπούλου. Φόνος Ντελῆ καὶ Μαξούτη 145. Οἱ Δουκαῖοι εἶναι ψυχροὶ ἔναντι τῶν Λαλαίων 145, 157, ἀναγγέλουν τὰ γεγονότα εἰς Θ. Κολοκοτρώνην καὶ ἀρχηγοὺς Πατρῶν καὶ Καλαβρύτων, ὁ Κοροντζῆς μεταβαίνει εἰς Πάτρας 145. Χρονικὸν εἰς ἐφημερίδα «Πατρὶς» τοῦ Πύργου 157. Θλιβερὰ Χριστούγεννα 157. Ἱερεὺς Δούκα 157. Πλὰξ Ἁγίου Γεωργίου 187. Ναὸς Ἁγίου Γεωργίου ὑπὸ Ἰω. Εὐθυμίου 187. Βιβλιοθήκη Δ. Παπαγεωργάκη 195. Ἐκκλησιαστικὰ βιβλία ναοῦ Δούκα 195. Ἐπιθέσεις Λαλαίων 202. Κουμπάτης σύζυγος Μαριωρῆς 213. Ἀντώνιος Μάτεσης 222—223. Διῆλθεν ὁ Ἰμβραὴμ καὶ οἱ κάτοικοι προσεκύνησαν 226.

Δουκαΐϊκα, χωρίον. Πύργος Ἀγᾶ–Μαχμούτ 90. Θέσις Μεσολογγάκι 155.

Δουκᾶτοι. Ἐμισοῦντο ὑπὸ Ραΐτ–Ἀγᾶ 33. Ἔμαθον ἔκρηξιν Ἐπαναστάσεως ἀπὸ Χρυσανθάκην Παπαγεωργίου 38. Εἰς πολιορκίαν Ἀθηνῶν 91. Εἰς ὑπηρεσίαν Λαλαίων ὡς γραμματεῖς καὶ διαχειρισταὶ Ἀγάδων 139, 142, 170, Παν. Ροδόπουλος 142. Γενέθλια Βαλιδὲ 143. Μάχη Πύργου 166. Τοὺς ἐπιπλήττουν οἱ Ἀγάδες διὰ τὴν προδοτικὴν στάσιν των 171. Ἐνεθάρρυνον τοὺς Χριστιανοὺς 171. Χρυσανθάκης Παπαγεωργίου 177. Εἰδοποιοῦν ἄρχοντας Πύργου περὶ τῆς Ἐπαναστάσεως 177. Ἐγνώριζον καλῶς τὰ τῶν Λαλαίων καὶ διαφωτίζουν τοὺς ἀρχηγοὺς 194. Φραγκούλης, Παπαγεωργίου, νέος τις Αὐγερινός, Ἀσημακόπουλοι, Κοροντζῆς, Δαραλέξης 203. Μάχαι Λάλα 203. Κτυποῦν τοὺς Λαλαίους καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ Λάλα ἰδοῦσαι καταρῶνται 205. Πολεμισταὶ εἰς Πούσι 214.

Δούκας Ἰωσήφ, Σάμιος ἰατρός, μεσολαβεῖ διὰ συνθηκολόγησιν Ἀγάδων Ναυπλίου 53.

Δούκας Μιχαήλ, ἀρχηγὸς Ἀλβανικῆς φυλῆς Δουκάτες ἦλθεν εἰς Δούκα 133.

Δουκάτες ἢ Τουκατές, φυλὴ Ἀλβανικὴ ἐλθοῦσα εἰς Δούκα 133.

Δούπων, Κένταυρος φονευθεὶς περὶ τὴν Φολόην 10.

Δραγώνας Κωνστ., Ζακύνθιος 93, 95.

Δρακόπουλος 70, Γιαν. 199.

Δράμαλης 49, 50. Σπηλιωτόπουλοι 52. Χρ. Τσατσᾶς 116. Γ. Συρογιαννόπουλος 130.

Δραπανιώτης (;), πληρεξούσιος Ἰμπλακίων 242.

Δυνάμεις ξέναι Εὐρώπης. Οἱ πρέσβεις εἰδοποιοῦν τὴν Ὀθωμανικὴν Πόρταν (ἔγγραφον) 233. Ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος 234, 244, 245. Ἀντιπρέσβεις εἰς Ἑλλάδα 235. Διοικηταὶ τῶν δυνάμεων ξηρᾶς καὶ θαλάσσης 235.

Δῶρα 46, 82, ἀπὸ Σουλτᾶνον εἰς Παπαντώνην 34.

Ἐγγλέζοι. Νομίσματα 68. Βλ. Ἄγγλοι.

Ἔγγραφα ἱστορικὰ 230–255, 261.

Ἐγίρα 229.

Ἐγκολφόπουλος Π., πληρεξούσιος Μενδενίτσης 239.

Ἐδιπίδης Ἀ. Θ., ἐπιστολὴ πρὸς Ἀγαμ. Αὐγερινὸν 53–54.

Ἐδώθενες 75.

Ἐθνικὴ Συνέλευσις Δ' Ἄργους 57, Ε' καλεῖται εἰς Ἄργος 57–58. Βλ. Συνέλευσις.

Ἐθνικὸν Ταμεῖον, Θησαυρός, Ταμεῖον τοῦ Γένους 60

Εἰκονίσματα θέσις 162, γυναικόπαιδα 163.

Ἐκανονιτσάριζον 96.

Ἔκτακτος Ἐπίτροπος Ἤλιδος 253.

Ἐκτελεστικὸν 48, συμπεριέλαβε καὶ τὸν Ἀν. Παπασταθόπουλον διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1643 θεσπίσματος καὶ ὑπ' ἀριθ. 16 νόμου, 90. Προβούλευμα ἀρ. 265 τῆς 3ης Ἰανουαρίου. 1823 (Π. Μήτσου χιλίαρχος) 106. Πρῶτος γραμματεὺς ὁ Β. Ν. Μπουδούρης 106. Περὶ Ἑπτανησίων 223–224. Πρόεδρος ὁ πρίγκιψ 227 (Ἰω. Διάκος). Πολυτέλεια διοικήσεως 246.

Ἐλελίσφακος 47.

Ἐλευσίς, ὄρος. Κένταυροι 10.

Ἔλατος, Κένταυρος τοξεύεται ὑπὸ Ἡρακλέους 10.

Ἑλλάς, ἀρχαία 244. Ἐνεστῶτες ἀγῶνες καὶ θυσίαι ἐφάμιλλα ἀρχαίων 244–245. Ἀπόφασις «ἐλευθερία ἢ θάνατος» 244. Κατὰ τὸ 1821 ἀνάγκη ὀργανώσεως τοῦ πολέμου καὶ ἐσωτερικῆς τάξεως 245. Ἀνατολικὴ Χέρσος 50, πληρεξούσιος ὅπλων αὐτῆς 239. Δυτικὴ Χέρσος 50, πρόκριτοι 85, ἐκστρατεία 100, 114, 222, Χρυσ. Ἄχολος 109, Κώστας Κουμανιώτης 114, Ἀθ. Πετρουτζῆς 118, πληρεξούσιοι 240, Π. Ἀναγνωστόπουλος 222, ἀγὼν 99.

Ἑλμὰζ–Ἀγᾶς 41. Ἀνάκτορα 42. Κήρυξις Ἐπαναστάσεως 42.

Ἑλμάζ Μοστενίτσης Ὀθωμανός. Πύργος του, ὃν ἔκαυσεν ὁ Δημ. Ἰνταρὲς 221.

Ἕλος. Νίτρον, θεῖον 47.

Ἑλτσῆς ξεμοτύχος 193.

Ἐμβαρκαρισθέντες 232.

Ἔμπλαστρον 252.

Ἐμπόριον Ἑλλήνων ἐν Τουρκίᾳ 233.

Ἐμπορισθῶ, νά, 97.

Ἔμποροι 260, μονέδα 68.

Ἐνετοὶ ἐν Ἠλείᾳ καὶ Φολόῃ 12. Ἐνετικὰ νομίσματα 12. Πήλινα ἀντικείμενα 12. Ἐρείπια Πύργου κ.ἄ. 13.

Ἐνιπεὺς–Ἄβουρα–Λεστενίτσα 21, 132, Ὅμηρος ποιητὴς 132. Ναὸς Ἁγίας Παρασκευῆς 132. Θ. Κολοκοτρώνης 132. Μετεμορφώθη ὁ Ποσειδῶν καὶ ἔλαβε τὴν Τηρὼ 133.

Ἐνοικιάσεις φόρων 72. Πρβλ. Ἰλτιζάμι.

Ἐνσολὰ 71.

Ἔντριτο 21 (εἶδος δανείου).

Ἑορταὶ 21. Ἁγίων Θεοδώρων 98.

Ἔπακτος, κόλπος αὐτοῦ. Ὁ ἐχθρικὸς στόλος 70. Βλ. Ναύπακτος.

Ἐπανάστασις 1821 σελ. 5,38. Χάρτης διὰ φυσίγγια 47. Ὁμολογίαι ὁπλαρχηγῶν, χρεωστικαὶ ἀποδείξεις, φαλαγγιτικὰ 47. Χορηγίαι Αὐγερινῶν 55, 56, 65, συμμετοχὴ αὐτῶν 59. Ὑποπτοι κινήσεις Χριστιανῶν καὶ ἀνησυχίαι Τούρκων 71. Πότε ἐξερράγη 176. Ἄνισος ὁ ἀγών, ἀλλὰ δίκαιος καὶ ἐπεκράτησε 244–245.

Ἐπάνω Μονὴ Δίβρης ἢ Χρυσοπηγὴ ἢ Χρυσαυγὴς 135. Σταυροπήγιον 1804 ἐπὶ Πατριάρχου Κυρίλλου 135. Μετόχι εἰς Λώπεσι (Κρυονέρι) Πηνειτῶν 135.

Ἐπαρχεῖον, θέσις Πύργου 151, 164 167, 172, λόφος Πύργου 161, οἰκία Χαρ. Βιλαέτη 111, ἦτο ἡ οἰκία αὕτη τὸ πρῶτον Διοικητήριον Πύργου 111, 132.

Ἐπαρχίαι, στρατεύματα αὐτῶν 50.

Ἐπειδήτις 97.

Ἐπίδαυρος, ἤρχισεν ἡ Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις 243, 244.

Ἐπιζωοτία, ἄγια λείψανα θεραπεύουν 34.

Ἐπικρατείας Σύμβουλος ὁ Π. Ἀναγνωστόπουλος 222.

Ἐπίσκοπος Ὠλένης 33.

Ἐπιστασία 250.

Ἐπιστάται εἰς τὰ χωρία 97.

Ἐπιστάτης 250.

Ἐπιστολαὶ 54, 63, 68, 83.

Ἐπιτροπὴ Διοικητικὴ μετὰ τὴν δολοφονίαν Ἰ. Καποδίστρια 236.

Ἑπτάνησος 182, 192, 195. Καταφύγιον διωκομένων ἐξ Ἠλείας κ. ἀ. 182. Σύλλογοι ὑπὲρ τοῦ Ἀγῶνος 182–183. Μαρκέλος καὶ Ἄνθιμος Ἀργυρόπουλοι διδάσκαλοι 183. Μαρκᾶτος 183. Ἁρμοστὴς 183. Ἀγωνισταὶ διαπεραιοῦνται εἰς Ἠλείαν 183. Κεφαλλῆνες 183. Κανόνια μεταφέρονται μὲ πλοῖον Ἰ. Σκουλογιάννη 183. Εἰς Γαστούνην διὰ Κυλλήνης 183. Ὁ Π. Πατρῶν Γερμανὸς ὑπέδειξεν εἰς αὐτοὺς ἀπόβασιν εἰς Πάτρας 183. Εἰς πολιορκίαν Λάλα 183, 192. Ἤθελον ἄμεσον ἐπίθεσιν 192. Εἰς μάχας Μποντίνι τινὲς ἠὐτομόλησαν 192, συνθηκολόγησις Λαλαίων 193. Εἰς Ἄγγλους 193. Ἐκστρατεία 193. Ἠπείλουν ἀποχώρησιν 195. Φωκᾶς, Πανᾶς, Α. Μεταξᾶς 195. Συμβούλιον 196. Σκέψις πρὸς Δίβρην καὶ Πάτρας 196. Ὠτακουστεῖ αὐτοὺς ὁ Ἀναγν. Φραγκούλης 196.

Ἑπτανήσιοι 214. Εἰς Λάλα 200, 202, 222. Οἰκογένεια Μάτεση κ. ἄ. 222. Ψηφίσματα Βουλευτικοῦ καὶ Ἐκτελεστικοῦ ὑπὲρ Ἑπτανησίων ἀγωνιστῶν 223–224.

Ἐρείπια ἐν Ἠλείᾳ 11,12.

Ἑρμῆς Πραξιτέλους 259.

Ἑρμιόνη 243.

Ἐρυμάνθιος κάπρος 9, 10, 11.

Ἐρύμανθος, ὄρος καὶ ποταμὸς Ἀρκαδίας 10, 11, 135, 140, 192, 195, 208, 209. Ὕδατα εἰς Λάλα 140, 195. Πουρνογέφυρο 140.

Ἑταιρεία Φιλική. Ἐν Ζακύνθῳ καὶ Δούκα 90. Ἀναγν. Παπασταθόπουλος 90. Δημήτριος Παπασταθόπουλος 90. Σισίναι 96.

Ἑτέμπεης ἢ Ἰτέμπεης 174. Γ. Αὐγερινὸς γραμματεὺς αὐτοῦ 55. Ζαπίτης Γαστούνης, ἐπιστολαὶ πρὸς Γ. Αὐγερινὸν 72–79, 78. Λελὲς 75, 76, 77, 78. Ταχβίλι 80.

Εὐβοίας νομάρχης, ὁ Π. Ἀναγνωστόπουλος 222.

Εὖηνος ποταμὸς 10.

Εὐθυμίου Ἰω. ἐκ Δούκα 187. Μπαρουτόμυλοι 45, 46, 195. Εἰς μάχην Φολόης 187. Διηγεῖται ὅραμα Ἁγίου Γεωργίου 187. Ἐγείρει ναὸν μὲ ἐπιγραφὴν 187. Πληγώνεται εἰς Πούσι 187.

Εὐρυσθεύς, πατὴρ Ἀλκυόνης 10. Καὶ Ἡρακλῆς 11.

Εὐρυτίων, Κένταυρος εἰς Φολόην 10.

Εὐρωπαῖοι ἀξιωματικοὶ ὑπέθετον οἱ Λαλαῖοι ὅτι ὁδηγοῦν τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα 190.

Εὐρώπης μεγιστᾶνες ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος 245.

Εὐσυμπάθεια 84.

Ἐφένδης, λέξις 18.

Ἐφημερὶς Γενικὴ 254.

Ἔφοροι, Ἀστυνομία Πύργου τοῦ 1822, σελ. 254.

Ζ

Ζαΐμης 50. Ἔχει ἀντιρρήσεις εἰς τὴν Συνέλευσιν τῆς Βοστίτσης δι' ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Λάλα 99, 182, 217, διότι ἐχρειάζοντο συντεταγμέναι μεγάλαι δυνάμεις, ἦτο δύσκολος ἡ συγκοινωνία τῶν ὀρεινῶν καὶ πεδινῶν καὶ δυσχερὴς ὁ ἀνεφοδιασμὸς ἐλλείψει ὕδατος 182. Βλ. κατωτέρω 'Ασημάκης. Καὶ καπετὰν Κώστας Κουμανιώτης 114. 'Απέκρουε μονομερῆ ἐξέγερσιν 'Ηλείας 142. Εἰσέρχεται εἰς Λάλα 215. 'Αλέξανδρος 50. 'Ανδρέας, μέλος 'Εκτελεστικοῦ 60, τὸν καταδιώκει ὁ Κουντουριώτης καὶ Καραϊσκάκης 103, εἰς Συμβούλιον Βοστίτσης 175, εἰς Δούκα καὶ Φολόην 104, σώζεται εἰς Καλάβρυτα 104. 'Ασημάκης εἰς τὴν Συνέλευσιν τῆς Βοστίτσης διεφώνησε διὰ τὴν κατὰ τοῦ Λάλα ἐκστρατείαν 175,176.

Ζαΐμη Δένδρο 104.

Ζαΐμη Λάκκα 104.

Ζακύνθιοι 190. Εἰς Σαρηβάλι 98. Σισίνης 159. Εἰς Πύργον 160. Ὑπὸ Δ. Καμπάσην εἰς πεδιάδα Σμύλα 179. Κατὰ Λάλα 184, 210, 217. Χιλιαρχία 223.

Ζάκυνθος 26, 79, 80, 87, 95, 176. Οἰκογένεια Μάτεση 6, 222. Θ.Κολοκοτρώνης 22, 23, 51, 139, 160,καὶ 'Αλῆ-Φαρμάκης θέλουν νὰ ἴδουν τὸν Βοναπάρτην 27. Βιλαέτης 23. Μηντζελόπουλοι 59. Δημήτριος Αὐγερινὸς 59, 61. Χριστόδουλος Αὐγερινὸς 63, 66 (παξιμάδι ἐντόπιον), 68, 69, 88, 93. Γ. Αὐγερινὸς 62. Χελωνάρης 78. 'Αναγν. Παπασταθόπουλος 89, 90, 93. Δημήτριος Παπασταθόπουλος 89. 'Εμπόριον 89. Πρόσφυγες ἐξ 'Ελλάδος 90. Οἰκογένειαι ἐξ 'Ηλείας 105. Κάτοικοι πιστοποιοῦν ἀξίαν στρατηγοῦ 'Αν. Παπασταθοπούλου 91, 92. Νοτάριος, ἀρχαὶ ἐπικυροῦν συμφωνητικὰ 92, 93, 95. Κων. Δραγώνας 93, 95. Registraria di Commercio 93, 95. Notojo Mondino 93, 95. Πληρωμὴ 95. Σπουδάζει ὁ Λυκοῦργος Κρεστενίτης 106. Χαρ. Βιλαέτης 110, 159. 'Αδελφοὶ Καμπάση 112, 160. Κατέφευγον οἱ ἐξέχοντες 'Ηλεῖοι καὶ Γορτύνιοι 112. Καπετὰν Κώστας 120. Κων. Γκίκας 121. Καπετὰν Ρῖζος 121. Καπετὰν Κ. Δημητρόπουλος 122. Ὄθων βασιλεὺς 126. Ἔσπευσαν εἰς Πύργον οἱ ἀδελφοὶ Διάκου, 'Αχόλου, Βιλαέτη, Αὐγερινοῦ 182. Διδάσκαλοι Μάρκελος καὶ Ἄνθιμος 'Αργυρόπουλοι ἐνθουσιάζουν τοὺς Ζακυνθίους νὰ σπεύσουν εἰς τὸν ἀγῶνα 183.

Ζαλιὰ 216.

Ζαμουλιᾶνος 'Αναστ. 92, βλ. Ξύφαντος 'Αν.

Ζαννέτος 91 ('Εκτελεστικόν).

Ζάπι 76, κάνει-72.

Ζαπίτης 71, 72, 76. Λελὲς-Διοικητὴς Γαστούνης 131.

Ζάπτι τεμεσούκι 76, 77.

Ζαρίφης 80.

Ζαφειρόπουλος Α. 198, εἰς 'Εθνικὴν Συνέλευσιν Ναυπλίου 49. Π., πληρεξούσιος 'Αγίου Πέτρου 241.

Ζάφτι 97.

Ζάχα, ἡ ἀδελφὴ τοῦ Γ. Πλαπούτα ἐκ Ζάχας, μετέφερε τὰ ὁστᾶ αὐτοῦ εἰς Παλούμπαν 197.

Ζαχαριάδης Χρ. 92, 93. Καὶ Τοῦρκοι Κατακώλου 94. 'Αναγν. Παπασταθόπουλος 94.

Ζαχαρίας. Τοῦρκοι Χλουμουτσίου 159. Εἰς ἐπιστολὰς 'Αγάδων 159. Σύνδεσμος Γαστούνης-Λάλα 159.

Ζαχαριᾶς 60.

Ζάχαρις 69, 88.

Ζευγάρι 249.

Ζεύκι 61.

Ζηρᾶς-'Αγᾶς καὶ 'Ισμαὴλ-'Αγᾶς ἀρχηγοὶ ἀποσπάσματος Αλαλαίων πρὸς ἀπόσπασιν τῶν κεφαλῶν τῶν 'Αγάδων Σεϊντάγα καὶ 'Αζῆζ ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Χασὰν-πασᾶ 151, 153. Θάπτουν τὰ ἀκέφαλα πτώματα 151.

Ζήσιμος 'Αθαν. Εἰς πιστοποίησιν Γ. Συρογιαννοπούλου 130.

Ζητούνιον, πληρεξούσιοι 239.

Ζορμπάδες 71.

Ζορμπᾶς, βλ. 'Ιω. Διάκος 226.

Ζυγὸς 243.

Ζωγραφ... Χ., πληρεξούσιος Γαστούνης 240.

Ζωγραφίζω τὰς ἰδέας μου 97.

Ζωή, τὸ γένος Πολέμη, ἐκ Πύργου, σύζυγος τοῦ Σεϊντάγα. 'Απαγωγὴ 29, 30, 153. Θρησκευτικὰ καθήκοντά της, ἱεραὶ εἰκόνες, εἰς Ἅγιον Χαράλαμπον προσεύχεται, ἐβάπτισεν ὑπηρέτας 30, 153. Ἄσμα 153-154. Θρηνεῖ νεκροὺς υἱούς της, αὐτοκτονεῖ, κηδεία, τάφος 153.

Ζωΐτσα 153-154, βλ. Ζωή.

Ζωκαρᾶ, θέσις 184.

Η

Ἡγεμὼν τῆς 'Ελλάδος. Συνέλευσις 7ης Νοεμβρίου 1831 ἐν τῷ πρακτικῷ αὐτῆς 236. 'Εκλογὴ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων 236.

Ἡλεία, δουλεία, δεινά, Φιλικὴ 'Εταιρεία, ἀγὼν 5, 6, 17, 19, 260, 'Αγάδες 17. Κατάστασις 34. Κτήματα Γιακούμ-'Αγᾶ 37, Σεϊντάγα 28, 55. Οἰκογένεια Σπηλιωτοπούλων 44. 'Αναγν. Παπασταθόπουλος 90. Διωγμοὶ Χριστιανῶν 90. Προοίμια 'Επαναστάσεως 90. Σισίναι 96, Γ. Σισίνης 99. 'Ασφάλεια παραλίων της 99. Ληλατοῦν τὰ χωρία Τοῦρκοι ἐκ Πατρῶν 98, 217. Δεινὰ Χριστιανῶν κάμπου 96. Μονομερῆ ἐξέγερσιν ἐμελέτων 142, οἱ Κρεστενῖται 107, μνημονεύει ὁ Σεϊντάγας τοῦ 1812 σελ. 107. Κρεστενῖται Βουλευταὶ 108. Χρυσανθάκης Ἄχολος εἰς Πούσι κ.ἀ. 109. 'Αλέξανδρος Ἄχολος 109. Υἱοὶ 'Αν. Γρατσαλιᾶ 109. Ἡ πρώτη μάχη, ἔνθα ἔπεσαν ὀπαδοὶ τοῦ Καμπάση 113. 'Ιω. Κουτσογιαννόπουλος καὶ Λαλαῖοι 120. Εἰς πεδινὴν 'Ηλείαν καπετὰν Κώστας 120. Καπετὰν Ρῖζος 121. Κ. Δημητρόπουλος καὶ Γ. Σισίνης 122. Οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ Καραμπέτσου κατὰ Λαλαίων 123. Φθάνουν ὑπὸ τὸν Διον. Διάκον τὰ λείψανα τῆς ἐξόδου τοῦ Μεσολογγίου 124, 125. Οἰκογένεια Δαραλέξη 127. 'Εγκαθίστανται ὁ Γ. Συρογιαννόπουλος ἐξ 'Ηπείρου 130, μετέχει

μαχῶν 130. Τὰ μεγαλύτερα κέντρα πρὸ τοῦ 1821 ἦσαν ἡ Γαστούνη-Πύργος—Δούκα—Δίβρη—Λάλα—Ὤλενα—Καράτουλα 130—141. Μείωσις πληθυσμοῦ 130. Ἐπιδρομαὶ 130. Τρομοκρατία 130. Δύο ἐπαρχίαι ἀπὸ 1715: Γαστούνης καὶ Πύργου 131, 132, 173. Πρὸ τοῦ 1764 ἦτο καὶ ἐπαρχία Χλουμουτσίου 131. Ἐπισκοπαὶ (Ὠλένης) 141. Ἀγάδες εἰς γενεθλίαν Βαλιδὲ 143. Ὁ Χασὰν-πασᾶς ἐπιδεικνύει τὰς κεφαλὰς τῶν Ἀγάδων 150. Πρὸ τοῦ 1821 οἱ Λαλαῖοι ἐρημώνουν τὰ χωρία καὶ βασανίζουν τοὺς Χριστιανούς 155. Οἱ Χριστιανοὶ εἰς σπήλαια καὶ δάση 155, 170. Μαχμούτ-Ἀγᾶς 155. Πεδινὴ καὶ πολεμισταὶ ὑπὸ τὸν Γ. Σισίνην 159. Εἰδοποιοῦν τοὺς ἀρχηγοὺς ἄλλων περιφερειῶν 159. Αὐστηρὰ μέτρα κατὰ Χριστιανῶν ὑπὸ Τουρκαλβανῶν 160. Μετὰ μάχην Πύργου διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν 170. Φόβος μήπως οἱ Λαλαῖοι καταστρέψουν τὴν χώραν 171. Σύστημα διοικήσεως κατ' ἀγαδηλίκια 173. Ὀρεινή: Καπεταναῖοι 175, 202 (Βερβίτας, Κουμανιώτης, Νιώτης, Παπαγιάννης, Μπόμπας, ἀδελφοὶ Μπαλάσκα καὶ Καραμέρου). Σχέδια ἐξεγέρσεως 1804, 1806, 1812, καὶ 1816 σελ. 175. Διαδίδεται ἡ εἴδησις ἐκρήξεως Ἐπαναστάσεως 177. Ἐν ἐξεγέρσει 181. Τὰ πλούσια χωρία ἔχουν οἱ Λαλαῖοι 181. Ἀντιπρόσωποι εἰς συνέδριον Βοστίτσης 182. Διαπεραιοῦνται Ἑπτανήσιοι ἀγωνισταὶ 183. Πεδινοὶ Ἕλληνες ἔχουν τὰς θέσεις Πούσι 202. Μάχαι 202, 219. Νομάρχης ὁ Π. Ἀναγνωστόπουλος 222. Καταφεύγει οἰκογένεια ἐκ Ζακύνθου διωκωμένη 222. Ἰμβραημ-πασᾶς 224, 225. Ἱστορικὰ ἔγγραφα 230. Συμφωνητικὰ τῶν ἐτῶν 1778—1816 σελ. 247—249, 250. Χωρία 255. Τοποθέτησις Ἀγάδων εἰς χωρία 255. Ἐπίλογος 259—261. Συλλογὴ ἱστορικῶν ἐγγράφων Γεωργίου Ἀριστείδου Χρυσανθακοπούλου 261.

Ἠλεῖοι, εἰς Τρίπολιν, Παλ. Πάτρας, Ναύπλιον, Μεσολόγγιον, Ἀθήνας 5, 260. Νικοῦν Λαλαίους 6. Ἱστορικὰ ὀνόματα ἠγνοημένα 6. Κατακτοῦν Λασιῶνα 11. Δρᾶσις κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν 44. Σπηλιωτόπουλοι 44. Εἰς συνέλευσιν Βοστίτσης 99, 175, 176. Πολεμισταὶ 160. Βασανιστήρια 175. Εἰς μάχας Λάλα 210, 217.

Ἥλιος 9.

Ἥλις, καὶ Κένταυροι 10. Ἀγ. Αὐγερινὸς 55. Ἔκτακτος Ἐπιτροπος 250, 252.

Ἤπειρος. Ἐκστρατεία 96. Νὰ ἐκστρατεύσουν στρατεύματα ἐκ Πελοποννήσου 99. Κατήγετο ἡ οἰκογένεια Δαραλέξη 126. Γ. Συρογιαννόπουλος 130. Ποιμένες ἦλθον εἰς Πύργον πέριξ τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, ἔνθα ἡ θέσις Κανούλια, καὶ ἔκαμαν τὸν πρῶτον συνοικισμὸν τῆς πόλεως τοῦ Πύργου 172.

Ἠπειρῶται 96.

Ἡρακλῆς. Ἐρυμάνθιος κάπρος 9, 10, 11. Κένταυροι 10. Φονεύει Ὄμαδον 10. Βέλος 10. Γίνεται δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Φόλου 9. Θάπτει Φόλον 10.

Ἡραῖον 259.

Ἥσκα, λίτρα 88.

Ἠτεράρι (;) 82.

Θ

Θανούλας Γιάννης 199.
Θάρρος, ὁ, 84.
Θεῖον 47.
Θεοδωρακόπουλος Θεόδ., Ἰατρὸς (Καράτουλα) 141.
Θεοδωράτος ἢ Ἰωάννου 92, βλ. Ξύφαντος Ἀν.
Θεοδωρῆς 72, 79, 80 (καὶ Θοδωρῆς).
Θεοδωρόπουλος Δ., πληρεξούσιος Ναυπλίου 241.
Θεοφάνης ἐπίσκοπος Ὠλένης 1617, σελ. 140.
Θεοχαρόπουλος Σωτήρης, εἰς συμβούλιον Βοστίστης 175, πληρεξούσιος Καρυταίνης 240.
Θερμιὰ 238.
Θέρος, τό, 97.
Θεσσαλία, ἐλάμβανε πυρῖτιν ἐκ Δημητσάνης 47.
Θήρα, Διοικητὴς ὁ Π. Ἀναγνωστόπουλος 222.
Θηρεύς, Κένταυρος φονευθεὶς περὶ τὴν Φολόην 10.
Θρησκεία, τὴν διώκουν οἱ Ἀγάδες 172—173, ἱερουργίαι 173.
Θυμιόπλος. Ἐγοσίλαδος 83.

I

Ἰαπετός, Τιτὰν πατὴρ τοῦ Βουφάγου, ἠράσθη τῆς Ἀρτέμιδος 11.
Ἰατροὶ 187. Ἀγ. Αὐγερινὸς 203. Πρακτικὸς ἐκ Κεφαλληνίας, ἱερεύς, εἰς Λάλα 207.
Ἰδιοπάθεια 235.
Ἱερὰ Ὁδός 162, 179, 184.
Ἱερεῖς Δούκα 33.
Ἰλτιζάμια (=ἐνοικιάσεις φόρων) 60, 74, 76, 77. Πρώτιμα καὶ ἔξτρα 72. Ἀποκοπὴ 97, Γ. Σισίνης 97, δημοπρασία 99.
Ἰμάμης, λέξις 18, 257.
Ἰμάμ—Τσαούσης, χωρίον 19.
Ἰμβάρκο, τό, (ἐκ τοῦ Ἰταλ. Imbarco=ἡ φόρτωσις εἰς πλοῖον, ἐπιβίβασμὸς) τοῦ πράγματος 64.
Ἰμβραήμ Ἀγᾶς 19, 20. Διοικητὴς Πύργου 26, 30—31 (βοϊβόντας). πρωτεξάδελφος Ραΐτ-Ἀγᾶ 31. Ἀδελφοί του οἱ Βεζουλάγας κλπ. 36—37. Στρατηγικὸς 191.
Ἰμβραήμ-πασᾶς, υἱὸς τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ 103. κατ' αὐτοῦ οἱ Γενν. Κολοκοτρώνης καὶ Ἀναγν. Παπασταθόπουλος 91. Ὑποταγὴ χωρικῶν 91, 92. Ἐστάλη ὁ Ἀν. Παπασταθόπουλος νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προσκύνησιν 93, καὶ ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης 225. Ἐνέργεια νὰ κτυπηθῇ 93. Εἰσῆλθεν εἰς Πύργον 109. Πολιορκία Μεσολογγίου 123, 124. Ἱππικὸν 124. Πολιορκία Χλουμουτσίου 124, παράδοσις Διον. Διάκου ὅστις μὲ τὸ μπουζούκι σώζει ἑαυτὸν καὶ τοὺς ὀπαδούς του 124—125. Βασ. Βασιλόπουλος κατ' αὐτοῦ 129. Εἰς Τρίκορφα Γ. Συρογιαννόπουλος 130. Κατὰ Δίβρης ἀποτυγχάνει 136, 137. Καλιμάνι θέσις 137. Ἀθ. Μπέργιος 137. Εἰς Φολόην,

Λάλα, Δούκα, Καλιμάνι, 'Αθ. Μπέργιος, Γορτυνία 137. Διῆλθε δὶς δι' 'Ηλείας 224. Κατὰ Διον. Διάκου 224—225. Πυρπολεῖ Μονὴν Βλαχερνῶν 225. 'Αποκρούεται εἰς ὀρεινὰ εἰς Μονὴν Κρεμαστῆς καὶ ἀποχωρεῖ 225. Στέλλει γυναικόπαιδα εἰς Πάτρας 225. "Εξω τοῦ Βαρθολομιοῦ οἱ κάτοικοι ὑπὸ τὸν Βέραν ἀντετάχθησαν 225. Διὰ Γαστούνης καὶ Πύργου εἰς 'Ολυμπίαν καὶ 'Αλφειὸν μάχῃ μὲ 'Ιω. Διάκον 225. Τὸ δεύτερον διῆλθε δι' 'Ηλείας, ὅτε κατέστρεψε τὴν Γορτυνίαν 225.

'Ιμέτ, τό, τῶν αὐθεντάδων 71.

'Ιμλάκια, πληρεξούσιοι 242.

'Ιμλάκικα 75.

'Ιμπρίκι 96.

'Ινταρὲς Δημήτριος στρατηγὸς ἀπὸ Λειβάρτζι Καλαβρύτων 194, 221. Εἰς βοήθειαν Πύργου 127, εἰς κρίσιμον σημεῖον 169. Μὲ Καλαβρυτινοὺς εἰς μάχας Λάλα 194, 202. "Εφερε σκαπανικὰ ἐργαλεῖα διὰ προχώματα 194, εἰς Πούσι 221. 'Αρχηγὸς εἰς Λάλα 209. Τραυματίζεται 210. 'Αρχηγὸς τμήματος Καπέλης ἐκ 33 χωρίων 221. Μέλος Φιλικῆς 'Εταιρείας 221. Πυρπολεῖ πύργον τοῦ 'Ελμὰζ Μοστενίτσης 221. Χιλίαρχος, στρατηγός, ὑπηρέτησεν εἰς Πύργον, εἰς ὀχυρώματα Πούσι 221. Πολεμεῖ εἰς 'Ακράταν, 'Επάνω Χρέπαν, Γερακοβούνι, Πάτρας, εἰς "Αγιον Βλάσιον πληγώνεται 221.

'Ιντερέσσο (=συμφέρον) 94, 95.

'Ιξίων, πατὴρ τῶν Κενταύρων 9.

"Ιος 238.

'Ιππεῖς 166, 201, 202. 'Οδοφράγματα 166.

'Ιππικὸν 162, 163, 164, 170, 190, 204. Κατὰ Λάλα 184. Τουρκικὸν 187, 206.

'Ιποτίων, Κένταυρος φονευθεὶς περὶ τὴν Φολόην 10.

"Ισαρη, μάχη. 'Αναγν. Παπασταθόπουλος 90.

'Ισμαὴλ-'Αγᾶς 14, 35–36, 151, 153, 159, 162, 169, 174. Γάμος 15. Νεώτερος ἀδελφός του 15. Μήτηρ των 15. Συνωμοσία μικροτέρου ἀδελφοῦ 15. Φυγή του εἰς Φολόην 15. 'Ανάκτορα 35. 'Εκστρατεία Πύργου 36. Μάχαι εἰς Πούσι, Φολόην, Λάλα, εἰς Γαστούνην ἔφιππος, ὑπηρέται Χριστιανοί, μάχη Σμύλα–Λαντζοΐου, 'Αγουλινίτσης–Κλειδὶ 36. Φονεύει 'Ολυμπίους πολεμιστὰς εἰς Φολόην 36. Δίβρη 36. Πολιορκεῖ Βιλαέτην 36. Μάχαι Πύργου 36. Μετὰ τοῦ Ζηρᾶ–'Αγᾶ ἀρχηγὸς ἀποσπάσματος κατὰ τοῦ Χασὰν–πασᾶ 151. Μικρότερος υἱός τοῦ Σεϊντάγα 174. Μὲ ἱππεῖς 179.

'Ισμέτ–μπέης, Βοεβόδας Γαστούνης 36, 146.

'Ισοπλῆς, Κένταυρος φονευθεὶς περὶ τὴν Φολόην 10.

'Ισούφ–πασᾶς. 'Εντὸς φρουρίου Πατρῶν 98. Βοηθεῖ Λάλα 98. Μάχη Πούσι 98.

'Ιστορία 'Ηλείας 259. Παράγοντες, γεωγραφία, φύσις ἐδάφους, συγκοινωνία, ἰδέαι, ἡγέται, ἀνδρεία λαοῦ, γειτνίασις, μνημεῖα 259.

'Ιτέμ–μπέης, Βοϊβόντας, Λελές, Ζαπίτης Γαστούνης 18, 20, 107, 131. Εἶχε γραμματέα τὸν Αὐγερινὸν 54. 'Επιστολαὶ πρὸς Γ. Αὐγερινὸν 71, 151. Δημ. Παπασταθόπουλος 89. 'Αναγν. Παπασταθόπουλος 89. "Οτι ὁ 'Ιω. Κρεστενίτης εἶναι ὕποπτος 107. 'Αναφέρει τὸν Μπέργιον

135. Εἰς γενέθλια Βαλιδὲ 143. Πιστός του ὁ 'Οσμάνης 151. Εἰς ἐπιστολάς του ὁ Ζαχαρίας 159.

'Ιω..... (Ρούκης ;), πληρεξούσιος ὅπλων 'Ανατολικῆς 'Ελλάδος 239.

'Ιωαννίκιος Νεῖρος 'Επίσκοπος 'Ωλένης 1713 σ. 140.

'Ιωάννινα. 'Αλῆ–πασᾶς 46.

'Ιωάννου Γεώργ. τοῦ Οἰκονόμου, πληρεξούσιος Κάτω Ναχαὲ 242.

'Ιωάννου Δημήτριος, πληρεξούσιος Βοστίτσης 241.

'Ιωάννου Π., Βουλευτὴς Πύργου 254.

'Ιωσήφ 'Επίσκοπος 'Ωλένης 1733 σ. 140.

Κ

Καδῆς, λέξις 18, Γαστούνης 131.

Καζάντι (=κέρδος) 61.

Καζᾶς 97, Καρυταίνης 247.

Καθολικὸ 74.

Καΐκια 60, 96.

Καϊμακάμης, διατάσσει κατεδάφισιν μύλων 47.

Κακὴ Σκάλα Μοναστηρακίου 23. Θ. Κολοκοτρώνης μὲ ἀδελφοὺς Καραλῆ 219. Οἱ Γορτύνιοι ἑνοῦνται μὲ Θ. Κολοκοτρώνην καὶ 'Αλῆ Φαρμάκην 221.

Κακοτάρι, χωρίον Λαμπείας 15. Πύργος 'Αβδούλ-'Αγᾶ 40. Δημήτριος ἔμπιστος 'Αβδούλ–'Αγᾶ 40. Οἰκογένεια Τουτούνη 40. 'Ο 'Αγᾶς ἀναγγέλλει εἰς Λάλα τὴν κήρυξιν τῆς 'Επαναστάσεως 176, ἐπίσης πληροφορεῖ τοὺς Λαλαίους περὶ τῆς τρομοκρατίας Γ. Γιαννιᾶ 177.

Καλάβρυτα 16, 146, 159, 171, 182. 'Αλ. Ζαΐμης 50. Στρατὸς 50. Κτήματα Σεϊντάγα 55. Πολιορκία Πατρῶν 60. Γενν. Κολοκοτρώνης 93. 'Ιμβραὴμ 93, 225. Κ. Πετμεζᾶς 127. 'Αρχηγοὶ 145, 162, 171, 192 καὶ Λαλαῖοι 145. Δημ. 'Ινταρὲς 169. Πληρεξούσιοι 240.

Καλαβρυτινοὶ 170, 177, 202. Τοῦρκοι 41. 'Ενισχύουν Πύργον 169. Εἰς Λάλα ὑπὸ Π. Φωτήλαν 194. Μουρλογιώργης 194, 202. Π. Νεζερίτης 194. Δημ. 'Ινταρὲς 194, 202. Κ. Πετμεζᾶς 194, 202. 'Ασημ. Φωτήλας 202. Λάλα 202, 211, 217, 218. 'Εβράδυναν νὰ ἔλθουν εἰς Πούσι πρὸς ἐνίσχυσιν 214. Κλέπται ἐκ Σουδενῶν 253.

Καλάμαι. 'Επανάστασις 176.

Καλαμάτα, πληρεξούσιοι 242.

Καλαμάτα (=μανδήλα) μαύρη 88.

Καλαμογδάρτης Γεώργιος 86. 'Επιστολαὶ ἀνέκδοτοι 6. Καὶ Αὐγερινοὶ 56. Μισθοδότης στρατοπέδου Π. Πατρῶν 63, 64, 65. Ζάκυνθος 66. Πρὸς Χρ. Αὐγερινὸν 63, 65. 'Επιστολὴ ἀπὸ Χρ. Αὐγερινὸν 66. Φιλία μὲ Β. Καραβίαν 67. Εἰς Ναύπλιον 67. Φθάνει εἰς Διοίκησιν 70.

Καλαρᾶς Εὐθύμιος , πληρεξούσιος Κορίνθου 240.

Καλαφάτης Γ., πληρεξούσιος Ψαρῶν 237.

Καλογόπουλος Δ., πληρεξούσιος Μοθώνης 241.

Καλιμάνι, θέσις πρὸ τῆς Δίβρης 137. Ἰμβραὴμ 126. Ὕδατα διὰ Λάλα 140.

Καλντερίμι 139.

Καλολετζή, χωρίον 32. Ἐκεῖ πατήρ τις κρύπτει τὰς κόρας, τὰς ὁποίας ζητεῖ ὁ Ραΐτ-Ἀγᾶς 32. Μπαρουτόμυλοι 45.

Καλομοῖρα, ἐξαδέλφη τοῦ Κοσομποῦ 248.

Καλτετζαί. Γερουσία 49, ὀργανισμὸς αὐτῆς 49. Νικ. Σπηλιωτόπουλος 49.

Κάμενα, χωρίον 13, 36.

Καμπάσης 23, 164. Πολιορκία πύργου Μοναστηρακίου 25. Ἀναγν. Παπασταθόπουλος 90. Ἀδελφοὶ Μήτσου 105, 112. Βιλαέτης 112, εἰς Ζάκυνθον 112, 160. Θ. Κολοκοτρώνης 112. Γενναῖος καὶ Πᾶνος Κολοκοτρώνης 112. Ἡ Διοίκησις Ἑπτανήσου τοὺς κατεδίωξε καὶ ἦλθον εἰς Γλαρέντζαν καὶ Γαστούνην 112. Μὲ Σισίνην 112. Τοὺς ἐδίωκεν ἡ Τουρκικὴ Διοίκησις, διότι ἐπολέμουν τοὺς Τούρκους μὲ ἀποσπάσματα μέχρι καὶ τοῦ Λάλα 112. Ἐπεκηρύχθησαν ὑπὸ Λαλαίων 112. Δημήτριος καὶ Παναγιώτης Καμπάσης μέλη Φιλικῆς Ἑταιρείας 112. Ὁ Παναγ. ἐφονεύθη 113, οἱ ὀπαδοί του ἐφονεύθησαν εἰς μάχην Ἠλείας 113, καὶ Λαλαῖοι 113. Εἰς περιφέρειαν Πόθου, ὅπου τὰ ποιμνιοστάσια τοῦ Γιακούμ-Ἀγᾶ ἔγινεν ἀγρία συμπλοκὴ μὲ προστρέξαντας Λαλαίους 112. Καὶ Καπετὰν Κώστας εἰς Ζάκυνθον 120. Εἰς Πύργον 160. Εἰς συμβούλιον μάχης Πύργου 161. Δημήτριος Καμπάσης καὶ Σισίνης 159, 182 καὶ Χ. Βιλαέτης κατὰ Λαλαίων 179.

Καμπάση Πεῦκα 113.

Καμπιάλη (=συναλλαγματικὴ) 86, ἐτράβηξα 93, 95.

Καμπούλι δὲν τὸ κάνομε 71 (=δὲν τὸ δεχόμεθα).

Καναβάτσα 63.

Καναγκάρης Ἀθαν., Ἐκτελεστικὸν 223.

Κανάκης Δ., τελωνοϋγειονομολιμενάρχης 254.

Κανάρης Γεώργ., πληρεξούσιος Ψαρῶν 237.

Κανάρης Κων)νος 6.

Κανάρης, μοίραρχος 250.

Κανάσαλη (;) 61.

Κανδηλῶρος Τάκης. Περὶ Σπηλιωτοπούλων 45.

Κάννιγκ Στράτφορδ πρεσβευτὴς Ἀγγλίας εἰς Κων)πολιν. Καὶ Θ. Κολοκοτρώνης 230, ἐπιστολὴ Θ. Κολοκοτρώνη πρὸς αὐτὸν 243—244.

Κανόνια 188, 190, 203, 2054, 205, 206, 209, 210. Ἐξ Ἑπτανήσου 183, 184. Ἡ σιγὴ ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι εἷς Ἀράπης ἐκρύβη εἰς Φολόην καὶ ἐφόνευσε τοὺς πυροβολητὰς 207. Μεταξᾶς καὶ Φωκᾶς εἰς Λάλα 209, 210.

Κανούλια, θέσις Πύργου 161, 167, 168, 172.

Καντακουζηνός Ἰω. 14.

Κάνταλος 216, βλ. Λουκίσσα.

Καντάρια 63, 67, 68, 69, 70, 254, 255.

Καντήλερια 20, τενεκεδένια 255.

Καπά, ὅση κάμνει ὁ τόπος 76.

Κάπανος καὶ Τοῦρκοι Κατακώλου 94.

Κάπελη 13, 135, 216. Χιόνια 158. Τμῆμα μὲ 33 χωρία οὗ ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Δημ. Ἰνταρὲς 221.

Καπεταναῖοι 199 κ. ἀ.

Καπετανάκης 103. Σταυριανὸς, πληρεξούσιος Σταυροπηγίου 242.

Καπετανία 78.

Καπινοτζάκουλες 74.

Καπνός. Λειβάρτζι καὶ Σοπωτὸν 40.

Καποδίστριας Αὐγουστῖνος 233, 261. Ἐπιστολὴ ἀνέκδοτος 6, πρὸς Χρ. Αὐγερινὸν 56, 57. Πρόεδρος τριμελοῦς Διοικητ. Ἐπιτροπῆς 57. Ἐγκύκλιος πρὸς Χρ. Αὐγερινὸν τοποτηρητὴν Κορινθίας 57. καὶ Νέσσελρωδ 230. Κατὰ τὸ πρακτικὸν τῆς Συνελεύσεως τῆς 7ης Νοεμβρίου 1831, νὰ εἶναι μόνος ἀρχηγὸς 236. Ἡ Γερουσία καὶ ἡ Συνέλευσις τὸν διορίζει μόνον ἀρχηγὸν 236.

Καποδίστριας Ἰωάννης Κυβερνήτης. Ἐπιστολὴ περὶ οἰκογενείας Αὐγερινῶν 54. Καὶ Αὐγερινοὶ 56. Δολοφονία, θλῖψις ἔθνους 57, 58, 235, 236. Ἡ Γερουσία διορίζει τὸν αὐτάδελφον Αὐγουστῖνον Καποδίστριαν 57. Ἐσωτερικὴ καὶ Ἐξωτερικὴ κατάστασις τοῦ Κράτους μετὰ τὴν δολοφονίαν 57. Ἐπιστολὴ πρὸς Ἀγαμ. Αὐγερινὸν 53. Νέσσελρωδ λυπεῖται διὰ δολοφονίαν 233—234. Ρωσία λυπεῖται 234. Ἀποδοκιμασία ἐγκλήματος ὑπὸ ἔθνους 236. Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης προτείνει νὰ γίνῃ Κυβερνήτης μας 246.

Καραβάνι 231.

Καράβι 55, 71.

Καραβιᾶς Βασ. 87. Ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι 6. Φροντιστὴς στρατοπέδου Πατρῶν 63, 64, 65, 68. Ἐπιστολὴ πρὸς Χ. Αὐγερινὸν 63, 65, 67, 68. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς ἀπὸ Χρ. Αὐγερινὸν 66, 69. Ὀψώνια 66. Λογαριασμὸς 68.

Καραβόπλος Ἀναγνώστης. Ἐπιστολὴ πρὸς Γ. Αὐγερινὸν 81.

Καραϊσκάκης Γ. 6, 103, 230. Στρατόπεδον Σαλώνων 230,231.

Καρακασιμ-Ἀγᾶς 42.

Καρακασίμη χωρίον Πηνειῶν 42, 255.

Καραλῆ ἀδελφοὶ 23, 198, 202, 219. Γορτύνιος 51. Γιαννάκος ἐκ Βελημαχίου καὶ Θ. Κολοκοτρώνης 98, εἰς Λάλα 202. Ἰωάννης καὶ Χρυσανθάκης ὀπαδοὶ Θ. Κολοκοτρώνη 219. Εἰς Κακὴν Σκάλαν Μοναστηρακίου, Πούσι, πολιορκ. Πατρῶν, μάχας Γορτυνίας 219. Ἑκατόνταρχοι, ὑποχιλίαρχοι 219.

Καρὰ—Μὲρ Ἀγᾶς, Λαγκαδίων 101.

Καραμέρος, οἰκογένεια ἐκ Πύργου 18, 28, 98, 100—105, 123.

Λέξις τουρκικὴ 101, εἰς ὑπηρεσίαν Καρὰ-Μὲρ Ἀγᾶ, Σεϊντάγα καὶ υἱῶν του, Βεζουλάγα καὶ Ἀλῆ-Ἀγᾶ, Ἀλῆ-Φαρμάκη 101. Σώζουν Χριστιανοὺς 101. Σχετίζονται μὲ Ἀγάδες καὶ οἰκογενείας Δούκα 101, μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 101, 103, μὲ Γ. Σισίνην 101, μὲ ἄρχοντας Πύργου 101, συμμετέχουν εἰς σχέδια ἐξεγέρσεως 1812 καὶ 1818 σελ. 101, εἰς μάχην Ἁγίας Παρασκευῆς 101, ἅλωσιν Τριπόλεως 103, ἱδρύουν οἰκίας ἐν Λάλα 104, λαμβάνουν Ἀριστεῖα 104, γαίας εἰς Μουριὰν—Κάμενα 104. Μὲ Βεζουλάγαν καὶ Σεϊντάγαν ἀπάγουν τὴν Μπεμιγὲ 213, ἣν μετὰ τὴν

φυγὴν τῶν Λαλαίων εὑρίσκει ὁ Δημήτριος 213. Καραμέρος καὶ Πετμεζᾶς λῃσταὶ 253. Εἰς ἀχαΐαν μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 98. Ἀδελφοὶ Δημήτριος, Ἀναστάσιος, Μιχαήλ, Ἰωάννης 100, 123, 202, 216. Δημήτριος ἢ Καπετὰν Δημήτρης ὑπηρετεῖ Ἀγᾶν Πύργου 100, 149, 153, 199, ἀκολουθεῖ Σεϊντάγαν εἰς ταξίδια ἀνὰ τὰ χωρία Πύργου 101, ὠτακουστεῖ συσκεπτομένους Ἀγάδες καὶ σώζει τοὺς Χριστιανοὺς 102, 166 (ἤκουσε σχέδιον πυρπολήσεως οἰκιῶν Πύργου), ἀφηγήσεις 168, Μπεμιγέ 213, φιλοξενεῖ Ἰω. Γκούραν καὶ προστατεύει Ἀλ. Ζαΐμην 103—104, θάνατος τιμαὶ 105, γενέθλια Βαλιδέ 143, μὲ Λαλαίους κατὰ Χασάν-πασᾶ 147, 152 Οἱ τρεῖς ἄλλοι ἀδελφοὶ διεκρίθησαν εἰς μάχας Ἠλείας κατὰ Λαλαίων ἐπαρασημοφορήθησαν 123.

Καραμπέτσου κτήματα 179.

Καράπουλος Ἰ. Ν., πληρεξούσιος Κορώνης 241.

Καράτουλα χωρίον Ὠλένης, ἕδρα Ἀγᾶ 76, 130, 141. Πρῶτος Ἀγᾶς Καρὰ—Τούλας 141. Ἀνάκτορον 141. Οἰκία Θεοδ. Θεοδωρακοπούλου ἰατροῦ 141. Ἅγιος Δημήτριος 141. Ἀρχηγοὶ Πιέρρος καὶ Δάβουρας 141. Εἰς μάχας Πούσι, Μποντίνι 141. Ὁ τελευταῖος Ἀγᾶς εἶχεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του Χριστιανοὺς π.χ. τὸν Μιρεμίτην (Γραμματικόπουλον), εἶχεν ὑδρόμυλον καὶ γαίας,ἃς εἶτα ἔλαβον οἱ Θεοδωρακόπουλος καὶ Κορομάντζος ἐκ Κοντοβαζαίνης 141.

Καρὰ—Τούλας Ἀγᾶς 141.

Καραχούσης Ἀγᾶς. Ὑδρόμυλοι 39.

Καργιαννάδες, συνοικία Δίβρης 118, 134.

Καρδαρίτση χωρίον Γορτυνίας 24. Πανάγος Παρασκευόπουλος 218.

Καρλόβασι 232.

Καρνέσης Ἀναγν, πληρεξούσιος Σαλαμῖνος 238.

Καρούτα 184.

Καρτοῦτζα κρασί, μποτίλιες 68.

Καρύταινα 56, 247. Πολιορκ. Πατρῶν 60. Γενν. Κολοκοτρώνης 93. Ἰμβραὴμ 93. Πληρεξούσιοι 240. Γέροντες καὶ ριγάδες τοῦ καζᾶ Καρυταίνης 247. Ἀσταραήμαγας 247.

Καρυτηνοὶ 71. Πλαπούτας 98.

Καρφιὰ 87, τάβλας εἰς βαρέλια 68, πρῶτα καὶ μπετζάρικα 68,69.

Κασαΐτη, θέσις 192.

Κασεμπᾶ, θέσις 195.

Κασὴμ ντεφτέρι 81.

Κάσσα 88.

Κασσάνδρα, ἐλάμβανε πυρῖτιν ἐκ Δημητσάνης 47.

Κασσέλλα 64, 69.

Καστάνια. Πύργος 138. Κολοκοτρωναῖοι καὶ Λαλαῖοι 138. Ἄσμα πολιορκίας 138.

Καστέλλι εἰς Πελοπόννησον 229.

Κάστρα 97, τὰ κάστρη 94 (Φραγκαπήδημα καὶ Τοῦρκοι Κατακώλου).

Κατάκωλον 23, 147. Ἐπιάσθησαν Τοῦρκοι 94. Ὄθων βασιλεὺς 126. Ἐπιστάτης Σκαλωμάτων Πύργου 252. Τελωνεῖον 252.

Κατάλυμα 250.

Καταφύγιον, θέσις 33.

Καταχρήσεις 246.

Catellaci Antonio, καθηγητὴς Ἀκαδημίας Πίζης, διδάσκαλος Ἀγαμ. Αὐγερινοῦ 56.

Κατζόλης 82.

Κατῆ Ἐφένδης 81.

ἐκατράμωσα τὸ πλοῖον 251.

Κατσαροῦ Ἠλείας. Γ. Γιαννιᾶς κατὰ Ἰω. Φιλήμονα 177.

Κατσέπα οἰκογένεια 18. Εἰς Λάλα 216.

Κατσεπαΐϊκα, συνοικία Λάλα 39, 140.

Κάτω Μονὴ Δίβρης 134, 135.

Καφάσια 109, 204, 205.

Καφενεῖον 251.

Καφὲς 69, 88.

Καφετζῆς ἐκ Βλογκᾶ Λιοδώρας 198, 219. Λάλα 202. Ἐπληγώθη εἰς Πούσι 219. Μὲ Θ. Κολοκοτρώνην εἰς πολιορκίαν Πατρῶν 219. Εἰς πολιορκίαν Μεσολογγίου 219. Φανερώνει εἰς Θ. Κολοκοτρώνην συνωμοσίαν κατ' αὐτοῦ 219.

Κάψα Β. Γ. Γιαννιᾶς κατὰ Φωτάκον 177.

Καψῆς. Μπαρουτόμυλοι ἐν Νεμούτᾳ 46, 195, Νικόλαος εἰς Ἀγάδες 128, ὑπηρέτησε τὸν ἀγῶνα 128, συνδεόμενος μὲ τὸν Κόλιαν Πλαπούταν τοῦ ἔλεγε τὰ τῶν Λαλαίων 128. Μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 128, μάρτυς ὑπερασπίσεώς του 129, μὲ Γενναῖον Κολοκοτρώνην, μὲ Δ. Πλαπούταν, Μπούκουραν, Π. Κοντοβαζαινίτην, Ἀργ. Ἀποσκίτην, Κουτρουμάνην, καὶ Παπαγεωργίου ἐκ Μοναστηρακίου ὑπέγραψεν ἀναφορὰν πρὸς τὸν Τσάρον 129. Καὶ Γορτύνιοι κατὰ Λάλα 129. Εἰς ὤμους φέρει εἰς Νεμούταν ἐκ Λογαριαστῆς τραυματίαν τὸν Γεώργ. Πλαπούταν 129, 197. Μὲ ὀπαδοὺς Γ. Πλαπούτα εἰς Πούσι 196, 197.

Κέα 238.

Κένταυροι, κάτοικοι Φολόης, κρέας ὀπτὸν καὶ ὠμόν, οἶνος 9, 10, καὶ Ἡρακλῆς 10.

Κερασέαι 30, 39.

Κεράσια Λαλαΐϊκα ἢ Μπαστιραΐϊκα 30, 193.

Κερασοῦς, κερασέαι 30, 41.

Κέρκυρα. Ἰόνιος Ἀκαδημία 107.

Κερνίκης Ἐπίσκοπος 175.

Κερτίζα 40.

Κεσάτια 78.

Κεφαλάρι, συμβούλιον Θ. Κολοκοτρώνη 49.

Κεφαλλῆνες 190, 193. Εἰς Σαρηβάλι 98. Εἰς ἀγῶνα 183. Εὐ. Πανᾶς εἰς Κυλλήνην 183, 224. Κατὰ Λάλα 184, 210, 217. Ἤθελαν νὰ τελειώσῃ ἡ ἐκστρατεία καὶ ν' ἀποχωρήσουν 193. Φέρουν ἀπάντησιν Λαλαίων 194. Εἰς μάχην συνεννοηθέντες μὲ ἐχθρὸν ἐγύρισαν τὰ κανόνια ὑπὲρ τῶν Λαλαίων 194, 204, 205.

Κεφαλληνία. Εἶχον κτήματα οἱ Αὐγερινοί, ἃ ἀπεδημεύθησαν 155. Β. Λιβαδᾶς 70. Πρακτικὸς ἰατρὸς εἷς ἱερεὺς εἰς μάχην Λάλα 207.
Κεφάλια, θέσις 36, 203 (Ὀλύμπιοι).
Κεχαγιάδες 74.
Κεχαγιάμπεης 139.
Κεχαγιᾶς τουρκ. Διοικήσεως 46. Ἠλείας 147.
Κιαμὴλ-μπέης 16.
Κιαπιτάρης Γιωρκάκη. Λογαριασμὸς 84.
Κιαχαγιᾶς 79, 80.
Κιαχαγιλίκι 76 (Ἁγ. Γεωργίου).
Κιζλὰμ-Ἀγᾶς, λέξις 18.
Κίμηλος 238.
Κινᾶς. Μὲ Ὀλυμπίους καὶ Χ. Βιλαέτην κατὰ Λαλαίων 179. Εἰς πεδιάδα Σμύλα 179. Εἰς Ἀγουλινίτσαν 174.
Κιόνια ἢ Σουφάλα 12.
Κιουταχῆς. Γ. Συρογιαννόπουλος 130. Εἰς Σάλωνα 230, 231. Συγκοινωνία μὲ Ἄρταν καὶ Πρέβεζαν 231. Μέθυσος 231.
Κίρτεζη κάμπος. Ἰμβραὴμ 93.
Κισμέντι ἢ κεσμέτι (=μοῖρα, πεπρωμένον) 71, 77.
Κλαδέος. Δούκα 134.
Κλαψῆ θέσις 195.
Κλειδαριὲς δισακκίου 69.
Κλειδί. Ἀδελφοὶ Κούκκου 121. Ἀναγν. Παπασταθόπουλος 90, 174. Ἄχολος, Ἀθανασόπουλος μὲ Λαλαίους 174.
Κλεινιτιὰ 12, 43, 114, 115. Χωρίον Λαμπείας, ἕδρα Ἀγᾶ ὅστις εἶχε συγγενῆ Ἀγᾶν εἰς Βλαχίαν 115.
Κλέπται, λῃσταὶ 250–252.
Κλῆρος 260 (συμβολὴ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν).
Κλίσοβα. Κατόρθωμα τῆς φρουρᾶς της 70.
Κλοῦρες, ὀρδινάριες 63. Βλ. κουλοῦρες, παξιμάδι.
Κλωνὶ γέννημα 78.
Κλωτόπουλος Ἀ. Ἰω. (;), πληρεξούσιος Μενδενίτσης 239.
Κόκκαλης, ὑπασπιστὴς Θ. Κολοκοτρώνη 98.
Κοκκαλιάρες, συνοικία Δίβρης 118.
Κόκκας-Ἀγᾶς 40. Πολιορκία Πατρῶν 39. Ἀνάκτορα 39.
Κοκκαΐκα, συνοικία 39.
Κόκκινος Διονύσιος. Διευθυντὴς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, Ἀκαδημαϊκός, ἱστορικὸς 45 (περὶ Σπηλιωτοπούλων), 162 (περὶ μάχης Πύργου).
Κολιόπουλα, τά, 139.
Κολιόπουλος, στρατηγός. Νὰ κτυπηθῇ ὁ Ἰμβραὴμ 93. Ὀσουμάνης καὶ Τοῦρκοι Κατακώλου 94. Γεωργάκης (ἐπιστολὴ Θ. Κολοκοτρώνη πρὸς αὐτὸν 207).
Κολοδῆμος Ν. 250.
Κολοκοτρωναῖοι. Φίλοι Ἀλῆ-Φαρμάκη 138. Πολιορκοῦνται εἰς πύργον Καστάνιας ὑπὸ Λαλαίων καὶ φονεύονται πολλοί, σώζεται ἡ μήτηρ Κωνσταντοῦ καὶ ὁ μικρὸς υἱός της Θεόδωρος 138. Ἄσμα πολορ-

κίας Καστάνιας 138. Κωνσταντῆς, Δημητρακάκης, Παναγιώτης, Ἀναγνώσταινα, Μέσα Μάνη 138.
Κολοκοτρώνης 96, 164 (ἀδελφοί), 171.
Κολοκοτρώνης Ἀπόστολος καὶ Γ. Συρογιαννόπουλος 130.
Κολοκοτρώνης Γενναῖος, υἱὸς τοῦ Θεοδώρου 50, 198. Πολιορκία Πατρῶν 91. Κατὰ Ἰμβραὴμ 91, 93, 137. Στέλλει τὸν Ἀναγν. Παπασταθόπουλον 90, 225, εἰς Ἠλείαν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ὑποταγὴν τῶν χωρικῶν εἰς τὸν Ἰμβραὴμ 92, 93, 225, καταστρέφει καὶ τιμωρεῖ αὐστηρῶς τοὺς προσκυνήσαντας 225. Καὶ ἀδελφοὶ Μήτσου 105. Εἰς Δίβρην 137, ἀποκρούει τὸν Ἰμβραὴμ 226. Ἀδελφοὶ Καμπάση 112. Μὲ Ν. Καψῆν καὶ ἄλλους ὑπέγραψεν ἀναφορὰν πρὸς τὸν Τσάρον 129. Ἐκ Ζακύνθου σπεύδει εἰς Πύργον 160. Συμβούλιον μάχης Πύργου 161.
Κολοκοτρώνης Πᾶνος, υἱὸς τοῦ Θεοδώρου καὶ Ἀναγν. Παπασταθόπουλος 90. Καὶ ἀδελφοὶ Μήτσου 105. Καὶ ἀδελφοὶ Καμπάση 112. Σπεύδει εἰς Πύργον ἐκ Ζακύνθου 160. Συμβούλιον μάχης Πύργου 161.
Κολοκοτρώνης Θεόδωρος 6, 159, 261. Ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι 6. Ἀντίγραφα ἐπιστολῶν 7. Πάππος του 22. Προσεύχεται εἰς Ἅγιον Χαράλαμπον 23. Σχέσεις μὲ Ἀλῆ-Φαρμάκην 22, βοηθεῖ αὐτὸν 22, 23, 24, 50, πολιορκοῦνται εἰς πύργον Μοναστηρακίου 24, 25, 26, 27, 119, 120. Ὅροι συμβιβασμοῦ εἰς πολιορκίαν πύργου Μοναστηρακίου 26. Λύεται ἡ πολιορκία καὶ φεύγει εἰς Ζάκυνθον 26. Ἐν Ζακύνθῳ 160, συναντᾷ Ἀλῆ-Φαρμάκην 27, ὃν συνοδεύει ἀσθενοῦντα 27. Εἰς Γορτυνίαν 27. Καταστρέφει τὸν πύργον τοῦ Σεϊντάγα ἐν Ἀχαΐᾳ κατὰ τὴν μάχην τῶν Πατρῶν 28, 55. Χασὰν-Φειδᾶ-Ἀγᾶς 35. Σπηλιωτόπουλοι 45, 48, 50, μπαρουτόμυλοι αὐτῶν 45. Προσωπικὴ ἀσφάλεια 49. Συμβούλιον εἰς Κεφαλάρι 49. Εἰς Ἀγιώργην 49. Ῥῆξις μὲ Μαυρομιχάλην 49. Δράμαλης 50. Αὐγερινοὶ 50, 56, 89. Ζάκυνθος 51, Δούκα 51. Γορτυνία 51, Δουκαῖοι 51. Εὐσέβεια: Παναγία 51, 52. Ἀρχίατρός του ὁ Ἀγαμ. Αὐγερινὸς 53. Ὑπασπισταί του 53, 97, 98. Πολιορκία Ναυπλίου 53. Ἐπιστολὴ πρὸς Χρ. Αὐγερινὸν 56, 58 (διὰ δολοφονίαν Ἰ. Καποδίστρια). Δεσπότης (ἅγιος) Κορίνθου 56. Γεν. ἀρχιστράτηγος Πελοποννήσου 58, 93. Παπασταθόπουλοι 89, 90 (Ἀναγν.). Ἀπολύει αἰχμαλώτους Λαλαίους ἐκ Πατρῶν 98. Γ. Σισίνης 98, 100 (ὑποπτεύεται), Σιτίναι 96. Διορίζεται στρατηγὸς κατὰ τῶν Πατρῶν 97. Διάστασις πρὸς Δεληγιαννάιους 97. Μ. Οἰκονόμος γραμματεὺς 98. Γιαν. Καραλῆς 98. Εἰς Πύργον 98. Θ. Κουτρουμάνης 98. Ἑορτή του 98. Σαρηβάλι 98. Ἀχαΐα 98. Ἄνδρες ἐκ Παλούμπας 98. Στέλλει Ἀν. Παπασταθόπουλον, Δημητρακόπουλον καὶ Π. Μήτσου νὰ βολιδοσκοπήσουν τὸν Γ. Σισίνην, ὃν ὑποπτεύεται 100. Γαστούνη 98, Μετόχι 98. Εἰς Γαστούνην συνέρχεται Σισιναίους 100. Τοῦ κάμνει ἔκκλησιν ἡ Βουλὴ νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα 100. Ἀρχιστρατηγία 100, Δυτ. Ἑλλάδος 110. Νὰ συνάξῃ στρατεύματα ἀπὸ Πύργον καὶ Γαστούνην 100, νὰ διέλθῃ διὰ Γασούνης καὶ Γλαρέντζας εἰς Μεσολόγγιον 100. Καραμεραῖοι 101. Στρατόπεδον εἰς Βαλτέτσι 102–103. Πιάνα 103. Ἔχθρα κατ' αὐτοῦ Βουλευτῶν καὶ Γερουσιαστῶν 103. Ἀδελφοὶ Μήτσου 105, 106. Εἰς Ἀγγλικὸν στρατὸν 105. Ἐκστρατεία Ἀττικῆς 106. Μάχαι Γορτυνίας 106. Συνέλευσις

Ἑρμιόνης 106. Κρεστενῖται 107. Διέρχεται διὰ Πύργου καὶ ἐνθουσιάζονται οἱ νέοι διδαχθέντες ὑπὸ Ἰω. Κοεστενίτου 107. Ἀν. Γρατσαλιᾶς 109. Σχέσεις μὲ Χριστ. Ἄχολον 110. Ἀδελφοὶ Καμπάση 112. Κ. Κουμανιώτης εἰς ναὸν Ἁγίας Παρασκευῆς Ἄβουρας 114. Χριστ. Τσατσᾶς ἢ Μπαλάσκας, Ἀράπης, ἐνθύμια 116, 117. Ἀγγελῆς Νιώτης 119. Ἀδελφοὶ Λαμπαούνα εἰς πύργον Μοναστηρακίου 120. Καπετὰν Κώστας εἰς Ζάκυνθον 120. Καπετὰν Ρῖζος 121. Ἀδελφοὶ Διάκου εἰς μάχας Πούσι, Πύργου, Ἀγουλινίτσης, Σμύλα-Κλειδὶ 123. Δίδει δήλωσιν δι' ὑπηρεσίας Διον. Διάκου 125. Ν. Καψῆς μάρτυς ὑπερασπίσεώς του 128, 129. Βασ. Βασιλόπουλος σωματοφύλαξ αὐτοῦ, ὃν ὀνομάζει Μουρλοβασίλην 129. Ἁγία Παρασκευὴ Ἄβουρας 132. Ἀπέκρουε μονομερῆ ἐξέγερσιν Ἠλείας 142. Ἐκ Ζακύνθου εἰς Πλαπούταν 139. Ἀπὸ Δουκαίους μανθάνει ἐχθρότητα Λαλαίων 145–146. Εἰς κήρυξιν Ἐπαναστάσεως ἐν Καλάμαις 176. Τοῦ ἐζήτουν ἐνισχύσεις οἱ ἐκ Λάλα Ἕλληνες 192. Στέλλει Γ. Πλαπούταν εἰς Πούσι 196. Προβλεπτικὸς ἐφοβεῖτο προδοσίαν 207. Ἔγραψεν εἰς Δημητσάναν νὰ στείλουν ἐφόδια 207. Κώστας Παπαγεωργίου 218. Ἀδελφοὶ Καραλῆ 219. Οἱ Δεληγιανναῖοι ὑφαίνουν συνωμοσίαν ἣν φανερώνει ὁ Καφετζῆς 219. Ἀργ. Ἀποσκίτης 220. Ν. Μπούκουρας 220. Στέλλει τὸν Γενναῖον νὰ τιμωρήσῃ τοὺς προσκυνήσαντας εἰς Ἰμβραὴμ Ἠλείους 225. Διατάσσει τοὺς Γορτυνίους νὰ ἐνισχύσουν τὸν Ἀλῆ-Φαρμάκην 221. Ἀντίγραφα ἐπιστολῶν πρὸς Κάνιγκ 230. Ἐπιστολὴ πρὸς Στράτφορδ Κάνιγκ πρεσβευτὴν 243–244. Ἐπιστολὴ πρὸς Γ' Ἐθνικὴν Συνέλευσιν 244–247. Ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν 244. Πληρεξούσιος Καρυταίνης 240.

Κολοκύνθιτα 255.

Κολοκύθι, πληρεξούσιοι αὐτοῦ 243.

Κολύρι, χωρίον Πύργου 132.

Κολῶνα Σάμου 232.

Κολωνᾶτα 60, τάλαρα 62, 85.

Κόχραν, ἦλθε νὰ ἀγωνισθῇ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος 245–246. Εἰς ναυτικὸν 246.

Κομμάτι 71.

Commercio (=Ἐμπόριον) 92. Registraria ἐν Ζακύνθῳ 93, 95.

Κόμμοδος 64.

Κονάκι ἢ πύργος 20, 248,–κια Λαλαίων 16.

Κονδάκης Ἀν., πληρεξούσιος Ἁγίου Πέτρου 241.

Κονδάκια 249.

Κονδακιὲς τουφεκιῶν 253.

Consegnato, ben- (=καλῶς παραδοθὲν) 63.

Κονσέλι, θέσις ἔναντι Μηλιὲς 184.

Κοντοβάζαινα 141.

Κοντοβαζαινίτης Γ. 221. Π., ἀναφορὰ πρὸς Τσάρον 129.

Κοντογούνι 109.

Κοντράτο (=συμβόλαιον, ὁμολογία) 55, 94.

Κοπέλλια 216.

Κόπια (=ἀντίγραφον) 66, 69.

Κορακοχώριον 23,–ίου ἀκτὴ 51.

Κοράνιον 18.

Κορακατᾶς Ἀντώνιος, πληρεξούσιος Ἀρκαδίας 240.

Κορδέλλες 64.

Κόρη, αὐτοκτονεῖ εἰς κρημνόν, ἵνα μὴ συλληφθῇ ὑπὸ τοῦ Ραΐτ-Ἀγᾶ 33.

Κορινθία. Τοποτηρητὴς αὐτῆς ὁ Χριστόδουλος Αὐγερινὸς 56. Δαραλέξης 126.

Κόρινθος. Ὀθωμανικὴ οἰκογένεια τῶν Ἀπδὶμ-Πιγιάνων 16. Κιαμὴλ-Μπέης 16. Δράμαλης 49. Ὁ Ἅγιος αὐτῆς φίλος τοῦ Θ. Κολοκ. καὶ Χριστοδ. Αὐγερινοῦ 56. Χριστ. Αὐγερινός, τοποτηρητὴς 57—58. Βουλὴ 100. Ἐφορεία 110. Πολιορκία καὶ Γ. Συρογιαννόπουλος 130. Ἐκστρατεία καὶ Π. Ἀναγνωστόπουλος 222. Πληρεξούσιοι 240.

Κορομάντζος ἐκ Κοντοβαζαίνης 141, 221. Καράτουλα 141.

Κορογτζῆς ἐκ Δούκα 23, 45, 146, 158. Γραμματεὺς 41. Εἰς γενέθλια Βαλιδὲ 143. Ἐκ Δούκα μεταβαίνει εἰς Πάτρας νὰ ἐνημερώσῃ τὸν Γερμανὸν καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς διὰ τὰ ἐπεισόδια τῶν Λαλαίων 145—146. Μάχη Λάλα 203.

Κορώνη 14. Οἰκογένεια Μεχμὲτ Ἀλῆ 16. πληρεξούσιοι 241.

Κορωνιώτης. Γαμβρὸς τοῦ Ἀγᾶ Γαστούνης 84

Κοσομπὸς Ἀλέξης. Παιδιὰ αὐτοῦ ὁ Δημήτρης καὶ Ἀναστάσης 248. Ἀγγελῆς 248.

Κόστος 63.

Κοτζιᾶς Νικολῆς, πληρεξούσιος Ψαρῶν 237.

Κοτρώνι 13.

Κοτσαύτη οἰκογένεια ἐκ Βαρθολομιοῦ πεδινῆς Ἠλείας 121. Ἐξοδεύει ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος 122. Βοηθεῖ τοὺς πτωχοὺς 122. Μὲ Σισίνην κατὰ Τούρκων Γαστούνης, οἵ ἐκλείσθησαν εἰς Χλουμούτσιον 122. Χασὰν-πασᾶς 122. Μάχη Σεϊντάγα καὶ Ἀζὴζ 122. Ἐπιχειρεῖ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πορείαν τοῦ Χασὰν-πασᾶ πρὸς Κυλλήνην 122. Εἰς ἐκστρατείαν κατὰ Πούσι 122. Διονύσιος υἱὸς συγγενεύει μὲ οἰκογένειαν Αὐγερινοῦ καὶ συνεργάζεται κατὰ τοῦ Ὄθωνος, εἰς Πύργον 122. Υἱὸς τοῦ Διονυσίου ὁ Ἰωάννης Κοτσαύτης 122.

Κουαλιτὰ (=ποιότης) 255.

Κουβαλῖ... Παναγιωτάκης, πληρεξούσιος Ἀνδρούβιστας 242.

Κουβέλιζα 13.

Κούκας Μιχαὴλ, πληρεξούσιος Καλαβρύτων 240.

Κούκουρα, χωρίον Πύργου 132, 162.

Κοῦκκος—Ἀσημακόπουλος 45, 182.

Κούκκου ἀδελφοὶ 105, ἐκ Δούκα 121. Εἰς Πύργον 121. Οἰκογένεια Μήτσου 121. Εἰς α' καὶ β' ἐκστρατείαν Λαλαίων κατὰ Πύργου 121. εἰς μάχας Ἀγουλινίτσης, Κλειδίου, καὶ Πούσι ὑπὸ Ἀν. Παπασταθόπουλον 121. Εἰς πολιορκίαν Πατρῶν 121. Εἰς πολιορκίαν Μεσολογγίου 121. Μὲ οἰκογένειαν Αὐγερινοῦ 121. Ἐπαρασημοφορήθησαν 121.

Κούλουγλι, χωρίον 31—32, νῦν Οἰνόη 256. Ἀνάκτορον Ραΐτ-Ἀγᾶ 31. Τουρκικαὶ οἰκογένειαι 31.

Κουλοχέρης (=Ἀνδρικόπουλος) 227.

Κουλοῦρες. Ἀγκῶνος 64, 66, 67, 68. Τριεστίου 67, 68. ὀρδινάριες 67. βλ. κλοῦρες.
Κούλουρη—Ἀγᾶς 16. Εἰς β' ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Πύργου 40.
Κούμανι, χωρίον Λαμπείας (Φολόης) 11, 12, 104, 214. Πετρουτζῆς 117. Γιόγκας—Ἀγᾶς 119. Ἀγγελῆς Νιώτης 119.
Κουμανιώτης Κώστας ἢ Παναγόπουλος 51, 91 (Μπαλάσκας), 182. Μάχη Μποντίνι 52. Πολιορκία Πατρῶν 99. Κώστας 104. Πάππος τοῦ ἰατροῦ Κουμανιώτη 114, καὶ τοῦ ἱερέως Θεοδ. Παναγοπούλου 114. Σισίνης καὶ Ζαΐμης 114. Αὐγερινὸς καὶ Παπασταθόπουλος ἐκ Δούκα 114. Θ. Κολοκοτρώνης 114. Ναὸς Ἁγ. Παρασκευῆς καὶ Θ. Κολοκοτρώνη 114. Μάχαι Σμύλα-Λαντζοΐου, Μοντίνι, Ἁγίου Γεωργίου, Πούσι, Πύργου 114. Πολιορκία Τριπόλεως 114. Εἰς δύο πολιορκίας Πατρῶν καὶ ἐκστρατείαν Δυτ. Ἑλλάδος 114. Ἰατρὸς ἔγγονος τοῦ καπετὰν Κώστα Κουμανιώτη 114. Χ. Βιλαέτης κατὰ Λαλαίων 179. Λάλα 202.
Κουμμισσάριος (=ἐπιστάτης, ἐπίτροπος) 97.
Κουμουνδουράκης Γαλ., πληρεξούσιος Σταυροπηγίου 242.
Κουμπάτης ἐκ Δούκα, σύζυγος τῆς Μαριωρῆς 213.
Κουνουπέλης 60.
Κουνουπέλι. Ἐχθρικὰ πλοῖα 96.
Κουντούρης. Εἰς μάχας Γορτυνίας καὶ Ἠλείας 119. Καπετάνιος Πηνειΐας 257.
Κουντουριώτης 103.
Κουρῆς Δ., δικηγόρος, κατεῖχε τὴν πιστόλαν, γιαταγάνι καὶ καριοφίλι τοῦ Ἀναγν. Παπασταθοπούλου 91.
Κουρόγιωργας Θεοδωρῆς 74.
Κούρτι ἢ Παλαιόκαστρον 11.
Κουσούρι (=σφάλμα) 59.
Κουτάλια, δουζίνες 89.
Κούτζης Γεώργιος, πληρεξούσιος Πετζῶν 237.
Κουτζιούκ Μάνη, πληρεξούσιοι 242.
Κουτούμ, θέσις 192.
Κουτρουμάνης Θ. ἐκ Δίβρης 98, 221, Δίβριτσας 103, ἀναφορὰ πρὸς Τσάρον 129.
Κουτρουμᾶνος Γορτύνιος 23, 51, 198, 202 (Λάλα).
Κουτσογιαννόπουλος Ἰω. ἐκ Πύργου. Μὲ Βιλαέτην εἰς μάχην Σμύλα 120, μάχην Πύργου 120. Μὲ Ἀν. Παπασταθόπουλον 120. Εἰς Μάχας Ἠλείας καὶ Γορτυνίας 120. Εἰς πολιορκίαν Μεσολογγίου 120, εἰς ἐκστρατείαν Ἀττικῆς 120.
Κουτσουρούμπα Χάνι 171, 196, 200, 208, 209.
Κούφης 248.
Κρασὶ καρτούτζα 68, 82.
Κράτος 234, τάξις, εὐπείθεια, τ.πικαὶ ἀρχαὶ 58.
Κρέας ὀπτόν, ὠμὸν Κενταύρων 9.
Κρεββατᾶς Π., συμβούλιον εἰς Κεφαλάρι 49.
Κρεδιτάρω (=πιστώνω) 64, 66, 67, 95.
Κρέδιτο (=πίστωσις) 93.

Κρέκα. Γραικιώτης 198.
Κρέντιτα 60.
Κρεμαστή, ὕψωμα ἔνθα ἐπολέμησεν ὁ καπετὰν Κώστας 120. Ὁδὸς 120. Ἱερὰ Μονὴ 225, Ἰμβραὴμ 225, σώζονται οἱ πολιορκημένοι ἀπὸ τὴν Παναγίαν 225.
Κρεστενῖται 106 κ. ἑ. 159. Δρᾶσις πρό, κατὰ καὶ μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν 106. Ἰωάννης, Λυκοῦργος, Ἐπαμεινώνδας καὶ Σταμάτης 106. Λυκοῦργος ἐσπούδασεν ἐν Ζακύνθῳ καὶ συνέχισεν εἰς Ἰόνιον Ἀκαδημίαν Κερκύρας 106, 107, μυεῖται Φιλικὸς ἐν Κερκύρᾳ 107. Ἡ οἰκογένεια ἐκτιμᾶται ἀπὸ Ἕλληνας καὶ Τούρκους προύχοντας 107. Σχέσεις μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 107. Μὲ Ἀλῆ-Φαρμάκην καὶ Βελῆ-πασᾶν 107. Ἐμελέτων ἐξέγερσιν Ἠλείας τῷ 1812 σελ. 107. Εἰς Πύργον 132. Οἰκία ἐν Πύργῳ 161, 169, εἰς συμβούλιον προύχόντων 182, μάχην Λάλα 202. Ἀνδρέας εἰς πιστοποίησιν Γ. Συρογιαννοπούλου 130, Ἰωάννης ἐγγράμματος ἐδίδασκεν ἐν τῇ οἰκία του 107, γίνεται ὕποπτος εἰς Ἰτέαμπεη ἀλλ' εἰδοποιηθεὶς ὑπὸ Χριστιανῶν ὑπηρετῶν τ ῦ Σεϊντάγα φεύγει 107, σώζεται εἰς Ὀλυμπίαν 108, ἦτο διδάσκαλος τ ῦ Ἀθ. Πετρουτζῆ 117. Οἱ Κρεστενῖται ἔδρασαν στρατιωτικῶς εἰς τὴν β' ἐπίθεσιν τῶν Λαλαίων κατὰ τ ῦ Πύργου, εἰς μάχας Ἠλείας, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἔδρασαν πολιτικῶς 108. Υἱοὶ τούτων οἱ Γεώργιος καὶ Ἰωάννης βουλευταὶ Ἠλείας καὶ Ὑπουργοὶ 108. Γεώργιος Ἰ. Κρεστενίτης ἔγγονος βουλευτὴς Ἠλείας 108. Σταμάτης 75.
Κρηθεύς, υἱὸς τοῦ Αἰόλου, οὗτινος ἠράσθη ἡ Τηρὼ 132.
Κρήνη (Τζεσμὲς) 232.
Κρήτη, ἐλάμβανε πυρῖτιν ἐκ Δημητσάνης 47.
Κριεζῆς Γεώργ. Σπυρ., πληρεξούσιος Πόρου 237.
Κριθάρι 80.
Κρίσις 83.
Κριτήριον 75.
Κριτὴς 82.
Κρόνιον 259.
Κρουστάδες, συνοικία Δίβρης 118, 134.
Κρυονέρι, χωρίον 12, 229, Ὠλένης 42.
Κυλλήνη 52, 183. Καπετὰν Κώστας Δημητρόπουλος 122. Χασὰν-πασᾶς 122. Φθάνουν οἱ ἐκ Μεσολογγίου μὲ Διον. Διάκον 224, 225.
Κύμη. Ἐρυλάσσοντο εἰς ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ὀδόντες Ἐρυμανθίου κάπρου 11.
Κυπαρισσία 174.
Κυριακόπουλος Δ., πληρεξούσιος Κορώνης 241.
Κυριακὸς Κ. Π., πληρεξούσιος Καλαμάτας 242.
Κύριλλος πατριάρχης. Σιγίλλιον Ἐπάνω Μονῆς Δίβρης 135.
Κωλέττης Ἰω. 103. Μινίστρος Ἐσωτερικῶν καὶ Πολέμου 227.
Κωνσταντινούπολις 20. Πρέσβεις ξένων αὐλῶν 7, 230, 232. Ραΐτ-Ἀγᾶς 32. Παπαντώνης 34. Ἐπίσκεψις Α. Γρατσαλιᾶ 108. Δημήτριος Ἄχολος 109. Ἀναγν. Δεληγιάννης 291.
Κώστας, καπετὰν-ἐξ Ἀνδραβίδας 120. Εἰς Ἀχαΐαν μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 98. Εἰς Ζάκυνθον 120. Εἰς Ἀγγλικὸν στρατὸν 120. Μὲ Θ.

Κολοκοτρώνην, Βιλαέτην καὶ ἀδελφοὺς Καμπάση 120. Εἰς πεδινὴν 'Ηλείαν 120. Μὲ Σισίνην κατὰ Τούρκων Γαστούνης 120. Μάχη Σμύλα ὑπὸ Βιλαέτην 120, κατὰ Λαλαίων μὲ Χ. Βιλαέτην 179. Ὑψώματα Κρεμαστῆς 120. 'Εκστρατεία Λάλα μὲ 'Ανδραβιδαίους καὶ Σισίνην 120. Εἰς μάχας Μποντίνι, 'Αγίου Γεωργίου, 'Αναλήψεως–Πούσι, εἰς πολιορκίαν Πατρῶν, Μεσολογγίου 120.

Λ

Λαγανᾶ, χωρίον Πηνειᾶς 119.
Λαγανιώτης, ἐκ Λαγανᾶ. Εἰς μάχας 'Ηλείας 119. Καπετᾶνος Πηνειᾶς 257.
Λαγάτουρα, χωρίον 'Ολυμπίων 32.
Λαγκάδι 248.
Λαγκάδια Γορτυνίας. Καρὰ–Μὲρ 'Αγᾶς 101. Καραμεραῖοι 100. Κανέλλος Δεληγιάννης 219.
Λαγούμι (=ὑπόνομος) 24–25. Εἰς πύργον Μοναστηρακίου 25.
Λάδι 71, φράσις «ἔχυσαν λάδι καὶ ἔβαλαν φωτιὰ» 251.
Λάδων ποταμός. Γέφυρα 28.
Λαζαράδες, συνοικία Δίβρης 118, 134.
Λάθος, ὁ 70.
Λάκκα 'Ιμβραήμ, μεταξὺ Λάλα καὶ Δούκα 225. Ποιμνιοστάσια Γιακούμ–'Αγᾶ 37.
Λάκκα–Λῆ 186.
Λάκκα Ντράσα. Ποιμνιοστάσια Γιακούμ 'Αγᾶ 37.
Λακεδαίμων. Οἰκογένεια Νουρῆ 'Αγᾶ 16.
Λακωνία. Νομάρχης Π. 'Αναγνωστόπουλος 222.
Λάλα 25, 26, 27, 29, 32, 33, 38, 72, 74, 77, 78, 80, 81, 130, 132, 137–140, 190, 249. Πρῶτος συνοικισμὸς 13, 14. 'Ονομασία 14. Ἄσυλον 15. Αὔξησις πληθυσμοῦ 15, 18. 'Αγάδες 17, 19, 20, 35, 36, 209, 210. 'Ιμάμης 18. 'Οθωμανικαὶ οἰκογένειαι 19. 'Αναχώρησις Τούρκων 19. 'Ενισχύει 'Αλῆ–Φαρμάκην 24. 'Εκστρατεία 28. 'Οχύρωσις θέσεων 28, προχώματα 209, 210. Γράνα 28. 'Εχθρικαὶ σχέσεις Λαλαίων καὶ Τούρκων Γαστούνης 35. 'Ισμαὴλ-'Αγᾶς 36. Φυγὴ Λαλαίων 36. Σχολεῖον 39. Πυρπόλησις 39. Κερασέαι 41, κεράσια 193, ραβανιὰ 193. Ντελίζ–'Αγᾶς 42. Μόλας–'Αγᾶς 42. Γυναῖκες Λαλαίων πυρπολοῦν τὸ Δούκα 45. Θ. Κολοκοτρώνης 51, οἱ πλεῖστοι ἦσαν ἐχθροὶ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη 138. Πολιορκία πύργου Καστάνιας, ὅπου ἐφονεύθησαν πολλοὶ Κολοκοτρωναῖοι καὶ ἐσώθη ἡ Κωνσταντοῦ καὶ ὁ μικρός της υἱὸς Θεόδωρος 138. Ἄσμα τῆς πολιορκίας 138. Σεϊντάγας 71.-'Επιστολὴ 'Αναγν. Παπασταθοπούλου 92. Παπασταθόπουλος 102. Πολιορκία 98. Τὸ βοηθεῖ ὁ 'Ισούφ–πασᾶς 98. Μεχμὲτ–πασᾶς 98. 'Αγάδες βοηθοῦν τὴν πολιορκίαν 98. 'Η Συνέλευσις Βοστίτσης ἀποφασίζει ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Λάλα 99. 'Εγκατάστασις Καραμεραίων 100. Δὲν εἶχεν ἐκκλησίαν 104. 'Εκκλησία 140. Οἱ 'Αγάδες ἔχουν σχέσεις μὲ 'Αναγν. Γρατσαλιᾶν 108. 'Εκστρατεία καὶ καπετὰν Κώστας μὲ 'Ανδραβιδαίους καὶ Σισίνην 120. Ὄχυρὰ 126,

191, ὀχυρῶν Ἑλλήνων καὶ Λαλαίων λεπτομερὴς περιγραφὴ 192. 'Εκστρατεία κατ' αὐτοῦ 129, 218. Γ. Σισίνης καὶ 'Ανδρ. Μεταξᾶς κατὰ τὴν ἐκστρατείαν 136. Ἅγγ. Πετραλιᾶς 137. Λαλαϊκὸν ὀροπέδιον 137. Φολόη 137. Πούσι 137. Δέκα χριστιανικαὶ οἰκογένειαι 137, αἵτινες ἠκολούθησαν τοὺς Λαλαίους εἰς Πάτρας 140. Τουρκικὸς πληθυσμὸς 137. Πολεμισταὶ 138. Φίλοι τῶν Χριστιανῶν 138. 'Αλῆ–Φαρμάκης φίλος Θεοδ. Κολοκοτρώνη 138. 'Εχθροὶ Πλαπουταίων καὶ Πλαπούτας 138–139. Ἄσματα Λαλαίων καὶ Πλαπουταίων 138, 139. Εἶχεν ὡραίας οἰκίας 139. Συνοικίαι 139. Δουκαῖοι εἰς ὑπηρεσίαν Λαλαίων 139. Ὕδρευσις, στέρναι εἰς ἀνάκτορα, πλουσίας οἰκίας καὶ σημεῖα τῆς πόλεως, ὕδατα Καλιμάνι, ἄρδευσις Λαλαϊκοῦ κάμπου, ὕδατα 'Ερυμάνθου 140. Οἰκία Ραβάνα 139. Οἰκία Ντόορυ 139. Συνοικίαι: Μιχαλαΐϊκα, Παυλαΐϊκα, Μουλαγιανναΐϊκα 139, Κατσεπαΐϊκα 140. Παυλαΐϊκα 193. Παπαθεοδώρου χάνι 139. 'Ανάκτορα 'Αγάδων, Τζαμί, Τμήματα 139. Πανάγος Ροδόπουλος 145. Σύγχυσις μετὰ τὴν ἧτταν τῶν Λαλαίων ὑπὸ Χασὰν–πασᾶ 151. Συγκεντροῦνται οἱ Τοῦρκοι τῆς Ψωφίδος, Γορτυνίας καὶ ἄλλοι Τοῦρκοι 158, 160. 'Αποσπάσματα Λαλαίων βασανίζουν κατοίκους, ἵνα πνίξουν τὴν ἐξέγερσιν 159. Μάχη εἰς Πύργον 170. Σελήμ–'Αγᾶς 172. Θριαμβευτικὴ ἐπιστροφὴ τῶν Τούρκων 174. Κατὰ 'Αγουλινίτσης 174. 'Επικειμένη ἐκστρατεία κατὰ Λάλα 176. Οἱ 'Αγάδες ὑποχρεώνουν τοὺς γραμματεῖς των νὰ δηλώσουν πίστιν 176. Εἴδησις κηρύξεως τῆς 'Επαναστάσεως 176. 'Η ἀπέναντι θέσις ἦτο ἀκατάλληλος διὰ πολλὰς δυνάμεις 176. Πολιορκοῦν οἱ 'Επτανήσιοι 183. Σχέδια ἐπιχειρήσεων κατὰ τοῦ Λάλα 184. Δύναμις, ἵνα ἐκδιώξῃ τοὺς εἰς Φολόην Χριστιανοὺς πολεμιστὰς 185, 186. Τοὺς νεκροὺς των ἔθαψαν οἱ μὲν Λαλαῖοι εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Τζαμίου ἔνθα νῦν 'Εκκλησία 189, οἱ δὲ Ἕλληνες ἔθαψαν τοὺς μὲν εἰς Παναγίτσα φονευθέντας, ἐκεῖ, τοὺς δὲ εἰς Πουρνάρι καὶ Μποντίνι, ἔθαψαν εἰς τὸ σταυροδρόμι Περσαίνης–Φολόης, ὅπου ἡ θέσις «Μποντίνι Μνῆμα»» 169. Μεραΐϊκα 191, 192. Λεντζαΐϊκα 191. 'Εν τῇ μάχῃ οἱ Κεφαλλῆνες γυρίζουν τὰ κανόνια ὑπὲρ τῶν Λαλαίων 194. Πρὸς Κεφαλλῆνας προτάσεις συνθηκολογήσεως ὑπὸ Λαλαίων 194. Οἱ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των Ἕλληνες γνωρίζουν τὴν ἐν Λάλᾳ κατάστασιν εἰς τοὺς Ἕλληνας 194–195. Σκέψεις ὅτι, ἂν φύγουν οἱ Λαλαῖοι, θὰ πάρουν οἱ Ἕλληνες πλούσια λάφυρα 195. 'Η ἐκστρατεία ἀπέβη ὑπὲρ τῶν 'Ελλήνων 198. Ἔρχεται ὁ Γιουσούφ–πασᾶς ἐκ Πατρῶν 200 εἰς Παυλαΐϊκα 201. Οἱ Ἕλληνες καταλαμβάνουν θέσεις 200. Διάταξις Λαλαίων, ἓν τμῆμα πρὸς τὸ Δούκα καὶ ἓν πρὸς τὸ Μπαστιρᾶ 202. Διάταξις 'Ελλήνων κατὰ τὴν μάχην 202. Κατὰ τὴν μάχην οἱ Δουκαῖοι ὑπηρετοῦν τοὺς πολεμιστὰς Ἕλληνας δίδοντες φυσέκια, ρακί, νερὸ καὶ μεταφέροντες τοὺς τραυματίας εἰς τὸ ἰατρεῖον τοῦ 'Αγαμ. Αὐγερινοῦ 203. Πολύνεκρος μάχη 206. 'Ιατρεῖον 'Αγαμ. Αὐγερινοῦ διὰ τοὺς τραυματίας 203, 207. Πολιόρκισμα 207. 'Ημέρα νίκης τῶν 'Ελλήνων 207, 208, πανηγυρισμὸς 211. Μάχη 209, 210. Τέλος μάχης 210. Τὸ Λάλα ἠττήθη 210. 'Ηλεῖοι, Κεφαλλῆνες, Ζακύνθιοι, Γορτύνιοι, 'Ολύμπιοι εἰς μάχην 210. Καλαβρυτινοὶ 211. Οἱ Λαλαῖοι ἕτοιμοι ν' ἀποχωρήσουν, θρῆνος 211, εἰς τὸ Τζαμὶ 211, 212, παίρνουν τὰ κινητὰ μαζί των, τὰ ἄλλα δὲ κρύβουν εἰς διάφορα μέρη τοῦ Λάλα 212. 'Αναχώρησις 212, 213, διάταξις

πορείας, οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ σπήλαια ἔνθα εἶναι κρυμμένοι ἀκούουν τὰς σκηνὰς 212. Γυναικόπαιδα Λαλαίων 212. Οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον λάβει ἀκόμη γνῶσιν τῆς ἐκκενώσεως τοῦ Λάλα 214. Ἐρευνῶνται τὰ ἀνάκτορα μήπως κρύπτωνται Τοῦρκοι 214. Εἴσοδος Ἑλλήνων, ὁ Πετμεζᾶς καὶ οἱ Δουκαῖοι καταστρέφουν τὸ Λάλα 214–215. Ἄσματα διὰ τὴν καταστροφὴν 215–216. Οἱ Τοῦρκοι ἀνεχώρησαν ἀμέσως 217. Οἱ Ἕλληνες παρ' ὀλίγον νὰ χάσουν τὴν νίκην των 217. Ὁ Ζαΐμης ἦτο κατὰ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Λάλα 217, μετὰ τὴν φυγὴν ἐγκαθίστανται οἱ ἀδελφοὶ Καραμέρου, αἱ οἰκογένειαι Γκαγκανῆ νῦν Χαριτοπούλων, Ντελῆ καὶ Καρτσέπα 216. Ἑπτανήσιοι καὶ δὴ Ζακύνθιοι κατὰ τὰς μάχας 223. Ἀναγν. Παπασταθόπουλος κατὰ τοῦ Ἰμβραὴμ 225. Ὁ Ἰμβραὴμ δὲν ἠθέλησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Λάλα διὰ νὰ μὴ ἴδῃ τὴν καταστροφὴν 225.

Λαλαῖοι 6, 18, 42, 179, 204, 205. Τουρκαλβανοὶ 5. Ἀποκατρύσσουν τὸν Σουλτᾶνον 13, 22, 142, 147, συμβιβασμὸς 31. Ἀνάκτορα 16. Οἰκογένεια Χωτομαναίων 16. Τρομοκρατοῦν καὶ βασανίζουν τοὺς Χριστιανοὺς 17, τρομοκρατοῦν τὴν Ἠλείαν μετὰ τὸ 1821 σελ. 179. Σχέσεις των μὲ Χριστιανοὺς 19, 20, φίλοι 142, προστατεύουν τοὺς Χριστιανοὺς 85. Περιουσίαι 31. Ἐκστρατεῖαι 40. Τοῦρκοι 41, ἐχθροὶ Τούρκων 142. Ἐπιτρέπουν εἰς Χριστιανοὺς συλλογὴν νίτρου 46. Σπηλιωτόπουλοι 50. Ἀναχωροῦν 52. Φιλικαὶ σχέσεις μὲ Δουκαίους 53. Ἐκτιμοῦν Γ. Αὐγερινόν, ὅστις εἶναι γραμματεὺς τῶν Ἀγάδων 54, ἐπίσης τοὺς Αὐγερινούς 85. Μεταφέρουν Γαστουναίους Τούρκους εἰς Λάλα 96. Ληλατοῦν τὰ χωρία τὰ μεταξὺ Γαστούνης καὶ Πατρῶν 98. Αἰχμάλωτοι ἐξόδου ἐκ Πατρῶν 98. Πολεμοῦν κατὰ Τούρκων 102. Ὁ Δημ. Καραμέρος τοὺς βοηθεῖ 102. Ἐπιτίθενται κατὰ τοῦ Πύργου 106, ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Πύργου 132, 158, 161, 162, 164–165, 167, 168, 170, β' ἐπίθεσις 108, εὑρίσκουν ἀντίστασιν εἰς οἰκίαν Χ. Βιλαέτη 112, συμπλοκαὶ μὲ Χριστιανοὺς 163, 164. Χ. Βιλαέτης εἰς Λαντζόϊ-Σμύλα 111, 180, κόπτουν τὴν κεφαλὴν Χ. Βιλαέτη 180. Ἐπικηρύσσουν ἀδελφοὺς Καμπάση 112. Ἐφονεύθησαν Λαλαῖοι εἰς πρώτην μάχην Ἠλείας 113. Κατ' αὐτῶν οἱ ἀδελφοὶ Καραμπέτσου 123. Ὁ Χρ. Δαραλέξης προδίδει τὰς κινήσεις, διαθέσεις καὶ ὀχυρώσεις των 126. Κατὰ τῆς Δίβρης 134, 135. Κοτ' αὐτῶν οἱ Στεφανόπουλοι 136. Ψυχραίνονται μὲ Δουκαίους 145, 157. Χασὰν-πασᾶς 147, 148. Φόροι πρὸς τὸν Σουλτᾶνον 147. Ἀπόσπασμα ὑπὸ τοὺς Ἰσμαὴλ καὶ Ζηρᾶν διῶξαν τὸν Χασὰν-πασᾶν ἔλαβε τὰς δύο κεφαλὰς τῶν φονευθέντων Ἀγάδων καὶ τὰς ἔφερεν ἐν πομπῇ εἰς Λάλα 152–153. Ἡ μήτηρ θρηνεῖ τοὺς δύο υἱούς της 152–153, αὐτοκτονεῖ 153. Φόνος τῶν δύο Ἀγάδων 154, ἄσμα σχετικὸν 154. Θηριωδίαι καὶ ἐρημώσεις χριστιανικῶν χωρίων 155. Συγγενὴς των ὁ Μαχμούτ-Ἀγᾶς 155. Ἀγριεύουν διὰ πρᾶξιν Ἀν. Παπασταθοπούλου κατὰ Μαχμούτ-Ἀγᾶ 157. Εἰς Γαστούνην ἀναγκάζουν τὸν Σισίνην νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν 159. Ἐπιδημία των ἀπεδόθη εἰς ἀνωτέραν δύναμιν 173. Ἀνησυχοῦν διὰ τὰς κινήσεις τῶν Χριστιανῶν 175, 181, σκέπτονται τὰς περιουσίας των 194. Προσκαλοῦν τοὺς εἰς ἐμπιστευτικὰς θέσεις των Δουκαίους νὰ δηλώσουν πίστιν-176. Κατὰ Γ. Γιαννιᾶ 177. Ἀναθαρροῦν μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πύργου 179. Ἐκστρατεύουν κατὰ τῶν Ἑλλήνων οἱ Ραΐτ-Ἀγᾶς, Ἰσμαὴλ-Ἀγᾶς καὶ Μπεκὴρ-Ἀγᾶς 179. Συμβούλια Ἀγάδων 181. Εἰδοποιοῦν τοὺς Φαναριώτας Τούρκους καὶ τὸν πασᾶν Τριπόλεως 181. Παπαναστάσης τοῦ χωρίου Δούκα 181. Χωρία Ἠλείας, Γορτυνίας καὶ Ὀλυμπίας 181. Σχέδια Ἠλείων εἰς συνέδριον Βοστίτσης περὶ τρόπου ἐκμηδενίσεως Λαλαίων 182. Φύλακες ποιμνίων Γιακούμ-Ἀγᾶ 184. Ἀπόσπασμα εἰς θέσιν Κονσέλι 184. Κατὰ Χριστιανῶν 185. Ἄγριος ἀγὼν εἰς Φολόην 186, ἐκδιώκονται τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου 188. Πρώτη σύγκρουσις μὲ ὠργανωμένα Ἑλληνικὰ στρατεύματα 189. Αὐτόμολοι Ἑπτανήσιοι μεσολαβοῦν διὰ συνθηκολόγησιν 193, οἱ Λαλαῖοι στέλλουν ἐπιστολὴν 193, προτρέπουν τοὺς Ἑπτανησίους νὰ φύγουν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας 193. Εἰς Μπαστιρᾶ 196–197. Γεώργ. Πλαπούτας 197. Εἰς Φολόην κρύπτονται καὶ φονεύουν Ὀλυμπίους 203. Ἀχμὲτ-Ἀγᾶς ἀρχηγὸς τῆς ἐπιθέσεως 204, 205. Τὰ κανόνια τοῦ Ἀνδρ. Μεταξᾶ τοὺς καταβιβάζουν ἐκ τῶν προχωμάτων 206. Μάχη 209–210. Φεύγουν ἐκ Λάλα καὶ ἀνενόχλητοι καθ' ὁδὸν φθάνουν εἰς Πάτρας 212, 217, ἄσματα διὰ τὴν φυγὴν των 215–216, ἐκ Πατρῶν ἐπέδραμον συχνὰ κατὰ τῆς Ἠλείας 217. Καὶ παλληκάρια 227. Διὰ Πουρνογέφυρου εἰς Γορτυνίαν 228. Τοὺς ἠνώχλουν οἱ Ἀνδρικόπουλοι 228.

Λαλιωτοπούλα 139.

Λαλαϊκὸν ὀροπέδιον 9, 12, 13, 15.

Λαμπεία, νῦν Φολόη 113, 118, 134 (Δίβρη), 171, 225 (Ἰμβραήμ).

Λάμπειον, ὄρος Δίβρης 134.

Λαμπαούνας 23. Ἀδελφοὶ ἐκ Πύργου 120, 132, 164, 182. Μὲ Θ. Κολοκοτρώνην εἰς Γορτυνίαν ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ-Φαρμάκη κατὰ τοῦ Βελῆ πασᾶ 120. Εἰς μάχας Πούσι, Πύργου, Γορτυνίας, πολιορκίας Πατρῶν καὶ Τριπόλεως 120. Μὲ ἀδελφοὺς Μήτσου ὑπὸ τὸν Ἀναγν. Παπασταθόπουλον 120. Εἶχον οἰκίαν ἐν Πύργῳ 161. Χαράλαμπος εἰς Μονὴν Σωτῆρος παρὰ τὸν Ἀλφειὸν μὲ Ἰω. Διάκον ὡς ἄλλον Ἀνδροῦτσον 226, πληγώνεται καὶ σώζεται ὑπὸ τὰ πτώματα τῶν Ἀράβων τοῦ Ἰμβραὴμ εἰς Ἀγουλινίτσαν 226.

Λαμπέτι, χωρίον Πύργου 83, 132, 162.

Λαμπίκης Δημητράκης. Τοῦ στέλλει χαιρετισμοὺς ὁ ..... γιόπουλος 82.

Λαμπρινοῦ καφενεῖον εἰς Πύργον 251.

Λάμπρος Σπυρίδων τοῦ Παύλου, περὶ Σπηλιωτοπούλων 45, 47 (καὶ Δημητσάνης), 48.

Λαμπρούλιας κληθεὶς ἐξ Ἀγουλινίτσης 182.

Λάνθι, χωρίον τοῦ Σεϊντάγα 30, 55.

Λαντζόϊον χωρίον 23, 52, 179. Σμύλα 35, 39, 90 (Ἀναγν. Παπασταθόπουλος), 105 (Π. Μήτσου), 106 (θάνατος Βιλαέτη), 117 (Ἀθ. Πετρουτζῆς, Βιλαέτης καὶ Ἀν. Παπασταθόπουλος). Ὑδρόμυλος Μαχμούτ-Ἀγᾶ 37, Χριστιανοὶ πολεμισταὶ 179. Ἀμύνονται ὠχυρωμένοι εἰς οἰκίας 179. Ἐξορμοῦν πρὸς Σμύλα 179. Πληγώνεται ὁ Ἀναγν. Παπασταθόπουλος 179.

Λαντζόνι 96.

Λάπατο 82.

Λάπεσι πενὲς 255.

Λάσδικα, συνοικισμὸς Ἠλείας 12.

Λασιὼν ἢ Λασίων, πόλις Φολόης 11, 12.
Λαχουρὶ 80.
Λαχουρία 88.
Λεβάδεια, πληρεξούσιοι 239.
Λείψανα ἅγια ἐν Δούκᾳ, πιστεύουν καὶ οἱ Τοῦρκοι τὴν θαυματουργὸν δύναμίν των 34.
Λελὲς-Ζαπίτης 71, 72, 76, 78.
Λεμονιὲς 83.
Λεντζαΐϊκα, συνοικισμὸς Λάλα 13, 14, 15, 38, 190.
Λεντζαῖοι 13, 14, 212.
Λέντζος, ἀρχηγὸς Λαλαίων 13. Οἰκογένεια 18. Ἦτο κρυμμένος εἰς Μεραΐϊκα καὶ ἤκουε τὰ τῶν Λαλαίων 212, 213. Εὑρίσκει μετ' ἄλλων τὴν Μπεμιγὲ εἰς ἀχυρῶνα τοῦ Σεϊντάγα 213.
Λεοντάρι, πληρεξούσιοι 241.
Λεοντάρίτης. Καὶ Ἰω. Σισίνης 61. Ἀγγελῆς 92 (βλ. καὶ Ἀναστ. Ξύφαντος). Ἀν., πιστοποιεῖ εἰς Γ. Συρογιαννόπουλον 130. Ἐπίσης καὶ ὁ Π. 130.
Λετρίνων δῆμος. Ἀποθῆκαι 91.
Λευκὰς 152.
Λεφρονῆ λοχαγὸς Μηχανικῶν 37, συνθήκη φρουρίου Πατρῶν 229.
Λεφτάκης 70, Δημήτριος 87.
Λῃστιανὸς Λάμπρος 199.
Ληνὸς Λόντου 98.
Λῃσταὶ 250, 251.
Λῃστοφύλακες 251.
Λιανόν, φράσις «ἀποκρένομαι ἕως τὸ-» 249.
Λιβαδᾶς Βαγγέλης. Καὶ Αὐγερινοὶ 56. Ἐπιστολὴ πρὸς Χριστ. Αὐγερινόν 70.
Λιβάρτζι ἢ Λειβάρτζι χωρίον Καλαβρύτων. Καπνὸς 40. Δημήτριος Γιαννακόπουλος 100. Δημήτριος Ἰνταρὲς 169, 221.
Λιμὰζ-Ἀγᾶς ἢ Ἐλμὰζ-Ἀγᾶς 41. Ἀνάκτορα 42. Κήρυξις Ἐπαναστάσεως 42.
Λιμενίτσα, θέσις 186.
Λίμνη Φολόης 214.
Λιναρᾶς Νικόλαος, πληρεξούσιος Κολοκυθίου 243.
Λιοδώρα 219. Λαλαῖοι καὶ Πλαπουταῖοι 138.
Λίστα (=κατάλογος) 60.
Λογαριασμὸς 79,80,84,88. Σεϊνδάγα 81.
Λογαριαστή, θέσις 196, Γ. Πλαπούτας, Καψῆς.
Παναταζόπουλος κατὰ Λαλαίων 129, ἐτραυματίσθη θανασίμως ὁ Γ. Πλαπούτας 129.
Λογιωτατίδης Γ., πληρεξούσιος Αἰγίνης 237.
Λογοθέτης Κωνστ., πληρεξούσιος Αἰγίνης 237.
Λοιδορίκης Π.Ν., πληρεξούσιος Λεβαδείας 239.
Λομπάρδος 87.
Λονδῖνον, πρέσβεις Δυνάμεων 234.

Λόντος 50,182. Στρατηγὸς 65. Ληνὸς 98. Ἀνδρέας εἰς συμβούλιον Βοστίτσης 175, δὲν ἐδέχθη σχέδιον κατὰ Λαλαίων 182.
Λοστίνδης, ἱππότης ταγματάρχης 37, Συνθήκη φρουρίου Πατρῶν 229.
Λοχίας, βλ. Τσαούσης 19.
Λούβρου 36.
Λουκάβιτσα, χωρίον Πηνειΐας 44,256. Ἀγᾶς πλουσιώτατος μὲ τιμαλφῆ ἐντὸς δισακκίου 256, ὁ ὑπηρέτης του Γιάννης κλέπτει αὐτὰ 256, Γιαννῆ-Τζαμὶ 256.
Λουκίσσα 27,104,134 (βλ. Δούκα), 150,162, 179,212,215,216. Κρύα νερά, ἤσκιοι 216. Μὲ δώδεκα καντάλους 216.
Λύγκας-Ἀγᾶς ἐχθρὸς τῶν Χριστιανῶν, ἀνάκτορον 38.
Λύκος Γεωργάκης, πληρεξούσιος Κορίνθου 240.
Λυκοχώρι Γορτυνίας, Δάρδιζα 29. Οἰκογένεια Ἀνδρικοπούλου 228.
Λυμπερόπουλος Π., καπετὰν- 199.
Λώπεσι-Κρυονέρι Πηνειῶν. Μετόχι τῆς Ἐπάνω Μονῆς 135.

M

Μαγαζὶ 250.
Μαγούλα, χωρίον Σεϊνδάγα 55.
Μαγούλιανα, Ν. Μπούκουρας 220.
Μαζαρικιώτης Ἰω., Γούναρης 73.
Μαΐνης πληρεξούσιοι 243.
Μακρῆς Ἀναγν., πληρεξούσιος Ναυπλίου 241. Γεώργιος 92 (βλ. Ἀναστ. Ξύφαντος), Γεώργιος στρατιώτης τῆς Πολιτοφυλακῆς 253 Γληγόρης 83, Δημήτριος 92 (βλ. Ἀναστ. Ξύφαντος). Κωσταντῆς, Σουδενιώτης, ληστὴς 253.
Μακροπανάγος, θεῖος τ.ὔ Γ. Γιαννιᾶ 178.
Μακρύσια 198.
Μαλανδρῖνον, πληρεξούσιοι 239.
Μαλέας, ἀκρωτήριον 10.
Μαλέβρι, πληρεξούσιοι 243.
Μανδήλια ἢ μαντήλια, μεταξωτὰ 69, Μισσίνας μπιμπιλωμένα μὲ μετάξι 64.
Μανέτας Κ., πληρεξούσιος Τριπόλεως 240.
Μανθαῖοι, τουρκικὴ οἰκογένεια 32.
Μανουήλ, υἱὸς Ἰω. Καντακουζηνοῦ 14.
Μανοῦσος, οἰκογένεια Πύργου 132,182.
Μαντὲς 249.
Μαντζιῶρος Γεώργ., πληρεξούσιος Μαλανδρίνου 239.
Μαξοῦς (=ἐπίτηδες) πεζὸς 72,84,86,87.
Μαξούτης. Συνοικία 39. Προδότης Δούκα φονευθεὶς 145,175.
Μαόνες 68.
Μαρῖνος Διονύσιος λεγόμενος Χαρῖτος 92 (βλ. Ἀναστ. Ξύφαντος).
Μαριωρὴ τοῦ Τριτσιμπίδα 38, Ντοῦρος 113, Μπεμιγὲ 213.

Μαρκᾶτος. Ὑπ' αὐτὸν σπεύδουν Ἑπτανήσιοι εἰς τὸν Ἀγῶνα 183.
Μάρτι μασούλι 79,80.
Μάρτυρες 82,83,95.
Μασιαλά, ἕνα—74.

Μάτεση.—Οἰκογένεια λογία ἐν Ζακύνθῳ 6. Ἐν Δούκᾳ 22. Εἰς Ἠλείαν 222-224, ἐκ Μεθώνης, εἰς Ζάκυνθον, ἔλαβε φέουδα καὶ ἐνεγράφη εἰς τὴν Χρυσῆν Βίβλον τῶν εὐγενῶν, εἰς χωρίον Δούκα ὑπὸ Ἀντώνιον Μάτεσην 222. Λόγιος Ἀντώνιος Μάτεσης 223. Βουλευτικὸν καὶ Ἐκτελεστικὸν ἐκδίδει ψήφισμα ὑπὲρ αὐτῶν 223. Ἀντώνιος ἔγγονος, λογοτέχνης καὶ βουλευτὴς Ἀττικοβοιωτίας 223.

Μάτζα κοῦπες 88.

Ματθαίου ἀδελφοί, αἰχμάλωτοι εἰς Αἴγυπτον σώζονται ὑπὸ Διον. Διάκου καὶ ἀφιεροῦνται ἐφ' ὅρου ζωῆς εἰς Ἅγιον Χαράλαμπον 125.

Ματουσίεβιτζ. Αἰεβεν 236.

Ματσούκας Ἀναγν. εἰς χωρίον Ἀλῆ–Τσελεπῆ, μάχεται εἰς θέσιν Ἁγία Παρασκευὴ Πύργου, πολεμεῖ ὀπαδοὺς Χασὰν–πασᾶ, εἰς μάχην Ἀνάληψις—Πούσι, εἰς πολιορκίαν Πατρῶν μὲ Σισίνην 114.

Μαυροκορδᾶτος Ἀλέξ., Ἐκτελεστικὸν 223, ἐν Μεσολογγίῳ 224.

Μαυρομιχαλαῖοι. Κήρυξις Ἐπαναστάσεως 176.

Μαυρομιχάλης. Ἠλίας 103. Κυριακούλης 103. Πετρ. 6, ρῆξις μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 49, συμβούλιον εἰς Κεφαλάρι 49.

Μαῦρος 154.

Μαχμουντιέδες 59.

Μαχμούτ–Ἀγᾶς. Ἀνάκτορα 37, 155, τὰ καταστρέφει ὁ στρατηγὸς Παπασταθόπουλος 160. Κτήματα, ὑδρόμυλος, γραμματεύς, ὑπηρέται Χριστιανοί, μάχαι Πύργου. Πούσι 37. Πύργος του εἰς Μεσολογγάκι 90. Τὰς δύο θυγατέρας του Ζούλια καὶ Ἐτμὲ αἰχμαλωτίζει ὁ Ἀναγν. Παπασταθόπουλος 90,155-157, βασανίζει Χριστιανούς, χαρέμι 155. Ἐπεισόδιον 176.

Μαχμούτ–πασᾶς Πρεβέζης, ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ Σεϊντάγα καὶ Ἀζίζ–Ἀγᾶ, οἵτινες εἰς μάχην Ἁγίας Παρασκευῆς Πύργου φονεύονται ἀμφότεροι 101.

Μαχσουλιὰ 76.

Μέγα Σπήλαιον, Ἰμβραὴμ 93. Μετόχι 98.

Μεζηλιάτικο (=τοῦ ταχυδρόμου) 79,80.

Μεθώνη 14. Οἰκογ. Μάτεση 222.

Μελαγχαίτης, Κένταυρος φονευθεὶς περὶ τὴν Φολόην 10.

Μελία, νύμφη μήτηρ Φόλου 9.

Μενδενίτσα. Πληρεξούσιοι αὐτῆς 239.

Μεντάτι 178.

Μεντζελόπουλοι 85.

Μέξης Χατζηγιάννης, πληρεξούσιος Πετσῶν 237.

Μὲρ-Ἀγᾶς 13,16. Πάππος 38. Ἔγγονος 38, χαρέμι, κτήματα ἐν Βελημάχῃ 38. Μέραγα θέσις 38.

Μεραΐϊκα συνοικισμὸς καὶ τοποθεσία Λάλα, 13,38,190,191,212.

Μερασιὰ 248.

Μεραφέτια 84.

Μερδικὸ 83.

Μέσα Μάνη. Ἡ Κωνσταντοῦ μήτηρ τοῦ Θεοδ. Κολοκοτρώνη 138.

Μεσολογγάκι. Πύργος Μαχμούτ–Ἀγᾶ 155.

Μεσολόγγι. Ἠλεῖοι ἀγωνίζονται 5,260. Πολιορκία 50, εἰς ἣν Ἀναγν. Παπασταθόπουλος 90,91,106 (α' πολιορκία), 123 (β' πολιορκία), 221 (δύο πολιορκίαι). Κατόρθωμα φρουρᾶς 70. Στόλος 70. Καΐκια Μεσολογγίτικα 96. Οἱ Ἠπειρῶται θὰ διέλθουν εἰς αὐτὸ 96. Θὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ Θ. Κολοκοτρώνης 100. Ἀλέξανδρος Ἄχολος 109. Ἀθ. Πετρουτζῆς (α' πολιορκία) 118. Δημήτρουλας (πολιορκία) 119. Ἰω. Κουτσογιαννόπουλος (πολιορκ.) 120. Καπετὰν Κώστας (α' πολιορκ.) 120. Ἀδελφοὶ Κούκκου (πολιορκ.) 121. Διον. Διάκου (β' πολιορκ.) 123,224,226 (ἔξοδος). Ἀνεψιὸς πατριάρχου Γρηγορίου Ε' 123.

Ρεσὶτ–πασᾶς 123. Ἰμβραὴμ–πασᾶς 123. Λείψανα τῆς ἐξόδου φθάνουν εἰς Σάλωνα καὶ Πελοπόννησον 123,125 εἰς Μονὴν Σωτῆρος Ἀλφειοῦ ὑπὸ Ἰω. Διάκον ἀνθίστανται κατὰ τοῦ Ἰμβραὴμ 226. Καφετζῆς (πολιορκία) 219. Ἐκστρατείαν καὶ μάχην ὁ Ἰω. Διάκος 227. Ἰω. Παπαδιαμαντόπουλος 230. Διαφορὰ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων εἰς ἀνδρείαν κατὰ β' πολιορκίαν 231,232.

Μεσσήνη Ἰταλίας. Μανδήλια μεταξωτὰ 64.

Μεσσηνιακὰ φρούρια εἰς Γάλλους 229.

Μεσσηνίας νομάρχης ὁ Π. Ἀναγνωστόπουλος 222.

Μεταμορφώσεως ναὸς εἰς Ὠλένην 140.

Μεταξᾶς. Βερβίτας καὶ Μπόμπας 113. Γενικὸς ἀρχηγὸς κατὰ Λάλα μὲ Ἀν. Παπασταθόπουλον καὶ Σισίνην 183, 184, 202, 203. Πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴ ἀπὸ Λαλαίους 193. Εἰς Ἀνάληψιν 202–203.

Ἀνδρέας: τραυματίζεται εἰς Πούσι 53, τὸν ἰατρεύει ὁ Ἀγαμ. Αὐγερινὸς 53, 207, μὲ μέλη Ἐκτελεστικοῦ 60, κατὰ Λάλα 136, ἀρχηγὸς Ἑπτανησίων εἰς Λάλα 195, 209, τὰ κανόνια γεμίζει μόνος του 206, 207, 209, 210, εἷς Ἀράπης τὸν πληγώνει εἰς δύο χεῖρας 207, φονεύεται ὁ Ἀράπης 207, ἔσωσε τὴν Ἠλείαν μὲ τὴν νίκην τοῦ Λάλα 207.

Μετάξι 71, οὐγιά, ψιλὸ 76, 79, 80.

Μετερίζι 198.

Μετόχι. Θ. Κολοκοτρώνης 98.

Μετρητά, παράδες, ἄσπρα 60, 73, ὡς τὸ ἕνα 73, 83.

Μεχμὲτ–Ἀλῆς 16, οἰκογένεια Κορώνης 16.

Μεχμὲτ–πασᾶς βοηθεῖ Λάλα 98.

Μηλέα 243.

Μηλέαι. Οἰκογένεια Μπιλάλη 39, περιφέρεια 184.

Μῆλος 238.

Μηντζελόπουλοι ἐν Ζακύνθῳ 59.

Μητσάκος Γρηγ., εἰς πιστοποίησιν Γ. Συρογιαννοπούλου 130.

Μήτσου 164. Ἀδελφοὶ 182. Διεκρίθησαν εἰς μάχας Ἀγουλινίτσης, Μποντίνι, Φολόης, Ἁγ. Γεωργίου, Πούσι, πολιορκίαν Πατρῶν, α' πολιορκίαν Μεσολογγίου 106. Μὲ Θ. Κολοκοτρώνην εἰς μάχας Γορτυνίας 106. Μὲ Ἠλείους ὑπὸ Ἀναγν. Παπασταθόπουλον μετὰ τὸ 1827 σελ. 106. Ἡ Διοίκησις ἐγκρίνει τὰς ὑπηρεσίας των 106, εἰς μάχας Πύργου κατὰ

τὴν ἐπίθεσιν τῶν Λαλαίων 106. Καὶ ἀδελφοὶ Καμπάση 112. Καὶ ἀδελφοὶ Λαμπαούνα ὑπὸ 'Αναγν. Παπασταθόπουλον 120. Συνδέονται μὲ ἀδελφοὺς Κούκκου 121. Εἰς Πύργον 132. Εἰς μάχας Λάλα 202. Πέτρος εἰς πολιορκίαν Πατρῶν 91, εἰς 'Αχαΐαν μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 98, 105, μὲ Πᾶνον καὶ Γενναῖον Κολοκοτρώνην 105, ὑπὸ Θ. Κολοκοτρώνην εἰς Γ. Σισίνην 100, εἰς 'Αγγλικὸν στρατὸν 105, εἰς πύργον Μοναστηρακίου, Λαντζόϊον, μὲ ἀδελφοὺς Καμπάση, μὲ Παπασταθόπουλον καὶ Αὐγερινοὺς 105. Γεώργιος εἰς 'Αγγλικὸν στρατόν, πύργον Μοναστηρακίου, Λαντζόϊον, μὲ ἀδελφοὺς Καμπάση, Παπασταθόπουλον καὶ Αὐγερινοὺς 105.

Μιαούλης 'Ανδρέας 6, 261. 'Επιστολαὶ ἀνέκδοτοι 6, 230, 232 (δημοσιεύεται).

Μικρὰ 'Ασία, ἐξ αὐτῆς ἔφερεν εἰς Λάλα ὁ Γιακούμ-'Αγᾶς κριοὺς καὶ τράγους καλῆς ράτσας 37.

Μιρεμίτης εἰς ὑπηρεσίαν 'Αγᾶ Καράτουλα 141. 'Ωνομάσθη Γραμματικόπουλος 141.

Μισδράδες 74.

Μισεύω 86.

Μιστρᾶς, πληρεξούσιοι 240.

Μιτωατημέψωμε, ἴσως καὶ μεῖς- 84.

Μιχαλαΐϊκα, συνοικία Λάλα 139.

Μιχαλάκης Γεωργάκης, πληρεξούσιος Πραστοῦ 242.

Μιχάλης 199.

Μνῆμα, θέσις ἔνθα ὁ τάφος τοῦ 'Αλῆ-Φαρμάκη 27.

Μόδια 80.

Μοθώνη, πληρεξούσιοι 241.

Μόλας-'Αγᾶς. Πύργοι, προχώματα, Πλαπουταῖοι, Λάλα 42.

Μόλυβδος. Στέγαι μενδρεσέδων Ἄργους καὶ Πατρῶν 47.

Μοναρχία συνταγματικὴ 236 (βλ. ἡγεμών).

Μοναστήρακιον 199.

Μοναστηράκιον, χωρίον Γορτυνίας 21, 23, 198, 219. Πύργος 'Αλῆ-Φαρμάκη καὶ πολιορκία αὐτοῦ 25, 105, 119, 120, 218, λύσις πολιορκίας 26, μάχη 27, δημῶδες ἆσμα 27, συνθηκολόγησις 35, Θεόδ. Κολοκοτρώνης μετ' 'Αγάδων 51, 119. Μάχη 'Αλῆ-Φαρμάκη καὶ Βελῆ-πασᾶ 117. Μετέσχεν ὁ Αὐγερινός, 'Αγγελῆς Νιώτης καὶ 'Α0. Πετρουτζῆς 117 Πολιορκοῦνται Θ. Κολοκοτρώνης καὶ Λαλαῖοι τοῦ Χασὰν-Φειδᾶ καὶ 'Αγγελῆς Νιώτης 119. Κώσιας Παπαγεωργίου 218. 'Αργ. 'Αποσκίτης 220. Ν. Μπούκουρας μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 220.

Μοναφοῦζος 75.

Mondino Giorgio Sidio Notojo di Zante 92, 93, 95.

Μονέδα, τιμὴ 59, ἀφανισμὸς 59, ξεπεσμὸς 59, ζημία 60, 70.

Μονεμβασία. Οἰκογένεια 'Απδάγα 46, νίτρον, θεῖον 47, πληρεξούσιοι 242.

Μοναί. Βλαχερνῶν Κρεμαστῆς 'Ιμβραὴμ 225. Σωτῆρος παρὰ τὸν 'Αλφειὸν καὶ 'Ιω. Διάκος κατὰ 'Ιμβραὴμ καὶ Χαρ. Λαμπαούνας 226–227.

Μονοδένδρι. 'Εχθρικὰ πλοῖα 96.

Μονόπολης 'Ανδρέας 92 (βλ. 'Αναστ. Ξύφαντος).

Μοραΐται ραγιάδες 193. Εἰς Λάλα 216.

Μορέας 199, κατάστασις 59, παράδες αὐτοῦ 67.

Μορω-γάριαν, χωρὶς – 60.

Μοστενίτσα χωρίον Λαμπείας 38, 158. 'Αγάδες 41. 'Ασημακόπουλοι 127. Κατέφυγον Χριστιανοὶ 217.

Μόστρα 67.

Μοσχουλαῖοι 103. Δημητράκης 249. Νικολὸς 249. 'Αναγνώστης 249 ἢ Μοσχουλόπουλος 84 (ἐπιστολὴ πρὸς Γ. Αὐγερινόν). Οἰκογένεια 'Αγουλινίτσης 249. 'Αλέξιος 50, 91 ('Εκτελεστικὸν), εἰς μάχας Πύργου 174. Γιάννης 82–83, συντροφιὰ μὲ Γ. Αὐγερινὸν 83, ὁμολογία 83.

Μουζάκης ἢ Μουτζάκης Διονύσιος ἢ Φαγοδημήτρης. Καὶ Χριστ. Αὐγερινὸς ἐν Ζακύνθῳ 92. Τοῦρκοι Κατακώλου 94. Πατροδιονύσιος καὶ 'Αναγν. Παπασταθόπουλος 95. Διαφορὰ μὲ 'Αναγν. καὶ Δημ. Παπασταθοπούλους 93.

Μουζάκι, κτῆμα τοῦ Γιακούμ-'Αγᾶ 37.

Μουκατᾶς (=ἐνοικίασις προσόδων) 60, Πύργου 83.

Μουλαγιαννναΐϊκα, συνοικία Λάλα 139.

Μουλαγιάννη, θέσις 28. Οἰκογένεια 18.

Μουμουργιτελῆς 81.

Μουριὰ 36. Λίμνη 162–164, 165.

Μουριὲς 83.

Μουρλοβασίλης, βλ. Β. Βασιλόπουλος 129.

Μουρλογιώργης ἐκ Σκούπι 194, 202 (Λάλα).

Μούρτζινης 'Ηλίας ἀπὸ Δίβρη 83, 248. Στάθης 248.

Μούρτζινος 103.

Μουσᾶ Σ., τουρκικὴ οἰκογένεια ἐκ Δούκα 32, 39.

Μουσουλίνα τόπι 88, – νες πέτζες 255.

Μουσουλούμπεης 20.

Μουσταφᾶ ἐφένδης 75. Σαλόπλος 248.

Μουφτῆς Γαστούνης 131.

Μπαϊράκια 216, μὲ σταυροὺς 139.

Μπαϊρακτάρ-'Αγᾶς, στρατηγικὸς 191.

Μπακαλάος, μικρός, πατίδιος, μιὰ μπάλλα, ἄσπρος 87.

Μπαλάσκα ἀδελφοί 114–117. Εἰς 'Αχαΐαν μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 98. Καπετᾶνος 51, ὀρεινῆς 'Ηλείας ὅστις ἀνεγνώρισεν ἀρχηγὸν τὸν 'Αν. Παπασταθόπουλον, ὡς ἐπίσης οἱ Βερβίτας, Κουμανιώτης, Μπόμπας, Στασινὸς καὶ Τσούμπας 91. Μάχη Μποντίνι 52. Πόθεν ἡ ὀνομασία 115. 'Ανδρόνικος, Χριστόδουλος καὶ Νικόλαος εἰς Γαστούνην κινδυνεύουν νὰ δολοφονηθοῦν ἀπὸ τὸν Σισίνην, ἀλλὰ τοὺς σώζει ὁ Στέργιος ἐκ Γουμέρου 117. Εἰς Λάλα 202. Βλ. Τσατσᾶ.

Μπαλάσκα 182.

Μπαλίνια 69, χαρτία 88.

Μπάμπας Κωσταντῆς, πληρεξούσιος Πετζῶν 237.

Μπαντιέρες κόκκινες 139.

Μπαξιμάδι 67, βλ. παξιμάδι.
Μπαξίσι (=φιλοδώρημα) 148.
Μπαρλαμᾶς τῆς οἰκογενείας Κατσέπα, καὶ Α. Μεταξᾶς 206. Οἰκογένεια εἰς χωρίον Πλάτανος 206.
Μπαρμπάσαινα χωρίον Πύργου 30, 71, 73 76 (τεμεσσύκι), 77, 79, 80, 132. Βλ. καὶ Βαρβάσαινα.
Μπαρουξῆς Μῆτρος 86.
Μπαρούτη εἰς σπήλαια καὶ ἀπόμερα μέρη τῆς Ἀβουρας 195.
Μπαρουτόμυλοι. Δημητσάνης 45, 46, 47, 50. Ἀβουρας, Καλολετζῆ 45, 46. Νεμούτας 46. Δίβρης 46. Πρὸ τοῦ 1821 σελ. 46. Ὁ Καϊμακάμης διατάσσει κατεδάφισίν των 47. Σπηλιωτοπούλων 195. Εὐθυμίου, Παπαγεωργίου, Πετραλιᾶ, Καψῆ 195.
Μπάστα, χωρίον νῦν Κρυονέρι 12. Τοῦρκοι 42–43, βλ. πατὴρ Μπεκήρ–Ἀγᾶ 42–43.
Μπάστας–Ἀγᾶς 42–43. Ἀνάκτορα, μάχη Ἠλείας 43.
Μπαστιρᾶ προάστειον Λάλα 13, 15, 38, 129, 171, 184, 190–192, 196, 200, 206, 209, 210, 213, 256. Ἰμάμης 19. Ὀχυρώσεις 28. Γράνα 28. Ἀνάκτορον Σεϊντάγα πατρὸς 30. Κερασέαι 30, 41, 215-216. Θέρετρον Ἀγάδων 41. Μάχη 198. Δεύτερον τμῆμα Λαλαίων 202. Μεταφέρεται ὁ νεκρὸς τοῦ Ἀχμὲτ–Ἀγᾶ 205. Εἰσέρχεται ὁ Γιουσοὺφ-πασᾶς 205 Ἄσματα καταστροφῆς 215–216. Τὸ καίουν οἱ Δουκαῖοι 215. Κυράδες του, Τζαμί, φυτὰ 215.
Μπαστιρᾶ–Ἀγᾶς 15, 16, 30. Πάππος, πατὴρ, υἱὸς 41. Ἀδελφὸς Μπεζαίτ–Ἀγᾶ 41. Γραμματεὺς αὐτοῦ, ἀνάκτορα, τζαμί, χανούμισσαι, αἰγοπρόβατα, πύργος, κερασέαι 41.
Μπαταριὰ 169, 191 (σύνθημα), 201.
Μπάχτι μου, τὸ – 86.
Μπεζαΐτ—Ἀγᾶς 16 (ἀδελφοί), 30, 40–41 (ἀνάκτορον). Ἀδελφὸς Μπαστιρᾶ–Ἀγᾶ 256, ἀρχηγὸς Ἀγάδων Πηνειᾶς 256.
Μπεζαΐτη χωρίον νῦν Κεραμιδιὰ 40, 41, 256 (βλ. Μπεζαίτ–Ἀγᾶς).
Μπέηδες 15, 16, 193. Πύργου 6, 19. Γαστούνης 6, 19, 131.
Μπέης ἢ Βέης, λέξις 18.
Μπέης Ἐφένδης 81.
Μπεκὴρ–Ἀγᾶς 16, 42, 43, 162, 169, β' ἐκστρατεία Πύργου 38. Ἀνάκτορα 39. Μάχη Λαντζοΐου–Σμύλα 39. Φόνος Βιλαέτη 39. Μάχαι Πύργου, Ἀγουλινίτσης, Πούσι 39. Πατὴρ αὐτοῦ εἰς χωρίον Μπάστα 42–43. Γραμματεὺς ὁ Πανταζόπουλος ἐξ οὗ Γραμματικόπουλος 128. Μὲ ἱππεῖς 179. Στρατηγικὸς 191.
Μπέκιος Κεχαγιᾶς 193, 194, μὲ ἕνα Ἑπτανήσιον ἀποστέλλεται διὰ συνθηκολόγησιν Λαλαίων 193.
Μπέλεσι 138, Πλαπούτας 139.
Μπεμιγὲ Ἀγαδοπούλα 213. Θυγάτηρ Ἀβδάγα Τριπόλεως, ἀπαγωγή, τὴν εὑρίσκουν οἱ Λεντζαῖοι καὶ ὁ Δημ. Καραμέρος μετὰ τὴν φυγὴν τῶν Λαλαίων, ὠνομάσθη Μαριωρὴ Τριτσιμπίδα, ἔλαβε σύζυγον τὸν Κουμπάτην 213.

Μπεντένι χωρίον Λαμπείας 12, 44, 184. Ἐπεισόδιον Μπεντενοπούλας 43. Ἕδρα Ἀγᾶ μετὰ τὸ Κλειντιὰ 115.
Μπεντενοπούλα μνηστὴ τοῦ Βγενῆ 43.
Μπέργιος Ἀθαν. ἐκ Δίβρης. Μπαρουτόμυλος 46, ὑδρόμυλος 136, μὲ Σεϊντάγαν πατέρα 135, Ἰμβραὴμ 137. Γραμματεὺς καὶ εἰσπράκτωρ τοῦ Σεϊντάγα 175.
Μπέχρου 38. Κτήματα Γιακούμ–Ἀγᾶ 37. Ποιμνιοστάσια αὐτοῦ 37.
Μπιζιμπαρδιώτης Γιαν. 199.
Μπιλάλης ἀρχιποιμὴν 39, ἐκ Μηλεῶν καὶ Ραβάνας–Ἀγᾶς 139.
Μπίμπασης (=συνταγματάρχης) φρουρᾶς Γαστούνης ὃν διώριζεν ὁ πασᾶς Τριπόλεως 131.
Μπιμπασίδες, ἡγέται τῶν ἑπτὰ ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν 16.
Μπιμπιλώνω 64.
Μπισελάμιν–ἀμινιὸν 15.
Μπισιλίκια 59, 60.
Μπίρκεταμάμ 74.
Μπογιανίτσα 153.
Μπόκας Εὐθύμ., εὐφυολόγος 47.
Μπουκουβίνα χωρίον Πηνειᾶς 255.
Μπόμπας καπετᾶνος ἀπὸ Γιάρμενα 51, καὶ Μπαλάσκας 91, 182. Εἰς Ἀχαΐαν μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 98. Τρόμος τῶν Τούρκων 113. Παροιμία 113. Μῖσος κατὰ τῶν Ἀγάδων Χασὰν-Φειδᾶ καὶ Ραΐτ 113. Ὑπὸ Παπασταθόπουλον εἰς μάχας Ἠλείας 113. Μὲ Γ. Σισίνην καὶ Μεταξᾶν 113. Εἰς πολιορκίαν Πατρῶν καὶ Μποντίνι 113. Λοχαγὸς 113. Τοῦ ἐδόθησαν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως κτήματα εἰς Ρώμεση Πύργου 113. Τὰ διακριτικὰ τοῦ βαθμοῦ του σώζονται εἰς τοὺς ἀπογόνους 114. Μὲ Χρ. Βιλαέτην κατὰ Λαλαίων 179. Λάλα 202.
Μποντίνι Φολόης 184,185,188. Μάχη 44, 52, 102, 106, 195. Σπηλιωτόπουλοι Δούκα 52. Ἀγαμ. Αὐγερινὸς 53. Καπετὰν Μπόμπας 113. Χρ. Τσατσᾶς 116. Δημήτρουλας 119 Ἀγγελῆς Νιώτης 119. Καπετὰν Κώστας 120. Ὁ Χρ. Δαραλέξης μὲ Πυργίους, Δουκαίους καὶ ὀρεινοὺς 126. Β. Βασιλόπουλος 129. Πολεμισταὶ ἐκ Καράτουλα 141. Μνῆμα 189. Ηὐτομόλησαν Ἑπτανήσιοι 192. Ἤττα Λαλαίων 194.
Μπόντος τῆς Πάτρας 67.
Μπόρτζι (=χρέος) 79,80.
Μποστανντζῆ μπασης (=ἀρχηγὸς σωματοφυλακῆς) 115.
Μπότζες 255.
Μποτίλιες 88.
Μπουδούρης Β.Ν., Γραμματεὺς Ἐκτελεστικοῦ 106.
Μπουζούκι. Διονύσιος Διάκου καὶ Ἰμβραὴμ 124.
Μπούκουρας Νικόλαος ἐκ Μαγουλιάνων 23,198,220. Ἀναφορὰ πρὸς Τσάρον μὲ Ν. Καψῆν κ.ἄ. 129. Λάλα 202. Μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 220. Εἰς Χουρσὶτ-πασᾶν Τριπόλεως 220. Εἰς Μοναστηράκιον, Πούσι κ.ἀ. 220. Ἐφυλακίσθη μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 220.
Μπουλούμπασης τοῦ Ἰμβραὴμ εἰς μάχην Μονῆς Σωτῆρος Ἀλφειοῦ. Εἰς αὐτὸν ἀπαντᾷ ἀγερώχως ὁ Ἰω. Διάκος ἢ Ζορμπᾶς 226.

Μπουλμπασίδες ἢ μπουλουμπασίδες 24, 26.
Μπουλούνια 255.
Μπούμπας ἢ Μπουμπαῖοι, τουρκ. οἰκογένεια 32.
Μπούμπλικος (=δημόσιος) τόπος 76.
Μπουρδάνου χωρίον, νῦν Μηλεῶν 256.
Μπούρτα 86.
Μπουσανδὲ 249.
Μπουσουλούμπεης Γαστούνης 131, 174, καὶ χωρίον Μπουσουλούμπεη μὲ ἀνάκτορον 131.
Μπραζέρηδες, ἀδελφοποιητοὶ 22.
Μπρᾶμος Ἀθαν. ἀπὸ Χῶρες 221. Λάλα 202.
Μπρᾶχος Χαμούζης 248.
Μπρούμα—Σμύλα, πεδιὰς 179.
Μύγδαλο 255.
Μύκονος 238.
Μύλος, ἀποκοπὴ 81, δέσις, γεφύρια, ἄλεσμα 81.
Μωάμεθ 18.

N

Νάκος Λάμπρος, πληρεξούσιος Λεβαδείας 239.
Νάξος 237.
Ναυαρχικὸν πλοῖον 232.
Ναῦλος 60, 64, 94.
Ναυμαχία 70.
Ναύπλιον 57, 58, 75, 253. Εἰς τὴν πολιορκίαν του ἀγωνίζονται Ἠλεῖοι 5, 260. Πολιορκία 50, 53, 52, Σπηλιωτόπουλοι 52. Ὁ Ἀγ. Αὐγερινὸς εἰς τὸ στρατόπεδον Θ. Κολοκοτρώνη 53. Ἀλῆ-πασᾶς φρούραρχος 53. Διὰ τὴν συνθήκην τῶν Τούρκων ὁ Ἀγ. Αὐγερινὸς καὶ ὁ ὑπασπιστὴς Ἰωσὴφ Δούκας 53, Γ. Καλαμογδάρτης 67 ...γιόπουλος 81. Μετάβασις Δ. Σοφιανοπούλου καὶ θείου του 85. Ἀπὸ ἐκεῖ γράφει ὁ Ἀν. Παπασταθόπουλος μέσῳ τοῦ Ἰ. Πέτα καὶ Χ. Ζαχαριάδη 92, Χρ. Τσατσᾶς 116. Β. Βασιλόπουλος 129. Γ. Συρογιαννόπουλος 130, πληρεξούσιοι 241.
Ναυ(πλίου;) πόλις, πληρεξούσιοι 241.
Ναχαγές, Κάτω,— πληρεξούσιοι 242.
Νδιβᾶς, τεσκερὲς—249.
Νέγρης Θεόδ., Ἐκτελεστικὸν 223.
Νεζερίτης Π., προΰχων Νεζερῶν 194.
Νεμούτα 28, 42, 46, 81, 196, 220. Μπαρουτόμυλος 46. Καψῆς καὶ Πανταζόπουλος 128. Ναὸς Ἁγ. Νικολάου, ἔνθα ἐνταφιάζεται ὁ Γ. Πλαπούτας 129, 197, 198. Ὀχυρὰ Σεϊντάγα 171.
Νεόκαστρον. Τοῦρκοι Κατακώλου 94. Πληρεξούσιοι 241.
Νεράϊδα ἔγινεν ἡ αὐτοκτονήσασα κόρη 33.
Νέσσελδωρ, ἀντίγραφον ἐπιστολῆς του 7, 230, 233, Ἐπιστολὴ 233—235.

Νέσσος, Κένταυρος εἰς Εὔηνον 10.
Νευτιλί, λέξις 24.
Νεφέλη, μήτηρ Κενταύρων 9, 10.
Νηλεύς, τέκνον Ποσειδῶνος καὶ Τηροῦς 133.
Νησί, πληρεξούσιοι 242.
Νησιῶτες, εἰς Πούσι 216. Πληρεξούσιοι 237.
Νικηταρᾶς 23. Πολιορκία πύργου Μοναστηρακίου 25, 26. ἀποστέλλεται μετὰ τοῦ Αὐγερινοῦ πρὸς συμβιβασμόν 26.
Νικολέττα. Ὁ Ἀναγνώστης τοῦ Παπαντώνη ὑποχρεώνεται ἀπὸ τὸν Ἀγᾶν νὰ τὴν νυμφευθῇ 33—34.
Νικολόπουλος Κωνστ., πληρεξούσιος Νησίου 242.
Νικολός, υἱὸς Ἰω. Σισίνη (;) 61.
Νισαλὰχ 78.
Νισάφι 40.
Νίτρον εἰς σπήλαια Ἄβουρας 45—47.
Νιώτης ἐκ Κούμανι 104. Καὶ Χ. Βιλαέτης κατὰ Λαλαίων 179. Λάλα 202. Εἰδοποιεῖ τὴν ἐκκένωσιν τοῦ Λάλα καὶ τὴν μάχην Πούσι 214. Ἀγγελῆς μὲ Αὐγερινὸν καὶ Ἀθ. Πετρουτζῆν 117, εἰς Μοναστηράκιον κατὰ Βελῆ-πασᾶ 117, 119, ἐπολιορκήθη εἰς πύργον Ἀλῆ-Φαρμάκη μὲ ὀπαδοὺς τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη καὶ Λαλαίους ὑπὸ τὸν Χασὰν Φειδᾶ-Ἀγᾶν 119, ἠκολούθησε τὸν Θ. Κολοκοτρώνην μέχρι τῆς ἀκτῆς Πυργὶ 119. Ὑπὸ Αὐγερινὸν καὶ Παπασταθόπουλον 119, εἰς μάχας Μποντίνι, Ἁγίου Γεωργίου, Πούσι, Γορτυνίας, πολιορκίαν Τριπόλεως 119.
Νομάτοι 107.
Νομίσματα, ἀρχαῖα, ἐνετικὰ 12. Γρόσια, βενέτικα, μπισιλίκια, ντούπιες κάρτα, μαχμουντιέδες, παράδες, μονέδα, κουσούρι, καλὴ τιμή, ἀφανισμός, ξεπεσμός, ριτζεβούτα, σούμα 59. Ἄσπρα, μετρητά, γκυνέες κλπ. 60, 61, 68.
Νότα (=σημείωσις) 67, 70, 254.
Νοτίτζια (=εἴδησις, γνῶσις) 255.
Νουρῆ-Ἀγᾶ οἰκογένεια τουρκ. Λακεδαίμονος 16.
Ντακερὸς Δ., γραμματεὺς Ἐπιστασίας Σκαλωμάτων Πύργου 252.
Ντελάλισμα 37.
Ντελῆ οἰκογένεια 18, 213. Ἔμπιστός τις τοῦ Γιακούμ-Ἀγᾶ 213. Ὁ Ντελῆς καὶ οἱ Λεντζαῖοι διηγοῦντο τὴν φυγὴν τῶν Λαλαίων 213. Εἰς Λάλα 216.
Ντελῆς, προδότης Δούκα φονευθεὶς 145, 175.
Ντελὶζ-Ἀγᾶς. Πύργοι, προχώματα, Πλαπουταῖοι, Λάλα 42.
Ντεσκερὲς (=σημείωμα, ἀπόδειξις), τεσκερὲς, δεσκερὲς 78.
Ντορίζα θέσις 42.
Ντόρου οἰκία ἐν Λάλᾳ 139. Λίγοπρόβατα ὧν τὴν ἐπίβλεψιν εἶχεν ὁ Τσαπάρας 139.
Ντούπιες, κάρτα 59.
Ντουραῖοι ἐκ Δούκα. Διεσώθη ἡ οἰκία των 205.
Ντοῦρος ἐκ Δούκα, παλληκάρι τοῦ Παν. Καμπάση, ὅστις ἔσωσε τὸν νεκρὸν τοῦ Π. Καμπάση 113. Βλ. Μαριωρὴ Τριτσιμπίδα.

Ξ

Ξάνθος Ἐμμαν., Ν. Σκουφᾶς καὶ Ἰαν. Ἀναγνωστόπουλος, Φιλικοί 222

Ξαντό, τό, (=νήματα διὰ τὴν ἐπίδεσιν τραυμάτων) 63, ἀπὸ λινὰ παλαιόπανα 69.

Ξεμοτύχος ἐλτσῆς 193.

Ξέναι αὐλαὶ βοηθοῦν ἐξέγερσιν Ἑλλήνων, λέγει ὁ Σουλτᾶνος 233.

Ξένοι καὶ ἀπόξενοι, κυρία καὶ καθολικὴ νοικορυρὰ 248, βλ. ὁμολογία, τεμεσούκι.

Ξενοφῶν, ὁ ἀρχαῖος Ἀθηναῖος ἱστορικὸς 259.

Ξεπεσμὸς μονέδας 59.

Ξερόμερον. Στρατόπεδον, περάσματα 231.

Ξυλή, ἡ, 79, 80.

Ξυλόντζα 248.

Ξυμπαϋραμᾶ (;) κόβω 75.

Ξύφαντος Ἀναστ., πιστοποιεῖ, μετὰ πολλῶν ἄλλων, διὰ Ἀναγν. Παπασταθόπουλον ὡς μάρτυς 92.

Ο

Ὄβολα 70.

Ὀγκιὲς 255.

Ὀδαλίσκαι 21, 31, 38, 156.

Ὀδοφράγματα 166 (ἱππεῖς).

Ὄθων βασιλεὺς Ἑλλάδος. Κατ' αὐτοῦ ἡ οἰκογένεια Κοτσαύτη καὶ Αὐγερινοῦ ἐν Ἠλείᾳ 122. Εἰς Ἠλείαν συναντᾷ τὸν Διον. Διάκον 126. Ταξιδεύει ἐκ Πύλου εἰς Ζάκυνθον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κατάκωλον 126.

Οἰκογένειαι Ὀθωμανῶν ἐπισήμων 15. Τουρκικαὶ ἐγκατασταθεῖσαι ἐν Λάλᾳ 16. Ὀθωμανικαὶ ἐν Πελοποννήσῳ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως. 16

Οἰκονομίδης Χ., πληρεξούσιος Νεοκάστρου 241.

Οἰκονομόπουλος Ἀναγν., πληρεξούσιος Ἀνδρούσης 242.

Οἰκονόμος Μιχαήλ, πρῶτος γραμματεὺς Θ. Κολοκοτρώνη 98.

Οἰκονόνου Ἀθαν., εἰς πιστοποίησιν Γ. Συρογιαννοπούλου 130.

Οἰκονόμου Γεωργάκης 82.

Οἶνος Κενταύρων 9. Ἠλείας ἀναφέρεται ὑπὸ Παυσανίου (;) 12

Ὀλυμπία 13, 15, 140, 171, 174, 259. Ἀρχαία 12, 28. Κτήματα Σεϊντάγα 55, χωρία, ἅ κατεῖχεν ὁ Σεϊντάγας 55. Ὄθων καὶ Διον. Διάκος 126. Τὰ πλούσια μέρη τὰ εἶχον οἱ Λαλαῖοι 181, Ἰμβραὴμ 225, 226.

Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες 259.

Ὀλύμπιοι πολεμισταὶ 36, 202, ὑπὸ Κινᾶν καὶ Σαρακίνην καὶ Χ. Βιλαέτης κατὰ Λαλαίων 179. Εἰς Λάλα 198, 210, 217, 218. Λύουν διαφωνίαν 199. Εἰς Φολόην 200, φονεύονται 203. Ἀρχηγοὶ Χριστόπουλος καὶ Κουτρουμᾶνος 202. Θέσις Κεφάλια 203. Πανωλεθρία 204. Καὶ Φαναριῶται 222.

Ὀλυμπίων δῆμος, ἕδρα Χωροφυλακῆς τὸ Δούκα 134.

Ὄμαδος, Κένταυρος 10.

Ὀμβριὰ 98.

Ὀμὲρ Βριώνης εἰς Ἀχελῷον 231.

Ὄμηροι 26.

Ὄμηρος ποιητὴς περὶ Ἄβουρας 132.

Ὀμμάτια 79.

Ὁμολογία 73, 74, 83, 93, 247. Ἐτράβηξεν αὐτὴν ὡς καμβιάλε 95.

Ὁμόνοια Ἑλλήνων 58, 245.

Ὀντᾶς 154.

Ὁπλαρχηγοὶ ὑπέγραφον ὁμολογίας 47.

Ὀρδί, τό, (=στρατόπεδον), εἰς Πούσι 216.

Ὀρδινάριες (=συνήθεις) κουλοῦρες 63, 67.

Ὀρδινία (=διαταγὴ) 95, ἐξ—59.

Ὄρδινο, τό, 255.

Ὄρειος, Κένταυρος φονευθεὶς περὶ τὴν Φολόην 10.

Ὀρλὼφ ἐπανάστασις 16, 147.

Ὀρλὼφ Βασίλειος Ν. Λαζάρου, πληρεξούσιος Πετζῶν 237.

Ὀρφανὰς γυναῖκας, νὰ γδύσουν—81.

Ὀσμὰν 102.

Ὀσμὰν Ἐφέντης 80.

Ὀσμάνης 77, 151, 153.

Ὀσουμάνης τοῦ Κολιόπουλου καὶ Τοῦρκοι Κατακώλου 94.

Ὀσουμὰν Κόνιαρης 73.

Οὐγγαρίας πετζὰ 255.

Οὐλαμάδες 232.

Ὀφφίκια εἰς Γραικοὺς 233.

Ὀφφίκιο (=ἀξίωμα) 95.

Ὄψιμα 76, 97.ον 7477.

Ὀψώνια Ἀδαμίδη Πολυζώη 88.

Π

Παιδεύεται 199.

Παιωνίου Νίκη 259.

Παλαιοκαναβάτζα 87.

Παλαιόκαστρον ἢ Κούρτι 11.

Παλαλιώτης Γιωργάκης 199.

Παλαμήδης Ἠλίας, σύζυγος τῆς Εὐφροσύνης κόρης τοῦ Γιαννίκου Πλαπούτα 109.

Παλιοβρέστα, θέσις 186.

Παλιομπαρμπάσαινα, ἰλτιζάμι 73.

Παλιοφάναρο 74.

Παλιοχώρι 30, χώριον τοῦ Σεϊντάγα 55, χωρίον Πύργου 132, ἰλτιζάμι 72, 73, 77, ἀγαλίκι 79,80, μπόρτζι 80.

Παλλήκαρος Γιάννης, πιστοποιεῖ ὡς μάρτυς δι' 'Αναγν. Παπασταθόπουλον 92.

Παλμερστὼν 236.

Παλούμπα. 'Ο Θ. Κολοκοτρώνης εἶχεν ἄνδρας ἐξ αὐτῆς 98. 'Ετάφησαν τὰ ὀστᾶ τοῦ Γ. Πλαπούτα μεταφερθέντα ὑπὸ τῆς ἐν Ζάχᾳ ἀδελφῆς του 197.

Παναγία. Εὐσέβεια Θ. Κολοκοτρώνη 51. 'Επάνω Μονῆς Δίβρης 135.

Παναγίτσα, θέσις ὅπου ἦσαν ποίμνια τοῦ Γιακούμ-'Αγᾶ 184, 185.

Παναγιωτάκης .... 87, 247.

Παναγιώτης .... 193.

Παναγιώτου Φίλιππος, πληρεξούσιος Ταλαντίας 239.

Παναγόπουλος Θεόδ., ἔγγονος τοῦ καπετὰν Κώστα Κουμανιώτη 114.

Παναγουλαῖοι 158.

Παναγούλης Βασίλειος ἐκ Δίβρης 135, οἰκογένεια Δίβρης 135, καὶ Στεφανόπουλοι 136.

Παναγουλόπουλος Δημητράκης 74, Νικολὸς Διβριώτης 83.

Πανᾶς Εὐάγγελος τοῦ Μάρκου. Κεφαλλὴν εἰς Κυλλήνην 183, 224. 'Αρχηγὸς 'Επτανησίων 195. Χιλίαρχος 224.

Πανεπιστήμιον Πίζης 56, βλ. 'Αγαμ. Αὐγερινός.

Πανὶ μπράτζα 88.—νιὰ τόπια, δεσίματα πληγωμένων 63. 'Ο στόλος ἐβάλθη στὰ—νιὰ 70.

Πανοπούλου Χάνι 12. 'Εγκαθίσταται ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ 'Ισμαὴλ 15.

Πανουντρίβα Γεώργιος, πληρεξούσιος Μονεμβασίας 242

Πανουριᾶς Ν., πληρεξούσιος ὅπλων 'Ανατολικῆς 'Ελλάδος 239.

Πανουτζάρας Χαράλ. 253.

Πανταζόπουλος. Καὶ Καψῆς ἐκ Νεμούτας εἰς Μπεκὶρ-'Αγᾶν γραμματικὸς ἐξ οὗ ὠνομάσθη Γραμματικόπουλος καὶ Γραμματικός, εἰς μάχας Πούσι 128, 196 (ἐπώνυμον), Γορτύνιοι καὶ Καψῆς κατὰ Λάλα 129.

Παξιμάδι 64, 69, 70, 254 (καντάρια), 255. 'Αχρεῖον, μὲ μυρωδίαν, πιάτζας, κλοῦρες 63. 'Εντόπιον Ζακύνθου φίνο ἢ ἀχρεῖον 66.

Πάπα, ἐχθρικὰ πλοῖα εἰς θέσιν—96.

Παπᾶ 'Αθανάσιος, πληρεξούσιος Γαστούνης 240.

Παπαγεωργακαίων οἰκογένεια 158.

Παπαγεωργάκης 33, 45. Σχολὴ ἐν Δούκᾳ καὶ Παν. Ροδόπουλος 142. Δ. ἐν Δούκᾳ βιβλιοθήκη 195. 'Εκ Μοναστηρακίου 198.

Παπαγεωργίου ἐκ Μοναστηρακίου 23, 38 (Δούκα, 'Αμπάζης—'Αγᾶς), 129. 'Αναφορὰ πρὸς Τσάρον 129. Μπαρουτόμυλοι 195. Λάλα 202, ἐκ Δούκα εἰς μάχας Λάλα 203. Κώστας Γορτύνιος ἱερεὺς ἀπὸ Μοναστηρακίου 218, ἔμπιστος τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, εἰς βοήθειαν 'Αλῆ—Φαρμάκη, εἰς Λάλα, Πούσι, 'Ανάληψιν, ἔγγονός του κατέχει

καριοφίλι, γιαταγάνι, ἀσημοπιστόλαν καὶ μεϊντανογέλεκα 218. Ὑποχιλίαρχος 218. Κων., πληρεξούσιος Σαλώνων 238. Χρυσανθάκης πολεμιστὴς, πάππος τοῦ συγγραφέως διηγήσεις του 6, 23, 103, εἰς γενέθλια Βαλιδὲ 143, ἡ οἰκογένεια συνδέεται μὲ 'Αμπάζην—'Αγᾶν 177, εἰδοποιεῖ τοὺς Δουκαίους περὶ τῆς 'Επαναστάσεως 177, συμβούλιον εἰς οἰκίαν Κρεστενίτου ἐν Πύργῳ 182.

Παπαγιαννακόπουλος 'Α., εἰς 'Εθνικὴν Συνέλευσιν Ναυπλίου 49.

Παπαγιαννόπουλος Δημήτριος εἰς Πούσι 196. 'Αναγνώστης εἰς 'Εκτελεστικὸν 223, 248. Υἱὸς αὐτοῦ ὁ Κανέλλος 'Αναστασόπλος 248.

Παπαγιάννης. Λάλα 202.

Παπαδιαμαντόπουλος 'Ιω.. 'Αντίγραφον ἐπιστολῆς του 7. Εἰς συμβούλιον Βοστίτσης 175. Εἰδήσεις (ἔγγραφον) 230—231.

Παπαδόπουλος 247. 'Αναγνώστης 220—221 ἐκ Βερβίτσης. Εἰς Φιλ. 'Εταιρείαν 221. Εἰς Πούσι, πολιορκίαν Τριπόλεως, Πατρῶν, δύο πολιορκίας Μεσολογγίου μὲ Κανέλλον Δεληγιάννην 221. 'Ασημάκης, πληρεξούσιος Καλαβρύτων 240, 'Α. πληρεξούσιος Πάτρας 241.

Παπαθεοδώρου Χάνι εἰς Λάλα 139. Πατριναΐκα 212.

Παπακαλυβιώτης 75, τζοχαντάρης ἀδελφός του 75.

Παπακωνσταντῆς, ἱερεὺς Δούκα 105.

Παπαλεξίου Ν., πληρεξούσιος Ζητουνίου 239.

Παπαναστάσης, προϋχων Δούκα καὶ Λαλαῖοι 181.

Παπανδρέου Γεώργ., γυμνασιάρχης Πύργου. 'Ηλειακὰ 6, 11, 178 Χειρόγραφα Φραγκούλη 178.

Παπαντωναΐϊκα 34

Παπαντώνης, ἱερεὺς Δούκα, υἱὸς αὐτοῦ ὁ 'Αναγνώστης 33, 34. Εἰς Κωνσταντινούπολιν 34. Δῶρα ὑπὸ Σουλτάνου 34. Δεκτὸς ἀπὸ πατριάρχην, ὅστις τοῦ ἔδωσεν ἅγια λείψανα, τὰ ὁποῖα ἐθεράπευον ἐπιζωοτίας 34.

Παπαοικονόμου οἰκογένεια ἐκ Δίβρης 135.

Παπαπετρόπουλος Παρασκευᾶς 221.

Παπαρούντα, θέσις 184.

Παπασημακόπουλος 127. Βλ. ἀδελφοὶ 'Ασημακόπουλοι.

Παπαστάθης, ἱερεὺς εἰς μάχην Πύργου 163, ἐπληγώθη. Νεκρὸν τὸν διεμέλισαν. 163.

Παπασταθόπουλος, ἐκ Δούκα 42, 103, 159. 'Αναγνώστης 23, 169, 182, ἀντίγραφον ἐπιστολῆς του 7, υἱὸς 22, 55, στρατηγὸς 50, εἰς Μποντίνι 52. Δημήτριος πατὴρ 22, εἶχε πλοῖον μὲ Γ. Αὐγερινὸν 55. 'Επωνυμία 89. Μὲ Αὐγερινὸν 89. Μὲ Κολοκοτρώνην 89. Λαλαῖοι 89. Εὐστάθιος εἰς Δούκα 89, Δημήτριος υἱός του ἱερεὺς 89.

'Αναγνώστης ἐν Ζακύνθῳ ἔχει σχέσεις μὲ Αὐγερινούς, καὶ πρόσφυγας, μὲ Φιλικὴν 'Εταιρείαν καὶ καπεταναίους, εἶναι στρατιωτικός 90, μὲ 'Αγάδες σχέσεις, προστατεύει τοὺς Χριστιανούς, καταστρέφει τὸν πύργον τοῦ Μαχμούτ-'Αγᾶ καὶ αἰχμαλωτίζει τὰς κόρας του 90, εἰς μάχας Πύργου, 'Αγουλινίτσης, Κλειδίου, 'Ηλείας, ἅλωσιν Τριπόλεως

πολιορκίαν Μεσολογγίου, ἔξω 'Αχαΐαν, Πούσι, θέσπισμα 'Εκτελεστικοῦ ὑπ' ἀριθ. 1643 σελ. 90, 'Εκτελεστικὸν 91, πολιορκ. Πατρῶν μὲ ἄλλους 91, μὲ Θ. Κολοκοτρώνην εἰς μάχας Γορτυνίας, ἅλωσιν Τριπόλεως, Μεσολογγίου, 'Αθηνῶν, μὲ ὀρεινοὺς καπεναναίους, στρατηγός, κτῆμα 91, οἱ κληρονόμοι ἔχουν πιστόλαν, γιαταγάνι, καριοφίλι, Ζακύνθιοι πιστοποιοῦν ὑπὲρ αὐτοῦ 91, 92. 'Αντίγραφον ἐπιστολῆς του 92, 'Επιστολὴ πρὸς Χρ. Αὐγερινὸν 93, ἀδελφός του ἐν Ζακύνθῳ 93, ἀντίγραφον ἐπιστολῆς 94, κατηγορία κατ' αὐτοῦ 94—95, ἐκστρατεία 'Αττικῆς 95, μὲ Πυργίους εἰς Ληνὸν Λόντου 98, εἰς 'Αχαΐαν μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 98, ὁ Θ. Κολοκοτρώνης τὸν στέλλει πρὸς τὸν Γ. Σισίνην 100. Δημήτριος, υἱός τοῦ Εὐσταθίου, εἶχε σχολὴν ἐν Δούκᾳ 89, πατὴρ 'Αναγνώστη καὶ Γεωργίου, εἰς Φιλικὴν 'Εταιρείαν ἐν Δούκᾳ 90, εἰς ὑπηρεσίαν 'Αγάδων, εἰς Ζάκυνθον, εἰς ἐμπόριον 89. Γεώργιος μὲ 'Αναγνώστην εἰς ἐμπόριον, γραμματεῖς 'Αγάδων, υἱοὶ τοῦ Δημητρίου 89. Γεώργιος ἢ Παπάνος ἔγγονος τοῦ 'Αναγνώστη 91. Παπασταθόπουλοι Δούκα καὶ Καραμέρος 101. 'Εκστρατεία κατὰ Λάλα 102. Καὶ ἀδελφοὶ Μήτσου 105, 106.

Στρατηγὸς εἰς ἐπίθεσιν Λαλαίων κατὰ Πύργου 106, εἰς πολιορκίαν Πατρῶν 106, καὶ Δημήτρουλας εἰς μάχας Γορτυνίας 119, καὶ 'Αθ. Πετρουτζῆς εἰς Σμύλα-Λαντζόϊ 117, καὶ Βερβίτας καὶ Μπόμπας 113, καὶ καπετὰν Κώστας Κουμανιώτης 114, καὶ Χρ. Τσατσᾶς 117, εἰς 'Ανεμόμυλον Πύργου 118, καὶ 'Αγγελῆς Νιώτης 119, καὶ 'Ιω. Κουτσογιαννόπουλος 120, καὶ ἀδελφοὶ Μήτσου 120, καὶ ἀδελφοὶ Κούκκου 121, καὶ ἀδελφοὶ Διάκου εἰς μάχας Πούσι, Πύργου, 'Αγουλινίτσης, Σμύλα-Κλειδὶ 123, καὶ Χρ. Δαραλέξης 126, Βασ. Βασιλόπουλος 129, εἰς πιστοποίησιν Γ. Συρογιαννοπούλου 130, εἰς γενέθλια Βαλιδὲ 143, καὶ Μαχμούτ 'Αγᾶς 155, 156, καίει τὸν πύργον του 156, αἰχμαλωτίζει τὰς κόρας του 156, φεύγει εἰς Ζάκυνθον 156, 176, οἱ προϋχοντες ψυχραίνονται 156, ἦλθεν ἐκ Ζακύνθου 160, εἰς ἐπιχειρήσεις μάχης Πύργου 161, 162, ὑπαρχηγὸς 161, ὑψώματα πρὸς 'Ανεμόμυλον 164, μετὰ μάχην Πύργου εἰς Κλειδὶ 174, καὶ Χ. Βιλαέτης κατὰ Λαλαίων 179, πληγώνεται ἀπὸ Λαντζόϊ πρὸς Σμύλα 179, ἀνεδείχθη ἀρχηγὸς 180, ἦτο γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν ὀρεινῶν 183, παραχωρεῖ τὴν ἀρχηγίαν εἰς Σισίνην καὶ Μεταξᾶν 183, προηγεῖτο κατὰ Λάλα 184, εἰς μάχας Λάλα 200, ἀρχηγὸς τῶν ἀρχηγῶν εἰς μάχας Λάλα 202, 209, 210, εἰς θέσιν "Αγιος Γεώργιος Φολόης 185, 186, ἀνησυχεῖ ἐκ τῶν ἐφόδων τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ 187, καὶ 'Επτανήσιοι 196, ἐπληγώθη εἰς μάχας Λάλα 205, ἐκ δευτέρου 210, εἰς Δούκα καὶ Λάλα στρατολογεῖ ἄνδρας πρὸς ἐμπόδισιν τοῦ 'Ιμβραὴμ 225.

Παπούλιας ἐκ Κούμανι 104, 214. Εἰδοποιεῖ φυγὴν Λαλαίων καὶ μάχην Πούσι 214.

Πατζώρης 'Αγστ., πληρεξούσιος 'Αρκαδίας 240.

Παπαφλέσσας, νὰ κηρύξῃ ἐπανάστασιν 176.

Παράδες (=χρήματα) 59, 78.

Παραδόσεις 260.

Παράδοσις ὅτι ἀκούονται πένθιμα τραγούδια τῆς αὐτοκτονησάσης 33.

Παραλογγού. Στρατόπεδον 137, Δίβρη 137, Δελῆ 'Αχμετ-πασᾶς 137.

Παρασκευᾶς, παπᾶ - 247.

Παρασκευόπουλος Πανάγος ἐκ Καρδαρίτσης Γορτυνίας 218. Εἰς Πούσι μὲ Κ. Παπαγεωργίου 218. Εἰς μάχας 'Ηλείας 219, ἅλωσιν Τριπόλεως 219. Χαλκοῦν 'Αριστεῖον μὲ δίπλωμα 219.

Παράσπορι 74, 76, 77, 79, 80, 198, 199, 249.

Παραστάται 99.

Παρατήρησις καλὴ 67.

Παρθενόπουλος Σ., πληρεξούσιος Μιστρᾶ 240.

Πάρισιοι. Πρέσβεις Δυνάμεων 234.

Παροντζῆς Παναγ., ἐπιστολὴ ἀπὸ Β. Λιβαδᾶν 70.

Πάρος 237.

Παρτίδα 70.

Πάρτης, τῆς - 55.

Πασάδες. Τριπόλεως προέτεινον εἰς Πύλην τὸν διορισμὸν τῶν Διοικητῶν Πύργου καὶ Γαστούνης 16, 19, 22, 34.

Πασᾶς, λέξις 18.

Πασᾶς μπέης δέχεται ὅρους συμβιβασμοῦ εἰς πολιορκίαν Μοναστηρακίου 26.

Παστρικὸς 255, λογαριασμὸς 199.

Πάτραι 77, 96, 146, 182. 'Ηλεῖοι ἀγωνίζονται εἰς πολιορκίαν 5, 260. Πολιορκία 28, 36, 39, 59, 61, 64, 66, 69, 97, 106, 120, 219, 260. Οἰκογένεια 'Αχμὲτ-'Αγᾶ 16. Φρούριον τῶν Τούρκων ὁ ἐν 'Αχαΐᾳ πύργος τοῦ Σεϊντάγα 28. Συνθήκη παραδόσεως 36. Βεζουλάγας υἱὸς 36. Λαλαῖοι 36, ἐγκαθίστανται 39. Μόλυβδος μενδρεσέδων 47. Θ. Κολοκοτρώνης 97, καίει πύργον Σεϊντάγα 55, 'Ιω. Σισίνης χρηματοδοτεῖ τὴν πολιορκίαν 59, 60. 'Επιστολὴ 'Ι. Σισίνη πρὸς Γ. καὶ Χρ. Αὐγερινοὺς 59. Στρατόπεδον 63, 65, 68, 69. Β. Καραβιᾶς φροντιστὴς 63, 64, 68. Γ. Καλαμογδάρτης μισθοδότης 63, 64. Μπόντος 67. Στρατηγοὶ 68. 'Αν. Παπασταθόπουλος 91, 106, 221. Γενναῖος Κολοκοτρώνης 91. Γ. Δημητρακόπουλος 91. 'Αποστόλης Αὐγερινὸς 91. Πέτρος Μήτσου 91. Θέσις Σαρηβάλι 98, 99. Φυγὴ Πετμεζᾶ καὶ Κουμανιώτη κατὰ τὴν πολιορκίαν 99. Κινδυνεύει ὁ Γ. Σισίνης 100. Λύσις πολιορκίας 100. Σύναξις στρατιωτῶν 97. Τοῦρκοι ἐξέρχονται καὶ λεηλατοῦν κατὰ τὴν πολιορκίαν μέχρι 'Ηλείας 98, ὁ Θ. Κολοκοτρώνης ἀπολύει αἰχμαλώτους Λαλαίους 98. 'Ισούφπασᾶς 98, 159, 200, 201. Νὰ ἐκστρατεύσουν στρατεύματα 99. Χρυσανθάκης "Αχολος 109. Βερβίτας καὶ Μπόμπας 113. Δύο πολιορκίαι καὶ καπετὰν Κώστας Κουμανιώτης 114. Καὶ 'Αν. Ματσούκας 114. Καὶ 'Αθ. Πετρουτζῆς 118. Καὶ Δημητρούλας 119. Καὶ καπετὰν Κώστας 120. 'Αδελφοὶ Λαμπαούνα 120. Κων. Γκίκας 121. 'Αδελφοὶ Κούκκου 121. Χρ. Δαραλέξης τροφοδοτεῖ πολιορκητὰς 126. 'Εφοδιάζουν οἱ 'Ασημακόπουλοι 127. Γ. Συρογιαννόπουλος καὶ Χρ. Σισίνης 130. "Αγγ. Πετραλιᾶς 137. Λαλαῖοι ἔρχονται ἐκεῖ μὲ τοὺς ὀλίγους Χριστιανοὺς ἐκ Λάλα 140, 212, 216, 217. Μητρόπολις εἰς ἣν ὑπήγετο ἡ ἐπισκοπὴ 'Ωλένης 140, 141. "Αρχηγοὶ καὶ Λαλαῖοι 145. 'Αρχηγοὶ 159. Τοῦρκοι 159. Διαπραγματεύ-

σεις πρὸς παράδοσιν 159. Σκέψεις Ἑπτανησίων νὰ ἐνισχύσουν Πάτρας 196. Τὸ Λάλα ζητεῖ ἐνίσχυσιν ἀπὸ Γιουσούφ-πασᾶν 200. Πολεμισταὶ Τοῦρκοι τοῦ Γιουσούφ-πασᾶ εἰς Λάλα 205, 206. Καφετζῆς 219. Ἀργ. Ἀποσκίτης 220. Δημ. Ἰνταρὲς 221. Ὁ Ἰμβραὴμ στέλλει τὰ γυναικόπαιδα ἐξ Ἠλείας 225. Παράδοσις φρουρίου διὰ συνθήκης 229. Πληρεξούσιοι 241.

Πατριναΐϊκα, θέσις 37. Λάλα, νῦν Χάνι Παπαθεοδώρου 212.

Πατρινὸς Στάθης 73, 83.

Πατρίς, ἐφημερὶς Πύργου 157.

Παυλαΐϊκα, συνοικία Λάλα 28, 139, 193, 201, 214.

Παυλιτζοτόπουλος Ἀναστάσιος 83.

Παυσανίας 12, 259.

Πεζὸς 84, 86, 97.

Πειραιεύς. Γ. Συρογιαννόπουλος 130.

Πειράματα ἀνατομίας 55. Βλ. Πίζης Ἀκαδημία, Ἀγαμ. Αὐγερινός.

Πειρατεῖαι 246.

Πελίας, τέκνον Ποσειδῶνος καὶ Τηροῦς 133.

Πελοπόννησος 50, 82. Ἀλβανοὶ εἰς δυτικὴν Πελοπόννησον 13. Ν' ἀνακηρυχθῇ ἑλληνοαλβανικὸν κράτος 22, 51, 105. Κατάστασις 34. Πυρῖτιν ἐκ Δημητσάνης 47. Ἐβράδυναν νὰ ἠττηθοῦν οἱ βάρβαροι 70. Ταραχαί, διχόνοιαι 85. Στρατεύματα ὑπὸ Θ. Κολοκοτρώνην κατὰ Πατρῶν συγκεντροῦνται εἰς Γαστούνην 97. Ἔκρηξις Ἐπαναστάσεως 115. Καὶ Χρ. Τσατσᾶς 115-116. Φθάνουν τὰ λείψανα τῆς ἐξόδου τοῦ Μεσολογγίου ὧν μέρος ὑπὸ τὸν Διον. Διάκον φθάνει εἰς Ἠλείαν διωκόμενον ὑπὸ Ἰμβραὴμ 124, 125. Πληρεξούσιοι 240-242. Τὰ ὀρεινὰ μέρη καταφύγια ἐλευθέρων ἀνδρῶν 259.

Πέρα Μαχαλᾶς, συνοικία Δίβρης 118, 134.

Περδικαράδες, συνοικία Δίβρης 134.

Περιβόλι 83.

ἐπεριπότιζα 59, περιποτάζει 83.

Περιστατικὰ 58, 62.

Περσαίνη Ὠλένης 184, 188, Τσούμπας καὶ Στασινὸς 141, σταυροδρόμι Φολόης 189.

Πέτα, χωρίον Δίβρης 134, 135.

Πέτας Ἰωάννης 92, στρατηγὸς καὶ ἀδελφὸς καὶ Τοῦρκοι Κατακώλου 94, εἰς Πούσι 223.

Πετζά, τελατίνια 88, 255.

Πέτζαις. Πληρεξούσιοι 237.

Πέτζες χονδρομουσουλίνας 68.

Πετμεζᾶς. Εἰς Ὀμβριὰν 98. Εἰς πολιορκίαν Πατρῶν 99. Εἰς Λάλα ἀρχηγὸς 202, 209. Βασίλειος πληρεξούσιος Καλαβρύτων 240. Κωνσταντῖνος 103, στρατοπεδεύει εἰς Τριπόταμα, ὁπόθεν ἔφερε τὸ στρατόπεδον εἰς Καλάβρυτα 127, καὶ Καλαβρυτινοὶ εἰς μάχην Λάλα 194, εἰς Πούσι διὰ Τριποτάμων, εἰσέρχεται εἰς Λάλα καὶ διατάσσει τὴν καταστροφὴν 214-215, ἀναχωρεῖ διὰ Καλάβρυτα 216, πρότασις νὰ προ-

βιβασθῇ χιλίαρχος 224. Νικόλαος εἰς πολιορκίαν πύργου Μοναστηρακίου 27.

Πετραλιᾶς Ἄγγελος ἐκ Σικελίας, ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ὁ Σεϊλάδος, οὗ ἔγγονος ὁ Ἀγγελῆς 136, 162. Μπαρουτόμυλοι καὶ ὑδρόμυλοι Δίβρης 46, 136, 195. Οἰκογένεια Δίβρης 135, καὶ Στεφανόπουλοι 136, βοηθεῖ Ἀγῶνα 136. Εἰς μάχας Πύργου, Λάλα, Τριπόλεως, Πατρῶν, Δερβενακίων 137. Ἐφυλακίσθη εἰς Τρίπολιν καὶ τὸν φυγαδεύει εἷς Τοῦρκος εὐεργετηθεὶς 136-137.

Πέτρες τουφεκίου 63.

Πετροπουλάκης Πέτρος, πληρεξούσιος Μαλέβρι 243.

Πετρόπουλος Ἀπόστολος, εἰς πιστοποίησιν Γ. Συρογιαννοπούλου 130. Γεώργιος πληρεξούσιος Σαλώνων 239.

Πετρούπολις. Νέσσελρωδ 230, 233.

Πετρουτζῆς ἢ Πετρουτζόπουλος Ἀθαν. ἐκ Κούμανι 117, 182. Εἰς Πύργον μαθητὴς Ἰω. Κρεστενίτου, ἠσκεῖτο εἰς τὴν σκοποβολὴν εἰς τὸ δάσος τῆς Φολόης, ἐμίσει τοὺς Τούρκους, μὲ Αὐγερινὸν εἰς Μοναστηράκιον Γορτυνίας κατὰ Βελῆ-πασᾶ, μὲ Ἀναγν. Παπαστα-θόπουλον εἰς Σμύλα-Λαντζόϊ, μάχην Πύργου μὲ ἀδελφοὺς Διάκου 117. Κινδυνεύει εἰς Ἀλφειὸν 118, Εἰς α' πολιορκ. Μεσολογγίου, πολιορκ. Τριπόλεως, ἐκστρ. Δυτ. Χέρσου Ἑλλάδος, Πούσι, ἔγγραφον τῆς Διοικήσεως ἐγκρίνει τὰς ἐκδουλεύσεις του, πολιορκ. Πατρῶν, Χρύσ. Σισίνης, Σιδηροῦν καὶ Ἀργυροῦν Σταυρὸν λαμβάνει ὡς Ἀριστεῖον 118.

Πευκών, χωρίον 12.

Πηνειῶτα 19, 32, χωρία 31, ἐπὶ Τουρκοκρατίας 255-257. Δῆμος Πηνειῶν 41. Ἀγάδες 41.

Πιάνα, Θεόδ. Κολοκοτρώνης 103.

Πιάτα 69.

Πιάτζα (=ἀγορὰ) 63, 66, 67, πχάτζα 68.

Πιερράκος Ν., πληρεξούσιος Μαΐνης 243.

Πιέρρος, Καράτουλα 141.

Πίζα Ἰταλίας. Εἰς τὸ Πανεπιστήμιόν της ἐσπούδασεν ὁ Ἀγαμ. Αὐγερινὸς 53. Πιστοποιητικὸν σπουδῶν 56.

Πικουλάκης Πανάγος, πληρεξούσιος Μαΐνης 243.

Πικρομύγδαλο 255.—λαδο 255.

Πιλοπούλης Κωνστ. καπιτᾶνος 232.

Πίνδαρος, Ἐπινίκους Ὀλυμπιονικῶν ἔγραψε 259.

Πιρταμάμου 72.

Πισᾶτις. Δούκα 134.

Πισκέσι 46.

Πίστις, εἰς Θεὸν 5, Τούρκων εἰς δύναμιν ἁγίων λειψάνων 34, Θ. Κολοκοτρώνη εἰς Παναγίαν κ.ἄ. 51.

Πίτζος 79, 80.

Πλαμπουταῖοι 42, ἐχθροὶ Λαλαίων 138, ἆσμα 138-139.

Πλαπούτας Γεωργάκης υἱὸς τοῦ Κόλια 109, 139, 216, 218. Μὲ Γορτυνίους κατὰ Λάλα 129, μὲ αὐτοὺς ἑνοῦνται οἱ Καψῆς καὶ Παντζόπουλος 129, εἰς Λογαριαστὴν τραυματίζεται θανασίμως, εἰς Πούσι

196, τὸν ἄφησαν οἱ ὀπαδοί του 197, πληγωμένος ἐκ Πούσι εἰς Νεμούταν 197, θάνατος αὐτοῦ 197, 198, ἐτάφη ἐν Νεμούτα εἰς ναὸν Ἁγ. Νικολάου 197, 198, ἡ ἐν Ζάχᾳ ἀδελφή του μετέφερε τὰ ὀστᾶ εἰς Παλούμπαν 197, δημῶδες ποίημα 198, Ρουφιᾶς 198.

Γιαννῖκος, καπετάν—,ἐνυμφεύθη τὴν Μαρίαν Γρατσαλιᾶ ἐγγονὴν τοῦ Ἀναγν. Γρατσαλιᾶ 109. Τέκνα του ἡ Εὐφροσύνη σύζυγος τοῦ Ἠλία Παλαμήδη καὶ ὁ Γεώργιος 109. Δημήτριος στρατηγὸς Γορτύνιος 218. Καὶ Γενναῖος Κολοκοτρώνης 93, Ἰμβραὴμ 93, εἰς Ἀχαΐαν μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 98, μὲ Καρυτινοὺς 98, σώζει Χριστιανοὺς εἰς Βαλτέτσι 103. Ἀναφορὰ πρὸς Τσάρον μὲ Ν. Καψῆν, Γεν. Κολοκοτρώνην κ. ἄ. 129. Εἰς Πούσι 198. Ἀδελφὸς τοῦ Γεωργάκη 198, διατάσσεται ἀπὸ Γεν. Κολοκοτρώνην νὰ τρέξῃ εἰς ἐνίσχυσιν Πούσι 198. Πληρεξούσιος Καρυταίνης 240.

Κόλιας 215, καὶ Ν. Καψῆς περὶ Λαλαίων 128, ὁ Γερο-Κόλιας ἐφόνευε Λαλαίους 138, 139, Κοσάμπασης 138, 139, Κολιόπουλα 139, πατὴρ τοῦ Γεωργάκη 196.

Πλάτανος πρὰ τὸ Τζαμί, ἔνθα ἐκρέμασαν τὴν κεφαλὴν τοῦ Παν. Ροδοπούλου 145, ἐπίτης τὴν κεφαλὴν τοῦ Χαρ. Βιλαέτη 180. Χωρίον ἐξ οὗ ἡ οἰκογένεια Μπαρλαμᾶ 206, 212.

Πλάτων Αὐγερινὸς (;), ἀνεψιὸς Αὐγερινοῦ ἐλλόγιμος 63.

Πληγωμένοι, δεσίματα 63. Βλ. ξαντόν, πανὶ κλπ.

Πληρεξούσιοι Συνελεύσεως Ἄργους 7ης Νοεμβρίου 1831 σελ. 6. Ε' Συνελεύσεως: καλοῦνται εἰς Ἄργος 57–58.

Πνεύματα καὶ εἶνος 251.

Πόθος χωρίον ἐγγὺς Λάλα 112, κάμπος ἔνθα ποιμνιοστάσια τοῦ Γιακούμ Ἀγᾶ 37. Οἰκογένεια Ντελῆ 216.

Ποιήματα πατριωτικὰ 107.

Πολέμη, Ζωὴ τὸ γένος–29, Πυργιωτοπούλα, ἣν ἀπήγαγεν ὁ Σεϊντάγας 174. Ἐλάτρευε τὸν Ἅγιον Χαράλαμπον ὡς καὶ ὁ σύζυγός της Σεϊντάγας 174. Βλ. Ζωή.

Πολεμισταὶ κατὰ Λάλα, ἀφηγήσεις αὐτῶν περὶ τῆς μάχης 184.

Πολέμου Μινίστρος ὑπὲρ τῶν Ἑπτανησίων 1822 σελ. 223.

Πόλεμος, ἀνάγκη εὐτακτήσεως καὶ ὀργανώσεως αὐτοῦ τῷ 1821 σελ. 245–246.

Πολίτης, κινδυνεύει ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν ὁμογενῆ καὶ γείτονα 246.

Πολιτοφυλακὴ 253.

Πολυζώη-οἰκογένεια ἐκ Δίβρης 135.

Πολυκανδρίου πληρεξούσιοι 238.

Πολυκοιρανίη, «οὐκ ἀγαθὸν-» 246.

Πολύνωρ, Κένταυρος ὅστις ἐμόλυνε τὰ ὕδατα τοῦ Ἀνίγρου 10.

Πονέντες 63.

Πόριτζο, χωρίον 74.

Πόρος, πληρεξούσιοι 237.

Ποτάμι, θέσις 188, 189, 204, 209, 210.

Ποσάδα μὲ θήκην 69.

Ποσειδῶν καὶ Κένταυροι 10, ἠγάπησε τὴν Τηρὼ καὶ μετεμορφώθη εἰς τὸν Ἐνιπέα 133. Τέκνα του ὁ Πελίας καὶ ὁ Νηλεὺς 133.

Πόσι 74.

Πουρνάρι, θέσις εἰς Φολόην 184, 185, 189, πηγὴ 195.

Πουρνογέφυρο 29, εἰς Ἐρύμανθον καὶ Λάλα 140, μεταξὺ Ἠλείας καὶ Γορτυνίας 228, ὁ Σεϊντάγας σώζεται 228.

Πούσι 41, 129, 137, λόφος 184, 190–192, 194, 196, 198, 210, 211–214. Μάχη 6, 18, 31, 35, 36, 37, 39, 44, 52, 53, 90, 99, 102, 103, 106, 109, 114, 140, 183. Φραγκούλης 23. Ἰσμαὴλ Ἀγᾶς 36. Ἀγαμ. Αὐγερινὸς 53. Ἀναγν. Παπασταθόπουλος 90, 123, 221. Χρυσανθάκης Ἄχολος 109. Καπετὰν Κώστας Κουμανιώτης 114. Χρ. Τσατσᾶς 116. Ἀθ. Πετρουτζῆς 118. Δημήτρουλας 119. Ἀγγελῆς Νιώτης 119. Ἀδελφοὶ Λαμπαούνα 120. Ἀδελφοὶ Κούκκου 121. Ἐκστρατεία καὶ οἰκογένεια Κοσταύτη 122. Διάκος καὶ Κολοκοτρώνης 123. Ἀσημακόπουλος 127. Γ. Συρογιαννόπουλος 130. Στεφανόπουλοι 136. Διβριῶται ὑπὸ Παπασταθόπουλον 137. Πολεμισταὶ Ὠλένης 141, ἐκ Καράτουλα 141. Πληγώνεται ὁ Ἰω. Εὐθυμίου 187, 188. Πηγὴ 195. Στρατόπεδον 199. Προχώματα 200. Ἕλληνες πολεμισταὶ 201, ἑλληνικὰ στρατεύματα 207. Ἵνα ἐπιτεθοῦν οἱ Λαλαῖοι 202. Νίκη κατὰ Λαλαίων 217, ἡ θέσις δὲν ἐτιμήθη εἰσέτι 217. Ἑορταὶ 217, στήλη μὲ ὄχι ὅλα τὰ ὀνόματα 217. Κώστας Παπαγεωργίου 218. Ἀδελφοὶ Καραλῆ 219. Ἀργ. Ἀποσκίτης 220. Ν. Μπούκουρας 220. Δημ. Ἰνταρὲς ἔφερε γεωργικὰ ἐργαλεῖα διὰ προχώματα 221, Ἰω. Διάκος 227, καπεταναῖοι Πηνειᾶς 257.

Πρᾶγμα, τό, 64.

Πρακτικὸν Συνελεύσεως Ἄργους 7ης Νοεμβρίου 1831 σελ. 6, 230. Δημοσιεύεται 236–243.

Πραξιτέλους Ἑρμῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ 259.

Πραστός, πληρεξούσιοι 242.

Πρέβεδος, θέσις 201.

Πρέβεζα 231, Μαχμούτ πασᾶς κατὰ Λαλαίων 101.

Πρεδαραῖοι 249.

Πρεδάρης 249.

Πρέζες (=λεία) 199.

Πρέφη, χωρίον Πύργου ἔνθα ἐδόθησαν κτήματα εἰς Διον. Διάκον 126.

Προβεζιόνη (=προμήθεια) 69.

Προδοσία 207.

Προκόπιος Κερνίκης, εἰς συμβούλιον Βοστίτσης 175.

Προστάται Ἑλλάδος 58.

Προστοβίτσα. Γ. Γιαννιᾶς 177.

Πρώϊμον 74, 77.-μα 76, 77.

Πρωτόγερας 249.

Πρωτόκολλα διὰ τὴν Ἑλλάδα 236.

Πρωτόπαπας Δημήτρ. ἀπὸ Μακρύσια 198, 199, εἰς Λάλα 202.

Πύλη. Σχέδια Λαλαίων καὶ Ἀλῆ πασᾶ Ἰωαννίνων κατ' αὐτῆς 22. Ἐγκρίνει Διοικητὰς Πύργου διὰ πασᾶ Τριπόλεως 40. Ἐχθρικὴ κατὰ Λαλαίων 142.

Π ύ λ ο ς, Ὄθων ταξιδεύει 126.

Π υ ρ γ ί, ἀκτὴ 26, 27, 51, 105, 119.

Π ύ ρ γ ι ο ι 159, 169, 170, 190. Εἰς πολιορκίαν Ἀθηνῶν 91. Μελετοῦν ἐξέγερσιν τῷ 1812 καὶ 1818 σελ. 101. Καπεταναῖοι καὶ Χ. Βιλαέτης κατὰ Λαλαίων 179. Κατὰ Λάλα 184, ἀρχηγοὶ των: Διάκος, Π. Βιλαέτης, Μήτσου, Αὐγερινός, Κρεστενίτης 202.

Π υ ρ γ ι ῶ τ α ι, κινήσεις αὐτῶν 71.

Π υ ρ γ ι ώ τ η ς Χαραλάμπης 86.

Π υ ρ γ ι ω τ ο π ο ύ λ α, μήτηρ Ἀγάδων Σεϊντάγα καὶ Ἀζήζ 149. Βλ. Ζωὴ Πολέμη.

Π ύ ρ γ ο ς 23, 42, 52, 55, 76, 84, 86, 130, 131, 132, 146, 147, 150, 171, 249. Διοικηταί, Βοϊβοντάδες, Μπέηδες, Ἀγάδες 6, 16, 19, 20, 35, 40, 54, 92, 107. Ἕδρα Βοεβόδα–Διοικητοῦ 132, καὶ πρωτεύουσα μὲ φρουρὰν 132. Οἱ Χριστιανοὶ ἔχουν φιλικὰς σχέσεις μὲ Τούρκους 18. Ἐξέχουσαι οἰκογένειαι 22, προὔχοντες 52, ἄρχοντες 160, 177. Διοικητὴς Ἰμβραὴμ Ἀγᾶς 26, 30. Βοεβόδας–Λελὲς Ζαπίτης–Διοικητὴς ὁ πατὴρ Σεϊντάγας 27, 29, 71, 72, 76. Κίνησις 1812 σελ. 28, 71, 107. Ναὸς Ἁγ. Χαραλάμπους 30, 51, 52, 106, σώζει τὴν πόλιν ὁ πολιοῦχος Ἅγιος 168, 172. Μάχαι 35, 36, 37, 39, β′ ἐπίθεσις 40, 42, 90, 102, 106, 110, 117, 119, 120, 123, 130, 174, 179, 180. Ἐκστρατεία κατ' αὐτοῦ 36, 38, 158. Ἰσμαὴλ Ἀγᾶς 36. Πολιορκεῖται ὁ Βιλαέτης 36. Γαλιγαλαΐκα 42. Ἀνεμόμυλος 42, 161. Στρατὸς 50. Α. Μοσχούλας καὶ Ἀν. Δημητρακόπουλος 50. Θ. Κολοκοτρώνης 51, 52, 98, νὰ στρατολογήσῃ ἄνδρας 100, 123. Πολεμισταὶ 52. Ἀγαμ. Αὐγερινὸς 53, 54. Εἰς πολιορκίαν Πατρῶν 60. Λ. Βιλαέτης 62. Γεώργ. Αὐγερινὸς 75, Συμφωνητικὰ αὐτοῦ 82, 83. Διὰ τὸν Μπέην ἐφένδην Πύργου 81. Μουκατᾶς 83. Ἀναγν. Παπασταθόπουλος 90, οἰκόπεδον αὐτοῦ 91, 123. Μανωλοπούλειον Νοσοκομεῖον 91. Δημαρχεῖον, Χωροφυλακή, Ἀποθῆκαι Δήμου Λετρίνων 91. Ἅγιος Νικόλαος 91, 126. Πληρωμὴ 95. Ἄρχοντες φίλοι Καραμεραίων 101. Διοικητὴς Σεϊντάγας ἀκολουθεῖται ἀπὸ καπετὰν Δημήτρην Καραμέρον 101. Διακαΐκαι οἰκίαι 106, 118, 164. Τοὺς νέους ἐδίδασκεν ὁ Ἰω. Κρεστενίτης 107. β′ ἐπίθεσις Λαλαίων καὶ Ἰω. Κρεστενίτης 108. Βοεβόδας καὶ Γρατσαλιᾶς 108. Οἰκογένεια Δημητρ. Ἀχόλου 109. Ἀλέκος Ἄχολος 109. Εἰσέρχεται ὁ Ἰμβραὴμ 109. Οἰκίαι Ἀλεξάνδρου Ἀχόλου 110, Ἀχολαΐκαι οἰκίαι 110. Νικόλ. Βιλαέτης κατὰ Λαλαίων 111. Εἰς Ἐπαρχεῖον ἡ οἰκία Χαρ. Βιλαέτη μὲ τουρκικὴν ἐπιγραφὴν 112, ἐκεῖ ἦτο καὶ ἀνάκτορον (Διοικητήριον) 132. Καπετὰν Κώστας Κουμανιώτης 114. Ἐγκατάστασις Ἀθ. Πετρουτζῆ 117. Ἀθ. Πετρουτζῆς καὶ ἀδελφοὶ Διάκου 117. Δημήτρουλας 119. Ἰω. Κουτσογιαννόπουλος 120. Ἀδελφοὶ Λαμπασύνα 120. Ἐγκαθίστανται ἀδελφοὶ Κούκκου 121. Εἰς α′ καὶ β′ ἐπίθεσιν Λαλαίων διακρίνονται ἀδελφοὶ Κούκκου 121. Οἰκογένεια Καραμπέτσου 123. Ἀγᾶς Πύργου, εἰς ὃν ὑπηρέτει ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς Καραμπέτσου 123. Εἰς μάχας οἱ Διάκος, Παπασταθόπουλος, Κολοκοτρώνης 123. Γυναικόπαιδα καὶ Ἰμβραὴμ 125. Ὄθων 126. Ἐγκαθίσταται ἡ οἰκογένεια Δαραλέξη 126. Δύο οἰκίαι Δαραλέξη 126. Οἰκίαι Ἀσημακοπούλων 127. Γ. Συρογιαννόπουλος 130. Λόφοι 131. Πρῶτοι οἰκισταὶ αἱ οἰκογένειαι Βιλαέτη, Ἀχόλου, Λαμπασύνα, Κρεστενίτη, Μήτσου,

Μανούσου, Διάκου 132. Ἐλάχισται τουρκικαὶ οἰκογένειαι 132. Ἕδρα Ἀγᾶ 132. Πρῶτος Ἀγᾶς τῷ 1678 132. Τῷ 1715 ἡ Ἠλεία διῃρέθη εἰς δύο ἐπαρχίας, Πύργου καὶ Γαστούνης 132. Ὑπέστη καταστροφὰς 132. Ἡ ἐπαρχία Πύργου εἶχε τὰ χωρία Ἅγιος Ἰωάννης, Ἅγιος Γεώργιος, Λαμπέτι, Κολύρι, Μπαρμπάσαινα, Παλιοχώρι καὶ Κούκουρα 132. Ὁ Πύργος ἦτο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Σουλτάνας 132. Καταστροφαὶ ἀπὸ τὴν τελευταίαν ἐκστρατείαν Λαλαίων 132. Ἅγγ. Πετραλιᾶς 137. Ἐπισκοπὴ 141. Βοεβόδας Χαλὴλ–Ἀγᾶς εἰς γενέθλια Βαλιδὲ 143. Σεράγια 154. Ἐφημερὶς «Πατρὶς» 157. Μέτρα πρὸς καταστροφὴν 160. Σχέδιον Σεϊφουλάχ–Ἀγᾶ 160. Καπεταναῖοι 161. Οἰκίαι 161, ὀχυραί: Κρεστενίτη, Διάκου, Ἀχόλου, Λαμπασύνα, Γαλιγάλη 161. Συνοικία Ἁγίου Χαραλάμπους 161. Λόφος Ἐπαρχείου 161. Θέσις Κανούλια, Ἀνεμόμυλος, ὀχυρώματα 161. Συμβούλιον ἐπιχειρήσεωτ 161. Προπαρασκευαὶ ἐπιχειρήσεων 161–162, β′ ἡμέρα μάχης 165. Ἐπίθεσις Λαλαίων 165. Μάχη 167, 169, οἱ Τοῦρκοι πυρπολοῦν 168, ἄμυνα εἰς Διακαΐκες οἰκίες 167, 168 καὶ Κρεστενίτου 182. Ἡ μάχη ὑπὲρ τῶν Λαλαίων 170. Ἐνισχύουν οἱ Καλαβρυτινοὶ 169. Δημήτριος Ἰνταρὲς 169. Συνοικισμὸς κατοίκων ἐλθόντων ἐξ Ἠπείρου 172. Ἐκστρατεύει ὁ Σελὴμ–Ἀγᾶς 172. Διοικητὴς Ἀχμέτ–Μπέρ Ἐφένδης 173. Ἐπαρχία 173. Ἀλέξ. Μοσχούλας 174. Οἱ ἄρχοντες πληροφοροῦνται τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως 177. Μάχη Πύργου 180, 181. Συμβούλιον εἰς οἰκίαν Ἀχόλου 183. Λαλαῖοι φεύγουν 212. Ἰμβραὴμ 225, 226. Ἰω. Διάκος 227. Πληρεξούσιοι 241. Ἐπιστασία τῶν τεσσάρων Σκαλωμάτων Πύργου 250, 254. Ἡ ὑπερτάτη Βουλὴ ὥρισε νὰ λαμβάνουν δάνεια ἀπὸ ἐπαρχίαν Πύργου τὸ ἔτος 1822 σελ. 254. Δασμοτελωνεῖον Κατακώλου 254.

Π υ ρ π ο λ ι κ ὰ 232.

P

Ρ α β ά ν α ς–Ἀγᾶς. Ἀνάκτορον, ποίμνια 39. Οἰκία ἐν Λάλᾳ, αἰγοπρόβατα ὧν τὴν ἐπίβλεψιν εἶχεν ὁ ἐκ Μηλεῶν Μπιλάλης 139.

Ρ α β α ν ι ὰ 193.

Ρ α γ ι ά δ ε ς 107, βασιλικοὶ 71.

Ρ α γ μ ε τ ε λ ί δ ω ν, τῶν, 81.

Ρ ά ϊ (=χαρτὶ προσκυνήσεως) εἰς Ἰμβραὴμ 92, τὸ χωρίον Δούκα προσεκύνησε 226.

Ρ α ϊ τ–Φειδᾶς Ἀγᾶς ἢ Κουτσο–ραΐτ 16, 31, 32, 42, 43, 96, 155, 159, 162, 165, 170, 185, 191. Πρωτεξάδελφος Ἀλῆ Φαρμάκη κλπ. 27. Θηριωδίαι 31. Χαρέμι ἐκ γυναικῶν καὶ νέων ἀνδρῶν 31. Ἀνάκτορον 31. Εἰς Σουλτᾶνον Κωνσταντινουπόλεως 32. Μὲ Ἀλῆ πασᾶν Ἰωαννίνων 32. Πυροβολεῖται ὑπὸ Χριστιανῶν, 32. Δύο ὡραῖαι κόραι χωρίου Καλολετζῆ 32. Κατὰ Χριστιανῶν, κατὰ Τούρκων, ἐπεισόδιον μὲ Ἀγᾶν Γαστούνης 34. Ἀπαγωγὴ νεάνιδος 34, 35. Πιστός του εἰς Διονύσιος 35. Μισεῖται ἀπὸ Ἀγάδες Λάλα 35. Βερβίτας καὶ Μπόμπας 113. Ἀρχηγὸς πεζῶν 164. Γενικὸς ἀρχηγὸς Λαλαίων 179. Στρατηγικὸς 191. Ὁ πανουργότερος Ἀγᾶς 201. Ζητεῖ βοήθειαν ἐκ Πατρῶν 201.

Ρακί 208.
Ράλλαινα, ἡ μήτηρ τῶν Ραλλόπλων 82.
Ραλλόπλα, Δημήτριος καὶ Νικολός, καὶ ἡ μάννα των 82–83.
Ραπαντζῆ–Ἀγᾶς 16.
Ράστι ἔρχονται 71.
Ραφτόπουλος Διονύσιος 92 (βλ. Ξύφαντος Ἀναστ. κ. ἄ.). Σπῦρος, πιστοποιεῖ μάρτυς δι' ἀξίαν Ἀν. Παπασταθοπούλου 92.
Ρεβέντι εἰς δράμια 88.
Ρεβιούλ Ἐβέλ, μὴν μουσουλμανικὸς 36, 229.
Ρέγουλα (=ὁδηγία) 55, 64, 70.
Ρέζιμα ἢ ρίζημα χάρτου 68, 255.
Registraria di Commercio 92.
Ρεμεζάνι 79, 80.
Ρεκουπεράλωμε, νά, (=παραλάβωμε) τὸ πρᾶγμα 68.
Ρενεσάκι 74.
Ρεσίτ πασᾶς, εἰς πολιορκίαν Μεσολογγίου 123.
Ρετέντου χωρία 74.
Ρετζεβούτα ἢ ριτζεβούτα (=ἀπόδειξις παραλαβῆς) 55.
Ρεῦμα Κλαψῆ 209.
Ρήνηνες, νομίσματα 60, 61.
Ρῖζος, καπετάν, ἐκ Γορτυνίας εἰς Ζάκυνθον, εἰς Ἀγγλικὸν στρατόν, εἰς ἐπιχειρήσεις Ἄγγλων, εἰς μάχας Ἠλείας, ἐνθαρρύνει Γαστουναίους κατὰ Τούρκων, μὲ Θεόδωρον Κολοκοτρώνην 121. Καὶ Σισίνης 159.
Ρίον, παράδοσις τῶν Τούρκων τοῦ φρουρίου 36, συνθήκη παραδόσεως 229.
Ριτζεβούτα 59.
Ρόδης 221.
Ροδόπουλος Π., δήμαρχος Λαμπείας 118.
Ροδόπουλος Πανάγος. Εἰς ὑπηρεσίαν Ἀλῆ–Ἀγᾶ 142. Ἐκ τοῦ χωρίου Δούκα, παλαιότερον ἐκ Γορτυνίας, ἐγγράμματος ἐκ τῆς σχολῆς Παπαγεωργάκη 142. Γλεντζὲς καὶ χορευτὴς μὲ Ἀγάδες 142. Εἰς Ἀλῆ–Ἀγᾶν, εἰς τὰ ἀνάκτορά του τὸν συνεπάθησεν ἡ Βαλιδὲ χανούμ, ἐρωτεύονται, τοῦ δίδει δῶρα καὶ ζώνην χρυσοκέντητον 143. Ἑορτάζει τὰ γενέθλιά της καὶ ἐκάλεσε μεταξὺ ἄλλων ἐπισήμων καὶ τὸν Ροδόπουλον ὡς διηγεῖται ὁ Χριστόπουλος 143. Ἐκεῖ χορεύει καὶ φαίνεται ἡ ζώνη ἣν ἀναγνωρίζει ὁ Ἀλῆ–Ἀγᾶς καὶ ὑποπτεύεται τὰς σχέσεις, διὸ κρυφίως ἐνεργεῖ τὴν ἐξόντωσιν τοῦ Ροδοπούλου 144–145. Τὸν παραλαμβάνουν ἐκ Δούκα ἀπεσταλμένοι τοῦ Ἀγᾶ καὶ τὸν φονεύουν εἰς θέσιν Τζίμη Ἀμπέλι 145. Τὴν κεφαλὴν του δεικνύουν εἰς τὸν Ἀγᾶν καὶ τὴν κρεμοῦν εἰς τὸν παρὰ τὸ Τζαμὶ Πλάτανον 145.
Ροϊλὸς Λάμ., πληρεξούσιος Καρυταίνης 240.
Ρούμελη 229.
Ρούμι κασέλλα 68.
Ρούμιες γιαμάϊκα 64.
Ρουμπάνης–Ἀγᾶς, ἀνάκτορον, χαρέμιον, θηριώδης, Βγενῆς καὶ Μπεντενοπούλα 43–44.
Ρούπια ροῦχο μπλάβο 88.

Ρούσσικο σίδερο 255.
Ρουφιᾶς ποταμὸς (=Ἀλχειὸς) 198, βλ. Γ. Πλαπούτας.
Ροῦχο κόκκινο, μπλάβο 88.
Ρύζι λίτρες 88.
Ρωμαῖοι 83.
Ρώμεση, χωρίον Πύργου ἔνθα δίδονται εἰς Μπόμπαν γαῖαι ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως 113.
Ρωσία, Νέσσελρωδ ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν 7, καὶ Ἑλλὰς 234.

Σ

Σαγάνιον. Συσσίτιον πτωχῶν 20, 28.
Σαδὶκ Χατζῆς, συνθήκη Πατρῶν 229.
Σαδορήνη 237.
Σαΐζης, Τοῦρκοι Κατακώλου 94.
Σαΐτ–Ἀγᾶς 185.
Σακελλαρίου, οἰκογένεια ἐκ Δίβρης 135.
Σακελλαρόπουλος Β., ἐφονεύθη εἰς μάχην Πούσι 198, 210. Μάχη Λάλα 209.
Σακκαρία 63.
Σακκία 63, καλὰ γεμᾶτα 67, 68.
Σακολέβα 232.
Σαλαμίς, Λ. Βιλαέτης 62. Πληρεξούσιοι 238.
Σάλδον, διὰ—, 69.
Σαλῆς 249.
Σαλμωνεὺς 132.
Σάλωνα. Φθάνουν οἱ τῆς ἐξόδου τοῦ Μεσολογγίου 124. Μάχαι 1825 σ. 230. Στρατόπεδον 230. Πληρεξούσιοι 239.
Σαλωνίτης. Σιτάρι, ὁ Ἰω. Σισίνης στέλλει χρήματα 61.
Σάμος. Στόλος Τούρκων 232.
Σανέζα 134. Βλ. Δούκα.
Σαρακίνη, χωρίον Γορτυνίας 114.
Σαρακίνης. Μὲ Ὀλυμπίους καὶ Χ. Βιλαέτην κατὰ Λαλαίων 179. Εἰς πεδιάδα Σμύλα 179.
Σαρακοστιανὰ 87.
Σαρηβάλι, χωρίον Πατρῶν ὅπου στρατόπεδον Θ. Κολοκοτρ. 98. Πολιορκία Πατρῶν 99.
Σεϊδῆ Λαλιώτης 42.
Σειληνὸς Πατὴρ Φόλου 9.
Σεϊμενίδαι, Τοῦρκοι εἰς Ἠλείαν 176.
Σεϊντάγας 16, 20, 27, 30, 31, 40, 42, 80. Ζκπίτης–Λελὲς–Βοεβόδας–Διοικητὴς Πύργου 18, 20, 27, 71, 74, 76, 81, 147, 247, 249. Πάππος, υἱὸς, ἔγγονος 19, 20, 55, 173. Κτήματα 28, εἰς Πύργον 30, εἰς Ἠλείαν, Ὀλυμπίαν, Ἀχαΐαν καὶ Καλάβρυτα 55, 72. Πύργοι 28. Ἀνάκτορα 28, 36–37, 104. Αἰγοπρόβατα 28. Ὀχυρώσεις

θέσεων 28, 129, 191. Πρόβλεψις ἐξεγέρσεως Χριστιανῶν 28. Δρόμοι 28. Γέφυραι 28, 29. Γ. Αὐγερινὸς γραμματεύς, διαχειριστής καὶ χρηματοδότης 28, 54, 55, 72, 79. Σαγάνιον 28. Γράνα 28, 171, 191, 200, 209. Χαρέμι 29. Μήτηρ του 29, 30. Ὑπηρέται πολλοὶ (=κοπέλλια) 29. Χαρέμι 29. Μήτηρ του 29, 30. Ὑπηρέται πολλοὶ (=κοπέλλια) 29. Ἀρπαγὴ Ζωῆς 29, 30 (σύζυγος). Ἀδελφοί του (βλ. Βεζουλάγας) 36–37. Εἶχε τὰ χωρία: Βαρβάσαινα, Παλιοχώρι, Ἅγ. Γεώργιος, Λάνθι, Ἀρβανίτι, Μαγούλα, Ψωρὶς Καλαβρύτων, Βρύνα, Βωλάντζα 55. Ἐπιστολαὶ πρωτότυποι 72–79. Ἐπιστολὴ πρὸς Γ. Αὐγερινὸν 73,75. Ταχβίλι 75. Τεμεσούκι δι' ἰλτιζάμι Παλιομπαρμπάσαινας 77, Λογαριασμός του 81. Γιακούμης εἶχε γραμματέα καὶ διαχειριστὴν τὸν Ἀναγν. Παπασταθόπουλον 89. Φονεύεται εἰς μάχην Ἁγ. Παρασκευῆς 101. Καραμέρος εἰς ὑπηρεσίαν των 101. Εἰς ἐπιστολὰς ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Σταμάτη Κρεστενίτη ὃν εἶχε σύμβουλον 106. Εἰς ἐπιστολήν του πρὸς Γ. Αὐγερινὸν γράφει περὶ κινήσεων τῷ 1812 πρὸς ἐξέγερσιν 107. Χαλίλ-Ἀγᾶς 107. Οἱ εἰς ὑπηρεσίαν των Χριστιανοὶ εἰδοποιοῦν τὸν Ἰω. Κρεστενίτην 107. Εἰς τὸ Ἐπαρχεῖον εἶχε τὸ γραφεῖόν του 111. Χασὰν πασᾶς 122, 148. Ν.Καψῆς γραμματεὺς 128. Διήρχετο ἐκ Νεμούτας 128. Ἐπέβλεπε τὰς ὀχυρώσεις εἰς ὅρια Ἠλείας καὶ Γορτυνίας 128. Γεφύρι μεταξὺ Νεμούτας καὶ Χῶρες 29, 128. Δὲν εἰσῆλθεν εἰς Δίβρην 135. ἀδελφὸς Ἀζὴζ κινδυνεύει, σκηναὶ ἀδελφ. ἀγάπης 149. Φονεύεται καὶ αὐτὸς 149. Ἀποκεφαλίζονται ἀπὸ Χασὰν-πασᾶν 150. Ἵππος του 150. Μήτηρ των θρηνεῖ θάνατόν των 150,151, 153. Αἱ κεφαλαὶ περιφέρονται εἰς τὰ χωρία καὶ θὰ σταλοῦν εἰς τὸν Σουλτᾶνον 151. Ἀδελφοὶ παρηγοροῦν τὴν μητέρα 153. Ἀπάγει τὴν Πυργιωτοπούλαν Ζωὴν 153. Ἄσμα θανάτου των 154. Γρίβας του 154. Προχώματα 171. τὰ ὀχυρὰ εἰς Νεμούταν, Χῶρες καὶ Σουφάλαν 171. Ἀζὴζ 173. Μικρότερος υἱὸς ὁ Ἰσμαὴλ-Ἀγᾶς 174. Χάρις εἰς τὴν Ζωὴν ἐλάτρευε τὸν Ἅγ. Χαράλαμπον 174. Πουρνογέφυρο 228.

Σειρῆνες καὶ Κένταυροι 10.

Σετ-Ἀγᾶς 169, ἀρχηγὸς τμήματος ἱππέων 164. Στρατηγικὸς 191.

Σεϊφουλὰχ—Ἀγᾶς 169. Σχέδιον ἐπιθέσεως κατὰ Πύργου 160, 163–164. Ἀνατολικὰ ὑψώματα Πύργου 164. Ἔναντι τοῦ Χ. Βιλαέτη 164. Ἀδελφοὶ Κολοκοτρώνη καὶ Καμπάση 164. Αἰχμαλωτίζει γυναικόπαιδα 165. Στρατηγικὸς 191.

Σέκερης Γ., συμβούλιον εἰς Κεφαλάρι 49.

Σελὴμ 102, 153. Ἐκστρατεύει κατὰ Πύργου 172. Διώκτης Χριστιανῶν 173, ὡς ὁ Ἀχμὲτ Μπὲρ-Ἐφέντης. 173.

Σελήνης φῶς 21.

Σεμπᾶ ρεῦμα εἰς Φολόην 209.

Σεμπρικὸς Διον., εἰς μάχην Πούσι καὶ ἐκστρατείαν Λάλα 223.

Σεράγια 154.

Σερβέτα 139.

Σέρβι, χωρίον Γορτυνίας 13.

Σέριφος 238.

Σερκάτ, λέξις 18.

Σέσελα 216.

Σιαμπάναγας 74.

Σιγουριὰ 74.

Σιγουριτὰ 73, 74, 76, 77, 83.

Σιδεροφάναρα 255.

Σικελία, οἰκογένεια Πετραλιᾶ 136.

Σίκινος 238.

Σικλετισμένος 68.

Σιμπεγιὲς 86.

Σινγουριτὰ 83.

Σισίναι 261.

Σισίνης 103, 171, Αὐγερινοὶ 56. Οἰκογένεια περιποιεῖται τὸν Θ. Κολοκοτρώνην ἐν Γαστούνῃ μὲ ἑορτάς, τρόφιμα κλπ. 98. Χ. Βιλαέτης 111, 159. Ἀδελφοὶ Καμπάση 112. Καπετὰν Κώστας Κουμανιώτης 114. Ἀναγν. Ματζούκας 114. Καπετὰν Κώστας κατὰ Τούρκων Γαστούνης 120. Εἰς μάχην Λάλα μὲ Ἀνδραβιδαίους καὶ καπετὰν Κώσταν 120. Οἰκογένεια Κοτσαύτη 122. Πολιορκεῖ τὸν Ἀβδᾶν-Ἀγᾶν 131. Κατὰ Τούρκων Γαστούνης 159. Δ. Καμπάσης 159. Ρῖζος 159. Καλεῖ Ζακυνθίους καὶ Ἠλείους 159. Εἰς Γαστούνην 182. Ἀρχηγὸς κατὰ Λάλα 184, 202, 209. Ἑπτανήσιοι 196. Κων. Γκίκας εἰς μάχας Ἠλείας 121.

Γεώργιος 50, 193. Ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι 6. Ἐπιστολὴ πρὸς Γ. Αὐγερινὸν 62. Ἐξαδέλφη του 62. Εἰς Φιλικὴν Ἑταιρείαν 96. Χαραλάμπης δοῦλος αὐτοῦ 87. Ἰωάννης καὶ Γεώργιος ἀδελφοὶ 96. Υἱοὶ του οἱ Χρύσανθος καὶ Μιχαὴλ 96. Ἐπιστολὴ πρὸς τὴν Βουλὴν 96. Ἐπιστολὴ 97. Τροφὴ κάστρων 97. Τροφὴ στρατεύματος 97. Στρατόπεδον 97. Ἐνέργειαι διὰ τὴν ἐπαρχίαν του 97.Πώλησις ἰλτιζαμίων χωρίων τῶν βουνῶν καὶ τοῦ κάμπου 97. Σύναξις στρατιωτῶν εἰς Πάτρας 97. Μὲ Θ. Κολοκοτρώνην εἰς Σαρηβάλι, μὲ Ἠλείους, Ζακυνθίους καὶ Κεφαλῆνας 98. Εἰς Ὀμβριὰν 98. Ἡ Διοίκησις τοῦ ἀνέθεσε νὰ εὕρῃ τρόφιμα διὰ τὸ στράτευμα 98. Καλεῖται ὑπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ πρὸς βοήθειαν 98. Μέλος ἐπιτροπῆς πρὸς λύσιν διαφορᾶς κατοίκων Γκούρας 99. Γράμμα ἀπὸ Βουλευτικὸν 99. Τὸ Βουλευτικὸν θεσπίζει νὰ σταλῇ εἰς Χέρσον Ἑλλάδα 99. Εἰς μάχας Ἠλείας κ.ἄ. 99. Καλεῖται ὑπὸ Βουλευτικοῦ νὰ ὑποδείξῃ Πρόεδρον τῇ 19 Ἰανουαρίου 1823 99. Ἀρχηγὸς ἐκστρατείας κατὰ Λάλα 99, 136, 159. Ὁ υἱός του Μιχαὴλ κινδυνεύει εἰς πολιορκ. Πατρῶν 100. Τὸν ὑποπτεύεται ὁ Θ. Κολοκοτρώνης 100. Καραμεραῖοι 101. Βερβίτας καὶ Μπόμπας 113. Ἐχθρὸς Μπαλασκαίων 116, ὀργανώνει δολοφονίαν των ἀλλὰ τοὺς σώζει ὁ καπετὰν Στέργιος ἐκ Γουμέρου 117. Καπετὰν Κ. Δημητρόπουλος 122. Εἰς συμβούλιον Βοστίτσης 175. Εἰδοποιεῖται περὶ τῆς Ἐπαναστάσεως 177. Ἐπιτίθεται κατὰ Γαστούνης 181. Γενικὸς ἀρχηγὸς εἰς Ἠλείαν 183. Εἰς Πούσι 216. Ἰω. Διάκος 227.

Ἰωάννης, ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι 6. Αὐγερινὸς 52, 96. Φιλικὴ Ἑταιρεία 96. ἔξοδα πολιορκίας Πατρῶν 59, 60, 61. Ἐπιστολὴ πρὸς Χρ. καὶ Γεώργ. Αὐγερινὸν 58-59,60, παιδί μου Νικολὸ 60, 61. Ἐπιστολὴ πρὸς Χριστ. καὶ Δημ. Αὐγερινὸν 58-59. Διοίκησις 60. Γενικὸς φροντιστὴς πολιορκ. Πατρῶν 60. Ἀδελφός του 60. Γεώργιος 96. Αἰσθήματα πατριωτικὰ 60. Ἐπιστολὴ πρὸς Χρ. Αὐγερινὸν 61. Πενθερός του 61. Χρέος

61. Σαλωνίτης 61. Λεονταρίτης 61. Τοῦρκοι Γαστούνης 96. Μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 96. Κτήματα ἐν Ἠλείᾳ 96. Ὑπὲρ τοῦ Ἀγῶνος 96. Ὁ Γεώργιος εἰς Χλουμούτσιον καὶ Τοῦρκοι 96.

Σισίνης Μιχαήλ. Υἱὸς τοῦ Γεωργίου 100 πολιορκεῖται εἰς Χλουμούτσιον 100.

Σισίνης Νικόλαος δόκτωρ 83.

Σισίνης Παναγιώτης 60.

Σισίνης Χρύσανθος. Εἰς πολιορκίαν Ἀθηνῶν 91. Ἰμβραὴμ 93. Τοῦρκοι Κατακώλου 94. Εἰς Κάστρον 94. Ἀθ. Πετρουτζῆς 118. Γ. Συρογιαννόπουλος εἰς πολιορκίαν Παρτῶν 130. Στρατηγὸς 250.

Σίσωπης Ἐπίσκοπος Ὠλένης τῷ 1504 σελ. 140.

Σιτάρι 79.

Σιτοδεία 21.

Σίφνος 238.

Σκαλώματα Πύργου 250.

Σκανδαλίδης Ἰω. α' γραμματεὺς τοῦ Βουλευτικοῦ 48, 106.

Σκανδάμη, οἰκογένεια ἐκ Δίβρης 135. Ἀδελφοὶ Στέφανος καὶ Ἰωάννης 136. Ὁ Στέφανος ἄτεκνος 136. Ὁ Ἰωάννης εἶχεν ὀκτὼ τέκνα: Χρῖστον, Γεώργιον, Θεόδωρον, Κων]νον, Ἀνδρέαν, Ἀλέξην, Ἰωάννην, Μαρίαν 136. Ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Στεφάνου ἐπωνομάσθησαν οἱ Στεφανόπουλοι 136.

Σκαρτσαραίϊκα 35.

Σκαρτσάρη οἰκογένεια 18.

Σκαφιδιὰ 169.

Σκηνώματα στρατοπέδου 68, 69.

Σκιαδοχώρια 40, 201.

Σκίαθος 239.

Σκιλλοῦς 259.

Σκλάβος Γεωργάκης 199.

Σκόπελος 239.

Σκουλογιάννης Ἰω. Εἶχε πλοῖον 183, ἔφερε κανόνια ἐξ Ἑπτανήσου 183.

Σκούπι. Μουρλογιώργης 194.

Σκουφᾶς Νικ. καὶ Π. Ἀναγνωστόπουλος Φιλικοὶ 222.

Σκοῦφος 79.

Σκῦρος 238.

Σκυφάλα, θέσις 42.

Σμύλα 162, χωρία 74, Λαντζότον μάχη: Ἰσμαὴλ Ἀγᾶς 36. Χ. Βιλαέτης συνηντήθη μὲ Λαλαίους καὶ ἔπεσεν ἡρωϊκῶς 111, 123, 180. Καπετὰν Κώστας Κουμανιώτης 114. Βιλαέτης μὲ Ἰω. Κουτσογιαννόπουλον 120. Καπετὰν Κώστας καὶ Βιλαέτης 120. Σμύλα–Κλειδὶ μάχη: Διάκος, Παπασταθόπουλος, Κολοκοτρώνης 123. Περὶ μάχης Σμύλα εἶχεν ἀνέκδοτα χειρόγραφα ὁ λόγιος Φραγκούλης ἅτινα ἔχασεν ὁ Γ. Παπανδρέου Γυμνασιάρχης 178. Ἐστρατοπέδευσεν εἰς Σμύλα ὁ Χ. Βιλαέτης μὲ Τριφυλίους, Πυργίους καὶ Ὀλυμπίους ὑπὸ τὸν Σαρακίνην καὶ Κινᾶν, καὶ ὁ Δημ. Καμπάσης μὲ Ζακυνθίους 179.

Σμύρνη 20, 30, 229.

Σνετδερος στρατηγὸς Γαλλικῶν στρατευμάτων 37. Εἰς φρούριον Π. Πατρῶν 229.

Σογιᾶς 67.

Σοπωτὸν 38, 158. Καπνὸς 40. Κατέφυγον Χριστιανοί 217.

Σουγιά, ἡ, 63, 66, 67, 88. Ἐγγλέζικη μὲ λεπίδες διὰ πέννες καὶ φροῦτα 63.

Σουδενά. Λῃσταὶ 253.

Σουλεϋμὰν Ἀγᾶς, χωρίον 131, Χασὰν–Ἀγᾶς 42.

Σουλιμιώτης 221.

Σουλτάνα 153–154. Προστατεύει Πύργον 132 (νὰ τινάσσουν καὶ τὸν κονιορτὸν τῶν ὑποδημάτων ὅσοι διαβαίνουν).

Σουλτᾶνος 20, 21, 32. Σχέδια Λαλαίων καὶ Ἀλῆ–πασᾶ Ἰωαννίνων κατ' αὐτοῦ 22. Δέχεται Παπαντώνην 34. Ἀν. Γρατσαλιᾶς 108. Κατὰ Λαλαίων 147, 148, 181. Ἐξουσιαστὴς τῆς Γραικίας 233.

Σούμα 59, 79, 80 –νότας 254.

Σουφάλα ἢ Κιόνια 12, 171.

Σοφιανὸς Ἀνδρ., πληρεξούσιος Κέας 238.

Σοφιανόπουλος Δημήτριος. Ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι 6. Ἐπιστολαὶ πρὸς Χριστ. Αὐγερινὸν 84–85. Ναύπλιον 85. Κων]νος 85. Παναγιώτης 247.

Σπαηλίκια 74.

Σπαρτιᾶται, πληρεξούσιοι 242.

Σπηλιάδης Ν., πληρεξούσιος Τριπόλεως 240.

Σπηλιόπουλος ἐκ Παραλογγοῦς 221. Διονύσιος, οὗ οἰκία ἐν Πύργῳ 91.

Σπηλιωτόπουλοι 103, 182. Τροφοδοτοῦν τὴν Ἐπανάστασιν μὲ πολεμικὸν ὑλικὸν 47. Μετατρέπουν τοὺς Μπαρουτομύλους εἰς σταύλους καὶ παντοπωλεῖα 47. Σπ. Π. Λάμπρος περὶ αὐτῶν καὶ περὶ Δημητσάνης 47. Εἰς πολιορκίαν καὶ ἅλωσιν Τριπόλεως 49. Οἱ ἐν Δούκᾳ εἶχον φιλίαν μὲ Λαλαίους 50, μετέσχον εἰς μάχας Μποντίνι 52, εἰς γενέθλια Βαλιδὲ 143, μπαρουτόμυλοι 195. Ἐκδουλεύσεις 48. Κατήντησαν ἄποροι 48. Πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ 48.

Δημητσάνης: Νικόλαος καὶ Σπυρίδων 22, 23, 44, υἱὸς Σπυρίδωνος ὁ Ἀνάστος 44.

Νικόλαος εἰς Ὕδραν, Δημητσάναν μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 45, ἄτεκνος 46, εἰς Πελοπον. Γερουσίαν μὲ σῶμα 40 πολεμιστῶν πρὸς φύλαξιν Δημητσάνης 48. Πληρεξούσιος Γερουσίας Καλτετζῶν, ἀντιπρόσωπος Γορτυνίας εἰς Ἐθνικὴν Συνέλευσιν Ναυπλίου 49, εἰς πολιορκίαν Μεσολογγίου 50, εἰς Τρίπολιν, Ναύπλιον 52, Ἐκτελεστικὸν 91.

Σπυρίδων εἰς Ὕδραν, Δημητσάναν, Θ. Κολοκοτρώνην 45, Φιλικὴν Ἑταιρείαν, τέκνα του: Ἀνάστος, Εὐστάθιος, Μαρία, Ἀννέττα, Ἀθούλα 46, νυμφεύεται τὴν Κατίγκω κόρην τοῦ Ἀντωνοπούλου 46, προλαμβάνει ῥῆξιν Θ. Κολοκοτρώνη μὲ Μαυρομιχαλαίους 49. Εἰς Τρίπολιν, Ναύπλιον, πληρεξούσιος 50, 52, ὑπασπιστὴς Θ. Κολοκοτρώνη 98.

Ἀνάστος υἱὸς Σπυρίδωνος 44, ἀδελφὴ αὐτοῦ ἡ Ἀννέττα θεία τοῦ συγγραφέως 44, εἰς Φιλικὴν Ἑταιρείαν, τέκνα του: Γεώργιος, Σπυ-

ρίδων, Ἰωάννης, Ἀφροδίτη 46, ἡ Ἀφροδίτη μήτηρ τοῦ συγγραφέως 46. Δήμαρχος δήμου Ὀλυμπίων, δηλητηριάζεται μὲ γιαούρτην καὶ αὐτὸς καὶ ἡ σύζυγός του Θεοδώρα 46, καὶ Σπυρίδων υἱὸς τοῦ Ἀνάστου δήμαρχος δήμου Ὀλυμπίων 46. Ὁ Ἀνάστος μάχεται εἰς Ἅγ. Γεώργιον καὶ Ἀνάληψιν 52, εἶναι ὁ πρῶτος δήμαρχος τοῦ Δήμου Ὀλυμπίων 134.

Σπηλιωτόπουλος Δούκα 22, Κωνσταντῆς, Ἀντώνιος, Παναγιώτης 44, Κωνσταντῖνος Βαρουξῆς πάππος 23. Ἔχουν σχέσεις μὲ Αὐγερινούς, Δαραλέξην καὶ Ἀσημακοπούλους 46, εἰς Φιλικὴν Ἑταιρείαν 46. Διαλύουν ὑπονοίας Τούρκων διὰ τοὺς μπαρουτομύλους 46, Ἀλῆ—πασᾶς Ἰωαννίνων 46. Εἶχον φιλίαν μὲ Λαλαίους 50, μετέσχον εἰς μάχας Μποντίνι 52, εἰς γενέθλια Βαλιδὲ 143, μπαρουτόμυλοι 195. Κωνσταντῖνος ἐκ Δούκα 51. Ὠνομάζοντο καὶ Βαρουξαῖοι 23. Καὶ Ἀν. Γρατσαλιᾶς 109. Δαραλέξης 126.

Σπηλιωτοπούλου – Βαρουξῆ οἰκογένεια Δούκα 109, 158. Ἀννέττα θεία τῆς μητρὸς τοῦ συγγραφέως 108, διηγεῖται περὶ Γρατσαλιᾶ 108.

Σπίριτο τῆς φωτιᾶς 64, μποτίλιες 68, σκλαμόνιακο 255.

Σπόροι 79, 80.

Σπυριδᾶς Εὐστάθιος, πληρεξούσιος Ταλαντίας 239.

Σταϊκόπουλος Ἀναγν. Εἰς πιστοπ. Γ. Συρογιαννοπούλου 130.

Στάλσις 67, 70.

Σταματελόπουλος Νικήτας ἢ Νικηταρᾶς. Ἐπιστολὴ πρὸς Ἀγ. Αὐγερινὸν 53–54. Πληρεξούσιος Λεονταρίου 241.

Σταμάτης 79, 80. Πληρεξούσιος Κάτω Ναχαγὲ 242.

Στάνη Ντάση 201. Στενὸν ἐγγὺς Πούσι 201. Τριέσα 201.

Στάνη Ντόρα 186.

Στασινός, καπετὰν—ἐκ Περσαίνης Ὠλένης 141, 175. Εἰς μάχην Μποντίνι 52, μὲ Μπαλάσκαν 91, εἰς Φολόην 175, κατὰ Ἀθαν. Μπέργιου γραμματέως Σεϊντάγα 175.

Σταυραΐτικα, συνοικία 38.

Σταυροπηγίου πληρεξούσιος 242.

Στείλουμου, νά—, 76.

ἐστενευτήκετε 86.

Στέργιος, καπετὰν—ἐκ Γουμέρου Ὠλένης 141. Ἔλαβε σύζυγον κόρην τοῦ Κωνσταντῆ Μπαλάσκα ἢ Τσατσᾶ 114. Σώζει Μπαλασκαίους 117. Καὶ Γ. Σισίνης 117.

Στερεά. Ἐλάμβανε πυρῖτιν ἐκ Δημητσάνης 47.

Στερεοελλαδῖται πληρεξούσιοι 240.

Στέρναι ἀνακτόρων 28, 39, Γιακούμ—Ἀγᾶ 37.

Στεφανόπουλοι ἐκ Δίβρης 136. Ὀνομασία ἐκ τοῦ Στεφάνου Σκανδάμη 136. Δρᾶσις πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως 136. Ὁ πατὴρ τοῦ Στεφανικοῦ κόμματος καὶ ἀδελφός του 136. Κατὰ Λαλαίων 136. Στρατολογοῦν τοὺς πέριξ τῆς Δίβρης 136. Συνεργάζονται μὲ Πετραλιᾶν, Δημήτρουλαν, Παναγούλαν κλπ. Εἰς Πούσι 136.

Στεφανόπλος Χρῖστος, πληρεξούσιος Γαστούνης 240.

Στεφάνου Θεόδ. ἐκ Ζακύνθου εἰς Λάλα 224.

Στηλίχων Ἐπίτροπος τοῦ Δυτ. Ρωμ. Κράτους, ὁ ἐκ Βανδάλων 12, 259.

Στόλος Ἑλληνικὸς, ναυμαχία 70, 232. Ἐχθρικὸς 70, 96.

Στοματικῶς 254.

Στραβοβασίλης. Βλ. Β. Βασιλόπουλος 129.

Στραβοκέφαλον Κλαδέος χωρίον 12, 38, 113, 162, 212. Ντοῦρος 113.

Στράβων 12, 259.

Στράτα 77, 248.

Στρατηγοὶ πολιορκίας Πατρῶν 68.

Στράτης Ἀϊβαλιώτης 253.

Στρατόπεδον 69, 97.

Στρατὸς, Λάλα 19. Ἕλληνες εἰς ξένους στρατοὺς 260.

Στρέφι χωρίον 162, 184, 212.

Συνέλευσις Ἑρμιόνης 1827 σελ. 243. Γ' Τροιζῆνος 230, 236, 244. Θ. Κολοκοτρώνης πρὸς τὸν Στράτφορδ Κάννιγκ 243–244. Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης ζητεῖ ἐνίσχυσιν ὑπὲρ Ἀττικῆς 106.

Ἄργους 7ης Νοεμβρίου 1831 σελ. 6, οἱ πληρεξούσιοι συμφωνοῦν α) νὰ ἐγκριθῇ ἡ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ ἣν ἐξέλεξεν ἡ Γερουσία, β) νὰ ἀναφέρουν εἰς συμμάχους δυνάμεις νὰ ἐκλέξουν ἡγεμόνα 236, γ) ὁ Αὐγ. Καποδίστριας νὰ εἶναι μόνος ἀρχηγός, δ) σύνταγμα, ε) ἀποδοκιμασίαν δολοφονίας Κυβερνήτου 236. Ὑπογραφαὶ πληρεξουσίων αὐτῆς 237–243. Βλ. Ἄργος, Ἐπίδαυρος.

Συνέλευσις Βοστίτσης 99.

Σύνταγμα Ἑλλάδος ἐπὶ Ἰ. Καποδιστρίου 236.

Σύρα 238.

Συρογιαννόπουλος Γ., ἐξ Ἠπείρου, εἰς Ἠλείαν, εἰς μάχας της, πιστοποίησις ἀρχείου Γρατσαλιᾶ περὶ αὐτοῦ 130. Κάτοικος Βουνάργου, εἰς μάχας κατὰ Λαλαίων εἰς Πύργον καὶ Πούσι, μὲ Ἀπόστολον Κολοκοτρώνην, εἰς πολιορκίας Τριπόλεως καὶ Κορίνθου, Ναυπλίου, εἰς μάχας Δράμαλη, Ἄργους, κατὰ Κιουταχῆ εἰς Πειραιᾶ, κατὰ Ἰμβραήμ εἰς Τρίκορφα, ὑπὸ Χρύσ. Σισίνην εἰς πολιορκ. Πατρῶν, εἰς στρατόπεδον Τζουρτζ Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς πολιορκίαν Ἀνατολικοῦ 130. Πιστοποιοῦν 21 ἄτομα 130.

Σφαγεῖς (=χασάπηδες) Διοικητῶν Πύργου καὶ Γαστούνης 17.

Σφιμένον, σὲ ἔχουν, σφίγγομαι 78.

Σφραγῖδες 251–254.

Σχόλιον, τὸ, 61.

Σώματα, ἔνοπλα ὑπαίθρου 260.

Σωτήριος Παναγιώτης, πληρεξούσιος Ἀνδρούβιστας 242.

Σωτηρόπουλος Ἀναγν. εἰς πιστοποίησιν Γ. Συρογιαννοπούλου 130.

Σωτῆρος ναὸς παρὰ τὸν Ἀλφειόν. Ἰωάνν. Διάκος κατὰ Ἰμβραὴμ 125.

Τ

Ταβατζῆς 248.
Ταχάση μὲ ἔκαμε 80.
Ταλὰμ, οἰκογένεια ὀθωμανική 19.
Ταλαντία, πληρεξούσιοι 239.
Τάλαρα 60, 64, 68, 69.
Τάληρα, κολονᾶτα, ὄβολα 67, 70, 93 (βουβ.), 254.
Ταλλιράνδ 236.
Ταμβακιέρα 67.
Ταμεῖον τοῦ Γένους 59. Ἐθνικόν, Κόμμοδον 48, 64, 252.
Ταμπακιέρα 66, 67.
Ταμπακόπουλος 42.
Ταμπάκος 79, 80.
Ταμπούρια ἢ Κεφάλια, θέσεις τάφου 153.
Τάνσο 79, 80
Τάπαι 88.
Ταράτσα 21, 248.
Τασιλταραῖοι, Εἰσπράκτορες 176.
Ταταραλῆ, Ἁγᾶς 255. Χωρίον νῦν Ἀνθὼν 255.
Τάταρης (=ταχυδρόμος) 71, 78.
Τατόπουλος Ἀναγν., πληρεξούσιος Νεοκάστρου 241.
Ταχβίλι (=ὁμολογία) 79, 80, 81 τοῦ Σεϊντάγα 75, τοῦ Ἁγᾶ 79.
Ταχιὰ 79, 216.
Ταχμινι κλήματα ἀμπέλι 82.
Τεκλήφια 74.
Τελατίνια ὀκάδες 89.
Τελωνεῖον 251.
Τεμεσούκι (=ὁμολογία) 72,73, Βωλάντζας 74,76, 77, 80,84.
Τενεκέδες νεροῦ 68.
Τεσκερὲς 75, 76, νδιβᾶς—249, βλ. δεσκερὲς, ντεσκερές.
Τζαμὶ 15, ἐν Λάλᾳ 16, 139, 180, μόλυβδος στέγης 41.
Τζανέτος 49, εἰς Ἀχαΐαν μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 98. Ἰωάννης, πληρεξούσιος Καλαμάτας 242.
Τζαντζουλῶν, τῶν, 81.
Τζᾶπρος Ἀναστ. 199.
Τζεμπέρης μποραζέρης τοῦ Ἁγᾶ 79. Νικολὸς συνορίτης 82.
Τζέρα Σπάνια (=κηρὸς Ἱσπανικὸς) 64.
Τζιάκαλης Ἀναγν., πληρεξούσιος Μαλανδρίνου 239.
Τζίμη Ἀμπέλι, θέσις, φονεύεται ὁ Πανάγος Ροδόπουλος 145.
Τζιόκρης Δ., πληρεξούσιος Ἄργους 241.
Τζιράπι δὲν δίνουν 249.
Τζίρκα (circa =περίπου) 63.
Τζορβατζιώτης 82.
Τζούτζου Ἀθαν., πληρεξούσιος Λεβαδείας 239.
Τζούρτζ (;). Δυτικῆς Ἑλλάδος στρατόπεδον 130. Ριχάρδος 246.

Τζουγανόπουλος Γεώργιος 59.
Τῆνος 237.
Τηρώ, νύμφη 132, θυγάτηρ τοῦ Σαλμωνέως, σύζυγος τοῦ Κρηθέως υἱοῦ τοῦ Αἰόλου 132.
Τιμαὶ 66-67.
Τόκοι εὐθηνοὶ 63.
Τοπωνύμια 261.
Τουάνα (=τελωνεῖον) 75, βλ. δογάνα.
Τουζουλούκια 108.
Τούνεζι, φέσια 69, 88.
Τουρκία, εἰδοποίησις πρὸς τοὺς πρέσβεις ἐν Κ)πόλει τῷ 1827 σελ. 7.
Τοῦρκοι 22, 260. Φιλικαὶ σχέσεις μὲ Χριστιανοὺς Ἠλείας 17,18. Πιστεύουν εἰς θαυματουργὰ ἅγια λείψανα 34. Λαλαῖοι 41. Καλαβρυτινοὶ 41 κ. ἄ.
Τουτούνη οἰκογένεια ἐν Κακοταρίῳ 40.
Τουφεκόπετρες 63, 67 (βαρέλι), 255.
Τραγανὸ τῶν Μυρτουντίων. Κτήματα Γιακούμ-Ἁγᾶ 37. Ποιμνιοστάσια αὐτοῦ 37.
Τραγούδια τοπικὰ Ἠλειακὰ 7, 261.
Τρανὴ Βρύση 171, ὀχυρὰ Λαλαίων 191.
Τρέστενα, στρατόπεδον 68.
Τριανταφυλλόπουλος Γεώργιος, πληρεξούσιος Ἀνδρούσης 242.
Τρίελι, δράμια 89.
Τρέσα, θέσις εἰς Στάνη Ντάση 201.
Τριέστι, κουλούρα 67, 68.
Τρίκορφα 207. Ἰμβραὴμ 130. Γ. Συρογιαννόπουλος 130.
Τρικούπης Σπ., ἱστορικὸς 169.
Τριλέρι, θέσις 192.
Τριπόδι, θέσις 192.
Τρίπολις 48,135. Ἀγωνίζονται Ἠλεῖοι 5,260. Ἠλεῖοι ἐμποδίζουν Λαλαίους νὰ βοηθήσουν 6. Τουρκικὴ οἰκογένεια Ἀρναουτογλαίων 16. Πασᾶς 16, 19, 22, 40, 131, 181, διορίζει Διοικητὰς ἐπαρχιῶν Ἠλείας, ἤτοι Πύργου καὶ Γαστούνης 173. Ἀλῆ-Φαρμάκης παρουσιάζεται εἰς Βελῆν καὶ φυλακίζεται 26. Ὁ πασᾶς δίδει συστατικὰ εἰς Παπαντώνην διὰ Κων)πολιν 34. Βγενῆς ταχύπους 43. Ἁγᾶς Τριπόλεως 43. Πολιορκία 211, ἅλωσις 49, 50, 103, 219, καὶ Σπηλιωτόπουλος 52, καὶ Ἀναγν. Παπασταθόπουλος 90, 91. Χρυσανθάκης Ἄγολος 109. Ὁ Ἰω. Ἄγολος βασανισθεὶς ἀπεβίωσεν 109. Εἰς ἅλωσιν ἀπέθανεν ὁ Ἰω. Βιλαέτης 111. Πολιορκία καὶ καπετὰν Κώστας Κουμανιώτης 114, Χρ. Τσατσᾶς 116, Ἀθ. πετρουτζῆς 118, Ἀγγελῆς Νιώτης 119, ἀδελφοὶ Λαμπαούνα 120, Β. Βασιλόπουλος 129, Γ. Συρογιαννόπουλος 130, Ἀργ. Ἀποσκίτης 220, Ἀν. Παπαδόπουλος 221, Π. Ἀναγνωστόπουλος 222, Δημ. Ὑψηλάντης 222. Ἐστέλλετο ὁ Χρ. Δαραλέξης 126. Φυλακίζεται ὁ Ἄγγελος Πετραλιᾶς 136, καὶ δραπετεύει 137. Φυλακίζεται ὁ ἐπίσκοπος Ὠλένης 140.

Σημασία νίκης Λάλα 211. 'Αβγάδας 213. Πανάγος Παρασκευόπουλος εἰς ἅλωσιν 219. Πληρεξούσιοι 240.

Τριπολιτσά 81, Λ. Βιλαέτης 62. Θ. Κολοκοτρώνης 219.

Τριπόταμα 135, 214. Στρατόπεδον 127, Κ. Πετμεζᾶς 127. 'Ιω. καὶ 'Ασημάκης 'Ασημακόπουλοι 127.

Τριραίϊκα, θέσις 192.

Τριταρίων, τῶν- 249.

Τριταρίζω 74.

Τριτάρω 249.

Τριτοδέκατο ἢ τρίτο καὶ δεκατιὰ 72, 74, 76, 77, 80.

Τρίτον 199.

Τριτσιμπίδα Μαριώρη 38.

Τριφύλιοι 179.

Τρυγωνᾶ 243.

Τσαβέλλας Μῆτρος 199.

Τσακμακόπετρα 206.

Τσαμαλῆ, τουρκικὴ οἰκογένεια 32.

Τσαούσης, λέξις 19, Γαστούνης 131.

Τσαπάρας 139, βλ.. Ντόρος.

Τσάρος Ρωσίας. 'Αναφορὰ πρὸς αὐτὸν ὑπὸ Ν. Καψῆ, Γενν. Κολοκοτρώνη, Γ. Πλαπούτα, Μπούκουρα, Π. Κοντοβαζαινίτη, 'Αργ. 'Αποσκίτη, Κουτρουμάνη, Παπαγεωργίου 129. Καὶ 'Ιω. Καποδίστριας 234. Καὶ Νέσσελρωδ 234.

Τσατσᾶς ἢ Μπαλάσκας Χριστόδουλος. Εἰς μάχην Μποντίνι 52. 'Αρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ὁ Κων)τῖνος ἐκ Σαρακίνη Γορτυνίας ἐγκατεστάθη εἰς Κλειντιὰ Λαμπείας, εἶχεν ἓξ τέκνα: 'Ανδρόνικον, Γεώργιον, Χριστόδουλον, Νικόλαον, Δημήτριον, 'Αγγελῆν καὶ κόρην, ἥτις ὑπανδρεύθη τὸν καπετὰν Στέργιον ἐκ Γουμέρου 114. 'Ηνώχλουν τοὺς Τούρκους ἰδίως ὁ πατὴρ Κώστας, ὅστις προσεποιεῖτο τὸν φίλον εἰς τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς 'Αγάδες Γιακούμ, Μπεκὴρ κ.ἄ., προτάσει τοῦ Μπεκὴρ-'Αγᾶ ἔστειλε τοὺς υἱούς του 'Ανδρῖκον καὶ Νικόλαον εἰς ὑπηρεσίαν τῶν 'Αλῆ-'Αγᾶ καὶ Γιακούμ-'Αγᾶ 115. 'Ο 'Ανδρῖκος ἦτο σωματοφύλαξ τοῦ 'Αλῆ-'Αγᾶ καὶ χασάπης (σφαγεὺς) ἐξ οὗ τὸ ὄνομα Μπαλάσκας 115. 'Ο Νικόλαος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Γιακούμ-'Αγᾶ 115. 'Ο Χριστόδουλος μετέβη εἰς Βλαχίαν μὲ συστατικὰ 115, ἐκεῖ ὑπηρετεῖ τὸν 'Αγᾶν ὡς μποσταντζῆ-μπασης 115, ἔσπευσεν εἰς Πελοπόννησον μὲ δῶρα τοῦ 'Αγᾶ Βλαχίας 115-116, καὶ μὲ ἕνα 'Αράπην 116. Εἰς Θ. Κολοκοτρώνην 116, εἰς 'Ηλείαν, εἰς μάχας Μποντίνι, 'Αγίου Γεωργίου, Πούσι κλπ., πολιορκίαν Τριπόλεως, Ναυπλίου, Δράμαλη 116. 'Εχθρὸς των ὁ Γ. Σισίνης 116. Μὲ Θ. Κολοκοτρώνην, Αὐγερινὸν καὶ Παπασταθόπουλον 117. 'Ο Γ. Σισίνης καλεῖ τοὺς 'Ανδρῖκον, Χριστόδουλον, Νικόλαον Μπαλασκαίους ὑπούλως, ἵνα τοὺς ἐξοντώσῃ, ἀλλὰ τοὺς ἔσωσεν ὁ καπετὰν Στέργιος 117.

Τσόκρης Δ., εἰς συμβούλιον εἰς Κεφαλάρι 49. Πληρεξούσιος Ἄργους εἰς συνέλευσιν 7 Ν)βρίου 1831 σελ. 241.

Τσουκαλᾶ μάχη, 'Αναγν. Παπασταθόπουλος 90.

Τσούμπας, καπετάν- ἐκ Περσαίνης τῆς 'Ωλένης 91, 114. Βλ. Μπαλάσκας. Εἰς Φολόην 175. Κατὰ 'Αθαν. Μπέργιου 175.

Τσούφη οἰκογένεια τουρκικὴ 32.

Τυρρηνία καὶ Κένταυροι 10.

Υ

Ὑγειονομολιμεναρχεῖον 251, 253.

Ὕδρα 230, 237. Νικόλαος καὶ Σπυρίδων Σπηλιωτόπουλοι μεγαλέμποροι 45. 'Αντιναύαρχος τοῦ στόλου 232.

Ὑδρόμυλοι 37. Μπαρουτόμυλοι Πετραλιᾶ καὶ Μπέργιου 136.

Ὕδωρ μετεφέρετο δι' ἀσκῶν καὶ βαρελίων 195.

Ὑπηρέται 'Αγάδων 21. Χριστιανοὶ 36.

Ὑψηλάντης Δημήτριος, ἐκτιμᾷ Σπηλιωτοπούλους 49, συμβούλιον εἰς Κεφαλάρι 49, καὶ Παν. 'Αναγνωστόπουλος εἰς πολιορκίας Τριπόλεως καὶ 'Ακροκορίνθου 222.

Φ

Φακινάγιον 68.

Φακίνων, τῶν, 87 ('Ιταλ. facchino=ἀχθοφόρος).

Φαλαγγιτικά, ἀποδείξεις ὁπλαρχηγῶν διὰ δαπάνας 48.

Φαλίδος, ἔγινα- 59.

Φαλίρω 61.

Φάλος, εἶναι-, 84.

Φανάρι. Γενναῖος Κολοκοτρώνης 93. 'Ιμβραὴμ 93. 'Αγάδες εἰς γενέθλια Βαλιδὲ 143. Τοῦρκοι 158, 200. Πληρεξούσιοι 241.

Φανάρια 63, 68, 255.

Φαναρίτη, θέσις 192.

Φαναριῶται Τοῦρκοι 'Ηλείας 171,181, κτυποῦνται μὲ 'Ανδριτσαίους 49, καὶ 'Ολύμπιοι 222.

Φαναριώτισσα 139.

Φανέλλα 64, 69.

Φασκιὲς 255.

Φασούλια ψάνια, ἄψανα, σάκκινα, βατζέλια 87.

Φεϊζουλάγας Λαλαίων, εἰς συνθήκην Πατρῶν 229.

Φερεντζέδες 204, 205.

Φέρμελες 108.

Φέσια Τουνεζίου 69, 88.

Φειδᾶς-'Αγᾶς, παρωνύμιον 35, 155.

Φιλάρετος, ἐπίσκοπος 'Ωλένης, 1) 1709 σελ. 140, 2) 1804 φυλακισθεὶς εἰς Τρίπολιν καὶ ἀποθανὼν ἐκεῖ 140.

Φιλήμων 'Ιωάν., περὶ Γ. Γιαννιᾶ 177, περὶ Βιλαέτη 180.

Φιλία Αὐγερινοῦ καὶ Βιλαέτη 62.

Φιλιατρὰ 174.

Φιλικὴ 'Εταιρεία. Δημήτριος "Αχολος 109. 'Ιω. Βιλαέτης 111. Χαρ. Βιλαέτης ἐν Ζακύνθῳ 111. 'Αδελφοὶ Καμπάση 112. Δημήτριος

'Ινταρὲς 221. 'Αναγν. Παπαδόπουλος 221. Παν. 'Αναγνωστόπουλος, Νικ. Σκουρᾶς, 'Εμμαν. Ξάνθος 222.

Φίλιππος Ε' βασιλεὺς Μακεδονίας ἐν 'Ηλείᾳ καὶ 'Αρκαδίᾳ 11.

Φλαμᾶ, θέσις 184.

Φλέσσας 'Ηλίας 103.

Φλῶκα χωρίον, κέντρον τῶν Λαλαίων. 'Εκεῖ ἐδόθησαν κτήματα εἰς Παπαντώνην τοῦ χωρίου Δούκα 34. Τὸ κατέστρεψαν οἱ πολεμισταὶ "Ελληνες 179.

Φολόη Λαμπείας, βουνοσειρά 11, 12, 32, 132, 137, 184, 185, 187, 188, 192, 214. Κάπελη 9. Κένταυροι 9. Εὐρυτίων 10. Πέριξ πίπτουν δέκα Κένταυροι 10. 'Ενετοκρατία 12. Δάση 13, 15, 113, 117, 190. 'Ισμαὴλ-'Αγᾶς φονεύει 'Ολυμπίους πολεμιστὰς 36. Ποιμνιοστάσια Γιακούμ-'Αγᾶ 37. 'Ανάκτορον Ρουμπάνη-'Αγᾶ 43. Μάχη 106. "Αλλοτε Λάμπεια 113. 'Οδὸς πρὸς Δίβρην 115. Εἰς δάσος ἠσκεῖτο εἰς σκοποβολὴν ὁ 'Αθ. Πετρουτζῆς 117. 'Ο Δημήτρουλας παραμονεύει τοὺς Τούρκους 119. Στεφανόπουλοι 136. 'Επεισόδιον Στασινοῦ καὶ Τσούμπα 175. Μάχη ὑπὲρ 'Ελλήνων 189. "Ανοδος 'Ελληνικῶν στρατευμάτων καὶ θέα ἀπὸ Λάλα 190, 191. 'Ολύμπιοι 200. Λάλα 202. Κρύπτονται Λαλαῖοι 203. Εἰς μάχην Λάλα εἷς 'Αράπης ἐκρύβη καὶ ἐφόνευσε τοὺς πυροβολητὰς τῶν κανονίων 207. Ρεῦμα Σεμπᾶ 209. Φύσις 210. 'Ιμβραλμ 226. Γότθοι 259.

Φόλος, ἀρχηγὸς τῶν Κενταύρων ὑποδέχεται τὸν 'Ηρακλέα 9.

Foreign Office. 'Αντίγραφον πρωτοκόλλου ἑνὸς συμβουλίου τῆς 7 'Ιανουαρίου 1832 σελ. 7, 230, 235-236 (δημοσιεύεται).

Φόροι 72, 147. Εἰς Λαλαίους 34, εἰς Πύλην 34, ὁ φόρος δεκάτης τοῦ Δούκα καταργεῖται 108.

Φουκᾶς 243.

Φουκέδ, ὑπασπιστὴς στρατηγοῦ Σνειδέρου 37. Συνθήκη φρουρίου Πατρῶν 229.

Φουκέντρα 201.

Φραγκαπήδημα, περιφέρεια 163.

Φραγκούδης Δημήτριος, ἐπιστάτης Σκαλωμάτων Πύργου 253.

Φραγκούλης 'Αναγνώστης, λόγιος ἐκ Δούκα 6, 182. Εἰς μάχην Πούσι 23. Γραμματεὺς 23. 'Αφηγήσεις 171. Συμβούλιον Βοστίτσης 175. Χειρόγραφα αὐτοῦ περὶ μάχης Σμύλα 178. "Ηκουσε τὸ συμβούλιον τῶν 'Επτανησίων, ὅτι ἤθελον ν' ἀπομακρυνθοῦν καὶ εἰδοποίησε τοὺς Σισίνην, Παπασταθόπουλον κλπ. 196. Εἰς μάχην Λάλα 202.

Φρύξος, Κένταυρος φονευθεὶς περὶ τὴν Φολόην 10.

Φτώχεια, ἡ, 107.

Φυσέκια 125. Βλ. Βιβλία.

Φυσίγγια ἐκ μολύβδου στέγης 41.

Φυσιολογίας μαθήματα 56. Βλ. 'Αγαμ. Αὐγερινός, Πίζης Πανεπιστήμιον.

Φωκᾶς, ἀρχηγὸς 'Επτανησίων 195. Εἰς μάχην Λάλα 209, 210. Κανόνια 209, 210.

Φωτάκος ἢ Χρυσανθόπουλος, ὑπασπιστὴς Θ. Κολοκοτρώνη 49. Περὶ Γ. Γιαννιᾶ 177. Διχόνοια εἰς στρατόπεδον 'Ολυμπίων 198. Πόσους ἔλαβεν ὁ Γιουσούφ-πασᾶς ἐκ Πατρῶν διὰ Λάλα 201. Περὶ συνωμοσίας κατὰ Θ. Κολοκοτρώνη ὑπὸ Δεληγιάννη 219.

Φωτήλας. Λάλα 202, 209. 'Ασημάκης εἰς Πελοποννησιακὴν Γερουσίαν 48, εἰς συμβούλιον Βοστίτσης 175. Π. μὲ Καλαβρυτινοὺς εἰς μάχην Λάλα 194.

X

Χαζναδάρ 'Αγᾶς, λέξις 18.

Χαζινὲς (=θησαυρὸς) 231.

Χαήλ, ὁ Θεὸς τὸ – νὰ κάμῃ 81.

Χαίρων, ἄντρον καὶ Κένταυρος 10. Πληγώνεται ὑπὸ 'Ηρακλέους 10.

Χαλαμπρέζα, χωρίον Πηνειᾶς 255.

Χαλὴλ-'Αγᾶς, Βοεβόδας Πύργου 146, 173. Υἱὸς Σεϊντάγα 71, 107. Εἰς γενέθλια Βαλιδὲ 143. 'Ανάκτορα 191. Στρατηγικὸς 191.

Χαλπὸλ 'Αγᾶς 20.

Χανούμ πρώτη ἢ Βαλιδὲ 19, 20, 21, 29.

Χανούμισσα 31, 38, 41.

Χάπια, κουτὶ 87.

Χαραλάμπης, δοῦλος Γ. Σισίνη 87.

Χαραλάμπης Σωτήρης, εἰς Συμβούλιον Βοστίτσης 175.

Χαραλαμπόπουλος Εὐστ., τὸ πλοῖόν του 251.

Χαρέμι 'Αγάδων 17, 21, 29, γυναῖκες καὶ νέοι ἄνδρες 31, 35, Ραΐτ-'Αγᾶ 33,34.

Χαριτόπουλος Γ. ἐκ Δούκα κυβερνήτης τοῦ πλοίου τοῦ Γ. Αὐγερινοῦ 55.

Χαριτοπούλων οἰκογένεια 216, βλ. Γκαγκανῆ.

Χάρτης διὰ φυσέκια 47, 195.

Χαρτὶ 80, χοντρὸ 255, γραψίματος 255.

Χαρτουμπέκας Σάββας ἐκ Μακρυσίων, ἐπληγώθη εἰς μάχην Λάλα 205.

Χασὰν-'Αγᾶ ἀδελφοὶ 16.

Χασὰν Φειδᾶ-'Αγᾶς, Λάλα, ἔρχεται ἐναντίον Βελῆ-πασᾶ 22, 23. Πρωτεξάδελφος 'Αλῆ-Φαρμάκη κλπ. 23, 27, 31, 43. 'Αδελφὸς τοῦ Ραΐτ-'Αγᾶ, εἰς Μοναστηράκιον, συνθηκολογεῖ, ἐχθρὸς Χριστιανῶν, ἀνάκτορά του, χαρέμι, κατὰ Βελῆ, εἰς μάχας Πύργου, Λανζόϊ-Σμύλα καὶ Πούσι, μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 35. Βερβίτας καὶ Μπόμπας 113. Εἰς πύργον Μοναστηρακίου 22, 23, 35, 119. Σύζυγος 216. Σκλάβα 216.

Χασὰν-πασᾶς Πρεβέζης 42, 102, 114. Κατὰ 'Ηλείας 122, κατὰ Λαλαίων 147, 149, 150. Τὸν πολεμεῖ ἡ οἰκογένεια Κοτσαύτη καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ ἐμποδίσῃ πορείαν του πρὸς Κυλλήνην 122. Τρομοκρατεῖ Χριστιανοὺς 'Ηλείας 151. Κτυπᾷ τὸ κατ' αὐτοῦ ἀπόσπασμα Λαλαίων 151. 'Εγκαταλείπει τὰς κεφαλὰς τῶν φονευθέντων Σεϊδάγα καὶ 'Αζὴζ-'Αγᾶ 152.

Χάσια, λέξις 24.

Χασικῆ-'Αγᾶς, λέξις 18.

Χατζῆ-Ἀχμέτης, Μουφτῆς Πατρῶν. Συνθήκη Πατρῶν 229.
Χατζῆ-Παναγιώτης ἐκ Δούκα 139, ὑφαντὴς Λαλαίων, δὲν τοῦ ἔκαυσαν τὴν οἰκίαν αἱ γυναῖκες τῶν Λαλαίων 205.
Χατζοπούλου οἰκογένεια Ἠλείας 12.
Χατὶρ σεριχίστου (;) 71.
Χατίρι 78.
Χεῖρας, ἐπὶ – 73.
Χειρόγραφα μαχῶν Ἠλείας 6.
Χελιδόνι χωρίον 12. Κτήματα Γιακούμ Ἀγᾶ 37, ποιμνιοστάσια αὐτοῦ 37.
Χελωνάρης εἰς Ζάκυνθον 78.
Χεσμέτι ἢ χισμέτι, κάνουν – 75, 249.
Χιωταΐκα 15, 35.
Χλουμούτσι, κάστρον 42. Χρύσ. Σισίνης καὶ Τοῦρκοι Κατακώλου 94. Σισίναι διώκουν Τούρκους Γαστούνης 96. Πολιορκοῦνται οἱ Μιχ. Σισίνης, Διον. Διάκος καὶ Δημ. Γιαννακόπουλος 100. Χ. Βιλαέτης μὲ Σισίνην πολιορκεῖ τοὺς Γαστουναίους Τούρκους 111. Κλείονται Τοῦρκοι Γαστούνης διωκόμενοι ὑπὸ οἰκογενείας Κοτσαύτη καὶ Σισίνη 122. Τοῦρκοι Γαστούνης 122. Πολιορκεῖται ὑπὸ Ἰμβραὴμ ὁ Διον. Διάκου 124, 125, 224. Εἰσέρχονται Τοῦρκοι τῆς Γαστούνης καὶ πολιορκεῖ ὁ Σισίνης 159. Ἐπαρχία Χλουμουτσίου 173. Ἐπίθεσις κατὰ τῶν ἐν αὐτῷ Τούρκων 177.
Χολέρα, Π. Ἀναγνωστόπουλος 222.
Χονδροσκουτέλαι 69.
Χοσὰ 148.
Χότζας 41.
Χοτζέτι (λέξ. ἀραβικὴ=ἱερονομικὸς τίτλος ἰδιοκτησίας) 82, 83.
Χουρσὶτ πασᾶς εἰς Τρίπολιν καὶ Ν. Μπούκουρας 220.
Χουσεῖν Ἀγᾶς, χαλὴλ κιαχαγιόπλος 73, κουφῆς 247.
Χουσεΐνης τοῦ Χαλὴλ κεχαγιᾶ 73.
Χρέϊ, τό, 79.
Χρέπα, Ἐπάνω—Ἀλωνίσταινας, Δημήτρ. Ἰνταρὲς 221.
Χρήματα 70, τάλαρα, ὄβολα 86, 87, ἐθνικὰ 251, μετρητὰ 252.
Χριστιανοὶ 22. Δεινὰ δουλείας ἐν Ἠλείᾳ 17. Χωρία εἰς ἀπρόσιτα μέρη 17. Φιλικαὶ σχέσεις μὲ Τούρκους 17, 18. Σχέσεις μὲ Λαλαίους 19, 20. Ὑπηρέται εἰς ἀνάκτορα Τούρκων Διοικητῶν 19. Ἐδανείζοντο μὲ «ἔντριτο» 21. Διώκονται ἀπὸ Χασὰν-Φειδᾶ-Ἀγᾶν καὶ Ραΐτ-Ἀγᾶν της. Σώζονται μεσολαβήσει Καραμεραίων 101. Λάλα βασανιστήρια 155.
Χριστόπουλος 198. Ὑπηρέτης ἀνακτόρων Τούρκων Διοικητῶν 19. Ὑπηρέτης Ἀλῆ-Ἀγᾶ διηγεῖται τὸ ἐπεισόδιον Παν. Ροδοπούλου 143. Ἀρχιποιμὴν τοῦ Γιακοὺμ-Ἀγᾶ εἰδοποιεῖ τοὺς Πυργίους 160. Τὸ Ἐκτελεστικὸν 91. Εἰς Ἀχαΐαν μὲ Θ. Κολοκοτρώνην 98. Κύπριος, Ἰωάννης, φύλαξ Ἐπιστασίας Πύργου 252. Στάϊκος 83. Δημήτριος, πληρεξούσιος Νησίου 242. Τζαννέτος, πληρεξούσιος Φαναρίου 241, στρατηγὸς 199. Λάλα ἀρχηγὸς 202, 209.
Χριστοπούλου οἰκογένεια 18.

Χριστόδουλος, ἐφονεύθη εἰς μάχην Λάλα 210.
Χριστοφῆς Κ., Χῖος 252.
Χρυσανθάκης, υἱὸς Παπαγεωργίου. Ἐνυμφεύθη τὴν Ἑλένην Γκάβα-Τραμπαδώρου 38.
Χρυσανθακόπουλος. Ἀριστείδης πατὴρ τοῦ συγγραφέως. Οἱ Χρυσανθακόπουλοι πρότερον ὠνομάζοντο Παπαγεωργίου. (βλ. λέξιν Παπαγεωργίου Χρυσανθάκης). Εἶχε χειρόγραφα 6. Δημήτριος, πληρεξούσιος Πάτρας 241. Χρυσανθακοπούλου Ἀφροδίτη μήτηρ τοῦ συγγραφέως. Ἀφηγήσεις αὐτῆς προερχόμεναι ἐκ τῆς θείας της Ἀννέττας Σπηλιωτοπούλου-Βαρουξῆ 44, 108. Αὕτη ἔλαβεν ἀπὸ τὴν Ἀννέτταν Βαρουξῆ τὰ δῶρα ἐνθύμια τοῦ Ἀν. Γρατσαλιᾶ 109. Γεώργιος συγγραφεὺς τοῦ παρόντος βιβλίου, ἱστορικὸν ἀρχεῖόν του 261.
Χρυσοπηγὴ ἢ Χρυσαυγὴ 135. Βλ. Ἄνω Μονὴ Δίβρης.
Χῶρες Γορτυνίας 28, 42. Α. Μπᾶμος 221. Ὀχυρὰ 171. Γέφυρα Σεϊντάγα μεταξὺ Νεμούτας καὶ Χῶρες 128.
Χωτομαναίων οἰκογένεια Γαστούνης 16. Σχέσεις μὲ Λαλαίους 16. Τοῦρκοι Γαστούνης οἵτινες συνεχωνεύθησαν μὲ Λαλαίους 131.

Ψ

Ψαλτόπουλος Πέτρος, εἰς πιστοπ. Γ. Συρογιαννοπούλου 130.
Ψαρά, ναύαρχος Ἀνδρ. Μιαούλης 230, πληρεξούσιοι 237.
Ψαριανοί, εἰδήμονες παραλίων Τζεσμὲ 232.
Ψαρόπουλοι 109, 127. Βλ. Ἀσημακόπουλοι.
Ψαρόπουλος Ἀσημάκης ἔλαβε Χαλκοῦν Ἀριστεῖον 128 (ὅπου καὶ τὸ διάταγμα). Νικόλαος ἢ Ἀσημακόπουλος 128 (ψήφισμα ἀπονομῆς Ἀριστείου).
Ψυχομάνα 249.
Ψώνια 60, 86.
Ψωφὶς Καλαβρύτων 14, 16, 30, 135, 140. Τὴν λυμαίνεται ὁ Ἐρυμάνθιος κάπρος 10. Καὶ ποταμὸς Ἐρύμανθος 11. Ὁ Ἀγᾶς αὐτῆς πληροφορεῖ τὸν Ἀβδοὺλ-Ἀγᾶν ὅτι ἐξερράγη ἡ Ἐπανάστασις 40. Χωρίον τοῦ Σεϊντάγα 55. Στεφανόπουλοι 136. Ἀγᾶς 176.

Ω

Ὠλενα 30, 130, 140–141. Βυζαντινὴ 140. Ἕδρα ἐπισκόπου 140. Ὑπήγετο εἰς μητρόπολιν Πατρῶν 140. Ναὸς Μεταμορφώσεως 140. Δῆμος Ὠλένης 140. Ἐπίσκοποι: Σίσωπης, Θεοφάνης, Φιλάρετος, Ἰωαννίκιος Νεῖρος, Γρηγόριος, Ἰωσήφ, Φιλάρετος δεύτερος, Ἰωνᾶς 140. Συνεχωνεύθη μὲ μητρόπολιν Πατρῶν 140. Εἰς Ἐπισκοπὴν Ὠλένης ὑπήγοντο ἡ Ἠλεία καὶ τὰ χωρία Ψωφίδος, τινὰ τῆς Ὀλυμπίας, Ἀγουλινίτσης καὶ Βωλάντζας 140. Πληθυσμὸς χωρίων ἀνάμικτος ἐν οἷς καὶ ἡ Ἀλβανικὴ γλῶσσα, ὑπήγοντο εἰς Ἀγάδες Λάλα, τινὰ ἦσαν ἕδρα Ἀγᾶ 141, Καπετὰν Στέργιος ἐκ Γουμέρου 141. Τσούμπας καὶ Στασινὸς ἐκ Περσαίνης 141.

Πολεμισταὶ εἰς Πούσι 141. Ὠνομάσθη ἐπισκοπὴ Ἠλείας 141, ἠνώθη μὲ ἐπισκοπὴν Πατρῶν 141, ἔγινεν ἰδία μὲ ἕδραν Πύργον, Δαμασκηνὸς Σπηλιωτόπουλος ἐπίσκοπος 141.

Ὡ λ έ ν η 12, 184. Χωρία 30. Ἐπίσκοπος 33. Κτήματα Μαχμοὺτ Ἀγᾶ 37. Κρυονέρι 42. Ἰμβραὴμ 225.

Ὡ λ ε ν ο ῦ ριζοβούνια, Γ. Γιαννιᾶς 178.

Ὡ ρ ο λ ό γ ι ο ν 65, 66, 69.

Ὡ ς κ α θ ο ύ 71, 74, 76, 249.

Ὡ ς κ α θ ὼ ς 248.

Β') ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΜΕΝΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

1. «Ὁμολογία τῆς Καρύταινας γιὰ γρόσια 2.500», τῇ 2 Ἀπριλίου 1778, σελ. 247.

2. Ὁμολογία τοῦ Χουσεὶν-Ἀγᾶ Κουφῆ γιὰ γρόσια 600, τῇ 22 Αὐγούστου 1788, σελ. 247-248.

3. Τεμεσούκι (=ὁμολογία) τοῦ Σεϊντάγα Λελὲ διὰ τὸ ἰλτιζάμι (=ἐκμίσθωσις φόρων) τοῦ Παλιοχωρίου εἰς τὸν Γ. Αὐγερινόν, ἐν Πύργῳ τῇ 1 Δεκεμβρίου 1791, σελ. 72.

4. Τεμεσούκι τοῦ Σεϊντάγα Λελὲ διὰ τὸ ἰλτιζάμι τοῦ Παλιοχωρίου εἰς τὸν Γεωργάκην Αὐγερινόν, ἐν Πύργῳ τῇ 1 Μαρτίου 1794, σελ. 72.

5. Τεμεσούκι τοῦ Σεϊντάγα Λελὲ διὰ τὸ ἰλτιζάμι τοῦ Παλιοχωρίου εἰς τὸν Γεωργάκην Αὐγερινόν, ἐν Πύργῳ τῇ 16 Μαΐου 1796, σελ. 72-73.

6. Ὁμολογία τοῦ Γεωργάκη Αὐγερινοῦ διὰ τὸ ἀμπέλι ὅπου ἠγόρασεν ἀπὸ τὰ Ραλλόπλα, ἐν Πύργῳ τῇ 24 Ἰανουαρίου 1797, σελ. 82-83.

7. Ὁμολογία τοῦ Γεωργάκη Αὐγερινοῦ διὰ μερτικὸ ἀπὸ τὸν μουκατᾶ τοῦ Πύργου συντροφιὰ μὲ τὸν Γιάννη Μοσχούλα, τῇ 1 Μαρτίου 1797, σελ. 83.

8. Ὁμολογία διὰ πώλησιν ἀμπελιοῦ, ἐν Δίβρῃ τῇ 27 Σεπτεμβρίου 1797, σελ. 248.

9. Ὁμολογία, ὅτι ὁ Ἀναστάσης Παυλιτζοτόπουλος πωλεῖ περιβόλι εἰς τὸν Γεωργάκην Αὐγερινόν, ἐν Πύργῳ τῇ 14 Νοεμβρίου 1797, σελ. 83.

10. Τεμεσούκι τοῦ Σεϊντάγα Λελὲ διὰ τὸ ἰλτιζάμι τοῦ Παλιοχωρίου εἰς τὸν Γ. Αὐγερινόν, ἐν Πύργῳ τῇ 1 Μαρτίου 1799, σελ. 73.

11. Ἐπιστολὴ τοῦ Σεϊντάγα Λελὲ ἐκ Μπαρμπάσαινας τῇ 8 Μαρτίου (ἔτους 1802;) πρὸς τὸν Γ. Αὐγερινόν, δι' ἧς ζητεῖ χρήματα, σελ. 73.

12. Ἀπόδειξις Γ. Χαριτοπούλου, κυβερνήτου πλοίου τοῦ Αὐγερινοῦ, ἐν Πύργῳ τῇ 2 Ἀπριλίου 1802 μὲ τίτλον «κοντράτο τοῦ καραβίου διὰ τὸ μερίδιόν μου», σελ. 55.

13. Συμφωνητικὸν διὰ μοιρασιὰν πατρικῆς περιουσίας, ἐν Δίβρῃ τῇ 5 Ὀκτωβρίου 1802, σελ. 248.

14. Τεμεσούκι τοῦ Σεϊντάγα δι' οὗ ἔδωσεν εἰς τὸν Γ. Αὐγερινὸν τὸ ἰλτιζάμι τῆς Παλιομπαρμπάσαινας, τῇ 15 Ἀπριλίου 1804, σελ. 73.

15. Τεμεσούκι τοῦ Χουσεὶν-Ἀγᾶ Χαλήλ Κιαχαγιόπλου, ὅτι ἐδανείσθη ἀπὸ τὸν Γ. Αὐγερινὸν χρήματα, τῇ 1 Ἰουνίου 1804, σελ. 73.

16. Τεμεσούκι τοῦ Σεϊντάγα Λελέ, ὅτι ἔδωσε τὸ ἰλτιζάμι τῆς Βωλάντζας εἰς τὸν Γ. Αὐγερινόν, ἐν Λάλᾳ τῇ 8 Νοεμβρίου 1806, σελ. 74.

17. Τεμεσούκι τοῦ Ἀζήζ-Ἀγᾶ Λελέ, ὅτι ἔδωσε τὸ ἰλτιζάμι χωρίων τοῦ Πύργου εἰς τὸν Γ. Αὐγερινὸν καὶ Θεοδωρῆν Κουρόγιωργαν, τῇ 3 Ἰουλίου 1809, σελ. 74.

18. Ὁμολογία τοῦ Ἀρήφαγα Χαλήλ Κιαχαγιόπλου, ὅτι ἐδανείσθη ἀπὸ τὸν Γ. Αὐγερινὸν χρήματα, ἐν Πύργῳ τῇ 28 Μαρτίου 1810, σελ. 74.

19. Ἐπιστολὴ τοῦ Ἀναγν. Μοσχουλόπουλου ἀπὸ Ἀγουλινίτσα τῇ 13 Ἰανουαρίου 1811 πρὸς τὸν Γ. Αὐγερινὸν εἰς Πύργον, δι' ἧς ζητεῖ δάνειον, σελ. 84.

20. Ἐπιστολὴ τοῦ Ἐτέμπεη Λελὲ ἀπὸ Ἀνάπλι τῇ 21 Ἀπριλίου 1811 πρὸς τὸν Γ. Αὐγερινὸν φιλική, σελ. 74-75.

21. Ἐντολὴ Ἀγᾶ πρὸς τὸν Γ. Αὐγερινὸν νὰ πληρώσῃ χρήματα, ἐν Πύργῳ τῇ 20 Μαρτίου 1812, σελ. 75.

22. Ἐπιστολὴ Ἀγᾶ ἐκ Λάλα τῇ 29 Μαρτίου 1812 πρὸς τὸν Γ. Αὐγερινόν, δι' ἧς ζητεῖ χρήματα, σελ. 78.

23. Ἐπιστολὴ τοῦ Σεϊντάγα Λελὲ-Ζαπίτη Πύργου ἐκ Λάλα τῇ 24 Ἰουνίου 1812 πρὸς τὸν Γεωργάκην Αὐγερινὸν εἰς Πύργον, ἔνθα ὁμιλεῖ περὶ κινήσεων τῶν Πυργίων, σελ. 71.

24. Ταχβίλι (=ὁμολογία) τοῦ Σεϊντάγα Λελὲ ὅτι λαμβάνει χρήματα ἀπὸ τὸν Γ. Αὐγερινόν, ἐν Πύργῳ τῇ 31 Ἰανουαρίου 1813, σελ. 75.

25. Τεσκερὲς τοῦ Σεϊντάγα Λελὲ-Ζαπίτη Πύργου, ὅτι ἔδωσε τὸ ἰλτιζάμι τοῦ καϊαγιλικίου Ἁγίου Γεωργίου εἰς τὸν Γ. Αὐγερινόν, ἐν Πύργῳ τῇ 1 Μαρτίου 1813, σελ. 76.

26. Τεμεσούκι τοῦ Σεϊντάγα Λελὲ Βοϊβόντα καὶ Ζαπίτη Πύργου ὅτι ἔδωσε τὸ ἰλτιζάμι τῆς Μπαρμπάσαινας εἰς τὸν Γ. Αὐγερινόν, ἐν Πύργῳ τῇ 23 Μαρτίου 1813, σελ. 75-76.

27. Ταχβίλι τοῦ Σεϊντάγα, ὅτι λαμβάνει χρήματα ἀπὸ τὸν Γ. Αὐγερινόν, ἐν Πύργῳ τῇ 7 Σεπτεμβρίου 1813, σελ. 75.

28. Σημείωμα τοῦ Σεϊντάγα Λελὲ πρὸς τὸν Γ. Αὐγερινὸν διὰ νὰ τοῦ εὕρῃ μετάξι, ἐν Λάλᾳ τῇ 8 Ἰουνίου 1814, σελ. 76.

29. Ἐπιστολὴ τοῦ Ἐτέμπεη Λελὲ πρὸς τὸν Γ. Αὐγερινὸν διὰ τὸ «γυαλί», ἐν Καράτουλᾳ τῇ 29 Ἰανουαρίου 1815, σελ. 76.

30. Ἐπιστολὴ τοῦ Σεϊντάγα Λελὲ ἐκ Λάλα τῇ 8 Ἰουνίου 1815 πρὸς τοὺς Δημητράκην, Νικόλαον καὶ Ἀναγνώστην Μοσχουλαίους εἰς Ἀγουλινίτζαν, σελ. 249.

31. Ἐπιστολὴ ἐκ Πύργου τῇ 19 Ἰουλίου 1816 πρός τινα Σαλῆν, σελ. 249.

32. Τεμεσούκι τοῦ Σεϊντάγα Λελέ, ὅτι ἔδωσε τὸ ἰλτιζάμι τοῦ Παλιοχωρίου εἰς τὸν Γ. Αὐγερινὸν Γραμματικόν, ἐν Μπαρμπάσαινα τῇ 16 Ὀκτωβρίου 1816, σελ. 77.

33. Ἐπιστολὴ τοῦ Ἐτέμπεη Λελὲ ἐκ Γαστούνης τῇ 31 Ὀκτωβρίου 1816 πρὸς τὸν Γ. Αὐγερινόν, δι' ἧς ζητεῖ χρήματα, σελ. 77-78.

34. Ἐπιστολὴ τοῦ Ἐτέμπεη Λελὲ ἐκ Γαστούνης τῇ 10 Νοεμβρίου 1816 πρὸς τὸν Γ. Αὐγερινόν, δι' ἧς ζητεῖ χρήματα σελ. 77.

35. Ἐπιστολὴ τοῦ Ἐτέμπεη Λελὲ Γαστούνης ἐκ Λάλα τῇ 8 Δεκεμβρίου 1816 πρὸς τὸν Γ. Αὐγερινόν, ἔνθα φαίνεται ἡ ἀνησυχία τῶν Τούρκων διὰ τὰς ὑπόπτους κινήσεις τῶν Χριστιανῶν, σελ. 71-72.

36. Ἐπιστολὴ τοῦ Ἐτέμπεη Λελὲ ἐκ Λάλα τῇ 8 Δεκεμβρίου 1816 πρὸς τὸν Γ. Αὐγερινόν, δι' ἧς ζητεῖ χρήματα, σελ. 76-77.

37. Ἐπιστολὴ τοῦ Ἀναγνώστη Καραβόπλου ἐκ Λάλα τῇ 23 Δεκεμβρίου 1816 πρὸς τὸν Γ. Αὐγερινὸν περὶ τοῦ Μπέη Ἐφένδη (;), σελ. 81.

38. Ἐπιστολὴ τοῦ Ἐτέμπεη Λελὲ ἐκ Βαρβάσαινας τῇ 10 Δεκεμβρίου 1818 πρὸς τὸν Γ. Αὐγερινόν, ὅτι δὲν εὐκολύνεται νὰ τοῦ δώσῃ χρήματα, σελ. 78.

39. Ἐπιστολὴ Ἀγᾶ ἐκ Λάλα τῇ 19 Δεκεμβρίου 1818 πρὸς τὸν Γ. Αὐγερινὸν, δι' ἧς στέλλει χρήματα εἰς τὸν Χελωνάρην εἰς Ζάκυνθον, σελ. 78.

40. Πιστοποιητικὸν σπουδῶν Ἀγαμέμνονος Αὐγερινοῦ ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πίζης τῇ 12 Ἰουνίου 1820, σελ. 55-56.

41. Ἀπόδειξις ὑπ' ἀριθ. 6 τῆς Ἀστυνομίας Πύργου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 5 Ἀπριλίου 1822, σελ. 254.

42. Ἐπιστολὴ Γ. Σισίνη ἐκ Γαστούνης τῇ 4 Μαΐου 1822 πρὸς τὴν Βουλήν, σελ. 96-97

43. Ἐπιστολὴ Ἰω. Σισίνη ἐκ Γαστούνης τῇ 11 Ἰουλίου 1822 πρὸς τοὺς Δημήτριον καὶ Χριστόδουλον Αὐγερινοὺς εἰς Ζάκυνθον περὶ ἀνάγκης χρημάτων διὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν, σελ. 58-59.

44. Ἐπιστολὴ Ἰω. Σισίνη ἐκ Γαστούνης τῇ 8 Ἰουνίου 1823 πρὸς τοὺς Χριστόδ. καὶ Γεώργ. Αὐγερινοὺς σχετικὴ μὲ οἰκονομικὰ ζητήματα διὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν, σελ. 59-61.

45. Ἐπιστολὴ Λυσάνδρου Βιλαέτη ἐκ Τριπολιτσᾶς τῇ 2 Σεπτεμβρίου 1823 πρὸς τὸν Χριστόδουλον Αὐγερινὸν εἰς Ζάκυνθον, φιλική, σελ. 62-63.

46. Ἐπιστολὴ Ἰω. Σισίνη ἐκ Γαστούνης τῇ 14 Ὀκτωβρίου 1823 πρὸς τὸν Χριστόδουλον Αὐγερινὸν εἰς Ζάκυνθον περὶ οἰκονομικῶν ζητημάτων τοῦ Ἀγῶνος, σελ. 61.

47. Ἐπιστολὴ Βασιλ. Καραβία, φροντιστοῦ τοῦ στρατοπέδου Π. Πατρῶν, ἐκ τοῦ στρατοπέδου Π. Πατρῶν, τῇ 10 Σεπτεμβρίου 1824 πρὸς τὸν Χριστόδουλον Αὐγερινόν περὶ ζητημάτων ἐφοδιασμοῦ, σελ. 63-64. Εἰς τὴν ἰδίαν ἐπιστολὴν ἐν συνεχείᾳ ὑπάρχει ἐπιστολὴ τοῦ Γεωργ. Καλαμογδάρτη, μισθοδότου τοῦ στρατοπέδου Π. Πατρῶν, ἐκ τοῦ στρατοπέδου Π. Πατρῶν τῇ 10 Σεπτεμβρίου 1824 πρὸς τὸν Χριστόδ. Αὐγερινὸν εἰς Ζάκυνθον, περὶ προμηθειῶν τοῦ στρατοπέδου, σελ. 64-65.

48. Ἐπιστολὴ Ναυάρχου Ἀνδρέα Μιαούλη ἐκ τοῦ ναυαρχικοῦ πλοίου τῇ 10 Σεπτεμβρίου 1824 πρὸς τὸν Ναύαρχον Ψαρῶν καὶ τὸν Ἀντιναύαρχον τοῦ στόλου Ὕδρας εἰς Κολῶναν Σάμου, σελ. 232.

49. Ἐπιστολὴ Γ. Καλαμογδάρτη ἐκ τοῦ στρατοπέδου Π. Πατρῶν τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1824 πρὸς τὸν Χριστόδ. Αὐγερινὸν εἰς Ζάκυνθον, ὅπως προσέξῃ ὅσα θὰ τοῦ εἴπῃ στοματικῶς ὁ ἐπιφέρων, σελ. 65.

50. Λογαριασμὸς τοῦ Πολυζώη Ἀδαμίδη, ἐν Ζακύνθῳ τῇ 20 Σεπτεμβρίου 1824, σελ. 88-89.

51. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς Χριστοδούλου Αὐγερινοῦ ἐκ Ζακύνθου τῇ 25 Σεπτεμβρίου 1824 πρὸς τὸν Γ. Καλαμογδάρτην εἰς στρατόπεδον Π. Πατρῶν, ἀπάντησις διὰ ζητήματα ὀψωνίων τοῦ στρατοπέδου, σελ. 66.

52. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς Χριστοδούλου Αὐγερινοῦ ἐκ Ζακύνθου τῇ 25 Σεπτεμβρίου 1824 πρὸς τὸν Βασ. Καραβίαν εἰς στρατόπεδον Π. Πατρῶν, ἀπάντησις εἰς ζητήματα προμηθειῶν τοῦ στρατοπέδου, σελ. 66-67.

53. Λογαριασμὸς Βασ. Καραβία ὑπὸ Χριστοδούλου Αὐγερινοῦ, ἐν Ζακύνθῳ τῇ 26 Σεπτεμβρίου 1824 δι' ὀψώνια τοῦ στρατοπέδου, σελ. 68-69.

54. Ἐπιστολὴ Βασ. Καραβία ἐκ Γλαρέντζας τῇ 1 Ὀκτωβρίου 1824 πρὸς τὸν Χριστόδ. Αὐγερινὸν εἰς Ζάκυνθον, περὶ προμηθειῶν τοῦ στρατοπέδου Π. Πατρῶν (παξιμάδι, καρφιά), σελ. 67-68.

55. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς Χριστοδούλου Αὐγερινοῦ ἐκ Ζακύνθου τῇ 5 Ὀκτωβρίου 1824 πρὸς τὸν Βασ. Καραβίαν εἰς στρατόπεδον Π. Πατρῶν, ἀπάντησις διὰ ζητήματα προμηθειῶν τοῦ στρατοπέδου, σελ. 69-70.

56. Ἐπιστολὴ Δημητρίου Σοφιανοπούλου ἐκ Πύργου τῇ 13 Νοεμβρίου 1824 πρὸς τὸν Χριστόδ. Αὐγερινόν, σελ. 84-85.

57. Ἐπιστολὴ Πολυζώη Ἀδαμίδη ἐκ Γαστούνης τῇ 15 Νοεμβρίου 1824 πρὸς τὸν Χριστόδ. Αὐγερινὸν εἰς Ζάκυνθον, σελ. 86-88.

58. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς μὲ τίτλον «εἰδήσεις» τοῦ Ἰω. Παπαδιαμαντοπούλου Γενικοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ Μεσολογγίου, ἐκ Μεσολογγίου τῇ 15 Αὐγούστου 1825, σελ. 230-231.

59. Ἐπιστολὴ Βαγγέλη Λιβαδᾶ ἐκ Κεφ.(αλληνίας;) τῇ 1 Ἀπριλίου 1826 πρὸς τὸν Χριστόδ. Αὐγερινὸν εἰς Ζάκυνθον περιέχουσα νέα τῶν ἀγώνων τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοῦ στόλου, σελ. 70.

60. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς Θεοδ. Κολοκοτρώνη ἐξ Ἑρμιόνης τῇ 28 Ἰανουαρίου 1827 Ε.Π. πρὸς τὸν Μιλόρδον Στράτφορδ Κάννιγκ πρέσβυν τῆς Μεγ. Βρεταννίας παρὰ τῇ Ὀθωμανικῇ Πόρτᾳ, σελ. 243-244.

61. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς Θεοδ. Κολοκοτρώνη ἐξ Ἑρμιόνης τῇ 16 Μαρτίου 1827 πρὸς τὴν Ἐθν. Γ' τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσιν, σελ. 244-247.

62. Ἀντίγραφον πιστοποιήσεως τῶν κατοίκων Ζακύνθου περὶ τοῦ στρατηγοῦ Ἀναγν. Παπασταθοπούλου, ἐν Ζακύνθῳ τῇ 12 Ἀπριλίου 1827, σελ. 91-92.

63. Ἀντίγραφον ἐγγράφου, ἐλλιποῦς ἐν τέλει, μὲ τίτλον «Εἰδοποίησις τῆς Ὀθωμανικῆς Ἐπικρατείας πρὸς τοὺς πρέσβεις τῶν ξένων Αὐλῶν τῇ 1 Ἰουνίου 1827 Ε.Ν.», σελ. 233.

64. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς Ἀναγν. Δ. Παπασταθοπούλου ἐκ Λάλα τῇ 12 Ἰουνίου 1827, σελ. 92-94.

65. Ἐπιστολὴ Γεωργ. Σισίνη ἐκ Γλαρέντζας τῇ 8 Δεκεμβρίου 1827 πρὸς τὸν Γ. Αὐγερινὸν εἰς Ζάκυνθον, δι' ἧς ἀποστέλλει χρήματα, σελ. 62.

66. Ἐπιστολὴ Νικήτα Σταματελοπούλου, Α. Θ. Ἐδιπίδη καὶ Γ. Ἀθανασιάδη ἐξ Ἀνδρόνης τῇ 11 Φεβρουαρίου 1830 πρὸς τὸν Ἀγαμ. Αὐγερινὸν εἰς Πύργον, ἀνακοινοῦσα περικοπὴν ἐπιστολῆς τοῦ Ι. Καποδίστρια περὶ τῶν Αὐγερινῶν, σελ. 54.

67. Ἀντίγραφον κοινοποιήσεως ὑπ' ἀριθ. 3441 ἐκ Πύργου τῇ 17 Μαΐου 1831 τοῦ Ἐκτάκτου Ἐπιτρόπου Ἤλιδος Π.Α. Ἀναγνωστοπούλου, σελ. 253-254.

68. Ἀντίγραφον ἐγγράφου ὑπ' ἀριθ. 4 τοῦ Ἐπιστάτου τῶν Σκαλωμάτων Πύργου ἐκ Κατακώλου τῇ 19 Μαΐου 1831 πρός τὴν ἐπὶ τῆς Οἰκονομίας Ἐπιτροπήν, σελ. 250-252.

69. Ἐπιστολὴ Θ. Κολοκοτρώνη ἐκ Καρυταίνης τῇ 24 Αὐγούστου 1831 πρὸς τὸν Χριστόδουλον Αὐγερινὸν, Τοποτηρητὴν Κορινθίας, εἰς Κόρινθον, δι' ἧς συσταίνει τὸν Ἅγιον Κορίνθου, σελ. 56.

70. Ἐγκύκλιος τοῦ Αὐγουστίνου Καποδίστρια ἐκ Ναυπλίου, τῇ 4 Ὀκτωβρίου 1831 πρὸς τὸν Τοποτηρητὴν Κορινθίας Κον Χριστόδουλον Αὐγερινὸν εἰς Κόρινθον, περὶ τηρήσεως τῆς τάξεως μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Κυβερνήτου, σελ. 57.

71. Ἐπιστολὴ Θ. Κολοκοτρώνη ἐκ Ναυπλίου τῇ 7 Ὀκτωβρίου 1831 πρὸς τὸν Κον Χριστόδουλον Αὐγερινὸν, Διοικητικὸν Τοποτηρητὴν εἰς Κόρινθον, περὶ μέτρων πρὸς σωτηρίαν τῆς Πατρίδος, σελ. 58.

72. Πρακτικὸν τῆς ἐν Ἄργει Συνελεύσεως τῆς 7 Νοεμβρίου 1831 φέρον τὰς ἰδιοχείρους ὑπογραφὰς τῶν παρευρεθέντων πληρεξουσίων ἐξ ὅλης τῆς Ἑλλάδος σελ. 236-243.

73. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τοῦ Ρώσου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Νέσσελρωδ ἐκ Πετρουπόλεως τῇ 15]27 Δεκεμβρίου 1831 πρὸς τὸν Κόμητα Αὐγουστῖνον Καποδίστριαν, σελ. 233-235.

74. Ἀντίγραφον πρωτοκόλλου ἑνὸς Συμβουλίου γεγονότος εἰς τὸ Foreign Office τῇ 7 Ἰανουαρίου 1832, σελ. 235-236.

75. Ἐπιστολὴ τοῦ ...γιόπουλου ἐκ Ναυπλίου τῇ 1 Νοεμβρίου ωλγ'-(=1833;) πρὸς τὸν Γ. Αὐγερινὸν, φιλικὴ, σελ. 81-82.

76. Βεβαίωσις τοῦ Ἰατροῦ Ἀγαμέμνονος Αὐγερινοῦ ἐν Ναυπλίῳ τῇ 17 Μαρτίου 1833, σελ. 252-253.

77. Ἐπιστολὴ Ἀγᾶ τῇ 11 Αὐγούστου (ἔτους ;) πρὸς τὸν Γ. Αὐγερινόν, δι' ἧς ζητεῖ χρήματα, σελ. 79.

78. Λογαριασμὸς τῶν ὅσων ἔχει νὰ λάβῃ ἀπὸ τὸν Σεϊντάγαν ὁ Γεωργάκης Αὐγερινὸς, σελ. 79-80.

79. Λογαριασμὸς Γ. Αὐγερινοῦ μὲ Σεϊντάγαν Λελέν, σελ. 80-81.

80. Ἐπιστολὴ τοῦ Γιωργάκη Κιαπιτάρη πρὸς τὸν Γεωργάκην Αὐγερινὸν δι' ἧς ἐξοφλεῖ λογαριασμὸν, σελ. 84.

81. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς Ἀναγν. Δ. Παπασταθοπούλου, σελ. 94-95.

82. Λογαριασμὸς ψωνίων, σελ. 245-255.

83. Νοτίτζια ὅσα εἶναι ἀνάγκη νὰ ψωνισθοῦν, σελ. 255.

Γ) ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΜΕΝΩΝ ΦΩΤΟΤΥΠΙΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

1. Πρωτότυπος καὶ ἀνέκδοτος ἐπιστολὴ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη φέρουσα τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν του, σελ. 56.

2. Πρωτότυπον καὶ ἀνέκδοτον συμφωνητικὸν ἐνοικιάσεως φόρων Ἀγᾶ τῆς Ἠλείας φέρον τουρκικὴν σφραγῖδα, σελ. 72.

3. Πρωτότυπον καὶ ἀνέκδοτον συμφωνητικὸν ἐνοικιάσεως φόρων Ἀγᾶ τῆς Ἠλείας φέρον τουρκικὴν σφραγῖδα, σελ. 74.

4. Πρωτότυπος καὶ ἀνέκδοτος ὁμολογία δανεισμοῦ χρημάτων Ἀγᾶ τῆς Ἠλείας φέρουσα τουρκικὴν σφραγῖδα, σελ. 247.

5. Ἐπιστολὴ τοῦ Αὐγουστίνου Καποδίστρια ἐκ Ναυπλίου τῇ 4 Ὀκτωβρίου 1831 πρὸς τὸν τοποτηρητὴν Κορινθίας Κον Χριστόδουλον Αὐγερινὸν, σελ. 57.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελὶς
Ἀφιέρωσις	3
Πρόλογος	5– 7
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ	
Ἡ Ἠλεία καὶ τὸ Λαλαϊκὸν ὀροπέδιον κατὰ τοὺς μυθολογικοὺς χρόνους	9– 11
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ	
Ἡ Φολόη κατὰ τοὺς Κλασσικοὺς καὶ Χριστιανικοὺς χρόνους	11– 14
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ	
Ἄνοδος Ἀλβανῶν εἰς Ἠλείαν. Ἐποικισμὸς Λάλα. Κατάκτησις Ἠλείας	14– 19
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ	
Βοϊβοντάδες, Μπέηδες, Ἀγάδες ἐν Λάλᾳ καὶ ἄλλαις περιφερείαις. Δρᾶσις αὐτῶν. Ἀλῆ-Φαρμάκης. Μάχη παρὰ τὴν Βελημάχην	19– 44
Ἀλῆ Ἀγᾶς	20– 21
Ἀλῆ-Φαρμάκης	21– 27
Σεΐντ-Ἀγᾶς ἢ Σεϊντάγας	27– 30
Ἰμβραὴμ-Ἀγᾶς	30– 31
Ραΐτ-Ἀγᾶς ἢ Κουτσοραΐτ-Ἀγᾶς	31– 35
Χασὰν-Φειδᾶ-Ἀγᾶς	35
Ἰσμαὴλ-Ἀγᾶς	35– 36
Βεζουλάγας ἢ Βεζούλ-Ἀγᾶς	36– 37
Γιακούμ-Ἀγᾶς	37
Μαχμούτ-Ἀγᾶς	37
Μέρ-Ἀγᾶς ἢ Μέραγας	38
Λύγκας-Ἀγᾶς	38
Ἀμπάζης-Ἀγᾶς	38
Μπεκὴρ-Ἀγᾶς	38– 39
Ραβάνας-Ἀγᾶς	39
Καραχούσης-Ἀγᾶς	39
Κόκκας -Ἀγᾶς	39
Κούλουρης-Ἀγᾶς	40
Ἀβδούλ-Ἀγᾶς	40
Μπεζαΐτ-Ἀγᾶς	40– 41
Μπαστιρᾶ-Ἀγᾶς	41
Λιμάζ-Ἀγᾶς καὶ Ἐλμάζ-Ἀγᾶς	41
Ντελίζ-Ἀγᾶς καὶ Μόλας-Ἀγᾶς	42
Σουλεϊμὰν-Ἀγᾶς	42

Σελὶς

Καρακασίμ-'Αγᾶς 42
Δερβὶς-'Αγᾶς, Μπάστας-'Αγᾶς..... 42- 43
Ρουμπάνης-'Αγᾶς 43- 44

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

'Η δρᾶσις τῶν κυριωτέρων 'Ηλείων ἡρώων τῶν συμβαλόντων εἰς τὸν 'Ιερὸν 'Αγῶνα τῆς ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τοὺς Τούρκους. 'Αδελφοὶ Νικόλαος καὶ Σπυρίδων Σπηλιωτόπουλοι ὡς καὶ οἱ πρωτεξάδελφοι τούτων Κωνσταντῆς, 'Αντώνης καὶ Παναγιώτης Σπηλιωτόπουλοι 44- 52
Αὐγερινοὶ 52- 89
Παπασταθόπουλοι 89- 95
'Αδελφοὶ 'Ιωάννης καὶ Γεώργιος Σισίναι 96-100
'Αδελφοὶ Καραμέρου..... 100-105
'Αδελφοὶ Πέτρος καὶ Γεώργιος Μήτσου..... 105-106
Κρεστενῖται 106-108
'Αναγνώστης Γρατσαλιᾶς 108-109
Οἰκογένεια 'Αχόλου 109-110
Οἰκογένεια Βιλαέτη 110-112
'Αδελφοὶ Καμπάση 112-113
Καπετὰν Βερβίτας καὶ καπετὰν Μπόμπας..... 113-114
Καπετὰν Κώστας Κουμανιώτης ἢ Παναγόπουλος 114
'Αναγνώστης Ματσούκας 114
Οἰκογένεια Μπαλάσκα ἢ Τσατσᾶ 114-117
'Αθανάσιος Πετρουτζόπουλος ἢ Πετρουτζῆς..... 117-118
Καπετὰν Δημήτρουλας 118-119
Καπετὰν 'Αγγελῆς Νιώτης..... 119
Κουντούρης 119
Λαγανιώτης 119
'Ιωάννης Κουτσογιαννόπουλος..... 120
Καπετὰν Κώστας ἐξ 'Ανδραβίδας 120
'Αδελφοὶ Λαμπαούνα 120
Κωνσταντῖνος Γκίκας 121
Καπετὰν Ρῖζος..... 121
'Αδελφοὶ Κούκκου 121
Οἰκογένεια Κοτσαύτη 121-122
Καπετὰν Κώστας Δημητρόπουλος ἢ Παπαδημητρόπουλος ... 122
Οἰκογένεια Καραμπέτσου..... 123
'Αδελφοὶ Διάκου 123-126
Οἰκογένεια Δαραλέξη..... 126-127
'Αδελφοὶ 'Ασημακόπουλοι 127-128
Νικόλαος Καψῆς καὶ Πανταζόπουλος 128-129
Βασίλειος Βασιλόπουλος 129
Γεώργιος Συρογιαννόπουλος..... 130

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Σελὶς

Τὰ μεγαλύτερα κέντρα τῆς 'Ηλείας πρὸ τῆς 'Επαναστάσεως. Γαστούνη-Πύργος-Δούκα-Δίβρη-Λάλα-"Ωλενα-Καράτουλα..... 130-131
Πύργος 131-132
Δούκα 132-134
Δίβρη 134-137
Λάλα 137-140
"Ωλενα..... 140-141
Καράτουλα 141

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Σοβαρὰ ἐπεισόδια κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς 'Επαναστάσεως. Φόνος τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ 'Αλῆ-'Αγᾶ, Παν. Ροδοπούλου. Βασανιστήρια Κασσιτερωτοῦ. Θάνατος τῶν προδοτῶν Ντελῆ καὶ Μαξούτη. Οἱ ἀρνησιπάτριδες, οἱ ὁποῖοι μετέφερον ἐπιστολὰς 'Αγάδων. Καταχθόνια σχέδια περὶ ὁμαδικῆς σφαγῆς τῶν Χριστιανῶν 142-147

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

Οἱ Λαλαῖοι κατὰ τοῦ Σουλτάνου. 'Αποστολὴ Αὐτοκρατορικῶν Στρατευμάτων ὑπὸ τὸν Χασὰν-πασᾶν Πρεβέζης. Πεισματώδης μάχη παρὰ τὴν θέσιν 'Αγία Παρασκευὴ τοῦ Πύργου. Φόνος τῶν ἀδελφῶν Σεϊντάγα καὶ 'Αζήζ. 'Εκστρατεία ἀποσπάσματος Λαλαίων κατὰ τοῦ Χασὰν. Μάχη εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Γαστούνης..... 147-154

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

Παπασταθόπουλος καὶ Μαχμούτ-'Αγᾶς. Σοβαρὸν ἐπεισόδιον παρὰ τὰ Δουκαΐϊκα. Καταστροφὴ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Μαχμούτ. Αἰχμαλωσία τῶν θυγατέρων αὐτοῦ 155-158

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

'Εκστρατεία τῶν Λαλαίων κατὰ τῆς πόλεως τοῦ Πύργου. Μεγάλαι μάχαι. Καταστροφὴ Πύργου..... 158-171

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

'Ο Ναὸς τοῦ 'Αγίου Χαραλάμπους διὰ μέσου τῶν αἰώνων ... 172-174

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

Μάχη 'Αγουλινίτσης-Κλειδὶ..... 174-175

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Σελὶς

Ἡ κήρυξις τῆς Ἐπαναστάσεως. Μάχη παρὰ τὴν Κατσαροῦ. Θάνατος Γεωργίου Γιαννιᾶ..... 175-178

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Μάχη παρὰ τὸ Σμύλα-Λαντζόϊον. Θάνατος Χαραλάμπους Βιλαέτη..... 178-180

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Λάλα. Συγκέντρωσις Ἑπτανησίων εἰς Κυλλήνην καὶ Γαστούνην. Ἄφιξις ἑλληνικῶν στρατευμάτων εἰς Πούσι. Μεγάλαι μάχαι παρὰ τὸ Πούσι..... 181-217

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ

Γορτύνιοι, Καλαβρυτινοὶ καὶ Ὀλύμπιοι πολεμισταὶ ἐν Ἠλείᾳ. 218-222
Κώστας Παπαγεωργίου..... 218
Πανάγος Παρασκευόπουλος 218-219
Ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Χρυσανθάκης Καραλῆ..... 219
Καφετζῆς 219
Ἀργύρης Ἀποσκίτης 220
Νικόλαος Μπούκουρας..... 220
Ἀναγνώστης Παπαδόπουλος..... 220-221
Ἕτεροι Γορτύνιοι πολεμισταὶ..... 221
Δημήτριος Ἰνταρὲς 221
Παναγιώτης Ἀναγνωστόπουλος 222

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Ζακύνθιοι καὶ Κεφαλλῆνες. Ἠθικαὶ ἱκανοποιήσεις Ἑπτανησίων διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας..... 222-224

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

Ὁ Ἰμβραὴμ-πασᾶς ἐν Ἠλείᾳ. Καταστροφὴ τῆς Ἠλείας καὶ ὑποταγὴ τῶν κατοίκων . Μάχη εἰς τὸ παρὰ τὸν Ἀλφειὸν Ἐξωκκλήσιον τοῦ Σωτῆρος 224-227

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

Ἐπεισόδιον εἰς τὴν θέσιν Λυκοχώρι Δαρδίζης-Ἀχλαδινῆς ... 227-228

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ

Παράδοσις φρουρίων Π. Πατρῶν καὶ Ρίου. Συνθήκη παραδόσεως τὴν ὁποίαν ὑπέγραψαν καὶ Ἀγάδες ἐκ Λάλα .. 229

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Σελὶς

Ἱστορικὰ ἔγγραφα 230-255

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τὰ χωρία τῆς Πηνειΐας ὑπὸ Τουρκικὸν ζυγὸν..... 255-257
Ἐπίλογος..... 259-261

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

	Σελ.
Α′) Πίναξ, ὀνομάτων, πραγμάτων καὶ λέξεων	265–348
Β′) Κατάλογος τῶν δημοσιευομένων ἐγγράφων τῆς συλλογῆς Γεωργίου Ἀριστ. Χρυσανθακοπούλου	348–352
Γ′) Πίναξ τῶν δημοσιευομένων φωτοτυπιῶν ἐγγράφων.....	352–353
Δ′) Πίναξ περιεχομένων.....	355–359
Παροράματα.....	363–365

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Παρὰ τὰς καταβληθείσας προσπαθείας μας παρεισέφρησαν, δυστυχῶς, παροράματά τινα, ὧν διορθοῦμεν τὰ κυριώτερα, τὰ ἀλλοιοῦντα τὴν ἔννοιαν τοῦ κειμένου.

Σελ.	6 στίχ.	10	ἄνωθεν, νὰ διαγραφῇ ἡ λέξις ὀνόματα μετὰ τὸ Ἡλείων
»	6	» 11	ἄνωθεν, νὰ διαγραφῇ ἡ λέξις ὀνόματα
»	12	» 3	κάτωθεν, ἀντὶ πρὸς τὰ χωρία Βύλιζα νὰ γραφῇ πρὸς τὸ χωρίον Βύλιζα
»	19	» 11	κάτωθεν, μετὰ τὸ νὰ γράψωμεν νὰ προστεθῇ: ἀνωτέρω
»	21	» 11	κάτωθεν, ἀντὶ αἰοκτήμων, νὰ γραφῇ γαιοκτήμων
»	24	» 2	ἄνωθεν, ἀντὶ Πύργον νὰ γραφῇ πύργον καὶ ὅπου ἀλλαχοῦ ἀπαντᾷ ἡ λέξις πύργος Μοναστηρακίου
»	24	» 10–11	ἄνωθεν, ἀντὶ εἶχον κλεισθῇ ὁ νὰ γραφῇ εἶχον κλεισθῇ οἱ
»	27	» 2	κάτωθεν, ἀντὶ τὸν πατέρα τοῦ Σεϊντάγα νὰ γραφῇ τὸν πατέρα του Σεϊντάγαν
»	29	» 12–13	κάτωθεν, ἀντὶ τὴν ὁποίαν τῆς ἐδήλωσεν νὰ γραφῇ εἰς τὴν ὁποίαν ἐδήλωσεν
»	30	» 11	κάτωθεν, ἀντὶ Βελάντζα νὰ γραφῇ Βωλάντζα
»	32	» 12	ἄνωθεν, ἀντὶ Φολόη νὰ γραφῇ Φολόης
»	33	» 9–10	ἄνωθεν, ἀντὶ ἠναγκάσθη νὰ τοὺς τὸ ὑποδείξῃ νὰ γραφῇ ἠναγκάσθησαν νὰ τοῦ τὸ ὑποδείξουν
»	33	» 10	ἄνωθεν, μετὰ τὸ Παραλαβὼν λοιπὸν νὰ προστεθῇ ὁ πατὴρ
»	33	» 10	ἄνωθεν, ἀντὶ ὡδήγει νὰ γραφῇ ὡδήγησεν·

Σελ.	33	στίχ. 20-21	κάτωθεν, οἱ δύο στίχοι νὰ διαγραφοῦν.
»	34	» 12	ἄνωθεν, νὰ διαγραφῇ ἡ λέξις καὶ
»	34	» 8	κάτωθεν, ἀντὶ Γαστουναΐων, Τούρκων νὰ γραφῇ Γαστουναίων Τούρκων
»	37	» 6	ἄνωθεν, ἀντὶ εἰς Ρίον νὰ γραφῇ καὶ Ρίου
»	41	» 18	ἄνωθεν, ἀντὶ Κορουτζῆ νὰ γραφῇ Κοροντζῆ
»	41	» 7	κάτωθεν, ἀντὶ τοῦ Τζαμιοῦ χρησιμοποιήθη νὰ γραφῇ τοῦ Τζαμιοῦ ἐχρησιμοποιήθη
Σελ.	45	στίχ. 20	ἄνωθεν, ἀντὶ συνιργάσθησαν νὰ γραφῇ συνειργάσθησαν
»	46	» 6	ἄνωθεν, ἀντὶ Αὐγερινοῦ Δαραλέξη νὰ γραφῇ Αὐγερινοῦ, Δαραλέξη
»	49	» 5	ἄνωθεν, μετὰ τὸ Τζανέτον νὰ προστεθῇ ἡ λέξις Χριστόπουλον
»	91	» 4	ἄνωθεν, ἀντὶ Ζανέτος, Χριστόπουλος νὰ γραφῇ Τζανέτος Χριστόπουλος
»	98	» 13	ἄνωθεν, ἀντὶ Ζανέτου, Χριστοπούλου νὰ γραφῇ Τζανέτου Χριστοπούλου
»	109	» 13	ἄνωθεν, ἀντὶ τὴν ὅποίαν νὰ γραφῇ τὸ ὁποῖον
»	115	» 2	ἄνωθεν, ἀντὶ τόλμην διό νὰ γραφῇ τόλμην, διό
»	119	» 16	κάτωθεν, ἀντὶ ἐκλείσθησαν νὰ γραφῇ ἐκλείσθη
»	119	» 15	κάτωθεν, ἀντὶ πολιορκηθέντες νὰ γραφῇ πολιορκηθείς
»	128	» 17	ἄνωθεν, ἀντὶ ἐξ ὧν νὰ γραφῇ ἐξ οὗ
»	134	» 8	ἄνωθεν, ἀντὶ Ζάκυθον νὰ γραφῇ Ζάκυνθον
»	142	» 4	ἄνωθεν, ἀντὶ τοῦ προδότου Ντελῆ-Μαξούτη νὰ γραφῇ τῶν προδοτῶν Ντελῆ καὶ Μαξούτη
»	153	» 9	ἄνωθεν, ἀντὶ Ζηρᾶ-'Αγᾶν νὰ γραφῇ Ζηρᾶ-'Αγᾶν,

»	167	» 1- 2	κάτωθεν, ἀντὶ ἀνατολικὸν μεσημβρινὸν νὰ γραφῇ ἀνατολικομεσημβρινὸν
»	169	» 7	ἄνωθεν, ἀντὶ Λιβέρτζι νὰ γραφῇ Λειβάρτζι
»	174 καὶ 175		Τὸ Κεφάλαιον δέκατον τρίτον νὰ μετατεθῇ εἰς τὴν θέσιν τοῦ δωδεκάτου καὶ τὸ δωδέκατον εἰς τὴν θέσιν τοῦ δεκάτου τρίτου.
»	198	στίχ. 1	ἄνωθεν, ἀντὶ ἰ νὰ γραφῇ δι'
»	206	» 9	κάτωθεν, ἀντὶ ὀπισθοχώρησιν νὰ γραφῇ ὠπισθοχώρησαν
»	214	» 7	ἄνωθεν, ἀντὶ τροφίμων, νὰ γραφῇ τροφίμων
»	221	» 1	ἄνωθεν, ἀντὶ Πρὸς νὰ γραφῇ Πρὸ
»	222	» 21	κάτωθεν, νὰ διαγραφῇ ἡ λέξις Λακωνίας
»	228	» 5	ἄνωθεν, ἀντὶ Λυκοχώρι νὰ γραφῇ Λυκοχώρι
»	228	» 12	ἄνωθεν, νὰ ἀποκατασταθῶσιν αἱ ἐλλιπεῖς λέξεις ὡς ἑξῆς: ἐλέχθη διατηρεῖται
»	236	» 13-14	ἄνωθεν, ἀντὶ ὀρφάνευσιν της νὰ γραφῇ ὀρφάνευσίν της.